TITI LIVII PATAVINI HISTORIARUM

TOMUS VI. ET ULTIMUS.

Continens

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTA LIVIANA

A LIBRO CIX. AD CXL.

Totiusque operis Indices copiosissimos.

JOANNES DOUJATIUS

EDIDIT JUSSU CHRISTIANISSIMI

REGIS,

IN USUM SERENISSIMI

DELPHINI.

VENETIIS, M DCC XV.

Apud CAROLUM BONARRIGUM.

SUPERIORUM PERMISSU.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CAUSSÆ civilium armorum & initia referuntur, contentionesque de successore C. Cæsari mittendo; quum se dimissurum exercitus negaret, nisi & à Pompejo dimitterentur: Et C. Curionis Tribuni plebis primum adversus Cæsarem, dein pro Cæsare actiones continet. Quum Senatusconsultum factum esset; ut successor Cæsari mitteretur, M. Antonio, & Q. Cassio Tribunis plebis, quoniam intercessionibus id Senatusconsultum impediebant, urbe pulsis; mandatum ab Senatu Consulibus, & Cn. Pompejo ut viderent, ne quid Respublica detrimenti caperet, C. Cæsar bello inimico persecuturus, cum exercitu in Italiam venit: Corfinium cum L. Domitio, & L. Lentulo cepit, eosque dimisit. Cn. Pompeium, cæterosque partium ejus, Italia expulit.

QUUM inter hæc novi Tribuni plebis inissent, C. Curio statim in principio acceptæ potestatis ferventissime concionari instituit; quasi Reipublicæ cura & amore tangeretur. Sed ille C. Cæsarem non aliam ob caussam oderat, quam quia contemptus erat ab homine, qui servulos etiam libertosque potentium paulo gratiosiores, qualibet impensa solebat adjungere. Id acrius urebat adolescentem; & quod voluptatibus atque libidinibus, & comparandis quorumlibet studiis effuso patrimonio, magnum æs alienum contraxerat. Nam sestertium sexcenties aliquando debuisse legitur.

Curio Cæsari adversus. Diodorus. Liv. Epitom. Cic. Famil. 8. 4.

II. Idcirco Cæsar necessitate ac ingenio hominis cognito, venalem linguam, ne sibi noceret, omnino redimendam ratus, æs alienum ejus omne dissolvit; eoque transduxit ingenium nequam, ut simulatione pro Republica, contra Pompejum & Cæsarem, sed revera pro Cæsare staret. Hac re perfecta Consulibus L. Æmilio M. F. Paullo, C. Claudio C. F. Marcello easdem machinas admovit. Sed Marcello quidem firma adversus pecuniam constitit integritas: Paulus hactenus flexus, ut adversari desineret, acceptam mercedem, septuagies quinquies sestertium, Basilicæ suæ impendit, quam post anni sequentis incendium, juxta Forum extruxit, quo loco prius Fulvia steterat. quasi perituram timeret pessimi facinoris memoriam, nisi admirandi operis dedicatione consecraretur.

Magna pecunia placatur. Sueton. Cæsar cap. 29. 2.
Urb. cond. an. 703. Itemque Consul Paulus. Diodorus. Val. Maxim. 9. 1. 6.

III. His Consulibus lana pluit circa castellum Cossanum, ubi loci non multo post occisus est Milo. mula pariens, bonorum interitum, mutationem legum, turpes matronarum partus significasse credita est: sed non erat prodigiis opus, quum pericula & libertatis interitus, jam oculis hominum obversarentur. Quotidianæ enim de successione Cæsaris contentiones erant: quum adversus Pompeii potentissimam factionem, ille haud minore robore resisteret: neque plus illi prodessent qui amicitiam profitebantur, quam qui simulabant odium. Cujus rei sum-

Contentiones quotidianæ de successione Cæsaris. Lucanus 1. 270. Sueton. Cæsar. 29 2. Appianus. lib. 11. Civil.

mus artifex Curio, minabatur in ſpeciem Cæſari, conſilia communicabat cum Pompejanis: ut & illorum perdiſceret intimos ſenſus, & donec animum nudare opportunum videretur, plus ex occulto noceret.

Curionis artes. Plutarch. Cæſar. cap. 43. Plin. 36. 15. 6. Jul. Obſeq.

IV. Maximum hominis vaframentum in eo erat, ut multis ſed inanibus effuſis in Cæſarem dictis, ſenſim ad ea quæ Pompejum & optimates offenſura erant, progrederetur. tamquam neutrarum partium, & libertatis cuſtodiam cuivis gratiæ anteponens. Nec eo animo iſta proponebat, ut decretum iri ſperaret, aut omnino cuperet decerni: ſed his negatis anſa dabatur ei, & quæ contra Cæſarem parabantur, citra ſuſpicionem impediendi. Igitur his contentionibus quum temporis permultum eſſet conſumptum, indigne ſe id ferre ſimulans: ut intercalaretur poſtulare cœpit, tamquam ſpatio indigens ad perferenda quæ vellet.

Intercalandi ratio. L. v. Epitom.

V. Erat autem intercalandi apud Romanos, ex magno veterum errore in anno conſtituendo orta neceſſitas: deinde ex ambitione aut ignorantia Sacerdotum, quibus ea commiſſa cura fuerat, mirabilis confuſio. Quum enim ad Lunæ curſum inſtitutus à Numa Pompilio annus eſſet; cito apparuit legibus univerſi hunc ordinem non congruere: futurumque ut quibus menſibus bruma fuiſſet; iiſdem poſt annos haud plurimos meſſis erat futura. Igitur dies qui ad Solarem annum deerant, inſeri conſtituto jam anno oportuit.

Et ritus. Cic. Famil. 8. 8. Macrob. Saturna. 1. 13. Varro de ling. Lat. lib. 5. Macrob.

VI. Hæc inſertio *Intercalatio* appellabatur, ex eo quod nova Luna Pontifex calata, hoc eſt, vocata, in Capitolium plebe, quoto numero dies ad nonas ſupereſſent, indicabat. unde etiam dies qui primus calabatur, *Kalendarum* nomen retinuit. & quoniam aliorum menſium quintanæ ſunt nonæ, aliorum ſeptimanæ, calabatur cum hoc diſcrimine, ut pro ratione menſis, aut *dies te quinque calo Juno novella*, aut *ſeptem dies te calo Juno novella*, pronunciaretur. Ceterum non ſingulis annis, ſed per octennia moris erat intercalari. eaque ipſa res quandoque propter ſuperſtitionem omiſſa erat; nonnunquam vero intempeſtive uſurpata, quum publicanorum cupiditati quidam Pontifices gratificati, productiorem aut breviorem annum ex illorum commodo facerent.

Curio palam pro Cæſare loquitur. Cic. Famil. 8. 6. Diodorus. Cicer.

VII. Non alio autem menſe, quam Februario intercalari fas erat, Terminalibus jam peractis. Id eo quoque anno fieri Curio quum poſtularet, non ignorans alienum eſſe, nam & ipſe erat eo Sacerdotio præditus; ceteri Pontifices reclamabant. Igitur quum obtineri non poſſet de Intercalatione, neque etiam hoc volebat; quaſi per iram, ne ceterarum quidem rerum quidquam agi paſſus eſt. Mox apertius pro Cæſare loqui cœpit, & quo agitaret Optimates, multas jactare leges: non quod perferri poſſe ſperaret; ſed obtentui habiturus ad interceſſiones quas parabat. *Alimentariam* in primis, qua *numerus* definiebatur *vehiculorum & comitum iter facientibus*, prætextu, opinor, Clodianæ necis; aliaque *de muniendis ſternendiſque viis continebantur*; *utque ea curatio ſoli in quinquennium daretur*, ferebat.

Refertur de ſucceſſione Cæſaris. Cic. de lege Agr. 2. 8.

VIII. Atqui hoc caput contra Liciniam Æbutiamque leges pugnare non ignorabat, ideoque Rullum Agrariæ legis auctorem, quum ſimilia peteret, vehementer exagitatum fuiſſe: ſed conſulto promulgabat, quod à Pompejanis reprehenſum, juſtam ſibi cauſſam iſtis partibus iraſcendi dediſſe videretur. Quum inter hæc Kalendæ Martiæ veniſſent, quibus ex Senatuſconſulto referri de ſucceſſione Cæſaris oportebat, Cajuſque Marcellus ea de re verba feciſſet; pleriſque adſentien-

tibus collega Marcelli Paullus siluit: Curio laudato Marcelli animo, *addendum* monebat, *ut pariter Pompejus provincias & exercitus suos dimitteret*.

IX. Sciebat hoc minime facturum Pompejum Curio: sed prætextum quærebat, per quem Cæsar quæ habebat, excusatius retineret. Igitur *iniquam rem postulare Curionem* Patres dicebant, Scipio præsertim, qui & nuper sententiam dixerat, *ne quid conjunctim referretur: quod tempus imperii Pompejo nondum exiisset*. Contra Curio *summam Rempublicam agi vociferabatur: neque aut pacem aut libertatem in tuto fore, nisi aut ambo deponerent imperium, aut ambo retinerent. Nam & ab inermibus nihil periculi, & si uterque habeat exercitum, contra alterius cupiditates, in altero præsidium fore*.

Curio tendit & Pompeio succedi debere. Appianus lib. 2 Civil. Cic. Famil. 8. ep. 13. & 14.

X. Hæc in speciem tam honesta populo mire probabantur, cui alioquin ob legem ambitus, qua largitiones accisæ fuerant, cœperat Pompejus esse vilior. Sed apud ceteros mortales auctoritas ejus & fama longe erat maxima, idque hoc tempore apparuit, quum Campaniam obiens, Neapoli graviter ægrotare cœpisset. Tum enim auctore Praxagora, Neapolitani pro salute ejus publice vota susceperunt, qui ante eum honor nemini Romano contigerat: & hoc exemplum, aliis amore, multis per simulationem paria facientibus, universa imitata Italia est. Deinde postquam convaluit, inaudita passim lætitia & gratulatio orta, coronati Neapolitani, coronati Puteolani, feriæ ubivis per multos dies fuerunt.

Pro Pompeio ægrotante vota concipiuntur per Italiam. Diodorus. Plutarch. Pompeio. cap. 16.

XI. Quocumque adisset, infinita multitudo procedebat obviam: vici portusque sacrificantium epulantiumque agminibus complebantur: excipiebatur cum facibus, in deducendo floribus spargebatur. Atque ea res mirifice inflavit Pompejum, ut jam valde inciperet contemnere Cæsarem, minusque se pararet ad tam grave certamen. Præmisit tamen ad Senatum literas, & Cæsaris honorifica facta mentione, ad suarum rerum enumerationem transiit: quas ab initio ad ea usque tempora gessisset.

Pompeii literæ ad Senatum. Vellei. 2. 48. 2. Cicero 1. Tusculan. 2. 35. Juvenal. 10. 283.

XII. *Neque se adfectasse nimios honores: sed tertium Consulatum, exercitumque & provincias ultro delatas, quo præsidium constituendæ Reipublicæ haberet, accepisse. Nunc autem, quum ingesta recusanti essent, volentem se reddere repetentibus, licet nondum exactum imperii tempus haberet*. Hoc eo pertinebat, ut & suam modestiam commendaret, & invidiam faceret Cæsari, qui ne finito quidem imperio decederet. Mox ad Urbem quum venisset, in eamdem sententiam loquutus; *idem etiam placere Cæsari* adfirmabat; *post tot exantlatos pro Republica labores, victoriarum suarum præmiis in Urbano otio, honoribusque & sacerdotiis frui desideranti*.

Fingit exercitus & provincias redditurum. Cic ad Attic. 8. 15. 9 4. Plutarch.

XIII. Sed astutiam ejus Curio coarguit, *siquidem eo esset animo, statim deponere potestatem* jubens: *neque hoc agere, ut ipso retinente imperium, Cæsari successor mittatur*: postremo aperte invectus in Pompeii cupiditatem; *nisi nunc metu Cæsaris cogatur in ordinem, nunquam deinde abiturum imperio* dictitabat. *Idcirco sibi placere decerni, uti ambo simul accipiant successores: utique, nisi voluntati Senatus paruerint, hostes judicentur; legionesque scribantur ad bellum*. Hac sententia maxime texit fraudem, ut æqualiter animatus in utrumque, neque emptus à Cæsare crederetur. At Pompejus supra modum irritatus, cum multis in Curionem minis, ad suburbana prædia se recepit.

Sed astutiam ejus detegit Curio. Ibid. rursus. App. ante.

XIV. Senatus jam utrumque suspectum habere cœperat: modestiorem tamen

Et ne quid contra Cæsarem decernatur, Senatum dimittit.

Hirtius de bello Gall. 8. 54. Diod. lib. 40.

men Pompejum judicabat, & quam esset contemptim à Cæsare Consule habitus, recordabatur. Igitur multi ea in sententia erant, *non ante dimittendos à Pompejo exercitus, quam Cæsar provincia decessisset;* cujus absentiam & spiritus minus civiles vehementius perhorrescebant. Adversus hos quum pugnando nihil efficere Curio posset, ne quid forte contra Cæsarem decerneretur, pro Tribunitia potestate Senatum dimisit. Tum primum serio doluisse Pompejum ferunt, quod eam potestatem à Sulla propemodum abolitam, restituendi auctor fuisset.

Duæ legiones abducuntur à Cæsare. Hirtius.

XV. Nihil igitur decretum, nisi *singulas legiones à Cæsare & Pompejo in Syriam ad Bibulum mitti propter Parthicum bellum amplioribus copiis egentem.* Non fallebat Cæsarem hoc ab inimicis agi, ut duabus ipse legionibus spoliaretur. quippe Pompejus, quam post Titurii cladem miserat; tamquam ex suo numero dabat. Tamen & hanc remisit incontanter, & ex suis quintam decimam, quam in Gallia citeriore habuerat. militibus ducenos quinquagenos denarios dono dedit. Hos qui adduxerant, dolo an stultitia incertum, mire deprimebant Cæsarem, *nihil eo apud exercitum odiosius esse, cunctis finem laborum, conspectum patriæ, & ab diuturna dominatione libertatem & otium respicientibus: neque dubitare, transituros ad Pompejum universos, simul atque reducti in Italiam forent.*

Hirtius. Plutarch. Catone c. 44. Appian.

Parthi recedunt. Cic. Famil. 2. 17. Diodorus; Sueton. Cæsar. 30. 6.

XVI. Id quoque negligentiorem effecit Pompejum cuncta sibi, simul annuisset, proclivia fore existimantem. Legiones, quia Parthi recessisse nunciabantur, retentæ nihilominus in Italia, Capuæ hiemarunt. Namque Bibulus provinciæ suæ pacem, conflato inter Parthos civili bello procuraverat. Ornodapantes Satrapa, infestus Regi Orodi, ut receptum apud Romanos haberet, cum Bibulo amicitiam instituerat. Hunc igitur crebris nunciis impulit, ut Pacoro Rege constituto, bellum Orodi faceret. At Cæsar neque libenter positurus imperium, cui tam diu adsueverat, & si deponeret, in potestate futurus inimicorum: omnes rationes suas ita parabat; ut si volentibus obtinere quod cupiebat nequiret, vel invitis omnibus adsequeretur.

Cæsaris artes ad retinendam potentiæ vis. Diodorus. Sueton. Cæsar. 26. 4. Plin. 36. 17. 7.

XVII. Igitur jam à multo tempore nihil quod aut ad gratiam hominum parandam, aut ad opes suas stabiliendas pertineret prætermiserat. Forum inchoaverat de manubiis, solo tantum sestertiûm millies empto; munus populo epulumque pronunciarat in filiæ memoriam, quum in mortibus matronarum id adhuc nemo fecisset: legionibus stipendium in perpetuum duplicaverat: frumentum sæpe sine modo ac mensura præbuerat: mancipia, prædia viritim distribuerat: Regibus captivorum millia dono dederat: & citra Senatus populive jussum auxilia quotiens & quo petissent, miserat: Italiæ, Galliæ, Hispaniarum, Asiæ quoque & Græciæ urbes munitissimas præcipuis operibus exornarat.

Cæsar Galliæ tributum imponit. Diodorus; Appian.

XVIII. Tum vero & milites conscripsit, & pecuniis coacervandis studuit, omnique modo exercitum sibi quam benevolentissimum efficere. Inter hæc & provinciam ordinavit summa humanitate; nisi quod imposito tributo, victam se fateri Galliam coëgit. Id quoque pro magnitudine & opibus provinciarum modicum; *quadringenties in singulos annos stipendii nomine conferri* jussit. Deinde per speciem commendandi M. Antonii, auguratum petebat, in Galliam Togatam transgressus, municipia & colonias appellavit: haud minoribus exceptus honoribus, quam antea Pompejo fuisse exhibitos scripsimus.

Appii severa Censura.

XIX. Hæc omnia Cæsar eo fecerat studiosius, quod adversarii ejus valde ex-

fultabant Consulibus designatis L. Lentulo, C. Marcello, & Ser. Galba repulso, qui legatus Cæsaris fuerat; quamquam is gratia suffragiisque plus valuisset. Quippe plurimum in urbe Pompejus poterat, plerisque suffragantibus, & inter hos App. Claudio Censore. Nam & postremam liberæ Reipublicæ Censuram Appius hic, collega L. Pisone exercuit. Et Piso quidem studebat genero Cæsari: Appius inimicus dum nocere conatur, plus etiam invitus insciusque proderat. Nam Piso ob adfinitatem Cæsaris, & alioquin negotiorum minimè appetens (quippe opinionibus Epicureorum deditus, ne Censuram quidem suscipere voluerat) notabat neminem: Appius multos Equites Senatoresque notando, ut postmodo Cæsaris partibus cupidius se adplicarent, efficiebat.

Hirtius de bello Gall. 8. 49.
Sex. Ruf. c. 6. Vellei. 2. 39. 2.

XX. Jam primum libertini generis quotquot erant, movebat Senatu: deinde multis etiam nobilibus eamdem impingebat ignominiam. Hos inter & Sallustius Crispus Curia exactus est: quum Censoribus in Senatu *se non matronarum sed libertinarum sectatorem esse* respondisset. Notavit & C. Atejum, virum bonum & civem egregium; qui M. Crasso ad bellum Parthicum proficiscenti Tribunus plebis obnunciaverat. *Ob eam caussam* subscripsit Censor, *populum Romanum calamitatem maximam accepisse*. Similis ejusdem, sed justior, severitas in eos, qui signa tabulasque ad ornamenta munerum à sociis mutuati, postea pro suo retinuerant.

Sallustius Senatu motus. Sueton. Cæsare 41. 1. Eutropius.

XXI. Sed maxima cum Curione dimicatio fuit. Notaturus enim & hunc Appius, quamquam Pisone Collega, & cognato Curionis Paullo deprecantibus, sententiam suam in Senatu palam ostenderet, quæ res acerrimos excitavit motus. Quippe Paullus præ dolore vestem scidit: at Consul Marcellus, sperans hac occasione contra Cæsarem aliquid decretum iri, ea de re statim referri cœpit. Curio primum repugnare, *nec jura nec more facturum* dicere, *si de se sententias roget*: mox animadverso, magnam præsentium partem Cæsaris totam esse, cæteros plerosque ne quid adversus illum audeant, metu prohiberi; *ego vero*, inquit, *vitam actionesque meas ita institui, ut illius non pudeat; hæ ad patriæ pertineant utilitatem*.

Curionis dimicatio cum Consule Marcello. Hirtius.

XXII. *Neque recuso vobis rationem omnium reddere Patres conscripti. Vos uti videbitur è Republica & fide vestra, de me statueritis*. Ibi C. Marcellus Consul ita Curionem accusavit, ut damnatum iri plane confideret. Sed postquam plurium sententiis absolvi reum, atque adeo defendi ornarique vidit, ira correptus, Senatu se proripuit. Plane is erat animorum habitus, ut proniores in Pompeii caussam Patres essent; sed tamen sæpe Cæsarianorum violentia superati his utiliora decernerent. Et Consules quidem designati Pompejanarum partium erant. Igitur Cæsar literas ad Senatum misit, *ne sibi beneficium populi adimeretur; aut saltem reliqui etiam Imperatores ab exercitibus discederent*.

Cæsaris literæ ad Senatum. Plutarch. Pompeio. Diodorus. Cic. in Pison. c. 35.

XXIII. Erant hæc astutissime excogitata: quidquid enim esset factum, pro Cæsare futurum erat. Nam si tam æqua conditio repudiaretur, favorem hominum erat habiturus, tamquam ab inimicis contra fas & æquitatem premeretur: relicta potestate, magis confirmabatur; sin & Pompejus dimitteret exercitum, celerius se convocaturum veteranos suos, quam Pompejum novos milites sperabat. Has literas quum pro concione recitasset Curio, seque diceret *enixe laboraturum, ut Rempublicam omni metu liberaret*; maxi-

Pro concione recitantur. Cic. in Sallustium. Ascon. in Horat. Satyr. 1. 2.

mo favore plausuque populi exceptus est, floresque & serta in eum jacta.

Sententia Senatus de provinciis Cæsaris. Cic. de divin. 2. 16. Cic. Attic.

XXIV. At ubi est his de rebus in Senatu relatum; Cæsari plerique omnes abrogarunt imperium; relinquebant Pompeio: nam astutia Consulis seorsim de utroque relatum erat. Igitur Curio demo conjunctim referre cœpit, *placeretne discedere utrumque ab armis, exercitusque dimittere?* Ibi duobus tantum & viginti renuentibus, trecenti septuaginta in sententiam Curionis discesserunt. Hoc ubi factum est, C. Marcellus Senatum dimittens, *Vincite*, exclamat; *ut dominum habeatis Cæsarem*. Intercessione tamen amicorum Pompeii, adjuvante Consule, res effectu caruit.

Marcellus Pompeio bellum mandat contra Cæsarem. Cælius ad Ciceron. famil. 8. 14. Diodorus.

XXV. Sed & falso rumore venientis cum exercitu Cæsaris Urbs exterrita trepidabat: quo usus C. Marcellus Senatu coacto retulit *de legionibus*, quas retentas fuisse Capuæ diximus, *uti contra Cæsarem mitterentur*. Sed obsistebat C. Curio, *frustraque hæc dici credique* testabatur. Ergo Consul, *Quandoquidem*, inquit, *de communi Senatus sententia Reipublicæ consulere prohibeor; at ego saltem pro potestate mea consulam*. Simul exsiliens Curia, in suburbium, ubi Pompeius agebat, procurrit; porrectoque ei gladio, *Jubemus te*, inquit, *contra Cæsarem bellare pro patria, copiasque tibi tradimus, & quæ nunc Capuæ, aut per ceteram Italiam sunt; & quas ex novis parare delectibus voles*.

Pompeius imperium accipit. Sueton. Cæsar. 29. 3. Plutarch. Cæsar. cap. 41.

XXVI. Nam una secum Consules designatos adduxerat: ne res à se solo suscepta parum haberet momenti. Jam enim in exitu Consulatus ei erat; sub quod tempus designatorum jam multum valebat auctoritas; quibus & literæ tradebantur ad Senatum scriptæ; & alia quædam gerere pro Consulibus licebat. At Pompius quum semper fuisset in ejusmodi rebus accuratus & diligens: cupidius quam prudentius oblatum accepit imperium, neque a quibus sibi, neque quomodo mandaretur considerans: in speciem tamen modestiæ, hic quoque illud suum, *Nisi quid melius*, subjecit. Hoc pacto palam susceptis cum Cæsare inimicitiis, quum segnius cetera, quam pro magnitudine rei administraret, nihil profecit ultra; quam ut Cæsari retinendarum legionum honestiorem prætextum conciliaret; simul laxaret vincula spei & pudoris, quibus hactenus retenta cupiditas ejus, ambiguis inter pacem & arma consiliis fluctuaverat.

Curio & Antonius repugnant. Appianus. lib. 2. civil. Plutarch. Pompeio. cap. 98. Hirtius de bello Gal. 8. 52. Plutarch. Sueton.

XXVII. Sed Curio cognitis quæ essent acta, quum aliud pro Cæsare nihil posset, continuis concionibus apud populum *tempora Reipublicæ* deflebat; Pompeium & Consules accusans: jubebatque hos *edicere, ne quis nomen daret conscribenti milites Pompeio*. Quod ubi frustra tentatum est, atque interea Tribunatus tempus exivit, sibi quoque timens, ad Cæsarem excurrit, qui tum recens cum peditum millibus quinque & equitibus trecentis (tertia decima legio erat) Ravennam pervenerat; quæ extrema provinciæ ejus urbs, eademque Italiæ proxima erat. Ne tamen inimicos Pompeius in Urbe desideraret, M. Antonius inito Tribunatu plebis, rogationem promulgavit, *ut legiones duæ Parthici belli caussa in Italiam deductæ, ad M. Bibulum mitterentur: Pompeio scribendi militis jus ne esset: neve quis delectum habenti respondere ad nomen cogeretur*.

Cæsar cum adversariis pacisci jubet suos. Hirtius. Orosius 6. 15.

XXVIII. Quin & in concione populi A. D. X. Kal. Jan. habita in Pompeium invectus, omnia ejus acta, jam usque à toga pura petulantissime traduxit. Interea Cæsar comiter exceptum Curionem, in consilium adhibuit de præsentibus. Neque dubitabat ille, *quin arcessendus propere exercitus, & experiundum ar-*

mis esset. At Cæsar speciem præferens æquitatis & clementiæ; quum interim nihilo segnius pararet bellum, ad amicos in Urbem scribit, *uti cum adversariis paciscantur, quo dimissis octo legionibus, Transalpinaque Gallia, Cisalpinam & Illyricum cum duabus legionibus retineret, donec Consul iterum factus esset.*

XXIX. Simul Curioni dedit ad Senatum literas, quibus post commemorationem *eorum, quæ per tot annos pro Republica strenue fortiterque gessisset*, purgabat *objecta sibi crimina: paratum* ostendens *ab exercitu discedere, si Pompejus idem faciat. sine vero, neque se commissurum, ut inermis objiciatur inimicorum crudelitati; sed adfuturum impigre, quo Reipublicæ suamque injuriam defendat*. Has literas A. D. Kal. Jan. quo die C. Claudius M. F. M. N. Marcellus, L. Cornelius P. F. Lentulus inierunt, C. Curio Consulibus tradidit: triduano cursu ad centum sexaginta millia passuum emensus. Sed neque pacta cum adversariis, neque literæ quidquam ad concordiam valuerunt. Cæsar iterum ad Senatum scribit. Diod. lib. 40. Urb. cond. an. 704. Frustra.

XXX. Sane M. Cicero, qui recens reversus è provincia, triumphi petendi caussa ad Urbem erat; magnopere conabatur, his malis mederi: jamque eo profecerat, ut Pompejus flecteretur: neque Cæsaris amici recusarent, quo minus *una legione cum Illyrico provincia contentus Cæsar esset*. Sed mirus invaserat furor hominum mentes, ut potius civili bello collidi cuperent: Lentulo præsertim implacabili, qui salva republica, salvus esse non poterat: & M. Catone negante *facturum ullas de Republica pactiones*. Quin neque literas Cæsaris in Senatu recitare Consules volebant: quamquam Curione supprimeretur, in ipsa Curia exhibuerat: donec Q. Cassius Longinus, M. Antonius Tribuni plebis recitari publice jusserunt. Cicero conciliare pacem conatur. Dio. Appian. Plutarch. Velleius. 2. 49.

XXXI. Erant illæ cætera quidem lenissime scriptæ; sed postrema verba effecerant, ut minaces & acerbæ viderentur. Sane quum recitarentur, *bellum haud obscure denunciari* conclamatum est. Secessionem deinde facere Consules cœperunt, veriti ne forte si voce sententiæ dicerentur, multi verecundia, plures metu Cæsaris mitius censerent. Ibi quum de Cæsare referretur, *ipsumne ponere imperium vellent?* in eam partem omnes discesserunt; Pompeium nemo sustinuit offendere: armatus enim hic, & ad Urbem erat. Marcus tamen Marcellus *non ante referendum de Republica censuit, quam præsidium Senatus haberet, tuto & libere, quæ vellet decernendi*. Cæsari imperium abrogatur in Senatu. Plutarch. Antonio.

XXXII. M. Calidius *Pompeium* jubebat *in suas provincias proficisci, ne qua esset armorum causa*: eamdemque sententiam M. Cælius Rufus modo Ædilitate perfunctus sequebatur. Præterea C. Curio haud dissimulanter pro Cæsare pugnabat. Sed horum sine magistratu studium levioris operæ fuit. M. Antonius Tribunitia potestate subnixus, quemadmodum Curio nuper, *de utroque conjunctim referendum esse* clamitabat cum adsensu Patrum: & erant qui discessionem flagitarent. Sed ea quidem res à Consulibus impedita est: Senatusconsulto, quod fiebat in sententiam Metelli Scipionis, *uti ante certam diem exercitum dimitteret Cæsar, aut pro hoste esset*, Tribuni plebis intercesserunt. Senatusconsultum adjectum. Cæsar. Civil. 1. 1. Cic. Famil. 16. 7. Appian. Dio.

XXXIII. Postridie quum iterum Senatus haberetur L. Piso Censor, itemque Prætor L. Roscius, quorum alter socer erat Cæsaris, alter legatus in Gallia fuerat, *ad Cæsarem ituros* obtulerunt, *ut eum docerent de rebus omnibus*: fuerunt & ab aliis sententiæ dictæ, *legatos mitti ad Cæsarem oportere qui ei voluntatem* Cui intercedi tur. Plutarch. Cæsar. Dio.

exponant Senatus. Sed his omnibus Pompejana factio, Cæsarisque inimici, Consul præcipue Lentulus, Scipioque & Cato restiterunt. Quum iterum hic dies sic abiviffet, ut decerni nihil poffet, Senatus *vestem mutandam* censuit: Tribunis tamen intercessionem non remittentibus fieri Senatusconsultum nequivit; auctoritas perscripta est.

De intercessione refertur. Cæsar de bello Gall. 8. 53. Appian. lib. II. Civil.

XXXIV. At Pompejani patres veste lugubri sumpta redierunt in Curiam: confestimque *referri de intercessione Tribunorum* postularunt; *Pompejanum exercitum præsidium suum, Cæsarem hostem Reipublicæ* appellantes. Quum acerbissimæ sententiæ dicerentur, & Consul Lentulus priusquam perrogatum esset, *exire Tribunos, sibique consulere* juberet, *ne longe ab his sacrosancta potestas esset*; exsurgens Antonius magno clamore *vim incusans ipsisque & Cæsari, & juri Tribunitio illatam*; ad postremum quasi furibundus imprecari *diras*, vaticinari, *bella, cædes, exsilia, proscriptiones* denunciare ausus, ex Curia profugit.

Fit Senatusconsultum extremum.

XXXV. Euntem Collega Cassius, Marcusque Cælius & C. Curio sequuti, ultimum discrimen haud multo anteverterunt. Jam enim armati è Pompejanis ventitabant cincturi Curiam. At illi proxima nocte servili habitu sumpto, meritoria rheda ad Cæsarem perfugerunt. Exactis ex Curia Tribunis sententiæ dicuntur, *ne illi atque eorum satellites pro Senatoribus habeantur*: ad illud extremum atque ultimum Senatusconsultum, quo nisi in summo omnium periculo descensum non fuerat, decurritur: *dent operam Consules, Prætores, Tribuni plebis, quique proconsulibus sint ad Urbem, ne quid Respublica detrimenti capiat*.

Pompeius delectus habere jubetur. Orosius 6. Dio. Appian. Plutarch. Antonio.

XXXVI. Post paucos dies Senatu extra Urbem habito, uti Pompejus interesset, *tumultum esse* decreverunt. *Pompejum delectus habere tota Italia* jusserunt, *veteranorum præcipue, donec ex eo genere centum triginta militum millia conficerentur: sed & ex vicinis nationibus, uti quæque virtute præstaret, mercede conducere: in eos usus pecunias ex ærario sumere*. Magnæ tamen summæ à privatis offerebantur: & per oppida missi, qui festinanter & acerbe conquirerent. Provinciæ quoque privatis datæ: duæ Consulares, reliquæ Prætoriæ. L. Scipioni Syria obvenit: L. Domitio Gallia ulterior. nam citerior Prætoria Considio Noniano obtigerat. in reliquas prætorii mittuntur, quum neque ad populum ex more latum de imperio illorum esset, neque paludati votis nuncupatis exirent.

Cæsar apud milites concionatur. Appianus. Cæsar. Cic. Famil. 16. 7. l. 10.

XXXVII. Sed Pompejus ad omnia satis se spatii habiturum rebatur, donec exercitum Cæsar è provinciis arcesseret. Et ille quidem miserat adducturos; sed interim plus in celeritate quam viribus esse reputans ad primos belli terrores, apud milites quos habebat Ravennæ, concionatur: *omniumque temporum injurias inimicorum in se* commemorat (placet enim quæ à se tum dicta tradit, ipsius verbis exponere) *à quibus deductum & depravatum Pompejum* queritur *invidia & obtrectatione laudis suæ, cujus ipse honori & dignitati semper faverit adjutorque fuerit. novum in Republica introductum exemplum, ut Tribunitia intercessio armis notaretur, atque opprimeretur, quæ superioribus annis armis esset restituta*.

Dignitatem suam defendi petit. Appianus. Cæsar. Cic. Famil. 16. 12. Plutarchus.

XXXVIII. *Sullam, nudata omnibus rebus Tribunitia potestate, tamen intercessionem liberam reliquisse. Pompejum, qui amissa restituisse videatur bona, etiam quæ ante habuerit, ademisse. Quotiescumque sit decretum, darent magistratus operã, ne quid Respublica detrimenti caperet* (*qua voce & quo Senatusconsulto populus Romanus ad arma sit vocatus*) *factum in perniciosis legibus, in vi Tribunitia, in secessione*

populi, templis locisque editioribus occupatis: atque hac superioris ætatis exempla expiata Saturnini atque Gracchorum casibus docet, *quarum rerum illo tempore nihil factum, ne cogitatum quidem, nulla lex promulgata, non cum populo agi cœptum, nulla secessio facta.* hortatur *cujus Imperatoris ductu IX. annis Rempublicam felicissime gesserint, plurimaque prælia secunda fecerint, omnem Galliam Germaniamque pacaverint, ut ejus existimationem dignitatemque* ab inimicis *defendant.* Cæsar.cap.41. Ascon in divinat.

XXXIX. Auctore Lælio primipili centurione, conclamant milites, *sese paratos esse Imperatoris sui Tribunorumque plebis injurias defendere.* Igitur Cæsar Tribunis centurionibusque imperat, *uti relictis armis aliis, gladio tantum accincti cum delectis pergant Ariminum, eamque coloniam quanto possint silentio occupent.* Ita clam præmisso Q. Hortensio, oratoris filio, cum cohortibus decem, qua *tantula manu terrarum orbem* (ut ait Livius) *adortus est;* ipse, ne qua suspicio oriretur, gladiatores perspectavit: & formam, qua ludum erat ædificaturus, inspexit, & ex consuetudine convivium frequens ingressus est; sed incipiente nocte discedens, tamquam leviter adfecto corpore, & rediturus, comiter compellatis convivis paucos amicorum secreto monuit, *ut cum equitibus alius alia via sequerentur:* mulisque è proximo pistrino ad meritorium vehiculum junctis, quum aliud iter ingressus, paulo post ad Ariminensem viam exstinctis luminibus deflecteret, per impedita loca diu oberravit. Ariminum occupat. Appianus: lib.2.Civ.l. Lucanus 1. 275. Cæsar. Plutarch. Appian. Orosius 6 15. Sueton.

XL. Sub lucem deinde duce reperto, per angustissimos tramites pedes evasit; præmissasque cohortes circa Rubiconem adsequutus est. Fluviolus is modicus est inter Ravennam, & Ariminum, hodie vocatur *Pisciatello.* Sed maioribus hoc termine Galliam ab Italia discriminare placuerat. Viso Rubicone primum substitit Cæsar, quantam bellorum molem transitus hic exciturus esset reputans: conversusque ad proximos, quos inter & Asinius Pollio aderat; *etiam nunc,* inquit, *regredi possumus: quod si ponticulum transierimus, omnia armis agenda erunt. Sed quid agam, si transitus meus humano generi calamitosus est futurus, reditus mihi* Ad Rubiconem venit. Plutarch. Appianus. Sueton.

XLI. Dum ita cunctatur Cæsar, repente quidam apparuit in proximo canens arundine. quem ad audiendum videndumque, nam erat magnitudine & forma non vulgari, quum multi ex stationibus milites accurrissent, interque eos & æneatores; rapta ille tuba procurrit in flumen, & ingenti spiritu classicum exorsus, in alteram ripam evasit. Tum Cæsar *eatur*, inquit, *quo deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat. Jacta alea est.* Statimque trajectis militibus, nihil moratus tenebras Ariminum pergit: idque oppidum sub lucem ingressus occupat. Eumque transit. Io. Boccatius de fluminibus. Appian. Plutarch.

XLII. Ibi concione militum advocata, tribunos plebis, qui Urbe pulsi supervenerant, adhibuit, ut erant servili habitu tecti. Hæc tam fœda species mirifice inflamavit militum animos, quum præsertim neque Cæsar ipse, neque Tribuni deessent, rem per se satis tristem exaggerare verbis. Curio etiam, ut erat promptæ eloquentiæ, jussu Cæsaris acta docuit milites, vehementer accendens ad vindictam animos. *nihil enim ultra rite ac ordine Romæ geri: non fas respici, non jus: sacrosanctam potestatem conculcari: penes malos omnem potentiam, melioribus aut tacitam servitutem, aut si loqui ausint, fugam, cædem, pericula esse proposita.* Et quo vehementiores adhiberet mentibus faces, flens Cæsar, & à pectore discissa veste, fidem militum invocabat. Adsensere milites ingenti fremitu; Curio milites accendit ad bellum. Sueton. Petron. carm. Versu 103. Appianus. Lucanus. Plutarch.

quum ad omnia promptos Imperatori liberalitas ejus, & fortuna facerent: errore quoque concionis extremæ adjuvante, quæ promissum omnibus jus aureorum annulorum cum Equestri censu inde credidit; quia Cæsar ad satisfaciendum militibus anulum quoque æquo animo sibi detracturum dicens, sæpius digitum lævæ manus ostenderat. Sic incitatis cohortibus ad vicina quæque porrigens manus, quantum pro copia præsente poterat, opportuna loca recipere instituit.

Terror ex adventu Cæsaris. Sueton. Lucanus. Petronius. Plutarch. Catone cap. 76. & Pomp. cap. 101.

XLIII. Sed hæc non qualia erant, sed multis modis majora terror subitus, & agrestium fuga per Italiam, ac in urbe vulgaverat; venire Cæsarem cum omni exercitu, Gallorumque & Germanorum ingentibus auxiliis. Ergo sævius quam ullo Gallico Cimbricove tumultu percussi omnium animi, sine consilio, sine spe, trepidabant. Neque vulgi tantum hęc vecordia, sed magis etiam Patrum erat: quum pavore & querelis Pompeius quoque, ne pro sua virtute & peritia rebus præsentibus consulere posset, turbabatur.

Querelæ in Pompeium. Cæsar. Civil. 1. 6. Plutarch. Cæsar.

XLIV. Alii præterita objiciebant, quæ jam emendari non poterant: nunc dare ipsum pœnas spreti optimorum virorum consilii, qui Cæsaris amicitiam ipsi patriæque funestam fore prædixissent. Hæc exprobranti Catoni Pompeius respondit, illum melius divinasse, se egisse simplicius & amicius. Plures erant, quos conditiones Cæsaris non admisisse pæniteret. plerique cum Pompeio expostulabant, quid ita, quum esset tam flagitiose imparatus, acerrimum ducem exercitumque provocasset. Nam querenti L. Volcatio Tullo viro Consulari, ecquid paratas haberet copias? hæsitanter responderat, duas legiones, quæ essent missæ à Cæsare, paratas esse: arbitrari & de novis delectibus legiones quinque cogi posse.

Tulli præsertim & Favonii. Plutarch. Catone. Cic. Attic. 7. 11. Diod. lib. 41.

XLV. Ibi exclamavit Tullus, decepisti nos Pompei! nuper enim in Senatu legiones habere sese paratas decem confirmaverat. M. Favonius adjecit, nunc esse tempus pede percutiendi terram. quod aliquando jactabundus dixerat; ubi pede terram pulsasset, affatim exsilituras equitum peditumque copias. Et vincebat ille quidem adhuc Cæsarem militum numero, adjunctis Hispaniensibus; sed à suis consiliis trepidatione Patrum velut fluctu auferebatur. Tullus mittendos de pace legatos censere abnuere Cato: & Pompeio summam imperii decernere, eorumdem esse magna mala & facere & comprimere dictitans.

Abscedit ab Vrbe Pompeius. Dio.

XLVI. In hanc sententiam itum: & Pompeius non esse in parietibus Rempublicam ferens, sequi jussis magistratibus omnique Senatu, & si quis remansisset, pro hoste habiturum denuncians, Urbem reliquit. Consules statim, ne sacris quidem sollemnibus factis (quod ante id tempus acciderat numquam) sequuti sunt. Reliqui Patrum inopes consilii stupentesque in Curia pernoctarunt. diluculo demum, paucis qui Cæsaris aut neutrarum partium erant, manentibus (quamquam & ex illo numero quidam dicuntur profecti) excesserunt.

Fugæ similis profectio. Cic. Attic. 7. 13.

XLVII. Ergo tamquam ex hostili terra fit fugæ similis profectio: complentur agminibus exeuntium viæ, completur clamoribus tumultuque cælum: fit deserentium emittentiumque suos comploratio: moram charitas, festinationem metus imperat: nemini non res misera, acerba, atrox videtur. Nam, & qui cum tota familia egrediebantur, desperato reditu, vix poterant ab extremo patriæ conspectu avelli: & qui suos relinquebant, plus angebantur; charissima pignora, mox in potestate ejus futura reputantes, contra quem ipsi ferrum stringerent. Plebs autem Romana consiliis armisque orbam, & expositam lubidini

Victoris Urbem reputans; superiorum civilium bellorum mala, direptiones, cædes, incendia loquebantur: maiori timore, quod à Cæsare magna barbarorum adduci multitudo diceretur.

XLVIII. Adgravabant augebantque horrorem nunciata nuper prodigia numero & fœditate terribilia. Nam in ipsa Urbe lupi noctuæque frequentes apparuerant. sanguineæ pluviæ, terræmotus crebri cum mugitibus, etiam Romæ, simulachrorum sudores, multis ex locis nunciabantur. sed & fax ab Occidente in Orientem ferri conspecta erat: multa fana fulmine tacta; ipsum Capitolium, ubi & sceptrum Jovis, & galea Martis percussa sunt, itemque æra legum. ædificia multa, quæ inter & Quirini fanum, incendio hausta: sol totus obscuratus est. Monstrosi animalium partus editi: minacia carmina pro Sibyllinis vulgata; passimque furore correpti dira multa cecinerunt. In Cumano arbor subsedit paucis ramis eminentibus. Prodigiis auctus terror. Dio. Appianus. Plin. 17. 25. 4d

XLIX. Ob eam rem aditi libri, repertumque internecionem hominum fore, tantoque maiorem, quanto propius ab urbe ostentum factum esset. Sed & ominibus accensa est moris antiqui prætermissio, quod nullus feriarum Latinarum caussa præfectus Urbi creatus fuit: idque anno sequente pariter omissum: vices Præfecti Prætoribus interim obeuntibus. Eodem anno M. Perperna mortuus est, novissimus omnium, quos Consul in Senatu sententiam rogaverat: neque plus septem in vita reliquit ex iis, quos ante septimum & tricesimum annum cum L. Philippo Censor in Senatum legerat. Dira eorum interpretatio. Dio. Val. Maxim. 8. 5. 13. Plin. 1. 5. 48.

L. Ea quoque res, quemadmodum & cetera quæ acciderant, finem Senatus, mutationemque Reip. visa portendere. in hoc metu quum plerique mittendos ad Cæsarem legatos dicerent, non abnuente Pompeio, quin & mandata privati officii addente, L. Cæsar cujus pater legatus erat Cæsaris, & L. Roscius Prætor Ariminum profecti, Cæsarem orare instituerunt, discederet ab armis, suasque injurias Reip. donaret. Cæsar, paulo diversa ab his quæ per epistolam postulaverat, respondit. Pompeius eat in Hispaniam: delectus & præsidia contra se comparata dimittantur. se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem M. Considio Noniano traditurum: ad consulatus petitionem venturum. neque jam velle rationem haberi absentis; trinundinum petiturum. & quo facilius conveniret, petiit ut colloquendi caussa propius accedat Pompeius, aut se accedere patiatur. Reip. mutatio portendi credita. Pigh. Annal. Dio. Cæsar. Cic. Famil. 16. 12. & Attic. 8. 13. Hirtius. de bello Gall. 8. 52.

LI. Cum his mandatis reversi Pompeium & Consules Theani repererunt, ante diem VIII. Kal. Febr. quo die ad eos T. Labienus, damnata Cæsaris caussa, venerat. Is diu ab inimicis Cæsaris solicitatus, à quo maximis auctus honoribus, omnibusque nuper trans Alpes copiis præfectus fuerat; fortunam imbecillo animo ferens, Cæsarem, jam & ipsum propter insolentiam hominis in amore frigidiorem, reliquerat: speciem magis, quam vires, ut exitus docuit, prælatis partibus adferens. Labienus Cæsarem deserit. Plutarch. Cæsar. cap. 51. Val. Maxim. 8. 14. 15. Cicer. Cæsar.

LII. Huic tamen Cæsar, pro solita animi magnitudine, pecuniam cujus ille prædives erat, & sarcinas omnes remisit. Conditiones Cæsaris nec rejectæ omnes, nec probatæ sunt. de colloquio dissimulatum. scripta mandata per eosdem remissa ad Cæsarem, ut ille de his oppidis, quæ extra suam provinciam occupavisset, præsidia deduceret. Id si fecisset, ad Urbem redituros Patres, ut de iis ipsis conditionibus quas obtulerat, Senatus haberi Romæ posset. In Hispanias De conditionibus pacis actum. Sueton. Cæsar. 30. 7. Plutarch. Antonio cap. 9.

Thuanus lib. 21. Sueton. Nerone cap. 11. Cic. Attic. 7. 17. iturum Pompeium esse. Neutri ducum satis pax placebat. Pompeius, si populo Romano potestas omnis restitueretur, haud dubie inferiorem se gratia Cæsaris rebatur: Cæsar ab ineunte ætate cupidissimus imperandi, prætermittere occasionem nolebat, gnarus non aliud sibi ad principatum iter, quam per conculcatum Pompeium esse.

Rejecta à Cæsare. Florus 4. 2. 19. Lucanus. 4. 461. Cic. Famil. 7. in. 3. 14. LIII. Itaque mala fide secum agi cavillatus, quod ante quam diem iturus in Hispaniam Pompeius esset, expressum non fuerat; toto animo in bellum versus per omnem Italiam litteras mittebat: sive jure secum sive armis ageretur, paratum ad disceptationem ostendens; simul hortatus omnes, bono essent animo, neque se conjungerent res turbare cupientibus. non minus se his consulturum pro suis, qui in neutra, quam qui in sua castra venissent. quamquam Pompeius, auctore solo principum Domitio, pro hostibus se habiturum, qui Reipublicæ defuissent edixerat.

Is opportuna occupat loca. Plin. 3. 13. Cic. Attic. 7. 11. Lucanus. Cæsar. LIV. Interim non exspectato legatorum reditu, acerrime delectum habere Arimini, opportuna loca occupare, præsidia imponere. M. Antonius cum quinque cohortibus Aretium mittitur; ibique præsidium imponit: Fugit in Campaniam Scribonius Libo, qui tutari debuerat Hetruriam: Pisaurum, Fanum, Anconam, ab Arimino Cæsar singulis cohortibus occupat. Curionem cum tribus cohortibus, ad Iguvium recipiendum ire jubet, validum Umbriæ oppidum, quod à Quinto Minucio Thermo quinque cohortibus tenebatur, sed ille voluntati diffisus Iguvinorum, quos addictiores Cæsari esse sciebat, profugit. milites ejus in itinere discedunt, domumque se conferunt.

Cæsar ad utrumque paratum se ostendit. Cic. Attic 7. 20. & 13. Cæsar. Lucanus. LV. His rebus & municipiorum voluntate cognita, Cæsar aucta fiducia cum legione tertia decima Auximum proficiscitur, Piceni urbem, quam P. Accius Varus præsidio tenebat, agendis in Piceno delectibus intentus. Auximates Varum terrent, & decedere oppido cogunt. Fugientem per impedita loca, quidam Cæsaris milites adsequuti consistere cogunt. post brevem pugnam deseritur à suis Varus: alii domum, plerique ad Cæsarem pergunt. Hæc Romam perlata, quum jamjam adesse Cæsar, conspicique equites ejus falso dicerentur, sic exterruerunt Lentulum Consulem, qui ex mandato Pompeii, quod A. D. VII. Id. Febr. per C. Cassium Tribunum plebis Capuam erat adlatum, ad pecuniam promendam Pompeio venerat, ut aperto sanctiore ærario, protinus ex Urbe profugeret.

Delectus Capuæ à Pompeianis habetur exiguo successu. Cic. Attic 8. 12. & 18. Appian. lib. 2. Civil. LVI. Delectus intra Urbem omittitur; neque ullo inter Romam ac Capuam fiditur loco: Capuæ demum se confirmant; ibique delectum instituunt agere, parum prolixe respondentibus Campanis, quod beneficio & lege Cæsaris deducti eam in coloniam fuerant. Gladiatores quos ibi Cæsar alebat (ad duo millia fuisse putantur) Lentulus equis attributis sequi se jusserat: sed posteaquam id reprehendebatur sermonibus, singulis patribus familiarum binos Pompeius distribuit, custodiæ caussa.

Cingulum & Asculum Cæsari deduntur. Cic. Attic. 8. 19. Cæsar. Lucan. lib. 4. LVII. Sed Cæsar Auximo progressus, totum Picenum, volentibus præfecturis omnibus recepit. Etiam Cingulo, quamquam id oppidum Labienus sua pecunia exædificaverat, legati ad Cæsarem venerunt. Quum interim legio duodecima accessisset, Cæsar cum duabus legionibus Asculum Picenum contendit; ubi Lentulus Spinther curabat, vir Consularis, cum cohortibus decem. Sed neque

hic cæteris constantior, profugit ex oppido; desertusque à majore parte militum, reliquos L. Vibullio Rufo tradit, à Pompeio forte veniente, ad Picentes retinendos in partibus. Vibullius acceptis militibus, ex his & delectibus Pompeianis aliquot cohortes conficit: mox venit ad eum C. Lucilius Hirrus cum quinque cohortibus Camerino fugiens, ubi in præsidio fuerat.

LVIII. Hi magnis itineribus Corfinium proficiscuntur: quo loco L. Domitius Ahenobarbus consederat. Nam ille successor Cæsari missus, cum quatuor millibus ex novo delectu Galliam versus iter instituerat: deinde occursu Cæsaris cognito deflexerat in Pelignos, Marsosque. Harum ex nationum delectibus, quum copias suas ad numerum cohortium duodecim adauxisset; jamque ad eum Vibullius & Hirrus cum undeviginti cohortibus accessissent; observare Cæsarem instituit, repugnaturus, si propius ad se accessisset: sin vero secundum mare ad Pompeium ire cœpisset, confestim ducturus in Samnium, ut cum Pompeio se conjungeret. *Domitius Corfinio consedit: Cic. Attic. 8. 17. Cæsar.*

LIX. Sed Cæsar Asculo recepto, conquiri milites qui à Lentulo discesserant, instituique delectum jubet: nec amplius uno die moratus, Corfinium pergit. Occurrunt præmissæ à Domitio quinque cohortes, pontemque fluminis, ad tertium ab urbe milliare conantur interrumpere. Sed levi prœlio rejectæ ab antecursoribus Cæsaris, in oppidum se recipiunt. Cæsar flumine superato castra juxta murum Corfinii ponit. Domitius magno proposito præmio regionum peritos ad Pompeium cum literis mittit; rogans & obtestans, ne se eum tot cohortibus, magnoque Senatorum & Equitum Romanorum numero, recidere in potestatem Cæsaris sinat. *Cæsar ad Corfinium. Cic. Attic. 8. 19. 8. 17. & 16. Cæsar. Dio.*

LX. Ea res summa solicitudine Pompeium adfecit. nihil enim tàm contrarium consiliis ejus fieri potuisset. Tironi non audebat confidere: duas legiones quæ nuper prætextu Parthici belli abductæ à Cæsare fuerant, proniores illis partibus rebatur. Igitur omnes undique copias ad se convenire maluisset. at quoniam id propter vigilantiam atque celeritatem adversarii nequibat; quatuordecim cohortes ex duabus illis legionibus contraxerat Luceriam, eo consilio, ut si propius accederet Cæsar, Italiam relinqueret, ut paulo post factum est. Sed accepto, Domitium obsideri, sive dissimulans mentem suam; sive putans tot & tales viros deseri non oportere; scribit ad Lentulum Consulem, magni interesse Reipublicæ, omnes copias primo quoque tempore in unum locum convenire. quod ab omnibus ita est acceptum, cum universis viribus Pompeium ad Corfinium venire constituisse. *Domitius Pompei opem implorat. Appian 2. Civil. trab. Cicero. Orosius. 6. 15. Cæsar.*

LXI. Hac opinione paulisper recreati sunt hominum animi; nunciataque Domitii constantia, qui sane suos cohortatus, tormenta disposuerat in muris, & cætera tamquam ad tolerandam obsidionem administrabat. Etiam, ut promptiore exercitu uteretur, militibus quaterna jugera agri, centurionibusque & evocatis pro rata parte promiserat ex suis possessionibus. nam occasione Sullanorum temporum ad maximas opes pervenerat. Sed accidit ei, quod futurum Pompeius ei scripserat; ut nec expedire posset copias tribus in oppidis distributas (partem enim Albæ, partem Sulmone collocaverat) nec cum iis quos habebat secum, satis firmus ad resistendum esset. *Domitius ad defensionem se comparat. Cic. Attic. 8. 19. 20. Lucanus.*

LXII. Namque Sulmonenses, missu Cæsaris venienti Antonio aperuerunt *Sulmo (...)*

deditur. Cæsar cap. 51. Senec. de ben. 3. 24. Plin. 7. 53. 10

portas, universique & oppidani & milites (septem ibi cohortes Domitius collocaverat, quum Antonius quinque tantum adduceret) obviam gratulantes exierunt. Q. Lucretius Senator & C. Attius Pelignus, qui oppidum præsidio tenuerant, de muro se dejecerunt. Lucretius effugit. Attius ab Antonio deductus ad Cæsarem, & ab eo incolumis dimissus est. Pompeiani proditum ab eo fuisse Sulmonem crediderunt. Cæsar quum & illis cohortibus auctior esset, & ad eum legio octava, cohortesque ex novis Galliæ delectibus duæ & viginti venissent, cum trecentis circiter equitibus, quos ei Rex Noricus miserat; altera castra ad alteram oppidi partem ponit, Curione præfecto, qui cum præsidiis, quę in Umbria & Thuscis fuerant, ad eum accesserat.

Domitius de fuga cogitat. Sueton. Ner. cap. 2. Cæsar. Dio. Liv. Epitom.

LXIII. Inde circumdare obsessos operibus instituit. quorum parte maxima perfecta, literæ Domitio redduntur, quibus negabat Pompeius, ire se subsidio posse; jubebatque, si ulla ratione etiam tunc efficere posset, explicaret sese, & Brundusium veniret. Sed hoc jam serum erat, obsesso atque circummunito oppido. Igitur Domitius clam cum paucis familiaribus de fuga colloqui cœperat; sed quamquam voce consilium non prodebatur; ex trepidatione vultuque & hoc genus indiciis patuit. Idcirco milites inter se colloquuti, Domitium publice custodiunt; legatosque mittunt ad Cæsarem, paratos esse portas aperire, & L. Domitium vivum tradere.

Lentulus à Cæsare incolumitatem obtinet. Cic. Attic. 8. 12. 8. 3. & 9. Lucanus 4. 697. Cic. Attic. 8. 13

LXIV. Sed quia serum diei erat, veritus Cæsar, ne per nocturnam licentiam oppidum diriperetur, id quod suis rebus erat futurum alienissimum, quas opinione clementiæ confirmare cupiebat; adservari interea oppidum à Domitianis militibus jubet. ipse suorum vigilias stationesque densas circumponit, non adversus eruptionem modo; sed etiam adversus furtivos egressus singulorum. Circa quartam vigiliam Lentulus Spinther de muro Cæsarianos inclamat, deducique ad Cæsarem petit. deductus orat ut se pro pristinis suis beneficiis incolumem velit, omnia enumerans, quod per Cæsarem in collegium Pontificum venisset; quod ex Prætura Hispaniam habuisset provinciam; quod in petitione Consulatus fuisset ab eo adjutus.

Domitius venenum à medico petit. Cic. Attic. 9. 4. 9. 8 Cæsar.

LXV. Cæsar plura commemorari non passus, neminis odio, sed ut Tribunos plebis in suam dignitatem, & populum Romanum paucorum factione oppressum in libertatem restitueret, arma cepisse interfatur. Ergo Lentulus jam securus de salute sua, petit ut in oppidum reverti liceat, quo ex sua incolumitate cęteri ad spem revocentur. esse enim nonnullos, qui de morte consciscenda deliberent. Sane Domitius Cæsaris iram metuens, cui semper fuerat adversatus, à medico eodemque servo suo venenum poposcerat. Sed idem lenitate cognita victoris, deplorare conditionem suam cœpit, quod quam relicturus fuisset inimicus, sibi ipsi vitam homo temerarius stultusque præcidisset.

Soporiferam pro veneno potionem accipit. Cic. Attic. 9. 2. & 16. Cæsar. Lucanus. Plutarch. Pompeio.

LXVI. Ibi medicus, qui adolescenti Domitio rem aperuerat, seque jusserat adservari, donec eventus docuisset, utrumne venenum datum patri foret; tantummodo soporiferam potionem se dedisse indicavit. Hac re exhilaratus (neque enim Lucano credendum est, in gratiam Neronis, cujus hic Domitius abavus fuit, omnia alia fingenti) manumisit medicum; atque ita, postquam illuxit, cum cæteris ad Cæsarem deductus est. erant Senatorii ordinis Domitius & Lentulus Consulatu functi. præterea L. Vibullius Rufus, Sex. Quintilius Varus Quæ-

ftor, L. Rubrius: præterea multi adolescentes nobiles Equitumque Romanorum, & decurionum, quos Domitius ex municipiis evocaverat, magnum agmen. cap. 3. Diod. lib. 41

LXVII. Hi à Cæsare increpiti, quod neutiquam convenientem meritis suis gratiam retulissent, incolumes omnes dimittuntur: seque ad Pompeium recipiunt. Aurum etiam, quod secum Corfinium deportaverat Domitius, sestertium sexagies quamquam pecunia publica esse diceretur, Domitio redditum: quia Cæsar non minus fugiendam sibi inopiæ, quam crudelitatis famam judicabat. Ita Cæsar, septem omnino dies ad Corfinium commoratus, Domitianas cohortes protinus in Siciliam mittit. Ipse in Apuliam ducere instituit. His rebus auditis Scipio Luceriam omisit, militibus Brundusium transductis, quo Pompeius expeditus legiones antecesserat. Incolumis dimittitur à Cæsare. Cæsar. Attic. 8. 9. Vellejus. 2. 51. Sueton. . c 1. cap. 36.

LXVIII. Eo conduci jusserat, quidquid habebat copiarum, nullum auxilii genus aspernatus; nam & ex pastoribus servisque equites circiter quadringentos effecerat. Sed Cæsaris per Apuliam cursus majorem ei delectuum partem, passim relictis præsidiis fugientium abscidit. Alba L. Manlius Torquatus Prætor cum sex cohortibus discesserat; Tarracina, cum tribus, Prætor Rutilius Lupus. Sed Rutilianæ cohortes, quum equitatum Cæsaris conspexissent; cui Vibius Curius præerat, ad eum signa transtulerunt: idem reliquis itineribus, à nonnullis cohortibus, quæ in Cæsarem aut equites ejus inciderant, factum. Pompeius Brundusium copias ducit. Plutarch. Cæsar. cap. 49. Cic. Attic. 9. 25. & 16. 9. 27.

LXIX. Venit & in potestatem Cn. Magius, præfectus fabrûm Pompeii: quem Cæsar cum mandatis ad Pompeium remisit; interesse Reipublicæ, ut quoniam iturus Brundusium esset, una colloquerentur. Neque diu contatus, cum legionibus sex A. D. VIII. Id. Mart. Brundusium venit; cujus exercitus magna pars ex recentibus delectibus, & iis quos in itinere exceperat, confecta erat. Sed Pompeius jam Cn. filium majorem ex duobus, cum socero Scipione in Syriam, auxilia gentium ac Regum concituros; Consules autem Dyrrhachium præmiserat, cum triginta cohortibus. Ea res abrupit negotium pacis. nam & Lentulus Consul a Cornelio Balbo, cujus pater Lentuli erat familiarissimus, mandata Cæsaris habente conveniri non potuit; & quum Scribonius Libo, qui erat Sex. Pompeii socer, à Caninio Rebilo inductus, cum Pompeio de conditionibus egisset, responsum est, quod Consules absint, sine illis de compositione agi non posse. Magius ad Pompeium mittit. Cæsar. Dio. Appianus. lib. 2 Civil. 2. Plutarch. Pompeio.

LXX. Nec deerant, qui existimarent, dimissos à Pompeio Consules fuisse, ne quid novi consilii contra suas rationes caperent, suspecta præsertim levitate Lentuli. Sed neque Magius remissus ad Cæsarem est; si Cæsari credimus. Ceterum ille multa, suæ caussæ serviens, de industria perperam edidit; quod & Pollio Asinius adfirmare erat solitus, qui cum eo transiit Rubiconem, rebusque his interfuit. Ex iis hanc de Magio querelam esse puto, quum ipse Cæsar iisdem diebus ad Oppium & Cornelium Brundusio scripserit; à Cn. Pompeio missum esse Cn. Magium de pace: se quæ visa fuissent respondisse. De conditionibus nihil convenit. Frontinus. Strateg. 1. 5. 4. Cæsar. Plutarch. Lucanus.

LXXI. Sic pacis cogitatione quibuscumque de caussis penitus abjecta hoc agere cœpit, ut aut Pompeium quam primum trajicere cogeret; aut exitu prohiberet. Igitur castris ad portas oppidi positis, opus magnum & multorum dierum, propter altitudinem maris, instituit, ab utroque portus cornu moles jaciens. Ejus operis ratio non melius exponi, quam ab eo ingenio potest, à quo excogitatum jussumque fuit. Qua fauces erant angustissimæ portus, molem atque aggerem Cæsar Brundusii portum claudere instituit. Cæsar. Appianus. Plutarch. Dio. Lucanus.

Liv. Epitom. Cic. Attic. 8. 7.

ab utraque parte litoris jaciebat, quod his locis erat mare vadosum. longius progressus, quum agger altiori aqua contineri non posset, rates duplices, quoquo versus pedum XXX. è regione molis collocabat. has quaternis anchoris ex quatuor angulis destinabat, ne fluctibus moverentur. his perfectis, collocatisque, alias deinceps pari magnitudine rates jungebat, has terra atque aggere contegebat, ne aditus atque incursus ad defendendum impediretur: à fronte, atque ab utroque latere cratibus ac pluteis protegebat. in quarta quaque earum turres binorum tabulatorum excitabat, quo commodius ab impetu navium incendiisque defenderet.

Pompeius portum tuetur. Lucanus. Plutarch. Cic. Attic. 11. Dio. Cic. Attic. 6. 11. Lucanus 2. 623.

LXXII. Contra hæc Pompeius naves magnas onerarias, quas in portu Brundusino deprehenderat, adornabat. ibi turres cum ternis tabulatis erigebat, easque multis tormentis, & omni genere telorum completas, ad opera Cæsaris appellebat, ut rates perrumperet, atque opera disturbaret. sic quotidie eminus utrimque fundis, sagittis, reliquisque telis pugnabatur. Quum ad hunc modum dies exacti novem essent, naves quæ consules transportaverant, Brundisium redierunt. Harum adventu Pompeius, sive Cæsaris operibus permotus, quorum ferme dimidia pars effecta erat, sive quia jam ab initio consilium Italiæ relinquendæ ceperat; una de re solicitus, quemadmodum tuto discederet, portas obstruit, partemque viarum aliis parietibus inædificat, aut fossas transversas præducit, easque stipitibus præacutis replet, cratibus humoque aggesta insidias tegens.

Brundisio abscedit. Liv. Epitom. Cic. Attic. 8. 7. Lucanus.

LXXIII. Aditus autem duos, qui extra muros ad portam ducebant, maximis acutissimisque trabibus, in densum ordinem structis obsepit. Brundisinos, quibus parum confidebat, domi se continere jubet. His paratis milites silentio conscendunt naves: tum expediti, quos ex evocatis sagittariis atque funditoribus, ad speciem retinendæ urbis in muro disposuerat, certo signo revocantur: relictis actuariis navibus, quibus per itinera nota digressi, suos adsequerentur. Dum hæc geruntur, Brundisini ex tectis profectionem Pompeianorum nutu significabant. ergo Cæsariani scalis positis muros transgressi, in fossas & sudes incidissent; nisi moniti ob oppidanis, & longo itinere circumducti ad portum forent.

Gloria ejus hoc facto imminuta. Plutarch. Dio. Cic. Attic. 8. 7. 11.

LXXIV. Ibi duas adhuc naves, cum militibus qui inerant, ad molem Cæsaris hærentes lintribus scaphisque circumvenerunt; injectisque ferreis manibus retraxerunt ad litus, repugnantibus aliquot interfectis. Sic expulsus Italia Pompeius, non modo Rempublicam, sed omnem gloriam suam, omnem virtutem perdidisse, factusque planè alius esse videbatur, pristina ejus facta cum hoc recenti comparantibus. Urbem, quam defendi totius Imperii periculo æquius erat, adversario reliquerat, pecunia refertam, præsidio vacuam; Themistoclis usus consilio, quum tempora Periclem magis poscerent.

Comparatio hujus discessus cum prioribus gestis. Dio. Cic. Attic. 9. 11. 8. 25. 9. 14. 14. Lucanus 2. 363.

LXXV. Nunc etiam Italiam sedem Imperii, robur & seminarium Romanæ militiæ deserebat: ex eodem portu legiones & opes quas poterat avehens, contra cives usurus, in quem olim captivum aurum & Orientis spolia locupletandæ patriæ invexerat; dimissis eodem loco militibus, ut timere cives sui desinerent. Et qui antea Barbarorum immensas regiones populo Romano subjecerat; is nunc ibat illorum copias excitum, ut Italiam & Romam vastaret atque premeret:

meret: jam olim hoc consilio dimissis, qui classem Alexandria, Colchis, Tyro, Sidone, cæterisque omnibus insulis, maritimisque civitatibus aut Regnis, quorum ille studia habebat, ad intercludendos commeatus Italiæ, & ad occupandas frumentarias provincias cogerent. Ergo etiam priusquam excederet Brundisio, magna pars optimatum in Urbem redierat, Prætoresque & Ædiles partibus suis, tamquam in pace fungebantur. Nec hi tantum dolores Pompejum urebant, sed futuri metus & solicitudo plus angebant hominem, prodigiis etiam terrificis & minacibus. Ut enim primum Dyrrhachium appulit, priusquam litus tangeretur, milites quidam fulmine percussi; signa telis aranearum sordidata sunt: & quum Pompejus exscendisset, eunctis vestigia serpentes advoluti delerunt.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauserat, obsedit: & relictis in obsidione urbis ejus legatis, C. Trebonio, & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afranium, & C. Petrejum legatos Cn. Pompeji, cum septem legionibus ad Ilerdam in deditionem accepit, omnesque incolumes dimisit: Varrone quoque legato Pompeji cum exercitu in potestatem suam redacto. Gaditanis civitatem dedit. Massilienses duobus navalibus præliis victi, post longam obsidionem potestati Cæsaris se permiserunt. C. Antonius legatus Cæsaris, malè contra Pompejanos in Illyrico rebus gestis, captus est. In quo bello Opitergini Transpadani Cæsaris auxiliares, rate sua ab hostilibus navibus clausa, potius quam in potestatem hostium venirent, inter se concurrentes occubuerunt. C. Curio legatus Cæsaris in Africa cum prospere adversus Varum Pompejanarum partium ducem pugnasset, à Juba Rege Mauritaniæ cum exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciam trajecit.

C. Cæsar intra sexaginta dies in potestatem Italiâ redacta, quum propter inopiam navium, sequi Pompejum, priusquam ille transmarinis auxiliis confirmaretur, non posset; sed nec Italiam propter duces Pompejanos, qui erant in Hispania, tuto relinqui putaret: Brundisii, Tarenti, Sipontique singulas legiones collocavit, ad maritimos exitus adventusque claudendos. Ipse quamprimum in Urbem decurrere statuit, ubi jam olim ut quam plurimi Senatores essent, enixè contenderat, quo nimirum speciem aliquam auctoritatis publicæ suis armis circumdaret: ea re perfecta profecturus in Hispaniam, *ut veterem Pompeji exer-*

Cæsar in Urbem recurrit. Plutarch. Cic. Attic. 9. 3. 9. 18. 9. 5. 10. Cæsar. Dio. Appian. lib. 2. Civil. Sueton. Cæsare 34. & Plutarch. Cæsar. cap. 34.

Lucan. 3. 67. Florus 4. 2. 24.

situm, quemadmodum inter suos erat professus, donec esset sine duce, opprimeret; inde reversurus ad ducem sine exercitu. Sed ut rei frumentariæ provideret, duo Italiæ horrea Sardiniam à Q. Valerio legato, Siciliam à Curione occupari jubet; quorum Valerio legionem unam, Curioni tres attribuerat.

Cato Siciliâ cedit: Appian. Cicer. Attic. 10. 4. 10. 18. 10. 24. Cæsar. Plutarch. Catone c. 78. Dio. Cælius in Epist. Cic. Famil. 8. 15.

II. Hunc enim proprætore mittebat, cum sex fascibus laureatis, & mandato, recepta Sicilia protinus in Africam transmittendi. His rebus auditis, priusquam venire Valerius in Sardiniam posset, Caralitani M. Cottam, qui eam provinciam obtinebat, oppido suo ejiciunt; atque ille Sardorum mente cognita, statim in Africam profugit. Siciliæ Cato præerat; atque hactenus egregie se comparaverat ad bellum, habendis in insula & vicina Italia delectibus, & classe conficienda: ita ut spes magna esset, teneri Siciliam nullo negotio posse. Sed ubi præmissus Asinius Pollio interroganti utrumne Senatus, an vero populi jussu venisset? mandatu ejus adesse respondit, qui tum Italiam haberet in potestate, simul Pompeji fugam, & Curionis nunciavit adventum: pro concione ostendit satis sibi navium esse ad expellendum Sicilia Pollionem; sed quia cum aliis copiis Curio exspectetur, se innoxios exitioso bello implicaturum non esse. cæterum mirari consilia deorum, & perplexas abstrusasque rationes; qui Pompejo multa prava incipienti semper favissent: nunc pro libertate patriæ pugnantem desererent. pauca deinde questus est de Pompejo, qui rebus omnibus imparatissimus, tantas turbas commosset, Senatuique persuasisset, omnia ad bellum egregie provisa & comparata se habere.

Cæsar Senatũ habet Romæ. Appianus. Cæsar. Sueton: Cæsar. 34. 2. Plutarch. Cæsar. cap. 34. Dio.

III. Hæc in concione loquutus, Corcyram abnavigavit, ut Pompejo se conjungeret. Interea Cæsar, militibus in proxima municipia deductis, ut à labore reficerentur, ad Urbem profectus, de Republica cum Patribus qui tum aderant satis frequentes egit. Quippe Senatum M. Antonius, Q. Cassius Tribuni plebis, extra pomœrium coëgerant. Ibi Cæsar commemoratis inimicorum injuriis, suaque lenitate, in eos qui civibus suis præter necessitatem facerent bellum, non sine gravi imprecatione invectus est. De se vero sperare omnes omnia jussit, qui & alios permultos adversariorum conservasset, & præcipuè L. Domitium dimisisset, cum magna pecunia. Fuit & auctor mittendæ Senatus nomine legationis ad Pompejum & Consules; neque enim se reformidare, quod Pompejus dixisset, ad quos legati mitterentur, iis auctoritatem attribui, timoremque eorum, qui mitterent, significari.

Et populum consolatur. Dio. Appianus. Velleius 2. 50. 2. Cæsar. Plutarch.

IV. In eamdem sententiam cum populo quoque, qui & ipse ad eum ex Urbe confluxerat, loquutus, miserrima necessitudine excusata, quod adversariorum armis ad arma cogeretur; frumentum promisit ex insulis, & trecentos nummos viritim. Ita specie reversa pacis, Senatus ad vestitum rediit. Cæterum neque fatis levatus hominum timor est, similia Marium olim, similia Sullam pollicitos esse reputantium, donec cupita adsequerentur: præsertim quum Urbs plena Cæsaris militibus esset. Irrita quoque fuit de legatis mittendis deliberatio; nec enim reperiri poterant, qui mitterentur; & qui delecti fuerant, id munus ancipiti metu subterfugiebant. Nam & Pompejum timebant, ne tamquam relictus sæviret; & Cæsarem, ne aliud, quam quod præ se ferret, intimè cuperet. Idque postea magis est creditum, ubi Pisonem licet socerum, offendisse fama fuit, quod ea de legatione verba liberius fecisset.

V. His disputationibus excusationibusque triduum periit, quæ res ubi festinanti Cæsari cœpit esse fastidio, nihil jam nomen Patrum, aut juris antiqui moratus imaginem, cætera ex usu præsenti administravit. Igitur contempta L. Metelli Tribuni plebis intercessione, quam inimici Cæsaris comparaverant; *quas tu leges advocas*, ait, *non belli sed pacis respiciunt tempora: nunc Reipublicæ consulendum est. Nec opus esset tibi reddi rationem factorum meorum, in quem animadvertere, sicut & in cæteros quos cepi adversarios, jure meo potuissem.* His dictis ad Ærarium profectus, quod erat in æde Saturni, quia claves ablatæ à Consulibus fuerant, effringi jubet. Eodem & Metellus accurrit, ut vim prohibeat à foribus. Ibi vero Tribuno mortem minatus est Cæsar, hac voce addita: *Atqui, adolescens, non te latet, factu hoc mihi quam dictu esse facilius.*

Ærarium effringit. Dio. Cæsar. Plutarch. Lucan. 3. 115. Plutarch. Apophteg. Romanorum, cap. 41. Plutarch. Pompeio cap. 105.

VI. Perterritus hac denunciatione Metellus, non ægre auscultavit monenti Cottæ tempori cedere. Quod nisi esset factum, non dubitatur, quin itum in cædes foret, semel deposita simulatione pacis. nam & iratus ultro Cæsar erat, & à multis incitabatur. Amoto Tribuno, quum adhuc obstare religio videretur; quia sanctius ærarium recludi præterquam tumultus Gallici causa, magnis additis exsecrationibus atque diris, majores vetuerant; *abivisse jam tempus istius curæ* dixit: *sua enim opera provisum esse, ne Gallos ulterius Roma timeret.* Protulisse tum ex ærario Cæsar dicitur auri pondo quatuor millia centum triginta quinque; argenti prope nongenta millia apud Orosium leguntur: majorem longe summam Plinius indicare videtur, laterum aureorum sex & viginti millia commemorans. Etiam laserpitium, pondo centum undecim, inde prolatum à Cæsare idem Scriptor adnotavit. Offendit ea res plebis animos; nec obscurum id Cæsari fuit.

Magnasque inde opes profert. Cic. Attic. 10. 4. Lucan. Appianus. Orosius 6. 15. Plin. 33. 3.

VII. Idcirco quum ei certissimum fuisset, antequam proficisceretur, concionem habere, non est ausus. Igitur rebus ut poterat constitutis, Aristobulum Judæum cum duabus legionibus in Syriam mittit, Pompejana consilia turbaturum. Proscriptorum à Sulla liberis jus honores petendi reddit: M. Æmilium Lepidum Urbi præficit; M. Antonium Tribunum Italiæ, & quas in ea relicturus erat copiis. Hujus fratri Cajo Illyricum; Licinio Crasso citerior Gallia traditur. Paratur & gemina classis, ad superum inferumque mare tutandum. Alteri harum, quæ ad Adriaticum mare excubabat, P. Cornelius Dolabella; alteri Q. Hortensius filius Oratoris præficitur. At Cæsari primum ad legiones iter Ariminum fuit: inde trans Alpes in ulteriorem Galliam profectus, cognovit Vibullium Rufum, quem Corfinii dimiserat, Pompeji mandato in Hispaniam isse: L. Domitium ad occupandam Massiliam profectum.

Cæsaris consilia & apparatus. Cicer. Dio. Joseph. 14. 13. Appianus. Cic. Phil. 2. 235. Cic. Attic. 10. 6. 10. 4. Orosius. Cæsar.

VIII. Quippe Domitius, quum diu incerti de eo rumores fuissent, in Cosanum suum se contulerat, ibique & in objecta Cosæ insula Igilio, naves actuarias septem à privatis coactas, servis, libertis, colonis suis compleverat. Forte sub idem tempus Massiliensium legati revertebantur, quos ab Urbe discedens Pompejus erat hortatus. Horum adventu Cæsaris in Hispaniam festinantis expeditionem Massilia moratur: portas claudit: omnibus viribus ad tolerandam, si opus foret, obsidionem se comparat. Cæsar evocatis quindecim primis, cum his agit, *ne initium inferendi belli à Massiliensibus oriatur.* Illi quum ad suos fuissent reversi, ex auctoritate publica memorabile responsum referunt; *esse se socios populi Romani, omnibusque Gallicis Hispanisque bellis communia cum illo*

Massilienses Cæsari portas claudunt. Cic. Attic. 8. 22. 23. 9. 3. 4. 11. 18. Cæsar. Velleius 2. 58. Dio. Lucan. Florus 4. 2. 28.

populo fata habere voluisse. Nunc etiam eamdem sibi mentem, idem propositum manere, si contra externos hostes aquilæ Romanæ moveantur. sed intelligere populum Romanum in partes discessisse, Pompeio & Cæsare ducibus, patronis civitatis suæ. Utrius causa sit æquior neque se inquirere curiose; neque tantarum rerum arbitria peragere posse.

L. Domitium recipiunt. Lucan. Cæsar. Liv. Epitom.

IX. *Igitur pari utrimque jure, paribus beneficiis, uter venisset inermis, ei se aditum in urbem suam, honoremque & beneficia deferre. Sed neutrum duorum contra alterum juvare, oppidoque aut portubus recipere.* Non erat difficile sentire Cæsaris animum hoc responso mirifice offensum fuisse, neque æquo animo passurum excludi se Massilia, cui caput terrarum Roma patuisset. Igitur hoc metu, & quia proniores in Pompejum erant, L. Domitium advenientem recipiunt, urbique præficiunt: onerarias naves, quas ubique possunt, exceptas in portus suos deducunt, frumentum in publicum conferunt, reliquas merces recondunt. Ergo Cæsar tribus adductis legionibus urbem obsidet, turres vineasque agere instituit: naves longas duodecim Arelate fieri imperat. his intra tricesimum diem quam cæsa materia fuerat, ædificatis armatisque D. Brutum præficit.

Obsidentur à Cæsare. Cæsar. Civ. a. r. 1. 36. Tio. Orosius. 6. 15. Liv. Epitom.

X. Erat haud procul muris tumulus, æquali fastigio, & satis ad castrorum spatium patenti, ubi Cæsar consederat. Inter hunc & adversam oppidi partem, quæ pari altitudine erat conspicua, profunda vallis intercedebat. Id spatium explere Cæsar decreverat, insani laboris opus; sed ille jam multa talia, inausa aut inaudita cæteris perfecerat. Prius tamen visum, urbem qua terræ committitur (nam tres fere oppidi partes mari alluuntur) circumvallare, ductis utrimque à loco castrorum ad mare fossis aggeribusque, & per idonea spatia turribus interpositis. Ad hæc opera quum materia deesset, antiquæ religionis lucum exscindi jussit; militibusque superstitione cunctantibus primus arripuit securim. Cæterum prospiciens longioris moræ negotium esse, quam ipsius rationes paterentur, C. Trebonium obsidioni præfecit, in Hispaniam profecturus, quo jam C. Fabium legatum cum legionibus sex præmiserat.

Cicero ad Pompeium se confert. Cic. Attic. 10. 24. Plutarch. Cic. cap. 53. Dio. Plutarch. Pomp. c. 106. Plutarch. Catone c. 78. Cæsar.

XI. Massiliensium factum, quum & per se luculentum esset, & prope certam spem faceret, in Hispaniis pro Pompejo esse omnia, quia si secus esset, homines & vicini & diligentes minus animi habituri videbantur; M. Cicero post longam & ancipitem dubitationem, ad Pompejum abnavigavit: ejusque exemplum alii quidam Senatores, qui nondum excesserant Italia, sequuti sunt. Itaque his ad eos adjunctis, qui ante transgressi fuerant, major in castris Pompeii, quam in Urbe species Senatus erat; & quasi de sententia Patrum multa decernebantur. quorum illud plurimum favoris adjunxit partibus, quod Catonem sequuti *civem Romanum præterquam in acie neminem occidi; neque oppidum ullum, quod populo Romano pacatum esset, diripi debere* sanxerant. Ciceronem tamen clam corripuisse Cato dicitur, *quod præter necessitatem in castra venisset, plus profuturus patriæ, si medium se gessisset, idoneum conciliatorem habituris partibus, quandocumque redire ad sanitatem cœpissent.*

Bellum in Hispania incipit. Dio. Cæsar. Lucanus 4. 6.

XII. Inter hæc C. Fabius adhibita celeritate, præsidium L. Afranii ex Pyrenæo saltu dejecerat; magnisque itineribus ad exercitum Afranii contendebat. Sed Afranius cæterique legati adventu Vibullii Rufi, qui fuerat à Pompeio missus, ita composuerant, *ut Petreius cum omnibus copiis ad Afranium proficisceretur,*

Varro cum duabus legionibus Hispaniam ulteriorem omnem obtineret. Petreius & Afranius Asturum Vettonumque & Celtiberorum coactis auxiliis, cæterarumque gentium, quæ ad Oceanum colunt; Ilerdam (quæ hodie leviter transpositis elementis Lerida vocatur:) belli sedem deligunt, propter opportunitatem loci.

Pompeianorum copia in Hispania. Lucanus Cæsar. Dio.

XIII. Quippe in colle modico ad Sicorim amnem posita, pontem lapideum habebat; camposque circa patentes & fertile solum. Nec longe abinde Cinga fluvius, in Iberum evolvens aquas. Juxta tumulus erat paulo editior. eum ceperunt castris locum, omnibus eo contractis copiis. Afranius tres habebat legiones, duas Petreius: auxilia magna Hispanorum coëgerant, cohortes circiter octoginta, equitum utriusque provinciæ circiter quinque millia. Duces communi consilio parique jure administrabant omnia, & alternis signum toti exercitui dabant. Fabius contra hos castra metatus ad Sicorim duos in flumine pontes effecerat, inter se distantes millia passuum quatuor. his pontibus pabulatum crebro mittebat: quod idem quum & ab hostibus fieret, crebræ velitationes erant: nec sine magno præsidio emitti pabulatores poterant. Accidit igitur, quum legiones Fabianæ duæ flumen transissent, impedimentaque & omnis equitatus sequeretur, ut pons vi jumentorum & aquæ magnitudine interruptus, maximam partem equitum à legionibus divelleret. Hoc ubi ex aggere & cratibus, quæ prono flumine deferebantur, hostibus cognitum est: Afranius celeriter equitatum omnem legionesque quatuor suo ponte transduxit.

Cæsar venit in Hispaniam. Dio. Cæsar. Front. Strat. 1. 5.

XIV. Ergo L. Plancus qui legionibus Fabianis præerat, locum superiorem occupat, cujus auxilio adversus multitudinem hostium se tutaretur. Prœlio ab equitibus commisso, procul visa sunt signa duarum legionum, quas C. Fabius, id quod erat suspicatus, subsidio suis ulteriore ponte miserat. Harum adventu prœlium dirimitur: copiæ utrimque in castra revertuntur, quum aliquam multi Fabianorum essent desiderati. Eo biduo Cæsar supervenit, cum equitibus nongentis, quos sibi præsidio retinuerat; & ponte noctu refici jusso, cum omnibus copiis, præter sex cohortes, quæ ponti castrisque præsidio relinquebantur, ad Afranii castra proficiscitur, pugnandique potestatem hostibus facit. Quum hostes pugnare nollent, Cæsar ad quadringentos passus ab imis radicibus collis, quo in colle castra hostium erant, castra ponere statuit: sed veritus ne vallum eminus conspiceretur, tantummodo fossam pedum quindecim à fronte duci jussit. idque opus, quum prima & secunda acie in loco ubi erant instructæ perstantibus, tertia acies faceret, ignaro hoste perfectum est.

Pugnam ad Ilerdam. Cæsar. Dio. Lucan.

XV. Intra hanc munitionem nocte transacta, postridie quia longius agger petendus erat, tota castra quemadmodum instituerat, permunit, singulis legionibus singula latera tribuens: ipse cum reliquis tribus Afranium Petreiumq; ad turbandum opus venientes absterret. Ita castris permunitis impedimenta & cohortes, quæ superioribus in castris reliquerat, eodem transduci jubet. Erat inter oppidum & Afraniana castra planicies passuum circiter trecentorum, & in medio fere spatio tumulus surgebat, quem si occupasset Cæsar, oppido & ponte prohibiturus hostes videbatur. Igitur eductis instructisque tribus legionibus, unius antesignanos cursu contendere ad capiendum locum jubet. Sed Afraniani propiore spatio præcipiunt collem: ortaque pugna Cæsaris milites repelluntur. Igitur

ſubſidio adducta legio nona, quum invicem pepuliſſet hoſtes, fervore certaminis cedentes inſequuta iniquum in locum ſucceſſit.

Aquarum inundatio. Lucanus l. Cæſar. Appianus lib. 2. Civil.

XVI. Quinque horis ibi dimicatum eſt; magno Julianorum periculo, in quos ex ſuperioribus locis tela certo jactu adigebantur. Multo tamen plus vulnerum quam cædis fuit. hoſtium ſupra ducentos ceciderunt: Cæſar amiſit circiter ſeptuaginta. Victoriam utraque pars adſcribebat ſibi: Pompeiani propter tumulum retentum, qui pugnandi cauſa fuerat, & coactos terga vertere hoſtes; hi, quod numero & loco impari prœlium tot horis ſuſtinuerant, & ad extremum virtute connisi adſcenderant montem, adverſarioſque inde in oppidum fugaverant. Majus inter hæc periculum, reſolutis montium nivibus aquarum ſubita inundatio interminata eſt; quæ una die utrumque Cæſaris pontem interrupit. Caſtra erant inter duo flumina Sicorin & Cingam, quod ſpatium erat paſſuum circiter millia triginta. Inter hos concluſus tantus exercitus, neque juvari ab amicis civitatibus, quę trans flumina erant poſitæ, nec ab iis comitatibus, qui permagni ex Gallia Italiaque veniebant, adiri poterat: & qui longius erant pabulatum egreſſi, ne ad caſtra reverterentur, magnitudine fluminum excludebantur.

Cæſar in magnis difficultatibus. Dio.

XVII. Ex proximis autem locis frumentum olim ab Afranianis comportatum Ilerdam fuerat; reliquum ſuperioribus diebus copiæ Cæſaris abſumpſerant. At hoſtibus frumentum ante proviſum erat: adhuc quotidie undique comportabatur: eratque pabuli & rerum omnium magna copia, quum ponte ſaxeo ad Ilerdam ſecure uterentur, & loca trans flumen integra, quo pervenire Cæſar non poterat, ſine periculo haberent in poteſtate. Idcirco magnis in difficultatibus Cęſar erat multoſque amittebat quotidie, qui pabulandi frumentandive cauſa progreſſi, ab Hiſpanis facile excipiebantur. Hiſpani enim, quia ſine utribus in bellum ire non conſueverunt, in hos veſtimenta conjiciebant, ipſi cœtris ſuppoſitis facile ſuperabant flumina. Aliquot dies manſerunt aquæ. Per quos comitatum, qui ex Gallia veniebat ad Cæſarem, Afranius ſubito aggreſſus, intercepit ſagittarios Ruthenorum circiter ducentos, cum equitibus Gallis paucis, quum reliqui in montes proximos refugiſſent.

Cęſaris fames. Plutarch. Cæſar cap. 54. Dio. Cæſar. Lucanus.

XVIII. Inter hæc ingraveſcebat in caſtris Cæſaris fames: tanta jam caritate annonæ, ut denariis quinquaginta in modios frumentum emeretur. Hæc quum etiam inflatiora quam erant, Romam perſcriberentur, multi eorum qui adhuc in Italia hęſerant, ad Pompeium profecti ſunt: alii ut principes hoc perferrent nuncium: alii ne poſt omnes veniſſe viderentur. At Cæſar fruſtra ſępius tentata pontium reficiendorum ſpe, quum irritus ejus conatus aquarum & hoſtium vi redderetur, naves facere inſtituit, quales Venetis ac Britannis in uſu ſunt, Pado aut mari ſtagnantibus. Carinæ fiebant ex levi materia: reliquum corpus viminibus contextum, coriis integebatur. Has idoneo numero profectus Cæſar carris junctis noctu ad millia paſſuum duo & viginti à caſtris deportat: ibique militum aliquo numero trajecto continentem ripæ collem communit; priuſquam adverſarii rem cognoſcerent.

D. Brutus Maſſilienſes vincit. Lucanus. Cæſar. Sidon. Dio.

XIX. Eo poſtea tranſducit legionem, & utraque rippa potitus, pontem ſine moleſtia perficit biduo. ſic ad eum perveniunt, qui ex Gallico comitatu evaſerant, quique frumentandi cauſa profecti ex prioribus caſtris fuerant. Eodem die tranſmittit equites, & per has maximam hominum jumentorumque multitudinem,

quae pabulatum egressa fuerat, intercipit, & de cetratis cohortibus, quae subsidio suis venerant, unam longius procurrentem, secludit à reliquis atque delet. Ita res frumentaria privatim expeditur. Eodem tempore D. Brutus Massilienses navali praelio vicit. Longas illi habuerant septendecim, è quibus erant undecim tectae. his complura minora navigia addiderant, terrorem ipsa specie multitudinis illaturi. inerat magnus sagittariorum numerus, magnus Albicorum, qui supra Massiliam incolunt, montanum durumque genus, & exercitatum in armis. Suos quoque servos & pastores L. Domitius in naves imposuerat, *si bene & gnaviter se gererent, libertate* promissa.

XX. Brutus pauciores quidem naves ducebat, sed firmiores, delecto virorum robore repletas. quippe Caesar fortissimos ex antesignanis legionum id muneris poscentes, in classem imposuerat. Igitur hi virtuti confidentes, & quia celeritate navium & arte gubernatorum vincebantur, manicas & uncos praepararunt, quibus hostium naves retinerent. Massiliensium ea ratio fuit, ut donec liceret, maritimis artibus uterentur; quoties deprehensi essent, armis montanorum fiderent, qui non multum inferiores virtute Romanis erant. Igitur post acrem pugnam, quum singulae ferme Romanae naves, binis hostilibus prehensis, in utrumque latus dimicarent; hic pugnae fuit exitus, ut magno Albicorum & pastorum amisso numero, Massiliensium naves caperentur aut deprimerentur novem. Nescio an isto praelio: (bis enim pugnatum est classibus:) illo certè bello, memoranda C. Acilii virtus exstitit; qui decimae legionis miles, abscissa dextera, quam in puppim hostium injecerat, laeva retinuit navem: deinde in eam insiliens, umbone propulit hostes, neque prius pugnare destitit, quam captam profundo mergeret.

C. Acilii virtus; Dio. Caesar. Lucanus. Sueton. Caesar. c. 219. Val. Maxim. 3. 1. 22. Plutarch. Caesar. cap. 16.

XXI. His ad Ilerdam nunciatis, ubi jam pontem Caesar effecerat, omnia repente mutantur: hostes ex maxima fiducia in maximum metum veniunt, Caesaris res omnibus modis fiunt superiores. Igitur aliquot Hispanorum populi, qui Pompeianarum partium semper fuerant, ad Caesarem defecerunt. Oscenses & his contributi Calagurritani, Tarraconenses, Jacetani, Ausetani, Illurgavonenses, quinque magnae civitates. Ab his frumento adiutus Caesar, difficultates omnes pulchre explicat: quibus rebus permoti alii populi longius colentium, & quia falsum fuisse rumorem apparebat, *Pompeium cum legionibus per Mauritaniam venire*; ad Caesaris amicitiam se transtulerunt. Perterritis hinc adversariis ut acrius instaret Caesar: fossas pedum triginta ducere instituit, quibus pars aliqua fluminis averteretur; quo vado transiri posset, neque longo circumitu per pontem transmittendi equites forent.

Caesaris res mutantur in melius. Caesar. Dio. Florus 4. 2. 28. Lucanus.

XXII. Hoc opere prope confecto, Afranius & Petreius timentes, ne praevalido Caesaris equitatu penitus frumento pabuloque intercluderentur, bellum ad Iberum fluvium in Celtiberiam transferre statuunt. Igitur ad Octogesam, quod ad Iberum est oppidum, pontem fieri imperant: legionibusque duabus Sicorim traductis castra muniunt. Haec ubi sunt Caesari per exploratores cognita, noctes diesque labore continuato eo rem deducit, ut iam licet aegre, possent tamen atque auderent equites ejus flumen transire. Igitur hostes festinandum rati, praesidio Ilerdae imposito, omnibus copiis Sicorim transeunt, & se cum praemissis legionibus conjungunt. Caesar legiones immittere non poterat amne interposito: & si per pontem duceret, interea hostes evadebant, non amplius

Hostes Octogesam petunt. Dio. Appian. lib. 2. Civil. Caesar.

viginti passuum millibus distante quam petebant Octogesa, quæ confici ab exercitu eodem die poterant.

Cæsar insequitur. Dio. Cæsar.

XXIII. Igitur quod solum erat reliquum, *equites transire, & morari agmen* jubet. Hi transmisso flumine commodum superveniunt, ut noctu moventibus tumultum facerent, iterque prohiberent. Ea res spectari luce reddita ex collibus, qui conjuncti Cæsaris castris erant, poterat. Accensi ergo milites tantâ occasione victoriæ, per tribunos & centuriones Cæsarem orant, *ut se trans flumen duceret; qua equitatus transisset, ea se quoque audere transmittere*. Cæsar etsi timebat exercitum tantæ magnitudinis & rapiditatis flumini objicere, tamen alacritatè suorum, & spe bene gerendæ rei excitatus, magnum jumentorum numerum infra supraque constituit: *medio spatio transire milites* jubet. Erat adhuc ea fluminis altitudo, ut tantummodo humeris & summo pectore extarent, transducti tamen sunt incolumes, quum paucos qui fluminis vi abrepti fuerant, equitatus excepisset.

Hostium profectionem impedit. Lucanus. Cæsar. Front. Strat. 1. 6. 9. 2. 5.

XXIV. *Strenue deinde pergentes, ut simul corpora frigore aquarum adfecta cursu resoverent;* ad horam dici nonam adsequuti sunt eos, qui de tertiâ vigilia exiverant. Hostes viso Cæsaris exercitu, locum superiorem ceperunt, aciemque struxerunt. Cæsar interim suos requiescere jubet; deinde iterum progredientes hostes insequitur. Illi quum haud amplius quinque millia passuum abessent à montosis & angustis locis, quæ si modico præsidio occupassent, immunes ab equitatu Cæsaris, ad Iberum pervenire, eumque tuto transmittere poterant; tamen totius diei pugna & itinere defatigati, castra posuerunt. Nocte proximâ excepti ab equitibus aquatores, Cæsarem certiorem fecerunt, *adversarios silentio proficisci*. Idcirco *signum dari, vasa militari more conclamari, & præter adversariorum castra mulos agi cum fremitu, sonumque continuari* jussit: hoc astu adeptus quod quærebat, ut sine fatigatione sui militis hostes detinerentur: nam illi audito tumultu, nocturnam pugnam, aut Cæsaris equitatum veriti, consilio mutato copias in castris tenuerunt.

Ad præoccupandos montes festinat. Frontin. Stratagem 1. 5 Cæsar.

XXV. Postero die quum Petreius locis exploratis redisset, deliberatum à ducibus est, quando exeundum castris foret. Tandem nocturno itinere damnato, quo neque fallere Cæsaris diligentiam, neque vim repellere possent, prima luce sequentis diei constituerunt proficisci. Quod ubi tempus advenit, Cæsarem cum omnibus copiis retrocedere viderunt, tamquam Ilerdam reverteretur. Id propter inopiam fieri reputantes, quod sine jumentis impedimentisque profectum animadverterant; læti procurrebant ex castris, contumeliosisque vocibus Julianos prosequebantur. Sed alia longe mens Cæsari fuit: qui ad præoccupandos montes festinans, quia castris advertariorum præclusum iter erat, per transversas vales, & aspera saxa enitebatur, ut his superatis haud longo circumitu in destinatam partem flecteret. Id ubi est ab Afranianis animadversum, tam segnis nemo fuit, quin effuso cursu eosdem petendos esse montes putaret.

Hostē in magnas difficultates conjicit. Dio. Cæsar. lib. 1. Civil. Lucanus 2.

XXVI. Eo res erat deducta, ut si prævenisset Cæsar, omnia in ejus potestate esset futura: præventus ab hostibus, impedimentis tamen, & cohortibus quæ in castris eorum erant relictæ, potiretur. In hoc certamine celeritatis Cæsarem difficultates viarum male habebant; Afranius & Petreius per Cæsaris equites impediebantur. Hæc molestior mora fuit: priorque Cæsar itinere confecto

aciem

aciem in planicie inter magnas rupes sita struxit. Afranius à Julianis se circumventum videns in colle quodam constitit: emissisque cohortibus cetratis quatuor, montem qui erant in conspectu excelsissimus, occupari jussit, castra ibi positurus. Sed cetrati ab equitatu Cæsaris ad unum omnes interficiuntur. Hoc facto pugnandi cupiditate Cæsaris copiæ accenduntur, prœliumque postulant: *si hæc prætermittatur occasio, se postea quum Cæsar vellet, non esse pugnaturos* minantur.

XXVII. Cæsar tamen neque suos objicere vulneribus & periculo volens, neque cives occidere, quibus clementiam suam omnibus modis approbare studebat, abstinuit prœlio, futurum sperans, ut sine pugna bellum confieeret, quod & aqua & re frumentaria hostes intercluserat. Igitur castra quàm proxime hostem posuit: & postridie quum Pompeiani frequentes aquatum exivissent, immisso equitatu nihil eis tutum aut tranquillum esse passus est. Ea re cognita Afranius atque Petreius id consilii capiunt, ut à vallo ad aquam brachiis ductis, aquationem expediant. Hujus operis caussa quum longius paulo discessissent, liberam colloquendi facultatem nacti milites, de pace agere incipiunt: paulatimque eo progrediuntur, ut incolumitatem ducibus pacti, per primores centurionum Cæsari pollicerentur, *se signa ad eum translaturos esse*. Milites Pompeiani de pace cogitant. Appianus. Cæsar. Dio. Lucanus 4. 191.

XXVIII. Quum jam omnium voluntate pro confecta pax haberetur, tamquam una ex duobus castra facta essent, permixti milites, ut quisque suos in tentoria abduxerat, aut sequuti fuerant; multa lætitia & gratulatione noctem celebrabant. His rebus auditis, Afranius in castra recurrit, ita comparatus, ut quidquid accidisset, laturus non iniquo animo videretur. At Petreius familiam armat, & cum hac & Prætoria cohorte, & paucis barbaris equitibus beneficiariis suis, subito advolat, & quotquot deprehendere Cæsaris militum potest, obtruncat; tanto furore, ut etiam tribunum è suis, qui retinere impetum ejus voluerat, confoderet. Deinde flens circumit manipulos, *ne se, neu Pompeium absentem deserant pr odantque* obsecrat. Miles, subito immutatis animis, in Prætorium concurrit. Ibi jusjurandum concipit Petreius, *se exercitum ducesque non proditurum, neque deserturum, neque sibi separatim à reliquis consilium capturum*. in hæc verba jurat ipse prior: adigit & Afranium in eadem; tribuni centurionesque, deinde manipuli sequuntur. Petreius eam turbat. Lucanus. Cæsar. Appian. Dio. Sueton. Cæsar. 75.

XXIX. Juliani, qui adhuc in castris essent, produci jubentur. qui producti sunt, interficiuntur in Prætorio. plerosque tamen ii qui receperant, celant; noctuque per vallum emittunt. Cæsar tamen admissam in se perfidiam non sustinuit imitari, quamvis multos sane suorum amiserat: sed conquisitos, qui Pompeianorum sua in castra venerant, remisit omnes, exceptis aliquot tribunis & centurionibus, qui sponte apud eum remanserunt. Renovato bello Afraniani pabuli & aquarum inopia premebantur: frumenti nonnullam copiam habebant, quod ab Ilerda cibaria dierum duodecim extulerat. sed auxiliares, quod unius diei se inire iter putabant, neque ad portanda onera erant adsuefacti, fame infestabantur. Idcirco ex eo genere crebra ad Cæsarem transfugia fiebant. In his angustiis nihil erat Pompeianis ducibus reliquum; quam ut vel Ilerdam reverterentur; vel Tarraconem pergerent. Tarraco longius aberat; & Ilerdæ nonnihil frumenti erat relictum: igitur hoc probato consilio, profectionem instituunt. Renovatur bellum. Lucanus. Cæsar. Sueton. Dio.

Sed impeditiâ Cæsare. Frontinus Stratag. 2.13. Cæsar.

XXX. Cæsar cum legionibus sequitur, equitatu carpit novissimos. ad hunc repellendum sæpe se convertunt hostes; ita simul inceditur: simul sine intermissione pugnatur. Quum ægre ad millia quatuor confectæ viæ esset, montem excelsum capiunt, & à fronte muniunt quasi castra metarentur. Sed onerata jumenta retinuerant; & postquam Cæsarem castra posuisse, & equites pabulatum dimisisse sensissent, sub meridiem subito discesserunt, ut priusquam revocare Cæsar equites posset, aliquantum itineris conficeretur. Is quoque vanus eis conatus fuit. Cæsar statim cum legionibus subsequutus, & post paucas horas equitatus superveniens, castra ubi minime voluissent, metari coëgit. Substitit etiam in propinquo Cæsar: sed tabernacula poni non est passus; quo paratus esset ad insequendum, quandocumque movissent Nam prœlio abstinere superioribus de caussis decreverat.

In maximas incidunt calamitates. Plutarch. Cæsar. cap. 54. Florus. 4.2.28. Cæsar. Front. strat. 2. 1. 11.

XXXI. Afraniani tota nocte castra proferunt, commodiorem captantes locum; sed quo plus procedebant opera, longius ab aqua discedebatur; eoque res deducta erat, ut priora mala non nisi aliis malis corrigi possent. Ea nocte aquatum nemo profectus est. Postero die, præter castrorum præsidium, universus exercitus ad aquam educitur: pabulatum it nemo. Tum Cæsar, ut his incommodis vexatos ad deditionem sine pugna cogeret, vallum fossamque circumducere cœpit, ne qua possent erumpere. At illis omnis in hoc uno spes erat reliqua. Idcirco & inopia pabuli, & quo expeditiores essent, omnibus sarcinariis jumentis interfectis, tertia die, quam circumvallari cœperant, circiter horam octavam, aciem pro castris constituerunt. Eduxit & Cæsar suos, sed ita paratus animatusque, ut lacessentibus repugnaret; signa non inferret prior.

Colloquio petito. Front. Lucanus. 4. 271. Cæsar. Dio.

XXXII. Præter pristinas rationes alienum dimicationi tempus arbitrabatur, quod adversarios ira & necessitas stimulabant: quæ res etiam ignavis animum viresque facere consueverunt. Accedebat ad hæc, quod in tanta vicinitate castrorum, vix enim mille passus intererant, nihil ad summam erat profecturus parato hostibus, si pellerentur, receptu. Sic neutris pugnam incipientibus, quum ad noctem usque perstitissent acies, in castra reductæ sunt. Postridie dum Cæsar operibus suis perficiendis instat; Afraniani vadum Sicoris tentare cœperunt. Cæsar, ut hanc quoque spem illis amputaret, *Germanos levis armaturæ cum equitum parte transire flumen, crebrisque stationibus observari ripas* jubet. Quum ita quartum in diem equi hostium pabulo carerent; ipsi aqua, lignatione, frumentatione prohiberentur, & in maxima siti terram fodiendo, frustra puteos intra castra quæsivissent, *colloquium* defessi duces petunt; *& id si fieri posset, remoto à militibus loco*.

Afranius suppliciter orat veniam. Appianus lib. 2. Civil. Lucanus.

XXXIII. Colloquium concessum est, de loco negatum. Igitur utroque exercitu coram, Afranius excusare incipit, *quod fidei, suo Imperatori servandæ caussa, contra Cæsarem tetendissent. Id se adeo nullo Cæsaris odio fecisse, sed præoccupatos legatione à Cn. Pompejo, priusquam ulla civilis belli suspicio extitisset. Omnia expertos eo devenisse necessitatis, ut victos se esse fateantur. tandem misericordiam Cæsaris* suppliciter appellat.

XXXIV. Cæsar ad hæc leviter exprobrans *ducum pertinaciam, qui neque Cæsaris lenitatem; neque suorum ipsi militum desiderium reveriti quæsitam con-*

ſectamque pacem pati noluiſsent, accidere ipſis ait, *quod ſoleat hominibus nimiæ arrogantiæ, ut quod paulo ante contempſerint, flagranter expetant. Se tamen neque illorum culpa, neque opportunitate temporum poſſe permoveri, uti ab ſua priſtina manſuetudine diſcedat. Igitur, quantumlibet ſibi in manu ſit, retinere victas legiones; idque etiam facere debeat, ſi eaſdem illas contra ſe & paratas, & tot per annos retentas eſse reputet; tamen ſe contentum fore, ſi effecerit, ne hoc exercitu adverſarii contra ſe amplius uti poſſint. Unam igitur hanc eſse conditionem pacis, ut Afranius & Petreius Hiſpaniis excedant, copiaſque dimittant. Id ſi fiat, nemini ſe nociturum*. Ea res acceptiſſima militibus Afranianis fuit: quod ultro commodum haberent miſſionis, qui à victore pœnam timuiſſent. idcirco, quum de loco & tempore dimittendi cœptum eſſet agi, geſtu ac voce ſignificarunt, *ſtatim mitti velle. nec enim poſtea fidem promiſſorum præſtituros duces, ſi præſens neceſſitas abſceſſiſset*. Tandem ita convenit, *ut qui poſſeſſiones haberent in Hiſpania ſtatim; reliqui ad Varum flumen*, qui Galliarum & Liguriæ terminus eſt, dimitterentur. Concedit ei Cæſar certa conditione. Dio. Cæſar. Appianus. Liv. Epitom. Lucan. Strab. lib. 4.

XXXV. Proximo biduo milites, ſi quas inter ſe controverſias haberent, ultro ad Cæſarem in jus adierunt. Interea tertia ferme copiarum dimiſſa parte, Q. Fufio Kaleno legato Cæſar deducendos reliquos dedit. profectio ſic inſtituta eſt, ut duæ legiones Cæſaris antecederent, cæteræ ſequerentur, in medio Afraniani eſſent; & terna caſtra in vicino ponerentur. Ubi perventum ad Varum, reliquus exercitus dimiſſus eſt. Duces cum inſignioribus centurionum & militum ad Pompeium profecti ſunt; aliorum magnus numerus feliciora auſpicia ſequi certus ſacramento apud Cæſarem dixit. Cæſar his rebus geſtis, quamquam multis magniſque cauſis in Italiam revocabatur; tamen niſi perpacata Hiſpania excedere nolebat: veritus, quia in citeriore provincia maximas clientelas Pompeius habebat, ne iterum bellum ingens exſiſteret. Pompeiani excedunt Hiſpania. Appianus. Cæſar. cap. 54. Dio. Cæſar. Civil. 2. 18.

XXXVI. Idcirco Q. Caſſio Longino Tribuno plebis cum duobus legionibus præmiſſo; ipſe ſexcentos equites magnis itineribus ducit Cordubam, quo convenire magiſtratus principeſque provinciæ juſſerat. Nulla fuit civitas, quæ detrectaret imperium. Contra Varroni, qui hactenus eam provinciam obtinuerat, & completis duabus legionibus triginta cohortes alarias adjecerat; ſubito infeſta omnia fiunt. Cordubenſes præſidium ab eo miſſum, in ſua poteſtate habent; Carmonenſes ejiciunt. Varro Gades ire deſtinaverat, in ea inſula frumento navibuſque comparatis, duci bellum poſſe ratus: oppidoque C. Gallonium familiarem Domitii præfecerat. Sed is Gaditanorum minis territus profugit. Varroni quum Gadium, quum Italiæ præcluſus aditus eſſet, & una legio ex duabus, ipſo inſpectante, diſceſſiſſet è caſtris, alteram, cum publicis rationibus, & pecunia quam habebat, Cæſari tranſdit. Varro Cæſari ſe dedit.

XXXVII. Cæſar Gades profectus, *pecunias monumentaque referri in templum Herculis jubet*, quæ erant inde juſſu Varronis deprompta. Gaditanis civitatem Romanam dat; idque beneficium poſtea populus Romanus habuit ratum. Provinciæ Q. Caſſius præficitur; quod Quæſtor olim Pompeii gentis mores perdidiciſſe credebatur; eique legiones quatuor attribuuntur. Nemini ulla ſit à Cæſare injuria, præterquam quod pecunia ubique grandis exigebatur. His Cæſar conſtituit Hiſpaniã. Liv. Epitom. Dio. Appianus. Cæſar.

rebus ita constitutis, Cæsar Varronianis navibus Tarraconem revertitur, ibique conventum provinciæ citerioris agit: & quemadmodum in ulteriore fecerat, publice privatimque præmia bene meritis distribuit. Pedestri deinde itinere Narbonem digressus, quum per Pyrenæum pergeret, trophæum nullum posuit; quod ea res Pompeio quoque crimini erat data: sed aram haud procul Pompejanis monumentis ingenti mole ex polito lapide struxit, Alexandrum imitatus, qui ad imitationem Herculis & Liberi multis locis, ad propagandam victoriarum suarum memoriam aras erexisse ferebantur.

Massiliam proficiscitur: Flor. 4.2.24. Dio.

XXXVIII. Quum Narbonem pervenisset, cognitis quæ interim erant ad Massiliam gesta; eo proficisci statuit. Quippe Massilienses nihil damno navalis pugnæ deterriti, C. Trebonio quem obsidioni præfecerat Cæsar, strenue restiterant: & maxima ejus opera tormentorum multitudine, & loci natura ac munitione adjuti perruperant, ea machinarum violentia, ut asseres pedum duodecim ferreis præfixi cuspidibus, ingentibus ballistis per quatuor ordines cratium transacti in terram penetrarent. Interim L. Nasidius imprudente Curione per Siculum fretum, cum navibus septemdecim ad Massiliensium castellum Taurocuta pervenit: auctorque fuit civitati, ut denuo maritimæ pugnæ fortunam tentaret. At Brutus, ad priorem classem additis navibus, quas de Massiliensibus nuper ceperat, iterum eos profligavit: navibus demersis quinque, quatuor captis. una cum Nasidianis navibus discessit, quæ vix cœpto certamine profugerant.

Eamque recipit. Caes. Cæsar. Cic. Philip. 8. 6. Orosius 6. 15. Lucan. lib. 4. Cicer. Strab. lib. 4.

XXXIX. Nec tamen eo secius in defensionis suscepto proposito perseveratum fuit: quamquam Cæsari jam Hispanias accessisse fama tulerat. Ingentia deinceps opera Treboni & incensa ab hostibus; & à Trebonio refecta sunt: quorum adnotare rationem nihil attinet, quum Cæsaris commentarii vivant, quibus tota ista obsidio inimitabili nostris temporibus elegantia describitur. Ad ultimum omnibus defatigati malis, nam ad incommoda belli è victu tenui & corrupto (hordeo & panico vetere alebantur) pestilentia malum accesserat; Cæsaris fidei se permiserunt. Fuerat iis Cæsar, nec sine caussa iratissimus. igitur præter vitam, & libertatem nihil ferme reliquit victis. arma, naves, pecuniæ statim, extera mox adempta sunt. Postea tamen subinde remisit aliquid iræ, nomini parcens & vetustati civitatis.

Dictator dicitur. Cic. Attic. 9. 15. Dio. Liv. 4. 31. 2. Plutarch. Cæsar. cap. 54.

XL. Sed paucis ante diebus quam in potestatem Cæsaris Massilia concederet, L. Domitius cum una nave profugerat. His rebus ita gestis Cæsar, præmissis aliquot legionibus in Italiam; proficisci ad Urbem statuit: quod se Dictatorem esse dictum Narbone cognoverat. Rem tantam temporum potius licentia, quam jure & more Majorum M. Æmilius Lepidus Prætor perfecerat, is qui postea cum Antonio & Octaviano Cæsare Triumviratum invasit. *Falso credi iactabat, nisi à Consule Dictatorem dici non posse: nam & olim à Tribuno militum A. Cornelio Mamercum Æmilium dictum esse de sententia collegii, quum itidem propter intempestivam quorundam dubitationem Augures consuli Senatus censuisset.* Ita cæteris invitissimis propositum Lepidus tenuit; *Senatus* tamen obtendens *auctoritatem populique jussum*: quum in his nominibus nihil tum præter ipsa nomina foret.

Nona legio seditionem movet.

XLI. Sed arma hostium, atque jura civium pari impetu proterentem, pars exer-

citus, quo adjutore hæc omnia egerat, terrere seditionibus cœpit. Nona legio præmissa cum aliis in Italiam, postquam Placentiam attigerat, tumultum movit: *missionem postulans; quam olim etiam decreto Senatus jussam, tot iniquis laboribus vulneribusque abunde meruissent. Præterea sibi ad Brundisium denarios quingenos promissos, neque dum repræsentatos esse*. Verior tamen caussa erat, militum cupiditas & ira; quod prædæ suæ cuncta cessura sperantes post victoriam, ab omni injuria temperare cogebantur. simul ea opinione ferociam augebant, quod armato adhuc Pompejo, suæ opis egere Cæsarem arbitrabantur. At ille insolens cogi, semperque in maximis periculis maximum animum habere suetus, minime cessit tumultuantibus: quamquam eo jam esset provecta seditio, ut in perniciem Imperatoris eruptura videretur. Lucan. 5.237 Sueton. Cæsar. 70. a. Cic. Famil. 8. 8. 18. Dio. Appian. lib. 2. Civil. Front. Strat. 3. 9. 4.

XLII. Vocatos igitur in concionem milites (nam audito hoc motu celeriter Massilia advolaverat) simul adesse jussis quos ipse adduxerat præsidii caussa; & ut plures discerent, quam immotum adversus ejusmodi terrores Imperatorem haberent; ita circumfusos adfatus est. *Quis novus hic incessit animus vestris furor, ut omnibus his bellis tranquilli & obsequentes, hoc maxime tempore seditionem captetis, quo ego, fine jam instante laboris, de præmiis vestris attentissime cogitabam? quæ vos omnia væcordissima audacia corrumpitis: priora merita oblitteratis: me, quem semper vestri cupidissimum estis experti, ex Imperatore vestro inimicum atque hostem redegistis. An enim stolidas illas minas, & temerarias voces vestras, terrore potius quam ira pectus hoc repleturas putavistis? Scilicet, qui barbarorum ferocissimos domui; civium potentissimos coegi in ordinem, non timui Pompejos, non timui Scipiones, militum meorum voces, militum meorum manus timeam!* Cæsaris oratio ad seditiosos. Sueton. Lucanus.

XLIII. *En adsum C. Cæsar: nudumque pectus & paratum percussuris offero. peragite scelus, & cujus ante hanc fortunam imperio semper paruistis, nunc omnium late victorem, si audetis, contemnite! Quod si vero, uti res docet, tantum animorum non est, ut vel conspectum meum ferre possitis; quanto intervallo meam vestramque conditionem fata discreverint, discite. Missionem postulatis, tanquam carcere vobis hoc tempore nequeam. Ecce autem do quod petitis, vosque à signis meis discedere jubeo. An enim existimatis, si à vobis deseror, defuturas mihi manus, quibus paucas has bellorum reliquias profligam? Bonus & felix Imperator ubivis reperit milites; & si nulli usquam essent, abducerem vel ex hostium castris. Utrum ego vobis, an vero vos me magis indigeatis, hæc tam recentia, tam certa documenta admonere vos non potuerunt?* Negat se illorum opera indigere. Front. Strat. 1. 9. 4. Lucan.

XLIV. *Nuper tantum bellum cum paucis cohortibus orsus, intra vicesimum diem supra quatuor legiones hostium meas feci. atque illi milites læti lubentesque imperata faciunt; & quod me potius Imperatore ferunt arma, fortunæ suæ gratulantur. Vos quoque, si aliis sub ducibus merentes in meam venissetis potestatem, idem faceretis. Nunc secunda tantum, Imperatoris vestri virtute, non vestra (ne erretis) experti; neque cui militetis, neque qui vos ipsi sitis, agnoscitis. Agite si placet, & vel ad Pompejum transite. ecquis vestrum tam est arrogans, ut non multis modis T. Labieno se fateatur inferiorem? At ille meis auspiciis ubique magnificus ubique victor, cum Imperatore mutavit fortunam, & quasi repente factus esset alius, ignarus antea timoris & fugæ, nunc nusquam locorum audet consistere. Ite, ite,* Sibi vel ab hostibus militum copiam fore.

& hoc exemplum sequimini, quando vos felicitatis vestræ piget.

Legioni decimationem minatur. Appian. lib. II Civil. Dio.

XLV. *Stipendia vobis justo tempore dantur; annona nunquam defuit; nihil operæ vobis, nihil periculi injunctum est, cujus vos pœnitere debeat. Majore sudoris quam sanguinis impensa res omnium pretiosissimas, securitatem, gloriam, victoriam quæsivistis. neque dona vobis atque præmia defuerunt, quæ semper larga manu distribui, in pœnis parcior, nec temere ultra verborum castigationem progressus. At nunc, ut sentiatis quem provocaveritis, utque vestræ pœnæ exemplum à pari insania Romanos exercitus absterreat, morem majorum, & clarissimorum ducum instituta sequutus, legionem decimabo. Sane amari semper à militibus meis, quam timeri malui. Sed quoniam alterum, quum præstare deberetis, omisistis: alterum, quod effecistis necessarium, subite.*

Sed multitudini dat veniam.

XLVI. Quum hanc ad vocem orta militum comploratio esset, tribuni centurionesque exquisitissimis precibus placare Cæsaris iram nisi, vix tandem effecerunt, ut flecti videretur. Igitur resumpto sermone: *Nihil quidem concedi*, ait, *oportebat, ita meritis; sed tamen contentus pœna paucorum, dabo multitudini pœnitentiæ locum. Vos autem, quibus hæc venia conceditur, quid actum sit hodie, & qua spe pactoque dimittamini, diligenter mementote. Nam si postea vel minimi motus aut auctores aliis, aut socii fueritis, veteris simul recentisque delicti pœnam non effugietis. Militem non solum indefessum ad labores, impigrum ad prælia: sed etiam vel maxime morigerum duci esse oportet: hoc si absit, reliqua sæpius in perniciem omnium*, quam *cujusquam commodo cedunt. Majores nostri, penes quos aliquot sæculis summa belli gloria per homines fuit: nullius rei diligentiores, quam disciplinæ militaris, custodes fuerunt. Iisdem illis certum immotumque semper fuit, plus in duce quam in exercitu reponere.*

Tantum duodecim puniuntur.

XLVII. *Atque hoc universa rerum natura docere paulisper attentos debuisset. ubique minoris est quod regitur, quam quod imperat. Ideoque Jovem, cujus in potestate omnia esse credimus, optimum maximumque vocamus: & in homine membris omnibus totoque corpore, una mens à qua regantur, potior est. Hæc prius intelligere vos voluissem, & erat melius: ut tamen simul & necessariæ severitatis, & solitæ clementiæ meæ ratio habeatur; in paucos edam exemplum quod in totam legionem oportuisset. Centum & viginti seditionis auctores deposco, unde duodecim ad pœnam sorte vocentur; & erit aliquod pœnitentiæ signum, si pessimos homines, obedienter tradideritis.* Sortes ita de industria sunt temperatæ, ut seditiosissimus quisque duceretur. Sed quum ex hoc numero unum tempore seditionis absuisse constaret, *centurionem, cujus calumnia nomen delatum innocentis fuerat, pro illo* Cæsar *occidi* jussit. His secuti percussis, exauctorata legio non ferens ignominiam, quum repudiari suam operam cerneret, non destitit satisfacere imperatori, donec multis & supplicibus precibus exorato, pristinum in Sacramentum reciperetur.

Cæsar Romæ dictaturam init. Front. Strat. 4. 5. 2. Sueton. Cæsar. 70. 2. Lucan. 5. 379. Plutarch. Cæsar. 54. Cic. Att. 9. 11.

XLVIII. Placentina seditione cõposita, Cæsar legiones maximis itineribus in Apuliam & Bruttium mittit; navium undique contrahendarum caussa: ipse Romam in faciem pacis cum inermi comitatu profectus, Dictaturam iniit, ut roganti scilicet populo Romano gratificaretur. Cæterum ille Consul in annum sequentem creari voluerat, ut tyrannicam potestatem quam usurpabat, legitimi magistratus vocabulo obtegeret. Simul servari speciem Reipublicæ volebat, &

quia Consules ambo secuti Pompejum fuerant, nec Prætoribus creandi Consules jus esse dicebatur; necessario faciundum putavit, ut Comitiorum habendorum caussa Dictaturam adsumeret.

XLIX. In hoc magistratu exsulibus, præter T. Annium Milonem, reditum decrevit; & proscriptorum à Sulla liberis jus petendorum honorum contra legem Corneliam dedit. Aristobulum quondam Judææ Regem, deinde triumphatum Pompeio, remisit daturum in Syria turbas. Sed *ille* quidem *à Pompeianis veneno esse interceptus* traditur: filium Alexandrum, acceptis ea de re Pompeii literis, Luc. Scipio securi percussit Antiochiæ, latrocinia objiciens. Habuit deinde comitia, seque & P. Servilium designavit Consules. is enim erat annus, quo Consulatum ei gerere per leges licebat; quarum vim quum vi majore solveret, speciem ubivis magna veneratione sectabatur. L. Pisonem collegam adsumpturus videbatur. Sed quia *legatos ad Pompejum mittendos* Piso censuerat, eratque eam ob caussam increpitus ab Isaurico; illi honorem libertas abstulit, huic adulatio dedit. Comitia cæterorum quoque magistratuum sunt habita; Pontificum etiam, in loca demortuorum: Feriæque Latinæ celebratæ.

Ejus Acta Urbana. Dionys. Halic. 8. 92. Sueton. Cæsar. 41. 4. Joseph. 14. 13. 14. 15. Dio. Cæsar Civil. Lucan. Plutarch.

L. Oppressis deinde ære alieno consulendum putavit; sed ita, ne subrueret fidem, & dum aliorum necessitati cupidius consulit, aliorum juri vim facere intolerandam videretur. Constituit igitur, *ut arbitri darentur* (nam ipsius verba lubentissime pono) *per quos fierent æstimationes possessionum & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuisset, atque ex creditoribus transderentur*, Hi arbitratores, ne quis alteri parti addictiores electos quereretur, sorte creabantur. Hac conditione quarta fere pars crediti deperibat: sed facile patiebantur homines, quia timor novarum tabularum, quæ vulgo postulari cœperant, tollebatur. Quia deinde rumor percrebuerat, multos aurum argentumq; ne creditoribus solverent, supprimere; horum nequitia abusus, legem tulit, *ne quis supra sestertia sexaginta in numerato* haberet. sic providebatur, ne quis magnarum opum fiducia adjicere ad res novandas animum posset. Plebs ad hæc addi postulabat, *ut præmia servis, qui dominos in hanc legem peccantes detulissent, decernerentur*: sed abnuit Cæsar, juratusque negavit *servis adversus dominos crediturum*.

Ejus de alieno ære æquissima constitutio. Sueton. Cæsare 42 3. Appian. Dio.

LI. Inter hæc tam prospera non modicam accepit per duces suos in Illyrico cladem. P. Cornelium Dolabellam, quum à Cæsare naves haberet, M. Octavius & L. Scribonius Libo, quos Liburnicæ atque Achaicæ classi Pompeius præfecerat, victum, exutumque copiis Dalmatia expulerunt. Sed ille quidem amissa classe, perfugit ad C. Antonium, qui ad Curictam (Japodum litoribus adsita est insula, ad maris Adriatici fauces) castra habebat. Sed ipsum quoque Antonium, quum ulcisci Dolabellam cuperet, cum Q. Hortensio qui ab infero mari classem adduxerat, Pompeiani duces superarunt. quamquam ei L. Minucius Basilus, C. Sallustius Crispus, ex singulis legionibus quibus præerant, cohortes aliquot subsidio misissent.

In Illyrico Cæsaris duces rem male gerunt. Luc. 4. 422. Orosius 6. 15. Sueton. Cæsar. 36. 1. Florus 4. 2. 31. Strab. lib 7. Ptolomæus. Dio.

LII. Antonius Curictam refugit, asperitate situs, & incolarum virtute confisus. Sed ubi Octavius & Libo cum ingentibus copiis classicorum adfuerunt; desertosque à sociis urgere fames cœpit, & ad Pompejanas partes palam transgressus vir fortissimus T. Pulio solicitare; Antonius se cum quindecim cohortibus dedidit: omnesque ad Pompeium à Libone deducti sunt. Evasere tamen prius pauci

C. Antonius se dedit. Lucan. Dio. Cæsar. Civil. 3. 68. Orosius. Florus.

ad Basilum, qui copias instructas ex adverso litore ostenderat. Ea spes audaciam parti militum fecit, ut nova ratione tentarent per mare fugam. Namque refluxu exspectato rates conscenderunt ita contextas, ut geminatis cupparum ordinibus incumberent, quo inter utrumque ordinem occulto remigio proveherentur. Series cupparum ad firmitudinem catenis ferreis colligabantur. In medio ratis erecta turris erat; unde, sicubi vim faceret hostis, defendi posset.

Opiterginorum ratis deprehenditur. Dio. Lucan. Flor. Jo. Sarisber. Polic. 27.

LIII. Ex tribus ejusmodi ratibus prima & sequens æstus beneficio litus optatum tenuerunt: tertia, quæ vehebat Opiterginos in occultos quasi calles incidit, quos Pompeiani Cilices, usitata sibi quam adhuc piraticam facerent arte, funibus sub mari circumductis paraverant. His deprehensa ratis, & ad scopulos unde religata vincula fuerant attracta, quum ab hostibus terra mariqve oppugnaretur; defensa tamen est, quia supervenientes tenebræ prœlium diremerant. Præerat Opiterginis tribunus, Vultejus nomine. Hic quum neque vincula rumpere tentantibus res succederet, neque aliud sperari effugium posset; *parvum*, inquit, *deliberandi spatium noctis hujus mora præstat, milites. neque etiam multa deliberandi aut anceps materia est. Si possemus & mortem & ignominiam effugere, hoc nimirum prorsus esse faciundum nemo ambigeret.*

Illi, hortante Vulteio, Quintil. 3. 8.

LIV. *Nunc quoniam alterutrum necessario legendum est; utrum sit optabilius aliqua esse dubitatio timidis & ignavis, & Cæsarem prodituris posset. Nobis quidem neque ingratis esse adversus eum, cujus maximis beneficiis sæpe usi sumus, libeat: neque virtutis nostræ gloriam, turpi commaculare infamia. Quid igitur adferri potest, quo minus libertate, donec adest, utamur; & in præstantissimam conditionem nos vindicemus; ut neque adversariis quidquam in nos liceat, & facinus nostrum æterna fama sequatur. Præsertim quia fortes ab ignominia mors absolvit; post ignominiam nihilominus subeunda mors est. Promittent haud dubie vitam: sed quid nobis opus est vita agenda precario? quid si vero fallant fidem? & qui mori per virtutem possumus, turpes irrisique alieno arbitrio cervicem demus? quid si ad longius neque simplex supplicium servati, ad Pompejum adducamur, tam inimicum nobis semper, quam propitius Cæsar fuit? ad Marcellum, cujus animum supplicio Novocomensis illius experti sumus?*

Mutuis vulneribus se conficiunt. Liv. Epitom. Dio.

LV. *Hos videre, bis supplicare, Transpadanus quisquam poterit? Hoc ne conjuges quidem liberique nostri velint; ob quæ nomina quandoque consilium mutarunt, qui de se decreverant. Pro Cæsare perire omnes optent, quam vel regnare eum hujus inimicis. Sed neque in eo res est; quin omnia sunt in potestate Cæsaris, & si hunc offendimus, illi perierunt. Sic eadem via quæ nobis ad gloriam & libertatem patet, à civitate nostra famam proditionis, iram victoris, metum, periculum, cladem avertimus, Cæsaremque magis etiam ei conciliamus. cujus equidem quia notissima nobis est liberalitas, quis futurum ambigat, quin & nos ille laudet, & ob nostrum factum universæ genti pretium tribuat.* Nec fefellit eum animus. quippe Cæsar, ubi propter ipsum mille circiter Opiterginos, ut fidem ei servarent, in eadem rate mutuis vulneribus concidisse didicit; priusquam ab Urbe proficisceretur, non illi solum oppido, sed omnibus omnino Transpadanis civitatem Romanam dedit.

Curio in Africa transjicit.

LVI. Caji deinde Curionis referenda clades est, sub idem tempus in Africa occisi. Sed illi quidem principia nimis læta fuerunt. Recepta sine certamine Sicilia,

cilia, sicut jussus erat à Cæsare, in Africam transjecit legiones. Provinciam eam obtinere L. Tubero debuerat, ex Senatusconsulto sortitus: sed illo cunctante P. Attius Varus, qui Auximo profugiens Uticam pervenerat, clamore multitudinis ad se delatum imperium arripuit; Tuberonemque venientem, quamquam earumdem partium esset, exclusit provincia: ne filium quidem valetudine affectum exponere, sed nec aquam haurire passus. Atque iste quidem Varus provinciam eam prius ex Prætura obtinuerat, quo facilius ei fuit, propter hominum locorumque notitiam delectus agere, & alia tuendæ provinciæ parare. Igitur duas jam legiones habebat sub signis: nec minus reponebat spei in Mauri Regis amicitia, cui transditum à patre Hiempsale erat hospitium cum Pompejo, & maxima cum Curione simultas, qui in Tribunatu legem *de publicando Jubæ Regno* publicaverat. Dio. Suet on. Cæsar. 2 & 1 Appianus. Cæf. Civil. 1. 30. Cic. pro Ligario cap. 7. Orosius. 6. 15. Luc. 4. 689 Cæsar. Civil. 2. 25. Appianus Dio. Liv. Epitom.

LVII. Adversus hos duas legiones Curio transportavit, & quingentos equites, navibus longis duodecim, & multis onerariis. Ad hujus classis conspectum L. Cæsar adolescens, qui ad Clupeam adventum Julianorum cum decem rostratis opperiebatur, multitudine velorum territus, Adrumetum perfugit. Curio præter Uticam ad flumen Bagrada progressus, exscensione facta, castra locat. Inde ad exploranda castra Cornelia (nobilitatem nomenque loco prioris Africani expeditio fecerat) cum equitatu pergit, levique prœlio victis Numidis, qui ut tutum agrestibus receptum facerent, ex castris Vari oppido conjunctis excurrerant, & adventu longarum navium audacior, pronunciat navibus onerariis, quæ numero circiter ducentæ stabant ad Uticam, *pro hostibus se habiturum, qui non extemplo cursum ad castra Cornelia direxissent*. Læta initio trahit. Appianus. Cæsar. Dio. Cicer. Lucan.

LVIII. Obsequuti sunt universi, exercitumque Curionis omnium rerum copia repleverunt. Mox iterum in castra ad Bagradam se recepit Curio, quia adversarii castra Cornelia occupaturum divinati, aquas veneno infecerant; & acclamatione totius exercitus appellatus *Imperator*; postero die movet Uticam, & castra prope oppidum ponit. Nondum perfectis operibus, fit certior adesse magna Jubæ Regis auxilia, Uticamque sine timore pergere: igitur equitibus immissis hos disturbat, & magnum interficit peditum numerum, qui tam celeriter in oppidum se recipere nequiverant. Sed proxima nocte quum centuriones Marsi duo cum manipularibus aliquot ad Varum perfugissent, in spem ille venit, totum corrumpi Curionis exercitum posse. Igitur eductis legionibus, ut inter se & Curionem una tantum vallis interesset, tentare milites per Sex. Quintilium Varum cœpit, qui L. Domitii Quæstor ad Corfinium fuerat. Igitur notos sibi centuriones milites que compellans, *ut ad prius sacramentum redirent*, obsecrabat, *relinquerentque illos, à quibus capti perfugarum in numero haberentur, & per summam contumeliam hoc vocabulo notarentur*. Postremo *largitionem à se & P. Attio* ostentat, *si prioribus partibus concilientur*. Ejus milites sollicitantur ad proditionem. Appian. Cæsar.

LIX. Ad hæc neutram in partem significatione voluntatis facta, exercitus in castra reducti sunt. Sed tentati militum animi castra Curionis timore & suspicione complevérant. Nam paucis mutatis centurionibus, iidem ordines manipulique manebant, quales eo tempore fuerant, quum ad Corfinium à Cæsare caperentur; præterea genus erat hominum, ex municipiis Pompejo addictissimis, Peligni Marsique. Hæc omnia non parum magnas timendi caussas afferebant; Inde metus in castris Curionis.

& quod superiore nocte inter transfugium paucorum excepti graviores quidam militum sermones, nonnulli & conficti erant. Igitur in principiis de summa rerum sententiæ dicebantur. alii *regrediundum in castra Cornelia censebant*; quidam *oppugnanda hostium castra.* neutrum consilium Curioni placuit, alterum abjecti nimis animi, alterum temerarii videbatur.

Curionis concio.

LX. Igitur dimisso concilio milites ad concionem vocat: *quantum eorum fidei Cæsar credat*, exponit. *non debere hunc deseri, à quo maxima sint expectanda præmia; præsertim dijudicata jam fortuna belli, duabusque Hispaniis receptis. Frustra jactare prius sacramentum adversarios, non legiones illud, sed ducem Domitium abrupisse. proditos ab eo milites, à Cæsare conservatos non beneficii modo gratia, sed in verba Cæsaris sponte adactos, nova religione teneri. Quod si caussam à Cæsare desciscendi nullam habeant, in se quoque nihil esse sperare, quod offendat. Præclaram sibi erga milites voluntatem constare: diligentiam duce dignam præstitisse hactenus: etiam fortunam adfuisse conatibus. Atque hæc omnia nuper adeo consensu universorum esse adprobata, quum sit Imperator ab iis appellatus. Cujus honoris gratiam se ipsis facere, si pœniteat.*

Pugna inter Curionem & Varum.

LXI. Adhue dicentem interrupit militum clamor, indigne ferentium, *quod suspecti proditionis essent: & ad omnia pericula fidem suam operamque* offerentium. Unde Curio jam animosior, postridie eodem loco quo antea, in acie adstitit. Eduxit & Varus suos, uterque legionum Domitianarum fiducia, quas Curio mansuras in recenti sacramento, Varus redituras ad vetus putabant. Sed ubi vallem transire Vari equitatus omnis cum parte levis armaturæ cœpit; equites Curionis cum duabus Marrucinorum cohortibus impetu facto, relictos à suis velites ceciderunt. Qua re Varianos perturbatos cernens Rebilus, legatus Cæsaris, quem ob peritiam rei militaris ex Sicilia Curio secum adduxerat, *instare, atque tempore uti* jubet.

Curionis audacia & victoria. Lucanus. 4. 752. Cæsar Civil. 2. 35. Appian. lib. II. Civil.

LXII. Nec moratus Curio, ut erat acer & audax, primus procurrit in vallem; impeditam adeo, ut ab altera parte, nisi adjuti à suis, adscensum difficulter molirentur. Sed hostes animis perculsis, neque ullius nisi fugæ memores, priusquam ad jactum teli perventum esset; in castra omnes refugerunt, tanta consternatione, ut in portis & angustiis viarum, plures obtriti oppressique à suis sine vulnere morerentur, quam interfecti in prœlio fuerant. Et nisi Curionis milites tantum ad pugnam profecti sola secum arma extulissent; eodem impetu expugnari castra potuerunt. Memorabile tum facinus Pelignus quidam nomine Fabius edidit. Namque fugientibus immixtus magna voce *Varum* identidem invocans requirebat. Ubi ille credens unum è suis restitit, *quis esset, & quid vellet*, interrogans; Fabius stricto gladio eum petiit: & interfecisset, nisi scuto sublato vitasset ictum Varus. Fabium qui proximi forte erant milites occiderunt. isque solus Curionis militum ea pugna cecidit, adversariorum desiderati circiter sexcenti, & mille præterea vulnerati sunt.

Rex Juba movet adversus Curionem. Dio. Cæsar.

LXIII. Varus quum suos mirifice perterrefactos animadverteret, exercitum de tertia vigilia ex castris in oppidum reduxit. Curio circummunire oppidum instituit; magna spe, quod Hispaniensem Cæsaris victoriam, quæ multorum literis ac nunciis in Africam perferebatur, omnium animos inclinaturam in has partes rebatur. Idcirco quum *Regem Jubam venire cum ingenti exercitu* audisset,

vix credere potuit: donec minus quinque & viginti millibus abesse didicit Regis copias: tum in castra Cornelia se recepit, ubi tuto bellum duceret, donec ex Sicilia duæ aliæ legiones, & reliquus equitatus adveheretur. Sed in optimo consilio permanere licitum ei non fuit per Uticensium quosdam, qui in castra ejus perfugerant. Ii *revocatum Leptitanorum bello Regem discessisse cum maxima copiarum parte* nunciabant: *Saburra duce modicam manum pergere Uticam, jamque haud procul oppido distare*.

LXIV. Sed ea fraus Maurorum erat: præmissusque Saburra rumorem eum sparserat. cæterum Rex cum omnibus copiis sequebatur. At Curio præmissis prima nocte equitibus, quarta vigilia cum legionibus ad castra Saburræ contendit. Huic equites occurrunt, *rem à se bene gestam* nunciant. cupiditas hominis magis inflammatur. quærit ex captivis, *quis castris ad Bagradam præsit*: respondent *Saburram*. Ille studio conficiendi itineris quærit ultra nihil, conversusque ad suos, *videtis*, inquit, *eadem omnia & hos, & perfugas Uticenses dicere*. Summa deinde festinatione procedit ad hostem. At ille simulatione timoris paulatim cedit, juvenilemque animum magis magisque vanæ alacritatis implet. Sic in patentes campos protractus, equitatu Numidico circumvenitur. Fessi erant Romani equites peditesque itineris longinquitate, sedecim millibus passuum confectis; equites etiam superioris noctis prœlio. igitur quum neque timidis ad fugam, neque fortibus ad pugnandum vires superessent, occidione totus exercitus cæditur. Ipse Curio, quum Cn. Domitius præfectus equitum hortaretur, *ut fuga salutem peteret*: *nunquam se venturum dixit in conspectum Cæsaris, amisso quem sua fidei credidisset exercitu*. atque ita, ut res temeritate sua perditas morte sequeretur, prœlians interfectus est.

Eumque cum toto exercitu delet. Lucanus 4. 717. Front. Strat. 2. 5. 40. Appianus.

LXV. His rebus auditis, naves quæ ad castra Cornelia stabant, cum paucis militibus, qui ad primam rei famam eo decurrerant, in Siciliam celeriter se receperunt. Reliqui (nam quinque cohortes præsidio relictæ castris fuerant) Varo se dediderunt. Cæterum Juba *sua victoria præmia alieno arbitrio minui non posse* dictitans, magnam eorum partem interfecit, cæteros misit in Regnum; frustra conquerente Varo, *suam fidem ab eo lædi*. Sed eum adeo Rex contemnebat, ut in oppidum invectus, multis populi Romani Senatoribus prosequentibus, quæ fieri vellet Uticæ atque in provincia, pro imperio constitueret. quibus effectis rebus paulo post cum omnibus copiis in Regnum rediit. Hæc postquam in Urbem, & in Macedoniam nunciata sunt, diversam pro dissensione animorum, à Romanis mercedem Juba tulit.

Jubæ adrogantia. Liv. Epitom. Orosius. 6. 15. Cæsar. Florus 4. 2. Eusebius.

LXVI. Pompejus & qui cum eo erant honorem ei habuerunt, *Regem*que appellarunt: at Cæsar & Urbani judicarunt *hostem*, *Bocchumque & Bogudem*, quod ejus essent adversarii, *Reges appellandos esse* censuerunt. Interim in Dalmatia M. Octavius, post discessum Liburnicarum navium, quibus Antonianos milites ad Pompejum Libo deducebat; Issam, insularum eo tractu nobilissimam ab amicitia Cæsaris avertit: Salonas, quum frustra tentasset, oppugnare statuit. At illi quum ob paucitatem resistere non possent, servos puberes manumiserunt, & mulierum præsectis crinibus ad tormenta sunt usi. Octavius horum pertinacia cognita, quinque castris oppidum clausit.

M. Octavii gesta in Dalmatia. Dio. Lucan. 5. 56. Cæsar. Orosius. 6. 15. Strab. lib. 7.

LXVII. At quum obsessi negligentius agi excubias apud hostem cernerent;

Cæsar adversum Pompejum proficiscitur. Cæsar. Civil. 3. 2. Joan. Sarisber. Policrat. 3. 10. Dio.

pueris atque mulieribus in muro collocatis, ut species propugnatorum servaretur; eruptionem in proxima castra faciunt: hisque perruptis (nam propter æstum multi milites ex stationibus discesserant) eodem impetu cætera omnia expugnant, Octaviumque majore copiarum amissa parte, cum reliquis in naves compellunt. Octavius tantam cladem passus, quum de Salonis expugnandis desperasset, jamque instaret hyems, Dyrrhachium ad Pompejum reversus est. Dum hæc in Illyrico & Africa geruntur, Cæsar deposita in speciem civilis animi Dictatura, sub alio nomine eadem omnia habiturus, Brundisium pergere statuit, quo etiam legiones præmiserat, Pompejum petiturus: quem in usum tum aliis è fanis, tum ex ipso Capitolio donaria pleraque omnia sustulerat.

Bonis ominibus. Florus. 4. 2: 36. Appianus. lib. 11. Civil.

LVIII. Neque mediocriter spem ejus erexerunt, objecta tum & paulo post omina. Quippe dum adornat iter, in comitatum ejus lauream supervolans milvus injecit: & postea sacra eo faciente Fortunæ, taurus adhuc intactus effugit, paludemque nactus, eam tranavit. Responderunt aruspices *Cæsaris fata sic adumbrasse deos; manentique exitium, mare transeunti vitam victoriamque portendi*. Quamvis igitur hyems esset, & ob tempestates difficilis trajectus speraretur; ordinatis à tergo omnibus, Brundisium intendit iter. Exeuntem prosequuta ingens hominum multitudo *pacem* orabat, *& cum Pompejo reditum in gratiam*; satis enim apparebat, si vi victus alteruter esset, eumdem libertati quem bello finem fore. Profecto jam Cæsare, pueri ludicra pugna concurrerunt Romæ, superioresque extiterunt: qui *Julianorum* sibi nomen indiderant.

Brundisio transmittit in Græciam. Plutarch. Cæsar cap. 55. Appianus.

LXIX. Postquam Brundisium Cæsar venit, quo *legiones duodecim, & omnem equitatum convenire* jusserat, vix tantum reperit navium, ut quinque legiones transportari, cum sexcentis equitibus possent. Igitur pro concione hortatus est milites, *ut æquo animo relinquerent impedimenta sua, quo plures imponi pugnatorum possent*: atque ipsis alacriter acclamantibus, sine mora compleri naves jussit. Cæterum ventis reflantibus per aliquot dies hæserunt ad anchoras: quo temporis intervallo & Consulatum Cæsar iniit Brundusii: & aliæ duæ legiones supervenerunt. Septem igitur legiones sed infrequentibus signis, quia bellis Gallicis & longo ab Hispania itinere, ad hoc autumni gravitate in Calabria, valde erant deminutæ, in naves onerarias imposuit; rostratis, quarum habebat haud magnum numerum, ad præsidium Siciliæ Sardiniæque relictis. Hæc classis, quum pridie nonas Januarias solvisset, tota nocte propter malaciam propinquis locis hæsit; postero die Græciam attigit, tempestatibus ad Ceraunios delata montes; ibique navibus omnibus incolumibus, milites exposuit.

Urb. cond. an. 705. Numerus legionum transportatarum. Cæsar. Lucanus. 5. 430. Liv. Epitom.

FINIS LIBRI CX.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejuſdem Libri.

M. Cælius Rufus Prætor quum ſeditiones in urbe concitaret, novarum tabularum ſpe plebe ſolicitata, abrogato magiſtratu pulſus urbe, Miloni exuli, qui fugitivorum exercitum contraxerat, ſe coniunxit: Uterque quum bellum molirentur, interempti ſunt. Cleopatra Ægypti Regina à Ptolemæo fratre regno pulſa eſt. Propter Q. Caſſii Prætoris avaritiam crudelitatemque, Cordubenſes in Hiſpania cum duabus Varianis legionibus à partibus Cæſaris deſciverunt. Cn. Pompeius ad Dyrrhachium obſeſſus à Cæſare, & prædiis ejus cum magna clade diverſæ partis expugnatis, obſidione liberatus, tranſlato in Theſsaliam bello, apud Pharſaliam acie victus eſt. Cicero in caſtris remanſit; vir nihil minus quam ad bella natus: omnibuſque adverſarum partium, qui ſe poteſtati victoris permiſerunt, Cæſar ignovit.

INTEREA temporis occupato per varia negotia Cæſare, Cn. Pompeius, quum annum ad apparanda, quæ vellet, liberum habuiſſet; ingentes terra marique vires contraxerat. Quinque legiones cum adjunctis equitibus trajecerat ab initio: unam deinde effecerat ex Sicilia, quæ facta ex duabus, *Gemella* vocabatur; & unam ex veteranis, qui in Creta & Macedonia ſedes fixerant, duas in Aſia conſcribendas curaverat Lentulus. Præterea cum duabus Syriacis legionibus, exercitus Craſſiani reliquiis, Scipio Metellus exſpectabatur. Sagittarios tria millia habebat: funditorum cohortes ſex: equitum ſeptem millia; maximam partem ex Regum auxiliis. (Pompeii apparatus. Appianus. Cæſar.)

II. Naves inſuper roſtratas inſtructas habebat ſexcentas: quarum præſtantiſſimę centum Romanis generis milites vehebant: onerariarum præterea maximus numerus aderat. Eam claſſem per omnem maritimam oram diſtribuerat: quæ tranſitu Cæſarem prohiberet. Navibus Ægyptiis Cn. Pompeius adoleſcens præerat; Aſiaticis D. Lælius, C. Triarius; Syriacis C. Caſſius; Rhodiis C. Marcellus cum C. Coponio; Liburnicæ atque Achaicæ claſſi Scribonius Libo, M. Octavius. Sed univerſę rei maritimæ præfecturam M. Bibulus gerebat; cui omnes reliqui dicto audientes eſſe debebant. Civitates præterea Dyrrhachium, Apolloniam, cæteraſque ad eam oram hybernis occupare decreverat. (Ejus claſſis & duces. Lucan. 5. 430. 5. 8. Velleius 2. 51. Cæſar. Appianus.)

III. At Lentulus Marcelluſque Conſules, quum eorum in exitu annus eſſet, Senatum convocarunt. Civilis enim diſcordia Senatum quoque geminaverat, ut & qui Romę, & qui Apolloniæ erant, hoc ad ſe vocabulum traherent. Nam apud Pompeium haud minus ducenti Senatores erant: tantum ei paraverat auctoritatis ſuſcepta, ut putabatur, libertatis (Senatus Pompeianus Apolloniæ. Plutarch.)

Summa rerum Pompeio permissa.

Pompeio: cap. 106. Dio. Varro apud Agell. 14. 7. Lucanus.

defensio. Igitur & quidam ætatis extremæ, præterea claudus altero pede ad eum se contulerat; & M. Brutus, quamquam ad id tempus Pompeium, cuius jussu pater Bruti fuerat interfectus, neque salutare, neque respicere solitus. Ut autem omnia, quam fieri posset, proxime morem majorum agerentur; Thessalonicæ per Augures templum constituendum curaverant, ubi Senatus cogi posset, quod alio loco facta Senatus consulta pro justis non habebantur.

Pompeio uni summa rerum permittit. Cæsar. Lucanus. Appianus.

IV. Eo postquam convenit exul Senatus, verba de Republica facere Lentulus instituit *ante omnia decernendum huic cætui hunc esse verum justumque populi Romani Senatum; qui Romæ sint, desertores caussæ publicæ, amicos tyranni, purgamenta potius amplissimi ordinis, quam membra, nequidquam usurpare vocabulum Curiæ, cuius jura prodiderint. Proximum esse, ut provideant, quomodo & per quos in posterum gerenda sit Respublica. nec enim Consulum haberi comitia attinere, quod de eorum imperio ferri lege curiata nequeat. Idcirco reliquos quidem proconsulibus & propratoribus, suo quemque loco Reipublicæ navaturos operam: sed tamen unum summum constitui ducem oportere, neque dubitandum, quin Pompeius is esse debeat.* Erat sane jam anno superiore datum Pompeio summum imperium, sed Consulibus adiunctis. Tum vero *summam belli rerumque omnium uni permitti* placuit.

Pompeii oratio.

V. Atque is ut animos ad meliorem spem erigeret, huiusmodi orationem habuit. *Ego vero nullum prò vobis & Republica laborem, nullum discrimen deprecor, Patres Conscripti: potestatem impositam recusarem, nisi vobis omnibus adjutoribus usuro neque consilium, neque collegæ defuturi essent. Idcirco magna mihi spes optimi eventus solicitum animum consolatur: modo vos quoque bono animo sitis, neque magis umbra rerum & vocabulis, quam rebus ipsis moveamini. Scio à multis consilium meum Urbem relinquenddi reprehensum esse: cuius nunc quoque adeo non pœnitet, ut hoc uno modo conservari potuisse rem Romanam existimem; perdendamque nobis in perpetuum Urbem fuisse, nisi relicta ad tempus foret. Segregavimus à nobis improbos cives, segregavimus timidos: & qui manendo ab illis impetiti, ab his deserti, hostem instantem, copias ambiguas, consilia impedita habuissemus, egregie explicavimus omnia. vires terrestres maritimasque maximas coegimus: pecunia, commeatu regum atque populorum auxiliis abundamus. neque corpora sua tantummodo nobis præstabunt hæ copiæ; sed animis etiam nobiscum votoque stabunt.*

Cæsarem accusat. Lucan. Appian. Iustin. 2. 12. 14.

VI. *Teneat sane vacuam ille Urbem, & desertas à dominis domos: dum hic sit Senatus, hic Romana civitas, quæ profecto non in ædificiis consistit, sed in civibus: quemadmodum & olim clarissimorum populorum exemplis præjudicatum est. Athenienses bello Medico urbem, perituram secum si mansissent, reliquerunt: ut salvi atque incolumes gloriosius reciperent haberentque. Quid majores nostri? Quum Urbem Galli occupassent, nonne ab Ardea & Veiis Romanum exercitum eduxit Camillus, alter Urbis Imperiique nostri conditor? Quid igitur vetat, quo minus eadem sequuti consilia, parem sperare eventum debeamus? cum eo homine nobis res est, qui summam, & incredibilem cupiditatem imperandi ne nunc quidem tegere potest, manente bello & incerto rerum exitu. Quid illum facturum censetis, quod omen dii prohibeant, victorem, qui nunc arbitratu suo*

erat magistratus, distribuit exercitus, dilargitur provincias, omnia legum populique, omnia Senatus jura sibi uni vindicat? Oratio Pompeii ad suos.

VII. Cum hoc tam superbo, tam impotente tyranno sic est decertandum, ut omnino victoriam vindictamque speremus: sed tamen, etiamsi contra daret Fortuna, perire potius optemus, quam omnium modo terrarum gentiumque dominos, insolentissimum dominum pati. Mihi certe fixum decretumque est, non modo, quam semper in Imperiis praestiti adhibere virtutem, fidem, diligentiam; sed etiam si fieri posset, augere omnia, majoraque & intentiora praestare. Neque me sic antiquus ille deseret deorum favor, ut fortunatum in omnibus, demum in optima caussa jacere patiantur. Nam de apparatu nostro, quem juxta meeum scitis, quid opus est dicere? Tot civium Romanorum legiones, tot sociorum Regum atque civitatum auxilia, tanta toto mari classes, excitare vel ignavos possent. Vos modo, quod felix faustumque sit, eam adhibete curam atque industriam, quam tempora nostra & Reipublicae desiderant. De se pollicetur omnia.

VIII. Similem deinde ad milites, qui aderant, concionem habuit; leta omnium acclamatione. Eodem tempore laudari ab hoc Senatu sunt sociorum promptissimi; donaque & honores decreti Rhodiis, Spartanis, Atheniensibus. Utque Massiliensium fidei quod posset praemium redderetur; Phocaeam, cui suam originem debebat Massilia, liberam esse jusserunt. Cotyi, quoque, qui Sadalem filium è Thracia cum equitibus quingentis miserat, actae gratiae, reguloque munera missa. Iisdem honoribus Rex Deiotarus adfectus est, qui sexcentos adduxerat equites; & Rhuseipolis, quem sequuti erant ex Macedonia ducenti. Sed effusa maxime in Iubam studia fuerunt, cuius victoria magnam civiles belli profligatam partem credebant. Ptolemaeus quoque Auletae filius, cui tutor ab Senatu datus Pompejus fuerat, Rex appellatus est: sororque Cleopatra abstinere Regno jussa, quod à propinquis & amicis pueri ereptum, in Syria colligendo copias, repetitum ibat. Pompeiani Senatus decreta. Lucanus. Diod. lib. 41. Caesar.

IX. His ita ordinatis Pompeius, quum ob tempus anni transmissurum mare Caesarem non arbitraretur; Thessalonicae hiemare constituerat. Eadem opinio praefectis classium fraudi fuit, quo negligentius litora custodirent. M. Bibulus naves centum decem Corcyrae habebat: sed quia neque naves ornatas, neque remiges paratos tenuerat, prius ad continentem Caesar appulit, quam occurri posset. Neque Lucretius Vespillo, & Minucius Rufus, qui cum octodecim Laelianis navibus erant Orici, opponere se ausi erant; quamquam Caesar haud plures duodecim rostratas praesidio duxerat. Igitur Bibulus comperto Caesaris adventu, quum adhuc aliquas excipi naves posse speraret, vacuis occurrit, quas cum Fufio Kaleno legato, Brundisium Caesar, ad transportandas reliquas copias remiserat. Pompeianorum negligentia in custodiendis litoribus. Eutropius. Lucanus. Caesar. Liv. Epitome. Flor. 4. 2. 16. Strabo lib. 17. Appian. Dio.

X. Ex eo numero nactus triginta, cum ipsis nautis dominisque navium combussit, ut supplicii foeditate ceteros absterreret. Summa deinde diligentia usus, à Salonis Oricum usque totum mare classibus praetexuit; ipse per asperrimam hiemem excubans in navibus, neque laborem ullum aut munus despiciens. At Caesar misso ad Pompeium L. Vibullio Rufo, quem semel apud Corfinium, iterum in Hispania captum, praestiterat incolumem, ideoque ad perferenda de pace mandata judicabat idoneum; statim atque milites exposuerat, per asperos angustosque calles, sed ignorantibus adventum ejus hostibus incustoditos, Oricum proficiscitur, ubi L. Torquatus praerat: qui quum frustra Graecos arma ca- Caesar Oricum occupat. 10 Appianus. Caesar.

pere jussisset, quod *contra Consulem Romanum ea capturos* negabant, aperuit portas, & à Cæsare conservatus est.

Mox Apolloniam. Dio. Appian. Cæsar.

XI. Inde protinus Apolloniam itum: & profugiente L. Staberio, postquam itidem Apolloniatas ad Cæsarem inclinare senserat, id quoque oppidum, voluntate incolentium receptum est. Nec mora fuit, quin Bullide & Amantia cæterisque finitimis civitatibus, & ex tota denique Epiro legati venirent ad Cæsarem, omnibus imperata facere paratis. Haud procul inde Dyrrhacchium aberat; horreum Pompeii, quo omnis generis apparatus magnam vim contulerat. Hoc Cæsar ostendit militibus, & *quia Fortuna tam favente essent usi, ut per infestum tempestatibus & hostibus mare incolumes transirent; totque civitates parvo tempore redegissent in potestatem; ne deessent favori deorum* hortatus est, *parumque adhuc laboris adderent, quo priusquam advenire Pompeius posset, Dyrrhacchio potirentur. Eam rem & abundantia biberna præstituram in præsens & ad summam belli magnæ utilitati fore.*

Pompeius. Dyrrhachium contendit. Cæsar. Appianus.

XII. Sed Pompeius celeriter accepto nuncio, quippe Vibullius, ut ei Cæsaris adventum cito nunciaret, die noctesque, mutatis etiam jumentis, iter continuaverat, nihil ad summam diligentiam reliqui fecit, quo conatum hostis præveniret. In eo itinere, quum neque diebus, neque noctibus intermitteretur, & vix ad cibum capiendum satis daretur spatii, Pompeii milites in eum metum venerant, ut adesse hostem ubique putarent: & in Epiro finitimisque regionibus signa prope omnes relinquerent, complures arma projicerent. Evasit tamen ad Dyrrhachium Pompeius prior, castrisque prope oppidum positis, exercitum ex vehementi consternatione recepit.

Cæsar & Pompeius propinqua castra habent. Dio. Ptolemæus Cæsar. Lucanus 5. 479.

XIII. Ibi Labienus princeps jurare cœpit, *se eum non deserturum, eosdemque subiturum cum eo casus.* idem deinceps tribuni centurionesque, & postremo milites fecerunt. Igitur, priusquam Antonius cum reliquis copiis se Cæsari conjungeret, huic noceri posse sperans, ad flumen Apsum processit, quod fines Dyrrhachinorum Apolloniatiumque disterminat. Simili spe contra movet Cæsar. Sed ubi ventum ad flumen, majoresque Pompeii vires cognovit, in finibus Apolloniatium posuit castra; ut inter duos exercitus flumen intercesset; cæterum videre invicem, & colloqui possent. Eo loco Cæsar expectare Brundisinas copias statuit. Sed illæ quum à Fusio Kaleno adducerentur, literæ Cæsaris ad Kalenum allatę sunt, quibus *omnes portus litoraque teneri classibus adversariorum* significabat.

Cæsar conditiones tentat. Dio. Cęsar.

XIV. Igitur Kalenus, quum paulum progressus à portu fuisset, Brundisium repetiit. Una navis, quę milites nullos vehebat, quum imperio contempto profecta esset, ad Oricum expugnata est à Bibulo, omnesque puberes, qui in ea erant, supplicio adfecti. Cęsaris legiones, quas idem periculum exspectabat, literis ejus tempestive perlatis, Fortuna servavit. Per eadem tempora Cęsar, sive revera cupidus pacis, sive quod magis est credibile, temporis ducendi gratia, donec auctiores habuisset copias; simul adversariorum pertinacię gnarus, & ex hac odium illis omnium parans, nullam occasionem tentandarum conditionum prętermisit. Ad Oricum legati Cęsaris M. Acilius, L. Statius Murcus, cum Bibulo & Libone colloquuti (nam his mare, illis litus obtinentibus, ejus rei facultas inciderat) in spem eam venerant, aliquid ad concordiam profici posse, quia Pompeiani duces *cupere cum Cæsare loqui* dixerant.

XV. Idcirco Cæsar, quum forte cum una legione Buthrotum profectus, literas legatorum accepisset, statim recurrit Oricum. Sed quum neque Bibulus ad colloquium processisset, & Libo legatorum, quos Cæsar ad Pompeium mittere cupiebat, præstare periculum nollet; ne inducias quidem concedere voluit; nihil aliud ab hostibus quæri sentiens, quam ut aqua rebusque aliis, quibus indigebant, induciarum obtentu, classem reficerent. Nam sicut illi mare, ita terram in potestate Cæsar habebat; stationibusque per litora dispositis, non aquandi, non lignandi, ne religandi quidem naves facultatem dabat. Unde & M. Bibulus, quum in summo frigore & inopia per multos dies, quamquam corpore æger, discedere ex navibus nollet, neque ibi curari posset; aucto morbo diem suum obiit. In ejus locum suffectus est nemo: sed singulis classibus præpositi, suo eas arbitrio regebant. M. Bibuli mors.

XVI. Interea L. Vibullius, qui mandata Cæsaris exponendi otium nondum fuerat nactus, cum Pompeio agere instituit. At ille interfatus; *Quid mihi*, inquit, *aut vita, aut civitate opus est, quam beneficio Cæsaris habere videbor? cujus rei opinio tolli non poterit, quum in Italiam, ex qua profectus sum, reductus existimabor*. Bello perfecto Cæsar hæc dicta cognovit, ab iis qui interfuerant: interfuerunt autem Scribonius Libo, L. Lucceius, & scriptor historiarum Theophanes, quibuscum res maximas communicare Pompeius consueverat. Sed tum etiam alio facinore Pompeiani declaraverunt aversam à pace voluntatem. Crebra inter milites utrimque colloquia fiebant, modico interfluente amne. eo P. Vatinium mittit Cæsar, qui magna voce sæpius proclamaret, *liceretne civibus ad cives legatos de pace mittere, quod prædonibus & fugitivis licuisset?* Responsum est ab altera parte, *A. Varronem postero die ad colloquium venturum*. agitur una etiam utrimque, quemadmodum tuto legati venire, & quæ vellent, exponere possent. Pompeius de pace tractare dedignatur. Strab. lib. x. Cæsar.

XVII. Sed quum in constitutum locum P. Vatinius venisset, & cum eo loqui T. Labienus cœpisset, ex improviso tela sunt in Vatinium conjecta: quæ ille militum armis protectus vitavit. centuriones aliquot milites que Cæsaris vulnerati sunt; exclamante Labieno, *desinite ergo de compositione loqui. nam nobis, nisi relato Cæsaris capite, pax esse nulla potest*. Iisdem temporibus Romæ M. Cælius Rufus, Prætor novarum rerum materiam quærebat, non amore Reipublicæ, aut quod æquum esse quod agebat crederet, sed dolore atque indignatione motus, sicut ipse confitetur. Homo erat eloquio animoque Curioni simillimus, cujus etiam pellectus amicitia, & odio Appii, quem sciebat in diversis partibus fore, ad Cæsarem simul ex Urbe profugerat: idque ob meritum Præturam nuper erat consequutus. Sed quia C. Trebonium Prætorem Urbanum non sors, sed Cæsar effecerat, omnibus in rebus illi se opponere instituit. Nisi forte homo ingeniosissime nequam, quasi honestiorem hanc caussam prætexuit, potius æris alieni magnitudine, ut alii multi, ad res novandas impulsus; quod servari se posse in otio desperabat. M. Cælius res novas molitur Romæ. Liv. Epitom. Cic. Famil. 8. 17. Vellei. & Cicer.

XVIII. Idcirco tribunali juxta sellam C. Trebonii collocato, *si quis appellasset, auxilio fore* pollicebatur *debitoribus*. Sed quia Trebonius juxta Cæsaris constituta judicabat; summamque in omnibus æquitatem atque moderationem adhibebat, nemo repertus est, qui appellare vellet. Iis enim temporibus Caussam debitorum suscipit. Vi Velleius. Cæsar.

nondum tantâ quisquam erat impudentiâ, ut quum se debere fateretur, integras tenere possessiones suas postularet.

Leges fert novas. Dio. Velleius. Cicero. Cæsar.

XIX. Idcirco Cælius, ne nihil effecisse videretur, legem promulgavit, *sexenni die, sine usuris, credita pecunia solverentur*. Id quoque vanum inceptum fuit, Consule Servilio, magistratibusque reliquis repugnantibus. Tum Cælius, ea lege sublata, duas promulgavit novas: unam qua *mercedes habitationum annuas conductoribus* donabat; alteram *tabularum novarum*. Hæc & grata tenuioribus erat, & ab homine diserto jamdudum seditiosis condicionibus alienatam plebem inveniebat. Facile igitur inducta est, ut in C. Trebonium faceret impetum, eumque vulneratis nonnullis, de tribunali deturbaret. Sed is quidem mutata veste fugit. At Servilius Consul, advocatis ex itinere militibus, qui in Galliam destinabantur, præsidioque hoc Curiam muniens, de his rebus ad Senatum retulit. Patres *removendum à Republica Cælium* censuerunt. Tamen propter intercessionem Tribunitiam Senatusconsultum non potuit fieri; auctoritas perscripta est.

Foro & Curia excluditur. Liv. Epitom. Dio. Quintil. 6. 3. 20. & 40. Cæsar. Cicer. Velleius. 2. 3. 2.

XX. Sed Consulem tabulas legum promulgatarum tollere aggressum, Cælius per vim & seditionem repulit. Iterum ergo coactus, adhibito præsidio Senatus *videre Consulem* jussit, *ne quid Respublica detrimenti pateretur*. Hac accepta potestate sellam Cælii curulem fregit. at ille posuit alteram loris intentam: tacite illudens Consulem, qui *aliquando flagris cæsus ab Isaurico patre* diceba-tur. Ad extremum tamen superior & jure & potentia Consul Cælii partes alii cuidam Prætori demandavit: ipsum & Foro, & Curia exclusit, volentemque concionari de Rostris detraxit. Cælius ignominia simul iraque permotus, ad Pompejanos scripsit, *in Urbem* eos advocans, *nudatam præsidiis futuram & studio populi proniorem in illas partes*, *vacuamque Italiam* ostentans: quod etiam saluberrimum illis partibus fuerat.

Milonem concitat. Cæsar. Dio. Velleius. Liv. Epitom. Orosius. 6. 15.

XXI. Misit etiam ad T. Annium Milonem clandestinos nuncios, quem inimicissimum Cæsari noverat, propterea, quod restitutis exsulibus, solus ille reditum non impetraverat. Magnorum hæc esse motuum initia poterant, viris claris & audacibus talia molientibus, occupato alibi Cæsare, & incertissimis plane temporibus. Cæterum ex tanto metu celeriter & citra detrimentum hi conatus in nihilum evaserunt. Quippe Milonem contracto fugitivorum exercitu profectum in Campaniam, & quasi mandato Pompeii homines solicitantem, quotquot ob æs alienum, aut facinora credebat idoneos, pauci sunt sequuti: Capuaque frustra tentata, confugiendum ei Tifata fuit. Ignarus horum, & meliora sperans Cælius, conjungere se cum illo cupiebat. Sed quia occulta fuga nec satis tuta videbatur; & majus ad omnia momentum erat, si quasi Prætor proficisceretur, commeatum à Consule petiit, tamquam *purgandi sui caussa Cæsarem aditurus*. Consul simulari hæc suspicatus, Tribunum plebis adjunxit, qui res novas molientem coërceret.

Et ad eum profugit. Cæsar. Dio.

XXII. At Cælius haud longe dum profectus, audito Milonis incommodo, in itinere substitit: unde cognito ejus consilio Tribunus hominem in Urbem reducebat. Sed interea Senatus *Milonem hostem* judicaverat; *Cælio manere ad Urbem* jusso. Id quum esset factum, isque se negligentius custodiri sensisset, in Campaniam profugit. vires & consilia cum Milone juncturus. Nam ex

magnis in Ædilitate datis muneribus aliquem reliquum habebat gladiatorum numerum. *Hos igitur Neapolim clam jussit ingredi*, proditionem oppidi spectans. ipse Casilinum venit, & sub idem tempus signa ejus militaris Capuæ comprehensa sunt. Ita consilio patefacto, quum nihil procederet, Campanique eum pro hoste haberent, agrum Thurinum petiit, ubi pulsum Campania Milonem agere compererat.

XXIII. Et sane, si reperisset superstitem, moliri aliquid conjuncti poterant. Sed Milo jam occiderat, in oppugnatione castelli Cosani lapide ex muro ictus. Paulo post etiam Cælius haud mitiore fato defunctus est, quum Thurios pervenisset. Nam ab equitibus Gallis & Hispanis, quos præsidii caussa Cæsar miserat, quum iis contra Cæsarem nummos polliceretur, interfectus est. Iisdem temporibus, quum in Epiro præter equestria certamina, his illisque vado facile transeuntibus modicum amnem, nihil rerum gereretur (nam Pompeii conatum transdiscendi copias pons interruptus destituerat) Cæsar audacissimo facinore morantes Brundisii legiones adducere paravit. Quum enim Pompejanæ classes maria obsiderent undique, hybernum sibi tempus aptissimum judicabat: dum hostes tempestatibus deterriti vacuum & incustoditum trajectum relinquerent. Sed mox ambo intereunt. Cæsar. Velleius. Dio. Appianus. lib. II. Civil. Plutarch. Cæsar. cap. 56. Florus. 4. 2. 37.

XXIV. Sed Bibuli primum, deinde Libonis diligentia factum erat, ut Antonius portu exire non auderet. Quippe Libo parvam insulam, portui Brundisino objectam, qua necessarius erat transjecturis egressus, occupaverat. & quamvis propter inopiam aquæ, & acceptum ab Antonio detrimentum, alio coactus erat se recipere; hiems mare claudebat. Idcirco Cæsar impatiens moræ, fortassis etiam suspectans Antonium, ne expectare eventum vellet; sub alteram vigiliam ignoratus excessit castris, conscensoque vehiculo pertexit ad locum, ubi naviculam & optimum gubernatorem opperiri per servos præmissos jusserat; tamquam nuncium Cæsaris transijci oporteret. Cum his servis (tres omnino erant) ipse quoque servili habitu fortunam dissimulans, navem scalmorum duodecim conscendit; licet horrente tempestatibus mari, & ventis pertinacissime flantibus. Cæsaris summa audacia. Dio. Cæsar. Florus. Lucanus. Plutarch. Apoph. Rom. cap. 43. Appianus. Plutarch. Cæsar.

XXV. Magno labore, licet prono alveo, perventum ad ostium amnis erat; quum ventis & æstu adverso remorum irritum laborem fore apparuit. Ibi desperanti gubernatori vir ingens animi, & fortunæ suæ cuncta cessura putans, *quid times*, inquit? *Cæsarem vehis*. Ad hanc vocem attoniti s omnibus, & summo conatu intendentibus nervos, ostium superatum est nequidquam. ventus enim subinde ad litus rejiciebat lembum, donec vicina jam luce, timenti gubernatori, ne ab hostibus conspicerentur, Cæsar invictissimus redire permisit. Quia tamen omnino faciendum putabat, ut donec vehementiores venti essent, transitum tentarent sui; hoc maxime auxilio perrupturi, quos in tranquillo mari certum ab instructissimis hostium classibus exitium manebat; Posthumium in Italiam misit, cum epistolis severioribus. Et vox memorabilis. Appian. Plutarch. Lucanus. Florus.

XXVI. Plures enim dederat, ut si Gabinius, aut Antonius, aut Kalenus cunctarentur, quibus erant priores tradendæ literæ, Posthumius haberet, quas exhibere militibus posset, quibus eum sequi quotquot voluissent, jubebantur. Imperabat autem *quando portus ab adversariis tenebuntur, ut ad Apolloniatium litora eiicerent naves; earum jacturâ se nihil commoveri: modo viros habeat, per quos adipisci possit omnia*. Ceterum Gabinius à navigando abhorrens, longo circumitu Iubet suos hiberno mari in Græciam transilcere. Cæsar. Appianus. Plutarch. Antonio. cap. 10.

per Illyricum copias, quibus præerat, instituit ducere. Antonius & Kalenus potius cum periculo tentandum brevius iter existimabant, quam ad imperium & necessitatem Cæsaris serius occurrere. Et erat summa militum alacritas, & ad Cæsarem proficiscendi ardor; eorum etiam, qui paulo ante *se laboribus fractos objici periculis, quanta firmissimi vix sustinere possent*, erant questi. Quare minimo negotio persuaserunt iis duces, ut Austro flante conscenderent naves, seque fluctibus traderent.

Idque succedit feliciter. Cæsar. Lucan. Appianus.

XXVII. Inter hęc Pompeius, ut priusquam auctiores copiæ Cęsaris fierent, pugnaret, iterum instructam aciem transducere conatus incœpto repente destitit, fringentibus omnibus, & *pulcherrimam occasionem dimitti* jactantibus. Sed deterritus adverso omine fuerat, quia duo milites vadum tentantes ab Cæsariano uno erant interempti. Namque felicitas Cæsaris omnia, etiam temere cœpta in bonum ei vertebat. Itaque & audacissimum ejus cœptum, legiones hiberno mari transjiciendi, non incolumes modo copias illi præstitit, sed ultro cessit adversariis in grave detrimentum. Quippe dum Dyrrhachium prætervehuntur Cæsaris naves, Q. Coponius, qui Rhodiæ classi præerat, conspectas cum rostratis viginti sequebatur, & remissiore jam vento propemodum attigerat, haudquaquam æquo certamine longis navibus onerarias oppugnaturus, quum subito intendi ventus cœpit, Julianosque longe ab hostibus divellere. Atque illi Nymphęum tenuerunt, haud procul Apollonia, quamquam haud satis tutum Austro flante portum; nempe minoris navium quam legionum interitum æstimabant.

Rhodia classis tempestate perit. Appianus. Cæsar. Plutarch.

XXVIII. Ibi mira felicitate subito conversus est ventus, & pro austro spirare Africus cœpit; contra quem illa erat tutissima statio. Repentina igitur commutatione rerum, qui modo in periculo fuerant, spectaculo periclitantium hostium perfruebantur. Quippe naves Rhodias tam sæva tempestas comprehendit, ut in clauso & importuoso mari constratæ illorum, numero sedecim, ad unam omnes eliderentur. remiges atque propugnatores, quibus fluctus pepercerant, partim interfecti sunt à Julianis, alii capti; quos Cæsar conquisitos diligenter conservavit, domumque remisit. Duæ tamen Cæsaris naves captæ sunt ab hostibus, diverso vectorum fato. Contra Lissum ad anchoras ambæ constiterant, ignaræ quorsum reliqua classis cursum intendisset. Idcirco Octacilius Crassus, qui Lissi pręerat, multis minoribus navigiis cinctas ad deditionem hortabatur, incolumitate promissa. Tum vero quantum sit hominibus in firmitudine animorum & experientia casuum pręsidii apparuit. Nam tyrones altera navi vehebantur, ii quum se dedissent, Octacilii perfidia omnes sunt interempti: veterani simulatione deditionis extracto tempore, navem impulerunt ad litus: & exscensione facta, equites ab Octacilio immissos repulerunt, & ad suorum præsidia pervenerunt incolumes.

Militum cum Antonio transvectorum numerus. Plutar. in Cæsar.

XXIX. Octacilius etiam Lissum amisit, quia conventus civium Romanorum, Antonii audito adventu, ad Cæsaris partes se applicuerat, cujus beneficio datum sibi oppidum atque munitum meminerat. Legiones omnino tres Antonius transvexit, unam tyronum (hæc erant circiter viginti militum millia) equites octingentos. Horum adventus eodem ferme tempore Cæsari Pompeioque cognitus, utrumque excivit, ut eodem die castra moverent: hic ut occurreret venientibus, & ne cum Cæsare conjungi possent, impediret; ille

ut conatus Pompeji vanos efficeret. Uno die celerius occurrit Magnus, quia nullum illi transeundum flumen fuerat; Cæsarem vadum quærendum tardaverat. Sed adversus vim hostium Antonius castris se tenuit: superventu deinde Cæsaris Pompejus ad Dyrrhachium posuit castra, loco idoneo, Asparagium vocant.

XXX. Theophanem deinde, quo præfecto fabrûm utebatur, misit, qui Rhodios amissa classe consolaretur, *non ab hostibus accepto detrimento, sed illato tempestatibus, neque navalem illorum deliquisse gloriam, & quod virium decessisset, id abunde beneficio Senatus atque Pompeji recuperaturos ex victoria, quam certam exploratamque esse in manibus.* At Cæsar jam abundans copiis, Cn. Domitio Calvino tres legiones cum equitibus quingentis; L. Cassio legionem tyronum & equites ducentos, C. Calvisio Sabino cohortes quinque cum paucis equitibus attribuit: ut per illum Macedonia, per istum Thessalia, per hunc Ætolia reciperentur: simul res frumentaria horum opera fieret expeditior. ipse Pompejum insequutus, castra castris ejus opposuit: & postridie copiis instructis potestatem pugnandi fecit. Cæsaris consilia. Plutarch. Cicero. c. 54. Diod. lib. 41. Cæsar. Florus 4. 2. 38. Lucanus.

XXXI. Sed Pompejo castris se tenente, postero die per circumitum tectasque arbustis vias Dyrrhachium properat. Recurrit eodem Pompejus, sed quia Cæsaris consilium aliquanto serius cognoverat, exclusus ab oppido, propinquo colle (*Petram* vocabant Dyrrhachini) castra posuit. Cæsar frustra expugnatione tentata, propter inexpugnabilem situm loci, mature revocavit suos. Quippe Dyrrhachium in extrema Macedoniæ ora, quam olim Illyrica natio Parthini tenuerunt; præter exiguum collem, undique mari cingitur, inaccessis propter fluctuum violentiam rupibus imposita. Igitur Cæsar admirabili, & hodie vix reperturo fidem consilio, Pompeji castra operibus circumdare occipit: his fermè rationibus permotus. Equitatu valebat Pompejus, & commeatuum copia: quarum rerum altera vexare & male habere Cæsaris frumentatores poterat, altera facultatem ei tribuebat ducendi quoad vellet belli. Neutrum horum Cæsari placebat, cui nihil æque in votis erat, quam ut maturrime ad manus veniretur. Pompeji castra circumvallare instituit Cæsar. Dio. Florus. Lucan.

XXXII. Igitur animadversa loci natura, quod circum castra Pompejana permulti erant editi & asperi colles, primum ibi castella posuit: deinde opera è castello in castellum instituit ducere, ut à mari ad mare perpetua munitione castra Pompeji circumveniret. *Sic equitatus hostilis nullum esse usum* videbat, *eumque ultro conclusum in angusto loco pabuli inopia adstrictum iri; sibi interea liberam frumentandi rationem relinqui; & quod in bello maximi esset, audito Pompejum obsideri, neque prœlio audere contendere, magnam illi deminutionem auctoritatis, cum sua summa existimatione fore.* Pompejus cui neque pugnandi copiam fieri probabatur, neque discedere à Dyrrhachio, ubi apparatum omnem belli collocaverat, ratio erat, quod unum videbatur esse reliquum, laborem augere Cæsari, quam latissime extensis præsidiis instituit. Ejus operis ratio. Appian. lib. 2. Civil.

XXXIII. Quindecim millia passuum complexus, multa intrinsecus castella extruxit, eaque ipsa conjunxit operibus, ne qua parte Cæsar perrumperet. Neque tamen hic fatigabatur, quamquam eresceret opus, & ad millia passuum centum quinquaginta tenderetur. Continua interim sed parva prœlia in occupandis præsidiis committebantur. Inter quæ nona legio Cæsaris, quum præsidium quoddam occupatum munire conaretur; à sagittariis funditoribusque Pompeii, & Præparatur ad opera. Lucan. Cæsar. Appian. Dio.

magna vi levium armorum, quamquam præsente Cæsare, tam vehementer vexata est; ut, quoniam sisti non poterat, relinqui locum oporteret. Sed receptus ipse quam pugna videbatur periculosior; quia per declive regredientibus ex superiore loco hostis imminebat.

Difficilis receptus Iulianorum.

XXXIV. Idcirco *Pompejus apud suos dixisse* fertur, *non se recusare, quin nullius usus Imperator existimaretur, si sine maximo detrimento Juliani se recepissent.* Et Cæsar ut suis, quod posset, consuleret, *crates* jussit *in summo tumulo constitui, quibus tecti milites fossam mediocri latitudine facerent, & quantum possent, locum impeditum redderent.* ipse funditores idoneis locis disponit, quibus sequuturi hostes prohiberentur. Sed Pompejani hoc audacius instituerunt, quod cedere Cæsarem metu arbitrabantur: Ergo M. Antonius, qui ei legioni præerat, jussu Cæsaris suos cohortatus, à medio fere spatio impetum in hostes fecit. Atque illi ex inferiore loco in adversum collem cursu incitati pepulerunt Pompejanos; interfectisque plurimis, suorum amissis admodum quinque, non ulterius persequuti fugientes, neque ultra lacessiti, se receperunt.

Eorumdem inopia frumenti. Velle. 2. 52. Cæsar. Flor. 4. 2. 39. Appianus. Plutarch. Pomp. c. 107. Lucan. Plutarch. Cæsar cap. 57. Sueton. Cæsar. 68. 3.

XXXV. Erat nova & mirifica obsidionis forma, quod plures à paucioribus, omni copia rerum abundantes à famelico exercitu claudebantur. Quippe Pompejanis patebant maria, neque ventus flare ullus poterat, quin aliqua ex parte commeatui subvehendo utilis esset. Contra Cæsaris milites in magna frumenti penuria carnibus maxime (nam pecoris ex Epiro suppetebat copia) victitabant. Sed & radicibus herbisque vellendis quærebant solatium inopiæ. præsertim uno genere utebantur, quod vocabatur *chara*; id admixto lacte in similitudinem panis subigebant. Ejusmodi panes, quum in colloquiis Pompejani famem illis exprobrarent, vulgo conjiciebant in eos: *donec hoc genus radices tellus ferret, numquam se dimissuros obsidionem* dictitantes. *imo prius cortice victuros ex arboribus.* Unde re ad se delata *Pompejum dixisse* ferunt, *cum feris sibi rem esse; & protinus amoveri jussisse panes, neque cuiquam ostendi, neque sermones vulgari, ne pertinacia hostis cognita flaccescerent.*

Sed valetudo bona. Polyæn Strat. lib. 8. Cæsar. Lucan.

XXXVI. Sed hæc incommoda spe propinquæ messis levabantur; quod jam frumenta incipiebant maturescere. simul, quia optima valetudine, aquarumque, & præter frumentum, commeatus cæteri copia utebantur, forte sua contenti erant: præsertim quia crebris Pompejanorum transitionibus audiebant *in illorum castris præ inopia pabuli vix equos sustentari; cætera jumenta interiisse; ex cadaverum fœtore in angusto spatio morbos invulgari*, accedentibus præsertim laboribus quotidianis, & aquæ summa inopia, quod omnes rivos & flumina, ne per Pompeji præsidia decurrerent, magnis operibus Cæsar averterat. Inter hæc, ut tam propinquo hoste, & in nova ratione belli, nihil satis tutum aut quietum erat, & subinde novæ nocendi cavendique artes excogitabantur.

Uno die sex prœlia. Florus. 2. 40. Cæsar.

XXXVII. Pompejani animadverso cohortes Cæsaris noctu ad munitiones excubare, loco stationis ignium indicio deprehenso, confertim accedebant silentio, & simul universi mittebant sagittas intra vallum, & è vestigio se recipiebant ad suos. hoc pacto quum multi sauciarentur, id repertum remedium est, ut alio loco excubaretur, alio ignes fierent. At sicut in tempestate quidam præ cæteris gravi mole fluctus sunt, quos *decumanos* appellant, ita inter crebra certa-

mina dum hi tentant eruptionem, illi repellunt; uno die tribus ad Dyrrhachium prœliis, totidem ad munitiones concursum est. quippe Pompejus distinendi hostis caussa, pluribus locis tumultum excitaverat; sed ubivis improspere. Quippe Volcatius Tullus cum tribus omnino cohortibus legionem Pompejanam loco depulit: Germani eruptione in oppugnantes facta, compluribus interfectis, incolumes redierunt. Sed præcipuæ ferociæ prœlium una cohors legionis sextæ edidit, in castello quod *Minucii* vocabant.

XXXVIII. Eo Pompejanæ legiones quatuor, per confraga & obsita dumetis occulto itinere venerant. Neque territi, licet re improvisa, Juliani, tam paucis militibus, vim tantam per aliquot horas sustinuerunt; centurionis unius incredibili virtute animati. M. Cassius fuit, cui *Scævæ* cognomen. is strenua pugna multos qui propius accesserant, interfecit, custodiamque portæ commissæ fortissime retinuit; quamquam sauciato capite, femurque & humerum transfixus, postremo etiam oculum sinistrum amiserat. Tum vero Pompejanum centurionem notæ virtutis appellans, *mitti* petiit, *à quo deditus perduceretur*. Accurrerunt viri duo, tanto labore & his vulneribus nullum non robur exhauriri potuisse ad summam imbecillitatem rati. Sed ille confosso altero, altero vulnerato, suis addidit animum, ut tenerent locum, donec ex castris subveniri potuit.

Virtus incredibilis M. Scævæ. Sueton. Lucan. 6. 136. Val. Maxim. 3. 2. 23. Plutarch. Cæsar. cap. 23.

XXXIX. Quippe Cæsar ad Dyrrhachium admoturus partem copiarum, P. Sullam castris præfecerat. Is ergo cum duabus legionibus suppetias ferens adfuit; cujus ne conspectum quidem ferre Pompejani potuerunt. Sulla tamen instare quamquam perculsis noluit: multis inculantibus, qui judicabant *bellum eo die finiri potuisse*. Sed Cæsar *alias legati atque Imperatoris partes esse* demonstrans, *nihil à Sulla præter rationem factum esse dictabat*. His omnibus prœliis non ultra viginti suorum desideravit Cæsar; quum ex Pompejanis ad millia duo cecidissent.

Aliæ legati atque Imperatoris partes. Appian. Cæsar.

XL. Sed in castello Minucii nemo militum intacto corpore relictus est, quatuorque centuriones ex ea cohorte perdiderunt oculos. millia sagittarum circiter centum triginta, quæ fuerant ab hostibus intra vallum ejus præsidii conjecta, Cæsari renumeraverunt. quarum unus ille Scæva magnum numerum exceperat, scuto illius supra centum viginti foraminibus confosso. quem ob egregiam virtutem & commilitones in magna veneratione habuerunt; & Imperator pecunia donatum ab octavis ordinibus ad primipilum deduxit: cohortique stipendium duplex, frumentum, vestem, cibaria, donaque militaria largiter dedit. Dum hæc ad Dyrrhachium geruntur, in Macedonia & Græcia legati Cæsaris variam fortunam habuerunt. Sub idem enim tempus, quo in provincias illi pervenerant, Scipio Metellus generi literis excitus, cum legionibus adfuit: nudata in metu Parthici belli Syria, & provinciis per quas iter habuerat, per varia exactionum nomina crudeliter exhaustis.

Scipio ex Syria in Macedoniam venit. Sueton. Cæsar. Val. Maxim. Florus. Lucan.

XLI. Quin & ex Ephesino templo pecunias sustulerat; nisi dum id agit, epistola Pompeji; *posthabitis omnibus*, *iter maturare* jussisset. Igitur summa celeritate usus per Macedoniam in Thessalos eruerit, ubi eum sua legione Cassium Longinum agere cognoverat. Eodem & Sadales Regulus cum Thracio equitatu venit. Idcirco Cassius, detrimentis quibusdam acceptis, ad montana deflectens Ambraciam petebat. Hunc Scipio sequebatur, quem si esset consequutus, da-

Cassium Longinum frustra persequitur. Diod lib. 52. Cæsar.

Favonium periculo eximit Scipio.

bium non erat, quin Cassiani omnes se dederent, aut trucidarentur. Sed avocavit Scipionem M. Favonii periculum, qui relictus ad Haliacmonem amnem cum cohortibus octo, & totius exercitus impedimentis, à Cn. Domitio petebatur. Ea res & Cassio salutem attulit; & Favonio: quum die ac nocte continuato itinere, sub idem ferme tempus, quo Domitius imminebat, Scipio occurrisset.

Castra opponit Domitii Castris. Dio. Cæsar.

XLII. Domitio, ne Macedoniam omnem, multis ad eum accedentibus, occuparet, Faustus Sulla restiterat: igitur adsumptis Ætolis & Acarnanum & Locrorum, quos Amphilochos vocant, auxiliis, quæ gentes recens opera Cassii Longini, aut Calvisii Sabini receptæ erant, in Thessalorum fines processerat. Postquam eodem, uti diximus, Scipio venit; Domitianis pugnam optantibus, hoc refugiente, castra castris collata sunt, & parva ex insidiis prœlia facta, quibus superiores Juliani fuerunt. Inter hæc Cæsar plura quoque tentanda ratus, Fufium Kalenum misit, qui Cassio & Sabino adjunctis longius progrederetur. Isque Phocidis & Bœotiæ quibusdam urbibus voluntate incolentium receptis, quibusdam expugnatis, in Achajam tamen Isthmo à Pompejanis munito penetrare non potuit. Rutilius Lupus tum obtinebat Achajam, successor à Pompejo missus App. Claudio, qui nuper oraculi deceptus ambage, quum sibi læta quæque pollicere-tur, fato concesserat.

Ap. Claudii superstitio & mors. Lucan. 5. 67. Cic. de divin. 1. 58. & de leg. 2. Val. Maxim. 1. 8. 10. Orosius 9. 15. Liv. 31. 47. 2.

XLIII. Quippe homo psychomantiæ, & auguriis deditus, cujus in vanitatis studio multum operæ posuerat; quo scilicet certiore prædictione futura disceret, desitum à multis annis consuli oraculum Delphis solicitarat. Ibi responsa antiquitus per virginem reddebantur, quæ recepto maligno spiritu, magno vitæ periculo, jactari inter fata canenda consueverat. Igitur & Phœbas (sic vocabant fatidicam virginem) ad tripodas adire metuens, simulavit responsum; & Appius rerum istarum minime rudis, agnovit fraudem, imperioque inhibito coegit in specum descendere. Tum vero responsum a furente redditur: *Nihil ad te hoc, Romane, bellum: Eubœæ Cœla obtinebis*. Sic tum appellabatur sinus Euboicus, quatenus hinc ad Rhamnuntem Atticæ, inde Carystum Eubœæ oppidum pertinet.

Cæsar cum Scipione & Lentulo de pace agit per internuncios. Cæsar. Vellej. 2. 51. 3. Cic. Famil.

XLIV. Hanc in regionem quum se condidisset Appius, aliter atque existimaverat, morbo solutus belli discrimen evasit. Dum ista fiunt, resque variis locis armis geritur, Cæsar nequaquam consilia pacis omnino deposuerat: quin saltem ad alios potentes viros mitteret, quatenus de voluntate Pompeji desperaverat. Scipionem quidem per Clodium utriusque familiarem tentavit; Lentulum prioris anni Consulem, per Cornelium Balbum, qui summa audacia sæpius castra Pompeji est ingressus, ut sermones cum Lentulo conferret, certissimo, si deprehenderetur, exitio. Sed neutrubi successere conatus. Lentulus dubitando quanti se venderet, eousque rem extraxit, donec acie decretum est. Scipio, quum ab initio præbuisset aures, à M. Favonio castigatus, Clodium ultra ad colloquium non admisit.

Allobroges ad Pompeium perfugiunt. Lucan. Cæsar. Macrob. Sat. 2. 3.

XLV. Interim ad Dyrrhachium ab utroque Imperatore quotidie producebantur instructi exercitus. à Cæsare, quia pugnare summopere cupiebat; à Pompejo, quia nolebat eam de se famam spargi, quasi Cæsari lacessenti non auderet resistere. Sed ut necessitatem pugnandi vitaret, pro castris constituit aciem, non longius primis excurrentibus ordinibus, quam quo de vallo telum tormento emissum pertingere posset. Quum hac ratione multi consumpti dies essent,

Pom-

Pompeius, pabuli maxime inopia coactus, erumpere totis viribus statuit. Hoc consilium agitanti: opportune Roscillus & Ægus Allobroges oblati sunt, qui propter interversa equitum stipendia objurgati à Cæsare transfugiebant. Hos igitur per omnia præsidia circumductos, ut suorum animos augeret, multis ornavit laudibus, civitate quoque promissa: quod irrisisse Cicero dicitur, atque dixisse: *egregium vero Imperatorem, qui Gallis alienam civitatem pollicetur; nobis nostram non potest reddere.*

XLVI. At Pompejus ab his edoctus omnia, qua ratio munitionum, quæ excubiarum atque stationum apud hostes esset, quod munus quo tempore, & quibus accurantibus fieret; imperat militibus, *ut sibi quisque tegmen faciat ex vimine, ad galeam contegendam, & ut aggerem comportet.* Hoc ubi factum est, noctu aggere & leviter armatis sagittariisq; multis in scaphas & actuarias impositis, *munitionum Cæsaris eam partem, qua ad mare pertinebat, & à maximis ejus castris erat remotissima, peti* jubet; *eodem à Dyrrhachio naves longas subigi*: eodem ipse cum sex legionibus contendit. Duo diversa castella eo loco Cæsar effecerat, sexcentorum passuum intervallo, quorum alterum in hostem erat conversum, interius diversam partem spectabat; hæc transverso vallo secundum mare duo conjungere Cæsar instituerat. Pompeius munitiones Cæsaris aggreditur. Cæsar. Diod. lib. 41. Lucan.

XLVII. Sed eæ munitiones spatium octodecim ferme millium complexæ, ob magnitudinem operis absolvi nondum potuerant. Prima luce se ostenderunt Pompeiani ad obiectum castris suis vallum: simul navibus circumvecti milites alterum aggressi sunt. strenue rem utrique gerebant, fossas complebant aggere, scalis admotis superare vallum conabantur. adversus ictus lapidum, quod unum Julianis telum erat, vimineis galearum tegminibus muniti. Lentulus Marcellinus Quæstor cum legione nona hac castrorum parte curabat. Ab hoc auxilio missæ cohortes metu fugientium una ablatæ consternationem cladem que augebant. Fœda ibi cædes & fuga fuit, graviter impulsis Cæsarianis. Aquila quoque legionis tantum non in potestatem hostium venit. Julianorum grave periculum. Dio. Cæsar. Orosius. 6. 15. Liv. Epitom. Vellei. 2. 51. Plutarch. Cæsar cap. 55.

XLVIII. Sed aquilifer gravi vulnere adfectus eam equitibus forte prætervehentibus restituit: ab his ad Cæsarem relata est. Jam & castra Marcellini victor petebat, haud dubio reliquarum ejus cohortium exitio; quum ex superiore loco conspectus cum cohortibus duodecim M. Antonius deterruit hostem, exercitusque magnam partem iterum servavit. Neque multo post Cæsar, fumo admonitus (quem excitari, si qua parte erumperet hostis, præceperat) cum aliquot cohortibus accurrit. Sed jam disiectæ à Pompeianis munitiones erant: iique contra mare (quæ ratio pabulationem in ipsis liberiorem, & navium usum maximum præstabat) castra protulerant. Igitur hac parte nihil tentari posse cernens, ut tamen aliquo detrimento hostem contra adficeret, legionem animadverti t, quæ forte Torquato ducente in castra quædam vacua transferebatur. Nam ante aliquammultos dies eo loco Cæsaris nona legio tetenderat, postea mutante consilium Cæsare deducta inde erat, relictis integris munitionibus. Cæsar vicissim aliquid tentat. Plutarch. Antonio c. 11. Lucanus. Cæsar.

XLIX. Idcirco eas munitiones occupaverat Pompejus, & quia plures ibi locaturus legiones erat, interiori vallo alia castra circumdederat, ut illa priora his omni ex parte includerentur. Huc Cæsar raptim ductis tribus & triginta cohortibus, priusquam sentire Pompejus posset, exterius vallum expugnavit. & deleri Sed errore quodam suorum. Orosius. Lucan. Cæsar. Front. strat. 2. 13. 4.

legio potuisset, nisi dextrum Cæsaris cornu brachium valli à castris ad flumen tutioris aquationis caussa deductum fefellisset. Huc enim delati, castrorumque partem putantes portam quærebant: donec animadverso errore, qua proximum erat, nec enim defendebat quisquam, transcenderunt aggerem, eadem etiam sequutis valli proruta parte equitibus. Hæc mora Pompejo spatium dedit, re cognita, legionem ab opere deductam subsidio mittendi laborantibus. quo illi conspecto acrius se defendere; contra Cæsariani, præsertim equites, in locis angustis & impeditis receptui timentes, cum magna consternatione retrocedere cœperunt.

In magnum discrimen incidit. Sueton Cæsar. c. 62. Dio. Plutarch. Appianus. Cæsar. Lucanus. Plutarch. Apoph Rom. cap. 44.

L. Horum fuga cæteros omnes pavoris & tumultus implevit, ut nihil prohibere Cæsaris præsentia posset, quin passim solutis ordinibus palarentur. Quidam signiferi Cæsare signa prehendente manibus, & jubente consistere dimissis illis fugere perseverarunt: Tum etiam ipse Cæsar in discrimen ingens incidit, quum retinenti aquiliferum quemdam, magnarum virium hominem, ille cuspidem intentaret: sed aquiliferum qui cum Cæsare erant, statim confoderunt. Multos milites hoc gemino prœlio desideravit Cæsar, tribunos etiam militum & centuriones triginta: signa insuper militaria duodetriginta amissa sunt. Quod nisi Pompejus receptui cecinisset, totum deleri hostium exercitum potuisse adeo certum habetur, ut ipsius Cæsaris vox adnotata sit: *ea die summam victoriam penes adversas partes fuisse, si ducem vincendi gnarum habuissent.*

Pompeius occasionem victoriæ negligit. Plutarch. Cæsar. Appianus. Cæsar.

LI. Sed ille sive quo civibus parceret propria pietate, aut Catonis facto permotus, qui visa Julianorum strage flens operto capite discesserat; sive Labieni sententiam sequutus, fugientibus institit, de cætero non solicitus. Certe captivos transdidit petenti Labieno, atque ille verbis graviter increpitos, in conspectu omnium interfecit. Nihil umquam satis evenire feliciter ignaris utendi hominibus potest. Apparebat vinci Cæsarem posse: sed Pompejani dimissa victoriæ cura, jam de præmio inter se litigabant. Cæsarem, super insitum ardorem, ad intendendum præsentibus animum necessitas instigabat. Itaque consilium mutandum videns, suos idonea oratione consolatur: cladem in *paucitatem militum, iniquitatem loci, errorem perturbationemque suorum, denique in Fortunæ inconstantiam* conferens, *aliorum quæ multa fortiter feliciterque recens fecissent*, admonet. *virtute, uti alias, & ad Gergoviam esset factum, sarciri incommodum posse & oportere, quod Fortuna intulisset.*

Cæsar in Thessaliam castra movet. Appianus. Cæsar. Dio. Velleius 2.52.

LII. Quum hæc dixisset, ignominia notavit signiferos, quorum eminebat culpa, locoque movit: suæ potius clementiæ, quam voluntati legionum obsequutus. Tantus enim pudor veteranos ejus intraverat, ut ultro se offerrent pœnæ, *decimari*que peterent: deinde leni responso Imperatoris vix adducti ad ignoscendum sibi, perseverarunt *ad supplicium postulare signiferos, qui caussam initiumque flagitio ei dedissent*. Jamque etiam ab dolore pugnam poscentes, quosdam superioris ordinis movebant, ut *manendum, & acie certandum* putarent. Sed Cæsar neque militibus perterritis committendum ratus, neque donec illi reciperent animum, inopia frumenti dante spatium, discedere loco statuit, & in Thessaliam proficisci, ubi commodiorem bello sperabat regionem fore, expeditis commeatibus per Longinum & Calvisium, qui nonnulla iis locis oppida receperant, adjuvante ex Thessalis Petrejo, summæ nobilitatis juvene.

LIII. Quum præmiſſa trans Genuſum amnem majore parte copiarum, Cæſar *conclamari vaſa* juſſiſſet, quo ſimul utilitati ſimul famę conſuleretur; apud Pompejum ſententiis variabatur. Multi auctore Afranio *Italiam peti*, *alii bellum trahi* volebant: Pompejo neutrum ſatis probabatur: *pro Italia bellum ſe gerere* dicebat, *nec oppreſſurum quæ defenſa & ſervata cupiat*; *neque dandum hoſti perterrito ſpatium*. Ergo recedentem ad priora caſtra Cæſarem, quæ fuerant contra Aſparagium poſita; viciſſimque inde moventem, ſtrenue inſequutus; poſtquam adipiſci poſſe deſperavit, ad Scipionem properare cœpit, ei timens, ne à Cæſare opprimeretur. Hæc enim ferme ſumma conſilii utriuſque erat, ut Cæſar, ſi ſequeretur Pompejus, æquioribus locis bellum geſturus videretur; ſin verò transmitteret in Italiam, eodem per Illyricum contendere. poſtremo omnibus locis excluſus, exercitum quem Scipio nuper adduxerat obſidendo, retrahere Pompejum poſſe putaret.

Pompeius inſequitur. Dio. Plutarch. Cęſare cap. 59. Appianus. Vellejus. Cæſar.

LIV. Pompejus ſimiliter ſive Scipionem aggredi Cæſar ſtatuiſſet, ad auxilium feſtinabat; ſive propter copias, quæ ab Italia exſpectabantur, diſcedere ab ora maritima nollet, Domitianum exercitum deleri poſſe rebatur. Quum Cæſari neceſſario prius adeunda Apollonia eſſet, ut ſaucios deponeret, ſtipendium militibus daret, animoſque ſociorum alloquio & præſidiis datis firmaret; Pompejus expedito per Candaviam itinere, prior in Macedoniam venit. Ibi Fortuna, vix quatuor horarum interpoſito ſpatio, Domitium & objecit maximo diſcrimini, & eripuit. Ignarus ille omnium, quippe miſſi ab illo ad Cæſarem, aut ad illum à Cæſare, propter infeſta itinera penetrare nequibant, quum per aliquot dies caſtra caſtris Scipionis oppoſita habuiſſet, rei frumentariæ cauſſa diſceſſerat: & tum ad Heracleam Sinticam, quæ eſt ſubjecta Candaviæ, iter habens, in ipſum Pompeium incidiſſet; niſi quod neque ſua diligentia cognoſcere, neque doceri à ſuis partibus potuerat, hoſtium beneficio didiciſſet.

Domitii inſperatum periculum.

LV. Allobroges, qui cum Roſcillo & Ægo nuper transfugerant, repertis per viam exploratoribus Domitii, ſive propter veterem conſuetudinem, quod in Gallia unà militaverant, ſive gloria elati, omnia expromſerunt. Ita deflexo itinere Domitius, qua Cæſarem venire audiverat; vitavitque Pompeium, & ad Æginium cum Imperatore ſuo conjunctus eſt. Jam quocumque Cæſar adiret, prœliorum Dyrrhachinorum fama præcurrerat; igitur Gomphos venienti, quod primum eſt contra Epirum Theſſaliæ oppidum, Prætor gentis Androſthenes portas clauſit: dimiſſis ad Pompeium Scipionemq; nunciis auxilii accelerandi cauſſa. Sed Cæſar edoctos milites, quantum ad famam neceſſitatemque præſentem ea res pertineret, ſic accendit, ut poſt horam nonam oppugnatione cępta, ante noctem loco potirentur. Quum urbs diriperetur, inſolitum ſpectaculum in quadam domo irrumpentium oculos tenuit; ſenes viginti jacentes in cœnaculo cum calicibus, ſimiles ebriis, ſed vita caſſi; ſedenſque alius geſtu præbentis potionem. Nempe nobiliſſimus quiſque morte aſperiora timentes ad medicum convenerant, eumdemque habuerant & miniſtrum mitioris exitus, & comitem.

Et inſperata ſalus. Florus 4. 2. 41. Cæſar. Appian lib. 2. Civil.

LVI. Cæſar obiter refectis militibus, Metropolim oppidum & ipſum Theſſaliæ contendit, ea celeritate ut famam cladis Gomphenſium anteiret. Quaſi bacchabundo agmine perventum eſt; quod miles vino apud Gomphos reperto

Gomphenſes & Metropolitani documento ceteris Theſſalis ?

dedendum se Cæsaris. Dio. Plutarch. Cæsar. Appianus.

se ingurgitaverat, Germani ante omnes veteri gentis & tenace probro. Sed ea quoque res commodo Cæsari cessit; nam & morborum jam inter eos ingravescentium semina largiore vino discussa sunt, & alacritas militum aucta est. Metropolitæ, quum ad resistendum se pararent, visis Gomphensium captivis, & cognito quod acciderat, se protinus potestati fideique Cæsaris transdiderunt. Cæsar hos diligenter conservavit: breviq; rerum earum disperso rumore, Gomphensium malis rebus & Metropolitarum tolerabilibus omnes permotæ civitates, ad Cæsarem se contulerunt, exceptis Larissensibus, ad quorum urbem Scipio jam accesserat.

Pompeiani moram imperatoris accusant. Florus 4. 2. 43. Plutarch. Pompejo, cap 111. Cæsar. Lucan.

LVII. Paucis post diebus, quum adventu Pompeii in Thessaliam duo magni hostium exercitus conjuncti essent; adeo crevit hominum audacia, ut belli tantum non immemores, id modo cogitarent, qua ratione maximum è victoria fructum pro se quisque perciperent. Igitur jam increpari *Pompeii moram* quotidianum erat, *qui exploratam victoriam non alia caussa differret, quam quo diutius talibus viris imperaret*; *Regem Regum* Domitius vocabat, *& Agamemnonem*, quod is quoque, belli caussa, pari dignitate præditis imperarat. M. Favonius *per Pompejum stare* dictitabat, *quo minus eo anno ficus Tusculanas essent*: L. Afranius, quem Attius Rufus *pretio accepto prodidisse exercitum* arguerat, *demirari se* ajebat, *quemadmodum cum licitatore legionum tantus Imperator non auderet confligere*. Sed Pompeius atterendum hostem mora & incommodis recte censuerat. omni apparatu superior, & ea Juliani militis conditione, ut adsuetum vincere nulla acies sustineret; defessus ætate frangi laboribus & tędio posset.

Inter se jam contendunt de præmiis victoriæ. Julian. Cæsar. Cæsar. Plutarch. Appian. Cic. Attic. 11. 6.

LVIII. Ceterum reliquorum amentia non sinebat hominem insistere suis consiliis. Amentia enim certe fuit: quum tanto hoste opposito, Lentulus Spinther, & Scipio, & Domitius, gravissimis inter se contentionibus *de Pontificatu maximo, quod Sacerdotium Cæsar gerebat*, agitarent: *Urbanam gratiam* Domitio, Lentulo *ætatem* allegante, *Pompeii necessitudinem* Scipione, à quo perhonorifice tractabatur: ut *alterum ei prætorium tendi Pompejus, & apud illum etiam classicum cani* juberet. Sed & magna fuit in consilio controversia, *haberine rationem comitiis Prætoriis L. Hirri oporteret; quem ad Parthos legatum Pompejus miserat*: *quum fidem in id Pompejus dedisset*; ceteri negarent *in pari labore & periculo unum anteponendum omnibus esse*. Domitius etiam gravem *de iis, qui in Italia remanserant*, sententiam dixit: *placere sibi, ut de singulis ternæ tabellæ darentur Senatoribus, qui in bello sequuti Pompejum essent, ut de illorum caussa cognoscerent. unam fore tabellam, quæ omni periculo absolveret; alteram, quæ pro hoste habendum censeret; tertiam, quæ mulctandum pecunia.*

Pompeium cogunt pugnare committere. Appianus. Plutarch.

LIX. Nihil horum latere Cæsarem poterat: itaque simul satis ex priore consternatione suos recepisse visus est, non absistebat, quin copiis quotidie productis pugnandi faceret potestatem. idque adeo inter initia cautius egerat: deinde confirmatus eo, quod Pompejus suos intra munitiones tenebat, longius à suis castris, in loca hosti æquiora degrediebatur. Ea quoque res accendit Pompejanorum animos, qui ferme omnes, quamquam alius alia de caussa, contationem oderant. At Pompejus *hoc ipso argumento abstinendum prælio* differebat, *quod appareret, id summopere Cæsarem, tamquam sibi maxime necessarium, expetere*.

LX. Postremo, quum neque vincere suorum animos, neque ferre invidiam posset; abjecto salubri consilio, ad pugnam se parare cœpit. Multa tum concurrerunt incitamenta, ut magnam omnes victoriæ spem conciperent. fiducia in viribus, in Imperatore, in caussa: præterea res duæ novæ quantivis utique momenti: una quod *Pompejus confirmaverat, priusquam fere ad manus videretur, exercitum Cæsaris in fuga fore: propterea quod equites*, quorum multitudine abundabat, *sibi recepissent, se dextrum Cæsaris cornu statim initio pugnæ circumdaturos atque turbaturos esse*: altera, quod Labienus, demonstrato *præsentes Cæsaris copias magnam partem ex aliis militibus constare, quam qui Gallias subegissent; in caput suum exsecratus* fuerat, *si in castra, nisi victor, reverteretur*; idque jusjurandum sequuti deinde omnes erant. At Cæsar, sive per exploratores re cognita, sive præsagio animi, revocatis tribus legionibus, quas frumentatum emiserat, de media nocte sacra Marti & Veneri Genetrici fecit, quam *suæ gentis auctorem esse* dictitabat; *templum* quoque *eidem* vovit *ex manubiis*.

Magna spe concepta victoriæ.
Polyæn. Strat lib. 8.
Appianus.
Lucanus.

LXI. Quum utrimque sedisset animis pugnandi voluntas, ut ferme in magnarum rerum exspectatione miscere se prodigia solent; multa visa aut ficta sunt. Victimæ in castris Pompeii, quum admoverentur aris, fugerunt: examina apum in militum signis, & altaribus sederunt: interdiu fuerunt tenebræ: Pompejus nocte quæ prœlium antecessit, per quietem in theatro suo sedere imaginatus est, & maximo populi plausu excipi. Inter hæc castra ejus fulminibus petita sunt: excubias circumeunte Cæsare, fax à castris ejus in Pompejana decurrere visa est, atque ibidem extingui. Nocturni quoque terrores in exercitu Pompeii fuere sub ipsam lucem, auxitque consternationem mane apud principia cum pullo conspectus Imperator. Spes tamen prævaluit apud pertæsos moræ animos, & ex apparatuum magnitudine belli eventum metientes.

Quum tamen interpellant prodigia.
Florus.
Diod. lib 41
Iul. Obseq.
Val. Maxim. 1. 6. 12.
Plutarch: Cæsare cap. 62.
Appianus.

LXII. Igitur & *facem in sua castra delatam suæ claritudinis omen* accipiebant, & insomniis Pōpeii fidebant. nam is sopito castrorum tumultu, quieti redditus, altissime indormiverat; excitatusq; ab amicis, *modo se per somnum Romæ fanum Veneris Victricis dedicasse* juraverat. At incertus consilii Cæsar, & desperato prœlio, ex superiore consuetudine Pompeii, Scotusam castra moturus erat. Jam detendebantur tabernacula; quum *Pompejanam aciem longius solito ante vallum progressam* relatum est. Igitur expeditum agmen quod jam in portis erat cohortatus, proruto vallo, quasi hostium castris mox potituros, eduxit statim, hostique processit obviam. Acies utrimque sic ordinata stetit.

Somnium Pompeii.
Cæsar.
Plutarch.
Appian.
Lucan.
Front. Strat. 1. 7. 22.

LXIII. Sinistro Pompeii cornu, cum duabus legionibus, quas per caussam belli Parthici abductas à Cęsare diximus, ipse cum L. Domitio constitit: Scipioni cum Syriacis legionibus mediam aciem commiserat: cohortes Hispanæ, quas secum Afranius deduxerat, cum Ciliciensi legione dextrum cornu obtinebant. hoc erat exercitus Pompejani robur. tyronum legiones inter mediam aciem & cornua interjecerat. Quælibet acies denos in latitudinem ordines habebat. Peditum his omnibus Romanorum quadraginta quinque millia continebantur. Equitatus fere omnis, & quod sagittariorum atque funditorum habebat, in sinistro cornu, haud procul Pharsalia locatus est: dextro, quod flumen Enipeus impeditis ripis muniebat, sexcenti sufficere equites visi. At Cæsar uti consueverat, legionem decimam in dextro cornu, nonam octavamque in sinistro constituit. *Hic Antonium, ibi P. Sul-*

Acies Pompeii.
Cæsar.
Lucan.
Plutarch. Antonio cap. 11.
Appian.
Plutarch.
Cæsar.

lam curare juſſit; *in medio Cn. Domitium*, cum quadraginta cohortibus, ipſe in dextro ſuo cornu verſabatur, ut Pompejo ſe opponeret. Legionarios in aciem deduxit univerſos, millia circiter duo & viginti, mille equites. nec enim exſpectare militum ardor patiebatur Q. Cornificium, qui duas adducebat legiones; aut Fufium Kalenum, qui cum cohortibus quindecim erat in Attica. Hæ civiles utrimque vires fuere: auxiliorum numerus amplior utique, ſed varie traditus. *Haud minus trecenta millia pugnaſſe* quidam, qui plurimum, *quadraginta* ponunt.

Imperatorum comparatio. Appianus. Florus. 4. 2. 44. Cæſar. Lucan. Frontinus. Dio. lib. 41.

LXIV. Sed Cæſar animadverſo Pompeii conſilio, ne dextrum ſuum cornu circumveniretur metuens, ex tertia acie, ubi Domitius curabat, celeriter ſex cohortes detraxit, & ex his quartam inſtruxit aciem ad res ſubitas. Ibidem & equites ſuos locavit, quia ſiniſtrum cornu paludibus applicatum hoc præſidio indigebat minus, & delectos pedites, Germanos maxime, qui prœliari inter equites conſueverant. His rebus utrimque paratis, cohortandi ſuos materies Imperatoribus minime defuit: vix enim umquam tantis rebus geſtis, tantaque belli gloria par aliud concurrit nobilius. Pompejus primæ ætatis decora, & triumphalem adoleſcentiam Africanis Hiſpaniſque bellis præferebat: inde maximos Reges, ferociſſimas gentes domitas, & Orientem adjectum Imperio, Romanique populi vires unius ductu, atque una expeditione duplicatas. Neque minoris erat ex parte Cæſaris, recens Britanniæ Galliarumque devictarum gloria: quarum nationum altera prorſus inacceſſa atque incognita maioribus; altera maximo perpetuoque terrori fuiſſet: & eadem adhuc arma, eadē corpora retinebat, quibus tantę patratę res fuerant.

Craſtinus committit pugnam. Appianus. Lucanus. Florus. Cæſar. Plutarch.

LXV. Steterunt tamen aliquamdiu quietæ acies, mutuo metu, an quia quantumvis atroces animos pudor & tœdium fundendi cognatum ſanguinem invaſerat. Tandem pugna cœpit à Craſtini centurionis impetu, qui concionanti Cæſari *futurum* receperat, *ut ſe aut vivum laudaret Imperator, aut mortuum*. Spatium erat inter duas acies, quod utrimque ſufficeret concurſuris; ſed conſilio C. Triarii Pompejus immotos tenuit ſuos; rem minime probatam Cæſari, qui *vires alacritatemque militum valde incitari curſu* judicabat.

Pompeiani vincuntur. Oroſius. 6. 15. Florus. Frontinus. Strateg. 4. 7. 32. Cæſar. Lucanus. Sueton. Cæſar. 75. 5.

LXVI. At Juliani cęptum curſum, poſtquam adverſarios ſtare viderunt, parumper intermiſerunt: deinde iterum concitati pila miſerunt in hoſtem, gladioſque celeriter ſtrinxerunt. Idem & ab Pompejanis factum: eodemque tempore horum equites & levia arma Cæſaris dextrum cornu cęperunt impellere, quia Juliani tot partibus pauciores tantam procellam ſuſtinere non poterant. Igitur quartam ſuam aciem excitat Cæſar, eaque tam vehementem facit in effuſos impetū, ut protinus terga verterent Pompeiani equites. Nam ex præcepto Cæſaris ora hoſtium oculoſque petens miles, averſa facie cedere coëgit. & *hoc ita futurum* Cęſar, *atque hinc initium fore victoriæ*, pro ſummo quem habebat rei militaris uſu, prædixerat. Funditores & ſagittarii ab equitatu deſtituti, extemplo circumventi cæſique ſunt. Pompeius victa parte ſuorum, in qua plurimum fiduciæ collocaverat, damnare ſpes ſuas cępit; acieque relicta fugere. Tum vero cæſis fugatiſve ducibus, nulli rei præterquam turbando invicem idonea copiarum magnitudo, ad ſatietatem hoſtis cæſa eſt; donec miſertus Cæſar *parci civibus* juſſit. Hoc imperio per ordines vulgato milites, uti cui Romano occurrerant, *ſtare ſecurum* juſſerunt: in auxilia tota belli ira incubuit, eorumque ingens conciſa multitudo eſt.

Caſtra expugnantur.

LXVII. Cæſar, quamquam fatigatus prœlio miles æſtu quoque aggravaba-

tur; nam ad meridiem extracta pugna erat; tamen monendo *ni castra hostium expugnentur, imperfectam victoriam relinqui*, perpulit ut eodem impetu vallo hostium succederent. nam super auctoritatem Imperatoris, & elatos successu animos, præda castrorum, quam sciebant amplissimam fore, incendebantur. Castra aliquamdiu à Thracibus magis quam à Romanis (cohortes septem castris castellisque præsidio Pompeius reliquerat) defensa, venerunt in potestatem victoris. *Tum vero Pompeium, qui hactenus in Prætorio federat tacitus, hæc verba loquutum*, etiamne in castra? *mutato habitu fugisse tradunt.*

LXVIII. Interim & castella, dedentibus qui tenuerant, à P. Sulla capta sunt. Cæsar adhuc impetravit à suis, ut relicta præda novum insuper laborem susciperent, expugnandis Pompeianis, qui è castris refugerant in proximum montem: & quia locus aquæ erat inops, jugis eius Larissam versus se recipiebant. Id quoque eadem die perfectum est, quamquam & passuum aliquot emetienda millia, & præterea muniendo secludendus à monte alio, quem hostes cęperant, fluvius fuit. tanta erat & Imperatoris illius, & exercitus, tamque invicta armis & laboribus alacritas. At Cæsar, sicut prædixerat, in castris hostium exacta nocte, captis deditisque omnibus ignovit: maxime lætus M. Bruto Cæpione servato, à quo postea interfectus est. Is à Larissa, quo se contulerat ex fuga, scripsit ad Cæsarem, cupidissimeque susceptus est. Sed & singulis amicorum potestatem fecit, unius quem quisque vellet adversæ partis servandi.

LXIX. Literas ad Pompeium à multis scriptas, atque inter prædam repertas, statim cremavit; *ne forte deprehensis quorumdam consiliis, irasci pluribus*, quam statuisset, cogeretur. In summa moderationem & clementiam plane singularem atque admirabilem exhibuit in omnibus. Hæc est nobilis illa Pharsalica pugna, quæ jam aperte libertatem populi Romani subruit: uniusque omnes subiecit potestati. Cæsar haud amplius ducentos, aut secundum alios, mille ducentos amisit milites, sed centuriones, viros fortes, circiter trecentos. Ipse militis simul Imperatorisque partibus omnibus strenue obitis, pręcipuam victoriæ suæ laudem retulit: inter legiones decumanorum maxima extitit virtus: sed singulorum ante Crastinum nemo fuit. Idcirco cadaver ejus (nam adacto in os gladio post ferocissimam pugnam ceciderat) militaribus donis ornatum Cæsar, proprio sepulchro inferendum curavit; quum cæteri uno communi tumulo humarentur.

LXX. *De Pompeianis circiter millia quindecim cecidisse* Cæsar adfirmat; qui magis augent, *viginti quinque millia*: sed Asinius Pollio, qui rerum istarum historiam Græco sermone contexuit, *sex omnino millia militum occisa* tradidit, *reliquam multitudinem servorum fuisse, interfectorum maxime dum castra capiuntur.* dedita sunt amplius millia viginti quatuor, quæ ferme apud victorem sacramento dixerunt. Equites Romani quadraginta cæsi sunt, de illustribus: Senatores decem. in quibus L. Domitium, ex castris in montana fugientem, Antonius cum equitibus suis occupavit. Signa militaria ad Cæsarem relata sunt centum octoginta, aquilæ novem.

LXXI. Hæc victoria Cæsaris, qua pugnatum est die, in remotissimis terrarum nunciata est. Nam & strepitus armorum, pugnantiumque tumultus quum alibi locorum auditus est, tum Antiochię in Syria bis: Idemque accidit Ptolemaide: & Trallibus ad statuam Cęsaris, quę dedicata in fano Victorię fuerat,

Cæsaris clementia. Cæsar. Liv. Epitom. Lucan. Dio. Plutarch. Vellei 2.52.4. Plutarch. Bruto cap. 9. Sueton. Cæsar. 75. 5.

Præcipua virtus in prœlio. Cæsar. Appian. Florus.

Cæsorum numerus. Cæsar. Appian. Plutarch. Dio. Cic. Philip. 2. 29.

Victoria Cæsaris in remotissimis terris prodigiose nunciatur.

Dio. Cæsar. Plutarch. Jul. Obseq.

non ex humo, sed ex duro & strato silicibus solo, palma magnitudine matura enata est: & Pergami in templo Liberi patris, in interiore parte ædis, quo præter sacerdotes aditus est nemini, tympanorum cymbalorumque sonitus increpuit. Elide in templo Minervæ simulachrum Victoriæ, quod Minervæ signo obversum fuerat, se convertit, valvasque templi respexit.

C. Cornelius augur Patavii videt Pharsalicam pugnã. Plutarch. Agel. 15. 18. Dio. Jul. Obseq.

LXXII. Sed nihil expressius, quam quod è municipe & familiari suo C. Cornelio auditum Livius tradidit: Is forte Sacerdos Patavii tum operam augurio dabat: quum visis avibus nonnullis, vaticinantis in modum, *prælium committi* confirmare præsentibus cœpit: idemque post paulo *videre cedentes alios*, *alios urgentes*, *variamque fortunam & instaurationem pugnæ*: tandem exsiliens exclamavit, *vincis Cæsar.* mirantibusque & fidem adhibere contatis, dempta de capite corona, *hanc*, inquit, *non ante resumam*, *quam certis nunciis comprobata prædictio testimonium præbuerit arti.* Et tam exacte responderunt omnia, ut non modo prœlii tempus, sed omnem vicissitudinem pugnandi, vaticinantis vocibus & motu expressam fuisse constaret.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

TREPIDATIO victarum partium per diversas orbis terrarum partes, & fuga referuntur. Cnæus Pompejus quum Ægyptum petisset, jussu Ptolemæi Regis pupilli, auctore Theodoto præceptore, cujus magna apud Regem auctoritas erat, & Pothino, occisus est ab Achilla, cui id facinus erat delegatum, in navicula, antequam in terram exiret. Cornelia uxor, & Sex. Pompejus filius, Cypron refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, quum ei Theodotus caput Pompeii & annulum obtulisset, & infensus est, & illacrimavit, sine periculo Alexandriam tumultuantem intravit. Cæsar dictator creatus, Cleopatram in regnum Ægypti reduxit, & inferentem bellum, iisdem auctoribus Ptolemæum, quibus Pompejum interfecerat, cum magno suo discrimine vicit. Ptolemæus, dum fugit, in Nilo navicula subsedit. Præterea laboriosum M. Catonis in Africa, per deserta cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Pharnacem parum prospere gestum continet.

Cicero relictus Dyrrhachii. Liv. Epitom.

I. COGNITAM celeriter Pompeii cladem, nec enim celari res tanta poterat, passim trepidatio & fuga partium excepit. Primi, nam & proximè aberant, rem didicere, qui Dyrrhachii remanserant in prioribus castris.

quorum & M. Cicero fuit, vir nihil minus quam ad bella natus; & jam inde à principio, Cæsaris caussam, Pompeii consilia damnando, neutris partibus utilis, & molestior quibus accesserat. Nec enim abstinebat acerbis facetiis sensus suos prodere, *habere quem fugiat* dictitans, *quem sequatur non habere*. Sed & quum ad Pompejum accederet, dicentibus *sero eum venisse*; *Nihil*, inquit, *paratum video*. Igitur neque usus eo Pompejus est, & aliquando dixisse dicitur: *Cupio ad hostes transeat Cicero, ut nos timeat*.

Cic. Phil. 2. 15. Cic. Attic. Macrob. Saturnal. 2. 3. Plutarch. Catone cap. 54.

II. Quo facilius, quum à Dyrrhachio Pompejus moveret, hic & relictus est, & mansit, præsertim quum accessisset corporis infirmitas. Sed postquam ex prœlio Pharsalico Labienus Dyrrhachium refugit, consiliumque vocavit Cato; diversæ præsentium sententiæ fuerunt. Multis adhuc bellum placebat, quia Labienus vera falsis miscendo, *Cæsaris gravi vulnere fortunam partium æquatam fuisse* confirmarat. Et conquirebantur alia inflandis animis. *superesse septem aquilas* Nonius dicebat: *Pompejo victoriam deberi* Labienus, nescio quorum numinum *oraculis*. His quoque dicta reposuit Cicero; Nonio, *recte eum confidere, si pugnandum sit cum graculis*: Labieno, *hoc strategemate jam amissa castra esse*.

Bellum fugientibus adversatur. Macrob. Cic. Attic. 11. 4. Cic. de divin. 1. 32. Front. Strat. 2. 7. 13. Plutarch.

III. Catoni hæc animo sententia sederat, ut siquidem Pompejus cecidisset, transportatis in Italiam, quos secum habebat, patriæque restitutis; ipse exsulatum proficisceretur quolibet: superanti autem copias ab eo acceptas cum fide servaret. Hoc animo navigavit Corcyram, ubi classis stabat. Erat omnino fugæ similis profectio. igitur & frumentum ex horreis raptum vias angiportusque constraverat: & quia non modo jam hostis, sed suæ quoque copiæ terrori Pompejanis erant, subito metu perterriti conscenderunt naves. nec injustus ille timor fuit. nam noctu ad oppidum ex cursu respicientibus, magnum incendium reluxit flagrantibus onerariis, militum audacia, nolentium conscendere.

Catonis consilium. Plutarch. Catone cap. 82. Lucanus 9. 30. Cicer.

IV. Tum & Rhodia classis deseruit socios, domumque discessit. Hæc omnia paucis ante diebus Rhodiæ quinqueremis remigem, velut numine adflatum, prædixisse, C. Coponius qui ei classi præerat, homo cum primis prudens atque doctus, tribus facile doctissimis Romanorum, M. Tullio, M. Catoni, M. Terentio Varroni exposuerat. Hoc ita ab ipso Cicerone narratum, non poëtarum modo, sed etiam Græcorum fabulas, qui revixisse hominem & à morte vaticinatum finxerunt, evidenter coarguit. Corcyræ, quum iterum de præsentibus esset deliberatum, Cato numquam non observans legum, *Ciceroni se cedere* professus est, *quod ille Consulari dignitate antecibat*.

Rhodii remigis vaticinatio. Cæsar. Civil. 3. 5. Cic. de divin. 1. 32. 2. 55. Lucan. 1. Plutarch. Cic. & Caton.

V. At Cicero, qui semper pacis auctor fuerat, & omne fugerat belli munus, tantum ab accipiendo imperio abfuit, ut potius *armorum non deponendorum*, *sed abjiciendorum* suasor esset. Ibi gravis eum excepit Pompejanorum indignatio, fuissetque à Cnæo interfectus, ni Cato seductum paulisper adolescentem leniisset. ita navigio accepto Brundisium vectus, eo in oppido Cæsaris tempora exspectabat. Interea loci & D. Lælius, qui objectam Brundisio insulam, quam antea Libo tenuerat, consilio pari, pervicacia majore insidebat: & C. Cassius multis Julianis in Sicilia concrematis navibus, postquam acceperant de prœlio, cum classe discesserunt.

Cicero Brundisium revertitur. Cic. pro Dejotaro & Attic. 11. 4. Plutarch. Cic. & Caton. Cæs. Civil. 3. 100.

VI. Neque piget principum virorum, etiam singulorum consilia referre &

Pompejanorum varia consilia. Cic. Attic. 11. 6. & 15. Cic. Famil. 6. 1. 4. 12. 13. 19.

fata. Duo ferme genera erant universim, qui Cæsaris clementia fidere poterant, ubivis locorum subsistebant, donec per deprecatores quid fieri ille vellet, comperirentur: ceteri quibus nimia odia quidlibet tutius quam Cesaris arbitrium fecerant, ubilibet terrarum rebellionem meditabantur. Q. Cicero filius, quum Corcyra discederetur, Patras venit, ubi pater ejus tum agebat: qui una cum multis aliis Senatoribus ad Fufium Kalenum se contulit, quem à Cæsare missum fuisse in Achajam prædiximus. Ex eo numero Ser. Sulpicius, A. Torquatus, M. Marcellus Athenis substiterunt: in Bithyniam se T. Antistius ad hominem familiarem A. Plancium recepit, pluresque alii per diversas Asiæ provincias victoris clementiam exspectarunt.

Pompeii fuga Cic. Famil. 6. 3. 6 4. 7. Florus 4. 2. 51. Lucan. 8. 3. Cæsar. Civil. 3. 36. Plutarch. Pompejo. cap. 20 Appian. lib. 11. Civil. Orosius. 6. 15.

VII. Atque his omnibus ocyus serius, ut cuique sors fuit, ignovit Cæsar; quorumdam etiam opera deinceps usus est, magistratusque iis & provincias dedit. At quibus renovare bellum placuit, partim in ipso conatu exstincti sunt; plerique in Africam se contulerunt. Pompejus, uti diximus, è castris suis equo fugiens, Larissam: inde per Thessalica Tempe, etiam per noctem continuato cursu, cum equitibus triginta ad mare venit. Ibi conscenso parvo & fluviatili navigio paulum provectus, in ostio Penei amnis onerariam conspexit prætervehentem, agnitusque à domino navis, tum maxime somnium suum exponente vectoribus susceptus est. Quippe per quietem, Pompejum longe dispari quam esse consueverat cultu, opem suam exposcentem viderat.

Cæsar. Vellejus. 2. 53. 2 Plutarch. Lucan.

VIII. Transcenderunt cum eo L. Lentulus, qui superiore anno Consul fuerat, & P. Lentulus Consularis, & M. Favonius Prætorius. deinde & Regem Dejotarum, equo properantem ad litus conspicati, recepere. Inde per Thermaicum sinum, & deinceps præter Macedoniam vecti, ad Amphipolim jecerunt anchoram: quam ad urbem edicto convenire juniores Græcos civesq; Romanos jusserat; reparandarum virium ergo, si spatium habuisset: an magis ut fuga, quam moliebatur, tanto esset occultior. Certe Cæsaris adventu cognito Lesbum transmisit, ubi initio belli Corneliam conjugem sepoluerat. Invitantibus in urbem suam Mitylenæis, atque offerentibus omnia, non paruit, sed recepta Cornelia rebusque ejus biduum tantummodo moratus per tempestatem, quatuor additis actuariis, qua à Rhodiis & Tyro venerant, in Ciliciam avectus est.

Rhodii Pompejum discedere jubent. Diod lib. 42. Plutarch. Lucan. Cic. Famil & ad Attic. 12. 14. & 5.

IX. Eo in cursu & Sextus filius eum adsequutus est; & magnus numerus Senatorum: & naves quædam cum militibus ex Cilicia occurrerunt. Exposito igitur Dejotaro, qui ultimum Orientem in auxilium Pompeii commoveret, ipse præter Ephesum & Colophonem, interjacentesque insulas Rhodum petiit. Rhodii, postquam alius esse jam ceperat Pompejus, adversus illum iidem esse desierant: igitur oppido portuque prohibitum, missis ad eum & Lentulos nunciis *ex iis locis discedere* jusserunt. Primam urbium, nusquam prius ausi consistere Attaliam inierunt in Pamphylia: quum jam recollecti ex fuga Senatores circiter sexaginta essent.

Pompeius externas opes respicit. Lucan. Florus. Stephan. Velleius. Dio.

X. Deinde, quia Pompejus commodos aquationi rebusque necessariis portus, simulque remotiores abstrusioresque sequebatur, Syedra concessit, desertum Isauriæ scopulum, quod navale Selinuntiorum erat. Ibi demum celatum hactenus consilium nudare cœpit, *se diffisum provinciis omnibus, externas opes quærere*. Quum in æstimationem omnia circum Regna venissent, ad Par-

Appianus. Iustin. 41. 3. 9. Plutarch.

thum inclinabat sententia, sed hic amicitia Pompeii rejecta nuper, etiam legatos ab eo missos habuerat in vinculis: præterea ad interfectores Crassorum Corneliam adduci, quæ nupta Publio fuerat; & ad proiectissimos in libidinem, iuvenem formosam, alienum videbatur.

Theophanes Ægyptum peti iubet; Velleius. Lucan. Appianus. Plutarch. L. Ampelius. Arist. Cesar.

XI. Jubam fidissimum partibus Regem peti, vetabat insolentia barbari, & in Varo populi Romani despecta majestas: & levitas insita genti. In Ægyptio Rege ætas maxime displicebat, & quod tredecim annorum puer, à nutriciis & pædagogis regebatur. At Theophanes, quo plurimum Pompeius uti consueverat, *insanum esse* rebatur, *si de alio ullo potius, quam Ægypti Rege cogitaretur. Illum ea ætate esse, ut scire beneficia patri à Pompeio præstita, & intelligere possit: præterea reverentiam ei fore dati ab Senatu tutoris. Neque pueritiam ejus metuendam. adultos & usu tritos ex præsenti hominum fortuna favorem & odia temperare; adolescentibus honesta placere etiam cum periculo.*

Pompeii duo gravissimi errores. Plutarch. Appianus. Dio.

XII. Hac probata sententia Cyprum tendunt. Ibi cognoscunt Antiochiensium civiumque Romanorum, qui ibi negotiarentur, consensu, *arceri finibus Pompeianos, nunciis etiam dimissis in vicinas civitates, ne quis ex eo genere Antiochiam adiret; qui fecisset, magno capitis periculo facturum.* Hæc adversa demum gravissimos duos errores deplorandi serum Pompeio sensum attulerunt; unum, quod procul mari, qua parte virium firmissimus fuerat, conflixisset: alterum, quod fugam potius intendisset hæc in loca, quam ad classem suam, & exercitum, quem duce Catone jam in Africam pervenisse rumor ferebat.

Eius profectio in Ægyptum. Cæsar. Plutarch. Lucanus.

XIII. Sed inopinato prœlii eventu semel perturbatus, neque confirmare animum tam vetus Imperator; neque providere, quid in rem esset, ulla ex parte potuit: sæpe querens, *tantum se fuisse falsum opinione, ut à quo genere hominum victoriam speravisset, inde sibi enatum cladis initium fuerit.* Igitur *contracta quanta poterat pecunia, armatisque hominum duobus millibus cum uxore triremem Seleucidem conscendit. reliqui partim longis* navibus, alii onerariis sunt sequuti. Hoc modo Pelusium perventum: ubi tum magnæ copiæ Ptolemæi Regis erant, bellum gerentis cum sorore Cleopatra, cuius castra nec longe ab Regiis aberant.

Theodotus Pompeii mortem suadet. Appianus. Plutarch. Florus. Liv. Epitom. Velleius 2. 53. 2. Lucan.

XIV. Pompeius id quod erat coniectans, certum hominem misit, demisse petens, *ut sibi tutum apud Regem perfugium esset.* Ipse, dum tutores pueri coacto consilio de præsentibus deliberant, in navi solicitus opperiebatur, quid de se Pothinus spado (hi erant capita rerum) & Ægyptius Achillas, & præceptor pueri Theodotus Samius decressent: princeps Romani nominis, & qui beneficio Cæsaris servari miserum & deforme existimaret. Quum aliis recipiendum, aliis contra videretur; Theodotus forte cupiens ostendere facundiam, erat enim professione Rhetor, *neutrum consilium salubre esse* disseruit: *altera sententia dominum Ægypto, & bellum cum Cæsare recipi: alteri offendi Pompeium, nec iniri gratiam ab Cæsare. nihil melius, quam morte viri formidinem ab ipso tollere, simulque demereri eum, qui rerum poliretur.* Adiecisse & proverbio iactatam vocem dicitur, *mortuos non mordere.*

Achillas ad interficiendum eum mittitur. Cæsar Lucanus.

XV. Hæc ubi placuere omnibus, Achillæ negotium permittitur, homini singularis audaciæ. atque is cum parvula navicula ad Pompeium accedit; *litus excusans, quod vadosum & infidum maiora navigia non pateretur.* Minime placebat

Dio.
Plutarch.
Appian.

eâ res amicis, qui prius expectassent, ut ipse Rex cum illustri comitatu procederet obviam, & ipse Pompeius præsagium animi Sophocleo carmine fatebatur, quod *ex liberis servos fieri* dicit, *quotquot tyrannorum adierint domos*. Cum hoc dicto descendit in naviculam, cum duobus tantum centurionibus, libertorumque & servorum singulis; ubi conspecto L. Septimio, qui bello prædonum apud se ordinem duxerat, deinde cum Gabinio profectus Alexandriam, tribunum militum agebat; *Te quidem hercle*, inquit, *novi commilito*! Atque is nullo responso dato, capite tantum annuit.

Pompeius occiditur.
Plutarch.
Lucan.
Appianus.
Liv. Epitom.
Dio.

XVI. Inter hæc adpropinquabat litori, & motus in terra exercitus, conspectaque in agmine Regis purpura, spem Corneliæ ceterisque dabat benigne receptum iri: quum adsurgentem à L. Septimio primum, deinde ab Achilla percuti vident. Id spectaculum tam necopinatum & atrox, tantum excitavit in navibus luctum, ut gemitus fletusque in litore exaudirentur. Jamque & triremes complebantur, quæ ceteras quoque Pompeii naves comprehenderent: sed illas propere vulsis anchoralibus favens à terra ventus Cyprum retulit; Ægyptii à vano persequendi incepto destiterunt. pars tamen navium capta direptaque: & in his Q. Pompeius A. F. Bithynicus occisus.

Magna fortunæ mutatio.
Orosius. 6. 13.
Florus 4. 2. 52.
Cic. Famil. 3. 11.
Dio.
Vellei. 2. 53. 32.
Lucan.
Plutarch.

XVII. Sic Magnus ille Pompeius in conspectu conjugis liberorumque cæsus, inter imbecillitatis humanæ illustrissima documenta memoratur. Quum non Romæ modo, sed ubivis ferme terrarum, perpetuo tenore felicitatis principem locum diutissime tenuisset; eo ipse tempore quo vel maxime florere fortuna & potentia videbatur, præceps subito datus, pridie natalem suum, quo die olim tam dispari sorte, de Mithridate & Piratis clarissimum triumphum duxerat; clientis sui supplex, famulorum ejus manibus invenit necem. Cura tamen decore cadendi etiam morienti fuit. toga capiti obducta, ne quis gestus notari, aut vox indigna priore Pompeio excipi posset, gemitu tantum edito excepit enses.

Pompeii tumulus.
Lucan.
Ælianus de histor. Animalium 12. 6. 8.
Val. Maxim. 5. 8. 9.
Plutarch.
Appianus.
Agell. 2. 10.

XVIII. Caput ad Regem relatum est; siccatâque cute conditum Ægyptio more. Truncus contemptim abiectus in litore, à Philippo liberto utcumque crematus, conscissæ scaphæ lignis, sepultusque est, quum ad idem officium, alius etiam civis Romanus forte adcucurrisset. Tumulum postea fluctus marini disjecerunt: & imagines, quas proximorum temporum admiratio posuerat, sequentium negligentia male habitas in Casii Jovis æde retrusit in cellam, ubi vetera

truncataque signa reponebantur (*favissas* Romæ vocabant) donec Adrianus Cæsar Imperium totum undique perlustrans, quum in Ægyptum venisset; & effigies reperit ornavitque; & tumulum inquisitum refici repurgarique jussit.

XIX. Vix relatu dignum, tamen ad ineptam hominum cavendam sollicitudinem non inutile tradunt auctores, *ex vaticinio quodam Cassios semper suspectos Pompeio fuisse: quum nemo hominum hoc nomine, sed mons scilicet Casius fatalis ei prædictus esset*. Postridie mortem Pompeji sequutus illum è Cypro L. Lentulus advenit; ignarus omnium quæ acciderant: sed conspecto in litore rogo, nescio qua occulta vi commovente animum, *eccui hic*, inquit, *justa tam exiliter fiunt?* nec longo interposito spacio; *fortassis tibi Cn. Pompej!* Divinavit amici casum, unde suam quoque fortunam pendere non nesciebat. Nec diu superfuit: comprehensus enim ab Rege, ad Pelusium in custodia necatus est. L. Lentuli vox & fatum. Dio. Marcell. 22. Val. Maxim. Cæsar. Orosius.

XX. At qui in Cyprum refugerant diversa exinde loca petiverunt. Interim Cæsar post victoriam biduo tantum honori simul deorum, & quieti militum dato, omissis curis aliis, Pompejum quocumque terrarum se contulisset, sequi certus, hoc uno angebatur, quod neque nunciis, neque fama fiebat certior quam in partem Pompejus intendisset fugam. Postremo quum interrogatus ea de re Brutus, argumenta quædam protulisset, *in Ægyptum fugisse videri*, credidit, eoque statuit accedere. Igitur adsumpto equitatu, & una legione minoribus itineribus subsequi jussa, per Thessaliam in Macedoniam profectus est. Thessalis ob navatam in bello operam, præbitaque auxilia, simul terram honorans victoriæ suæ testem, libertatem reddidit. Cæsar Pompeii fugam insequitur. Appian. Cæsar Civil. 3. 102. Plutarch. Bruto cap. 9. Cæsar.

XXI. Atheniensibus etiam rata tum fors fuit, quam inter initia condendæ urbis imposuisse deos fabulæ vulgarunt; *Neptunum, uti semper temere consulerent; Minervam, uti nihilominus commoda fortuna uterentur*. Nam tum quoque Cæsar ignovit deprecantibus, severe increpitans, & hac voce adjecta: *quousque vos vestro merito pereuntes, majorum servabit gloria?* Deinde quum per Macedoniam Amphipolin pervenisset, Hellespontum petiit, in Asiam transmissurus. Ibi eum è maximo periculo admirabilis fortuna eripuit; quum inopia triremium vectoria navicula trajiciens, in paratissimam hostium classem, & acerrimum ducem incidisset. Atheniensibus ignoscit. Plutarch. Cæsar. cap. 69. Sueton. Cæsar. 60. 1. Dio.

XXII. Corcyræ trecentæ Pompeji triremes steterant. inde quum discederetur, cum majore numero reliquos, ut est expositum, transjecit in Africam Cato, triremes septuaginta C. Cassio datæ, quibus Pontum Pharnacemque adiret, illum quoque Regem conciturus. Tum autem, audito adesse Cæsarem, quasi deprehensus ipse esset, supplices è navi tendens manus, veniam sibi suisque orabat. Agnovit Cæsar fortunam suam, & non contentus hac victoria, ne dum incolumitate, dubitavit an reciperet: fuitque à Bruto, cujus sororem Cassius duxerat, exorandus. Mira fortuna Cæsaris. Appianus. Plutarch. Bruto.

XXIII. Hæc ita sequutus auctores, qui *C. Cassium in Hellesponto deditum scribunt*, posui: cæterum Suetonius & Dio scriptores minime spernendi *L. Cassium tradiderunt rostratas decem habentem supplicem Cæsari factum*. Sane à præfracto contumacique C. Cassii ingenio per multum ea vilitas dissidet. nisi, quod Appianus censet, fortunæ Cæsarem efferenti cedere tum omnia debuerunt. At Cæsar prætervectus oram Asiæ, Ephesum attigit, ibique Senatores omnes ex provincia sub eosdem dies eo convocatos esse cognovit à T. Ampio Balbo, qui Cæsar Asiam obiter constituit. Lucan. Cæsar. Appianus. Dio. Strab. lib. 14.

Adventus Cæsaris in Ægyptum.

ad tollendam ex templo sacram pecuniam testibus his uti cogitasset. Sic iterum servata Ephesiæ Dianæ pecunia, Jonas cæterasque gentes Asiæ, missis legatis deprecantes venia prosequutus, insuper provinciam publicanorum injuriis, & triente soliti tributi levavit: nec tamen omisit locupletiorum publicare fortunas, quos favisse Pompejo constabat: quorum Pythodorus ex Asiarcharum numero, quum duobus talentorum millibus amplius possideret, redemit à Cæsare opes suas; neque minores reliquit liberis: unde mox ad Regale fastigium adscenderunt.

Rhodum navigat. Plutarch. Cæsar. Strabo. Lucan. Appianus.

XXIV. Tum vero & Gnidiis immunitas data propter Theopompum, qui inter Græcos amicos præcipue gratiosus & potens apud Cæsarem erat. Sed Cæsar paucis diebus in Asia moratus, jamque minus dubitans in Ægyptum isse Pompejum, quod Cypri visum esse cognoverat; Rhodum navigavit, & collectis quot subito poterant navibus, virisque, cum equitibus octingentis, duabusque legionibus, una, quam sequi ex Thessalia jusserat, altera, quam à Fufio legato evocaverat ex Achaja, navibusque longis Rhodiis decem, Asiaticis paucis, sub noctem inde solvit: ignaris cæteris quo tenderet. sed gubernatores *interdiu vexillum Prætoriæ navis, noctu pharum sequi* jusserat.

Alexandriam venit. Cæsar. Dio. Liv. Epitom. Plutarch. Pomp. cap. 32.

XXV. Sic tertio post die Alexandriam pervenit. Sed in his legionibus tria millia ducenti haud amplius milites erant. reliquos vulnera, laborque, festinantem Imperatorem consequi vetuerant. Sed Cæsar animi magnitudine & fama rerum gestarum fretus, omnem sibi locum, quantumlibet infirmis præsidiis tutum fore existimabat. Tamen quia tumultuantes recenti morte Pompeji Alexandrinos repererat, veritus litori se credere, anchoras jecit: donec ad eum Theodotus venit, caput & annulum Pompeji (ensifer leo insculptus erat, ut Plutarchus tradidit; ut Dio, tria trophæa) tamquam fidei pignus offerens.

Flet viso capite Pompeii. Liv. Epitom. Dio. Sueton. Cæsar. c. 30.

XXVI. *Ibi Cæsarem agnito generi capite flevisse* referunt, *aversatumque portantem esse, persona mærentis adsumpta, quamquam intime gaudere morte æmuli putaretur.* Reliqua tamen ejus mansuetudo facile declarat, veras illas, non simulatas lachrumas fuisse. princeps enim omnium esse volebat certe; nec excogitari necessitudo ulla posset, quam isthoc pretio proposito violandam esse non existimaret: sed hoc adeptus, erat hominum omnium mitissimus, & qui amplissimum quemque cupidissime servaret, tanto majorem gloriam suam futuram ratus, quanto potentiores nobilioresque viri suo beneficio viverent. Quocumque animo, vultum certe servans, caput Pompeji pluribus & pretiosissimis odoribus concrematum, honeste funerandum curavit in suburbio, ubi post debellatam Ægyptum ædem condidit Nemeseos, quæ sub Trajano demum diruta est ab Judæis rebellantibus.

Cæsar Regiam occupat. Val. Maxim. Dio. Appian. Historia Miscella. lo. 5. Cæsar. Liv. Epitom. Lucan. Orosius 6. 15. Ejus dissimulatio. Lucanus.

XXVII. Inter hæc appulsus Alexandriam Cæsar, quum navi primum egrederetur, magno tumultu exceptus est, concurrente milite quem præsidio urbis Ptolemæus reliquerat, & fremente vulgo, cui præferendis Cæsari fascibus, imminui majestas Regia videbatur. Igitur ipse concessit in Regiam: pars militum, quod exarmari commilitonum suorum nonnullos viderant, in altum se receperunt, donec omnes simul naves applicarent.

XXVIII. Non fallebat Cæsarem quanto suo periculo inter infidos & validos in populosissima urbe commoraretur; videbatque Regis & cæterorum erga se non aliam fidem fore, quam in Pompejum fuisset: sed Etesiis tenebatur, qui sunt

Alexandria navigantibus adversissimi venti. Ergo dissimulando animo, donec vires contraheret, templa cæteraque celebriora urbis ædificia lustrabat, audiebatque sapientiæ professores stans & populo immixtus, aliisque rebus omnibus captum se pulchritudine locorum & Alexandrinæ vitæ æmulatione testabatur: unde illi mira vulgo gloria atque gratia quæsita est. præsertim quum etiam comiter excipiendo singulos licentioribus conviviis penitus laxare animum videretur: jam propemodum effecta consuetudine, ut pernoctaret inter epulas, quod ille vitandarum insidiarum caussa usurpabat, quas sibi sentiebat à Pothino strui.

Sueton. Cæsar. c. 35. Florus 4. 2. Vellei. 2. 54. 1. Cæsar. Diod. 2. 38. Appian. Front. Strat. 2. 1. 5. Plutarch.

XXIX. Nec enim ab hoc prætermittebatur quidquam, quod ad invidiam Cæsaris, & exasperandos in eum quoslibet pertinebat. Pecunia maxime deerat Cæsari, ergo etiam Asiam prætercurrens, quum fuisset in omnibus liberalis & clemens, stipendium tamen imperaverat: & nunc Alexandriæ mutuum reposcebat. Nam Auletæ Ptolemæo grandem summam expensam ferebat, supra septingenties sestertium: cujus pecuniæ partem magnam liberis Regiis condonaverat olim, reliquum quadringenties cum maxime reposcebat. Nec eo contentus, arbitria quoque cœperat agere dissidentium Regum, quod *eorum controversias ad populum Romanum, & se populi Romani Consulem pertinere* dicebat, *ex testamento patris Ptolemæi.*

Pothinus insidiatur Cæsari. Dio. Plutarch. Cæsar.

XXX. Eo testamento major filius, majorque filia hæredes scripti erant: populumque Romanum *per omnia sacra fœdusque in Capitolio sancitum* Rex obtestabatur, *ut judicium suum salvum esset.* Hæc vero mirum in modum angebant Regios satellites, Pothinum maxime, qui Cleopatræ Regno expellendæ auctor, reditum illius, ut mortem suam, horrebat. Igitur primo cum Cæsare agere: *discederet ad majorum rerum componendos tumultus; creditum, & cætera per commodum, & maxima cum gratia recepturus.* Sed ille negans *cujusquam Ægyptii consilio sibi opus esse, ad se venire Reges dimisso exercitu, & disceptare de jure suo* jussit. Tanto plura ad invidiam ejus & contumeliam Pothinus facere: frumentum vetus & corruptum distribuere militibus, & ubi querebantur, *patienter ferendum* dicere, *jam enim eos de alieno tolerari, cunctis in potestatem Cæsaris concedentibus.*

Odiorum caussæ. Orosius 6. 15. Cæsar. Plutarch.

XXXI. Convivia quoque fictilina ligneaque supellectile instruebat, *argentea & aurea vasa Cæsari in solutum dari debuisse* excusans. Quin & sacram pecuniam hac præscriptione tollebat è templis, rem Ægyptiis acerbissimam, qua gente nihil fuit umquam superstitioni addictius. arguebatque clam *iniquitatem Cæsaris, qui tantam sine caussa pecuniam peteret, ut qui Ptolemæo, dum Socius & Rex appellaretur, nihil recusanti, suo Pompejique nomine prope sex millia talentorum abstulisset.* Misit & ad Achillam nuncios de suo aliorumque ex Regiis amicis consilio, quos ad eamdem mentem impulerat, *cum exercitu* jubens *Alexandriam accedere.*

Pothinus Achillam & exercitum advocat. Orosius Dio. Sueton Cæsar. 54. 6.

XXXII. Sed in speciem amica erant omnia, & tumultum Alexandrinæ plebis reversus à Pelusio Rex puer placaverat. & Cleopatra quosdam amicorum miserat, qui suam caussam ageret. Sed paulo post, Cæsaris intellectis moribus, suæque formæ & venustati confidens, omnino conandum existimavit, ut ab homine mulieroso conspiceretur. Cæterum si palam venisset, vim ab tutoribus inimicis metuebat. Igitur modica conscensa biremi, corruptis pecunia qui

Cleopatra ad Cæsarem venit. Lucanus. Dio. Plutarch.

claustra Phari custodiebant, primis tenebris ad Regiam venit. & ne conspici à quoquam posset, *culcitam sibi circum adstringi loro, deportarique per Apollodorum Siculum,* cujus fidei credebat, *ad Cæsarem* jussit.

Eumque forma cepit. Florus 4. 2. Lucan. Plutarch. XXXIII. Id primo commentum admiratione muliebris ingenii percussit Cæsarem: ut deinde ad misericordiam simul amoremque ciendum temperato vultu adstitit, eximia forma & singulari quadam gratia ita dementavit hominem, ut *Alexandrini belli hanc solam fuisse caussam* plerique existiment. Sed illa plurimum etiam verborum blanditiis Veneribusque pollebat: compositoque ad mæstitiam vultu procumbens, *En adsum,* inquit, *Cleopatra tot Regum soboles, tuaque complector genua Cæsar: nihil indignum fastigio meo facere putans, si tibi, quem Dii supra omnium hominum majestatem extulerunt, tamquam communem Regum atque gentium arbitrum, debitum honorem exhibeo.*

Et verbis. XXXIV. *Per annos prope trecentos, postquam regnare semel domus nostra cœpit, sine intermissione tenuit hanc Regiam: & par huic vetustati mos est, eadem cum fratribus potestate sociatas matrimonio regnare fœminas. Id non suo magis judicio, quam priorum omnium, pater meus nunc quoque fieri jussit: sed voluntas ejus spernitur, testamenti vilis est religio, unaque populi Romani, sed & tua, Cæsar, despicitur auctoritas. Nec de fratre queror. puer est, & quæ ultimæ sortis est indignitas, famulis suis servit. Non ille me dejecit Regno, mei quantum licuit amans: sed ejusdem id scelus est, cujus & Romani quondam nominis princeps interfectus: quem si ob veterem gloriam, & in nostram domum merita noluisset, debebat vel quia gener tuus olim, vel æmulus nuper fuit, revereri.*

Pothinum insidiati Cæsari arguit. XXXV. *Princeps terrarum populus ducibus hinc Cæsare, inde Pompejo concurrit: quis inter hæc aliquas esse credat eunuchi partes? At (audaciam hominis!) ille sibi vel primas vindicat. Tu fugasti Pompejum; ille occidit: tu profligasti partes; ille sustulit ducem. Atque utinam sit unis opimis contentus! felici scelere vecors latro, de tua jam nece agitat, quando interfector Magni, nullam ampliorem palmam appetere, quam trucidandi Cæsaris potest. Nec simplici stimulo incitatur ad facinus. temeritatem metus acuit: quod caput Pompeii mærens adspexisti; quod vultu, gemitu, voce, lachrumis testatus es dolorem; vindex timeris perfidiæ, cujus approbator esse noluisti.*

Se tradit in manus Cæsaris. XXXVI. *Neque longinquos aut incertos metus adfero. Solicitatus Pothini nunciis Achillas motis à Pelusio castris cum omnibus copiis paulo post aderit. Hic me impulit terror, ut machinata quod vides, ad te per quodlibet discrimen penetrare statuerem; conarerque salvum præstare eum, sine quo salva esse ipsa nequibam. Igitur non modo caussam meam, sed etiam famam personamque in tuas manus contradidi: & nunc quoque non tam de meo jure, quàm de salute tua sum solicitior. Ita me dii deæque omnes, & quam præcipue veneror, aurea Venus amet; teque, progeniem suam, optimæ voluntatis compleat, ut orbatam patre, orbatam fratre & viro, possessione Regni dejectam, contemptam, pulsam, oppugnatam à famulis, tuendam ornandamque suscipias!*

Ptolemæus ad conspectum sororis irascitur. XXXVII. Jam dudum Cæsarem forma puellæ, blanditiæque vultus & verborum, decenter interpositis lachrymulis suspiriisque perculerat. ideoque nihil non promittens seriis rebus amantium nequitiam miscuit. eademque nocte una fuerunt.

fuerunt. Inde plerisque non eximitur, Alexandrinum bellum præter necessitatem susceptum esse à Cæsare, tantummodo, ut mercedem adulteræ Regnum Ægypti daret. Orta luce Cæsar ad se Ptolemæum vocat, & cum eo de reconciliatione sororis agit. Ut vero & ipsa prodiit in conspectum, ira commotus puer proripuit se foras, abjectoque diademate *proditum se* vociferans, excitavit populi turbam.

Lucanus 10. 106. Plutarch. Cæsar. cap. 70. Dio.

XXXVIII. Sed cito retractus à Cæsaris comitibus plura conari non potuit: & Cæsar de superiore loco alloquutus Alexandrinos, *nihil opus esse tumultu* dixit, *nec enim se existimare aliud illos velle, quam quod ultro facere constituisset*. Recitato deinde testamento patris Ptolemæi, *quod in eo fides populi Romani invocabatur, ad se pertinere* dixit, *& patris tueri judicium, & liberis prospicere. Quod igitur faustum felixque foret, Ægypti Regnum duorum esse debere Ptolemæi & Cleopatræ: minori Ptolemæo cum Arsinoë sorore matrimonium, & suo populique Romani dono dotalem Cyprum fore.*

Sed Cæsar omnia conciliat.

XXXIX. Sic in præsens seditione composita, convivium Cleopatra Regali luxu exhibuit, omnibus nova reconciliatione lætis. Enimvero Pothinus in haud dubio periculo se constitutum sentiens, si tam infensa nec immerito Cleopatra Rege & Regno potiretur; occidendi inter epulas Cæsaris consilium cœpit. Erat inter quotidianæ operæ servos tonsor quidam Cæsari, mortalium omnium timidissimus. hic quum nihil non observaret anxia cura, deprehendit insidias, detexitque. Idcirco Cæsar, jam olim Pothinum suspectum invisumque habens, convivio militibus circumdato interfecit. De morte Pothini consentitur inter omnes: de tempore mortis & ordine diversa traduntur. Sed nihil magis congruere prudentiæ temporique Cæsaris visum est, quam quod posuimus.

Et Pothinum interficit. Lucan. Plutarch.

XL. Inter hæc Achillæ nunciato adventu, Cæsar Regiam claudit, suos armat: cum Ptolemæo agit, ut quos habeat ex suis maximæ auctoritatis mittat ad Achillam, jubeatque incœpto desistere. Serapion & Dioscorides missi, qui ambo legati Romæ fuerant, priusquam edere mandata possent, jussu Achillæ percutiuntur: alter statim occisus est; alterum accepto vulnere sui pro mortuo sustulerunt. Achillas *non Regis hæc imperia esse dictitans, qui in aliena potestate ipse esset*, occupata præter eam partem quam Cæsar tenebat Alexandria, Regiam irrumpere primo statim impetu conatus est.

Achillas cum exercitu adest. Lucan. Cæsar. Dio.

XLI. Numquam in majore periculo Cæsar fuit. Paucos habebat milites: inter infida infestaque omnia, locis parum munitis, à maxima multitudine oppugnabatur. Neque incondita, aut rudis bellorum turba erat. Millia haud minus viginti sequebantur Achillam, pars magna Romanus miles, qui olim adductus à Gabinio; mixtusque connubiis, mores Alexandrinos licentiamque inbiberat. His accesserant Syri Cilicesque prædones, & quidquid in finitimis provinciis audacia turbulentum fuerat. Præterea duo millia equitum erant, inveterata Ægyptiis bellis manus. His copiis Achillas oppidum ingressus, majorem populi partem sibi statim adjunxerat.

Cæsarem in maximum periculum conjicit. Lucan. Plutarch. Cæsar. Orosius. 6. 15. Dio.

XLII. Nam præter nobilitatem ingenii, bellorum incommoda Cæsarem advehere sibi indignabantur, jam ante irati numinibus, quod minimo tum incremento Nilus solitam ubertatem frugum, eo anno interpellaverat. Contra vim horum Cæsar Regiam & vicina ædificia tumultuario opere, fossa valloque ad mare usque deductis muniverat, eo facilius defendi potuit, cohortibus per vias dispositi-

Is tamen se defendit. Plin. 5. 9. Dio. Cæsar.

tis. Sed eodem tempore ad portum pugnabatur, ubi præter solitum Alexandriæ præsidium, rostratas duas & viginti, aliæ naves longæ Ægyptiæ quinquaginta stabant: instructæ ornatæque, uti modo post Pompeii fugam, cui erant auxilio missæ, redierant. has si occupare Achillas posset, videbat interclusum omnibus auxiliis commeatuque Cæsarem, cito futurum in potestate.

Bibliotheca Alexandrina perit. Lucan. Florus. 4. 2. Senec. de tranquil. animi. 9. Orosius. Agel. 6. 17. Lips. de Bibl. cap. 11. Athenæ. 12. 20. Lampelius.

XLIII. Sed quæ ad oppugnandum Ægyptios, eadem ad resistendum incitabat Cæsarem caussa, tanto acrioribus stimulis, quia non tam de victoria, quam pro salute pugnabat. & juvabatur classe qua erat advectus. Idcirco obtinuit ad extremum, & quia tueri tam parvis copiis omnia nequibat, *incendi quidquid erat in portu navium* jussit. Hac flamma, quum & vicina portui ædificia comprehensa essent, simul arsit Bibliotheca, elegantiæ Regum curæque egregium opus. Millia librorum tum periisse, quadraginta alii, qui plurimum, septingenta tradunt. Primus & maximus ejus operis auctor Ptolemæus cognomento Philadelphus fuit, perquam eruditus princeps, & erudito patre natus. quo curante, sacrorum quoque voluminum interpretatio, quæ septuaginta vocatur, prodiit.

Unde illa cō̃parata fuerit. Voss. de histor. Græc. 1. 10. Ioseph. Aristeus apud Euseb. Athenæ. Ammian. Cæsar. Lucanus.

XLIV. Ille à Nileo quodam empta bibliotheca, quam Aristoteles collegerat, simul iis libris, qui erant ipsi Athenis & Rhodi comparati, Serapeum adornavit, magnoque deinceps studio & sumptu per Demetrium Phalereum insignem studiis & civilibus artibus virum, quidquid investigari potuit, conquisivit. Sed & in posteris eius quidam variæ doctrinæ ornamentis enituerunt. inter quos & Evergetes fuit, Aristarchi discipulus.

Phari situs & conditores. Plin. 5. 31. Odyss. 4. Mela. 2. 7. Scalig. in Euseb. num. 1713. Ammian. Cæsar. Tzetza. 33. 644. Appian. 7. 4. 29. Euseb. & ibi Scalig. Suidas.

XLV. Cæterum occupatis in restinguendo igne Alexandrinis, Cæsar per noctem militibus ad Pharon expositis, claustra occupavit præsidio: quum haberet in partibus custodes, qui dudum erant à Cleopatra corrupti. *Fuit quondam insula Pharos, unius diei navigatione distans à continenti,* si quid Homero credimus; *deinde Nilo*, ut putant, *limum admoliente prope litori coniuncta*: multum abnuentibus qui *totum illum tractum saxis asperum esse compererunt*. Id constat, quum paulo plus nongentis passibus abesset, superiorum Regum opera, jactis in altum molibus, & ponte superposito connexam esse. quod opus frustra Cleopatræ huic ultimę quidam scriptores vindicant: maior etiam incuria eorum est, qui *ab eadem exstructam* putant *cognominem insulæ turrim, magnitudine maximam, & elegantia pulcherrimam: quam ad prælucendum noctu navigantibus à Sostrato Cnidio constructam esse*, certior fides est, *impensa Ptolemæi primi, aut secundi certe, talentis octingentis*.

Arsinoe ad Achillam transfugit. Plin. 36. 12. Cæsar. Strab. lib. 17. Dio. Lucanus.

XLVI. Erat in hac insula vicus oppidi magnitudine, nec, invitis qui tenebant, quisquam ex alto poterat Alexandriam appellere. Hoc occupato Cæsar loco, protinus ad arcessenda ex propinquis locis auxilia misit: & quia de cætero, propter angustias viarum, æquo Marte discessum fuerat, per omnes insequentes dies quam tenebat oppidi partem, munitionibus tutiorem efficere instituit. At Arsinoë, quæ cum sorore Cleopatra in Syriam profecta, mox pace facta Alexandriam reverterat; inter hos tumultus occupandi Regni casum oblatum putans, Ganymedis Spadonis ingenio reperit fugæ viam, & ad Achillam trajecta, communiter administrare bellum cœpit. Sed ut inter improbos & malitiosos haud diuturna potentiæ societas esse potest, cito insidiari invicem, & augendis largitionibus sibi quisque licitari militum studia cępere.

Hispaniei tumultus.

XLVII. Eodem anno quo pugnatum ad Pharsaliam, & Alexandrinum dein-

de bellum conflatum est, Hispania maximo tumultu inhorruit, propter avaritiam & crudelitatem Q. Cassii, quem provinciæ Cæsar præfecerat. Ille primum appetitus insidiis, & accepto vulnere, quum in conscios partim animadvertisset; unum atque alterum (ita eum sævitia certabat in eodem animo pecuniæ amor) nummis acceptis dimisisset: non ideo tollere odium commune, quo tam apud milites, quam provinciales laborabat, potuit, præsertim quum eadem illa quotidie licentius faceret, ob quæ jam olim exosus esse cœperat. Cæsar. Liv. Epitom. 111. Hirtius de Bel. Alex. c. 52. Val. Maxim. 9. 4. 2.

XLVIII. Itaque duæ Varronianæ legiones duce delecto T. Thorio Italicense, non à Cassio tantum, sed etiam à Cæsare defecerunt, Pompeii nomine scutis militum inscripto. Mox tamen profecti Cordubam, quum ad eam caussam neque conventum Cordubensem, neque M. Marcellum, qui missus à Cassio urbem tenebat, adducere possent, convenit inter omnes, *ut deleto Pompeii nomine, Cæsaris omnes essent, sed Q. Cassium consensu oppugnarent; & ad hæc Prætore* (hoc ei nomen imponebant, quum esset Quæstor) *M. Marcello Æsernino uterentur*. His cognitis Q. Cassius cum legionibus & equitatu, qui fidem non mutaverant, Cordubam tendit; ubi Marcelli castra erant. deinde vastato agro Cordubensi, Ullam progressus, quod oppidum sibi fidum credebat; ab insequuto Marcello operibus & vallo cum ipsa Ulla circumdatur. M. Marcellus & Q. Cassius invicem bellant. Liv. Epitom. Hirtius. Dio.

XLIX. Sed quum ad auxilium eius Rex Mauritaniæ Bogud cum una legione Romana, & Hispanis cohortibus venisset; multa prœlia facta: castra quoque diversis partibus Cassius & Bogud adorti, haud multum abfuere, quin opera perrumperent. neque tamen depelli ab opere Marcellus potuit. Tandem M. Lepidus ex citeriore Hispania quam obtinebat, legionariis cohortibus triginta quinque magnoque equitatu, & auxiliorum numero adfuit: ea mente, ut sine studio & ira controversias ejusdem partis hominum componeret. Et Marcellus quidem sine exceptione paruit advenienti; Cassius moras nectebat: eoque, ut putatur, conscio, sub oculis Lepidi castellum, quod Marcellus Regi objecerat, oppugnatum est. Sed intercedente Lepido pax fit. Liv. lib. 113. apud Priscianũ lib. 6.

L. Quia tamen resistere tot legionibus nequibat, eodemque tempore C. Trebonius proconsule provinciam & exercitum accepturus veniebat (namque legatis Hispaniæ injurias deferentibus successorem Cassio miserat Cæsar) liberum abitum pactus, navem conscendit, & in ostio fluminis Iberi cum rapinis suis tempestate est obrutus. Sic à magnis belli minis Hispania parumper quievit. Cassius enim, tanta erat hominis væcordia, gessisset & cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset. M. Marcellus, quod se tempori accommodasse visus erat, primo quidem iratum expertus Cæsarem, procul patria vitam egit: postea tamen revocatus, honores etiam petiit gessitque. Hoc maxime modo Hispaniensis motus acrior quam pertinacior initia finemque habuit. Q. Cassii interitus. Dio. Hirtius.

LI. In Illyrico majoris aliquanto dimicationis rem M. Octavius effecerat. eam provinciam Q. Cornificius Cæsaris quæstor proprætore fortiter feliciterque obtinebat, captis etiam multis Octavii navibus, quum is ex Pharsalica fuga in sinum Iadertinum se recepisset. At Cæsar, intellecto multos hostium ob propinquitatem locorum Illyricum petisse, ibique colligere dispersas suorum reliquias, A. Gabinio scripserat, *uti cum legionibus tyronum, quas habebat, Illyricum peteret, conjuncta cum Cornificio opera defensurus; transiturus quinimo in* Illyrica bella.

Macedoniam, si res pateretur: nàm in Macedonia renovatum iri bellum, nondum cognita Pompeii fuga crediderat.

Salonæ à viris & mulieribus defensæ. Appianus: lib. II. Civil. Hirtius. Dio.

LII. Sed Gabinium peritum belli hominem, & hactenus felicis audaciæ, Fortuna adeo destituit, ut multa nequidquam conatus, amissa magna parte exercitus vix Salonis tutus esset. Nam & Salonas oppugnare ausi hostes, oppidanorum virtute, & insigni ad memoriam facinore mulierum repulsi sunt. Nam illæ noctem atram nactæ, crinibus sparsis, Furiarum habitu cum facibus ad castra procurrerunt; exterritisque vigilibus multis locis injecerunt ignem: quum repente viri insequuti cum armis, complures præ consternatione vix sui compotes, alios adhuc somno implicitos occiderunt: castrisque & statione navium expulerunt Octavium.

A. Gabinius moritur.

LIII. Sed ille non multo post reparatis viribus prœlio vicit Salonenses, iterumque admovit obsidioni copias. Inter hæc ex ægritudine contracto morbo A. Gabinius interiit. Hæ res excitarunt spem Octavii, ut icto cum barbaris fœdere provinciam recipi posse confideret. Sed eum hac exspectatione virtus & diligentia P. Vatinii cito depulit: qui crebris Cornificii literis evocatus, quamquam per valetudinem vix se regeret, cum paucis longis navibus, & magno actuariarum numero, quibus rostra imposuerat, Brundisio profectus est. Hujus adventu M. Octavius, qui interim Epidaurum erat aggressus, ab oppugnatione oppidi rejectus, ad Tauridem insulam substitit, hoc consilio, ut, siquidem insequeretur Vatinius, classe dimicaret.

P. Vatinius M. Octavium vincit. Dio. Hirtius.

LIV. Nàm Vatinianas naves plerasque justo minores infirmioresque esse cognoverat. Sed virtute militum quod robori navium deerat, largiter explente, victor Vatinius multas depressit hostium naves, multas cepit. Alii auctores magnam ejus laudis partem Vatinio abjudicant, *ne tentata quidem pugna Octavianos ad illum defecisse: quod auditus jam Pharsalici prœlii eventus fuerat*. Quocumque modo superior Vatinius, provectus Issam, in qua oppidum nobile erat, conjunctissimum Octavio, ab Issensibus recipitur. Ibi cognoscit *M. Octavium, quum sua quadriremis mergeretur, scapha exceptum, atque illa itidem depressa saucium, adnatasse ad myoparonem suum, Issamque venisse. inde cum paucis parvisque navigiis vento secundo petisse Corcyram.*

Cn. Pompeii adolescentis gesta. Cæsar. Civil. 3. 38. Dio.

LV. Vatinius re celeriter & præclare gesta Brundisium rediit. Jam inde à principio post acceptam cladem, omnium utique Pompejanorum perfugium Corcyra esse cœperat. huc ante Octavium & alii se receperant, & illustriores aliis C. Cassius, Cn. Pompejus adolescens. Cnæus ante summam dimicationem cum Ægyptia classe Epirum ambiens, Oricum, cui M. Acilius Cæsaris legatus præerat, oppugnaverat, magno, sed ad extremum irrito conatu. Quum enim esset ad claudendum portus introitum oneraria navis ab Acilio submersa, quæ scaphis magna saxorum mole oneratis teneretur; per urinatores extracta parte lapidum, hanc quidem funibus multis contendens deduxit remulco: aliamque ei conjunctam navem, in qua turris ad defensionem excitata fuerat, vi cepit. nactusque molem oppido objectam in speciem insulæ, quatuor biremes subjectis scutulis impulsas vectibus in partem interiorem transtulit: atque ita utrimque aggressus naves longas vacuas, quæ erant ad terram deligatæ, quatuor ex his abduxit, reliquas incendit. cum his & magna pars oppidi deflagravit: fuisse

que receptum Oricum, nisi vulnere Pompeii remissiores facti Ægyptii forent.

LVI. Igitur nec sanato eo, munitionibus interea auctis difficiliorem futuram oppugnationem resumere ausus, Lissum tentavit. sed repulsus, paucis amissis navibus, tamen onerariis, quas M. Antonius ibi reliquerat, incensis triginta; vagari circum litora & expositis subinde militibus vastare cum Cæsare sentientium agros instituit: donec clade patris cognita, desertus ab Ægyptiis, ad Catonem se contulit. idemque tum & C. Cassius fecit, & L. Afranius. His cæterisque adjutoribus, priusquam longinquæ spes tentarentur, Peloponnesum retinere statuit, Patrasque occupavit præsidio, multosque & ibi suarum partium, in quibus & Petreius, & Pompeii gener Faustus fuerunt, recepit: & donec Athenis Megarisque oppugnandis distentus Fufius Kalenus fuit, in potestate habuit oppidum. *Catonis acta: Cæsar. Dio.*

LVII. Nam licet amisso Pyræeo Athenæ restiterant. mox his à Cæsare veniam adeptis, Megarenses pertinacius repugnantes expugnavit Fufius, multisque occisis vendidit reliquos, sed necessariis eorum, & minimo pretio, ut libertati restituerentur. hic modus placuerat ita ulciscendæ contumaciæ, ne tamen vetustissima civitas prorsus interiret. Neque silentio prætereundum propter novitatem casus, quod inter capiendum oppidum, soluti leones, quos ibi C. Cassius Ædilis designatus alebat, in ipsos Megarenses, qui auxilium aliquod inde exspectaverant, irruerunt, adeoque discerpserunt multos, ut hostibus etiam dolori spectaculum esset. *Kalenus Megara capit. Plutarch. Brut. cap. 13.*

LVIII. A Megaris Patras itum. Sed Cato cæterique recepto præsidio, magna classe Cyrenen petierunt. Dum hæc diversis Imperii partibus geruntur, Roma, non jam caput rerum, sed præda victoris, utri serviendum foret, expectabat. Ut enim militum Cæsaris & Consulis Servilii præsens metus tacere Pompejanos, & dissimilem animo vultum induere coëgerat; ita clanculum rumusculi captabantur, & dum quidlibet timetur, aut creditur, sæpius eadem die contrariis nunciis animi diversos in adfectus distrahebantur. Postremo Pharsalicæ pugnæ fama, vix tandem credita (nam & Cæsar per speciem modestiæ scribere ad Senatum noluerat) Julianos omnes redegit: certatimque hoc agebatur inter nobilissimos, ut pro se quisque maxime gavisus hac victoria videri cuperet. *Romæ status. Dio. Lucanus 9.42. Cic. Philip. 14.8.*

LIX. Igitur, quod sic animatis proximum est, ruentes in adulationem, quidquid excogitari potuit, decreverunt; non jam metu solum, ne odisse felices viderentur, sed spe quoque honorum opumque, quas à Cæsare expectabant, tamquam aliquid ei dare possent, quod non prius ei dedisset victoria. Putabant tamen (nec fallebantur) magni æstimaturum, si jam quæ alias suo arbitratu & vi armorum facturus erat, id jure facere existimaretur. Igitur & alia honorum cuiquam antea decreta contulerunt, & nova pleraque: *uti de Pompejanis quemadmodum ei videretur, ita statueret: bellum cui vellet, faceret; pacem cui vellet, daret. uti Consulatum in quinquennium, Tribunitiam potestatem in perpetuum, Dictaturam in annum integrum acciperet: triumphum quoque de Juba, quamquam bello nondum cœpto, geri*, decreverunt. *Decreta Urbanorum in honorem Cæsaris.*

LX. Neque minore studio plebs agebat, sciscendis quæ grata futura victori crederentur. Hoc illud tempus Hirtiæ legis esse reor, qua *Pompeiani honores* *Cæsar iterum Dictator.*

Plutarch. Cæsare cap. 73. Dio: Cic. Philip. 13.16.2.25. Urb cond. an:706. Consules tantùm nomine. Alexandrinû bellum fervet. Hirtius de bello Alex. cap 1. Cæsar. de bello Civil. 3. 109. Lucan. 10. 4. Dio. Achillæ mortuo succedit Ganymedes. Hirtius. 1 io. Plutarch.

petere vetabantur. At Cæsar, qui tum erat Alexandriæ, Senatus populique Romani cognita voluntate, Dictatura, quamquam extra Italiam agebat, iterum inita; *Magistrum Equitum M. Antonium* dixit. Is quoque magistratum eum toto anno gessit; multum ringentibus auguribus; quorum à plerisque vanitas deridebatur, fas in Magistro Equitum negantium, quod in Dictatore probaverant.

LXI. Sed in plerisque Annalibus Consulatu Q. Fufii Q. F. C. N. Caleni, P. Vatinii P. F. hic annus notatur: quamquam illi magistratus ejus nomen (vis enim penes Cæsarem erat) extrema demum anni parte receperunt. Calebant interim Alexandrini tumultus, & acribus utrimque animis res gerebatur. divisam in partes urbem hinc Ægyptii, inde Cæsar magnis operibus communiebant: & ab utrisque unde poterant, auxilia ciebantur. Apud Cæsarem adhuc Ptolemæus erat, intentiusque servabatur, si nihil aliud solatium vindictæ præbiturus pereunti: atque interim suorum animos vel miseratione periculi, vel auctoritate nominis flexurus.

LXII. Igitur & in superiorem locum productus increpavit *audaciam, non contra se minus, quam Cæsarem ferentium arma*, jussitque *ponere. sibi enim optime convenire cum Romanis, suæque dignitatis & imperii firmum certumque præsidium habere in amicitia Cæsaris*. At illi non tam verba loquentis quàm tempora respicientes, & magis quid velle, quam quid dicere videretur, nihil remissa contumacia institerunt cœptis. Ne mors quidem Achillæ finem aut moram bello attulit, quem suspectum invisumque per Ganymedem occupavit Arsinoë, percussorique imperium copiarum tradidit. Atque ille militibus largitione placatis, haud segniter administrare bellum orsus, aquationem adimere Cæsari magnæ molis operibus instituit.

Is corrumpit aquas Cæsaris.

LXIII. Jam ante qui pertinebant in Regiam aquæductus interrupti ab Achilla fuerant: sed aderant specus & putei, unde licet anguste Cæsaris milites, pro præsenti tamen necessitate satis aquabantur. Eorum specuum hæc erat ratio: Nilus aquam turbidam atque limosam vehens, quæ multos variosque morbos efficiebat, antiquitus admonuerat Alexandrinos, ut suffossis domibus aquam è flumine exceptam servarent: donec spatio temporis liquescens potui aptior fieret. Igitur Ganymedes à solertibus hominibus, quales erant permulti Alexandriæ, admonitus, *corrumpi aquam in parte Cæsaris immissa marina posse*, ingenti molitione specus sic intersepit, ut incorrupti manerent ad suam partem pertinentes; Julianis salsæ aquæ, quas ex mari rotis atque machinationibus continenter educebat, adfunderentur. Quum ita paulatim salsior aqua, ex proximis ædificiis traheretur, admirabantur primum Cæsaris milites, unde ergo mutatio illa procederet, præsertim quum remotioribus adhuc locis qualis prius aqua esse videretur.

Unde maximus militibus terror.

LXIV. Sed postquam sensim illa quoque salsum trahere saporem cœpit, conjicientes quod erat, in eum adducti sunt metum, ut *conscendendas extemplo naves, & fuga, licet plenissima periculi, consulendum saluti omnium* autumarent. Ibi Cæsar: *Vana vos exercet cura, milites; sed nisi provideatur, in veram cessura perniciem. Aqua penuria movemini: neque aliter evitari malum hoc posse creditis, quam in aliud ruendo, cui nullum sit futurum remedium, quum superius illud sit medicabile. Puteos fodientibus deesse aqua dulcis non poterit, quæ naturaliter litoribus omnibus inest. quod si sit alia quam reliquorum Ægyptii litoris na-*

tura, at quotidie nobis aqua subvehi navibus poterit. mari libero utimur, classem nostra parem non habent hostes: & ne ventis prohibeamur, diversis ex partibus, hinc à Paratonio, inde ab insula petere aquam liceti quam utramque navigationem eodem tempore nulli praecludere venti possunt.

LXV. *Qui vero fugam respiciunt, ii Hercule, non modo meæ dignitatis obliviscuntur, sed etiam salutis suæ. sic quoque, licet opportunitate ædificiorum & operum adjuti tantam multitudinem ægre sustinemus. quid fiet nobis, ubi relictis quæ nos defendunt locis, in apertum processerimus? quanta mora, quique tumultus sit expectandus inter conscendendum quis nescit? præsertim ex scaphis in excelsas naves, & in ista trepidatione, & metu? Igitur pauci & properantes, pleni timoris, pleni tumultus, iniquo & tempore nostro & loco, aut diligentiam atque velocitatem Alexandrinorum effugiemus; aut adversus paratos & infinitis partibus plures nos tuebimur manu?* Qui increpantur à Cæsare.

LXVI. *Absit vero hæc ab animis vestris tam perniciosa cogitatio, milites: & unum omnibus propositum esse salutis iter omnes norint, victoriam. Atque illa profecto me duce vobis militibus longius abesse non potest, quam donec aliis ex provinciis accitæ copiæ (misi autem circumquaque) veniant. Interim locis nostris nos teneamus, & virtute, quemadmodum hactenus, propulsemus hostilem impetum. Fugere vero minas Alexandrini populi & latronum arma, non mihi modo qualibet morte sit gravius, sed vobis etiam esse deberet, qui & Romani estis, quos victores omnium gentium superiora demonstrarunt bella, & mei milites, quos inter ipsos Romanos virtute excellere, recens victoria nostra declaravit. Interim reliquis intermissis operibus, ad puteos fodiendos laborem conferamus.* Et confirmantur.

LXVII. Ita confirmatis militibus, & ad fodiendum conversis, una nocte dulcis aquæ venæ copiosæ sunt inventæ: modicoque labore operosissimis Alexandrinorum molitionibus occursum est. Forte sub idem tempus Cæsar fit certior, ad litus Africæ, paulo supra Alexandriam, ad anchoras stare naves legionem vehentes septimam & tricesimam ex dediticiis Pompejanis militibus. Nam cognito Cæsaris periculo Domitius Calvinus, cui Asia cum finitimis provinciis commissa erat, legionem unam terrestri itinere per Syriam, alteram cum frumento armisque & tormentis, navibus miserat. sed prius confectum est bellum, quam, ea quę per Syriam ducebatur, legio posset occurrere: naves, Euro continenter flante, pervenire Alexandriam nequibant. Puteis fossis aquæ copia reperitur. Hirtius. de bello Alex. cap. 9.

LXVIII. Igitur Cæsar, ut in re præsenti certius consilium caperet, cum omni classe eo proficiscitur. quod ubi cognitum est Alexandriæ, neque ullum Romanum militem esse in navibus, quippe paulo longius processurus Cæsar, nudare munitiones noluerat, quidquid habebant navium paratum propugnatoribus complent, & redeunti Cæsari occurrunt. Ille neque remigibus satis confidens, neque sub noctem cum hoste locorum gnaro dimicare tutum ratus; prœlium vitabat: donec una navis Rhodiorum longius a cæteris se abrumpens, quum ab Ægyptiis circumveniretur, impatientem ignominię Cęsarem, aleam jacere coëgisset. Cæsar Alexandrinos navali prœlio vincit.

LXIX. Virtute tamen & scientia Rhodiorum, penes quos diu præcipua fuit rei maritimæ gloria, vicit, multisque hostium interfectis, captas aliquot naves remulco traxit Alexandriam. Magna ea res desperationem Ægyptiis attulit, quod jam sine robore Romani militis, tantummodo à classiariis erant superati. Igitur Alexandrini portum obstruunt. Diod. lib. 47. Hirtius.

jam etiam, ne à classe Cæsaris oppidum eorum oppugnaretur veriti, os portus, spatio ad egrediendum relicto non magno, obstruxerunt injecto aggere. Neque tamen homines mari adsueti, diu abstinere potuerunt. & quamquam supra centum decem naves amiserant, haud difficulter reparari posse classem reficiendis veteribus navibus, & cogendis, quæ ad exigenda portoria per omnia ostia Nili erant dispositæ, rebantur.

Euphranor Rhodius.

LXX. Neque conjectura falsi paucis diebus quadriremes duas & viginti, quinqueremes quinque confecerunt: quas intra portum remigio periclitati, cum minoribus apertisque navibus multis repleverunt. Huic paratæ ad dimicandum classi Cæsar cum quadriremibus decem, quinque remibus totidem quot hostes habebant, minoribusque navibus undeviginti, Pharon circumvectus se opposuit. Angustus inter utrosque per vada transitus erat, & qui prior ingrederetur, in locum iniquum se erat demissurus. Quum utrimque contarentur, præfectus Rhodiæ classis Euphranor, vir animo & scientia maritimæ rei nulli postponendus recipit Cæsari, *se progressum facile moraturum esse Alexandrinos, donec subsequutæ cetera naves explicare aciem possent.*

Alexandrini denuo vincuntur.

LXXI. Nec plura promisit ille quam præstitit. Scientiaque Rhodiorum, & virtute militis, quum pro salute sua & eorum etiam, qui relicti in oppido erant sicut nomine Romano, & ultima necessitate dignum erat, dimicaret; Alexandrini, licet numero navium hominumque multo superiores, victi sunt. paucas tamen amiserunt naves propter propinquum perfugium: & quia ex molibus & ædificiis litori imminentibus defendebantur. Idcirco Cæsar, quo hanc eis adimeret opportunitatem, omnino sibi conandum existimabat, ut Pharum, & qua Pharus Alexandriæ committitur molem in sua potestate haberet.

Cæsaris periculum. Orosius 6. 16. Hirtius. Plutarch. Cæsare c. 72. Dio. Orosius.

LXXII. Neque difficulter expugnata est insula: sed ad portum quem oppido suo propinquiorem Alexandrini tuebantur, majoris certaminis res fuit. & quum remiges classiariique Cæsaris injussu Imperatoris pugnę se miscuissent, deinde subito perterriti etiam pavorem injecissent militibus, fuga omnium ad naves facta, multi occisi sunt ab hostibus, magnus numerus inconsulte irruentium, cum ipsis navibus demersi. In hoc periculo Cæsar quum profligatis succurrere cupiens, non ab hostibus modo, sed etiam suis navigium onerantibus timeret; ejecit se in undas, & quia paludamentum natatum prohibebat, illo relicto, per spatium ducentorum passuum adnatavit ad eas quæ longius abstiterant naves.

Egregia virtute discussum. Hirtius. Plutarch. Dio. Flor. 4. 2. 59. Sueton. Cæsar 64. 2.

LXXIII. Utrumque consilium salutare fuit. nam & navis quam reliquerat, præ multitudine subsedit; & paludamentum hostes petierunt telis, dum ille ignoratus & neglectus evadit. Neque indignum relatu est, quod traditur: *libellos quos forte manu tenebat, inter natandum supra aquam elevasse, ne madefierent. paludamentum traxisse aliquamdiu mordicus, ne hostes eo potirentur.* At Alexandrini victores eodem loco castellum cum magnis munitionibus, multisque tormentis constituerunt: trophæumque erexerunt, in quo & paludamentum de Cæsare captum suspensum est.

Alexandrini Regem suum remitti orant. Appian. lib. 16. Civil. Dio Hirtius.

LXXIV. Hac clade non tam perturbati, quam erecti incensique sunt militum animi: adeo quidem, ut post hoc incommodum formidabiliores fierent Alexandrinis, quam antea fuissent; quod neque secundis rebus quiescere, neque frangi adversis videbant. Igitur legatis ad Cæsarem missis, *Regem suum sibi remitti* orant: *perta-*

pertæsos imperium puellæ & crudelitatem Ganymedis, quod Regi placuisset, facturos. atque illius apud Cæsarem gratiam præsidio sibi fore, quo tutius ad amicitiam officiumque redeant. Ibi Ptolemæus flens orare Cæsarem cœpit, *ne se dimitteret. nibil sibi conspectu ipsius esse jucundius.* Sed adeo fictæ fuerunt eæ lachrumæ, ut adventu ejus Alexandrini, si quam antea cogitationem pacis habuissent, eam omnem deponerent, bellumque acrius quam umquam prius administrarent.

LXXV. Jam ex Syria & Cilicia confluere auxilia ad Cæsarem cœperant, commeatusque navibus apportari. His intercipiendis Ægyptii ad Nili ostia ignes excitabant: quibus decepti, quum ibi præsidia Cæsaris esse putarent, nonnulli inciderunt in hostium manus. donec Quæstor Ti. Claudius Nero, pater ejus Tiberii, qui postea imperavit, cum classe ad Canopum provectus, submovit Ægyptiorum stationes, plurimumque eo facto ad victoriam contulit. Amissus tamen ea expeditione cum sua quadriremi Rhodius Euphranor, rei bene gestæ tristem imposuit notam.

Auxilia confluunt ad Cæsarem. Orosius. 6. 16. Dio. Hirtius. Sueton. Tiber. 4 1.

LXXVI. Inter hæc Mithridates Pergamenus, initio belli missus à Cæsare validas in Syria atque Cilicia copias contraxerat. Erat enim magnæ apud civitates auctoritatis, propter singularem virtutem in bello, & summam nobilitatem domi, quippe ad Gallogræciæ Tetrarchas referebat genus, & quia pellice Mithridatis Magni erat editus, amici materni hoc ei nomen imposuerant, ut Rege prognatus existimaretur. Certe Mithridates quum Pergami magnam Tetrarchici generis stragem edidisset, hunc parvulum non servavit tantum, sed & transportavit secum in castra, multosque per annos disciplinis Regiis educandum curavit.

Mithridates Pergamenus. Sueton. Hirtius. Strabo lib. 13. Plutarch. de virtut. Mulier. cap 44. Dio.

LXXVII. Sed hic ostio Pelusiaco conatus ingredi, quum ab Ægyptiis navibus prohiberetur, perrexit ad fossam, qualibus ea regio multis ex amne principe deductis irrigatur: atque in eam translatis navibus (nec enim ad mare pertingebat, sed iterum in flumen erat aversa) Nilo fluvio subvectus Pelusium venit. Ibi quum pacati responderetur nihil, firmum enim præsidium Achillas ibi collocaverat, ex itinere oppugnationem orsus, eodem die oppidum pugnando cœpit. Insignis in ea victoria totoque deinde bello fuit Antipatri opera; qui ab Hyrcano tribus Judæorum millibus adductis, primus murorum, quæ ipsi evenerat, partem dejecit.

Pelusiũ capit. Amm. Marcel. 22. Strab. lib. 17. Hirtius. Joseph antiq. 14. 14.

LXXVIII. Idem & Arabas hospites suos, Sœmique filium Ptolemæum, & Jamblichum Regulos, multasque præterea Syrorum civitates ad mittenda Mithridati auxilia impulerat. Cæterum deinde iter ad Cæsarem contendenti pacatius præter nomen Cæsaris, & auctoritatem victoriæ, idem Antipater præstitit, Ægyptios Judæos, conspectu suo, & Pontificis ostensa epistola, in partes pertrahendo. Ita & qui Oniæ regionem incolebant Judæi, arma quæ prohibendo itineri sumpserant, posuerunt: & omnia hospitaliter præbuerunt exercitui. Ab Onia Simonis filio Judæorum Pontifice, loci nomen deductum est, qui vastante Hierosolymam Antiocho in Ægyptum fugiens, concedente Ptolemæo templum ad similitudinem Patrii in Heliopolitano pago exstruxerat.

Et Oniæ regionem occupat. Hirtius. Joseph. de bello Judaico. 1. 7. 7. 17. Eusebius. num 1856.

LXXIX. Haud procul inde Memphis aberat, (stadia centum octoginta intererant) cognitoque successu Mithridatis, inde quoque legati venerunt, oppidum dedentes. Eo recepto Mithridates ad Ægyptium Delta processit. Insula est haud procul Alexandria, quam in ejus literæ formam, una parte mare,

Et Memphin: Hieronym. in Dan. c. 9. & 11. Ioseph. antiq. 14. 14.

Hirtius. Marcellin. Strabo. duabus Pelusiacum & Canopicum Nili ostia constringunt. Appropinquanti missæ à Ptolemæo copiæ occurrerunt; eorum pars, non expectatis subsequentibus, flumen quo Delta clauditur transgressa, tenentem se munitis Romana forma castris Mithridatem temere lacevissit.

Ægyptios profligat. Diod. lib. 43. Joseph. Hirtius. LXXX. Sed improvisa Mithridatis eruptione magnus numerus cum Duce Dioscoride occubuit. cæteros notitia locorum texit, aut quibus flumen transierant, navigia reportarunt. In hoc etiam prœlio insignis Antipatri opera fuit, qui laboranti Mithridati subvenit, Ægyptiosque jam sua opinione victores pepulit. Quum deinde cætera multitudo advenisset, Mithridates denuo cœptus oppugnari, nuncios ad Cæsarem de rebus suis misit. Ergo sub idem tempus & hic ad recipiendum Mithridatem, & Rex ad opprimendum proficiscuntur.

Cæsar. Ptolemæi copias superat. LXXXI. Neque Ptolemæus, quamquam venerat prio,roperæ pretium facere potuit, antequam Cæsar adveniret; aut hoc præsente prohibere, ne copiæ conjungerentur. Hoc facto, quum jam metueret, ne ad se iretur, equitatum omnem cum delecto pedite misit ad flumen ex Nilo deductum, quod superandum Cæsari erat: & donec eminus pugnatum est, loco adjuti facile restiterunt. postquam Germani equites vadis repertis tranarunt, legionarii magnis excisis arboribus, quæ ripam utramque magnitudine contingerent, & aggere superinjecto signa transtulerunt; terga vertunt hostes nequidquam. pauci enim refugerunt ad Regem, cæteros celeritas victorum occupavit.

Interitus Ptolemæi Dio. Flor. 4. 2. 60. Hirtius. Plutarch. Cæsar. cap. 72. Orosius. 16. 16. Liv. Epitom. LXXXII. Ægyptii horum clade suoque periculo anxii, legatos ad Cæsarem de pace mittunt. ille perfidam & imbellem gentem cogitans, victoria finire bellum maluit. alteroque statim die castra Regis undique simul adortus, quamquam præter manufactas munitiones, hinc editissimo loco, inde palude aut Nilo tuta, expugnavit. Magna ibi cædes pugnantium fugientiumque est edita: nam *viginti millia Regiorum cæsa referuntur*; *quingenti ex victoribus*. Rex ipse quum navigio conscenso fugeret, præ multitudine adnatantium insilentiumque, in Nilo navicula subsedit.

Alexandrini se dedunt. Florus. Capitol. in Maxim. cap. 111. Orosius. Appian. lib. 11. Civil. LXXXIII. Cadaver expulsum fluctibus, limoque obrutum, indicio aureæ loricæ repertum. nam id in bello gestamen erat Ptolemæorum Regum. Cæsar lorica Alexandriam præmissa, cum equitatu statim subsequutus, per media hostium præsidia intravit urbem. nec enim audito eo prœlio amplius de bello cogitaturos prospexerat. atque illi supplice veste gestuque, sacrisque prolatis omnibus, quorum religione deprecari offensorum Regum iram consueverant, occurrerunt victori, fideique ejus sine exceptione se permiserunt. Duodecim adhuc armatorum millia erant, navesque longæ septuaginta. Hæc novem ferme mensium spatio gesta: intra quod tempus & in Africa Pompejanæ partes coaluerunt; & Pharnaces paternum regnum recuperavit.

Cato Cyrenen navigat. Lucan 9. 32. Plutarch. Catone c. 32. 1 10. Plutarch. Pompeio. LXXXIV. M. Cato cum ingenti numero navium Corcyra profectus, Cyrenem petierat, estque receptus à Cyrenensibus, quamquam Labieno diebus aliquot ante advecto portas clauserant. Eo in cursu naves ad eum venerunt, cum Sex. Pompejo noverca Cornelia crudeliter interfecti viri triste nuncium perferens. Id auditum totaque classe mox vulgatum sic exterruit animos, ut plerique convertere vela, seque victori permittere cogitarent, exstincto, pro quo arma tulissent, Pompejo. Sed Catonis oratione revocati sunt plurimi: pars (ne-

que enim retineri quemquam invitum Catoni placebat) in Italiam abnavigavit cum Cornelia, cui nihil à victore metuendum constabat. atque deinde nescio quas Pompeji reliquias nacta sepelivit in Albano.

LXXXV. Catoni cum cæteris petenda provincia Africa videbatur, quo appulisse L. Scipionem audierat, Varumque habere magnas ibi copias, & fidum partibus Jubam: sed neque mari tutus erat transitus; & pedibus circumituro Syrtes per deserta & arida laboriosum iter, molesta sitis, infesti serpentes, insuperabiles pene difficultates objiciebantur. Catoni tamen nulla videbatur pœnitenda via, qua servitutem effugeret: tantumque abundavit ille vir animo, ut plerisque suorum ad eadem conanda inserere posset audaciam. Dimissis enim qui sequi noluerant, inter quos & C. Cassius recta profectus ad Cæsarem erat; tamen plures decem millibus eduxit. Africam petit. Plutarch. Catone. Liv. Epitom. Vellei. & 54.3. Dio. Cic. Famil. 15. 14.

LXXXVI. Sed quia per squallentia loca proficiscenti timenda inopia aquarum erat, magnam asinorum multitudinem oneravit utribus: plaustra quoque multa secum traxit, & adversus venena serpentium Psyllos, qui & exsugere virus ex vulneribus erant soliti, & carminibus vim nocendi anguium hebetare. His ita præparatis, quamquam bruma erat, quo anni tempore mitius uritur ea regio, per æstatem sole torrida, & sperari pluviæ poterant; divisis in partes copiis, quo commodius aquarentur, periculosissimum iter ingressus est. Ipse pedes ante signa ibat, laboris sitisque præ aliis patiens, totique exercitui exemplum, & deficiendi pudor. Per arenosa loca, in quibus plerumque viarum notas violentissimi flatus abolent, ægre ad Ammonis ædem perventum. Difficillimo itinere. Strab. lib. 17. Plutarch. Florus 4. 11. 2. Lucan.

LXXXVII. Ibi refectis nonnihil copiis, reliquum iter absolvit. tricesimo, quam erat Cyrenis profectus, die circumgressus est Syrtin: inde pari ferme temporis spatio per cultiora paulo loca Leptin ventum, quę *minor* vocatur, ibique reliqua pars hyemis ad quietem militi concessa. Sed Mithridatis filius Pharnaces occasione temporum usurus, Phanagorenses diu oppugnatos, mox Colchidem omnem receperat: deinde in Pontum conversus, Sinope erat potitus, atque invitante successu, per absentiam Dejotari Regis, Armeniam minorem, & Cappadociam Ariobarzanis Regnum vastare atque occupare cœperat; quum Dejotari precibus, & Amisenorum periculo, qui interim oppugnari cœpti erant à Pharnace, Domitius Calvinus excitus, Pharnacem *abstinere Sociorum Regnis* jussit, quo plus auctoritatis denunciatio haberet, cum omnibus copiis subsequutus. Pharnacis bellum. Lucanus. Strabo. Sueton. Cæsar. 35. 51 Appianus. Mithrid. Dio. Hirtius de bello Alex. cap. 36.

LXXXVIII. Ea constabant ex legione XXXVI. quam solam retinuerat, duabus ad Cæsarem missis; duabusque Dejotari legionibus, quas ille Romanum in morem armatas institutasque jam à compluribus annis habebat. His accessit ex tumultuariis militibus in Ponto confecta legio, cum auxiliis Cilicum, & centum Dejotari, totidem Ariobarzanis equitibus. Pharnaces adventu Domitii paulisper territus, fraudes moramque nectere, *Cappadociam* longius dissitam *dimittere; non dimittere Armeniam*; denique postulare *ut Cæsari res integra servetur*. At Domitius indignum nomine Cæsaris & populi Romani putans, intermittere expeditionem, & Bosporano relinquere prędam, Nicopolin processit, Armeniæ minoris oppidum. Cum Domitio Calvino.

LXXXIX. Ibi quum castra vicina hostibus haberet, factum est, ut ex literis interceptis, Cęsarem in magno esse discrimine Pharnaces disceret. Idcirco su- Prœlium inter hos.

Dio. Hirtius. Liv. Epitom.

turum ratus, ut omnino discedere Domitius cogatur, trahendi temporis caussa, sine detrimento auctoritatis, numquam longius produxit copias, quam quoad fossæ, quibus ab utroque latere locum muniverat, pertingerent. equitatum, quo erat superior, extra fossas habebat. Et processit ei consilium, quippe Domitius quum morari diutius non posset, infecta re discedere turpe putaret, iniquo loco improsperum prœlium fecit.

Et victoria Pharnacis. Hirtius. Dio. Petronius. Plutarch. Cæsar cap. 73. Appian.

XC. Pontica legio tota ferme interiit. Dejotari copiæ vix conspectum hostium tulerunt: sexta & tricesima legio quum totus Regis exercitus eam adortus esset, virtute se defendit, amissisque militibus omnino ducentis quinquaginta, in loca situ tuta se recepit. Inde Domitius collectis reliquiis suorum, per Cappadociam in Asiam rediit. Pharnaces mire elatus hac victoria, multas extorsit populo Romano sociisque provincias, Bithynia, Cappadocia, finitimisque regionibus occupatis, pulsisque qui beneficio Romanorum hæc obtinuerant Regulis. Recepit & Pontum, nullo jam defendente. Amisoque expugnata, sævissime tractavit & cives Romanos qui ibi negotiabantur, & oppidanos: interficiendo puberes, exsecando pueros, nullo prætermisso genere, aut ignominiæ aut crudelitatis. Inde jam per Bithyniam paterna vestigia premens, Asiam cogitabat invadere: fecissetque nisi Asandri nunciata defectione fuisset revocatus, quem Bosporano Regno præfecerat. Hæc pro magnitudine rerum celeribus & calidis nunciis ad Cæsarem delata, mersum voluptatibus, & Ægyptiis deliciis mancipatum, ad Rempublicam capessendam, duobus acerrimis stimulis, excitarunt.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CONFIRMATIS in Africa Pompejanis partibus, imperium earum P. Scipioni delatum est; Catone, cui ex æquo deferebatur, cedente. Et quum de diruenda urbe Utica propter favorem civitatis ejus in Cæsarem deliberaretur, idque ne fieret, M. Cato tenuisset, Juba suadente, ut dirueretur; tutela ejus, & custodia mandata est Catoni. Inde Pompejus Magni filius in Hispania contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius, nec Petrejus excipere volebant, bellum adversus Cæsarem renovavit. Pharnaces Mithridatis filius Rex Ponti, sine ulla belli mora victus est. Quum seditiones Romæ à P. Dolabella Tribuno plebis, legem ferente de novis tabulis, excitatæ essent, & ex ea caussa plebs tumultuaretur,

inductis à M. Antonio Magistro equitum in urbem militibus, octingenti è plebe cæsi sunt. Cæsar, veteranis cum seditione missionem postulantibus, dedit: Et quum in Africam trajecisset, contra copias Jubæ Regis cum discrimine magno pugnavit.

CÆSAR Ægyptiis ad deditionem coactis, quum provinciam facere posset, novarum scilicet rerum metu, si forte nacta violentioris ingenii præfidem fuisset, noluit: revera præmium libidinum Cleopatræ dedit, juncto in matrimonium Regnumque superstite Ptolemæo, qui puer admodum mariti Regisque sustineret nomen: opere potentiaque Cæsari & Cleopatræ relicta. adeo non dissimulatus adulter, ut & continuo secum haberet Reginam, & convivia sæpe in primam lucem cum ea protraheret: denique per speciem cognoscendæ antiquitatis, eadem thalamego, sequentibus navibus quadringentis, Nilo flumine subiit, vel ad Æthiopiam penetraturus, ni sequi exercitus recusasset.

Cęsar interim cum Cleopatra deliciatur. Sveton. Cęsar. 35. 1, 52. 1. Plutar in Cæsar. cap. 72. Hirtius. Dio. Appianus. lib. 11 Civil.

II. Thalamegos princeps invenit Ptolemæus Philopater, ea structura, quam accurata descriptione Callixenus exsequutus est. Neque dubitatur, aut diutius hæsurum in Ægypto Cæsarem, aut secum deducturum illam fuisse, nisi intervenisset coërcendi Pharnacis necessitas. Idcirco abducta ex Regno Arsinoë, ne molesta sorori esset; legiones duas reliquit præsidio novis Regibus, simulque custodiæ, ne qua occasione mutare animum possent. ipse cum sexta veterana pedestri itinere contendit in Syriam. Ibi civitatibus, quarum auxiliis adjutus fuerat, magna beneficia tribuit, Judæis præcipue, quorum principatum firmavit Hyrcano, civitatem Romanam cum immunitate dedit Antipatro, utrumque absolvit incusatos ab Aristobuli filio Antigono, procuratoremque Judeæ declaravit Antipatrum.

Inde contendit in Syriam. Athenæ 5. 9. Diod. lib. 42. Joseph antiq. 14. 15. Joseph. de bello Jud. 1. 8.

III. Hyrcano petenti potestatem concessit instaurandi muros Urbis suæ, quos Pompejus dejecerat. unde mox fœdus cum legatis eorum renovatum est Senatusconsulto, quum ex literis Cęsaris ea de re in ęde Concordię L. Valerius L. F. Prętor retulisset, A. D. Idus Decembres. His ita constitutis, tyrannisque & dynastis, ut merita cujusque erant, itemque civitatibus donatis mulctatisve, & controversiis cognitis, gentili suo Sex. Cęsare legionibus pręposito, cum classe quam sequi jusserat, in Ciliciam contendit, ad Pharnacis bellum iturus, quo maturius rebus in Urbe, & per provincias undique motis posset occurrere.

Mox in Ciliciam. Tacit. Hist. 5. Joseph. antiq. Hirtius.

IV. Nam & ex Urbe seditiones nunciabantur, & in Africa atque Hispania non contemnendę Pompejanorum vires coalescebant. Jam ad cœteros duces, qui in Africam erant transvecti, Cato pervenerat, ejusque sapientia & auctoritate res ibi ex incertis variaque ęmulatione fluxis constitutę firmatęque erant. Quippe P. Varus, quod *se jam diu præfuisse Africæ, sociumque victoriæ Jubæ* ferebat, nolebat nobilitati dignitatique L. Scipionis concedere. & Jubam uterque adulabatur, in hoc maxima spei parte reposita: superbusque Rex suo ingenio, eo pervenerat arrogantię, ut primo congressu Catonis, inter hunc & Scipionem medius consideret.

Catonis adventu Pompejanæ partes in Africa confirmantur. Appianus. lib. 11. Civil. Liv. Epitom. Dio. Plutarch. Catone c. 63.

V. Sed Cato non ferens publicam ignominiam, in alterum latus transtulit sellam suam, Scipionemque in medium accepit; quamquam invidum hominem & iniquum, & qui tanto melioris viri famam etiam scripto edito attrectare non fuerat veritus. Sed & postea deferentibus imperium omnibus, noluit accipere,

Cato imperiũ oblatum recusat. Dio.

Vellei. 2. 54. 3. Plutarch. Liv. Epitom. *turpe futurum* dictitans, *si pro legibus dimicans, contra leges imperaret. præsentibus enim Consularibus, imperare Prætorem non oportere*. Insistentibus *ut igitur æquata cum Scipione potestate præesset rebus*, id quoque recusavit; addens, *unius auspiciis administrari omnia consultius esse*.

De Uticensium excidio deliberatur. Liv. Epitom. x Dio. Plutarch. VI. Sic ad Scipionem summa rerum rediit, nominis quoque favore adjutum, bellumque terra marique haud segniter apparari cœptum. Nam & Siciliam Sardiniamque infestabant classibus, captasque naves abstrahebant, arma præcipue ac ferrum quærentes, quibus rebus egebant: & in Africa quidquid adversum partibus videbatur, validis præsidiis occupabant: aut vires nocendi detrahebant suspectis. Maxime consultatum est de Utica, prævalida urbe, & in partes Cæsaris proniore. Infensissimus Uticensibus Juba erat, eosque *concidi omnes, urbem solo æquari* jubebat: ceterique metu aut adsentatione concedebant in sententiam.

Cn. Pompeius bellum in Hispan. à movet. Liv. Epitom. Plutarch. Dio. Hirtius de bello Afric. cap. 22. Cic. Attic. 12. 2. Auctor. de bello Hispan. cap. 1. VII. Ibi Cato summis viribus obnixus, salvum oppidum retinuit: sponsoremque obtulit pro Uticensibus, eaque gratia custodiam Uticæ, finitimique & maris & agri, mandante Scipione lubens recepit: utilemque partibus, & rerum omnium velut horreum effecit, arma, commeatus, machinas hinc exercitibus ministrando; quam inconsulta cœterorum ira deletam cupiverat. ita crudelitas & amentia sæpe in sua præsidia sæviunt. Ejusdem Catonis hortatu paulo post etiam in Hispania, magnum bellum Cn. Pompejus adolescens excitavit. Nam hominis gravissimis verbis stimulatus, *pro claritudine paterna, relictisque ab eo clientelis, magno animo* jubentis *Rempublicam capessere*; profectus ab Utica in Regnum Bogudis, repulsusque à Mauris, trajecit in Baleares insulas. inde, cognitis Hispaniæ turbis, quarum ex Cassiano tumultu magnæ & acres reliquiæ erant, brevi tempore insignes in ulteriore provincia progressus fecit, & quia nec Afranius nec Petrejus excipere delatum ab ipso imperium voluerant, ulteriora subinde moliri, & per se administrare bellum cœpit.

Cæsar Cappadociam constituit. Appianus. lib. 2. Civil. Hirtius de bello Alex. cap 56. Strabo. Cic. Famil. 15. 3. Diod. lib. 42. VIII. At diversis longe orbis partibus Cæsar conventu Cilicum Tarsi acto, per Cappadociam magnis itineribus Comana venit, ibique sacerdotio Lycomedi tradito, qui è Regio Cappadocum genere ducebat stirpem, hujus in gratiam quatuor schænos agri ad priores sacerdotii possessiones adjecit Cæsar: & Ariarathi fratri Regis Ariobarzanis (is obtinuisse prius id Sacerdotium videtur) quædam attribuit: ne otiosus & egens fratri suspicionem, sibi periculum crearet; præsertim quum & antea fuisset sollicitatus à quibusdam gentis principibus, ut regnare vellet. Ariobarzani autem, pro his quæ imperio ejus decedebant, partem Armeniæ minoris ademptam Dejotaro dedit.

Dejotaro deprecantibus ignoscit. Hirtius. Dio. IX. Quum enim ad Gallogræciæ fines accessisset, depositis Regiis insignibus & supplicis habitu sumpto Dejotarus occurrit, excusans *quod in ea parte terrarum positus, ubi nulla præsidia Cæsaris essent, præsentibus imperiis paruisset*. Adversus ea Cæsar commemoratis *beneficiis suis, tamen ætati ejus dignitatique & amicis deprecantibus dare* dixit *ejus delicti veniam: de controversiis Tetrarcharum postea cogniturum. interea legionem Romana disciplina constitutam à Dejotaro, equitatumque omnem adduci ad bellum Ponticum* jussit. Pharnaces intellecto Cæsaris adventu ommittere Amandrum coactus in Pontum recurrit; de pace legatos præmittens, quod Imperatoris acerrimi timebat impetum, licet exiguis tamen copiis instructi.

X. Nam sexta legio, quam ex Ægypto deduxerat, adeo multis erat prœliis diminuta, ut minus mille militum haberet: Dejotari legio, nec genere hominum, nec usu rei militaris censebatur: duas habebat præterea, quæ nuper sub Domitio cladem passæ erant. Cæsar legatos mitibus responsis ludificatus, nihil de velocitate itineris remittebat. Quum uni, quum alteri oratores sic ad Regem rediissent; ut verba Cæsaris ad pacem, festinatio ad bellum spectare viderentur, tertia legatio venit, auream coronam adferens: petensque *ut socii atque amici Regis donum acciperetur*. Pharnacis legationes ad Cæsarem. Dio. Hirtius.

XI. *Neque enim ullum adversus Cæsarem Pharnacis delictum exstare, nisi quod contra vim Calvini jus suum coactus defendere, quum abstinere bello in totum maluisset, injuriam propulsarit. Quanti enim fecerit amicitiam tuam* (inquiebant) *quo alio clariore documento cognosci potuit, quam quod auxilia petenti Pompejo nulla misit: atque ei Pompejo, cujus & in se libertatem, & in patre vim atque potentiam largiter erat expertus. Qui igitur adversario tuo victore, ne vivere quidem, nedum regnare potuisset, eum à te conservari æquum est. præsertim, quum pro mirabili tua clementia iis etiam ignoveris, à quibus durissimo tuo tempore es oppugnatus. Quis acerbior tibi hostis, quam Dejotarus exstitit? qui non contentus mittere quantas omnino potuit copias, ipse ad bellum profectus est, hac ætate, cujus excusatione, si non Rex & amicus & hospes Pompeii, sed libertus, aut unus de grege militum fuisset, uti potuisset.* Oratio legatorum. Dio. Hirtius. Cic. pro Deiot. cap. 3.

XII. *Sed tamen hunc absolutum hoc delicto, in numerum amicorum recepisti. Nec aut reprehendit ista Pharnaces, aut Dejotaro felicitatem suam invidet. Tui te exempli, tui moris admonet, oratque ut eo instituto uti pergas, quo haud pauciores adversarios, quam quibus invictus es armis, superasti. Quod si propter commissum cum Domitio certamen irascendum putas, at saltem Regis satisfactionem accipe. aut docebit hac à te vindicari non oportere; aut quidquid imperaveris faciet. hoc unum deprecatur, ne hostili adventu ad summam se desperationem adigas.* Bellum deprecantur. Hirtius.

XIII. *Dejotarus cæterique finitimorum amicitia Pompeii freti, lacessere non desierunt, donec Regem ad ea arma cogerent, quibus & ipsorum comprimeret audaciam, & bello victor, paternæ hæreditatis partem recuperaret. Et quamquam difficile est in bello, præsertim felicibus armis, tenere modum, neque calore victoriæ supra fines juris efferri; ea tamen modestia Pharnacis fuit, estque, ut neque plura quam appetere debuit attrectasse putet, & hujus ipsius causæ judicium tibi deferat. Nec sane aliam ob causam cum Domitio dimicatum est, quam quod ille rem integram ad tuam cognitionem relinquere noluit; Pharnaces præter te quemquam arbitrum pati non potuit. Hac potius, quam armorum fiducia, licet egregium & duobus atque viginti prœliis expertum, omnibusque victorem exercitum trahat, quietus in castris ad Zielam expectat responsum, quod à te moderatum amicumque referri, tum perpetuæ mansuetudinis tuæ, tum etiam Rei Romanæ, præsenti quidem statu rerum, interest.* Cujus causas in alios transferunt.

XIV. Cæsar adhæc *reportari ad Regem* jubens *coronam, tum se dona tamquam ab amico responsurum acccepturum, quum promissa præstitisset. frustra eum se venditare eo, quod amicum deseruisset in discrimine, auxiliumque non misisset Pompejo; neque Cæsari rem illam, sed ipsi profuisse, ne eodem victoriæ impetu* Cæsaris responsum. Diod. lib. 41. & 42. Hirtius.

cum cæteris, qui in præsidiis Pompeii fuissent, profligaretur, & ut maxime fecisset in suam gratiam, non ideo se privatis meritis publicas injurias condonare. Tamen quia neque mortuis vita, neque virilitas exsectis restitui possit, quod possit imperare: uti Ponto confestim decedat, familias publicanorum remittat, cætera quæ penes eum essent, sociis civibusque Romanis restituat.

Pharnaces rem callide trahit, Dio. Hirtius.

XV. Sed Pharnaces non ignarus necessitatum, per quas Cæsari ad Urbem erat properandum; callide agere, *diemque decedendi longiorem* postulans, & subinde mutans conditiones, tempus trahere occepit. Difficile erat hominem eo ingenio, eaque rerum peritia fallere. Igitur fraude fraudem eludens Cæsar, dum alias admittit conditiones, alias rejicit, decepit Pharnacem, priusque conseruit manus, quam quisquam putavisset. Nam positis ab hoste circiter millia passuum quinq; castris, situq; locorum explorato, quam proxime ad eum statuit accedere.

Sed Cæsar pugnare festinans, exercitum hortatur.

XVI. Sed quia ferme eumdem habebat exercitum, qui victus cum Domitio fuerat, oratione militum animos confirmandos ratus, concionem advocavit: *caussisque belli breviter* enarratis, *has igitur*, inquit, *Romani nominis injurias quisquam, cui modo manus & arma sint, patiatur? nedum nos, quibus multo quam nunc sumus paucioribus, adhuc imparatis atque oppressis subito tumultu, Alexandria fortissimum & nobilissimum oppidum, & Rex multo potentior hoc Pharnace succubuit: quid enim ad Ægyptum est Bosporus? quamquam hic etiam Bosporo excidit, contemptus pulsusque à famulis suis, nec fiducia virium in Ponto resistens, sed quia neque procedere nostri metu, neque redire in Regnum Asandro prohibente potest.*

Loci omen pro se interpretatur. Appianus. Mithrid. & 11. Civil.

XVII. *Atque is quidem bono omine res gesturum putat, quod eo loco castra posuit, unde progressus pater ejus, Triarium cum paucis & incompositis temere se objicientem superavit. Sed si qua manium Mithridatis ullo loco potestas est, quis dubitet, quin omnis à nobis statura sit contra sceleſtissimum parricidam? Quare mihi quidem stulte delegisse locum videtur, qui patris memoriam ullam retineat. hæc, hæc nefandi facinoris conscientia saucium exagitabit animum, consilia emovebit; audaciam deprimet; hoc ei loco Mithridatis occurrent umbræ, hominiq; damnato & deprehenso, vindictamque præsentem præsentienti, errorem, consternationem, amentiam furiæ patris impingent.*

Pharnacis victoriam elevat.

XVIII. *Et hæc quidem, quia viribus humanis superiora sunt, quamlibet egregium dejicere Imperatorem possent. & Pharnaces neque ulla re magna gesta, neque patri, qui tamen toties à Romano milite victus est, comparandus; furto quam bello melior, & sociis potius timendus quam hosti, quod cum Domitio tyrones ducente, & meis temporibus festinare contra belli rationem coacto, prælium prosperum fecit, aut viribus suis aut felicitate confidat? Quantula enim illa, si omnia reputes, victoria, aut cujus adeo laudis fuit? Ut enim de ea paucis disseram, una caussa moveor, ne forte quidam eorum qui interfuerunt, viribus hostium, aut prudentia Regis se victos arbitrentur. nam plerique, satis novi, memoria pugnæ istius, non ad timorem, sed iram, sed cupiditatem ultionis, sed impatientiam moræ, commoventur. hi quidem veterani mei* (sextæ legionis milites innuebat) *ab hoc sicut cæteris hostibus invicti, neque ista commemoratione, neque omnino cohortatione mea indigent.*

Ejusque caussas.

XIX. *Sed & sexta & tricesima legio, sola sustinuit totum exercitum Regis*

amissi

amissis paucis, frustra impedire conatis hostibus, se quo voluit recepit. Quod autem acceptum est detrimenti, neque militibus imputandum est, neque ducis imperitiæ, neque Pharnacis aut prudentiæ, aut viribus. quæ igitur caussa istius ignominiæ fuit? Tempora mea, uti prædixi, & locus qui erat pro hostibus, & quod reverti Domitius non tentata pugna indecorum, commorari diutius iisdem locis nullo pacto faciundum judicarat. Igitur numero militum equitumque, ad hæc locorum situ munitionibusque superiori, non tam gloriosum est, quod fossas transcendere ausos, in ipso conatu oppressit, quam turpe futurum erat, si esset à paucioribus intra sua munimenta superatus.

XX. *Cæterum, quæ tunc maxime adjuverunt hostem, hoc tempore nulla sunt. non ab aliquo ducum meorum administratur bellum, qui meas rationes respicere, atque eo dirigere consulta omnia debeat: quæ res plerumque, locis atque temporibus difficilibus intervenientibus, perquam est incommoda: Imperator vobis adest, & Imperator Cæsar, cujus promissa numquam fefellerunt exercitum, cujus spem numquam fefellit miles: locum autem à Pharnace delectum, non magis hostilia castra, quam nostra muniturum esse propediem ostendam. Vos interea aggerem, celeriter usui futurum, intra vallum comportate.* In præsentia omnia aliter se habere demonstrat.

XXI. Castra Pharnacis eo situ erant, ut editissimo colli imposita præruptis vallibus munirentur. easdem valles ei munimento pariter futuras, qui diversa à parte castra opposuisset Cæsar videns, dubia adhuc luce in eum locum deferri comportatum aggerem jubet, ibique castra munire incipit. Ea re conspecta Pharnaces, nam mille admodum passuum vallis intererat, productis copiis aciem instruit: neque commovetur Cæsar, quia vallis iniquissima transitum impediebat, more magis militiæ, quam pugnandi consilio facere Regem putans; ut opus prohiberet, aut ostenderet fiduciam. Sed ille sive loci felicitate confisus, sive auspiciis, ut postea auditum est, sive contemptu copiarum, quas vicerat prius, & veterani sui exercitus virtute, in præruptam vallem, qua nemo sanus demissurus copias credebatur, descendit; eamque permensus, eodem gradu adscendere per angustam & arduam semitam cœpit. Pharnaces instructo exercitu Cæsarem petens. Hirt. de bello Alex. cap. 73.

XXII. Cæsar incredibili hostis audacia oppressus, omnia simul agere necesse habebat; revocare ab opere milites, arma jubere capere, instruere armatos, & quid ubique fieri vellet, ostendere. Interim falcati currus Regis adfuerunt: & propter iniquitatem loci, quamquam à trepidantibus, multitudine telorum haud difficulter oppressi sunt. Sequuta est acies hostium, neque turbata suorum casu, conflixit acriter. Sed quia in subeuntes pila ex edito conjiciebantur, cito mutata prœlii est ratio. præsertim dextro cornu, ubi sexta legio constiterat. sinistro, mediaque acie, tardius, sed tamen profligati sunt Regii, & per præcipitem vallem acti, multi hostili ferro, alii suorum incidentium pondere procubuerunt. qui autem celeritate pestem utramque vitaverant, ut expeditius fugerent, armis projectis ad sua castra contenderunt. Profligatur.

XXIII. At Romani non contenti persequendis ad ima vallium hostibus, ad alteram partem adscendere, vimque facere cœperunt, neque hostes quamquam è superiore loco magnam moram injicere inermes poterant. Sic enisi milites Pharnaces fugit. Plutarch. Cæsar. c. 73. Liv. Epitom.

Appianus. lib. 2. Civil.

ab eadem alacritate castra oppugnarunt, & nequidquam defendentibus, quæ præsidio fuerant relictæ, cohortibus, cœperunt. Ea tamen mora spatium Pharnaci dedit, paucis cum equitibus se proripiendi, ne vivus veniret in hostium potestatem. exercitus sane totus periit, omni aut occisa Regiorum, aut capta multitudine. Rebus his præclarissime gestis, magna lætitia Cæsaris fuit, quod & facilis victoria ex difficillimo initio exstiterat, & hostis non contemnendæ opinionis sine ulla belli mora victus erat. ajuntque *Pompeii prædicasse felicitatem, cui ex eo genere hostium cum ingenti gloria cognomentum Magni partum esset*.

Mox ab Asandro occiditur. Plutarch. Flo. 4. 2. 63. Sueton. Cæsar. 7. 34. Appian. Mithrid. Diod. lib. 42.

XXIV. *Romam certe scripsisse* creditur *celebratum illud, velocitatem victoriæ cursu & brevitate verborum exprimens, veni, vidi, vici: eumdemque postea titulum inter fercula triumphi prætulisse.* At Domitius ad insequendum Pharnacem missus, Sinopem delatum cum mille admodum equitibus, qui ad eum ex fuga convenerant; accepto in deditionem oppido, salvum abire permisit. Ille magna suorum indignatione equis interfectis, in naves se contulit, vagatusque circum Ponticas gentes, è Scythis Sarmatisque contraxit mediocrem multitudinem: Theodosiamque & Panticapæum recepit. Inde vi adjungere proxima quæque Bospori conantem, Asandri arma exceperunt: prœlioque commisso, quum quod roboris habebat, equites pedestri pugnæ minus adsueti vincerentur; Pharnaces fortissime pugnans interfectus est, ætate quinquagenarius: quum Bospori Regnum annos admodum quindecim tenuisset.

Cæsaris acta post victoriam Hirtius. Dio.

XXV. Interea Cæsar præda Regia militibus concessa, juxta trophæum Mithridatis, quod victo Triario erectum, ut rem diis belli præsidibus sacram, evertere nefas habebatur, aliud de Pharnace opposuit. ipse cum expeditis equitibus profectus, *legionem sextam decedere ad accipienda præmia in Italiam* jussit, auxilia Dejotari remisit domum; Cælium Vinicianum cum duabus legionibus reliquit in Ponto. Amisenis in calamitatis solatium concessit libertatem: cœtera quæ cuique Pharnaces eripuerat, antiquis dominis restituit, excepta parte minoris Armeniæ, quam Ariobarzanis esse jusserat. Per Gallogræciam atque Bithyniam iter faciens, controversias earum provinciarum composuit: & quæ quemque tenere vellet constituit.

Mithridatis Pergameni præmia. Hirtius. Plutarch. Bruto cap. 9. Cic. Bruto. c. 5. & ad Attic. 14. 1. Auct. de caus. corrupt. eloq. Dio.

XXVI. Dejotaro, non solum propter lata adversum se arma, sed etiam quia sociis victoriæ donanda non aliunde cumulatius sumi poterant, iniquior. Idcirco licet ille deprecatores haberet plurimos, & Nicææ defensus à Bruto esset enixissime; quæ postea oratio est edita; Mithridati Pergameno, cujus Ægyptio bello præclara opera fuerat, Tetrarchiam Gallogræcorum, pene totam Dejotaro possessam, quasi jure gentis & cognationis adjudicavit Cæsar, eumdemque *Regem* appellavit *Bospori, qua Pharnaces tenuisset, etiam mandato adversus Asandrum, si cedere nollet, bello.* Inde transgressus Asiam Græciamque in Italiam trajecit, nusquam diutius moratus, quam dum pecunias quocumque titulo exprimeret, quæ per publicanos ei maxima cum invidia cogebantur: quemadmodum erat & superiore anno factum.

Cæsar studiose cogit pecunias. Dio. Cornel. Nep. Att. 7. 35. Cic. Attic. 13. 23.

XXVII. Namque cupidus & sciens imperandi, neque regimen rerum sine exercitibus retineri posse noverat dicebatque, neque exercitus sine stipendiis ac præmiis. Idcirco & quam a quaque civitate summam promissam Pompejo cogno-

verat, exegit: & ab aliis quæsito undique colore postulavit. Tyri certe sustulit è sanctissimo Herculis fano donaria, per eam caussam, *quod fugientem cum privigno Corneliam Tyrii hospitaliter excepissent.* Misit & in Urbem epistolas, collationem pecuniosis imperans, quo tempore T. Pomponio Attico propter egregiam integritatem vitæ, non modo molestus non fuit, sed etiam remisit condonavitque Q. Ciceronem Q. F. Attici sorore genitum; C. Trebonio, A. Hirtio pro eo deprecantibus.

XXVIII. Dum ista per diversas provincias geruntur, magnas Romæ turbas Tribunatus P. Cornelii Dolabellæ excitavit, de novis tabulis ferenda lege. Accedebat malis adversarius pari audacia L. Trebellius, & deterior utroque M. Antonius Equitum Magister. Inter hos infelix civitas, quotidianis terroribus vexabatur: aliunde satis inquieta novæ dominationis timore & jam sensu, ac majores subinde præteritis calamitates exspectans. Nam & prodigiis,& responsis haruspicum exanimabantur, quæ illo & superiore anno acceperant. Quippe C. Cæsare P. Servilio Consulibus, sub exitum anni, quum forte sacra Isidi fierent, examen apum in Capitolio, juxta colossum Herculis sedit.

Turbæ Urbanæ ex Tribunatu Dolabellæ. *Liv. Epitom. Cic. Philip. 10. 10 11. 6. Dio.*

XXIX. Ob eam rem de sententia vatum, omnia tum Isidis, tum Serapidis sacella sublata sunt. Ea dum diruuntur, forte & Bellonæ ædicula per errorem excisa, nefandorum sacrorum crudelitatem patefecit, repertis ibi fictilibus humana carne plenis. Hoc autem anno, quo Alexandrinos & Pharnacem vicit Cæsar, magnus terræmotus exstitit, bubo conspectus est, fulmina Capitolium & fanum Fortunæ publicæ Cæsarisque hortos, & in iis equum ex insignioribus percusserunt, & Fortunę templum sponte patuit. Pręterea sanguis è pistrino effusus ędem Fortunæ Primigeniæ attigit, & infantes aliquot sinistras in capitibus habentes nati sunt. *Id maxime certum esse versæ fortunæ præsagium, & deterioribus in meliores imperium dari* haruspices adseverarunt, & populus credidit.

Prodigia. *Rycquius de Capitol. c. 25. Dio.*

XXX. His rebus anxias mentes, magis etiam quæ videbant, terruerunt. Nam Kalendis statim Januariis, M. Antonius Magister Equitum, Senatu convocato, prætextatus & sex stipatus lictoribus, speciem quamdam priscæ reipublicæ exhibebat; sed quando nec Consul usquam, nec Prætor ullus erat, ad hæc gladio cinctus ipse multitudinem secum trahebat militum, & omnia pro potestate agebat; nemini dubium esse poterat, à priori forma civitatem ad extremæ servitutis vilitatem descivisse. Urebat etiam animos supra acerbitatem præsentium, instantis indignitatis expectatio.

M. Antonii Magisterium equitum. *Cic. Phil. 2. 25. Dio.*

XXXI. *Mox enim adfuturum Cæsarem victorem omnium, re dominum, nomine Dictatorem. quam igitur illi fore superbiam, si cliens ejus & Magister Equitum tam insolenter obtereret leges? Sane clementiam hactenus insignem præstitisse, plerisque ignoscendo, à quibus esset oppugnatus Sed quem præstare posse mansuetudinem eamdem mansuram victori & securo, quam validis adhuc diversarum partium rebus, & de exitu dubitans adhibuisset? Tyrannos ingenium ad tempus tegere: donec perfectis quæ optaverant, tam incipiant vacare metu, quam semper vacent verecundia.*

Et ex his Præsagia malorum Romæ.

XXXII. Ne minima quidem in malis consolatio miseris aderat, querendi invicem, mutuisque sermonibus sublevandi animos: quum suspecta fides etiam intimorum, & proditis certum periculum esset. quin ultro cogebantur

Quæ tamen suppressit metus à Cæsare.

abdere sensus suos, & quum alii essent, alios ostendere. Nec enim ferri tantum quæ fierent, auctores eorum volebant; sed laudari quoque: ac subinde supplicationes velut ob rem bene gestam edicebantur, & frequentibus ludis spectatorum postulabatur hilaritas. quum ille ipse conspectus esset acerbus & ignominiosus, quod, paucis exceptis, quos Tribuni faciebant, ludis Magister Equitum præsidebat accinctus, & ne publicæ quidem lætitiæ condonans exprobrationem servitutis. Sic adfecta civitate P. Cornelius Dolabella exortus est novarum tabularum auctor, adolescens audax, nobilis, obæratus, qualibus scilicet ad evertendum omnia nihil est paratius.

Tumultus ob legẽ de tabulis novis. Cic. Attic. 7. 8. 14. 21. 11. 20. 24. 24. Liv. Epitom. Dio. Plutarch. Anton. c. 12. Cic. Phil. 6. 4.

XXXIII. Erat is nuper exemplo P. Clodii è patriciis transgressus ad plebem, occasione forte testamenti, quo Livia heredem institutum mutare nomen jusserat; sed Tribunatus petendi consilium fuerat, in quo leges se laturum confidebat, quibus & ipse maximo ære alieno liberaretur. Idcirco factus Tribunus plebis, non diu distulit de tabulis novis promulgare rogationem, plebi gratissimam. Sed L. Trebellius collega Dolabellæ, C. Asinii potentia adjutus, creditorum suscepta caussa, optimatibus, & locupletiori parti civitatis erat jucundissimus. Ab horum concertatione magni tumultus initium in Urbe fuit: quum utraque factio captis armis vim faceret, crebræque hinc inde cedes patrarentur.

Antonii inconstantia. Cic. Philip. 2. 24. Dio.

XXXIV. Igitur & Senatus intercessit, rem integram in adventum Cæsaris servari jubens: & Antonius gestatione armorum in Urbe interdixit paganis. Sed ille tamen in occulto Dolabellę favebat, popularis favoris semper appetens: & in eadem caussa constitutus, qua ceteri, qui novas tabulas cupiebant. Postquam autem uxorem, patrui sui C. Antonii filiam, cum Dolabella stupri consuetudinem habere comperit, aut comperisse ratus est; & illam exegit domo, & hunc oppugnare ab eodem odio statuit; plebi quoq; jam iratus, à qua pluris fieri Dolabellam quam se videbat; quum apud Senatum communis culpę majorem partem ipse sustineret.

Ei mandatus abSenatu Reipub. tutela. Liv. Epitom. Dio. Cic. Attic. 11. 23.

XXXV. Jam erat ei concessum ab Senatu (juris enim quod amiserat, imaginem saltem tuebantur, jubentes quod prohibere non poterant) *ut introducto in Urbē milite, cum reliquis Tribunis, qui neutri partium se conjunxerant, Rempub. defenderet.* neq; multum eo consilio profectum adquietem erat. quum nihilo lequius duo Tribuni suas quisq; vires augendo, & inter sese, & cum Antonio Patribusq; decertarent. maxime, postquam Antonius seditiose agere milites audiens, qui pręmissi à Cęsare post Pharsalicam pugnam, duces suos Sullam atque Messallam exegerant; ad illos excucurrit, novo exemplo L. Cęsarem avunculum Urbis Prefectum declarans, qualem potestatem nullus umquam Magister Equitum habuerat.

Sed ille partes fovet.

XXXVI. Tum vero contempta senectute L. Cęsaris atrocius inter se collisę factiones, majore quam umquam tumultu atq; sanguine concurrerunt. Sed audita C. Cęsaris victoria, qui *compositis Ægypti rebus venire in Italiam nunciabatur*, paullisper continuit hominum audaciam: donec decedente metu, quum adversus Pharnacem profectus Cęsar esset, pristinus furor rediit. Inter hęc Antonius neutrarum partium studium pręferens, Trebellium clam fovebat, potestatemq; faciebat conciliandi assumendique militis. Sic tamquam è duobus castris debitores creditoresque ad pugnam prodibant è locis Urbis munitissimis, quæ pręsidiis ceperant: cędesque & incendia patrabantur, eo terrore, & tumultu, ut aliquando sacra Vestæ ex illius ædibus à Virginibus efferrentur.

XXXVII. Igitur alio Senatusconsulto mandata est Antonio diligentior Urbis cura, majorque militum manus introducta. Sed Dolabella desperans veniam à Cæsare, hoc agebat, ut claro aliquo facinore edito periret. Idcirco die dicta, qua *de tabulis novis, & mercede habitationum abolenda* (nam & hoc caput comprehenderat) *perlaturus legem esset, paratos esse ad rogationem accipiendam suos* jussit. Quum venisset tempus, & occupato utrimque Fori aditu, ligneisque turribus per opportuna loca erectis ad propugnandum, magna multitudo confluxisset; Antonius prima luce validam è Capitolio deduxit manum, interfectisque è plebe circiter octingentis, concidit tabulas legum, reliquos proposito locoque depulit, stationemque militum in Foro collocavit.

Et Dolabella armis expellitur Foro. Plutarch. Dio. Liv. Epitom. Appian. lib. II. Civil.

XXXVIII. Ne sic quidem solida quies ante Cæsaris adventum est Urbi reddita, quod Antonius auctoritatem Dictatoris suamque potentiam magnitudine vitiorum debilitabat: cujus nocturnæ comessationes, diurnus somnus, totius vitæ turpitudo, sermonibus omnium notabatur: qui non erubesceret, quo tempore Cæsari sub dio esset sæpe contra ferocissimos hostes dimicandum, potare, scortari, alea, somno, luxu non ferendo tempus consumere. Erat enim, si qui alius, ingenio nequam & nepos, & paulo ante Tribunus plebis in Essedo lictoribus præeuntibus per Italiam vectus erat, mimam Cytheridem in aperta lectica secum portans, cum turpissimorum hominum comitatu. *quacum aliquando & curru dicitur incessisse leonibus juncto*. Sed & occasione præsentium turbarum ad rapinas abusus, magnam vim auri, argentique, sed & vini diripiebat.

Antonii mores improbi. Plutarch. Cic. Philip. 2. 24.

XXXIX. Hæc altera fuisse putatur caussa, cur promptius ignoverit Dolabellæ adveniens Cæsar, præter priora hominis merita, qui partibus ejus totum se dediderat ab initio, & in Thessalia quoque pro eo strenue pugnaverat. Et erat alioquin ad tribuendam veniam facilis: nec ignorabat, difficulter ferri posse delicta aliena severe exsequentem, qui tam multa ipse peccasset. Interea, quum & pecunia indigeret infinita, & honores appeteret eminentissimos, nolebat multos offendere: quo devincti beneficio suo patientius jubenti quidlibet obsequerentur.

Cæsar ignoscit Dolabellæ. Plutarch. Cicer. Dio.

XL. Igitur quum magnus in Urbe plurimorum metus adventu ejus fuisset, vindictam admissorum exspectantium, eaque res sermonibus agitata toto eo tempore esset; repente receperunt animum, nihil de præteritis inquirente Cæsare. Sed is ad cogendos nummos mentem adjecerat, & præter magnam vim auri, quæ in coronas & statuas, & alia hoc genus, tamquam à volentibus offerebatur; ingentes summas mutui nomine congessit, quum neque negare quisquam auderet, nec ipse de restituenda cogitare putaretur. Sed ego Cæsaris natura diligentius expensa non dubitem, redditurum omnino cum fide fuisse, si diutius frui vita potuisset.

Cæsar mutuam pecuniam fumit à civibus. Dio.

XLI. Nec enim in tantis Imperii opibus deesse, unde quantacumque debita quandoque expungerentur, poterat; & ipse solitus omnia famæ studiisque hominum postponere, ubi præsentium temporum angustias esset eluctatus, ob pecuniam profecto amittere ista noluisset. Habebat autem ejus rei hunc obtentum, ut *ad hanc necessitatem Reipublicæ temporibus adactum* diceret, *cujus utilitati facultates suas omnes impendisset*. Ne tamen ad desperationem adigeret creditores, novas tabulas petente plebe constanter abnuit, *se quoque obæratum esse* dictitans, jussitque *contentum esse his, quæ prius in ea caussa statuisset*.

Novas tabulas petenti plebi negat. Sueton. Cæsar. 42. 3. Dio.

Adversario rum bona proscribit. Cic. Philip. 2. 28. Dio. Plutarch.

XLII. Inde proscripsit bona judicatorum hostium, hasta pro æde Jovis posita: & cum ea cupide empta essent à quibusdam, qui numquam fore putabant, ut à se exigeretur, ideoque minus fuerant soliciti quanti licitarentur; nihil cuiquam remisit. Inter quos & M. Antonius, Cn. Pompeji Magni sector, quum tanti viri copiosas facultates brevi dilapidasset, appellatus est. *Hanc offensam caussari deinceps solitus est Antonius, quum Cæsarem ad bellum Africanum non sequeretur: quia sibi pro meritis prioribus non fuisset gratia reddita.*

Plebem & potentes varie conciliat. Cic. Famil. 12. 18. Sueton. Cæsar. 38. 4. Diod. lib 48. & 42. Gronov. de Vet. Leg. lib. 11.

XLIII. Cæterum Cæsari non defuerunt artes & plebem, & socios victoriæ aliis rationibus conciliandi. Plebem, præter ludorum voluptates, remissis à tempore cœpti belli usuris, & habitationum commodo: qui enim duobus millibus nummûm conductas habitationes haberent, iis Romæ unius anni mercedem, in Italia quadrantem ejus condonavit, quo tenuiores sublevarentur. prætera publicatis multorum facultatibus, emendarum rerum copiam atque vilitatem effecerat. Ducibus amicisque suis honores distribuit, multa præter veterem morem, quo pluribus referendæ gratiæ locus esset, instituendo. Nam & Prætoriis Comitiis decem creavit primus: & Pontificum Augurumque & Quindecim virorum collegiis singulos addidit: & Equites Romanos aliquot, quorum opera erat usurus, itemque ordinum ductores, in Senatum adlegit.

Consules paucorum dierū. Appian. Dio. Macrob. Saturnal. 2. 3.

XLIV. M. Brutum Cisalpinæ provinciæ præfecit; Decimum ei, quæ trans Alpes est, Galliæ. Sed & in reliquam partem anni Consules fecit quos diximus, Q. Fufium, P. Vatinium, quum pauci admodum dies superessent. Atque ea res facetis hominibus ridendi caussam præbuit; querentique Vatinio, *quod se ægrotantem non invisisset*, Cicero respondit; *venturus in Consulatu tuo fui, sed nox me comprehendit.* circumferebaturque notabilis ejusdem urbanitas, *in Consulatu Vatinii magnum ostentum factum; quod eo Consule, nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuisset.*

Militaris seditio. Dio 46. 2. 10. Diod. lib. 46. Appian. lib. 12. Civil. Liv. Epitom.

XLV. Hæc gratiora vulgo erant propter Vatinium, à quo Consulatum polluì judicabant, obscurum & pravum hominem stomachante etiam in versibus suis Catullo. Sed quantum iis Consulibus potestatis auctoritatisve esse vellent, ipsi qui fecerant, facto ipso demonstrarunt satis. Quamquam enim Cæsar Dictatura se abdicaret, nullius jam appellationis egens, tamen M. Antonius Magisterium Equitum in totum eum annum retinuit. Quum ista satis belle composita viderentur, præmissi in Campaniam milites, quibus ad bellum Africanum usurus erat, seditione inita curam Cæsaris adverterunt. *Promissa Pharsalico bello præmia* omnes, veterani præterea *missionem* flagitabant. Cæsar ad hos Q. Sallustium Crispum misit, qui Senatorii recuperandi ordinis gratia Pretura petita designatus erat; ut doceret, *hostium magno numero in Africa superstite nondum absolutam esse victoriam: eo confecto bello Cæsarem, & promissa ante donativa: & millenos insuper denarios viritim repræsentaturum.*

Milites infesto agmine ad Urbem tendunt. Dio. Plutarch. Cæsar. c. 74. Appianus.

XLVI. Adhæc adeo exarsit militum furor, ut Sallustium vitandi exitii caussa Romam refugientem, confestim sequuti, sine discrimine quibuslibet obviis adferrent manus. Duo quoque Prætorii tum interfecti sunt, Cosconius & Galba. Dubitavit tum Cæsar, num opponere Pretorias cohortes tumultuantibus rectius foret: sed contagium timens, has quidem secum retinuit, & milites, quos Antonius nuper introduxerat, circum ædes suas, & portas Urbis disposuit. seditiosis jam adpropinquantibus misit obviam sciscitaturos, quid *igitur sibi vellent*?

atque ii, *cum ipso Cæsare colloquuturos esse* responderunt. Tum denunciari Cæsar jussit, uti *positis armis, præter gladios, ad Urbem accederent*.

XLVII. Neque cunctatus est, licet dehortantibus vehementer amicis, adire tendentes in Campo Martio, & tribunal erectum minaci vultu conscendere. Hæc tam audax atque inopinata viri species ultro terruit militem, ut *desideria sua exponere* jussus, *donativi* mentionem facere non auderet, *missionem* tantum postularet. & suberat spes quod opera militum Cæsar indigeret, sponte daturum, quæ esset pollicitus. Sed ille sicut profusus in obsequentes, ita minantibus inexpugnabilis erat. idcirco uno verbo *dimittere se* dixit: & quum velut fulminati hac voce silerent, adjecit, *nihilo secius daturum stipendia & præmia, quam primum esset cum aliis triumphaturus*. Ad eos Cæsar in Campum descendit. Sueton. Cæsar. c. 70. 1: Front. Strat. 1. 9. 4. Appianus. Dio.

XLVIII. Mordebat eos hoc quoque dictum, & pudor simul metusque intrabat animos, si ad alios perveniret suæ operæ debitus honor; ipsi adversis partibus exosi, suis fastiditi, vile vulgus spectarent Triumphum, quem ducere debuissent. simul existimabant lenius acturum Cæsarem, sive suum ingenium ille, sive præsentem necessitatem sequeretur. Sed ille tacente milite, amicis orantibus, *ne cum tam tristibus dictis discederet*, iterum exorsus. *Quirites* appellavit. Hoc illi non ferentes, responderunt *se milites esse*, pœnitentiaque priorum correpti, rogare cœperunt, *ut sibi porro militare liceret: se solos, sine aliis copiis, bellum Africanum eo Imperatore profligare paratos esse*. Eosque auctoritate & constantia caeteritos. Tacit. 1. 42. Sueton. Appianus. Dio.

XLIX. At Cæsar licet ei gratius accidere nihil potuisset, vultum servans, avertere se, & descendere de tribunali: unde major exortus clamor, *maneret orantium, pœnasque si vellet, sumeret*. simul tribunus quidam militum propius accedens pro exercitu deprecabatur, jussu militum, an ut Cæsarem demereretur. Tum ille: *se quidem pœnas quamlibet meritis remittere. moleste tamen ferre, quod & decumani seditiose egissent, semperque prælati aliis & magno in pretio habiti. dare tamen missionem petentibus, & carere posse invitorum opera*. Ad obsequia & deprecationes redigit. Appianus. Dio.

L. Recepit *& præmia exsoluturum, licet nullam ob necessariam caussam se reliquo adhuc bello deserentibus. Sed & agros divisurum pace restituta, non exemplo Sullæ*, inquit, *ademptos aliis, vosque prioribus dominis immiscendo ad perpetuas inimicitias; sed qua publicus, quave meus ager est, adsignabo, & quod deerit, à volentibus emam*. Et adfuit dictis fides. pecuniæ partem repræsentavit, reliquum *daturum* dixit *paulo post cum fœnore*. Plausu omnium hæc excepta quum fuissent, decumani mærebant, *sibi nominatim iratum Imperatorem esse*. neque destiterunt obtrudere operam, licet recusantem, in Africam sequuti. Sed ille prinsquam proficisceretur, ex omni numero excepit seditionibus miscendis aptissimos, quos in Italia relinqueret, agris statim datis, unde se tolerarent. Decumani recusantem quoque sequuntur. Appianus. Dio. Sueton.

LI. Cæterum & his, & deinceps omnibus, non continuos adsignavit agros, ne quis possessorum expelleretur: & ut distractis nihil in turbas virium foret. Notavit & ex iis quos secum ducebat fœdissimum quemque, quos postea deductos in Africam periculis objecit; utrimque compendium captans, occiderent illi, an occiderentur. Qui vero eorum superfuerunt casibus, eos sic quoque prædæ & agri destinati tertia parte mulctavit. Nam in aliis delictis connivere solitus, & multa militi condonare, desertores atque seditiosos implacabiliter oderat: quod cætera quæ peccare essent soliti, ad aliorum injuriam; hoc ad Imperatoris Ille tamen seditiosissimum quemque dissimulanter punit. Sueton. Dio. Polyæn. Strat. lib. 8.

periculum pertinebat, nequidquam dominationem adfectantis, si exercitus, per quem cæteros in obsequio contineret, exuere obsequium ipse cœpisset.

Procedit Rhegium. Plutarch. Catone c. 74. Sueton. Cæsar. 57. 2. Appianus.

LII. Insimulabatur tamen à plerisque, quod tantam exercitus licentiam non esset severius exsequutus. quin & amicorum vitia crimini dabantur, Dolabellæ furor, ebriositas Antonii, intemperies, luxus, rapinæ plurimorum. Sed ista quamquam nec ignoraret Cæsar, nec probaret, quia meliores non habebat administros, his utebatur.

In Africam navigat. Sueton. Cæsar. 59. 2. Dio. Senec. epist. 24. 17. Sueton. Plutarch. Plin. 7. 12. Auctor. de bello Afric. cap. 9. Sueton. Cæs. 65. 3.

LIII. Jam bruma erat, & qui Africam tenebant hostes, quum occupationibus Cæsaris, tum anni tempore clausum ei mare putabant. Sed ille solita celeritate, qua sæpe nuncios de se prævenerat, processit Rhegium, ne religione quidem retentus, quum immolare volenti taurus aufugisset. Omen etiam à nomine Scipionis, quod fatale ad victoriam in Africa terra suos quoque milites timere senserat, aut vitando, aut eludendo, duxit secum è Scipionum genere contemptissimum quemdam, cui *Salutioni* cognomen erat, ob opprobrium vitæ, quod ejus nominis mimo specie corporis, & infamia morum habebatur simillimus. Rhegio transjecit Messanam, inde Lilybæum pervenit A. D. XIV. Kal. Januarias, & ut paratos intentosque suos haberet, tabernaculum in litore maris statuit, *observandum se* admonens, *qui esset primo oblato vento conscensurus*. Ibi factus de rebus Africanis certior, oppido & agro Uticensi, ubi Cato curabat, vitato, Adrumetum direxit cursum, quam partem obtinere Scipionem intellexerat.

Cum parvis admodum copiis. Sueton. Cæsar. 59. 2. Dio. Frontinus strateg. 1. 12. Plutarch. Auctor. de bello Afric.

LIV. Egressus è navi, magno cum terrore militum impegit, proceditq; humi: sed ille verbo sævitatem ominis corrigens; complexus osculatusque terram, exclamavit, *Teneo te, Africa*. Sic exercitu ad Adrumetum exposito, qui in præsens haud amplius peditum millibus tribus constabat, cum equitibus centum quinquaginta, diem atque noctem consumpsit, dum L. Planci consilium experitur, qui ad C. Considium oppido præfectum scripserat. Sed postquam responsum non reddebatur, Cæsar tentare Adrumetum non ausus, proficisci inde statuit. sed abeuntem, erumpens ex oppido multitudo, insequitur. Nam duæ legiones erant Adrumeti, & tria millia Maurorum equitum ducebat Cn. Piso, qui partes Pompejanas acerrimo ministerio juvabat.

Gallorum equitum virtute repellit hostem.

LV. Et eodem tempore Jubæ equites, qui forte ad stipendium accipiendum veniebant, castra, unde Cæsar erat egressus, moratoribus ejectis cæsisve occupant, extremumque agmen consequuti lacessunt. Sed egregia Gallorum equitum virtute repulsi sunt, *quorum tum minus triginta, circiter duo Maurorum millia sæpius repulisse* dicuntur. Nam illi intra munimenta compulsi, rursum abeuntibus instabant: donec non intermisso itinere longius avulsos infestare non ulterius ausi, destiterunt. Sic animo consilioque summi ducis, maximum discrimen, minimo detrimento depulsum est.

Ruspinam occupat. Urb. cond. an. 707. Lepidi Triumphus. Diod lib. 12. 3. Orosius. 6. 16. 10.

LVI. Interim è propinquis oppidis legati venerunt ad Cæsarem; frumentum, & quidquid imperatum esset, pollicentes. Ita Ruspinam processum est: quod oppidum aperuit portas. ibique castra Cæsar posuit Kalendis Januariis, quibus ipse Dictaturam simul atque Consulatum, utrumque honorem tertium iniit, M. Æmilio Lepido Magistro Equitum, & Consulatus collega. Hoc ei præmium deberi putabat, à quo primum Dictator erat dictus: quamquam & triumphum ei decreverat, nulla re gesta, præterquam Longini & Marcelli compositi discordiis.

neque

neque translatum est in eo Triumpho quidquam, nisi raptæ ex sociis pecuniæ: Hæc eo anno gesta sunt: & quum novi magistratus iniissent, lupus in Urbe visus, & scrofa fœtum, præterquam pedibus elephanto simillimum, edidit.

JOH. FREINSHEMII SUPPLEMENTUM
Libri CXIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

BELLUM in Syria Cæcilius Bassus Eques Romanus Pompejanarum partium excitavit; relicto à legione Sexto Cæsare, quæ ad Bassum transierat; occisoque eo, Cæsar Scipionem prætorem, Afranium Jubamque vicit ad Thapsum, castris eorum expugnatis. Cato audita re, quum se percussisset Uticæ, & interveniente filio curaretur, inter ipsam curationem rescisso vulnere exspiravit, anno ætatis quadragesimo nono. Petrejus Jubam, seque interemit. P. Scipio in nave circumventus honestæ morti vocem quoque adjecit; quærentibus enim Imperatorem hostibus, dixit, Imperator bene se habet. *Faustus & Afranius occisi. Catonis filio venia data: Brutus, legatus Cæsaris, in Gallia Bellovacos rebellantes prælio vicit.*

QUUM præter Africanos & Hispanienses motus nihil usquam timendum Cæsari videretur, repens è Syria tumultus Romæ adhuc agenti nunciatus est. Ejus auctor Cæcilius quidam Bassus exstitit, Eques Romanus Pompejanarum partium. Is ex infelici prœlio Tyrum se receperat, & in emporio latens bene secum putabat agi, quod vita fruebatur. Sed ubi milites Sex. Cæsari propter adolescentiam & voluptates parum amicos atque fidos esse cognovit, simulque Tyrios spoliatum à Dictatore Cæsare fanum Herculis ægrius ferre, paulatim ad se contrahere Pompejanos cœpit; militesque, uti præsidii caussa nunc hi, nunc illi Tyrum mittebantur, solicitare. Pompejanorum in Syria motus. Cic. Famil. 12. 17. 19. Liv. Epitom. Diod. 47. 4. 14. Appianus. lib. 3 Civil.

II. Sed hæc initia quum spernenda viderentur, absterrere Cæsarem ab Africana expeditione nequiverunt: stimulum addiderunt tamen, ut eo celerius proficisceretur, quo maturata ibi victoria, anteveniret orientes turbas, aut nondum confirmatis occurreret. Sed ubi *Cæsarem in Africa periclitari* fama tulit, simul recepto more hominem fingendi, quæ facta quisque cupiat, *T. Marcus perisse naufragio, Asinius vivus delatus in hostium manus, naves quinquaginta vi ventorum Uticam actæ* prædicabantur; jam erectior apertiorque Bassus, sive Pompejanarum partium studio, sive privatim potentiam quærens, copias colligere instituit. Sex. Cæsari, qui rationem actorum reposcebat, *Mithridatem Perga-* Bassus copias colligit. Cic. pro Dejotaro cap. 9. Cic. ad Attic. 12. 2. Joseph. de bello Judaico. 1. 8 & Antiq. 14. 17 Dio.

mentum excusans, *cui ad mandatum à Cæsare bellum milites conquirerentur*.

Sex. Cæsarem interficiendũ curat. Liv. Epitom. Joseph Antiq. Strab. lib. 16.

III. Sed ubi vires placuerunt, vulgatis epistolis quibusdam, quas aiebat *ex Africa misisse Scipionem* (*interitus* autem *Cæsaris*, *& commissum ipsi à Scipione Syriæ imperium* continebatur) ducem partium professus, Tyrum occupat. inde ad castra Sex. Cæsaris proficisci ausus, prœlio vincitur, & vulnus accipit. nec ultra vim experiri volens, ad corrumpendos Sexti Milites se convertit, hoc eventu, ut & Sextus interficeretur, & milites ad Bassum transirent, exceptis, qui Apameæ hyemaverant. Hos in Ciliciam transgressos frustra Bassus insequutus, postquam in Syriam rediit, *Prætoris* adsumpto vocabulo, Apameam, quod erat situ atque opere munitissima, sedem bello cepit, & juventute non ingenua modo, sed & servorum centuriata, pecunias cogere, parare arma, denique rebus omnibus munire se instituit.

Cæsaris difficile bellum in Africa. Plin. 15. 19. Diod. lib. 15. Auct. de bello Afric. cap. 19. Plutarch. Cæsare cap. 71.

IV. Interea Cæsar in Africa perdifficile bellum gerebat, contra maximas hostium copias, rebus omnibus impar, & tantum fortunæ suæ animoque & consilio innixus. Sed & frumenti inopia urgebatur, cujus tenuis erat Ruspinæ annona, panis simul obsoniique vicem siccata implente ficu: & expediundi difficilis erat ratio, quia Cæsaris equitatus nondum satis è maritima jactatione & nausea confirmatis equis, prœlio non audebat contendere: contra Numidæ Maurique velox & expeditus eques, indesinenter locis omnibus vagabantur, & quia numero etiam multo erant superiores, haud mediocriter Cæsarem angebant. Forte accidit, ut Cæsaris equites, quum Afri cujusdam cantu atque saltatione deliniti, lixis custodiendos equos dedissent, subita Numidarum irruptione turbarentur. & vix insilire in equos atque in castra refugere possent.

Cæsar undique commeatus arcessit. Auct. de bello Afric.

V. Quod nisi Cæsar ipse cum Asinio Pollione & instructis cohortibus progressi extra vallum eos recepissent; magna clades, & ut nonnulli putant, ad summam victoriam efficax, accepta foret. Itaque Cæsar in Sardiniam nuncios, in Siciliam Rabirium Posthumum mittit ad arcessendos commeatus. Huic decem longæ naves attributæ, mandatumque ut priusquam in Siciliam trajiceret, ad conquirendas reliquas naves, quæ deerraverant, & tuendum ab hostibus mare, circumiret Africam. C. Sallustius Prætor cum parte navium Cercinnam ire jussus, quæ ab hostibus tenebatur, ubi *magna* dicebatur *esse frumenti copia*. Hæc ita imperabantur, ut suscipienda sine conditione, atque exsequenda sine mora essent; neque ulla excusatio, fieri posset necne, recipiebatur.

Leptin occupat. Plutarch. Auct. de bello Afric.

VI. Inter hæc occupata præsidioque sex cohortium firmata Lepti, Ruspinam regressus, *frumentum in agris repertum, magnamque lignorum vim comportari in oppidum* jubet. ipse de suis qui nondum appulerant solicitus, cum septem admodum cohortibus circa vesperam conscendit naves; magno cum metu eorum, qui cum paucis tyronibus contra incredibilem multitudinem hostium expositi, ab Imperatore relinquebantur. Sed fortuna Cæsaris hic quoque providit celeriter. Quum una nocte consumpta in navibus, jam luce prima constituisset vela facere, repente apparuit classis quam quærebat. Itaque militum equitumque non contemnendo numero auctior, Ruspinam protinus redit.

Pugnans cum Labieno.

VII. Inde cum cohortibus triginta expeditis, & equitibus quadringentis, sagittariorumque non magna manu frumentatum est profectus, pridie Nonas Januarias. Ibi se Labienus & duo Pacidii cum Maurorum Numidarumque equitum

octo millibus, Gallis Germanisque mille sexcentis, & sagittariis ac funditoribus, hippotoxotisque compluribus objiciunt, struit aciem Cæsar, præmissis sagittariis, equitatum in cornibus collocat. Sed ille ab adversariorum multitudine repulsus, continuo cedit: legionarii circumventi in orbem pugnare coguntur. Ibi Labienus galea detracta, suos hortari, appellare Cæsarianos, donec petitus à milite decumano, equo graviter saucio averteretur.

VIII. Interim Cæsar omnibus viribus equitum peditumque connixus, divisam hostium coronam ab utroque latere disjecit, neque longe insequutus, ad sua se præsidia instituit recipere. Sed Petrejus & Cn. Piso cum equitibus Numidis mille centum electis; peditumque & levis armaturæ quatuor millibus supervenientes, mutare consilium, & medio campo redintegrare pugnam adegerunt. Quum ita prœliarentur hostes, ut cum equitatu levis armatura Numidarum procurreret, coortis deinde Cæsarianis, equites refugerent, pedes exciperet certamen, donec illi resumpto cursu, iterum inveherentur; eaque pugnandi forma nova & terribilis Cæsarianis objiceretur; Cæsar negotium suis dedit, ut omni conatu submoverent hostes, atque ultra postremos qui apparebant colles proturbarent. *Et cum Petreio. Diod. lib. 43. 3. Auct. de bello Afric.*

IX. Tum demum pugnandi finis est factus, postquam ab hora diei quinta usque ad occasum solis dimicatum esset. Multi ex Cæsaris militibus interfecti sunt: non sine crebris adversariorum vulneribus. Petrejus etiam graviter ictus desiruit pugnam; sed necessitatem dissimulans, quum receptui cani jussisset, *non esse fraudandum gloria victoriæ Scipionem Imperatorem suum* dictitabat. Saucii, quorum maximus fuit numerus, plaustris Adrumetum deportati sunt. Eo prœlio quidam auctores sunt fugientem aquiliferum à Cæsare correptum conversumque fuisse, cum dicto, *hic hostes sunt!* atque unius illius virtutem saluti fuisse cæteris, si absque illo esset indubitanter perituris. *Sua unius virtute repellit hostes. Dio. Auct. de bello Afric. Appian. lib. 2 Civil. Plutarch. cap. 75. Appianus. Val. Maxim. 8. 14. 5.*

X. Inde Cæsar cum suis in castra se recepit ad Ruspinam, eaque modis omnibus communire instituit: vallo ab oppido ad mare, itemque altero à castris eodem perducto. Nam à paucioribus male acceptus, Scipionem haud injuria metuebat, qui post prœlium factum die tertio, *cum legionibus octo & equitum millibus quatuor adventare* nunciabatur. Is postquam adfuit, collaudatos qui proximo prœlio rem strenue gesserant milites, pro concione donavit, ut alacritatem suorum honoribus & præmiis incitaret. Ibi res accidit non indigna relatu. Labienus equitem commendabat Imperatori, *aureas armillas meruisse* confirmans. At Scipio nolebat dare, quia nuper ille servus fuerat: ne vilesceret castrensium donorum honor. Ibi Labienus armillas equiti dedit ex præda. Tum Scipio, *habebis*, inquit, *donum viri divitis*. Ad quam vocem submisso vultu eques projecit aurum ad pedes Labieni. Mox dicente, *Imperator argenteis armillis te donat*, exsultans gaudio abiit. Tanta inerat animo, etiam in humili fortuna, gloriæ cupiditas. *Cæsar castra ad Ruspinam communit.*

XI. At perculsi quum adventu Scipionis Cæsaris milites erant, tum etiam, quia naves suæ onerariæ passim nunciabantur expugnatæ; quia non prædicto loco ubi appellerent, errabant, & à compluribus adversariorum scaphis singulæ excipiebantur. Inter has deprehensa navis est, quæ fratres duos tribunos militum legionis quintæ vehebat, Titii Hispani dicebantur; atque hi quum se C. Virgilio Prætori dedidissent, ad Scipionē deducti, tertioque post die interfecti sunt: *Ejus onerariæ passim expugnantur. Auct. de bello Afric.*

quum major eorum, ut ante fratrem occideretur, à centurionibus impetrasset.

Cæsar timorē militum nova ratione compescit Sueton. Cæsar. Polyæn. Stratag. lib. 8.

XII. Ad hæc cognita Cæsaris necessitate, Juba Rex spatium convalescendi non daturus, cum ingenti exercitu veniebat. Adversùs hæc omnia Cæsar timorem militum nova ratione compescuit; augendo periculi famam. Quippe vocatis ad concionem militibus, *Scitote*, inquit, *paucissimis his diebus Regem adfuturum cum legionibus decem, equitum triginta, levis armaturæ centum millibus, elephantis trecentis. Proinde desinant quidam quærere ultra, aut opinari, mihique qui compertum habeo, credant: aut quidem vetustissima nave, quocumque vento, in quascumque terras jubebo avehi*.

Jubæ domesticis turbis revocatur. Dio.

XIII. Præceps videri hæc exaggeratio hostilium virium queat: sed in audaci cœpto plenoque periculorum plus oberat, extenuare velle verbis, quod sensibus res ipsa ingerebat quotidie: & præstabat hanc in partem decipi milites, plus habituros spei, si obfirmatis & gravioris animis, minora opinione discrimina tractando comperissent. Cæterum Jubam vix Regno egressum, nec opinatæ domi turbæ confestim revocarunt.

Sitio & Bogude Numidiam invadentibus. Auct. de bello Afric. Appianus. Dio.

XIV. Publius enim Sitius Nucerinus junctis cum Bogude Rege copiis, invasit Numidiam: Cirtaque maximo oppido paucis diebus expugnato, & uno atque altero capto oppido Gætulorum, necessitatem ei sua defendendi imposuerunt. Igitur abductis à Scipione suis auxiliis, reliquit tantum elephantos triginta, rudes adhuc, & multorum annorum usu vix edocendos. plus ergo specie quam viribus nocebant: quia perterriti hostium equi ad conspectum eorum pavore auferebantur. Sed ubi jussu Cæsaris transportati sunt ex Italia nonnulli, frequenti horum & innoxio visu equi timere desierunt. Interim adventu suo per oppida nunciari jusso, multos excivit Cæsar, ut ad eum adeuntes *de acerbitate Pompejanorum* quererentur. hactenus enim non ipsum, sed aliquem legatorum ejus venisse crediderant.

Cæsar suos è Sicilia trajicere per hyemem cogit.

XV. Ille motus hominum querelis, & vastationem Africæ, quæ miserandum in modum vexabatur, non ferens, literas in Siciliam misit, *uti sine excusatione hyemis ventorumque confestim trajiceretur exercitus*. eratque is ardor viri, ut postridie quam nuncium miserat oculos mentemque ad mare directam tenens, *moræ cunctationisque* suos insimularet. Mordebat acerrimum Imperatorem, quod neque suppetias ire fidem suam implorantibus poterat; & Scipionis insultationes adspicere quotidie atque ferre cogebatur.

Scipio ad castra Cæsaris procedit. Plutarch. Cæsar. Auct. de bello Afric.

XVI. Nam ille superioribus prœliis suorum elatus, quum per aliquot continuos dies non longe à suis castris instructa acie stetisset; neque Cæsar contra exiret, contempto tandem hoste ad castra illius cum explicata acie & elephantis processit. At Cæsar castris tenebat suos, quæ contra quamlibet vim hostium, operum tormentorumque multitudine & firmitate, & quia præsens ipse erat, satis muniverat. Neque de victoria male sperans intra vallum manebat. Sed quia cum paucis & tyronibus vincere sine multo suorum sanguine nequibat, turpe rebatur, post tot devictos hostium exercitus, cum reliquis pugnantem cruentam existimari retulisse victoriam.

Ab eo multi transfugiunt ad Cæsarem.

XVII. In eo statu rerum licet superior Scipio videretur, multi tamen ex castris ejus profugiebant Numidæ Gætulique, quorum alii repetebant domos, alii se transferebant ad Cæsarem, quem C. Marii adfinem esse *didicerant*, cujus magnis

beneficiis ipsi majoresve eorum fuerant usi. Horum illustriores quosdam mittit cum literis, ut populares suos ab obsequio hostium ad amicos sociosque transducerent. Interim & Leptis à Saserna contra Labienum defensa est; Acillani (libera civitas erat Melitensium colonia) recepto Cæsaris præsidio, quod C. Messius Ædilitius introduxit, Considio Longo cum cohortibus octo venienti clauserunt portas, Adrumetumque redire nulla re gesta coëgerunt: & ab eodem paulo post cum Labieni equitibus regresso obsessi oppugnatique sunt. At C. Sallustius desertam fuga C. Decimii Quæstorii Cercinnam adeptus, magnum frumenti numerum in castra Cæsaris misit: & sub idem ferme tempus legio XIII. & XIV. quas A. Allienus proconsule cum equitibus Gallis octingentis, & mille sagittariorum atque funditorum Lilybæi imposuerat in naves, prospero cursu ad Cæsarem pervenerunt. Dio. Auctor de bello Afric. Strabo lib. 17. Mela. Steph.

XVIII. Dum hæc variis locis administrantur, M. Cato supplementum, arma, commeatum cogebat Uticæ, atque horum aliquid subinde in castra Scipionis mittebat. consilium quoque addidit *non lacessendi Cæsaris, cujus impetus nulla re opportunius frangi, quam mora posset.* Superbe rejectum hoc à Scipione, semelque rescriptum, *sufficere debere Catoni tutum in oppido munito otium: ne aliorum quoque alacritatem opportunitate temporum usuram inhibeat.* Pupugit ea Catonem exprobratio, rescripsitque, *paratum cum iis quas adduxisset in Africam copiis trajicere in Italiam, atque Cæsarem ad eam tuendam retrahere.* Ubi hæc etiam irrisa est ab Scipione ratio non obscure tulit Cato *pœnitere, quod eo tempore, ubi summa Respublica ageretur, honoratiori cessisset prudentior.* Catonis consilium à Scipione rejicitur. Cic. Famil. 3. 78 79. Auct. de bello Afric. Plutarch Catone. 774.

XIX. Sed Cæsar veteranas legiones nactus, omnibus consilii ignaris præter Ruspinam cum toto exercitu versus Uzitam oppidum pergit: ante quod in edito colle Numidarum præsidium erat. Id postquam à Cæsare capi Labienus animadvertit, cum multis equitibus accurrens subsidio, per Cæsaris equites ab exercitu suo est interclusus: & ipso cum Numidis effugiente, Galli Germanique quos adduxerat, post acrem pugnam interfecti. Hinc propius oppidum progresso Cæsare, Scipio, ne locum opportunum amitteret, cum instructo exercitu, elephantisque in utroque cornu locatis haud procul Uzita constitit. Prælium equestre secundum Cæsari. Auctor de bello Afric. Dio.

XX. Cæsar quod hostis inde non digrediebatur, minime committendum ratus, ut cum fessis militibus eodem tempore & exercitum hostium, & oppidum cum valido præsidio Numidarum oppugnaret, suos in castra reduxit. At Considius qui Acillam magnis operibus oppugnabat, equestris prœlii cognito eventu, discessit protinus, & per Regnum Jubæ reductum exercitum cum Scipione partitus, Adrumetum redit. Inter hæc tam prospera Cæsar tamen parvis detrimentis ignominiaque carpebatur: quod ex secundo suo Siciliensi commeatu navis à Virgilio ad Thapsum capta: itemque alia ad Ægimurum à classe P. Vari & M. Octavii excepta est. Acillæ obsidionem solvit.

XXI. In his deprehensi milites quum adducti ad Scipionem essent, atque is vitam concederet sub conditione, *si militare adversus Cæsarem vellent*, centurio legionis XIV. gratiis actis, recusavit beneficium, ferociterque adjecit, *ut intelligere Scipio posset contra quos viros suscepisset bellum, se cum decem veteranis suis, cum cohorte quam Scipio delegisset ex toto exercitu pugnaturum.* Ibi Scipio Centurionis Juliani ferocia. Sueton. Cæsar. 6. 8. 2.

Auctor. de bello Afric.

irritatus annuit centurionibus, ut confestim hominem trucidarent. veteranos captos, *nefario scelere contaminatos, & saginatos cæde civium* increpans, extra vallum cum cruciatu necari jussit. tyrones in suas legiones dispertitus est. Similis animus eventusque per eosdem dies Petronio Granio Quæstori designato fuit, qui & ipse capta navi, oblatam à Scipione salutem respuit, incumbensque gladio, *hanc*, ait, *dare Cæsaris milites, non accipere consuevisse*.

Cæsar militum suorum amantissimus. Plutarch. Cæsare c. 21. Auct. de bello Afric. Sueton. Cæsar 67. 3.

XXII. Cæsar his auditis, eos, quibus ad Thapsum cum longis navibus præsidio esse onerariis jusserat, gravissimo proposito edicto, cum ignominia dimittendos censuit. Erat enim militum suorum amantissimus, adeo ut *audita P. Titurii clade submisisse barbam capillumque* dicatur, *nec nisi post vindictam posuisse*. Per eos dies sub occasum Vergiliarum res mira incidit in castris. Pauci habebant ex pellibus tentoria, nec enim portari ex Sicilia quidquam præter ipsos milites & arma Cæsar erat passus; neque parare in Africa potuerant, quod tota ferme regio ab hostibus aut tenebatur, aut exinanita direptaque fuerat.

Tempestas mira.

XXIII. Plerique vestimenta tetenderant, atque arundinibus scopisque contextis utcumque se tegebant. Sed circiter secundam vigiliam, exortus cum grandine imber, tentoria nimio pondere rupit, ut exstinctis ignibus intempesta nocte milites per castra vagarentur, nihil habentes præter scuta quibus capita contegerent. Eadem nocte pilorum quintæ legionis cuspides ardere visæ.

Iuba Scipioni se coniungit. Dio. Auct. de bello Afric. Plutarch. Cæsar.

XXIV. Scipio inter hæc multis nunciis Jubam evocabat, cunctantemque *omni promissa Africa, quæ Romani juris esset*, permovit tandem, ut cum tribus legionibus, & equitibus frænatis octoginta, magnoque Numidarum equitum & levis armaturæ numero, ac triginta elephantis Regno egrederetur: Sabura cum parte exercitus contra Sitium relicto, qui nuper castellum omni rerum copia locuples de Rege ceperat. Ejus adventu Cæsar consilii sui plenum fructum tulit: quum enim haud procul Scipionis castris seorsim consedisset, simul ex propinquo vires ejus cognosci potuere, metus Julianorum versus in contemptum est. Scipioni tamen crevit animus, ut instruere exercitum, & paulo longius à suis munitionibus progredi auderet. At Cæsar non facta potestate pugnandi, opera sua promovebat, donec ab adversariis occupato proximo colle pergere prohiberetur.

Cæsaris prospera prœlia. Dio.

XXV. Sed collis vi receptus est, decusso Labieni præsidio, & irritis quas posuerat insidiis, quia priusquam Cæsar accederet, ex locis occultis Labieni milites metu profugerant. Ipse vix cum parte equitum evasit. Quum deinde opera continuaret Cæsar, ad impediendum omnis adversariorum equitatus & leviter armati præcurrerunt sub vesperam, deductasque ab opere copias Cæsaris impetierunt. Et equitatum quidem multitudine sua submoverunt celeriter; sed ubi converso itinere Cæsar cum cohortibus adfuit, equites confirmati repulerunt inter sequendum sparsos Numidas, multisque interfectis eos rejecerunt in castra Regis, ne omnes internecione delerentur, & ipse Rex cum Labieno deveniret in potestatem Cæsaris, nocte ingruente, & commoto venti vehementia pulvere prospectum hosti adimentibus, erepti sunt.

Ad eum hostium multi transfugerunt.

XXVI. Interea quum Cæsar per colloquia militum, spargendisque literis *libertatem, atque res suas Afris, præmia insuper Romanis ad se accessuris* esset pollicitus, ex legionibus Scipionis quarta & sexta, in quibus Gætuli erant, c.

vet Romani plerique omnes, permulti partim in castra Cæsaris, partim quo quisque potuit perfugere. Equites etiam qui ex clade Curionis apud Varum remanserant, complures eodem consilio sunt usi. Sed & Gętuli; quos cum literis Cæsaris domum isse diximus, cives suos ad deficiendum à Rege Juba perpulerunt. Sub idem tempus nona & decima Cæsaris legiones ex Sicilia venerunt, ob inopiam navium tardius. quam nactus ansam Cæsar, C. Avienum Tribunum militum legionis decimæ, cum ignominia dimisit, quod navem cum familia sua jumentisque & commeatu occupaverat, immemor sub eo se Imperatore stipendia facere, qui maxima classe Britanniam petens, tres tantum servos suos imposuerat.

Autor.de bello Afric. Athen. 6.20.

XXVII. Eadem & aliis quibusdam ignominia addita, quos ob seditionem rapinasque factas in Italia clam oderat. Interesse arbitror ipsa referri verba præstantissimi Imperatoris. Tribunis centurionibusque convocatis omnibus, *Maxime vellem*, inquit, *homines suæ petulantiæ nimiæque libertatis aliquando finem fecissent, meæque lenitatis, modestiæ, patientiæ rationem habuissent. Sed quoniam ipsi sibi neque modum, neque terminum constituunt; quo cæteri dissimiliter se gerant, egomet ipse documentum more militari constituam. C. Aviene, quod in Italia milites populi Romani contra Rempublicam instigasti, rapinasque per municipia fecisti; quodque mihi Reique publicæ inutilis fuisti; & pro militibus tuam familiam jumentaque in naves imposuisti: tuaque opera, militibus tempore necessario Respublica caret: ob eas res ignominiæ caussa ab exercitu meo te removeo: hodieque ex Africa abesse, & quantum potest proficisci jubeo. Itemque te, A. Fontei, quod tribunus militum seditiosus, malusque civis fuisti, ab exercitu dimitto. T. Saliene, M. Tiro, C. Clusinas, quum ordines in meo exercitu beneficio, non virtute consequuti, ita vos gesseritis, ut neque bello fortes, neque pace boni aut utiles fueritis, & magis in seditione concitandi milites adversus vestrum Imperatorem, quam pudoris modestiæque fueritis studiosiores; indignos vos esse arbitror, qui in meo exercitu ordines ducatis; missosque facio, & quantum potest abesse ex Africa jubeo.*

Cæsar quosdam cũ ignominia dimittit.

XXVIII. Interea Cæsar, perfectis quæ instituerat operibus suis, & à vallo castrorum ad Uzitam usque duobus perductis brachiis, præter alia commoda hoc erat adsequutus, ut ex propinquo solicitare hostium animos posset, & transfugere volentibus paratus receptus esset. evenitque ut simul Gætuli quidam nobiliores cum equis & calonibus circiter mille in castra Cæsaris perfugerent. Scipio cęterique commoti hoc incommodo ad M. Aquinium Senatorem miserunt, quem forte sub idem tempus colloqui cum C. Saserna viderant.

Gætulis multi ad Cęsarem transfugiunt.

XXIX. Sed ille nihil motus nuncio Scipionis, colloqui perseverabat, donec missus à Juba viator, audiente Saserna, *vetat*, inquit, *te Rex colloqui*. & homo Romanus, populi beneficio usus, quum Imperatori suo parere noluisset, Regi barbaro audiens dicto fuit. Sed hunc excusat Scipio, quem ajunt ante Regis adventum purpureo sagulo usum, tum ad album vestitum se contulisse, quod Juba negasset *eodem illum cultu esse oportere quo ipse uteretur*. At hic cum Cæsare dimicabat, cui si obtemperare vellet, primas post illum in Urbe tenere, multisque Juba potentioribus imperare posset. Postridie duo exercitus armari instructique à mane usque ad horam decimam, intervallo circiter passuum trecentorum

Jubę superbia & apud Romanos auctoritas.

stetere: nec tamen commissa est pugna. tantummodo leve prœlium equestre factum, minime dignum memoria.

Cæsar & mari rem gerit feliciter. Dio. Auctor.de bello Afric.

XXX. Cæterum per eos dies mari gestà res est, quum P. Varus de navibus Q. Aquilæ ad Leptim, quasdam onerarias incendisset, vacuasque defensoribus quinqueremes abstraxisset duas. Hoc ubi Cæsari circumeunti opera sua nunciatum est, protinus eques contendit Leptim, & instructis quæ aderant navibus, Varum celeritate tanta perterritum egit in fugam, quinqueremem unam recepit, triremem repugnantem cepit. postridie profectus Adrumetum, quo se Varus contulerat, naves quotquot, extra Cothonem erant, aut incendit aut subduxit: & quum classe dimicare non auderent hostes, in castra sua rediit. E captivis interfici unum jussit P. Ligarium Afranianum, qui dimissus in Hispania contra datam fidem iterum ad adversarios Cæsaris se receperat.

Labienus insidias irritas struit Cæsari. Dio Auctor.de bello Afric.

XXXI. Paucis post diebus quum Cæsar circum villas ubi rustici fruges in subterraneis specubus condiderant, frumentatum mitteret, Labienus insidias struxit. Sed re comperta Cæsar insidiatores, occisis ferme quingentis, dejecit loco, Labienumque suis eum equitatu venientem auxilio legionum objectu deterruit. Numidæ qui loco amisso in castra refugerant, imperio Jubæ crucibus adfixi pependerunt. Fatigabat tamen Cæsarem inopia frumenti, & quod eam ob necessitatem quaecumque profectum equitatus & levis armatura Numidarum infestabat, velox hominum genus, & ad procurrendum, & telis conjectis ad refugiendum habile. neque his resistere Cæsaris equitatus sine legionibus poterat. Idcirco licet veteranos haberet milites, tamen quemadmodum contra levem & concursatorem hostem se tuerentur, tamquam lanista tyrones solet, accurate docere coactus est.

Cæsar suos milites docet.

XXXII. Ad hoc *ex singulis legionibus trecentos* jubebat *expeditos incedere*, quorum onera & Sarcinæ à commilitonibus portabantur; *ut ingruente hoste præsto essent, qui objicerentur.* Hæc diligentia tantum emolumenti rebus ejus adtulit, ut sæpe tentatus, à Labieno præsertim, multo plus damni daret hostibus, quam acciperet: neque eo minus plerasque expeditiones quo volebat eventu faceret. Nam præter hostium castra ductis legionibus oppidum Zetam cepit; neque diu post Sarsuram.

Vaccenses à Juba delentur. Sirt. lib. 17. Auctor.de bello Afric.

XXXIII. Vaccenses tamen quum præsidium à Cæsare petiissent, priusquam illud perveniret, à Rege Juba omnes ad unum interfecti sunt, oppidum direptum deletumque. Nec ideo minus Thabenenses, ad mare sita non magna civitas, à Rege defecerunt, occiso, quod ibi fuerat præsidio; quibus petentibus auxilium Cæsar M.Crispum Tribunum cum cohorte & sagittariis tormentisque compluribus misit: sub idem tempus novæ copiæ venerunt ad Cæsarem, ex iis qui morbi caussa, aut commeatu impetrato prius trajicere nequiverant, militum quatuor millia, quadringenti equites, funditorum sagittariorumque mille.

Cæsar Thapsû obsidet. Front.Strat. 1. 3. Dio. Auctor.de bello Afric.

XXXIV. Tanto magis dabat operam, ut de summa rerum dimicaret, sibi militique veterano fidens: & quia hostes, à munitioribus locis deduci non poterant, prid. Non. April. castra movit, & sedecim millia passuum celeriter emensus, obsidere Thapsum instituit. Thapsus in peninsulæ speciem hinc mari, inde stagno Salinarum ambitur: inter quod & mare via non amplius mille quingentorum passuum relinquebatur, quam triplici præsidio occupavit Cæsar,

ut

ut Scipionem eo itinere excluderet. Et adfuit ille, ne fidissimum partibus oppidum per summum dedecus indefensum relinqueret: ac declinata quam videbat obsessam via, supra stagnum ad mare versus castra munire cœpit.

XXXV. Ea re cognita Cęsar, cum pleraque parte exercitus eo contendit: *partem* etiam *classis ad littus accedere* jubet, *& hostibus à tergo terrorem incutere.* At Scipio parte militum ad opus relicta, cęteras copias pro vallo instruxit, elephantosque disposuit in cornibus. Quum valde cuperet confligere Cęsar, impetu militum victum est ejus desiderium, qui retenti revocatique (tantus ardor incesserat) coëgerunt tamen tubicinem classicum canere, & frustra obsistentibus centurionibus in hostem irruerunt. Et Cęsar sequutus impetum, signo Felicitatis dato, equum admisit, ut more suo princeps cieret pugnam.

Inde orta pugna. Florus. 4. 2. 66. Auct. de bello Afric.

XXXVI. Interim elephanti rudes & nuper à sylva, fundarum lapidumque stridore avertuntur, proterunt suos, & in semifactas valli portas incidendo infirmum adhuc opus proruunt. In eo prœlio admirabilis exstitit virtus cujusdam ex legione quinta veterani, qui viso elephanto in oppressum lixam sæviente, ultro petiit belluam, & in altum ab ea sublatus ferire proboscidé, qua erat circumdatus, non destitit, donec dolorem non ferens elephantus, abjecto eo se daret in cursum, fugientesque reliquos consequeretur. Inde postea quintæ legionis elephanti fuerunt insignia. Hinc magna cædes & in campo Scipionis militum fuit: & ad vallum hostium, quo post acre prœlium potitæ sunt Cæsaris legiones. Inter hæc qui præsidio Thapsensibus erant, sive confirmandorum suorum caussa, sive fugiendi consilio, sine inguinum ingressi mare, terram petebant: sed à calonibus Cæsaris clamore jactuque pilorum atque lapidum deterriti in oppidum se receperunt.

Scipio vincitur. Florus. Ibid. Auct. de bello Afric. Appian. lib. 2. de b. civil.

XXXVII. Reliquiæ victi exercitus ad priora castra, unde nuper egressi fuerant, refugerunt, sed ibi neque præsidium ultra, neque dux erat, cujus auctoritate regerentur: & quum in Regia castra profugerent, illa quoque jam à Julianis occupata repererunt. quippe fortuna & impetu victoriæ Cæsar usus, & hæc castra fugiente Juba, & Afranio, qui seorsim tetenderat, exterrito, tertia quoque quasi momento ceperat.

Cæsar trinis castris potitur. Plutarch. Cæsar. Eutropius. Auct. de bello Afric.

XXXVIII. Tum ergo Scipionis milites desperata salute, Julianos consalutant, Cæsarisque implorant fidem. nec eo minus à veteranis ira & dolore efferatis conciduntur. Quin & in Cæsaris exercitu quidam illustres à militibus interfecti sunt; ob tantam rem gestam cujuslibet delicti sibi pollicentibus impunitatem. Inter quos & Tullius Rufus Quæstorius pilo transjectus est: & Pompejus Rufus vulnere in brachium accepto, nisi celeriter confugisset ad Cæsarem, esset occisus. Hæc tanta licentia, & quod ante Cæsaris imperium signa cecinerunt, fidem faciunt narrantibus inter instruendam aciem comitiali morbo, quo frequenter solebat laborare, correptum, dum pugnatur, in turri quadam propinqua quievisse.

Ejus morbus comitialis. Plutarch. Cæsar. Sueton. Cæsar. Appianus.

XXXIX. Idcirco victæ quoque partes *victoriam Cæsaris non militum suorum ignaviæ, nam eos quidem pugnavisse fortiter, sed partim ducum imperitiæ, partim fortunæ Cæsaris* transcripserunt; *quod tam facile victus erat exercitus octoginta millium armatorum, jam à multo tempore adsuetus operibus bellicis, & ex prima pugna magnam adeptus spem victoriæ.* Ingentem profecto fuisse Cæsaris felicitatem, utro modo gesta res est, eventus docuit, quum hostium cæsis milli-

Ejusdem ingens felicitas. Plutarch. Orosius. 6. 16. Auct. de bello Afric.

bus quinquaginta, captis sexaginta elephantis, vix quinquaginta milites amiserit.

Catonis acta Uticæ. Zonar. Auct. de bello Afric. Strab. lib. 17. Plutarch. Catone c. 76.

XL. Pugna feliciter confecta Cæsar relicto ad Thapsum C. Rebilo proconsule, ad Tisdrum Cn. Domitio, illo cum tribus, hoc cum duabus legionibus, Uticam præire M. Messallam jubet, ipse cum equitatu subsequitur. Interea Scipionis equites, qui ex prœlio fugerant, Paradam oppidum, ubi non recipiebantur, expugnant, incolas omnes, cum rebus eorum atque facultatibus, in medio foro comburunt vivos: deinde Uticam proficiscuntur. Uticæ, sicut prædiximus, Cato curabat, is tertio post pugnam die nuncio cladis accepto, convocavit in templum Jovis trecentos ex negotiatoribus, cives Romanos, qui Scipioni pecuniam ad bellum dederant, unaque Senatores Romanos qui aderant, & Senatorum filios.

Oratio ad suos.

XLI. Ubi comparuerunt, exorsus Cato, *Fortuna*, inquit, *novum aperuit nobis ostendendæ virtutis atque constantiæ theatrum. Victi sunt exercitus ducesque nostri, atque omnis residua spes salutis ac libertatis in nos recumbit. Sane quum magnitudinem cladis considero, tanta est, ut quorumlibet non firmissimorum animi terreri ea atque domari queant; quum in vos respicio, cives, quum alacritatem fidemque vestram expendo, quæ neque pecuniis neque corporibus vos parcere sivit, dum Reipublicæ consuleretis; eos esse existimo, qui censeri debeant cuilibet Fortunæ pares. Sed neque præcipere vobis quidquam est animus; neque reformidantibus pericula necessitatem suscipiendorum imponere.*

Hortantis ad concordiam.

XLII. *Unum monere res & benevolentia mea imperat, ut eodem consilio, qualecumque tandem illud probatum fuerit, utamini. Distracti sententiis & fuga singulis etiam opportuni ad quamlibet injuriam eritis, junctos & unanimes neque spernet hostes Cæsar, neque supplices aversabitur. Ite igitur, & utra videatur esse ratio potior, liberrima consultatione disquirite. neque meos sensus revereatur quisquam. Fortunam sequentes necessitati hoc dare arbitrabor: obfirmantes animum, ut dignum tali exemplo erit, & admirabor, & laudabo, & huiuscemodi me viris ducem atque commilitonem adjungam in omnes casus. Neque vero conatibus consiliisque Thapsum aut Adrumetum aut hanc Uticam statuimus terminos. Roma cogitanda nobis est, communis omnium patria, caput rerum, & Imperii sedes.*

Urbis Romanæ fata prædicantis. Cic. Oratore cap. 53.

XLIII. *Neque vero credibile est, huic omnium late populorum concessisse imperium deos, ut ipsam alieno subjicerent arbitrio. nobilius Urbi fatum est, ideoque multis sæpe fluctibus agitata rursus emersit, tyrannosque suos aut virtute sua excussit, aut felicitate evasit. Cinna quidem à suis ille militibus interfectus est. Marius atque Sulla acerbiore fato perierunt, quam qui à crudelissimis hostibus cum exquisito cruciatu necantur. Neque frustra celebratum est M. Drusi dictum, qui pater Tribuni fuit: sacram esse Rempublicam, eique pœnas esse persolutas ab omnibus, qui violare illam sustinuissent.*

Et aliis etiam argumentis spem injicientis bonam. Plutarch.

XLIV. *Igitur bonitate caussæ deorumque justitia fretis, ad hæc Romanæ Reipublicæ fortuna, nihil præterea requirendum videatur. Sed tamen & alia supersunt, ob quæ lætum rei exitum desperare nemo debeat. Quanti enim esse creditis, quod nos uni huic negotio intenti erimus, hosti plus etiam respiciendum est? Hispaniam Cn. Pompeius commovit: Roma ipsa jugi impatiens nondum didicit perferre servitutem. Sed nec extenuare pericula moris mei est, quæ non ignoranda, sed contemnenda viris fortibus arbitror. Exemplum vel ab hoste petite. quantos ille labores exhausit, quanta adiit discrimina, ut vinceret eos, quibuscum ei fuit contentio.*

XLV. *Quæ tandem ille spe aut quo pretio? non alio certe, quam tyrannidis, quæ neque tutior est omnibus illis periculis per quæ paratur; & si contingat vel quietissima, nulla non calamitate est miserior. At nobis queis omne consilium in eo est, non ut injuriam faciamus cuiquam, sed ut Rempublicam defendamus, neutra sors cadere infeliciter potest. Nam aut victoribus in libertate & legitimis honoribus fortunata vita per virtutem transigetur: aut vi superatis calamitatum finem mors adferet, non extinguet fructum virtutis gloriam. Sed de istis quidem inter vos deliberabitis, orantes supremum numen, uti vobis pro veteri virtute atque fide vestra animos consiliumque duit.* Postremo comparantis suam & Cæsaris fortunæ conditionem.

XLVI. Accensi hac oratione plerique, velut obliti præsentium, bellica consilia agitabant: & erant quibus *servitia liberanda in usum militiæ* viderentur. Id recusavit Cato, negavitque *suscepturum nisi præbitos à volentibus*. quum multi pollicerentur, *nomina dare quibus videretur* jussit, utque hoc liberius facerent, consilio excessit. Non diu postea literæ ei Scipionis atque Jubæ traduntur, diversis ex locis, argumento eodem. Rex in monte quodam cum paucis abditus, Scipio sub promontorio haud procul Utica stans ad anchoras, *quid consilii Catoni esset* sciscitabantur: *ad se venturum recepturi, aut si ferre obsidionem decrevisset, suppetias laturi, quibuscum possent copiis.* Literæ Scipionis & Jubæ ad Catonem.

XLVII. Cato retentis paulisper tabellariis, quum se digresso refrixisse trecentorum ardorem cognosceret, hoc ipsum nunciavit, *Utica* jubens *abstinere, sibique considere: se quidquid per præsentes difficultates posset, fide sua facturum*. Interim & ab equitibus præfecti tres adfuerunt, totidem adferentes consilia. *Jubam* alii *ducem*, alii *Catonem* optabant: quidam Uticensibus diffisi, quod ob beneficium legis Iuliæ favere Cæsari credebantur, oppido se includere renuebant. Cato cum præfectis agere cœpit, *persuaderent equitibus, uti valere jusso Iuba, Catoni se committerent Romano duci, atque Uticam ingrederentur, munitionibus tutam, & provisis in multos annos commeatibus*. Idem etiam Senatores cum fletu & precibus postulabant. Equitum legatio ad eumdem. Auctor. de bello Afric. cap. 60. 88. Plutarch.

XLVIII. Interea M. Rubrius, quem ad trecentos miserat Cato, rediit iratus, & multa de *perfidia hominum & inconstantia* querens. Redierunt & præfecti equitum cum ferocibus mandatis, *nullam sibi societatem cum levibus & Punica perfidia infectis fore. proinde qui sua opera uti cupiat, ejectis aut interfectis Uticensibus in vacuum oppidum se recipiat*. Longissime hæc abibant à mente & moribus Catonis: itaque leni responso dimisit præfectos, *cum trecentis deliberaturum*. At illi palam & audacius negabant *contra Cæsarem bellaturos:* & à quibusdam fiebat Senatorum mentio, *comprehendi eos & Cæsari dedi oportere, quo in reliquos fieret mitior*. Eorumdem odium in Uticenses.

XLIX. Idcirco dimittendos ex tanto periculo videns, abeuntes jam equites consequutus, oravit, *ut vel unam adhuc diem manerent, tutamque præstarent tot Romanis Senatoribus fugam*. Persuasi sunt à Catone equites, & partim in portis oppidi, partim in arce custodiæ caussa collocati, metum fecerunt trecentis, ne inconstantiæ suæ pœnæ reposcerentur. Idcirco miserunt ad Catonem, oratum, *ad se veniret*. Ille delinitis sermone Senatoribus, qui circumfusi negabant *servatorem suum missuros in proditorum potestatem*, solus ad eos profectus est. Illi *veniam pecierunt, quod æmulari Catonianam constantiam nequi-* Trecentorum Uticensium cum Catone colloquium. Diod. lib. 43. Plutarch. Catone. Appianus lib. 11. Civil.

rent; agnoscere se quod proavum ipsius fama esset dicere solitum, non posse omnes esse Catones. sibi in animo esse, legatos mittendi ad Cæsarem, & ante omnia Catonis incolumitatem stipulandi; nec nisi hac impetrata arma posituros.

M. Octavii nuncium ad Catonem. Auct. de bello Afric. Dio.

L. Ad ea subridens ille negavit *sibi esse deprecatoribus opus, idque Cæsarem ipsum scire planissime. sibi vero si consulant, se minime invito facturos.* Inter hæc audito *venire cum omnibus copiis Cæsarem, vah!* inquit, *tamquam adversum viros!* jussisque *maturare* Senatoribus, *donec haberent equitum præsidium*, portas oppidi clausit, una excepta maritima, per quam emittebat discedentes, naves tribuebat, tumultus sedabat, viaticum dabat egentibus. Hæc agentem convenerunt à M. Octavio missi, *cum duabus legionibus haud procul Utica consedisse* nunciantes, *atque petere à Catone, ut secum statueret, quatenus imperium utriusvis esse deberet.*

Prædam Uticensem equitibus extorquet Cato. Auct. de bello Afric. Plutarch.

LI. Nihil his respondit. Sed conversus ad amicos, *Et miramur*, inquit, *quomodo victi simus; quos ne in extremis quidem deserit ambitio?* Simul properavit ad equites, qui *castra*, quæ fecerat ante oppidum Cato, eoque commigrare plebem Uticensium coëgerat, *oppugnasse* dicebantur; *& inde repulsi irrupisse in oppidum, multisque interfectis diripere domos.* Ut igitur hos averteret à rapinis & cædibus, singulis sestertios centum dedit. Idem fecit & Faustus Sullæ filius, dataque pecunia cum his profectus est. Prædam tamen Uticensium repetiit à discedentibus Cato, incitato cursu adsequutus, & quum auctoritate viri permoti primi ordines ablata restituissent, ceteri quoque projecerunt rapta, muti præ pudore, & dejectis in humum oculis.

Filio dat præcepta. Dio. Appian. Plutarch. Auct. de bello Afric.

LII. Tum Cato reversus in urbem oravit Uticenses, *ne trecentis irati essent, sed communiter deprecarentur Cæsarem.* hæc fatus administrationis rationes & reliqua reddidit: obsignavitque pecuniam. Mox profectus ad mare, postremum salutavit abeuntes. duobus persuadere non potuit, ut à se discederent: filio suo, & Statilio cuidam. Statilius ad imitationem Catonis pectus obfirmaverat. filius *proficisci ad Cæsarem* jussus, interrogavit patrem, *Quin igitur idem & ipse faceret, si faciundum esse judicaret?* At ille, *dispar est utriusque nostrum ratio, fili. me natum atque educatum in libertate, concessum à diis immortalibus donum prodere nefas: tu deteriore Republica genitus, non debes recusare conditionem temporum, in qua incidisti.* monuit tamen, *ne capessere Rempublicam vellet. neque enim nunc eam administrari, ut dignum esset Catoniano nomine posse: secus autem fieri turpe esse.*

Ejus ultima cœna.

LIII. Commendavit deinde eum L. Cæsari, quo usus pro quæstore fuerat. petentemque Lucium adjuvit in oratione componenda, qua Cæsarem exoraret: quum *pro se quemquam rogare quidquam* districtissime vetaret. Tantum solicitudinis laborisque & tædii vir iste sumendum putavit, ut aliis prodesset, dudum projecta vivendi cupiditate, & certa destinatione consciscendæ necis. Ut tamen consilium tegeret, corporis curam adhibuit, lotusque cœnavit cum amicis & magistratibus Uticæ sedens, nam accubare post Pharsalicam pugnam desierat. Productæ quin etiam poculis & sermonibus sunt epulæ, multisque de rebus erudita & jucunda confabulatio fuit: donec prolapsus ad decretum illud Stoicorum Cato, *solum bonum virum esse liberum*, cum opponente se Demetrio peripateticæ sectæ philosopho tanta contentio-

ne vocis vultuſque disputavit; ut facile propoſitum ejus adverteretur.

LIV. Unde quum mæſtos ſedere convivas videret, revolutus ad alios ſermones eximere ſuſpicionem conatus eſt. deambulavit etiam à cęna, præfectiſque vigiliarum imperavit, quæ videbantur agenda, ſed cubitum iturus arctius diutiuſque in complexu filii & cæterorum hæſit. Inde novus illis timor: enſemque ſupra cubile pendere ſolitum amoverunt. Cato cum libro Platonis qui Phædon inſcribitur, cubiculum ingreſſus, interrogat ſervum, *quis gladium abſtuliſſet?* Amici gladium amovent.

LV. Illo tacente lectionem continuat: paulo poſt iterum requirit enſem, nec adlato, librum perlegit. Tum ſingulos advocans ſervos, enſemque flagitans acriter, unum etiam percuſſit pugno, manumque cruentavit. Poſtremo filium & amicos adcurrentes increpavit aſperius, *ſibi nec deeſſe rationem moriendi ſi vellet, amoto gladio* dictitans: *neque vero putare ita excidiſſe mente, ut reciderit in filii tutelam*. Illi luctu atque mœrore propemodum exanimati jubent adferri gladium; quem ubi eduxit atque conſideravit Cato, repoſuit iterum, denuoque librum à capite ad calcem relegit ad lucernam: deinde ſecurus obdormiit, ut ſtertentem perciperent, qui excubabant pro foribus. Sed illo acriter expoſtulante reddunt. Appianus. Plutarch. Florus. 4. 2. 71.

LVI. Sub mediam noctem Butam quemdam accitum ad mare miſit viſum, *anne jam ſolviſſent omnes*. & medico præbuit obligandam manum, quæ ex ictu intumuerat. Id ſpem fecit reliquis, vivere eum conſtituiſſe. Sed falſi ſunt. quum enim reverſus Buta *ſolviſſe omnes* renunciaſſet, *excepto Craſſo, & vehementem ventum incubuiſſe mari*; ſorte fugientium indoluit; remiſitque eumdem, *ut ſi quis forte alicujus opis indigus remanſiſſet, id ad ſe referretur*. Ubi ille *altum in portu ſilentium eſſe* nunciavit, janua claudi juſſa, tamquam dormiturus in lectulum ſe repoſuit. Cato ſibi manus infert. Dio. Plutarch.

LVII. Sed ſtatim arreptum mucronem infixit corpori: neque exanimatus, quia manus inflammata fuerat ad feriendum infirmior, decidit cubili, ſtrepituque edito excivit ſolicitudinem ſuorum. Irrumpunt in cubiculum filius & cum Demetrio Stoicus Apollonides. medicus inteſtina videns illæſa reponere in ventrem atque conſuere vulnus cępit. ille paſſus donec diſcederent, manum injecit vulneri, dilaniatoque & ſparſis inteſtinis qua ceperat via, ſervitute exivit. Deceſſit Cato anno ætatis undequinquageſimo. Magni utique vir invictique animi, & indomitæ nec licentioſæ libertatis. ſed legum & æqui obſervantiſſimus. cujus etiam laudandus exitus foret, ſi cuiquam ullo caſu vitæ neciſque ſuæ poteſtatem conceſſiſſet DEUS. nunc in re vetita ſaltem hanc abſtulerit pręaliis ſimilibus commendationem, ut ex toto deſperatorum agmine nemo videatur inſaniſſe ſpecioſius. Vix laudando exitu. Liv. Epitom. Plutarch. Florus. Appianus. Dio.

LVIII. Sed neque in vita ejus quidquam rectius carpitur, quam quod uxorem Marciam velut uſurariam conceſſit Q. Hortenſio, quum tres ei liberos peperiſſet, atque eo quoque tempore geſtaret uterum. Id ejus factum quamquam Philippo Marciæ patri probatum, & exemplo Socratis atque veteri Romanorum conſuetudine defenſum non immerito reprehendit Cæſar, falſam tamen cauſſam hoſtiliter adtingens, *uxorem juvenculam ideo dediſſe ut eandem Hortenſio, ut pro paupere divitem reciperet*. Nam hæres inſtituta ab Hortenſio, poſt illius fata domum Catonis redierat. Palam facta morte Catonis Uticenſes, licet ob partium ſtudium oderant, tamen propter ſingularem integritatem, ſervatamque haud Ab Uticenſibus publice ſepelitur. Appianus. Lucan. 2. 2. 330. Strab. lib. 11. Dio.

ſemel Uticam, & magnis operibus permunitam, publice ſepeliverunt, cum multis magnis laudibus omnium: ne metu quidem impediente officium, quod jam haud procul copiæ Cæſaris aberant.

Cæſaris dictū audita morte Catonis. Plutarch. Auct. de bello Afric. Appianus. Dio. Agel. 13. 18.

LIX. Tumulus ei medioeris poſitus eſt juxta mare, cum ſtatua ejus, gladium tenente. Ipſe ab hoc eventu cognomine *Uticenſis* à paris conſtantiæ gloriæque proavo diſtinguitur. Poſt mortem Catonis L. Cæſar in concione populi Uticenſis ſuadet *ut portæ aperiantur, ſe profecturum ad Cæſarem Imperatorem, cujus in clementia ſpem magnam habeat.* Interim Cæſar cognito Catonem, dimiſſis cæteris Uticæ cum filio ſubſtitiſſe, non expediebat conſilium viri. dein audita ejus morte dixiſſe dicitur, *invideo tibi mortem hanc Cato, quando tu mihi ſervati tui famam invidiſti.*

Cæſar Utica recepta victis ignoſcit. Cic. Attic. 13. 48. Auct de bello Afric. Plutarch. Dio.

LX. Tulit tamen civiliter poſtea celebrari à Cicerone Catonem, libro qui *laus M. Catonis* inſcribitur. neque aliud, niſi tamquam apud judices reſpondit, duobus editis Anticatonibus. Receptis interim obiter Uſeeta & Adrumeto urbibus, vitaque C. Ligario & C. Conſidio filio conceſſa Uticam pergit, quæ jam à Meſſalla cuſtodiis ad portas oppoſitis tenebatur. Obvius ibi L. Cæſar ſe demiſit ad victoris genua, vitamque dumtaxat deprecatus, in præſentia quidem obtinuit: eademque venia Cæcinæ, C. Atejo, P. Atrio, L. Cellæ patri & filio, M. Eppio, M. Aquinio, Catoniſque & Damaſippi liberis data: itemque Statilio, qui Catonis exitum imitaturus à Philoſophis prohibitus fuerat.

Iuba à Zamentibus exclusus. Vitruv. 8. 4. Dio Auct de bello Afric.

LXI. Uticenſibus pro ſtudio erga ſe gratias egit, trecentos gravi & longa oratione incuſatos, *bis millies ſeſtertio* mulctavit, *quam ſummam ſex penſionibus populo Romano per triennium penderent.* Conditionem omnes læti acceperunt (nam de ſalute ſua putarant actum eſſe) *ſeque illo demum die natos eſſe* prædicantes. Interim Juba cum Petrejo Zamam fuga pervenit, quam duplici muro circumdato muniverat, Regiamque ſibi habuerat. Sed quia & ipſe victus, & Sabura cum ſuis copiis deletus à P. Sitio fuerat, contemptus eſt à ſuis excluſuſque.

Cum Petreio mutuis vulneribus concurrit. Florus. Auct. de bello Afric. Liv. Epitom. Dio.

LXII. Nec caret defenſione Zamenſium perfidia: quod in medio foro pyram Juba conſtruxerat, hoc propoſito, ut in ultima deſperatione ei vibus interfectis omnibus, rebuſque pretioſis in rogum conjectis, ibi cum uxoribus liberiſque cremaretur. Igitur neque minis quidquam proficientibus, neque precibus; nam & preces adhibere docuerat neceſſitas, ne liberis quidem conjugibuſque impetratis, in villam ſuam diſcedit: deinde ſimiles expertus omnium civitatum animos, poſt magnificas epulas ferro cum Petreio concurrit, ut per virtutem interfecti viderentur. Petrejus valentior facile confecit Jubam, ipſe ſervi ſui manu invenit necem. Dum hæc aguntur, Cæſaris fortuna trahente omnia, Conſidius è Tiſdritano oppido cui præerat, cum Getulis paucis in Regnum profectus, à comitibus ſuis, qui ſuccinctum pecunia ſenſerant, interficitur: C. Virgilius Caninio Rebilo proconſule, à quo Thapſi obſidebatur, ſe dedit.

Afranius. Fauſtus, & cæterus filius occiduntur. Appianus. Liv. Epitom. Oroſius. 6. 16. Auctor. de bello Afric. Dio. Sueton Cæſar.

LXIII. P. Sitius qui plurimum eo bello Cæſari contulerat, vix leviter notus antea, dum per Mauritaniam ad imperatorem proficiſcitur, in Fauſtum & Afranium incidit, qui cum equitibus Scipionis Utica diſceſſerant. is reliquos partim cædit, partim accipit in deditionem, Afranium & Fauſtum cum conjuge & liberis capit vivos. Uxori Fauſti, quæ eadem Pompeii erat filia, duobuſque liberis ejus Cæſar incolumitatem ſuaque omnia conceſſit, & ad fratrem proficiſci paſſus eſt.

Afranius & Faustus, tamquam temere orta in exercitu seditione, unaque Petrejus filius, interficiuntur. Sed Cæsaris jussu factum non dubitatur, cuius etiam inter artes referunt, quod invisos sibi, per milites clam curaverit occidendos, ne clementiæ simulationem omitteret.

LXIV. *Sic & Tullium Rufum aliosque inter prælium cum Scipione perisse: Sic L. Cæsarem, quamqh.m receptum in gratiam, per insidias interfectum. Quippe iudicii specie, quod libertos servosque Cæsaris ferro & igni crudeliter enecuisse, bestias quoque ad spectaculum venationis comparatas trucidasse dicebatur, militum obiecisse ferociæ, à quibus quasi per iram interficeretur.* Afranium certe & Faustum imperio Cæsaris occisos neque dubium est apud auctores plerosque; neque adeo mirum, quia semel impetrata venia dimissi, denuo ad oppugnandum eum se converterant; cui generi hominum haud sine caussa erat infensissimus. Servavit tamen hic quoque institutum suum, ut amicorum atque familiarium deprecatio-ni condonaret singulos. & Octavius quidem adolescens, qui postea Augustus appellatus est, pro Agrippæ sui fratre, qui eodem bello apud M. Catonem fuerat, avunculum exoravit.

Scipio & alii clari viri capiuntur. Florus 4.2.9. Eutropius. Zonar. Dio. Sueton. Nicol. Damasc. de institut. August. Orosius. Auct. de bello Afric. Appianus. Val. Max.

LXV. Sed Scipio & T. Torquatus, unaque Damasippus & Plætorius Rustianus, cum duodecim navibus apertis multum diuque jactati, quum Hispaniam peterent, adversis ventis in Africam relati, apud Hipponem Regium à classe P. Sitii excipiuntur. Ibi Scipio, quum animadverteret navim, qua vehebatur, ab hostibus capi, gladio se transverberat, & quærentibus qui interea irruperant, *ubi Imperator esset? Imperator*, inquit, *bene se habet*. Eodem tempore cæteri quoque à Sitianis militibus interimuntur. quibus ob navatam eo bello operam quum alia præmia dedit Cæsar, tum Cirtam olim Regum domum, quam ceperant habitandam concessit: unde *colonia Sitianorum* appellata. Ipse interim Zamæ pecunias cogit, cives Romanos, qui contra se pugnaverant, mulctat: provinciaque ex Regno facta, Q. Sallustium Crispum proconsule præficit, qui *tam avide* dicitur *expilasse provinciam, ut hoc ei fuisse injunctum à Cæsare quidam crediderint*: alii *pactum cum eo magna pecunia* scripserunt, *ne caussam diceret*. Deinde regressus Uticam bona eorum, qui sub Scipione duxerant ordines, vendidit. Thapsitanos Adrumetanosque pecunia, Leptitanos tricies centenis millibus pondo olei in annos singulos, Tisdritanos certo frumenti modo mulctat.

Sallustius Numidiæ præficitur. Senec. Epist. 3, 11. Flor. 4.2.68. Liv. Epitom. Auct. de bello Afric. Mela. 1.6. Plin. 5.3. Appianus. Dio.

LXVI. Inter hæc rem summæ mansuetudinis, sed & prudentiæ facit, cremandis quæ repertæ in scrinio Scipionis erant variorum epistolis: sicut & apud Pharsaliam antea, & olim Pompeius debellato Sertorio summa cum admiratione hominum atque laude fecerat. Ita multorum, qui contra ipsum senserant, opprimere crimina, quam exsequi malebat: ne quos mutata Fortuna animum mutaturos esse sciebat, permanere in odio & inimicitiis vel nolentes cogeret. Tantis rebus tam celeriter confectis, Idibus Juniis Uticæ conscendit, & in Sardiniam trajectus, Sulcitanis qui Nasidium classemque ejus receperant, imperat pecuniam: mox solvens à Caralis ante diem III. Kal. Quintil. quia propter tempestates subinde herendū in portubus fuerat, duodetrigesimo die Romam venit. Ibi cognoscit in Gallia quoque per absentiam suam à D. Junio Bruto legato rem fortiter feliciterque gestam, victosque prœlio Bellovacos, qui cum vicinis aliquot populis rebellaverant.

Epistolas adversariorum non lectas cremat. Auctor. de bello Afric. Dio. Plin. 7.25. Liv. Epitom.

FINIS LIBRI CXIV.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CÆSAR quatuor triumphos duxit; ex Gallia, ex Ægypto, ex Ponto, ex Africa. Epulum, & omnis generis spectacula dedit. M. Marcello consulari, Senatu rogante, reditum concessit. Qui Marcellus beneficio ejus frui non potuit; à Cn. Magio Cilone cliente suo Athenis occisus. Recensum egit, quo censa sunt civium capita centum quinquaginta millia. Profectusque in Hispaniam adversus Cn. Pompejum, multis utrimque expeditionibus factis, & aliquot urbibus expugnatis, summam victoriam cum magno discrimine ad Mundam urbem consecutus est. Pompejus Sextus effugit.

Honores Cæsari decreti. Dio. Appianus: Sueton Cæsar. c. 70. 7. 6. Florus iv. 2. 91:

REVERSUS in Urbem Cæsar, ut omnia suis armis cessisse ostenderet, simul admiratione virtutis & metu potentiæ cives suos recipere servitutem & pati doceret; quatuor simul Triumphos adparavit. Neque vero Senatus cunctanter subibat jugum, jamque ultro plura prope quam postulare Cæsar voluisset, decreverat: *supplicationes dierum quadraginta, equos albos in Triumphis, & lictores quos & tum haberet, quosque in prima & secunda Dictatura habuisset. Præfectum quoque morum*, novo nomine reperto, quasi vetus illud *Censoris* usu viluisset, *esse* jusserunt *in decennium. utque suggestus fieret in Curia; uti Consulibus, qui quoque tempore essent, in sella curuli adsideret, primusque sententiam diceret: ludis Circensibus omnibus mappam mitteret: magistratus à populo declaratos renunciaret: utque currus statueretur in Capitolio, adversum Jovem spectans: utque simulacrum ejus eodem loco poneretur, orbem terrarum calcans, in basi inscriberetur: CÆSARI. HEMITHEO. utque deleto Catuli nomine, instaurator Capitolii Cæsar scriberetur.*

Ejus oratio in Senatu. Tacit. Hist. 3. 74. 4. Dio.

II. Neque hic stetit adulantium humilitas: multaque decreta sunt tam serviliter ut ipsi quoque nimia viderentur. Sed quæ memoravimus recepit. Catuli tamen nomen, dum pudore delere conatur, in Capitolii dedicatione mansit. Sed honores tam prodige decretos sibi plurium metu quam benevolentia sentiens Cæsar, ad conciliandos firmius animos, in Senatu verba in hunc modum fecit. *Utinam mortalibus hunc animum dii dedissent, ut à mutuis injuriis temperantes, amicitiam pacemque colerent: neque bella geri, etiam, quod tristissimum est, civilia necessum foret, neque ex bellis deinceps aut cruenta odia, aut occulta suspiciones timerentur.*

Bellum gestum excusat.

III. *Sed quando contra potentiam & improbitatem paucorum defendi Rempublicam oportuit, armisque vindicari, quod amicitia jurique denogatum fuerat;*

in

Egregia Cæsaris promissa.

in eam necessitatem intidi, ut aut mihi cadendum cum libertate fuerit, aut ii prosternendi, qui nos perditos deletosque cupiebant. Et Fortuna quidem justiori adfuit causæ, multorumque præliorum eventu declaravit, nondum abjecisse curam Romanæ rei deos. atque hoc etiam subinde apparebit clarius, quum facta consultaque mea dies aperiet, magnisque documentis palam fiet, qualem ei dederint animum, cui daturi victoriam belli arbitriumque pacis fuerant.

Clementiam pollicetur.

IV. *Nolim enim vestrûm quemquam ita maligne de me judicare, Patres conscripti, ut aliorum exempla, quam meos mores sequuturum putet: neque si mihi victoria contulit, ut possem quæ cupiam facere, aliud facturum credatis quam oporteat. Si Marium, & Cinnam, & Sullam, quorum naturam periculum texerat, nudaverunt victoriæ; non ideo me his similem fore existimaveritis; cujus moderationem, ne recensendo singula me laudare videar, non mutarunt tot prospera, sed probaverunt. Enim vero neque erga Fortunam irreverenter me geram, aut indignationem excitabo deorum, quos ferme non ulterius beneficia sua sarta tecta præstare cognovi, quam donec homines his modeste atque sapienter utuntur.*

Eumque sibi fuisse animum ab initio.

V. *Neque vero ab initio belli aliud mihi propositum armorum præmium fuit; quam ut victa invidia atque insolentia, virtutem explicarem meam tuto, & ex augenda utilitate publica gloriam adquirerem. Quos igitur in aliis reprehendi atque persequutus sum mores, iis absit, ut me cupiam dedere, similemque his ostendere, quos superavi. Ego vero potius ipsa fortuna mea incitor, ut nisi olim summa mihi voluntas fuisset omnia rite atque ordine administrandi, vel inde majorem sumpturus impetum fuerim. Quem enim potius benefacere multis verum est, quam penes quem earum rerum maxima est facultas? cui vero minus aut concessum est peccare, aut necessarium?*

Et crevisse cum fortuna.

VI. *Deorum autem beneficia à quo æstimari rectius possunt, quam ab eo cui illi summa omnia contulerunt? Quis majorem concordiæ pacisque publicæ aget curam, quam cujus eam servari maxime interest? Is igitur & animo imperabit plurimum, & potentia temperanter utetur; queis sine contineri magnam felicitatem diu non posse nemo dubitat. Quid si ad hæc accedat studium gloriæ, qua una in re me fateor esse intemperantiorem? An non qui & diligi à præsentibus, & laudari à posteris volet, operam dabit, ut iis factis moribusque studeat, per quæ ista tam pulchra atque desiderabilia quam certissime & comparantur & retinentur?*

Provocat ad experientiam.

VII. *Neque hæc à me fingi fidem vobis præterita non minus quam præsentia facient. Nihil loquutus sum, quod non præ me tulerim perpetuo: & si potentia mutasset animum, nunc maxime tempus erat declarandæ voluntatis; postquam deletis non partibus modo, sed etiam reliquiis partium, sospes incolumisq; & victoriæ compos redii. Sed prius omnia in me gravia atque acerba expetant, quam hunc induam animum, ut tyrannus patriæ & civium, quam rector atque princeps audire malim. Consulatus & Dictaturæ quas dedistis, ad salutem hominum, non ad perniciem valere volo. Hujus destinationis spondere fidem perpetua mea consuetudo debet.*

Hortatur ad benevolentiam mutuâ.

VIII. *Qui enim credere poteritis periculum à me cuiquam innocenti fore, quem scitis veniam dedisse semper à quibus infestissime fueram oppugnatus: nonnullis &*

iterato? aut quomodo indulgebit suspicionibus, qui repertas apud Pompejum, apud Scipionem literas introspicere noluit: & in ignem conjecit, ut quos à pœna jam absolverat, etiam à metu omni liberaret? Igitur posita semel cura, & præteritorum obliterata memoria, tamquam recens in ejusdem Reipublicæ societatem venissemus, benevolos amicosque adferamus animos, ut & vos meorum laborum fructum percipiatis, paternam rebus vestris adhibituri curam & ego vestra prosperitate, tamquam boni parentes liberorum secundis rebus gaudeam.

Et miles suos timeri vetat.

IX. *Sane nihil tam in votis habeo, quam uti omnes à delictis temperando, lenitatem meam sibi propriam atque perpetuam esse patiantur: si tamen aliquid forte peccatum erit, homines nos esse meminero. Et Virtuti quidem recteque factis semper erunt apud me parata præmia: errantes, quam mansuetissime poterit, ad officium revocabuntur. Neque milites meos timueritis. communes mihi atque vobis Imperii custodes sunt. alendique multas ob caussas necessario; sed neque contra vos alentur, & contenti his quæ dederitis, amare discent eos à quibus accipient. Sane pecuniæ plus solito exegisse fateor: sed hoc, quam seditiosos habere milites, præstabat, & levi profecto impensa redemptum est, quidquid peccare conscii victoriæ exercitus, inopia & necessitate irritati potuissent.*

Itemque novas exactiones.

X. *Mihi nihil ea diligentia quæsitum est: quin omne patrimonium effusum pro Republica, & grande insuper æs alienum contractum. Sed quemadmodum ipsi liquido cernitis, pars in sumptus bellorum erogata, reliquum ad vos reportatum est. ut ad vos omnis hujus opulentiæ fructus, ad me solum exigendi acerbitas & invidia perveniret. Sic enim locuples facta Respublica dignitatem vestram opesque præstare tutas potest: quando nec Imperium sine militibus, neque milites sine stipendio retinentur. Absit tamen, ut cuiquam molestus sim pecuniæ caussa. neque vectigalia nova constituam: veteribus contentus ero. semperque potius eo cogitationes curasque meas conferam, quemadmodum vos opibus honoribusque augeam, quam quemadmodum aliquid abrodam de præsentibus.*

Triumphi Cæsaris quatuor. Orosius. 6.16. Sueton. Cæsar. 37.1. Appian. lib. 11. Civil. Vellei. 2.56.2. Flor. 4.2.88.

XI. Apud populum deinde similia quum differuisset, multum quidem extinxit de priore hominum cura: fiduciam excitare non potuit, priusquam rebus ipsis comprobata promissa vidissent. Inter hæc adparatu facto, qualem magnitudo rerum gestarum excusare, opes imperii, unius in manum redactæ pati potuerunt; quatuor Triumphis urbem ingressus est, eodem mense, sed interjectis diebus. Primum & excellentissimum egit de Gallis, quorum multas magnasque nationes subegerat, cujus *adparatus fuisse* traditur *ex citro*. Rhenus ibi traductus est, Rhodanusque, & ex auro captivus Oceanus. Ingens multitudo nobilium captivorum currum antecessit, & imperator quondam omnium Vercingentorix.

Axis in curru triumphali frangitur. Diod. lib. 43. Sueton. Dio.

XII. Et hic quidem acto Triumpho cum aliis quibusdam necatus est. Sed ejus diei lætitiam interpolavit casus in omen tractus à plerisque. Prætervehens enim Fortunæ fanum, quod in Velabro Lucullus exædificaverat, axe diffracto pene curru excussus est: & dum alius adparatur atque adducitur, obortæ sunt tenebræ. adscenditque in Capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra lævaque lychnuchos gestantibus. Cæsar genibus per gradus Capitolii repsit: quamquam & ipse jam staret inter Capitolina numina, currumque Jovi oppositum, & titulum haberet homine majoris. Sed & inscriptionem illam sustulisse paulo post dicitur, solo nomine relicto.

XIII. Inter hunc honorem Cæsaris, quum omnium hominum magnitudinem egressus potentia ac felicitate videretur, adnotata sunt carmina plena probri, quæ currum insequens exercitus militari licentia jecerat. *adlectos in Senatum novos homines ignotosque* traducebant: *Cleopatræ mulierumque aliarum, etiam provincialium* objiciebant *amores*, *mœchum calvum* canentes adducere, *qui Romæ mutuum sumpsisset aurum, in Gallia prodegisset turpiter.* Potentiam quoque male partam sugillabant, *si juste vellet agere, pœnam daturum, quod sceleftus esse pergat dominari. præmiorum* quoque *parcimoniam* cavillantes, alternis versibus exprobravere *lapsana se vixisse apud Dyrrhachium.*

Carmina licentiosa militum. Sueton. Dio. Plin. 19. 8.

XIV. Sed hæc quidem omnia æquo animo Cæsar patiebatur: *gaudere* quin imo dicebat, *nosse milites suos, quam bono Imperatore uterentur.* Unius dicti acerbitatem, quod objectum sæpe ab inimicis probrum continebat, ægrius tulit: *Gallias à Cæsare subactas esse, Cæsarem ipsum à Nicomede. & triumphare Cæsarem, non triumphare Nicomedem. Id vero falso sibi objici* testatus, etiam jurejurando interposito non ideo potuit expugnare contumaciam famæ, quin ultro tam impudens defensio irrideretur. Triumpho peracto, epulum populo datum per multos dies: duoque & viginti tricliniorum impleta sunt millia. frumentum accipere solitæ plebi deni modii extra ordinem, ac totidem olei libræ distributæ. quippe *postremo bello vectigal annuorum frumenti ducentorum millium medimnorum Atticorum, olei tricies centena millia librarum adjecisse Reipublicæ* commemorabat. nummos quoque promissos olim iisdem, divisit viritim trecenos. & pro mora & velut usura, centeni insuper additi.

Epulum & alia populo data. Liv. Epitom. Velleius. Plutarch. Cæsar. c. 78. Sueton. Dio. Appian. lib. 2. Civil.

XV. Veteranis itidem super bina sestertia, quæ belli civilis initio promunciaverat, vicena millia nummûm dedit, centurionibus duplum, tribunis alarumque præfectis quadruplum. Quod autem numerum eorum, qui frumentum è publico acciperent, per licentiam temporum, præter modum excrevisse comperserat, recensum eorum egit vicatim, numerumque de trecentis viginti millibus, ad centum quinquaginta millia retraxit. Altera deinde laurus Ægyptia fuit, ductaque ante currum Arsinoë, Nilusque translatus, & ad simulachrum ignium ardens Pharus. Achillæ quoque & Pothini spectati exitus.

Ægyptius Triumphus. Liv. Epitom. Plutarch. Sueton. Dio. Flor. 42. 88. Appianus.

XVI. *Hujus Triumphi adparatum fieri* jusserat *è testudine.* singulorum enim Triumphorum fercula & instrumenta, diversa è materia parari, ad ostentationem magnificentiæ, & voluptatem oculorum visum illustrius fuerat. Sed Arsinoë post triumphum, in gratiam fratris sororisque dimissa est. Tertius de Pharnace currus Ponticum Triumphum invexit. inter ejus pompæ fercula trium verborum titulum prælatum ajunt, VENI, VIDI, VICI. Hujus triumphi fuit adparatus ex Ægyptia spina, quæ circa Thebas maxime nascitur.

Triumphus de Pharnace. Velleius. 2. 56. l io. Sueton. Velleius. Plin. 13. 9.

XVII. Quartum ex Africa Triumphum duxit de Rege Juba, cujus & filius puer ductus est fortunata captivitate. Quippe liberaliter educatus Romæ, & Regnum utriusque Mauritaniæ tenuit postea, & Græcis literis eruditus, memorabilior etiam claritate studiorum quam Regno habitus est. Hujus Triumphi fercula constabant ex ebore, cujus & copiam eadem victoria subministraverat. Diversus animorum sub eos dies habitus fuit. dolorem multa adferebant: præsertim quod de civibus Romanis, etiamsi titulo abstineretur, re & facto triumphabatur. Omnium enim præliorum tabulę pręferebantur, & illustrissimi cujusque

Thriumphus ex Africa. Appianus. Plutarch. Plin. 5. 2. 24. Vellejus.

mi cujusque noscebantur imagines, una Pompeii effigie dempta, quam invidiæ declinandæ Cæsar omiserat.

Diversi motus animorū inspectantibus. Cic. Phil. 8. 6. Lips. Vellei 2. 56. Appianus.

XVIII. Sed Catonis, Scipionis, & Petreii extrema eliciebant lachrumas, neque Gallico Triumpho lata Massilia, neque Ægyptio ducta Arsinoë, parum indignationis ac misericordiæ commoverat. Quin & lictorum numerus, nullius umquam spectatus imperio, admonebat homines sortis suæ, & alienam vicem oblitos, suæ fortunæ cogebat ingemiscere. Vicissim captivorum reputantes multitudinem, & quam infestarum populo Romano gentium robur hi fuissent, rerumque gestarum inauditam antea magnitudinem, ab odio Cæsaris ad laudes & admirationem transferebantur. Delectabant & Achillæ Pothinique pœnæ, & Pontici Regis tam celeriter dejecta adrogantia.

Templum Veneris. Genetricis. Liv. Epitom. Dio. Appian. Plin. 35. 40.

XIX. Opes etiam translatæ (*ad decies sexies millies sestertium fuisse* reperio, *coronas aureas dona Regum ac civitatum, duo millia octingentas viginti duas, auri pendentes pondo viginti millia quadraginta quatuordecim*) mulcebant animos: magnam exinde partem suis mox usibus aut voluptati cessuram, scientium. Nam & visceratiònem populo dedit Cæsar; & omnis generis spectacula diversis caussis. Forum enim suum, eo quod Romanum vocabatur pulchrius, sed minori latitudine, ubi jus redderetur, templumque Veneris Genitricis, & juxta numinis effigiem Cleopatræ simulachrum dedicavit; cum multis & aliis nobilium artificum tabulis, inter quas *Timomachi Ajacem & Medeam octoginta talentis emisse* traditur.

Varia spectacula à Cæsare edita. Plin. 39. 12. Plutarch. Sueton. Dio.

XX. Locavit ibidem equi sui effigiem, qui humanis similes priores pedes habuit, neque sessorem recipere voluit nisi Cæsarem: statuamque sibi loricatam dicari passus est, cum effigie quam Arcesilaus fecit. Struxit & Amphitheatrum, ubi funebribus filiæ ludis pronunciatum olim populo munus atque venationes exhibuit. Fecit & ludos regionatim, per omnium linguarum histriones, item circenses, athletas, naumachiam. Munere gladiatorio depugnaverunt quidam Romani equites, sed & Furius Leptinus, cujus pater Præturam gesserat; & Q. Calpenus, Senator quondam actorque caussarum. Dimicare & Fulvius Serinus Senator volucrat, sed Cæsar negavit *passurum in Senatoribus*, Equites admisit. Pyrrhicham saltaverunt Asiæ Bithyniæque principum liberi.

D. Laberius mimum agit. Cic. Famil. 12. 18. Macrob. Saturn. 2. 7 Agel. 17. 14.

XXI. Ludis D. Laberius Eques Romanus mimum suum egit, quamquam sexagenarius, quod ipse diligenter excusavit in prologo, *coactum se* testatus *blanda vi illius, cui ne dii quidem ipsi negare quidquam potuissent*. Sed neque serviliter se gessit in actione, ultusque est injuriam dictis liberis sub aliena persona, *Quirites libertatem perdere*, exclamans; & quo versu totum in se populum convertisse dicitur, quasi vocem misisset publici affectus, *Necessum esse multos timeat, quem multi timent*. Alienavitque ea libertate Cæsarem, ut Publium ei mimographum, anteponeret: statimque Publio palmam, Laberio annulum aureum cum quingentis sestertiis daret.

Postea indignus abitus Equestri loco. Macrob. Sen. Controv. 7. 3.

XXII. Neque tamen Laberio vel excusatio sua, vel potentia Cæsaris præsidio fuit, quominus Equestri loco indignus post mimum actum haberetur. Quum è vestigio in quatuordecim sessum iret, per orchestram, qui Senatorum in theatro locus erat transeunti, Cicero ait, *Reciperem te nisi anguste sederem*: simul & illum respuens, & cavillatus in numerum Senatorum, quem Cæsar supra modum auxerat. nec tacitum à Laberio tulit, *mirum anguste sedere, qui duabus*

soleret sedere sellis. Sed nec ab Equitibus receptus est, qui *gemino dedecore commaculatum ordinem* interpretabantur, *& quod Eques Romanus in scenam adtractus esset, & quod minus in quatuordecim remissus*. Idcirco ita se coarctaverunt, ut venienti non esset locus. Sed neque ejusdem ordinis plerique temperabant à majoribus probris.

XXIII. Circensibus, spatio Circi ab utraque parte producto, quadrigas bigasque & equos desultorios agitavit patricia juventus. ejusdemque nobilitatis turma duplex, majorum & minorum puerorum, Trojam lusit. Venationes per quinque dies sunt editæ: & novissimo quingeni pedites, viceni elephanti, equites treceni commissi, sublatis metis, quo spatium dimicantibus esset, binisque castris eorum in locum repositis, euripoque in gyrum addito, contra eruptionem belluarum. Athletæ, stadio ad tempus exstructo in regione Martii campi certaverunt per triduum. Nobiles ludicris artibus se fœdant. Sueton. Dio. Appian. P. in. 8.7.6. Nicol. Damasc. de Instit. August.

XXIV. Græcis ludis C. Octavium præfecit, sororis suæ nepotem, quem successorem fortunæ suæ destinat..m, variis jam tum honoribus evehebat. Nam & nuper quatuordecim annis nato virilem simul togam & Sacerdotium in locum L. Domitii dederat: & Latinis præfectum Urbis constituerat: & triumphans, ornatum donis militaribus quamquam interesse non potuerat bello, currum suum prosequi jusserat. Navale prœlium non in mari aut lacu aliquo, sed in minore Codeta exhibuit, parte Martii campi effossa, & immisso flumine. Concurrerunt biremes ac triremes quadriremesque Tyriæ & Ægyptiæ classis: quadringenis remigibus instructæ, & millenis navalibus sociis. C. Octavius sororis Cæsaris nepos. Dio. Sueton. Appianus.

XXV. Et hæc omnia spectacula quum tanto hominum concursu celebrata essent, ut plerique advenæ inter vicos aut vias sub pellibus manere cogerentur: multique mortales, & in his duo Senatores eliderentur in turba; ab iis ipsis quorum summa in talibus cura atque voluptas erat, *Cæsaris* reprehendebatur *cum sævitia prodigalitas, qui non contentus immenso sanguine, quem prælia hausissent, nunc per ludum & jocum tantam vim ejus, una cum extortis iniquissime pecuniis effunderet*. Opera quoque data fuerat, ut omni temeritate sumptuum cujuslibet priorum exempla vincerentur. Munere gladiatorio carbasinis velis totum Forum Romanum intexit, ut spectatores à sole defenderet, viamque sacram ab domo sua ad clivum usque Capitolinum: *quod munere ipso visum esse mirabilius* tradunt. Studuit etiam inusitata quædam naturę opera ostendere; tumq; primum Romæ visa est camelopardalis. Ingens ad spectacula concursus. Dio. Plin. 19. 1. 22.

XXVI. Sed aliorum inermes erant querelæ, nec ultra sonitum processuræ inanium vocum: milites perniciose moveri cœperant, non cura honesti, aut inutilium sumptuum tædio, sed quia non potius inter ipsos pecunia dividebatur. neque quieverunt, priusquam sua manu correptum aliquem superveniens Cæsar ad supplicium centurionibus tradidit. Seditionem militum coercet Cæs. 2. Plin. 8. 18. 5 Dio.

XXVII. Sed hic quidem non injuste perierat, duos alios innocentes stolidissimæ superstitionis crudelitas absumpsit: ne publici quidem erroris ullo prætextu defensa. Quum enim neque Sibyllinis libris hoc jussum esset, neque ullo alio recepto oraculo, duo viri in Campo Martio à Pontificibus & Marciali Flamine immolati sunt. Inde conversus ad ordinandum Reipublicæ statum, judicia Senatoribus & Equiti tradidit, remotis qui tertii ordinis fuerant ærariis tribunis. Et quia seipsum propterea, quod multis continenter annis Galliam obti- Homines immolari jubet. Dio. Sueton. Cæs. cap. 30. Cic. Philip. 8. 1

Fanclata quædam, eſa. als inſtituta.

nuiſſet, imperii conſuetudine captum norat, tulit, ne Prætoriæ provinciæ pluſquam annum, ne pluſquam biennium Conſulares obtinerentur. Ad replendam porro Urbem, quæ ſuperioribus bellis vehementer exinanita fuerat: & coloniis tranſmarinis deducendis, quo circiter octoginta millia civium detinebantur, ſanxit, ne quis civis major annis viginti, minorve quadraginta, qui ſacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abeſſet: neu quis Senatoris filius, niſi contubernalis, aut comes magiſtratus, peregre proficiſceretur: neve hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter paſtores haberent.

Multa bene conſtituit. Dio. Sueton. Euſebius num. 1972. Appian. lib. II C. vil. Solin cap. 3.

XXVIII. Propoſuit & iis qui multos ſuſciperent liberos, præmia: & omnes medicinam Romæ profeſſos, & liberalium artium doctores, quo libentius & ipſi Urbem incolerent, & alii adpeterent, civitate donavit. Sumptus quoque recidit, non lata modo diligenter, ſed etiam exercita lege. uſum conchyliatæ veſtis, & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perque certos dies ademit. lecticis etiam uti matronas prohibuit, quæ nec viros nec liberos haberent, & minores eſſent annis quinquaginta quinque. circa macellum cuſtodes diſpoſuit, qui opſonia contra vetitum empta retinerent, deportarentque ad ſe: ſubmiſſis nonnumquam lictoribus atque militibus, qui ſi qua cuſtodes feſelliſſent, jam adpoſita è menſis ipſis adferrent.

Corrigit faſtos. Plutarch. Cæſare c. 83. Scalig. de emend. temp. lib. II. Dio. Appian. Plin. 18. 25.

XXIX. Correxit & faſtos, jampridem ſuperiorum temporum ignorantia, & per licentiam intercalandi, dum Pontifices in gratiam publicanorum extendunt, aut contrahunt tempora, ita turbatos, ut neque meſſium feriæ æſtati, neque vindemiarum autumno reſponderent; & jam, quod ex emendatione Cæſaris intelligitur, qui V. Non. Octobr. eſſe debuerat dies, principium anni haberetur. Igitur repudiata veterum ratione, qui ſequuti Lunæ revolutiones fuerant, ad Solis curſum ordinavit, Ægyptiis adhibitis, & principe omnium Soſigene, quos Alexandriæ conſuluerat: & M. Flavio ſcriba admonente.

Biſſextum. Macrob. Saturn. I. Herodot. 2. 4. Dio. Sueton. Ovid. Faſt. 3. 155. Leg. 3. pan. 3. de minor.

XXX. Sed Alexandrini tricenos dies in menſes partiti, ſub finem anni quinque reliquos addebant: id diſplicuit Cæſari, potiuſque viſum, & illos quinque dies, & alios inſuper duos Februario detractos, certis menſibus adjicere, & quadrantes diei; eo enim ferme ſpatio Solis converſio dies trecentos ſexaginta quinque ſuperat, colligere, donec ex his confecta dies quarto quoque anno intercalaretur, eo menſe ac loco, quo etiam apud veteres intercalari conſueverat, id eſt, ante quinque ultimos Februarii menſis dies: idque *biſſextum* cenſuit adpellandum; quod nimirum id biduum pro uno die haberi, & diem ſextum Kal. Mart. vocari volebat.

Annus confuſionis. Macrob Cenſorin. de die. nat. Sueton. Plutarch. Erych Put. de Biſſext. c. 10. Plin.

XXXI. Ut igitur tam fœde luxatus annus ad ſiderum cælique leges revocaretur, quum illos ſupervacuos dies, ad ſexaginta ſeptem inter Novembrem ac Decembrem interjecit; tum menſem Mercedonium ſive intercalarem, qui ex conſuetudine in eum annum inciderat, conſumpſit; unde factum eſt, ut annus ille, qui confuſionis erat ultimus in dies quadringentos quadraginta quinque protenderetur. Hæc ferme à veteribus tradita, nuper etiam ad ſenſum doctiſſimorum virorum meruerunt. Sed Dio plus ſeptem & ſexaginta diebus tribus his intercalaribus à Cæſare conſumptos eſſe negat: cujus opinionem vir perquam eruditus è Gallia minime ſpernendis argumentis tu.tur. Erat hæc res tam uſu ſaluberrima, quam molitu difficilis, & ipſe Soſigenes tribus de ea commentationibus editis ſe-

ipsum in quibusdam corrigere necesse habuit: præterea nihil in his Cæsar, nisi de consilio principum, aut etiam totius ordinis fecerat: neque tamen effugere dicacitatem hominum potuit. adeo ubi nimia taxandi licentia invaluit, non minus bene, quam secus facta reprehenduntur.

XXXII. Sane Cicero, quasi potius à Cæsare quam à cælo ea anni ratio indicta esset, cuidam dicenti, *cras lyram exorituram*, *nempe ex indicto*, respondit. Sed idem Cicero magnis verisque præconiis Cæsarem extulit, quum is Marcello Consulari, mentionem ejus inferente L. Pisone, & C. Marcello ad pedes se abjiciente, Senatu etiam surgente, & rogante universo, non nihil prius adcusata ejus acerbitate, reditum cum summa illius dignitate concessisset. Quamquam illo beneficio Marcellus frui non potuit, quum à Mitylenis urbem repeteret, Athenasque venisset, in ipso portu à P. Magio Chilone familiari suo interfectus: qui vetus Pompejanæ militiæ comes, aliquem amicorum ab eo sibi preferri non patiebatur. Cæsar M. Marcello reditum concedit. Plutarch. Cic. pro M. Marcell. Liv. Epitom. Cic. Famil. 4. 4. 6. 4. 12. Val. Maxim. 9. 11. 4.

XXXIII. Et adsperserat Cæsarem suspicio: sed quibus aliqua veri cura erat, quum constaret de Magio, non sustinebant quidquam de Cæsare credere: purgavitque eum scripta ad Ciceronem epistola M. Brutus, Marcelli præcipuus admirator. Neque alio luculentiore testimonio magnitudinem viri adprobaverimus, quam quod in libro quem de Virtute composuit Brutus, ei reddidit, *se vidisse Marcellum Mitylenis exsulantem, &, quantum modo natura hominis pateretur, beatissime viventem, neque umquam bonarum artium cupidiorem quam illo tempore. Itaque visum sibi se magis in exsilium ire, qui sine illo rediturus esset, quam illum in exilio relinquere.* addiditque; *C. Cæsarem Mitylenas prætervectum, quia non sustineret videre deformatum virum.* Bruti testimonium de M. Marcello. Cic. Attic. 13. 10. Sen. Consol. ad Helv. 9. 7.

XXXIV. Sed horum à Cæsare præclare constitutorum gratiam alia quædam elevabant, quod relaturus gratiam clientibus suis, Senatus numerum, indignis multis adscriptis, ampliaverat: Prætores creaverat duodecim, quot simul eodem annno fuerant numquam: Quæstorum quoque & minorum magistratuum collegia auxerat; notatos à Censoribus, metu judiciorum extorres reduxerat: condemnatos ambitus in Italia esse sinebat. Etiam incivilis plane videbatur comitiorum ratio, quæ cum populo diviserat, ut excepto Consulatu, cæterorum magistratuum partem dimidiam populus, alteram ipse constitueret. Unde *Candidati Cæsaris* adpellati, quos nullo repulsæ metu brevibus libellis circum tribus missis commendabat. Cæsaris acta deteriora. Sueton. Leg. a. par ja de Orig. Iur. Dio. Quintil. 6. 3 52 Tacit. 1. 3. 3.

XXXV. Sed & Cleopatræ amor magnopere datus est crimini, quæ anno eodem Romam Regio comitatu venit, accitu ipsius. Cæsar mulieri viroque, minor ille Ptolemæus fuit, hospitium in suis ędibus dedit. notatusque est, tamquam præter notissimum Cleopatræ adulterium, etiam puero nefarie illuderet. Sane maximis honoribus pręmiisque auctos, *Regesque socios & amicos* adpellatos, remisit in Regnum: filium etiam, quem Cleopatra paulo post discessum ejus ex Ægypto pepererat, de suo nomine *Cæsarionem* adpellari passus est. quem quidem *Cæsari forma quoque & incessu similem fuisse* tradiderunt. M. Antonius etiam *agnitum ab eo* Senatui adfirmavit. contra quem Oppius librum edidit, *non esse Cæsaris filium, quem Cleopatra dicat*, plane quasi patrocinio res egeret. Cleopatra venit Romam. Sueton. Euseb. num. 1972. Dio. Plutarch. Cæsar. cap. 72. Dio. 47. 5. 4.

XXXVI. Dum ista Romę geruntur, in Hispania plus obortum belli erat, quam aut classe prius è Sardinia, aut mox cum Q. Fabio Maximo, Q. Pedio le- Cæsar in Hispaniam proficiscitur.

Dio. Sueton. Liv. Epitom. Appianus. lib. II. Civil. Fasti Capitol.

gatis exercitu misso coërceri posset: ipsiusque jam Cæsaris præsentia requirebatur. Igitur Urbis custodia M. Lepido, & sive sex, sive octo præfectis permissa (nam de numero dubitatur) quos proprætoribus constituit, qui per absentiam suam res Urbanas administrarent; in Hispaniam profectus est, quartum jam non Consul, sed designatus sine collega. Neque supervacuum fuerit, explicare quali tum honore, & quoties præditus egerit; quando annus ille confusionis hæc quoque confundendi occasionem Scriptoribus præbuit.

Quoties tum ille Consul fuerit. Sueton. Cæsar. cap. 76. Dio.

XXXVII. Sed quoniam alii *Consulem*, alii *Dictatorem* fuisse volunt, Suetonii sententiam veram esse judico, *tertium & quartum Consulatum gessisse titulo tenus, contentum Dictaturæ potestate. decretæ simul cum Consulatibus*. Igitur & in tres novissimos menses, puto per eam caussam, quod jam ipse Consul cum collega per duodecim menses fuisset (nam annus ille, ut est expositum supra, mensibus quindecim constitit) binos suffecit. Neque vero comitia Consularia, quæ sunt circa id tempus à M. Lepido Consule eodem, & Magistro Equitum habita, eo pertinuisse crediderim, ut Cæsari sub finem demum anni tertius Consulatus daretur; sed ut novi Consules sufficerentur.

Hispaniensis belli caussæ.

XXXVIII. Plurimum certe moveor auctoritate Scriptoris, qui bellum Hispaniense tradidit: quem certe, quicumq; tandem fuerit, iisdem temporibus vixisse constat: nec iniquum arbitror, ut huic Fastorum fragmenta, quibus alioquin permultum tribuo, posthabeantur. Cæterum Hispaniensium armorum hæ ferme caussæ fuerunt. proximus sub Cassio & Marcello tumultus, Cæsaris legiones discordia & suspicionibus labefactaverat; metuque pœnæ miserant ad Scipionem legatos: deinde cum Scipio victus esset, Pompejus morbo in Balearibus attineretur, T. Scapula, Q. Aponio ducibus, Trebonio Cæsaris legato negarunt obsequium, totamque fere Bæticam traxerunt secum ad defectionem.

Pompejus in Hispania copias colligit. Auct. de bello Hisp. cap. I. Nicol. Damascen. de institut. Augusti. Dio. Cic Famil. 13. 15. 19.

XXXIX. Interim & Pompejus trajecit in Hispaniam, ususque occasione, dum muneribus dandis Romæ Cæsar tempus terit, præter spem omnium, brevi magnas copias collegit. Nam favore paterno adjutus à multis civitatibus societatem & auxilia obtinuerat; quibus instructus, alias vi adjungebat partibus. Jamque Carthaginem Novam obsidebat, cum Scapula & qui cum eo erant, Imperatorem eum agnoverunt: vicissim nihil non & dicentem & facientem, quo sibi benevolentiam hominum pararet. quod alioquin abruptis consiliis necessarium, ab ingenio asperiore & rustico extorserat etiam Allobrogum fuga, qui Curionis milites, deinde Jubæ captivi, post ab hoc Pompejo transditi, nescio quam ob offensam, ad hostes transfugerant.

Et accursu multorum vires adauget. Appianus. Florus 4. 2. 33.

XL. Hac nova humanitate multi etiam adlecti sunt ex hostilibus castris: eorum maxime, qui olim sub Afranio militaverant. Accesserunt interim & ex Africa quum alii, tum Sex. Pompejus Varusque & Labienus, à quibus simul classis instar adductum est. Ea quoque res, quod frater venerat, vires auxit: spem favoremque hominum accendente fama, pro uno duos stare Pompejos: ideo auxilia diversissimis ex locis confluebant. Sed surgentem hanc & proxima quæque amplectentem potentiam, quorumdam adventu quos Cæsar præmiserat, sparsa mox adfuturi fama sistit: Cnæusque diffisus alia retineri posse, relicta maritima ora in Bæticam se recepit.

Cæsaris in Hispaniam euntis celeritas.

XLI. At inter P. Varum & C. Didium haud procul Carteia in ipso Oceani ostio

ostio contractum navale prœlium, repens tempestas etiam effecit tristius, sic quoque depressis multis ex utraque classe navibus. Cessit tamen Varus, objectisque in fauce portus anchoris, inter sese inexplicabili nexu obvinctis, arcuit ingressum hostilium navium, classisque reliquias servavit. Interea Cæsar in Hispaniam venit admirabili celeritate, & quod miraculum auget, iisdem septem & viginti diebus, & tot enim nec amplius Roma Obulconem, ubi exercitus erat, pervenit, poëmate quod inscribitur Iter composito.

Florus. Dio. Appianus. Strabo lib. 7.

XLII. Ullam oppidum Cn. Pompeius tum oppugnabat, ab aliquot mensibus. Idcirco Cæsar sperans benemeritam civitatem sola adventus sui fama liberari posse, relicta majori parte militum, eum paucis qui sequi poterant, ab equitatu Fabii & Pedii legatorum, quem occurrere sibi jusserat, in castra deductus est. Sed Pompeius, unum virum uni non adeo præstare ratus, in obsidione persistebat. Cæsar igitur undecim cohortes per L. Julium Paciecum, introduxit Ullam: per media Pompeii præsidia tutum iter præbente nocte, ventis & tempestatibus horrida: ipse contendit Cordubam, non modo spe avertendi Pompeium ab Ulla, sed etiam capiendi per proditionem oppidi, quam ei spem legati Cordubensium injecerant, nupero ejus adventu, quum à Pompeio modo discessissent, obviam profecti.

Et consilia abstrahendi Pompeium ab Ullę obsidione. Auct. de bello Hisp. Dio.

XLIII. Priori consilio respondit eventus. namque Sex. Pompeius qui eum præsidio Cordubam tenebat, trepidis nunciis accivit fratrem. Sic & Ulla prope capta discrimen effugit; & Corduba à Cæsare relicta est: quem præter hostem etiam vexare morbus cęperat. igitur dilatum in hyemem bellum, neque discessum in hyberna, quum interim quartum consul, & valetudinem recuperavit Cæsar, & partem exercitus, quæ consequi celeritatem ejus nequiverat, recepit. Ategua firmissimum erat præsidium Pompeii, quo plurimum frumenti comportatum fuerat. Id subito Cæsar adgressus, circumvallare instituit, susque deque ferente Pompeio, qui munitionibus oppidi confisus, parcebat militibus suis, prius existimans futurum, ut frigoris vehementia desisteret Cæsar, quam Ategua caperetur. Sed illo pertinacius instante, cum exercitu eodem profectus est. Multa forte castella in adventum ejus exstruxerat Cæsar, ut equitum peditumque pręsidiis venientem arceret.

Urb. cond. ann. 708. Cæsar Ateguâ obsidet. Dio. Auct. de bello Hisp.

XLIV. Sed forte accidit, ut quo tempore Pompeius veniret, sub ortum diei nebula crassissima cęlum tegeret. igitur eo facilius & perrupit Cæsaris præsidia, & multos eius equites concidit. Legiones omnino habebat tredecim: sed quibus pręcipue confideret, duæ erant vernaculæ, quæ à Trebonio transfugerant; una facta ex coloniis Hispaniæ: una Afraniana ex Africa, quam secum Pompeius adduxerat. reliquæ constabant ex fugitivis, ne ipsæ quidem plane contemnendæ, quum quartum jam annum plerique fuissent in armis exerciti, proiectamque adferrent ad prœlia audaciam. neque tamen ausus est subsidio venire suis: tantum, quia duce carere Ateguenses cognoverat, L. Munatium Flaccum misit.

Eodem & Pompeius venit. Auct. de bello Hisp. Dio. Appianus. lib. 11 Civil.

XLV. *Is se Iulianarum partium, & tribuni cornicularium esse* simulans, noctu solus vigiles quosdam adiit, tamquam missus ad circumeundas excubias: à quibus accepta tessera alios fallens, alios evitans, à postremis etiam deductus, quibus *se missum à Cæsare, ad recipiendum per proditionem oppidum* persuaserat, per medias ejus copias, Ateguam ingressus est. Pompeius incensis nocte castris, inter Ucubim & Ateguam in montibus consedit: mox etiam his incen-

L. Munatii strategema. Frontinus. Stratag. 3. 14. Dio. Auct. de bello Hisp.

sis castris Cordubam intendit iter. Interea quum ad Cæsarem Arguetius (an Aruntius?) & Asprenas venissent, quorum ille signa quinque Saguntinis obiter adempta retulerat, longius evagari Cæsaris equites cœperunt, & eos qui commeatus ad castra Pompeii vehebant, excipere.

Ejusdem crudelitas in Ateguenses. Val. Maxim. 9.2.4. Auct. de bello Hisp.

XLVI. Sed qui in præsidio Ateguæ erant, ferociter repugnabant, non ferro tantum, sed etiam igne per omnia ingenia mittendi, se tuentes. donec semper cum damno repulsi, iram verterunt in oppidanos, qui Cæsari favere credebantur; nec ipsos modo occiderunt, sed etiam auctore Flacco fœminas, vocatis nominatim ad spectaculum viris, quos apud Cæsarem esse sciebant, jugulatas præcipites miserunt de muro: infantes, dictu quoque fœdum, partim in gremiis matrum trucidarunt, alios in conspectu parentum aut humi adflixerunt, aut in sublime jactatos sub rectis exceperunt pilis. Sub vesperam ejusdem diei venit ad eos clam à Pompeio tabellarius, *turres aggeremque* jubens *accendi, & tertia vigilia tentari eruptionem: se nocte tota futurum in armis, ut tutiorem daret ad se receptum.*

Obsessorum infelix eruptio. Dio. Auct. de bello Hisp.

XLVII. Infelix conatus fuit. reflante vento ignis in opera Romana jactus ædificia comprehendit oppidi, erumpentesque fumo involvit, ancipiti periculo, quod eodem tempore telis etiam hostium lapidibusque petebantur. Igitur occisi captique magno numero, & argentum & vestis, quam eo consilio extulerant, ut eorum direptione distractos opprimendo, viam ad erumpendum facerent, victoribus prædæ fuit. Neque tamen destiterunt à defectione, sed ventum secundum nacti, turrim Cæsaris incenderunt.

Ategua deditur. Auct. de bello Hisp.

XLVIII. Sed multis ex oppido transfugientibus, neque inter cæteros integra concordia, tabellæ de muro sunt dejectæ, hoc exemplo: *L. Munatius Cæsari. Si mihi vitam tribuis, quoniam à Cn. Pompeio sum desertus, qualem me illi præstiti, tali virtute & constantia futurum me in te esse præstabo*. eodemque tempore legati oppidanorum, qui ante exierant, Cæsare adito, *si vitam sibi concederet, postridie oppidum esse dedituros* dixerunt. *Ille se Cæsarem esse fidemque præstare solitum* respondit. Ita ante diem XI. Kal. Martii, quæ primo anno Juliano fuerunt, oppido potitus est, & *Imperator* appellatus ex victoria, quartum jam Dictator designatus, Consul itidem quarto, quem honorem sine collega decretum inire ad finem belli distulit.

Pompeii sævitia.

XLIX. Pompeius his auditis castra Ucubim versus movit, convocatisque Ucubensibus, *inquiri fautores victoriæ hostium* jussit: ex quibus occidit homines septuaginta quatuor: major aliquanto numerus, quum in oppidum reduceretur, negligentia an sponte custodum, in Cæsaris castra perfugit. Similis cædes similibus caussis apud Bursavolenses est edita. Cæsar rebus Ateguæ constitutis, ita propinquis à Pompeio locis consedit, ut castris conferre castra videretur. Ibi dum uterque operibus viribusque superare adversarium contendit, aliquot minora prœlia facta sunt, certamenque singulare commissum inter spectatæ virtutis viros Turpionem Ambivium, & Q. Pompejum Nigrum.

Prodigia pugnam Mundensem præcedentia. Lucan. 1.40. Auct. de bello Hisp. Florus. 4.2.79. Dio. Jul. Obseq.

L. Quod tamen ferme superior Cæsaris res erat, Pompeius itidem castra movit; moventemque Cæsar est insecutus, donec eos in Mundensem campum, fatalem Pompeio futurum, belli ratio deduxit. Et erat inde discessurus Cæsar, sed audito *Pompeium de tertia vigilia stetisse in acie*, vexillum (id signum erat pugnæ) proposuit: sed, ut est observatum, solito mœstior. Similiter Pom-

pejus consilii inops, & neque constitutam adversus longa belli detrimenta sociorum fidem ratus, properabat decernere; licet prodigiis aperte deterrentibus. Sane simulachra sudasse, *sonitus armatorum* auditus in cœlo, itemque monstrosos animalium partus, faces ab Oriente transcurrentes in occasum, spernere pro irritis aut ambiguis poterat: sed aquilæ Pompejanarum legionum, fulmina, quæ pedibus aurea tenebant, visæ dejicere, aliasque concutere avolaturis similes, haud dubiam cladem videbantur portendere.

Pompeii acies. Auct. de bello Hisp. Appianus. Strab. lib. 11. Dio.

LI. Planicies inter utraque castra intercedebat millium quinque subiecta collibus, in quibus Ucubis erat condita, & Pompeii acies constiterat. In ea planicie, sed propius colles, spatium interjectum uliginosum erat, rivo per cænosum & palustrem locum decurrente. ita duplici locorum favore Pompeianos defensos tamen adgredi Cæsar statuit, tessera *Veneris* proposita, quum Pompeius ad excitandam patris memoriam *Pietatem* suis dedisset. Tredecim Pompeius legiones in prœlium deduxerat, equitatu lateribus circumfuso, & levi armatura, sex millium numero, quibus prope alterum tantum accessit ab auxiliaribus Hispanis Maurisque: filios enim suos Pompeio Rex Bocchus auxilio miserat; quum adversarius ejus Bogud in præsidiis Cæsaris esset.

Ancipiti Marte dimicatur. Auctor de bello Hisp. Florus. 4. 2. Velleius. 2. 15.

LII. Cæterum auxilia utrobique haud magno fuerunt usui: pugnaque vix tentata Romanis militibus campum reliquerunt. Cohortes octoginta Cæsar eduxerat, cum octo millibus equitum. Hi virtute superiores hostibus, iniquitate loci laborabant, ad extremæ planiciei voraginosa progressi. Nullo umquam prœlio fluctuata magis Cæsaris fortuna est: ut prope Iuliani diffiderent victoriæ. Diu pari Marte nihil aliud quam occidebant occidebanturque: donec pugnando utrimque fessis, velut tacitis induciis quies, & mœstum silentium tenuit. Mox renovata pugna, impulsum est illud veterani militis invictum robur, ne prorsus fugeret, verecundia magis quam virtute retentum.

Cæsaris in tanto periculo virtus. Orosius. 6. 16. Sueton. Cæsar 36. 2. Frontinus. Stratag. 2. 8. Appianus. Plutarch Cæsare c. 79. 91 Auct. de bello Hisp Velleius.

LIII. *Ibi vero Cæsar vinci insuetus, ad præveniendum hoc dedecus cogitasse de consciscenda sibi nece* traditur. id quidem constat equum è conspectu abduci jussisse, scutoque cujusdam arrepto in primam provolasse aciem, increpita *Fortuna, qua veterem ducem semperque victorem pueris proderet*. Variis inde vocibus pudorem virtutemque suorum stimulans, quum ante prima signa sic procurrisset; ut vix decem ab hoste pedibus distaret, magnam in se conjectam vim missilium, excepit scuto, aut modica corporis declinatione vitavit. Tum vero conniſi decumani, quorum in mediocri numero maxima virtus exstabat, redintegrarunt prœlium: nec hostes rem gesserunt segnius, quos & ipsos suus Imperator, adolescens impetus ad bella maximi, dimisso itidem equo periculo communicans, animabat.

Occasio victoriæ. Dio. Appianus. Florus.

LIV. Quum ita pari animo ac Marte totam ferme diem continuata pugna esset, sub vesperam, unde minime sperabatur, orta est victoriæ occasio. Rex Bogud, qui initio prœlii reliquerat locum, quum infestum sibi neminem cerneret, dum adversarii contumacissima pugna detinentur, tentandorum castrorum consilio capto, Labienum non fefellit. Idcirco proximus quinque cohortes ex acie sua detractas subsidio castris ire jussit. At Cæsar his abire visis, *fugere* inclamavit *hostem*, sive credens ita esse, sive hac specie abusurus ad victoriam. Hinc certe & erecti Iuliani, & territi hostes sunt. veraque mox fugæ initium fuit,

falso credita: quum etiam errore comperto non amplius restitui turbati ordines possent.

Agger ex cadaveribus. Dio. Lips. Epist. ad Germ. xxvi. Auct. de bello Hisp. Orosius. Plutarch. Cic. Attic. 9. 18. Florus. Val. Maxim. 7. 5. 5.

LV. Hæc pugna pugnata Liberalibus, advertit hominum curam, ut eodem die ante quadriennium Italiam à Pompeio relictam recordarentur. Victi pars in castra, pars in oppidum refugerunt. castra expugnata sunt, pari prope utrorumque clade. Mundam quia Cæsar statim circumvallari imperaverat, ne quis per noctem evaderet, & aggeri exstruendo nec temporis satis nec materiæ suppetebat; congesta sunt hostilia cadavera, aggerque ex his effectus, valli vicem scutis pilisque & jaculis, quibus confixa corpora tenebantur, explentibus. Et gaudebat fœda crudelitate miles, vertendisque ad oppidum occisorum capitibus, tamquam virtutis suæ testimonio delectabatur.

Numerus occisorum: Plutarch. Auct. de bello Hisp. Appian. Dio. Florus. Cic. Attic. 12. 34.

LVI. *Cecidisse* tradunt *eo prælio Pompeianorum supra triginta millia, quos inter Labienum & Varum*, quibus fieri Cæsar funus jussit: *& Equitum Romanorum ex Urbe & provincia circiter tria millia*. Aquilæ omnes captæ, cum signis & fascibus, præterea duces belli septemdecim. Victores desiderati ad hominum mille pedites, equites, promptissimus quisque, & vulnerati ad quingentos. Hoc de prœlio dixisse Cæsarem ferunt, *sæpe se de victoria, tum primum de salute dimicasse*. Ceterum perditarum rerum nuncius ad Sex. Pompeium Valerius adolescens Cordubam ex prelio venit. Idcirco Sextus distributa equitibus pecunia, nocte Corduba profectus est, ad Cæsarem de pace iturum simulans: cæterum perfugit in Celtiberiam, ibique repertis latebris, latrocinio se toleravit.

Cæsar Cordubam recipit. Appianus. Auct. de bello Hisp. Strab. lib. iii. Cic. Famil. 9. 23.

LVII. Diversa Cnæo fortuna fuit. Is primum ex acie centum quinquaginta equitibus, peditibusque paucis comitatus, non prius remisit fugam, quam Carteiam pervenisset, Munda distantem millibus passuum ducentis, ubi naves habebat. Interea Cæsar Cordubam profectus est, cujus adventu Scapula primus eorum tumultuum auctor, magnifice prius epulatus, jugulum servo præbuit. Cordubæ magna erat discordia, ipsis dedere cupientibus oppidum, resistentibus servis quorum ingentem vim Pompeius armaverat. ii quum legiones Cæsaris recipi viderent, incendere oppidum cœperunt. sed superati à Julianis perierunt hominum circiter millia duo & viginti, non connumeratis qui extra murum ceciderant: reliquos Cæsar vendidit. Inde Hispalim itum, divisam & ipsam studiis atque factionibus. Igitur quum legati missi ad Cæsarem præsidium ab eo præfectumque Caninium introduxissent, Philo quidam Pompeianarum partium acerrimus defensor, clam ad Cæcilium Nigrum profectus, magnaque ab eo Lusitanorum accepta manu, noctu per murum intromissus est, Cæsarisque præsidium interfecit.

Et Hispalim. Dio. Auct. de bello Hisp. Cicero.

LVIII. Cæsar si infestius oppugnaret obsessum, ne oppidum à desperatis incenderetur veritus, consulto *segnius administrari omnia* jussit, quo spem effugii præberet hostibus. Nec aliter quàm cogitaverat factum. Eruperunt illi, & incensis ad flumen Bætim navibus, quo distinerent Julianos, profugiunt: sed à præparatis ante equitibus conciduntur. Sic Hispali recepta versus Astam processit, unde legati venerant, oppidum dedentes: & in itinere oppugnatis quæ resistebant, ad Carteienses contendit, quorum legati *Pompeium in sua potestate esse* renunciaverant. Sed ea quoque civitas discesserat in partes, & re cognitâ portæ sunt à Pompeianis occupatæ.

Cn. Pompeii fuga.

LIX. Tandem magna excitata seditione, & cæde edita, saucius humero

Pompejus naves triginta occupat longas, iisque profugit. sed premente fato, dum navigium conscendit, funiculo irretivit pedem, & accelerans quidam, ferroque abrumpere funiculum volens, sinistrum ejus crus incidit. Comperta Pompeii fuga Q. Didium, qui Gabidus classi præerat, excitavit, ut mari eum terraque persequeretur. Sed Pompeiana classis nullis rebus paratis profecta, intra quartum diem aquationis caussa, ad montana quædam loca adplicuit. Eo loco Didius occurrit, & navibus quibusdam incensis, aliis captis, præclusit maritimam fugam. Pompeius deserta & avia petens, postquam *adesse cum Didianis equitibus & cohortibus Cæsennium Lentonem* audiit, ad ultimam spem munito loco, haud procul Laurone capto repugnat. Dio. App. Auct. de bello Hisp. Strab. lib. III. Florus. 4. 2. 86. Vell. 2. par. 4. Dio.

LX. Cesennius ubi vi capere locum posse desperat, circum munire instituit. Tum vero Lusitani certissimum exitium fuga vitare coacti, deseruerunt Pompeium, qui præter accepta vulnera talo etiam intorto, neque pedes iter facere poterat, neque ut equo vehiculove uteretur, natura loci præcipitiis asperisque horridi sinebat. Idcirco cavis excelisque rupibus & antris f. occultans, captivorum inditio proditus est, atque interfectus. Caput adolescentis præcisum Cesennius retulit, idque à Didio transmissum, Cæsari revertenti Hispalim A. D. pridie Id. Apriles relatum est. Cæsar *in conspectum dari populo, ad reprimendos rebellium spiritus, deinde sepelirt* jussit. Et interitus. Auct. de bello Hisp. Cic. Philipp. 13. 9. Plut. Cæl. cap. 79 Appian.

LXI. Neque diu lætatus hoc eventu Didius, à Lusitanis, qui se denuo collegerant, per insidias occisus est. Interea qui Mundæ fuerant circumsessi, quum eruptionem tentassent, essentque à Q. Fabio cum magna cæde rejecti, dolum paraverunt, ut magna manus, per speciem transfugii recepta, in castris administraret cædem, eodemque tempore cæteri eruptionem facerent. Sed prodito eorum instituto Fabius tesseram per castra dedit, *uti omnes Mundenses extra vallum conciderentur*. Tandem operibus ad siduis interclusi, quum extremum malorum accessisset discordia, deditionem aliis volentibus, cæteris alia omnia, interipsos concursum est, & portæ ab alteris adapertæ. Munda expugnatur. Auct. de bello Hisp.

LXII. Nec prætermisit occasionem Fabius, occisisque multis, reliquos redegit vivos in potestatem. Munda cum immensa hominum cæde expugnata, vicinum oppidum Ursaonem tentari placuit, situ operibusque permunitum. Interea Cæsar à Gadibus quo processerat, Hispalim regressus, commeatu convocato, severa oratione Hispanos increpuit, *quod beneficiorum quæ primo Quæstor iis, postea Prætor, deinde Consul, nuper Dictator victorque frequentia & magna dedisset, immemores, tam facile ad arma contra se capienda inducti essent*. Deinde revolutus *ad perpetuæ suæ clementiæ commemorationem, conservaturum se Provinciam dixit*. Pecunia maxime imperata est, quibusdam & agri adempti, & graviora imposita stipendia. Cæsar victos mulctat. Oros. 6. 16. Dio.

LXIII. Sed ex æde Herculis Gaditani donaria sustulit, satis adsuetus apertissimis rapinis atque sacrilegiis sustinere bellorum atque munerum impendia. Ne sociis quidem & benemeritis gratuita beneficia tribuit, agro donando, aut immunitate concedenda, civitatisque & coloniæ nonnullis dando jura. Sub hoc tempus Hispalim deducta colonia, ex nomine Cæsaris & Romæ, Julia Romulensis appellata est. Inter hæc otia, hæc enim bellicis comparata laboribus, homini numquam cessare solito otia videbantur, Anti Catones duos scripsit, Octavius ad Cæsarem avunculum venit. Suet. Cæs. 47 Dio. Isidor. 15. 1. Plin. 3. 1. 14. Cic. ad Att. 12. 59. Nicol. Damasc. de inst. Aug.

Cæsar ex Hispania Romam repetit.

vituperationem continentes Catonis, laudationique Ciceronis oppositos. His rebus ferme septimum intra mensem confectis C. Octavius ad avunculum Cæsarem Carteiæ adhuc agentem venit, impeditus morbo, ne discedentem Roma comitaretur.

Cæsar Romam discedit. Dio. Nicol. Damasc. App. lib. II. Civil.

LXIV. *Per eos dies enatum palmæ germen in loco Mundensis pugnæ huic Octavio prosperum omen fecisse*, quem tantarum opum successorem DEUS designaverat. Sed ad suam fortunam trahens Cæsar, factus erat hilarior atque confidentior. tantoque facilius accepit Octavii preces, tam pro aliis interpositas, quam etiam pro Saguntinis, qui multis criminibus urgebantur, quum ad conventum Carthaginensem Cæsar accessisset. Cætera deinde Provincia constituta, uti commodum properanti fuerat, Romam ad triumphum decessit.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. CÆSAR ex Hispania quintum triumphum egit: Et cum plurimi maximique honores ei ab Senatu decreti essent; inter quos, ut Pater Patriæ *appellaretur, & Sacrosanctus, ac Dictator in perpetuum esset, invidiæ caussam adversus eum præstitere, quod Senatui deferenti hos honores, quum ante ædem Veneris Genitricis sederet, non assurrexit: & quod à M. Antonio consule collega suo, inter Lupercos currente, diadema capiti suo impositum in sella reposuit: & quod Epidio Marullo, & Cæsetio Flavo Tribunis plebis, invidiam ei tanquam regnum affectanti moventibus, potestas abrogata est. Ex iis caussis conspiratione in eum facta (cujus capita fuerunt, M. Brutus, & C. Cassius, & ex Cæsaris partibus D. Brutus & C. Trebonius) Pompeii in curia occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumque ab interfectoribus ejus Capitolium. Oblivione deinde cædis ejus ab Senatu decreta, obsidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, conjurati à Capitolio descenderunt. Testamento Cæsaris hæres ex parte dimidia institutus C. Octavius sororis nepos, & in nomen adoptatus est. Cæsaris corpus, quum in campum Martium ferretur, à plebe ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. C. Amatius humillimæ sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, quum apud credulam plebem seditiones moveret, necatus est,*

HISPANIENSEM *Cæsaris triumphum, non uti consueverat, lætum populo, sed peracerbum fuisse* tradunt: quia sub Hispanorum præscriptione, non de Rege aliquo aut Imperatore barbaro; sed aperte de civis amplissimi modo, mox miserrimi, oppressa domo ducebatur. Itaque nec adparatus (erat autem ex argento rasili) nec epulum quod populo dedit, pari voluptate lætitiaque celebrata sunt. quamquam duo præbuisset prandia, quia prius parciùs atque tenuiùs quàm pro sua liberalitate instructum crediderat. Tum quoque frumentum populo distribuit, ne quid magnificentiæ deesset. Porrò post Triumphum Consularia Comitia habuit, suffecitque sibi in tres novissimos menses (tot enim supererant) Q. Fabium Q. F. Q. N. Maximum, C. Trebonium C. F. tanta quidem indignatione populi, veterem morem iterum violari non ferentis, ut Q. Fabio theatrum introeunte, quum lictor *animadverti* ex more jussisset, universi reclamaverint, *non esse eum Consulem*. Triumphus Cæsaris ex Hispania. Plut. Cæs. c. 80. Vell. 2. 56. 2. Dio. Suet. Cæs. 38. & 76. 4.

II. Triumphum etiam eidem Fabio, sed & Q. Pedio, legatis suis, decernendum curavit ex Hispania, quasi parum fuisset semel traductam esse civilium armorum calamitatem: quamquam nihil illi suis auspiciis gesserant. Fabius Maximus A. D. III. Id. Octobr. in Consulato suo triumphavit; A. D. Idus Decembr. Pedius. Hi triumphi, quum minime favente populo ducerentur, etiam ob mediocritatem pompæ derisi sunt. Quum enim paucis ante diebus Cæsar oppida eborea aut argentea transtulisset, deinde Maximus lignea; *thecas esse oppidorum Cæsaris* jactitatum est. Sed mirari non oportet Cæsarem hanc ostentasse victoriam, quum tantis excepta Romæ publicis gratulationibus esset, tam singularibus cohonestata decretis. Triumphi legatorum ejus. Dio. Fasti Capit. Quintil. 6. 3. 61.

III. Sane tantum illi verecundiæ superfuerat, ut neque nuncios ex Hispania, neque litteras publice mitteret: at Patres, plerique adulandi studio, nonnulli quo maiore oneratum invidia velociùs & excusatiùs perderent, honores nullo nec jure, nec exemplo congerebant. Et Cicero quidem, quantum summo cuique hominum tribui potest, sententia sua dederit. Sed alii sic adauxerunt, ut Cicero propemodum malevolus fuisse videretur. Ita *supplicatio dierum quinquaginta* decreta. *utque Palilibus ludi ederentur, non jam ob natalem Urbis, sed quia pridie ejus diei nunciata Cæsaris hæc victoria fuisset*. quemadmodum eodem mense A. D. VI. Id. April. ludi ob victoriam Africanam fiebant. Sed & cæteras insigniores ejus victorias singulis ludis placuerat celebrari. Senatus adulatur Cæsari. Plutarch. Dio. Ovid. Fast. 4. 315.

IV. Cæterum hæc erat potius calamitatis vulnerumque Reipublicæ tristis exprobratio: levius insanisse viderentur, qui *Clementiæ templum ponendum* censuerant: *nisi commune ipsi atque Clementiæ* esse voluissent, *simulacris utriusque dextras jungentium dedicatis*. Sane quid facturus fuerit Cæsar, si vixisset diutius, non liquet. Illud in confesso est, quoad vixit mitem humanumque & placabilem adversariis se præbuisse. Sed & sub extremum tempus etiam quibus nominatim reditum non concesserat, reverti omnes, honoresque & imperia capere passus est. Brutum quidem & Cassium Prætores tum fecerat: aliis multis alios Magistratus concesserat: conjecturam inde faciente populo, fore, ut exemplo Sullæ Rempublicam redderet. postea L. Sullæ, & Cn. Pompeii statuas à plebe disjectas, per Antonium collegam reposuit. quo tempore dixisse Cicero Clementia Cæsaris. App. lib. 2. Civil. Plut. Sueton. Cic. homil. 6. 6. Polyæn. strateg. lib. 8. Plut. de util. ex inim. capiend. cap. 14. & apophtheg. cap. 41.

fertur, *Cæsarem Pompeii statuas erigendo, stabilire suas*. de Pompeio semper honorificentissimè loquebatur.

Eiusdem in solentia. Plut. Cæs. Cic. Famil. 6. 7. Macrob. Saturn. 2. 3. Sueton. Cæs. 46. 4.

V. Præterea cohortes Prætorias, quibus stipatus bellorum tempore fuerat, à se removit. *custodes corporis uti adsciseceret* amicis monentibus, multisque se offerentibus ad officium, respondit, *semel mori præstare, quam semper timere*. Dicta graviora inhibere quam vindicare maluit. In quibus & A. Cæcinæ criminosissimum librum, & M. Otacilii Pitholai carmina maledicentissima æquo & civili animo tulit. Sed hæc tam pulchra & laudanda plerisque insolenter usurpandis corruperat, in omni celebritate triumphalem vestem indutus, laurumque perpetuo gestans: *quo tamen honore lætatum ideo præcipue* ferunt, *quod molesta & dictis obnoxia calvitiei deformitas sic tegebatur*.

Habitus corporis. Dio. Sueton. Cæs. 76. 2.

VI. Sed ipsum occultandi studium patebat obtrectatorum jocis; & quod *à Venere sua præcipuum formæ decus adeptum* sese credi volebat; & de maximis quibusque negotiis literas Venere armata obsignabat, hanc insculptam annulo gestare solitus. Fuit enim statura excelsa, colore candido, teretibus membris, ore paulo pleniore, nigris vegetisque oculis. Sed & cultu notabili commendare formam studens, jam olim non evitaverat dicteria: quum & rubei coloris veste uteretur, qualem Albæ Regibus gestari solitam, ipse Juli genus credebat ad se pertinere, & fluxiore cinctura, in quam memorabile Dictatoris Sullæ dictum fuit, deprecantibus pro Cæsare amicis, *cavere* jubens *male præcinctum puerum*.

Divini honores Cæsari decreti. Macrob. Saturn. 2. 3. Sueton. Cæs. 75. 2. Pausan. Laconic. Tacit. 1. 9. 2. Lips. ad Tacit. Annal. 111.

VII. Unde & Cicero post civile bellum interrogatus *quomodo in electione partis errasset*; *præcinctura*, inquit, *me fefellit*. Sed hæc erant, præ his quæ sequuntur, tolerabilia. Namque sacrificiis, certaminibus, donis circa omnia templa & loca publica, per singulas tribus colebatur: delubra quoque complura ei decernebantur Senatusconsulto: eamdemque insaniam, ad exemplum Urbis, civitates Regesque socii insaniebant. Ipse *liberator* vocabatur, relato in fastos nomine: templumque libertati locabatur publicè. Prænomen *Imperatoris* non ipsi tantum, sed filiis etiam nepotibusque dabatur, quum nullos haberet; quod postea sequentes ad Principes, cum nomine Cæsaris pervenit, privato concessum nemini: quam adhuc *Imperatores* vocarentur ob victoriam, quem honorem ipsi quoque Principes adsciscebant, vel sæpius; ut *Augustus* quidem *Imperator appellatus* legatur *semel & vicies*. Sed ista quidem appellatio quoties victori tribuitur, post nomen adscribi solet: idem quoties Principatus est nota, præmittitur.

Et universa in Rempublicam potestas. Sueton. Florus. 4. 2. 91. Dio. lib. 44. & lib. 43. Appianus. Eusеb. Macrob. Saturnal. 1. 12.

VIII. Adpellatus est & *Pater patriæ*, & *Dictator perpetuus*, *Consulque in decennium continuum*, *& sacrosanctus esse* jussus, quo jure semper Tribuni plebis fuerant. Sacerdotibus Vestalibusque injunctum, *uti singulis lustris vota pro eo facerent publice*. Decretum, *ne quis coniunctum cum eo imperium haberet, neve rerum bello gerendarum laudem communicaret: utique Magistratus inter ineundum jurarent, nihil moturos eorum quæ essent à Cæsare definita: neve quis iniussu eius ullam partem militaris imperii, aut pecuniæ publicæ adtingeret*. Mensem quoque cujus nomen antiquitus à numero Quinctilis fuerat, *Iulium* adpellari voluerunt, quod eo mense erat in lucem editus, A. D. V. Id. quo die *sacrificandum* quoque censuerunt *ob natalem Cæsaris*.

Statuæ Cæsari dicatæ.

IX. Sed quia dies eadem celebrabatur Apollinaribus ludis, ea caussa fuit, cur

cui edicto Triumvirorum postea Cæsaris natalis in antecedentem diem retraheretur: quia honores ei divinos habere cupiebant, Apollinaribus non poterant, quem diem antiquæ religiones unius Apollinis honori voluerunt esse consecratum. Tum etiam *statuam Cæsaris eburneam*, mox *thensam & ferculum Cæsaris Circensi pompa inter simulachra deorum* jusserunt *vehi*: & imagines in templis vario ornatu proposuerunt: unam in fano Quirini cum inscriptione Dei invicti; aliam in Capitolio, ubi septem Regum erant statuæ, & octava in medio gladium stringentis L. Bruti, qui libertatis vindex fuit: *juxta hanc Cæsaris collocata statua M. Bruto momentum ad facinus fuisse* creditur, quod postea suscepit.

Dio. lib. 43. et 47. 3. 13. Sueton. App. Florus. Cic. Philip 2. Plin. 31. 8. Plutarch. Bruto cap. 1;

X. His honorum velut infulis victima ornabatur, solatio potius quam remedio casura libertatis. Sed & alia multa decreta fuerunt, quæ tamen ex his cognosci æstimarique possint: nec ei numerus tantum horum atque novitas concivit invidiam, sed magis etiam ipsius superbia, quod cum his decretis venientem ad se pro æde Veneris Genitricis universum Senatum, Consulibus præcedentibus, sedens excepit, dextra tantum porrecta singulis. Nihil temere aut acceptum acerbius, aut pluribus exagitatum sermonibus fuit. Quidam *adsurgere conantem à Cornelio Balbo retentum* autumant, *memorem esse jubente majestatis suæ*. alii *conatum* negant, *sed C. Trebatium admonere ausum limis aspectasse*. quapropter excusantibus illum postea *profluvio ventris laborantem timuisse, ne quid adsurgens turpiter faceret*, non est creditum, præsertim quia deinde pedibus domum redierat.

Superbia Cæsaris non assurgentis Senatui. Florus. Dio. Liv. Epitome. Sueton Cæsar. 78. 1. Plut. Cæs. c. 84. Appianus. Eutropius.

XI. Et quo ægriùs homines factum ejus paterentur, quam ipse tulisset iniquo animo recordabantur, quod triumphanti, quum subsellia præterveheretur, à Tribuno plebis Pontio Aquila adsurrectum non fuerat. Nam & statim præ indignatione exclamarat, *Repete igitur à me Aquila Rempublicam Tribunus*: & per continuos aliquot dies nihil promisit cuiquam, ut non adjiceret; *tamen per Pontium Aquilam licuerit*. Ex honoribus porro decretis, præter decennem Consulatum, admisit reliquos, & quibusdam statim cœpit uti: Magistratusque ad libidinem & capere & dare solitus, pridie Kalendas Januarias, quum hora secunda, Comitiis Quæstoriis institutis, Sella Q. Maximi Consulis posita, deinde mortuo eo nunciato, qui nullis evidentibus caussis obierat, sublata esset; qui comitiis tributis esset auspicatus centuriata habuit: petentemque Consulatum hora septima renunciavit Consulem Caninium C. F. C. N. Rebilum, qui usque ad Kalendas esset, quæ essent futuræ postridie.

Consul unius diei. Sueton. Cæs. 76. 3. App. Dio. Cic. Famil. 7. 30. Plin 7. 53. Fasti Capitol. Tacit. 3. 21. 37. 5. Suet. Cæs. & Neron. c. 15.

XII. Hæc referri melius non potuere, quam verbis Ciceronis, qui interfuit, neque dicta prætermittenda, quibus Consulatus iste derisus est; *Caninio Consule prandisse neminem; eum tanta fuisse vigilantia ut toto Consulatu suo somnum non viderit*, Ciceronis sales sunt; *antea Flamines Diales fuisse, nunc Consules*, Picholai. Sed & ad salutandum Consulem ituris, *maturemus*, inquit Cicero, *ne priusquam accedamus, ille Consulatu abeat*: idemque Græco verbo λογοθεώρητον adpellabat Consulem, tamquam qui sensu percipi nequiret: *idque consequutum esse Caninium* dicebat, *ut quibus Consulibus Consul fuerit quæreretur*. Sed tamen res in exemplum ivit, neque deinde quidquam fuit usitatius, quam ut multi eodem anno Consules, & plerique in bimestre crearentur: annis nomina darent, qui ex Kal. Januar. fuissent.

Multum lacessitus à dicacibus. Cicer. Dio. Macrob. Saturn. 2. 3. Plutarch. Cæsar. cap. 83.

Numerus Magistratuum auctus à Cæsare. Dio. Tacit.

XIII. Cæteros Magistratus in speciem more antiquo populus dabat, recusante munus istud Cæsare: sed tamen neque contra voluntatem ejus fiebant, & provinciæ ab ipso mandabantur extra sortem. Numerus adhuc cæterorum idem: sed Prætores eo anno quatuordecim, Quæstores quadraginta creati. Nec enim erat alia maturandis civilis belli præmiis expeditior ratio. Eamdemque ob caussam collegio quindecim virorum adjectus unus est; & septem viris tres additi.

In Senatu adlecti homines viles. Dio. Sueton. Cæs. 76. 8. Jo. Satisber. 1. 14 ex Macrob. Saturn. 2. 3. Senec. epist. 98 23. Sueton. Cæs. 72. 2. & 76. 9.

XIV. In Senatorium quidem ordinem adlegebat sine discrimine milites, libertinos, civitate recens donatos, Gallos quin etiam semibarbaros, aucto ad nongentos Senatorum numero. Unde rogatum à quodam Ciceronem, *uti privigno suo decurionatum expediret*, respondisse ferunt, *Romæ si vis habebit*; *Pompeiis difficile est*. & Q. Sextius pater latum clavum offerente Cæsare, studiorum obtentu repudiavit. Quosdam infimi generis provexit ad summos honores: monetæ, publicisque vectigalibus peculiares servos præposuit: trium legionum quas Alexandriæ reliquerat, curam & imperium, exoleto suo Rufini, liberti sui filio, commisit.

Cum indignatione, sed vana populi. Sueton. Cæs. 4. 3. 72. 3. 80. 4. Nicol. Damasc. de instit. August.

XV. Hæc quoque vanis vocibus ultus est populus, hoc tantum adsequutus, ut & pati posse quævis indigna & molesta judicaretur. Ideo *Gallos idem in Triumphum atque Curiam, depositis braccis, lato clavo sumpto, duxisse* canebatur: & libellus est propositus in hanc formam: *bonum factum. ne quis Senatori novo Curiam monstrare velit*. Hæc ille sic defendebat, ut diceret palam, *si grassatorum & sicariorum ope in tuenda dignitate usus esset, talibus etiam se parem gratiam relaturum*. Sed in adlegendis patritiis fuit aliquanto severior: in quos & C. Octavium recepturus erat, charissimum sibi; & maximi meriti virum, neq; pollutum ab indignis honorem patienter laturum, M. Ciceronem, lege Cassia.

Qui & avaritiam Cæsaris & profusionē arguit. Diod. lib. 43. & 46 3 21 Sueton. Cæs. 50. 3 54. 7 76. 7. Macrob. Saturn. 2. 2.

XVI. Adscripsit autem præterea Consulares omnes, & eos, qui cum imperio ad exercitus fuerant. Sed & viris Prætoriis decem Consularia ornamenta tribuit. Quod autem dimissi quidam fuerunt, quos accusatores corruptorum judiciorum convicerant; id crimini datum est Cæsari, tamquam pecuniæ caussa jus violasset: eaque suspicio vehementius aucta, postquam loca publica, nec profana modo, sed etiam sacra quædam subjecit hastæ. Certabat tamen ibi quoque cum rapacitate profusio, multisque grandes summæ donatæ, aut minimis addicta sunt luculenta prædia, notumque est Ciceronis dictum, mirantibus amplissimos fundos minimo abstulisse matrem Serviliorum; *quo melius emptum sciatis, tertia deducta est*. Erat autem Junia Tertia Serviliæ filia C. Crassi uxor: quam & ipsam conciliare Cæsari mater credebatur.

Ærarii administratio. Dio. Tacit 13. 49. 1.

XVII. Sed L. Basilo Præturam gerenti visum intolerabile, quod negata provincia pecuniam Cæsar dedisset: igitur non ferens ignominiam, sibimet conscivit necem. Hæc, ut in civitate studiis & moribus discordi necessum erat, varie accipiebantur: gaudebant quorum hæc fiebant emolumento; cæteri ringebantur, sermonibusque occultis, & quibus plus audaciæ erat, libellis editis, temporum infelicitatem traducebant. Hac terme anni illius gesta reperio: quo quidem ærarii curam ex Præfectorum numero duo gesserunt, à Quæstoribus prius administrari solitam.

Et Urbanorū negotiorum. Dio.

XVIII. Ab eo initio varie habita ejus rei forma est; nec postea perpetuo mandata Quæstoribus, sed postremo præfecti sunt ærario Prætorii. Quæstores autem

eo anno nulli creati, cum Lepido Magistro Equitum, sicut & factum anno superiore fuerat, præfectis Urbana negotia administrantibus: qui postulati, *quod lictores prætextamque & sellas curules habuissent*; legem protulerunt, per quam *earum rerum potestas* fiebat iis, *qui Magistratum aliquem à Dictatore accepissent*. Apollinares ludi sumptibus Cæsaris facti sunt per alterum præfectorum, quos ærario præfuisse diximus: Romanos Ædiles plebis fecerunt ex Senatusconsulto. Præterea quod neque prius neque postea factum reperitur, unus præfectorum, quum feriis operam daret, alium sibi suffecit in proximum diem, atque ille iterum alium.

XIX. Sequitur annus Julianus secundus, quintam Cæsaris Dictaturam, quintumque & postremum Consulatum adferens. Proximis enim Comitiis quum promissis ejus inductus Dolabella Consulatum petisset; quia M. Antonium creare Consulem cupiebat, qui ex Hispania redeunti longissime profectus obviam, pristinum familiaritatis gradum recuperaverat; sciens eum esse Dolabellæ inimicissimum, semetipsum cum M. Antonio designarat: Dolabellam ostēdens priusquam ad bellum Parthicum proficisceretur, Consulem esse jussurum. M. Lepidum adsciverat Magistrum Equitum; & quia Galliam ille Narbonensem cum Hispania citeriore per legatos administrabat, & tum iturus ipse erat in provinciam, C. Octavius C. F. C. N. Magister Equitum designatus est, ut quum M. Lepidus paludatus exisset, iniret. nam ut Lepido præferretur ab avunculo frustra petierat, quod esset adhuc adolescentulus.

Urb. cond. an. 709. Dolabellæ Consulatus dicatus. Cic. Philip. 2. 32. Plut. Anton. cap. 16. Fasti Capit. Dio. Ann. lib. 11. Civil. Plin. 7. 45.

XX. Designavit & Cn. Domitium M. F. M. N. Calvinum, qui sibi Dictatori Magister Equitum in annum sequentem esset: sed tum Magistro Equitum non fuit opus, Dictatura sublata. Quod enim belli Parthici caussa absuturus erat Cæsar, decretum fuerat, *uti plures in annos Magistratus ordinarentur*. Nec tamen omnes declarati: Prætores tamen constituti sedecim, in quibus & P. Ventidio fuit locus. Ædiles tum primum sex creati, duo patricii, quos ob frumenti procurationem *Cereales* vocabant; quatuor plebeii, cæteri quoque Magistratus omnes eum in annum constituti sunt. in sequentem, præter Consules & Tribunos plebis nemo.

Plures in annos Magistratus ordinantur. Fasti Capit. Sueton. Cæs. 76. 6. Dio lib. 44. l. 2. par. 3. de orig. jur.

XXI. Ipse qui numquam posset quiescere, multa simul negotia amplexus dum expeditio paratur, de ornandis instruendisque Urbe & Imperio cogitabat: Theatrum imprimis exstruere adgressus est summæ magnitudinis, Tarpejo monti adcubans. Destinavit & Marti Templum, quantum nusquam esset, complanato lacu, in quo naumachiam ediderat: præterea Græcas Latinasque bibliothecas, quam posset maximas, colligendi negotium M. Varroni dederat. Quę opera morte ejus interrupta, successor Augustus perfecit. penes ipsum invidia fuit, quod loco theatri repurgando multa privata atque etiam sacra ędificia diruerat: crematis simulachris ligneis, & quos repererat, thesauris suum in finum reconditis.

5. Cæsaria destinata, & opera. Plut. Cæs. c. 82. Suet. Cæs. 44. 1. Dio.

XXII. Parabat & siccare Pomtinas paludes, quę à Circeiis magnum agri Latini modum absorbuerant: Anienem flumen, ipsumque Tiberim, statim à Ponte Mulvio prçaltis foveis exceptos, secundum montes Vaticanos, per Circęum promontorium Tarracinam, atque in mare Tyrrhenum deducere, quo minore negotio subigi naves onerarię possent: & jactis ad mare circum Ostiam

Sueton. Dio. Plin. 3. 5. 26. 3. Cic. ad Attic. 13. 33. Plutarch. Plin. 44.

molibus, alveoque Tiberis repurgato, portum efficere cujuslibet navigationis capacem, & quo facilius Urbs adiretur à mari supero per Apennini dorsum ad Tiberim usque munire viam. Sed & Isthmum perfodere inter Lecheam & Cenchreas navigabili alveo cogitavit; quod olim Rex Demetrius, postea Caligula & Nero Cæsares, infesto omnes incœpto, & ipsorum interrupto morte, tentaverunt.

Corinthi & Carthaginis instauratio. Dio lib 43. Cic. ad Attic. 13. 33. & 35. Plut. Cæs. Pausan. Corinthiac. Diod ap. Vales. App. Leonic.

XXIII. Inter hæc & leges tulit, & pomærium protulit Urbis. quibus rebus quum imitari Sullam videretur, longissime anteibat clementia, qui adversus se arma tulerant, pari cum cæteris jure sinens agere, & quibus bona propter delictum ademerat, eorum filiis remittendo partem. igitur licet arduum sit unum aliquem & belli & pacis excellere laudibus, utroque nomine clarus apud populum Romanum atque venerandus erat. Auxitque gloriam apud exteros, duarum nobilissimarum urbium, Corinthi & Carthaginis instauratio, quæ ante annos circiter centum simul deletæ, tum clementia & liberalitate Cæsaris resurrexerunt.

Ejus rei caussa. Strabo lib. 8. & 17. Festus. Nummi apud Vales. in Diod. Fragmentis. Mela 1 3. Solin. cap. 40.

XXIV. Consilium hoc cepisse in Africa creditur, somnio permotus, quum adversus Pompejanos in solo Carthaginis castra posuisset. Magnum exercitum videre per quietem imaginatus, seque fletu ejus permotum adpellari, *ut populosissimam olim urbem, iterum è ruinis excitaret*; statim in Commentarios retulit, *missurum Colonias Carthaginem & Corinthum*, cujus eum simul memoria subierat. Coloni sunt Corinthum missi libertini generis plurimi, *Corinthiensesque* adpellati, & Colonia *Julia Corinthus*. Ab eo tempore rursus magnopere hæ urbes effloruerunt: Carthago quidem in tantum, ut à Solino *alterum post Urbem Romam terrarum decus* adpellaretur.

Cæsaris vasta consilia. Dio. App. lib. 11. Civil. Plutarch. Sueton. Cæsar. 44. 5.

XXV. At Cæsar multis ad bellum caussis excitatus, quod & Crassum vindicari populus Romanus jubebat; & ipsi valetudo inter laborem erat firmior; sed præcipuo gloriæ stimulo, quâ vastus & insatiabilis animus sine modo sine fine indesinenter adpetebat: præmissis trans Adriaticum sinum legionibus sedecim, equitum decem millibus, Dacos qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coërcere; mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem meditabatur: his devictis per Hyrcaniam ad Caspium mare penetraturus, ut Caucaso ambito, Scythiaque perdomita, & quæ supra Germaniam colunt gentibus, ipsaque Germania, per Gallias in Italiam rediens, omnem fere orbem habitabilem, unius Imperii jure complecteretur.

Illyriorum legatio. Æthicus in præfat. App. Illyr.

XXVI. Sub idem tempus, his puto cogitationibus admonentibus, Senatusconsultum faciundum curavit, *uti totius orbis Romani descriptio, cum accuratis locorum dimensionibus, in tabulas referretur*. His excitæ rumoribus Illyriorum nationes nunquam satis pacatæ, legatos miserunt, præteritorum potentes veniam, traditis in fidem Cæsaris omnibus. Sed inter orandum barbara quadam ferocia, *gentis suæ robur, & induratam bello fortitudinem* extulerant. Itaque Cæsar acriore responso superbiam eorum reprimendam ratus; *Vos quidem*, inquit, *armis Romanis sæpe provocatis domiti, dum majoribus curis distringimur, à pacta fide subinde resiluistis. nec antiquiora commemoro: me subigendis Gallis occupato; quum Liburnis Priamonem reddi juberem, spretis mandatis meis, etiam copiarum eo missarum partem insidiis circumvenistis. post paulo Gabinium cũ quindecim cohortibus,*

& tribus millibus equitum, per fines vestros ad me tendentem in Macedoniam, hostiliter vexastis, multis occisis militibus, signis spoliisque ablatis.

XXVII. *Nunc amicitiam audetis à me petere, quem tot injuriis lacessere veriti non estis. At ego talia perpetrantibus amicus esse non didici: armis ulcisci armatos, & pacem quam petunt præstantibus parcere, Romanum & meum est. Idcirco tributa, & in futurum fidei pignus obsides mittite; aut hostilia omnia propediem exspectate.* Orantibus illis, & utrumque pollicentibus, P. Vatinium cum legionibus tribus, & magno equitatu misit, qui acciperet obsides, & tributa imponeret. Sed talia agitantem animo Cæsarem festinata civium dolo mors prævenit.

Tributa & obsides pollicentur.

XXVIII. Jam eum exosum multis nimii honores fecerant; & quod in his usurpandis existimatus erat esse superbior. Sed maxime despectus ab eo nuper Senatus putabatur: isque dolor adrogantiore facto sævius recruduit. Quum A. D. VII. Kal. Februar. ex Albano monte ovans reverteretur (hic enim ei honor decretus fuerat è feriis Latinis redeunti) adclamatione quorumdam *Rex* adpellatus, quum id animadverteret populo parum placere, *non Regem se, sed Cæsarem esse* respondit. Attamen quidam è turba statuæ ejus coronam impos it, candida præligatam fascia, in diadematis modum. *Eam fasciam* duo Tribuni plebis L. Cesetius Flavus, C. Epidius Marullus *detrahi, hominemque in carcerem duci*, jussere: gratum facturos Cæsari sperantes, quod ille motam aliquando Regni rationem similis indignabundo rejecisset.

Cæsaris factū adrogans. Fasti Capitol. Dio. Plutarch. Suet. Cæs. 79. 28 Appian. Plut. Bruto cap. 14.

XXIX. At ille graviter increpavit Tribunos, quasi ereptam sibi gloriam recusandi doleret: subinde *Brutos* vocans & *Cumanos*, quia populus factum eorum probans, quasi vindices libertatis hostesque Regni, *Brutos* adpellaverat. nihil tamen adjecit in præsentia tristius. Cæterum Tribunos post aliquot dies queri ausos, *sibi neque integrum, neque tutum esse de Republica loqui*, accusavit in Senatu, *quod invidiam sibi tanquam adfectanti tyrannidem facerent*; & multis extrema decernentibus, *sufficere* dixit, *si Senatu moti Tribunatum amitterent.* Rogationem de abrogando eis Magistratu C. Helvius Cinna pertulit: pauloque post interemptus, firmavit opinionem, neminem, qui collegæ Magistratum abstulisset, annum supervixisse.

Cesetio & Marullo tribunatum plebis adimit. Suet. Plutarc. Appian. Val. Max. 5. 7. a Dio. Liv. Epitom. Jul. obseq. c. 139.

XXX. Cæsetii pater à Cæsare *filium abdicare* jussus, *facturum* se negavit. Quod à Cæsare latum civiliter, non tamen absolvit eum cogitatæ dominationis crimine, quod lenis alias & mansuetus, tam præcipiti iracundia in homines præmio digniores exarsisset. Fertur & ipse sensisse commota hominum odia, & amicis dixisse, jugulo nudato, *paratum se ad cædem cuilibet: cæterum vigilarent illi: nunc enim egregium nactos esse prætextum inimicos.* At Pansa & Hirtio prædicentibus, *ut principatum armis partum armis tueretur*: quærentibusque, *num igitur pateretur iterum stipari cohortibus, quas Hispaniensi bello habuisset?* respondit, *nihil esse miserius perpetua custodia, hoc enim semper timentis atque soliciti esse. mori se quàm timeri malle.*

Cæsar stipatores non admittit. Dio. Appian. Plutarch. Cæs. et Ant. cap. 17. Vell. 2. 57. 1.

XXXI. Neque tamen aut ipse desiit adpetere Regnum; aut familiares ejus hanc augere suspicionem. Novissime pro Rostris aurea sella, in Regia veste, cum aurea corona sedentem, M. Antonius inter Lupercos currens, adit, & diadema paratum adferens, capiti ejus imponebat, tanta hominum mœstitia, ut

M. Antonius Cæsari diadema imponit. Vellejus. Florus. 2. 91.

Dio. Liv. Epit. Cic. Phil. 2. 34. Appian. Plutarch. Anton. Cic. Phil. 14.

etiam M. Lepidus averteret oculos: & Cæsar ipse repelleret, plaudente populo, qui modo graviter ingemuerat. Id quia factum erat aliquoties, neque offensus Cæsar pro gravitate rei videbatur; & quum capiti detractum in sella collocasset, seposuisse potius, quàm repudiare existimatus est. Neque mentibus eximi suspicio potuit: quamquam mox in Capitolium mitteret eam, *solum Jovem Romanorum esse Regem* dictitans. Plura enim augendæ suspicioni fiebant, aut futura credebantur.

Cæsar nomen Regis affectare creditur. Dio. Sueton. Cic. de Divin. 2. 54. Appian.

XXXII. Nam & passus erat Cæsar adscribi in Fastis, *ad Lupercalia, C. Cæsari, Dictatori perpetuo, M. Antonium Consulem, populi jussu Regnum detulisse, Cæsarem uti noluisse.* Igitur *rem actam ex composito* credebant: *ut Cæsar, quod flagrantissime cupiebat, suscipere coactus videretur.* Quin etiam fama percrebuit, *migraturum Alexandriam vel Ilium, eam deinceps habiturus Imperii caput: exhaustaque delectibus Italia, regimen Romæ permissurum amicis. Sed & postremo Senatu L. Cottam Quindecimvirum sententiam dicturum, ut quoniam libris Sibyllinis comprehensum esset Parthos nisi à Rege, vinci posse, Cæsar Rex adpellaretur.*

Honores nimios admittens. Plut. Cæs. Sueton. Dio. Cicer. Florus. Appian.

XXXIII. *Id maturandi consilii caussam conjuratis adtulisse* creditum, *& quia revera Regem Cæsar agebat, ne modestum quidem, sed adsentatorum vocibus infatuatum, & nimios honores sine numero admittentem.* Nam præter eos qui suis locis sunt memorati, decretum ei fuerat, *uti fastigium qualibus ornari templa solent, in domo ejus locaretur: ipse curuli sella semper uteretur: ludis in Tribunitio subsellio spectaret inter Tribunos: opima spolia in templo Jovis Feretrii suspenderet: lictores semper haberet laureatos: ipsius imagine moneta signaretur: statuæ in omnibus urbibus, atque omnibus Urbis Romanæ templis ponerentur: in ipsis quidem Rostris duæ, altera cum civica corona, altera cum obsidionali: tanquam ipsius virtute servati cives, liberata patria forent: uti Concordiæ Novæ templum statueretur, cum anniversariis ludis, propter restitutam à Cæsare pacem: Curia quoque nova ædificaretur.*

Hostilia Curia fit Julia. Flor.

XXXIV. Hostilia quum funere Clodii arsisset, dudùm instaurata fuerat. sed eadem nuper erat iterum diruta, Magistro Equitum Lepido *templum ibi* dicente *ædificaturum Felicitati: cæterum id ea re actum* ferebatur, *ut inde quoque Sullæ nomen tolleretur, & nova ibi Curia ex fundamentis educta Julia fieret.* quemadmodum & mensis adpellatus ab eo fuerat; & tribuum una sorte ducta ex omnibus. Ad hæc datum, *uti solus perpetuusque Censor esset: filius, sive natus ei, sive adoptatus foret, Pontifex Maximus crearetur. pro salute ejus vota quotannis fierent: per genium ejus juraretur: omnia quæ egisset, rata haberentur: Senatores atque Equites custodiam corporis ejus agerent: Quinquennalia tanquam heroi agerentur: Lupercis tertium collegium adderetur, Juliorum cognomento. munere gladiatorio in Urbe & per Italiam unus dies Cæsari dicatus esset: in theatris sella ejus aurea, & gemmata radiisque distincta corona, sicuti cæterorum Deorum inferretur.*

Jupiter Julius. Sueton. Dio.

XXXV. Postremò jam non per ambages, sed propalam pulvinari decreto *Jovem Julium* adpellarunt, eique suum adtribuerunt Flaminem, Antonium. Nec eo minus tamquam mortali sepulchri locum dederunt intra pomærium. & hæc decreta literis aureis in columnis argenteis consignata sub pedibus Capi-

tolini Jovis collocaverunt. Non me fallit his commemorandis lectori me simile fastidium comparasse, atque ego cognoscendis digerendisque subii. Sed referre credidi, ne parum diligenter ista traderentur, quo sub illustri documento palam fieret, in quantum insanire magna ingenia possint, quoties popularium vocum puerilibus oblectamentis in transversum acta, semel à vero gloriæ itinere diverterunt.

Cæsaris adrogantiæ voces. Plin. 7. 25. Suet.

XXXVI. Inerat sane Cæsari præstantissimus animi vigor, & capax omnium, ad quæ adspirare mortalis natus ausit, sublimitas: sed adsuetudine & voluptate jucunda quàm salutaria audiendi non cessavit à se desciscere, donec ad stolida, & pudenda, & postremum exitiosa prolaberetur. Igitur propalam edebat voces insolentis adrogantiæ plenissimas, *Nihil amplius esse Rempublicam: adpellationem modò sine corpore ac specie. Sullam nescisse literas, qui Dictaturam deposuerit. Debere homines jam consideratiùs secum loqui, & pro legibus habere quæ dicat.*

Impudentis adulationis specimen. Dio. Suet. Cæsar. 50. 1. 52. 5.

XXXVII. Sane magnos ei honores à principio quotquot adhuc vetere Curia digni superabant, non immeritò detulerant. Sed ubi hæc cupidè recipi intellectum est, statim prorupit adulantium protervitas, tam impudenter, ut inter alia turpia censerent quidam, quod mulierosum esse scirent, *ut uxores liberorum quærendorum caussa, quas & quot vellet, ducere liceret.* ajuntque *hoc etiam placuisse Cæsari, atque Helvium Cinnam plerisque confessum habuisse paratam legem, quam ea de referri se absente Cæsar jussisset.*

Populus vindicem sequirit. Plut. Anton. Suet. Cæs. 80. 2.

XXXVIII. Jamque eò perventum erat, ut tot atque talia admitti ab homine, vel ipsi, qui detulerant, indignarentur. At populus, ut mos est vulgo sæpe nominibus magis, quàm rebus offendi, quem tamdiu Regem erat passus, sic adpellari velle non ferebat. Itaque clam palamque dominationem aspernantes, vindicem requirebant. proximis comitiis reperta dicuntur complura suffragia, *Cæsetium & Marullum Consules* declarantium. L. Bruti statuam in Capitolio fuisse diximus, juxta Regum effigies, ubi & C. Cæsari nuper erat posita. huic igitur inscriptum fuit: *Brutum ejectis Regibus primum Consulem factum esse: hunc ejectis Consulibus postremum Regem.* Bruti vero statuæ; *Utinam viveres!*

Brutum nomine inclamant. Dio. Plut. Brut. c. 11. & 4. App. lib. 12. Civil. Vell. 2. 56. 3.

XXXIX. Atque inde conversi ad Prætorem Brutum, quem propter nominis communionem *ab altero illo genus ducere* faventes dicebant, subinde inclamarunt *Bruti* nomen, sibique *Bruto aliquo esse opus*. Tribunali quoque ejus inscriptum, *Dormis Brute? &, non es Brutus?* Is populi sensus animos inimicorum Cæsaris erexit; Cassioque sollicitanti quosdam, adnuerunt, *si dux facti Brutus esse sustineret*. Ab hujus enim integritate putabant adcessurum ausis suis honestissimum colorem, ut res Bruto probata, non nisi caussa libertatis suscepta videretur. Sororem Bruti Cassius duxerat; sed erat inter eos nuper orta dissensio, quod minorem natu Brutum Cæsar Urbanum Prætorem fecerat, eidemque Consulatum promiserat, dilato Cassio, cujus tamen caussam esse justiorem fatebatur.

Idem & à Cassio solicitatur. Appian. Plutarch.

XL. Tunc igitur prior ad Brutum Cassius venit, percontatusque est, *esset ne interfuturus Senatui Kalendis Martiis? nam audire se Cæsaris amicos relaturos esse de Regno ejus.* Ille negare adfuturum. Tum Cassius, *quid si cogamur adesse?*

Multa querar, ait ille, *de Republica: & oppetam pro libertate. Istud vero nec dii nec homines sirint*, exclamat Cassius, *quin ille pereat potius qui meruit. Nec enim solus objiciere periculo. ecquid eos putas, qui voce non ausi te compellare, tribunal tuum fecerunt interpretem suæ voluntatis? non forensis ea turba est profecto, aut sellularii opifices: illustres viri sunt, & principes Civitatis.*

Et persuasus plures adsciscit. Cic. pro Ligario. Suet. Galba 3. Appian. Casaubon ad Suet. Cæs. 80. Seneca de Ira 3. 30.

XLI. Ab hoc colloquio Brutus, jam consilii certus Q. Ligarium invisit familiarem suum. qui accusatus apud Cæsarem, & patrocinio Ciceronis absolutus, acriorem periculi quam beneficii sensum retinebat. Igitur dicente Bruto, *quali tempore ægrotas Quinte!* continuo se erexit in cubitum, & adrepta Bruti manu, *si quid*, inquit, *dignum te cogitas, valeo.* Inde ad solicitandos amicos conversi, multos pertraxerunt in societatem, quosdam etiam ex Julianis partibus. Horum principes fuerunt D. Brutus, C. Trebonius: ceteri nobiliores Ser. Sulpicius Galba, Cajus, & Publius Servilii Cascæ, Tullius Cimber, Minutius Basilus. plerique omnes nulla alia de caussa, quàm quod satisfacere Cæsar cupiditati omnium nequibat. quum singuli ferme tantum poscerent, quantum vix dare poterat universis.

XLII. Ex Pompejanis præter duces consilii Brutum atque Cassium, L. Cassius, Caii Frater, Cn. Domitius Ahenobarbus, P. Turullius, Acilius, Petronius, C. Cornelius Cinna, Cassius Parmensis, Cæcilius & Bucilianus fratres, Rubrius Ruga, Q. Ligarius, M. Spurius, P. Sextius Naso, Pontius Aquila.

Ciceronem tamen & Favonium præterit. Eutrop. Cic. Philip. 3. 21 & 13. Appianus. Plutarch.

Sed Ciceronem, de cujus neque fide, neque benevolentia dubitarunt, celare consilium maluerunt, circumspectam senis prudentiam veriti, minime aptam negotio quod celeritatem & impetum requireret. Sed & Statilium & Favonium duos Catonis æmulos non adhibuit Brutus, tentata dissimulanter utriusque sententia, dum inter sermones de Philosophia elicitur Favonius, *ut deterius esse tyrannide bellum civile* diceret: Statilius Epicuri sectæ deditus, negaret *cordato viro laborem & periculum esse suscipiendum, malorum & stolidorum hominum gratia.*

Fides & taciturnitas conjuratorum. Appian. Dio Plutarch. Eutrop. Sueton. Cæs. 80, 8. Senec. epist. 83. 18. 21

XLIII. Igitur his relictis, Labeonem quemdam adjunxit. A Labeone simul & Cassio D. Brutus tentatus est, vir animi non maximi, sed cui plurima erat fallendi copia, per amicitiæ fidem: erat enim inter familiarissimos Cæsaris. præterea quum Idibus Martiis munus editurus esset in theatro Pompeii, gladiatores ejus ingentem præbere usum poterant. At ille, nullo tum responso dato, perrexit ad Brutum: & intellecto hunc esse rei gerendæ ducem, omnia promisit amplissime: ceterorumque plurimos & præstantissimos auctoritas M. Bruti allicuit: donec facti sunt Senatores Equitesque amplius sexaginta. tum consilia, quæ seorsim hactenus bini ternive ceperant, in unum conferre visum. & licet neque juramento, neque sacris tactis adstrinxerant fidem, eam tamen cum silentio præstiterunt, ut ex tanto numero nemo mutaret animum, nemo proderet, ne Cimber quidem Tullius confessæ ebriositatis: & qui postea per jocum dicere solitus est; *Ego ne ferrem quemquam, qui vinum ferre non possum?*

Cæsar Brutum & Cassium suspectos habet. Suet. Cæs. 75. 9. 77. 81. Plut. Ant. 17. Plin. 11. 37. Cic. de Divin. 1. 52.

XLIV. Sane non fallebat Cæsarem nocturnos conventus agi, Brutumque & Cassium suspectabat, negans *obesos illos & comatulos se timere.* (Dolabella & Antonius rerum novarum insimulabantur) *sed pallidos hos & macilentos:* ceterum sive inopia consilii, sive nimia fortunæ suæ fiducia, contentus edicto admonuisse, *nota sibi esse quæ agerentur*, ultra nihil cavit: etiam aruspices irridens, à qui-

à quibus monebatur. Quo die primum veste purpureâ processit, atque in aureâ sella sedit, sacrificanti extis cor defuit in opimo bove. At ille *tristia exta* nuncianti Spurinnæ, dicentique *timendum esse ne consilium & vita deficeret, quod utraque hac corde continerentur; futura* dixit *lætiora quum vellet: neque pro ostento ducendum si pecudi cor defuisset. idemque sibi evenisse in Hispania; neque ideo minus sequutam victoriam.*

Jul. Obseq. Plut. Cæs. c. 89. Val. Max. 1. 6. 13. Appian.

XLV. Sed aruspice regerente, *tum quoque maximum capitis discrimen adisse:* hactenus motus est, ut postero die iterum immolaret. tum vero caput in jecore non fuit. Prædixit igitur Spurinna, *caveret proximos dies triginta, quorum erat postremus Idus Martiæ.* Sed & alia *plurima circum hoc tempus adparuisse prodigia* tradunt. Nam *præter fulgurita plurima, & visa per noctem discurrentium virorum flammea spectra, avesque solitarias in foro conspectas, paucos ante menses Capuæ repertam in conditorio Capyis tabulam æneam* familiarissimus Cæsaris Cornelius Balbus memoriæ prodidit, *literas Græcas exhibentem hac sententia: Quandoque ossa Capyis detecta essent, fore ut ex ea gente prognatus manu consanguineorum necaretur, magnisque mox Italiæ vindicaretur cladibus.*

Prodigia mortem Cæsaris antecedentia. Cic. Appian. lib. 4. Valer. Max. 8. 11. 2. Suet. Cæs. 81. Vell. 2. 57. 2.

XLVI. Proximis quoque ante mortem diebus enunciatum est; *greges equorum, quos in trajiciendo Rubicone consecratos, sine custode vagari patiebatur, pertinacissime abstinere pabulo, ubertimque flere.* Pridie Idus avem ex eo genere, quod *Regem avium* adpellabat Italia, cum laureo ramulo Pompejanæ Curiæ se inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore persequutæ, ibidem discerpserunt. Ipse in cœna apud Magistrum Equitum Lepidum, quum more suo inter recumbendum epistolas commentaretur, ut erat ad plura simul agenda singulari quadam mentis velocitate præditus; motam interea quæstionem audiens, *quænam esset mors optima?* prævertens omnes exclamavit, *inopinata.*

Cæsar inopinatam mortem optimam putat. Plin. 10. 74. 7. 25. Appian. Plut.

XLVII. Eamdem deinde noctem & vigilans & dormiens irrequietam habuit, visus sibi per quietem interdum supra nubes volitare, aliàs eum Jove dextram jungere: & quum arma Martis, quæ veteri instituto domi Pontificis Maximi adservabantur, sonitum ingentem edidissent; valvæque cubiculi fenestræque omnes, quæ diligenter clausæ fuerant, subito essent patefactæ, strepitu simul & fulgore Lunæ exterritus, animadvertit juxta cubantem uxorem Calpurniam in somno graviter angi: comperitque imaginatam, *fastigium quod adjectum Cæsaris ædibus Senatusconsulto fuerat, ruisse. deinde maritum se tenere confossum in gremio suo.*

Calpurniæ somnium. Suet. Cæs. 81. & 87. 2. Jul. Obseq.

XLVIII. Jam illuxerant Idus, *quam in diem Senatum in Pompeii Curiam convenire* jusserat, ut quarto post die paludatus votis nuncupatis proficisceretur. Sed tenebat eum Calpurnia, flens oransque *ne quo procederet.* & movebatur ille sollicitudine matronæ, in qua nullam alias muliebrem superstitionem animadverterat. accedebat & valetudo infirmior, & quod pluribus hostiis cæsis renunciatum erat *non litari, avesque non sinere eum egredi domo.*

Cæsar à D. Bruto persuasus. Dio. Constantin. Manasses. Suet. Cæs. 80. 9.

XLIX. Jamque per Antonium dimittere statuerat Patres; quum D. Brutus, monentibus per nuncios consciis, amitti occasionem veritus, irrisit haruspices: ipsum castigavit, *si frequente ac dudum opperiente Senatu deluso, criminationum malevolis præberet materiam. Paratos esse decernere, uti locis*

In Senatum pergit. Plut. Brut. Appian. Dio.

Pergit in Senatum Cæsar:

omnibus extra Italiam insignia nomenque Regium ferat, domi sub nomine Dictatoris eamdem potestatem retineat: hoc enim quasi temperamentum placuisse nonnullis credebatur. *Eos jam dimittere, & jubere opperiri, donec lætiora fiant Calpurniæ somnia, nihil esse aliud, quàm se offerre sermonibus & judiciis, qualia maxime nolit. Quod si omnino constituisset eam diem inauspicatam ducere, at ipse veniret in Curiam, Senatumque mitteret.* sic expugnatus decessit, sed ea destinatione ne quid majoris rei ageret.

Indices conspirationis audire impeditur. Dio. Plut. Cæs. Appian. Vellejus.

L. Quum exiret domo, imago quædam ejus in vestibulo posita sponte decidit, & comminuta est. Vix erat egressus, quum servilis quidam conditionis accurrens, quoniam repulsus ab aditu ejus fuerat, Calpurniam adiit, *custodiri petens, donec Cæsar redisset: magnarum enim rerum se adesse indicem.* Sed & Artemidorus Gnidius, qui propter linguæ Græcę professionem plerisque Bruti familiaribus notus, consilia eorum olfecerat, libello porrecto, quum vidisset alios ipsi oblatos amicis tradentem; *hunc*, ait, *operæ pretium est ipse perlegas, & cito.* Sed sæpe conantem subinde intervenientes alii salutantesq; averterunt. manuque libellum tenens Curiam introiit.

Porcia Bruti uxor. Plut. Brut. Dio. Val. Max. 3. 2. 15.

LI. Sub idem tempus pro tribunali Brutus jus reddebat ita securo vultu, ut nullius insoliti consilii nota deprehenderetur. Cuidam tamen adpellanti Cæsarem, respondit, *neque prohibet me jus secundum leges dicere Cæsar, neque prohibebit.* Interea nunciatur ei *uxorem Porciam deficere*, quæ una mulierum conspirationis hujus erat conscia. Quippe maritum præter morem inquietari animadvertens, neque fatente illo, rem grandem & arcanam agitari divinata, scalpellum quo præcidere ungues solebat, alto vulnere demersit in femur. magnoque inde dolore, & propter amissum sanguinem debilitate adfecta, anxium virum sic adfata dicitur.

In consilii societatem admissa. Polyæn. Strateg. lib. 8. Plutarchi

LII. *Ego mi vir, in communionem utriusque fortis nupsisse tibi scio. Tu vero, quum animum meum probares, corpori diffisus, quod in hoc sexu infirmius imparque dolori creditur, solicitudines tuas occuluisti. Neque ego credebam mihi, donec experimentum facerem. Ecce autem possum quod volui, & facile cruciatum fero. Quod si post hoc tirocinium contaberis habere mihi fidem, ne quis aut Catonis filiam, aut Bruti conjugem vocet, ni morte mea dedecus hoc abrupero!* Sic admissa in consilii societatem, ipsa viro ad facinus prodeunti vestes, & obvolutum illis pugionem adtulit. Hæc igitur sive nondum percurato vulnere, sive curis urgentibus *deliquium animi passa* nunciabatur.

Cæsar aruspicem irridet. Dio. Plut. Cæs. Val. Max. 8. 11. 2.

LIII. Sed Brutus audito *jam adfuturum Cæsarem*, privatæ solicitudini publicam caussam antepofuit: cæteri quoque conscii respiraverunt à metu. Timebant enim ne delato rei indicio venire Cæsar contaretur; nam & adparitor sellam auream Curia jam extulerat, quæ & ipsa res post necem Cæsaris in omen tracta est. Sed ille sive prædictionibus spretis, sive defunctum se periculo putans, in alias cogitationes intenderat animum; ita securus, ut visum forte dum in Senatum pergit, Spurinnam haberet ludibrio, *venisse dicens Martias Idus.* atque ille, *venisse quidem, sed nondum præterisse* respondit.

Mira errorum ludibria. Plut. Brut.

LIV. Excendentem è lectica Cæsarem Sex. Popillius Lænas secreto sermone diu detinuit: unde iterum formido consciis, ne consilia sua proderentur. Nam ea quidem in re præter adsuetam magnis ausis trepidationem, miro ge-

mini erroris ludibrio propemodum ipsi detexerunt animi destinata. Paulo enim ante Cascæ quidam familiaris, sed hujus consilii expers, prehensa ejus manu, *tu vero*, inquit, *nos celasti de arcano, sed Brutus nobis exprompsit omnia.* & nisi paulo post, stupente Casca, subjecisset; *unde igitur eæ tibi subito opes, ut cogitare ausis Ædilitatem?* Minimum aberat, quin Casca rem omnem tanquam gnaro aperiret.

LV. Et Brutum atque Cassium impensius salutans Popillius, priusquam adiret Cæsarem, clam insusurravit, *optare prosperum eventum cogitatorum. sed emanare rem: properarent.* Hunc igitur cum Cæsare tamdiu colloquentem profecto deferre indicium rebantur: & admovebant nonnulli sub toga pugionibus manus, interfecturi semetipsos priusquam comprehenderentur; quum Brutus considerato attentius Lænatis gestu, preces eum, non indicium deferre conjiciens, quia sermoni non erat locus, hilariori intuitu advertit Cassium, & à re præcipitanda abduxit. Interim Antonium pro foribus Curiæ C. Trebonius longo sermone distinuit: sive ne perire Cæsarem homo prævalidus, & majestate Consulatus armatus impune fineret; sive ne ipse periret. Conscientium trepidatio. Dio. Cic. Famil. 10. 28. et Phil. 2. 14. 13. 10.

LVI. Fuerat enim dubitatum *quid Antonio fieri oporteret.* Nonnullis *illum quoque, sed & Lepidum tolli* jubentibus, mitior sententia vicit. Nolebat Brutus *quemquam præter Cæsarem occidi; quo nihil aliud à se pet...tum, quàm libertatem ipso opere demonstrarent.* Profuit etiam Antonio, quod C. Trebonius *cum eo se Narbone hoc consilium cepisse* dicebat: eamque rem nunquam Cæsari indicaverat Antonius. Sed in Curia quum ingredienti Cæsari Senatus adsurrexisset, conjuratorum alii sellam ejus specie officii circumsteterunt, pars adcesserunt ad eum cum Tullio Cimbro, tanquam pro fratre ejus exsule rogaturi. Antonius cur non occisus cum Cæsare? Plutarch. Anton. cap. 17. et Cæsare. Vell. 2. 58. 2. Dio. Cic. Phil. 2. 14.

LVII. Multa hic Cimber à Cæsare beneficia acceperat. quorum immemor, primas in eo facinore partes suscepit. At Cæsare negotium in aliud differente tempus, & quia impudentius urgebatur, volente consurgere togam ejus purpuream ab utroque humero Cimber comprehendit. hoc signum ut esset cædis faciundæ convenerat. Igitur clamantem, *ista quidem vis est*, alter Casca sauciavit paulo infra jugulum; non lethali, nec admodum alto vulnere, quod inter initium facinoris manus trepidaverat. At Cæsar correptum Cascæ brachium graphio trajecit, exclamans; *scelerate Casca quid facis?* & prosilire conabatur, nisi foret ab alio percussus in pectore. simul irruerunt ceteri strictis pugionibus, nemine non hanc adepetente gloriam: & Cassius quidem caput ejus petiit, Brutus percussit inguina, occiput vulneravit Bucilianus. Cæsar cæditur. Suet. Cæsar. Plut. Cæs. Cic. Phil. 2. 12. Appian. Dio.

LVIII. Ajunt feræ modo se convertentem in singulos, & cum clamore repugnantem, ubi Brutum quoque conspexit irruere, dixisse Græcis verbis, *Tune etiam inter hos es fili?* Nam quod flagrantissimo amore suo Brutum pepererat Servilia, natum ex se credebat. Alii negant ullam misisse vocem, neque præ irruentium multitudine facere quidquam potuisse; sed toga capiti obvoluta, simul sinistra manu deduxisse sinum vestis, ut inferiore parte corporis tecta honestius caderet, uno tantum ad primum ictum edito gemitu. Hoc habitu occidit ad Pompeii statuam, eamque largo cruore respersit; quum etiam in jacentem særviretur, manumque Bruti sauciaret Cassius; eodem tempore plagam inferens. *De tribus & viginti vulneribus*, tot enim facta erant, *nullum fuisse* Ad Pompeii Statuam. Appian. Sueton. Dio. Plutarch. Val. Max. 4. 5. 6.

lethale Medicus qui ea inspexit existimabat, *præter quod secundo loco acceperat in pectore*.

Terror & tumultus ex ea cæde. Liv. Epit. Sueton. Dio. Plutarch.

L I X. Conjurati corpus in Tiberim trahere, publicare bona, rescindere acta, quod fuerat ipsis propositum, metu Consulis Antonii, & Magistri Equitum Lepidi supersederunt. Sed qui in Curia & circa eam exsortes consilii fuerant, sævo spectaculo attoniti, suamque vicem anxii trepidabant: nec enim quanta aut manus conjuratorum, aut quale consilium esset, liquebat. Ideoque licet progressus in medium Brutus alloqui cuperet, ejicientes se Curia fuga, & tumultu omnia miscebant, obvios sui quisque terroris implens. Eaque res levissimo cuique occasionem fecit, per vulnera & rapinas exercendæ petulantiæ: multique peregrini atque cives, sed & Senatores nonnulli vulnerati & occisi sunt incertis auctoribus; mensæ tabernæque direptæ.

Lepidus milites in Campū deducit. Appian. l. 2. Cic. Phil. 2. 35. Plut. Ant. c. 18

L X. Quippe ex propinquo Theatro tam spectatorum turba, quàm ipsi quoque gladiatores ab editore præmoniti eruperant. Et augebat consternationem vehemens imber cum horribili tonitru, quasi cœlum ipsum funestam atque luctuosam faciem induisset. Idcirco tota Urbe domus claudebantur: Senatores ubi quisque poterat, per tabernas & insulas se abdebant: occursabant invicem agmina, hinc contendentium ad spectandum corpus, inde re perspecta redeuntium. Antonius & Lepidus sibi timentes, primo in alienas ædes profugiunt: mox Antonius mutata veste clam egressus, communivit suas: Lepidus in Tiberis insulam, ubi legio erat militum, transmisit, atque inde deduxit in campum, mandata Antonii tanquam Consulis opperiens.

Percussores in Forum procedunt. Sueton. Appian. Dio. Plutarch. Cic. Phil. 2. 12.

L X I. At corpus illud terrarum modo mariumque domini, diffugiente comitum turba, aliquandiu desertum jacuit, donec tribus servulis lecticam impari gressu succollantibus, dependente brachio, domum reportaretur. Sed percussores Cæsaris, postquam in Curia nemo præstabat audientiam, togis circum lævā brachia circumvolutis, cruentos pugiones quatiendo, recta pergebant in forum; præferente quodam in hasta pileum, libertatis signum: hortabanturque populum, *Regem atque Tyrannum interfectum esse* dictitantes. & M. Brutus cruentum alte extollens pugionem, *Ciceronem* nominatim inclamavit, atque ei *recuperatam libertatem* est gratulatus.

L X I I. Interim nonnulli adgregabant se euntibus, laudi & præmio futurum

rati, si egregii facinoris socii existimarentur: è quibus postea C. Octavius, P. Lentulus P. F. Spinther, ejusque familiaris Patiscus, aliique vindicibus Cæsaris pœnas dederunt insolentiæ, quod se percussoribus miscuerant; quum nullam partem gloriæ tulissent, omnibus eos facto non adfuisse scientibus. Sed populus diu trepidato, ubi neminem præterea lædi petive constitit, verba percussorum accepit tranquillior, *bono animo* jubentium *esse, positoque omni metu, quam diu votis expetissent, nunc beneficio suo haberent, puram haurire libertatem.* Ita multitudine utcumque placata, neque tamen illis se adjungente, Capitolium petierunt, tanquam diis acturi gratias; illudque stipati manu gladiatorum occuparunt.

Inde petunt Capitolium. Plutarch. Dio Cic. Philipp. 2. 11. Cic. Famil. 12. 14. App.

LXIII. Clamabat tum Cicero, *Senatum in Capitolium à Prætoribus vocari oportere.* quod profecto, si foret factum, longe aliter atque accidit, constitui Respublica potuisset. Venerant tamen in Capitolium advesperascente die Favonius, Aquinius, Murcus, Patiscus. sed & Dolabella jam Consul: quippe fasces atque insignia Consularia statim corripuerat: quamquam nullo jure facere videretur, substituendus in locum profecti: sed ille *profectum* interpretabatur, *qui esset in ea caussa, ut amplius proficisci non posset.* Postridie Foro venali turba repleto, quam per amicos Cassius comparaverat, jactatæ voces sunt; non probantium factum; sed *pacem & concordiam* postulantium, quæ res, nisi ignosceretur interfectoribus, obtineri non poterat.

Eodemque alii quidam Senatores veniunt. Velei. 2.58.3. Liv. Epitom. Cic. ad Attic. 14. 10. Dio. Eusebius.

LXIV. Hæc agentibus commodum L. Cornelius Cinna Prætor supervenit: Is neque affinitatis, neque beneficiorum memor, acta Cæsaris acerba oratione pro Rostris insectatus est: insignibus etiam Magistratus abjectis, *quæ sibi data contra leges à tyranno* dicebat: auctorque erat populo *deducendi libertatis auctores à Capitolio, præmiisque & honoribus ornandi.* Neque tamen adhuc ultra priores voces incaluit multitudo, Cæsaris ante oculos obversante adhuc majestate, & incerto rerum exitu. Sed ubi Dolabella cum lictoribus adfuit, atque haud dissimilia loquutus est, *eumque natalem Urbis habendum* dixit, *quo tyranno interfecto libertas esset restituta;* crevit fiducia animis, cœperuntque postulare; *uti devocarentur à Capitolio patriæ liberatores.*

L. Cinna in Cæsarem invehitur. Sueton. Cæs. 85. 1. Val. Maxim. 9. 9. 1. App.

LXV. Atque illi Dolabellæ accessione gaudentes, nactosque rati ducem idoneum, quem Antonio vindicare eadem volenti opponerent; juventa promptum, nobilitate validum: non tamen descenderunt universi: Cassius tantum atque Brutus progressi in concionem de facto suo loquuti sunt confidenter & magnifice, mutuo se laudantes, & sociorum prædicantes operam, *D. Bruti maximè, qui gladiatores in tempore præbuisset. debere populum Romanum induere majorum animos; qui legitimam licet potestatem Regum, simul ad tyrannidem inclinare cœpisset, aboleverint, revocari oportere Sex. Pompejum cum Tyranni legatis dimicantem in Hispania: Cæsetiumque & Marullum abrogata potestate exsules.*

Cassius & Brutus concionantur. Cic. ad Attic. 15. 4. App.

LXVI. His dictis iterum in Capitolium se receperunt, parum credentes præsenti multitudini, quod honestior populi pars aberat. Hactenus tamen erat profectum, ut necessariis eorum amicisque concederetur in Capitolium aditus. Ex horum numero Consulares nonnullos miserunt ad Antonium & Lepidum, qui aliquoties iverunt, rediveruntque, donec certius aliquod responsum obtineretur. Caussa dubitandi ex eo, quod vindicare mortem Cæsaris erat

Cum Antonio & Lepido per internuncios agunt. Plut. Brut. cap. 27. Cic. Philipp. 2. 31. App.

his animus: sed consensum Senatus, & maxime D. Bruti potentiam, cum exercitu veterano Galliam obtinentis verebantur. Tandem dum earum copiarum corrumpendarum occasionem nancis cerentur, paulo liberalius respondendum rati, *nihil ex privato odio agi placere* responderunt; *sed cogi Senatum, & ad eum referri de præsentibus, idque obtinere, quod Patres Conscripti censuissent*.

Nox inquieta. Dio. Appianus.

LXVII. Minime displicebat ea ratio conjuratis, qui de Senatus animo sententiaque non dubitarent. Idcirco reliquo diei & per noctem deinde miserunt circum domos, oratum, *ut patriæ caussam, suamque tueri singuli atque universi vellent*. Neque minor erat militum solicitudo, quibus agros Cæsar dederat aut promiserat: ii quoque circumibant, miscentes cum precibus minas. denique nox ea nihilo tranquillior aut otiosior fuit, quàm negotiosissimi dies esse consueverunt. Nam & Lepidus in Foro tetendit cum militibus, & Antonius hoc præsidio tutior, jubebat *excubare Magistratus, facibus accensis, & quasi de die sedere pro Rostris per vicos*. Ipse *pecuniam Commentariosque Cæsaris deportari* jussit *in ædes suas*: incertum suone consilio & proprii emolumenti caussa, an orante Calpurnia, ne per tumultum diriperentur.

Cinnæ periculum. Cic. Attic. 14. 14. Dio. Appianus.

LXVIII. Liberalibus luce prima convenire Patres in Telluris cœperunt: eò Senatum indici placuerat, quod Curia subjecta Capitolio, in quo gladiatores erant, tanquam obnoxia conjuratorum insidiis vitabatur. Quum inter cæteros intrare Cinna vellet, resumptis insignibus quæ pridie projecerat, coorta est in eum quæ Cæsaris necem ægre ferebat populi manus, laceratumque maledictis & lapidibus adpetitum in domum quamdam coegerunt confugere. neque hic finis erat periculi: ligna congesta sunt, & incendium paratum, ni Lepidus cum armatis adcurrens vim extremam arcuisset.

Senatus discordia. App. Dio.

LXIX. Idem ad omnes aditus positis custodiis, ingressum cæteris tutiorem præstitit. Sed tamen ab hoc initio Cæsaris fautores receperunt animos, & quum subinde plures eorum concurrerent, Cassianorum mercenariorum fractæ ac debilitatæ voces conticuerunt. Interim perstrepebat Senatus mira vocum orationumque discordia, hoc intemperantius, quod libertas ex intervallo regustabatur, proximo enim quadriennio pleraque contra animi sui sententiam censuerant. Pleraque tamen pars favens conjuratis, *eos quoque* jubebat *arcessi*: neque repugnabat Antonius, sciens non esse descensuros.

Diversæ sententiæ. Tacit. Appianus.

LXX. De interfecto Cæsare multa & diversa dicebantur, quum aliis *pessimum*, aliis *pulcherrimum facinus esse* videretur. pars auctore Tib. Nerone, *præmia* decernebat *interfectoribus*. alii *gratias agendas, omissis quæ ne ipsi quidem postularent præmiis*. erant qui *sufficere* crederent *impunitatem*. Contra dicebatur, *rem esse commissam minime laudabilem, Reipublicæ tamen condonandam, ne novis vulneribus veteres civilium malorum cicatrices rescinderentur*: sed *honores* adimebantur, *quos necessum erat cum Cæsaris contumelia conjungi*. Reclamabant alii *majorem esse habendam superstitum rationem quam mortui*. & adripiebatur quod forte à quodam adseveratum erat; *alterutrum esse necessarium, uti vel tanquam Tyrannicidæ præmia accipiant percussores; vel tanquam in delicto deprehensi veniam*. & postulare cœperunt, *referretur iterum de Cæsare, qualem existimari oporteat: juratusque Senatus censeret, gratia facta prioris sacramenti, quo se Cæsaris salutem defensuros aut vindicaturos jurassent: id enim necessitate extortũ*.

LXXI. Inter has contentiones Antonius insidiose habitum animorum speculatus, quum cœptari rem videret, ad multa quæ nollet valituram, injiciendum celeriter impedimentum ratus, audientia postulata; *Priusquam*, inquit, *uti placere plerisque video, de Cæsare sententiæ dicantur; hoc equidem sciri considerarique refert, quod rem longe quàm putamus latius egressuram molimur. Etenim si Tyrannus fuit Cæsar, projici cadaver ejus insepultum convenit, & acta rescindi. Cæterum acta Cæsaris, ut scitis omnes, nullam non terra marique partem Imperii contingunt: quorum pleraque revocare, ne si decretum quidem certumque vobis foret, possemus: id quod paulo post apertius demonstrabo.* Antonii oratio callida.

LXXII. *In præsentia velim unum illud mihi consideretis, levius cæteris, & in potestate nostra haud dubie situm: ut ita demum ad cætera convellenda accingamini, quum hoc resciderítis. Quotquot ferme sumus Senatus primores, profectos à Cæsaris auctoritate magistratus & imperia aut gessimus, aut gerimus, aut gesturi paulo post videmur. De his fieri quid placet?* Celeriter convertit animos.

LXXIII. Sic commutata leviter quæstione, quum non jam de Cæsare, sed de sua dignitate intelligerent agi, velox animorum conversio facta, conclamatumque *non esse, cur novis comitiis populo creetur molestia: præstare semel accepta retineri.* Præ cæteris tendebant, qui contra leges à Cæsare producti, hujus condemnata memoria, nulla se videbant ratione tueri illius beneficia posse. quos inter Consul Dolabella quinque & viginti annorum juvenis, qui neque Præturam gessisset, & in summo esset Antonii odio, sibi haud leviter metuebat. Idcirco voces audires stomachantium, *non contentos si non pessimi, saltem insolentis facti fautores, concessa amicis venia; sed etiam postulare ut alii sua dignitate careant, quo factum illorum illustrius videatur atque ornatius.* sed *bono hos animo* jubebant *esse* alii: *neque enim hoc agi, ut beneficia, sed ut auctor mutetur. eadem habituros eosdem, sed jam populi suffragiis; idque ipsis etiam honestius fore.* Accepros à Cæsare honores retinere cupientium. Dio. Cic. Philipp. II. I. App.

LXXIV. Hoc sermone permoti quidam continuo posuerunt Magistratus insignia, tanquam paulo post majore cum dignitate recepturi: major tamen pars retinuit, rata *semel omissam potestatem, quod in aliorum esset futura manibus, non esse simul atque cuperent ipsi redituram.* Inter hæc evocati è Senatu Antonius atque Lepidus, ostenderunt se multitudini, quæ in Foro innumerabilis constiterat. His in superiore loco conspectis ingens sublatus est clamor: quo vix sedato, quidam, dubium an subornatus, exclamavit, *haberent rationem sui, ne similia atque Cæsar paterentur.* Ad hæc ille dimota leviter veste loricam ostendit sub ea, quo magis incitaret alios, ne Consulibus quidem inermibus tutum esse quidquam credentium. Antonius & Lepidus in forum descendunt.

LXXV. Ibi sublatus est iterum à diversis agminibus clamor, *ultionem* aut *pacem* varie postulantium. Antonius utrisque se venditans, *pacem*, inquit, *ut habeatis curabitur; utque sit ea propria nobis & perpetua. quamquam id sane difficile est apud hos animos, qui ne juris quidem jurandi religione retinentur. quid enim ista cautio Cæsari profuit?* Deinde versus ad turbam vindictam postulantium, *Vos quidem*, inquit, *perstatis in data semel fide. atque ego etiam ipse accederem vobis, nisi Consul essem: cui non tam respiciendum est, quid sua natura sit æquum, quàm quid esse videatur è Republica; ut quidem Senatui placet.* Antonii insidiosior sermo.

LXXVI. Quum fluctuare Antonius videretur, *Lepidum* postulare *vindicem* Lepidi dicta.

Antonius Cæsarem laudat.

concio cœpit. jussitque *in Forum degredi, quo à pluribus dicta ejus acciperentur.* Is igitur quum Rostra conscendisset, diu tacitus flevit: deinde *hoc*, inquit, *loco tecum nudius tertius constiti, Cæsar. nunc de morte tua hinc querendi imponitur necessitas! Vos vero, Quirites, quid postulatis?* Ibi quoque veterani Cæsaris *ultionem*, mercenarii Cassii *pacem* adclamarunt. At Lepidus his quidem: *Placet*, inquit: *sed qualis ista pax erit, & qualibus religionibus tuta? quandoquidem Cæsari juravimus, idque jusjurandum violatum est à nobis, qui principes esse cæterorum qui jurarunt dicimur.*

Et responsa perplexa.

LXXVII. Mox *ultionem* flagitantibus, *Cæsar*, inquit, *non profecto sacrosanctus atque venerabilis nobis ereptus est: at Senatus contatur metu, ne Rempublicam lædat.* Reclamarunt illi: *Tu igitur solus exsequere.* atque ille: *Vellem, & fas sit. sed nec ego solus, neque vobis etiam solis adjutoribus in tanta re quidquam aut velle aut nolle debeo.* Perplexa respondentem acrius adgressi mercenarii, quod ambitiosissimum esse scirent, *Pontificem Maximum facturos* ostenderunt *in Cæsaris locum*. Et accepit omen Lepidus, egitque *gratias*, *memoresque promissi esse in loco* jussit. Tum illis audacius *pacem* suam urgentibus: *cum impietate*, inquit, *& injustitia conjunctum negotium est: attamen quæ jusseritis faciam.* hisque dictis in Senatum se recepit.

Dolabellæ cupiditas retinendi Consulatum.

LXXVIII. Ibi Dolabella toto tempore satagebat haud parum indecore, uti retinere Magistratum liceret: regressus dudum Antonius cum voluptate & risu spectabat jactantem se inimicum: simul ecquid in Foro novarum rerum orietur, opperiens. Sed postquam & illo spectaculo satiatus est, & extra Curiam nihil majoris tumultus motum, animadvertit eò descendendum esse necessario, uti percussoribus impunitas detur. sed necessitatem regens, & in maximi beneficii loco daturus incolumitatem, simul confirmaturus Cæsaris acta Senatusconsulto, ad perficienda quæ animo conceperat ita cœpit.

Antonii oratio.

LXXIX. *Quamdiu quidem de conjuratione disceptastis, Patres Conscripti, ego sententiam meam non interposui: sed ubi percussoribus omissis, Cæsar oppugnari cœptus, ex actis ejus omnibus unius tantummodo mentionem intuli, & ab ea sola difficultate tanto jam tempore vos explicare non potuistis. Neque sane mirandum. nam si ponimus acceptos ab eo Magistratus, periculum est, ne tot & tales viri nostra quoque confessione indigni eis habeamur. Quid si jam convertamus animos ad innumerabilia illa, quæ vel audire labor sit, quæ per civitates & nationes, & Regna atque Tetrarchias passim constituit Cæsar? quis enim est, ut ita dicam, ad Occidentem ab Oriente angulus, actorum Cæsaris expers: quem ille non aut subegerit armis; aut beneficiis atque humanitate confirmarit?*

Cæsaris acta moveri non posse.

LXXX. *Cogitate igitur, ecquem existimetis æquo animo passurum auferri sibi, quæ acceperit à Cæsare, ut non omnia protinus bellis ardeant? at nos in tantum abhorremus à bellis, nec injuria, ut hæc sola multis caussa sit, cur impunitam Cæsaris cædem esse patiamur. Infirmam enim & nimium vexatam armis Rempublicā, nō nisi quiete refoveri posse omnes consciissimus atq; consentimus. Sed Reges & nationes, & unde longinquior est metus, mitto. Quid vos suburbanam hanc Italiam quieturam creditis Cæsare condemnato? scilicet veteranos illos cum iisdem armis & ordinibus in coloniis locatos nihil movebit metus amittendorum, Tyranno judicato Cæsare, quæ sunt iis data ab eo præmia, quum Consul & Dictator populi*

Romani

Romani haberetur? Quid quod eorum sunt adhuc in Urbe multa millia, qui promissa exspectant & exigunt.

LXXXI. *Ne tamquam rebus incertis ambigamus, admonere recentissimum factum potest, quis hominum sensus sit atque animus. Quæ fuerit eorum hac proxima nocte circa Senatorum domus discursitatio, plurimorum querelis paulo ante cognovimus. Omnes propemodum adpellati sumus, & amplissimus quisque frequentius & minacius. Per horum igitur ora oculosque raptabimus Cæsaris corpus, bis confectum contumeliis, quibus fas est Tyrannorum vexari reliquias; & horum manibus non discerpemur? Scilicet cujus ductu auspiciisq; ferocissimas illi devicerunt nationes, cujus beneficio fortunas suas omnes debere arbitrātur, quem semper in summis magistratibus imperiisq; viderunt; eum summa adfectum ignominia patienter ferent?* Neque Cæsare pro Tyranno haberi.

LXXXII. *Quam Urbanæ porro plebis, quam Italiæ totius indignationem fore credimus? imo quam apud omnes pene dixerim & deos & homines invidiam nostram? quis ignominia tanta notatum à nobis ferct populi Romani modo principem, qui nostrum Imperium terminavit Oceano; sed & trans Oceanum ignotas prius adjecit gentes? Quæ vero judiciorum nostrorum inæqualitas & quam acriter notabitur, si præmia decernamus iis qui Consulem in Curia, sacrosanctum in sacro loco, Pontificem Maximum sub oculis deorum confecerunt; hunc extrema dehonestemus infamia, qui propter excellentem virtutem etiam apud hostes habetur venerabilis?* Tam bene de Republica meritum.

LXXXIII. *Quapropter ita censeo: Quum C. Cæsarem pro Tyranno damnari nec fas sit, nec è Republica: rata esse acta ejus & consulta omnia: interfectoresque incolumitate contentos esse, gratiasque hujus clementiæ nomine habere & agere Senatui: quandoquidem simul laudari factum eorum, simul honori Cæsaris consuli non potest. Hæc una est optima concordiæ, quam omnes optamus, via. sic & veteranos metu, & solicitudine Civitatem liberabimus.* In eamdem ferme sententiam magnus Orator Munatius Plancus Consul designatus disseruit, nisi quod pro percussoribus paulo liberalius. hunc deinde M. Tullius excepit, & qua solebat summa eloquentia disseruit, *omnem memoriam injuriarum oblivione sempiterna delendam esse*. sed & Græcum verbum usurpavit *amnestiam*, Atheniensium factum commemorans, *qui post externa atque intestina mala, tyrannidemque perlatam, hac una tantum ratione Rempublicam constituisent.* Antonii, Planci, Ciceronis sententia. Cic. Philipp. 1.1. et 13. et Fam. 10.8. Plut. Brut. cap. 28. Velleius. 2. 58.8. Dio.

LXXXIV. Placatis per hæc ferme animis, & inclinatis ad concordiam, fit Senatusconsultum, *quæri de cæde Cæsaris non placere: acta rata esse.* additum est, *propter utilitatē publicam*, quasi per se invalida fuissent; tendentibus percussorum amicis, & concedente Antonio. Sed & illud expresserunt veteranorum centuriones tribunique, uti *de præmiis suis atq; coloniis nominatim* referretur; hic etiam, quasi per metū, cedente Antonio, & demonstrante, *quum præsidium Senatus non habeat, nihil denegari posse armatis.* Inter hæc postulantibus Patribus, *uti concordiæ ineundæ exēplum Consules darent, quemadmodum & consilium dedissent*, depositis inimicitiis in gratiā redierunt: & ex eo die Antonius collegam Consulatus sui Dolabellā agnovit. Cædes Cæsaris impunita: acta rata. App. lib. 11. Civil. Cic. ad Attic. 14.14. et Philipp. 1.17.

LXXXV. Senatu dimisso, L. Pisonem circumsteterunt quidam, *ne tabulas testamenti Cæsaris proferret, neve palam sepeliret mortuum*, rogitantes: *ne forte quid inde novarum rerum exoriretur*. Negantem inde presserunt acrius, minas intendentes, *si propter eū dissiparentur tantæ opes, quas publicas esse oporteret*, Tyrannū fuisse Cæsarem subinnuendo. Igitur Piso Consules altissima voce testatur, *Patres non-* L. Pisonis contentio pro testamento et sepultura Cæsaris. Appian.

molibus, alveoque Tiberis repurgato, portum efficere cujuslibet navigationis capacem, & quo facilius Urbs adiretur à mari supero per Apennini dorsum ad Tiberim usque munire viam. Sed & Isthmum perfodere inter Lecheam & Cenchreas navigabili alveo cogitavit; quod olim Rex Demetrius, postea Caligula & Nero Cæsares, infesto omnes incœpto, & ipsorum interrupto morte, tentaverunt.

Corinthi & Carthaginis instauratio. Dio lib. 43. Cic. ad Attic. 13. 33. & 35. Plut. Cæs. Pausan. Corinthiac. Diod. ap. Vales. App. Leonic.

XXIII. Inter hæc & leges tulit, & pomærium protulit Urbis. quibus rebus quum imitari Sullam videretur, longissime anteibat elementia, qui adversus se arma tulerant, pari cum cæteris jure sinens agere, & quibus bona propter delictum ademerat, eorum filiis remittendo partem. Igitur licet arduum sit unum aliquem & belli & pacis excellere laudibus, utroque nomine clarus apud populum Romanum atque venerandus erat. Auxitque gloriam apud exteros, duarum nobilissimarum urbium, Corinthi & Carthaginis instauratio, quæ ante annos circiter centum simul deletæ, tum clementia & liberalitate Cæsaris resurrexerunt.

Ejus rei caussa. Strabo lib. 8. & 17. Festus. Nummi apud Vales. in Diod. Fragmenta. Mela 1 3. Solin. cap. 40.

XXIV. Consilium hoc cepisse in Africa creditur, somnio permotus, quum adversus Pompejanos in solo Carthaginis castra posuisset. Magnum exercitum videre per quietem imaginatus, seque fletu ejus permotum adpellari, *ut pulcherrimam olim urbem, iterum è ruinis excitaret*; statim in Commentarios retulit, *mittendas Colonias Carthaginem & Corinthum*, cujus eum simul memoria subierat. Coloni sunt Corinthum missi libertini generis plurimi, *Corinthiensesque* adpellati, & Colonia *Julia Corinthus*. Ab eo tempore rursus magnopere hæ urbes effloruerunt: Carthago quidem in tantum, ut à Solino *alterum post Urbem Romam terrarum decus* adpellaretur.

Cæsaris vasta consilia. Dio. App. lib. 2. Civil. Plutarch. Sueton. Cæsar. 44. 5.

XXV. At Cæsar multis ad bellum caussis excitatus, quod & Crassum vindicari populus Romanus jubebat; & ipsi valetudo inter laborem erat firmior; sed præcipuo gloriæ stimulo, quā vastus & insatiabilis animus sine modo sine fine indesinenter adpetebat: præmissis trans Adriaticum sinum legionibus sedecim, equitum decem millibus, Dacos qui se in Pontum & Thraciam effuderant, coërcere; mox Parthis inferre bellum per Armeniam minorem meditabatur: his devictis per Hyrcaniam ad Caspium mare penetraturus, ut Caucaso ambito, Scythiaque perdomita, & quæ supra Germaniam colunt gentibus, ipsaque Germania, per Gallias in Italiam rediens, omnem fere orbem habitabilem, unius Imperii jure complecteretur.

Illyriorum legatio. Æthicus in præfat. App. Illyr.

XXVI. Sub idem tempus, his puto cogitationibus admonentibus, Senatusconsultum faciundum curavit, *uti totius orbis Romani descriptio, cum accuratis locorum dimensionibus, in tabulas referretur*. His excitæ rumoribus Illyriorum nationes nunquam satis pacatæ, legatos miserunt, præteritorum petentes veniam, traditis in fidem Cæsaris omnibus. Sed inter orandum barbara quadam ferocia, *gentis suæ robur, & induratam bello fortitudinem* extulerant. Itaque Cæsar acriore responso superbiam eorum reprimendam ratus; *Vos quidem*, inquit, *armis Romanis sæpe provocatis domiti, dum majoribus curis distringimur, à pacta fide subinde resiluistis. nec antiquiora commemoro: me subigendis Gallis occupato; quum Liburnis Promonem reddi juberem, spretis mandatis meis, etiam copiarum eo missarum partem insidiis circumvenistis. post paulo Gabinium cū quindecim cohortibus,*

& tribus millibus equitum, per fines vestros ad me tendentem in Macedoniam, hostiliter vexastis, multis occisis militibus, signis spoliisque ablatis.

Tributa & obsides pollicentur.

XXVII. *Nunc amicitiam audetis à me petere, quem tot injuriis lacessere veriti non estis. At ego talia perpetrantibus amicus esse non didici: armis ulcisci armatos, & pacem quam petunt præstantibus parcere, Romanum & meum est. Idcirco tributa, & in futurum fidei pignus obsides mittite, aut hostilia omnia propediem exspectate.* Orantibus illis, & utrumque pollicentibus, P. Vatinium cum legionibus tribus, & magno equitatu misit, qui acciperet obsides, & tributa imponeret. Sed talia agitantem animo Cæsarem festinata civium dolo mors prævenit.

Cæsaris facta adrogans. Fasti Capitol. Dio. Plutarch. Suet. Cæs. 79. 2. Appian. Plut. Bruto cap. 14.

XXVIII. Jam eum exosum multis nimii honores fecerant; & quod in his usurpandis existimatus erat esse superbior. Sed maxime despectus ab eo nuper Senatus putabatur: isque dolor adrogantiore facto sævius recruduit. Quum A. D. VII. Kal. Februar. ex Albano monte ovans reverteretur (hic enim ei honor decretus fuerat è feriis Latinis redeunti) adclamatione quorumdam *Rex* adpellatus, quum id animadverteret populo parum placere, *non Regem se, sed Cæsarem esse* respondit. Attamen quidam è turba statuæ ejus coronam imposuit, candida præligatam fascia, in diadematis modum. *Eam fasciam* duo Tribuni plebis L. Cesetius Flavus, C. Epidius Marullus *detrahi, hominemque in carcerem duci*, jussere: gratum facturos Cæsari sperantes, quod ille motam aliquando Regni rationem similis indignabundo rejecisset.

Cesetio & Marullo tribunatum plebis adimit. Suet. Plutarc. Appian. Val. Max. 5. 7. 2. Dio. Liv. Epitom. Jul. obseq. c. 139.

XXIX. At ille graviter increpavit Tribunos, quasi ereptam sibi gloriam recusandi doleret: subinde *Brutos* vocans & *Cumanos*, quia populus factum eorum probans, quasi vindices libertatis hostesque Regni, *Brutos* adpellaverat. nihil tamen adjecit in præsentia tristius. Ceterum Tribunos post aliquot dies queri ausos, *sibi neque integrum, neque tutum esse de Republica loqui*, accusavit in Senatu, *quod invidiam sibi tanquam adfectanti tyrannidem facerent*; & multis extrema decernentibus, *sufficere* dixit, *si Senatu moti Tribunatum amitterent.* Rogationem de abrogando eis Magistratu C. Helvius Cinna pertulit: pauloque post interemptus, firmavit opinionem, neminem, qui collegæ Magistratum abstulisset, annum supervixisse.

Cæsar stipatores non admittit. Dio. Appian. Plutarch. Cæs. et Ant. cap. 17. Vell. 2. 57. 1.

XXX. Cæsetii pater à Cæsare *filium abdicare* jussus, *facturum* se negavit. Quod à Cæsare latum civiliter, non tamen absolvit eum cogitatæ dominationis crimine, quod lenis alias & mansuetus, tam præcipiti iracundia in homines præmio digniores exarsisset. Fertur & ipse sensisse commota hominum odia, & amicis dixisse, jugulo nudato, *paratum se ad cædem cuilibet: ceterum vigilarent illi: nunc enim egregium nactos esse prætextum inimicos.* At Pansa & Hirtio prædicentibus, *ut principatum armis partum armis tueretur*: quærentibusque, *num igitur pateretur iterum stipari cohortibus, quas Hispaniensi bello habuisset?* respondit, *nihil esse miserius perpetua custodia, hoc enim semper timentis atque soliciti esse. mori se quàm timeri malle.*

M. Antonius Cæsari diadema imponit. Vellejus. Florus. 2. 91.

XXXI. Neque tamen aut ipse desiit adpetere Regnum; aut familiares ejus hanc augere suspicionem. Novissime pro Rostris aurea sella, in Regia veste, cum aurea corona sedentem, M. Antonius inter Lupercos currens, adiit, & diadema paratum adferens, capiti ejus imponebat, tanta hominum mœstitia, ut

Dio. Liv. Epit. Cic. Phil. 2. 24. Appian. Plutarch. Anton. Cic. Phil. 14.

etiam M. Lepidus averteret oculos: & Cæsar ipse repelleret, plaudente populo, qui modo graviter ingemuerat. Id quia factum erat aliquoties, neque offensus Cæsar pro gravitate rei videbatur; & quum capiti detractum in sella collocasset, seposuisse potius, quàm repudiare existimatus est. Neque mentibus eximi suspicio potuit: quamquam mox in Capitolium mitteret eam, *solum Jovem Romanorum esse Regem* dictitans. Plura enim augendæ suspicioni fiebant, aut futura credebantur.

Cæsar nomen Regis affectare creditur. Dio. Sueton. Cic. de Divin. 2. 54. Appian.

XXXII. Nam & passus erat Cæsar adscribi in Fastis, *ad Lupercalia, C. Cæsari, Dictatori perpetuo, M. Antonium Consulem, populi jussu Regnum detulisse, Cæsarem uti noluisse.* Igitur *rem actam ex composito* credebant: *ut Cæsar, quod flagrantissime cupiebat, suscipere coactus videretur.* Quin etiam fama percrebuit, *migraturum Alexandriam vel Ilium, eam deinceps habiturus Imperii caput: exhaustaque delectibus Italia, regimen Romæ permissurum amicis. Sed & postremo Senatu L. Cottam Quindecimvirum sententiam dicturum, ut quoniam libris Sibyllinis comprehensum esset Parthos nisi à Rege, vinci posse, Cæsar Rex adpellaretur.*

Honores nimios admittens. Plut. Cæs. Sueton. Dio. Cicer. Florus. Appian.

XXXIII. *Id maturandi consilii caussam conjuratis adtulisse* creditum, *& quia revera Regem Cæsar agebat, ne modestum quidem, sed adsentatorum vocibus infatuatum, & nimios honores sine numero admittentem.* Nam præter eos qui suis locis sunt memorati, decretum ei fuerat, *uti fastigium qualibus ornari templa solent, in domo ejus locaretur: ipse curuli sella semper uteretur; ludis in Tribunitio subsellio spectaret inter Tribunos: opima spolia in templo Jovis Feretrii suspenderet: lictores semper haberet laureatos: ipsius imagine moneta signaretur: statuæ in omnibus urbibus, atque omnibus Urbis Romanæ templis ponerentur: in ipsis quidem Rostris duæ, altera cum civica corona, altera cum obsidionali: tanquam ipsius virtute servati cives, liberata patria forent: uti Concordiæ Novæ templum statueretur, cum anniversariis ludis, propter restitutam à Cæsare pacem: Curia quoque nova ædificaretur.*

Hostilia Curia fit Julia. Flor.

XXXIV. Hostilia quum funere Clodii arsisset, dudùm instaurata fuerat. sed eadem nuper erat iterum diruta, Magistro Equitum Lepido *templum ibi* dicente *ædificaturum Felicitati: cæterum id ea re actum* ferebatur, *ut inde quoque Sullæ nomen tolleretur, & nova ibi Curia ex fundamentis educta Julia fieret.* quemadmodum & mensis adpellatus ab eo fuerat; & tribuum una sorte ducta ex omnibus. Ad hæc datum, *uti solus perpetuusque Censor esset: filius, sive natus ei, sive adoptatus foret, Pontifex Maximus crearetur. pro salute ejus vota quotannis fierent: per genium ejus juraretur: omnia quæ egisset, rata haberentur: Senatores atque Equites custodiam corporis ejus agerent: Quinquennalia tanquam heroi agerentur: Lupercis tertium collegium adderetur, Juliorum cognomento. munere gladiatorio in Urbe & per Italiam unus dies Cæsari dicatus esset: in theatris sella ejus aurea, & gemmata radiisque distincta corona, sicuti cæterorum Deorum inferretur.*

Jupiter Julius. Sueton. Dio.

XXXV. Postremò jam non per ambages, sed propalam pulvinari decreto *Jovem Julium* adpellarunt, eique suum adtribuerunt Flaminem, Antonium. Nec eo minus tamquam mortali sepulchri locum dederunt intra pomærium. & hæc decreta literis aureis in columnis argenteis consignata sub pedibus Capi-

tolini Jovis collocaverunt. Non me fallit his commemorandis lectori me simile fastidium comparasse, atque ego cognoscendis digerendisque subii. Sed referre credidi, ne parum diligenter ista traderentur, quo sub illustri documento palam fieret, in quantum insanire magna ingenia possint, quoties popularium vocum puerilibus oblectamentis in transversum acta, semel à vero gloriæ itinere diverterunt.

Cæsaris adrogantiæ voces. Plin. 7. 25. Suet.

XXXVI. Inerat sane Cæsari præstantissimus animi vigor, & capax omnium, ad quæ adspirare mortalis natus ausit, sublimitas: sed adsuetudine & voluptate jucunda quàm salutaria audiendi non cessavit à se desciscere, donec ad stolida, & pudenda, & postremum exitiosa prolaberetur. Igitur propalam edebat voces insolentis adrogantiæ plenissimas, *Nihil amplius esse Rempublicam: adpellationem modò sine corpore ac specie. Sullam nescisse literas, qui Dictaturam deposuerit. Debere homines jam consideratiùs secum loqui, & pro legibus habere quæ dicat.*

Impudentis adulationis specimen. Dio. Suet. Cæsar. 50. 2. 52. 5.

XXXVII. Sane magnos ei honores à principio quotquot adhuc vetere Curia digni superabant, non immeritò detulerant. Sed ubi hæc cupidè recipi intellectum est, statim prorupit adulantium protervitas, tam impudenter, ut inter alia turpia censerent quidam, quod mulierosum esse scirent, *ut uxores liberorum quærendorum caussa, quas & quot vellet, ducere liceret.* ajuntque *hoc etiam placuisse Cæsari, atque Helvium Cinnam plerisque confessum habuisse paratam legem, quam ea de referri se absente Cæsar jussisset.*

Populus vindicem requirit. Plut. Anton. Suet. Cæs. 80. 2.

XXXVIII. Jamque eò perventum erat, ut tot atque talia admitti ab homine, vel ipsi, qui detulerant, indignarentur. At populus, ut mos est vulgo sæpe nominibus magis, quàm rebus offendi, quem tamdiu Regem erat passus, sic adpellari velle non ferebat. Itaque clam palamque dominationem aspernantes, vindicem requirebant. proximis comitiis reperta dicuntur complura suffragia, *Cæsetium & Marullum Consules* declarantium. L. Bruti statuam in Capitolio fuisse diximus, juxta Regum effigies, ubi & C. Cæsari nuper erat posita. huic igitur inscriptum fuit: *Brutum ejectis Regibus primum Consulem factum esse: hunc ejectis Consulibus postremum Regem.* Bruti vero statuæ; *Utinam viveres!*

Brutum nomine inclamant. Dio. Plut. Brut. c. 11. & 9. App. lib. 12. Civil. Vell. 2. 56. 3.

XXXIX. Atque inde conversi ad Prætorem Brutum, quem propter nominis communionem *ab altero illo genus ducere* faventes dicebant, subinde inclamarunt *Bruti* nomen, sibique *Bruto aliquo esse opus.* Tribunali quoque ejus inscriptum, *Dormis Brute?* &, *non es Brutus?* Is populi sensus animos inimicorum Cæsaris erexit; Cassioque sollicitanti quosdam, adnuerunt, *si dux facti Brutus esse sustineret.* Ab hujus enim integritate putabant accessurum ausis suis honestissimum colorem, ut res Bruto probata, non nisi caussa libertatis suscepta videretur. Sororem Bruti Cassius duxerat; sed erat inter eos nuper orta dissensio, quod minorem natu Brutum Cæsar Urbanum Prætorem fecerat, eidemque Consulatum promiserat, dilato Cassio, cujus tamen caussam esse justiorem fatebatur.

Idem & à Cassio sollicitatur. Appian. Plutarch.

XL. Tunc igitur prior ad Brutum Cassius venit, percontatusque est, *esset ne interfuturus Senatui Kalendis Martiis? nam audire se Cæsaris amicos relaturos esse de Regno ejus.* Ille negare adfuturum. Tum Cassius, *quid si cogamur adesse?*

Multa querar, ait ille, *de Republica: & oppetam pro libertate. Istud vero nec dii nec homines sinint*, exclamat Cassius, *quin ille pereat potius qui meruit. Nec enim solus objiciere periculo. ecquid eos putas, qui voce non ausi te compellare, tribunal tuum fecerunt interpretem suæ voluntatis? non forensis ea turba est profecto, aut sellularii opifices: illustres viri sunt, & principes Civitatis.*

Et persuasus plures adsciscit. Cic. pro Ligario. Suet. Galba 3. Appian. Casaubon ad Suet. Cæs. 80. a. Seneca de Ira 3. 30.

XLI. Ab hoc colloquio Brutus, jam consilii certus Q. Ligarium invisit familiarem suum. qui accusatus apud Cæsarem, & patrocinio Ciceronis absolutus, acriorem periculi quam beneficii sensum retinebat. Igitur dicente Bruto, *quali tempore ægrotas Quinte!* continuo se erexit in cubitum, & adrepta Bruti manu, *si quid*, inquit, *dignum te cogitas, valeo.* Inde ad solicitandos amicos conversi, multos pertraxerunt in societatem, quosdam etiam ex Julianis partibus. Horum principes fuerunt D. Brutus, C. Trebonius: ceteri nobiliores Ser. Sulpicius Galba, Cajus, & Publius Servilii Cascæ, Tullius Cimber, Minutius Basilus. plerique omnes nulla alia de caussa, quàm quod satisfacere Cæsar cupiditati omnium nequibat. quum singuli ferme tantum poscerent, quantum vix dare poterat universis.

XLII. Ex Pompejanis præter duces consilii Brutum atque Cassium, L. Cassius, Caii Frater, Cn. Domitius Ahenobarbus, P. Turullius, Atilius, Petronius, C. Cornelius Cinna, Cassius Parmensis, Cæcilius & Bucilianus fratres, Rubrius Ruga, Q. Ligarius, M. Spurius, P. Sextius Naso, Pontius Aquila.

Ciceronem tamen & Favonium prætérit. Eutrop. Cic. Philipp. 3. 11 & 13. Appianus. Plutarch.

Sed Ciceronem, de cujus neque fide, neque benevolentia dubitarunt, celare consilium maluerunt, circumspectam senis prudentiam veriti, minime aptam negotio quod celeritatem & impetum requireret. Sed & Statilium & Favonium duos Catonis æmulos non adhibuit Brutus, tentata dissimulanter utriusque sententia, dum inter sermones de Philosophia elicitur Favonius, *ut deterius esse tyrannide bellum civile* diceret: Statilius Epicuri sectæ deditus, negaret *cordato viro laborem & periculum esse suscipiendum, malorum & stolidorum hominum gratia.*

Fides & taciturnitas conjuratorum. Appian. Dio Plutarch. Eutrop. Sueton. Cæs. 80. 8. Senec. epist. 83. 18. 11

XLIII. Igitur his relictis, Labeonem quemdam adjunxit. A Labeone simul & Cassio D. Brutus tentatus est, vir animi non maximi, sed cui plurima erat fallendi copia, per amicitiæ fidem: erat enim inter familiarissimos Cæsaris. præterea quum Idibus Martiis munus editurus esset in theatro Pompeii, gladiatores ejus ingentem præbere usum poterant. At ille, nullo tum responso dato, perrexit ad Brutum: & intellecto hunc esse rei gerendæ ducem, omnia promisit amplissime: cæterorumque plurimos & præstantissimos auctoritas M. Bruti allicuit: donec facti sunt Senatores Equitesque amplius sexaginta. tum consilia, quæ seorsim hactenus bini ternive cœperant, in unum conferre visum. & licet neque juramento, neque sacris tactis adstrinxerant fidem, eam tamen cum silentio præstiterunt, ut ex tanto numero nemo mutaret animum, nemo proderet, ne Cimber quidem Tullius confessæ ebriositatis: & qui postea per jocum dicere solitus est; *Ego ne ferrem quemquam, qui vinum ferre non possum?*

Cæsar Brutum & Cassium suspectos habet. Suet. Cæs. 75. 9. 77. 21. Plut. Ant. 17. Plin. 11. 37. Cic. de Divin. 2. 52.

XLIV. Sane non fallebat Cæsarem nocturnos conventus agi, Brutumque & Cassium suspectabat, negans *obesos illos & comatulos se timere.* (Dolabella & Antonius rerum novarum insimulabantur) *sed pallidos hos & macilentos:* ceterum sive inopia consilii, sive nimia fortunæ suæ fiducia, contentus edicto admonuisse, *nota sibi esse quæ agerentur*, ultra nihil cavit: etiam aruspices irridens, à qui-

à quibus monebatur. Quo die primum veste purpurea processit, atque in aurea sella sedit, sacrificanti extis cor defuit in opimo bove. At ille *tristia exta* nunclanti Spurinnæ, dicentique *timendum esse ne consilium & vita deficeret, quod utraque hac corde continerentur; futura* dixit *lætiora quum vellet: neque pro ostento ducendum si pecudi cor defuisset. idemque sibi evenisse in Hispania; neque ideo minus sequutam victoriam.* Jul. Obseq. Plut. Cæs. c. 89. Val. Max. 1. 6. 13. Appian.

XLV. Sed aruspice regerente, *tum quoque maximum capitis discrimen adisse:* hactenus motus est, ut postero die iterum immolaret. tum vero caput in jecore non fuit. Prædixit igitur Spurinna, *caveret proximos dies triginta, quorum erat postremus Idus Martiæ.* Sed & alia *plurima circum hoc tempus adparuisse prodigia* tradunt. Nam *præter fulgurita plurima, & visa per noctem discurrentium virorum flammea spectra, avesque solitarias in foro conspectas, paucos ante menses Capuæ repertam in conditorio Capyis tabulam aeneam* familiarissimus Cæsaris Cornelius Balbus memoriæ prodidit, *literas Græcas exhibentem hac sententia: Quandoque ossa Capyis detecta essent, fore ut ex ea gente prognatus manu consanguineorum necaretur, magnisque mox Italiæ vindicaretur cladibus.* Prodigia mortem Cæsaris antecedentia. Cic. Appian. lib. 4. Valer. Max. 8. 11. 2. Suet. Cæs. 81. Vell. 2. 17. 2.

XLVI. Proximis quoque ante mortem diebus enunciatum est; *greges equorum, quos in trajiciendo Rubicone consecratos, sine custode vagari patiebatur, pertinacissime abstinere pabulo, ubertimque flere.* Pridie Idus avem ex eo genere, quod *Regem avium* adpellabat Italia, cum laureo ramulo Pompejanæ Curiæ se inferentem, volucres varii generis ex proximo nemore persequutæ, ibidem discerpserunt. Ipse in cœna apud Magistrum Equitum Lepidum, quum more suo inter recumbendum epistolas commentaretur, ut erat ad plura simul agenda singulari quadam mentis velocitate præditus; motam interea quæstionem audiens, *quænam esset mors optima?* prævertens omnes exclamavit, *inopinata.* Cæsar inopinatam mortem optimam putat. Plin. 10. 74. 7. 25. Appian. Plut.

XLVII. Eamdem deinde noctem & vigilans & dormiens irrequietam habuit, visus sibi per quietem interdum supra nubes volitare, aliàs eum Jove dextram jungere: & quum arma Martis, quæ veteri instituto domi Pontificis Maximi adservabantur, sonitum ingentem edidissent; valvæque cubiculi fenestræque omnes, quæ diligenter clausæ fuerant, subito essent patefactæ, strepitu simul & fulgore Lunæ exterritus, animadvertit juxta cubantem uxorem Calpurniam in somno graviter angi: comperitque imaginatam, *fastigium quod adjectum Cæsaris ædibus Senatusconsulto fuerat, ruisse. deinde maritum se tenere confossum in gremio suo.* Calpurniæ somnium. Suet. Cæs. 81. & 87. 2. Jul. Obseq.

XLVIII. Jam illuxerant Idus, *quam in diem Senatum in Pompeii Curiam convenire* jusserat, ut quarto post die paludatus votis nuncupatis proficisceretur. Sed tenebat eum Calpurnia, flens oransque *ne quo procederet.* & movebatur ille sollicitudine matronæ, in qua nullam alias muliebrem superstitionem animadverterat. accedebat & valetudo infirmior, & quod pluribus hostiis cæsis renunciatum erat *non litari, avesque non sinere eum egredi domo.* Cæsar à D. Bruto persuasus. Dio. Constantin. Manasses. Suet. Cæs. 80. 9.

XLIX. Jamque per Antonium dimittere statuerat Patres; quum D. Brutus, monentibus per nuncios conseiis, amitti occasionem veritus, irrisit haruspices: ipsum castigavit, *si frequente ac dudum opperiente Senatu deluso, criminationum malevolis præberet materiam. Paratos esse decernere, uti locis* In Senatum pergit. Plut. Brut. Appian. Dio.

Pergit in Senatum Cæsar:

omnibus extra Italiam insignia nomenque Regium ferat, domi sub nomine Dictatoris eamdem potestatem retineat: hoc enim quasi temperamentum placuisse nonnullis credebatur. *Eos jam dimittere, & jubere opperiri, donec latiora fiant Calpurniæ somnia, nihil esse aliud, quàm se offerre sermonibus & judiciis, qualia maxime nolit. Quod si omnino constituisset eam diem inauspicatam ducere, at ipse veniret in Curiam, Senatumque mitteret.* sic expugnatus decessit, sed ea destinatione ne quid majoris rei ageret.

Indices conspirationis audire impeditur. Dio. Plut. Cæs. Appian. Vellejus.

L. Quum exiret domo, imago quædam ejus in vestibulo posita sponte decidit, & comminuta est. Vix erat egressus, quum servilis quidam conditionis accurrens, quoniam repulsus ab aditu ejus fuerat, Calpurniam adiit, *custodiri petens, donec Cæsar redisset: magnarum enim rerum se adesse indicem.* Sed & Artemidorus Gnidius, qui propter linguæ Græcę professionem plerisque Bruti familiaribus notus, consilia eorum olfecerat, libello porrecto, quum vidisset alios ipsi oblatos amicis tradentem; *hunc*, ait, *operæ pretium est ipse perlegas, & cito.* Sed sæpe conantem subinde intervenientes alii salutantesq; averterunt. manuque libellum tenens Curiam introiit.

Porcia Bruti uxor. Plut. Brut. Dio. Val. Max. 3. 2. 15.

LI. Sub idem tempus pro tribunali Brutus jus reddebat ita securo vultu, ut nullius insoliti consilii nota deprehenderetur. Cuidam tamen adpellanti Cæsarem, respondit, *neque prohibet me jus secundum leges dicere Cæsar, neque prohibebit.* Interea nunciatur ei *uxorem Porciam deficere*, quæ una mulierum conspirationis hujus erat conscia. Quippe maritum præter morem inquietari animadvertens, neque fatente illo, rem grandem & arcanam agitari divinata, scalpellum quo præcidere ungues solebat, alto vulnere demersit in femur. magnoque inde dolore, & propter amissum sanguinem debilitate adfecta, anxium virum sic adfata dicitur.

In consilii societatem admissa. Polyæn. Stratag. lib. 8. Plutarch.

LII. *Ego mi vir, in communionem utriusque fortis nupsisse tibi scio. Tu vero, quum animum meum probares, corpori diffisus, quod in hoc sexu infirmius imparque dolori creditur, solicitudines tuas occuluisti. Neque ego credebam mihi, donec experimentum facerem. Ecce autem possum quod volui, & facile cruciatum fero. Quod si post hoc tirocinium contaberis habere mihi fidem, ne quis aut Catonis filiam, aut Bruti conjugem vocet, ni morte mea dedecus hoc abrupero!* Sic admissa in consilii societatem, ipsa viro ad facinus prodeunti vestes, & obvolutum illis pugionem adtulit. Hæc igitur sive nondum percurato vulnere, sive curis urgentibus *deliquium animi passa* nunciabatur.

Cæsar aruspicem irridet. Dio. Plut. Cæs. Val. Max. 8. 11. 2.

LIII. Sed Brutus audito *jam adfuturum Cæsarem*, privatæ solicitudini publicam caussam anteposuit: cæteri quoque conscii respiraverunt à metu. Timebant enim ne delato rei indicio venire Cæsar contaretur; nam & adparitor sellam auream Curia jam extulerat, quæ & ipsa res post necem Cæsaris in omen tracta est. Sed ille sive prædictionibus spretis, sive defunctum se periculo putans, in alias cogitationes intenderat animum; ita securus, ut visum forte dum in Senatum pergit, Spurinnam haberet ludibrio, *venisse dicens Martias Idus.* atque ille, *venisse quidem, sed nondum præterisse* respondit.

Mira errorum ludibria. Plut. Brut.

LIV. Exscendentem è lectica Cæsarem Sex. Popillius Lænas secreto sermone diu detinuit: unde iterum formido consciis, ne consilia sua proderentur. Nam ea quidem in re præter adsuetam magnis ausis trepidationem, miro ge-

mini erroris ludibrio propemodum ipsi detexerunt animi destinata. Paulo enim ante Cascæ quidam familiaris, sed hujus consilii expers, prehensa ejus manu, *tu vero*, inquit, *nos celasti de arcano, sed Brutus nobis exprompsit omnia.* & nisi paulo post, stupente Casca, subjecisset; *unde igitur eæ tibi subito opes, ut cogitare ausis Ædilitatem?* Minimum aberat, quin Casca rem omnem tanquam gnaro aperiret.

LV. Et Brutum atque Cassium impensius salutans Popillius, priusquam adiret Cæsarem, clam insusurravit, *optare prosperum eventum cogitatorum. sed emanare rem: properarent.* Hunc igitur cum Cæsare tamdiu colloquentem profecto deferre indicium rebantur: & admovebant nonnulli sub toga pugionibus manus, interfecturi semetipsos priusquam comprehenderentur; quum Brutus considerato attentius Lænatis gestu, preces eum, non indicium deferre conjiciens, quia sermoni non erat locus, hilariori intuitu advertit Cassium, & à re præcipitanda abduxit. Interim Antonium pro foribus Curiæ C. Trebonius longo sermone distinuit: sive ne perire Cæsarem homo prævalidus, & majestate Consulatus armatus impune fineret; sive ne ipse periret. (Consciorum trepidatio. Dio. Cic. Famil. 10. 28. et Phil. 2. 14. 13. 10.)

LVI. Fuerat enim dubitatum *quid Antonio fieri oporteret.* Nonnullis *illum quoque, sed & Lepidum tolli* jubentibus, mitior sententia vicit. Nolebat Brutus *quemquam præter Cæsarem occidi; quo nihil aliud à se peti tum, quàm libertatem ipso opere demonstrarent.* Profuit etiam Antonio, quod C. Trebonius *cum eo se Narbone hoc consilium cepisse* dicebat: eamque rem nunquam Cæsari indicaverat Antonius. Sed in Curia quum ingredienti Cæsari Senatus adsurrexisset, conjuratorum alii sellam ejus specie officii circumsteterunt, pars accesserunt ad eum cum Tullio Cimbro, tanquam pro fratre ejus exsule rogaturi. (Antonius cur non occisus cum Cæsare? Plutarch. Anton. cap. 17. et Cæsare. Vell. 2. 58. 2. Dio. Cic. Phil. 2. 14.)

LVII. Multa hic Cimber à Cæsare beneficia acceperat. quorum immemor, primas in eo facinore partes suscepit. At Cæsare negotium in aliud differente tempus, & quia impudentius urgebatur, volente consurgere togam ejus purpuream ab utroque humero Cimber comprehendit. hoc signum ut esset cædis faciundæ convenerat. Igitur clamantem, *ista quidem vis est*, alter Casca sauciavit paulo infra jugulum; non lethali, nec admodum alto vulnere, quod inter initium facinoris manus trepidaverat. At Cæsar correptum Cascæ brachium graphio trajecit, exclamans, *scelerate Casca quid facis?* & prosilire conabatur, nisi foret ab alio percussus in pectore. simul irruerunt cæteri strictis pugionibus, nemine non hanc adpetente gloriam: & Cassius quidem caput ejus petiit, Brutus percussit inguina, occiput vulneravit Bucilianus. (Cæsar cæditur. Suet. Cæsar. Plut. Cæs. Cic. Phil. 2. 28. Appian. Dio.)

LVIII. Ajunt feræ modo se convertentem in singulos, & cum clamore repugnantem, ubi Brutum quoque conspexit irruere; dixisse Græcis verbis, *Tune etiam inter hos es fili!* Nam quod flagrantissimo amore suo Brutum pepererat Servilia, natum ex se credebat. Alii negant ullam misisse vocem, neque præ irruentium multitudine facere quidquam potuisse; sed toga capiti obvoluta, simul sinistra manu deduxisse sinum vestis, ut inferiore parte corporis tecta honestius caderet, uno tantum ad primum ictum edito gemitu. Hoc habitu occidit ad Pompeii statuam, eamque largo cruore respersit; quum etiam in jacentem sæviretur, manumque Bruti sauciaret Cassius, eodem tempore plagam inferens. *De tribus & viginti vulneribus*, tot enim facta erant, *nullum fuisse* (Ad Pompeii Statuam. Appian. Sueton. Dio. Plutarch. Val. Max. 4. 5. 6.)

lethale Medicus qui ea inspexit existimabat, *præter quod secundo loco acceperat in pectore.*

Terror & tumultus ex ea cæde.
Liv. Epit.
Sueton.
Dio.
Plutarch.

L I X. Conjurati corpus in Tiberim trahere, publicare bona, rescindere acta, quod fuerat ipsis propositum, metu Consulis Antonii, & Magistri Equitum Lepidi supersederunt. Sed qui in Curia & circa eam exsortes consilii fuerant, sævo spectaculo attoniti, suamque vicem anxii trepidabant: nec enim quanta aut manus conjuratorum, aut quale consilium esset, liquebat. Ideoque licet progressus in medium Brutus alloqui cuperet, ejicientes se Curia fuga, & tumultu omnia miscebant, obvios sui quisque terroris implens. Eaque res levissimo cuique occasionem fecit, per vulnera & rapinas exercendæ petulantiæ: multique peregrini atque cives, sed & Senatores nonnulli vulnerati & occisi sunt incertis auctoribus; mensæ tabernæque direptæ.

Lepidus milites in Campū deducit.
Appian. l. io.
Cic. Phil. 2. 35.
Plut. Ant. c. 18

L X. Quippe ex propinquo Theatro tam spectatorum turba, quàm ipsi quoque gladiatores ab editore præmoniti eruperant. Et augebat consternationem vehemens imber cum horribili tonitru, quasi cœlum ipsum funestam atque luctuosam faciem induisset. Idcirco tota Urbe domus claudebantur: Senatores ubi quisque poterat, per tabernas & insulas se abdebant: occursabant invicem agmina, hinc contendentium ad spectandum corpus, inde re perspecta redeuntium. Antonius & Lepidus sibi timentes, primo in alienas ædes profugiunt: mox Antonius mutata veste clam egressus, communivit suas: Lepidus in Tiberis insulam, ubi legio erat militum, transmisit, atque inde deduxit in campum, mandata Antonii tanquam Consulis opperiens.

Percussores in Forum prodeunt.
Sueton.
Appian.
Dio.
Plutarch.
Cic. Phil. 2. 12.

L X I. At corpus illud terrarum modo mariumque domini, diffugiente comitum turba, aliquandiu desertum jacuit, donec tribus servulis lecticam impari gressu succollantibus, dependente brachio, domum reportaretur. Sed percussores Cæsaris, postquam in Curia nemo præstabat audientiam, togis circum læva brachia circumvolutis, cruentos pugiones quatiendo, recta pergebant in forum; præferente quodam in hasta pileum, libertatis signum: hortabanturque populum, *Regem atque Tyrannum interfectum esse* dictitantes. & M. Brutus cruentum alte extollens pugionem, *Ciceronem* nominatim inclamavit, atque ei *recuperatam libertatem* est gratulatus.

L X I I. Interim nonnulli adgregabant se euntibus, laudi & præmio futurum

rati, si egregii facinoris socii existimarentur: è quibus postea C. Octavius, P. Lentulus P. F. Spinther, ejusque familiaris Patiscus, aliique vindicibus Cæsaris pœnas dederunt insolentiæ, quod se percussoribus miscuerant; quum nullam partem gloriæ tulissent, omnibus eos facto non adfuisse scientibus. Sed populus diu trepidato, ubi neminem præterea lædi petive constitit, verba percussorum accepit tranquillior, *bono animo* jubentium *esse*, *positoque omni metu*, *quam diu votis expetissent, nunc beneficio suo haberent, puram haurire libertatem*. Ita multitudine utcumque placata, neque tamen illis se adjungente, Capitolium petierunt, tanquam diis acturi gratias; illudque stipati manu gladiatorum occuparunt.

Inde petunt Capitolium. Plutarch. Dio Cic. Philipp. 2. 11. Cic. Famil. 12. 14. App.

LXIII. Clamabat tum Cicero, *Senatum in Capitolium à Prætoribus vocari oportere*. quod profecto, si foret factum, longe aliter atque accidit, constitui Respublica potuisset. Venerant tamen in Capitolium advesperascente die Favonius, Aquinius, Murcus, Patiscus. sed & Dolabella jam Consul: quippe fasces atque insignia Consularia statim corripuerat: quamquam nullo jure facere videretur, substituendus in locum profecti: sed ille *profectum* interpretabatur, *qui esset in ea caussa, ut amplius proficisci non posset*. Postridie Foro venali turba repleto, quam per amicos Cassius comparaverat, jactatæ voces sunt; non probantium factum; sed *pacem & concordiam* postulantium, quæ res, nisi ignosceretur interfectoribus, obtineri non poterat.

Eodemque alii quidam Senatores veniunt. Vell. 2. 58. 3. Liv. Epitom. Cic. ad Attic. 14. 10. Dio. Eusebius.

LXIV. Hæc agentibus commodum L. Cornelius Cinna Prætor supervenit. Is neque adfinitatis, neque beneficiorum memor, acta Cæsaris acerba oratione pro Rostris insectatus est: insignibus etiam Magistratus abjectis, *quæ sibi data contra leges à tyranno* dicebat: auctorque erat populo *deducendi libertatis auctores à Capitolio, præmiisque & honoribus ornandi*. Neque tamen adhuc ultra priores voces incaluit multitudo, Cæsaris ante oculos obversante adhuc majestate, & incerto rerum exitu. Sed ubi Dolabella cum lictoribus adfuit, atque haud dissimilia loquutus est, *eumque natalem Urbis habendum* dixit, *quo tyranno interfecto libertas esset restituta*; crevit fiducia animis, cœperuntque postulare; *uti devocarentur à Capitolio patriæ liberatores*.

L. Cinna in Cæsarem invehitur. Sueton. Cæs. 85. 1. Val. Maxim. 9. 9. 1. App.

LXV. Atque illi Dolabellæ accessione gaudentes, nactosque rati ducem idoneum, quem Antonio vindicare cædem volenti opponerent; juventa promptum, nobilitate validum: non tamen descenderunt universi: Cassius tantum atque Brutus progressi in concionem de facto suo loquuti sunt confidenter & magnifice, mutuo se laudantes, & sociorum prædicantes operam, *D. Bruti maximè*, *qui gladiatores in tempore præbuisset. debere populum Romanum induere majorum animos; qui legitimam licet potestatem Regum, simul ad tyrannidem inclinare cœpisset, abolęverint, revocari oportere Sex. Pompejum cum Tyranni legatis dimicantem in Hispania*: *Cæsetiumque & Marullum abrogata potestate exsules*.

Cassius & Brutus concionantur. Cic. ad Attic. 15. 1. App.

LXVI. His dictis iterum in Capitolium se receperunt, parum credentes præsenti multitudini, quod honestior populi pars aberat. Hactenus tamen erat profectum, ut necessariis eorum amicisque concederetur in Capitolium aditus. Ex horum numero Consulares nonnullos miserunt ad Antonium & Lepidum, qui aliquoties iverunt, rediveruntque, donec certius aliquod responsum obtineretur. Caussa dubitandi ex eo, quod vindicare mortem Cæsaris erat

Cum Antonio & Lepido per internuncios agunt. Plut. Brut. cap. 27. Cic. Philipp. 2. 35. App.

his animus: sed consensum Senatus, & maxime D. Bruti potentiam, cum exercitu veterano Galliam obtinentis verebantur. Tandem dum earum copiarum corrumpendarum occasionem naneiscerentur, paulo liberalius respondendum rati, *nihil ex privato odio agi placere* responderunt; *sed cogi Senatum, & ad eum referri de præsentibus, idque obtinere, quod Patres Conscripti censuissent.*

Nox inquieta. Dio. Appianus.

LXVII. Minime displicebat ea ratio conjuratis, qui de Senatus animo sententiaque non dubitarent. Idcirco reliquo diei & per noctem deinde miserunt circum domos, oratum, *ut patriæ caussam, suamque tueri singuli atque universi vellent.* Neque minor erat militum solicitudo, quibus agros Cæsar dederat aut promiserat: ii quoque circumibant, miscentes cum precibus minas. denique nox ea nihilo tranquillior aut otiosior fuit, quàm negotiosissimi dies esse consueverunt. Nam & Lepidus in Foro tetendit cum militibus, & Antonius hoc præsidio tutior, jubebat *excubare Magistratus, facibus accensis, & quasi de die sedere pro Rostris per vicos.* Ipse *pecuniam Commentariosque Cæsaris deportari* jussit *in ædes suas*: incertum suone consilio & proprii emolumenti caussa, an orante Calpurnia, ne per tumultum diriperentur.

Cinnæ periculum. Cic. Attic. 14.16. Dio. Appianus.

LXVIII. Liberalibus luce prima convenire Patres in Telluris cœperunt: eò Senatum indici placuerat, quod Curia subjecta Capitolio, in quo gladiatores erant, tanquam obnoxia conjuratorum insidiis vitabatur. Quum inter cæteros intrare Cinna vellet, resumptis insignibus quæ pridie projecerat, coorta est in eum quæ Cæsaris necem ægre ferebat populi manus, laceratumque maledictis & lapidibus adpetitum in domum quamdam cogerunt confugere. neque hic finis erat periculi: ligna congesta sunt, & incendium paratum, ni Lepidus cum armatis adcurrens vim extremam arcuisset.

Senatus discordia. App. Dio.

LXIX. Idem ad omnes aditus positis custodiis, ingressum cæteris tutiorem præstitit. Sed tamen ab hoc initio Cæsaris fautores receperunt animos, & quum subinde plures eorum concurrerent, Cassianorum mercenariorum fractæ ac debilitatæ voces conticuerunt. Interim perstrepebat Senatus mira vocum orationumque discordia, hoc intemperantius, quod libertas ex intervallo regustabatur, proximo enim quadriennio pleraque contra animi sui sententiam censuerant. Pleraque tamen pars favens conjuratis, *eos quoque* jubebat *arcessi*: neque repugnabat Antonius, sciens non esse descensuros.

Diversæ sententiæ. Tacit. Appianus.

LXX. De interfecto Cæsare multa & diversa dicebantur, quum aliis *pessimum*, aliis *pulcherrimum facinus esse* videretur. pars auctore Tib. Nerone, *præmia* decernebat *interfectoribus*. alii *gratias agendas, omissis quæ ne ipsi quidem postularent præmiis.* erant qui *sufficere* crederent *impunitatem.* Contra dicebatur, *rem esse commissam minime laudabilem, Reipublicæ tamen condonandam, ne novis vulneribus veteres civilium malorum cicatrices rescinderentur*: sed honores adimebantur, *quos necessum erat cum Cæsaris contumelia conjungi.* Reclamabant alii *majorem esse habendam superstitum rationem quam mortui.* & adripiebatur quod forte à quodam adseveratum erat; *alterutrum esse necessarium, uti vel tanquam Tyrannicidæ præmia accipiant percussores; vel tanquam in delicto deprehensi veniam.* & postulare cœperunt, *referretur iterum de Cæsare, qualem existimari oporteat: juratusque Senatus censeret, gratia facta prioris sacramenti, quo se Cæsaris salutem defensuros aut vindicaturos jurassent: id enim necessitate extortũ.*

LXXI. Inter has contentiones Antonius insidiose habitum animorum speculatus, quum cœptari rem videret, ad multa quæ nollet valituram, injiciendum celeriter impedimentum ratus, audientia postulata; *Priusquam*, inquit, *uti placere plerisque video, de Cæsare sententiæ dicantur; hoc equidem sciri considerarique refert, quod rem longe quàm putamus latius egressuram molimur. Etenim si Tyrannus fuit Cæsar, projici cadaver ejus insepultum convenit, & acta rescindi. Cæterum acta Cæsaris, ut scitis omnes, nullam non terra marique partem Imperii contingunt: quorum pleraque revocare, ne si decretum quidem certumque vobis foret, possemus: id quod paulo post apertius demonstrabo.* Antonii oratio callida.

LXXII. *In præsentia velim unum illud mihi consideretis, levius cæteris, & in potestate nostra haud dubie situm: ut ita demum ad cætera convellenda accingamini, quum hoc resciderítis. Quotquot ferme sumus Senatus primores, profectos à Cæsaris auctoritate magistratus & imperia aut gessimus, aut gerimus, aut gesturi paulo post videmur. De his fieri quid placet?* Celeriter convertit animos.

LXXIII. Sic commutata leviter quæstione, quum non jam de Cæsare, sed de sua dignitate intelligerent agi, velox animorum conversio facta, conclamatumque *non esse, cur novis comitiis populo creetur molestia: præstare semel accepta retineri.* Præ cæteris tendebant, qui contra leges à Cæsare producti, hujus condemnata memoria, nulla se videbant ratione tueri illius beneficia posse. quos inter Consul Dolabella quinque & viginti annorum juvenis, qui neque Præturam gessisset, & in summo esset Antonii odio, sibi haud leviter metuebat. Idcirco voces audires stomachantium, *non contentos si non pessimi, saltem insolentis facti fautores, concessa amicis venia; sed etiam postulare ut alii sua dignitate careant, quo factum illorum illustrius videatur atque ornatius.* sed *bono hos animo* jubebant *esse* alii: *neque enim hoc agi, ut beneficia, sed ut auctor mutetur. eadem habituros eosdem, sed jam populi suffragiis; idque ipsis etiam honestius fore.* Acceptos à Cæsare honores retinere cupientium. Dio. Cic. Philipp. II. 5. App.

LXXIV. Hoc sermone permoti quidam continuo posuerunt Magistratus insignia, tanquam paulo post majore cum dignitate recepturi: major tamen pars retinuit, rata *semel omissam potestatem, quod in aliorum esset futura manibus, non esse simul atque cuperent ipsi redituram.* Inter hæc evocati è Senatu Antonius atque Lepidus, ostenderunt se multitudini, quæ in Foro innumerabilis constiterat. His in superiore loco conspectis ingens sublatus est clamor: quo vix sedato, quidam, dubium an subornatus, exclamavit, *haberent rationem sui, ne similia atque Cæsar paterentur.* Ad hæc ille dimota leviter veste loricam ostendit sub ea, quo magis incitaret alios, ne Consulibus quidem inermibus tutum esse quidquam credentium. Antonius & Lepidus in forum descendunt.

LXXV. Ibi sublatus est iterum à diversis agminibus clamor, *ultionem* aut *pacem* varie postulantium. Antonius utrisque se venditans, *pacem*, inquit, *ut habeatis curabitur, atque sit ea propria nobis & perpetua. quamquam id sane difficile est apud hos animos, qui ne juris quidem jurandi religione retinentur. quid enim ista cautio Cæsari profuit?* Deinde versus ad turbam vindictam postulantium, *Vos quidem*, inquit, *perstatis in data semel fide. atque ego etiam ipse accederem vobis, nisi Consul essem: cui non tam respiciendum est, quid sua natura sit æquum, quàm quid esse videatur è Republica; ut quidem Senatui placet.* Antonii insidiosior sermo.

LXXVI. Quum fluctuare Antonius videretur, *Lepidum* postulare *vindicem* Lepidi dicta.

Romani haberetur? Quid quod eorum sunt adhuc in Urbe multa millia, qui promissa exspectant & exigunt.

LXXXI. *Ne tamquam rebus incertis ambigamus, admonere recentissimum factum potest, quis hominum sensus sit atque animus. Quæ fuerit eorum hac proxima nocte circa Senatorum domus discursitatio, plurimorum querelis paulo ante cognovimus. Omnes propemodum adpellati sumus, & amplissimus quisque frequentius & minacius. Per horum igitur ora oculosque raptabimus Cæsaris corpus, bis confectum contumeliis, quibus fas est Tyrannorum vexari reliquias; & horum manibus non discerpemur? Scilicet cujus ductu auspiciisq; ferocissimas illi devicerunt nationes, cujus beneficio fortunas suas omnes debere arbitrãtur, quem semper in summis magistratibus imperiisq; viderunt; eum summa adfectum ignominia patienter ferent?* Neque Cæsarē pro Tyranno haberi.

LXXXII. *Quam Urbanæ porro plebis, quam Italiæ totius indignationem fore credimus? imo quam apud omnes pene dixerim & deos & homines invidiam nostram? quis ignominia tanta notatum à nobis feret populi Romani modo principem, qui nostrum Imperium terminavit Oceano; sed & trans Oceanum ignotas prius adjecit gentes? Quæ vero judiciorum nostrorum inæqualitas & quam acriter notabitur, si præmia decernamus iis qui Consulem in Curia, sacrosanctum in sacro loco, Pontificem Maximum sub oculis deorum confecerunt; hunc extrema dehonestemus infamia, qui propter excellentem virtutem etiam apud hostes habetur venerabilis?* Tam bene de Republica meritum.

LXXXIII. *Quapropter ita censeo: Quum C. Cæsarem pro Tyranno damnari nec fas sit, nec è Republica: rata esse acta ejus & consulta omnia: interfectoresque incolumitate contentos esse, gratiasque hujus clementiæ nomine habere & agere Senatui: quandoquidem simul laudari factum eorum, simul honori Cæsaris consuli non potest. Hæc una est optima concordiæ, quam omnes optamus, via. sic & veteranos metu, & solicitudine Civitatem liberabimus.* In eamdem ferme sententiam magnus Orator Munatius Plancus Consul designatus disseruit, nisi quod pro percussoribus paulo liberalius. hunc deinde M. Tullius excepit, & qua solebat summa eloquentia disseruit, *omnem memoriam injuriarum oblivione sempiterna delendam esse.* sed & Græcum verbum usurpavit *amnestiam*, Atheniensium factum commemorans, *qui post externa atque intestina mala, tyrannidemque perlatam, hac una tantum ratione Rempublicam constituissent.* Antonii, Planci, Ciceronis sententiæ. Cic. Philipp. 1.1. et 13. et Fam. 10.8. Plut. Brut. cap. 28. Velleius. 2. 56.8. Dio.

LXXXIV. Placatis per hæc ferme animis, & inclinatis ad concordiam, fit Senatusconsultum, *quæri de cæde Cæsaris non placere: acta rata esse.* additum est, *propter utilitatē publicam*, quasi per se invalida fuissent; tendentibus percussorum amicis, & concedente Antonio. Sed & illud expresserunt veteranorum centuriones tribunique, uti *de præmiis suis atq; coloniis nominatim* referretur; hic etiam, quasi per metũ, cedente Antonio, & demonstrante, *quum præsidium Senatus non habeat, nihil denegari posse armatis.* Inter hęc postulantibus Patribus, *uti concordiæ ineundæ exēplum Consules darent, quemadmodum & consilium dedissent*; depositis inimicitiis in gratiã redierunt: & ex eo die Antonius collegam Consulatus sui Dolabellã agnovit. Cædes Cęsaris impunita: acta rata. App. lib. 11. Civil. Cic. ad Attic. 14. 16. et Philipp. 1.17.

LXXXV. Senatu dimisso, L. Pisonem circumsteterunt quidam, *ne tabulas testamenti Cęsaris proferret, neve palam sepeliret mortuum*, rogitantes: *ne forte quid inde novarum rerum exoriretur.* Negantem inde presserunt acrius, minas intendentes, *si propter eũ dissiparentur tantæ opes, quas publicas esse oporteret*, Tyrannũ fuisse Cæsarem subinnuendo. Igitur Piso Consules altissima voce testatur, *Patres non-* L. Pisonis contentio pro testamento et sepultura Cæsaris. Appian.

Brutus factum suum defendit.

dum digressos *iterum cogi* petiit, *rem enim sane magnam incidisse: quando ii qui Tyrannum oppressum esse pugnent, tot exoriantur pro uno Tyranni. Sepeliri Pontificem Maximum nolunt, & testamentum proferenti minantur, & bona interfecti publicare pergunt. belli vero homines, qui sibi ab eo tributa firma esse rataque postulant: & quæ suo jure decrevit de suis rebus, irrita esse jubent!*

Patres utrumque ratum esse iubent.

LXXXVI. *Neque hoc Brutus aut Cassius, sed ii nimirum faciunt, qui cædis illis auctores exstiterunt. Cæterum sepultura quidem Cæsaris in vestra potestate est; testamentum autem in mea: neque commissum fidei meæ prodam, priusquam & me aliquis occiderit.* His obtestationibus, & quia multi lucrum sperabant ex testamento, facile inducti Patres, *& testamentum proferri à Pisone debere, & ipsi Cæsari funus publicum* decreverunt. Hæc quum vix acta prius, quàm nunciata in Capitolium essent, Brutus & Cassius per internuncios excitarunt plebem: multisque eò concurrentibus, concionari Brutus in hanc sententiam cœpit.

M. Bruti concio ad populum. Cic. Attic. Appian.

LXXXVII. *Qui vobiscum heri in Foro egimus, Quirites; iidem nunc hoc agimus loco, non tanquam ad asylum confugientes, nihil enim peccavimus: neque tanquam ad arcem, qui nos nostraque omnia vobis permittere non recusamus: sed periculo Cornelii Cinnæ moniti, quem audacia nonnullorum improviso eodemque indigno casu pene consumpsit. Audimus autem esse quorum vocibus & sermone pro perjuris atque turbatoribus pacis traducamur: eoque vos accivimus, coram quibus nos purgaremus, quemadmodum salva libertate, de cæteris etiam quæ ad Rempublicam pertineant, vobiscum agi jus est. Nos equidem C. Cæsari, quum è Gallia exercitum contra Rempublicam eduxisset, eoque bello defensorem libertatis Cn. Pompejum, multosque deinde præstantissimos viros in Africa Hispaniaque sustulisset, eoque nomine suo capiti non sine caussa metueret; fidem jurejurando dedimus, non fore præteritarum injuriarum memores. in futurum omne tempus servituros, neque dedimus fidem; neque si exegisset, dedissemus.*

Docet frustra se argui perfidiæ ob Cæsaris necem.

LXXXVIII. *Quis enim qui vere quidem sit Romani sanguinis, non mori, si fieri posset, millies malit? Hactenus igitur obligati Cæsari fuimus. Idcirco siquidem Cæsar postea nihil contra libertatem nostram molitus est, pejeravimus: sin vero neque magistratus, neque provincias, nec exercitus, aut ullam Reipublicæ partem Senatui populoque Romano reddidit; sed suo unius arbitrio constituit omnia; Sulla deterior, qui tamen aliquando satiatus malis publicis dominationem deposuit: quæ non dicam species, sed quæ omnino spes superfuit libertatis? Dicet aliquis, fuit quidem vindicandæ vobis libertatis caussa justissima: sed sacrosanctum occidere non debuistis!*

Nec illum vere sacrosanctum fuisse.

LXXXIX. *An igitur, si æquum utrimque jus esset, aliquem gaudere fas est beneficio legis, quam ipse violarit prior? sed & caussa longe est dissimilis. Cæsetius & Marullus qua potestate fuerunt? nempe Tribunitia, quam antiquissimæ leges jurejurando majorum confirmatæ, sacrosanctam esse jusserunt. sed hos in exsilium exegit Cæsar indemnatos, quos dum illa potestate fungebantur, ne in jus quidem vocare fas erat cuiquam. Et illi tamen haud dubie sacrosancti. Cæsar quia voluit, quia coëgit armis ac terrore tot interfectorum ci-*

vium, sacrosanctus fuit. voluntatem igitur suam vimque accuset, quæ dare ei hunc potuerunt honorem, tueri non potuerunt. Sed forte semel ira elatus sic peccavit Cæsar. Infirma defensio! nec enim cuiquam sic licet esse irato, ut patria jura subvertat, tollat religiones, piaculo civitatem obliget. sed ne vera quidē esset.

XC. *Quis enim Q. Metello Tribuno plebis minitatus est mortem? Cæsar profecto, nec ab ira tum quidem, sed effracturus ærarium, & rapiendæ publicæ pecuniæ caussa. Desinant igitur exprobrare nobis perjurium, quos neque obstrictos fuisse ulla religione adparet, quin quod fecimus, faceremus; nec eam qua fuimus obstricti, ullo pacto violasse. non enim præteritorum maleficiorum à Cæsare pœnas exegimus, quæ erant jurejurando remissæ: sed importunum Tyrannum, nec dominationem nisi cum vita positurum, ob ea quæ postea peccarat peccaturusque erat innumerabilia, cervicibus oppressæ civitatis depulimus.* Cæsarem multa peccasse iratum & citra iram.

XCI. *Taceo jam plerisque videri, ne jusjurandum quidem Tyranno datum servari oportere: quod cum eo nullum esse possit commercium vel humanitatis vel religionis, qui divina atque humana omnia pervertit. Quod igitur, aiunt, postea reperiemus jusjurandum satis firmum atque efficax, ad certæ stabilisque pacis fiduciam? Quid enim jurejurando opus est, nihil præter civilia cupientibus? quando patres nostri majoresque tali aliqua caussa jurarunt? non enim habebant opus: & inusitatam hanc cautionem novissimus demum Tyrannorum excogitavit timor. Licet igitur sane res tota tollatur; etenim probis & modestis supervacua est hæc cura; Regnum adfectantibus infirma & vana. nec enim, tu Capitoline Iupiter, siris, vosque ceteri dii, liberæ Civitatis tamdiu custodes atque præsides, uti hic populus Regem umquam vel juratus ferat!* Iusiurandum Tyranno datum an servandum?

CXII. *Neque pœnitet ista hoc quoque tempore profiteri, quo nondum satis liquet, quid aut patriæ futurum sit, & nobis. sed & profitebimur indesinenter, neque ullo tempore potiores privatas rationes publicis habebimus. Cujus quidem rei putamus evidentissimum modo documentum edidisse. Quum enim liceret securis honoribus frui, perire in liberata patria, si quidem ita cordi fuisset diis, quàm in oppressa magistratum gerere maluimus. Sed adversarii satis intelligunt, de jure sibi minime æquam nobiscum disceptationem esse. ad alias confugiunt artes, & maxime quærunt invidiam nobis facere apud veteranos. quo ex genere si qui adestis, quæso vos, significate.* Se & socios ait privata post habere publicis.

XCIII. Significantibus multis, *Bonum factum*, inquit, *quod inter alios cives hic quoque numerus veteranorum venit; ad vos igitur orationem converto, vosque sicuti cum ceteris civibus omnia vobis patriæ communia beneficia sunt, ita amorem quoque & adfectum communicetis hortor. Vos ab initio non Cæsar delegit, nec enim potuit; sed Respublica vos dedit Cæsari, quibuscum populi Romani hostes coërceret. Iustis illis & legitimis bellis meruistis certe præmia, & iniquus sit, qui adimat. Deinde contra voluntatem vestram, sed quasi sacramento devinctos, adversus patriam & defensores patriæ duxit. quibus ex bellis, si hæc vobis sola bellata essent, petere præmia vos etiam ipsos opinor puderet: sed Gallici sunt & Britannici labores, quorum vobis laudem atque merita, neque tempus ullum, nec invidia abrogabit.* Veteranos adloquitur.

XCIV. *Sed neque vos aversabimini pro his præmia, qualia majores nostri* Præmia pollicetur ad morē maiorum.

Iusta veteranis præmia Brutus promittit.

concedere consueverunt. Illos enim novimus sociorum aut aliorum innocentium possessiones non adtigisse: ne hostibus quidem superatis totum eripuisse agrum; sed parte adempta deduxisse colonos, ut in officio victi continerentur. Quod si forte angustior quàm pro numero colonorum ager erat; dividebatur publicus, aut à volentibus emebatur pecunia. Hac quidem ratione, quum vis imperii penes populum esset, sine querela cuiusquam, in colonias deducebamini. Nuper demum L. Sulla, & postea Cæsar, patriam tanquam hostilem urbem armis captam, armis retinere necessum habuerunt.

Nam Cæsaris illum malum esse.

XCV. Itaque satellitum & custodum egentes, neque missionem vobis dare voluerunt, neque publicum saltem agrum dividere. sed neque pretium qualiscumque solatii caussa numerare possessoribus; quamquam abundabāt pecunia ex vectigalibus publicis & hasta: verum Italiam omnis expertem delicti prædonum more spoliarunt agro, focis, aris, sepulchris, quæ nec externis ademimus justo bello subactis, decimis tantummodo frugum contenti. Sic igitur vestrorum civium bona vobis divisa sunt: eorum, inquam, qui Cæsaris ipsius auspicio, vobis commilitonibus, bello Gallico tulerant arma: qui vos proficiscentes in expeditionem deduxerant; qui pro incolumitate vestra atque victoria vota fecerant.

Qui eos illigare studuerit sceleribus & metu.

XCVI. Et deducti quidem estis sub signis, densisque ordinibus, ut adpareret non ad quietem vos, sed in aciem venire: paratos ad inferendam injuriam, neque ab aliorum insidiis tutos. neque enim fieri potest, ut quibus agri sui per vim ablati sunt, eos diutius quàm necessum sit penes injustos possessores esse patiantur. Unde liquido adparet; quo consilio sit hoc à Tyrannis factum; non enim profecto, vos uti agros haberetis, dari enim aliunde citra injuriam poterant; sed ut vos intelligentes multis esse odio, fidi defensores essetis ejus imperij, cujus auctoritate vestræ possessiones defenderentur. Hoc enim unum satellitibus adversus dominantes est fidei vinculum, ut contracta ex communibus delictis pericula, communi etiam Marte operaque propulsent.

Sua et Cæsaris beneficia comparat.

XCVII. Videte igitur quid inter illos nosque intersit: illi, quorum acta valere contra justitiam utilitas vincit, effecerunt, ut alii vobis suspecti, vos aliis invisi essetis. nos, quibus qui nunc sunt in Republica principes incolumitatem dicunt clementiæ & misericordiæ caussa concedere; hoc agimus, ut eorumdem omnium non modo secura vobis, sed etiam tuta sit possessio. Fallimini, si vestris armis fiditis, & omnia putatis esse in præsenti potentia. tempus varie versat res humanas, & occasionem sæpe præbet infirmioribus adversus robustissimos. Pereant qui morem tam illiberalem reduxerunt in vitam, quique inductum retinent; ut potentiori quidlibet liceat! & profecto perierunt.

Ius et amicitia manuum vinculum securitatis.

XCVIII. Etiam Crocodilum tam & validam & astutam belluam, contemptum animalculum ichneumon dormientem interimit. ne quis tantis viribus tantaque vigilantia sit prædo, quin sæpe non aliorum modo prædonum insidiis pateat, sed eorum etiam quos spoliavit. nisi jure & amicitia nos nostraque muniamus, nihil nobis umquam certum aut quietum erit. Nos igitur qui pro communi libertate facinus pulcherrimum soli fecimus, primos adlaborare convenit, uti recuperatum munus ad omnes ex æquo cives communi lætitia fructuque perveniat. Igitur & quæ accepistis confirmamus, & quo vobis propria sit ac justa pos-

sessio, quamprimum per Reipublicæ necessitates poterit, enixe dabimus operam, ut prioribus dominis pretium ex ærario solvatur. Ita nobis atq; Reipublicæ præsentia, quæ testamur, numina, quidquid optimo proposito fecimus, bene evenire jubeant.

XCIX. Hæc oratio valde mitigavit animos: præsertim ubi missis etiam in Forum tabulis, eadem scripto polliciti sunt. jamque unus omnium sensus erat, *fortissimos & Reipublicæ amantissimos viros dignitati suæ restituere oportere.* Sed invitantibus ad descendendum Bruti Cassiusque responderunt, *facturos, si simul tuto possent*. igitur obsides in Capitolium mitti placuit: missisque parvulus Antonii filius, cum M. Lepidi liberis. Lepido ulcisci Cæsarem animus fuerat. sed destitutus à militibus otium & concordiam spectantibus, nihil audebat: & suadebat Antonius, *præsentibus adquiesceret*, ipse minime cupidus pacis; sed ne Lepidus armatus, se infirmo, unus omnia posset.

Brutus et Cassius invitantur ad descendendum de Capitolio. Dio. Appian. Cic. Philipp. 5.23.2.16. Vell.2.58 2. Plut. Brut. c.17.

C. Descendentibus è Capitolio adplausum atque adclamatum est: & Consulibus nescio quid incipientibus dicere, postulatum, *uti prius dextras darent invicem atque reconciliarentur*. Inde metus incessit Consules, ne paulo post percussorum factio majores quàm ipsi vires obtineret. salutarunt tamen omnes invicem, complexique sunt comiter: & ab Antonio Cassius, à Lepido adfine Brutus ad cœnam invitati. cæteros etiam, ut cuique familiaritas aut necessitudo erat, alii Senatores exceperunt. Ibi Cassium, inter convivalium sermonum simplicitatem interrogatum ab Antonio, *num adhuc pugionem haberet sub ala: respondisse ferunt, & acutissimum quidem, si & tu adfectas Tyrannidem.*

Comiter excipiuntur ab Antonio et Lepido. Appian. Plutarchi Dio.

CI. Postridie simul atque illuxit Senatus est habitus, præsentesque Brutus & Cassius cæterique laudati sunt, iisque provinciæ decretæ, quas eis Cæsar ex Prætura destinaverat, Macedonia & Syria. sed & Asia Trebonio, Bithynia Cimbro decreta. Galliam Cisalpinam D. Brutus ex destinatione Cæsaris retinuit. Hactenus omnia satis composita atque serena adparuerunt. sed celeriter, unde non exspectabatur mota tempestas, novis turbinibus atque procellis inhorruit. De testamento itemque sepultura Cæsaris agebatur. Cassius utrique repugnabat vehementissime, ratus quod res erat, perisse causam, siquidem ille funere elatus esset; & L. Pisonis atque L. Cæsaris sententiam laudabat, qui nuper quum eadem de re quæreretur, quamquam alter socer defuncti, alter gentilis esset, funus fieri vetuissent: si tamen ea Pisonis sententia fuit.

Sepultura Cæsaris novi tempestatem excitat. Cic. ad Attic. 14.10.36. Lactant. 1. 15.

CII. Cæterum Brutus ingenio mitis & moderatus, utrumque permisit. Testamentum igitur adlatum, quod proximis Idibus Septembribus in Labicano suo fecerat, demandaveratque maximæ Vestali, L. Pisone postulante, in domo Antonii Consulis aperitur. Scripserat hæredes sororum nepotes C. Octavium ex dodrante, L. Pinarium, Q. Pedium ex quadrante reliquo: in ima cera C. Octavius in nomen adoptabatur: pluresque percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur, nominabantur. D. Brutus etiam in secundis hæredibus scriptus erat: quæ res valde mirabilis est visa; huius potissimum consilio occisum fuisse, quem tantopere dilexisset.

Eius testamentum. Plutarch. Sueton. Cæs. 83.1. App. Dio.

CIII. Ut vero populo Romano hortos circa Tiberim, cum signis atque tabulis publice legatum acceperunt, & viritim sestertios trecenos; lucri dulcedine convulsi & mutati *Cæsarem injustissime pro Tyranno vituperari* exclamarunt, *quo nemo fuisset patriæ civiumque amantior*. Idcirco Cæsaris corpus in Forum à

Corpus in Forum. Sueton. Cic. Phil. 1.12. Appian

Pisone illatum magna multitudo cum armis circumdedit: positumque pro Rostris est in aurata æde ad effigiem templi Veneris Genitricis fabrefacta: intra quam lectus eburneus erat, auro ac purpura stratus, quem magistratus & honoribus functi intulerant; & ad caput trophæum cum prætexta in qua fuerat occisus. Indictum erat funus in campum Martium, ibique rogus exstructus.

Inde Campum Martium infertur. Liv. Epit. Sueton. Appian.

CIV. Igitur præferentibus munera (quia suffecturus dies non videbatur) preceptum, *ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus, eò deportaret*. Magna ibi comploratio orta, querelæque proruperunt, Senatusconsulti quamquam recentis immemores. Quam inclinationem populi ubi M. Antonius vidit, laudationis loco pronunciavit per præconem Senatusconsultum, quo divinos ei humanosque honores omnes decreverat. ipse perpauca à se verba addidit: ut unumquodque ex Senatusconsulto recitabatur, augens extollensque ad miserationem & invidiam.

Antonii sediciosæ voces. Sueton. Appianus.

CV. Quum Senatusconsulto *Pater Patriæ* adpellaretur, *en*, inquit, *pietatem qua tractatus est hic patriæ Pater*. ad mentionem *sacrosancti, qui nemini violabilis, sed & aliis perfugio esse deberet*, exclamavit: *enimvero non alius ad hunc confugiens, sed ipse hic sacrosanctus occisus est. quos ille profecto honores neque jussit umquam neque petiit. Nos vero illiberales, qui honores ejusmodi dedimus, ut volunt, indigno nec petenti. Quamquam vos, ô fidi cives, hic quem etiam mortuo habetis honor, ab hoc crimine satis liberat*. prælecto deinde jurejurando, quo se *pro salute ejus* adstrinxerant omnes, *exsecrabilem*que *esse* jusserant, *qui non vindicasset petitum insidiis*; contentissima voce, manuque ad Capitolium sublata; *juravi*, inquit, *Jupiter diique cæteri, & paratus eram ulcisci. sed quando hæc potius decerni è Republica visum est Patribus, precor ut sint utilia*.

Et factum. Quintil. 6. 1. Cic. Philipp. 2. 36. Plut. Ant. cap 19. Sueton. Appian.

CVI. Tumultuantibus ad hæc verba Senatoribus, nec enim obscure petebantur, ad leniendam offensam subjecit: *sed oportet, Quirites, existimare, deorum hanc potius invidiam, quàm mortalium factum fuisse: magisque de præsentibus quàm præteritis esse solicitos. magna enim nos pericula circumstant, & si iterum ad arma itur, omnis reliqua nobilitas periit. Quod igitur superest, hunc deorum numero adscriptum destinata pompa deducamus, laudes lachrymasque debitas persolvendo*. Hæc loquutus, veste raptim more fanatici cujusdam subducta adcinxit sese, lectumque subinde aperiens & introspiciens multa querebatur. postremo sanguinolentam Cæsaris vestem conto sublatam explicans, indignamque viri necem miseratus, populum veluti furore quodam inflammavit.

Simulachrum Cæsaris ex cera.

CVII. Accesserunt deinde inter ludos ex poëtis adcommodatæ ad hunc casum voces; mirificeque commovit animos illud à Pacuvio: *Me n' servasse, ut essent qui me perderent!* quod interfectorum plerique, quum fuissent in Pompeianis partibus, Cæsaris beneficio non vitam modo fortunasque suas, sed etiam dignitatem retinuerant. Sic adfectos nova etiam species adjecta insaniores fecit. Corpus ipsum in lecto jacens conspici non poterat. sed simulachrum ex cera confictum pari magnitudine machina quadam extolli ex eodem lecto poterat, tria & viginti vulnera repræsentans, iisdem locis quibus percussum corpus fuerat.

Corpus in foro crematur. Sueton. Dio. App. Tacit. 8. 6. Plutarch.

CVIII. Ibi vero nemo se continuit amplius. pars eum in Capitolini Jovis cella cremare destinabat; alii faces ingerebant Curiæ, in qua occisus fuerat, eò corpus illaturi; nisi metu ne una Theatrum & Templa arderent, sacerdotes pro-

hibuissent: quum repente duo quidam gladiis succincti, ac bina jacula gestantes succenderunt lectum in Foro, ubi Regia quondam fuerat. confestimque circumstantium turba cum subselliis tribunalia, mensasque nummulariorum, & quidquid lignorum in Foro erat, cum ipsa funeris pompa donisque conjecerunt in rogum: deinde tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphali funeris condecorandi caussam acceptam induerant, sciderunt, injeceruntque flammæ; & veterani arma, quibus exculti celebrabant funus, nonnulli coronas etiam & dona militaria; matronæ insuper pleræque ornamenta sua, quæ gerebant, & liberorum bullas atque prætextas.

CIX. Hac flamma domus L. Billieni deflagravit: multaque & alia vicina Foro ædificia corripuisset ignis, nisi milites restitissent, Consulumque jussu quidam perditorum, qui dolo augebant incendium, de rupe Tarpeia præcipitati essent. Nec ideo minus plebs adcensis è rogo facibus ad domum Brutorum & Cassii cæterorumque cucurrit, easque oppugnavit, & vi rejecta minitata est postridie cum armis adfore. Sic sævienti forte se Helvius Cinna tulit obviam, extremum officium persoluturus amico, quem uri in Foro audiverat, quamquam valetudine infirma, & proximæ noctis dira quiete territus. Visus erat invitari à Cæsare, & quum renueret, adrepta manu trahi. Erat multitudo infensissima Cinnæ Cornelio, qui nuper graviter erat in Cæsarem concionatus.

Helvii Cinnæ mirum somnium. Cic. Philip. 2. 36. Dio. Sueton. Plutarch.

CX. Igitur audito *Cinnam adesse*, tanto furore concitata est, ut frustra testantem, *sibi nihil commune cum illo præter cognomen esse*, ferarum more discerperet, caputque præfixum hastæ circa rogum ferret. Ea caussa fuit C. Cascæ, qui & ipse Tribunus plebis erat, libellum proponendi *sibi & Servilio Cascæ parricidæ cognomen idem, mentem longe diversam esse*. Ob hunc tumultum edixerunt Consules, *ne quis arma ferret, militibus exceptis*. atque ita caedibus finis est impositus. Interea reliquiæ Cæsaris à libertis in monumentum illatæ sunt: in loco busti populus aram excitavit. columna quoque erecta est prope pedum viginti ex marmore Numidico, inscriptumque, *Parenti Patriæ*. & hic loci sacrificare, libare, vota suscipere, controversias quasdam interposito *per Cæsarem* jurejurando dirimere instituerunt.

Populus memoriam Cæsaris honorat. Sueton. Appianus. Val. Max. 9. 9. 1. Xiphilin. Dio. Cic. Philipp. 1. 42.

CXI. Hæc auctore quodam Amatio, humillimæ sortis juvene, facta, sed qui se *C. Mario C. F. progenitum* ferens, apud turbatam & credulam plebem plurimum posset. Nam & vivo adhuc Cæsare eo audaciæ venerat, ut venienti in Urbem Octavio cum magno agmine, in quo & matronæ quædam erant necessariæ Cæsaris, ad Janiculum occurreret. quo tempore adolescentulus ille magnum sane prudentiæ specimen edidit. Magnopere instabant ei qui cum Amatio venerant, *ut eum pro cognatione, qua Mariis cum familia Cæsarum esset, complecteretur*, dubitabat quid faceret Octavius, admitteret, quem sciret ab Atia matre sua, atque à matertera repudiari. rejiceret igitur tanta stipatum manu testimonium ei generis ferentium; & maximo favore hominum elatum ad minime spernendam potentiam?

Pseudo-Marii cujusdam audacia. App. lib. 11. Civil. Liv. Epit. Nicol. Damasc. de Instit. Aug. Plut. Cæs. cap. 50.

CXII. Quippe coloniæ veteranorum complures, & municipia splendida, collegiaque fere omnia patronum adoptarunt; & paulo ante, quum reversus ex Hispania Cæsar populum in hortos suos admisisset, proximo intercolumnio propemodum æque frequenter atque Cæsar fuerat salutatus. Tandem lenibus

C. Octaviani, post Augusti in adolescentia prudentia. Val. Max. 5. 15. 2. Nic. Damasc. Cic. Attic. 12. 48. & Philipp. 1. 2.

verbis *ad se nomine pertinere judicium de tantis rebus* respondit: *Cæsarem uti rei Romanæ, ita & familiæ suæ principem esse: hujus voluntatem sibi pro præcepto fore. interim integra omnia servaturum.* Sed Cæsar comperto *Hierophilum ei nomen, artem veterinariam esse*, nolente caussam ejus suscipere Cicerone, extra Italiam decreto relegavit. At is post necem ejus redierat, validaque manu cinctus, metum non interfectoribus modo, sed universo Senatui maximum injiciebat, de interficiendo eo consilia agitare creditus.

Falsi Marii supplicium. Cic. Famil. 11. 3. Dio. App. Val Max. Corn. Nepos in vita Aug. cap 8.

CXIII. Igitur legatione impetrata libera, multi ex Urbe discedebant, alius aliò: & qui provincias habebant à Cæsare, proficiscebantur. Brutus autem & Cassius Prætores deducendos in colonias veteranos curabant, ne quid turbarum in Urbe darent. id quoque concedentes beneficii, *uti portionem suam cuique liceret vendere*, quod lex ante vicesimum annum non admittebat. His quum insidiari falsus Marius diceretur, ab Antonio raptus in carcerem, atque ibi indicta caussa necatus est. Patres Consulis audaciam mirati, factum non improbarunt, quod eo superstite solicitam plenamque metus vitam acturi videbantur. Sed ærarium privatum, quod interfectoribus constitui ab Equitibus Romanis quidam excogitaverant, T. Pomponii Attici gravitate sublatum est.

Pomponii Attici gravitas.

CXIV. Is enim Equestris Ordinis ætate & existimatione facile princeps, quum adpellatus ea de re per C. Blavium Bruti familiarem esset, respondit: *si quid Brutus de suis facultatibus uti voluisset, usurum, quantum eæ paterentur: sed neque cum quoquam ea de re colloquuturum, neque coiturum.* Et valuit exemplum primarii viri, qui neque partium odio hoc faciebat, quarum principes adamabat; neque parcimonia, ultro plura collaturus, quàm petebantur: sed quia viro bono discedendum à ratione recta nusquam videbatur. At huiusmodi homines interdum importuni sunt vetita molientibus: neque dubium est, quin illa Attici tergiversatio, Brutorum caussam haud perfunctorie perculerit.

Præclara Senatusconsulta. Cic. Philip. 1. a. 13. et a. 36. et ad Attic. 14. 7 Liv. Epit. Dio. App. lib. 2. Civil.

CXV. Sed & in Senatu per eosdem illos dies, Antonio referente, multa præclare constituta: inter quæ *ne qua post Idus Martias immunitatis tabula, neve cujusquam beneficii figeretur*; & illud, omnium maxime aptum libertati, *ut nomen Dictaturæ in perpetuum è Republica tolleretur*; exsecrationibus additis *in eorum capita, qui mentionem ejus fecissent, quive magistratum eum accepissent*, præmissis quoque constitutis, *si quis horum aliquem occidisset*. Quum ob hæc laudibus omnium Antonius in cœlum efferretur, æmulatione accensus Dolabella, per absentiam collegæ, tumultuantem subinde plebem acerrimis suppliciis repressit, *liberos homines de saxo dejici* jubens, *servitia in crucem tolli*. sed & columnam, aramque Cæsari positam evertit, solumque sternendum locavit.

Cæsaris elogium. Sueton. Appian. Plutarch. Sen. Natur. Quæst. 5. 18. 5. Solin. cap. 6. Plin. 7. 25 3.

CXVI. At hæc omnia brevi sunt in contrarium versa: eodemque loco templum posteà exstructum, in deorum numerum relato. Hoc primum Romæ impiæ stoliditatis exemplum fuit: à quo posteà manavit mos absurdissimus, defunctos Imperatores appellandi *deos*, quos vivos ne Reges quidem appellari majorum gravitas tulerat. Hunc exitum vitæ C. Cæsar sexto & quinquagesimo ætatis anno habuit: vir Alexandro Magno haud immerito conferri solitus, maximi vigoris ad omnia, qui perficere, quod vellet, posset: hoc miserior, quod non voluit meliora, dubiumque reliquit, utrum eum nasci, an vero non nasci Reipublicæ

publicæ

publicæ magis profuisset. Generis humani profectò pestis fuit crudelissima: qui pugnis quinquaginta duabus, quarum multo majorem partem sola ductus ambitione decertavit, undecies centum & nonaginta duo millia hostium occidisse fertur, non computatis civium infinitis millibus, quorum referri numerum vetuerat.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. OCTAVIUS Romam ex Epiro venit (eò enim illum Cæsar præmiserat bellum in Macedonia gesturus) omnibusque prosperis exceptus; etiam nomen Cæsaris *sumpsit. In confusione rerum, ac tumultu Lepidus Pontificatum maximum intercepit. Sed M. Antonius Consul, quum impotenter dominaretur, legemque de permutatione Provinciarum per vim tulisset, & Cæsarem quoque petentem, ut sibi adversus percussores avunculi adesset, magnis injuriis affecisset; Cæsar, & sibi, & Reipublicæ vires contra eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitavit. Legiones quoque quarta & Martia, signa ab Antonio ad Cæsarem tulerunt. Deinde & complures sævitia M. Antonii passim in castris suis trucidantis, quia & suspecti erant, ad Cæsarem desciverunt. D. Brutus, ut peteenti Cisalpinam Galliam Antonio obsisteret, Mutinam cum exercitu occupavit. Præterea discursus utriusque partis virorum ad accipiendas Provincias, apparatusque belli continet.*

OCCISO Cæsare, quum immenso interfectorum errore, potius sublata recens Respublica, quàm restituta vetus esset; spe, metu, solicitudine, rumoribus omnia miscebantur. Quibus dominatio lucro fuerat, adsertores ejus respicere, fovere, etiam incendere: quamquam id palam præ se ferebat nemo. Lepidus & Antonius amicos magis Cæsaris, quàm ultores profitebantur, nec ipsi fidentes invicem, & nescii quorsum evasura præsentia forent: si casus daret, non ausuri leviora, quàm Cæsar concupiverat. Percussores facto suo læti, Patrumque laudibus erecti, dum ad honestatem retulisse omnia videri volunt, negligentiores erant in comparandis ad fortuita præsidiis. Status Reipublicæ post Cæsarem.

II. Senatus discors & plerisque omnia alia quàm Rempublicam spectantibus, vindicatam Ordini dignitatem gratulabatur magis, quàm usurpare noverat: pars magna otium, alii privatas rationes spectare: nihil in plerisque gravitatis C. Octavius App. lib. III. Civil.

Sueton. Aug. 8. 4. 89. 3. Plut. Brut. cap 12. Velleia. 59. 4.

nihil in reliquis potentiæ esse. Milites magna Cæsaris veneratione, hunc unum anteferre omnibus; cæteros despicere: bellis civilibus contemnere Senatum, odisse patriam, facere injurias, vim & arma minitari didicerant. plebs olim corrupta, seque & Rempublicam venalem habere docta, rerum cæterarum æque imperita ac negligens, turbulentis vocibus strepere: pauci omnium Ordinum boni; præsentia mala deflere magis, quàm emendare poterant. Quidlibet tamen potius evenit, quàm quod exspectabatur, ut neque Respublica pristinum statum recuperaret, neque ulli horum, qui hominum opinione domini destinabantur, succederet.

In Urbem properat. App. August. 7. 8.

III. C. Octavius civilium simul atque militarium artium studiis sextum jam mensem vacabat, Magistro dicendi usus Apollodoro Pergameno, quem jam grandem natu, ex Urbe secum Apolloniam Taulantiorum eduxerat, præmissus ab avunculo ad Geticum bellum. Circum circa legiones erant collocatæ, Imperatorem exspectantes, quem longinquos hostes cogitantem interim domestica fraus absumpserat. Id ubi compertum est, pro atrocitate rei gravis orta consternatio, & ex proximis Hybernis concursus Tribunorum & Centurionum ad Octavium fuit, suam militumque operam offerentium, nec spernendam Salvidienus & Agrippa judicabant, æqualium familiarissimi.

Brundusii honorifice excipitur à militibus. Dio. Vellejus. App.

IV. Sed ipse licet in puerilibus annis eximia prudentia, nihil moliri rerum, atque animorum incomperto statu certus, ad urbem properavit: matris insuper & Philippi Vitrici literis confirmatus, quibus eadem placebat. Igitur trajecto Adriatico mari Lupiam petiit, propinquum Brundusio oppidum, incertus adhuc quemadmodum animati milites essent, qui eò præmissi à Cæsare fuerant. Ibi de testamento Cæsaris & adoptione sua, itemque populi ob interfectum Cæsarem dolore factus certior, quamquam propinquis dissuadentibus, cernere hæreditatem statuit: & præmissis qui specularentur, numne aliquis ex percussorum numero, sibi quoque metuendus, Brundusii esset, postquam omnia tuta cognovit, eodem profectus est.

Cæsaris nomē adsciscit Octavius: Dio. Jul. Obseq. App. anu..

X. Exiverunt obviam legiones; magnaque exceptum lætitia in oppidum deduxerunt. Hinc ille confirmatus, adire hæreditatem, & nomen adsciscere Cæsaris non distulit, hujusque favore paucos intra dies & firmam militum manum, & pecuniæ vim haud spernendam adeptus est, confluentibus ad eum, qui profecturi Brundusio in Macedoniam fuerant, quique cum ære publico veniebant è transmarinis provinciis. Satis hinc munitus adversus vim apertam, sed ut in nova amicitia suspectans suos, cum frequenti comitatu proficisci cœpit.

Ciceronis favorem sibi parat. Cic. ad Att. 4. 10. 11. 14. 12. Plut. Cic. c. 63.

VI. Municipiorum non erat omnium idem favor: sed veteranorum ubique summa studia, vindictæ se offerentium, incusantiumque *negligentiam Antonii, qui scelestissimum facinus inultum fineret*. Cæsar hos collaudans, *opperiri tempora sua quietos* jussit. Ita per Neapolitanos fines profectus, in villam Philippi Vitrici, & cum eo ad Ciceronem in Cumano suo agentem venit. & facile consensum est inter hos, ut mutuam sibi operam pollicerentur: Cæsar adolescens militum studio firmior, sed Urbanæ opis indigens, Patrumque favorem adjungere cupidus, quos Cicero unus omnium maxime facundia & auctoritate moderabatur; Ciceroni vicissim adversus arma Antonii armis erat opus, quibus salutem suam defenderet. Interea enim & rixa ei cum Antonio inciderat, & multa facta

in Urbe erant, quæ rerum totam faciem insigniter commutarent.

Antonius comparandæ sibi potentiæ studet.

VII. Quippe M. Antonius ad qualibet consilia perinde facilis, mire miscebat boni malique civis indicia: multa è Republica, multa contra patriam factitando: & vicissim his illisque charus aut invisus. Sed tum acri studio partes tueri optimatium videbatur. Quippe *de revocando Sex. Pompejo* retulerat, *utque pro paternis ei bonis quingenties de publico daretur: utque maris imperium ei concederetur, quale pater habuisset*. Ob hæc collaudatus à Cicerone & reliquis Patribus, quum infensam habere plebem videretur, auctoritate Senatus armatum comparare præsidium cœpit. quo initio reversus ad ingenium, hunc delectum instituit; ut numero militum atque genere formidolosus Senatum non jam pro Antonio, sed sibi, timere cogeret.

Ejus artes. Dio lib. 44. Velleius. 2. 6 je

VIII. Jam enim habebat ad sex millia: neque promiscue, sed ex iis qui duxerant Ordines, aut aliquo insigniori facinore clari erant, legebantur. Senatui metum fasso, respondit, *dimissurum hos esse, simul atque populus conquiesset*. Interim quum & Commentarios Cæsaris haberet domi, & scribam ejus Faberium sibi obsequentissimum (nam & abiturus ad bellum Cæsar multa ad Antonii arbitrium rejecerat) his ad stabiliendam suam potentiam abutebatur, quos volebat ab exsilio revocans: Regibus civitatibusque, sed & sui præsidii primoribus beneficia dispensans: quosdam & in Senatum recipiens, quarum rerum omnium invidia penes defunctum, gratia penes Antonium erat.

Percussorum ob hæc sollicitudo. Vell. Appianus.

IX. Idem ut M. Lepidum beneficio devinciret, regimen sacrorum, quod in illa confusione rerum ipse potuisset intercipere, illi dare statuit. Sed id quo facilius consequeretur, lege lata Sacerdotum comitia populo adempta transtulit ad Pontifices: ita re in paucorum redacta potestatem, in cæteris quoque solemnibus nihil ferme pristini moris servans, quasi furtim paratis suffragiis *M. Lepidum Pontificem Maximum* renunciavit. Hinc nova percussoribus sollicitudo. Igitur missis ad amicos nunciis, *D. Brutum*, qui tres habebat legiones, *intentum esse*; *Trebonium in Asia*, *Cimbrum in Bithynia*, *quantas possent pecunias cogere* jubebant. ipsos consilii incertos diversæ caussæ tenebant: manerent in Urbe? facere cum periculo viderentur. exirent? nondum tempus eundi in provincias venerat; & si prius egrederentur, fugæ similis futura erat profectio.

Dolabellæ Syria decernitur. Cic. Philipp. 2. 13. Appianus.

X. Igitur Senatus salutem atque dignitatem virorum æqualibus studiis conservare pronus, frumenti eis procurationem imposuit. Et quia Prætor Urbanus Brutus erat, Antonio referente legibus est solutus, *si ab Urbe plus quàm decem dies abfuisset*. At his ex Urbe digressis, Antonius moliri multa instituit, Syriam provinciam adpetens, destinatam Cassio: deinde, quia sibi paratum esse adversarium Dolabellam sentiebat, eò vertit, ut huic persuaderet eam provinciam petere, suum auxilium pollicitus.

Antonio Macedonia.

XI. Sic rogatione ad plebem lata, nec enim impetrari ab Senatu potuisset, res confecta: frustra ab nunciante tribuno plebis Asprenate, quem Senatus subornaverat, sperans Antonium quoque ut augurem, & Dolabellæ nuper infensissimum, occasione oblata usurum. Sed ille graviter correpto Asprenate, *mitti tribus in suffragia* jussit. Cum Provincia bellum quoque Parthicum datum, & legiones, quæ ejus belli caussa præmissæ in Macedoniam fuerant. Dein Antonius Macedoniam Provinciam petiit.

Bellum Parthicum mandatur Dolabellae. Plut. Brut. 29. Appian. Liv. Epitom. Adonis Chron. Jul. obseq. Vell. 2. 59. 7. Plin. 2. 28. Dio 45. 1. 30. Suet. Aug. cap. 94.

XII. Nec fuit difficile negotium, victis in Dolabellae caussa omnibus quae obstiterant. Ex his rebus adparuit, bona fide eum collega reditum in gratiam ab Antonio esse, qui non modo Parthicum ei bellum demandandum curasset; sed & in illius gratiam exarmasset Macedoniam, quam ipse habiturus Provinciam erat. Ut tamen commutatae potius Provinciae, quàm ademptae Pompejanis viderentur, Senatus obtinuit pro Syria C. Cassio Cyrenen, pro Macedonia M. Bruto Cretam dari.

Et mater & propinqui dissuadent aditionem haereditatis Caesarianae. Auctor de caus. corrupt. eloq. 28. 8. Nicol. Damasc. de Instit. Aug.

XIII. Haec Octavio nunriata sunt apud Tarracinam, quo magis sibi properandum in urbem judicavit: ominibusque prosperis exceptus est. Quum enim circiter horam tertiam ingenti circumfusus multitudine, quae officii causa obviam erat effusa, Romam intraret, super caput ejus, circa solis orbem arcus fulgentibus stellis in speciem coronae micuit. ac subinde Juliae Caesaris filiae monumentum in Campo fulmine ictum. Credo his quoque excitatum adolescentem, ut magno animo negotium capesseret. Perseverabat enim dissuadere Atia, cui magna erat non ut matri modo, sed ut severae diligentisque educatrici apud adolescentem auctoritas; & accedebat eum Philippo Vitrico Sororius Marcellus, minime contemnendis adducti rationibus, quod *successurus erat in clarissimi ejusdem invidiosissimique nominis haereditatem, octodecim annorum adolescens, id temporis, quo tanti viri caedes impunita, percussores in honore & imperiis essent; & his omnibus suspectior Antonius summa potentia parique superbia; qui filium Caesaris peregre advenientem non modo adire, sed ne mittere quidem quemquam suorum voluisset.*

Nec persuadent. Appian. Vell. Dio.

XIV. Contra haec omnia fixum, certumque adolescenti fuit, exsequi destinata, neque Caesaris necem impunitam, aut se in minore fortuna pati: neque committere, ut quo nomine dignus à Caesare judicatus fuisset, eo se indignum suo judicio ipse fateretur. Consilium prima fronte calidum & audax, postquam processit (ut ab eventu judicare homines solent) pro prudentissimo vulgatum est: visusque ille quolibet juvene promptius susceptum propositum, quolibet sene cautius esse exsequutus.

Ejus prudens moderatio. Dio. Cic. ad Attic. 16. 14. Appian. Liv. Epitom.

XV. Hoc tamen Atiae monitum non sprevit, *ut inter initia temperaret animo, neque rueret nisi rebus paratis.* Idcirco in itinere confluentem ad se turbam mitibus verbis ablegando, cum mediocri comitatu accessit ad urbem: & posteà quoque nihil ostendit *se iratum percussoribus; nec ignorare, aequius esse ut ipse prior ad Antonium, adolescens ad virum, privatus ad Consulem eat.* Postridie C. Antonio Praetore adito, professus est ad *haereditatem se Caesaris adire, suscipere nomen*, idque relatum in acta publica. Continenter deinde à foro perrexit ad M. Antonium Consulem, in Pompejanos hortos, neque statim admissus, dissimulavit injuriam, placidoque & familiari colloquio petiit *auxilium adversus percussores avunculi.* deinde & mentionem interposuit *de pecunia, qua sibi opus ad legata ex testamento patris praestanda esset.*

Cum Antonio contentio. Plut. apophth. Rom. cap. 45. Flor. 4. 4. 2. Dio. Suet. Aug. 10. 4

XVI. Antonius hac oratione vehementer offensus, qui non modo depositum à Calpurnia millies sestertium retinebat, sed insuper omnem, quae ubivis esset, haereditatem lacerabat furtis, & in praesentia respondit durius, & postea quoque legem Curiatam de adoptione ferens, consulto extraxit negotium cunctis artibus: submisitque etiam Tribunos plebis creditus, qui vetarent. His

excitatus injuriis adjungere sibi plebem statuit, apud quam magna Cæsaris erat memoria, magnum odium Antonii, qui necem ejus vindicare, quum posset, noluisset. Igitur in locum Helvii Cinnæ Tribunatum dissimulanter ambire cœpit, quamquam patricius, necdum Senator. & per Ti. Canutium Tribunum productus in concionem, ostendit *& legatam populo pecuniam, & aliam ex sua liberalitate numeraturum*.

XVII. Atque hoc ut præstare posset, hæreditatem paternam proscripsit atque vendidit, etiam inductis cohæredibus suis, ut portionem suam cederent sibi. Sed illa oratio simulque ludorum adparatus valde suspectus erat optimatibus, non ignaris, quorsum ista expedirentur. Nec ideo minus facti sunt Veneri Genitrici, Cæsare Octaviano sumptus præbente pro collegio, quod adhuc vivo Dictatore institutum, metu aut negligentia supersedebat. Ab iisdem caussis ludi victoriæ Cæsaris facti non erant Palilibus. Et hos igitur edidit Matio & Posthumo curantibus: sellam tamen Cæsaris auream, & coronam gemmatam in theatro non posuit, Antonio & Tribunis vetantibus.

Ludos in honorem Cæsaris institutos facit. Plut. Appian. Cic. ad Attic. 11. 2. Plin. 25.11. Jul. Obseq. & Dio. Cic. Famil. 11. 27. et 28.

XVIII. Nam & paulo antea Critonii cujusdam Ædilitio munere sellam illaturo Antonius *carcerem* minatus est, *ni rerum novarum desineret*. Sed adolescens adversus hanc malignitatem ejus hominis, quo vel præcipuo adjutore se usurum speraverat, generosa fuit ad resistendum constantia, quę subinde præter humana præsidia, raris quibusdam & aptis ad omen trahi casibus confirmabatur. Inter quæ cometen per continuos aliquot dies spectatum, ipse his verbis prodidit: *His ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam diei, clarumque & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis ejus, quod mox in Foro consecravimus, adjectum est.*

Augusti locus de Cometa. Plut. Ant. Cæs. Sueton. Jul. Obseq. Dio. Plut. Cæs. e libro. Suet. Aug. 83. 8. et 88. 2. Ovid. Metam. 15. 846.

XIX. Sed & alii potius ad gloriam Cæsaris juvenis pertinere existimabant: plerique magnarum esse calamitatum prænuncia. Sed Octavianus statua sine certamine posita fidentior, & Julii mensis adpellandi confirmavit consuetudinem, ut etiam ab ipso Bruto in proscriptione ludorum suorum poneretur; aliosque insuper ludos, ob quamdam Cæsaris victoriam decretos fecit. Et profecto mirari animum adolescentis convenit, qui tantas impensas tam alacriter faceret, quum Antonii malignitate & Senatus varie premeretur. Nam timentes illi, ne paternis opibus instructus ad parem adspirare potentiam vellet, *perquiri publicas pecunias, quæ fuissent penes Cæsarem*, jusserunt. Sed & de agris frequentes movebantur controversiæ, aliis alios repetentibus privatim, & in publicum eos qui proscriptorum atque exsulum fuissent.

Senatus malignitas in Octavianum. Jul. Obseq. Numis vet. Barb. Mal. ap. Serv. ad Eclog. 9 47. Tibull. 2. 5. Cic. de Nat. Deor 2. 5. et Attic. 16. 1. et 4. Dio. Appian.

XX. Harum rerum judicia apud Antonium ipsum, aut collegam ejus Dolabellam agebantur: quod si qui & alii Magistratus judicabant, Antonii præpollebat auctoritas, qui ne translatitium quidem adolescenti ius ulla in re sine pactione gravissimæ mercedis impertiebat. Quin & in cohæredes eius similes intentabantur minæ, Senatusque consultum proferentibus, quo Cęsaris acta rata habebantur, respondit Antonius, *id fuisse tempori datum, ut populo tumultuanti satisfieret; certum neque rebus suis carere æquum esse eos, quibus ademptę per injuriam essent, & mentem potius Senatus quàm verba spectari opor-*

Itemque Antonii. Suet. Aug. 10. 5. Appian.

tere. Se tamen illorum portiones relicturum, si exegissent à Cæsare, cujus lubricam ætatem vellet nimiis opibus ad suum Reipublicæque periculum concitari.

Quos ille magnitudine animi superat.

XXI. Post hæc igitur Q. Pedius & L. Pinarius partes suas receperunt ab Octaviano, quo interim periculo subducerentur, mox usibus ejus libenter redditurі. Horum adjutus benevolentia, toleravit immensos sumptus ludorum, omnibusque occasionibus insignem animi magnitudinem ostendit. Quum enim pecuniam quæ ex auctione sua redigebatur, populo divisisset, & *addici petentibus res suas minimo pretio* juberet, quia & nummos festinabat colligere, & propter metum judiciorum venditionem maturabat: ea ipsa res ei magnam conciliavit hominum benevolentiam, sortem optimi adolescentis serio miserantium.

Et studia plebis adquirit. Liv. 3 15. 2. Cic. Philipp. 3 & ad Attic. 15 10. & 11. et 12.

XXII. Postquam autem & suum patrimonium, & quidquid aliunde fuerat consequutus, sed & matris Atiæ, Philippique Vitrici possessiones, tum concessum sibi à Pedio & Pinario quadrantem Cæsarianæ hereditatis venum proposuit, ita concitatus est plebis adfectus, ut omnium ore *patientia hujus & animi magnitudo* concelebraretur, negarentque vulgo homines *diutius se laturos Consulis insolentiam.* Et certe studia vulgi ludis, qui sub eos dies pro Bruto edebantur, patuerunt. Receptum erat moribus, ut Appollinares ludos Urbanus Prætor faceret. Sed quia percussores Cæsaris tuti esse in Urbe non poterant, vicem suam Brutus C. Antonio collegæ suo demandavit: eiq; ludorum suorum adparatum transdidit.

Ludi Bruti nomine editi. Plut. Bruto cap 31. Cic. ad Attic. 16. 4 et Phil. 10 4 2 13. 1. 15. Appianus.

XXIII. Et fuit is plane magnificus atque sumptuosus, nec ludi tantum proscripti, sed etiam postridie venatio. sperabant ea voluptate delinitam plebem æquiorem posteà fore percussoribus. Et erant conducti, per quos initium clamoris nasceretur, *revocandos esse primarios viros populique amantissimos.* & sequebatur miseratio, sensimque etiam reliqui spectatores jungebant vocem, mirifico omnium plausu: quum ingens multitudo plebis in theatrum irrupit, inhibuitque spectaculum, donec ista postulatio penitus extingueretur. Inter hæc Dolabella propere in Syriam profecto, quia rumor erat Cassium & Brutum de antiquis Provinciis occupandis cogitare, M. Antonius respicere Macedonicas legiones cœpit, numero & genere militum validas, multisque adjectis equitibus, & levi armatura.

Antonii artes ad retinendũ exercitũ Macedonicum.

XXIV. Per eosdem dies forte, an fraude illius, percrebuit fama, *Getas in Macedoniam irrumpere.* de hac ad Senatum referens, *interesse Reipublicæ* dixit, *non deduci à Macedonia exercitum, qui & ipsius Cæsaris destinatione prius Getis, quàm Parthis coercendis comparatus esset. præterea nihildum ex Parthis hostile nunciari.* Senatus *mittendum prius ad res Macedoniæ inspiciendas legatos* censuit. nec exspectato eorum reditu, exercitum Antonio decreverunt, multa tum temporis Senatui grata facienti. atque ille cum amicis Dolabellæ pactus est, *ut unam ei legionem mitteret, cæteras quinque retineret.* Post hæc reversi ex Macedonia *nullos ibi fuisse Getas retulerunt*, adjecto tamen, in Antonii ut putatur gratiam, *periculum esse ne irruant, si ex Macedonia legiones deducantur.*

Eumque reportandum in Italiam. Cic. Philip. 1. 2. et 11. 2. et ad Attic. 14. 16. Vell. 2. 60. 3. Appian.

XXV. Quum hæc obtinuisset, colorem reportandi in Italiam exercitus quærens, quum A. D. Kal. Jun. Senatus haberetur, *permutari provincias* petiit, *ut sibi Gallia, D. Bruto Macedonia decerneretur.* At vero Senatus intellecto Consulis vafamento, induci non potuit: quidam etiam ex eo Ordine privatim scripserunt ad Brutum, hortantes *ne Antonio cederet.* Igitur Antonius, Cæsaris

exemplo, confugit ad populum, ejusque scito provinciam Galliam obtinuit, Octaviani præcipue gratia adjutus, cum legionibus quæ erant Apolloniam præmissæ: & frater Antonii Cajus Macedoniam.

XXVI. Unde adolescens ille clarior in dies, plebique & militibus gratior, magna horum frequentia stipabatur, etiam pecunia favorem concilians. nec dubitabatur novarum rerum hæc esse primordia, nec ultra differri turbas, præsertim quia M. Antonius incrementa hujus ægerrime ferens, ad se volentem colloqui caussa in tribunal adscendere, quemadmodum facere Cæsare rerum potiente erat solitus, repulerat per lictores, *detrahique ex loco superiore* jusserat. Hinc immensæ multitudinis iræ, nec deerat Octavianus accendere odia, Forum vitans, sed per cæteras celebriores partes Urbis in excelsa loca insiliens, in morem concionantis Antonium accusabat. Ejusdem invidia in Cæsarem adolescentem. Appian. Dio.

XXVII. Jamque ille & à tribunis centurionibusque suis monebatur, *finem injuriarum faceret, filioque Cæsaris, cujus beneficiis sua deberent omnia, vel sua caussa conciliaretur.* & quum ille commode respondisset, iisdem auctoribus congressi, post mutuas querelas ita redierunt in gratiam, ut sæpius redeundum esset. Nam uterque mentis alterius non nescius, arguendi tempus nondum venisse putabat: & animos satis jam sua iracundia & suspicionibus exacerbatos amici non sinebant conquiescere: numquam defuturis, qui potentiorum inter se inimicitias suam occasionem putent: & in pace negligendi, turbari malint omnia, dum aliquo in numero propter præsentem necessitatem habeantur. Et cum eo reditus in gratiam. Dio.

XXVIII. Igitur non multi intercesserunt dies, quum iterum impugnare Cæsarem Antonius cœpit, quamquam recenti beneficio Galliæ Provinciæ obligatus. Forte Tribunus quidam plebis decesserat, cujus in locum Flaminium commendabat Cæsar, petere non ausus, quod ætatem legitimam non habebat: sed populus lensum ejus non ignarus, ipsi Tribunatum offerebat. Unde simul & Patres & Antonium metus cœpit; Senatu petentioribus Cæsaris timente, Antonio sibi, si facultatem adeptus adolescens disertus & præpotens turbandæ plebis, aut paternas inimicitias exsequi, aut suas cœpisset. Non diuturnam. Appian. Sueton. Aug. 19. 4.

XXIX. Igitur Antonius edictum proposuit, *Cæsarem contra leges adpetere quidquam vetans, & nisi paruisset, vim Consulatus minabatur. Ea indignatione plebis exceptum hoc edictum* traditur, *ut Antonius desperato posse obtineri quod volebat, præsente Tribunorum numero contentus, tollere comitia cogeretur.* At Cæsar missis circa patris colonias certis hominibus veteranos sollicitabat: idemque per alios agebat apud legiones, quæ cum Antonio iturę in Galliam, ex Macedonia modo reverterant. Tum quoque eorumdem Tribunorum opera *deponere simultates suas* in Capitolio professi sunt. nequidquam. mox enim Antonius quosdam ex præsidio suo ad consilium amicorum adduxit, *quos sibi Cæsaris dolo parare insidias* diceret. nam ad priorem metum somnio factus erat timidior: prima nocte postquam reconciliati in Capitolio fuerant, dextram suam ardere fulminis ictu imaginatus. Iterum reconciliantur, et iterum contendunt. Plut. Ant. cap. 21. Appian. Senec. de Clement. 1. 19.

XXX. Neque Cæsaris accipere purgationem voluit: quamquam insontem insimulare ficto crimine videretur. Qui tamen eo tempore prudentes & boni viri habebantur, & credebant factum, & probabant. Jam enim Octavianus per Ciceronem ad Senatum se adplicare cœperat. Sed non admissus ab Antonio cir- Cæsar se purgare volens, ab Antonio non admittitur. Cic. Phil. 10. 3.

Vell. 2. 60. 3. Cic. Famil. 12. 23. Plutarch. Suet. Aug. 12. 7. Appian.

ea fores ejus expostulabat, *se imò quotidianis insidiis peti*; multáque in caput suum exsecratus, si merito argueretur, judices poscebat. Quum prodiret ad eum nemo, *ipsos se Antonii amicos judices ei ferre* dixit: postremo abiens elara voce testatus est populum, *si quid sibi adcidisset, penes Antonium necis suæ caussam fore*.

Antonius plebem conciliat. Cic. Fam. 12. 3. & Phil. 11. 6. 5. 7. 6. 5. & 13. 18. & ad Att. 15. 19. Plutarch. Dio.

XXXI. Acerbioribus igitur, ut solent post reconciliationes, odiis, ad comparanda sibi præsidia, eademque detrahenda inimico, uterque properabat. Antonius adliciendæ plebi statuam Cæsaris posuit in Rostris, inscriptam, *PARENTI OPTIME MERITO*: deinde legem Agrariam per Lucium fratrem promulgabat, *Pontinas paludes* divisurus, quamlibet siccatæ nondum erant. Ea lex per vim perlata: septemviri dividendis agris creati, quos inter & C. Antonius fuit, tum maxime Prætor. Tres enim fratres eodem tempore totidem gerebant magistratus, magnum ad qualibet audenda robur.

Casilinum coloniam deducit. Cic. Philip. 2. 2. 40. & Fam. 12. 13. et Phil. 2. 8. 2 et 5. 3. Appianus. Dio.

XXXII. Et legis quidem istius tanta fuit apud dementem populum gratia, ut L. Antonio statua equestris inaurata in Foro poneretur, in qua inscriptum erat, *QUINQUE ET TRIGINTA TRIBUS PATRONO POPULI ROMANI*. sed & equites aliam posuerunt, item adscribentes, *PATRONO*; & aliam novo exemplo tribuni militum, qui in exercitibus Cæsaris fuerant. Eo tempore Casilinum coloniam deduxit M. Antonius, quo Cæsar paulo ante deduxerat; quum in eam coloniam, quæ esset auspicato deducta, dum esset incolumis, novos adscribi colonos liceret, nova colonia non posset jure deduci. Sed Antonius quidlibet honestum putans, quod firmandæ potentiæ esset, multa moliebatur cum fratribus. Provincias adimebant aut dabant, aut prorogabant contra legem Juliam, qua nulla poterat esse publice utilior; Tribunorum ad hæc usi opera, quos Marcus pecunia suos fecerat.

Sex. Pompeii va ia fortuna. Strab. lib. 3. Dio. Appian. lib. 4. Civil. Vell. 2. 73. 2. Cic. ad Attic. 15. 20. 16.

XXXIII. Interim & Sex. Pompejus Antoniorum operâ revocatus excessit Hispania: in qua post fratris interitum copias haud contemnendas paraverat. Quum enim aliquandiu in Lacetanis latuisset, latrocinio se tolerans, paulo post pluribus ad eum ex Mundensi fuga coëuntibus, Pompejum ausus profiteri, Lacetanorum juventutem induxit, ut se in Bæticam sequeretur. Venit ad eum & ex Africa Regulus Arabio, quem paterna ditione Bocchus atque Sitius expulerant. His auxiliis multas occupavit urbes: quarum deinde præsidio vim Carinatis elusit, cum majoribus copiis à Cæsare missi. Posteà eum successore Carinatis Asinio Pollione Prætorio bellum clarissimum gessit, Cartejæ cum una legione receptus, Eboram deinde oppugnavit cepitque. Eadem die de morte Cæsaris cognovit. inde ad sex legiones, quas in ulteriore provincia reliquerat, rediit: missis Romam ad Consules literis, *ut sibi ad larem suum liceret reverti: exercitus omnes dimitterentur*.

Pollionem Asinium vincit. Dio.

XXXIV. His deinde successibus firmior, quum ad eum quotidie multi confluerent. Asinium mors Cæsaris & sequutæ illam turbæ plurimum debilitarent, Carthaginem novam obsidere ausus est. At quum per absentiam ejus premi socios suos à Pollione audisset, cum valida manu congressus, claram victoriam obtinuit, virtutem ejus plurimum adjuvante casu. Forte acciderat, ut Asinio in fugam acto, pars tamen exercitus strenue repugnaret; ambiguam factura victoriam, nisi eodem tempore & paludamentum, quod inter fugiendum abjecerat Pollio,

lio, vidissent inter hostium manus, & *Pollionem interfectum* audissent. Ejus nominis errore, nam illustris eques duci cognominis ceciderat, simul conspecta vestis, tanquam amisso duce exterriti cesserunt. Ab hoc tempore potens pollensque Pompejus, omnem fere ulteriorem Hispaniam recepit, donec M. Lepidus citeriori præfuturus, in proximam Galliam venit.

XXXV. Is auctoritate sua Pompejum adduxit ad pacem, effecitque ut discederet ab armis, Senatus illi septies millies, quantum ex bonis ejus paternis Cæsar redegerat, & oræ maritimæ præfecturam daret. Quę res eo confiei facilius potuit, quod salvis Cęsaris actis fiebat: quippe Cęsar extremo tempore cunctis, etiam quibus nondum ignovisset, sine exceptione pristina jura reddiderat. ut non novum ei dandum beneficium, sed confirmandum quod dedisset Cæsar videretur. Adjuvitque Antonius, amicus & propinquus Lepidi, odio quoque Cęsaris inimicum ejus paternum corroborans. Pompejus deducto ex Hispania exercitu, concessit Massiliam, ut interim quid in Urbe fieret specularetur. M. Lepido honores ab Senatu habiti, statua equestris inaurata in Rostris posita, cum inscriptione preclara: mox & triumphus absenti, rebus gestis non maximis, decretus.

Senatui per Lepidum reconciliatur. Cic. Phil. 13. 4. 5. 15. 13. 4. Sueton. Cæs. 75. 6. Dio. Appian.

XXXVI. Interim ad vim & arma res spectare cœpit, quum Antonium Consulatus viribus pręvalidum, Octavianus ętate & injuria favorabilis, & adsumpto Cęsaris nomine oppugnaret. Idcirco Antonius A. D. VII. Id. Octobr. Brundisium exivit, legionibus Macedonicis quatuor occursurus, ut pecunia sibi conciliatas ad Urbem adduceret, magno timore civitatis. Contra Cęsar in Campaniam excucurrit, primumque a Calatia, mox à Casilino veteranos evocavit, infensos Antonio, qui novos colonos superinduxerat. Sed pecunię magnitudine excitabantur, quingenis donati denariis. Inde Capuam profectus, magna centuriata manu Samnium petiit, Calibusque & Theani ęterisque municipiis, summo omnium favore exceptus paucis diebus justum exercitum coëgit promptus adolescens.

Antonii et Octaviani paratus ad bellū. Flor. 4. 4. Dio. Cic. Fam. 12. 23. et Phil. 3. 2. 5. 8. et ad Att. 16. 8. 9 Vell. 2. 61. 2. Suet. Aug. 10. 7.

XXXVII. Inde consilio Ciceronis recurrens in Urbem ad decem millia hominum sub uno signo, neque omnes more militiæ perarmatos, quasi præsidium suum adduxit. Trepidabant Urbani, hinc Cæsarem, inde Antonium venire cum copiis; neutrius perspecta voluntas, & quia nuper in Capitolio conciliatos viderant, ne hæc ex compacto gererentur, metuebant. donec eos confirmavit Canutius Tribunus plebis profectus obviam Cæsari, & proposito ejus cognito, prædem se offerens Reipublicæ, introductoque adolescente, qui ad secundum lapidem juxta fanum Martis consederat, verba in hanc sententiam fecit, continua rabie lacerare Antonium solitus: *Miro quodam fortunæ ingenio reor in hæc tempora, quo Rempublicam extraordinaria pericula circumstant, extraordinarium quoque præsidium adcessisse. quis enim tantum aut furorem hominum, aut benignitatem deorum præscire atque prædicere potuisset?*

Canutius adducto in Urbem Octaviano. Tacit. 1. 10. 2. Cic. Att. 16. 8. Dio. Appian. Vell. 2. 69. 3.

XXXVIII. *A consule patriam oppugnari publicis viribus, à privato defendi domesticis copiis. in illo nihil esse quod non oderis, vituperes, timeas; in hoc omnia præclara & salubria, pietatem, consilium, virtutem! Cavete enim quidquam aut perniciosius publicè Antonio, aut Cæsare salubrius posse cogitari. M. Antoniū quis vestrum non novit, tamquam digitos suos. ejus luxū, libidines, crudelitatem,*

In Antonium invehitur.

rapinas quis ignorat? nec repetam quæ coram toties objeci vobis audientibus: ad præsentia tempora vos respicere jubeo, & magnitudinem periculi, quod vobis denunciat, diligenti æstimatione metiri.

Ejus rapinas coarguit. Cic Phil. 2. 38.

XXXIX. *Homo ex magnis opibus per temporum miseriam subito paratis, deinde turpissime dilapidatis repentè egenus, post necem Cæsaris abundare copiis cœpit. Quæritis unde? quamquam quid opus est quærere, quod scitis omnes. Quantum illi pecuniæ nocte quæ mortem Cæsaris est insequuta, Calpurniæ timor dedit in manus? quantum creditis ex interpolatis Commentariis Cæsaris, ex innumerabilibus chirographis redactum? qua nundinatione nullus umquam fuit quæstus copiosior. Regna, provinciæ dantur, adimuntur, tanti videlicet, quanti redimere hæc cupientium desideria paciscuntur. datur civitas aliis, aliis immunitas; restituuntur exsules, minime profecto gratis*

Consilia traducit. Freinshem. ad Dion. 45. 5 26. Cic. Att. lib. 8. et Famil. 12. 3.

XL. *Jam una rapina ad Opis septies millies sestertium sublatum nostis. Nunc etiam municipiis imperari audimus pecuniam. Tantis instructus divitiis, maximo præditus magistratu, provincia & legionibus auctus, quantum possit, videtis: quantum velit, nisi ipsi creditis, ego vobis neutiquam persuasero. Pauci admodum dies sunt, quum in concione vestra palam professus est, locum me apud eos quærere, quibus se salvo in civitate locus esse non posset. quæ de Principibus Senatus alio tempore dixerit, quos & auctores Cæsarianæ necis, & mearum actionum aperte nominabat, meministis.*

Vocem ejus invidiose repetit. Cic. Phil. 5. 8. 3. 12. et Epist.

XLI. *Neque est, ut meo aut illorum periculo rem transigi posse putetis: nostro sanguine contentum Antonium fore, nostris facultatibus. vos vero si non honoratos apud eum, at certe tutos fore. Recordamini quam ille vocem nuper admodum pro Castoris sedens jecerit, qua nulla sane potuit audiri crudelior, quum pro solita sua impudentia stultitiaq; haud dissimulanter diceret,* nisi victorem, victurum esse neminem. *Quid potuit apertius? aut quibus aliis verbis bellum internecinum efficacius denunciaret? Adversus hoc tam cruentum atque horribile monstrum, velut alter Hercules Octavianus se opposuit, ætate puer, audacia prudentiaque nemini clariss. virorum postferendus.*

Octavianum contra extollit.

XLII. *Quod fuit hujus adolescentis durissimo difficillimoque suo tempore consilium? quanta moderatio? quàm sapienter domesticum vulnus, quàm patienter inimicorum injurias tulit? Carere illum sicut hujus ætatis ardore, ita omnino animo credidissemus, nisi præsenti documento palam ostenderet, neminem sibi hac quidem parte comparari posse. Tot illustres viri, summis usi honoribus, duces veteres, triumphales, indefensam Rempublicam sinerent; nisi hic nobis subito extitisset, qui nullis instructus publicis præsidiis, paucos intra dies, quàm eum proficisci ex Urbe vidimus, tot millia fortissimorum virorum adduxit præsidio publicæ libertatis.*

A virtute simul & modestia.

XLIII. *Hic nobis munere deorum datus est adolescens, in quo, etiam qui sententiis invicem discedunt, pari amore consentiant. Alii Cæsaris acerrimam mentem, admirabilem celeritatem, imperterritum animum desiderant. hæc omnia nobis iste regenerat. sunt qui nimis cupidum potentiæ fuisse putent. pluraque bella è re sua quàm publica gessisse, nec in honoribus modum novisse, nec in imperio finem. hic igitur, pro illo Cæsar placeat, qui sibi nihil præterquam*

salutem & libertatem petens; cæteros labores suscipit pro Republica, nullo honorum aut imperii desiderio, sed leges & jura civitatis valere postulans.

XLIV. Hæc atque talia quum Canutius disseruisset, Octavianus verba facere ad populum cœpit, *Memoriam patris* invocans, *& quæ ille pro Republica prospere, erga populum Romanum liberaliter, adversus inimicos clementer fecisset.* deinde flexit *ad spes suas modeste commendandas, quoniam per ætatem commemorare res gestas nullas posset*: postremo accusavit *Antonium, injurias suas publicasque profectas ab eo* coarguens, *quibus coactus exercitum contraxisset. Adesse veteranos patris sui, mente omnes eadem, uti patriam defendant, eique operam & obsequium contra quemcumque forct opus, & in præsentia contra Antonium polliceantur. Id unius ore omnes profiteri.*

Octaviani oratio ad populum. Dio.45.3.16. Appian.lib.3. Civil.

XLV. Sequutus ad hæc multitudinis clamor, faustæque in Octavianum voces. Cęterum non idem veteranorum sensus erat, qui eum pugionibus veste tectis circumstiterant. Exciti enim tanquam ad componendas Cæsaris & Antonii controversias, aut si abnueret Antonius, Cæsarem tutaturi, aut etiam si res ita ferret, pœnas sumpturi de percussoribus, ægre ferebant, se adversus Antonium, modo ducem suum, nunc Consulem adhiberi. Igitur catervatim abire cœperunt, alii palam indignati, pars *arma sua non adportasse* caussantes; *nec alienis perinde uti.* Cæsar dissimulato dolore, quia erat ad vim imparatus, laudatos *quod se deduxissent*, novoque insuper donativo auctos, dimisit: neque ex omni numero plusquam mille, sive secundum eos qui plurimum ponunt, tria millia remanserunt.

Eum destituunt veterani. Appian.

XLVI. Ceteros etiam eito subiit pœnitentia, comparandoque belli lucra cum agriculturæ laboribus, & Cæsaris inescati liberalitate, cito cum armis, tanquam ad illa petenda digressi, ad eum reverterunt. Igitur recepto animo Hetruriam percurrit, Ravennamque & finitima loca, militibus Arretium convenire jussis. dum hæc à Cæsare parantur, Antonius ad Macedonicas legiones Brundusium venerat: acceptusque est gratanter, ob spem donativi, quod tanto uberius futurum sperabant, quanto esset Antonius Cæsare locupletior. nam *domi ejus acervos strui pecuniæ, neque jam numerari, sed adpendi aurum* audierant.

Sed mox revertuntur. Dio. Appian. Cic Phil.5. & 2. 31.

XLVII. Deduxerunt tamen eum in tribunal silentio, quasi prius accepturi rationem, quare ultionem occisi Cæsaris distulisset. Hoc ægre passus Antonius increpavit ingratos, *qui nullum lætitiæ signum adventu suo ederent, cujus beneficio pro Parthica expeditione Italiam habituri provinciam forent.* deinde querelas addidit, *quod emissos à protervo adolescentulo* (sic Cæsarem adpellabat) *corruptores non protinus adduxissent. se tamen inventurum illos: militibusque divisurum sestertios quadringenos.*

Antonium sui quoque relinquunt concionantem. Appian. Dio. Cic.Att. 16. 8.

XLVIII. Hæc in promittendo parcimonia quum à dedignantibus excepta risu esset; ipse contra irasceretur, eo processit ferocia militum, ut cum gravi convitio relinquerent concionantem. Tum ille desiliens, *discetis*, inquit, *imperata facere*: negotioque dato Tribunis, *ut seditiosi sisterentur*, forte duxit decimum quemque, nec tamen in omnes animadvertit. Sic tamen etiam multum cædis fuit, *circiter trecenti supplicio adfecti* traduntur, inter quos & centuriones quidam, viri fortissimi fuerunt. & quod auget sævitiæ speciem, sub oculis Ful-

Ille multos interficit. Appian. Cic Phil.3.24. 5. 8. Dio.

viæ, quæ virum sequuta ad exercitum fuerat, jugulati sunt. Irritatis per hæc potius quam perterrefactis animis, Cæsaris emissarii dolorem militum stimulabant, libellos in castris proponendo, quibus laudata *superioris Cæsaris memoria*, & prædicata *liberalitate adolescentis*, *crudelitas & sordes Antonii* perstringerentur.

Deinde id factum excusat.

XLIX. Horum libellorum auctores conquiri jussos contubernia celaverunt; non præmiis, non pœnis, quæ indicanti aut occultanti denunciabantur, mutabiles. Ea contumacia concussit Antonii animum, & quum interea Cæsaris conatus nunciarentur, iterum ad milites prodiit, excusans, *quod necessitate coactus, in paucos quidem & contra voluntatem animadvertisset. Cæterum ipsos scire, quàm nec sævum se nec sordidum ostenderit Antonius usquam. Sed satis esse querelarum, satis etiam tum delictorum, tum supplicii: centenos illos denarios se pronunciasse non donativi nomine, neque enim id pro fortuna sua facturum, sed quo lætior adcessus suus legionibus esset.*

Romam venit. Cic. Attic. 16. 5. & Phil. 4. 5. 6. 13. 8. et 9. Appian.

L. Nec addidit quicquam: ne cedere militibus timore videretur. denunciavit quin etiam *parendum imperiis suis fore*. Remotis deinde Tribunis, quos suspectabat esse cupidiores Cæsaris, alios præfecit: comiterque adpellatos milites, *diversis agminibus secundum mare superum* jussit *Ariminum pergere*. Ipse cum legione Alaudarum Romam superbo adventu terruit, equitibus in suburbio relictis, militem adcinctum ducens in Urbem, & nocturnis armatorum circa ædes suas custodiis. Sed convocato Senatu Cæsarem accusaturus, effecturusque ut hostis ille judicaretur, in Capitolium adscendit. in aditu Curiæ nuncium ad eum delatum est, *legionem Martiam*, cujus multi centuriones interfecti fuerant, *sublatis signis Albam secessisse, in urbem opportunam & munitam.*

Suspicatur Tribunos plebis. Appian. Cic. Philip. 3. 3. 9 & 5. 5. & 13. 9. Liv. Epitom.

LI. Dum ad hæc subsistit cogitabundus, en aliud nuncium, *& quartam legionem, duce L. Egnatulejo Quæstore, ad Cæsarem se transtulisse.* qua re audita, sic est exterritus, ut abjecto de Cæsare referendi consilio, Senatusconsultum de supplicatione M. Lepido decernenda per discessionem faceret, quo celerius mittere Senatum posset. Nec enim honoris Lepidi caussa vocari Patres jusserat; supervacuis omnino minis adversus Tribunos plebis quosdam, qui minime repugnaturi fuerant.

Sortitionem provinciarum facit. Cic. Phil. 3. 10. 5. 9. & 13. 9. & in Epist. ad Cæsar. juniorem.

LII. Sed ille L. Cassio denunciaverat *mortem, si in Senatum venisset*: D. Carfulenum è Senatu vi & minis mortis expulerat: Tib. Canutium, non templo modo, sed etiam aditu Capitolii per armatos prohibuerat. Sed ejusdem diei vespere sortitionem provinciarum ex arbitratu suo fecit. Cajo fratri Macedoniam, C. Calvisio Africam dedit: cæterorum plerique provincias suas repudiando, nullam fuisse Antonii sortitionem judicaverunt. Ipse neque votis nuncupatis, neque sacrificiis solemnibus factis, ante lucem paludatus ita profectus est ex Urbe, ut templa, Forum, occursum hominum, diem pene ipsum vitaret, in Galliam properans. Sed prius Albam ire statuit, ad revocandas, si posset, legiones: inde rejectus Tibur ad cæteros milites rediit, advocataque concione, jurare coëgit omnes se non esse deserturos.

In eius verba juratur. App. Dio.

LIII. Inter hæc magnus exstitit in Urbe timor, certatimque venerunt Tibur Patres propemodum universi, Equitum pars maxima, & ex ipsa plebe honestissimus quisque, videntesque jurari in verba Antonii à militibus & veteranis,

quorum magnus sane numerus ad veterem ducem recurrebat, ipsi quoque volentes adstrinxerunt se jurejurando, *benevolos fidosque M. Antonio semper fore*: ut mirarentur homines, ubinam illi Romani essent, qui paucis ante diebus concionante Cæsare M. Antonium conviciis fœde proscinderant. Igitur cum splendido satis comitatu Ariminum venit, bona cum spe, fore ut D. Brutus propter veterem amicitiam, sed magis odio metuque Cæsaris, provinciam sibi tradat.

LIV. Sed longe alia Bruto mens fuit, quem exarmari percussorum nemo patiebatur, in ejus copiis maxima spe reposita incolumitatis. neque vero aut Cæsarem metuebat, docte simulantem Pompejanarum partium gratiam; aut credebat Antonio, quem propter infinitam ambitionem, omnibus qui aliquid posse viderentur, infidum atque obliquum esse cognoverat. At Cæsaris animum anceps fatigabat deliberatio, quemadmodum utendum præsentibus foret. Percussores avunculi oderat, Antonium metuebat: atque illos sciens ita vicissim erga se adfectos, sæpe angebatur, ne cum exercitu progressum ambo simul junctis copiis invaderent. Cæsaris anceps deliberatio. Cic Famil. 11.5. Dio. Tacit. l. 10. 1.

LV. Sed cognito, hos inter se commissos esse serio, non dubitans aeriorem ex duobus prius opprimendum esse, Bruto auxilium ferre non distulit, sublato Antonio, ab ejus segnitie haud perinde metuens. Nec enim contemnendus erat Imperator Antonius, & viribus haud spernendis nitebatur. Præter recentem delectum tres habebat legiones Macedonicas; & veteranorum manum, senum quidem, sed in quibus duplo plus roboris, quàm in tyronibus esset. Præterea Lepidus & Asinius in Hispaniis, ille cum quatuor, Pollio cum duabus legionibus & cum tribus in ulteriore Gallia L. Plancus, haud alieni à partibus videbantur. M. Antonii vires.

LVI. Cæsar præter Marciam & Quartam legiones, unam habebat tyronum, veteranorum duas, sed suppletas ex novo delectu. His Albam convenire jussis, Senatui scripsit, hujus auctoritatem maximi facere simulans, delatumque ab exercitu honorem, ut pro Prætore imperium haberet, non accepit. Sed quum duæ legiones, quæ ab Antonio discesserant, inter se ad simulachrum pugnæ concurrissent, spectaculo delectatus, & oblata liberalitatis occasione, iterum quingenos nummos divisit. quina millia pollicitus, ubi re ad prœlium deducta, fortem fidelemque operam navavissent. Cæsaris copiæ.

LVII. Sic excitatis militibus suis, & sparsa largitionum fama insequutus Antonium, in itinere equites, sagittarios, elephantos illius redegit in potestatem minime repugnantes, quod Antonius Suessæ, & passim in castris trucidando qui ei suspecti erant, animos militum vehementer alienaverat. Sed Antonius missis ad Brutum codicillis, *decedere* jubebat *provincia, quo & plebiscito gereret morem, & sibi parceret*. Brutus contra Senatusconsultum misit, quo ipsi data erat Gallia. Tum Antonius diem præstituit, *intra quam nisi decessisset, pro hoste haberetur*. Neque cessit Brutus, quominus nunciandum curaret, *debere Antonium sibi ipsi longiorem diem dicere, ne forte citius quàm vellet ab Senatu hostis judicaretur*. Antonii et Bruti contentiones. Cic. Philipp. 4. 2. 5. 17. Dio. 45. 7. 38. Liv. Epitom. Appianus. lib. III. Civil.

LVIII. Et poterat opprimere Bruti exercitum adhuc in castris agentem; tanto potentior Antonius, sed urbes adire maluit. Ab his quum reciperetur, Bru- Brutus Mutinæ occupata

Cicer. Famil. 12.4.

rus veritus, ne mox nulla pateret sibi, per simulationem decedendi profectus est Mutinam, validam urbem atque populosam, eamque occupavit. & copiis Mutinensium milites suos alere, mactare pecudes, carnemque ad diuturnæ obsidionis exspectationem salire instituit. Habebat autem secum magnam gladiatorum multitudinem, duas legiones veteranas, quibus olim præfuerat, & unam tironum: sed omnes nuper firmos ad res suas tuendas effecerat, ducto in Transalpinos exercitu, multisque castellis captis atque vastatis, & liberaliter donato milite.

Ab Antonio obsidetur. Appian. Cic. Philipp. 4. 1. 2. 4. 6. et ad Brut ep 15. et Famil. 11. 6. Dio 45. 7. 9.

LIX. Igitur neque minis Antonii cesserunt, & Antonius, quum dimittere Brutum nollet, ad prœlium elicere non posset, circumvallare Mutinam cœpit. His rebus in urbe cognitis, redintegratus est apud omnes Cæsaris favor, deque *ipsius & Bruti honoribus in Senatu actum*. *Provincia quoque Gallia* laudata, *quod Antonium non recepisset*. Octaviano *imperium* Ciceronis sententia decretum; *statua*, Philippi: Servii Serviliusque, *ut ante justam ætatem petendorum honorum ei potestas fieret*, censuerunt. Aberant tum Consules, nam & Dolabella profectus in Syriam fuerat: ergo M. Servilius Tribunus plebis, ejusque collegæ A. D. XIII. Kal. Januar. Senatu convocato, proposuerunt edictum Bruti, quibus *seque & exercitum provinciamque in potestate Senatus fore* demonstrabat.

Ciceronis in Antonium actiones. Cic. Philipp. 3. 10. et Attic. 15. 11. et 16 11. Plut. Cic. cap. 67.

LX. Læta igitur Curia, & majora meditante, Senatusconsultum de præsidio factum, *uti C. Pansa, A. Hirtius Consules designati, dent operam, ut Senatus Kalendis Januar. tuto haberi possit*. Interim rescissa sortitione Antonii, placuit *provincias manere apud hos qui obtinebant, neque tradi cuiquam nisi jussu Senatus*. Hæc & ab aliis, sed in primis à Cicerone, qui eadem die tertiam & quartam Philippicas habuit, cupide decernebantur, qui professis in Antonium odiis, multas hoc tempore orationes edidit, quibus rerum ille status eximie depictus est. Nam ille ex itinere, propter filium quem Athenas studiorum caussa præmiserat, in Græciam suscepto, inde trajecturus ad Dolabellam, à quo se passus erat legari, subito erat reversus: Austris reflantibus navigare vetitus, & auditis interim Octaviani successibus, novaque spe Reipublicæ recuperandæ, alacrior.

Servilii Isaurici mors. Cic. Philipp. 2. 5. et Famil. 12. 12. Suid. Ἀντώνιος Μάρκος. Suet. de claris Rhetorib. c. 4.

LXI. Sub hæc tempora P. Servilius Isauricus fatum explevit magno vir natu: sed ad extremam usque ætatem sensibus integris, necnon nonaginta vitæ annis infracta valetudine. Par erat & animi robur bene de Republica sentienti & fortiter loquenti. quibus rebus ita nuper offenderat Antonium, ut in Senatum tuto venire non posset. Unde & Canutio non diu post M. Antonius & C. Cæsar objecerunt, *quod in capessenda Republica Consularis Isaurici sectam sequeretur*. quibus ille respondit; *malle Isaurici esse discipulum, quàm Epidii calumniatoris*. id erat nomen crimenque Rhetoris, quem illi audiverant.

Ejus auctoritas. Dio. Val. Maxim. 8. 5. 6. Virgil. Georg. 1. 467. Iul. Obseq. App. lib. 4. Livil.

LXII. Hujus viri quanta fuerit auctoritas, vel ut mores temporum noscantur, adnotabitur. Forte per Forum incedens, quum testes in reum dari vidisset, loco testis constitit, præfatusque; *sibi nec hominem notum esse, qui caussam diceret, neque cur esset postulatus*: *at improbum sibi videri* dixit, *propterea quod se pedibus incedentem, nullo reverentiæ signo edito, eques præterisset*. Dignares visa judicibus, cur indicta caussa damnaretur.

LXIII. Eodem & sequente anno multa, ut solitum in principio magnarum

calamitatum, prodigia nunciata. terræ motus in Alpibus & in Italia crebri, fulminata navalia, Jovisque Capitolini cella, quæ fuit in fano Victoriæ, aliæque sacræ ædes & statuæ. Tabulæ æneæ ex delubris Fidei & Saturni turbine evulsæ, ad Opis valvæ ædis fractæ. arbores exstirpatæ, tecta convulsa. Fax cælo visa, quales Græci bolidas vocant, ab Ortu ad Occidentem ferri. Trini soles adparuerunt; quorum unus quasi spinea corona cinctus micuit, & posteà paulatim unum in orbem sole redacto, multis mensibus prope ad exitum anni lurida & pallens lux fuit, quasi continuo sideris defectu. Id ostentum mox accomodarunt temporibus, Triumviros denunciatos dictitantes, quorum duo defecturi fuissent, Cæsare superstite, cujus victoriam corona soli circumdata, spicarum figura, frugum ubertatem notasset. Ætna arsit. In Tiberis ostio piscium magna vis relabente æstu in sicco est exposita. Padus etiam inundavit in campos magno adcolentium damno, recedensque vim reliquit ingentem viperarum. Insequuta est pestilentia vehemens per omnem Italiam. Armorum sonitus auditus in Germania de cælo cum cantu tubarum, virorumque clamoribus & equorum decurrentium strepitu, quum tale nihil oculis cerneretur.

Ostenta cælestia. Iul. Obseq. Plin. 2. 26. 3. et 2. 31 et 5. 30. Euseb. Chron. Tibull. 2. 5. Plut. Cæs. cap. 99. Virgil. Ovid. Metamorph. 15. 785. Dio. Stat. Carmin. 1. 2.

LXIV. Voces humanæ majores ex lucis auditæ. pallida simulachra hominum sub crepusculis visa: bos inter arandum humana voce proloquutus, frustra se urgeri; non enim fruges paulo post, sed homines defuturos. infans recens natus loquutus est. amnes constiterunt. terra hiavit. effigies deorum lachrymare & sudare; in quibusdam & sanguineus sudor adparuit. puteorum aqua in sanguinem versa. lupi per fora urbium discurrerunt. sereno cælo sæpe fulguravit. Taurus quum in æde Vestæ immolatus esset, exsiluit. Carmina Sibyllarum jactata, quibus finis Reipublicæ instare prædictus esset. lapidibus multoties pluit.

Bos humana voce loquutus: Virgil. Dio. Appian. Tibull. Ovid. Euseb. Iul. Obseq.

LXV. Hæc in communes valere calamitates credita; sed alia malum significare singulis. Ciceroni, quod consecrata ab eo pridie quàm in exsilium iret Minerva, vi turbinis dejecta & confracta est. Lepido, quòd ante domum ejus canum ululatus auditi, maximusque omnium à cæteris dilaniatus est. Hoc minari Pontifici Maximo crediderunt. illud Antonii & Dolabellæ Consulum alienationem à Republica portendisse, quod in æde Castorum ex eorum nominibus, literas quasdam corvi advolantes rostris exciderent. Sed omnia hæc malorum præsagia propemodum serò adparuerunt. Jam enim ea passim agebantur, ex quibus exarsuræ necessario turbæ erant, discurrentibus utriusque partis ducibus ad occupandas Provincias, cogendosque exercitus, & quæ alia bellis gerendis adparantur. Ex quibus initiis longorum deinceps atque multiplicium certaminum insani tumultus exstiterunt.

Ciceroni et aliis oblata portenta. App. Virgil. Dio. Cic. Famil. 12. 25. et Phil p. 4. 4. Liv. Epitom.

FINIS LIBRI CXVII.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M. BRUTUS in Græcia, sub prætextu Reipublicæ, & suscepti contra M. Antonium belli, exercitum, cui Vatinius præerat, cum provincia in potestatem suam redegit. C. Cæsari, qui primus Reipublicæ arma sumpserat, proprætoris Imperium ab Senatu datum est cum Consularibus ornamentis; adjectumque, ut Senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit; Missique ad eum ab Senatu legati de pace, parum ad eam componendam valuerunt. Populus Romanus saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium prætorem cum exercitu potestati suæ subjecit.

Brutus & Cassius ex Italia proficiscuntur. Plut. Brut c. 32 Cic. ad Attic. 15. 9. 11. & 16. 4. 5. Famil. 11. 3. et Philip. 10. 4. Dio.

HOC idem tempus M. Bruti, C. Cassii contationem abrupit, quorum anceps hactenus, & varie impedita deliberatio fuerat. Romam reverti periculosum erat, manere in Italia, suspectum. & si ad impositam Provinciam adcingerentur, contumeliosum videbatur. Brutus enim in Asia, Cassius in Sicilia frumentum emendum, atque in Urbem mittendum curare debebant. Præbuit tamen illud negotium & colligendarum classium facultatem, & prætextum ducendi moras, si forte casus aliquis exsisteret. nec interea desistebant tueri dignitatem ut poterant, & literas atque edicta in Urbem mittere.

Brutus dissimulanter quærit vires. Dio 47. 3. 2. Plutarch.

II. Sub autumnum deinde per Lucaniam pedestri itinere Veliam accessit Brutus, atque inde transjecit Athenas. paucisque dein diebus eum sua classe discessit Cassius. Jam enim desperaverant, qualem volebant, obtineri Rempublicam posse: & quia Cæsar Octavianus jam se commoverat, nesciebant quantum huic recte crederetur. Et primo quidem tempore Brutus eum Philosophis conversando, videbatur abjecisse rerum aliarum curam. sed tamen & nobiles juvenes, qui Athenas studiorum causa profecti fuerant, sibi dissimulanter adjunxit. in quibus & M. Ciceronem M.F. & in Macedonia per Herostratum quemdam tentavit animos eorum, qui copiis præerant. Interim Athenienses ei & Cassio statuas æneas, juxta Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, tanquam horum imitatoribus ponendas locaverunt. Hæc agentibus C. Cæsarem coacto exercitu Senatū defendere contra Antonii dominationem & injurias auditum est.

Mox palam copias contrahit. Liv. Epitom. 110. Cic. Philip. 11. 13. Plutarch. App. lib. 4. Civil.

III. Igitur sub prætextu Reipublicæ & belli Antoniani Cassius in Syriam contendit, jam inde à Quæstura benevolam & familiarem; Brutus Græciam atque Macedoniam occupaturus, facile contrahebat reliquias Pompejanorum exercituum, quæ tum adhuc per Græciam vagabantur: etiam quos à Dolabella nuper advectos morbus aut oblivio sacramenti retinuerat, ultro adfluentibus.

Igitur professo jam consilio, ad ostium Caystri perrexit, Romanis navibus obviam, pecuniam cum M. Apulejo Quæstore, qui tradita C. Trebonio Provincia decedebat, in Italiam portantibus. Ab hoc Apulejo, perquam amico sibi homine, Brutus & copias accepit, & talentum sexdecim millia, ex tributis atque vectigalibus Asiæ. Vell. 2. 62. 3. Cic. Epist. ad Brut. 1. 7.

IV. Quum inde Samum reverteretur, forte natalis erat Bruti. eoque ob rem feliciter confectam hilarior, poculum in convivio poposcit grandius, idque manu tenens, alta voce retulit Græci Poetæ versus, *à fato se & Phœbo Apolline pessumdari*. Hæc vox quia nulla adparente caussa erat jacta, vim præsagii deinde habere visa est: utique postquam ultimo prœlio sive ipse, sive Cæsar & Antonius, (utrumvis enim traditur) signum militibus dederunt *Apollinem*. Sed hæc posterioris paulo temporis sunt. at tum quidem Brutus erectus ad conatum comparandi exercitus, etiam Veterem Antistium induxit, ut daret ei ex sua pecunia vicies, seque ipsum offerret ac conjungeret partibus. Sed & equitatum, qui in Syriam ducebatur bipartito, intercepit. quingenti equites à Cinna Quæstore ad Brutum in Thessalia discesserunt: cæteros, qui per Macedoniam ducebantur, Cn. Domitius à legato Syriaco abduxit. Legio quam legatus Antonii L. Piso ducebat, Ciceroni adolescenti se tradidit. Ejus ominosa vox. Appianus. Plutarch. Val. Maxim. 1. 5. 6 Cic. Philipp. 10. 6. 11. & Epist. ad Brut. 1. 11.

V. Interim & ipse profectus Demetriadem, armorum ingentem copiam, quæ jussu Cæsaris transportata in Græciam, tum ad Antonium reportabantur, occupavit. Inter hæc summa celeritate, nequidquam retinente Senatu, C. Antonius Prætor adfuit, Q. Hortensio successurus, qui Macedoniam obtinuerat. Sed prævertit Brutus, provinciamque tradente Hortensio proconsule accepit, delectusque in ea, ejusdem Hortensii summo studio habuit. Vicinos etiam Reges atque tyrannos adjunxit sibi: magnaque iterum auctus est pecunia. Quippe Thracis cujusdam Reguli conjunx Polemocratia, cujus maritus occisus dolo æmulorum fuerat, cum filio & thesauris se contulit ad Brutum, ejusque fidei omnia tradidit. Macedoniam Bruto tradit Q. Hortensius. Cic. Philip. 1. 5. 6. & 13. 15. Liv. Epitom.

VI. Brutus puero Cyzicum amandato, donec in paternum imperium restitui posset, aurum atque argentum, cujus magna vi erat potitus, signare instituit. His rebus acceptis C. Antonius cum septem cohortibus contendit Apolloniam, ad occupandum Illyrici exercitum. Tres legiones P. Vatinio proconsule apud Apolloniam & Dyrrhachium habebantur. Cum his paulo ante res in Dalmatia & Illyrico gesserat Vatinius, deficientibus denuo post Cæsarem barbaris, & aliquot oppida ceperat, ex quibus rebus Imperator est adpellatus. Sed postea ob acceptum detrimentum, amissoque Bæbio viro Consulari (forte ex infectis à Cæsare fuit) Dyrrhachium se receperat. P. Vatinius exercitum habet. Cic. Famil. 5. 9. 10 11. Appianus.

VII. Istum exercitum M. Bruto tradidit, apertis Dyrrhachii portis non sponte, semper enim adversatus his partibus, & pro ingenii quadam pravitate Bruto fuerat; sed milites continere invalidus, apud quos in odio semper habitus, tum etiam propter adversam valetudinem in contemptu erat. Clausit tamen portas; & insolito casu adjuvante facile repulisset Brutum, si studia militum habuisset. Quippe Brutus, ut accidere quandoque ajunt per altam nivem ambulantibus, morbo correptus, quem *boulimiam* Græci vocant, ingenti desiderio cibi deficiebat. & quia cum expeditis valde properaverat, longe à tergo relicti erant commeatus. Igitur ad portã oppidi progressi milites, *panem* à vigilibus petierunt. Eum Bruto tradere cogitur. Appianus lib. 4. Civil. Dio. 47. 326. Vell. 2. 69. Plutarch. Sympoliac 6. 8. & Bruto.

Bruti auctoritas. Velleius. Plutarch. Cic. Philip. 10. 6. & Fam. 5. 9.

VIII. Atque illi intellecta Bruti necessitate, continuo adfuerunt ipsi cum cibariis & vino. Tanta enim erat Bruti dignatio, ut cuilibet ducum anteferendus videretur. Igitur hos quidem recepit volentes; sed quia honestius putabat, ab Imperatore accepisse legiones, quàm si contra voluntatem ejus cui commissæ fuerant, ad se pellexisset; in literis ad Senatum aliquam Vatinii mentionem fecit. Cæterum eam non admodum fuisse aut factam ex animo, aut creditam, vel inde colligas, quod Cicero, quum ab Senatu honores laudesve decerni censeret, Vatinii, quamquam olim reconciliati, mentionem insuper habuit.

Urb. cond. ann. 1710. Hetrusci aruspicis vox et factum singulare. Dio. Macrob. Saturn. 1. 16. 16. Plut. Camill. 20. 11. Liv. 6. 1. 26. Appian.

IX. Dum hæc aguntur, ob multiplices prodigiorum terrores, & præsentia mala novi Consules A. Hirtius & C. Pansa (nam is magistratum hoc anno gessit, quamquam proscripti filius) Senatum Kalendis Januariis convocarunt, ne tum quidem finis minarum fuit; & quum de more sacrificarent Consules, lictorum unus non adparente caussa repente concidit mortuus. Igitur neque sequenti biduo cessatum; sed Senatus habitus est etiam postridie Kalendas, quamquam antiquo Pontificum decreto postridie omnes Kalendas, Nonas, Idus, atri dies haberentur. Sed inter procuranda prodigia exstitit aliud omnibus minacius. quippe adcitus ab Hetruria aruspex *reditura* respondit *Regna, qualia olim fuisent, cunctosque servituros. se uno excepto*, atque hæc fatus compresso spiritu cecidit exanimis.

Cæsaris in favorem multa decreta fiunt. Cic. Famil. et Philipp. 5. 1. 6. 1. 17. et epist. ad Octavian. Dio. 46. 1. I. 5. 2. Vell. 2. 61. 4. Sueton. Aug. 10. 7. Liv. Epit.

X. Decretum tamen posteà est, *ut Hostilia Curia reficeretur, & locus in quo navale prœlium fuerat editum, complanaretur. Minervam quoque Ciceronis reponi* placuit, cujus circum hæc tempora contra Antonium actiones, nemo melius exposuerit ipsius eloquentissimi viri Philippicis, quarū quæ quinta inscribitur Kalendis est habita; sexta vero, post triduum. His quamquam Fufius Calenus, & alii quidam obstrepebant, obtinuit tamen factio Cæsaris, eique prius decreta confirmavit, *statuā equestrem in Rostris, cum ætatis ejus adscripta notatione, utque proprætore bellum cum Consulibus adversus M. Antonium gereret Consularibus ornamentis.* adjectum etiam, *ut Senator esset, sententiamque loco Prætorio diceret: ejusq; rationem sic haberi in omnibus, quasi anno superiore Quæstor fuisset.*

Antonii mater, uxorque pro eo deprecantur. Cic. Philip. 5. 19. Liv. Epitom. Dio. Appian.

XI. *Militibus decreta pecunia ex ærario, quantum iis victoriæ caussa Cæsar promisisset, & quam expendisset Cæsar privato consilio parandis copiis, ea de publico redderetur. utque iis militibus qui discessissent ab Antonio, statim atque finitum bellum esset, missio daretur, agrique dividerentur.* His ita constitutis, quum opinione omnium pro hoste judicato Antonius haberetur, mater ejus, uxorque & filius puer tota nocte deprecabundi discurrerunt per Senatorum domos; & interdiu quoque in Curiam euntes fletu & precibus, & ad genua se projiciendo singulorum, moverunt multorum animos, ut tam repentinam fortunæ mutationem non sine misericordia intuerentur.

Ad eum Senatus legatos mittit. Liv. Epitom. Appian. Dio. Cic. Philip. 5. 2 et 12. 7. et 6. 3. 6. 2. et epist. ad Cal. Junior.

XII. Hoc videns metuensque Cicero vehementi rursus oratione adcendit indignationem Patrum: sed à L. Pisone familiari Antonii mitior dicta est sententia, placuitque ex ea *mitti ad Antonium legatos, qui pro Gallia offerrent Macedoniam*, cætera mandata perscripta sunt durius, quod id negotium Ciceroni Senatus imposuerat: *Ut ante certam diem discedentibus militibus* (*Kalendæ Februariæ* prædicebantur) *fraudi ne foret, fuisse cum Antonio. qui neglexissent id facere) pro hostibus haberentur. Antonius à Mutina confestim discederet, exercitum cis Rubiconem*

intra diem dictam reduceret, dum ne propius Urbem Romam ducentis millibus admoveret: provinciam ne depopularetur: neve delectus in ea haberet: esset que in Patrum Conscriptorum & populi Romani potestate.

XIII. Neque multo post, priusquam reverterentur legati, *tumultum* esse decreverunt, vestitumque mutaverunt Patres, populo quoque sumente saga, Cicerone principe, qui pridie non. Febr. descendit ad Forum sagatus, quum reliqui Consulares togati vellent descendere: quod solebant eo honore functi, quamquam erat in sagis civitas. Senatusconsultum quoque factum, *ut L. Munatius Plancus ex Comata Gallia, & ex Narbonensi Lepidus*, de quibus bona tum erat opnio, *auxilio Consulibus & Bruto essent*. Missi sunt ad Antonium tres Consulares Ser. Sulpicius, L. Piso, L. Philippus, principes civitatis. Ex his Sulpicius, qui ætate cæteros anteibat, quum jam prope castra venisset, fato functus est; cæteri metu an alia caussa incertũ, nihil egerunt amplius, quam ut mandata porrigerent. Civitas saga sumit. Dio. Cic. Philipp. 8. 1. 24. 2. 11.9.1.7.8.13; 9. 9. 1. Famil. 10. 33.et epist. ad Cas. Iun.

XIV. Accepit ille gaudens caussam sibi datam ab Senatu hostiliter agendi. Quamobrem in conspectu legatorum Mutinam verberavit tormentis: & multa statim in Senatum, in Ciceronem, in Octavianum coram iisdem effudit: *Mirari quod Romæ sint qui Cæsarem optime de Republica meritum pro tyranno & hoste habeant; Ciceronem non habeant, qui servatus à Cæsare, quum necari jure potuisset, hanc ei referat gratiam, ut percussores ejus potiores habeat amicis omnibus: Decimum donec recte fecisset, habuerit odio; idem nunc parricidam diligat. huic conservatam provinciam velit à solo Cæsare datam; Antonio eat ereptum quam habeat populi Romani beneficio. Sed & Patres Conscriptos pravis consiliis uti, qui in gratiam pueri* (Cæsarem notabat) *se adficerent injuriis. Dari præmia militibus, qui à se desciviſent, eis Senatusconsulto essent dati: minas denunciari his, qui maneant in officio. Eam vero rem tam ad suum incommodum, quàm Reipublicæ detrimentum, depravata in tantum disciplina, pertinere.* Antonius in Ciceronem invehitur. Cic. Philipp. 8. 7. App. Dio.

XV. *Se tamen adsensum esse decretæ oblivioni, propter viros duos Cassium & Brutum. Sed quando ipse & Dolabella hostium numero habeantur, non aliam ob caussam, quàm quia jure data retineant, se quoque irritam pactionem illam oblivionis facere, quàm hi quorum ad beneficium ea res pertineret, priores violassent.* Dedit deinde vicissim mandata iisdem legatis perferenda Senatui: quamquam & ipse legatum mitteret L. Varium Ædilitium hominem, compotorem suum, cui propter morum turpitudinem cognomentum erat inditum *Cotylæ*. Mandatorum ea fuit summa, *futurum se in potestate Senatus, amore pacis & patriæ. Ciceroni, à quo profecta sciat, quæ nomine Senatus scripta fuissent, hæc respondere: sibi concessam plebiscito Galliam, jusque datum bello Decimum prosequendi, lege contempta repugnantem. adeoque si perstet, pœnas ab eo sumpturum uno percussorum pro omnibus, ut tandem exsolvatur piaculo Senatus, quo per Ciceronem Decimo opitulantem se obstringat.* Eius mandata ad Senatum. Cic. Philipp. 8.8. et 11. 6. et 13. 12. Famil. 12.4. Appian. Dio. Plut. Anton. cap. 24.

XVI. Hæc legatis Senatus injuncta. Modestiora per Varium, tectiora certe, nunciavit: *Provinciam*, his enim verbis usus est, *remitto: exercitum depono: privatus esse non recuso: omnia obliviscor. in gratiam redeo: si legionibus meis, & si equitibus, & si coborti Prætoriæ prædam agrosque dederitis: & quibus ego atque Dolabella dedimus agros, eos tenere patiamini.* Postulavit præterea uti chiro- Acta ej firm. Cic. Philipp. 10. 8. 8.

graphorum atque commentariorum Cæsaris obtentu facta sua atque collegæ decreta manerent: ne tangerentur rationes ad Opis: ne fraudi esset septem viris agrorum dividendorum, quod egissent: cæterisve qui secum essent, & adversus leges commisisse dicerentur: ne sua judiciaria lex abrogaretur. Ut pro Togata Gallia Comatam provinciam haberet, cum sex legionibus, iisque suppletis ex D. Bruti exercitu, non solum ex delectu suo: tamdiuque ut obtineret, quamdiu M. Brutus, C. Cassius Consules prove Consulibus futuri in provinciis essent.

Antonius hostis judicatur. Dio. Vell. 2. 65. 1. Appian. Cic. Philipp. 5. 12 et 8. 11. et ad Cæs. Jun.

XVII. Hoc addebat, ut potentes viros demereretur; simul Cæsari sollicitudinem immitteret, ne cum his conjungeret vires Antonius, si nimis ab eo premeretur. Non enim erat ullum concordiæ studium Antonio: nec aliud agebat his mandatis, quàm ut colorem quæreret bonæ caussæ, Senatui se permittens; sed has conditiones adjecerat, quas neque recepturus Senatus esset, neque Cæsar pateretur. Qua enim ratione hic aut interfectores patris sui Consules creari sineret: aut Antonianis copiis paria decerni præmia, quàm decreta suis essent: atque per hoc Antonii apud milites auctoritatem & potentiam adaugeri? Neque dubitatum est, quin extemplo hostis Antonius judicaretur: militibus alia diceretur dies, *uti* nimirum *cum Antonio fuisse fraudi non esset his, qui ante Idus Martias eum reliquissent, & aut ad Consules, aut ad Cæsarem, aut ad Brutum adissent.*

Ciceronis in ea re studium. Dio. App. Cic. Famil. 11. 24. et Philipp. 8. 8.

XVIII. Consulibus permissum, *ut Rempublicam defenderent, viderentque ne quid ea detrimenti acciperet.* In hæc quia ingenti pecunia erat opus, *quintam & vicesimam facultatum omnium conferri* jusserunt. Hoc tempore præcipua Ciceronis opera fuit, quotidianis ferme concionibus populum hortantis. hinc & armorum magna vis gratuito fabrorum labore, & variis nominibus pecuniæ collectæ. Antonii præsertim amicis auctore eodem impensæ graves injunctæ. quas illi sane sustinebant alacriter, tamquam reipsa criminationes refellerent. Etiam municipia Italiæ opes suas conferebant, principibus pecuniæ pollicendæ Firmanis. quibus ob eam rem actæ erant ab Senatu gratiæ: quemadmodum & Marrucini, qui *ignominia notandos* censuerant; *quotquot militiam subterfugissent*: & L. Nasido Equiti Romano, cujus hortatu non milites modo facti vicini, sed etiam facultatibus sublevati fuerant.

Romæ tributa iterum inducuntur. Cic. Philipp. 4. 27. 14. Famil. 11. 24. 25. 12. 30. et 12. 30. ad Brut. 2. 6. 18. et ad Cæsar. juniori. Plutarch. Æmilio c. 63. Dio.

XIX. Patavini quoque rejectis Antonianis, pecunia, militibus, & quod maxime deerat, armis Consules & Cæsarem juverunt: horumque studium alii Transpadani, qui prius Antonio favere putabantur, imitati sunt. Sed eò perventum erat, ut Urbem, jam inde à triumpho Pauli Macedonico immunem a tributis, subire insolitum onus, pecuniam dare, contribuere, solvere oporteret. Nam & Mutinensis Brutus valde urgebatur inopia: & Marcus non abundabat. & ad vocem tributi quotidie obdurescebant homines: quæ supra annos centum viginti vix audita in Urbe fuerat. Et renato in Africa bello, etiam Q. Cornificius pecuniam petebat. Igitur & Senatores in singulas tegulas sive propriarum ædium sive conductarum quaternos obolos pependerunt. Maxima enim erat rei nummariæ difficultas publice, ut etiam annuos prætermitti ludos oporteret, præterquam paucos obiter factos, & dicis caussa.

Bruto et Cassio multa decernuntur.

XX. Igitur M. Bruto, qui per eadem tempora *provincias & exercitus à se occupatos retinere* jubebatur, Senatusconsulto permissum, *uti pecunia, si*

qua opus sit, & exigi possit, utatur, exigatque à quibus videatur: ad rem militarem mutuam sumat à civitatibus, frumentumque imperet. Eodem Senatusconsulto laudatus est *Q. Hortensius*, jussusque *cum Q. Capione proconsule & legatis suis Macedoniam provinciam obtinere, quoad ei ex Senatusconsulto successum sit.* Sed & C. Cassio decretum, *uti Syriam obtineret cum imperio, bellumque cum Dolabella gereret.* Q. Cæpionis nomine non alium nisi M. Brutum intelligi monendum est, qui nomen illud prænomenque, quum ab Servilio Cæpione avunculo esset adoptatus, adsciverat. Dum hæc in Antonium Romæ fiunt magno plerorumque studio, non defuerunt qui partes ejus modis omnibus tutarentur. Ex quorum numero adversus Senatusconsultum, quo contra Rempublicam fecisse existimabantur, ad Antonium profecti sunt Prætores ejus anni duo, P. Ventidius, L. Marcius Censorinus: unusque Tribunus plebis, & designati duo, cum aliis quibusdam Senatoribus. Appian. Cic. Philipp. 10. 11. & epist. ad Brut.

XXI. Alii manentes in Urbe omnem pro Antonio lapidem movebant: Fufius præsertim, & Piso: plerumque sententiis dissidere à Cicerone soliti, & pacis commoda inculcantes. Hi neque vestem mutaverunt statim, & Senatui fuerunt auctores *iterum ad Antonium legatos mittendi*, Pansa quoque Consule hortatore. dictæque sunt sententiæ, *ut Consulares quinque, atque inter eos Cicero legarentur.* Sed hic quidem Senatui caussas, cur proficisci neque posset, neque deberet, luculenta oratione exposuit: atque illo detrectante legationis munus, cæteri quoque remanserunt. Sed Vibio Pansæ Consuli ad bellum exeunti fœda ostenta facta. Nam ultima concione quam ad populum habuerat, quemdam ex turba comitialis morbus prostravit: & qua profectus est hora, statua ejus ænea equestris, quam habebat domi, corruit. Amici Antonii. Cic. Philipp. 8. 4. & 12. 1. 7. 11. 6. & 13. 12. 17. Dio.

XXII. Equus phaleratus in heri conspectu festinans concidit: Inter immolandum, ut solebat, priusquam paludati magistratus proficiscerentur, exta ab haruspice propter mirificam sanguinis exundantis copiam judicari nequiverunt: & quidam è populo in eodem sanguine lapsus, palmam quam boni ominis caussa proficiscenti daturus erat, cruentavit porrexitque. Ad hæc simulachrum Matris deûm in Palatio ab Ortu ad Occasum se convertit: & Dianæ signum, quod Mutinæ colebatur, plurimo sanguine primum, deinde lacte fluxit. Consules ante Ferias latinas ex Urbe profecti sunt, quod semper exitiosum ipsis fuisse, multa documenta declarare videbantur. Neque leviora minis mala sequuta. Ostenta Consuli Pansæ oblata. Jul. Obseq. Dio.

XXIII. Rediit Sullana proscriptio, omnisque ferme nobilitas, exceptis qui fecerunt, sublata est. Hujus calamitatis caussa *Senatui* a Dione adscribitur: *qui prava calliditate neminem toleraturus dominum, alios aliorum ope studuerit evertere: atque sic offensos sibi omnes effecerit, amicum neminem.* Nec reprehendendum hoc judicium esse, manifestum erit ex rerum expositione, quæ sequutæ sunt: quas parebit non alias fuisse, quàm ex ejusmodi consiliis proficisci debuerunt. Quippe Antonius jam dissimulans, quod ab initio solum prætulerat, *non propter spretum plebiscitum Decimo bellum se facere, sed tamquam Cæsaris percussori* jactabat, etiam scriptis ad Senatum literis: eo haud dubie animo, ut vel adliceret juniorem Cæsarem, vel certe suspectum partibus faceret. Senatus magna culpa. Flor. 4. 6. 3. Dio. Cic. Philipp. 13. 10. App. lib. III. Civil.

XXIV. Et profecto varie nutabat Cæsar, incerta temporum & negotio- Cæsaris cogitationes.

Appian. Cic. Philipp. 10. 5.

rum intuens. Oblivio præteritorum & impunitas ab Senatu viris ejusdem ordinis, & plerisque arcta necessitate junctis, humanitati imputari poterat; concessæ pro majoribus exiguæ provinciæ, securitatis ipsorum caussa datæ videri. *Sed quorsum in Gallia retineri Brutum: & decretam sibi provinciam ingresso Antonio, dominationis impingi crimen: eoque prætextu se quoque in eum armari? Præterea Dolabellam uno percussorum Cæsaris interfecto C. Trebonio, hostium numero haberi: Bruto Cassioque imperium amplissimum, potestatemque in omnes alios qui provincias ab Ionio mari ad Ægyptum usque obtinerent, concedi. Quorsum enim ista nisi ad partes attollendas Pompeianas pertinere?*

Egregie litato excitatus. Plin. 11. 37. 112. Suet. Aug. cap. 95.

XXV. Reputabat & quid sibi decretum esset ab Senatu, reperiebatque *tanquam adolescentulo fieri fucum, concedi speciosa, statuam, Ordinem Senatorium, nomen proprætoris* (de his enim rebus jam acceperat;) *at decreto, uti cum Consulibus bellum administraret, exercitum suum eripi, parere coacto maius imperium obtinentibus. Ad hæc præmia decreta tantummodo his, qui transfugissent ab Antonio, non etiam qui Cæsarem sequuti alii essent, ad suam injuriam pertinere* judicabat; *neque aliud agi ab Senatu, quàm ut se ad tollendum Antonium abuterentur, illo dejecto, se quoque tollerent.* Interim & imperium suscepit Spoleti, & pro more novam potestatem auspicantium immolari jussit. adparueruntque omnium victimarum jecinora replicata intrinsecus ab ima fibra, responsumque à vatibus, *intra annum duplicaturum esse potentiam, quemadmodum exta duplicia fuisset.*

Totum se militibus tradit. Jul. Obseq. Plin. Appian. Dio. Cic. Famil. 11. 5. et ad Brut. epist. 1. 10. 2. 1. et Philipp. 8. 2.

XXVI. Sic animatus in concionem vocavit milites, ostenditque, *se horum etiam quæ ab Senatu acciperet caussa gratias iis agere: nec enim daturos ei imperium Patres, nisi prius à militibus habuisset: neque se defore præmiis eorum re feliciter gesta.* Confirmabant adolescentis suspiciones cætera quoque: quod legati & mandata publico nomine ad Antonium mittebantur: Consules ad eum le nescio scribebant; & litteras Antonii ad Senatores quosdam destinatas, quum intercepissent, clam se reddendas curaverant: neque seriò gerebant bellum, per caussam hyemis omnia tardantes atque procrastinantes. Præter præsidium Antonii Claternæ dejectum, nihil erat ab Hirtio gestum: & Pansa tollendis Antonii legibus, agendoque per Urbem & Italiam delectu occupabatur.

Studiis inter arma dat operam. Dio. Cic. Philipp. 8. 2. et Famil. 12. App. Suet. Aug. cap. 84.

XXVII. Sed quia nondum erat tempestivum hæc intelligere videri, etiam Hirtio, ut à Senatu clam mandatum fuerat, duas poscenti legiones, quartam & Martiam, quod erat roboris in exercitu, concessit. & Hirtio Claternæ hybernaturo, Forum Cornelii profectus, quotidie & legendo, & scribendo, & declamando se exercuit; gnarus in summa dignitate potentiam munitam armis, facundia destitutam & civilibus artibus, metui quàm amari, & terrere quàm rogare aptiorem esse. Interea & legatus Bruti Pontius Aquila, qui Tribunus plebis offenderat Cæsarem, deinde inter percussores ejus fuerat, T. Munatium Plancum aliquot prœliis victum, Pollentia, etiam crure fracto, expulit.

D. Brutus rem bene gerit. Cic. Philipp. 11. 6. 13. 12. et 12. 6. 13. 9. et Famil. 10. 8. Appian.

XXVIII. Et ipse Brutus Senatori cuidam, qui profugerat ad Antonium, supellectilem quam ille Mutinæ reliquerat, mittendo, in tantum celebratus est, ut & complures civitates, quæ superiore anno largitionibus, concessionibusque privilegiorum erant obligatæ Antonio, à partibus ejus alienarentur, & exercitus fieret segnior. Igitur Antonius ad corrumpendos Mutinenses suorum aliquos in oppi-

dum misit. At Brutus hoc sentiens, dolum haud inelegantem machinatus, convocavit omnes cujusque modi homines, qui tum Mutinæ degebant: paucisque verbis factis, demonstravit locum, in quem milites, simul alium, in quem cæteri discederent.

XXIX. Ita relictos in medio hostes facile comprehendit. At ubi circumvallatus urgeri fame cœpit, Cæsar ei metuens, Hirtium impulit, ut ad liberandam obsidione Mutinam unà proficiscerentur. In itinere Bononiam occuparunt, quæ antiquitus in clientela Antoniorum constituta, cum præsidium non haberet, sine certamine aperuit portas. Neque præter Rhegium Lepidi & Parmam, ullum oppidum Antonio supererat. Sed erat is equitatu firmus. quem obviam venientibus à Bononia misit. Fiebant igitur equestria crebra prœlia, sed vincebantur Antoniani, quamquam superiores numero: quia torrentibus interrupta planities multitudinis usum auferebat.

Consules et Cæsar succurrunt Bruto. Suet. Aug. cap 17. Cic. Famil. 10. 15. et 12. 5. et Philip. 10. 5. Dio. App. Plin. 3. 16. 7.

XXX. Ne tamen Mutinam venire victores possent, Scultenna fluvio & præsidiis ad eum Antonii prohibebantur. Igitur ut quibus possent modis, Brutum præsentia horum cognita confirmarent, ab altissimis arboribus efferri faces adcensas jusserunt. Deinde quum id parum intelligeretur, tenuem plumbi laminam literis insculptis convolverunt, quæ per urinatorem adligata brachio sub aqua deferretur. Quum hoc modo sæpe commeassent literæ, atque parte Scultennæ, quæ nunc quoque Mutinam intrat, salem quo maxime indigebant obsessi, cuppis inclusum, itemque pecora intromisissent; sentiens quod agebatur Antonius, retia per amnem tetendit, quibus omnia hæc exciperentur. Tum ad aliam astutiam transitum, & columbæ cum epistolis ultro citroque missæ. Priusquam dimitterentur, in obscuro loco fame macerabantur. Deinde epistolæ seta religabantur ad collum, sic dimissæ quam proxime urbem poterat, cibi lucisque desiderio petebant summa quæque ædificia, ibi excipiebantur. utique postquam intellecta re cibum certis locis collocari Brutus jusserat.

Literas ad eū per urinatores et columbas mittunt. Frontin. Strateg. 3. 13. 7. 8. et 14. 3. Dio. Cluver. Ital. Antiq. lib. 1. 6. Plin. 10. 37. 3.

XXXI. Eædem deinde remittebantur a Bruto cum literis, loca nota repetentes. Sic obfirmato ad tolerandam obsidionem Decimo, Antonius fratri Lucio custodia operum ad Mutinam demandata, castra hostium castris opposuit. Crebræ inde velitationes; sed nihil ad rerum summam, inter quas & Galli equites, quos cum elephantis ad Cæsarem defecisse diximus, ad Antonium redierunt, clade etiam aliqua Cæsarianis inlata; & inter pabulatores oborto certamine, suos unoquoque conante defendere, acriter pugnatum, superiorque discessit Antonius. Interim P. Ventidius ex coloniis Cæsaris instar duarum legionum collegit, notus plerisque & militiæ socius. Magni inde rumores exstiterunt in Urbe; quum eò properare audiretur. fugeruntque multi, atque inter eos Cicero. Sed conjungere se cupientem Antonio Ventidium Cæsar & Hirtius excluserunt. Ergo profectus in Picenum, ibi quoque delectibus habitis, aliaque conscripta legione, temporibus insidiabatur.

Antonii cum his velitationes. Plin. Dio. Appian. Cic. epist. ad C. Pansan.

XXXII. Dum hæc in Urbe & Italia fiunt, M. Brutus in Macedonia & Epiro res suas insigniter auxit. C. Antonius progressus Apolloniam eò contrahere quidquid militum vicinis locis erat, moliebatur. Sed ubi & illi se ad Brutum potius contulerunt; & Apolloniatas eodem inclinare Antonius sensit, magnam urbem & gravem, relicta Apollonia, Buthrotum profectus est. Mox amissis in

M. Bruti successus in Macedonia. Plut. Brut. c. 17. Dio 47. 3. 27. Cic. Philipp. 11. 11.

itinere cohortibus tribus, quæ cæsæ à Bruto fuerant, quum præter Amantiam & Bullidem teneret nihil, huc statuit contendere.

C. Antonium in potestatem redegit. Plut. Appian. Cic. epist. ad Brut. 14. 27. Dio.

XXXIII. Sed loca per quæ eundum erat, Cicero adolescens jam præceperat: per quæ vi conatus aperire viam, victusque: dum inter paludes longo agmine se recipit, à Bruto circumvenitur. Facile erat delere universos, sed Brutus *parcendum* dicens *suis mox futuris*, *consalutari eos* jussit. & quum nihil responderent, *tamen dimitti*. Sed rursus in præruptis locis nactus, circumdatosque, uti prius salutans, commovit omnium animos, ut *dignum existimatione sua* prædicantes, *qua mitis & sapiens ferebatur*, in fidem ejus concederent. Antonium etiam deditum ita clementer habuit, ut ne magistratus quidem eriperet insignia: simulque cum Bruti literis ad Senatum adlatæ sunt Idib. April. à C. Antonio *Proconsule*, hoc enim adhuc vocabulo utebatur.

Senatus decreta in favorem Bruti et Cassii. Vell. ejus 2. 62. 1. Plutarch. App. lib. 4. Civil.

IV. Hæc igitur epistola movit iram Patribus: ut quam Brutus scripserat, mira Senatus lætitia, totiusque civitatis alacritas excepit atque laudavit. Igitur paucis ab inde diebus, quàm fugatus à Mutina Antonius animos Patribus fecisset, Bruto Cassioque provinciæ, quas jam privato consilio occupaverant, decretæ sunt. laudati exercitus qui his se tradidissent. Senatusconsulto comprehensæ comprobatæque pecuniæ, quas à Quæstoribus transmarinarum provinciarum acceperant. postremo præceptum rursus omnibus provincias trans Jonium habitantibus, *uti M. Bruto C. Cassio dicto audientes essent*. Sed jam de rebus, quas interim in Asia Dolabella gessit, exponendum est.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. TREBONIUS in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est: Ob id facinus Dolabella hostis ab Senatu judicatus est. Quum Pansa Consul male adversus Antonium pugnasset, A. Hirtius Consul cum exercitu superveniens, fusis M. Antonii copiis, fortunam utriusque partis æquavit. Victus deinde ab Hirtio & Cæsare Antonius, in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi junxit: hostisque ab Senatu cum omnibus qui intra præsidia ejus essent, judicatus est. A. Hirtius, qui post victoriam in ipsis hostium castris ceciderat, & L. Pansa è vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defuncti, in Campo Martio sepulti sunt. Adversus C. Cæsarem, qui solus è tribus ducibus supererat, parum gratus Senatus fuit: qui D. Bruto obsidione Mutinensi ab Cæsare liberato,

rato, honore triumphi decreto, Cæsaris militumque ejus mentionem non satis gratam habuit: ob quæ C. Cæsar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit: Et perculsis adventu ejus iis, qui in eum iniqui erant, cum annos novemdecim haberet, Consul creatus est.

P. DOLABELLA, quum in Consulatu suo Syriam plebiscito obtinuisset, sic instituit agere, tanquam non ad unam provinciam tuendam, sed ad infinitam colligendam potentiam viribus opus haberet. Erat enim inter hunc & Antonium Collegam, sicut mox ejus rei certa indicia eruperunt, de occupanda dominatione inita pactio: Idcirco simul Achaiam adrigit, Veterem Antistium nactus (quem posteà Bruto accessisse diximus) pecuniam ab eo poposcit; deinde per Macedoniam atque Thraciam agendo eadem, M. Octavium Marsum legatum cum una legione præmisit in Asiam. Dolabellæ consilia et acta. Dio.47.4.25. App lib.110. Civil. Velleius 2.60.4. Cic Philipp. 11.2. et 13.15. et Epist. ad Brut.1.11.

II. Ipse tardius insequutus, adlato Senatusconsulto, quo Cassio Syriam ab Senatu datam cognovit, C. Trebonium, qui tum Asiæ præerat, adiit: complexusque hominem & familiarissime colloquutus, adeo fefellit, ut nihil non in ejus amicitia collocandum esse Trebonius crederet: cibaria militibus ejus daret, cum ipso creberrime & confidenter versaretur. Sed hæc utrum eo animo facta sint, an vero ut ad fraudem Dolabella inliceretur, inter auctorum dissensionem tanto post tempore, difficile dijudicatu est. Certe neque Pergami, neque posteà Smyrnæ admissum esse Dolabellam traditur, forum tantum rerum venalium, tanquam Consuli videlicet, præbitum. Ideoque incensum ira Dolabellam, oppugnationem tentasse ferunt oppidi: submotumque Trebonii promissis, fore ut Ephesi intromitteretur. Dio. C. Trebonio se amicissimum ostendit. Cicer. Dio. Appian. lib. III. Civil.

III. Neque tamen excusandus Dolabella est, utero modo res acciderit, fide violata. Quippe missis à Trebonio copiis, quæ proficiscentem Ephesum sequerentur, atque observarent; hostilia agitans animo, dissimulavit omnia, donec minore parte in proximis locis relicta, plures revertisse Smyrnam cognovit. Tum vero paucos illos per insidias delevit: statimque Smyrnam contendens, fidelissimorum, antiquissimorumque sociorum oppidum irrupit noctu: scalis ad mœnia, quà parum attente custodiebantur, adpositis. Trebonius in cubili deprehensus, quum ad Dolabellam deduci posceret, contumeliosissime exceptus, deinde Samario cuidam exsuli traditus, verbera atque tormenta pertulit, ne publicam pecuniam proderet. Mox eum perfide redactum in potestatem. Vellejus. 2. 69.1. App. Cic Philipp. 11.2 12.11. Dio.

IV. Postquam sic exerucïatus est biduo, *caput abscidi* jussit Dolabella; idque in tribunali, ubi jus reddere consueverat, propositum deinde ad Cæsaris statuam projectum, pilo suffixerunt milites, gestaruntque circum vias: postremo per plateas silice stratas mittentes remittentesque pro pila, sic contriverunt, ut amplius agnosci nequiret. Corpus tractum atque laceratum in mare abjectum est. Ad hunc modum occiso Trebonio Dolabella occupavit Asiam, seque munire rebus omnibus instituit, acerbe cogendo pecunias, & classem à Rhodiis, Lyciisque, atque ex Pamphylia & Cilicia, per L. Figulum contrahendo: non ignarus instantium. Fœde lacerat occiditque Cic.Philipp. 11. 2. et Fam. 12 12. Appianus. Dio.

V. Quippe quàm primum hæc sunt Romæ cognita, hostis ab senatu judica-

Propter hæc hostis à Senatu judicatur. Liv. Epitom: Dio. Cic. Famil. 12. 14.

tus est: *diesque dictus, intra quem impune ab eo discedere milites atque familiares possent*. Decretum præterea, *uti Consules Mutinensi bello confecto, Asiam obtinerent provinciam, & de Dolabella sumerent pœnas.* nondum enim Cassii conatum successusque compererant: & veriti ne interea Dolabella fieret firmior, finitimarum provinciarum Prætoribus *curam Asiæ, donec eò venissent Consules,* demandarunt.

Idque belli mandatur Cassio. Cic. philipp. 11. 12.

VI. Sed priusquam ab illis quidquam ageretur, rebus Cassii auditis, *huic bellum contra Dolabellam* decreverunt, amplissimis verbis Cicerone dicente sententiam; *uti ejus belli gerendi caussa, C. Cassius proconsule, quibus ei videatur, naveis, nautas, pecunias, cæteraque omnia, quæ ad bellum gerendum pertineant, imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto jus potestatemque habeat: utque quamcumque in provinciam ejus belli gerendi caussa advenerit, ibi majus imperium C. Cassii procos. sit, quàm ejus erit, qui eam provinciam tum obtinebit, quum C. Cassius procos. in eam provinciam venerit.*

Pansa Consul Mutinam proficiscitur. Cic. Philipp. 2. 17. & Fam. 10. 30. 33. App. Dio. 46. 6. 14. Hirt. de bell. Alexandr. cap. 31.

VII. Eodem Senatusconsulto comprehensum, uti *finitimi Reges, Tetrarchæ, Dynastæ C. Cassium suis copiis opibusque adjuvent*: & de Dejotaro patre & filiis Regibus nominatim, qui audita morte Cæsaris, Armeniam ab eo sibi ablatam, suo Marte recuperaverant. Interim & Mutinense bellum ad finem venit, sed ita, ut majorum inde motuum exordium oriretur. C. Pansa Consul cum novis ex Italia delectibus (quatuor legiones tironum erant) & Ser. Sulpicio Galba, qui ad eum itineris accelerandi caussa, millia passuum centum erat missus, Bononiam processerat. inde ut ad castra collegæ & Cæsaris perveniret, per viarum angustias tutius noctu obviam ei D. Carsulenum, qui bello Alexandrino præclaram operam Cæsari navaverat, cum legione Martia & duabus Prætoriis cohortibus, Hirtii atque Cæsaris, miserunt.

Ei insidiatur Antonius. Cic. Famil. 10. 9 et 12. 2. et Philipp 13. 4. Frontin. stratag 5. 2. 39. Appian. Dio.

VIII. Hoc ubi sensit Antonius, quamquam iter arctum occludere palàm potuisset; tamen ne moram injiceret bello, quàm primum enim pugnare cupiebat, insidias per sylvestria Æmiliæ viæ disponere maluit. quam ad rem quia parum idoneus eques erat, duas robustissimas legiones, secundam & trigesimam quintam, in arundinetis, quæ ad utrumque latus viæ erant, collocavit: duasque insuper Prætorias cohortes, alteram suam, alteram M. Silani, qui nuper à Lepido ad eum venerat. Quippe Lepidus à Senatu ad opprimendum Antonium evocatus, ambigua fide, & propter recentem adfinitatem Antonii in hunc propensior; quum ad Senatum frustra de reconciliando eo scripsisset; M. Silano tribuno copias ducendas dederat, non expresso, utri se parti adjungeret.

Pugna oritur Cic. Philipp. 10. 33. et Fam. 10. 31. Frontin.

IX. At Silanus Imperatoris sui mentem tenens (nam ille & Narbone concionatus fuerat, & ad multos scripserat, *se cum Antonio consentire*) ad Antonium concesserat. Partem tamen equitatus, cum leviter armatis ostendebat Antonius, signa legionum apud Forum Gallorum occultans. At legio Martia, Prætoriæque Cohortes hoste conspecto, retineri non potuerunt, quo minus prœlium consertum irent. Igitur Pansa duabus legionibus tironum sequi jussis, transitis sylvarum & paludis angustiis, aciem instruxit, cohortium duodecim. Nondum illæ duæ legiones aderant, quum Antoniani prorumpunt ex insidiis, manusque continuo locis impeditis conserunt.

X. Igitur Martiæ legionis milites inveterati bellorum usu, ne turbarentur

à tironibus, qui mox supervenerunt, seorsim hos jusserunt consistere; ipsi & Prætoriani alacriter capessiverunt pugnam. Tria sic prœlia discreta locorum ingeniis simul facta. Nam à dextro cornu, ubi legionis Martiæ cohortes octo contra legionem tricesimam quintam constiterant, Carsulenus & Galba Antonianos loco pepulerunt, in fugam non potuerunt vertere. In ipso viæ Æmiliæ aggere ubi cohors Cęsaris Prætoria contra Prætorianos Antonii erat collocata, diu pugnatum est perquàm acriter. sed in sinistro cornu, quod erat infirmius, ubi cohors Prætoria Hirtii, cum duabus ex legione Martia pugnabat, Antonius fuit superior: & quum equitatu, quo valebat plurimum, circumire cœpisset hostes, pedem eos referre ad castra coëgit, quæ interim prudenti consilio Torquatus Pansæ Quæstor muniverat.

Tribus simul locis. Appian. Cic.

XI. Hoc modo certatum inter hos accepimus A.D. duodevicesimum Kalend. Maji: quo prœlio Pansa Consul quum accepto vulnere fortiter repugnaret, pilo per ilia transacto aliud accepit gravius, & ex prœlio elatus est Bononiam. Antonius victorem se ferens castra etiam hostium oppugnavit; neque capere potuit, multis occisis tironibus Pansæ, multis etiam amissis militibus suis. Idcirco ne interim cognita re Cæsar atque Hirtius supervenirent, omissa oppugnatione castrorum, ad sua reduxit exercitum. At Hirtius ad defensionem valli sui, quod interim à parte suorum oppugnari Antonius jusserat, relicto Cæsare, cum legione quarta, & veteranorum decem cohortibus (hæc septima erat legio) redeunti Antonio occurrit adpetente jam vespera.

Pansa graviter vulneratur. Ovid. Fastor. 4. 625. Cic. Philipp. 14. 9. 10. et Fam. 10 16. et Epist ad Brut. 1. 1. Oros. 6. 18. Jul. Obseq. cap. 128. Dio.

XII. Ibi defessi & inordinati ab integro milite excepti, quamquam satis fortiter se defenderent, cladem acceperunt; majori parte veteranarum Antonii copiarum deleta. In hoc prœlio summi ducis atque fortissimi militis munia Consul explevit, non modo rebus omnibus optime provisis, sed adito inter primos periculo, & aquilam quartæ legionis ipse in hostium adversa signa inferens. Quod nisi nox & paludosa circum loca, Hirtium ab insequendo deterruissent, confici bellum potuit. Hæc & Antonii eripuerunt equites, & his occasionem dederunt plures suorum conservandi. quippe saucios, nonnullos & integros, præ lassitudine in uliginosis locis hærentes, partim in equos imponendo, alios recipiendo post terga, & valentissimum quemque jubentes correptis equorum caudis adcelerare fugam, magnum eorum numerum reduxerunt in castra ad Mutinam; quarta demum noctis hora reversi.

Hirtius Antonium vincit. Cic. Fam 10. & 31. et Philipp. 14 10. Appian.

XIII. Aquilas duas, signa sex & sexaginta victores retulerunt. Sic æquata partis utriusque fortuna, non solum Hirtius, cujus id proprium decus fuerat, sed Pansa quoque & Cæsar à militibus, & mox ab Senatu, ad quem literas Hirtius & Cæsar scripserant, adpellati sunt Imperatores: quamquam adversum prœlium Pansa fecerat, Cæsar non interfuerat pugnæ ille quidem, sed tamen castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus, oppugnantes repulerat. Sed è *prœlio fugisse eum* Antonius scripsit, *ac sine paludamento equoque post biduum demum adparuisse*: & velut testimonio consentiens per eos dies fama *ipsum etiam cecidisse* vulgavit.

Consules et Cæsar imperatores adpellantur. Liv. Epit. Dio. Ovid. Fast 4. 67. Cic. Philipp. 14 8. 14. 4. 9. 10. et Philipp. 14 10. et 14.

XIV. His tribus prœliis ferme dimidia militum utrimque pars interiit, cum tota cohorte Prætoria Cæsaris: ex Hirtianis haud perinde multi ceciderunt. Quum in castra sua omnes rediissent, Antonio decretum erat abstinere prœ-

Clades utriusque partis.

Sueton. Aug. 10. 9. Cic. Famil. 10. 13. et Philipp. 14.

liis, urgere obsidionem, & equitatu, qua parte virium prævalebat, hostibus negotium facessere; donec confectus fame Brutus deditionem facere cogeretur. Sed eadem caussa diversis ducibus festinationem suadebat. Idcirco frustra sæpius hoste lacessito, qua parte Mutina propter locorum naturam claudi minus poterat, perrumpere conati, quum Antonius solos equites emisisset, equitatu suo his opposito, ut instituerant, Mutinam cum legionibus ire perrexerunt.

Aliud prœliũ in quo cadit Cos. Hirtius. Dio. App. Cic Fam. 10. 33 Sueton.

XV. Tum vero Antonius omittendæ Mutinæ metu, legiones duas produxit: reliquas ex aliis castris adiciri propere jussit. At Hirtius & Cæsar cupide adgressi instructos, priusquam subvenire alii possent, egerunt in fugam. Hirtius quum Antonii vallum superasset, circa principia pugnans interfectus est; quarta legio, quam ille secum habuerat, à quinta Antonii pene tota concisa. ibi Cæsar, ad quem jam summa rerum redierat, consilio manuque insignis adparuit per omnia, receptoque Hirtii corpore, etiam castra Antonii occupata aliquandiu tenuit.

Magna clades civilis belli. Florus 4. 4. 8. Sueton. Herodian. in Caracall. Cic ad Brut. 1. 14. 10. et Famil. 11. 14. et 19. 33.

XVI. Sed paulo post summa vi connisus Antonius ejecit hostem, multosque Cæsarianorum occidit: quo tempore Cæsar Aquilam à moriente Aquilifero traditam humeris subiit, ipse quoque cruentus & saucius; & tanto pondere, sicuti tum signa erant, non deterritus, in castra reportavit. Victoriam absolvit D. Bruti eruptio, cui inter diversa partium studia, quidam omnia, nonnulli nihil tribuerunt. His prœliis & robur & soboles militum interisse visa est. viri quoque illustres multi ceciderunt, in primis Consul uterque (nam & Pansa ex vulneribus est mortuus) & L. Fabatus, & C. Peducæus, & D. Carfulenus, & Pontius Aquila.

Antonii consultatio. Appianus.

XVII. Noctem proximam mutuo metu utrimque exegerunt in armis. At Antonius vocatis in consilium amicis, quamquam plerique censerent *manendum esse non majori accepta quàm reddita clade, ducibus hostium occisis, equitatu salvo & Mutina ad extremum deducta; Recte quidem vos*, inquit, *confiditis; plures enim habemus sperandi caussas; sed obsequendum Fortunæ est, quæ victoriæ nobis hanc obstruxit viam, alias aperuit munivitque. Modo perrumpere in oppidum voluerunt hostes: sive idem consilium denuo tentet Cæsar, sive circumvallare nos incipiat, quod erit ei propter multitudinem operarum haud difficile, in arcto res nostræ erunt, omnibus circa hostilibus, & equitatus usu adempto.*

Et fuga. Front. Strateg. 1. 7. 7. 5. Cic. Famil. 11. 13. App.

XVIII. *Sed & M. Lepidus & L. Plancus me pro victo contemnent, & ut solet infelicibus, ex amicis hostes & illi fient. At si Mutinam relinquimus, mox cum tribus legionibus suis Ventidius aderit; Lepidus etiam & Plancus auxilia magna & firma subministrabunt. Quod igitur bene vertat, paratos habete ad iter milites; & quia multis arma desunt, pro scutis cortices dabimus.* Hæc loquutus, non magno post intervallo castris egressus, ad Alpes magnis itineribus contendit. At Decimus timore Antonii liberatus, Cæsarem metuere incipiens, noctu abruptis fluvii pontibus, ad eum certos homines misit, gratias tanquam servatori agens, petensque, *ut succedens ad ripam, flumine medio, & civibus arbitris in colloquium veniat. Se enim certis indiciis declaraturum, non sponte, sed fatali quodam infortunio tractum ad conspirationem esse.*

XIX. His Cæsar respondit iracundius, *se neque Decimi servandi, sed belli*

cum Antonio implacabali hoste gerendi caussa venisse: neque pietatem sinere, ut adloquatur aut etiam adspiciat interfectorem patris: pati tamen incolumem eum esse, donec Senatui populoque Romano videretur. Tum vero Decimus progressus ad flumen, clara voce adpellavit Cæsarem, & recitato Senatusconsulto, quo Gallia sibi data provincia fuerat; edixit, *ne trajecto fluvio Cæsar, alienam provinciam sine Consulibus invaderet; neve persequeretur Antonium: huic enim operi se sufficere.* D Bruti ferocia in Cæsarē. Orosius. 6.18. Appian.

XX. Non fallebat Cæsarem hanc ferociam Bruto ex fiducia Patrum accedere: igitur quantumvis eum in ordinem redigere facile potuisset, moderatus est iræ, seque Bononiam ad C. Pansam contulit, rebus omnibus Senatui perscriptis, effectoque, ut de iisdem nomine Pansæ scriberetur. Hoc fuit illud in Republica tempus, quo nullum reperio fuisse umquam difficilius. Plena suspicionum omnia, plena timoris, simulationis, perfidiæ. & Dolabellæ quidem atque Antonii jam eruperat furor: neque obscurum erat, quid Brutus, quid Cassius molirentur. Lepidi, Planci, Asinii contatio quorsum tenderet, mox adparuit. Reipubl. Romanę miserrimus status. Vell. 2. 60.

XXI. Sed Senatus, quem *castra Pompeji* non præter rem appellabat Antonius, id agebat unice, ut per dissensionem Julianorum ducum partes illæ penitus tollerentur. eamque tum machinationem Octaviano C. Pansa detexit, tanto simplicius atque apertius, quanto certius de instantibus supremis, minus movebatur metu gratiaque, & cæteris adfectibus qui propter vitæ commoda sollicitant animos. Igitur quum vocari Cæsarem jussisset, *Ego*, inquit, *patrem tuum tanta charitate dilexi, ut me ipse non potuerim magis. Sed neque mortem ejus vindicare licuit, neque consensui cæterorum resistere; cui & tu, quamquam exercitu parato, prudenter sane cessisti.* Senatus consilia. Cic. Phil. 10. 11. Appian.

XXII. *At illi quum & te metuerent & Antonium, qui & ipse ingens Cæsaris studium præferebat, penitus gavisi sunt, inter vos male convenire: futurum sperantes, ut mutuis offensis invicem attereremini. Postquam autem copias haud spernendas penes te esse viderunt, primo quidem tanquam adolescentulum, inani bonorum specie adliecere sunt conati; deinde ubi tu quum alibi, tum in recusando quod exercitus offerebat imperio, magnum animum & sui compotem ostendisti; exterriti eò flexerunt consilia, uti nobiscum administrares bellum, atque hoc prætextu Martia & Quarta legiones robur exercitus abs te abducerentur.* Cæsari à Pansa produntur.

XXIII. *Neque desperabant fore, ut alteruter vestrûm bello interiret, superstes solus & imbecillus facile tolleretur; atque ita prorsus oppressis jam ab initio Cæsaris partibus, Pompejanæ resurgerent. Atque hanc ipsis consiliorum jam fuisse summam novi. nam & pleroque eo tempore Romæ, & Senatui interfui: neque vitavi suspiciones atque voces, quod mentionem pacis atque concordiæ intuli. Cæterum postea quoque non mihi, non A. Hirtio, quum ad bellum mitteremur, alia mens fuit, quàm ut Antonium, castigata viri superbia, redderemus commodiorem, deinde reconciliaremus tibi.* Pansæ & Hirtii consilia. Cic. Phil. 12. 7. Appian.

XXIV. *Non enim putabamus aliud à nobis fieri posse, vel referenda patris tui meritis gratia melius, vel firmandis partibus nostris utilius. Sed hoc quidem consilium, quod occultari interim ratio fuit, nunc Antonio victo, occiso Hirtio, & me in fata concedente, mature tibi aperio: non ut à te gratiam* Et eorum causæ.

ineam, quæ morienti sera & infructuosa est; sed quia, quemadmodum ostendunt omnia, felix nascenti genius adfuit, uti his cognitis, & quæ tibi sint utilia scires, meamque simul atque Hirtii quum voluntatem, tum quæ præter illam facere coacti sumus intelligeres.

Pansæ legiones Cæsari restitutæ. Cic. Phil. 21. 23. 14. Appianus.

XXV. *Exercitum autem quem ipse dedisti nobis te recipere minime invidiosum erit: eum itaque tibi restituo. Neque vero moleste ferent Patres, satis cognito (non enim tentare neglexerunt) nullis conditionibus perduci ad Brutum posse Tirones meos, per me licet, ipse etiam habeas. Quod si forte nimia Senatus reverentia tenentur, satius erit relinqui. Curæ enim fuit Senatui ut hos haberet in potestate. igitur & tribunos delegit, à quibus non milites modo, sed etiam nos Consules custodiremur. Rem igitur majoris invidiæ quàm utilitatis, & ante tempus te excitaturam, omitti satius fuerit. igitur ad hos quidem accipiendos Decimum evocavi. sed quia nondum ille venit, Torquato Quæstori tradentur.* Hæc fatus & mox exsequutus animam efflavit.

Consulum et militum publica sepultura. Appian. Liv. Epit. Vell. 2. 62. 5. Val. Max. 5. 2. 10. Cic. Phil. 14. 12. 14. Suet. Aug. 12. 2.

XXVI. At Torquatus de voluntate Patrum copias Decimo adduxit: funera Consulum cum honorifica pompa Cæsar Romam transmisit: iique in Campo Martio publica sepultura honorati sunt, quia pro Republica dimicantes ceciderant. Cujus rei sensus etiam abjectorum hominum animos ita pertentasse traditur, ut M. Cornuto Prætore Urbano funus locante, qui tunc Libitinam exercebant, gratuitum ministerium præbuerint, paratumque exsequiarum conduxerint sestertio nummo. Militum etiam corpora, præsertim qui ex Martia legione ceciderant, publicis operibus atque muneribus, & communi exstructione sepulti sunt.

Suspicio in Cæsarem de morte Consulum. Dio. 46. 7. 1. Suet. Aug. Tacit. 1. 10. 2. Brutus ad Cic. epist. 6.

XXVII. Per eos dies de morte Consulum suspicio percrebuit, *opera Cæsaris occisos, Hirtium in acie per suos milites, aut ipsius Cæsaris manu; Pansam per venenum vulneri adfusum.* Certe Torquatus Glyconem Medicum eo nomine custodiendum aliquandiu curavit, ut parricidam. Sed M. Brutus, cujus ad Ciceronem epistola exstat, in tuenda Medici innocentia etiam Cæsaris famam fidemque adseruit. Certe ambitiosos hæc suspicio semper sequitur, ut nullum sit tam insigne atque exsecrabile scelus, quod pro dominatione facturi non existimentur: cæterum longe abest à prudentia Octaviani, ut rem minime facilem tegi, & si erumperet, omnium alienaturam animos, adolescens needum satis firmus auderet.

Senatus extraordinaria imperia tollit.

XXVIII. At Senatus, donec incertus belli exitus esset, adversus victorem sibi providendum statuens, extraordinaria imperia tollebat, decreto, *ne quis longius annuo imperium obtineret: neu quis unus curationem annonæ.* quantum enim ad solvendam Rempublicam diuturnæ & solitariæ potestates valerent, multis exemplis adparuerat. ita præveniri posse putabant eum, qui futurus esset superior, ne quid præter solita & concessa legibus adpeteret; & invidiam transferri in victum, cujus videlicet immitem & ambitiosum animum Senatus timuisset.

Supplicationes dierum sexaginta. Cic. Phil. 14. 1. Dio. Liv. 5. 23. Cæs. de bell. Gall. 2. 35.

XXIX. Postquam de Antonii clade rescitum, resumpto pacis habitu, supplicationes dierum sexaginta decretæ. At Camillo Veiis captis, supplicationes in quatriduum primo omnium decretæ fuerant: nec scio an ulli temere plurium dierum ante Pompejum: cujus Mithridatica victoria duodecim dierum supplicationem habuit. mox Cæsari tres dies additi: statimque cum ejus potentia crevit adulatio. Scilicet nihil est in rebus humanis stabile, sed ut quæque ab initio con-

stituta sunt, ita ferme ab ambitione & vanitate absunt longius: paulo post inclinat sensim mos antiquus, dein solutius prolabitur: donec tandem cum impetu ruat, & ultra omnem finem modumque proferatur.

XXX. Igitur nuper Cicero quinquaginta dies sententia sua comprehenderat, quum debellatum nec esset, nec crederetur; quot neque Gallicis antea bellis, neque aliis decretum umquam fuerat. Tum vero propter fugatum à Mutina hostem decendium additum. Antonius, quique cum eo fuerant, bonis omnium publicatis, hostes judicati; deque iis bello persequendis sententiæ dictæ. Quin & decemviri, in quibus & Cicero fuit, tanquam ad præmia militibus persolvenda creati, edictum proposuerunt, *uti quisquis aliquid accepisset ab Antonio Consule, ea de re profiteretur;* cum gravibus minis in eos qui secus fecissent.

Decreta contra Antoniū. Cic. Philip. 14. 1. 21. & 14. & Fam. 11. 20. & 21. 10. 21. et ad Brut. 1. 5. Appian.

XXXI. Hoc tempore T. Pomponii Attici laudabilis æquitas exstitit, qui licet amicissimus esset Ciceroni & Bruto, nihilominus Antonii præsentem fortunam aliorum fere omnium exemplo minime despexit, sed pristinæ necessitudinis memor, Fulviæ uxori, liberisque Antonii, cum illa de bonis, & hi etiam de vita periclitarentur, quam potuit, opem tulit.

Attici integritas. Corn. Nepos in vita Attici cap. 60. Appian. Dio.

XXXII. Erat ea temporis oblata Pompejanis opportunitas, ut tum demum vere liberos se crederent & gloriarentur: & velut omni periculo defuncti spernere Cæsarem atque etiam opprimere inciperent. Nam neque triumphum decreverunt petenti; & quum Cicero, provido magis quàm grato animo, quod ampliora meritum credebat, & invitis extorquere posse suspicabatur, sententiam dixisset, *ut ovanti introire Cæsari liceret*, à plerisque repugnatum est. Neque Cicero satis animum texit, *laudandum adolescentem, ornandum, tollendum* dictitando. Quo tempore dixisse Cæsar dicitur, *se vero non esse commissurum, ut tolli posset.*

Senatus Cæsarem deprimere studet. Cic. ad Attic. 1. 15. et Famil. 10. 20. Vell. 2. 62. 7. Sueton. Aug. 12. 1. Dio.

XXXIII. Cæterum, ut erga Cæsarem parci, sic in honorando Bruto profusi fuerunt, omnia huic tribuentes quæ sperare ille debuisset. Supplicatio ejus nomine ad omnia pulvinaria decreta. Et quia forte natali suo liberatus obsidione fuerât, *fastis ad eum diem Bruti nomen adscribi* jussum: triumphum denique decreverunt homini, qui beneficio vivere alieno diceretur, neque adjutor victoriæ, sed spectator tantum prœlii cum aliis è muro fuisset. Martiam quoq; & Quartam legiones Drusus ei Paulusque ceteris adsentientibus decreverant. Sed ea res irrita fuit; bellum quoque adversus Antonium uni decretum, votaque nomine ejus nuncupata publice.

D. Brutum extollere. Cic. Famil. 11. 18. 19 et 20. et ad Brut. Liv. Epitom. Vell. 2. 62. 5. Dio. App.

XXXIV. *Legionibus quæ ab Antonio defecerânt, promissum à Cæsare donativum exsolvi* placuit; *partem eorum qui pro libertate occiderant, liberis aut propinquis dari: superstitibus honoris caussa concedi, ut ludos oleæ frondibus coronati spectarent.* Cæsaris inter hæc militumque ejus nulla aut parca mentio: quamvis & ad Lepidum, & Plancum, & Pollionem literæ de persequendo Antonio mitterentur; & Senatus non vivos tantum sed etiam mortuos laudibus ac honoribus cumularet. In quibus & Pontio Aquilæ statua est posita, hæredibusque reddita pecunia, quam ille mutuam Bruto dederat, suas atque amicorum opes inter publicam inopiam alendis legionibus insumenti.

Legionibus data præmia. Cic. Phil. 14. 13 et ad Brut. 1. 15. Dio. Appian. Liv. Epit.

XXXV. Enimvero Cæsar hæc considerans, & præterea omnes suos adversarios potentia & imperiis auctos, Sex. Pompejo præfecturam maris, Bruto Caf-

Cæsar reconciliationem cum Antonio meditatur.

Cic. Famil. 11. 10. Liv. Epit. Dio. Vell. 2. 62. 1. Appian.

sisque in Macedoniam & Syriam cum amplissima potestate datas; atque hæc omnia cum Pansæ verbis congruere, ad reconciliandam eum Antonio gratiam animum adjecit. Neque deerat Senatus obtentum præbere quidlibet novaturo. Centuriones missu legionum Romam iverant, petendæ pecuniæ caussa quæ promissa erat victoribus. Responsum est, *legatos ab Senatu venturos ad exercitum.* miseruntque jussos *submoto Cæsare milites alloqui.* non repugnavit Cæsar: sed nec dissimulavit *frustra eos fatigatos non relaturos responsum, priusquam ipse esset adhibitus.*

Senatus injuriis irritatus. Plut. Cic. c. 66. et ad Brut. cap. 38. Appian. Dio. Vellejus.

XXXVI. Consilium Senatui erat sub specie pulsi Antonii abducere à Cæsare, tanquam non necessarias amplius copias; easque tradere Bruto, ut Cæsar exarmaretur. quærebantque in ejus exercitu serenda discordia, dissociare animos, & alios voluntate ac largitionibus, reliquos deinde vi redigere in potestatem. Igitur Martiæ & Quartæ legionis militibus quæ decreta erant præmia laudesque legati adferebant: cæterorum Cæsaris militum, non major quàm ducis ipsius ratio habebatur. Sed omnis ista calliditas in contrarium vertit. legiones negarunt *sine Imperatore suo ulla audituras mandata.* legati re infecta redierunt.

Quibus et exercitus commovetur. Appian. Dio.

XXXVII. Tum vero simul Cæsar adfuit, artesque increpavit Patrum, universis idem animus fuit, ut non minus qui honorati, quàm qui neglecti erant, injuria se adfectos opinarentur. Nam & illi suspecta habebant omnia, & contumeliam commilitonum, sed maxime Cæsaris, ad suam ignominiam pertinere arbitrabantur: & præteriti docebant, *consilium Senatus non ad beneficium duarum legionum, sed ad ruinam exercitus Imperatorisque spectare. nec ornari illos præmio, sed emi: tradendos mox percussoribus optime de se meriti Cæsaris, contra filium ejus & amicos, ut scelesta & indigna qualibet facerent & paterentur.*

Cæsar Antonium elabi patitur. Cic. Fam. 11. 10.

XXXVIII. Hæc audita Romæ terruerunt non ignaros vacillare Cęsarem, & Antonio locum dare respirandi. Is enim quum ad extremas angustias redigere hostem potuisset, si transisset Apenninum; alia omnia habens in animo, captivos milites ducesque tractabat comiter: volentes in suorum adlegebat ordines, si mallent ad Antonium se recipere, patiebatur. Quin & Ventidium tres legiones habentem terruisse contentus, *aut ad se transire* jussit, *aut omisso metu ad Antonium pergere; exprobratum communis utilitatis ignorantiam.* Sed & Decium quemdam ex illustribus dimittens, atque ab hoc interrogatus, *quo igitur animo in Antonium esset? sapientibus sufficere edita ab se indicia* respondit, *insanis autem nulla suffectura.*

Lepidum et Asinium sollicitat. Suet. Aug. 12. 2.

XXXIX. Sub idem tempus ad Lepidum & Asinium scripsit apertius, *nec sibi nec veteranis parem referri gratiam; sed omnia tradi parricidis cum certo interitu Julianarum partium, si pauci qui supersint, pari atque Antonius imprudentia inter se committerentur. Cautius agere gregarios milites, qui finitis stipendiis agre divellantur, sed iisdem coloniis juncti unitique confideant. Hoc & ipsis procurandum esse, & monendum Antonium. interea posse eos in speciem parere Senatui, sed memores primam esse debere suæ salutis atque dignitatis curam.* Nec aliud ab his agebatur, sponte inclinantibus in hanc sententiam, & Antonio adfinitate aut familiaritate intima devinctis.

XL. Et licet ad Brutum collega Plancus accesserat, tamen neque huic constabat

stabat fides, & Bruti perquam infirmæ erant copiæ; cui maximus tironum, sed idem prope inutilis numerus, octo legiones: veterani belli casibus imminuti, & ex his qui supererant, multi quotidie ex longa inopia se replentes incautius rumpebantur. His rebus effectum est ut Senatus aliquanto honestius tractare Cæsarem inciperet, conciliante ei gratiam Cicerone, cujus ambitiosam senectutem adolescentis calliditas egregie deceperat. Nam quod ipso postea tradente Cæsare constitit, ruinam metuens, Ciceronem adjungere & retinere studuit. Ciceronem decipit. Dio. Cic. Fam. 10. 14. et ad Brut. epist. 1. 17. Plut. Cic. c. 66. et Brut c. 18. Appian.

XLI. Quod quia nullo firmiore vinculo consequi posse rebatur, Consulatum instituit petere, misitque ad Ciceronem nuncios, *patrem* adpellitans, *ex usu publico, & gloria illius fore, si det operam, ut unà gerant Consulatum. Penes illum enim, ut peritum & senem, vim Magistratus omnem fore, se honore contentum, per quem arma gloriosius poneret; nec aliam petendi triumphi caussam fuisse.* Sic inescatus Cicero negotium Cæsaris in Senatu egit: *Difficilia esse Reipublicæ tempora: qui cum imperio sint, inter se fœdera agitare, inconsulto Senatu. referre, ut adolescens sine caussa contumeliose habitus, quibusdam honoribus mulceatur. Eumdem magnas habere copias: neque tam interesse Reipublicæ, ne prater ætatem fiat Consul, quàm ne simultates armatus exerceat. Præterea dari collegam tanquam puero præceptorem posse, ne quid contra utilitatem Senatus atq; Reipub. ausit.* Utcius negotium in Senatu agat. Appian. Cic. ad Brut. epist. 1. 4.

XLII. Sed irrisa sunt hæc à percussoribus, non occulto Ciceronis morbo, & minime dubio omnium periculo, si filius interfecti, idemque magnis copiis subnixus, Consulatum indipisceretur. Igitur inter omnia dantes & nihil relinquentes media via placuit, *uti sententiæ inter Consulares dicendæ jus ei esset:* postquam hoc parvi fiebat, decretum, *uti proximis comitiis Prætor, sequentibus Consul renunciaretur.* Hoc modo satis acute putabant elusisse puerum, ut ipsi quidem appellare consueverant. Sed ille hoc ipsum veluti convicium ad defensionem eorum quæ meditabatur, adripiens, Lepido satagente cum Antonio reconciliavit gratiam, non obvius modo excipiens redeuntem, sed ipse alliciens eum & provocans. Senatus mediam viam male eligit. Dio. Zonaras. Cic. ad Brut. 1. 15. et Phil. 4. 2 Sueton. Aug. 12. 3. Oros. 6. 8. Liv. Epitom.

XLIII. Inter hæc, Antonii rursus emersit Fortuna, cujus de rebus curatius referendum est, sine quarum cognitione sequutæ mox conversionis tota sit obscura ratio. Fugatus à Mutina petebat Alpes, vir adversus incommoda non minus pervicax, quàm luxui quoad vacaret deditus. Igitur & in hoc itinere diversi & pene contrarii generis documenta edidit: plerumque tolerans inediæ & laborum, supra quàm sit credibile: iterum, ubi videbatur esse aliqua occasio, profusus in vinum & epulas. Unde non ineleganter respondisse visus est familiarium ejus unus, quærenti *quid Antonius ageret*; *quod canis in Ægypto: bibit & fugit.* quando in illis regionibus canes metu crocodilorum currendo bibunt ex flumine. Sed sæpius vix necessariorum erat copia: ut & cortice vixisse copiæ ejus, & nullius animalis carnibus abstinuisse tradantur. Antonii fortuna post prœlium Mutinense. Vell. Appian. Plut. Ant. cap. 21. & 24. Macrob. Saturn. 2. 2.

XLIV. Non erat difficilis exstinguendi hoc tempore belli labor, si quis insequi fugientem voluisset. Verum enim vero Cæsarem indignatio, quod Bruto mandatum bellum erat, averterat: Brutus insanum rebatur, inimici sui adversarium, suo periculo tollere. Tendebat ad Lepidum castra trans Alpes habentem. erat & in illo spes, Pontificatum & alia quædam Antonii studiis consequuto; Unde nemine insequente profugus. Cic. Famil. 10. 11. 31. 35. et 12. 12. Dio. Plut. Cæs. Plin. 4.

& in exercitu: in quo multos sciebat suis partibus addictos. Custodiam Alpium Lepidus Culleoni mandaverat: is transitum Antonio dedit, ut penetrare in Narbonensem Galliam posset, ubi castra ad flumen Argenteum Lepidus habebat.

Ad Lepidum venit. App. Dio. Cic. Phil. 13. 9. XLV. Interim & P. Ventidius cum tribus suis legionibus ad Antonium venit. quibus receptis haud procul Lepidi castris castra posita sunt, nullo munita vallo, ut venisse ad amicos videretur. Magna hîc & pudenda tum inconstantia, tum temeritas Lepidi fuit. Hunc antea Senatus ad opprimendum Antonium in Italiam acciverat; eodemque tempore L. Plancum. mox quia Silanus ad Rhodanum adductis copiis Lepidum suspectum Patribus fecerat, Plancum Antonius diserte *participem consiliorum* appellabat, miserunt ad eos literas, *illorum opera Rempublicam in præsentia non indigere.*

Origo Lugduni. Tacit. Hist. 1. 65. 1. Dio. Plin. 4. 18. Menuia Cof mog aph. 4. 3. 24. Plutarch. XLVI. Ut tamen aversi animi nullum indicium ederent, quo ad maleficium illi perpellerentur, negotium imposuerunt *oppidi condendi*, *quo deducerentur*, *qui olim Vienna pulsi ab Allobrogibus* (unde initium discordiarum Viennam & Lugdunum incolentibus exstitit) *ad confluentes Rhodani Ararisque in campis Segusianis consederant.* Hæc origo Lugduni fuit nobilissimæ civitatis: nomen ut ajunt à Corvo (*lugum* vocabant Galli) adeptæ, & situ loci edito. quippe *dunum*, & olim & nunc quoque collem significare quibusdam certum est, & colli Lugdunum inædificatum fuisse constat. Tanta autem loci fuit opportunitas, ut intra centesimum annum in maximam perducta frequentiam, deinde unius noctis incendio consumpta, mox refloruerit, & hodie quoque inter clarissimas Gallorum urbes numeretur.

Lepidus Senatum verbis ducens. Senec. ep. 11. Gruteri Inscript. 439. 8. Dio. Cic. Fam. 10. 34. XLVII. Ab eodem Planco & alia tum deducta colonia est Rauracâ. Quamquam enim venire in Italiam prohibente nemine potuissent, malebant paruisse Senatui videri, atque interim Antoniani belli speculari exitum. Silanum certe Culleonemque reversos ab Antonio verbis castigavit Lepidus, scripsitque Romam, *se neque opera eorum uti, neque in castris habere, neque ulli negotio præfecisse.* Cæterum res ipsa indicio est, simulate hæc acta, neque contra voluntatem Lepidi hos accessisse Antonio, neque ab hoc rediisse tanquam desertores, sed internuncios.

Interim Antonium milites corrumpere patitur. Dio. Vell. 2. 63. 2. Plut. Ant. cap. 23. XLVIII. Sane colloquium adhuc abnuebat Antonii: quin & contra eum scribebat Senatui, eoque fidus habebatur, & idoneus, cui bellum mandaretur. Sed neque hostile quidquam in eum designabat, in vicinia passus agere, sæpiusque venientem in conspectum militum, ita flectere universos, ut etiam invito Lepido exercitu ejus potiturus fuisse videatur. Quippe Antonio comitas inerat, audacia, profusio: ubi otium esset, luxus; quoties expediret, industria, & quidquid placere corrupta disciplina militi potest. Lepidus ad omnia segnior, non virtute ulla notabili, non vitio charus, prope contemptum venerat. Forte accidit, ut Antonius cum barba capilloque promisso ad castra Lepidi veniens, adspectu simul atque sermone plurimorum misericordiam eliceret: ibi Lepidus ad disturbandum colloquium *tubas occinere* jussit: quia tribunorum impetia spernebantur.

Conjuncti cum Antonio. App. XLIX. At milites, concionante Lepido conclamarunt, *pacem se velle, neque cum ullis deinde civibus esse dimicaturos.* Mox Canidio Rufrenoque & similibus auctoribus, per Lælium & Clodium meretriciis vestibus tectos secreta cum

Antonio pacta fecerunt; *etiam Lepidi cædem, si vellet*, polliciti. Sed is *parci Lepido* jussit, *sibi cum exercitu venturo viam pandi*. Hoc præcipuo studio agebant Decumani, quos aliquando Antonius duxerat. Neque fallebat ea molitio M. Juventium Laterensem legatum Lepidi, prorsus egregium civem: sed multa salubriter monenti non habuit Lepidus fidem. postremo auctor ei fuit *dividendi in partes exercitus, sic evidentius quo quisque sit animo appariturum*. Lepidus trifariam partitus copias, jussit *occurrere præsidio Quæstoribus, quos adventare* dicebat. Cic. Fam. 10. 21. et 34. Plutarch.

L. At hi de quarta vigilia sumptis armis, tanquam exituri, vallum occuparunt, nunciosque miserunt ad Antonium. Ille his auditis prima luce flumen transgreditur: & per aversa castrorum admissus, ubi vallum à Lepidanis erat dirutum, protinus ad Prætorium contendit, prosequente eum Lepidi exercitu, & orante Imperatorem, *parceret tantæ multitudini civium Romanorum, eorumque salutis atque securitatis caussam susciperet*. Atque is ut è cubili discinctus exsiluerat, Antonium complexus est, prioremque *austeritatem suam necessitate temporum* excusavit. Sunt qui *& ad pedes ejus procidisse* tradant: quod, quamvis in timido homine nihil non credi potest, quia plerisque non est traditum, neque factum puto: aut si forte, simulatum à Lepido timorem, ne prodidisse caussam Senatus sponte videretur. Eum in castra accipiunt. Plutarch. Vell. App. Cic. Famil. 10. 34.

LI. Scelere enim potius quàm ignavia peccavisse plerisque tum visus est, receptumque ab eo Antonium, non modo scriptores inferioris ævi, sed M. Cicero, D. Brutus, L. Plancus, totus denique Senatus censuit. Eamque opinionem & quæ præcesserunt omnia, & quæ sequuta sunt, corroborarunt. At Laterensis quum & Lepidum frustra monuisset, & Plancum, quos inter se discordes reconciliare Reipublicæ caussa acerrime nisus fuerat, sub ingressum Antonii gladio se transfixit. Ob hæc statuam ei decrevit Senatus, laudationemque & publicum funus: at quæ posita Lepido pro Rostris fuerat, subversa est. iique hostis judicatus, cum ceteris qui simul à Republica defecerant, *nisi ante Kal. Septembres ad sanitatem redissent*. Eo dolore Laterensis semetipsum interficit. Rutilius Itinerario 1.307. Suet. Aug. 12. 1. Cic. Fam. 11. 21. & ad Brut. ep. 1. 13. Dio. Liv. Epit.

LII. Saga quoque resumpta crebrique ad M. Brutum, C. Cassium, Sextumque Pompejum nuncii missi, *ut Reipublicæ subvenirent*. Etiam duo Senatores, Lucejus & Pansa, tanquam ad visendum Græciæ statum missi, qui *properare Brutum* juberent. E Sardinia quoque evocatæ copiæ, & *è tribus Sextianis legionibus, quæ erant in Africa, unam accipere* jussus *Q. Cornificius*; *duas mittere in Italiam*: quamquam ne his quidem satis confidebant, quod & ipsæ sub Cæsare militassent, sed omnia experiri cogebat necessitas. Postremo quum longe hæc spes abesse videretur, ad Cæsarem recursum est, neglectum contemptumque paulo prius, & coactum ad nova, sed incognita adhuc Patribus consilia. Patres omnia tentantes ad Cæsarem recurrunt. Cic. Fam. 11. 13. 26. & 12. 10. Dio. Appianus.

LIII. Triumphus etiam ac stipendium ei decernitur, & omnibus decretis ornatur. Idcirco lætus hanc sibi ad obsessum antea Consulatum viam aperiri, simulavit obsequium, paravitque ad bellum omnia. sed interim clanculum induxit milites, ut jurarent *contra nullum se exercitum, qui Cæsaris fuisset, arma capturos*. Hoc aperte spectabat ad Antonium & Lepidum, quorum copiæ majorem partem constabant è Cæsarianis legionibus. Præterea instigabat eos, *uti legatos iterum ad Senatum mitterent*: *quasi deprecaturos, ne contra fas & religio-* Abusus hac occasione. Cic ad Brut. epist. 1. 17. Dio. App.

nem dimicare cum civibus cogerentur: revera, ut exigerent nondum persolutas pecunias, Cæsarique darent Consulatum.

Cæsaris concio adversus Senatum.

LIV. Nec hoc timide fiebat amplius, sed palam advocata concione. *Quousque,* inquit, *commilitones, adversariorum insatiabilem importunitatem perferimus? Hæc scilicet, ut plurima vobis ante nota prætercam, præmia meruimus, ut ab his vexemur atque opprimamur, quibus nostro sanguine salus atque securitas parta est. Antonii præda fuissent, neque rem aut publicam aut suam tueri quisquam eorum potuisset, nisi ego ille puer (sed virum sentient!) nisi ego, inquam, quem puerum appellare consueverunt, vobis adjutoribus causam suscepissem publicam, & nimiam Antonii ferociam Mutinensi victoria refrænassem.*

Cuius ingratum animum accusat.

LV. *At illi præclaram scilicet vicem servatoribus suis reddunt, contemptum, ignominiam, pericula. neque desinent, nisi caverimus, priusquam universos, alios alia fraude circumventos deleverint. Hoc enim agunt homines Pompejanis partibus devoti, ut eos qui patri meo navarunt operam, occasione temporum inter se commissos, mutuis vulneribus conficiant. Ideo nempe bella ex bellis seruntur, donec omnes, quos ob militiam Cæsaris perosi sunt, duces militesque prorsus interierint. Neque enim alio pertinuit, quod nuper duabus legionibus oblata sunt præmia: quàm ut ex dolore cæterarum orireturin hoc exercitu perniciosa dissensio.*

Periculum ab his militibus & sibi ostendit.

LVI. *Quàm vero sint infensi Cæsaris amicis, numquid proximis diebus ostensum est? quum ab Antonio quidem, sed ex parentis mei commentariis data cunctis eriperentur. Unde & vobis facilis esse conjectura potest, quæ vestra sit futura conditio, qui agros, qui pecunias accepistis à Cæsare, siquidem hi Rempublicam obtinebunt: quæ vero mea, dum regnabunt in Senatu percussores patris mei. Sed mihi quidem curæ erit, ut neque vita mihi incustodita sit; neque mors indecora. Vestri me miseret, quibus nemo relinquetur, à quo speretis operæ patri mihique navatæ pretium. Nam me quidem ab ambitione longius abesse, quàm huic ætati credi potuisset, ipsi comperistis, quum oblatum à vobis imperium abnui. nunc alia conditio est temporum, neque pro vobis, neq; ad ultionem patris quidquam profecero, donec ero privatus.*

Quod non nisi se Consule discuti possit. Dio.46.7.27.

LVII. *Ea me caussa Consulatum petere coëgit: atque is eamdem ob causam negatur ab his, quorum interest neminem esse aut vestrarum utilitatum procuratorem, aut Cæsarianæ necis vindicem. Igitur communis salutis mihi vobisque tantum unam reliquam video viam, si vestro favore Consulatum consequar: nec enim aliter aut quæ à parente meo accepistis confirmari, aut quæ à me expectatis persolvi quibunt. Sed & ad publicum bonum, quietumque patriæ res pertinet. percussores enim patris reos agam, quibus sublatis, finis aliquando civilium bellorum erit.*

Centuriones Cæsari consulatũ ab Senatu petunt. Appian. lib. III. Civil. Cic. Phil. 5. 27. Dio.

LVIII. Alacri adclamatione militum hæc excepta: delectique statim ex promptissimis veteranorum quadringenti, qui legatione ea fungerentur. Quum *Patres ætatem* Cæsaris excusarent, centuriones legationis principes (edocti enim erant) responderunt, *& apud antiquos, Rullis, Deciis, Corvinis, multisque aliis Consulatum fuisse creditum, & recentiore memoria superiorem Africanum, Titumque Flaminium admodum adolescentes Consules factos, utilem Reipu-*

blicæ operam præstitisse Magnus quoque Pompejus & Dolabella adlegabantur, *atque in hoc ipso Cæsare factum Senatus decretum, quo multis annis ante legitimam ætatem honores petendi facultas concessa erat.* Quum propter gravitatem negotii tempus traheretur; legati, ut moniti à Cæsare erant, *impunitatem* petere *Antonianis* cœperunt, ut credibile est, non tam impetrandi proposito, quàm ad tentandos Senatus animos, an & huc adduci possit; & si succenseret, hunc armorum prætextum habituri.

LIX. Sed elusum satis commodo astu periculum est, contradicente nemine, sed pro magno aliorum numero eadem postulantibus plerisq; unde effectum est, ut citra invidiam propter multitudinem hominũ, quibus in caussa dispari paria concedi rectum non esset, tota res omitteretur. Inter has altercationes, quum ferociter loquuti milites, atq; ab Senatoribus nonnullis increpiti essent, acrius ad Consulatum Cęsari conficiundum exarserunt, & quia intromissi in Senatum arma deposuerant, caput legationis Cornelius centurio Curia egressus resumpsit gladium, saguloq; rejecto capulum ostendens, *si vos non dederitis*, inquit, *hic dabit.* Minis postremo additis. Suet. Aug. 26. 2. Dio. Sueton.

LX. Quo tempore Ciceronem respondisse ferunt, *si hoc modo petieritis Cæsari Consulatum, auferetis.* Eaque vox exitium ei accelerasse creditur. namque Cæsar libertatis studiosissimum esse cernens, viliorem habere cœperat. Hæc quum in castris audirentur, exasperati sunt milites, confestimque ad Urbem duci voluerunt. Nec Cæsar lenivit, quin verbis adaugens iras, barbara suorum dicta factaque non reprehendit; Senatum increpavit, *quod milites intrare Curiam inermes jusserat, quodque interrogati à Senatore quodam fuerant, ab exercitu, an vero à Cæsare mitterentur?* Igitur propere legatis quibusdam ad Lepidum & Antonium (nam & cum Antonio gratiam, Lepido satagente, reconciliarat) cum octo legionibus & magno equitatu atque auxiliis, coactus scilicet à militibus, Rubiconem transitit, unde & proximi belli civilis initium fuerat. Cæsar Rubiconẽ transit. Plut. Anton. cap. 24. Appian. Dio. Liv. Epit. Oros. 6. 18.

LXI. Inde bifariam exercitu diviso, cum potiori parte contendit Romam, cęteris ex commodo sequi jussis. In itinere, ut fit ubi milites Imperatorem ducunt, minime à maleficiis temperatum. homines qui forte per viam occurrerant, & in his Eques Romanus, pro speculatoribus occisi: direptæ adversariorum villæ. legati qui cum pecunia veniebant, Cæsaris artibus terrore injecto refugerunt. Hæ res tanta consternatione replerunt Urbem, ut nihil ad extremum terrorem superesset. Inde Romam contendit. Appian. Dio.

LXII. Anxii Patres, & alius alium varie accusantes, *quod exercitus ademptus Cæsari, quod triumphus denegatus, quod præmia militum maligne repræsentata essent*; repente in contraria omnia transierunt: nusquam jam adparente Cicerone, qui multus antea ubique fuerat. Augetur donativi modus, neque duabus jam, *sed octo legionibus* decernitur. *Decemviri cessare, Cæsar dividere præmia* jubetur: *ipse absens Consul* designatur. ad hæc omnia significanda legati festinanter emittuntur, sed neque milites flexit profectum ab invitis beneficium: & Senatus fœda inconstantia, vix dum egressis porta legatis consilium mutavit: excipiente metum pudore, quod indigna viris trepidatione subacti prono collo exciperent jugum, nihil pro libertate ausi. *Quod igitur postea vacaturum periculo & ignominia tempus, si hac consuetudo invalescat, ut ambitione cujuslibet bonores armis obtineantur? quin huc eniterentur, ut militem, si lenibus* Senatus fœda inconstantia. Plut. Cęs. c. 78. Appian. Dio.

consultis nequiret, constantia & severitate in officio contineant. armis opus adversum armatos esse.

Et subita fiducia. Theurnus lib. 12. Dio. Appian. LXIII. *Si primum impetum fregerint, subiturum animos pudorem, subituram reverentiam patriæ, & metum ex legibus. Quod si præter spem arma pro Republica accepta contra eam miles verterit, L. Plancum, D. Brutum adfuturos auxilio. Denique si neque pudore militis, prohiberi fatum Reipublicæ, neque armis defendentium posset; at illi occumberent pro libertate potius, quàm male & infeliciter expertam dominationem reciperent. Et majorum exempla* memorabantur, *quibus præ amore libertatis nihil fuerit in vita charum atque pretiosum.* Hujusmodi inter se dictis animati, mox in maximam fiduciam venerunt, postquam eadem die adpulsis ex Africa legionibus duabus, equitibus mille, *dus ipsis curæ esse custodiam civitatis* interpretati sunt.

Mox iterum timor. App. Dio. 47. r 5. Jul. Obseq. LXIV. Igitur adjuncta legione quam nuper Pansa præsidio Urbi reliquerat, Janiculum ubi pecuniæ erant repositæ, pontemque fluminis occuparunt præsidiis: per Urbem disposuerunt stationes; in portu quoque parandas naves curaverunt, ut victi cum pecuniis fugerent. Cæsarem *intra centesimum ab Urbe lapidem cum exercitu consistere* vetuerunt. Hæc satis confidenter acta. Sed ubi signa legionis à Pansa relictæ araneis velut ex longo situ oppleta venire visa prodigii speciem metumque fecere; quæsitæque Cæsaris mater & soror non comparuerunt, amicis apud quos celabantur, gratiam minasque adversariorum pariter spernentibus; iterum rediit timor, tanta opportunitate amissa, quod his obsidibus quidlibet impetratu facilius à Cæsare fuerant.

Interim Cæsar Urbē intrat. Dio 46. 724. App. LXV. Atque ille suis timens, quum prioribus Patrum legatis, dum mandata exponunt, mutatæ sententiæ nuncium supervenisset, cum irritatis supra modum militibus Romam properat; præmissis qui *bono animo esse populum Romanum, & quiescere* juberent, *nihil hostile passurum.* Ita pacato agmine accessit, omnibusque citra controversiam in potestatem acceptis, sub Quirinali colle constitit. Eò statim mira mutatione adfectuū venerunt quidam ex Senatoribus, mox etiam promiscua multitudo salutandi ipsum militesque gratia. At ille castris in loco positis postridie Urbem, septus idonea manu, intrat: quacumque incedit, occurrunt salutantium gratulantiumque agmina: nihil in speciem officiosæ humanitatis prætermittitur. Sic ad ædem Vestæ pergit, ubi matrem sororemque esse audiverat.

Urbanæ legiones in deditionem accipit. Dio. Appian. LXVI. Interim & illæ tres legiones missis legatis fecerunt deditionem. Ex Prætoribus qui præfuerant, Cornutus sibi manus intulit; reliqui in fidem recepti sunt. Cicero per amicos impetrato Cæsaris colloquio, magnis eum laudibus extulit, *se quoque Senatui deferendi Consulatus auctorem fuisse* dictitans. Respondit Cæsar, nec sine morsu: *Ciceronem sibi novissimum amicorum occurrere.* Sequuta deinde nocte vanus rumor terruit civitatem, *Martiam & Quartam legiones adesse, diripiendæ patriæ caussa.* Tum iterum velut furore tacti principes, & secure crediderunt dictis, & suis se viribus sustinere posse Cæsarem, quamvis tantas habentem in proximo copias, rati sunt.

Senatus alius vanus conatus. Cic. Philipp. 14. 6. LXVII. Igitur eadem nocte Senatu habito M. Aquilium Crassum emiserunt ad parandas è Piceno copias: idque tanquam lætum nuncium discurrente per Urbem Tribuno plebis Apulejo vulgarunt. Sed ubi falsam fuisse famam rescitum est,

Cicero, qui pro foribus Curiæ Senatores adventantes cum laudibus exceperat, in lectica fugit. Cæsar irrisa hominum vecordia *exercitum in campum adduci* jussit. quo tempore lætum ei augurium apparuit sex vultures. nec tamen in quemquam consuluit durius, quin etiam Crassum, qui servili habitu in Picenum penetraverat, dimisit incolumem, interim clementiæ captans laudem, mox eosdem quibus tum videbatur ignoscere, proscripturus. Appian. Jul. Obseq. cap. 128.

LXVIII. *Pecuniam* autem *ex Janiculo, & quidquid ubivis publicæ* fuit, comportari jussit: ipse excessit Urbe, libertatem scilicet præbiturus Comitiis, eo jam adductis rebus, ut eadem omnia absens posset. Igitur & nova Comitiorum forma fuit, quia more majorum Interrex prodi tam celeriter non poterat, absentibus plerisque patriciis magistratibus. Nam decreto Prætoris Urbani (extincto jam Cornuto Q. Gallium fuisse constat) duo nominati sunt Proconsules Comitiorum habendorum caussa;his perfectis, nihil ultra potestatis usurpari. Ab his Consul creatus Cæsar,collegæ nomine Q.Podium Q.F. administrum accepit.& exsultabat adolescens honore ante tempus capto,quem præter juniorem Marium nemo præcocius invaserat: Consulatum enim,si civiliter computes, annos undeviginti natus iniit; sive dies ineundi XIV. Kal. Septembr. (variant enim Scriptores) sive X. Kal. Octobr. fuit: revera vicesimo ætatis anno, quia trimestre circiter correcti ab Julio fasti absorbuerant: quod spatium tametsi processerat, tamen vulgo non computabatur. Cæsar novæ formæ Comitiis Consulatum adipiscitur. Dio lib. 46. App. Auct. de caus. corrup. Eloq. & Fragment. Collect. apud Pigh. Jul. Obseq. Casaubon. ad Suet. Aug. 26.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CÆSAR Consul legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset: postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Quum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio, & Munatius Plancus cum exercitibus suis adjuncti ampliassent, & D. Brutus, cui Senatus ut persequeretur Antonium mandaverat, relictus à legionibus suis profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, ab Capeno Sequano interemptus est. Cæsar pacem cum M. Antonio, & Lepido fecit: ita ut Tresviri Reip. constituendæ per quinquennium essent, ipse, & Lepidus, & Antonius, ut suos quisque inimicos proscriberent: In qua proscriptione plurimi Equites Romani, CXXX. Senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis: hujus occisi à Popilio legionario milite, quum

habeat annos sexaginta tres, caput quoque cum dextra manu in Rostris positum est. Præterea res à M. Bruto in Græcia gestas continet.

Augurium Romuli delatum Cæsari.
App.
Suet. Aug. cap. 26. & 95.
Jul. Obseq.
Liv. 1.
Dio lib. 47.

INITO Consulatu C. Cæsar quum reversus in Urbem sacrificiis factis augurium captaret, duodecim vulturibus visis, quod augurium Romulo novam urbem condituro conspectum dicebatur, in amplissimam spem similis fortunæ erectus est. militibus deinde pecunias distribuit, *suis ex facultatibus dare* dictitans, quum in manu haberet publicas. iisdem gratias egit. egit & Senatui; sed militibus ex animo magis. Horum enim ope se sciebat adjutum, Senatum, quod fecisset, metu fecisse. Par apud Patres simulatio, qui *& hæc ultro tribuisse Cæsari* prædicabant, *& reliqua adcumulaturos.*

Ei multa decernunt Patres.
Appian.
Dio.

II. Idcirco quem paulo ante Consulatu judicaverant indignum, ei decreverunt, *ut etiam exacto magistratu, donec apud exercitum esset, Consules honore anteiret*: judicia paulo ante & pœnas comminati ob copias privato consilio contractas, nunc *& alias adlegere* jusserunt: & sicuti Bruto in Cæsaris ignominiam bellum Antonianum decreverant; ita nunc Cæsari *legiones etiam Bruti* adjecerunt. Postremo & cura Urbis permissa, potestatem dederunt *agendi pro arbitrio, etiam præter leges omnia.*

Lex Pedia de quæstione in percussores Cæsaris.
Appian.
Dio.
Liv. Epit.
Vell. 2. 69. 6.
Suet. Nerone. cap. 112.

III. Cæterum Cæsar post sacra peracta adoptionem suam Curiata lege confirmavit. Mox alia rogatione Dolabellam absolvit, qui judicatus hostis fuerat; & præparata primum largitionibus populi gratia, solutoque residuo, quod debebatur ex testamento Cæsaris, legem tulit *de quæstione habenda in eos, quorū scelere pater occisus esset*: quā de nomine collegæ *Pediam* maluit adpellari.

Qui omnes damnantur.
Appianus.
Liv. Epitom.
Plut. Brut. c. 39. & Cæs. c. 95.
Cic. Attic. 16. 14. & Philipp. 23. 25. et ad Brut. Epist. 5. et Fam. 10. 12.
Brut. ad Cic. 2. 27.

IV. Hac postulati sunt non percussores modo, sed & qui conscii fuisse consiliorum dicerentur; absentes plerique. nonnulli & insontes, qui nec insidiati Cæsari, nec omnino eo tempore versati Romæ fuerant. Hac fraude præcipue Sext. Pompejus petebatur, hoc crimine haud dubie innoxius; sed quem quolibet prætextu tolli Julianarum partium interesset. Reis hac lege universis una præconis denunciatione dicta dies est, damnatique inspectante Cæsare ad unum omnes, absentes plerique, nemine judicum absolvente quemquam, uno Senatorum excepto; P. Sicilio Coronate, qui M. Brutum absolvit palam: cujus rei dissimulata interim ira mox proscriptione hominis patuit. P. Servilius Casca, qui primum ictum inflixerat Cæsari, Tribunatum plebis eo anno gerebat, patiente Octaviano, qui tum adhuc odium in percussores tegebat.

Collegæ magistratum abrogans annū non superavit.
Dio.
Jul. Obseq. cap. 129.
App.
Suet. August. 27. 8.

V. Is neque adolescenti fidens, & exagitatus à Cicerone (qui *parricidam* appellare sustinuerat, quum eodem tempore pro salute percussorum, quibus erat amicissimus, Cæsarem per epistolas rogasset) non exspectato Cæsaris adventu Roma profugerat. Hunc P. Titius collega magistratu abrogato reum peregit; & ante annum mortuus firmavit opinionem, non posse annum supervivere, qui collegæ magistratum abstulisset. Nec dissimile Q. Galli Prætoris fatum fuit, cujus opera tum Bruto atque Cassio abrogatum imperium erat. Idcirco provinciam Africam præmii loco nactus à Cæsare, paulo post miserabiliter interiit. Quum enim pugillares duplices veste tegens ad Cæsarem salutandum introisset, suspicionem movit gladium occuli. Nec ausus statim inquirere Cæsar, ne quid aliud inveniretur, paulo post è tribunali raptum, servilem in modum torsit,

torsit, negantemque jussit occidi, prius oculis suâ manu effossis.

VI. Ipse scripsit in libris de vita sua, *Q. Gallium colloquio petito insidiatum sibi, conjectumque à se in custodiam: deinde Urbe interdicta dimissum, naufragio vel latronum insidiis periisse*. Crudelitatem Cæsaris, quo plus metuebatur, studiosis tegere atque adjuvare nisi sunt omnes. Gallio magistratum abrogarunt collegæ: populus diripuit domum: Patres capitis damnaverunt. Namque fortunam adolescentis omnia sequebantur, & alii formidine, multi favore, pars magna præmiis incitabatur. Quippe & *accusatoribus percussorum pecunia* promissa erat; *& magistratus quem accusatus gereret, militiaq; vacatio ipsis liberisque & nepotibus*.

Cæsaris libri de vita sua. Sueton. Aug. 25.3. & 27.81. Appianus. Dio.

VII. His motus, opinor, Capito, Vellei Historici patruus, Agrippæ subscripsit in C. Cassium. Nam M. Agrippam Cassio Cæsar, L. Cornificium Bruto accusatores apposuerat. Nihil erat actum damnatione reorum, nisi & vi armisque possent superari. Namque Brutus atque Cassius *jam habere legiones circiter viginti* dicebantur. Idcirco Cæsar ad hos debellandos amicitiam Antonii sibi necessariam fore videns, à quo propter adfinitatem dissociari Lepidus nequiret; eò contulit consilia, ut hos interim haberet adjutores, postea sublatis eorum ope percussoribus, ipsos quoque tollendi rapturus aut facturus occasionem.

Cæsar amicitiam Antonii expetit. Vell. 2.69.6. Plut. Brut. Appianus. Dio.

VIII. Ne tamen ejus propositi emanaret intempestiva suspicio, neque de rebus iis retulit, & quasi bellum illaturus hostibus judicatis, ad mare Superum lentis itineribus processit. Interea ex composito Q. Pedius ad Senatum *de venia Lepido atq; Antonio concedenda* retulit. Alia jam plane rerũ facies esse cœperat, ut qui modo pro defensoribus libertatis habiti fuerant, tanquã hostes & parricidæ in exsecratione essent: contra despecti modo & tantũ non hostes patriæ judicati, non benevoli tantum fidique Reipublicæ, sed etiam civitatis ac Senatus patroni haberentur.

Diversum interim simulans. App. Dio.

IX. Igitur ad Cæsarem Senatus misit, tanquam ignarum eorum quæ agerentur, ut hujus sententiam exquireret. Atque is, *omnia alia cupientem, vi militum adigi ad conficiendum* rescripsit. sequutumq; Senatusconsultum, quo prius decretũ antiquabatur, cum amicis ad eos literis. Eam ob caussam Senatui gratulatus est Cæsar, Antonioque scripsit, *auxilio se venturum adversus Decimum si ei videretur*. Ob hæc collaudatus ab iisdem Patribus, quibus paulo ante nihil Decimo charius, nihil exsecrabilius Antonio fuerat. Adeo facile convelluntur animi externa tantum spectantes, quotiescumque eorum à quibus dependent, aliqua intervenit conversio. nec enim abripi fluxu mortalium fas est, quisquis constantibus verisque bonis innititur.

Sic Antonius et Lepidus Senatui reconciliantur. Euseb. Dio. Appian.

X. Sed Antonius respondit *in Decimo se vindicaturum Cæsaris injurias, in Planco suas: Cæsarique se conjuncturum*. Hinc vero D. Bruti res subito miserandum in modum labare cœperunt. Is tertio post Mutinensem pugnam die insequi Antonium orsus, postquam receptum à Lepido audiit, cum L. Planco qui designatus unà Consul sequentem in annum fuerat, consilia viresque sociaverat. Sed ubi se damnatum esse Romæ, Asinium Pollionem semper Julianis partibus fidum, cum suis legionibus accessisse Antonio, & insuper sollicitare Plancum cognovit; diffidens rebus suis, adversus Cæsarem convertere signa cœpit.

Unde D. Bruto pericula. Cic. Famil. 10. 24.26. & 11. 13. Dio. Et consilium ad M. Brutum evadendi. Cic. Famil. 10. 24. & 11.13. 12.8. Dio.

XI. Sed desertus à Planco, mox etiam petitus insidiis, extremam in desperationem incidit. Nam Plancus frequentibus epistolis multa de se Senatui, multa Ciceroni liberaliter & facunde pollicitus, ad potentiores desciverat: quatuor transductis ad Antonium legionibus. Idcirco Brutus, numero quàm viribus

Vell. 2.63.4. App. Plancus ad Ciceronem. Brut. ad Cic.

Sueton. Aug. 10. 9. Cic. Famil. 10 13. et Philipp. 14. iis, urgere obsidionem, & equitatu, qua parte virium prævalebat, hostibus negotium facessere; donec confectus fame Brutus deditionem facere cogeretur. Sed eadem caussa diversis ducibus festinationem suadebat. Idcirco frustra sæpius hoste lacessito, qua parte Mutina propter locorum naturam claudi minus potuerat, perrumpere conati, quum Antonius solos equites emisisset, equitatu suo his opposito, ut instituerant, Mutinam cum legionibus ire perrexerunt.

Aliud prœlium in quo cadit Cos. Hirtius. Ibo. App. Cic Fam. 10. 33 Sueton. XV. Tum vero Antonius omittendæ Mutinæ metu, legiones duas produxit: reliquas ex aliis castris adsciri propere jussit. At Hirtius & Cæsar cupide adgressi instructos, priusquam subvenire alii possent, egerunt in fugam. Hirtius quum Antonii vallum superasset, circa principia pugnans interfectus est; quarta legio, quam ille secum habuerat, à quinta Antonii pene tota concisa. ibi Cæsar, ad quem jam summa rerum redierat, consilio manuque insignis adparuit per omnia, receptoque Hirtii corpore, etiam castra Antonii occupata aliquandiu tenuit.

Magna clades civilis belli. Florus 4. 4. 8. Sueton. Herodian. in Caracall. Cic ad Brut. 1. 34. 10. et Famil. 11. 34. et 19. 33. XVI. Sed paulo post summa vi connisus Antonius ejecit hostem, multosque Cæsarianorum occidit: quo tempore Cæsar Aquilam à moriente Aquilifero traditam humeris subiit, ipse quoque cruentus & saucius; & tanto pondere, sicuti tum signa erant, non deterritus, in castra reportavit. Victoriam absolvit D. Bruti eruptio, cui inter diversa partium studia, quidam omnia, nonnulli nihil tribuerunt. His prœliis & robur & soboles militum interiisse visa est. viri quoque illustres multi ceciderunt, inprimis Consul uterque (nam & Pansa ex vulneribus est mortuus) & L. Fabatus, & C. Peducæus, & D. Carsalenus, & Pontius Aquila.

Antonii consultatio. Appianus. XVII. Noctem proximam mutuo metu utrimque exegerunt in armis. At Antonius vocatis in consilium amicis, quamquam plerique censerent *manendum esse non majori accepta quàm reddita clade, ducibus hostium occisis, equitatu salvo & Mutina ad extremum deducta; Recte quidem vos*, inquit, *confiditis; plures enim habemus sperandi caussas; sed obsequendum Fortunæ est, quæ victoriæ nobis hanc obstruxit viam, alias aperuit munivitque. Modo perrumpere in oppidum voluerunt hostes: sive idem consilium denuo tentet Cæsar, sive circumvallare nos incipiat, quod erit ei propter multitudinem operarum haud difficile, in arcto res nostræ erunt, omnibus circa hostilibus, & equitatus usu adempto.*

Et fuga. Front. Stratag. 1. 7. 7. 5. Cic. Famil. 11. 13. App. XVIII. *Sed & M. Lepidus & L. Plancus me pro victo contemnent, & ut solet infelicibus, ex amicis hostes & illi fient. At si Mutinam relinquimus, mox cum tribus legionibus suis Ventidius aderit; Lepidus etiam & Plancus auxilia magna & firma subministrabunt. Quod igitur bene vertat, paratos habete ad iter milites; & quia multis arma desunt, pro scutis cortices dabimus.* Hæc loquutus, non magno post intervallo castris egressus, ad Alpes magnis itineribus contendit. At Decimus timore Antonii liberatus, Cæsarem metuere incipiens, noctu abruptis fluvii pontibus, ad eum certos homines misit, gratias tanquam servatori agens, petensque, *ut succedens ad ripam, flumine medio, & civibus arbitris in colloquium veniat. Se enim certis indiciis declaraturum, non sponte, sed fatali quodam infortunio tractum ad conspirationem esse.*

XIX. His Cæsar respondit iracundius, *se neque Decimi servandi, sed belli*

cum Antonio implacabili hoste gerendi caussa venisse: neque pietatem sinere, ut adloquatur aut etiam adspiciat interfectorem patris: pati tamen incolumem eum esse, donec Senatui populoque Romano videretur. Tum vero Decimus progressus ad flumen, clara voce adpellavit Cæsarem, & recitato Senatusconsulto, quo Gallia sibi data provincia fuerat; edixit, *ne trajecto fluvio Cæsar, alienam provinciam sine Consulibus invaderet; neve persequeretur Antonium: huic enim operi se sufficere.* D. Bruti ferocia in Cæsarē. Orosius. 8.18. Appian.

XX. Non fallebat Cæsarem hanc ferociam Bruto ex fiducia Patrum accedere: igitur quantumvis eum in ordinem redigere facile potuisset, moderatus est iræ, seque Bononiam ad C. Pansam contulit, rebus omnibus Senatui perscriptis, effectoque, ut de iisdem nomine Pansæ scriberetur. Hoc fuit illud in Republica tempus, quo nullum reperio fuisse umquam difficilius. Plena suspicionum omnia, plena timoris, simulationis, perfidiæ. & Dolabellæ quidem atque Antonii jam eruperat furor: neque obscurum erat, quid Brutus, quid Cassius molirentur. Lepidi, Planci, Asinii contatio quorsum tenderet, mox adparuit. Reipubl. Romanę miserrimus status. Vell. 2. 60.

XXI. Sed Senatus, quem *castra Pompeji* non præter rem appellabat Antonius, id agebat unice, ut per dissensionem Julianorum ducum partes illæ penitus tollerentur. eamque tum machinationem Octaviano C. Pansa detexit, tanto simplicius atque apertius, quanto certius de instantibus supremis, minus movebatur metu gratiaque, & cæteris adfectibus qui propter vitæ commoda sollicitant animos. Igitur quum vocari Cæsarem jussisset, *Ego*, inquit, *patrem tuum tanta charitate dilexi, ut me ipse non potuerim magis. Sed neque mortem ejus vindicare licuit, neque consensui cæterorum resistere; cui & tu, quamquam exercitu parato, prudenter sane cessisti.* Senatus consilia. Cic. Phil. 10. 11. Appian.

XXII. *At illi quum & te metuerent & Antonium, qui & ipse ingens Cæsaris studium præferebat, penitus gavisi sunt, inter vos male convenire: futurum sperantes, ut mutuis offensis invicem attereremini. Postquam autem copias haud spernendas penes te esse viderunt, primo quidem tanquam adolescentulum, inani honorum specie adlicere sunt conati; deinde ubi tu quum alibi, tum in recusando quod exercitus offerebat imperio, magnum animum & sui compotem ostendisti; exterriti eò flexerunt consilia, uti nobiscum administrares bellum, atque hoc prætextu Martia & Quarta legiones robur exercitus abs te abducerentur.* Cæsari à Pansa produntur.

XXIII. *Neque desperabant fore, ut alteruter vestrûm bello interiret, superstes solus & imbecillus facile tolleretur; atque ita prorsus oppressis jam ab initio Cæsaris partibus, Pompejanæ resurgerent. Atque hanc ipsis consiliorum jam fuisse summam novi. nam & pleroque eo tempore Romæ, & Senatui interfui: neque vitavi suspiciones atque voces, quod mentionem pacis atque concordiæ intuli. Cæterum postea quoque non mihi, non A. Hirtio, quum ad bellum mitteremur, alia mens fuit, quàm ut Antonium, castigata viri superbia, redderemus commodiorem, deinde reconciliaremus tibi.* Pansæ & Hirtii consilia. Cic. Phil. 12. 7. Appian.

XXIV. *Non enim putabamus aliud à nobis fieri posse, vel referendæ patris tui meritis gratiæ melius, vel firmandis partibus nostris utilius. Sed hoc quidem consilium, quod occultari interim ratio fuit, nunc Antonio victo, occiso Hirtio, & me in fata concedente, mature tibi aperio: non ut à te gratiam* Et eorum caussæ.

ineam, quæ morienti sera & infructuosa est; sed quia, quemadmodum ostendunt omnia, felix nascenti genius adfuit, uti his cognitis, & quæ tibi sint utilia scires, meamque simul atque Hirtii quum voluntatem, tum quæ præter illam facere coacti sumus intelligeres.

Pansæ legiones Cæsari restitutæ. Cic. Phil. 11. 13. 14. Appianus.

XXV. *Exercitum autem quem ipse dedisti nobis te recipere minime invidiosum erit: eum itaque tibi restituo. Neque vero moleste ferent Patres, satis cognito (non enim tentare neglexerunt) nullis conditionibus perduci ad Brutum posse Tirones meos, per me licet, ipse etiam habeas. Quod si forte nimia Senatus reverentia tenentur, satius erit relinqui. Curæ enim fuit Senatui ut hos haberet in potestate. igitur & tribunos delegit, à quibus non milites modo, sed etiam nos Consules custodiremur. Rem igitur majoris invidiæ quàm utilitatis, & ante tempus te excitaturam, omitti satius fuerit. igitur ad hos quidem accipiendos Decimum evocavi. sed quia nondum ille venit, Torquato Quæstori tradentur.* Hæc fatus & mox exsequutus animam efflavit.

Consulum et militum publica sepultura. Appian. Liv. Epit. Vell. 2. 62. 5. Val. Max. 5. 2. 10. Cic. Phil. 14. 12. 14. Suet. Aug. 12. 2.

XXVI. At Torquatus de voluntate Patrum copias Decimo adduxit: funera Consulum eum honorifica pompa Cæsar Romam transmisit: iique in Campo Martio publica sepultura honorati sunt, quia pro Republica dimicantes ceciderant. Cujus rei sensus etiam abjectorum hominum animos ita pertentasse traditur, ut M. Cornuto Prætore Urbano funus locante, qui tunc Libitinam exercebant, gratuitum ministerium præbuerint, paratumque exsequiarum conduxerint sestertio nummo. Militum etiam corpora, præsertim qui ex Martia legione ceciderant, publicis operibus atque muneribus, & communi exstructione sepulti sunt.

Suspicio in Cæsarem de morte Consulum. Dio. 46. 7. 1. Suet. Aug. Tacit. 1. 10. 2. Brutus ad Cic. epist. 6.

XXVII. Per eos dies de morte Consulum suspicio percrebuit, *opera Cæsaris occisos, Hirtium in acie per suos milites, aut ipsius Cæsaris manu; Pansam per venenum vulneri adfusum.* Certe Torquatus Glyconem Medicum eo nomine custodiendum aliquandiu curavit, ut parricidam. Sed M. Brutus, cujus ad Ciceronem epistola exstat, in tuenda Medici innocentia etiam Cæsaris famam fidemque adseruit. Certe ambitiosos hæc suspicio semper sequitur, ut nullum sit tam insigne atque exsecrabile scelus, quod pro dominatione facturi non existimentur: cæterum longe abest à prudentia Octaviani, ut rem minime facilem tegi, & si erumperet, omnium alienaturam animos, adolescens necdum satis firmus auderet.

Senatus extraordinaria imperia tollit.

XXVIII. At Senatus, donec incertus belli exitus esset, adversus victorem sibi providendum statuens, extraordinaria imperia tollebat, decreto, *ne quis longius annuo imperium obtineret: ne quis unus curationem annonæ.* quantum enim ad solvendam Rempublicam diuturnæ & solitariæ potestates valerent, multis exemplis adparuerat. ita præveniri posse putabant eum, qui futurus esset superior, ne quid præter solita & concessa legibus adpeteret; & invidiam transferri in victum, cujus videlicet immitem & ambitiosum animum Senatus timuisset.

Supplicationes dierum sexaginta. Cic. Phil. 14. 14. Dio. Liv. 5. 23. Cæs. de bell. Gall. 2. 35.

XXIX. Postquam de Antonii clade rescitum, resumpto pacis habitu, supplicationes dierum sexaginta decretæ. At Camillo Veiis captis, supplicationes in quatriduum primo omnium decretæ fuerant: nec scio an ulli temere plurium dierum ante Pompejum: cujus Mithridatica victoria duodecim dierum supplicationem habuit. mox Cæsari tres dies additi: statimque cum ejus potentia crevit adulatio. Scilicet nihil est in rebus humanis stabile, sed ut quæque ab initio con-

stituta sunt, ita ferme ab ambitione & vanitate absunt longius: paulo post inclinat sensim mos antiquus, dein solutius prolabitur: donec tandem cum impetu ruat, & ultra omnem finem modumque proferatur.

XXX. Igitur nuper Cicero quinquaginta dies sententia sua comprehenderat, quum debellatum nec esset, nec crederetur; quot neque Gallicis antea bellis, neque aliis decretum umquam fuerat. Tum vero propter fugatum à Mutina hostem decendium additum. Antonius, quique eum eo fuerant, bonis omnium publicatis, hostes judicati; deque iis bello persequendis sententiæ dictæ. Quin & decemviri, in quibus & Cicero fuit, tanquam ad præmia militibus persolvenda creati, edictum proposuerunt, *uti quisquis aliquid accepisset ab Antonio Consule, ea de re profiteretur;* cum gravibus minis in eos qui secus fecissent.

Decreta contra Antoniū. Cic. Philip. 14. 1. 11. & 14. & Fam. 11. 20. & 21. 10. 21. et ad Brut. 1. 5. Appian.

XXXI. Hoc tempore T. Pomponii Attici laudabilis æquitas exstitit, qui licet amicissimus esset Ciceroni & Bruto, nihilominus Antonii præsentem fortunam aliorum fere omnium exemplo minime despexit, sed pristinæ necessitudinis memor, Fulviæ uxori, liberisque Antonii, cum illa de bonis, & hi etiam de vita periclitarentur, quam potuit, opem tulit.

Attici integritas. Corn. Nepos in vita Attici cap. 6o. Appian. Dio.

XXXII. Erat ea temporis oblata Pompejanis opportunitas, ut tum demum vere liberos se crederent & gloriarentur: & velut omni periculo defuncti spernere Cæsarem atque etiam opprimere inciperent. Nam neque triumphum decreverunt petenti; & quum Cicero, provido magis quàm grato animo, quod ampliora meritum credebat, & invitis extorquere posse suspicabatur, sententiam dixisset, *ut ovanti introire Cæsari liceret*, à plerisque repugnatum est. Neque Cicero satis animum texit, *laudandum adolescentem, ornandum, tollendum* dictitando. Quo tempore dixisse Cæsar dicitur, *se vero non esse commissurum, ut tolli posset.*

Senatus Cæsarem deprimere studet. Cic. ad Attic. 1. 13. et Famil. 10. 20. Vell. 2. 62. 7. Sueton. Aug. 12. 1. Dio.

XXXIII. Cæterum, ut erga Cæsarem parci, sic in honorando Bruto profusi fuerunt, omnia huic tribuentes quæ sperare ille debuisset. Supplicatio ejus nomine ad omnia pulvinaria decreta. Et quia forte natali suo liberatus obsidione fuerât, *fastis ad eum diem Bruti nomen adscribi* jussum: triumphum denique decreverunt homini, qui beneficio vivere alieno diceretur, neque adjutor victoriæ, sed spectator tantum prœlii cum aliis è muro fuisset. Martiam quoque & Quartam legiones Drusus ei Paulusque ceteris adsentientibus decreverant. Sed ea res irrita fuit; bellum quoque adversus Antonium uni decretum, votaque nomine ejus nuncupata publice.

D. Brutum extollere. Cic. Famil. 11. 18. 19 et 20. et ad Brut. Liv. Epitom. Vell. 2. 62. 5. Dio. App.

XXXIV. *Legionibus quæ ab Antonio defecerânt, promissum à Cæsare donativum exsolvi* placuit; *partem eorum qui pro libertate occiderant, liberis aut propinquis dari: superstitibus honoris caussa concedi, ut ludos oleæ frondibus coronati spectarent.* Cæsaris inter hæc militumque ejus nulla aut parca mentio: quamvis & ad Lepidum, & Planeum, & Pollionem literæ de persequendo Antonio mitterentur; & Senatus non vivos tantum sed etiam mortuos laudibus ac honoribus cumularet. In quibus & Pontio Aquilæ statua est posita, hæredibusque reddita pecunia, quam ille mutuam Bruto dederat, suas atque amicorum opes inter publicam inopiam alendis legionibus insumenti.

Legionibus data præmia. Cic. Phil. 14. 13 et ad Brut. 1. 15. Dio. Appian. Liv. Epit.

XXXV. Enimvero Cæsar hæc considerans, & præterea omnes suos adversarios potentia & imperiis auctos, Sex. Pompejo præfecturam maris, Bruto Cas-

Cæsar reconciliationem cum Antonio meditatur.

Cic. Famil. 11. 10. Liv. Epit. Dio. Vell. 2. 62. 1. Appian.

sioque in Macedoniam & Syriam cum amplissima potestate datas; atque hæc omnia cum Pansæ verbis congruere, ad reconciliandam cum Antonio gratiam animum adjecit. Neque deerat Senatus obtentum præbere quidlibet novaturo. Centuriones missu legionum Romam iverant, petendæ pecuniæ caussa quæ promissa erat victoribus. Responsum est, *legatos ab Senatu venturos ad exercitum.* miseruntque jussos *submoto Cæsare milites alloqui.* non repugnavit Cæsar: sed nec dissimulavit *frustra eos fatigatos non relaturos responsum, priusquam ipse esset adhibitus.*

Senatus injuriis irritatus. Plut. Cic. c. 66. et ad Brut. cap 18. Appian. Dio. Velleius.

XXXVI. Consilium Senatui erat sub specie pulsi Antonii abducere à Cæsare, tanquam non necessarias amplius copias; easque tradere Bruto, ut Cæsar exarmaretur. quærebantque in ejus exercitu serenda discordia, dissociare animos, & alios voluntate ac largitionibus, reliquos deinde vi redigere in potestatem. Igitur Martiæ & Quartæ legionis militibus quæ decreta erant præmia laudesque legati adferebant: cæterorum Cæsaris militum, non major quàm ducis ipsius ratio habebatur. Sed omnis ista calliditas in contrarium vertit. legiones negarunt *sine Imperatore suo ulla audituras mandata.* legati re infecta redierunt.

Quibus et exercitus commovetur. Appian. Dio.

XXXVII. Tum vero simul Cæsar adfuit, artesque increpavit Patrum, universis idem animus fuit, ut non minus qui honorati, quàm qui neglecti erant, injuria se adfectos opinarentur. Nam & illi suspecta habebant omnia, & contumeliam commilitonum, sed maxime Cæsaris, ad suam ignominiam pertinere arbitrabantur: & præteriti docebant, *consilium Senatus non ad beneficium duarum legionum, sed ad ruinam exercitus Imperatorisque spectare. nec ornari illos præmio, sed emi: tradendos mox percussoribus optime de se meriti Cæsaris, contra filium ejus & amicos, ut scelesta & indigna qualibet facerent & paterentur.*

Cæsar Antonium elabi patitur. Cic. Fam. 11. 10.

XXXVIII. Hæc audita Romæ terruerunt non ignaros vacillare Cæsarem, & Antonio locum dare respirandi. Is enim quum ad extremas angustias redigere hostem potuisset, si transisset Apenninum; alia omnia habens in animo, captivos milites ducesque tractabat comiter: volentes in suorum adlegebat ordines, si mallent ad Antonium se recipere, patiebatur. Quin & Ventidium tres legiones habentem terruisse contentus, *aut ad se transire* jussit, *aut omisso metu ad Antonium pergere; exprobratum communis utilitatis ignorantiam.* Sed & Decium quemdam ex illustribus dimittens, atque ab hoc interrogatus, *quo igitur animo in Antonium esset? sapientibus sufficere edita ab se indicia* respondit, *insanis autem nulla suffectura.*

Lepidum et Asinium sollicitat. Suet. Aug. 12. 3.

XXXIX. Sub idem tempus ad Lepidum & Asinium scripsit apertius, *nec sibi nec veteranis parem referri gratiam; sed omnia tradi parricidis cum certo interitu Julianarum partium, si pauci qui supersint, pari atque Antonius imprudentia inter se committerentur. Cautius agere gregarios milites, qui finitis stipendiis agre divellantur, sed iisdem coloniis juncti unitique confideant. Hoc & ipsis procurandum esse, & monendum Antonium. interea posse eos in speciem parere Senatui, sed memores primam esse debere suæ salutis atque dignitatis curam.* Nec aliud ab his agebatur, sponte inclinantibus in hanc sententiam, & Antonio adfinitate aut familiaritate intima devinctis.

XL. Et licet ad Brutum collega Plancus accesserat, tamen neque huic constabat

stabat fides, & Bruti perquam infirmæ erant copiæ; cui maximus tironum, sed idem prope inutilis numerus, octo legiones: veterani belli casibus imminuti, & ex his qui supererant, multi quotidie ex longa inopia se replentes incautius rumpebantur. His rebus effectum est ut Senatus aliquanto honestius tractare Cæsarem inciperet, conciliante ei gratiam Cicerone, cujus ambitiosam senectutem adolescentis calliditas egregie deceperat. Nam quod ipso postea tradente Cæsare constitit, ruinam metuens, Ciceronem adjungere & retinere studuit. Ciceronem decipit. Dio. Cic. Fam. 10. 24. et ad Brut. epist. 1. 17. Plut. Cic. c 66. et Brut c. 38. Appian.

XLI. Quod quia nullo firmiore vinculo consequi posse rebatur, Consulatum instituit petere, misitque ad Ciceronem nuncios, *patrem* adpellitans, *ex usu publico, & gloria illius fore, si det operam, ut unà gerant Consulatum. Penes illum enim, ut peritum & senem, vim Magistratus omnem fore, se honore contentum, per quem arma gloriosius poneret; nec aliam petendi triumphi caussam fuisse.* Sic inescatus Cicero negotium Cæsaris in Senatu egit: *Difficilia esse Reipublicæ tempora: qui cum imperio sint, inter se fœdera agitare, inconsulto Senatu. referre, ut adolescens sine caussa contumeliose habitus, quibusdam honoribus mulceatur. Eumdem magnas habere copias: neque tam interesse Reipublicæ, ne præter ætatem fiat Consul, quàm ne simultates armatus exerceat. Præterea dari collegam tanquam puero præceptorem posse, ne quid contra utilitatem Senatus atq; Reipub. ausit.* Ut ejus negotium in Senatu agat. Appian. Cic. ad Brut. epist. 1. 4.

XLII. Sed irrisa sunt hæc à percussoribus, non occulto Ciceronis morbo, & minime dubio omnium periculo, si filius interfecti, idemque magnis copiis subnixus, Consulatum indipisceretur. Igitur inter omnia dantes & nihil relinquentes media via placuit, *uti sententiæ inter Consulares dicendæ jus ei esset:* postquam hoc parvi fiebat, decretum, *uti proximis comitiis Prætor, sequentibus Consul renunciaretur.* Hoc modo satis acute putabant elusisse puerum, ut ipsi quidem appellare consueverant. Sed ille hoc ipsum veluti convicium ad defensionem eorum quæ meditabatur, adripiens, Lepido satagente cum Antonio reconciliavit gratiam, non obvius modo excipiens redeuntem, sed ipse alliciens eum & provocans. Senatus mediam viam male eligit. Dio. Zonaras. Cic. ad Brut. 1. 15. et Phil. 4. 1 Sueton. Aug. 12. 1. Oros. 6. 8. Liv. Epitom.

XLIII. Inter hæc, Antonii rursus emersit Fortuna, cujus de rebus curatius referendum est, sine quarum cognitione sequutæ mox conversionis tota fit obscura ratio. Fugatus à Mutina petebat Alpes, vir adversus incommoda non minus pervicax, quàm luxui quoad vacaret deditus. Igitur & in hoc itinere diversi & pene contrarii generis documenta edidit: plerumque tolerans inediæ & laborum, supra quàm sit credibile: iterum, ubi videbatur esse aliqua occasio, profusus in vinum & epulas. Unde non ineleganter respondisse visus est familiarium ejus unus, quærenti *quid Antonius ageret*; *quod canis in Ægypto: bibit & fugit.* quando in illis regionibus canes metu crocodilorum currendo bibunt ex flumine. Sed sæpius vix necessariorum erat copia: ut & cortice vixisse copiæ ejus, & nullius animalis carnibus abstinuisse tradantur. Antonii fortuna post prœlium Mutinense. Vell. Appian. Plut. Ant. cap. 23. & 24. Macrob. Saturn. 2. 2.

XLIV. Non erat difficilis exstinguendi hoc tempore belli labor, si quis insequi fugientem voluisset. Verum enim vero Cæsarem indignatio, quod Bruto mandatum bellum erat, averterat: Brutus insanum rebatur, inimici sui adversarium, suo periculo tollere. Tendebat ad Lepidum castra trans Alpes habentem. erat & in illo spes, Pontificatum & alia quædam Antonii studiis consequuto; Unde nemine insequente profugus. Cic. Famil. 10. 11. 31. 35. et 11. 13. Dio. Plut. Cæs. Plin. 4.

Recipitur Ant. à Lepidi militibus.

& in exercitu: in quo multos sciebat suis partibus addictos. Custodiam Alpium Lepidus Culleoni mandaverat: is transitum Antonio dedit, ut penetrare in Narbonensem Galliam posset, ubi castra ad flumen Argenteum Lepidus habebat.

Ad Lepidum venit. App. Dio. Cic. Phil. 13. 9.

XLV. Interim & P. Ventidius cum tribus suis legionibus ad Antonium venit. quibus receptis haud procul Lepidi castris castra posita sunt, nullo munita vallo, ut venisse ad amicos videretur. Magna hic & pudenda tum inconstantia, tum temeritas Lepidi fuit. Hunc antea Senatus ad opprimendum Antonium in Italiam acciverat; eodemque tempore L. Plancum. mox quia Silanus ad Rhodanum adductis copiis Lepidum suspectum Patribus fecerat, Plancum Antonius diserte *participem consiliorum* appellabat, miserunt ad eos literas, *illorum opera Rempublicam in præsentia non indigere.*

Origo Lugduni. Tacit. Hist. 1. 65. 1. Dio. Plin. 4. 18. Merula Cosmograph. 2. 3. 24. Plutarch.

XLVI. Ut tamen aversi animi nullum indicium ederent, quo ad maleficium illi perpellerentur, negotium imposuerunt *oppidi condendi*, *quo deducerentur*, *qui olim Vienna pulsi ab Allobrogibus* (unde initium discordiarum Viennam & Lugdunum incolentibus exstitit) *ad confluentes Rhodani Ararisque in campis Segusianis consederant.* Hæc origo Lugduni fuit nobilissimæ civitatis: nomen ut ajunt à Corvo (*lugum* vocabant Galli) adeptæ, & situ loci edito. quippe *dunum*, & olim & nunc quoque collem significare quibusdam certum est, & colli Lugdunum inædificatum fuisse constat. Tanta autem loci fuit opportunitas, ut intra centesimum annum in maximam perducta frequentiam, deinde unius noctis incendio consumpta, mox refloruerit, & hodie quoque inter clarissimas Gallorum urbes numeretur.

Lepidus Senatum verbis ducens. Senec. ep. 11. Gruteri Inscript. 439. 8. Dio. Cic. Fam. 10. 34.

XLVII. Ab eodem Planco & alia tum deducta colonia est Rauraca. Quamquam enim venire in Italiam prohibente nemine potuissent, malebant paruisse Senatui videri, atque interim Antoniani belli speculari exitum. Silanum certe Culleonemque reversos ab Antonio verbis castigavit Lepidus, scripsitque Romam, *se neque opera eorum uti, neque in castris habere, neque ulli negotio præfecisse.* Cæterum res ipsa indicio est, simulate hæc acta, neque contra voluntatem Lepidi hos accessisse Antonio, neque ab hoc rediisse tanquam desertores, sed internuncios.

Interim Antonium milite corrumpere patitur. Dio. Vell. 2. 63. 2. Plut. Ant. cap. 23.

XLVIII. Sane colloquium adhuc abnuebat Antonii: quin & contra eum scribebat Senatui, eoque fidus habebatur, & idoneus, cui bellum mandaretur. Sed neque hostile quidquam in eum designabat, in vicinia passus agere, sæpiusque venientem in conspectum militum, ita flectere universos, ut etiam invito Lepido exercitu ejus potiturus fuisse videatur. Quippe Antonio comitas inerat, audacia, profusio: ubi otium esset, luxus; quoties expediret, industria, & quidquid placere corrupta disciplina militi potest. Lepidus ad omnia segnior, non virtute ulla notabili, non vitio charus, prope contemptum venerat. Forte accidit, ut Antonius cum barba capilloque promisso ad castra Lepidi veniens, adspectu simul atque sermone plurimorum misericordiam eliceret: ibi Lepidus ad disturbandum colloquium *tubas occinere* jussit: quia tribunorum imperia spernebantur.

Corrupti cū Antonio. App.

XLIX. At milites, concionante Lepido conclamarunt, *pacem se velle, neque cum ullis deinde civibus esse dimicaturos.* Mox Canidio Rufrenoque & similibus auctoribus, per Lælium & Clodium meretriciis vestibus tectos secreta cum

Antonio pacta fecerunt; *etiam Lepidi eadem, si vellet*, polliciti. Sed is *parei Lepido* jussit, *sibi cum exercitu venturo viam pandi*. Hoc præcipuo studio agebant Decumani, quos aliquando Antonius duxerat. Neque fallebat ea molitio M. Juventium Laterensem legatum Lepidi, prorsus egregium civem: sed multa salubriter monenti non habuit Lepidus fidem. postremo auctor ei fuit *dividendi in partes exercitus*, *sic evidentius quo quisque sit animo appariturum*. Lepidus trifariam partitus copias, jussit *occurrere præsidio Quæstoribus, quos adventare* dicebat.

Cic. Fam. 10. 21. et 34. Plutarch.

L. At hi de quarta vigilia sumptis armis, tanquam exituri, vallum occuparunt, nunciosque miserunt ad Antonium. Ille his auditis prima luce flumen transgreditur: & per aversa castrorum admissus, ubi vallum à Lepidanis erat dirutum, protinus ad Prætorium contendit, prosequente eum Lepidi exercitu, & orante Imperatorem, *parceret tantæ multitudini civium Romanorum, eorumque salutis atque securitatis caussam susciperet*. Atque is ut è cubili discinctus exsiluerat, Antonium complexus est, prioremque *austeritatem suam necessitate temporum* excusavit. Sunt qui *& ad pedes ejus procidisse* tradant: quod, quamvis in timido homine nihil non credi potest, quia plerisque non est traditum, neque factum puto: aut si forte, simulatum à Lepido timorem, ne prodidisse caussam Senatus sponte videretur.

Eum in castra accipiunt. Plutarch. Vell. App. Cic. Famil. 10. 34.

LI. Scelere enim potius quàm ignavia peccavisse plerisque tum visus est, receptumque ab eo Antonium, non modo scriptores inferioris ævi, sed M. Cicero, D. Brutus, L. Plancus, totus denique Senatus censuit. Eamque opinionem & quæ præcesserunt omnia, & quæ sequuta sunt, corroborarunt. At Laterensis quum & Lepidum frustra monuisset, & Plancum, quos inter se discordes reconciliare Reipublicæ caussa acerrime nisus fuerat, sub ingressum Antonii gladio se transfixit. Ob hæc statuam ei decrevit Senatus, laudationemque & publicum funus: at quæ posita Lepido pro Rostris fuerat, subversa est. isque hostis judicatus, cum ceteris qui simul à Republica defecerant, *nisi ante Kal. Septembres ad sanitatem redisset*.

Eo dolore Laterensis semetipsum interficit. Rutilius Itinerario 1. 301. Suet. Aug. 12. 2. Cic. Fam. 15. 21. & ad Brut. ep. 1. 15. Dio. Liv. Epit.

LII. Saga quoque resumpta crebrique ad M. Brutum, C. Cassium, Sextumque Pompejum nuncii missi, *ut Reipublicæ subvenirent*. Etiam duo Senatores, Lucejus & Pansa, tanquam ad visendum Græciæ statum missi, qui *properare Brutum* juberent. E Sardinia quoque evocatæ copiæ, & *è tribus Sextianis legionibus, quæ erant in Africa, unam accipere* jussus *Q. Cornificius; duas mittere in Italiam*: quamquam ne his quidem satis confidebant, quod & ipse sub Cæsare militassent, sed omnia experiri cogebat necessitas. Postremo quum longe hæc spes abesse videretur, ad Cæsarem recursum est, neglectum contemptumque paulo prius, & coactum ad nova, sed incognita adhuc Patribus consilia.

Patres omnia tentantes ad Cæsarem recurrunt. Cic. Fam. 11. 13. 26. & 12. 10. Dio. Appianus.

LIII. Triumphus etiam ac stipendium ei decernitur, & omnibus decretis ornatur. Idcirco lætus hanc sibi ad obseptum antea Consulatum viam aperiri, simulavit obsequium, paravitque ad bellum omnia. sed interim clanculum induxit milites, ut jurarent *contra nullum se exercitum, qui Cæsaris fuisset, arma capturos*. Hoc aperte spectabat ad Antonium & Lepidum, quorum copiæ majorem partem constabant è Cæsarianis legionibus. Præterea instigabat eos, *uti legatos iterum ad Senatum mitterent*: *quasi deprecaturos, ne contra fas & religio-*

Abusus hac occasione. Cic ad Brut. epist. 1. 17. Dio. App.

nem dimicare cum civibus cogerentur: revera, ut exigerent nondum persolutas pecunias, Cæsarique darent Consulatum.

Cæsaris concio adversus Senatum.

LIV. Nec hoc timide fiebat amplius, sed palam advocata concione. *Quousque,* inquit, *commilitones, adversariorum insatiabilem importunitatem perferimus? Hæc scilicet, ut plurima vobis ante nota præteream, præmia meruimus, ut ab his vexemur atque opprimamur, quibus nostro sanguine salus atque securitas parta est. Antonii præda fuissent, neque rem aut publicam aut suam tueri quisquam eorum potuisset, nisi ego ille puer (sed virum sentient!) nisi ego, inquam, quem puerum appellare consueverunt, vobis adjutoribus causam suscepissem publicam, & nimiam Antonii ferociam Mutinensi victoria refrænassem.*

Cujus ingratum animum accusat.

L V. *At illi præclaram scilicet vicem servatoribus suis reddunt, contemptum, ignominiam, pericula. neque desinent, nisi caverimus, priusquam universos, alios alia fraude circumventos deleverint. Hoc enim agunt homines Pompejanis partibus devoti, ut eos qui patri meo navarunt operam, occasione temporum inter se commissos, mutuis vulneribus conficiant. Ideo nempe bella ex bellis seruntur, donec omnes, quos ob militiam Cæsaris perosi sunt, duces militesque prorsus interierint. Neque enim alio pertinuit, quod nuper duabus legionibus oblata sunt præmia: quàm ut ex dolore cæterarum oriretur in hoc exercitu perniciosa dissensio.*

Periculum ab his militibus & sibi ostendit.

L V I. *Quàm vero sint infensi Cæsaris amicis, numquid proximis diebus ostensum est? quum ab Antonio quidem, sed ex parentis mei commentariis data cunctis eriperentur. Unde & vobis facilis esse conjectura potest, quæ vestra sit futura conditio, qui agros, qui pecunias accepistis à Cæsare, siquidem hi Rempublicam obtinebunt: quæ vero mea, dum regnabunt in Senatu percussores patris mei. Sed mihi quidem curæ erit, ut neque vita mihi incustodita sit; neque mors indecora. Vestri me miseret, quibus nemo relinquetur, à quo speretis operæ patri mihique navatæ pretium. Nam me quidem ab ambitione longius abesse, quàm huic ætati credi potuisset, ipsi comperistis, quum oblatum à vobis imperium abnui. nunc alia conditio est temporum, neque pro vobis, neq; ad ultionem patris quidquam profecero, donec ero privatus.*

Quod non nisi se Consule discuti possit. Dio.46.7.27.

L V I I. *Ea me caussa Consulatum petere coëgit: atque is eamdem ob causam negatur ab his, quorum interest neminem esse aut vestrarum utilitatum procuratorem, aut Cæsarianæ necis vindicem. Igitur communis salutis mihi vobisque tantum unam reliquam video viam, si vestro favore Consulatum consequar: nec enim aliter aut quæ à parente meo accepistis confirmari, aut quæ à me expectatis persolvi quibunt. Sed & ad publicum bonum, quietumque patriæ res pertinet. percussores enim patris reos agam, quibus sublatis, finis aliquando civilium bellorum erit.*

Centuriones Cæsari consulatû ab Senatu petunt. Appian. lib. III. Civil. Cic. Phil. 5. 87. Dio.

L V I I I. Alacri adclamatione militum hæc excepta: delectique statim ex promptissimis veteranorum quadringenti, qui legatione ea fungerentur. Quum *Patres ætatem* Cæsaris excusarent, centuriones legationis principes (edocti enim erant) responderunt, *& apud antiquos, Rullis, Deciis, Corvinis, multisque aliis Consulatum fuisse creditum, & recentiore memoria superiorem Africanum, Titumque Flaminium admodum adolescentes Consules factos, utilem Reipu-*

blicæ operam præstitisse Magnus quoque Pompejus & Dolabella adlegabantur, *atque in hoc ipso Cæsare factum Senatus decretum, quo multis annis ante legitimam ætatem honores petendi facultas concessa erat.* Quum propter gravitatem negotii tempus traheretur; legati, ut moniti à Cæsare erant, *impunitatem* petere *Antonianis* cœperunt, ut credibile est, non tam impetrandi proposito, quàm ad tentandos Senatus animos, an & huc adduci possit; & si succenseret, hunc armorum prætextum habituri.

LIX. Sed elusum satis commodo astu periculum est, contradicente nemine, sed pro magno aliorum numero eadem postulantibus plerisq; unde effectum est, ut citra invidiam propter multitudinem hominũ, quibus in caussa dispari paria concedi rectum non esset, tota res omitteretur. Inter has altercationes, quum ferociter loquuti milites, atq; ab Senatoribus nonnullis increpiti essent, acrius ad Consulatum Cæsari conficiundum exarserunt, & quia intromissi in Senatum arma deposuerant, caput legationis Cornelius centurio Curia egressus resumpsit gladium, saguloq; rejecto capulum ostendens, *si vos non dederitis*, inquit, *hic dabit.* Minis postremo additis. Suet. Aug. 26. 2. Dio. Sueton.

LX. Quo tempore Ciceronem respondisse ferunt, *si hoc modo petieritis Cæsari Consulatum, auferetis.* Eaque vox exitium ei accelerasse creditur. namque Cæsar libertatis studiosissimum esse cernens, viliorem habere cœperat. Hæc quum in castris audirentur, exasperati sunt milites, confestimque ad Urbem duci voluerunt. Nec Cæsar lenivit, quin verbis adaugens iras, barbara suorum dicta facta que non reprehendit; Senatum increpavit, *quod milites intrare Curiam inermes jusserat, quodque interrogati à Senatore quodam fuerant, ab exercitu, an vero à Cæsare mitterentur?* Igitur propere legatis quibusdam ad Lepidum & Antonium (nam & eum Antonio gratiam, Lepido satagente, reconciliarat) cum octo legionibus & magno equitatu atque auxiliis, coactus scilicet à militibus, Rubiconem transiit, unde & proximi belli civilis initium fuerat. Cæsar Rubiconem transit. Plut. Anton. cap. 24. Appian. Dio. Liv. Epit. Oros. 6. 18.

LXI. Inde bifariam exercitu diviso, cum potiori parte contendit Romam, ceteris ex commodo sequi jussis. In itinere, ut fit ubi milites Imperatorem ducunt, minime à maleficiis temperatum. homines qui forte per viam occurrerant, & in his Eques Romanus, pro speculatoribus occisi: direptæ adversariorum villæ. legati qui cum pecunia veniebant, Cæsaris artibus terrore injecto refugerunt. Hæ res tanta consternatione replerunt Urbem, ut nihil ad extremum terrorem superesset. Inde Romam contendit. Appian. Dio.

LXII. Anxii Patres, & alius alium varie accusantes, *quod exercitus ademptus Cæsari, quod triumphus denegatus, quod præmia militum maligne repræsentata essent;* repente in contraria omnia transierunt: nusquam jam adparente Cicerone, qui multus antea ubique fuerat. Augetur donativi modus, neque duabus jam, sed *octo legionibus* decernitur. *Decemviri cessare, Cæsar dividere præmia* jubetur: *ipse absens Consul* designatur. ad hæc omnia significanda legati festinanter emittuntur, sed neque milites flexit profectum ab invitis beneficium: & Senatus fœda inconstantia, vix dum egressis porta legatis consilium mutavit: excipiente metum pudore, quod indigna viris trepidatione subacti prono collo exciperent jugum, nihil pro libertate ausi. *Quod igitur postea vacaturum periculo & ignominia tempus, si hæc consuetudo invalescat, ut ambitione cujuslibet honores armis obtineantur? quin huc eniterentur, ut militem, si lenibus* Senatus fœda inconstantia. Plut. Cæs. c. 78. Appian. Dio.

consultis nequiret, constantia & severitate in officio contineant. armis opus adversum armatos esse.

Et subita fiducia. Theurnus lib. 12. Dio. Appian.

LXIII. *Si primum impetum fregerint, subiturum animos pudorem, subituram reverentiam patriæ, & metum ex legibus. Quod si præter spem arma pro Republica accepta contra eam miles verterit, L. Plancum, D. Brutum adfuturos auxilio. Denique si neque pudore militis, prohiberi fatum Reipublicæ, neque armis defendentium posset; at illi occumberent pro libertate potius, quàm male & infeliciter expertam dominationem reciperent. Et majorum exempla* memorabantur, *quibus præ amore libertatis nihil fuerit in vita charum atque pretiosum.* Hujusmodi inter se dictis animati, mox in maximam fiduciam venerunt, postquam eadem die adpulsis ex Africa legionibus duabus, equitibus mille, *dus ipsis curæ esse custodiam civitatis* interpretati sunt.

Mox iterum timor. App. Dio. 47. r. 5. Jul. Obseq.

LXIV. Igitur adjuncta legione quam nuper Pansa præsidio Urbi reliquerat, Janiculum ubi pecuniæ erant repositæ, pontemque fluminis occuparunt præsidiis: per Urbem disposuerunt stationes; in portu quoque parandas naves curaverunt, ut victi cum pecuniis fugerent. Cæsarem *intra centesimum ab Urbe lapidem cum exercitu consistere* vetuerunt. Hæc satis confidenter acta. Sed ubi signa legionis à Pansa relictæ araneis velut ex longo situ oppleta venire visa prodigii speciem metumque fecere; quæsitæque Cæsaris mater & soror non comparuerunt, amicis apud quos celabantur, gratiam minasque adversariorum pariter spernentibus; iterum rediit timor, tanta opportunitate amissa, quod his obsidibus quidlibet impetraturi facilius à Cæsare fuerant.

Interim Cæsar Urbē intrat. Dio 46. 724. App.

LXV. Atque ille suis timens, quum prioribus Patrum legatis, dum mandata exponunt, mutatæ sententiæ nuncium supervenisset, cum irritatis supra modum militibus Romam properat; præmissis qui *bono animo esse populum Romanum, & quiescere* juberent, *nihil hostile passurum.* Ita pacato agmine accessit, omnibusque citra controversiam in potestatem acceptis, sub Quirinali colle constitit. Eò statim mira mutatione adfectū venerunt quidam ex Senatoribus, mox etiam promiscua multitudo salutandi ipsum militesque gratia. At ille castris in loco positis postridie Urbem, septus idonea manu, intrat: quacumque incedit, occurrunt salutantium gratulantiumque agmina: nihil in speciem officiosæ humanitatis prætermittitur. Sic ad ædem Vestæ pergit, ubi matrem sororemque esse audiverat.

Urbanæ legiones in deditionem accipit. Dio. Appian.

LXVI. Interim & illæ tres legiones missis legatis fecerunt deditionem. Ex Prætoribus qui præfuerant, Cornutus sibi manus intulit; reliqui in fidem recepti sunt. Cicero per amicos impetrato Cæsaris colloquio, magnis eum laudibus extulit, *se quoque Senatui deferendi Consulatus auctorem fuisse* dictitans. Respondit Cæsar, nec sine morsu: *Ciceronem sibi novissimum amicorum occurrere.* Sequuta deinde nocte vanus rumor terruit civitatem, *Martiam & Quartam legiones adesse, diripiendæ patriæ caussa.* Tum iterum velut furore tacti principes, & secure crediderunt dictis, & suis se viribus sustinere posse Cæsarem, quamvis tantas habentem in proximo copias, rati sunt.

Senatus alius vanus conatus. Cic. Philipp. 14. 6.

LXVII. Igitur eadem nocte Senatu habito M. Aquilium Crassum emiserunt ad parandas è Piceno copias: idque tanquam lætum nuncium discurrente per Urbem Tribuno plebis Apulejo vulgarunt. Sed ubi falsam fuisse famam rescitum est,

Cicero, qui pro foribus Curiæ Senatores adventantes eum laudibus exceperat, in lecticâ fugit. Cæsar irrisa hominum vecordia *exercitum in campum adduci* jussit. quo tempore lætum ei augurium apparuit sex vultures. nec tamen in quemquam consuluit durius, quin etiam Crassum, qui servili habitu in Picenum penetraverat, dimisit incolumem, interim clementiæ captans laudem, mox eosdem quibus tum videbatur ignoscere, proscripturus.

Appian. Jul. Obseq. cap. 128.

LXVIII. *Pecuniam* autem *ex Janiculo, & quidquid ubivis publicæ* fuit, comportari jussit: ipse excessit Urbe, libertatem scilicet præbiturus Comitiis. eo jam adductis rebus, ut eadem omnia absens posset. Igitur & nova Comitiorum forma fuit, quia more majorum Interrex prodi tam celeriter non poterat, absentibus plerisque patriciis magistratibus. Nam decreto Prætoris Urbani (extincto jam Cornuto Q. Gallium fuisse constat) duo nominati sunt Proconsules Comitiorum habendorum caussa; his perfectis, nihil ultra potestatis usurpari. Ab his Consul creatus Cæsar, collegæ nomine Q. Podium Q.F. administrum accepit. & exsultabat adolescens honore ante tempus capto, quem præter juniorem Marium nemo præcocius invaserat: Consulatum enim, si civiliter computes, annos undeviginti natus iniit; sive dies ineundi XIV. Kal. Septembr. (variant enim Scriptores) sive X. Kal. Octobr. fuit: revera vicesimo ætatis anno, quia trimestre circiter correcti ab Julio fasti absorbuerant: quod spatium tametsi processerat, tamen vulgo non computabatur.

Cæsar novæ formæ Comitiis Consulatum adipiscitur. Dio lib. 56. App. Auct. de caus. corrup. Eloq. & Fragment. Collat. apud Pigh. Jul. Obseq. Casaubon. ad Suet. Aug. 26. a

---

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CÆSAR Consul legem tulit de quæstione habenda in eos, quorum opera pater occisus esset: postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Quum M. Antonio vires Asinius quoque Pollio, & Munatius Plancus cum exercitibus suis adjuncti ampliassent, & D. Brutus, cui Senatus ut persequeretur Antonium mandaverat, relictus à legionibus suis profugisset; jussu Antonii, in cujus potestatem venerat, ab Capeno Sequano interemptus est. Cæsar pacem cum M. Antonio, & Lepido fecit: ita ut Tresviri Reip. constituendæ per quinquennium essent, ipse, & Lepidus, & Antonius, ut suos quisque inimicos proscriberent: In qua proscriptione plurimi Equites Romani, CXXX. Senatorum nomina fuerunt, & inter eos L. Paulli fratris M. Lepidi, & L. Cæsaris Antonii avunculi, & M. Ciceronis: hujus occisi à Popilio legionario milite, quum

torsit, negantemque jussit occidi, prius oculis suâ manu effossis.

VI. Ipse scripsit in libris de vita sua, *Q. Gallium colloquio petito insidiatum sibi, conjectumque à se in custodiam: deinde Urbe interdicta dimissum, naufragio vel latronum insidiis periisse*. Crudelitatem Cæsaris, quo plus metuebatur, studiosis tegere atque adjuvare nisi sunt omnes. Gallio magistratum abrogarunt collegæ: populus diripuit domum: Patres capitis damnaverunt. Namque fortunam adolescentis omnia sequebantur, & alii formidine, multi favore, pars magna præmiis incitabatur. Quippe & *accusatoribus percussorum pecunia* promissa erat; & *magistratus quem accusatus gereret, militiæq; vacatio ipsis liberisque & nepotibus*. (Cæsaris libri de vita sua. Sueton. Aug. 15.3. & 27.81. Appianus. Dio.)

VII. His motus, opinor, Capito, Vellei Historici patruus, Agrippæ subscripsit in C. Cassium. Nam M. Agrippam Cassio Cæsar, L. Cornificium Bruto accusatores apposuerat. Nihil erat actum damnatione reorum, nisi & vi armisque possent superari. Namque Brutus atque Cassius *jam habere legiones circiter viginti* dicebantur. Idcirco Cæsar ad hos debellandos amicitiam Antonii sibi necessariam fore videns, à quo propter adfinitatem dissociari Lepidus nequiret; eò contulit consilia, ut hos interim haberet adjutores, postea sublatis eorum ope percussoribus, ipsos quoque tollendi rapturus aut facturus occasionem. (Cæsar amicitiam Antonii expetit. Vell. 2.69.6. Plut. Brut. Appianus. Dio.)

VIII. Ne tamen ejus propositi emanaret intempestiva suspicio, neque de rebus iis retulit, & quasi bellum illaturus hostibus judicatis, ad mare Superum lentis itineribus processit. Interea ex composito Q. Pedius ad Senatum *de venia Lepido atq; Antonio concedenda* retulit. Alia jam plane rerũ facies esse cœperat, ut qui modo pro defensoribus libertatis habiti fuerant, tanquã hostes & parricidæ in exsecratione essent: contra despecti modo & tantũ non hostes patriæ judicati, non benevoli tantum fidique Reipublicæ, sed etiam civitatis ac Senatus patroni haberentur. (Diversum interim simulans. App. Dio.)

IX. Igitur ad Cæsarem Senatus misit, tanquam ignarum eorum quæ agerentur, ut hujus sententiam exquireret. Atque is, *omnia alia cupientem, vi militum adigi ad conficiendum* rescripsit. sequutumq; Senatusconsultum, quo prius decretũ antiquabatur, cum amicis ad eos literis. Eam ob caussam Senatui gratulatus est Cæsar, Antonioque scripsit, *auxilio se venturum adversus Decimum si ei videretur*. Ob hæc collaudatus ab iisdem Patribus, quibus paulo ante nihil Decimo charius, nihil exsecrabilius Antonio fuerat. Adeo facile convelluntur animi externa tantum spectantes, quotiescumque eorum à quibus dependent, aliqua intervenit conversio. nec enim abripi fluxu mortalium fas est, quisquis constantibus verisque bonis innititur. (Sic Antonius et Lepidus Senatui reconciliantur. Euseb. Dio. Appian.)

X. Sed Antonius respondit *in Decimo se vindicaturum Cæsaris injurias, in Planco suas: Cæsarique se conjuncturum*. Hinc vero D. Bruti res subito miserandum in modum labare cœperunt. Is tertio post Mutinensem pugnam die insequi Antonium orsus, postquam receptum à Lepido audiit, cum L. Planco qui designatus unà Consul sequentem in annum fuerat, consilia viresque sociaverat. Sed ubi se damnatum esse Romæ, Asinium Pollionem semper Julianis partibus fidum, cum suis legionibus accessisse Antonio, & insuper solicitare Plancum cognovit; diffidens rebus suis, adversus Cæsarem convertere signa cœpit. (Unde D. Bruto pericula. Cic. Famil. 10. 24.16. & 11. 11. Dio. Et consilium ad M. Brutum evadendi. Cic. Famil. 10. 24. & 11.13. 12.8. Dio.)

XI. Sed desertus à Planco, mox etiam petitus insidiis, extremam in desperationem incidit. Nam Plancus frequentibus epistolis multa de se Senatui, multa Ciceroni liberaliter & facunde pollicitus, ad potentiores desciverat: quatuor transductis ad Antonium legionibus. Idcirco Brutus, numero quàm viribus (Vell. 2.63.4. App. Plancus ad Ciceronem. Brut. ad Cic.)

ampliores copias agens, quod ex decem legionibus una tantum veteranorum erat, altera bima, eæque nondum satis ex inopia Mutinensi recreatæ; relicta Gallia, per Ravennatem & Aquileiensem agrum in Illyricum ducere conatus est, ut in Macedoniam ad M. Brutum evaderet.

Sed Cæsar & Antonius obstant. App. Illyric et lib. III. Civil.

XII. Sed quando istam quidem viam Cæsar & Antonius obsepserant, & in Japydia congressum repulerant: relictis machinis, alia longiore atque difficiliore via Rhenum petere statuit, atque ibi transjectus per Germaniam proficisci. Sed ubi consilium ejus emanavit in milites, desperare omnes, atque alia circumspicere præsidia cœperunt. Primum ad Cæsarem sex transierunt tyronum legiones cum auxiliis suis: reliqui mox omnes ad Antonium. solis permanentibus Gallis Equitibus, quibus custodiam corporis sui crediderat.

D. Bruti fuga. Strabo lib. 5. Appian. Oros. 6. 18.

XIII. Cum his per Salassos, empto transitu, singulisque in capita denariis datis, penetravit in Galliam, dimissisque & donatis qui domum reverti maluerant, cum equitibus omnino trecentis ad Rhenum venit. Ibi vero, dum ad difficilem plerumque periculi transitum conatur, paulatim desertus decem tantummodo comites retinuit. Idcirco hac ipsa paucitate spem dante fallendi, rursus Aquileiam petere constituit, Gallico habitu sumpto, nam & linguæ non ignarus erat.

Et cædes. Appian. Velleius. 2. 64 I. Val. Maxim. 4. 7. 6. Liv. Epitom.

XIV. Sic oberrans, quum captus à latronibus Sequanis vinctusque esset, *cujus esset ea ditio* interrogavit. Ubi responsum est *Camilli esse*, *duci ad eum* postulavit; quod sua quædam beneficia Camillus habebat. Sed ille palam objurgans suos, *qui per ignorantiam in tantum virum injuriose peccavissent*; clam nuncios ad Antonium misit, ille propere Furium quemdam cum equitibus ire jussit: à quo trucidatus est Brutus. Caput ad se delatum inspexit Antonius, sepelirique jussit. Nec obliteranda duorum amicorum Bruti memoria, quorum alter in gratiam ejus sibi consciuit necem; alter quum mori pro eo cuperet, invitus supervixit.

Amicorum ejus fides: Val. Max. 9. 13. 3. Sen. epist. 82 14.

XV. Territus equitum adventu Brutus in latebras se abdiderat. Has ubi repererunt Antoniani, Ser. Terentius obtulit se irrumpentibus, Brutum simulans, ac obscuritate loci sperans falleret. Sed agnitus à Furio, servatusque est. Brutum casus suos deplorantem, & inani subterfugio subtrahentem gladio cervicem, Helvius Blasio ad ferendam fortiter mortem, non voce tantum, sed & exemplo suo excitare nisus est; sibique ultro intulit manus. Nec ultra profectum, quàm ut præ metu mortis vecors homo, Furio admonenti, *constantius præberet cervicem*, responderet his ipsis verbis, *Ita vivam, dabo*.

Minucii Basili mors. Appian. Oros. 6. 18. Dio. Plut Ant. c. 24.

XVI. Sic alter hic post C. Trebonium pœnas interfecti Cæsaris dedit: & sub idem fere tempus alius ex percussoribus Minucius Basilus, quum per iram quosdam servorum castravisset, à familia interemptus est. At Antonius maximi rursus exercitus Imperator, adjuncto Lepido, cum decem millibus equitum, & legionibus septendecim Alpes iterum transcendit; sex relictis in Gallia, sub compotore suo, L. Vario Cotyla. Necdum enim satis fidebant Cæsari: neque etiam magis illius beneficio, quàm suis viribus restitutos videri decorum rebantur. Similiter in hos adfectus animo Cæsar, Bononiam occurrit cum valida manu. callidos & tempori servientes facile mutuus metus jungit: iræ atque odia in occasionem differuntur: fit pactio, ut inter sese de rebus omnibus colloquantur. & quia par utrobique timor erat, omnia solicite exæquantur.

XVII. Et Fortuna providerat. Medio inter diversa castra spatio, nomine non magnitudine par Germanico Rhenus parvam insulam efficit (hodie peninsula esse dicitur) plano solo, & parum insidiis apto. Ad hujus viciniam adduci legiones quinas placuerat: deinde his æquali spatio relictis, pergi cum trecenis comitibus ad pontes. duo enim erant, hic Cæsaris, ille Antonii castra respiciens. Hoc ubi factum, Lepidus, cui cum neutro simultas fuerat, præmissus ad speculandum, essetne omni ex parte vacua insidiis insula, paludamentum extulit. Colloquium Cæsaris et Antonii. Silius 8. Plutarch. Appian.

XVIII. Eo signo conspecto, utrimque relicto ad pontes comitatu, Cæsar & Antonius in media insula, loco undique conspicuo, ubi sellæ erant positæ, congressi sunt: seque mutuo, ne forte sub alis pugiones haberent, excusserunt. Inde Cæsar, tanquam Consul, in medio; cæteri lateribus ejus adsederunt: summissaque voce colloquuti sunt, ne quid ab iis, quos ad pontes adduxerant, excipi posset. Hoc continuo biduo factum, ut ab orto die ad occasum usque contenderent. Tertio demum die cessit Cæsar, ut inter alios qui exitio communiter destinabantur, proscribi Ciceronem pateretur: *sine qua conditione* negabat Antonius *reconciliationem fieri posse*; atque Antonio Lepidus adsentiebatur. Cæsar Antonio concedit de Cicerone. Dio. App. Lipsius epist. ad Italos 90. supr. 27 8. Plut. Cicer. cap. 67.

XIX. Eratque tantus hominum furor, ut vicissim Antonius avunculi sui L. Cæsaris, Lepidus fratris Pauli necem gratificarentur: dum inimicos tollerent, ne quidem necessariis parcentes: & præterea odio suorum, à quibus increpati forte fuerant, accensi. Cæterorum quæ tunc decreta sunt, hæc summa fuit. *Cæsar Consulatum in reliquam anni partem P. Ventidio cedat: Tresviri Reipublicæ constituendæ per quinquennium sint, eumque magistratum Lepidus cum Antonio ac Cæsare Consulari potestate gerant: iidemque consessum in istud quinquennium magistratus Urbanos designent: in his neque Senatus auctoritate, neque populi jussu sit opus: provincias seorsim Lepidus Hispaniam omnem cum Narbonensi Gallia; cætera Galliarum citra & ultra Alpes Antonius; Africam utramque, Sardiniam ac Siciliam Cæsar obtineant.* Triumviratus constituitur. Se.ne. Suasor. 6. Florus 4.6.4. Plut. Ant. c. 25. Cic. ad Brut. 2.2. Appian. Tabul. Collat. apud Pighi. Liv. Epitom.

XX. Transmarinæ provinciæ silebantur, sive ut opinionem efficerent Tresviri non omnia se sibi cupere; sive potius, quia tum illæ in potestate percussorum, & bello repetendæ erant. *Id vero bellum Antonio Cæsarique demandari, Lepidum in locum D. Bruti Consulatum invadere, Romamque & Italiam custodire placuit, Hispanias & Narbonensem per legatos obtinere.* Ad hæc tres ei legiones sufficere visæ, cæteræ ita distributæ, ut viginti Antonius, totidemque Cæsar haberent. Militibus inter alia victoriæ præmia, *coloniæ* quoque promissæ *duodeviginti urbium Italicarum, quarum in ædificia finesque deducerentur.* Partes inter Triumviros dividuntur. Dio. Appian. Plut. Ant. Flor. 4.7.5.

XXI. Neque contemptissima ea pars Italiæ erat; sed pulcherrima oppida latissimusque ager destinabatur, Capua, Rhegium, Venusia, Beneventum, Nuceria, Ariminum, Vibona. In has conditiones junxerunt manus, jurejurando interposito: & quia diis testibus non satis obstricta fides videbatur, etiam advocarunt exercitus. Iisque Cæsar, pro honore magistratus quem gerebat, de scripto recitavit omnia, præterquam de proscriptione, quod convenerat. Sic exercitus inter se consalutaverunt, & quo firmior esset Imperatorum concordia, postulatum est; *uti vel ut obsidem reconciliatæ gratiæ, privignam Antonii Clodiam*, vixdum nubilem, *Cæsar duceret.* Exercitus consalutant. Florus 4.6.3. Dio. App. Suet. Aug. 62. Oros. 6.18.

XXII. Adsensit adolescens, satis gnarus, ad servanda conventa non for- Offensum oblatum Cæsari.

Velleius 2. 65. 3. Dio. Jul Obseq. Suet. Aug. 96 2.

tius adfinitatis vinculo, quàm cæteris adstringi potentes & cupidos: & modo patrem suum Cæsarem, quo minus Pompeium everteret, ea necessitudine nihil impeditum fuisse noverat. Tum etiam ostentum ei factum ferunt, quoad summæ rei spem acrius excitaretur. In castris ejus luce prima in culmine Prætorii super linteum aquila sedens, duos corvos hinc inde infestantes adlixit, & mortuos dejecit in terram, notante universo atque exitum præsagiente exercitu; *futurum ut ex his tribus hic solus superstes & victor esset.*

Prodigia varia. Dio 47. 1. 2. Appian.

XXIII. Trahebantque eodem, quod paulo antequam in Italiam regrederentur, in castris Lepidi, centurionis gladium circumvolutus anguis vinxerat; & in tabernaculum Lepidi lupus irrumpens, everterat mensam. id eversæ potentiæ fuisse præsagium crediderunt: Antonio voluptatum insaniam, & ex his perniciem ostendi, quod circa fossam castrorum ejus lac fluxerat, & concentus quidam fuerat exauditus. Nec Urbana mala prodigiis caruerunt. canum ululatus, luporum per Forum discursus, bovis & infantis recens nati sermo, simulachrorum sudor sanguine mixtus, clamores pugnantium, strepitus armorum, equorumque currentium, adparente nullo, solis varie mutata species, lapidum imbres, ædes sacræ statuæque de cœlo tactæ multum timoris inesserant; sed ille in immensum crevit ex eo quod inter procuranda hæc prodigia evenit.

Tusci haruspicis prædictio et mors irrita. Obseq. 6. 18. Appian.

XXIV. Quippe Tuscus haruspex, *actum esse de libertate, & antiqua redire Regna, seque excepto uno cæteros servituros omnes* vaticinatus, compressit spiritum, vivendique finem sibi posuit. At Tresviri tollendos ante omnia præcipuos inimicorum rati, ne consiliis suis impedimento forent, percussoribus in Urbem præmissis, occupari statim duodecim, vel ut alii tradunt, septemdecim imperarunt, & in his M. Ciceronem. Horum quatuor statim in publico aut inter convivia reperti occisique, cæteri per sacra ac profana omnia tumultuosissime quæsiti, tantum excitarunt pavoris, ut tota nocte cum ejulatu ac clamore, quemadmodum captis Urbibus solet, discursaretur.

Q. Pedii diligentia & mors.

XXV. Et quia nomina proscriptorum nondum erant publice proposita, se quisque peti ratus, in eam desperationem venerant, ut alii suas, alii publicas ædes incensuri essent, ne inulti morerentur; nisi Q. Pedius Consul summa diligentia, hac illac volitans *bene sperare* jussisset, *& exspectare diem, vanos aperturam timores.* Deinde quam primum lux apparuit, nomina septemdecim illorum edidit, *auctores malorum omnium* inculans, & securitati cæteris promissæ fidem publicam interponens. necdum enim, quid de Proscriptione Tresviri constituissent, cognoverat.

Triumvirorũ ingressus in Vrbem. Dio. Appian. Fragmenta Marmorea apud Pigh.

XXVI. Sed ille quidem proxima nocte per nimiam contentionem ruptis vitalibus interiit. Tresviri paulo post ingressi sunt triduo, cum cohortibus Prætoriis & singulis legionibus. Prima die Cæsar, sequenti Lepidus, tertio Antonius intrarunt, statimque patuit funus apparari Reipublicæ. Namque dispositis per Urbis opportuna stationibus, concionem populi P. Titius Tribunus plebis advocavit, legemque simul promulgavit atque pertulit: *Reipublicæ constituendæ Tresviros in quinquennium creari cum potestate Consulari*: hoc verbo utebantur, quum plusquam Regiam rapuissent. *eos esse M. Lepidum, M. Antonium, C. Cæsarem, ex ante diem V. Kal. Dec. in ante diem Prid. Kal. Jan. sextas.*

Et impudens voluntariæ suæ dissimulatio.

XXVII. Unum etiam ad summam indignitatem deerat, ut curatis precibus

exorandi essent suscipere honorem, quem oppressis legibus vi ac fraude invaserant. Igitur & sacrificatum est, tanquam ob magnam & repentinam felicitatem, & ad consuetum habitum Senatus rediit: quamquam & ex iis quæ agebantur, & ex prodigiis recentibus imminentium rerum gravis cura occupasset animos. Nam & armorum telorumque species à terra visæ cum fragore ad cœlum ferri: & in fastigio ædis Æsculapii examen apum; supra templum Genii Publici, itemque Concordiæ vultures consederant. Nam *& hæc præsagire convulsionem boni status, fugamque & cædes* credebantur: *quod post constitutam sedem opesque industria paratas, fumo & turbulento aeris strepitu apes pelluntur; & vulturibus hanc insevisse naturam sagacitatem* putabant, *ut triduo aut biduo ante circum ea loca oberrent, ubi cadavera futura essent.*

Jul. Obseq. Dio. Plin. 10.6.a.

XXVIII. Neque diu his exspectandum fuit. statim enim atque magistratum Tresviri acceperunt, super septemdecim illos, proscripserunt alios centum triginta, eorumque nomina variis per Urbem locis proponenda curarunt. Neque multo post alios adjecerunt centum quinquaginta. deinde sæpius, & subinde plures; ut aliqui recens damnati erant, aut etiam indemnati perierant, ne innocentes occisi viderentur. Redit Sullanæ crudelitatis exemplum: funeribus Urbs completur: per domos, vias, fora, theatra, templa sanguis funditur, capita in Rostris proposita, mox ad triumviros deportantur: corpora abjiciuntur in profluentem, aut canibus avibusque esca relinquuntur.

Proscriptiones civium. Appian. Orosius. 5.21. Florus 4.6.3. August. de Civit. Dei, 3.27. Dio.

XXIX. Nec fidum cuiquam aut tutum quidquam erat. quum & excipientibus eadem pœna erat proposita, & abscondentibus, & vetantibus excuti domos suas, atque aperiri perspicique conclavia omnia. Neque interfectoribus modo promissa erant præmia, sed & indicibus cujuslibet hoc genus facti. Sed edicti sanguinarii hunc in sensum concepta formula fuit.

Eius edicti formula. Appian.

XXX. *Nisi tanta quorumdam esset tamque insanabilis improbitas, ut servari nescirent, & servatoribus ultro timendi essent; nihil ad summam humanitatem atque clementiam desiderari hoc tempore pateremur. Sed occisus Cæsar documento nobis esse debuit, ne aut vindictam illius, aut nostra pericula negligeremus. Neque vero consilium hoc nostrum iniquitatis aut sævitiæ arguet, quisquis & ipsi & nobis illatas injurias expenderit. Illum quidem & Imperatorem & Pontificem Maximum excisis aut subactis validissimis nationibus, quæ populo Romano terrori semper fuerant, novas trans Oceanum terras aperientem Imperio, in media Curia, loco sacro, sub oculis deorum interemerunt ii, quos aut in summa sua gratia amicitiaque constitutos, aut bello victos, clementia servatos, ad summos honores opesque provexerat; partim etiam testamento hæredes instituerat.*

Necem Cæsaris exaggerant.

XXXI. *Nec occidisse contenti, tribus & viginti vulneribus lacerarunt, ut sævitiæ & perfidiæ ludibrium adjicerent. Cæteri vero boni viri, tantum abest, ut animadvertere in parricidas conati sint, ut etiam magistratus illis, provincias, exercitus darent. queis illi abusi publicas diripuerunt pecunias, atque inde majores adversus nos copias compararunt. quin & accitis barbarorum auxiliis, atque eorum barbarorum, qui semper hostili animo in populum Romanum fuerunt; Romani juris civitates, quotquot imperata facere sceleratorum hominum recusabant, vi metuque adegerunt ad partes; alias etiam diruerunt cremaruntque.*

Senatum perstringunt faventem percussoribus.

Hostes suos relinquere nolunt domi ad transmarina bella profecturi.

XXXII. *At nos ab aliquibus horum jam sumpsimus pœnas; idque uti videatis etiam in reliquis, dii dabunt. Quod igitur constituta domi Republica, magnisque*

per Hispanias, per Gallias gestis rebus, unum etiamnum grave certamen contra parricidas, qui transmarinis provinciis incubant, certaturi sumus; nec tutum esse, nec aut nobis aut patriæ utile arbitramur, dum gerundi belli caussa peregre absumus, hostes à tergo relinquere, qui temporibus nostris insidientur, & nobis alibi occupatis, denuo fluctus aliquos in Urbe atque Italia excitent.

Sed in tollendis moderationem pollicentur. XXXIII. *Igitur ne dilatum quidem oportuit, quin è vestigio de medio tollerentur: quando ipsi priores denunciarunt nobis periculum, bellumque intulerunt, hostes judicando & nos, & qui nobiscum essent exercitus. Nec vero nimium aut invidiosum rati sunt, tot simul civium millia destinare exitio: quos imitaturi non sumus. neque enim molesti ulli multitudini erimus; neque etiam ex divitum aut honoratorum numero inimicos omnes conquiremus; sed in pessimum tantummodo & fœdissimum quemque advertemus.*

Et totum negotium reliquis salutare esse contendunt. Oros. 6.18. Appian. XXXIV. *Igitur licet plures esse inimicos credibile fiat tribus quàm uni; pauciores tamen puniemus, atque alius ante nos Imperator in constituenda Republica fecit, quem vos ob rem bene gestam Felicem cognominastis. Sane etiam vestra non minus, quàm nostra refert, esse aliquem certaminum finem; exscindique velut radices bellorum, quibus jam olim atterimini, paulo post interituri cum Republica, nisi caussæ ducesque factionum tollantur. Expedit etiam nonnihil facere in gratiam exercituum, ne injurias suas contemni à nobis putent.*

Pœnas in receptores proscriptorum statuunt. XXXV. *Et poteramus quidem comprehendere citra negotium quos supplicio addiximus; sed vestræ salutis ergo, ne velut in cæca licentia militum ira latiùs quàm sit imperatum evagetur; proscribere nominatim, certoque atque definito numero malumus. Quod igitur faustum felixque sit, nobisque & Reipublicæ salutare, quorum huic edicto subjuncta sunt nomina, eorum neminem recipere, celare, dimittere quisquam velit: neque pecuniam accipere, quo quidquam eorum faciat: qui secus faxit, inter proscriptos & ipse referatur. Capita occisorum ad nos reportantor: in singula, si liber retulerit, vicena quina sestertia; sin vero servus, cum libertate & civitate quam herus habuerit, dena dantor: indicibus paria præmia sunto. nomina præmium accipientium in occulto manento; nec in commentarios referuntor.*

Proscriptionis tabula proponitur. Oros. Appian. XXXVI. Hac clausula timori occurrebatur, ne quis exemplo M. Catonis Quæstoris repetere aliquando data hoc nomine præmia posset. Proposita deinde proscriptionis est tabula, & velut ordine servato proscribentium, quorum primus fuerat Lepidus, proximus Antonius; primo loco Lepidi frater proscriptus est Paulus; secundo L. Cæsar avunculus Antonii; quod horum quoque sententiis judicati hostes illi fuerant, proximi frater L. Planci Plotius, & L. Quintius Pollionis Asinii socer legebantur; quum Asinius & Plancus alia tabella juxta posita, designati Consules nunciarentur.

Comparatio proscriptionis hujus cum Sullana. Suet. Aug. 27.3. App. Dio. Sullana. XXXVII. Ejusmodi viros in primis tabulis proscribi placuerat, ne quis aliorum sperare veniam auderet. His additus C. Toranius; qui tutor Cæsaris, idemque patris ejus Octavii collega in Ædilitate fuerat. Erant omnino multis de caussis graviora hæc Sullanis temporibus mala: non ob multitudinem occisorum, quin aliquanto minor numerus cum interiit. patentibus adhuc effigiis, & errore sublato, qui in proscriptione Sullæ multos, de quibus non erat cogitatum, sustulerat. Quum enim factum hoc recordarentur Triumviri, ne periculum ex simi-

litudine nominum aliis quàm qui peterentur esset, seorsim Senatores, in alia tabula cæteros proscripserunt.

XXXVIII. De numero tamen auctores dissentiunt. Qui plurimum ponunt, Senatores proscriptos circiter trecentos tradunt, Equitum duo millia; qui minimum, Senatores centum triginta. Sed priori proscriptione minus & apud interfectores malitiæ, & apud interfectos miseriarum fuit. Jussu enim Imperatoris, nec invisos antea, nec infensos, subito percutiebant; ut tempori magis imputari hæc crudelitas, quàm animo posset: & qui peribant, ante metum mortis occisi, nece tamen simplici defungebantur. Tum vero nondum exolescente superiorum malorum memoria, quin & superstite aliquo numero, qui pars illorum fuerat (nec enim amplius septem & triginta anni intererant) magno autem eorum qui audiverant recens perpetrata; eveniebat, ut & qui facturi essent eadem, quadam improbitate superare propositum exemplar studerent; & qui passuri, omnium cruciatuum quos cuiquam accidisse meminerant, in semetipsos speciem atque dolorem imaginando timendoque exsequerentur.

Hæc terribilior et gravior. App. Plut. Ant. c. 26. Liv. Epit. Oros. 6. 18. Plin. 6. 43.

XXXIX. Hoc quoque nomine gravior erat Triumviralis proscriptio, quod Sulla tantum inimicos tollebat, aut ex cæteris prædivites (his enim præcipue timenda est omnis rerum conversio, ipsis opibus desideria potentiorum irritantibus) nunc autem non inimici modo aut divites, sed amicissimi quique, præter & ipsorum & omnium expectationem proscribebantur. Non enim unis tantum de caussis stringebantur Triumvirorum gladii: sed & privatim invisi peribant; & multo plures eorum, qui dominatum adsectantibus ullo modo obstare videbantur. Idcirco quisquis unum horum præcipuis adfectatus studiis fuerit, à duobus pro hoste notabatur; & quia duos offendere unus nolebat, etiam ab hoc odium reddebatur pro gratia: ut idem homo & amicissimus cuipiam horum, & inimicus omnium videretur. & quia invicem se cogitabant pessumdare, non minus spoliare sese mutuo amicis, quàm tollere hostes studebant.

In qua etiam amici proscripti. L. Flor. 4. 6. 14. Dio.

XL. Igitur ut hoc adsequerentur, valde illiberali permutatione concedebant invicem necessarios suos ad necem, ut vicissim alterius familiares tollerent. & si quidem par videretur ratio, singuli pro singulis dabantur: interdum & pro uno præpotente tres minore dignitate, aut quatuor. Tria igitur ad summum delicta erant, quæ morte vindicanda judicabant qui tum rerum potiebantur. Unum si quis inimicus esset: alterum, si amicus uni aut duobus reliquis collegis: tertium, si magnas opes possideret. quod enim ad perficienda quæ animo destinaverant, plurima pecunia erat opus; quemlibet hostium habebant numero, à quo illa teneretur.

Quadam Triumvirorum permutatione.

XLI. Cassius enim & Brutus ex Asiæ vectigalibus, vicinorumque Regum atque Tetrarcharum collatione, magnas atque paratas habebant opes; his Europa restabat, vacua, & continuis exhausta bellis. Igitur inter alia sæva & pudenda, puerum quemdam virilem togam sumere coëgerunt, ut tanquam virum occiderent. Atilius is fuit, qui deducentibus eum ex more amicis, repente inter conjuratos adscriptus est.

Opum caussa proscripti quidam pueri.

XLII. Atque ita desolatus fuga servorum atque comitum, quum ne mater quidem eum præ metu recepisset, in montana confugit: mox fame premente degressus in planitiem, à plagiario quodam interceptus est (nam id quoque genus

Cæsarem hic excusans Dio refellitur. Tacit. 2. 2.

per incerta temporum grassari cœperat) & ergastulo inclusus. At ubi puer delicatus inopiam, & captivitatem, labores ultra perferre non potuit, cum ipsis compedibus occasione captata prorepsit in viam, & quum indicasset se prætereuntibus, occisus est. Alius etiam impubes, dum in ludum commeat, cum Pædagogo suo, qui corpus pro puero objecerat, interfectus. Atque hæc talia moveri à quolibet, sed geri sine consensu Trium non poterant: ut minime credam excusanti Cæsarem Dioni; quamquam sane postea, quum rerum solus potiretur, benignum & placabilem se exhibuit.

Ipsius et aliorum auctorum testimonio. Suet. August. 27 1. 4.6.6.

XLIII. Jam enim proscriptionibus aut bello sublatum erat, quidquid obstare dominationi ejus potuisset. Equidem hunc adolescentem ipse Dio hactenus pro potentia scelerum non segnem ubique depinxerat: & sunt auctores haud contemnendi, tantoque potioris in hac caussa fidei, quanto enixius extollunt in cæteris Octavianum & mirantur; qui scribunt, *cum restitisse quidem aliquandiu collegis, ne qua fieret proscriptio, sed inceptam exercuisse utroque acerbius*. Id sane concesserim, cum non tam indigna perpetrasse sicuti reliquos, sed percussores maxime Cæsaris fuisse persequutum; cæterum *ea quoque* sane *multa cædes fuisse* dicitur: neque video quomodo eum suspicione adpetitarum pecuniarum liberem, & ob eas aliquando laxati cædibus freni. Sed ne inimicos quidem præter paternos ei defuisse constat ex eo, quod adversus ipsum facta sunt Senatusconsulta, legiones excitæ, Urbs firmata præsidiis, uti superiore libro vidimus.

Tanusiæ fides in virum. Dio.47.1.15; Appian.

XLV. Sane Tanusiæ fidem adjuvit atque Philopæmenis. Uxor illa T. Vinii, hic libertus fuit: conditumque in arca quales codicibus aut servandæ pecuniæ adhibentur, in ædes liberti Tanusia transtulit. Hic occultatus est, donec obivisse Vinium homines crediderunt. Tum ludorum publicorum solennitatem captans Tanusia, quos propinquorum ejus quidam edebat, per Octaviam sororem Cæsaris, quæ multis eo tempore saluti fuit, obtinuit, ut solus Triumvirorum Cæsar in theatrum veniret; arcamque illatam aperuit, Cæsarique rem indicavit. Ille miratus fidem & ingenium eorum, qui commenti rem hanc fuerant, silentioque texerant, impunitatem concessit omnibus: Philopœmenem quin etiam postea equestri dignitate decoravit.

Alii etiam ab uxoribus servati. Suet. Aug. Vell.2.67.2. Val. Maxim. 6.7 2. Dio. lib.54. Appianus. lib.4. Civil.

XLV. Servati sunt etiam eodem tempore plures proscriptorum ab uxoribus, quarum tum summa comperta fides est, quum libertorum media, servorum aliqua, filiorum nulla adverteretur. Certe Thuria Q. Lucretium, qui postea Consul factus est, inter cameram & tectum cubiculi, una conscia ancilla toto tempopore texit: quamquam & in hoc servorum fuit egregia fides. quippe vagatus aliquandiu eum duobus, inopia cogente, succollantibus iisdem in Urbem revertebatur, pro ægroto ratus latiturum.

Inter quos Q. Lucretius.

XLVI. Deinde quum alter bajulorum fracto crure herum destituisset, innixus alteri pergebat: donec ex eadem porta, ubi pater ejus Sulla proscribente captus occisusque fuerat, armatam cohortem procurrere videns, omine simul loci, simul conspectu militum conterritus, in sepulchrum, quod forte in agro erat, se illatebravit. Ne ibi quidem tutum ei quidquam fuit, furibus eo delatis, qui effodere sepulchra consueverant. sed dum iis se spoliandum servus præbet, effugium ad portam Lucretio fuit: isque exspectavit venientem, & parte data vestium suarum cum eo perrexit domum: receptusque ab uxore & occultatus, precibus amicorum veniam deinde impetravit.

XLVII.

XLVII. Ligarium autem quemdam uxor celaverat. post ab ancilla, quæ sola rem norat, proditum lugens, caput auferentes milites cum clamore sequebatur, se quoque occidi jubens, quæ celasset virum. nam & ex his cædibus esse præmio locum. Quum hi non moverentur, ad Tresviros procurrit, eadem ingerens. Ubi & hi dissimularunt, inedia se confecit domi. Sulpicia vero quum diligenter à matre Julia esset asservata, ne Lentulum Cruscellionem in Siciliam sequeretur, ancillari habitu cum duabus ancillis totidemque servis, omnia quàm virum relinquere, & vel vitæ discrimen adire maluit, reperitque Messanæ humi stratum, & desiderio uxoris se adflictantem. quamquam dux copiarum à Sex. Pompejo, ad quem profugerat, creatus esset. Uxoris Ligarii fides infelix. Val. Max. Appian.

XLVIII. Acilium uxor redemit à militibus, omni suo mundo dato: servaruntque illi fidem, atq; etiam navem conduxerunt in Siciliam fugituro. Apulejum coëgit sua, ut comitem fugæ adsciseeret, indicium minata, si se relicta proficisceretur. Atq; comitatus iste profuit, minime proscriptum suspicantibus obviis, qui cũ uxore servis atque ancillis, publica via tam secure iter faceret. Antium conjugis industria stragulis involutum per bajulos ad mare transtulit, unde trajecit in Siciliã. Servati ab uxoribus Acilius & alii.

XLIX. At C. Antistius Rheginus non vulgari modo servatus est. missus in cloacam ab uxore, proximum diem fœtore defensus latuit: nocte carbonarii habitu indutum, carbonibus onustum asinum præ se agere jussit; ipsa minime longo intervallo in lectica antecedebat. Quum ventum ad portam esset, adcurrit miles quidam & lecticam curiose scrutatur: celeriterque superveniens Rheginus orat militem, *ne molestus esse mulieribus pergeret*. Ille, dum contemptim tanquam cum carbonario rixatur, agnovit hominem, aitque, *perge lætus sospesque Imperator, hoc enim tibi nomen atque hanc fidem etiamnum à me deberi sentio*. nam sub eo pridem in Syria meruerat. Antistii Rhegini fortuna.

L. Neque dedignentur optimæ matronæ pari pietate conjungi sibi Coponii uxorem; quamquam illa cæteris infelicior, servatam eo usque pudicitiam redimendi viri caussa M. Antonio prostituit. Neque minus M. Lepidus gratiæ aut precibus exorabilem se præbuit. Hoc enim connivente centurionum humanitas, fratrem Imperatoris sui reverentium, effugium L. Paulo in Græciam dedit; unde mox cum M. Bruto Miletum profectus, hanc exsilii sedem habuit. Alias enim difficulter evadere proscripti poterant: quia statim tabulis propositis stationes ad portas aliosque Urbis exitus oppositæ sunt; portus etiam pari diligentia observati: lacus quin etiam & paludes, & quidquid vel effugium præstare posse, vel latebras videbatur. Coponii & L. Pauli. Suet. Aug. c. 27 Appian. Dio.

LI. Igitur & intra Urbem & extra discurrentibus passim centurionibus multi trucidabantur: virique modo summa in auctoritate constituti, ad effugiendam necem, habitu aut locis obscœnis occulabantur. Neque percussores tantum timebantur, ut non plus solicitudinis à familiaribus esset. Alium infensa uxor, alium ingrati liberi habebant anxium: plerique libertos servosve suos, aut debitores, aut vicinos metuebant. Omnium odiis quacumque occasione cœpissent, tristissima tempora viam ad vindictam patefecerant. Igitur senes summis honoribus usi, ad mancipiorum suorum accidebant genua, misericordiam orantes: neque hoc erat indignissimum, sed quod plerumque nihil tanta humilitas supplicandi proficiebat. Principum virorum tristes mortes aut latebræ.

Conditio deterior quàm bello oppressis.

LII. Tanto deterior tum erat Romæ, quàm bello & ab hoste oppressis esse solet conditio: nam illi quum ab externis urgeantur, in fide tamen atque charitate domesticorum acquiescunt: hic vero non scelus modo atque offensas suorum, sed & cupiditatem, & ne quid mali deesset, timorem quisque metuebat. Quos enim nulla propria ira stimulabat, ii spe ostentati publice præmii, aut diripiendarum opum herilium abripiebantur: optimum quemque atque modestissimum, minæ Trium virorum absterrebant, ne quam suis opem ferre sustinerent.

Fatum Urbis Romanæ singulare. Cornel. Nepos Attic. 11. 1. Oros. 6. 18. Appianus.

LIII. Reliqua vero multitudo aut investigabat proscriptos, prodebatque ad necem: aut occisorum direptis bonis diruebant domos. pauci, qui relinquebantur, boni prudentesque summo cum stupore fatum intuebantur Urbis; quum alias civitates dissensione civium adflictas, concordia restitutas esse didicissent. hanc eorumdem hominum discordia vexatam esse, concordia propemodum everti cernerent. Miserabilis enim erat, supra quàm cogitari possit, facies; & varia mortis imago: quum alii percussoribus suis repugnarent, tanquam latronibus; alii cervices præberent, gnari ministros hos, non auctores suæ calamitatis esse: multi ne tamen inimicorum arbitrio morerentur, fame, laqueo, præcipitio se conficerent, aut in aquam ignemve jacerent corpora.

Multi præter mentem Trium virorum occisi.

LIV. Multi quoque per errorem, aut privata odia, præter mentem Triumvirorum occisi: quorum cadavera facile dignoscebantur à proscriptis, quia proscriptorum capita demebantur deportanda ad Tresviros. Sed & eorum qui cædem evaserant, mira varietas fortunæ fuit. Nonnulli priusquam superare maria possent, naufragio hausti: alios eadem Urbs, quæ tum proscriptos atque fugientes, mox lætiora ad tempora servatos in magistratibus atque imperiis vidit. tantum rebus humanis inconstantiæ inest: qua non modo parvæ civitates jactantur: sed illa Regina prope rerum Roma, invicta armis, constituta legibus, exornata ingeniis, nullius eorum quæ per homines contentis studiis appetuntur, indigna; suis ipsa bonis ad suam miseriam abusa est.

Meliora speranda in tristibus.

LV. Eamdem tamen paulo post recreavit idem ille Cæsar, à quo tum propemodum exstincta est: ne quis aut lætis rebus timere duras, aut tristibus sperare meliora desinat. Quamquam sane minus fallantur, qui deteriora exspectant in dies: quando tam facile crescit improbitas, & alioquin hæc est vitæ conditio, ut nocere cuilibet in promptu sit; conservatio rerum atque instauratio, bonis artibus, iisque multis indigeat. Unius pueruli incogitantia male custoditus ignis consumere paucis horis oppidum potest, quale multis annis aliquot hominum millia restituere nequeant. Sed ad res Romanas revertor, præter enarratos antea casus, paucos adhuc relaturus, præ cæteris in utriusque fortunæ exemplum dignitate hominum, aut raro miroque eventu notabiles.

Antonii lenitas in quosdã. Corn. Nepos Attic. 11. 2. Appianus.

LVI, Sergius apud ipsum Antonium delituit. donec ei Consul jam Plancus, Antonio auctore, reditum impetravit. Nam inter summam crudelitatem, multas tum ostendit Antonius clementiæ stricturas: certe Attico apud P. Volumnium latenti, sua manu scripsit, *ne timeret, statimque ad se veniret, se eum, & Q. Gellium Canum* (is una latebat, æqualis & familiarissimus Attico) *de proscriptorum numero exemisse.* misitque præsidium eis, ne per noctem in periculum aliquod inciderent. At Salvius Tribunus plebis, quamquam ne hostis judicaretur Antonius intercesserat, tamen diffidens ob alia, convivium amicis dabat, quasi non diu cum ipsis futurus postea.

LVII. Supervenerunt armati, omnibusque præ metu exsilientibus, quiescere ceteros centurio jussit, Salvium cervices præbere, capillisque prehensum supra mensam traxit, quantum opus erat, ut caput præcideretur. quo correpto abiens, imperavit cæteris, *tenerent sese quo essent loco quieti, ne similia paterentur*. Ergo etiam post centurionis discessum, in multam noctem, cum relicto Tribuni corpore, attonitis & fulminatis similes accubuerunt. Post hunc Minutius Prætor, inter habenda Comitia, in Foro occisus est; quum audito periculo in tabernam quamdam veste mutata confugisset; indicio lictorum proditus, qui per ineptam pietatem discedere cunctabantur. — Salvius super mensa occiditur.

LVIII. Alterius Prætoris L. Villii Annalis, itemque viri Prætorii C. Toranii exitus, nec sine scelere filiorum, nec sine sceleris vindicta commemorari potest. Annalem, dum in Campum cum filio Quæsturæ candidato descendit, comites repente deseruerant, proscriptum audientes. Idcirco ad clientis vile tectum in suburbio confugiens servari potuisset; nisi nefarius juvenis eum suspicatus eò deduxisset milites. Atque is auctor spectatorque paternæ necis, quum Triumvirorum impia liberalitate paterna bona simulque Ædilitatem obtinuisset; vino obrutus, ab iisdem militibus, qui patrem occiderant, orto jurgio interfectus est. — L. Villius à filio proditur. Val. Max. 9. 11. App.

LIX. C. Toranii latebras, ætatem, notasque corporis, quibus agnosci posset, detestabilis filius centurionibus edidit. à quibus repertus senex inducias petiit, *donec filius ab Antonio*, cujus sequutus partes fuerat, *aliquid impetrasset*. Cui ridentes illi; *impetravit*, inquiunt, *sed mortem tuam*. Hoc audito iterum petiit *brevissimum spatium*, filiamque accitam monuit, *abstineret hæreditate paterna, neve caussam præberet fratri, mortem etiam illius ab Antonio impetrandi*. Atque is postea filius, dilapidato patrimonio, furti damnatus, solum vertit. Horum mortibus admonitus P. Rupilius Rex, qui tum Præturam gerebat, matura fuga in M. Bruti castra se contulit. — Itemque C. Toranius. Val. Max. App. Horat. serm. 1. 7. & ibi Interpretes.

LX. Sed vix alterius quàm Ciceronis fatum adnotatu dignius fuit. Proscriptus ille cum filio, fratre, filio fratris, & amicis atque familiaribus omnibus, pro certo habens id quod erat, non magis Antonio eripi se, quàm Cæsari Cassium & Brutum posse; primò in Tusculanum fugit, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum quum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem navis cæco volvente fluctu pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cœpit: corvorum etiam prodigio terrente, qui crocitantes, & capita tundentes funium, in utroque antennæ cornu consederant. regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus à mari abest; *Moriar*, inquit, *in patria sæpe servata*. — Ciceronis fuga. Liv. apud Senecam Suasoria 6. App. Plut. Cic. c. 69. Liv.

LXI. Interim appropinquantibus percussoribus, in cubiculum ejus involantes corvi ruperunt somnum, & in conspectu ejus ferrum horologii loco motum excusserunt: laciniamque togæ morsu correptam retinuerunt. Inde excitati servi, quam possent opem hero ferre, quem etiam animantibus ratione non præditis curæ esse credebant, constituerunt. partimque precibus, partim vi sublatum denuo imposuerunt in lecticam, mare petituri. Supervenientibus deinde Herennio centurioni, & Tribuno Popillio cum paucis militibus, sive furor quidam Clodianus cliens, sive Philologus Q. Ciceronis libertus, & ne quid sceleri — Prodigia ei oblata. Val. Max. 1. 4. 5. Plutarch. Appian.

deesset, eruditus à Marco, semitam ostendit in densas sylvas pertinentem.

Mors constanter accepta. Appian. Liv. Aufidius Bass. apud Senec. Plutarch.

LXII. Tum viso Ciceronis comitatu exclamavit Popillius, *sequimini qui à tergo estis milites.* non quia plures adessent, verum ut exterreret Ciceronianos. satisque constat, hos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum; ipsum *deponi lecticam, & quiete pati, quod fors iniqua cogeret*, jussisse. visisque armatis dixisse; *accede veterane, & si hoc saltem potes recte facere, incide cervicem.* Trementi deinde, dubitantique: *Quid si ad me*, inquit, *primum venissetis?* Ita prominenti ex lectica præbentique immotam cervicem, caput repetito ter ictu præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque, scripsisse in Antonium aliquid exprobrantes, amputarunt.

Caput et manus in Rostris positæ. Livius. Cornel. Severus ap. Senec. Val. Maxim. 5. 3. 4. Senec. controv. 17. Buttid. Nig. apud Senec. Suasor. 6.

LXIII. Ita relatum caput ad Antonium, jussuque ejus inter duas manus tantorum operum ministras, in Rostris positum, ubi ille Consul, ubi sæpe Consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla umquam humana vox cum admiratione eloquentiæ auditus fuerat. Vix attollentes præ lachrymis oculos homines intueri trucidata membra ejus poterant: cæterorumque cædes privatos luctus excitaverunt; hæc una communem. Hoc tam infame ministerium C. Popillius Lænas sibi pro beneficio depoposcerat; olim in caussa maxime dubia à M. Cicerone defensus. Sed capite viso Ciceronis exclamasse Antonium ajunt, *nunc peractam esse proscriptionem suam.*

Popillium interfectorem Ciceronis honorat Antonius. App. Plut. Anton. cap 26. Euseb. Chronic.

LXIV. Nam continuo post patratam cædem velut rem lætissimam Popillius & per veredarios terra, & mari per dromones nunciandam curaverat: deinde ipse adveniens in Forum, caputque tenens manu, sedenti pro tribunali Antonio monstravit quatiens. At ille exultavit præ gaudio sæpius cachinnos revocans: hominique exsecrando coronam imposuit, tanquam qui maximum omnium & velut decumanum hostem suum sustulisset. Tantaque fuit turpissimi latronis improbitas, ut imaginem suam coronatam, juxta caput Ciceronis in Rostris proponeret: tanta insuper summæ improbitatis apud spurcissimum Imperatorem gratia, ut decuplum ab Antonio præmium reportaret.

Elogium Ciceronis. Auct. de caus. corruptæ eloq. 27. 3. Euseb. Chron. Liv. Asin. Pollio apud Senec. Suasor. 6.

LXV. Hunc exitum sortitus est M. Cicero ante diem VII. Idus Decemb. ut Tiro libertus ejus memoriæ prodidit. Vixit tres & sexaginta annos, ut si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit; ingenium & operibus & præmiis operum felix: ipse fortunæ diu prosperæ: facies ei decora ad senectutem, & commoda permansit valetudo: tum pax diutina, cujus instructus erat artibus, contigit. namque prisca severitate judiciis actis, maximorum noxiorum multitudo provenit; quos obstrictos patrocinio incolumes plerosque habebat. Jam felicissima Consulatus ei sors petendi, & gerendi maximo consilio, industriaque. Utinam moderatius secundas res, & fortius adversas ferre potuisset! namque utræque quum venerant ei, mutari eas non posse rebatur.

Adversitates ejus. Liv. Cic. ad Brut. epist. 1. 15. Asin. Pollio.

LXVI. Inde sunt invidiæ tempestates coortæ graves in eum, certiorque inimicis aggrediendi fiducia: majore enim simultates appetebat animo, quam gerebat. Igitur in longo tenore felicitatis, magnis interim ictus vulneribus, exsilio, ruina partium pro quibus steterat, filiæ morte, exitu tam tristi atque acerbo, omnium adversorum nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem: quæ vere æstimanti minus indigna videri potuit, quod à victore inimico nil crudelius

passus erat, quàm quod ejusdem fortunæ compos ipse fecisset.

LXVII. Sed quando mortalium nulli virtus perfecta contigit, qua major pars vitæ atque ingenii stetit, ea judicandum de homine est. Ergo si quis virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes exsequendas Cicerone laudatore opus fuerit. Sed ille quidem semel proscriptus ab Antonio, vicissim illum ad perpetuam hominum memoriam victuris monumentorum suorum tabulis proscripsit. Neque reticenda Fulviæ crudelitas est, jam à Clodianis temporibus inimicissimæ Ciceroni. Hæc igitur caput ejus impositum genubus, nam & domi suæ superque mensam spectare hoc Antonius cupiverat; amarulentissime insultans mortuo conspuit: deinde linguam, à qua scilicet maxime læsam se arbitrabatur, compunxit acubus & calamistro.

Laus brevis, at vera. Plin. 7. 30 r. Dio. 47. 1. 30. App. Dio.

LXVIII. Nam & hæc Furia partes suas inter illam publicam cladem egit egregie; multique inimicitiarum aut pecuniæ caussa, hujus jussu interempti sunt. Cæsetius Rufus Senator vicinum Fulviæ habens ædificium, vendere petenti noluerat. Tum igitur, licet dono dedisset, proscriptus est, caputque ejus adlatum Antonio, convivium agitanti, cui tum in morem hæc crudelitas venerat, ut capita principum civitatis cœnanti referrentur. Is igitur diu versata considerataque facie; *Hunc*, inquit, *ego non noveram*: dubitansque uxoris esse facinus, referri ad illam caput, illa proponi non in Foro ut cætera, sed in ipso illo ædificio jussit: ne quærendum quis haberet, cur hic esset interfectus.

Fulvia etiam multos occidendos curat. Val. Max. 9. 5. 4. App. Senec. epist. 83. 34.

LXIX. Similiter & C. Verres proscriptus est, ob negata Antonio Corinthia: & Nonius Senator, Strumæ filius, propter opalum gemmam, quam habebat avellanæ magnitudine. Parque horum contumacia, Antoniique feritas fuit: neque minus mori decreverunt illi pro his nugis, quàm hic occidere. Sapientius illi, quibus vita charior divitiis fuit. multos enim exemerunt Antonius & Fulvia, plus deferentibus ipsis consequuti, quam sperare ex illorum morte potuissent; & ne vacaret in tabulis locus, alios pro his adscripserunt, tanquam vicarios mortis.

Ob signa et gemmas proscripti quidã. Lactant. 2. 4. Plin. 34. 2. et 37. 6. Dio. Appian.

LXX. At L. Cæsarem Julia soror servavit, ad quam ille quum profugisset, matrem Imperatoris sui reverentibus militibus, aliquandiu tutus fuit. Postea vincente pudorem avaritia, petitus à centurionibus in cubiculum sororis confugit. Atqui illa manibus expansis januam defendens, clamitabat, *non occidetis L. Cæsarem, priusquam me percusseritis, quæ vestrum Imperatorem peperi.* Sic his tandem abactis, processit in Forum Julia: sedentique pro tribunali cum collegis Antonio, *Me ipsam*, inquit, *indico: quæ L. Cæsarem habeo domi, & habebo, donec simul interficiamur: quando eadem in receptatores constituta pœna est.* At ille, *Sororem*, inquit, *meliorem, quàm matrem præstas; ab illo me judicari hostem passa, nunc mihi ultum eunti injuriam obstas.* Cessit tamen ad extremum, Plancoque negotium dedit, de salute L. Cæsaris referendi.

L. Cæsar à sorore sua, Antonii matre, servatus.

LXXI. Sed & ab ipsis militibus nonnulli servati sunt, quorum tamen benevolentia Largus diu frui non potuit. quum enim alium quærentes, hunc reperissent; moti hominis infelicitate, qui captus antequam vestigatus esset, in proximam sylvam perfugere jusserunt. Ille igitur in alios incidens, ad priores recurrit, *vos me potius interficite*, clamitans, *quando nihilominus est*

A militibus quidam servati.

pereundum. Vos potius capitis mei præmium accipere verum est, qui me servare voluistis.

Inter quos & Virginius.

LXXII. Æquior Fortuna Virginio fuit, qui suavi eloquio præditus, primum servis suis persuasit, *se prodito modicum imo incertum præmium habituros, cum perpetua turpitudine & metu; servato præclaram conscientiam & aliquando famam facti, sed & mercedem longe majorem atque certiorem relaturos.* Ita eum his eodem habitu fugientem nacti milites agnoverunt. neque hîc eum facundia sua aut felicitas deseruit; quominus & hi sequerentur eum ad mare, pecuniam potius ab incolumi voluntate ipsius accepturi, quàm propter occisum per scelus. Sed ubi ventum ad litus est, jam abnavigarat uxor, quæ ex composito cum nummis eò accesserat, abisse jam rata virum. servus tamen in litore ob hoc relictus, & navem commonstravit, & omnem exposuit rei ordinem.

Quem etiam comitantur in Siciliam. Dio.

LXXIII. Igitur orante Virginio, *exspectarent, dum revocaretur uxor, aut in Sicilia acciperent nummos;* in scapham imposuerunt eum, alacrique remigio pervexerunt in insulam; quumque sibi eum fide exsolvi promissa vidissent, hujus viri comitatum sacramento suo prætulerunt; manseruntque cum eo usque ad pacis tempora. Ipsa quoque Trium virorum discors concordia, dum alii exosum servare conatur alius, aut contra gratum alii perdere, magnam eo tempore varietatem casuum peperit. tamque fuerunt incerta omnia, ut alias præmia proditoribus suorum, alias supplicia repræsentarentur.

Servi proditores herorum puniti. Appian.

LXXIV. Haterii servus hero prodito nactus libertatem, dum facultates occisi subhastantur, liberis Haterii bona paterna redimere cupientibus, improbus licitator se objecerat. Illi tempora non ausi arguere eum silentio & lachrymis adsectabantur nebulonem, donec commota populi indignatio extudit a Tribus viris, ut eum rursus proscripti liberis in servitutem addicerent. Alius conservum suum, pulchro stratagemate (quali & Panopioni partam salutem postea memorabimus) vitam heri morte sua redempturum, vetuerat, demonstrata militibus fallacia. Igitur necatus est dominus: sed populus non destitit obtundere Tresviros, donec index ille patibulo, fidelis autem servus libertati vindicaretur.

Alii se pro dominis offerunt percussoribus. Val. Max. 6. 5. 6. Macrob. Saturn. 1. 11. Appian. Senec. de Benef. 3. 25.

LXXV. At Urbinium Panopionem in villa Reatina spelunca latitantem, quum infesti milites peterent; unus ex servis ejus, veste cum domino permutata, sumptoque annulo percussoribus sese objecit; *nihil caussari* dictitans, *quominus imperatum peragerent.* Sic ille pro Panopione interfectus, pietatis hoc postea præmium ab domino retulit, ut amplo monumento, factique pulcherrimi testimonium præferente, conderetur. Menenii servus in lecticam domini opertam se conjecit, aliis è familia succollantibus; atque ita interfectus pro hero, evadendi in Siciliam ei spatium præbuit.

Servi Stigmatiæ fides in herum Restionem. Val. Maxim. 6. 8. 7. Macrob. Appian.

LXXVI. Sed hi quidem beneficiis adfecti retulerunt merentibus gratiam: majus miraculum fuit in Stigmatia, qui Antium Restionem noctu fugientem, ut poterat in compede adsecutus, terruit primum adspectu suo; deinde confirmavit, *bono jubens esse animo, sibi majorem acceptorum olim beneficiorum, quam hujus injuriæ memoriam esse:* abstrusumque in speluncam quotidianis operis aluit. Postremo quum suspicantes rem milites supervenirent, exstruxit rogum: & senem forte oblatum occidit, atque in pyram imposuit. dominum data interfecti

veste dimisit: ipse induit herilem cum annulo, seque percussoribus obviam tulit. A quibus pro homicida retentus, *Restionem*, inquit, *occidi*, *vicemq; crudelitati ejus*, à quo sic notatus sum, *reddidi*. Quia verisimilia loquebatur, crediderunt milites; caputque ignobile ferentes frustra contenderunt in Urbem. Antius à servo subductus in Siciliam cum eo transjecit.

LXXVII. Simili commento C. Hosidium Getam filius eripuit morti; tanquam mortuo paratis exsequiis, crematoque in area domus rogo: nam *suspendio fugisse vitam* finxerat. Hac arte senex elapsus in prædio recens empto substitit, ad dissimulandam oris habitum, altero obligato oculo, quem deinceps reddita pace inutilem habuit, per longam videndi desuetudinem facultate amissa.

Hosidius Geta filii pietate servatur. Appian. Pigh. annal. 794. Dio.

LXXVIII. Et quia de filiorum pietate mentio fieri cœpta est, Oppius patrem decrepitum, & ætatis tædio fugere nolentem sustulit in humeros; elatumque Urbe, modo manu sublevans euntem, modo deficientem imponens cervicibus, in Siciliam transportavit, sine ulla alia molestia. quum sicut Æneæ patrem gestanti viam pietas vel per medios hostes faceret. Arruntius quoque monumento suo similis in filio fidei testimonium inscribendum curavit; *Hic situm esse, cui proscripto filius non proscriptus, receptator primum, deinde auctor comesque fugæ, atque sic caussa salutis fuisset.*

Itemque Oppius & Aruntius.

LXXIX. Neque reticendus est Q. Cicero Q. F. qui magni & multiplicis ingenii, postremum vitæ actum egregio facinore nobilitavit. Quum enim Q. Pater, dum Asturam comitatur Marcum, de proscriptione sua cognosset; subitoque recurrisset ad Urbem, exportandi viatici caussa, receptus est à filio & celatus, proscripto & ipso. Igitur prodente familia repertus juvenis, tortusque ut patris indicaret latebras, magno animo pertulit dolorem; donec pater re intellecta, miratus simul pietatem filii, misertusque prodiit. Tum quoque filius oravit milites, *ut se priorem occiderent*: at idem postulante patre, diversi eodem tempore utrumque contrucidarunt.

Q. Ciceronis patris & filii fatum. Cic. ad Attic. 6, 2. Plut. Cic. c. 68. Appian. Dio. Plut. Ant. cap. 26.

LXXX. Sed Egnatios patrem filiumque complexu cohærentes una plaga confecit, militesque capitibus ablatis, corpora se adhuc complectentia reliquerunt. Balbis duobus tutius visum seorsim fugere, utrumque perdidit. nam pater falso de filii cæde nuncio credens, ultro se obtulit persequentibus; filius interiit naufragio. idemque fatum Aruntii fuit, cui pater vix persuaserat, ut superesse seni sustineret. Atque illum comitata ad portam infelix mater, neque felicior matrona, rediit ad componendas viri reliquias: neque multo post, audito filii casu, inedia sibi conscivit mortem.

Et simile Egnatiorum, Balborum, Aruntiorum.

LXXXI. Inter hos terrores M. Terentius Varro Tribunus plebis, ne sibi eveniret, quod Helvio Cinnæ nuper, edicto proposito, *se caussa & agnomine distingui* professus est *ab eo Varrone*, quem sui ævi doctissimum, magnamque militiæ laudem parendo & imperando meritum, forte propter hæc ipsa, tanquam iniquum dominationi Tresviri proscripserant. Sed certatim eum recipere cupientibus amicis, Fufius Calenus vicit, habuitque eum in villa, ubi sæpe ex itinere divertebat Antonius: neq; à quoquam ex sua aut Caleni familia indicatus effugit periculum, vitamque & studia ad centesimum ferme annum prorogavit. Bibliothecis tamen suis hac proscriptione direptis, partem desi-

Varro proscriptus elabitur. Agell. 19. 14. Val. Max. 8. 7. 3.

Fratrum pietas, uxorum perfidia.

deravit librorum, quos ad eam diem magno numero composuerat.

M. Fidustius bis proscriptus. Agel. 3. 10. Dio. Plin. 7. 43. App. Cic. ad Brut. epist. 18. 1.

LXXXII. Sed in alio sene humana infirmitas atque ignorantia rerum magno exemplo patuit. quomodo enim proscriptus à Sulla M. Fidustius Senator timere potuisset, ne tanto intervallo ab hominibus, qui tum ne nati quidem omnes erant, proscriberetur? Sed illi hæc ipsa proscriptionis mortisque caussa fuit. Contra Valerius Messala proscriptus ab Antonio, postea Consul in locum ejus factus est: interim exemptus proscriptioni, non misericordia Triumvirorum, sed metu. Quippe Messala cum Bruto erat, juvenis probitate, constantia, cura, studio Reipublicæ incomparabilis: ad hæc excellenti eloquentia, cum judicio, industriaque pari.

M. Messala numero proscriptorum eximitur. Plut. Brut. c. 77. Cic. pro Ligario cap. 11. App.

LXXXIII. Edixerunt igitur in hanc formam: *Quando M. Messalam ex propinquis ejus cognovimus, ne quidem in Urbe tum fuisse, quum interfectus est Cæsar; exemptus è numero proscriptorum esto.* Ille tamen uti hac venia contempsit, Bruti caussam amicitiamque præferens. Neque pigeat cæterorum quoque qui traditi sunt notabiles casus pertexere, quorum, sicut & de quibus antea relatum est, pars ante Consulatum Lepidi Plancique, pars his Consulibus perierunt.

Ligarius occiso fratre in fluvium insilit.

LXXXIV. Ligariorum fratrum nota concordia & charitas fuit. Hi quum aliquandiu latuissent sub camino, proditi sunt à servis, alterque statim occisus. at qui effugerat audito periisse fratrem, de ponte se dejecit in fluvium: diuque luctatus cum piscatoribus, qui servare tanquam forte prolapsum nitebantur: *frustra estis*, inquit, *proscriptus sum, vosque perdere citius possum, quàm à vobis servari.* Quum ne sic quidem fatigaretur illorum humanitas, milites ad custodiam pontis adpositi accurrerunt, necaruntque proscriptum.

Aliorum fratrum varii casus.

LXXXV. Duo quoque alia fratrum paria referuntur gravi mulctata exitio. In amnem se quidam præcipitaverat: quem inquisivit servorum ejus unus, repertoque post quintum diem, quia nondum confusa omnia oris lineamenta erant, caput præmii spe amputavit. Hujus fratrem alius servus in latrina se occultantem indicavit: percussoresque dedignati descendere, hastis confixum extraxerunt, occideruntque, ut erat, sordidum, ne capite quidem abluto. Alius fratrem comprehendi videns, seque pariter proscriptum ignorans; *me, me*, inquit, *prius interficite.* Tum centurio, *rem æquam postulas. nam & tu scriptus es prior.* ambosque interfecit ordine.

Uxorum perfidia in maritos. Cic. Fam. 6. 18. Appianus.

LXXXVI. Vidit & scelera conjugum isthæc ætas: & Septimium quidem uxor adultera, per amicum Antonii, quocum habebat stupri consuetudinem, referendum curavit in proscriptorum tabulas; & ad se refugientem dissimulata conscientia detinuit, donec percussores supervenirent: eademque die celebravit cum adultero nuptias. Salassum (quod Curtiorum cognomentum est) jam elapsum ex Urbe, perplexitas consilii eodem revocavit, sperantem intereà potuisse tempestates eas detonare: sed ubi venit ad ædes suas, venditas didicit à janitore, qui una fuerat transditus; & ab eodem in cellam receptus, uxorem acciri jussit, ex illius ædibus. Illa noctem caussata spopondit *adfuturam postridie*; adfuitque, sed cum percussoribus. quod ille prospiciens ex summis ædibus, eo enim tædio more subierat, de tecto se præcipitem dedit. Fulvius ad mulieris ædes confugiens, quam concubinam suam manu miserat, nuptumque do-

tatam

tatam dederat, oblivionem beneficiorum omnium, solamque memoriam superinductæ uxoris invenit.

LXXXVII. At militarium virorum Statius Samnis, cujus egregia opera sociali bello effulserat, deinde propter egregiam laudem genusque & opes in Senatum Romanum adscriptus, octogesimo jam ætatis anno proscriptum se discens, diripiendas opes suas populo familiæque permisit: multa & ipse suis manibus in publicum jaciens. Exinanitam deinde domum clausit, incenditque: rogum sibi efficiens, quo & pars Urbis conflagravit. Capito semiapertis foribus singulos intromisit, confoditque aliquot. irrumpentibus deinde multis simul circumventus est. Vetulinus magna in Rhegiensi agro manu coacta, partim ex proscriptis, partim ex duodecim illis urbibus, quæ veteranorum præmiis destinari fremebant; multos intercipiebat centuriones, donec adversus se majore exercitu misso, coactus est in Siciliam se recipere.

Statii et Capitonis interitus.

LXXXVIII. Nec hic stetit hominis audacia: redintegravit inde bellum; pluribusque demum prœliis victus, filium ceterosque proscriptos Messanam præmisit; ipse in medio freto deprehensus à persequentibus, repugnando in frusta concisus est. Naso à liberto, quem habuerat in deliciis, proditus, militi extorsit gladium, unumque inter omnes proditorem petens, priusquam occumberet, interfecit. Alium à militibus occidi videns servus, qui à conducenda navicula redierat, *exspecta*, inquit, *paulisper Domine*, simul centurionem ictu lethali occupans. deinde suo quoque corpori gladium infigens, *accipe solamen*, inquit, *quantum dare fides mea potuit, domine!*

Vetulini casus et Nasonis.

LXXXIX. At Lucius quidam duobus libertis, quos putabat fidissimos, auro tradito, quod deferrent ad mare; postquam se delusum intellexit, ipse quæsivit percussores, jugulumque præbuit. Labienum, qui in Sullana proscriptione interfecerat multos, liberti celabant; tormentis etiam pro incolumitate patroni generose spretis. Sed ille videns evadere se non posse, & frustra torqueri suos; pro foribus suæ domus exspectavit percussores sella posita. Cestius ruri latens, minus ex fide suorum animi, quàm ex discursatione centurionum timoris concipiens, ut aliquando se molestia liberaret, *bustum parari* jussit *à servis, ut dicere possent, fuisse Cestium*; atque in accensum ignem se conjecit.

Pleraq; Lucil. Labieni et Cestii. Macrob. Saturn. lib. 1. Appian. lib. iii. Civil.

XC. Aponium ad eamdem desperationem adegit victus tenuioris impatientia, quum tuto lateret; igitur ultro se obtulit interficiendum. Jamque fastidium erat sponte expetentium mortem: ajuntque *fuisse qui neglectus à percussoribus, quum se satis diu sedens in propatulo frustra præbuisset, suspendio expulerit vitam*. At socer Asinii per mare fugiens, tempestatum offensus violentia, desiliit in medios fluctus. Planci fratrem C. Plotium Plancum unguentorum prodidit fragrantia, ne in Salernitana quidem latebra his deliciis carere sustinentem. adeo rationi ferociter amat repugnare prava consuetudo. Tamen adhuc occultabatur: & servi, quum ad indicandum torquerentur à militibus, summa fide & silentio cruciatum perferebant. donec ipse Plotius tam bonos fidosque servos diutius torqueri non ferens prodiit in medium, & jugulatus est.

Aponii et aliorum desperatio. Val Max. 6.8. 5. Plin. 13.13 Solin. c. 57.

XCI. Sisinius quum *proscriptum se* negaret, *nomen suum legere* jussus, juxta tabulam est interfectus. Æmilius suæ sortis nescius, quum alium quemdam peti

Sisinii et aliorum cædes proscriptos se nescientium.

Appian. Dio. 46. 8. 15. Appian.

cerneret, *quisnam iste proscriptus esset*, interrogabat, cui centurio, *proscriptus est & iste & tu*: simulque occupavit ambos. Chilo & Decius, quum egressi Curia, se quoque in mortifera illa tabula legi didicissent, ad portam fugiebant: sed ipsa trepidatione proditis, centuriones manus intulerunt. Silicius, cujus unius calculo absolutus nuper Brutus fuerat, facti ejus, quo alias multum erat gloriatus, immemor, sandapilæ, qua forte mortuus efferebatur, subjecit humeros.

Silvius Vespillonem simulans deprehenditur.

XCII. Ea res admonuit custodes portæ, quum plures solito vespillones conspicerentur, ut excuterent sandapilam, ne forte pro mortuo vivus efferretur. Tum reliqui numerum audientes argui, negarunt *hunc esse sui ordinis*: itaque agnitus vita & capite caruit. Sed Varus à liberto proditus, per montana & aspera loca usque in paludes Minturnensium se subduxerat; quum ab his qui latrones perquirebant, erutus, & pro latrone damnatus tacuit. Sed ubi ad indicandos socios tormenta adhiberi vidit; *denuncio vobis*, inquit, Minturnenses, *ne paulo ante proconsulem populi Romani, nunc quod rerum in præsentia potentibus pluris est, proscriptum torqueatis.*

Evadentium perfugia. Dio. 47. 2. 14. Appian. Corn. Nepos. Attic. 11. 1.

XCIII. Non habebatur fides: sed altercantibus supervenit centurio quidam, & capite Vari dempto composuit litem. At qui evadere ex Italia potuerunt, ad Brutum atque Cassium se conferebant, aut ad Cornificium in Africam: etiam Atticus, qui maximas in Epiro possessiones habebat, eò adpulsos *recipi haberique* jusserat *liberaliter*. sed plerisque Sex. Pompejus saluti fuit, vicinam Siciliam obtinens. Atque is sane quam bonam operam his temporibus præstitit Romanæ nobilitati.

Pompeii humanitas. Dio. Appian.

XCIV. Quippe Italiæ assidens, Romæ & per cæteras civitates proponenda curabat scripta, *Pompejum duplum ejus mercedis, quæ in proscriptos esset constituta, daturum servatoribus. eos porro qui ad se confugissent, auxilio, pecuniaque & honoribus adjuturum.* Lembi etiam ejus ac onerariæ naves, itemque triremes oberrabant circum Italiæ litora; quæ signum darent latentibus, exciperent, defenderentque venientes. ipse transvectos excipiebat obvius, vestem, supellectilem, & cætera liberaliter suppeditabat: idoneum quemque præficiebat legionibus, cohortibus, navibus. sed neque prodidit eos postea, nullo cum Tribusviris inito fœdere, quo proscriptorum salus non contineretur. Neque piget insigniora quædam exempla ponere, quo inter hæc tam tristia lætorum quoque casuum permixta commemoratione lectoris animus redintegretur. Hirtius cum fideli servorum manu circumibat per agros ergastula solvens, & colligens fugientes; cum his primo villas atque vicos expugnabat, mox majora oppida, postremo Brutiorum gente redacta in potestatem, bello petendus fuit. Tum demum ad Pompejum transjecit cum suis.

Sentii Saturnini stratagema Apuleiique & Aruntii. Val. Max. 7. 3. 9.

XCV. At Sentius Saturninus Vetulio, cum virtute animi calliditatem conjunxit: adreptisque Prætoriis insignibus, cum servis in lictorum, apparitorum, servorumque publicorum habitum compositis exiit porta; conscensoque vehiculo publico, *Prætorem se ferens, & ad Pompejum de pace mitti*, deducente Italia, quum Puteolos venisset, quasi publico munere fungeretur, summa securitate correptis publicis triremibus, in Siciliam profectus est. Apulejus & Aruntius centuriones mentiti, cum servis militariter adornatis, cursu se excusserunt porta, tanquam alios prosequerentur; deinde coactis, sicut de Hirtio di-

ximus, quos potuerant, armis signisque ad speciem exercitus instructi, partitis copiis ad fretum contenderunt. Sed accidit forte, ut eodem in colle quodam pernoctantes, dum missos adversus se Romæ milites credunt, mutuo cum metu se contuerentur: mox prima luce infestis armis concurrerent, donec agniti, laboresque suos & pervicaciam Fortunæ miserati, diversis navibus alter ad Pompejum, alter ad Brutum evaserunt.

XCVI. Pari vaframento sequutus est Ventidius, sed liberti sui ingenio & fide, qui patronum simul atque proscriptum cognovit, continuo vinxerat, quasi tradendum percussoribus: sed noctu persuasis servis, cum armata familia tanquam centurionem miles sequutus est. perveneruntque feliciter in Siciliam, quum sæpe in eodem diversorio cum veris centurionibus Ventidium quærentibus pernoctassent. — Ventidius ingenio liberti servatus.

XCVII. M. Volusius Ædilis plebis, recepta nuper superstitione Isidis ad salutem abusus est. linea enim stola cum persona canicipiti ab amico Isiaco sumpta, per itinera viasque publicas stipem petens, evasit. Rebilum audacia servavit, & Themistoclis imitatio. Nauclerum enim, qui *pecuniam* ab eo petebat, *ni prodi mallet*, eodem commento terruit, *se denuncians indicaturum, quod accepta pecunia proscriptum veheret.* Sic à territo pervectus ad Pompejum est incolumis. Appius opes suas famulis dividens, cum his in Siciliam navigabat. Ibi tempestate exorta pecuniæ inhiantes, jusserunt eum *in scapham tutiorem descendere:* & favit ei fortuna, simulatumque auxilium verum ei incolumitatem præstitit in scapha transportato, quum interea navem fluctus absorbuissent. — M. Volusius, Rebilus, Appius diversis modis. Val. Max. 7 & 8. Appian. 7 lucy 4. 2.3.14.

XCVIII. Et hos quidem servavit fuga. Nonnulli per inculta camporum, aut etiam in sepulchris, vel ipsa Urbe latitantes, pacatiora exspectare tempora potuerunt. Quorum Marcus quidam, suis in ædibus fide servorum occultatus, inde, pace restituta, velut ab exsilio in publicum prodiit. Sittius etiam municipum suorum benevolentia Cales pro exsilio habuit: primus & forte solus ad ea tempora hominum, relegatus in patriam. Nam illi prædivitem virum & pro copia sua munificum custodiverunt armati; servis minando, prohibendo ingressu oppidi milites, donec legatis ad Tresviros missis, quod diximus, impetrarent. — In ipsa Urbe latitantes quidam.

XCIX. Alium metus coëgit ad felicem audaciam: quippe à liberto in sepulchrum abstrusus, quia ferre loci speciem nequibat, in conductam quamdam sordidam habitationem immigravit. deinde, quia miles quidam juxta divertebat, periculum timens, capite raso, quod libertinis erat solitum, ludum aperuit publice, nullique suspectus totum illud minacissimum tempus citra periculum exegit. Has inter calamitates nihil erat calamitosius, quàm quod ne flere quidem occisos erat licitum: quin ultro *læti esse omnes* jubebantur edicto, *propter Consulum designatorum Triumphos, & imminentes novi anni ferias.* — Alius felix audacia ex metu. Dempsterus in Ro. inum 10. ap. pag. 1707. Dio.47 a.16. Appian.

C. Nam A. D. IV. Kalendas Januar. L. Plancus triumphavit ex Gallia, Rhætis devictis: & mox A. D. Prid. Kal. ex Hispania M. Lepidus. Plancus ædem Saturni fecit ex manubiis. Et quamvis imperata Lætitia hos in Capitolium cives militesque prosequerentur, nec tamen aut illorum tacita exsecratio, aut horum apertissima convitia defuerunt. Certe servatus ad memoriam nostram versus est, inter Triumphos istos usurpatus: *de Germanis, non de Gallis duo triumphant* — Planci & Lepidi triumphus. Vetus Inscriptio ap id Pigh. Appian. Vell.

Consules: quod, ut suprà memoravimus, ille Plotium fratrem, hic Paulum in proscriptorum numerum retulissent.

Ventidius Consul fit. Fragm. Collectionum apud Pigh. Vell. 2. 65. 5. Val. Maxim. 6. 9. 9. Liv. 2. 42. 7. Agell. 15. 4. 262.

CI. Hoc tempore Consulatum P. Ventidius Bassus, ex pacto Triumvirorum, cum C. Carinate per aliquot dies gessit, abdicante Cæsare, & collega ejus mortuo Q. Pedio. Neque moram adferebat, quod tum maxime Prætor erat Ventidius, nihili enim fiebant leges, quarum Genucia cautum erat, ne quis duos magistratus uno anno gereret. Ventidio etiam majorem invidiam excitabat fortunæ prioris humilitas, ajuntque *per Urbis vias vulgo proscriptos fuisse versiculos, quibus omnes augures aruspicesque excirentur ad recens portentum, quod is, qui mulos fricare solebat, Consul factus esset.*

Ex humili Fortuna. Plin. 7. 43. Agell. Plancus in Fam. Cic. 10. 18. Dio lib. 43. Marianus. Scotus.

CII. Quippe Ventidium bello sociali ductum in triumpho Cn. Pompeii memoravimus. Inde juventa inope in caliga militari tolerata, mulos atque vehicula, præbenda euntibus in provincias magistratibus conduxit; indeque convitio inimicorum appellatus est *mulio*. Sed quia Cæsari tum in illo ministerio, tum subinde majoribus admotus satisfecerat, receptus in amicitiam, Senatorque, & mox Tribunus plebis creatus, ac deinde Prætor designatus est. Eodem anno, quia frequentibus legatis exhauriebantur hæreditates, C. Salonius Tribunus plebis *legem tulisse* dicitur, *ne cui plus besse legare testamento liceret; quadrante utique hæredibus servato.*

Triumviris honores decreti. Dio. 47 a. 18. Plin. 16. 4. 1. et 22. 6. Dio.

CIII. Sed major cura omnium de honoribus fuit, quibus Tresviri placarentur. His igitur & alia decreta, quæ olim ob servatas civitates dabantur; & coronæ civicæ, postquam atrocitate temporum videri meritum cepit, non occidere. Neque vero culpandi videbantur sibi Tresviri, quod multos tollerent; sed pro magno habendum, quod nonnullos relinquerent: & publice solebant profiteri, *se neque Sullæ aut Marii sequuturos asperitatem, ne odium sibi pararent; neque Cæsaris clementiam, ne contemptui, & ex contemptu insidiis obnoxii fierent.* Tales igitur in sanguine civium quum fuissent, non erat magna postulanda in patrimoniis abstinentia.

Eorum rapinæ. Plut. Anton. cap. 27. Dio. Corn. Nepos. Attico 12. 3.

CIV. Certe *dotem interfectorum uxoribus, decimam bonorum liberis, si mares essent, si fœminæ vicesimam* erant polliciti: sed præstabantur hæc oppido paucis, plerisque concessa per legem, extorquebantur calumnia. Neque vero bona reliquorum tuta dominis ulla ex parte erant. Civium proborum quietorumque, quorumdam etiam, qui studiorum caussa aberant, bona vendebantur, nihil suspicantibus dominis. Romæ & per universam Italiam mercedem habitationum annuam exegerunt: qui proprias ædes incolerent, ab his semissis ejus, quanti locari possent, postulabatur. Sic & prædiorum dividebantur reditus.

Totæ urbes adfliguntur. Plutarch. Dio. Frontin. de Coloniis.

CV. Præterea constituebantur cujusque modi generis vectigalia: depositæque pecuniæ, etiam apud Vestales, auferebantur. Totæ quin etiam urbes adfligebantur militum hibernis, & præstandis sine pretio cibariis: sed multo magis deripiendis earum agris, qui videlicet publicati erant hostibusque judicatis, qui præstitutum ante diem iis non excessissent. Jam enim in antecessum, quo promptiores ad reliqua bellorum exercitus forent, repræsentare præmia incipiebant, polliciti *per se deducturos, quas decrevissent colonias.* In his præter eas quæ supra recensitæ sunt, Aquinum, Alifæ, Arretium, Interamna; Ligures Babiani & Corneliani, lege Triumvirali deductæ coloniæ repe-

ruuntur: quibus accessisse postea videntur Cremona & Mantua.

CVI. Ita conciliatis manipularibus, duces ac tribunos possessionibus proscriptorum alliciebant; gratis aut vili pretio addicentes: aut honores interfectorum atque sacerdotia transferentes in ipsos. Atque hoc ipsis adsequi erat persacile, ne enim à quibus nollent subhastata emerentur, vetuerunt *ad hastam accedere nihil comparaturos*, mortem interminati. Venerunt igitur tanto pauciores, & postquam hi pessime accepti sunt, & immenso coacti quædam emere, nemo deinceps, præter Triumvirorum satellites quidquam licitatus est. At Ventidius ante Consulatum etiam Pontifex creatus est; & in ejus locum Prætura cuidam Ædilium concessa. cæteris etiam Prætoribus, quintum ante diem, quam abituri magistratu erant, dati successores sunt; illis in provincias dimissis.

Satellites Triumvirorū præmiis adficiuntur. Servius in Virgil. Eclog. 1. Dio. Agell. 15. 4.

CVII. Ita quum appareret, nihil non ex lubidine Triumvirorum agi, quamquam invidiosis damnatisque *Regum* atque *dictatorum* nominibus abstinerent; ante consequuta est animorum commutatio, ut qui nuper intolerabilis visus fuerat planeque ferreus superioris Cæsaris dominatus, nunc instituta eum præsentibus comparatione, merum aurum videretur. Sed religiosissimi principes, quum Urbem vacuarent hominibus indidem natis, locupletare peregre accitis diis voluerunt: templumque Serapidi ac Isidi, post sæpius repudiata eorum sacra, decretum est. Hæc eo anno domi, & in Italia gesta.

Cæsaris dominatus præ hoc tolerabilis. App.

CVIII. Nec pauciora interim Brutus in Græcia, Cassius in Syria, Cornificius in Africa, & in Sicilia Pompejus gesserunt: quamquam illa sane concisius apud auctores referuntur. Brutus accepto Senatusconsulto, quo sibi decretum imperium erat, pacataque Græciæ & Illyrici parte, Cæsarem (à quo tum adhuc oppugnari Antonium putabat) per epistolas monuit, *perseveraret in incœpto, & quoniam communem hostem haberent, secum rediret in gratiam*. Interea, quod desiderari se sciebat in Senatu, ad transjiciendum se comparabat. Sed ubi mutatum Cæsarem, omniaque ad bellum spectare cognovit; hoc agere contento studio cœpit, ut vi repellere vim facturos posset. Igitur Macedoniæ rebus optime constitutis, recurrit ad componendam seditionem, quam interim in exercitu C. Antonius commoverat; clam appellando duces militesque & ad defectionem solicitando.

Bruti gesta. Dio 47. 3. 29. Plut. Brut. c. 28

CIX. Sed mature cohibitus est à Bruto, ademptisque insignibus Prætoris, in libera custodia habitus Apolloniæ. Sed ille, non repressa per hoc, verum aucta audacia, magis etiam ad se pertrahere exercitum adnisus est: tantumque profecit, ut in legione quarta seditio nasceretur, resque veniret ad manus; & nonnulli ad liberandum custodia Antonium pergerent. Id consilium Bruto literæ quædam interceptæ prodiderunt, correptusque Antonius, & pro ægroto in currum opertum conjectus est, ut exportaretur oppido, atque in navi adservaretur. Igitur milites Antonio non reperto Brutum timentes in colle quodam haud procul Apollonia consederunt; missis qui *Brutum ad se venire* juberent.

C. Antonius seditionem in Brutum bis excitat. Cic. ad Brut. 2. 2. Dio. Plutarch.

CX. At ille, *milites ad Imperatorem accedere verius esse* respondit: ignovitque deprecantibus, paucis interfectis aut ab exercitu remotis seditionis auctoribus. Statimque ita sunt conversæ militum mentes, ut interficerent relegatos, his culpam omnem imputantes; Quæstoremque atque legatos Antonii ad necem deposcerent. Certum erat Bruto, nihil statuere in quemvis civem durius

Bruti dictum de morte Ciceronis. Brutus ad Cicer. 1. 3. 4. 2. 4. 5. 7. Plutarch. Cic. ad Brut. 2. 15. 17.

quam necessum esset. Igitur hos quidem in naves impositos tamquam submersurus, in tutiora loca transtulit. Interim audita morte Ciceronis & caeterorum, *dolere se quidem morte amicissimi viri* dicebat, *sed magis caussa mortis erubescere*. Semper enim eum, nequid Caesari crederet, diligentissime monuerat. Accusabat & superstites, qui pati ac videre sustinerent, quae vel auditu intoleranda forent libertatis & patriae amantibus. Ipse autem ne his rumoribus iterum ad defectionem milites solicitarentur, Apolloniae atque Antonii custodia C. Clodio relicta; in superiorem Macedoniam transduxit exercitum, inde in Asiam transmissurus. ubi longius abducti ab Italia, neque transfugiendi occasionem neque etiam eorum, quae domi fierent, notitiam adipiscerentur.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXI. LIVIANI.
L. Annaei Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. CASSIUS, cui mandatum à Senatu erat, ut Dolabellam hostem judicatum bello persequeretur; auctoritate Reipublicae adjutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem Provincia erant, in potestatem suam redegit: Dolabellam in urbe Laodicea obsessum mori coëgit, M. quoque Bruti jussu C. Antonius captus, occisus est.

Bassus Syriam obtinet. Cic. Philipp. 11. 13. Strabo lib. 16.

INTER haec Syriam Q. Caecilius Bassus privatus ille quidem, sed animi consiliique non egens, Sex. Caesari cum vita & duabus legionibus ereptam obtinebat. Nec prohibere Dictator Caesar potuerat, Africano tum bello, deinde aliis intervenientibus. & duces contra se missos facile Bassus repellebat, Apamea constituta arce belli: circa quam opimus ager alendo exercitui sufficiebat omnia, & vicini Reguli multi, levitate insita, & odio Caesaris, in commilitium pertrahebantur. Inter quos & Jamblichus fuit, Emessenae gentis Regulus, Lysiadisque & Chalcidis tyranni.

Se defendit ab Antistio. Joseph antiq. Judaic. 14. 17. & de Bello Jud. 1. 8. Strabo. Dio 47. 4. 25.

II. His opibus aliquot Romanorum ducum, legionibus & equitatu magno instructorum, vim sustinuit. C. primum Antistius obsederat eum Apameae, deinde quum aequo Marte aliquandiu certatum fuisset, velut tacitis induciis dirempti, utrimque ad comparanda auxilia, bello interim omisso, se contulerunt. Antistio & finitimi, quotquot Caesari studebant, mittebant auxilia, & ex Judaea procurator gentis Antipater: cujus filium Herodem, è judicio capitali ad se confugientem in honore habuerat Sextus, Samariaeque & cavae

Syriæ præfecerat. His deinde ab Româ missæ copiæ accesserunt.

III. Sed Alchandonius Arabs Rhambæorum Rex, infidi semper animi, quum ab utrisque vocatus esset, medio inter Apameam & Antistii castra loco consedit, & mercede se militaturum professus, plura danti Basso accessit: bonamque ei operam, quod arcu perite utebantur Arabes, præstitit. Nec ideo minus ad Apameæ obsidionem Antistius redierat, magnâ cum spe boni eventus: donec accersiti à Basso Parthi, maximis copiis duce Pacoro adfuerunt. Hi Antistium repulisse contenti, multis ejus occisis militibus, propter hyemem (nam in exitu December erat) nullâ aliâ re gestâ domum redierunt.

Parthos conciliat. Dio. Strabo. Cic. ad Attic. 14. 9. 10.

IV. Ab hoc tempore res Cæcilii Bassi satis firmæ fuere: robustusque exercitus, & ex victoria plenus animi, ut etiam Patribus Italicarum rerum perturbatione anxiis, solatio esset. Cæterum quia Cæsaris confirmata acta fuerant, quamquam eo jam perempto, L. Statius Murcus ex Prætura Syriam provinciam habiturus, cum tribus legionibus bellum intulit Basso; supervenitque Q. Marcius Crispus Prætorius & ipse cum legionibus totidem ex Bithynia. Ita duobus magnis Romanis exercitibus & equitatu firmo circumsessa Apamea defendebatur tamen intrepide, donec in Syriam C. Cassius venit, Trebonianis militibus instructus, quos à Dolabella P. Lentulus transduxerat, & pecunia ab eodem Lentulo, nam is Trebonii Quæstor fuerat.

Obsidetur Apamea. Philipp. 11. 13 & Famil. 12. 11. Vell. 2. 69. 2. Appian. lib. 4. C. vil. Joseph antiq. Judaic. 14. 1.

V. Ad hunc omnia propere concesserunt, sive propter Senatusconsultum, quo *parere ei omnes eæ provinciæ exercitusque* jubebantur; sive propter ipsius virtutem famamque & amicitias. Quippe commemorare adversus singulos *multa sua merita* atque officia poterat: & ubi hæc deerant, *Reipublicæ salus* erat obtentui. *Scire ipsos, quàm ex præclara & potenti, subito in miserrimam conditionem res Romana incidisset, ambitione paucorum, qui sublata libertate, communibus commodis debitas curas, suam ad dominationem universas transtulissent.*

Sed C. Cassius ad se trahit omnia. Cic. Famil. 12. 14. Liv. Epitom. Appianus.

VI. *Esse vero tantam in hominum animis regnandi dulcedinem, ut ne Cæsaris quidem exitu perterriti paria concupiscant. Sic Antonium degustato sub Cæsare imperio, sic Octavianum hæreditate avunculi & ipso nomine incitatum, patriam, amicos, famam, salutem denique ipsam cupiditatibus suis posthabere. Nam Dolabellam quidem immani audacia atque crudelitate latronem, factis ipsis omnia ab Senatu populoque Romano recens concordiæ caussa constituta violasse. C. Trebonium Asiæ proconsulem occidisse: nihil ad se pertinentem occupasse provinciam: nunc etiam in procinctu esse, ut decretam C. Cassio Syriā eripiat.*

Cæsar avet dominari. Cic. Philipp. 11. 2.

VII. *Se vero non ita cognitum aut domi populo Romano, aut foris sociorum cuiquam esse, ut conjunctam cum publico periculo injuriam ferat. Sibi certe, ipso illo Dolabella consentiente, ipso illo Antonio decretam Syriam esse. hanc se provinciam & debere obtinere, & posse. Neque hanc modo concessam sibi; sed in vicinas omnes datum ab Senatu imperiū esse. neq; tam adhuc evilvisse sanctissimum hoc nomen, ut non ubiq; venerationi sit gentibus. Igitur & has copias, quibus utatur, parare isto Senatusconsulto instructum celeriter potuisse: & habere certū, multos circum sponte vocantium populos Regesq; sibi futuros auxilio.*

Suam virtutē causamque prædicando.

VIII. *Sed malle se Romani Imperii salutem Romanis maxime copiis ducibusque defendere: atque adeo abominari illam fortunam, ut externis potissimum præsidiis inniti necessum sit publicæ libertatis adsertores. Igitur se à Murco Cris-*

Petit ab utrisque partibus ut secum sentiant.

Cassius ad Cic. Fam. 12. 11.

poque Imperatoribus, itemque à Cæcilio Basso petere, ut positis inimicitiis, ad concordiam redeant; & ad communem omnium salutem secum administrare Rempublicam occipiant. Frustra inter se pugnare, quibus esse nulla salus, præterquam in publica possit. Jam & Octavianum sentire cum Senatu, neque lenius hujus, quàm Consulum armis Antonium premi. Ne sibi jam aut pro Cæsare bellandum, aut contra ipsum putent, quando partes eas suo ad Rempublicam reditu filius ipse Cæsaris sustulerit.

Omnes eidem in castra contrahit. Velleius. 2. Cassius ad Cic. Famil. 12. 12. Dio. Appian.

IX. His atque similibus caussis inducti Mureus atque Marcius Cassio tradiderunt copias; & Bassum misere cupientem retinere suos milites, reliquerunt ipsi, seque ad C. Cassium transtulerunt. Ille omnes eadem in castra contraxit. quo tempore magnus repente imber extitisse traditur, & irrumpentes in castra portis omnibus apros confudisse ac conturbasse pleraque: neque defuisse, qui *celerem Cassio & potentiam & interitum prædici* opinarentur.

Ioseph. antiq. Jud. 14. 17. & de Bello Iud. 1. 9. Dio 47. 4. 24. App. Cic Philipp. 11. 13.

X. At Cassius his copiis auctus omnia circum terrebat imperiis; gravesque exigendo pecuniarum summas, civitatibus terribilis imminebat. Tum & quatuor oppida Judææ, propter non soluta stipendia venierunt Gophna & Lydda, & cum Emaunthe Thamna. Sed & Malichum ex Judæorum principibus interfecturus erat Cassius, nisi pro eo Regulus gentis Hyrcanus centum talenta misisset. Profectus enim erat in Palæstinam Cassius, uti venientem ex Ægypto legatum Dolabellæ A. Allienum occuparet. Is Alexandria legionum quatuor instar reducebat, reliquias Pompejanæ Crassanæque cladis: aut ex iis cohortibus, quas apud Cleopatram reliquerat Cæsar. neque ausus adversus octo legiones contendere, cum exercitu in Cassii partes transiit.

Contra Dolabellam ducit. Cassius ad Cic. Famil. 12. 12. Dio. App. Cic. Famil. 12. 13.

XI. Hæc ante nonas Martias acta præscripsit in Urbem Cassius ex castris, quæ in oppido Galilææ Tarichææ posuerat. Post mensem deinde, Dolabellam in Ciliciam venire audiens, dimissis sine injuria Basso Crispoque, & si qui præterea manere gravabantur, classisque præfectura Mureo tradita, eodem instituit ducere, auctus etiam equitum sagittariorum aliquo numero, qui ex Parthis, quam apud gentem fama erat clarissimus, ad eum venerant. Tum cognito classem Dolabellæ esse in Cilicia, ipsum isse Laodiceam, eodem cum omnibus copiis est profectus.

Dolabellæ vires. Appian. Cic. Fam. 12. 14.

XII. Quippe Dolabella post interfectum Trebonium, tributis Asiæ civitatum, classem à Rhodiis Lyciisque atque è Pamphylia & Cilicibus, opera L. Lucilii Figuli, mercede conduxerat: Syriamque, Figulus navibus, Dolabella pedestri itinere cum legionibus duabus petebant. Animos Tarsus & Laodicea dabant, hæc inter insignes Syriæ civitates, illa Ciliciæ caput. Sed classis ad Coryram clauso portu se tenuit, quum eam Q. Cassius sequutus esset; deinde hoc ad castra Cassii profecto, Turulius Quæstor cum navibus, quas anno superiore Tullius Cimber in Bithynia compararat, cursum præcluderet.

Castra ejus ad Laodiceam. Dio 47. 4. 30. Tacit. 13. 8. Cic Famil. 12. 13 & 15. Strabo lib. 16. Appianus.

XIII. At Dolabella Tarsensium, deinde Laodicenorum juventute centuriata, exercitus instar fecit: dejectaque parte muri, castra oppido conjunxit: postquam præsidio Cassii apud Ægeas Ciliciæ civitatem dejecto, ab Antiochiæ oppugnatione cum detrimento rejectus aliquoties: deinde desertus in itinere à plerisque militibus Asiaticis fuerat. Laodicea in peninsula sita, præclaras à terra munitiones, à mari portum optimum habebat. & quum ager frugum vinique fera-

feracissimus esset, commodā sane stationē atq; securām Dolabellę præstāre videbatur. Sed Cassius cum decē legionibus, & cohortibus auxiliaribus viginti, & quatuor milliū equitatu suggressus, os Laodiceni portus obstruere satagebat, non sacris, non religiosis parcens, quo minus ex suburbanis ędificiis saxa materiamq; comportaret.

Prœlium navale cum Cassio. Cic. Famil. Dio. Appianus.

XIV. Per hęc res angustæ fiebant Dolabellæ, jamque triticum penes eum ternis tetrachmis erat; sed erant tamen adhuc solatio Laodicenę naves, quas Cassiana moles non satis exitu prohibebat. Mox & classis Dolabellæ supervenit. qua confisus transmittit Aradum, pecunias & naves inde quoque coacturus. sed deprehensus cum paucis, periculum ægre vitavit fuga. Igitur Cassius missis in Phæniciam Lyciamque & Rhodios, qui classem adducerent, nec adjutus, præterquam à Sidoniis, commisit tamen prœlium, quo plures utrimque demersæ naves sunt, quinque una cum remigibus & classiariis Dolabella cāptas abduxit.

Cleopatra Dolabellę favet. Dio. App.

XV. Ergo Cassius tum ad eosdē iterum, à quibus erat contēptus, tum ad Reginam Cleopatrā misit. & Tyrii quidē Aradiique eum eo numero navium, quem conficere potuerant, adfuerunt: parque studium Serapionis fuit, qui Cleopatrę Prętor in Cypro, Regina inconsulta Cassiū juvit. Nam illa propter familiaritatem Cæsaris Dictatoris Dolabellę favebat; & hujus in gratiam passa erat abduci legiones ab Allieno: classemque paratam habebat, quam ei submitteret, sed ea ventis retinebatur. pecuniam tamen grandem subministraverat. Cassio autem ne auxilium mitteret, *famem pestilentiamque* excusabat, *quo simul utroque malo Ægyptus premeretur.*

Rhodiorum Lydiorumque responsum ad postulata Cassii. P. Lentulus ad Cic. Famil. 12. 15.

XVI. Rhodiorum Lydiorumque perplexius responsum fuit: *semper Romanam magnitudinem colere solitis, nihil accidere tristius potuisse, quàm quod Romanæ civitatis principes inter se collidi mutuis discordiis sentiant: nec sciri possit, utra partium justius Senatus populique Romani auctoritatem præferat. Iisdem enim vocabulis utrosque uti, nec alia nunc adferri à Cassio, quàm quæ Dolabella prius adseverasset. Scire se nuper admodum M. Marcello, Ser. Sulpicio Consulibus, renovatum esse fœdus, quo eosdem cum Senatu populoque Romano hostes sibi futuros jurassent. Sed ejusdem nimirum populi jussu Dolabellæ Syriam datam cognosse, cujus Senatus eamdem Syriam Cassio dederit.*

Volunt neutris partibus auxilia mittere. Appian. P. Lentulus.

XVII. *Sane Dolabellam hostem ab Senatu judicatum dici, sed ab eodem Senatu prioribus decretis abolitis, Cassium & qui cum eo sentiant, hostium numero esse. Non debere Romanos irasci externis civitatibus, si non satis dijudicent utrorum sit caussa justior: quum inter ipsos ea de re constet nihil, armisque decidi necessum sit omnia. Nihil se potuisse aut rebus ipsis æquius, aut in nomen Romanum reverentius statuere; quàm ut neutris partibus auxilium præstent ad civilia bella, seque ita gerant, ut nemo habeat adversum ipsos odii caussam. idque sibi necessarium esse propter agros, quos in continenti habeant Rhodii: qui facilius à quolibet hoste vastari queant, quàm defendi vel à potentissimis sociis.*

Quia sic faciunt & alii. Cic. Philipp. 11. 13. Dio. 47. 4. 5. Appian.

XVIII. *Audire se hoc ipsum consilium ipsis probari, qui semper existimati sint multum valere prudentia. Sane Dejotarum Regem, quum semper fuerit Pompejanis partibus addictissimus, & ab adversis gravia damna acceperit, auxilium Cassio non mittere. idemque ab aliis Regibus atque civitatibus fieri, quos nulla alia caussa attineri arbitrentur, quàm quia quid sibi faciendum sit inter hæc incerta rei Romanæ fata nesciant.*

XIX. *Neque vero recte sibi objici, quod naves Dolabellæ dedissent. Simili*

Excusant Dolabellæ missas naves. Appian. Cic.

enim conditione & Cassio fuisse daturos, & cuilibet, dum ne hostium in numero esset. Non enim ad bellum ei concessas, sed deducendi tantum gratia; neque se scire sibi his ad bellum abutatur: neque si sciant, esse probaturos. Legationes ad Dolabellam missas crimini sibi dari esse mirabant; nisi forte ad proconsulem populi Romani, denique modo Consulem legatos mitti fuerit nefas. Neque arbitrii sui, neque modestiæ esse, quos à populo Romano mitti oporteat in provincias, anquirere, sibi putare colendos, quicumque mittantur. Aut igitur operam det Cassius, quidnam voluntatis in re qualibet Senatus populusque Romanus habeat, intelligi possit; aut rem tantam dijudicare nescientibus ne irascatur.

Aliud prœlium Cassii & Dolabellæ. P. Lentulus ad Cic. Fam. 5. 14. 15. App. lib. 4. Civil. Dio.

XX. Hæc ideo minus habebant ponderis, quod ab inimico animo profecta putabantur, quia tunc maximos magistratus iidem gerebant Rhodii, qui ante aliquot annos Pompejum cæterosque fugientes oppido & portu non receperant. Sed Cassius jam classem luculentam præfecto Sextilio Rufo habebat: & à tribus aliis, quas Q. Cassius, Turulius, Patiscus ducebant, adjuvabatur. Ergo non dubitavit denuo cum Dolabella confligere; quamquam huic Ægyptiæ naves accesserant. Sed tum quidem dubio Marte pugnatum. paulo post à Cassianis hac arte parata est victoria.

Dolabellæ res inclinant. P. Lentulus. Dio. Appian.

XXI. In Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ classem habuerant rostratarum, cum onerariis magnis navibus centum: hoc Dolabellæ consilio, ut pulsus Syria, copiis in naves impositis, Italiam peteret. Sed à Lentulo Quæstore Asiæ disjecta classis, onerariæque ad unam omnes captæ sunt. Quum igitur hoc genere navium abundare Cassius cœpisset, Statio Murco quasdam earum, haud magni ad alia usus attribuit; quas incensas opportuno vento in classem hostium mitteret. Ille feliciter exsequutus consilium, & in prœlio victor fuit; & in portum invectus navibus, exitum Dolabellæ penitus interclusit.

Ejus exitus: App. lib. 4. & 5. Civil. Dio. Vel. 2. 69. 20.

XXII. Jam & à terra perfectis operibus aries admovebatur: & nequidquam eruptione tentata, repulsus intra mœnia hostis erat. Sed resistebatur adhuc, & ne corrumpi nocturnæ excubiæ possent, M. Octavius Marsus pervigili cura impediebat. Igitur qui interdiu in stationibus erant, quieti se tradente Murco, fecerunt proditionem, Quinto quodam auctore, & per diversa parva ostia, quæ in muris ad subitas eruptiones veterum industria reliquerat, intromissus hostis est. Urbe capta, quum Dolabella suum exemplū metueret, ne quod in Trebonio fecerat, ipse pateretur, servo suo prębuit cervicē, *caput adferre* jubens *Cassio suæ salutis prœmiū.*

Laodicenorum calamitates. Appian. Dio. Senec. Suas. 7. Strabo lib. 16.

XXIII. Ille superesse tam bono hero gravatus, quum illum jugulasset, se quoque eodem ferro interemit. Sed & M. Octavius sua manu invenit necem. *Corpora sepeliri* jussit Cassius, quamquam Trebonium inhumatum abjecerant. Q. Dellium, qui pactus erat *salutem, si occidisset Dolabellam*, tamquam impleta conditione inter suos habuit. At Laodicenos publica sacraque pecunia ablata, gravibusque impositis tributis, ad extremam miseriam redegit. quum & bellum multas ejus oppidi partes adflixisset, & nobilissimum quemque supplicio peremisset victoria. cæteris tamen abstinuit injuriam, militesque Dolabellæ, quamquam erant ab Senatu hostes judicati, in sacramentum accepit pœna remissa: neque postea etiam, quum multorum insidiis peteretur, quemquam eo nomine interfici passus est.

Equus Sejanus. Agell. 3. 9.

XXIV. Sed *inter cætera Dolabellæ spolia nobilem equum fuisse ferunt, singularis cujusdam & pulchritudinis & fati. Hunc se vidisse* C. Bassus tradidit, *Argis, ubi natus erat, ex genere illo decantato, uti constanter est creditum, Diomedis equo-*

rum. quos occiso domino Herculem deduxisse Argos fama ferebat; haud credibili pulchritudine & vigore omnibus aliis equorum laudibus longe præstantē. Hunc Dolabellam nuper, quum fama ejus adductus Argos venisset, grandi summa emerat. Sed observatum est, omnes illius equi dominos cum familia fortunisque omnibus misere disperisse. Nam primus omnium Cn. Sejus; unde & *Sejanus equus* appellatus est, à M. Antonio capitali supplicio adfectus fuerat. Et modo P. Dolabella gravi exitio erat consumptus. Sed postea quoque & Cassius interiit, & ipse M. Antonius, inter Cassianam cladem hoc equo potitus: sed ad institutum revertor.

XXV. Occiso Dolabella multi Reguli tyrannique Laodiceam cum muneribus & coronis ad Cassium accurrerunt, quos inter ab Hierosolymis Hyrcanus venerat, Herodem adducens & Malichum, qui patrem Herodis intercepisse veneno putabatur. Idcirco eum venia Cassii Herodes eum in conspectu Regis sui per aliquot centuriones Romanos contrucidandum curavit. At Cassius constitutis Syriæ rebus, præfectoque cum una legione fratris filio, quos sibi fidos putabat homines, civitatibus tyrannos imponens, quo in numero Marion Tyrius fuit, in Ciliciam proficisci statuit, inde Cleopatram, ob missa Dolabellæ auxilia, petiturus: postquam obiter Tarsenses propter favorem adversarum partium mulctasset. Cassii potentia. Joseph. de bello Judaic. l. 9. et Antiq. Jud 14. 21. App lib. 4. et 5 Civil.

XXVI. Nam illi divisi in factiones, & unaquaque nomen civitatis obtendente suis consultis ausisque, primo Cassium, mox Dolabellam coronaverant: Deinde Cimbrum Tullium, ad opem Cassio ferendam properantem, arcere transitu Tauri statuerant: mox pacti cum eo, simul pauciores habere opinione copias viderunt, exclusērant oppido, neque commeatu juverant. Ille prævertendum ad majora ratus, omissa oppugnatione Tarsi, contendit in Syriam. Interea Tarsenses, occupato, quod Cimber opposuerat castello, vicinos eoque semper invisos infestosque Adanenses bello petierunt; *Cassianos esse* improperantes. Ergo vivente adhuc Dolabella, L. Sextilium Rufum Cassius misit, à quo victi venerunt in deditionem. Cassius mille quingenta talenta victis imperavit. Ea pecunia quum acerbe exigeretur, Tarsenses venditis omnibus publicis templorumque ornamentis, mox etiam ingenua corpora coacti sunt addicere. multique horum servitutis tædio sibi consciverunt mortem. Huic fortunæ Cassius superveniens, misertus est hominum, & reliqua civitati condonavit. Tarsensium acta et clades App. Dio.

XXVII. Hæc ubi Romæ sunt audita, Tresviri, ne suarum partium homines concidere animis paterentur, Tarsensibus publice collaudatis, *operam daturos* ostenderunt, *uti cladem eorum sua liberalitate ocyssime sublevarent.* Iidem & Cleopatram laudaverunt, ob submissa Dolabellæ auxilia, permiseruntque, *uti filio Ptolemæo, quem tanquam ex Cæsare susceptum, ne ipso quidem Cæsare prohibente, Cæsarionem vocare solebat, Regis Ægypti appellationem tribueret.* Sub eadem tempora Cassium quoque irrumpere parantem in Ægyptum, M. Bruti literæ revocarunt: *Triumvirorum apparatum contra se & consilia* nunciantes. *Neque vero se parandæ seorsim potentiæ caussa, sed ut contra tyrannos exercitum contraherent, Italia relicta longinquas regiones petivisse. Memores igitur propositi, non debere longius evagari ab Italia, sed eò convertere cogitationes, quemadmodum patriæ civibusque suis possint esse præsidio.* Triumvirorum consilium. Sueton. Cæs. cap. 52. Dio. App. Plut. Bruto cap. 40.

XXVIII. Igitur & Parthos equites, quorum opera erat usus, cum legatis & muneribus remisit ad Regem, majora simul auxilia petens, quæ perditis demum Ariobarzanes et C. Antonius occiduntur. Dio. Plutarch. Liv. Epitom.

rebus adfuerunt. Interim equites à Cassio præmissi in Cappadociam, Ariobarzanem, tanquam insidiatorem Imperatoris sui occiderunt, magnaque cum pecunia & cætero Regis instrumento ad Cassium reversi sunt. Dum ea geruntur M. Brutus mortibus tot clarissimorum virorum, sed præcipue D. Bruti & M. Ciceronis irritatus, ad vindicandam tum propinqui sui, tum amicissimi viri necem, scripsit Q. Hortensio, ut C. Antonium, quem hactenus summa cura defendebat, interficeret. Sunt qui *necatum à C. Clodio Antonium tradant, timente ne per submissos à Marco fratre custodia eriperetur*. Sed jussum Bruti fuisse satis constat, itemque ministerium Hortensii: quando & hoc mortuo jam Bruto M. Antonius exprobravit, & Hortensium velut inferias fratri dedit.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M. *BRUTUS adversus Thracas parum prospere rem gessit; omnibusque trasmarinis provinciis exercitibusq; in potestatem ejus & C. Cassii redactis, coierunt Smyrnæ uterque ad ordinanda belli futuri consilia. M. Messala Poplicolam fratrem victum, communi consilio condonaverunt.*

CIVILES discordiæ bellis externis eo quoque nomine pestilentiores esse deprehenduntur, quod hic hostes & alienigenas timeas, tuorum fide ac benevolentia te consoleris; ibi nihil ne quidem ab intimis, nedum quibuslibet amicis tutum est. L. Gellius Poplicola L. F. M. Messalæ frater, qui antiqua familiaritate Bruto erat conjunctissimus; & eodem apud Cassium loco fratrem esse sciebat; M. Bruto insidiatus, & pro cætera viri clementia, ob eadem illa, quæ exasperare pœnam debuerant, dimissus est. Ea quoque lenitas profuisse viro creditur, ut plures ad ejus amicitiam se applicarent.

Poplicola Bruto insidiatur. Liv. Epitom. Dio. 47. 4. 7.

II. Idcirco & classem haud pœnitendam colligere in Bithynia & apud Cyzicum potuit; & pedestri itinere provincias obiens constituit res civitatum, litibusque Regulorum operam dedit; ea tum moderatione ac mansuetudine, tum etiam æquitate, ut & inter se omnes, & sibi amicos fidosque efficeret. Tum & Dejotarus accessit partibus, licet longa senectute morosior; qui nuper etiam Cassium auxilia petentem spreverat. Atque erat in hoc haud quaquam leve præsidium; opibus & auctoritate prævalido. Nam & adempta nuper à C. Cæsare, ea de ejus cognita, suo Marte recuperaverat: & Dolabellam fines suos ingredi volentem, junctis cum Tullio Cimbro copiis profligarat: & filium habebat, ipsum

Bruti apparatus. Plutarch. Dio. Cic. Philipp. 2. 37. & 11. 13. & epist. ad Brut. 1. 7.

quoque Regem appellatum ab Senatu, egregię spei atque indolis adolescentem.

III. Enimvero Brutum rebus in Asia ex voto succedentibus, M. Antonii conatus in Europam revocarunt. cujus licet spes in exercitu seditionem ferendi, intercepto fratre Cajo in irritum reciderant; tamen verendum Bruto erat, ne qui per absentiam suam similes alii motus orirentur. Igitur in reditu per Thraciam, regionem quam sine liberis decedens Sadales populo Romano reliquerat, recepit: inde in Bessos fecit expeditionem, ut simul maleficia horum ulcisceretur, & sibi nomen imperatoris pararet; ornamento atque utilitati futurum ad bellum, quod sibi adversus Cæsarem & Antonium post gerendum esse videbat. Reditus in Europam. Dio.

IV. Et initia quidem belli adversus feram & pugnacem gentem paulo duriora fuerunt: sed egregia Rhascupolidis opera victorem Brutum, vocique compotem fecit. Atque is ut caussam suam latius commendaret, pecuniam signari hinc imagine sua jusserat, inde pileo, libertatis indice, & duobus pugionibus, quibus se atque Cassium adseruisse Romanum populum sublato domino significaret, tempore quoque rei gestæ sic adscripto E I D. M A R T. Omnes jam trans mare provincias in potestate Brutus atque Cassius habebant: neque tantummodo suppetebat otium communicandis consiliis, sed etiam necessitatem imponebat paratus prope, & mox in Græciam transmissurus hostis. Brutus Bessos vincit. Liv. Epit. Dio. Pigh. annal. 711. Anton. Aug. Antiq. Dial. 2.

V. Igitur Cassius è Cilicia, Brutus è Macedonia profecti, Smyrnæ ad ordinanda futuri belli consilia coierunt, iis pedestribus navalibusque copiis, & apparatu pecuniæ, ut minime impares ad decernendum de Romano imperio viderentur. Pari honore & erat, & haberi volebat Cassius; sed detulit ei Brutus, ut crebrius ad eum ventitaret, tamquam ætate majorem, & corpore haud æque validum. Neque discessum à prioribus animis erat, quin & tueri caussam suam conarentur, & non nisi concordibus tantam subeundam molem scirent. apparebatque nihil esse melius, quàm ut in Macedoniam cum omnibus copiis proficiscerentur, propulsaturi hostem, aut cessantem in Italia quæsituri: penes quem jam esse legiones circiter quadraginta cognoverant. Cum Cassio consultat. Liv. Epit. Plutarch. Appian. lib. 4. Civil.

VI. Sed Cassio placebat *Rhodios prius Lyciosque in ordinem cogi, validos classibus, adversos animis, & si contra Cæsarem & Antonium res parum procederet, terga invasuros. At nunc priusquam majoribus rebus distineantur, facile hos auctoritate aut vi cogi in ordinem posse.* At Brutus *opus sibi pecunia esse* dictitabat: *nam ad parandam classem insumptum, quod habuisset.* nec deerant inter amicos Cassii qui *dandam* negarent, *cum aliena invidia paratis ambitiose abusuro:* sed vicit æquior sententia, ac jubente Cassio ex omni præsente copia trientem Brutus accepit. Et ab eo pecuniam accipit. Dio Appianus. Plutarch.

VII. Tum & M. Messalæ egregio juveni, Poplicolam fratrem communi consilio condonarunt: qui venia nihilo factus melior, insidias Cassio paraverat. Sed indicium ejus rei Polla detulit, Poplicolæ mater, utrique consulere cupiens, & Cassio salutem paratura, filio veniam. Sic ille iterum absolutus, ne tum quidem retulit benefactoribus gratiam, quin ab his ad Cæsarem & Antonium perfugeret. His ita ordinatis partiti sunt inter sese, ut Brutus Lycios, Cassius Rhodum oppugnaret. . .gitur gnarus cum populo rei nauticæ peritissimo rem fore, Myndum deduxit classem, ornatam instructamque, ac ibi remiges exercuit. Poplicola Cassio insidias tendit. Liv. Epit. Dio. Appian.

VIII. Eò venerunt ab Rhodiis legati, *neque contemni civitatem* petentes, Rhodiorum legatio ad Cassium.

quæ semper ulta sit injurias suas: neque fieri aliquid contra fœdera, quibus diserte cautum sit, ne alteruter populus ab altero bello & armis petatur. Quod si forte ob auxilia non missa succenseat, ituros Romam oratores Senatus consulendi gratia: illo auctore graviter & benigne missuros. Responsum est, *verborum præterisse tempora: nunc finiendas armis controversias esse. Fœdus, quod prædicarent Rhodii, prius violatum ab ipsis esse, Dolabellæ partes sequutis. sed & eodem fœdere de mittendis auxiliis perscriptum esse. ipsos à Cassio rogatos illudere Senatus obtentu, quem sciant oppressum per tyrannos patriæ, dissipatum atque dispersum per provincias. sed brevi pœnas daturos & illos, & illorum socios Rhodios, ni confestim imperata faciant.*

Eorumdem diversa studia. Diog. Laert.

IX. Hæc relata diversimode adfecerunt civitatem inter se contrariis studiis opinionibusque divisam. Prudentiores & quibus res erat, bellum Romanum haud secus atque certum exitium expavescere: vulgus per se stolidum, & periculorum ante experientiam appetens, Alexandri Mnaseæque concionibus inflari; veteres civitatis laudes resonantium, *& quanto majori numero navium petita à Mithridate, à Demetrio Regibus, invicta stetisset.* Ad hæc conspectu suæ classis erigebantur. nam ex omni copia navium tres & triginta delectas deduxerant. Igitur quum forte creandis magistratibus comitia haberentur, Alexander factus Prytanis, quæ præcipua tum erat dignitas, Mnaseas classi præfectus est. Iterum tamen ad Cassium mitti Archelaũ placuit, quo magistro Cassius olim Græcis literis operam Rhodi dederat.

Archelai oratio ad Cassium. Appian. Strabo lib. 14.

X. Atque is pro veteri familiaritate apprehensa Cassii dextra: *dii vero,* inquit, *meliorem tibi mentem, C. Cassi, quàm ut Græcam urbem exscindas, Græcæ nationis amator, aut liberam, adsertor libertatis. Sed neque Dorici nominis dignitatem contempseris, oblitus pulcherrimarum artium, quas partim Rhodi, partim etiam Romæ didicisti. Rhodi quidem, contra Reges pro legibus, quarum quoque te vindicem præfers, egregia gesta: Romæ, magna erga Romanum nomen civitatis nostræ merita, eximiamque fidem, quam & Antiochi bello vobis, & multis aliis locis temporibusque Rhodii præstitimus. Et hæc quidem summatim, ut in rebus notis, & adversus hominem eruditum, de dignitate generis & originis nostræ, de intemerata huc usque in diem libertate, de meritis, atque perpetuo erga populum Romanum studio ac prolixissima voluntate, dicta sunto.*

Exaggerat amicitiam pristinam. l. 10-47. 5. 11. App.

XI. *Privatim vero tecum plura esse debuerunt amicitiæ benevolentiæque vincula, C. Cassi: quæ nequaquam sine probro abruperis. Rhodi educatus es, Rhodi institutus, in illa urbe ægrotus remedia valetudini, peregrinus hospitium, rudis magistros & scholam meam reperisti. Non potes harum rerum omnium, quæ mentio totam in vitam solet esse jucundissima bonis, ulla ex parte recordari, quin Rhodi memoria subeat, atque tantorum commodorum hanc tibi largitricem fuisse recogites. Atqui nostram quidem amicitiam nunc quoque tanti esse puto, ut spem mihi magnam præbeat, mea quoque caussa benigniorem te Rhodiis fore; neque commissurum ut hac ætate duarum rerum tristissimarum exspectatione conficiar, ne forte aut Rhodii omnes deleamur; aut vincatur Cassius meus. Illud vero omen dii deæque omnes prohibessint! & quando me deorum admonuit hæc mentio, precibus meis me consilium etiam addere, non ægre feres.*

Deorum metum.

XII. *Deorum maxime gratiam parandam esse magna & præclara molientibus*

ſemper admonui; nunc vero etiam ſingulariter, pro libertate Romani nominis tanta ceptantem hortor atque oro, ut ante omnia ſummam tibi horum habendam eſſe rationem putes. his auctoribus, nihil non proſpere cedet: his adverſantibus, parum erit in quantislibet præſidiis ſpei. Cæterum ante paucos hos annos, quum ex auctoritate Cæſaris fœdus nobiſcum renovatum eſt, jurati dextras accepiſtis dediſtiſque. Ea fides, ea fœderum religio ſummæ hominibus curæ eſſe debet; & qui apud immortales deos adipiſci gratiam poſtulant, & qui retinere bonam inter homines famam. ut de utilitate jam taceam, quæ ſervantes pactorum atque fœderum ultro ſequitur. Nam & cum his cupidiſſime jungunt amicitiam prudentes: & hanc deſerere, quantumlibet neceſſitate preſſi verecundantur. At quorum ſuſpecta aut credita levitas eſt, eos & ab aliis falli nec admiratur quiſquam, nec iraſcitur. Hæc autem quum etiam inter infenſiſſimos hoſtes obtinere debeant; quanto magis præſtanda ſunt amicis, hoſpitibus, alumnis. Non poſſum plura præ lachrymis loqui: ſed neque verborum magis hoc quàm pietatis opus eſt: & ſi hæc contemnere poteris, ſupervacua omnis eſt oratio: neque enim moveare, tametſi plurima & graviſſima proferantur.

XIII. Hæc largo cum fletu proloquutus ſenior, adeo commovit Caſſium, ut præ verecundia colorem mutaret. Educta tamen ex Archelai manibus dextra: *Si perſuadere Rhodiis noluiſti, ut abſtinerent injuriam à nobis; mihi ſuadere non debes ut acceptam ulciſci ſuperſedeam. ſin vero hæc agentem audire neglexerunt, pœnas ab his expetam, à quibus contemptus es.* Caſſii reſponſio.

XIV. *Ubi vero erant illi Rhodii, gens ſtudioſa libertatis, amicitiæ tenax, hoſpites, magiſtri & educatores mei, quum nuper auxilia petentem rejecerunt? At Dolabellæ miſerunt naves, qui nec educatus ab his, nec eruditus eſt: & libertatem conabatur opprimere, quam ego & Brutus cum aliis principibus defendimus. Neque vero prodeſt Rhodiis hic color, quaſi miſceri nolint civilibus Romanorum armis. eſſent civilia, ſi nos quoque faceremus partes, & noſtram ad potentiam res trahere conaremur. Nunc ubi aperto bello hinc Rempubl. ſtare, inde tyrannos intelligitis; fruſtra poſcitis à nobis oratiſque libertatem, pro qua nobiſcum propugnare contamini. Adeone vos tot clari viri, amici plerique hoſpiteſque, à quibus defenſi ſemper, à quibus ornati eſtis, nihil commovent; indicta cauſſa condemnati, proſcripti, exuti bonis, ejecti patria, vita ac luce depulſi? ut ſuccurrere nolitis populo Romano, cujus ſocietatem atque amicitiam jactare non deſinitis.* Auxilia non miſſa exprobrat.

XV. *Sed enim Senatus prius vobis exploranda voluntas eſt! ſcilicet ejus, quem præclare ſcitis vi obſeſſum oppreſſumque ſententiam ſuam non audere profiteri! Quod ſi vero diſcere vobis curæ ſit, quid liber & ſuæ poteſtatis Senatus cenſeat, Senatuſconſultum introſpicite, quo mihi Brutoque opem ferre ſocii amicique omnes jubentur. Tu vero ſi quid umquam à Rhodiis profectum eſt in Romanos officii, diligenter meminiſti: præmia, quæ vobis abundantiſſime ſunt reddita, præteris. Quid autem vobis prodeſſe poſſunt benefacta majorum, ſi diſſimiles his eſſe pergitis? Juverunt illi rem Romanam! at vos deſeritis, quum maxime opus bonis fidelibuſque ſociis habeat Reſpublica.* Senatus ſententiam eo tempore expectandam negat.

An non, siquidem Dorienses censeri magnum est, subvenire pulcherrimo Imperio, nunc sub iniquorum civium maleficiis laboranti, vos oportuit: & vel hinc ordiri amicitiam, etiamsi nulla vobis antiquitus cum nomine Romano fuisset?

Iubet ipsos meminisse fœderis.

XVI. *Vos autem ita vos geritis, tanquam adhuc à Telchinibus incoleretur insula; ne forte oblitum Rhodiæ historiæ putes. Sed ista quidem mitto. at quia provocatis ad fœdus, quod auctore Cæsare, qui & dominationis fuit auctor, factum est; an non eo ipso continetur, Romanum Rhodiumque populos uti cuivis opus esset, invicem auxiliari debere? Quin igitur adestis hoc tempore summo in periculo constitutis? En adsum C. Cassius, Romanus certe, nec civis modo, sed si qua Senatusconsultis fides est, Imperator, & ex lege fœderis auxilia postulo. easdem vobis fœderis leges M. Brutus, easdem Sex. Pompeius ingerunt, præfectus à Senatu maritimæ rei.*

Ad arma pervenitur.

XVII. *Accedunt Senatorum preces, qui ad me, & Brutum, & hunc quem dixi Pompeium ex Urbe confugerunt. Tot & talibus viris suppetias ire negabitis, qui ex formula fœderis ad auxilium vel unicuivis Romano ferendum tenemini? sin vero hos tantummodo, qui nunc Romam Urbem obtinent, Romanorum loco; nos pro exsulibus & peregrinis habetis: at vos Romana fœdera objicere nobis desinite. Serventur ea inter quos scilicet convenerunt. interim Rhodii nisi sponte imperata facietis, ab his exsulibus atque peregrinis justo pioque bello petemini.* His ab Archelao Rhodi expositis, Alexander & Mnaseas, cum illa quam prædiximus classe, Myndum adnavigarunt, tamquam hac audaciæ ostentatione Romanos territuri: compedesque magno numero monstrarunt eminus, tamquam captivos plurimos in potestate mox habituri: hinc, quia portu se Romana tenebat classis, Gnidum petierunt.

Navalis pugna. Dio. 47. 5. 10. App. lib. 4. Civil.

XVIII. Postridie quum pari contemptu Rhodii adessent, L. Statius Murcus contrà eduxit naves, certatumque est acriter, patrias utrisque artes gnaviter adhibentibus. quippe Rhodios nemo tum æquabat nauticæ rei peritia: Romani contra lacertis & robore nitebantur. hos numerus & magnitudo navium adjuvabat; quæ neque rostrorum ictibus cedebant temere, & ferreis injectis manibus, cito redegerant hostes à discursando ad statariam pugnam. Igitur duabus Rhodiorum navibus depressis, tribus cum ipso remigio captis, cæteræ male mulctatæ Rhodum refugerunt.

Rhodus capitur. Oros. 6. 18. Appian.

XIX. Hanc pugnam ex promontorio spectavit Cassius, neque moratus diutius, quam ad reficiendas naves opus erat, Loryma petiit, Rhodiorum castellum oppositum insulæ. Inde pedestres copias onerariis navibus transjecit, ducibus Fannio & Lentulo. Ipse Cassius in naves se contulit, ut terra marique Rhodus oppugnaretur. Neque defuit his audacia iterum tentandæ pugnæ, quamquam semel jam superati, cum multo paucioribus navigiis adversus octoginta rostratas dimicarent. sed tum quoque victi sunt, duabusque navibus amissis ad urbem compulsi, cujus mœnia mox armatis compleverunt, undique propugnantes. nam & à mari turres plicatiles navibus advectæ erigebantur.

Cassii severitas in Rhodios. Plut. Brut. cap. 44. Eusebius Val. Max. 1. 5. 8.

XX. Hoc terrore quod in civitate sanum erat, colloquia cum Fannio Lentuloque de pace habebant; quum subito conspectus est in oppido Cassius, neque scalis superato muro, neque ulla externa vi adhibita. Reclusas ab amicis ejus & edu-

educatoribus portulas, quæ multæ in mœnibus erant, creditur; timentibus, ne vi capta Rhodus omnino dirueretur. Sed ipse tamquam sine exceptione victor, licet *Regem & dominum* appellantibus, *neque Regem se neque dominum esse, sed interfectorem Regis atque Domini* respondisset; hasta sub tribunali proposita consedit: interdicto severe militibus, *ne quis corporibus aut rebus Rhodiorum injiceret manum*. At ipse, *quinquaginta* nominatim citatos, *ex auctoribus belli Rhodiis, duci ad supplicium* jussit: quinque & viginti, quos negabant comparere, damnavit exsilio: *pecuniam publicam omnem ad se comportari* præcepit, ne sacra quidem, & donariis deûm abstinens: orantibusque Rhodiis, *ne cunctis numinum simulacris spoliarentur, Solem à se relinqui* respondit: intactum enim nihil præter currum ejus dei siverat.

XXI. Sed ea vox ominosa paulo post est habita, tamquam celeriter luce cariturum præsagientis. sed & edictum proposuit, *uti quod quisq; privatim auri argentive possideret, intra dictam diem proferret*, morte celantibus denunciata, indicibus promisso præmio: servis libertatem, liberis decimas constituerat. Multi tamen occultandis rebus suis perstiterunt, plura minari Cassium, quam facturus esset, existimantes. Cæterum ubi ex edicto pœnas mercedemque decerni viderunt, prorogari diem postulantes ex puteis & foveis, ubi rerum pretiosissima condiderant, tantam opum vim attulerunt; ut octo millia talentorum inde confecta referantur. Edictum de proferendo auro argentoque. Dio. Val. Maxim. Plut. Brut. c. 48 Appian.

XXII. Neque his contentus, quingenta insuper talenta imperavit civitati; præsidioque imposito L. Varum ibi reliquit. His rebus alacer Cassius, ausum enim immanis operis celerrime confecerat; Asiæ quoque tributum indigens imperavit, decuplum ejus, quod pendere quotannis consuevisset: idque statim exegit. Dum in his occupatus est, valida classis ab Ægypto navigare ad hostes nunciatur, mittente Cleopatra: quam & amicitia illarum partium, & recens à Cassio metus, ut potius ei negotium alibi facesseret, acribus stimulis impulerat. Cassius Asiæ tributum indicit. Appian. Vell. 2. 69. 6.

XXIII. Itaque Mureum cum sexaginta navibus, & fortissima legione, atque aliquo numero sagittariorum *occurrere ad Tænarum Peloponnesi promontorium* jussit, ut illius maris transitum opportuna statione custodiret: ei quoque peninsulæ non satis æquus, quam incursionibus, & abducta quanta poterat præda vexaverat. Multo ubique lenior Brutus, sub eadem tempora Lycios *conferre pecuniam & dare milites* jusserat. Sed illi Naucrate quodam impellente populum, objecerunt arma, tumulosque nonnullos arcendi transitus caussa insederunt. In hos dum cibum capiunt impetu facto, Brutus per equites suos interfecit ad sexcentos; simulque cum fugientibus irrupit castra. Brutus cum Lyciis pugnat. Plut. Brut. 44 Dio. 47 p. 32.

XXIV. Tum ad castella & oppida circumlato bello, plerisque deditione potitus, præsidiarios sine pretio dimisit incolumes. At illi non tam deliniti beneficio, quam infensi ob illata damna Xanthum se contulerunt hostilibus animis, quod oppidum tota Lycia maximum, summa ope ad resistendum se parabat. suburbiis enim dirutis, ne receptaculum hosti, neve materiem ad opera praberet, fossam circum urbem duxerant pedum in altitudinem quinquaginta, & proportione latam; cujus è margine in advenientes jacula & sagittas torquebant, tamquam profundo flumine & vadari nescio dirempti. At Brutus quamvis è longinquo petenda erat materia, tam fuit in oppugnatione diligens, ut qui multorum Xanthum oppugnat. Plutarch. Strab. lib. 14. Appianus.

Impetum facit in Xanthios Brutus.

mensium futurus credebatur labor, paucis diebus conficeretur.

Xanthii fugã circumspiciunt. Strabo. Plutarch.

XXV. Partitus enim copias in diurnam nocturnamque operam, ut parte dimidia pugnante, reliqui interquiescerent, penetravit ad mœnia portasque, & quia recentes subinde fessis succedebant, oppidanos, quibus haudquaquam eadem erat copia, ad extremum discrimen adduxit. Repugnabant illi tamen, donec pinnæ turresque steterunt: sed ubi sunt ab his destituti, una reliqua spes atque contentio fuit, si quam fugiendi reperire viam possent. Amnis præterfluebat urbem, eodem atque illa nomine: sub hoc quidam urinando conabantur evadere. sed excepti sunt retibus, sub aqua in transversum tensis, quibus appensa in summo tintinnabula, ut quis inciderat, capturam significabant.

Eruptionem faciunt. App. Dio.

XXVI. Postremo omnium eruptio placuit. quod ubi Bruto nunciis aut rebus ipsis proditum est; reduxit à portis milites, ut spatium concederet. Id Xanthii negligentiam interpretati, noctu eruperunt cum ignibus; quos injicerent machinis. vehemens inde certamen ortum. Sed Bruti milites facto per incendium impetu nudum Xanthiorum agmen, neque enim præter faces & tela quidquam extulerant, disjecere: multis interemptis, quia metu ne simul irrumperet hostis, clausum oppidum fuerat. Et hos quidem hunc ad modum occlusa porta, reliquos aperta prodidit. Namque sub meridiem eruperunt iterum, incensisque machinis oppidum repetierunt, libero relicto propter priorem casum aditu.

Romanos qui in urbem irruperant, urgent.

XXVII. Igitur confertim irrumpentibus Romanis oppidum capiebatur, nisi repente funibus ruptis cataracta decidisset. Duo millia ferme intraverant. ii quũ premerentur à Xanthiis, neq; subducere sine funibus gravem portam, neque concidere tectam ferro possent, multis amissis in ædem Sarpedonis penetrarunt: ejusq; munimento se tuebantur. Sed anxius de his Brutus omnia tentando diversis aditibus invenit viam. Alii scalis incendio amissis subito fabricabãt novas: alii antennas admoventes mœnibus per eas subrepebant: nonnulli uncos restibus ejaculantes in murum, ubi forte quis adhæserat, attollebantur.

At reliqui subvenientibus.

XXVIII. Oenoandenses vicini Xanthiis & plerumque discordes, notitia locorum, per abruptas rupes enitebantur; Romanis etiam quibusdam sequentibus. sed laboriosus adscensus fuit, multique fallente vestigio in præceps lapsi perierunt. Eodem tempore quidã eorum qui muros transcenderant, portulam quamdam aperuerunt; antequam vallum erat exstructum præacutis sudibus. super eas audacissimus quisque transcendentium, sublevatus à commilitonibus evadebat: donec numero jam multi portam, quæ intus ferro non erat munita, diffringere cœperunt. Accendebantur enim periculo suorũ, invadi hos à Lyciis arguẽte clamore.

Vrbs capitur. Plutarch. Brut. c. 45.

XXIX. Igitur quum intus forisque idem plurimi summo conatu agerent, effracta porta dissiluit: ad quod spectaculum ingens sublatus clamor, gestæ rei pugnantibus indicium fecit, diremitque certamen. Interim ignis à machinis ad propinqua mœnia devolutus, pinnas & his conjuncta ædificia comprehendit. Idcirco Brutus perniciem oppidi timens, *extingui à militibus flammam* jussit. sed hæc ab oppidanis ultro augebatur, picem, sarmenta, quidquid alendo igni reperiebatur, cupide injicientibus. Bruti potius hanc patriam esse putares, quum deleretur à suis, ab hoc defenderetur.

Xanthiorum furiosa desperatio.

XXX. Ille & in urbe, & quia propter tumultum incendiumque nihil profici poterat, egressus porta, murosque circumvehens, tendebat ad Xanthios manus,

sibi parcerent, sequi & oppidum servarent. At illi fatali rabie tela incendium exstinguentibus ingerebant. postremo clausis domibus se parentesque & liberos occiderunt: alii, nec firmior tantum ætas, sed parvi pueri atque puellæ insiliebant in ignem, aut in præceps demittebant corpora: pars jugulum præbentes paternis ensibus, *in libertatem adseri* postulabant. Relatum etiam ad Brutum est, *mulierem conspici pendentem ex laqueo, quæ parvulum infantem è collo suo suspendisset, altera manu adhuc teneret facem ardentem inflammandarum ædium gratia raptam*. Appian. Dio. Plutarch.

XXXI. Id videre non sustinuit Brutus; sed illachrymans, *præmium pronunciari* jussit *in milites, si quis Xanthium conservasset*. Sed illi jugulatis suis omnibus, & in rogos conjectis, super incensam lignorum struem, se transfodere malebant. Igitur summa Bruti cura vix ad templa quædam servanda profuit, *homines quidem ingenui centum quinquaginta superfuisse* traduntur, *meliores ceteris, & amantiores vitæ*. Sic Xanthii perierunt pro libertate, majores æmulati, quorum par pervicacia antea quoque patriam civium manibus perdiderat. Ab Harpago eorte oppugnati, Regis Cyri præfecto, ne Persicam servitutem paterentur incendio & ruinis oppidi se tumularunt. Maiorum exemplo similis. Plutarch. Appian.

XXXII. *Idemque iterum accidisse* Appianus tradit, *Alexandri bello Persico*. Sed Arrianus & Diodorus, quibus credere malis, ille *Xanthios venisse deditione in fidem* scribit: Diodorus *Lyciis quidem, sed Marmarensibus nescio quibus, eamdem ferociam exitumque fuisse*. Xantho capta Brutus ad Patara descendit, quod oppidum videri navale Xanthiorum poterat. Sed vim admovere cunctabatur, eamdem in his vecordiam metuens, quam expertus in Xanthiis esset. Brutus Patara descendit.

XXXIII. Idcirco prius captivos in conspectum eorum adduxit, hortaturos, *ut sua clade admoniti saniora consilia capesserent*. quin & nonnullos necessariis suis dono dedit. Quum nihil responderetur, concessa ad deliberandum reliqua parte diei, abduxit copias: postridie rursus adfuit, & quam proxime muros constituta catasta, captivos in conspectu oppidanorum cœpit vendere. & ne sic quidem motis Patarensibus, ceteros omnes sine pretio dimisit. Erant in eo numero fœminæ quædam Patarensium, quæ ubi viris atque propinquis suis lenitatem atque moderationem Bruti diligenter exposuerunt; eo res adducta est, ut qui modo extrema maluerant, aperirent portas, seque & sua omnia in fidem potestatemque Bruti contraderent. Patarenses se dedunt. Dio. App. Plutarch.

XXXIV. Atque ille neminis aut supplicium aut fugam jussit: sed recepta quæ in publico erat pecunia, edictum simile Cassiano proposuit, *de conferendo à privatis auro argentoque*. Forte quidam à servo proditus aurum abdidisse ad Brutum ducebatur. Eum ut eriperet mater, cum clamore sequebatur, *innocenti negotium exhiberi, se crimine ejus ream esse*. Tum conversus ad eam servus, quamquam interrogatus non esset, coarguere mendacium cœpit: & *aurum à domino celatum* adseverare. Hæc ubi renunciata Bruto sunt, *juvenis patientia, matronæ pietate collaudata, abire cum auro suo incolumes: servum improbum in crucem tolli* jussit. Bruti lenitas & iustitia. Appian.

XXXV. Inter hæc missus cum parte classis Lentulus Andriaca, quod navale Myrensium est, rupta qua portum claudebat, catena cœpit: Myrensium prætore simul deprehenso. Et hunc dimitti Brutus jussit: eoque pacto Myra quoque Brutus omnẽ Lyciam recepit. Dio. Appian. Plutarch.

recepit in deditionem: ubi similiter exacta pecunia Lentulus ad Imperatorem rediit. At ille recepta omni Lycia, communique Lyciorum non amplius centum quinquaginta talentis imperatis, *classem eorum Abydi praestolari* jussit, quo & ipse pedestres copias erat adducturus, ut inde Sestum transmitteret. Prius tamen deflectit in Joniam, instituti sui tenax, & ubique justitiae atque moderationis edens praeclara specimina.

Cum Cassio colloquitur. Plutarch. Pomp. c. 135. et Bruto. Dio.

XXXVI. Sed nihil fuit hominibus supplicio Theodoti gratius, quem propter Pompejum magnum hoc auctore interfectum, communiter omnes erant perosi. Hunc igitur, dum caeteri puniuntur à Caesare, fuga ereptum ex Aegypto, & per Asiam vagabundum *corripi* Brutus, *excruciatumque necari* jussit. Inter haec & Cassius Rhodo subacta in continentem redierat. Hunc arcessivit Brutus Sardes, venientique cum amicis occurrit. Magna ejus diei species fuit, quum tanti exercitus starent in armis, & propter res bene gestas, utrumque pariter imperatorem, concordibus vocibus salutarent.

Non sine altercatione. Arist. Polit. 3. 13. Dio. Plutarch.

XXXVII. Sed ipsi statim à via colloquendi caussa diverterunt in conclave quoddam, semotis arbitris. Nam ut inter viros tanta potentia subnixos, multisque ducibus & amicis stipatos, suspiciones ortae erant. His ultro citroque proferendis in contestationes & objurgationes ibatur; fletumque audire erat, & vehementiores interim voces: ut magno in metu pro foribus amici utriusque essent, quibus, *ne injussu ingrederentur*, acriter interdictum erat. Sed ad extremum M. Favonius, M. Catonis ineptus imitator, quamquam prohibentibus ministris irrumpens, recitatis Homeri versibus, quibus Nestor *parere sibi natu minores* jubet, Cassio risum, Bruto iram movit; isque *exesse* jussit *infcitum canem, & adulterinum canem*, Graecis verbis hunc in sensum conviciatus.

Sed innoxia.

XXXVIII. Tamen ille finis altercationis Imperatoribus fuit: & ad coenam Cassii Brutus amicique ejus comparuerunt. Tum & Favonius adfuit, & quum supremum in lectum rejiceretur à Bruto, *neutiquam invitatum* testante, magna contentione corporis contra repellentes usus, in medio se reposuit. Postridie virum Praetorium L. Pellam, postulantibus repetundarum Sardianis, damnavit Brutus publice: momorditq; ea res Cassium, quia non ita pridem ipse duos ex amicorū cohorte paris criminis cōpertos, privatim admonuisse contentus, palā absolverat.

Bruti et Cassii diversi mores.

XXXIX. Objecit igitur hoc Bruto, atque *amicis utendum* monuit *indulgentius, ni deseri velint*: contra Brutus *Idus Martias* testabatur; *neque ideo interemptum Caesarem, quod ipse per se laederet singulos, sed quia hoc agentium robur praesidiumque esset. Quod si ita sit agendum, tolerari Caesarem praestitisse. Tunc enim, inquit, una nobis haerere poterat ignaviae nota; nunc si eadem committamus, cum tot laboribus ac periculis injustitiae crimen sustinebimus*. Hic apparet animus Bruti, & quid in nece Caesaris spectaverit. Alia Cassio mens erat, qui acer & belli peritus, sed asper ira, potentiam magis & metum, quam aequam omnibus libertatem quaerebat. Idem inter familiares solutus erat risu, & dicax.

Bruti magna laus. Tac. Hist. 4. 8. Plutarch.

XL. Contra *Brutum vulgo charum, amicis dilectum, optimo cuique admirationi, ne hostibus quidem invisum fuisse* tradunt: *quia mire lenis, magnanimus, irae, voluptati, avaritiae inexpugnabilis, verum atq; honestum indeclinabili constantia sectabatur. Igitur etiam ex Antonio multos audivisse* ferunt, *cum diceret consuevisse solum Brutum virtutis & honesti specie motum ad inferendam Caesari necem; caeteris*

omnibus alia proposita fuisse. Sed neque vulgo dubitabatur, *unum hunc bono animo descendisse ad civilia arma. Nam neque Pompejo victore mansuram fuisse modestiam, quin ille Consulis aut Dictatoris aut cujus alius magistratus nomine, perpetuam dominationem retineret: & hunc ipsum Cassium, nihilo Carbonibus & Mariis & Cinnis meliorem, sæpe ab honesto ad utilitatem flecti, neque communem salutem magis, quam privatæ potentiæ rationes respicere.*

XLI. At Brutum animo quam opibus nisum fuisse, vel ipsius epistolæ doceant, vicino jam discrimine compositæ. Nam ad Atticum scribit, *nunc equidem esse res suas in pulcherrimo statu; nam aut victoria libertatem populo Romano comparaturum, aut morte sua confirmaturum sibi. & cætera quidem in incerto; unum haud dubiæ veritatis esse, aut victurum se liberum, aut moriturum. M. Antonium autem meritas vecordiæ pœnas pendere, qui quum censeri cum Catonibus Brutisque & Cassiis potuisset, Octaviani vilis accessio esse maluisset: quum & ab se præsens maneret periculum, & si hoc vitasset, aliud expectaret ab ipso Octaviano gravius.* Et in his quidem Brutus atque Cassius erant. Ejus epistola paulo ante mortem scripta.

XLII. At Statius Mureus circa Peloponnesum excubans, quum *Ægyptiam classem ad Africæ litora perisse naufragio* audisset, ejusque cladis notas ad Laconiam usque fluctus pertulissent; ne cum tanta classe nihil ageret, trajecit Jonium pelagus, & insulam portui Brundisino oppositam, Lælii nuper & Libonis exemplo cœpit. Hæc enim statio valde erat opportuna ad prohibendum, ne qui ex Italia milites, aut commeatus in Græciam trajicerentur. Sed jam exercitus Triumvirorum, octo legiones: cum legatis C. Norbano ac Decidio Saxa, transmisso Adriatico in Macedoniam præverterat: Tribusviris hos præmittentibus, dum Cassium & Brutum Lycio Rhodiensique bello in longum tempus se putant implicuisse. Statii Murci gesta. Appian. Dio.47.5.18.

XLIII. Sed comperto rerum istarum exitu, Rhodiis Lyciisque collaudatis publico decreto, *promissisque ad eorum reparandam fortunam pecuniis, & relicto* ad præsidium urbis Lepido, Cæsar & Antonius pecunias legionesque diviserunt (quia jam nihil Antonio satis videbatur, nec in pari jure portionem æquam obtinere Cæsarem patiebatur) statimque profecti sunt paludati. Cæterum Antonius, qui Brundisium ierat, quum inde transmittere conaretur, à Murco impeditus & exclusus, cum rostratis, quas habebat oppido paucas, nihil ad summam profecit; quamquam catapultis & machinis, atque etiam turribus naves oneraret. Id unum egit ut secundo vento partem copiarum subinde imponeret onerariis navibus, quæ plerumque perveniebant, priusquam à Murco opprimerentur. Postea quia parum ista proderant ad summam, C. Cæsarem, qui circa Siciliam, cum Sex. Pompejo navalibus viribus dimicabat, ad ferendam in commune opem excitavit. Sed hujus quoque belli origo, Sextique fortuna, quæ à cæteris rebus separari utilius fuit, deinceps exponenda est. Antonii et Cæsaris expeditio. Flor.4.7.5. Plut. Ant.cap. 27. Plin.45.1. Dio. Appian.

FINIS LIBRI CXXII.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

SEX. POMPEJUS, Magni filius, lectis ex Epiro proscriptis ac fugitivis, cum exercitu diu, sine ulla loci cujusquam possessione, prædatus in mari, Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam Provinciam occupavit: occisoque A. Pompejo Bithynico prætore, Q. Salvidienum legatum Cæsaris navali prælio vicit. Cæsar & Antonius cum exercitibus in Græciam trajecerunt; bellum contra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium Cassianarum partium ducem, prælio vicit.

Sex. Pompeii acta. Dio. lib. 48. Oros. 6. 18. Liv. Epit. Vell. 2. 73. 3. Flor. 4. 8. 2. Dio. Strabo lib. 5. Lucan. 6. 422. Appian.

SEX. POMPEJUS, quum ei morte Cæsaris, & sequutis eam motibus, spes in patriam redeundi vix ostensa priusquam erepta esset; imperium maris amplexus, cujus ei concessus ab Senatu titulus fuerat, versus Italiam navigavit. Sed audito se quoque inter percussores superioris Cæsaris damnatum esse, abstinuit continenti, & sine maleficio circum insulas oberrans, ut in patriam revocaretur exspectabat; quod se facinoris ejus, cujus cæteri convicti dicebantur, innocentem sciebat ab omnibus haberi. Ut vero cum cæteris suum quoque nomen feralibus tabulis insertum didicit, ad bellum se totis viribus comparans, instruxit naves: neque proscriptos modo qui in Epirum evaserant, sed etiam fugitivos recipiendo, & armando ergastula; quin & cum piratis inita societate, qui circa Cumas & Gallinariam sylvam prædabantur, coëgit exercitum. diuque sine certa cujusquam loci possessione vagatus in mari, ubi felici rapina per Italiæ portus haud spernendam vim militum & pecuniæ confecisset, in Siciliam cursum direxit, Mylisque & Tyndaride citra pulverem captis, Messanam, prævalidam urbem, tentare ausus est.

Sextus Siciliam occupat. Liv. Epit. Dio. Appian. Solin. cap. 11. Plin. 7. 45. 4.

II. Erat tunc A. Pompejus Bithynicus Messanæ, Siciliæ Prætor. Ab hoc repulsus initio Sextus, non ideo destitit, quin vastatione agrorum, intercipiendisque commeatibus Mamertinos vexaret. Sed & vicinos opem ferre conantes exceptos per insidias, aut simili clade mulctatos deterrebat. Postremo quum jam etiam Quæstorem Bithynici, cum pecunia, quam deportabat, in potestatem redegisset; per communes amicos, Hirtium & Fannium, qui recens proscripti in Siciliam profugerant, inita est inter duces pactio, ut æquato imperio Siciliam obtinerent. Sic receptus Messanæ imperatoque *ut pecunias & arma proferrent*, Syracusas petiit: acceptoque ex Africa subsidio, quod Q. Cornificius miserat, & illam urbem, & postea plures subegit. Unde res frumentaria perangusta Romæ, multique mortales absumpti frugum penuria, coëgerunt Cæsarem, qui hactenus majorum rerum cura Sextum augeri tulerat, ut & classi

instruendæ adjiceret animum, & Q. Salvidienum Rufum cum ingentibus copiis Rhegium præmitteret.

III. Namque Pompejus in dies augendo famam atque copias, quum præter cæteros perplurimi ad eum ex civitatibus, quæ militum præmiis destinabantur, confluerent, jam etiam Italiæ tentare oram audebat. Sed adventu Juliani exercitus in Siciliam se recepit: & Salvidienus, quum navibus destitueretur, navigia ex corio fabricare instituit, qualibus in Oceano utebantur, levibus lignis conserta, quæ foris pelle bubula cruda, in clypei formam inducebantur. Sed irrisus & huic invento diffidens, Rhegii se tenuit, donec eodem Cæsar venisset. Ab hoc acceptis navibus trajicienti Pompejus juxta Scyllam occurrit, consertoque navali prœlio, in portum freto proximum (Balaro nomen fuit) retrusit, audacia militum; exercitatos enim Afros secum Hispanosque, & multos egregios ex Italia viros habebat, & peritia remigum superior; quamquam numero & magnitudine navium vincebatur. Cæsarem navali prœlio superat. App. Dio. 47. 5. 24. & 48. Liv. Epit.

IV. Neque tamen pauciores ipse naves amiserat. sed Cæsar, qui spectatorem egerat prœlii, tam duro principio minime lætus, damnavit consilium vi transportandi copias, & aliquoties trajicere furtim conatus est: robore legionum sperans superiorem fore; modo penetrare in insulam licuisset. Quum ista quoq; frustra tentata spes esset, dispositis à Pompejo firmis ubique præsidiis, & ad bellum transmarinum trepidis Antonii literis vocaretur; aliis Italicarum Sicularumque rerum demandata cura Brundisium navigavit; prius Rheginis data fide, certo curaturum uti è numero urbium eximerentur, quæ in victoriæ præmium promissæ militibus fuerant. quod enim erant peropportuno in Siciliam situ, & propugnaculum Italiæ propter potentiam habebantur, ne hoc terrore ad Pompeii amicitiam cogerentur, haud injuria metuebat. eadem igitur liberalitate, similibus de caussis erga Vibonenses usus est. Furtim trajicere conantè repellit. App. Dio. Strabo lib. 6.

V. At Pompejus totius Siciliæ potitus, A. Bithynicum, structo crimine proditionis interimit, elatusque felicitate sua pugnam navalem prope Rhegium exhibuit, ut in conspectu hostium esset; captivos enim inter se concurrere cogerat, alios ligneis, alios pelliceis navigiis, ad deridendum Salvidieni commentum. Aucto deinde navium numero, quum mare vicinum haud dubie haberet in potestate, majores etiam spiritus sumpsit, *Neptuni se filium* ferens, quod & ipse valeret classibus, & progenitus esset eo, qui olim totius maris imperium tenuisset. Interim Cæsar classe Brundisium advectus, cum Antonio agitabat, quemadmodum transportarent copias, ne à Murco exciperentur, in vicina insula, cum navibus centum, ad hoc ipsum excubante. Sextus Bithynicum interimit. Dio. Liv. Epit. App. Polyæn. Stratagem. 8. 24. 7.

VI. Tandem Cæsar ornatis, instructisque tanquam ad prœlium navibus; petere insulam cœpit. At Murcus, ne dimicare locis angustis cogeretur, ubi hinc Cæsare, inde Antonio circumeuntibus, includi posset; dimissa priori statione, in apertum mare evectus est. interea Cæsar occupavit insulam; & quia nullus in propinquo portus erat, quem tenere Murcus posset, in Thesprotidem coëgit transmittere. At ille sic quoq; observabat onerarias, quibus milites in Macedoniam trajiciebantur: quamquam deducerentur à Cæsaris triremibus. Sed adeo favens illis ventus fuit, ut præsidio nihil egere viderentur. Cæterum neq; postea quum & vacuæ reverterentur Brundisium, & iterum repletæ alias copias transveherent, Cæsar & Antonius in Græciam transgrediuntur. Appian. Polyæn. Vell. 2. 70. 1. Liv. Epit.

deprehendere eas in cursu, licet expertus omnia, potuit: donec universus exercitus eum Cæsare & Antonio in Græciam transgrederetur. Mureus tamen, licet iratam sibi Fortunam putaret, in ea statione perstitit, sperans fore, ut saltem commeatus, & supplementa hostium interciperet.

Juliani trans Philippos ponunt castra. Dio. Appian. Plutarch. Brut c.54. Dio.

VII. Hæc agenti missu Cassii Cn. Domitius Ahenobarbus, cum quinquaginta navibus unaque legione & sagittariis supervenit: magnopere enim referre Italiæ commeatus intercludi, quod hostibus aliunde arctam frumentationem fore existimabant. Dum hoc modo circa prohibendum expediendumque trajectum ab his desudatur; Norbanus & Saxa cum suis legionibus omni Macedonia versus Thraciam, spatio mille quingentorum stadiorum, ad Pangæum usque montem emenso, trans Philippos posuerunt castra, in Turpilorum & Sapæorum angustiis, quod unum tritum est iter in Europam ex Asia transeuntibus. Symbolum is locus vocabatur, quod ibi montes duo magni, arcto utrimque relicto transitu, committuntur. Interius in campo montibus circumdato Philippi jacent: ad mare Neapolis obversa Thaso insulæ, nunc quoque nomen antiquum retinenti, quæ perperam apud Ptolemæum *Thalassia* scribitur.

Horribile visum objectū Bruto. Orthelii Thesaurus Geogr. Plut. Brut. cap. 52. Appian. Ælian. Hist. anim. 2.46.2. Flor. 4.7 8.

VIII. Hic primus oppositus est obex Cassio & Bruto, Sestum Abydeno freto (*Dardanellos* hodie vocant) transjectis. Quo tempore memorant horribile visum objectum Bruto fuisse. Forte vir somni parcissimus, & præsentia volvens animo multam in noctem lucubrabat; quum fores crepuere. Respexit ille, nam sub tertiam vigiliam à centurionibus & tribunis adiri consueverat, quum adsistere sibi spectrum ingenti & horribili specie vidit. sustinuitque rogare, *quis esset, aut qua caussa venisset?* Responsum est, *malum ejus genium esse, videndum iterum Philippis*; cui ille imperterritus, *videbo*, inquit.

Rhascii & Rhascupolidis prudentia.

IX. At Cassius Epicureæ sententiæ sectator, cui prima luce profectus ad eum Brutus rem exposuerat, *curis atque cogitationibus* id totum imputavit, *quibus agitatus animus ejusmodi sibi miracula ipse vehementi imaginatione figurarat.* Igitur hac abjecta & seposita solicitudine, de ratione itineris, quod præ manu erat, agitari cœptum. Duo his temporibus Thraeum Sapæorum erant Reguli, Rhascus & Rhascupolis fratres, qui callido consilio, ut alter ex eventu salutem alteri à victore impetraret, conjunctis animis, vires diviserant, cum ternis equitum millibus, hic ad Brutum, ille ad Antonium applicatus. Quum igitur his notissima regio esset, in qua castra metati Juliani fuerant, interrogatus à Cassio Rhascupolis, *brevissimam ait publicamque viam per Ænum & Maroneam ad Sapæorum fauces ducere: sed has ab hostibus ante captas transiri nulla vi nulloq; ingenio posse. Quod si quis circumducere tentet, triplo longius iter, multisque difficultatibus impeditum fore.*

Copiæ Cassii & Bruti.

X. At Imperatores commeatuum potius caussa venisse Julianos in Thraciam rati, quàm prohibendi accessus consilio, propiorem viam delegerunt: & præter Lysimachiam, ad Melanem sinum progressi sunt. Ibi delectu acto repererunt legiones semiplenas undeviginti, quarum octo Bruti erant, reliquæ Cassii, cum duabus legionibus, quæ supplementi vice recens accesserant, gravioris armaturæ millia circiter octoginta. Equitum Gallorum Lusitanorumque millia quatuor Brutus habebat, cum duobus millibus è Thracia & Illyrico atque è Thessalia collectis. Apud Cassium Gallorum Hispanorumque duo millia erant; præterea qua-

quatuor Arabum, Medorumque & Parthorum ex equis mittentium sagittas.

XI. Ab hæc socii Reges & Galatici Tetrarchæ, magnam vim peditum, & millia equitum quinque conjunxerant. quibus postremo accessit Rhascupolis equitatus, tria millia. His viribus supremo decertarunt prœlio, quum cœteras copias ad alios usus reliquissent. Lustrato hoc exercitu, donativa, quibus ex promisso debebantur, studiose repræsentata sunt. curatum enim fuerat, ne deesset pecunia: quia robur copiarum ex veteranis erat, qui sub Cæsare fecerant stipendia, & ne conspecto, qui idem nomen ferret, juvene, iterum amare partes istas mallent, timebatur. Ergo neque intempestivum credebatur, alloquio firmare animos; effectoque tribunali, ubi duo Imperatores cum solis Senatoribus adsisterent, vocata est concio: progressusque è medio cœterorum C. Cassius, cujus ætati Brutus concedebat, in hanc ferme sententiam verba fecit. His donativa studiose repræsentata.

XII. *Nihil amplius à diis immortalibus petere poteramus, quàm quod abunde nobis præstiterunt, Commilitones, fidem inter nos, & optimæ spei communionem. Nam ut confidere invicem debeamus, societas periculorum cogit; ut velimus, exsoluta diligenter promissa efficient: quando vos operam, quam eratis polliciti, nos præmia præstitimus, quæ fides & in posterum omni nos cura invicem liberabit. Spes autem utrorumque felicem belli eventum sibi tam ex virtute militum, quàm ducum vindicat: quos tales & tantos viros, Senatorii omnes ordinis, mecum in hoc suggestu stantes, eademque vobis omnia meis verbis adserentes videtis. De apparatu vero loqui supervacaneum puto, quis enim vestrum est nescius, frumenti, armorum, pecuniæ quanta parata sit copia, quanta vero navium, quanta auxiliorum ex tot nationibus atque Regnis. Ecquibus enim verbis excitari poterunt animi, quos neque apparatum, neque spei communis magnitudo inflammaverit ad alacritatem & concordiæ studium?* Cassii oratio ad milites.

XIII. *Quibus rebus si deorum accesserit favor, quos equidem bonæ caussæ merito adesse credimus, quid est quod timeri à quoquam debeat? Nam ab hostibus objecta quomodo se habeant, novistis ipsi; eoque promptiorem nobis obtulistis operam, navastisque. sed tamen referre videtur, nunc etiam vobis explicari, quàm adversus injusta arma, & iniqua inimicorum odia dimicemus. Cæsarem à nobis occisum ajunt, neque negabimus factum, quo jure merito & possumus, & debemus gloriari. Nec enim simultates cum eo gessimus, neque nobis ejus vita nocebat: qui militiæ domique honoratum apud eum locum tenuimus: sed ille gravis libertati, gravis Reipublicæ incubabat; per quem factum erat, ut jam leges omnes conculcarentur, neque Senatui quidquam, neque populo juris in civitate relinqueretur.* Justitiam caussæ suæ prædicat.

XIV. *Patriæ igitur ultioni commodavimus manus, non ignari, sic à majoribus nobis traditam esse libertatem, ut retinentibus hoc proprium & perpetuum bonum esset, prodentes & nostra stultitia, & concepta jurejurando diræ punirent. hæc igitur mala, has imprecationes, nostro periculo, publico commodo à cervicibus Urbis depulimus; regnare Romæ ne amicum quidem, & in nos liberalem virum passi: postquam ille patriæ, à qua tanta acceperat, charitatem exuere non est veritus. Fortassis autem vestra quoque mens aliquando his in rebus caligavit, fulgore præstricta bellicorum operum, quæ vir ille quum sibi præstaret, patriæ imputabat. at nunc certe fieri non potest, quin veritas se vobis patefaciat ex firmissi-* Qui patriæ liberandæ animo quamvis amicum occidissent.

mis argumentis, quæ vel ab his rebus, in quibus vobis & certa notitia, & plurimum juris esse oportet, suppeditantur.

Veterem Reip. statum usque populi commemorat.

XV. *Vos in bello non aliis pareris ducibus, quam quos aliquando dignos eo loco judicastis. nec enim salva Republica iter ad imperia nisi per honores fuit, qui vestris suffragiis conferebantur. Vos Consules creabatis, vos Prætores: cæterorum quoque comitia magistratuum in vestra manu erant. Iidem & judicia legum agebatis, ut nostri ordinis viri magis colere populum cogerentur, in cujus potestate præmia pœnasque recte aut secus factorum esse sciebant. Et donec ea ratio Senatui populoque constitit, ut nobiles virtute ad honores niterentur, vos optimo cuique debita præmia lubenter tribueretis; non modo floruit gloria & opibus, sed etiam crevit Respublica.*

Quem Cæsar sustulerit.

XVI. *Intercessit deinde viri unius temeritas, in se tradentis omnia, vestrumque jus usurpantis, ut nemini jam magistratus, nisi ex voluntate atque etiam lubidine Cæsaris darentur. Igitur neque virtuti cujusquam reddere mercedem, sicut antea potuistis; neque si quis honorem ullum abstulit; vobis eo nomine, sed Cæsari debuit gratiam. Ne Tribunos quidem, proprium plebis magistratum, aut creare potuistis ipsi, aut defendere: quos ideo, quia Romanis intolerabile nomen Regis usurpari vetabant, per summam contumeliam spoliari sacrosanctæ potestatis insignibus vidistis. Nec ferre hæc Senatus, vestram pariter suamque vicem gemens, nec emendare, nisi sublato tyranno poterat. Non enim erat legibus locus, contra armatum, totque habentem in manu, quas abduxerat à Republica, legiones. Occisus igitur est paucorum gladiis, omnium voluntate, consensu, applausu: res enim ea erat, quæ nemini bono non probaretur. Inde statim & de præmiis tyrannicidarum agi cœptum: adeo de impunitate non ambigebatur.*

Eoque percussores ejus pro bonis viris ab Senatu esse habitos. Tacit. 4. 34. 5. Appian. lib. 2. Civil.

XVII. *Sed præmiorum quoque omitti mentionem placuit, concordiæ caussa, mortuoque remitti ignominiam, præteritorum oblivione sancita; disertque adjuncto, ne de nece Cæsaris quæratur. Sed & postea, quum Antonii seditiosis concionibus exasperata contra nos pars plebis videretur; amplissimas nobis provincias Senatus cum imperio, tamquam bonis viris, & amantibus patriæ, non certe tamquam parricidis & latronibus, quæ nunc vocabula imponuntur, dedit. Eademque deinceps Senatui sententia, donec libertas atque incolumitas mansit. Nam quæ sit ejus hodie fortuna, quis sine lacrumis commemoret? Ut cuique plurimum virtutis atq; integritatis inest, ita cupidissime proscribuntur, spoliantur honoribus, patrimonio, vita. occiduntur in domibus, in vicis, in templis, in Foro, in Curia: & quo nihil potest esse tristius, è latebris eruuntur, à libertis, à liberis, ab uxoribus proditi.*

Scelera Triumvirorum produxit.

XVIII. *Tanta nimirum vis scelerum edictis horum Triumvirorum inest, ut his non modo status civitatis, sed etiam mores publici, & fas gentium, & naturæ jura convellantur. Urbem Romam à Gallis esse captam, vetus memoria prodidit, fera gente & aspera, quis neget? sed tam crudele perpetratum ab his nihil est, quod cum præsentibus collatum, non possit mera misericordia & mansuetudo videri. Tarquinium ita odimus, ut inde Regem appellari maledictum habeatur longe quidem acerbissimum. Sed quid tale designavit*

Tarquinius, quem ne ob suum quidem, sed filii delictum expulerunt majores nostri, simul in perpetuum sublata Regum potestate & nomine. Hi igitur tres, non Tarquinii, sed omnia tristia nomina sceleribus & crudelitate transgressi, nos impios vocant, etiam in eo facinore, quod unum nobis objiciunt, improbe mendaces.

XIX. *Propter Cæsaris cædem proscriptos ferunt: hoc si verum est, cur igitur facti ejus exsortes, consilii ignaros, etiam quum hæc omnia gererentur, absentes aliquos proscripserunt? Neque vero hoc obscurum est, & coram adesse quosdam cernitis, quibus Cæsarianæ necis crimen impingi nullo pacto potuit; sed illos manifesto virtus sua, aut nobilitas, aut etiam divitiæ proscripserunt. Quid vero Sex. Pompejus meruit, quod proscriptus est? an & ille interfecit Cæsarem, qui toto illo tempore, quo non patratum modo, sed etiam susceptum & cogitatum est nobilissimum facinus, in Hispania fuit. Scilicet tollendi erant, non qui occiderant Cæsarem modo, sed qui eo animo, his majoribus essent, ut timendi Cæsaris dominationem cupientibus viderentur.*

Non modo percussoribus Cæsaris infestorum, sed omnibus bonis.

XX. *Quid vero mulieres, quarum proscripta bona sunt, an & illæ occiderunt Cæsarem? Quid autem populus? qui ad profitendum patrimonii vires, & pendendum quidquid inde Tribus viris collubitum est, adigitur? Hæc enim nunc populi libertas est Romæ: nec illo tamen etiam, tam atroci & impio vaframento, cogi pecunia potest, quæ militum donativo sufficiat. In quo ipso magna & conspicua vis divini numinis inest: ut qui omnia improbissime crudelissimeque fecerunt pecuniæ caussa, egeant; nos, quibus omnibus in rebus justitia & liberalitas propositæ fuerunt, abundemus. Nam & promissa vobis exsolvimus, Commilitones, & unde promittamus amplius, in manu nostra est: sed & eo expenso, jam sequentia in tempora provisum. Ceterum ut ex hoc favore deorum æqua vobis numina potestatis interpretari, ita ex optimi cujusque judicio perspicitis caussa nostræ æquitatem.*

Illos tamen egere pecunia, se abundare.

XXI. *Qua enim alia re hi ad nos, tamquam sacram anchoram, confugerunt viri clarissimi, perfuncti amplissimis honoribus, quos in magistratibus, in imperiis, toties vidistis? quam quia adversus paucorum vim & improbitatem nullum in oppressa Republica præsidium, at spem resurgendi & illi & sibi nostris in armis animadverterunt. quos ut eriperemus, non sumus contati ampliora promittere servaturis præmia, quam homines scelestissimi percussoribus pronunciaverant. Illi igitur optimi atque præstantissimi viri clarissime perspexerunt, nos Cæsaris quidem propter adfectatam dominationem interfectores, ceterum aliis, qui in se trahere cupiebant ejus potestatem, parere paratos, neque nobis ipsis, sed populo secundum morem majorum, & jura civitatis imperium adferentes proscriptione belloque peti; atque hinc quidem bonos viros civesque, tyranni interfectores, libertatis vindices: ex adversa vero parte satellites hæredesque Regios, legum morumque eversores, patriæ parricidas consistere.*

Clarissimis viris suam caussam probari suscipique. Aristot. Polit. 5. 4.

XXII. *Unde nobis merito magnæ atque certæ spes esse debent, deorum hominumque consensu pro justiore causa pugnantibus. Neq; vero moveamur, si forte sub*

Unde spem sibi magnam esse.

C. Cæsare stipendia aliquando fecimus. quatenus enim justum id sacramentum fuit, patriæ militavimus: reliqui temporis memoria dolorem potius atque iram accendere nostris in animis debet, quod cuiquam servivimus: eoque nobis nunc agendum est fortius, ut tristissimorum temporum non modo infelicitatem, quæ ab his reducitur, sed etiam metum avertamus, tollamus exemplum, recordationem quoque si fieri possit, aboleamus. Et respicite quanto sit sors vestra optabilior. sub Bruto quidem & Cassio Imperatoribus, sed Romani populi exercitus estis: nec pro dominatione nostra, sed pro majestate Imperii, pro salute Urbis & Italiæ, pro legibus, pro libertate vestra depugnatis.

Vires suas jactat.

XXIII. *Nobis equidem si per inimicos liceret, omnis mora longa esset, donec, non dicam, poneremus arma, sed abjiceremus. sed quando neque volunt isti, neque jam præ furore, sceleribus, impietate, suo arbitrio, & velut mente emoti possunt; quod unum relinquitur, ad recuperandam patriam, tristissimaque servitute liberandam eamus. Eamus*, universa concio resonuit, paratis omnibus statim sequi quo ducerentur. qua alacritate lætus Imperator, iterum indici jusso silentio; *Dii*, inquit *justorum piorumque bellorum præsides, pro hac fide studiisque vestris gratiam vobis referant, commilitones: quod autem humana cura præparari potuit, ut rebus omnibus instructiores essemus hostibus, hinc cognoscite.*

Et omnis generis apparatum.

XXIV. *Quum multis locis legiones habeamus dispositas, parem tamen ac hostes habeant, numerum adducimus: equitatu & classe longe vincimus, atque Regum ac nationum ad Medos usque & Parthos auxiliis. Præterea tantum è fronte habemus hostem: illis terga quoque intuta sunt, Sexto obtinente Siciliam, Murco ac Domitio Adriaticum claudentibus mare. Quid jam de pecuniis, quas bellorum appellari nervos audistis, loquar? Quas illi quidem semper quærunt sceleribus, semper effundunt flagitiis: & in media rapina egeni, neque proscriptione locupletissimi cujusque, neque subhastationibus, neque tributis, aut ullo denique crudelis avaritiæ ingenio replentur. At nos diu ante honestis probisque rationibus providimus, ut & nunc suppetant omnia largiter, & in posterum minime sint defutura. Commeatus insuper nullo negotio ex provinciis & insulis, quotquot Thraciam & Euphratem interjacent, navibus subvehetur. illis ex Macedonia non fertilissima frugum petendi erunt, & è Thessaliæ feracibus quidem, sed exiguis arvis: præterea terrestri itinere erunt supportandi, quam scitis esse rem longe maximi laboris & moræ.*

Cassii & Bruti milites donativum accipiunt.

XXV. *Nam si quid ex Italia, aut Africa volent exspectare, Pompejus & cum Ænobarbo Murcus vetabunt. Inde fiet, ut illi necessariarum rerum inopia, facere interdum, quod nolint, cogantur; nobis ex commodo nostro aut maturare, aut trahere bellum in promptu sit. Ite igitur alacres; ite spe bona pleni, nam præterea quæ jam accepistis, & olim victoriæ caussa promissa cum fide exsolvemus, & quo minus vos pœniteat optimæ voluntatis, præsentes in militem denarios centum quinquaginta, in centuriones quintuplum, & in tribunos proportione dividemus.* Quum ad hæc multis Imperatorum laudibus & testificatione studiorum perstreperent ordines, statim positæ mensæ sunt, donativumque distributum, & fortissimo cuique prætextu quæsito super addita

munera: hoc servato ordine, ut simul atque accepissent aliqui, Doriscum præmitterentur, quem ad locum postremo Imperatores ipsi cum modico comitatu se contulerunt.

XXVI. In hoc itinere rem accidisse memorabilem ferunt, magnaque omnium alacritate celebratam: Quum primarum legionum signa efferrentur castris, duæ aquilæ ex alto demissæ, totidem argenteas aquilas insederunt, protegentes alis, & volatu sequentes agmen. permanseruntque multos dies, jussu Imperatorum publice altæ. Bidui deinde itinere sinu Melane circumito, Ænum, atque inde Doriscum pervenerunt, locum à Xerxe, qui copias ibi suas agminatim recensuit, nobilem: inde secundum litus ad Serrheum usque promontorium progressi, deflexerunt in mediterranea, obiter domitis, qui forte priore Bruti expeditione intacti evaserant.

Aquilæ prosequuntur agmen Bruti & Cassii. Plutarch. Brut. c. 54. App lib. 4. Civil. Velleius. 2. 69. 6.

XXVII. Neque vero quisquam abnuebat parere potentibus & lenissimis viris, quum etiam Cassius naturam suam ita coërceret, ut vel Bruti clementiam vincere videretur. Inter hæc oram legere Tullius Cimber cum classe, quæ legionem unam atque sagittarios vehebat, jussus, appellebat frequenter, & castris idonea loca designabat, tanquam cum Cassio & Bruto moles belli tota sequeretur. Nec prohiberi à Julianis poterat. quippe magna pars litoris, quamquam fertili humo prædita, propter præternavigantium injurias, jam ab antiquissimis temporibus deserta fuerat. deinde Chalcidensium frequentata coloniis, quum agricultura & commerciis plurimum effloruisset, excisa per Philippum Olyntho, ita redierat ad pristinam vastitatem, ut vix fanorum adhuc vestigia conspicerentur. Igitur Norbanus, qui Sapæorum fauces insederat, jam ad mare Thracium pervenisse hostem videns, Saxam à Turpilis excitavit propere, ut junctis viribus hostium conatui resisterent.

Tullius Cimber Julianos suspensos habet. Appian. Plutarch.

XXVIII. Ita Brutus felici stratagemate usus, relictas discessu Saxæ angustias intravit. Sed nihilominus occlusum erat iter, Julianis ducibus Sapæorum montes tanto acrius custodientibus, quanto spes extremæ majori cura retinentur. Jamque subibat Cassianos pœnitentia, quod non à principio longiorem viam delegissent; neque multum aberat, quin relegerent vestigia sua, quamquam sua & anni tempora tantam moram non paterentur. Sed iterum peritus locorum Rhascupolis remedium rebus desperatis attulit, *montana Sapæorum triduo circumiri posse* docens, *invius quidem ob asperitatem & aquarum inopiam locis, sed superabilibus; dummodo portare aquam & viam munire non pigeat. laboris enim alicujus tantummodo, periculi quidem nullius negotium fore. superventurosque nec opinantibus, quando propter densitatem arborum evadere possint vix avibus conspiciendi. quarta die perventuros ad fluvium, Arpessum nomine, qui in Hebrum incidit, inde unius diei iter restare Philippos.*

Rhascupolidis consilium. Dio. 47. 5. 19. App.

XXIX. Placuit hæc sententia, non modo longioris moræ tædio, sed etiam spe grandis utilitatis, si tantas hostium copias occupare improvisi potuissent. Rhascupolidi L. Bibulus adjungitur, Bruti privignus, qui rerum harum commentarium edidit: datisque munitoribus, & præsidio armatorum, præmittuntur. Et tribus quidem continuis diebus, quamquam maximum inter laborem, strenue pergebatur, accensa militum alacritate, quod præmissi quidam, *se fluvium ex præalta specula vidisse* renunciabant. Sed quarto die, quum & aqua

Iter laboriosum. Plut. Brut. cap. 18. App.

Brutus & Cassius ad Philippos Thraciæ.

deficeret, & fluvius necdum appareret, proditionem rati, Rhascupolidem obequitantem hortantemque conviciis & saxis petere cœperunt, sortem suam mœstis vocibus miserantes.

Rhasci solertia. Plut. Brut c. 54. Dio. 47. 6. Strabonis Excerpta lib. 7. Suidas. Diodor. 16. 8.

XXX. At Bibulo rogante, *durarent potius, & bonis cum ominibus quod superesset laboris peragerent*, receperunt animos, & circa vesperam dici primum agmen ad amnen pervenit, statimque præ gaudio sustulit clamorem, qui exceptus à proximis traditusque, universas quæ aderant copias momento percucurrit. Brutus etiam atque Cassius, re cognita, per munitam ante viam cito agmine incesserunt. nec tamen opprimere Julianos datum: quos eodem periculo, quo Thracis unius astu irretiti erant, alterius solertia explicavit. Rhascus frater Rhascupolidis ex insolito clamore, id quod erat suspicatus, exploratum iit. miratusque factum vix feris pervium signa militaria perrupisse, rem omnem Norbano indicavit. ille, quum nihil factum esset propius, quàm ut opprimeretur, per silentium noctis se recipere Amphipolim instituit. Brutus Cassiusque Philippos profecti sunt: eodemque & Cimber Tullius, & omnes aliæ copiæ, quas ab exercitu variæ occupationes abstraxerant, convenerunt. Et quo melius noscatur locus, ubi Romana libertas ad extremum elisa est, Philippos vetus ætas *Datum* appellavit, felix agro, felix auri metallis oppidum, & eapropter proverbio celebratum. idem à multitudine fontium *Crenides* vocabatur: quum à Philippo Amyntæ filio frequentatum habitatoribus, ab hoc tanquam novo conditore recens nomen accepit.

Philipporum in Thracia situs. Stephan. App. Lipsius ad Vell. 7. 70. Dio. 47. 5. 20.

XXXI. Siti sunt in colle Philippi, totumque id spacium, quod in summo panditur, occupant, prærupteis circa atque inaccessis omnibus. A Septentrione saltus adjacent, per quos Cassianos Rhascupolis duxit: à meridie palus, deinde mare præcingit. Versus Orientem Saparorum Turpilorumque angustiæ claudunt: at Occidentale latus patentes campos prospicit, qui ad Murcinum Drabiscumque, & fluvium Strymona, per quatuor & quadraginta millia passuum declivi planicie funduntur, amœnitate & fertilitate tam insignes, ut fecerint fabulis locum. Nam & huic regioni raptus adscribitur Proserpinæ, trahiturque in argumentum Zygactes amnis, inde scilicet adeptus nomen, quod in trajectu ejus jugo disrupto fractus raptoris currus fuerit. Hi sunt Philippi ubi M. Brutus atque C. Cassius victi sunt. longissimo dirempti intervallo à Philippis Thessaliæ, quos cum his Thracicis Scriptores quidam mira securitate confuderunt. Prope eosdem Philippos alius quoque tumulus est, à Libero patre appellatus, in quo sunt aurariæ fodinæ, *Asyla* vocantur. Sed ad passuum ferme duo millia ducentos à Philippis procedenti, duo alii colles occurrunt, invicem mille passibus disereti, ubi castra diversi posuerunt, Cassius in meridiem, Brutus in Septentriones spectantem tumulum vallo occupantes.

Cassianis perquam opportunus. Dio. Plut. Brut. c. 54. App. Joseph. antiq. 14. 22. Dio.

XXXII. Nec ultra cedentem cum Julianis Norbanum insequuti, Antonium locis opportunissimis operiri constituerunt. Namque Cæsare valetudinis caussa Dyrrachii relicto, mira celeritate advolare Antonius dicebatur: nec optari situs commodior Cassianis poterat. sive enim prœlio cuperent congredi, patentes campi suberant: sive castris se tenere, locis munitionibusque defendebantur. Colles ipsi difficiles adscensu erant: & ab altero latere paludibus, ab altero imperviis inaccessisque faucibus cingebantur. Medium inter utrosque spatium necessario

transeundum erat Asiam ex Europa petentibus: quod propter exiguitatem claudi velut porta quadam poterat. Nec omiserunt Cassiani, sed transversum murum fossamque ducentes à vallo ad vallum, relictis in medio portis, ita conjunxerant castra, ut communibus munimentis defensa pro iisdem essent; & tamen ad continendos facilius in officio milites, modico spatio disjungerentur. Suberat amnis Ganga sive Gangites, qui in Strymonem influit; & à tergo mare, magnam ad omnia utilitatem conferens. Nam & Thasus eis erat pro horreo, ad undecim millia passuum distans insula, & octavum intra milliare Neapolis securam stationem navibus exhibebat.

XXXIII. Antonius interea festinanter ducto exercitu, ne Amphipolis sibi prærriperetur, ut hanc à Norbano retentam atque etiam communitam vidit, magnopere gavisus impedimenta ibi deposuit, Pinario cum una legione relicto ad custodiam. Ipse magna audacia progressus, prius ferme quàm adesse crederetur, castra planis locis posuit, uno tantum milliari discretus. Tum vero apparuit, quanto potiora omnia & commodiora Cassianis essent. castra habebant superioribus locis, Antonius in plano: ex montibus suppetebant illis ligna, huic petenda ex palustribus locis erant: illis fluvius præbebat aquationem, hic puteos curabat effodiendos. illis à propinqua Thaso subvehebatur commeatus, huic arcessendus erat Amphipoli. Cæterum nihil erat in præsentia melius, quam opportuna loca hostes præcepissent, colles alii nulli superessent, reliqua planicies depressior exundante nonnumquam fluvio stagnaret. Audaciam tamen interpretati Brutus atque Cassius, quod potius necessitas fuerat, castella plurima excitarunt, valloque & fossa & muris circumdederunt. Cassius etiam eo spatio, quod à castris ad lacum pertinebat, propter angustias neglectum prius, murum opposuit; ut jam latera tantum quæ à Meridie lacu, & lacum excipiente mari, ad occasum asperis rupibus tegebantur, muro carerent: media loca quaquaversum diligentissime permunita conspicerentur.

Antonio vehementer incommodus. Plutarch. Appian.

XXXIV. Interea parvis certaminibus, equitum præcipue, vires invicem experiebantur. Sed ubi Antonius frumentatoribus hostium insidiatus, offendit, Cassiani ferociores evaserunt. Sed suis partibus continuo animum reddidit, decimo post Antonium die advectus Cæsar. quippe veritus utrumque casum, ne aut vinceretur se absente Antonius, aut vinceret; quamquam adhuc parum firma valetudine, festinaverat. Deductus igitur in aciem exercitus est, animatus præsentia circumvehentis lectica ordines, hortantisque. Contra Brutus & ipse instruxit suos, sed degredi in æquum noluit, prœlium vitare cupiens, quod sperabat inopia debellari hostes posse. Nam neque frumentum ex Ægypto coemi poterat, quæ tum ipsa laborabat fame: neque ex Hispania aut Africa subvehi Pompejus; nec ex Italia Murcus cum Ænobarbo sinebant; solæ restabant Macedonia & Thessalia, non in longum suffecturæ tantis exercitibus. Itaque Juliani quoque reduxerunt copias; & quia diversis castris divelli intutum tam vicino hoste judicabant, tres exercitus in unis simul habuerunt. Sub idem tempus in Africa quoque civili bello Romana arma concurrerunt.

Civile bellum in Africa. Dio 47. 5. 25. Plutarch. Dio. Appian. Liv. Epitom. Cic. Famil. 12. 14.

XXXV. T. Sestius Numidiam obtinens, *decedere Q. Cornificium vetere provincia* jusserat, *ex divisione Triumvirorum omnem Africam Cæsari deberi* dictitans. contra *Senatus auctoritatē* Cornificius obtendere, & erat exercitu instructior.

T. Sestii contra Q. Cornificium. Appian. Dio.

Injuria tamen à Sestio cœpit: qui contatione adversariorum excitatus, Adrumetum & alias nonnullas urbes subita irruptione occupavit. Idem insomnio prodigioque factus erat animosior. nam per quietem erat imaginatus audire taurum humana voce indicantem, corpus suum in oppido Tuca defossum esse: inde caput avulsum, si pertica circumferat Sestius, victoriæ compotem fore. estque repertum loco significato cadaver. Sed & bovem loquutam tradunt, insistere jubentem proposito. Cæterum his præsagiis, & successu rerum fidentem, Ventidius Cornificii Quæstor inopinato adortus fudit, magnaque parte exercitus amissa, recipere se in Numidiam coëgit.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. *CÆSAR & Antonius apud Philippos vario eventu contra Brutum pugnaverunt; Ita ut dextra utriusque cornua vincerent, & castra quoque utrimque ab iis, qui vicerant, expugnarentur. Sed inæqualem fortunam partium mors Cassii fecit: qui quum in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totum exercitum fusum ratus, mortem sibi conscivit. Altero deinde prælio victus M. Brutus, & ipse vitam finivit: exorato Stratone fuga comite, ut sibi gladium adigeret, Romanorum principum circiter quadraginta idem fecerunt, inter quos Q. Hortensius occisus est.*

Partium ad Philipposconflia. Plutarchi Dio.

DUM hæc in Africa minores inter duces ultro citroque fiunt, ad Philippos, ubi de summa rerum certabatur, paulatim ad universi prœlii aleam accessum est. Neque enim desinebat Cæsar ac Antonius provocare hostem, fidentes viribus, & non de commeatu tantum soliciti; sed etiam ne per absentiam suam Pompejus Italia recepta in Macedoniam transiret. Contra Cassius ac Brutus, utrisque in partibus cives stare cogitando, parcere his pro instituti sui humanitate cuplebant, & sine sanguine victoriam consequi. nec enim exercitui suo diffidebant, qui minor quidem erat hostili, sed egregie perarmatus, auroque & argento plurimo nitens. Quippe Brutus & ipse amator, & ducibus suis auctor frugalitatis in cæteris rebus, hac elegantia & pretio militum acui animos rebatur, ut non tanquam arma, sed etiam opes suas, diligentius tuerentur. Et sane non deerat his copiis alacritas; sed & ideo quia plerique ex provinciis lecti milites erant, pugnare cupiebant, quo citius domos remitterentur: & hostes

adeo

ideo contemnere cœperant, ut sufflaminari impetus eorum ultra nequiret. Quippe tum timiditatem, tum etiam inopiam Julianorum clarissimis indiciis deprehendisse videbantur; quod illi copias intra vallum lustraverant, & militibus ad sacrificium paululum frumenti, cum denariis quinis diviserant.

II. At Cassius & Brutus ut sordes hostium traducerent, lustratione exercitus in patentibus campis, instituta, victimarum uberem copiam per manipulos, & denarios viritim quinquaginta distribuerant. *Eo tempore sævum omen oblatum Cassio* ferunt, nam inter lustrandum lictor perversis fascibus lauream imposuit. Alia quoque circum illa tempora sunt adnotata multa prodigia. Puer in pompa Victoriæ cultu adornatus, ferculo decidit. Ferales aves & cadaveribus vesci solitæ, supra castra gregatim, ut alii volunt *cum horrendo stridore*, ut App. *tristi silentio* consederunt: quum inter Julianos nullæ conspicerentur. examina vero apum continue sunt deprehensa in Cassii castris: idque adeo dirum ostentum habitum, ut haruspicis monitu, vallo interius ducto locus intercluderetur. & pridie quàm pugnatum est, duę quę hactenus exercitum comitatę fuerant aquilę, avolaverunt: sequentique nocte spectrum idem se obtulit Bruto, quod trajiciens ex Asia viderat. Sed & Romæ sub idem tempus apparuerunt multa, ut creditum est, præsagia futurorum. Sol aliquando minima magnitudine, nonnumquam maxima se ostendit. quin & noctu sic effulsit, ut tanquam die orto ad opus surgeretur.

Omina & prodigia ante Philipp. pugnam. Iul. Obseq. Plutarch. Florus 4. 7. 7. App. Plin. 2. 31. 2.

III. Monstrum biforme, cujus anteriores partes equum, posteriores mulum referrent, mula peperit. de cœlo pleraque tacta sunt, & inter hæc ara Jovis Victoris. faces in cœlo visæ: auditus clangor tubarum, & strepitus armorum, & clamor exercituum, ex Cæsaris & Antonii hortis. canem æditui mortuam canis ad Cereris templum traxit, effossaque pedibus humo, tanquam in sepulchro condidit. infans cum denis in utraque manu digitis natus est. In Mutinensi agro Victorię Marianę signum meridiem spectans, sua sponte conversum in Septentrionem hora quarta. Currus Minervæ quum post decursionem equitum in Capitolium reduceretur, confractus est. Quum hæc victimis expiarentur, soles tres circiter hora tertia diei visi, mox in unum orbem contracti Latinis quum & tempore alieno, & à Præfecto Urbis, cujus ad curam ea res minime pertinebat, in Albano monte sacrificaretur, ex humero ac pollice Jovis dextro cruor manavit. Fluvii quidam in agro Romano defecerunt, alii fluxerunt in contrarium. Ædiles plebis ludis Cereris, quos equestribus celebrari cursibus oportebat, gladiatores exhibuerunt.

Mula parit. Iul. Obseq. Dio.

IV. Hæc ab hominibus habita sunt evertendi status popularis indicia: quæ referri, quàm prætermitti tradita, satius puto. ne enim ad vanam superstitionem animos illiciant, non silentio, sed commemoratione potius obtineas, modo quid eis de rebus teneri rectius sit, ostenderis. Nec enim tacendo, ut alii quoque obmutescant effeceris: & præstat hæc ab his narrari, qui talibus non plus justo tribuere didicerunt. Nam & sic narrata cum remedio, innoxia intrant animos, & sæpius lecta, si forte iterum inciderint, ipsa consuetudine levius timentur. Sed in Cæsaris castris auspicia extaque læta erant, *ipsique per quietem Cæsar pater prædixisse prosperam pugnam* fertur, *admonito, ut aliquam rem adsumeret ex iis, quas Dictator ipse gestavisset.* Igitur annulum ejus induit statim, eoque postea quoque frequenter est usus. Sed & Medicus ejus Artorius imaginatus est, à Minerva sibi

Cur hęc tam multa prodigia referuntur. Florus 4. 7. 9. Marcellin. 21. 28. Dio. Plin. 7. 45. 2. Oros. 6. 18. Plut. Brut. cap. 60. & Ant. cap. 27. Sueton. Aug. cap. 91. Casaubon. in Suet. Cæs. 42.

præcipi, *ut Cæsarem, licet invalidum adhuc, educeret castris & in acie collocaret*, eaque res non spreta ab adolescente, salubriter ei cessit, ut postea memorabimus. Interea Cassius terrore prodigiorum nonnihil dejectos militum animos cernens, magis magisque ducendi belli auctor existebat.

Brutus pugnandum censet, & obtinet contra sententiam Cassii. Plut. Brut. Dio.

V. Contra qui apud Brutum erant, levibus equitum prœliis, quæ prospere cesserant, elati, *nisi cito de summa rerum dimicaretur, alium alio abituros* minitabantur. Pars enim horum multo minima Itali erant: cæteri domos quisque suas, quas in pacatis adhuc provinciis reliquerant, respiciebant. Erat & ipse Brutus ad periclitandam fortunam propensior, quo maturrime vel restitueret Rempublicam, vel orbem terrarum molestiis atque bellis levaret. Accesserunt transfugia nonnullorum ad hostes, & hinc etiam de aliis suspiciones & crimina: quibus in consilio multi amicorum, Cassii damnata concione, Bruti consilium prætulerunt. At unus ex cohorte Bruti Attilius *hyemem exspectare* censebat: caussamque rogatus, *si nihil*, inquit, *aliud, tanto vivam diutius*. Ea vox mirifice displicuit Cassio cæterisque: decursumque eo est, ut posterum in diem pugna ediceretur. Eam alacri Brutus animo, multa super cœna pro sapiente disserens exspectabat: Cassius solito tristior, comprehensa Messallæ dextera; *Te*, inquit, *Messalla testor, Magni Pompeii fato me urgeri, ut de salute patriæ uno prœlio decernam. Est tamen in Fortuna nonnihil spei, qua interdum male consulta corrigit*. simul invitavit Messallam *ad cœnam sequentis diei*, quem celebraturus erat natalem.

Antonii opus ad prohibendos hostium commeatus. App. lib. 4. Civil.

VI. Dum his in castris hæc geruntur, Antonius omnia volvens animo, ut ad prœlium eliceret hostes, insanum opus moliri cœpit, munita per paludes via, subvectionem à Thaso commeatuum impediendi. Igitur structa uti sæpe consueverat acie, clam inde subductis cohortibus, dies noctesque summo silentio urgebat inceptum. arundine detecta jaciebatur agger, & ne dilaberetur in lubrica voragine humus, utrimque includebatur macerie: ubi profundior erat palus, vallum injiciebatur, & pontes sternebantur. neque conspici ab hoste munientes poterant, quippe relictis ab omni parte circa viam arundinetis protegebantur. decem diebus hoc perfectum opus est: inde per noctem expeditas cohortes transcurrere, & occupatis ulterioribus locis excitari crebra castella jussit.

Cassius & Brutus signum pugnæ dant. Plutarch. Flor. 4. 7. 54. Appian.

VII. Sequutus est dies, in quem pugnare Cassius atque Brutus constituerant. Idcirco prima luce puniceo sagulo proposito admoniti sunt milites, & medio inter utraque spatio congressi Imperatores supremum salutarunt invicem, communiterque decreto *vincendum esse, aut si prœlium his pepercisset, sponte exuendam vitam*, ad sua munia diversi perrexerunt. At Cassius viso Antonii conatu, audaciam hostium & vafriciem stupens, abscindere cohortes hostium à majoribus castris instituit, transversim per paludes aggerem ducendo, ut intercisa via Antoniana, nec se recipere cohortes, nec accipere auxilia à suis possent. His animadversis sub meridiem Antonius eduxit aciem, & ad interrumpendum Cassii opus, præter castra Bruti, subire suos obliquo cursu jussit.

Prœlium committitur. Plutarch. Appian. Vell. 2. 70. 1. Plin. 7. 45. 2. Sueton. Aug. 13. 1.

VIII. At Bruti milites, *id vero indignum esse* conclamant, *si præter ora sua tam contemptim transcurreret hostis*: non exspectato imperio, tantum ad unius tribuni vocem prorumpitur. cæduntur Antonianorum multi: victores impetus ad alteram aciem quam Cæsar opposuerat, perfert. Sinistrum id hostium cornu erat: id quoque circumiit cum legione sua Messalla, sequentibus quæ juxta erant

collocatæ: paucisque ejus & extremis ordinibus disjectis, in castra Cæsaris penetratur. magna ibi cædes facta eorum, qui deprehensi in castris erant. inter cæteros duo millia occisa Spartanorum, qui recens domo advenerant. Ipse Cæsar Artorii rogatu paulo ante castris elatus, evitavit certam perniciem, licet summo discrimine ac molestia. nam & vacua lectica ejus pilis atque jaculis transfossa est; & ipse triduo in palude ægrotus, & ut Agrippa Mæcenasque fatentur, aqua subter cutem fusa turgidus latuit, donec ad Antonii cornu fuga perveniret. Interim & Brutus cum cæteris copiis perruperat Cæsaris aciem stratisque tribus legionibus, & totidem aquilis captis, cum fugientibus in castra hostium inciderat.

IX. Mira eo die facies rerum fuit, quum fortuna magis omnia, quàm aut virtute aut consilio regerentur. Itaque nec Scriptoribus satis inter se convenit: neque explicari propemodum res tota potest; nisi quod hinc Cæsaris exercitus, inde Cassii cæsus fugatusque est: interfectis Cassianorum octo millibus, connumeratis & servis armatis, quos Brigas vocabat Brutus; & Cæsarianorum millibus sedecim. castra quoque utrimque capta sunt. quum neque Cæsar, quod certum est, neque, ut à multis est creditum, Antonius pugnæ adfuissent. Sed Antoniani disjecto Cassii opere, cæsoque quod aderat præsidio, submissas etiam auxilio copias statim pepulerunt, equitibus contento cursu ad mare fugientibus. nec pedites retineri potuerunt, quamquam omnia faciente Cassio, qui & ereptum fugienti signifero signum ante pedes humi defixerat. Interim ad castra ipsa contenderunt hostes, quotquot objectum à Cassianis opus perruperant: eaque res animadversa cæterorum adhuc extra castra pugnantium pavorem fugamque auxit. Ita Cassius vix Prætoria cohorte retenta se recepit in collem Philipporum, unde prospectus in circumjecta patebat.

Ambigua victoria. Florus 4.7.10. App. Plut. Aug. c. 28 Florus. Dio lib 47.

X. Sed magnitudo pulveris, & nox jam vicina nihil nisi capta ab hostibus castra sinebat cerni, & advolantem equitum globum. Igitur quum nihil animo præter sui casus imaginem concipere posset, Bruto quoque victo adesse hostes putans, Titinnium evocatum misit cognoscendæ certius rei caussa. hunc læto clamore exceperunt equites, nam à Bruto veniebant, circumvectique & complexi hominem, perniciabilis erroris occasionem Cassio præbuerunt. Atque ille, *ergo*, inquit, *producenda hactenus vita fuit, ut amicum etiam captum videremus*! secessitque in tentorium quoddam vacuum cum liberto Pindaro, quem jam Parthicis temporibus extremæ necessitati ministrum destinaverat, obvolutumque lacerna caput præcidendum præbuit.

Cassii exitialis error. Florus. Appian. Plutarch. Velleius. Dio.

XI. Pindarus postea comparuit nusquam: unde multis suspicio suborta est, vana ut puto & futilis, injussu Cassii patratam cædem esse. Vix deciderat Cassio caput, quum Titinnius adfuit coronatus & nuncius victoriæ, sed conspecto cadavere Imperatoris, *sequar*, inquit, *eum, quem mea occidit tarditas*, atque ita stricto gladio incubuit. Cassio ad hunc modum emortualem adepto diem, quam natalem habuerat, Brutus supervenit; multoque cum fletu, *Romanorum ultimum* appellans, tradidit amicis, clam militibus Thasi sepeliendum, ne luctu mollescerent animi. Mox reliquias exercitus Cassiani collegit, pronũciato in capita octo millium nummorum donativo. ea res laudem ipsi magnam attulit, celebresq; militum acclamationes, *solum de quatuor Imperatoribus invictum victoremque* prædicantium. At hostium erexit animos Demetrii cujusdam adventus, qui cum gladio pa-

Brutus reliquias exercitus Cassiani colligit. Appian. Plutarch. Tacit. 4.34.2. Dio.

præcipi, *ut Cæsarem, licet invalidum adhuc, educeret castris & in acie collocaret*, eaque res non spreta ab adolescente, salubriter ei cessit, ut postea memorabimus. Interea Cassius terrore prodigiorum nonnihil dejectos militum animos cernens, magis magisque ducendi belli auctor existebat.

Brutus pugnandum censet, & obtinet contra sententiam Cassii. Plut. Brut. Dio.

V. Contra qui apud Brutum erant, levibus equitum prœliis, quæ prospere cesserant, elati, *nisi cito de summa rerum dimicaretur, alium alio abituros* minitabantur. Pars enim horum multo minima Itali erant: cæteri domos quisque suas, quas in pacatis adhuc provinciis reliquerant, respiciebant. Erat & ipse Brutus ad periclitandam fortunam propensior, quo maturrime vel restitueret Rempublicam, vel orbem terrarum molestiis atque bellis levaret. Accesserunt transfugia nonnullorum ad hostes, & hinc etiam de aliis suspiciones & crimina: quibus in consilio multi amicorum, Cassii damnata contatione, Bruti consilium prætulerunt. At unus ex cohorte Bruti Attilius *hyemem exspectare* censebat: caussamque rogatus, *si nihil*, inquit, *aliud, tanto vivam diutius*. Ea vox mirifice displicuit Cassio cæterisque: decursumque eo est, ut posterum in diem pugna ediceretur. Eam alacri Brutus animo, multa super cœna pro sapiente disserens exspectabat: Cassius solito tristior, comprehensa Messallæ dextra; *Te*, inquit, *Messalla testor, Magni Pompeii fato me urgeri, ut de salute patriæ uno prælio decernam. Est tamen in Fortuna nonnihil spei, qua interdum male consulta corrigit*. simul invitavit Messallam *ad cœnam sequentis diei*, quem celebraturus erat natalem.

Antonii opus ad prohibendos hostium commeatus. App. lib 4. Civil.

VI. Dum his in castris hæc geruntur, Antonius omnia volvens animo, ut ad prœlium eliceret hostes, insanum opus moliri cœpit, munita per paludes via, subvectionem à Thaso commeatuum impediendi. Igitur structa uti sæpe consueverat acie, clam inde subductis cohortibus, dies noctesque summo silentio urgebat inceptum. arundine detecta jaciebatur agger, & ne dilaberetur in lubrica voragine humus, utrimque includebatur macerie: ubi profundior erat palus, vallum injiciebatur, & pontes sternebantur. neque conspici ab hoste munientes poterant, quippe relictis ab omni parte circa viam arundinetis protegebantur. decem diebus hoc perfectum opus est: inde per noctem expeditas cohortes transcurrere, & occupatis ulterioribus locis excitari crebra castella jussit.

Cassius & Brutus signum pugnæ dant. Plutarch. Flor. 4. 7. 54. Appian.

VII. Sequutus est dies, in quem pugnare Cassius atque Brutus constituerant. Idcirco prima luce puniceo sagulo proposito admoniti sunt milites, & medio inter utraque spatio congressi Imperatores supremum salutarunt invicem, communiterque decreto *vincendum esse, aut si prælium his pepercisset, sponte exuendam vitam*, ad sua munia diversi perrexerunt. At Cassius viso Antonii conatu, audaciam hostium & vafriciem stupens, abscindere cohortes hostium à majoribus castris instituit, transversim per paludes aggerem ducendo, ut intereisa via Antoniana, nec se recipere cohortes, nec accipere auxilia à suis possent. His animadversis sub meridiem Antonius eduxit aciem, & ad interrumpendum Cassii opus, præter castra Bruti, subire suos obliquo cursu jussit.

Prœlium committitur. Plutarch. Appian. Vell. 3. 70. 1. Flor. 4. 45. 2. Sueton. Aug. 13. 1.

VIII. At Bruti milites, *id vero indignum esse* conclamant, *si præter ora sua tam contemptim transcurreret hostis*: non exspectato imperio, tantum ad unius tribuni vocem prorumpitur. cæduntur Antonianorum multi; victores impetus ad alteram aciem quam Cæsar opposuerat, perfert. Sinistrum id hostium cornu erat: id quoque circumiit cum legione sua Messalla, sequentibus quæ juxta erant

collocatæ: paucisque ejus & extremis ordinibus disjectis, in castra Cæsaris penetratur. magna ibi cædes facta eorum, qui deprehensi in castris erant. inter cæteros duo millia occisa Spartanorum, qui recens domo advenerant. Ipse Cæsar Artorii rogatu paulo ante castris elatus, evitavit certam perniciem, licet summo discrimine ac molestia. nam & vacua lectica ejus pilis atque jaculis transfossa est; & ipse triduo in palude ægrotus, & ut Agrippa Mæcenasque fatentur, aqua subter cutem fusa turgidus latuit, donec ad Antonii cornu fuga perveniret. Interim & Brutus cum cæteris copiis perruperat Cæsaris aciem stratisque tribus legionibus, & totidem aquilis captis, cum fugientibus in castra hostium inciderat.

IX. Mira eo die facies rerum fuit, quum fortuna magis omnia, quàm aut virtute aut consilio regerentur. Itaque nec Scriptoribus satis inter se convenit: neque explicari propemodum res tota potest; nisi quod hinc Cæsaris exercitus, inde Cassii cæsus fugatusque est: interfectis Cassianorum octo millibus, connumeratis & servis armatis, quos Brigas vocabat Brutus; & Cæsarianorum millibus sedecim. castra quoque utrimque capta sunt. quum neque Cæsar, quod certum est, neque, ut à multis est creditum, Antonius pugnæ adfuissent. Sed Antoniani disjecto Cassii opere, cæsoque quod aderat præsidio, submissas etiam auxilio copias statim pepulerunt, equitibus contento cursu ad mare fugientibus. nec pedites retineri potuerunt, quamquam omnia faciente Cassio, qui & ereptum fugienti signifero signum ante pedes humi defixerat. Interim ad castra ipsa contenderunt hostes, quotquot objectum à Cassianis opus perruperant: eaque res animadversa cæterorum adhuc extra castra pugnantium pavorem fugamque auxit. Ita Cassius vix Prætoria cohorte retenta se recepit in collem Philipporum, unde prospectus in circumjecta patebat.

Ambigua victoria. Florus 4.7.10. App. Plut. Aug. c. 28 Florus. Dio lib 47.

X. Sed magnitudo pulveris, & nox jam vicina nihil nisi capta ab hostibus castra sinebat cerni, & advolantem equitum globum. Igitur quum nihil animo præter sui casus imaginem concipere posset, Bruto quoque victo adesse hostes putans, Titinnium evocatum misit cognoscendæ certius rei caussa. hunc læto clamore exceperunt equites, nam à Bruto veniebant, circumvectique & complexi hominem, perniciabilis erroris occasionem Cassio præbuerunt. Atque ille, *ergo*, inquit, *producenda hactenus vita fuit, ut amicum etiam captum videremus!* secessitque in tentorium quoddam vacuum cum liberto Pindaro, quem jam Parthicis temporibus extremæ necessitati ministrum destinaverat, obvolutumque lacerna caput præcidendum præbuit.

Cassii exitialis error. Florus. Appian. Plutarch. Velleius. Dio.

XI. Pindarus postea comparuit nusquam: unde multis suspicio suborta est, vanam ut puto & futilis, injussu Cassii patratam cædem esse. Vix deciderat Cassio caput, quum Titinnius adfuit coronatus & nuncius victoriæ, sed conspecto cadavere Imperatoris, *sequar*, inquit, *eum, quem mea occidit tarditas*, atque ita stricto gladio incubuit. Cassio ad hunc modum emortualem adepto diem, quam natalem habuerat, Brutus supervenit; multoque cum fletu, *Romanorum ultimum* appellans, tradidit amicis, clam militibus Thasi sepeliendum, ne luctu mollescerent animi. Mox reliquias exercitus Cassiani collegit, pronūciato in capita octo millium nummorum donativo. ea res laudem ipsi magnam attulit, celebresq; militum acclamationes, *solum de quatuor Imperatoribus invictum victoremque* prædicantium. At hostium erexit animos Demetrii cujusdam adventus, qui cum gladio pa-

Brutus reliquias exercitus Cassiani colligit. Appian. Plutarch. Tacit. 4. 34. 2. Dio.

paludamentoque Cassii, recens cæso detractis transfugerat. Igitur & hi postridie mane eduxerunt aciem; & Brutus contra instruxit suos. neutris serium pugnandi propositum aderat, sed primi hostes recesserunt. igitur & Brutus abstinuit pugna, cõtentus adversarios obtrivisse dicto, *ergone qui nos tanquam fessos ad pugnam provocant, conferere manus timent?* Nihil inde prætermissum à Bruto curę, quo detrimentum hosti daretur. nam & nocturnam oppugnationem castrorum ausus est; & magnam eorum partem, immisso qui juxta labebatur fluvio, inundatione delevit.

Julianorum variæ difficultates. Plutarch. Dio. App.

XII. Sita enim humili loco erant, & continui post prœlium imbres, cœno & aqua continuo propter frigus conglaciante tentoria repleverant. Ad hęc commeatuum & pecuniæ premebantur inopia: neque militi pro rebus amissis dare quidquam præter verba poterant; & instans hyems majorem inferebat molestiæ metum; contra spem propemodum omnem auferebant deletæ à Statio copiæ, quas transire Brundisio Triumviri jusserant. Eodem enim die, quo in campis Philippicis est depugnatum, classes etiam partium in Adriatico mari concurrerunt. Duas legiones, quarum altera Martia fuit, & Prætoriam cohortem, ad duo armatorum millia, cum quatuor equitum alis, & alia insuper delecta multitudine, Domitius Calvinus onerariis navibus in Græciam transportabat. triremibus prosequentibus paucis; quum se Statius Murcus, & Domitius Ahenobarbus cum centum triginta longis navibus objecerunt. Magna ibi cædes Triumviralium copiarum facta. nam præter onerarias haud ita multas, quas longius cæteris provectas impleta vento vela eripuerant, cæteræ omnes repente cessante fluctu, impune circumveniebantur. neque defendi à triremibus poterant, longe imparibus hosti propter paucitatem.

Et prælium inversum. Appian. Plutarch.

XIII. Unum succurrebat periclitantibus remedium, contis atque funibus jungendi naves, ne circumiri ab hostibus possent: sed emissa ab his ignita jacula dissolvere vincula cogebant, & propter metum incendii, sparsim fugere; eaque ratione rursus se præbere rostratis feriendas. *In ea desperatione veteranos* ajunt *præ nimio dolore, quod virtute potiores inulti peribant, sibi partim ante quam excitatum incendium esset, conscivisse necem; partimque insilientes in hostilia navigia, multa fecisse, qualia necessitas extrema cogit, multa passos esse.* Erat immane spectaculum, videre inter marinos fluctus emicantem è navibus flammam, & semiustulatis inhærentes carinis alios incendio corripi; alios hac peste vix evitata jactari sine armamentis, sine commeatu, donec fame sitique conficerentur. Servati tamen sic etiam sunt aliqui, tabulis aut antennis adhærentes, & ad scopulos & importuosa littora fluctibus elati. erant qui & quintam in diem tolerata fame, atque interim velis & funibus adesis, & lingenda pice sitim utcumque fallentes evaderent. Longe tamen plures, quum resistere nequirent tot malis deditionem fecerunt: in quibus triremes fuere septemdecim, quarum omnium milites ad sacramentum Statii se transtulerunt.

Quod Cæsarem & Antonium valde terret. Dio. App.

XIV. Calvinus, quum olim periisse crederetur, cum nave sua die quinta Brundisium reversus est. Hujus prœlii nunciis ad Cæsarem & Antonium perlatis, in magno timore versabantur. Alieno loco habebant castra, neque petere alium tuto, neque regredi in Italiam poterant: nihil præterquam in armis superat spei: festinabantque eo decurrere, priusquam mari acceptum incommodum sui pariter hostesque cognoscent. Sed ubi frustra producta acie prœlium sæpe quæsiverant,

Brutusque suis se locis tenens, arctiora eis quotidie omnia efficiebat; collem ita conjunctum Cassii castris, ut tela inde adjici possent, noctu quatuor legionibus occuparunt, muniveruntque. inde ad passus sexcentos aliis castris collocarunt legiones decem, & ulterius quingentorum passuum intervallo iterum duas: ut ita paulatim ad mare penetrarent, & sive in litore, sive per paludem, quomodocumque effecta via commeatus intercluderent Bruti. Brutus adversus hæc tum alia moliebatur, tum castella idoneis locis frequentia opponebat. sed non erat ultra tolerabilis apud hostem fames: cujus impatiens auxiliarium Germanorum manus ad Brutum perfugit.

XV. Idcirco legio una in Achaiam missa est, festinanter ad exercitum delatura, quidquid corripi posset; cæteras continuo paratas ad prœlium habuerunt, quocumque tandem modo Brutum ad conferendum manus adtracturi. Sed nihil melius cessit libellis, quos etiam in castra Bruti jaculabantur, *transire ad se jubentes exercitum, amplissimis propositis præmiis; aut si quid haberent virium, signis collatis decernere*. Nam his artibus solicitati Dejotari dux Amyntas, & Thraciæ Regulus Rhascupolis ad hostes transierunt, alii *Rhascupolin abiisse domum* tradiderunt. At Brutus hoc casu æger, pluriumque suspectans perfidiam, ad hæc militum Tribunorumque frequentibus querelis ad pugnandum incitatus, prœlium committere statuit, haud dubie ducturus bellum, si de maritimo prœlio citius innotuisset. Erat enim rebus omnibus ad hanc rationem paratissimus: castra tuta, locupletia, salubria habebat: maria habebat in potestate, habebat provincias uberrimas, unde commeatuum, unde pecuniarum inexhausta copia suppeditaret. Sed fato quodam in vigesimum usque diem de navali prœlio audierat nihil, & Clodii cujusdam indicium contemnebat, qui capto jam pugnandi consilio, pridie quam concurrerent acies, ad eum cum hoc nuncio transfugerat.

Brutus pugnare statuit. Appianus. Dio. Plutarch.

XVI. Cætera quoque ita conspirabant ad perniciem viri, ut nec evitare posset, nec saltem innocens mori. maxime ferocia militum angebatur, quorum pars multo maxima sub Cæsare Dictatore meruerat, reditura ad partes, nisi multa his quæ nollet Brutus concederentur. Nam Antonius & Cæsar totam propemodum Italiam prædæ suis legionibus dabant. Igitur & ipse duas urbes claras promisit *diripiendas daturum Thessalonicam & Lacedæmonem*, ob missa hostibus auxilia infestior. Aliud etiam crudele factum addit, captivos interficiendo, servos duntaxat, qui priore prœlio capti erant, ne turbas darent in castris, (custodiri enim nequibant propter multitudinem.) Liberorum aliquammultos dimisit ultro, *civibus apud cives constare jus æquum* dictitans, *hosque potius quum in castris hostium essent, captivitatis, atque servitutis turpitudinem sustinuisse*. Ne plures palam ablegaret, ducum atque militum efficiebat tristitia; qui *hac impunitate animos hostium, & suum periculum augeri* querebantur.

Militi quædam concedere cogitur. App. Plutarch. Dio.

XVII. Occisi quin etiam sunt aliqui P. Cascæ impulsu, qui *parentari Cassio suppliciis hostium* postulans, editam forte inter alias cogitationes à Bruto vocem, *quid igitur se rogarent, neque facerent ipsi quod videretur*: pro jussu Imperatoris acceperat. tanto promus, quod *in diversis castris suorum etiam plerosque interfici* audiverat. Ferunt ea quoque nocte quæ prœlium antecessit, *spectrum quod transjiciens ex Asia viderat obversatum ei esse, sed nulla voce edita*. Sub prœlii tempus Imperator ipse subtristis, parum sibi placere quæ fierent voce testatus, *Nos*, inquit, *similiter atque Pompejus Magnus gerimus bellum, paren-*

Spectrum apparet Bruto. Dio. Appian. Plutarch. Iul. Obseq.

tes magis quam imperantes. quod & Cassium paulo ante dixisse retulimus.

Omina futuræ cladis. Florus.4.5. App. Plutarch.

XVIII. Inter hæc militibus, dum ad pugnam educuntur, Æthiops in porta occurrit; estque illico propter tristitiam ominis ab iratis occisus. Ad hæc examen apum in prima aquila sedit, & è brachio centurionis, quamquam sæpe extergeretur, pertinaciter sudavit liquor, unguentum quale fit è rosis spirans. Jam nona ferme diei hora erat, quum inter adversas acies aquilæ duæ comparuerunt, pugnantes invicem, summoque omnium silentio spectatæ, donec victa quæ à Bruti castris processerat, fugit. Tum vero hostes ingenti sublato clamore irruperunt. Bruto consilium pugnæ magis magisque displicebat, quod neque videret in exercitu quam optabat alacritatem, & vir quidam fortis Camulatus nomine, præter ipsum Brutum transvectus, ad hostes se applicasset. Sed non erat amplius deliberationi locus. idcirco paucis cohortatus suos, monitoque *ne longius à munimentis discederetur, quo & receptus facilior è propinquo loco, & validior in hostes impetus ex superiore foret*, prœlium conseruit. Multa utrimque cæde pugnatum constat: obstinatis utrimque animis, quum alteros fames & necessitas accenderet, alteros pudor, ne & sumpsisse temere prelium, & ignaviter sustinuisse viderentur.

Brutus vincitur. Plutarch. Dio. App.

XIX. Brutus cum his quos secum habebat, sinistrum hostium cornu impulit. & gnaviter adjuvantibus equitibus fecisset operæ pretium, ni reliquorum fuga desertus foret. Nam qui in lævo ejus latere adstiterant, post acrem pugnam, relinquere ordines, deserere signa, postremo confessa jam fuga spargi cœperunt. Et victoria prior Bruti cladis hujus fere caussa atque initium exstitit. Quippe quos tum ille vicerat hostes, plerique occubuerant: at Cassiani victi iidem fervaique, cum quoque retinebant pristinum pavorem, eoque reliquam etiam aciem sui timoris consternationisque complebant. Ibi multi insignes viri strenue pugnando mortem mereri, quam superesse deploratæ Reipublicæ maluerunt. inter quos & Uticensis filius Cato, post egregiam pugnam, crebroque repetitos conflictus, dempta galea patris nomen ciens, voce simul manuque provocavit fatum.

Clarorum virorum interitus. Appian. Plutarch. Vell. 2. 71. 2. Val. Max. 4. 7. 4. Dio.

XX. Neque dissimilis fuit exitus L. Cassii, qui fratre Imperatoris erat genitus. eademque fortuna præfectum fabrûm Flavium adprime gratum Bruto abstulit. Marcus etiam Lucullus, eminentissimi civis filius, Antonii jussu interemptus, T. Volumnio supplicii caussam præbuit. Nam is in magna fugiendi licentia complexus amici cadaver: nimia & pertinaci lamentatione milites excivit, ut ab his ad Antonium protraheretur. ubi se professus *auctorem Lucullo sumendæ militiæ, & juxta amicum occumbere* optans, eo deductus, dextram Luculli osculatus est; & capite quod abscisum jacebat, ad pectus appresso, cervicem percussori præbuit. Alii rebus perditis sua aut familiarium manu quæsiverunt necem. quorum Labeo, vir egregius, legatus Bruti, pater ejus Labeonis, qui mox insigni peritia juris supra modum inclaruit, fossa in tentorio ad modum sui corporis effecta, datisque ad uxorem & liberos mandatis, fidissimum servorum circumegit libertatis caussa, gladioque dato jugulum præbuit.

Antonius duces hostium persequitur. Velleius. Sueton. Tib. c. 5. Dio. App.

XXI. Eodem modo & Quintilius Varus periit, occisus à liberto, quum se insignibus honorum velasset. nam Drusus sua sibi manu conscivit necem, Liviam relinquens filiam, & nepotem ex ea Tiberium, privignum futurum Cæsaris & successorem. ita res humanas fatum agit rotatque. At victores Imperatorum monitu nec occidere fusos, nec capere curantes, hoc tantum egerunt, ut diver-

Detrectant pugnam milites Bruti.

sa in loca se recipientes clauderent, ne iterum conjungerentur. Castris prohibendi præcipua cura fuit, occupatamque cum periculo portam occluserunt incidentibus, Idcirco fuga inde ad mare versa montesque. Ibi Cæsar ad castra hostium constitit, ut erupturos exciperet; Antonio ad reliqua belli profliganda properante. Sed huic potissima cura fuit, ne duces elaberentur, denuo pugnaturi. Igitur his excipiendis quaquaversum dimisit equites: inter quos Rhasci præcipua fuit opera, qui cum Thracibus suis regionum gnaris montium sinus latebrasque omnes perscrutabatur; hac & cætera diligentia fideque sua Rhascupolidis fratris salutem promeritus.

XXII. Sed alia manus ita persequebatur Brutum, ut nulla alia præda objecta diverti pateretur. Id ubi animadversum Lucilio Lucino est, Bruti servandi caussa sponte incessit tardius, ut à Barbaris exciperetur: tum *adduci ad Antonium* magnopere contendens, eo quoque fefellit, ut Brutus esse putaretur, & implacabilem inimicum vitare Cæsarem velle. Hoc nuncium ancipitem animi Antonium habuit, quemadmodum tantæ dignationis famæque virum in hac fortuna reciperet. sed propius facto Lucilius, *dii vero prohibeßint*, inquit, *ut capi Brutus queat! neque etiam Fortunæ in Virtutem licebit quidlibet. cæterum ego his deceptis, en adsum, paßurus quod tibi videbitur*. Quum ad hæc obstupuissent equites, conversus ad hos Antonius, *Non est*, inquit, *ut ægre feratis hanc fraudem, nihilo minoris hanc prædam æstimo, pluris imo, quanto præstat amici, quam hostis factum esse compotem*. Et Lucilium quidem suorum cuidam curandum tradidit: eoque vicissim fido deinde atque benevolo ad omnia usus est.

Lucilius se pro Bruto sinit capi. Plutarch. Appian.

XXIII. Interea Brutus cum manu haud spernenda in tumulum se receperat; beneficio noctis in castra vel ad mare evasurus. Eo tempore suspicientem in cœlum sudum ac stellis fulgens, exclamasse tradunt Euripidis versu, *uti ne Jupiter effugere pateretur multum horum malorum auctorem*. designasse Antonium creditur, qui cum in armis pernox ex cadaveribus & spoliis vallo effecto, locum circumdederat: & Cæsar castris ad mediam usque noctem servatis, morbi caussa discedens Norbanum eidem custodiæ præfecerat. Penetravit tamen eo per medias stationes, cujus & in Catonis morte fecimus mentionem Statilius, sublataque ut convenerat face, salva hæc esse Bruto significavit. sed ubi nec ille rediit, dum hoc conatur, interfectus; de morte sumenda Brutus agitans, ejus rei ministerium à servo suo, deinde ab armigero, post hoc & à P. Volumnio, qui rerum harum edidit historiam, petiit. Sed his aliisque submonentibus, *prius tentandos præsentium animos esse*; ipse quidem agere cum his noluit, tribunis legatisque jam errorem suum cum pudore agnoscentibus negotium dedit.

Brutus in tumulum quendam se recipit. Velleius. 2. 70. Joseph. antiq. Judaic. 14. 22. App. Plutarch.

XXIV. At milites paulo ante tam & in sumenda pugna, & in pugnanda feroces, tum ad extremam vilitatem relapsi, hæc responderunt: *Quanta fide quantaque virtute sequuti partes Imperatorum fuerimus, ut nihil aliud, hæc sane vulnera nostra, hæc inopia, atque ipse hic infelix & feralis locus, in quem coacti conclusique sumus, ostendant. Nos tamen ad extremum persistere in proposito certos, neque maxima spes ab hoste præmiorum, neque incommoda atque discrimina durissima belli, avertere hactenus atque dimovere incepto potuerunt. Nunc vero tentatis omnibus, quænam superesse ratio belli, quod consilium potest? Armisne & acie cum duobus Imperatoribus, totidemque felicibus & firmis exercitibus, pauci, fessi,*

Milites ejus amplius pugnare nolunt.

victi congrediemur? An vero fuga dilabemur, cincti undique ab hostibus atque circumvallati? nec fallere intentos, nec arcere validiores possumus: & si quis forte Deus nos ex his locis educeret; quo postmodum intenderemus iter?

Nullam superesse spem demonstrantes.

XXV. *Castra, si nondum capta sunt, obsidentur certe. Viam ad mare, locis & anni tempore non facilem, hostis occupavit. Inter has angustias sperare ex armis salutem insania est, experiri furor. nec enim ferreos animos, aut ex ære membra gerimus, ut tanta tamque gravia superare tolerando possint. Quod exigi à viris, sed hominibus potuit cumulate præstitimus & alacriter. Semel non optime accepti, & postulavimus iterum pugnam, & eam exhibuimus operam, quam modo laudabatis. legionum quatuor signa magis quam milites sumus: vix dimidia pars armatorum superest; & qui hactenus effugere fatum, vulneribus & labore domiti, & commilitonum interitu, neque corpora eadem ad novum laborem adferre, neque animos potuerunt. Num parum adhuc Romani sanguinis per hos annos fusum est? cur hæ adhuc reliquiæ poscuntur? cur nullo operæ pretio publicæ cladis temeraria accessio simus?*

Bruti extrema oratio. Plutarch. Brut. c. 73.

XXVI. *Etiam magnus ille Pompejus Fortunæ cessit, neque servari vetuit, quos post fidelem sed infelicem operam majore flagitio suo quam usu videbat perituros. Avunculus quidem Imperatoris Cato, postquam frustra dimicari contra fatalem potentiam sensit, adeo non objecit periculo suos, ut potius ipse moreretur, quam propter se mori quemquam, licet rogantium offerentiumque sineret. Sæpe nostri exercitus calamitate subacti hostibus externis se dediderunt. Hic nullo Romani nominis pudore civibus nos tradimus, servandi cupidis, & æquam vivendi sortem secum daturis. Hanc conditionem tam & optabilem, & necessariã sanus aliquis aspernetur? Certe Imperator pro sua virtute atq; sapientia sibi consiliũ capiet: nos meminisse patriæ, meminisse liberorum atq; conjugũ patietur.*

Se beatiorem jactat victoribus. Appianus. lib. 4. Civil. Flor. 4. 1. 11. Dio. lib. 47. Plutarch.

XXVII. Quum hæc ad Brutum essent relata, quidam adstantium, *fugiendum igitur esse* exclamavit; quum ille renidens, *sane*, inquit, *fugiendum est: non pedibus tamen, sed manu.* porrectaque singulis dextra; *quantum ad me attinet, nihil est, quod Fortunam accusare debeam: quæ super alia multa, hoc etiam, quod ingenti mihi voluptati est, præstitit, ut amicorum me fefellerit nemo, fidi omnes bonique perstiterint ad extremum. Patriæ tamen videtur esse iniquior, cui præfracte adversa, neque tenere vetustam libertatem, neque frui recuperata concessit. His equidem non invideo, misereor magis, qui tantum pertulerunt perpetrarumtque malorum, ut patriam servitio premerent, nec vero is qui caussa eorum præcipua fuit, latebit ultores deos. At ego Virtutem, licet à Fortuna destituta nomen potius quam res esse dicatur, haud ullo præmio colui: beatior omnino his, à quibus victus existimor: non præteritorum modo recordatione, sed etiam præsentium sensu. sic enim ex vita discedo, ut mecum conscientiam feram, famam relinquam boni viri civisque; res neque armis obtineri natas, nec ullo ære parabiles victoribus. qui sane quacumque in posterum Fortuna egerint, suo ipsorum judicio, omniumque hominum sententiis, oppressores libertatis, interfectores meliorum, hostes juris & æqui, legum eversores, & tyranni, & publici parricidæ habebuntur.*

Sibi consulturum ait.

XXVIII. *Et ego quidẽ hactenus expertus quę debui, postremo etiã tentata reliqui*

qui militis voluntate, postquam inutilem me patriæ esse video, mihi consulam. Nec enim in horum incidere manus memoria veteris Bruti, & avunculus Cato, & interfectus Cæsar sirint. ne Cassio quidem data fides fallenda est. Unum depreeor, amici, ne quis vestrûm, scio enim quosdam id agere, vitam sibi mecum ponendam putet. Erit ubi hoc, si necessum fuerit, minore eum reprehensione faciatis. Vestra adhuc opera fortassis utilis esse patriæ poterit; neque vobis bene moriendi, si bene vixeritis, occasionem invidebit Deus. Cato filium suum & me sibi coëgit superesse: jam & illi fatum insigne obvenit, & mihi paratum est. Catonum & Bruti exitum appetere nemo debet, nisi quem similes adegerint ad vitam exuendam caussa. Mihi non est integrum in horum me hominum potestatem dedere, qui neque servatum velint, neque parcere, si cupiant, possint. libertatem & leges præferentem omnibus, interfectorem Regis, professum dominationis hostem, nemo tolerare tyrannus debet. At vos vita, liberi, conjuges, & qualiscumque tandem erit patria manent: & sine metu sine verecundia, sequi potestis fata Reipublicæ, quæ tolerabiliore tamen conditione interim aget, si vobis erit aliquis apud victores amicitiæ gradus; & si mitiora forte decreverunt dii, habebit, per quos resurgat. Appian. Florus. Plutarch.

XXIX. His dictis cum duobus aut tribus longius aliquanto progressus, Stratonem Ægeatem, quem ex studiis eloquentiæ familiarem habebat, rogavit, *ut sibi gladium adigeret*, atque illo cuntante, idem à servo petiit. Tum Strato, *si quidem decretum est*, inquit, *committam, ut servi potius, quam amici ministerio utaris.* & cum dicto latus præbentis, atque ultro ictui occurrenti hausit. Sic præstantissimæ indolis juvenis, uniusque tantum facinoris, de quo tamen & tum & postea mirifice sententiis variatum est, infamia adspersus, ætatis annum septimum atque tricesimum agens interiit. Mortuo Bruto, reliquiæ exercitus quatuordecim ferme millia, se dediderunt victoribus, acceptaque venia inter hos divisa sunt. Bruti exitus: Plutarch. Appian. Liv. Epitom. Florus. Vellei. 72. 5. Dio.

XXX. Mox & castella quæ passim Brutus extruxerat, à præsidiariis tradita, simul cum majoribus castris, diripienda militi suo Imperatores dederunt. Inter hæc Antonius, Bruti viso cadavere, hunc quidem increpavit leniter, *quod fratrem Antonii Cajum occidi jussisset*; cæterû Q. Hortensio potius factum imputans *illum supra monumentum fratris* interfici præcepit: Bruto paludamentum suum purpureum injecit, quod ingentis erat pretii, ut in eo sepeliretur. auditoque mox surreptum esse, *requiri furem, supplicioque adfici* jussit: crematique corporis reliquias ad Serviliam (mater hæc erat Bruti) remisit. Sed non eadem Cæsaris moderatio fuit. Is avulsum Bruti caput Romam misit, ut statuæ avunculi subjiceretur. sed inter transmittendum a Dyrrhachio propter exortam tempestatem in mare abjectum est. Ejusdem adolescentis sævitia multi, nec sine contumelia verborum interierunt; quum cuidam suppliciter petenti sepulturam, *jam illam in volucrum atque ferarum fore potestatem* responderet: & patrem ac filium *sortiri vel dimicare* juberet, *utri vita concederetur*: neque spectaculo subtraxit oculos, quum patre qui se obtulerat occiso, filius etiam voluntaria morte periret. Cæsaris crudelitas. Plut. Ant. cap. 2. & Brut. Liv. Epitom. Suet. Aug. 13. a Dio lib. 51.

XXXI. Ab hac caussa cæteri captivorum, quum catenati producerentur, Antonio *Imperatore* salutato, Cæsarem conviciis proscinderunt; præcipue M. Favonio libertatem loquendi, quam tota vita exercuerat, in extremis retinente. Attamen Q. Horatio poëtæ, Brutianarum partium tribuno veniam impetravit Horatiū servat Mæcenas. Plut. Brut. c. 51 Suet. in vita Horatii. S. d. præfat. Pane. gy.

Majorianus Propert. 2. 1. Dio. Appian. Velleius. Eutropius. 4. 6. 4.

Mæcenas, fidus ab adolescentia Cæsari, & Mutinensi quoque bello utilis comes; magnarumque dehinc rerum ministeriis adhiberi solitus. Cæteri proscriptorum cum aliis nobilibus, qui Thasum evaserant, partim ad Sex. Pompejum navigarunt, solum jam reliquum partibus ducem: nec deerant qui Messallæ fulgentissimo juveni, proximaque Bruto & Cassio auctoritate imperium traderent; *copias superesse non spernendas, ad hæc classem & pecuniam, & amplam in sociis spem* dictitantes.

Porcia Bruti conjunx sibi necem conscicit. Plutarch. Brut. cap. 51. Ælian. Hist. Var. 24. 48. Val. Max. 4. 8. 4.

XXXII. Sed ille *Fortunæ cedendum esse* docuit; mittendæ ad victores legationis auctor. nec Bibulo dissentiente, cui & ipsi tradita par cum Messalla potestas erat, Antonius accitus (huic enim plus tum credebatur) pecunias, arma, commeatum, atque milites, quarum rerum omnium ibi permagna erat copia, in potestatem accepit. Hoc eventu rerum cognito, Porcia Bruti conjunx, cujus de fortitudine supra exposuimus, sibi necem conscivit, prunis devoratis ardentibus, quum intenta familiarium custodia, ferrum & alia voluntariæ mortis solita instrumenta subduxisset.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

C. CÆSAR, relicto Antonio, transmarinæ Provinciæ ex parte Imperium ei cessit, reversus in Italiam, veteranis agros divisit. Seditiones exercitus sui, quas corrupti à Fulvia M. Antonii uxore milites contra Imperatorem suum concitaverunt, cum gravi periculo inhibuit. L. Antonius Consul, M. Antonii frater eadem Fulvia consiliante, bellum Cæsari intulit; receptis in partes suas populis, quorum agri veteranis assignati erant, & M. Lepido, qui custodiæ urbis cum exercitu præerat, fuso, hostiliter in urbem irrupit.

Nova divisio provinciarum inter victores. Dio lib. 48. Appian. lib. 5. Civil. Eutrop.

SUBLATIS Bruti Cassiique partibus statim apparuit, quam imbecillum sit inter homines, quod firmissimum esse debuerat, vinculum, fides & pectorum religio, quotiens adspirans Fortuna spe majoris potentiæ cupidos & præferoces animos inflavit. Cæsar enim & Antonius victoria læti, sacrificio facto, militimus collaudatis, continuo Lepidum excludere societate Imperii studuerunt, nova provinciarum instituta divisione, *uti de Lepidi parte, qui Pompejo favisse dicebatur, Hispania & Numidia Cæsari, Antonio Gallia atque Africa adjicerentur, siquidem pati Lepidus posset: sin vero generosius indignaretur,* aut innocens

esset criminis, *Africam ei concessuri* erant. De cæteris nihil dum decretum, Sardiniam & Siciliam obtinente Sexto, cæteris provinciis nondum pacatis, & Italia utrimque excepta, quam *communem habere patriam*, *& quæ facerent*, *pro illius salute facere* dictitabant.

II. His ita ordinatis, placuit *Antonium Orienti componendo transmarinisque provinciis impendere curas*, *operamque dare*, *uti promissa militibus pecunia* (vicena millia nummûm viritim) *cogeretur*: *Cæsarem*, *propter valetudinem ineptum ad ulteriora*, *cum his qui stipendia impleta haberent*, *quibus data statim erat missio*, *in Italiam proficisci*, *Lepidi coërcendi caussa*, *Sextique*, *& dividere veteranis agros sedesque promissas ob victoriam.* Erant veteranorum octo ferme millia, qui militiam missioni præferebant. Igitur & hos inter se diviserunt; & cum superessent eum dedititiis legiones undecim, & equitum quatuordecim millia, sex legiones, decem equitum millia Antonio data: Cæsari concessum, uti duas reciperet Antonianas legiones, quæ eum Fufio Caleno in Italia substiterant. Hæc relata in tabulas, & consignata alter accepit ab altero, ut qui forte pacto non stetisset, tamquam ex syngrapha convinceretur. Tum Cæsar versus Jonium mare profectus est, Antonius in Asiam.

Antonius Orientem componendum suscipit, Cæsar in Italiam reducit copias. Suet. August. 13. 5. Velleius 74. 21 Liv. Epitom. Dio. App.

III. Sed Cæsarem terrestri maritimoque itinere, tanta vis morbi adorta est, præcipue circa Brundisium, ut extinctus Romæ diceretur. multos tamen incerta rerum, & calamitatum metus, quas experti umquam fuerant, timere omnia coëgerunt: *simulationem* suspectabant, *consultoque rumorem spargi*, *ut affectus hominum elicerentur*, adeoque hic invaluit metus, ut extrema nonnulli exspectarent: Cæsarque ex itinere dare literas ad Senatum cogeretur, ne forte qui motus in Urbe, presertim Lepido præsente exsisterent; *supplicio de parricidis sumpto verum esse diis immortalibus honorem haberi*, *pacisque seri & exspectari bona*: *suam in hæc operam* enixe pollicitus.

Cæsaris anceps morbus. Dio. App.

IV. Eodem anno L. Plancus L. F. Consul, Imperator iterum, de manubiis Saturno templum ædificavit. Censores etiam L. Antonium, P. Sulpicium, fecisse lustrum reperio. forte tantum ad bona civium in tabulas referenda creati, quorum decimas Triumviri sic exigebant, ut vix decimam cuique facultatum partem relinquerent. Tum & P. Vatinius P. F. Proconsul de Illyrico triumphavit. in L. Antonio, quum & ille Triumphum postularet ex Alpibus, dubitatum est, quamdiu Fulviam adversam habuit, quæ socrus Cæsaris, uxor Antonii, per horum absentiam, Lepidi contempta ignavia, plurimum in Republica pollebat.

Fulviæ potentia. Marmor. ap. Pigh. in annal. & Herca Prodigio. pag. 442. Suet. Aug. c. 29 Zonar. Capit. Fragm.

V. Neque sane aut auspicia habuerat Lucius, aut quidquam triumpho dignum gesserat: cæterum Fulvia placata, neque huic repugnare quoquam auso Kal. Januariis se & P. Servilio Vatia Isaurico iterum Consulibus, triumphavit. ausus se conferre Mario, quin & anteponere, *quod Marius invitus*, *ipse sponte deposito Triumphali habitu Senatum convocasset*: *Mario si forte una data corona esset*, *sibi & alias multas*, *& à populo tributim*, *quod ante se factum esset nemini.* Sed hæc apud prudentes ignominiæ potius loco, quam honesta ducebantur; quod hæc non Lucio dari, sed Fulviæ nesciret nemo, aut certe comparata nummis esse, quos ille certis hominibus clanculum diviserat. Sed Lucium adjungebat sibi Fulvia, Cæsarem oppugnare moliens, *quem jam tum apud Brundisium*, *contumeliis & insidiis petisse* dicebatur.

L. Antonii Triumphus. Urb. cond. an. 712. Et vanitas.

Cæsar Lucio & Fulviæ discors. Oros. 6. 18. App. lib. 5. Civil. Dio.

VI. Idcirco ille remittente paulisper morbo Romam regressus, simul quæ decreta victoriæ caussa fuerant, curata sunt; ad Rempublicam capessendam toto animo se contulit. Et Lepidus quidem insita tarditate præsentiaque Cæsaris cohibitus quiescebat: Antonius & Fulvia dederunt acceperuntque caussas discordiæ, quod Marci literis exhibitis, quum à Caleno dare legiones deberent, promissum differebant: & vicissim à Cæsare potestate, quam in dividendis agris Antoniano militi usurpatum ibant, prohibebantur.

Hujus filiæ nuncium remittit. Suet. Aug. cap. 72. Dio. App.

VII. Erupitque eo discordia, ut socrus insolentiam pertæsus Cæsar, nuncium filiæ ejus remitteret, *intactam adhuc esse* jurejurando confirmans: quamquam plerique *falsum hoc, neque subito cogitatum de divortio, sed inter primam sponsaliorum mentionem hæc decresse secum adolescentem* dubitarent: Cæterum hoc repudio irritati utrimque sunt animi, ut nihil postea nisi lædere invicem & odisse possent. Sed & alioquin plena tumultu per Italiam & in Urbe erant omnia. veterani *deduci tecta in oppida pinguesque agros* postulabant, eratque facta his promissio, pulcherrimis ad hanc divisionem destinatis civitatibus. At illæ *aut per universam Italiam distribui* petebant colonos, *aut saltem sortibus rem committi, ne ipsæ ad injuriam essent eximiæ, sed æquo cum cæteris Italis jure uterentur. pretium etiam ex ærario repræsentari poscebant possessoribus*.

Italorum misera conditio. Suet. August. 13. 5.

VIII. Hæc quum viri juvenesque, sed & matronæ cum parvis liberis, in Urbem advectæ flebili voce passim testarentur, *quid igitur peccassent* rogitantes, *cur homines Itali laribus ac focis, tamquam bello victi pellerentur*: accensa dolore plebes valde movebatur, præsertim quum appareret, hoc agi, ut his velut compedibus constricta Respublica, numquam deinceps posset ad libertatem recuperandam consurgere. Cæsar ad hæc nullam reddere rationem, præterquam *necessitatis* poterat: *adeo se parcos in promittendo fuisse, ut ne sic quidem satisfieri veteranis posset*. neque falso hæc commemorabat, in eas coactus angustias, ut neque militum, neque Italorum gratiam teneret.

Veteranorum insolentia. Dio. Virgil. Eclog. 1. & ibi Servius. Appian.

IX. Insolens enim & praeferox multitudo, quum se minime pro spe meritorũ tractari putaret, non contenta acceptis agris, transcendebat limites. vicinorumque fundos invadebat: noto Virgilii vatum maximi periculo, quod tamen majori ejus fortunæ viam fecit, ut in amicitia Cæsaris per Mæcenatem collocaretur. Nec vi contra tendere Cæsari licebat. frustra enim disciplinam ab his requiras, quas licentiæ injuriæque adsuefeceris: neque pecunia satis placabantur, quam ex templis Cæsar sumebat mutuam; quin quanto plura accipiebant, tanto plura desiderarent. In hoc eum statu rerum L. Antonius cum Fulvia, & Manio, qui res absentis Marci procurabat, adoriri statuerat; *in communi munere partem utrisque Imperatoris gratiam esse debere* dictitantes. Expectandum igitur, donec & Antonius advenisset.

Fulviæ Lucioque dant occasionem invadendi Cæsaris. Dio. Appian. Velleius. 2. 74. 2. Plutarch. Anton.

X. Sed id quidem fieri propter festinationem militum nullo pacto poterat. tum eo descenderunt, *ut igitur Cæsar suos milites, ipsi Antonianos deducerent*: & pacta cum Antonio obtendente Cæsare, Fulviam cum parvis liberis supplicare veteranis jusserunt, invidiose querendo, *frandari patrem horum, Imperatorem suum, debita gloria, simul occasione referendæ suis militibus gratiæ*. Lucius etiam, ut fidem faceret, omnia se fratris caussa moliri, *Pietatis* cognomentum adsumpsit; quod hodieque in nummis ejus visitur. Erat tum permagna Marci auctoritas, & propter valetudinem Cæsaris, victoria Philippensis uni adscribebatur,

quo studiosius doceret Cæsar, *convenire sibi cum Marco*; *Fulviam & Lucium contra sententiam mariti & fratris, propriæ potentiæ cupiditate res novas quærere*. postremo tamen, quamquam contra pacta sibi hanc injuriam fieri sciebat, cessit, Antonianosque ab his deduci in colonias sivit.

XI. At hi, ne beneficiis in suos vincere Cæsar videretur, plus etiam indulserunt militibus. Sed omnium querelæ in Cæsarem incumbebant, Antonium fama clementiæ tuebatur, & quod inter præsentia mala semper tolerabilius existimatur, quidquid abest. Neque vero parum intelligebat Cæsar, quid fieret, aut divisiones agrorum, quamquam faceret ipse, probabat. nec differre præmia milites patiebantur, nullo magis tempore necessarii, propter Sextum & Cassianos duces, qui mari præcluso, famem Urbi & Italiæ minabantur. His ad animum revocatis, mutare sententiam Fulvia & L. Antonius cœperunt: & omissis coloniis adversæ parti se tradere. nam & eorum qui pellebantur agris, majorem esse numerum sciebant, & ex justo dolore judicabant acriorem impetum fore. Unde illi magna curatum moles. Tacit. 5. Appian. Dio. Flor. 4. 5. 2.

XII. Hoc præsidio animati Itali, quum eadem sentire M. Antonium existimarent, spernere Cæsaris imperium cœperunt: & adversus veteranos sua bona vi tueri. Callidum erat Fulviæ consilium, nec effugere Cæsar poterat, quin invidia ex æquo omnium oneraretur. Nam & illius veteranis persuadebat Antonius, *nihil opus esse dividundis agris: ex hostium judicatorum facultatibus præmia persolvi militibus posse*: simul quantum æris inde redactum esset, quantum adhuc redigi posset, augentes omnia, verisque miscentes falsa, computabant. *Quod si ne hæc quidem sufficerent, ingentem* ostendebant *cumulum ex Asiatica præda*. His artibus Cæsar à possessoribus & veteranis, tamquam utrisque *periculorum & laborum auctor* vituperabatur; Antoniani in oculis ac pretio erant, qui neque spoliabant alteros, & alteris cumulatim præmia præstituri videbantur. Et tam apud Italos quam veteranos invidia. Liv. Epitom. Dio.

XIII. Dubia fiebant adolescenti tempora, tot in unum concurrentibus difficultatibus, ut cujuslibet veterani Imperatoris adultam jam & auctoritatem & prudentiam oppressuræ viderentur. Mare Siculum Pompejus obtinebat: Cn. Domitius Ahenobarbus semetipso contentus auctore, quum ad Pompejum se Murcus applicaret, ut paulo post referemus, classem olim commissam augebat, Joniam obtinens: Italiam infrequentia cultorum propter continua bella, & recens hæc agrorum divisio ad sterilitatem redegerat. Inde fames invasit Urbem, & una cum cæteris incommodis adflixit sane graviter. Nam furtis rapinisque expositæ erant tenuiorum domus, & sub invidia militum, à quibusvis perditis hominibus impune maleficia patrabantur. Accedebat, quod perpetua intercedebat veteranis cum possessoribus pugna: neque humiliores tantum offendebantur; ad Senatores etiam injuriæ pervenerunt. Aliæ difficultates Cæsaris. Velle. 2. 72. 3. Suet. Neron. cap. 3 App lib. 5. Civil.

XIV. His enim sua salva retinere cupientibus, durius respondebat Cæsar, *unde igitur satisfiet veteranis*? at hoc periniquum illis videbatur, de suis possessionibus præmia militibus dari, quum neque delectuum, neque promissorum auctores Patres fuissent. Idcirco, ut in re ancipiti, quum in universum statui nihil posset, subinde huc illuc inclinandum Cæsari fuit: eoque facto plus odii utrimque illi, quam gratiæ partum: quoties enim Senatori favebat, quod præter æquum huic tribueret nihil, jus potius debitum reddere, quam tribuere beneficium videbatur: at miles *sua sibi tolli* interpretabatur, si promissa Et offensi ei Senatores.

tardius aut angustius exspectatione sua præstarentur. quod si militis adjuvabat aviditatem, neque hic debere putabat gratiam, promissum auferens; & Senator *se spoliari* ne tacitus quidem dolebat. Plane videbat Cæsar hanc esse conditionem imperandi, ut armis opprimi quidem exscindique quidvis posset; benevolentiam non nisi beneficiis comparari.

Et mox periculosius milites. Liv. Epit. Appian. Suet. August. 24. 2. Dio.

XV. Ergo licet invitus eo deflexit, ut Senatorum agris omnino abstineret, prætereaque dotalibus mulierum: & ad levandam pauperum inopiam relinqueret etiam, quotquot minores erant eo modo, qui promissus viritim militi fuerat. Hoc consilium eos certe induxit quibus proderat, ut honestius de Cæsare sentirent: sed veteranos exacerbavit immensum, ea cupiditate homines, ut sibi ademptum crederent, quidquid cuiquam relinqueretur. Inde graves sæpe motus, & in ipsum intentatæ periculorum minæ. Certe quum in theatro militem forte sedentem in quatuordecim excitari jussisset; exeuntem circumstetit turba, commilitonem ab eo repetens, quem *excruciatum perisse* malevoli sparserant. Et ægre leniti quum ille incolumis comparuisset, *è carcere productum* contendebant: & irascebantur neganti, *proditorem* appellitantes, *& in gratiam Cæsaris falsa referentem.* eo jam ira processerat, ut verum id factum esse, quam sibi deesse caussam occidendi Imperatoris mallent.

At ille tumultuantes adit. Appian. Dio.

XVI. Neque modestior in Campo, quam in theatro miles, quum ad divisionem agrorum opperiri jussum tardius Cæsar accederet, tumultuari cœpit: monentemque Nonium quemdam centurionem, *valetudinis potius Imperatoris hanc esse moram adscribendam, quam contemptui militum*, pro *adulatore, & mancipio Cæsaris* proscindere conviciis, mox aucta inter jurgium ira, petere saxis ceperunt. neque aut innocentia sua homini, aut fuga præsidio fuit, quum se in amnem conjecisset, quin extractus ab aquis necatusque, loco ubi transeundum erat venienti Cæsari, abjiceretur. Igitur illum amici monere, testari, *ne se offerat sævientibus.* at eo res erat perducta, ut constantia retinendum jus esset, aut plura deinceps atque atrociora timenda, ubi licentia militaris Imperatoris dubitatione alta plus virium acquisisset. Prudens fuisse consilium eventus etiam docuit. quippe conspectu ejus ad reverentiam moti, facinoris invidiam transtulerunt in paucos.

Placatque. Dio. Appian.

XVII. Ille leniter increpans *hominum ferociam, qui ne sibi quidem ipsi possent parcere*, divisit agros, & prœmia non meritis modo, sed etiam quibusdam aliis dedit. Indulsit etiam, *ut in bello interfectorum patribus aut liberis, qui debiti illis fuerant, agri tribuerentur.* Ergo vulgus militum, ut est ad omnes affectus natura sua mobile, juvenis animum liberalitatemque admirans, *conquiri* jussit *ad supplicium, qui Nonium occidissent.* At Cæsar tempore bene usus, *se quidem non ignorare dixit auctores facinoris, sed pœnitentia contentum pœnam remittere.* Tum vero conclamatum est ab omnibus, laudesque & grates certatim insonuerunt. Sed neque hic malorum finis, turbato simul concordiæ vinculo. nec enim pax & quies consistere cum injustitia potest. Igitur quibus caussis favere miles Cæsari, iisdem plebs irasci cœpit: passimque in Urbe & per Italiam pugnæ cædesque factæ: milite superiore armorum præsidio & peritia; plebem defendente numero, & ædificiis, unde spargebat missilia. Sed his faces subdente veterano, plura passim incendia exstiterant.

XVIII. His malis compulsus adolescens, & quod missi in Hispaniam milites, Placentiæ pecuniis per vim extortis, transitu Alpium à Caleno & Ventidio prohibebantur; conditiones offerebat Antonio & Fulviæ, & rem per se frustra sæpe tentatam, veteranis commiserat. Sed quanto intentius pax à Cæsare quærebatur, tanto magis bellum placebat Antonianis. L. Manius Cæsarem perosus, Fulviam in bellum muliebri æmulatione stimulabat, *Antonium* dictitans, *nisi turbatis rebus in Italiam retrahatur, totum Cleopatræ fore:* jam enim de his amoribus inaudiri cœperat. Ideo Fulvia, cuncta potius ruere cupiens, quam hunc dolorem perferre, L. Antonii vanum alias & malignum ingenium, parque vitiis fratris, virtutum ejus expers, potenter impulit, ut eorum, quibus adempti erant agri, caussa palam suscipienda, sic allicerent voluntates, ut magnus mox ex eo numero exercitus cogeretur. Cæsar pacis conditiones offert Fulviæ & L. Antonio. Plutarch. Anton. c. 40. Flor. 4. 5. 2. Vell. 2. 74. 2. Liv. Epit. Appian.

XIX. Sed interim reliquas colonias deducentem Cæsarem, Antonius eum fratris liberis sequi statuit, ne solus apud armatos conspectus ille, vim omnem in se traheret: sed mox cum iisdem dubium vero an simulato metu profugus, Antonianorum obiit colonias, præsidium quærens. *Sibi enim & pueris necem paratam à Cæsare fuisse* criminabatur *per equitatum ejus*: *quem Cæsar adversus Pompejanorum incursiones in Brutios missum* excusabat. probavitque caussam ducibus Antonianorum, & his conditionibus sublata est contentio Teani: *Ut liceat per Triumviros, more patrio Consulibus administrare Rempublicam: agri ne cui, præterquam his, qui bello Philippensi navassent operam, dividerentur: pecunia redacta redigendaque ex bonis hostium, ex æquo; veterani quoque Antoniani per Italiam æquis portionibus distribuerentur in colonias: neutris delectuum in Italia agendorum jus esset: duæ legiones Antonianæ Cæsari contra Sextum Pompejum militarent: Cæsaris militibus transitus Alpium pateret; nec iidem ab Asinio Pollione Hispaniis excluderentur: Lucius horum pactorum fiducia dimitteret custodiam, Remque publicam sine metu & suspicione capesseret.* Leges concordiæ dicuntur. Vell. Appian.

XX. Ex tot legibus duæ tantum postremæ ratæ fuerunt; Salvidienus cum exercitu Cæsaris Alpes invitis custodibus perrupit. Cætera quum differrentur, Lucius & Fulvia Præneste secesserunt: ille *Cæsarem timere* dicens, *Triumvirali satellitio armatum, quum inermis ipse esset*; hæc *Lepidum liberis suis insidiantem*: hujus enim nomen tum prætexere, quam Cæsaris maluerat. Angebatur his rebus Cæsar haud mediocriter, negotium habens cum hominibus, quos nec opprimere armis, nec placare per amicos posset. Idcirco gratanter accepit, utriusque exercitus primores conjurasse, *daturos operam, uti lis Imperatorum ex æquo & bono dirimeretur; coacturosque eum qui stare judicio detrectasset*: & ex iis ipsis legatos ad Lucium de pace misit, futurum sperans, quod accidit, ut insolentiam eorum odisset, sperneret vilitatem. Per hæc ad veteranos redintegrata gratia, Senatum etiam populumque Romanum adversum Lucio reddidit, *per eum stare* putans, *quo minus pax & securitas cunctis redderetur.* Igitur concursus Senatorum aliorumque factus ex Urbe est, Lucium Fulviamque orantium, *desinerent aliquando irarum & contentiones, patriamque tot malis afflictam, refoveri concordia paterentur.* Sed non servantur. Dio. Vell. Appian. Plin. 7. 45. 3.

XXI. Et videbatur Lucius, tum iis quæ dicerentur, tum auctoritate dicentium commoveri; Manii asperius responsum fuit; *Longe disparem duorum* Manius accusat Cæsarem.

Probatur militi causa Cæsaris.

Imperatorum, ut animum, ita conditionem esse. Antonium nihil aliud nisi ab externis gentibus Regibusque pecuniam ad communes usus cogere: Cæsarem exercitus & opportuna Italiæ sibi mancipare beneficiis. Sed & Galliam, quæ data prius Antonio fuerit, in fraudem ejus liberari; & pro civitatibus octodecim universam fere Italiam in colonias veteranorum concedere. neque tantum duodetriginta legionibus, quæ bello interfuissent; sed aliis præterea sex dividi agros, pecuniam auferri è fanis, Pompejani belli prætextu, quod tamen in tanta Urbis fame nondum appareat. revera militibus dari, ut adversus Antonium emantur. ab eodem animo bona proscriptorum ita vendi, ut donari potius appareat. Denique talia multa fieri, quæ si serio cuperat pacem Cæsar, defendenda sint ei prius, nihilque deinceps agendum, nisi de M. Antonii sententia.

Milites caussæ cognitionem sibi vindicant. Dio. Appian.

XXII. Cogebatur in ordinem Cæsar, ut nihil deinceps agere pro potestate posset. Igitur ille *pacta cum Marco* testatus, *quæ utriq; summum imperium, neq; rationibus reddendis obnoxium, in parte sibi assignata dabant, alterumq; rata habere alterius acta jubebant*, iterum ad veteranos se applicuit: *bellumq; adversum se instrui* testatus, ipse quoque se parare cœpit. Ea res audita, duas legiones Antonianas, quæ apud Anconam stativa habebant, ad Siculum bellum ducendæ, commovit, ut pro pari in utrumque Imperatorem affectu, legatos mitterent Romam, rogatum utrasque partes, *pacem mutuo colerent*. Responsum est à Cæsare antiquum illud; *sibi pacem esse cum Marco: sed à Lucio se impugnari.* Igitur hi re cum cæteris veteranis in Capitolio communicata (magna enim eorum multitudo Romam, quasi cum Senatu ac populo de præsentibus consilium initura venerat) *pacta Cæsaris & Antonii adferri recitarique* jusserunt. probatisque his, *uter eorum pactis non stetisse diceretur, ea de re suscepturos arbitrium* professi, decreta sua retulerunt in tabulas, *asservarique* jusserunt à *Vestalibus*.

Cæsaris caussam probant. App. Dio

XXIII. Inde ex omnibus delectos ad Lucium miserunt postulatum, *uti judicio militum controversias disceptandas traderet; aut si nollet, quid ipsi possent experiretur.* Lucio non recusante, illi Fulviæque dixerunt *diem ad quem adessent, uti & Cæsarem comparere* jusserant, Gabiis medio ferme inter Romam & Præneste spatio. Prior præsto fuit Cæsar, equitibusque emissis, ne quæ forte collocatæ insidiæ forent, exploravit. Hi quum incidissent in Antonianos, manu conserta quosdam occiderunt. Retrocessit ergo Lucius, *periculum*, ut ajebat, *metuens:* neque postea voluit accedere, quum tribuni præfectique exercituum *deducturos se illum* profiterentur. Vehementer ea contumacia Cæsari profuit, & quum *irridere judicium Lucius & Fulvia* dicerentur, *Senatum caligatum* appellantes, adeo accensi sunt ira veterani, ut Cæsaris caussam amplexi, ab illis ortam injuriam, ibique consistere arbitrarentur.

L. Antonii apparatus. App.

XXIV. Pluribus deinde consultationibus cum Cæsare initis, bellum instruere cœperunt serio, pecunia undique etiam ex ornamentis templorum conflata, non per Italiam modo, sed etiam per Galliam, quam *Togatæ* nomine & Alpibus divisam, Italiæ nuper contribuerant, ne seorsim habita, daret ansam potentibus, per speciem ejus obtinendæ provinciæ, legiones intra Italiam habendi. Neque segnius ab altera parte arma simul atq; convicia insonuerunt, amarulentis utrimque dictis se invicem petentium ducum. L. Antonius quum adipisceretur Consulatum, sex legiones habuerat: hæ tum quoq; sequutæ sunt eum, cum aliis

Marci

Marci fratris undecim, quarum curam Calenus agebat. Cæsari quatuor legiones erant Capuæ, cum Prætoriis cohortibus: sex adducebat ex Hispania Salvidienus. Lucio pecuniæ suppetebant ex pacatis Marci provinciis: Cæsar, uti diximus, è fanis sumebat mutuam, è Capitolio præcipue, deinde ex celebrioribus delubris, Antiano, Lanuvino, Nemorensi, Tiburtino.

XXV. Inter hos Italiæ motus, ne vicina quidem satis quieta erant: Pompejus aucta quotidie potentia, quum & proscripti, & veteres agris ejecti coloni frequenter ad eum proficiscerentur, haud injuria timebatur. præsertim postquam Statius Murcus, cum omni sua classe ad illum se conferens duas legiones cum sagittariis quingentis, pecuniasque multas, & naves octoginta adduxerat; aliasque insuper revocabat è Cephalenia. Neque desunt, qui *tum opportunum tempus invadendæ Italiæ prætermissum ei* putent, *oppressa fame, & ab ipso expectantis remedium, dum Perusina contentione diversarum partium duces distrahuntur.* Sed & Ænobarbus sitos ad Jonium mare Triumviris obedientium agros vastare solitus, Brundisinis intra muros compulsis, triremes Cæsaris cremarat, aut abduxerat. — *Sex. Pompeii potentia. Vell. 2 13. 4. Appian.*

XXVI. Igitur adversus hunc una legio mittenda Cæsari fuit, alieno sane tempore: quum interim initium belli factum esset, pluribusq; locis varia Fortuna concursum. Sic autem comparatæ partes erant, ut quibus placebant novæ coloniæ, Cæsarem sequerentur; populi quorum agri in discrimen venerant, se conjungerent Antonio. Quum in eo res essent, vocato Senatu Cæsar, atque etiam Equitibus Romanis adhibitis; *Quantum*, inquit, *temerariæ fiduciæ Lucio cæterisque accesserit ex lenitate mea, non sum nescius; quod amor patriæ ac quietis erat, imbecillitatem & metum interpretantibus. Ego vero & exercitum validum habeo, succinctus tum veteranis quorum præmia intempestive intervertuntur; tum meis legionibus: cætera quoque firma sunt omnia, neque dudum abfuit quidquam, quod ad bellum gerendum pertineret, præter voluntatem. Nec enim me delectat, si qua supersedere liceat, civilia bella gerere, & reliquo Romano sanguine ad mutuam perniciem abuti: præsertim ejusmodi bella, quæ non ex Macedonia aut Thracia audiantur, sed quorum sedes futura sit Italia, multis afficienda miseriis; etiam si numerus cadentium in rationem non veniat.* — *Oratio Cæsaris in Senatu. Liv. Epitom. App.*

XXVII. *Hæc, hæc sunt, quæ me pridem insolentiam pessimorum hominum opprimere gestientem continent ac retardant. Quod enim ad Marcum attinet, nunc etiam vos testor, nec de illo me queri, nec commisisse cur ille de me queratur. Et hæc quidem à vobis Lucium, quique cum eo sunt, edoceri, publica vestræque rei vehementer interest. Quod si frustra susceptus hic labor erit, & insanire Lucius perget, tum vero ostendam homini, aliquando mihi propositum, nunquam vires ad defendendam dignitatem meam, propulsandasque injurias defuisse. Atque horum omnium vos mihi testes, & apud vosmetipsos & apud Marcum eritis.* At illi rursus Præneste proficiscuntur, pacem quærentes irritam. Quippe Lucius, *serum id esse* respondit, *postquam ventum ad manus sit: fraudemque hanc esse Cæsaris, alia præferentis verbo, quum rebus ipsis Marcum impugnet, legione etiam Brundisium missa, ad arcendum eum aditu Italiæ.* — *Senatus irrita legatio ad L. Antonium de Pace.*

XXVIII. Manius etiam literas ostendebat Marci, incertum an fictas, quibus *dignitatem suam defendi* jubebat *vel armis.* Senatusque legatis, *quis ergo* — *Cæsar bellum inchoat.*

Liv. Epit. Appian. Dio. lib. 48. Plin. 3. 12.

dignitatem ejus læderet, quærentibus, offerentibusque judices, alia quædam Manius objecit: donec intecta re reditum, ne renunciata quidem Cæsari, pudore ut creditur irriti incepti, legatio est. Idcirco Cæsar Lepido cum duabus legionibus ad tutelam urbis relicto, contendit Albam, ubi duæ legiones Lucii, tribunis expulsis tumultuabantur. Sed ubi *se præventum à Lucio, militesque donis atque promissis placatos accepit*, in Sabinos profectus, præsidium, quod apud Nursiam Antoniani collocaverant, dejecit loco, ne oppido potiretur, Tisienii Galli virtute depulsus, & fama venientis cum exercitu C. Furnii. Ad hunc excipiendum profectus in Umbriam, postremumque adgressus agmen, Furnium in tumulum quemdam, atque inde noctu Sentiam profugere coegit: nec statim insequutus, insidiarum metu, postquam illuxit, adductis copiis & oppidum, & castra Furnii oppido conjuncta obsedit. Inter hæc Lucius, re cum nobilibus composita, quorum magna multitudo ad partes ejus se transtulerat, tribus agminibus milites noctu Romam præmittit: ipse cum robore copiarum, gladiatoribusque & equitatu subsequitur.

L. Antonius Romam occupat. Liv. Epit. Dio. Appian.

XXIX. Excivit is terror Lepidum, ut cum exercitu obviam iret. Sed ubi fusus est equitatus, qui præcurrerat, Lepidus cum legionibus intra mœnia se recepit. Antonio Nonius ad custodiam portæ relictus aditum dedit; seque, & quos secum habebat milites, ei tradidit. Lepidus fuga evasit ad Cæsarem. neque prætereaquisquam resistebat, etiam P. Servilio, qui Consulis gerebat nomen, segniore ad pericula. Idcirco Lucius ad concionem vocato populo, sic disseruit, ut *Cæsarem atque Lepidum mox pœnas* diceret *daturos scelerum; fratrem vero suum Triumviratu abjurato, se pro Consule gerentem, tyrannicam potestatem civili, & extraordinariam translatitia commutaturum.* Ad hæc lætis adstrepebat omnibus plebes, *Imperatorem*que appellatum *ad reliqua componenda ire* jusserunt. Erat tum Antonius militari habitu, quomodo ante illum populi concionem habuerat nemo.

Salvidienum intercipere nititur.

XXX. Sed & *Senatusconsulto mandari sibi bellum* jusserat, egressusque Roma, quacumque incederet, novas colligebat vires ex populis, qui favebant Antonio, & opportuna oppida passim communiebat. Sed hæc agenti non modicus obex objectus est à M. Barbatio, quem Quæstorem suum M. Antonius propter nescio quam offensam dimiserat. Id quum vulgus ignoraret, pleriq; hunc percontabantur, *ecquo animo Antonius turbas Italicas acciperet?* Ille respondebat *mirifice hunc irasci, contra potentiæ socium, & communes utriusq; rationes arma moventibus.* Inde permulti deserto Lucio, cujus acta displicere fratri existimabant, ad Cæsarem se contulerunt. Lucius in Galliam erat iturus, ut properantem ad Cæsaris castra Q. Salvidienum Rufum interciperet. Eumdem Asinius Pollio & P. Ventidius, Antoniani duces, cum suo quisque exercitu sequebantur.

Cæsar Romam recipit. Vell. 2. 74. & 1. 10.

XXXI. Idcirco M. Agrippa Salvidieno timens, ipse quoque promovit copias, ut ab Salvidieno in se retraheret Lucium; & vicissim si ab hoc ipse urgeretur, à tergo Lucii Salvidienum haberet adjutorem. Res bene cessit: omissoque priore consilio Lucius, quum utrimque se peti animadverteret, alio declinavit, cum Asinio & Ventidio conjuncturus copias: deinde sic quoque metuens ab hostibus, inter angustias hærentem invasuris, Perusiæ substitit, in urbe munita Ventidium atque Pollionem exspectaturus. Hic cum legati Cæsaris Agrippa

& Salvidienus obsederunt. At Cæsar simul Antonium Romæ esse cognoverat, ad Urbem festinavit, & illo dudum egresso citra certamen receptus, protinus ad insequendum exiit: nec adeptus hominem, qui jam Perusiæ mœnibus se clauserat, rediit Romam, ut eam accuratiore in posterum custodia firmaret.

XXXII. Discessus Cæsaris præter opinionem Sentiatibus exitio fuit; quum eo sublatum esse periculum credidissent. Sed Furnius abeuntem ab obsidione Cæsarem insequutus, interim advenienti Salvidieno spatium oppidi capiendi diripiendique dedit. ne ædificiis quidem pepercit ira, injectoque igne Sentia concremata est. Nursinos tempestiva deditio præsentibus exemit malis: sed tumulus postea publice exstructus his qui cum Cæsare pugnantes oppetierant, adjecto titulo, *pro libertate occubuisse*, sic exacerbavit adolescentem, ut grandi pecunia mulctatos, quia pendere eam nequibant, urbe agroque omni exigeret. His ita actis, quum Antonium duo jam exercitus obsiderent, cum tertio Cæsar accessit: properoque dimissis quaqua versum nunciis, ne forte fax belli Lucius elaberetur, plures accitæ copiæ, aliæ Ventidio & Pollioni oppositæ. hique facile cohibiti, quod neque magnopere bellum id probabant, nec à M. Antonio putabant probari. super hæc orta ex æqualitate ducum æmulatio, quemadmodum solet, communi caussæ attulit moram. L. Antonium obsidet. Suet. August. 14 r. Dio. Appian.

XXXIII. Sed nec Antonius sese neque Fulvia deserebant, virilis spiritus mulier, & adeo non timida versari inter armatos, ut & ipsa gladio cincta, signum dare militibus, habere conciones consueverit. Sed hæc Præneste arcem belli fecerat, multis ad se pertractis ex Senatu & Equestri ordine; & cum his frequenter consultabat de præsentibus. At Lucius priusquam circumvallaretur, emisso Manio, qui festinare Ventidium & Pollionem cogeret; & equitatu suo (quatuor erant millia Tisieno præfecto) qui Cæsaris amicos vexando, ab obsidione eum retraheret; crebris excursionibus opera hostium oppugnabat. & quum Cæsar oppidum propter colles quibus erat impositum, vallo septem millium amplecteretur, & ad prohibendum ne quid importari posset, ad Tiberim usque longa brachia deduxisset: ipse vicissim in radice collis vallum fossamque obmoliebatur. Fulvia gladio cincta. Flor. 4. 5. a. Vell. 2. 74 & Appian. Dio.

XXXIV. Inter hæc & Fulvia continuis ad Ventidium & Pollionem, sed & Atejum, & Calenum literis, urgebat, *ferrent opem obsessis; neque fratri caussæque Imperatoris sui deessent*. Sed & noviter paratum exercitum duce Munatio Planco misit; à quo legio Cæsaris, quæ forte Romam petebat, intercepta atque concisa est. Cæsar, ut hunc & reliquos qui moveri cœperunt, distringeret, relicta ad obsidionem Perusiæ parte copiarum, cum Agrippa his obviam profectus, effecit, ut priusquam conjungerentur, itinere abrupto, Plancus Spoletium se reciperet, Ventidius & Pollio Ravennam alter peteret, alter Ariminum. Idcirco Cæsar oppositis qui hos morarentur, Perusiam reversus munitiones absolvit; fossis altitudine atque latitudine triginta pedum, turribusque ligneis mille quingentis, non minus diligenter adversus soluturos obsidionem, quam adversus obsessos institutis. Multi contra Cæsarem veniunt.

XXXV. Dum ista diversis locis aguntur, crebræ Antonianorum eruptiones factæ, multo utrimque sanguine, dum miles Cæsaris militibus potior, gladiatorum audacia cominus trucidatur. Semel etiam propinquum discrimen Imperator adiit: dum circa muros sacrificat, repentina gladiatorum eruptione pene oppr[...] Cæsaris periculum. Suet. August. 14. & 110. Appian.

sus. Sed ea res fiduciam magis quam metum peperit, ex haruspicum responso. *Quod enim infelicia exta rapta ab obsessis fuerant, cuncta quæ sacrificanti tristia denunciata essent, in eos recasura* dicebantur, *qui exta haberent.* Jam etiam fames in oppido esse cœperat, adversus inexspectatam obsidionem minime provisis copiis. eo acrius ipsa, quæ Kal. Januarias antecessit, nocte tentata eruptio est, & ad portas operum vis facta, ut his perruptis, auxilia, quæ multis locis se ostendebant, intromitterentur. Sed accurrente legione, quam in proximo statuerat Cæsar, ipsoque cum Prænestinis cohortibus, post vehemens certamen Antoniani retrocesserunt.

Romæ fames & ex ea seditio. Appian.

XXXVI. Per eosdem dies etiam Romam adfligente fame, quum in usum belli frumentum comparceretur, plebs jejuna vi effractis domibus, quod erat inventum diripuit. Eodem anno magnum uti diximus incrementum Sexti potentia hoc maxime modo cœpit. Cassius Parmensis tribunus militum ad colligendas pecunias in Asia cum exercitu & classe relictus, audita morte Cassii de Bruto non desperans, triginta Rhodiorum triremes delegerat, quas erat impleturus; exustis reliquis præter sacram omnibus, ne res novare Rhodii possent. Cum his igitur, & quas antea habuerat, evectus, non tamen occurrere ante finem Bruti potuit. Interea & Clodius, qui missus à Bruto Rhodum cum navibus tredecim fuerat, quum rebellantem insulam invenisset, educto inde Romano præsidio, quod erat trium millium armatorum ad Cassium se contulit.

Pompejanæ reliquiæ invalescunt.

XXXVII. Eodem & P. Turulius venit cum multis navibus, & magna vi pecuniarum, quas à Rhodiis, dum adhuc erant dicto audientes, exegerat. Hoc exemplum sequuti quotquot earumdem partium tota Asia oberrabant, in unum convenerunt: & legionariorum quanto poterant numero imposito in naves, ex mancipiis aut nexis remiges parabant, itemque ex Insulis, quas prætervehebantur. Sed & à Thaso, nobiles aliquot cum M. Cicerone M F. profecti sunt ad eos; brevique collecta est, non contemnenda classis, & neque ducum nominibus, neque militum aut genere, aut copia pœnitendus exercitus: præsertim quum etiam ex Creta Lepidus cum alia manu accessisset. Tum vero consensu ad Murcum & Ahenobarbum Jonium cum validis classibus obtinentes navigari placuit. Ibi consilio habito, quemadmodum deinceps sustinendæ partes essent, diversæ sententiæ fuerunt, nisi quod constabat Triumvirorum aspernandam amicitiam esse.

His suadet Statius ut ad Sex. Pompejū se conferant.

XXXVIII. Statius Murcus defleto *Cassii Brutique casu, spem tamen adhuc superesse* dicebat *in reliquis viribus, modo caput nactæ idoneum forent. Consilium enim*, inquit, *atque imperium pluris quam arma sunt, quam pecunia, & militum manus. Horum vis quantalibet, nisi sapientia & auctoritate ducis contineatur, dissolvetur facile aut in se ruet. neque plurium æqua potestate res geri commode potest: in bello rapienda sunt occasiones. quæ sæpe non inter dissentiens modo, sed etiam inter concordes, dum communicandis consiliis tempus abit, amittuntur. Sed neque mihi summam rerum deposco, neque cuiquam vestrum aut poscendi, aut dandi auctor ero: Sex. Pompejum intueor, quem miro consilio rebus incertis unicum præsidium in propinquo Fortuna collocavit.*

Jam & potentia validum. Flor. l. 4. c. 25.

XXXIX. *Nec enim alium ei præferre, etiamsi copia plurium esset, debemus, pro legibus dimicantes & libertate, quemadmodum semper tulimus præ nobis. Hic autem*

solus jam toto Imperio legitimam potestatem obtinet, maris præfectura olim accepta ab Senatu, priusquam ille scelere ac crudelitate Triumvirali opprimeretur. Nec igitur dubitandum est, quin amotis Cassio & Bruto populi Romani Imperatoribus, huic reliquæ res spesque nostræ committantur. Præsertim quum non aliud jus suadeat, aliud cogat necessitas: sed & illud & hæc ex æquo Pompejum nobis commendent, & Siciliam. Quis enim hominum, aut quæ provinciarum aptior esse præsenti necessitati, aut opportunior potest? Magni Pompeji filius, amans patriæ juvenis, in malis & tolerandis & superandis exercitus, animo, felicitate, auctoritate patri, sed nondum vertentem fortunam experto simillimus, proximam & quasi suburbanam provinciam tenet; qua nihil esse potest, tam ad excipiendos qui vim hostium fugiunt, quã ad infestandos qui alunt commodius.

XL. *Nec obscura sunt aut ambigua quæ dicimus: plurimorum incolumitate, & ex acerbissimis discriminibus repente velut divinitus oblata salute, satis superque confirmantur. Quot ad eum proscriptione recenti, quot postea confugerunt? hodie quoque ad eum confluere non desinunt, quicumque aut meliorem optant Reipublicæ statum, aut tantummodo militiæ lucrique cupidi, tamen justiore sub duce mereri malunt. Sed & prudentia rerumque usu tantum valet, ut modicis ab initiis progressus ad hanc potentiam sit, qua Triumvirorum apertum hostem & profitetur & defendit: atque hunc Cæsarem ejusque legatos nihil non conantes fortiter à Sicilia repulisse non contentus, in ipsa quoque Italia multis adfecit incommodis. Cum hoc si conjungamus has vires, ecquæ esse dubitatio poterit? quin tanta accessione auctus, non modo se nosque tueri, sed etiam ab injusta Triumvirorum dominatione vindicatam recuperare Rempublicã possit.* Et plurimorũ incolumitatis auctorem. Appian.

XLI. Contra hæc Domitius Ahenobarbus nobilis & sibi fidens juvenis hunc in modum disseruit: *diis immortalibus habeo agoque gratias, qui nondum ita nos deseruerunt, ut vel animi vel consilii egeremus. Tanta clade percussi, tamen non nisi de bello deliberamus. una modo consultatio est, quo duce propositum teneamus. Atque utinam fata nostris Imperatoribus pepercissent! utrivis eorum potui dicto esse audiens, & in ejus virtute atque providentia acquiescere. Sed his sublatis novi atque inexperti ducis jubire imperium, neque facile est generosis mentibus; neque eo properandum est antequam necessitate cogamur, quæ non relinquit consilio locum. Enimvero in eo adhuc res sunt, ut habere socium amicumque Pompejum, quam Imperatorem malis. nec vero ad unius imperium omnino confugi opus est.* At Domitius contra disserit.

XLII. *Duos paulo ante habuimus Imperatores, quibus multum confidebamus; & si victos forte regeras, etiam à duobus victi sunt. Quid vetat te quoque Murce commissam tibi classem retinere, & qua paulo ante concordia, mecum & cum cæteris consilia tractare graviorum conatuum? Cur enim Sexto tantum deferimus, cui pares haberi possumus, ejus potestati ultro nos subjiciamus? quum sint inter nos multi, qui neque nobilitate concedant ei, neque annis aut experientia? Jam vero mores adolescentis ii sunt, quos etiam qui vituperare nolit, omnes promiscue minime laudet probetque. Calamitas paterna deprehendit ingenii haud mali hominem priusquam formari ad cultum magnæ fortunæ ingenuis studiis posset. Unde & ferocior,* Sexto se subjecturum negans.

justo esse dicitur; & fidei negligentior. Certe Pompeji Bithynici fatum docere nos debuisset, ut essemus minus in credendo faciles. Interfectum eum Sexti jussu constat: quam justis caussis adductus eum interfecerit, discere nondum potui. Verum est multos ad eum profugisse viros illustres: cujus igitur opera ita utitur, ut non amplius tribuat libertis servisque suis?

Eoque potius amico, quam Imperatore usurus. Sueton. Ner. c. 3. Appian. lib. 5. & vil.

XLIII. *Jam & ob res non amplissimas sumere nimios spiritus, seque incredibiliter efferre dicitur. Igitur prospera vobis dominum imponent, adversa ferenda ex æquo erunt. Tu vero, L. Stati, vosque cæteri, quibus eadem mens est, quam in conditionem vos Rempublicam demittatis, videritis: ego donec mihi consulere potero, nec Pompeji, nec cujusquam alterius potestati dedere me constitui. Cassio Brutoque propinqua cognatione junctis, quibus imperium decreverat Senatus, haud invitus parui: Sexto amico potius, quam Imperatore utar. Nec ideo minus rem communem bene curabimus, quum nostra concordia, duobus potentissimis vinculis amore libertatis, & metu dominorum adstricta, neque lentescere per negligentiam alterius, neque patere suspicionibus possit.* Finis consultationis iste fuit, ut in sua sententia persistantibus utrisque, Marcus & qui cum consentiebant, Pompejum peterent; Domitius cum cæteris pristinam ad Jonium mare stationem retineret. Atque hic & auxit postea classem suam, & longinquiores etiam provincias oblatis forte occasionibus adiit.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M. Cæsar, quum esset annorum viginti trium, obsessum in oppido Perusia L. Antonium, conatumq; aliquoties erumpere & repulsum, fame coëgit in deditionem venire: ipsique, & omnibus militibus ejus ignovit. Perusiam diruit. redactis in potestatem suam omnibus diversæ partis exercitibus, bellum citra ullum sanguinem confecit.

M. Antonius in Græciam venit. Vell. 2. 74. 2. Plut. Aug. c. 39. Appian.

INTEREA M. Antonius, qui post victoriam in Thracia substiterat, ad cogendas undique pecunias, in Græciam cum valido exercitu venit. neque gravis aut odiosus principio civitatibus fuit, ab acerbitate omni temperans, ludisque eorum & eruditorum colloquiis & cæremoniis deorum deditus. Idcirco vulgo *Græcorum studiosus*, sed in primis *amator Atheniensium* vocari gaudebat, multis in eam civitatem collatis beneficiis. Nam deinde & Æginam, & Ceam, & Sciathum, & Peparethum aliasque insulas reddidit: & Megarenses Atheniensium dedit annulos. Rogatus enim ab his, *uti Curiam suam spectaret*, ubi spe-

stavit, quærentibus *qualisnam ea videretur? Angusta*, inquit, *& ruinosa*. Ergo & Athenienses solita vanitate retulerunt ei gratiam, initiando mysteriis suis, honorando statuis, cum injuria veterum Regum, à quibus majores eorum insigniter adjuti cultique fuerant. nam & Attali Eumenisque colossos Antonii nomine inscripserunt.

II. Dimensus deinde Pythii fanum, de cujus instauratione ad Senatum perscripserat, Lucioque Censorino Græciæ præposito, in Asiam transiit, jam cessante periculo remissior, & ad prioris vitæ mollitiem revolutus. Igitur Græci Asiatici moribus his amicū genus Ephesum venientem, curatissima pompa exceperunt. Quippe viri puerique Satyrorum ac Panum habitu, fœminæ Bacchas simulantes deduxerunt eum urbe tota personante tibiis & fistulis, passimque Thyrsis atque hedera obtutui se ingerentibus. Sic incedens ille *Liber Pater* salutabatur, *benigni atque blandi* addito cognomento. Prima cura fuit reddendi Dianæ sacrificii, quo magnifice peracto, supplices deæ, qui ad id asylum è victis partibus confugerant, dimisit incolumes, duobus exceptis, quorum alter cædis Cæsarianæ fuerat conscius, alter Dolabellam Cassio prodiderat; vetusque spatium asyli duplicavit, partemque urbis adjecit. Inde in Asiā. Appian.

III. Inde vocatis in consilium legatis, qui ex Asia Ephesum concurrerant, *decem annorum tributa, quot Cassio ac Bruto intra biennium dederant, annua die pendenda* imperavit. mox deprecantibus, allegantibusque *necessitatem qua coacti dedissent potentioribus omnia*, hactenus, remisit *ut novem annorum tributa annua bina die penderent*. Regibus etiam & civitatibus liberis, ut quisque abundare videbatur, imperata est pecunia. Huic exigendæ præfecit quos voluit, ut interdum non tam acerbum videretur pendere omnino tributa, quàm his hominibus pendere. Nam & citharœdum quemdam Alexanorem Magnetem quatuor urbium exigendo tributo præposuit, militibus ad hunc usum datis. Plurimum enim huic generi hominum indulgebat: & quidquid deliciarum ullo machinamento corrumpendis moribus natum, videri poterat, affectu maximo complectebatur. Cui maximam pecuniam imperat. Strabo lib. 14. Appian. Arist. Polit. 2. 9. & 5. 11.

IV. Ergo & Xuthus Choraules, & histrio Metrodorus ejus amicitia nobilitati sunt; & coquus ob unam cœnam feite paratam bona civis cujusdam Magnetis accepit. Laudabiliorem multo liberalitatem mox obeundis provinciis exercuit, L. Cassium Imperatoris fratrem, & alios earumdem partium, exemplo clementiæ quod Ephesi ediderat, veniam petere ausos absolvens, & civitatum, quæ afflictæ fuerant ab adversariis, calamitatem sublevans. Nam & *Lycios immunes esse, Xanthumque instaurare* jussit: & Rhodiis Andrum dedit, Tenumque cum Naxo & Myndo, quas tamen paulo post iterum ademit quasi *durius imperantibus*. L. Cassio & aliis ignoscit. Plutarch. Appian. lib. 5. Civil.

V. Transiens deinde per Phrygiam Mysiamque, & tributis ubiq; gravibus impositis, in Bithyniam venit, provinciaque ab Apulejo, quem Brutus præfecerat, accepta, ipsum exemit culpæ, reditumque concessit. Hyrcano Judæorum principi suo & gentis nomine coronam auream mittenti, orantique *ut à Cassio capti servitute eximerentur*; clementer respondit, datis etiam ad Tyrios Sidoniosque & Antiochenos, & Aradios literis, *ut ablata Judæis corpora, bona, loca restituerentur*. Inde Gallogræcos & Cappadocas adiit, Planco demandata Judæis tributa beneficia. Joseph antiq. Judaic. l. 14. c. 22. Dio. lib. 48. August. apud Mart. 12. 20. Appian. lib. 5. Civil. Plutarch.

Asiæ cura, pecunias ubique cogens. In Cappadocia & caussam cognovit Ariarathis & Archelai Sisennæ, de Regno contendentium, & plus apud eum Archelaus valuit Glaphyræ matris adjutus gratia, quam formosam & parum pudicam Antonius adamabat. Hinc in Ciliciam transgressus, misso ad Cleopatram Dellio, *adesse Reginam* tanquam ad caussam dicendam jussit: favisse enim Cassio insimulabatur.

Cleopatram accessit. App. Plutarch.

VI. At illa moribus Antonii ex fama, & Dellii expositione cognitis, qui *mulieri forma & ingenio excellenti nihil ab isto timendum* asseverabat, non tam ad purgandum objecta, quàm subjiciendum sibi Imperatorem se comparabat. Tandem nec nisi plurimis illius & amicorum literis accita, Tarsum navigavit, ubi tum agens Antonius, *liberam immunemque civitatem* declarabat, edicto quoque proposito. *uti Tarsenses cives, ubicumque servirent, dimitterentur.* Tum quoque pro tribunali sedebat, quum *adverso Cydno subvehi Cleopatram* nunciatum est, tantusque hominum ad spectandam eam concursus fuit, ut dilapsa forensi turba, solis cum suis Antonius relinqueretur.

Illa miro fastu accedit. Athen. 4. 11.

VII. Neque enim vulgaris erat species. Inaurato navigio, velis purpureis expansis, vehebatur: argentei remi ad tibiarum cantum movebantur, fistulis etiam & citharis molle interstrepentibus. Illa sub tentorio, quod intextum auro erat, recubans, ornatu cultuque Venerem repræsentabat, adstantibus utrimque pueris, ventulumque facientibus cupidinum habitu. Sed & ancillæ præstanti forma, quemadmodum Gratiæ & Nereides pinguntur amictæ, propter gubernaculum aut rudentes stabant. Quacumque inveheretur, ripæ suffituum odorumque fragrantia complebantur. Igitur velut fascinatis præ delectatione animis, *Venerem ad Bacchum pro salute totius Asiæ commessatum venire* jactitabant. Invitata ad cœnam ab Antonio, *ipsum potius ad se* jussit *accedere*: & paruit ille, ut comem se atque humanum ostenderet. Erant apparata omnia Regio fastu: vasa auro gemmisque radiantia, nobilium artificum opera, purpureis aulæis, auro intexto obducti parietes, triclinia duodecim cum lectis.

Antonium excipit convivio. Plutarch. Athen.

VIII. His excepit Antonium & amicos, quotquot ei placuerat adducere. Sed *Antonius nihil tam admiratus esse, quàm hominum frequentiam & dispositionem luminum* dicitur; *varias figuras magno artificio repræsentantium.* Laudanti *Reginæ magnificentiam*, illa subridens, *hæc*, inquit, *omnia tibi dono, Imperator, ut cras iterum mecum cœnes.* Tum vero sic instruxit convivium, ut hesterna præ his parva & vulgaria viderentur. iterumque illi cætera omnia dedit; amicis autem ejus atque ducibus, lectos in quibus accubuerant, cum poculis aureis, quibus ministratum cuique fuerat. discedentibus deinde pro dignitate cujusquam partim lecticas cum lecticariis dedit dono, plerisque equos cum argenteis phaleris, pueros autem Æthiopas ad prælucendum omnibus. Tum vicissim excepit eam Antonius superare nilus splendorem & elegantiam Reginæ; sed utroq; inferior, primus in cœnæ suæ sordes & rusticitatem dicteria jecit.

Ostendit se favisse Cæsaris partibus. Plutarch. Athen. Appian. lib. 5. Civil.

IX. Quarto die vicissim apud eam cœnante Antonio solum consternendum rosis ad altitudinem cubiti curavit, qui harum copiam suppeditassent, non jam nummis, sed talentis remunerans. Igitur metu omni deposito, quum *ob destitutas Cæsaris partes* accusaretur, non magis excusavit sese, quàm imputavit ultro *quatuor legiones cum Allieno missas initio belli, classemque paratam, sed*

tem-

tempestatibus, & celeri Dolabellæ casu prohibitam egredi. Neque tamen semel iterumque cum atrocibus minis flagitanti Cassio misisse auxilia: quin cum instructissima classe ipsam ad mare Jonium accessisse, non diligentia Murci deterritam, sed tempestatibus classem dissipatam, & se in morbum conjectam, & interea Philippensi acie decretum esse. Nec falso ista jactabantur, sed plus apud lascivum hominis animum forma & Veneres Cleopatræ, quàm caussa valuerunt.

X. Igitur ex rea statim amica, statim domina facta, non modo Regnum Ægypti retinuit, sed in Antonio subegit Orientem. Erat enim non modo pulchritudine, sed magis etiam lepore quodam & elegantia singulari prædita: quam quidquid ageret, aut loqueretur, decerent omnia. Supererat mira ingenii vis & alacritas, etiam prioribus amoribus excitata & erudita; quia puellaribus adhuc annis, Cn. Pompejum adolescentem quando classis educendæ caussa profectus in Ægyptum fuit, & mox Cæsarem mancipaverat. Accedebat & suavitas sermonum & eruditio, multarumque cognitio linguarum, raris enim populis responsa per Interpretes dabat: cum Æthiopibus, Troglodytis, Hebræis, Arabibus, Syris, Medis, Persis, aliisque multis gentibus ipsa loqui poterat, quum ante ipsam Reges Ægyptiam quoque linguam discere non sustinuissent, nonnulli ne Macedonicam quidem callerent. His artibus brevi sic in potestate Antonium habuit, ut non his modo illiciis, sed etiam veneficiis captus domitusque crederetur.

Cleopatræ forma et veneres. Plutarch. Ioseph. antiq. 15.4.

XI. Nihil enim tam aut largitu detrimentosum aut factu turpe erat, quod illa petens non impetraret. Paulo ante fratrem virumque suum, ætatis 15. annum agentem veneno sustulerat. Soror Arsinoë religione vitam tutabatur, Dianæ facta supplex, sive Ephesia illa, sive Leucophryne Milesiorum fuit. Hanc igitur jussu Cleopatræ percussoribus immissis Antonius sustulit. Nec alia loca, quæ tum sanctissima habebantur, reveritus, Tyrios è Templo Herculis extractum Serapionem Cleopatræ coëgit tradere; contra cujus voluntatem ille Cassio auxilium adduxerat: Aradios adolescentem quendam, *qui se Ptolemæum esse* ferebat, *majorem Cleopatræ fratrem, qui victus à Cæsare disparuerat.* Sed & Megabyzum Ephesiæ Dianæ ad supplicium deposcebat, *quod Arsinoën tanquam Reginam, hospitio excepisset*: sed Ephesii Cleopatræ supplicantes, ab ipsa salutem Sacerdoti suo impetrarunt.

Quodlibet impetrat ab Antonio. Dio. Appian. Ioseph.

XII. Inter hæc continuato per Cavam Syriam, Palæstinam, Ituræos, aliosque Syrorum populos itinere, tyrannos passim è civitatibus sustulit: libertatem cum immunitate tribuit Laodicenis: variasque civitatum & Regulorum lites composuit. Unde Judæis etiam Principibus, Phasaelis & Herodis æmulis facta spes, subverti fratres illos posse: quamquam nuper frustra eos accusassent, quo tempore veniens Europa Antonius Herodis obsequiis & pecunia sic delinitus est, ut nec auditis delatoribus rem integram in suum adventum rejiceret. Venerunt igitur centum ex primoribus Antiochiam; nec aliud effecerunt, quàm ut ambo fratres Tetrarchæ constituerentur, eisque sub Hyrcani nomine, cujus jam factus affinis erat Herodes, summa rerum Judaicarum permitteretur. Id quum ægerrime ferrent accusatores, ex eorum numero quindecim vinxit, ne occideret, Herodis precibus tribuens.

Herodi favet. Ioseph. antiq. 14.22. et 23.

Ejusque accusatores occidit.

XIII. Nec ideo Judæi quieverunt, quin alii mille Tyrum proficiscerentur, quo venisse Antonium audierant. At ille præfecto præsidii negotium dederat, ut importunos & molestos homines ulcisceretur. grandem enim à fratribus summam

App. lib. 5. Civil. Dio. lib. 48. Plut. Ant. c. 36. App.

acceperat, & erat in hos olim bene affectus, propter hospitium quod ei cum patre eorum fuerat. Igitur Herodes gnarus rei quum ante urbem diversaretur, prodiit accusatoribus suis obviam, monuitque *sibi parcerent. si enim progrederentur, malum habituros*. At illi contempto Herode quum ad urbem procederent, obvios habuerunt armatos, à quibus interfecti sunt nonnulli, sauciati complures, reliqui conjecti in fugam mœsti abierunt domos. Mox Antonius eos etiam quos habebat in vinculis, occidit; propterea quod *à plebe Hierosolymitana Herodem convitiis exceptum esse* cognoverat. Interea digressa in Ægyptum Cleopatra, M. Antonius resumpta paulisper Imperatoris persona, propter Parthos, qui nunquam satis quieti, tum validius se commovere dicebantur, equites Palmyram misit, oppidi diripiendi gratia, quod *sentire cum Parthis* insimulabatur.

Palmyreni oppidum deserunt. Plutarch. Dio.

XIV. Sed Palmyreni corporibus, rerumque suarum pretiosioribus trans Euphratem trajectis, equitibus vacua ædificia reliquerunt: dispositis pro ripa sagittariis, quo genere plurimum valent, intercluso transitu. Hic conatus Antonii & tyrannorum, quos ubique ei civitatibus Romanus expulerat, ad Parthos fuga, simulque gravissima populis imposita tributa, magnum attulisse momentum putantur, ut citius quàm timeretur, Parthicum bellum erumperet. Sed Antonius neque Fulviæ labores in Italia, neque provinciarum necessitates & pericula moratus, copiis in hyberna distributis, & Saxa Syriæ imposito, in Ægyptum profectus, totum se Cleopatræ & voluptatum turpitudini tradidit.

Antoniani Perusiam eximere conantur obsidioni. Urb. cond. ann 713. Flor. 4. 7. Appian.

XV. Consulum deinde nomen (vis enim penes Triumviros erat) Cn. Domitius M.F. Calvinus iterum, C. Asinius Pollio gesserunt; hic adversus Cæsari, belloque Perusino immixtus, sed pacta cum M. Antonio nondum audebat Cæsar violare. neque referre putabat, penes quem appellatio Consulis esset, quum ipse tanto jam tempore Consulem in obsidione habuisset. Jam asperior quotidie fames, obsessos Perusiæ experiri omnia remedia coëgerat. Idcirco sociorum auxilia ultimis precibus obtestationibusque solicitantes, perfecerunt uti tres duces, qui repererant interea conjungendi copias viam, repulsis qui prohibebant Cæsarianis, Perusiam contenderent. Sed Cæsar *Agrippam & Salvidienum bis occurrere cum validiore exercitu* jussit, quibuscum manus conserere non ausi, ne ab his & prioribus hostibus circumvenirentur, Fulginium occuparunt, passuum septem millia quingentos distans à Perusia castellum.

Perusina fames.

XVI. Ibi circumsessi ab Agrippa, de rebus suis coacto concilio deliberarunt. Pollio Consul, assentiente Ventidio *perrumpendum* censebat: postremo Plancus obtinuit *cautiora* suadens, *ne inter Agrippam & Cæsarem intercepti utrimque caderentur*. Lucius quique cum eo Perusiæ obsidebantur, quum ignium indicio adesse socios intellexissent, cessantibus ignibus à maxima spe ad ultimam desperationem revoluti, victos enim fuisse, suos existimabant, prima vigilia eruperunt, tentatisque locis omnibus, undique repulsi, diluculo se receperunt. Inde subducta ratione corporum & alimentorum, Lucius dimensum præberi servis vetuit: neque transfugere passus est, acribus ubique custodiis positis. Idcirco miseri per urbem & ante muros herbam vellentes, aut frondem agminatim moriebantur. & altissimis specubus injiciebantur cadavera, ne relicta & putrefacta morbos gignerent, cremata rogorum multitudine necessitatem obsessorum proderent hostibus.

XVII. Sed in hoc statu sisti non poterat diu. rursumque rogantibus militibus, ut pugnando potius caderent, annuit Lucius, monens, *aut abstinendum certamine, aut nisi victoribus non revertendum*. Acclamarunt omnes cupide, & ne nox ignaviam aliquorum tegeret, *educi clara luce* postularunt. Igitur omnibus ut ad ultimum conatum summa cura præparatis, cum instrumentis & scalis variæ formæ instructi ante lucem egrediuntur. Aderant & machinæ complendis fossis aptæ, turres plicatiles, unde pontes extrudi in muros solent, & telorum omnis generis magna copia, saxa itidem & crates, quæ palis, circum opera erectis injicerentur. Hæc quum magno militum nisu admoverentur, fossa completa superatoque vallo, ad murum transgressi, suffodere hunc, alii scalis atque turribus admotis transcendere nitebantur: & quum diversis locis hæc fierent propugnantesque clamoribus incertis distraherentur, pontes alicubi in murum injecti sunt, paucisque occisis reliqua multitudo sequebatur. Obsessi eruptionem tentant.

XVIII. Erat plane res obsidentibus in discrimine & metu: sed quia raros admoliri pontes obsessi potuerant, facile occursum est, strenuissimo quoque ad defendenda loca opposito, quæ plurimum urgebantur. Igitur Antoniani defatigati à recentibus, quum etiam latera haberent ictibus exposita, rejecti sunt, scalæque & turres eorum confractæ. Ne tum quidem abstinuerunt pugna, quamquam ex superiore loco impune vulnerarentur, donec Lucius miseretus nimium & inutilem laborem, signum receptui dedit. Sed ne sic quidem eos deseruit animorum obstinatio, quin plausu hostium exsultantium irritati, resumerent scalas, & quamquam irrito incepto, in mortem potius quam prœlium ruerent. Et exorandi fuerunt Imperatori, ut *servare potius vitam, quam prodigere nequidquam vellent*. Sed cum detrimento rejiciuntur.

XIX. Ultimus hic obsessorum conatus fuit, & Cæsar, ne quid tale posthac auderent, sic exercuit suos, ut signo dato cum armis prosilirent in muros. id quoque spectaculum desperationis implevit Antonianos, & quia mœrore lentescebat disciplina, remissius mœnia custodiebantur; pluresque transfugiebant ad Cæsarem non gregarii modo, sed & tribuni præfectique. Atque hos postquam *clementer acceptos à Cæsare* vulgatum est, omnesque reliqui spem parem conceperunt. Lucius timens, ne si pervicacior esse vellet, hosti dederetur, legatos de pace misit. Cæsar ex duobus generibus constare Lucii copias sciens, ut dissociaret animos, *veteranis se veniam dare* dixit *in gratiam Antonii*: *reliquos suam in potestatem dedi velle*. Hæc in commune tribus legatis. mox uni seorsim C. Furnio, *cæteris quoque parcere velle* ostendit, *solis exceptis qui proprias secum inimicitias exercerent*. L. Antonius pacem petit per legatos.

XX. At hi suspectum habentes cum Furnio arcanum sermonem, hunc quidem exceperunt conviciis; à Lucio postularunt, *ut aut paribus conditionibus pacis amplecteretur omnes, qui pari studio bellassent pro patria; aut arma universi ad extremum usque spiritum retinerent*. Lucius reveritus pari secum dignitate viros, laudavit eorum sententiam. & *quando neminem haberet aptiorem, se dixit ad Cæsarem ire*. profectusque est statim sine Feciali; cursu præcedentibus qui rem Cæsari significarent. Atque ille ad hoc nuncium properabat occurrere venienti. jamque in conspectu erant cum amicis & Imperatoriis sagulis; quum dimissis omnibus Lucius duos tantum lictores secum habens processit, hoc ipso de- Mox ipse ad Cæsarem proficiscitur.

demonstrans animi sui propositum, intellexitque Cæsar, & Lucium imitatus, ostendere signum mox coalituræ benevolentiæ voluit: & festinante Lucio, ut intra vallum colloquerentur, egressus est Cæsar. ut sic quoque liberum esset Lucio, quid capere consilii vellet.

Ejus oratio.

XXI. Tum, ut est relatum in commentarios, Lucius prior ita cœpit: *siquidem cum externo mihi certamen fuisset, & vinci turpe putarem Cæsar, & turpius victum confiteri; eamque ignominiam exirem eadem via, qua multis egregiis viris, virtutem Fortuna oppressam asserentibus placuit. Nunc quia cum cive æqualis dignitatis contentio fuit, expertus quæ potui pro patria, tali viro lubens cedo. Nec tamen hæc dicta sic accipias, quasi victori, in spem humanioris clementiæ adblandiar. non issem huc sine Feciali, si pro me essem solicitus: aliis pacem postulo, quam utique concessurus es, ubi nec iniquam petitionem meam, neque rationibus tuis alienam cognoveris. Nam ut certius omnia dispicias, separari caussas oportet; ut in me omnem effundas iram, quem horum omnium auctorem intelliges; his ignoscas, qui decepti falsique, alia quam penitus sentiebam præferentem, in fratris Marci gratiam sequuti sunt.*

Reipublicæ caussa se arma sumpsisse.

XXII. *Quod si forte quædam liberius dixero, licentiæ ferociæque imputare noli. non conveniunt ea temporibus meis. ea tantum dicam ex animi mei sententia, quæ dissimulari nequibunt. Ego bellum tibi feci Cæsar, non ut oppresso succederem in principatu, sed ut restituerem Rempublicam Senatui, cujus sub hac Triumvirali potestate, jus atque decus omne accisum atque sublatum est injuria. hoc enim ipsi quoque & sensistis olim & prætulistis, legitimum hunc magistratum non esse fassi, necessarium appellantes, donec Cassii Brutique irreconciliabilis factio tolleretur. Ideo neque perpetuum esse, sed quinquennalem voluistis. Ergo itaque oppressis partium ducibus, reliquiarum, si tamen ullæ sunt reliquiæ, non contra Rempublicam, sed pro sua incolumitate manentibus armis, sed cessuris simul atque timere sibi à vobis desierint; tempus esse judicavi, ut cessantibus aliquando extraordinariis imperiis, patrius mos civitati, legibusque & magistratibus potestas sua redderetur.*

Quam et fratri præposuerit.
Cic. Philipp. 2. 28.
Plut. Ant. c. 1.
Appianus. lib. 5. Civil.

XXIII. *Neque vero majorem esse ducendam fratris quam Reipublicæ rationem existimavi; fore persuasus, ut ei quoque quum venisset, tam justa & gloriosa probarentur, & quia mihi magistratus nomen profuturum ad efficienda cœpta credebam, dimittere hanc opportunitatem nolui. Quod si tibi res ea cordi fuisset, penes te esset tanti operis cœpti perfectique gloria. quia vero tibi persuaderi nequitum est; ego Urbe per vim occupata hoc affectavi decus, instinctus ut opinor generosa cogitatione, nihil esse quod pro Republica moliri vel cum discrimine non oporteat & Antonium & Consulem, & progeniem ejus Herculis, qui unus omnium laboriosissime contra injustas dominationes dimicavit. Hæc & vera belli hujus caussa, si quid mihi credis, & sola est. Nihil hic me frater, nihil aut Manius movit, aut Fulvia: ne divisio quidem agrorum, & pulsi possessionibus suis innocentes. nam & me auctore coloniæ fraterni militis deductæ sunt.*

Non igitur se debere odio esse Cæsari.

XXIV. *Tu videri caussam eam armorum voluisti, ut veteranos tibi conjungeres, quorum præmia per me vocari in discrimen arguebas. Hoc tibi vafrumen-*

tum utile ad victoriam fuit; dum è re tua erat, ut milites tui, me tanquam hostem infensissimum odissent. At nunc parta victoria, non est ut in me hostili sis animo, nisi & patriam oderis, nam pro hujus libertate facta fuisse à me omnia reperies. Atque hæc ille ego dico, qui non nesciam in tua nunc potestate esse; unde quid de te judicaverim apparet, quidque nunc judicem, solus ad te veniens. Sed de me ipso hactenus. quod autem amicos atque adeo totum exercitum attinet, nisi consilium à me profectum pro suspecto respuis, magnopere tibi sim auctor, ne hac caussa cuiquam nimium irascaris. etiam tuos offenderis, si adeo implacabilia doceas esse debere civium odia, ut ignosci victis non oporteat: periculosum est homini, quum sit instabili Fortunæ obnoxius, sola victoria tutum vivere. Sin vero me adhuc hostem esse, & talium consiliis minime credendum putas, non me piget precibus abs te contendere, ne meam sive culpam sive fortunam amicis meis fraudi esse sinas: sed à me potius expetas pœnam, qui horum omnium omnibus auctor extiti. Atque hæc ut serio dici constet, illis absentibus agere tecum volui: ne mihi potius ab illorum deprecationibus, quærere præsidium viderer.

XXV. Ad hæc Cæsar; *Ut ego te sine Feciali vidi descendere L. Antoni, festinavi ut ante castra mea occurrerem, ne locus tibi necessitatem imposuisse videretur dicendi faciendive quæ nolles. Postquam autem meam in potestatem te tradidisti, quod est eorum qui se peccasse confitentur; nihil necessum est refellere, quæ mihi falso quidem, sed speciose objecisti. Ceterum sicut ab initio me conatus es lædere, ita lædis etiam nocisque in præsentia. quippe si conditiones voluisses, erat tibi cum irato & victore paciscendum: nunc quando conditionibus omissis meæ fidei permittis omnia, quem armis non potuisti, pudore constringis, ut nec irarum amplius possim esse memor, nec uti potestate, quam, si pactiones intervenissent, necessario eras concessurus.* Cæsaris responsio.

XXVI. *Jam vero me cogis oblitum eorum quæ commeruisti, unum tantummodo respicere, quid me deceat. hanc enim partem præfero tam deorum, quam mea caussa. sed & propter te, L. Antoni, faciam: operamque dabo, ne sic de me judicasse pœniteat.* His ultro citroque dictis, *Lucii magnanimitatem & prudentiam admiratus Cæsar esse* dicitur; *vicissimque Cæsaris moderationem, & brevitatem sermonis in adolescente trium & viginti annorum admirationi fuisse Lucio.* cæteri vero facientes ex vultu utriusque conjecturam, rem commode transactam esse, jam tum fiduciam salutis suæ gaudiumque perceperunt. Oblivionem injuriarum pollicetur. Liv. Epit. App.

XXVII. Hoc maxime modo bellum Perusinum post acrem obsidionem, & multas inclusorum eruptiones, finitum est: fame coacto ad deditionem Lucio. Sed statim à colloquio missi ab Lucio tribuni venerunt ad Cæsarem, tesseram petentes, militumque suorum numerum referentes. qui postea quoque mos obtinuit, ut qui quotidie signum petebant à principe, descriptum simul exhiberent numerũ eorum, qui tum sub signis essent. Cæsar data tessera, jussit eos *excubias adhuc agere solito more*, ne sub noctem intromissis in oppidum victoribus, aliquid præter animi sui sententiam gereretur. Orta luce Cæsar quidem sacrificavit. at Lucius eduxit exercitum cum armis, sed obvolutis & intectis iter facientium more. ubi non longe abfuerunt à Cæsare, *Imperatorem* salutarunt eminus, inde quibus erant jussi locis per legiones constitere. Belli Perusini finis. Liv. Epit. Dio. lib. 48. App. Plutarch. Lucullo c. 58.

Cæsariani milites pro Antonianis deprecantur.

XXVIII. Cæsar finito sacrificio laureatus conscendit tribunal, jussitque *arma ponere* Antonianis, postquam id factum est, veteranos (nam à tyronibus secreverat) accivit, ut tanquam ingratos castigaret atque perterrefaceret. At Cæsariani milites, sive subornati ab Imperatore, ut sæpe, sive veterum commilitonum tempore permoti, ad complexum illorum festinabant, orantes pro his Cæsarem irrequietis vocibus, neque discedentes ab amplexu eorum. donec Cæsar ægre sedato clamore conversus ad suos, *Meruistis*, ait, *commilitones ut vobis negem nihil. At ego tyrones quidem coactos militasse Lucio censebam, hos autem qui sæpe nobiscum militaverant, & nunc à nobis servantur, cupiebam interrogare, qua igitur nostra injuria, qua offensa, aut qua saltem spe uberioris apud alios militiæ, contra me vos & sua ipsi commoda pugnaverint? quidquid enim sudatum est hactenus, ecquo alio fine factum, nisi ut agri veteranis darentur, cujus fructus fiebant & ipsi participes? Igitur si conceditis, nunc quoque eos interrogabo.*

Cæsar illis ignoscit.

XXIX. Deprecantibus illis, *fiat igitur*, inquit, *quod petitis. abeant vestro patrocinio securi, & hanc etiam objurgationem lucrentur; sed hac conditione ut vobiscum in posterum consentiant.* Tum vero utrimque voces & clamores promiscui insonuerunt, laudantium Cæsarem, agentiumque gratias. atque ille quibusdam petentibus concessit, *ut quos quisque vellet exciperet hospitio: reliquam multitudinem quo loco primum constiterant sub pellibus agere jussit, donec hyberna eis & qui deducerent assignarentur. Adesse mox Lucium cæterosque* jussit, pro tribunali sedens. descenderuntque Senatores & Equites multi, præsentem fortunam habitu vultuque præferentes. quibus egressis præsidium Cæsaris Perusiam introductum est. Lucium Cæsar secum habuit: cæteros centuriones partiti sunt, custodes futuri hospitū specie, ut erant edocti ab Imperatore.

In Perusinos immitior. Vel. 2. 74. 4. Dio. lib. 48. App.

XXX. Perusinis è muro deprecantibus concessum ut egrederentur, præter decuriones, venientibusque data venia. decuriones in custodiam dati paulo post, ut militum odiis satisfieret, supplicium pertulerunt, uno excepto L. Æmilio, quod judex Romæ, quum percussores Cæsaris postularentur, atrum calculum palam tulerat, cæterosque fuerat ad condemnandum reos cohortatus. Oppidum diripiendum dare militi voluerat Cæsar; sed princeps civitatis Cestius, qui mentis haud omnino sanæ *Macedonicum* se appellabat, quod olim ea in provincia militasset; subjecit ignem ædibus suis, seque transfixum gladio in flammam intulit. tum ventorum vi dilatum incendium, omnem Perusiam hausit, excepta tantum æde Vulcani. Junonis signum, quam Etrusci præ cæteris numinibus consueverant colere, quum intactum mansisset ignibus, Cæsar Romam transferendum curavit, somnio monitus: concessitque volentibus instaurare oppidum: agri tamen spatium intra passus mille restrictum est.

Cæsaris crudelitas. Appian. Propert. 2. 1. Justin 20. 1. 11. Liv. Epitom. Sueton. Aug. 15. & Dio. Senec. de Clement. 1. 11. 1.

XXXI. Qui deinde has reliquias incoluerunt, pro Junone Vulcanum adoptarunt tutelare numen. Hic tum exitus Perusiæ fuit, veteris urbis, sive Lydi eam novi tum adhuc Italiæ inquilini, sive ut est relatum ab aliis, Achæi condiderunt. Proxima deinde die Cæsar qui jam reconciliatus erat Antonio, cæteris etiam omnibus ignovit, Nec ideo minus trucidati sunt plurimi nobiles & egregii viri, quum excusare se conantibus una voce responderet Cæsar, *moriendum esse*. Sic & Ti. Canucius, qui Tribunus plebis caussam Cæsaris plurimum adjuverat; & Flavius quidam, & Clodius Bithynicus perierunt; & alii tanto numero, ut *tre-*

centos, aut etiam quadringentos utriusque ordinis, delectos è dedititiis, Idibus Martiis, ad aram D. Julio exstructam more victimarum immolatos ferant. Cæsar *ad hac cogi ab exercitu* querebatur. nec ideo persuasit: quin fuerunt qui tradetent, *ab ipso hoc conflatum bellum esse data opera, ut æmuli atque inimici latentes, copia ducis se offerente nudarent animos, vincique & facultatibus exui possent: unde promissa veteranis præmia conficerentur*.

XXXII. Sic Perusina fames, quæ mox propter summum exempli horrorem velut proverbio jactari cœpit, totam Italiam formidolosissimo bello liberavit. Maximæ enim vires Antonianorum fuerant; C. Asinius, L. Plancus, P. Ventidius, P. Canidius, Crassus, Ateius, aliique duces tredecim exercitus ducebant, & equitum sex millia quingentos. Hi plerique omnes Lucii casu exterriti ad mare descenderunt, Brundisium, aut Ravennam, aut Tarentum petentes: atque inde pars ad Pompejum Murcumque & Ahenobarbum se contulit; alii transierunt ad M. Antonium. Insequebantur Cæsariani pacem offerentes, & contumacibus infesti. Sed nihil efficere memorabile potuerunt, nisi quod Agrippa duas legiones ad se transduxit, quas Plancus Cameriæ reliquerat. Atque idem Plancus reliquo etiam exercitu ignaviter deserto, Fulviæ eum liberis fugienti se adjunxit comitem; atque illa cum tribus millibus equitum, quos ei duces præsidii caussa addiderant, Puteolos & inde Brundisium contendit, cum navibus longis quinque, ad hoc è Macedonia acceitis, ad virum trajectura. Reliquorum nonnulli adjunxerunt se P. Ventidio. Sed Asinius Pollio qui cum septem legionibus Venetiam diu retinuerat Antonio, magnasque res circa Altinum gesserat, dum Antonium petit, Domitium Ahenobarbum fide data transduxit ad partes.

Antoniani fugiunt ex Italia. Lucan.1.41. App. Annal. Pigh. 713. Dio. Velleius. 2. 76.2.

XXXIII. Scripseruntque ambo ad Antonium, eique tanquam mox adfuturo, excensiones & commeatus providebant. Sextus quoque Pompejus, per Iuliam Antonii matrem, quam in Sicilia comiter exceperat, de amicitia cum eo agere cœpit. Inter hæc Cæsar reliqua Italiæ quæ præsidiis adversariorum occupata fuerant, armis aut voluntate defensorum recepit. Nec tacenda Liviæ mox Augustæ fortuna, magnum habens & utile mortalibus exemplum mutabilitatis. Ti. Claudius Nero vir Prætorius & Pontifex, cum deditione à cæteris Perusiæ facta, solus in partibus perstitisset, Præneste primum, deinde Neapolim evaserat. Ibi frustra professus patrocinium eorum, qui agros amiserant in Campania, servos etiam vocare conatus ad pileum, adventu Cæsaris in Siciliam fugit.

Liviæ fortuna. App. Dio. Suet. Tib. c. 4. Vell. 2.75.1.

XXXIV. In ea trepidatione Tiberius qui post imperavit, cum vix bimulus, pæne vagitu suo parentum fugam prodidit: quum ad vitandum occursum militis, matris Liviæ sinu, & quidem gravidæ, uno tantum per itinerum devia comitante profugos, ad navigium deportatur. Nec diu manere apud Pompeium juvenis superbus potuit; non statim in conspectum ejus admissus, & mox prohibitus fascibus, quos ultra legitimum tempus retinebat. Igitur ad Antonium profecturus, in Achaiam transmisit, commendavitque suos Lacedæmoniis publice, quod in tutela Claudiorum ea civitas erat. Sed inde digredientem nocturno itinere, flamma repente exorta è sylvis, cùm omni comitatu ita circumdedit, ut Liviæ vestis & comæ amburerentur. inter fugam Neronis à Neapoli, C. Velleius, avus historici, qui ante Bruti, mox Neronis præfectus fabrûm fuerat, senile corpus, quod comitari abeuntes cupientem tardabat, gladio transadegit.

Et grave periculum. Velleius. Sueton. Dio.

Cæsaris potentia crescit. Appian. Dio. Liv. Epitom.

XXXV. Tota jam Italia Cæsaris erat: igitur proxima ei cura fuit occupandarum legionum, quæ sub Alpibus multæ Caleno duce castra habebant. ut siquidem in amicitia maneret Antonius, illi servarentur; sin vero, luculenta pars virium detraheretur inimico. Dispicientem occasiones Fortuna adjuvit, moriente sub hoc tempus Caleno. neque distulit Cæsar adire exercitum, potitusque voto, Fufio adolescente per metum tradente protinus omnia, Galliam etiam & Hispaniam adjunxit, quæ attributæ Antonio fuerant: atque ita simul undecim legionibus & amplissimis provinciis in potestatem citra sanguinem acceptis, ubique suæ factionis homines, amotis Antonianis præfecit, hisque gestis in Urbem triumphali habitu invectus est, ubi tum resumpta veste, quam sine Senatusconsulto, plebe cogente posuerant Patres, festi dies agebantur. Tum ei *corona laurea decreta*; nec in præsens tantummodo, *sed uti toties uteretur quoties aliquis alius triumpharet*.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXVII. LIVIANI.
L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

PARTHI Labieno, qui Pompejanarum partium fuerat, duce, in Syriam irruperunt: victoque Decidio Saxa, M. Antonii legato, universam eam Provinciam occupaverunt. M. Antonius quum ad bellum contra Cæsarem gerundum incitaretur, uxore Fulvia dimissa, ne concordia ducum obstaret; pace facta cum Cæsare, sororem ejus Octaviam in matrimonium duxit. Q. Salvidienum consilia nefaria contra Cæsarem molitum, indicio suo protraxit, isque damnatus mortem sibi conscivit. P. Ventidius, Antonii legatus, Parthos prælio victos Syria expulit; Labieno eorum duce occiso. Quum vicinus Italiæ hostis Sex. Pompejus Siciliam teneret, & commercium annonæ impediret, cum eo postulatam pacem Cæsar & Antonius fecerunt, ita ut Siciliam Provinciam haberet. Præterea motus Africæ & bella gesta continet.

Antonius per Asiam Athenas venit in Italiam transiturus. Plutarch. Ant. cap. 40. Dio. lib. 48. App. Parthicis & lib. 5. Civil. Liv. Epitom.

INTER hæc Antonius hyeme apud Cleopatram turpiter acta, cum rerum istarum, cum Parthicorum motuum nunciis ægre excitus, Tyrum navigavit, adversus Parthos inde ducturus. Sed lamentabilibus Fulviæ literis, in quibus apparebant frequentes lachrumarum notæ, revocatus ad domesticas curas, & jam omnia circum occupata ab hoste cernens, per Cyprium Rhodiumque mare in Asiam venit. Ibi cognito Perusini belli exitu, *fratris* accusavit *insolentiam*

& Ful-

& Fulviæ, sed ante omnes Manii: hos enim caussam armis præbuisse qui veniebant ex Italia confirmabant. Igitur uxorem Athenis occurrentem objurgavit graviter, & iturus in Italiam, ne obstaret concordiæ, dimisit Sicyone ægram animo & corpore, nequidem inter discedendum invisere curans. Cum Pompejanis autem legatis, qui matrem Juliam adduxerant, L. Libone socero Pompeji, Saturninoque & aliis amicitiam adversus Cæsarem conjungere cupientibus, ita transegit, ut *gratias pro deducta matre* ageret, *relaturumque* polliceretur: *cæterum aut usurum se auxilio Pompeji, si bellandum sit adversus Cæsarem; aut eum Cæsari reconciliaturum esse.*

II. His nunciatis Cæsarem magna & anceps cura distringebat, consensui duorum imparem, & utro potius amico, utro hoste uteretur, ambigentem. Athenis fuisse cum Antonio Pompejanos noverat: quid esset conventum nesciebat. interim abutebatur eo colloquio ad invidiam Antonii, *hoc nimirum agi; ut pulsus novis colonis, Pompejus veteresque possessores reducantur.* & credebant hoc veterani, quia plurimi profugorum ad Pompejum concesserant. Sed nec incitari ideo contra Antonium poterant, tantum ei studiorum, tantumque existimationis res Philippensi bello gestæ pepererant. Summa vero rationum Cæsaris in eo vertebatur, ut pedestri exercitu egregie instructus, maritimas vires nullas haberet. Numero legionum, erant enim amplius quadraginta, simul Antonium & Pompejum & Ænobarbum superabat: sed adversum naves adversariorum quingentas neque classem habebat, neque spatium comparandæ: quod illi instructi paratiq; ex vicino Italiam infestare, & ad extremam inopiam adigere poterant. Jonium quidem mare nuper avectus ad Antonium Domitius aperuerat; ut melius bello peti Pompejus posset. cæterum hic multas ob caussas videbatur potior, ut præ Antonio futurus usui, majoris etiam quam ille fidei haberetur.

Ea res Cæsari curam injicit multiplicem.

III. His ita expensis, quum dimissa Clodia copia ei conditionum esset, ad Mæcenatem scripsit, *uti sororem sibi Libonis ambiret Scriboniam*; per quam fœderis cum Pompejo feriendi, simul rebus suis expedire censuisset, occasionem captabat: quamquam ea mulier ætate provectior duos antea Consulares maritos, & ex P. Scipione liberos habuisset. Nec cunctanter accipiente conditionem Libone, literasque Romam ad amicos dante, matrimonium contractum est. Neque tamen pax inter hos est inita, dum Cæsar omnia concedere non potest; multa remittere Pompejus non vult, cum incremento potentiæ quotidie factus elatior. Nam & alii multi accesserant partibus, & Statius Murcus ei luculenta adducta classe duplicaverat vires.

Atque ille Scriboniam ducit. Suet. Aug. c. 62. Propert. fin. lib. 4. Appian. Dio. Vell. 2. 74. 3.

IV. Ad hæc quotidianis ex Italia transfugiis, etiam servorum, augebatur. tam enim transibatur frequenter, ut etiam Vestales inter sacra conciperent votum, *si finis aufugiendi factus esset*. Idcirco M. Vipsanium Agrippam, principem amicorum, *cum Pompejo bellum gerere* Cæsar jussit. Sed dum Agrippa ludos Apollinares curat, erat enim tum Prætor, in Italiam Pompejus transiit, magnaque ejus parte vastata, sub adventum Agrippæ se recepit, præsidiis per opportuna loca relictis. Neque vero citius occurrere potuerat Agrippa, ludis edendis populum, qui mire his voluptatibus afficiebatur, Cæsari conciliare studens. Igitur & novi generis spectacula sunt edita, & translatitia solito magnificentius. Circenses quidem biduo continuo. Sed & Trojam pueri nobiles luserunt; & confectores

Pompejus Italiam vastat. Suet. Aug. l. b. 43. Dio. Appian. Liv. Epitom.

ferarum in Circo ex Equestri ordine producti sunt. Inter has turbas Lepidus auctoritatem suam ægre passus senescere, in Africam à Cæsare missus est, sex additis legionibus, quæ nuper ab Antonianis partibus avulsæ,, parum certæ fidei esse videbantur. Et habebat majoris auctoritatis duce opus Africa, Romanæ discordiæ inter diversos duces pœnas dans, & variante partium fortuna, semper præda victoris. T. Sestius nuper ex provincia veteri repulsus, quum non aliam cladis esse caussam opinaretur, quam quod Caput Tauri secum non habuisset, novam expeditionem adornabat; quum à Cornificianis præventus est, irrumpentibus in Numidiam & obsidente Cirtam Lælio, dum Quæstor Cornificii Ventidium Sextium equestribus prœliis superatum continet. Sed Arabionis & Sittianorum auxiliis Sextius adjutus, deduxit in æquum copias, pugnaque commissa Ventidium occidit, fugientesque duce amisso milites insequutus, plurimos interfecit cepitve. Hunc ad nuncium Lælius obsidione Cirtæ relicta ad Cornificium rediit. Nec distulit insequi Sextius, & ad ipsam ubi Cornificius agebat Uticam profectus, licet minores habebat copias, in propinquo castra posuit.

Cornificius occiditur. Dio. Appian. Eusebius.

V. Tum missus prolpeculatum Lælius, cum Arabione equestri prœlio concurrit: & quia Sextius eum expeditis peditibus à latere se ostenderat, receptui timens ille, propinquum tumulum occupavit. Arabio cæsis quos consequi potuerat, circumfuso equite collem obsidere instituit. Sed Cornificius hoc agi videns, cum majore parte copiarum Lælio subventurus, à tergo instantem Sextium habuit, à quo coactus signa convertere, dedit Arabioni spatium, ut per homines inaccessa aliis loca superare solitos, aditum in castra Cornificii clam reperiret. Igitur hoste conspecto Roscius, præsidio castrorum præfectus, militi cuidam se occidendum præbuit. At ignarus rei Cornificius, dum ad Lælium perrumpere nititur, desertus à suis, quos sæpe objurgans *galeatos lepores* appellaverat; equitum Arabionis incursu oppressus est. quod ubi ex loco superiore conspexit Lælius, ipse quoque sua manu mortem invenit. Ducibus amissis copiæ diffluxerunt: qui proscriptorum apud Cornificium fuerant, in Siciliam, aut quo quisque potuit, se receperunt. Sextius victor Arabionem & Sittianos donavit magnifice, oppidis in fidem Triumvirorum acceptis omnibus ignovit: utramque provinciam obtinuit: donec Cæsar ex pacto cum collegis imperi m Africæ Numidiæque nactus, C. Fulvium Fangonem accipere ab Sextio provincias & exercitum jussit.

Sextius Fangoni bellum infert. Appian. 1. 10. Cic. ad Attic. 14. 19.

VI. Exinde quum alia pactione Cæsaris & Antonii, Numidiam Cæsar, Antonius Africam accepissent, scripsit ad Sextium Fulvia, *ut provinciam Antonii nomine recuperaret.* nam obtentu hyemis adhuc moratus in Africa Sextius, novarum rerum occasionem exspectaverat. Igitur nolenti cedere Fangoni, bellum intulit, veteranorum contracta manu, & Regulorum auxiliis. Mox & ex ipsa provincia multi mortales ad eum concesserunt, Fangonis odio, qui ex manipulari, Cæsaris Dictatoris victoria, factus inter alios de genere hoc Senator, præsentem potentiam parum prudenter exercebat. Sed & Numidia se rebus his auditis concusserat; Idcirco reversus in eam Fango, Cirtenses à quibus spernebatur, itemque Arabionem negantem auxilia, plurimis adfecit damnis. hunc etiam postremo ejecit finibus suis, & quum ad Sextium se recepisset, dedi postulavit. Hæc nova his bellandi exstitit caussa. Sextio recusante supplicem dedere, ir-

rupit in Africam Fango, levibusque prœliis inferior, in Numidiam recedendo Sextium attraxit; Arabionis præcipue equitibus confisum. Sed ubi Sextius insimulatum proditionis Arabionem dolo sustulit, equites ejus, pars alio, multi ad Fangonem se contulerunt.

VII. Unde viribus exæquatis, quum invicem metuerent, *cum Arabione sublatam irarum caussam*, prætexentes, amicitiam pepigerunt, sed minime fidam ac durabilem. Quippe Fango securiorem inde Sextium factum putans, denuo transcendit in Africam: & quum equitatu Numidico Fangonis superiores partes essent, Sextium Romanæ legiones præstarent invictum; accidit, ut commisso prœlio alterum cornu utrimque pelleretur: victores non animadverso suorum casu, castra adversariorum caperent. Ubi quid actum foret constitit, paribus demum animis congressi prœlium instaurarunt. Sed pulsus in montes Fango, quum noctu bubalorum transcurrentium sonitum audisset, equitatum hostium esse, & se prodi ratus, gladio se ipse transfixit. Numidæ lubentes sub potestatem Sextii reverterunt, excepta Zama, quæ perdomanda fame fuit. His actis Lepidus in Africam adveniens utramque provinciam obtinuit, concedente Sextio, tamquam honoris Lepidi caussa, quod contra validiorem tueri se posse desperabat. Atque is quum Romam redisset, mox inter suffectos Consularem tenuit locum.

Fango sibi consciscit necem. App. Dio. Porphyr. ad Horat. Carm. I. 4.

VIII. Ablegato per speciem imperii Lepido, ut etiam L. Antonium removeret, accitum his ferme verbis alloquutus Cæsar est: *Ego te quidem, L. Antoni, pietatis nomine laudo, qui in fraterna culpa tuum esse crimen tuumque periculum voluisti, ceterum gratum erga beneficia mea animum desidero: quando ne manifesta quidem fratris cum Sexto conspiratione quidquam sustines confiteri. Ego vero tibi credens extincto Caleno, ne sine duce exercitus forent, per amicos meos servabam Marco: nunc vero deprehensis ejus consiliis, mea volo esse omnia: tibi permitto, ut ad fratrem sine fraude transeas.* Ad hæc Lucius, qualia prius prætulerat: *potentia fratris abuti ad tollendum Triumviratum voluisse. eumdem adhuc animum durare, & si regressus frater Rempublicam tuendam suscipiat, clam palamve ad eum abiturum, quamquam habere maximum Cæsaris beneficium non abnuat. sin vero fratrem etiam sentiat, non contra dominationem, sed dominationis socios tendere, tum se Cæsari adfuturum contra fratrem: quamdiu ei meliorem manere mentem putarit. Porro Rempublicam ante omnem & cognationem & gratiam posituram esse.*

Cæsar Lepidum & L. Antonium per speciem honoris amovet. Appian.

IX. Cæsar non indelectatus hoc sermone, *contra fratrem fratris opera negavit usurum, ne si vellet quidem sequi, sed universam Hispaniam, cum exercitibus ei crediturum esse: ut pro legatis habeat, qui tum sint in Hispania, Sex. Peducæum, L. Carinatem.* Hoc nimirum nomine custodes L. Antonio addebantur. Dum ita diversis locis Romanæ vires collidûntur, Parthi cum maximis copiis in Syriam & e Syria in Asiam irruperunt. quod bellum hoc maxime modo conflatum atque commissum est. Crassiana expeditione primum irritati Parthi, mox elati victoria, semper deinceps eo animo fuerunt, ut & auderent bellare cum Romanis & cuperent. Sed, ut fit, subinde intervenientibus moris, in id tempus dilata res est, quo post Philippense bellum Antonius, cogendis ubique pecuniis, maximopere provincias alienasse videbatur; eo quidem provecta Aradiorum audacia, ut Curtium Salassum cum quatuor cohortibus exigendę pecunię caussa missum, vivum combusserent.

Parthi in Syria & Asia. Florus 3.9 3. Dio.

Ducibus Labieno Pacoro Barzapharne. Florus. Dio. Vell. 2. 78. 1. Ioseph. Antiq. 14. 23. Liv. Epitom. Appian. Parthich. & Syriacis. Dio.

X. Forte T. Labienus T. F. ad solicitanda Parthorum auxilia missus à Bruto, post ejus interitum *occasionem* ostentare non desinebat, *Antonio apud Cleopatram deside, Cæsare Pompejoq; & quidquid armis validum apud Romanos usquam esset, mutuose atterentibus, se gnarum opum quantæ cuiq; civitati essent, gnarum animorum, si copiarum imperium sibi credatur, omnino relaturum Regi pro beneficiis gratiam*. His permotus Orodes, exercitum Labieno maximum, cum filio Pacoro & purpurato Barzapharne attribuit. Cum his irruptione in Syriam facta pervenit Apameam, & ab oppugnatione oppidi repulsus, præsidia quæ passim per agrum erant disposita, nullo negotio in deditionem accepit. Erant enim è Cassianis militibus, familiariter noti Labieno, quos suo sacramento adactos custodiendæ Syriæ, quod adsueti his regionibus videbantur, Antonius reliquerat. tamque pronus in has partes omnium animus fuit, ut solus è tanto numero Saxa, legati frater & Quæstor, ejus consilii expers maneret. Igitur Decidius Saxa legatus, ad defendendam provinciam quantis poterat copiis properans, quum in se Labienum abstraxisset, castra inter Antiochiam & Apameam posuit. Sed Labienus frequentes intra ejus vallum libellos jaciebat, *coactam & probrosam militiam cum meliore permutare commilitonum exemplo* jubens.

Syria Parthorum facta, præter Tyrum. Flor. 3. 9. 4. Acron. in Horat. Carm. 3. 6. Liv. Epitom. Joseph. de bello Jud. 1. 23. & Antiq. 14.

XI. Nec ausus militi confidere Decidius, servare potius exercitum longius abductum statuit, quam hunc simul & provinciam amittere. Sed equitatu Parthico inhærente tergis abeuntium, prœlium committere coactus, magno suorum numero amisso Antiochiam perfugit. Labienus, auctoritatem addente victoria, jam sine certamine recepit Apameam, cunctis occubuisse Saxam credentibus. Inde profectus Antiochiam, hanc quoque fuga Romanorum desertam cepit. adsequutusque Saxam in Ciliciam properantem, eo desperationis adduxit, ut sibi manum inferret, ne amisso exercitu vivus veniret in hostium potestatem. Hinc universa Syria Parthorum facta, præter Tyrum, quæ portas Pacoro clausit: quia valido præsidio nuper eam Antonius firmaverat: eodemque magna manus ex Syria confluxerat Parthicum imperium recusantium. Ab his contra pedestres hostium copias, classem enim non habebant, haud ægre defensa est. Ex Syria Pacorus in Palæstinam transiit, accitus à Lysania, qui Ptolemæo Mennæo genitus paternam ditionem obtinebat.

Antigonus Judæus ope Parthorum Hyrcanum oppugnat. Hegesippus 1. 29. Ioseph. Antiq. Iudaic. et de bello Iudaic.

XII. Hic *Antigonum Judæum mille talenta, cum quingentis mulieribus daturum Parthis* sua fide spoponderat, *si dejecto Hyrcano in Regnum ille restitueretur*. Igitur *Barzapharne per mediterranea loca* jusso *incedere*, secundum litus Pacorus ducebat, obiter Sidonios recipiens & Ptolemaidem, sponte se dedentibus oppidis. Inde, quoniam ipse nondum perpacatis Syriæ rebus attinebatur, quemdam ex Regiis pincernis sibi cognominem, attributa manu equitum misit, speculatum res Judaicas, simul auxilio futurus Antigono quum occasio adfuisset. His in monte Carmelo prædas agentibus accessit magna Judæorum multitudo; ita ut juxta Drymum occurrentes sibi hostes vinceret Antigonus, & cum fugientibus Hierosolymam penetraret. In ipsam quoq; urbem introituri, & aggregantibus sese qui factionis Antigoni olim fuerant, Regia petita. Sed Herode & Phasaelo magnas cõtra copias educentibus in ipso foro pugnatum; repulsisque in templum adversariis, victor Herodes viros sexaginta in proximis ædificiis, ad prohibenda subita eruptionum collocavit. At hi à populo fratribus infenso cum ipsis domibus

cremati sunt: vicissimque multi de populo quotidianis in urbe prœliis, in vindictam horum interempti.

XIII. Quum deinde Pentecoste venisset, multi ex tota Judæa convenerunt armati ferme: Phasaëlo & Herode, cum præsidio non ita magno Regiam custodientibus. Erumpere tamen ausus Herodes, cum multis hominum sed inconditorum millibus ita conflixit, ut adjuvante etiam Phasaëlo, multis desideratis, pars in urbem, alii in Templum, nonnulli etiam in vallum, quod extra urbem erat, compellerentur. Inter hæc rogatu Antigoni Pacorus dux cum quingentis equitibus Hierosolymam ingressus, specie componendorum motuum, insidias Hyrcano struebat: effecitque ut adsumpto Phasaëlo ad Barzapharnem proficisceretur: eosq; deduxit ipse, relictis apud Herodem ducentis equitibus, & præterea decem ex ingenuorum numero, minuendæ suspicionis caussa. Ut in Galilæam ventum, populares in defectione & armis esse viderunt. à Barzapharne initio accepti donatique liberaliter, mox senserunt insidias; & quamquam abiturus ad Pacorum Satrapa *falsò suspectum se* juraverat, statim digresso illo vincti sunt. Herodes quum & ille caperetur, cum Regiis mulieribus effugit in castellum Massada, ubi postmodum Regiam condidit, oppidumque Herodiam: atque relictis ibi mulieribus & præsidio, Petram Arabiæ profectus est.

Quibus Herodes repugnat. Joseph. de bello Judaic. & Antiq. Jud. Hegesippus.

XIV. Interim Hierosolymis Parthi pecunias profugorum deprædabantur, Hyrcani tamen thesauro parcentes: erant autem haud amplius trecenta talenta. Sed minor spe præda fuit, quia diffisus Parthicæ fidei Herodes ceterique, preciosissima rerum dudum in Idumæam præmiserant. Igitur ne agro quidem abstinentes Parthi, multa maleficia intulerunt, & Marissam, populosum oppidum, devastarunt penitus. Antigono deinde Regi declarato Phasaëlum & Hyrcanum vinctos tradiderunt: atque ille, tanta est ambitionis rabies! aures Hyrcani mordicus abstulit; ne iterum Sacerdotio, quod integris tantummodo lex permittebat, fungi posset. Phasaëlus ne arbitrio inimici moreretur, saxo illisit caput. Hyrcanus in Parthos abductus est. At Herodes Arabum & Malchi suspecta fide, in Ægyptum properavit: inde per Pamphyliam & Rhodum, in Italiam navigavit, ut rerum suarum statum, Parthorumque progressus Antonio exponeret. Interea Labienus Ciliciam & Asiæ continentem, quia Plancus se continebat insulis, subjugabat impetu fortunæ, & terrore Parthici nominis.

Antigonus aures Hyrcani morsu avellit. Hegesipp. Joseph. Ant. Jud. & de bello Jud. Dio. lib. 48. Strabo lib. 14.

XV. Romanæ quoque cohortes ad eum frequenter transibant, quibus auctus Mylasa & Alabanda, Carum urbes, quum præsidium acceptum necassent, expugnavit armis: & Alabandenses adfecit supplicio. Mylasa quorum incolæ Rhodum profugerant, diruit, infensus admodum propter Hybream, qui clarissimus facundia, quum cives suos contra Parthos concitaret, *Imperatorem* se *Caricum* deridendi Labieni caussa appellaverat. Ea contumelia maximopere accendit adolescentem irritabilem & stolidum, qui se *Parthicum Imperatorem* ferebat, moribus Romanis multum discrepante titulo; talia enim cognomenta Imperatoribus à devictarum gentium appellatione tribui consueverant. At Stratoniceam in propinquo sitam, nec impetu capere Labienus, neque domare longa & laboriosa obsidione potuit. Etiam prædonum audacia Labienum involvit difficultatibus, quum à ducibus Romanis timeretur. Cleo certo Gordiocomensis Callydio occupato Phrygiæ castello pecuniam colligentibus imminebat acriter,

Hybreas offendit Labienum. Val. Max. 9. 14 2. Appian. Part. & lib. 14. Civil. Strab. lib. 12.

apparatusque Parthicos disturbabat. Sed hæc parum ad summam proderant, absente, penes quem plurimum erat potentiæ, Antonio: qui solvens à Corcyra cum classe ducentarum navium per Jonium mare vela faciebat; ubi obvium Ahenobarbum habuit, majores aliquanto copias ducentem. Inde metus nonnullis, *ne juvenis ferox, & proscriptum se sciens, stare pactis dubitaret.*

Antonii magnanimitas in classe Domitii recipienda. Cluv. Ital. Antiq. 3.4. App.

XVI. Nec eo minus subsequi jussis reliquis, cum instructissimis quinque navibus Antonius pergebat; quum universa Domitii classe conspecta L. Plancus, qui comes aderat Antonio, *remittendum de cursu* censuit, *tentandamque prius per alios dubiam viri fidem.* Sed Antonius *malle se mori deceptum pactionibus, quam timore confesso servari* testatus est. Ubi convenerunt classes, primus lictor Antonii stans in prora, Domitianos *aplustria detrahere* jussit, quam reverentiæ speciem inferiores exhibere potentioribus solent. Quod ubi prompte factum est, junctisque navigiis salutarunt invicem, & ab Domitianis Antonius *Imperator* acclamatus est, vix recipiente animum Planco, Domitium Antonius suam in navem accepit: unaque Paloënta (Valetium fuisse suspicabamur) processerunt, ubi castra Domitiana erant. cessitque tabernaculo Domitius Imperatoris; & hinc Brundisium itum. Quinque cohortes Cæsaris nomine Brundisium obtinebant: eæ portas clauserunt utrique, Domitium ut veterem hostem, Antonium ut hostes suos adducentem aversati.

Antonius & Pompejus Cæsari bellum faciunt. Dio. App.

XVII. Hoc ille ratus Cæsaris voluntate factum, obsedit urbem; in lingua per quam continenti adnectitur, fossam murumque molitus, & ne mari auxilia immitterentur, crebra circum portum & propinquas insulas castella excitavit. Sed & opportuna in litore loca præsidiis cepit, Sextumque adhortatus est, *ut expeditionem faceret in Italiam.* Ille gavisus occasione Menodorum cum legionibus quatuor & magna classe in Sardiniam misit: duæque legiones Cæsaris, quæ insulam custodiebant, consensionem Antonii cum Pompejo reveritæ, in partes transierunt. Interim Sipuntum ad Ausonium mare Antonius cepit. Sextus & ipse transgressus in Italiam Consentiam obsedit, & Thurios. Cæsar his auditis P. Servilium Rullum ire Brundisium jussit; M. Agrippam in Ausoniam, ut obsessis auxiliarentur. Sed novi coloni, qui velut adversus Pompejum sequebantur Agrippam; ubi duci contra Antonium senserunt, clam reverterunt domos.

Antonii stratagema.

XVIII. Igitur Cæsar ipse profectus, blanditiis & auctoritate pervicit, ut sequerentur; ibantque illi, re sic inter se clanculum composita, *ut in gratiam reducerent Imperatores: sin per Antonium stetisset, quominus reconciliatio fieret, tum illi dignitatem Cæsaris summa ope tuerentur.* Sed valetudo Cæsaris eum per aliquot dies Canusii detinuit; ut jam propemodum sero Brundisium accederet, septum undique munitionibus Antonianis, & sibi inaccessum. Erat tamen numero legionum superior. Idcirco Antonius è Macedonia arcessebat suas: & ut interea opinione majorum virium Cæsarem cluderet, paganam multitudinem noctu longis rotundisque navibus amandans, quæ luce palam armata reverteretur, speciem venientium è Macedonia militum adversariis objiciebat. Jam etiam paratæ machinæ erant, & in diem sequentem adornabatur oppugnatio, magno dolore Cæsaris, qui opem ferre obsessis nullo pacto poterat: quum sub noctem *& Sipuntum ab Agrippa receptum esse, & rejectum a Thuriis Pompejum ad Consentiam hærere* nunciatum est.

XIX. Commotus his Antonius, postquam etiam cœnanti *Servilium cum mille ducentis equitibus ad Cæsarem proficisci* allatum est: imperare non potuit animo, quin hos, statim amicis qui subito parati esse poterant adsumptis, & equitibus quadringentis, adoriretur. Quum noctu fecisset iter, reperit cubantes adhuc circa oppidum Uriam, & præsentia sua territos, maximam enim, uti diximus, existimationem ei Philippense prœlium conciliaverat, occisis nonnullis, in deditionem recepit, eademque die deduxit in castra ad Brundisium. Hinc ex Prætoriis cohortibus Antonii milites gloria elati, ad castra Cæsaris accedebant simul pauci, commilitonibus quondam suis exprobrantes *ingrati animi vitium, qui Cassiano bello servati ab Antonio, hanc ei vicem beneficii rependerent*. Contra regerebatur *in Antonium culpa, fœdere facto cum parricidis & exsulibus, prodentem, pro quibus ipse pugnavisset*. His colloquiis hactenus tamen profectum, ut Cæsariani propositum suum *in reducendis ad concordiam Imperatoribus* faterentur.

Servilium Cæsarianũ strenue opprimit. Dio. Appian.

XX. Inter hæc de morte Fulviæ nuncius ad Antonium venit, cui eadem mæstitia, quæ morbi caussa fuerat, postremo vitam ademit Sicyone; quæ res aperuit reducendæ paci viam. Forte L. Coccejus Nerva, cujus postea pronepos imperavit Romæ, communis Imperatorum amicus, apud Antonium commorabatur, ad eum æstate superiore missus à Cæsare, cum Cæcina Volaterrano Cæsaris familiari. Hic igitur experiri cupiens, quid in eo temporis articulo ad sarciendam gratiam fieri posset, *revocatum se* fingens à Cæsare, quum dimitteretur, interrogavit Antonium, *ecquid dare literarum ad Cæsarem vellet*? nam ipse literas à Cæsare ad Antonium attulerat. Ille negare *literas scripturum ad hostem*. Tum Coccejus, *Hostem igitur*, inquit, *appellandum existimas, qui in fratrem cæterosque tuos amicos tam fuit benignus ac facilis*? At vero nec sine bile Antonius; *Egone hostem appellare verear, qui me non recepit Brundisii? qui provincias, qui legiones meas abstulit? nam meos servando sibi profuit; mihi ad.mendo amicos, sibi beneficio obligans*.

L. Cocceii Nervæ pulcherrimum factum. Plutarch. Anton. c. 40. Appian. Acron in Horat Satyr. 1. 5. Cic. Attic. 16. 8.

XXI. Coccejus satis habens didicisse querelas Antonii, nec ulterius lacessere volens iracundum hominis ingenium, ad Cæsarem abiit. Ille viso Coccejo miratus non venisse citius; *Tuum igitur fratrem*, inquit, *in hoc servavi, ut tu ipse mihi inimicus ex amico fieres*? Ad hæc Coccejus: *Tu vero, ait, quos amicos vocas, eccur provincias his & exercitus aufers, & ad te venientes excludis*? Tum Cæsar: *Itane legiones Caleni defuncto illo relinquendæ fuerunt sub imperiti adolescentis imperio, ut à Lucio fortassis, aut Pollione, aut Ænobarbo contra nos occuparentur? quod nisi legiones quæ sequutæ Plancum fuerant, retinere maturassem, essent hodie Pompeii, quemadmodum sunt equites earum, qui in Siciliam transierunt. Falso autem incusor ob exclusum Antonium: cujus ego nec præscire adventum potui; ne dum ut recipi vetarem. Sed hoc injussu meo Brundisini & præsidiarii fecerunt, non sine ratione tamen, fœdus Antonii cum Pompejo formidantes, & infensum hostem Domitium, quem Antonius adducebat, damnatum parricidii proscriptumque, & ne Philippensi quidem victoria deterritum, ne Brundisium oppugnaret, Ionium mare infestum faceret, naves meas incenderet, Italiam deprædaretur.*

Ejus colloquium cum Cæsare.

XXII. Excepit contra Coccejus: *quod Antonius fœdera cum aliis fecisse dicitur,*

In quo Antonii caussam defendit.

in eo reprehendi non debet; per pactiones enim vestras licet: sed neque cum parricidis fecit, nihilo remissiore studio mortem amici, quam tu parentis exsequi solitus. enimvero in percussoribus Domitius non fuit. ne consilii quidem conscium irati judices damnaverunt. Si vero ut amico Bruti negamus veniam, vide ne propemodum omnibus succensere cogamur. Cum Pompejo autem non ita conventum est, ut eosdem amicos atque hostes habeant: sed ut te movente bellum, auxilio ejus utatur: te quiescente tibi conciliet hominem nullius & ipsum sceleris reum. In te vero & harum rerum crimen expetit: nisi enim bellasses in Italia, numquam hi ausi fuissent legationes ad Antonium mittere. Vociferante Cæsare, *non se caussam ei bello, sed Manium, sed Fulviam, sed Lucium præbuisse: neque vero umquam antea Pompejum in Italiam cum legionibus descendere ausum, nunc Antonii fiducia fecisse; non,* ait ille, *fiducia Antonii, Cæsar, sed omnino jussu. neq; enim celare te volo, ceteram etiam Italiam nulla classe defensam, cum magno navium numero incursurum esse, nisi pacem feceritis.*

Postremo ex morte Fulviæ spem reconciliationis ostendit.

XXIII. Hic parumper reticens adolescens, altius enim in animum ejus postrema dicta descenderant, deinde dixit, *non impune laturum ausa Pompejum, nec abiturum aliter quam modo à Thuriis.* At Coccejus abunde ratus explorasse, quibus stimulis utrimque animi concitarentur, nec immedicabile malum esse, cœpit exponere *de Fulvia, & quibus illa caussis morbum mortemque accelerasset: postquam igitur,* inquit, *hæc discordiarum exstincta fax est, quid vetat quominus redeatis in gratiam? modo fateri suspiciones vestras, quam alere dissimulando malitis.* Postridie rogavit Cæsarem, *ut literas ad Antonium scriberet, ad majorem ætate junior,* ille negavit *oportere ad inimicum: præsertim qui commercium hoc abrupisset prior. sed ipsius matri Juliæ exprobraturum, quod propinqua sua & præcipuis culta honoribus Italiam fugeret: quasi vero non à se exspectare omnia tamquam à filio posset.* Usus igitur hoc artificio ad Juliam scripsit, quæ scire Antonium cupiebat, auctoritate salva. Cum hac epistola proficiscenti Coccejo, multi centuriones consilium exercitus aperuerunt: nec ille negligenter exposuit Antonio, ut certum haberet *grave sibi bellum imminere, ni transactum foret.*

Pax conficitur.
Plut. Ant. c. 40
Appian. lib. 5. Civil.
Dio lib. 48.

XXIV. Una res habebat ancipitem animi, quod Pompeji præsentia obstare paci videbatur; sin vero postea conventum non esset, revocare eum Antonius probrosum judicabat. Sed persuasus à Coccejo & matre, cum Sexto egit, ut *in Siciliam reverteretur, sibi promissa curæ fore*: sed & Ænobarbum *abire in Bithyniam* jussit, cui eum præficiebat. His rebus cognitis exercitus Cæsaris legatos ad utrumque Imperatorem misit. Atque illi neutrius audire querelas voluerunt, *pacis se pararios* venisse, *non disceptatores litium*, dictitando: eviceruntque ut Tarracinam mitterent amicos de conditionibus acturos. A Cæsare Mæcenas & Agrippa venerunt, ab Antonio cum Pollione Fontejus Capito. Ab his composita pax est, tam in speciem firma & fidelis, ut una intra castra ambo exercitus conducerentur, oblivione preteritorum sancita. Commodum mortuus erat C. Marcellus maritus Octaviç, quam ex Ancharia priore conjuge pater Cęsaris susceperat. *Hanc à fratre collocari Antonio* pacis auctores postulabant. nec displicuit conditio. & quum esset gravida mulier, neque dum eluxisset virum, ne Romano more infamis haberetur, Senatusconsulto legibus soluta est. Hęc vulgata tantam omnium militum lętitiam excitaverunt, ut festę acclamatio-

nes,

nes, eo die atque etiam nocte sequuta totis castris personarent.

XXV. Imperatores quoque sartam bona fide gratiam mutuis conviviis testari voluerunt, notatusque est adparatus Antonii, jam ad Asiaticum Ægyptiumque luxum desciscentis; quum Romano & militari more cœnam Cæsar instruxisset. Sub hoc tempus iterum diviso imperio Antonius Orientem accepit, Cæsar Occidentem, constituto ditionis utriusque limite Codropoli, quæ in Adriatici maris intimo sinu posita, disterminandis provinciis opportuna videbatur. Africa Lepido relicta est, & hæc divisio Senatusconsulto confirmata. Bellum cum Sex. Pompeio, nisi forte pax convenisset, Cæsari mandatum: Antonio Parthicum. Domitius in gratiam receptus à Cæsare, quibus ille conditionibus cum Antonio pepigerat. Adiectum; *utrique Imperatori licere delectus habere in Italia, pari numero.* Antonius in gratiam Octaviani, quod hactenus neglexerat, Flaminio Cæsaris patris inaugurari passus est. Hoc fuit Brundisinum illud fœdus, quod tum quidem cruentissimi belli metu Italiam absolvit. Inde M. Antonius P. Ventidium in Asiam misit, ut Parthorum & Labieni conatibus obsisteret. alii quoque Imperatorum amici, quo vocabant negotia, dimissi. Sed Cæsaris milites, quotquot Philippensi bello interfuerant, Antonium circumsteterunt, pecuniam postulantes, quam ille per Asiam ad solvenda militibus præmia cogere debuerat. Nec procul periculo Antonius erat; nisi Cæsar expromissor sponsorque pro eo exstitisset.

Ejus conditiones. App. Dio. Chron. Alex. Vell 2 76.3. Cic. Philipp. 2.41.13.19. Plut. Ant. c. 43.

XXVI. Tum properatum, ut in colonias veterani dimitterentur, ne sub signis habiti tumultum renovarent. At Pompeius audita Cæsaris & Antonii coniunctione quum adversus se initam crederet, Menam archipyratam (quod vocabulum à Menodoro, quemadmodum alii vocant, diminutum est) cum parte classis damnum aliquod inferre adversariis jussit. Ille litore Hetrusco devastatis plerisque, M. Titium naves propriæ potentiæ stabiliendæ caussa comparantem, in Narbonensi Gallia cepit, servavitque: tum propter patrem Titium, unum ex proscriptis, qui apud Sextum degebat; tum quia milites ejus Pompeii nomen scutis inscriptum habebant. Deinde profectus in Sardiniam Menas, quam insulam paulo ante Cæsaris libertus Helenus patrono recuperaverat; à M. Lurio pulsus, victorem incautius sequentem, subito incursu egit in fugam. Atque illo relinquente mox insulam, cætera deditione, sed Aradin, quo perplurimi ex pugna perfugerant, operibus cepit. Inter captivos & Helenus fuit, quem quum patrono sciret oppido charum, sine pretio dimisit Menas, jam tum sibi gratiam apud Cæsarem præstruens, si forte ejus benevolentia opus aliquando habuisset.

Menas Archipirata Pompeii classem ducit. Dio. Appian. Plutarch. Suet. Aug. 22 2.

XXVII. Interim in Urbem ambo Imperatores magna lætitia deducentium, ovantes ingressi sunt, hoc decreto ipsis ob pacem factam honore. Mox nuptiis Antonii & Octaviæ celebratis, in amicos effuderunt iram, quorum semper sub reconciliationem principum periculosa conditio est. Cæsar Manium Antonio criminabatur: hic contra deferebat Salvidienum. Igitur, Manium Antonius sustulit, ut belli Perusini facem. Cæsar Salvidienum evocavit Romam, quasi mox remissurus. Ubi adfuit, proditionis in Senatu accusatus, indice Antonio, ad quem legatos Brundisium miserat; ubi se damnari vidit, voluntaria morte periit. exercitum ejus Cæsar, ut suspectum, & supplicio ducis offensum, Antonio tradidit. Neque temere dimittenda est Salvidieni hujus mentio; in quo conspici magnū utriusq; fortunæ documentum potest. Obscurissimum homini genus contigerat; sed emicans

Salvidieni fortuna. Appian. Suet. August. 66. Liv. Epit. Dio. Vell.

ex pueri capite flamma dum gregibus pascendis occupatur, injecit spem desiderimque futuræ claritudinis. Inde militaribus facinoribus notus charusque Cæsari, eo dignitatis adscendit, ut quamquam Senator nondum fuisset, Consul designaretur; post Pompejum & ipsum Cæsarem tertius, qui ad summum honoris gradum ex equestri ordine transcendisset. quin & in honorem ejus, frater qui paulo ante vita concesserat, supra Tiberim extructo ponte elatus est.

Lex Falcidia. Liv. Epitom. App. Mithrid. & 5. Civil. Strab. lib. 12. Euseb. Sueton. Aug. 16. 1.

XXVIII. At hæc felicitas repente collapsa improvisum & turpem exitum habuit. Senatus *hostem publicum appellandum*, *supplicationesque propter oppressa ejus nefaria consilia* decrevit: *Triumvirisque custodiam Urbis* mandavit cum solenni carmine, *ne quid Respublica detrimenti pateretur*. Sub idem tempus defunctis Dejotaro Gallogræciæ, & Attalo Paphlagoniæ Regulis, utriusque Tetrarchiæ Castori sunt traditę. Romę P. Falcidius Tribunus plebis legem tulit, cujus vis ne nunc quidem exspiravit, *uti ne minus quam quartam partem hæreditatis ex testamento hæredes capiant*: *gravatam legatis hæreditatem dimittere liceat hæredi*, *quarta retenta*. Legem per se non iniquam, tamen in Cæsaris gratiam à Falcidio latam crediderim, inter penuriam pecuniarię rei respicientis ad judicia amicorum mortuorum, ęgreque ferentis si nihil sibi legatum esset; at majorem timentis invidiam, si quando nihil aut parum remanere apud hęredes videretur. Nam populus multis afflictus miseriis in metu & desperatione agebat. Acri in fame frumentum nec ab Oriente subvehebatur, negotiatoribus Pompejum & Siciliam timentibus; nec ab Occidente, quod in ejusdem Pompeii potestate Corsica & Sardinia erant; etiam Africanos commeatus vagantes in medio mari naves ejus intercludebant.

Seditio Romę. App. Dio. Aristot. Polit. 2.9. Suet. Aug. 16. 5. Julian. Cæsar.

XXIX. Conviciis igitur *pacem cum Pompeio* populus exposcebat: nec Cęsar flectebatur. Idcirco Antonius, *si bellandum utique foret*, *celeriter hoc agendum* judicabat, *priusquam inopia magis ingravesceret*. Edictum igitur est propositum, quo *in capita mancipiorum dimidium ejus quod Philippensi bello fuerat exactum* imperabatur: tum autem denarios quinos & vicenos solverant. etiam *de hæreditatibus certa pars* detrahebatur. Idcirco plebs furibunda deripuit edictum: favoremque Pompejanarum partium ostentans, quum Circensibus Neptuni simulachrum inferretur; ingentem plausum dedit, Sexto, qui se filium dei ferebat gratificans; & quum die proximo solenni pompæ *detrahi eam* Cæsar jussisset, lapidatio in magistratus facta, iique Foro expulsi sunt. Cæsaris quin imo & Antonii dejectæ statuæ. Postremo quum hæc omnia frustra essent, agmina seditiosorum cucurrerunt per Urbem, elamore vocantium cæteros minantiumque *incendium ædibus*, *quarum domini communem caussam proderent*. Ita plebe propemodum universa concitata, Cæsar cum amicis paucisque stipatoribus in medium prodiit, rationem consiliorum suorum redditurus: nec reverentia ejus cohibiti, quosdam ex ejus comitatu vulnerarunt; in ipsum quoque jaculati, præbentem se ictibus, donec veste lacerata deprecatus est *tam præcipitem iram*.

Antonius periculo Cæsarē eripit. App. Dio.

XXX. His turbis excitatus Antonius, per viam sacram in forum properabat. & abstinebat quidem ab hoc violentiam plebes, quod ad pacem cum Sexto proclivem rebatur. at ubi admonitus dissociare se à Cæsaris caussa noluit, ipsum quoque missilibus petierunt. Ille accitis militibus, qui ante portam excubabant, vi patefecit aditum, Cæsaremque eripuit. Nec sine magna cæde patrari res po-

tuit: cadavera, ne triste spectaculum in Urbe relinqueretur, projecta in profluentem, neutiquam minore dolore hominum, quum aut à militibus, aut à malefica alia turba pro suo vindicantium, quod paulo vestitum mundius esset, spoliarentur. Ad extremum, ubi quotidie graviori fame nullus sperari tumultuum finis poterat, Imperatoribus animum ad pacem adjicientibus, cum Libonis familiaribus Antonius egit, è Sicilia evocarent hominem, ut affinitate nova frueretur, simul ad spem majoris conficiendæ rei. nec illi distulerunt scribere Liboni, neque Pompejus, quo minus proficisceretur intercessit. Interea temporis Antonius & Cæsar, quamquam in exitu annus erat, *abdicare Consules atque Prætores* jusserunt, ut in eadem nomina verius quam potestatem alii sufficerentur, magnopere beneficium hoc affectantes, licet pauculos ad dies mansura dignitas concederetur.

XXXI. Consules suffecti sunt C. Asinio P. Canidius Crassus, Cn. Domitio L. Cornelius Balbus Hispanæ originis, & Gadibus natus. sed amicitia Cæsarum, & laboriosis ministeriis eo perductus, ut Pontificatum etiam & Triumphum adipisceretur: vir, qui non sine magna controversia civitatis jus obtinuerat. Idem ad tantas opes provectus traditur, ut moriens populo Romano quinos vicenos denarios legaret viritim. Et hi tamen in aliquot dies gesserunt honorem: cæterum extrema anni die mortuo Ædili suffectus est quidam paucas in horas. Eodem anno Septemvirorum munia, quod eorum in Urbe erat nemo, Pontifices obierunt: sicut alias quoque fuerat factum. iidem Pontifices, ne Kalendis Januariis nundinæ essent, quod antiquitus ominosum habebatur, intercalarunt unam diem alieno tempore, quam iterum eximerent anni sequentis intercalatione dissimulata. sic existimantes reditura tempora ad præscriptam à Cæsare normam. Sed error iste post aliquammultos demum annos, animadversus est. Tum vero Consules ludos pro victoria Philippensi votos exhibuerunt; & pædagogum libertumque suum Cæsar nomine *Sphærum* honorifice sepelivit.

Cornelii Balbi fortuna. Pighii Annal. Plin. 7. 43. 3. Vell. 2. 51. 3. Cic. pro Balbo.

XXXII. Atque ut adversus Parthos plus in Oriente præsidiorum populus Romanus haberet, assensus est Antonio, *Herodem Regem & amicum* appellanti, propter Antipatri memoriam, & ipsius virtutem. Sed Antonio magnam Herodes pecuniam promiserat. Igitur Senatu ei dato, quum Messalla & Atratinus eloquentissimi viri merita Herodis commemorassent; Antonius adjecit *interesse Parthici belli, ut Herodes Rex declararetur*. Ita ille præter omnem exspectationem, quæ summa censentur inter homines nactus, intra septimum quam venerat diem ex Italia profectus est. Nec enim ut sibi Regnum peteret, venerat: quod neque daturos arbitrabatur Romanos, minime concedere his solitos, qui de genere Regio non essent. Adjecti sunt & alii honores. Exeunti Curia duo Imperatores texêrunt latus, Consulibus cæterisque magistratibus deducentibus: à quibus & sacrificia facta, & Senatusconsultum in Capitolio fixum est. Novum Regem eodem die Antonius convivio excepit.

Herodes Rex appellatus. Hegesip. Joseph Ant. 14. 26. & de bello Judaico. 1. 11. Eusebius.

XXXIII. Sed ille in Judæam properabat ad fratrem eripiendum Josephum, cæterosque suorum, qui in Masadensi castello ab Antigono obsidebantur. Inter hæc L. Marcio L. F. Censorino, C. Calvisio Sabino dantibus anno nomina, quorum Censorinus Kal. Januariis simul Consulatum, simul ex Macedonia triumphans Urbem iniit, Dardanis in Macedonia repressis; Senatus acta triumviro-

Urb. cond. ann. 714. Acta triumvirorum rata habet Senatus. Dio. Marmor. Capitol.

bem iniit, Dardanis in Macedonia repreſſis: Senatus acta triumvirorum omnia ab initio ejus magiſtratus rata eſſe juſſit. vectigalia nova inſtituta, non ſufficientibus quæ decreta Dictatori Cæſari fuerant. Quippe tres jam alendi pro uno Imperatores erant, & ingenii humani vitio numquam prioribus acquieſcendi, ſumptus auxerant, quum per civilia bella reditus minuerentur. Tum & barbam poſuit Cæſar, eoque nomine populo epulum dedit; irritando magis quam placando, tantas perire per luxuriam impenſas videnti inter publicam famem. Nec minore tædio tot novi & indigni Senatores, tot deſignati complures in annos magiſtratus adſpicieba ntur.

Conſules in multos annos declarat. Euſebius. 1a10. Suet. Aug. c. 61

XXXIV. Quod enim belli Parthici cauſſa abfuturus Antonius erat, magiſtratus quouſq; voluerunt, in his Conſules in annos proximos octo declararunt: neque binos in annum, ut conſueverat; ſed ſtatim ab initio plures. Hactenus enim ſuffecti quoque Conſules erant magiſtratu citra ignominiam abeuntibus, ſed ex ipſorum arbitrio: tum vero nemo creatus eſt annuus, ſed ab initio ſuum cuique temporis ſpatium deſtinatum. ex his, qui Kalendis Januariis inibant, anno eo toto Conſules vocabantur. cæteri dum obibant munia magiſtratus, etiam vocabulum obtinebant Romæ ac in Italia, remotioribus plerumque ignorati: unde & minores ab his Conſules appellabantur. In Senatum porro homines adeo jam promiſcui & ignoti allegabantur; ut quemdam Vibium Maximum Quæſtorem deſignatum cognoverit dominus abduxeritque.

Cæſar Scriboniam repudiat. Suet. Aug. 69. & Tiber. cap. 4. & Claud. cap. 1. Seneca. App. lib. 5. Civil. Velleius. 2. 77. a App.

XXXV. Sed & inter milites repertus eſt ſervus, iſque manumiſſus primo, ut ſupplicio dignitas accederet, poſtea de rupe Tarpeja præcipitatus eſt. Sub idem tempus Cæſar filia auctus uxorem repudiavit, idque eadem qua pepererat die, morum ejus perverſitatem arguebat. ſed Antonio plus crediderim, *dimiſſam Scriboniam* objicienti, *fœminam gravem, quia liberius doluiſſet nimiam poteſtatem pellicis.* Jam enim adamare Liviam Cæſar cœperat, nuper cum viro Antonium ſequuto reverſam; adeo quidem palam, ut Druſum, qui paulo poſt fuit editus, ex ipſo procreatum per adulterii conſuetudinem ſuſpicio fuerit. Dum hæc Romæ fiunt, Antonii fide excitus Libo è Sicilia Ænariam tranſmiſerat. quo comperto miſerabili voce populus rogabat Cæſarem, *uti fidem & ipſe mitteret legato pacis cauſſa venienti.* Nec hoc tantum extorſit invito, ſed etiam ut Muciam Pompeii matrem dimitteret; quam *ad filium leniendum ire tamquam alteram Veturiam* populus jubebat; interminatus *incendium ni proficiſceretur.*

Statii Murci cædes.

XXXVI. At Libo remittere contumaciam adverſariorum ſentiens, *ut ipſi duces ad colloquium convenirent*, inſtitit. extudit hoc quoq; violetis deprecationibus ab Antonio & Cæſare populus, ut propterea Bajas proficiſcerentur. Sed apud Pompejum, amicis pacem ſuadentibus, Menodorus iniiciebat moram, è Sardinia ſcriptitans, *gerendum bellum; aut certe oſtentandum eſſe, donec fame prematur Italia. Nam altero modo victoriam, altero conditiones ſaltem æquiores ſperari poſſe.* ſimul calumniabatur *Statium Marcum (alii Staium ſcribunt) præcipuum pacis auctorem, non Pompeji utilitatem, ſed ſuam reſpicere.* Nam virum acrem, & libertis parere faſtidientem oderat. Et credidit barbaræ ſtoliditati adoleſcens, ducemque clariſſimum, & jam tum in Hiſpania optime de ſe meritum, penitus abalienavit, nullis ultra de rebus ad conſilium vocans. Sed & ſecedentem Syracuſas, per tribunum quemdam & centurionem ex iis quos Murcus adduxerat in Siciliam, nefarie ſuſtulit: & ad tegendum facinus corripi juſſit innocentes ſer-

vos, & tanquam interfectores domini crucibus affigi.

XXXVII. Tanto diligentius pax suadebatur à reliquis, ut ea reddita crudelitatem & perfidiam effugerent Sexti; duorum tam illustrium virorum interitu patefactas. Hi ergo Menodorum incusabant, *ut studio propriæ potentiæ bellum præferentem*. Et persuasus tandem Pompejus Ænariam eum multis egregiis navibus venit, hexere ornatissima vectus. Et Puteolos quidem sub vesperam, inspectantibus hostibus prætemavigavit splendide: juxta quam postridie defixis in mare palis tabulæ sunt injectæ, biniqne pontes effecti modico distantes intervallo, ut inter se colloqui tuto possent. Sed frustra tum tentata pax est, Pompejo se in Lepidi locum socium potestatis duobus futurum rato: his tantummodo reditum concedentibus. Neque tamen intermissa per amicos res est, quin variæ utrimq; conditiones proponerentur. Utrobiq; minus inclinati ad pacem imperatores erant; sed illos fames & populus urgebat, Pompejus ab amicis impellebatur.

Cæsaris & Antonii colloquium cum Pompeio.

XXXVIII. Unde aliquando veste rupta, *prodi se ab his quos conservasset* testatus est, sæpe inclamato *Menodori* nomine, *quem haberet solum & gnarum belli & firmum benevolentia*. Sed ad extremum matre & uxore orantibus, ad Misenum processit: ubi Cæsar & Antonius è continenti, Pompejus aggeri cuidam veteri, fluctibus undiq; cincto insistens, inde legionibus, hinc classe stipante, fecerunt pacem his conditionibus. *M. Lepidus*, *M. Antonius*, *& C. Cæsar divi Filiterum Triumviri Reipublicæ constituendæ* fiebant *in quinquennium*, *nihil morati populi suffragia*. *Sicilia provincia Pompejo relinquebatur*, *cum Sardinia Corsicaque & cæteris quas tum habebat insulis*, *in totidem annos*. *Achaja etiam concessa: & ut Consulatum absens, per quem vellet amicorum gereret; augurque crearetur. & ex paternis bonis acciperet sestertiûm septingenties.*

Pacis inter eos conditiones. Liv. Epit. Appian. Dio lib. 48. Plutarch. Ant. c. 42. Fragm. Cap. Nummus apud Pigh. Suet. Aug. 16. 2. Vell. 2 77 2.

XXXIX. *Fugitivis qui sub Pompejo militarant*, *libertas dabatur*: *liberis*, *ubi stipendia completa habuissent*, *eadem præmia*, *quæ data essent Cæsaris & Antonii militibus*. *Exsulibus*, *præterquam publico judicio parricidii damnatis*, *reditus concedebatur: qui eorum sponte fugissent*, *his omnia bona sua mobilibus exceptis*, *iis vero qui proscripti fuissent quadrans bonorum restituebatur. Nonnullis nominatim magistratus & Sacerdotia destinabantur: Pompejus ex omnibus Italiæ locis deducere debebat præsidia: neq; fugitivos recipere amplius*; *neq; naves ad Italiæ litus applicare*. Adjectum erat, *uti nullas præterea pararet naves*, *securitatemque præstaret Italiæ à piratis*, *& frumentum ex insulis quantum populo Romano ex unaquaq; per annos præteritos deberetur*, *& in posterum annuum vectigal in urbem mitteret*. Hæc conscripta consignataque deferenda Romam curaverunt, ut loco sanctissimo à Vestalibus asservarentur. congressique & osculati invicem, sorti commiserunt apud quem eorum prius epulæ pararentur.

Apud vestales adservantur. Dio Appian. Plutarch.

XL. Inter hæc ab innumera multitudine militum pariter ac paganorum tantus præ gaudio sublatus clamor est, ut montibus repercussu augentibus vocem *quidam exanimati sono* dicantur; multis etiam inter concursationem obtritis atque suffocatis. Nam ut ejusdem civitatis homines, plerosque amicitiis aut propinquitate junctos, tantus se invicem complectendi ardor incesserat, ut multi Pompejanorum non expectato donec ad litus naves appellerentur, in mare prosilirent; & contra pari studio à terra occurrentium, inter medios fluctus cohærerent. Neq; tantum qui suos incolumes receperant, personabant lætitia; sed augebatur strepitus suas etiam partes agente luctu. nam quorum oculi propinquos frustra re-

Hominum ex ea re lætitia. Plutarch. Dio.

quisiverant, cum fletu gemituque ferutabantur omnia: ut etiam quibus propria doloris aut odii caussa non esset, aliorum affectibus abriperentur. sic & dies ab his & noctis major exacta pars est.

Imperatorum mutua convivia. App. Dio. Vell. 2. 77. 2. Auct. de Vir. Illustr. c. 83. Plutarch.

XLI. Interim & aliorum celebrata sunt frequentia convivia, & Pompejus admota ad molem hexere, Cæsarem & Antonium excepit; haud infacete dictitans, *in carinis suis se cœnam dare*. nam Carinæ loco nomen erat, in quo paternas ejus ædes, Romæ sitas Antonius possidebat. *Inter hujus convivii lætitiam insusurrasse Pompeio Menodorus fertur*, nullo negotio jam tolli adversarios, patremque & fratrem vindicari posse: *atque ille paulisper secum considerato, respondisse*; Non erat hoc facinus indignum Menodoro, si perfici absque me potuisset. Nunc autem contenti simus præsentibus. nec enim pejerare meum est. Sequentibus diebus Antonius & Cæsar Pompejum invitarunt, positis in mole tabernaculis, ut etiam in litore præberi epulum militibus posset: nisi forte ideo factum est, ut contra suspicionem ad manus haberent præsidia. nec enim hactenus erat instaurata amicitia, ut invicem simpliciter considerent. sed & naves erant præsto, & satellites, ipsique convivæ sub veste accincti discubuerant. Inter istas epulas Pompeii filia Libonis neptis M. Marcello desponsa est, qui sororegenitus Cæsaris, & privignus Antonii erat.

Antonius & Cæsar noctu Urbē ineunt. App. Plutarch.

XLII. Postero deinde die Consules ita sunt designati; Antonius & Libo. ita ut Antonius quoque pro se substitueret quem voluisset. deinceps Cæsar & Pompejus, mox Ahenobarbus & Sosius, postremo Antonius & Cæsar, qui tum tertium futuri Consules, Rempublicam reddituri populo Romano sperabantur. Sed apparet tamen proximum in quadriennium mansisse collegia Consulum, qualia paulo ante designata Romæ fuerant. Pompejo quoque Consulatum, & Antonio tertium periisse, hostibus his interim judicatis. His ita compositis Pompejus in Siciliam rediit; Cæsar & Antonius Romam: magna totius Italiæ lætitia, cui pax plurimorum malorum attulisse pausam videbatur. Igitur Imperatoribus, quacumque transirent, tanquam servatoribus honores nimii habebantur: erantque Romæ præparata omnia, ut quam magnificentissime exciperentur.

Antonii & Cæsaris concordia. Vell. Plutarch. Appian. Patth.

XLIII. At illi dubium impensam an invidiam vitantes, noctu introiverunt. Nec erat quisquam expers lætitiæ, præter eos qui bona possidebant redeuntium: quos utique vicinos iniquos habituri, & si casus daret acerbos inimicos videbantur. Cætero populo jucundissimum spectaculum fuit tot illustres viri patriæ redditi: Nam plerique omnes, qui cum Sexto fuerant, exceptis paucis, eo Puteolis salutato Romam navigarunt, magnisque & lætis hominum clamoribus accepti sunt. In his L. Aruntius fuit, & M. Junius Silanus, & C. Sextius Saturninus, & M. Titius, omnes postea summis sub Cæsare honoribus usi. Conjunctissime sub id tempus Antonius & Cæsar agebant, multaque constituebant & decernebant concorditer in rebus maximis. sed familiaris consuetudo, dum inter relaxationem animorum ludicris certaminibus transigunt tempus, semper priores terente Cæsare, fieri cœpit Antonio injucundior. sive enim aleam luderent, sive committerent gallos aut coturnices, inferior ille discedebat.

Antonius se Bacchum appellat. Appian. Plutarch. Dio. Socrat. apud Athenę. 14 ta. Suet. Aug. c. 7.

XLIV. Igitur præbere aures cuidam Ægyptio vati cœpit, qui sive in Cleopatræ gratiam, sive persuasus ita esse, monuit, *genium ejus per se grandem ac magnificum, à genio Cæsaris, quoties una agerent, quodammodo in ordinem cogi*.

Et profectus est in Græciam, abducta secum Octavia, quę nuper filiolam ex Marcello pepererat: iterumque dimisit quaquaversum duces, Furnium quidem in Africam, ut Sextii quatuor legiones abduceret, nondum enim occupatas à Lepido cognoverat: cæteraque suo arbitratu ordinavit omnia. quippe Senatusconsulto cautum erat, *ut non acta tantum ejus, sed etiam agenda rata essent*. Igitur simul cupiditati suæ satisfaciens, simul odio, ut debiliorem Pompeio provinciam relinqueret, urbes Achajæ affligebat; inter alia *Bacchum* se appellans, atque *ita se appellari à cæteris* jubens. Nam ædificato cęnaculo, quod coopertum virenti fronde Bacchi referret antrum, tympanis & nebridibus & reliquis adhibitis orgiorum instrumentis, cum amicis perpotavit: ministrantibus Italicis acroamatis, & universa ad spectandum concurrente Gręcia.

XLV. Idem aliquando in arcem adscendit Athenis, inter lumina tota urbe relucentia de tectis: & ex eo tempore præcepit, *uti per omnes civitates voce præconum novus Bacchus acclamaretur. Sed & statuis hoc subscribi nomen* jussit, habituque & comitatu Bacchum simulans, ab Atheniensibus, qui ei cum coniugibus & liberis occurrerant, ita salutatus est. adiecerunt *despondere se ei Minervam suam*, & accepit ille conditionem, sed *mille talenta nomine dotis* imperans. tum aliquis Græculorum: *at matrem tuam Semelin*, inquit, *Jupiter duxit indotatam*. Nec ideo minus exacta pecunia est; irrisique & elusi qui stultitiam Antonii non minore dementia deriserant. Inde verso favore civitatis, multi propositi sunt libelli contumeliosi; quidam & ipsi traditi: sed & statuæ eius subscripta nomine Minervę & Octavię divortii formula, *res eum suas sibi habere* jubentium.

Athenienses ei Minervam suam despondent. Socrates. Vell. 2. 82. 4. Senec. Suasor. 1. Plutarch. Cujacius obs. 2. 20. Gronov. in Senec.

XLVI. Unde ne tempus quidem ad pecunias cogendas Atheniensibus dare volenti Q. Dellius festive dixit, *Et tamen scito illos tibi annua bima trima dic debere*: tanquam secundum leges Romanas dos peteretur. Inter hęc exercitum ita distribuit, ut partem in Epiro collocaret, quosdam in Parthinos Illyricam gentem, alios in Dardaniam mitteret, locupletandi simul militis, exercendique caussa. Hęc alia repente persona sumpta, palliatus & phæcasiatus agebat, remoto Imperatorio fastu, cum binis forte amicis totidemque famulis, Rhetorum aut philosophorum scholas obiens: cœnitabatque cum Gręculis eorum more, & ceremoniis festisque suaviter intererat; Octavia quoque frequenter adhibita, cuius amore homo mulierosus vehementer exarserat. Interim & nuncium accepit de victoria P. Ventidii, quem contra Parthos provinciis Orientis pręposuerat. Nam is strenue profectus, Labienum securius agentem occupavit: diffisumque viribus, quippe dimissis Parthis tantummodo collectas ex Asia copias retinebat, inde refugere in Syriam coegit. assequutusque cum expeditis circa Taurum montem, longius procedere vetuit.

Antonii morum inconstantia. Suet. ap. Agell. 15. 4.

XLVII. Eo loci complures per dies castris positis ambo quieverunt; Labienus ut Parthos acciret interea, Ventidius ut gravem armaturam. Forte sub idem tempus utrique exspectata auxilia venerunt. Sed Ventidius Parthicum equitatum timens, de superioribus locis non degrediebatur: Parthi numero freti, & successu victoriarum alacres luce prima, priusquam cum Labieno coniungerentur, accedere ad tumulum, & nemine contra exeunte, subire cęperunt: quippe Ventidius per simulationem metus suum militem continebat. Sed ubi mox iniquis locis hæserunt hostes, eruptione Ventidianorum subita turbati, seque impe-

Ventidius Parthos vincit. Frontinus. Stratagem. 2. 5. 36. Dio. Plutarch.

Ventidii de Parthis victoria:

dientes, dum refugientibus primis, postremum agmen urget adscensum, magna parte copiarum amissa, consciverunt fugam. Nec ad Labieni castra consistere ausi, Ciliciam petierunt. Ventidius ad vallum Labieni suos constituit.

Mox etiam Labienum, et Barzapherné.

XLVIII. Et Labienus ordines tanquam dimicaturus instruxerat; sed suorum animos clade barbarorum territos videns, hoc agebat, ut re in noctem extracta per tenebras se subduceret. Emanavit consilium per transfugas, & dispositis insidiis Ventidius magnam fugientium multitudinem occidit: cæteros omnes in Antonii nomen sacramento adegit, nullo jam usquam Labieno. Is enim mutata veste profugerat, & interim quidem in Cilicia latuit, postea requisitus & deprehensus est à Demetrio, quem superioris Cæsaris libertum Antonius Cypro præfecerat. Interea Ventidius recipienda ordinandaque Cilicia occupatus, Upedium Silonem cum equitatu ad portas Amani præmisit, quæ Syriam à Cilicia angusto transitu dirimunt. Sed Barzaphernes Parthus prœlio commisso, Romanos in summum discrimen adduxerat; nisi Ventidius mira quadam felicitate pugnantibus supervenisset. Parthus enim & improvisa re consternatus, & viribus jam impar, cum multis aliis interfectus est.

Prope Hierosolyma castra ponit. Front. Strat. 2.5.37. Appian. Parthicis. Plutarch. Dio. Ioseph. Antiq. Judaic. 14.26.

XLIX. Sunt qui *Ventidium copias exiguas habentem, insidias posuisse Barzapherni* tradant, *cohortibus octodecim in occulta valle, & equitatu post militum terga collocato. huc illectum barbarum simulata Romanorum fuga, circumventum*. Utro modo gesta res fuerit, id satis constat, altero hoc prœlio cæsos à Ventidio Parthos præcipui nominis ducem amisisse. Hoc certe interfecto excesserunt Syria, provinciamque Romanus, præter Aradum, nemine jam repugnante, recepit. atque inde in Palæstinam transgressus, prope Hierosolymitarum urbem castra posuit. Sed Antigono pecuniam affatim dante, cum maxima copiarum parte digressus, ad tegendam dissimulationem cohortes aliquot reliquit Silone præfecto, quem & ipsum mox pecuniis aggressus Antigonus, otium redemit, donec iterum succurrere Parthi possent.

Herodes Joppen expugnat. Dio. Ioseph. Hegesippus. 1. 38.

L. Igitur neque propinquis Herodis, qui Massadæ obsidebantur, subventum: & Josephus urgente siti cum viris ducentis fugam tentaturus in Arabiam fuerat, nisi proximæ noctis imbre refectus, completæque aqua cisternæ forent. Sed Herodis adventu bellum acrius cœptum, quum missus ab Antonio Dellius, *à Romanis ducibus adiuvari Regem* juberet. Cæterum Ventidius civitates, quæ defecerant ad Parthos, recipiebat, magnam pecuniam mulctæ nomine singulis imperans. sed Malchus Arabiæ rex præ cæteris ingentem summam pependit. Tandem Silo junctis cum Herode copiis, Joppen expugnanti adfuit: dein soluta Massadę obsidione Hierosolymam petentem sequutus est. Sed corruptus Antigoni pecunia, neque valde utilem operam præstitit, & concitavit milites, ut ante tempus *in hyberna deduci* postularent. Sed Antonius cognitis Ventidii rebus epulum Atheniensibus publice prębuit, ludosque gymnicos fecit, quibus ipse gymnasiarchę munus obiit: quumque de his Romam scripsisset, supplicationes ejus nomine decretæ sunt, cuius auspiciis ista Ventidius gessisset.

Cn. Domitii severitas. Strab. lib. III. Velleius 2.78. 3. Dio.

LI. Sed & alius legatorum Antonii Pollio, qui missus in Parthinos fuerat, Illyrios circa Epidaurum aliquot prœliis fudit. Sub idem tempus Cerretanos tumultuantes, (obtinebant autem convalles Pyrenęæ sylvæ) Cn. Domitius ex Consulatu missus in Hispaniam coërcuit. Ii legatum eius exceptum insidiis, & à militibus dere-

derelictum vincerant. Ideo Domitius priusquàm in hostem duceret, fontes ad concionem dissimulanter vocatos, reliquis copiis circumfudit, cognitaque caussa manipulum unum, penes quem maxima flagitii pars hærebat, decimavit. in centuriones etiam aliquam multos, & primi pili Vibullium animadvertit. Hæc severitas ad victoriam profuit, & quum miles Imperatorem magis quam hostem metueret, Cerretani haud difficulter debellati: ob eas res gestas & huic & Pollioni decretus triumphus est.

LII. Sed Domitius postea triumphavit: Pollio statim A. D. VIII. Kal. Novembres ex Parthinis. Nec semel triumphasse contentus filium sibi natum sub eadem tempora Salonium vocavit, à maritimo Dalmatiæ oppido, quod eodem bello ceperat. Idem Pollio summus eorum temporum orator, insignis historicus, studiorum patronus eximius, bibliothecam Romæ primus publicavit in atrio Libertatis, quod ex manubiis refecerat: imaginibus doctissimorum virorum ibi positis; in his Varronis, unius eorum qui tum adhuc viverent. Asinius Pollio bibliothecam publicat. Dio. Flor. 4.12.1. Plin. 35.2.9.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CUM Sex. Pompejus rursus latrociniis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, præstaret; Cæsar necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus præliis dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria prælio vicit, Regemque eorum interemit. Judæi quoque à legatis Antonii subacti sunt. Præterea belli Siculi apparatum continet.

APPIO Claudio C. F. Pulchro, C. Norbano C. F. Flacco Consulibus, qui primi binis Quæstoribus usi sunt, multa Romæ gravia ac terribilia inciderunt. Nam & plebs propter sævitiam exactorum, cum iis eorumque militibus dimicavit; & sexaginta septem Prætores numerati sunt, aliis subinde suffectis in aliorum locum. Sed & puer quidam Quæstor creatus, postridie togam virilem sumpsit: & Senator pugnare inter gladiatores cupiens, caussam dedit edicto, quo *Senatores muneribus gladiatoriis dimicare, servi lictores fieri, mortui propius ab Urbe mille nongentos passus cremari* vetabantur. Sibyllini deinde libri sunt aditi, prodigiorum caussa. Urb. cond. ann. 715. Prætores uno anno 77.

II. Nam & paulo ante hoc tempus, è taberna meritoria trans Tiberim oleum scaturiens, per totum diem largissimo rivo fluxit. tum autem & cella Romuli, Prodigia.

sacrificio quod forte Pontifices ibi faciebant, arsit: & simulachrum Virtutis ante portam quamdam positum, in faciem procubuit: & quidam furore Cybeles correpti, *matrem deûm irasci populo Romano* canebant. Idque confirmarunt libris inspectis Quindecimviri, jusseruntque *deportari deam ad mare, atque unda marina lustrari.* traditurque res mira dictu, nisi quod horum semel cognita caussa nihil inde provenientium mirabile est; *simulachrum longissime intrasse in mare, vixque aliquando redisse ad litus.*

Liviam ducit Cæsar. Suet. Aug. c. 62 Tacit. 1. 10. Dio.

III. Major exinde metus Romæ fuit, majorque numinis aversi fides: neque mutarunt prius opinionem homines, quam circum ædem ejus, & in Foro palmæ quatuor enatæ sunt. Tum & Liviam sibi matrimonio junxit Cæsar, Neronis uxorem, & uterum ferentem ex eo. quod quia ignominiosum jure Romano erat, consuluit Pontifices Cæsar, *an concepto nec dum edito partu rite nuberetur.* Responsum est, *propter turbationem sanguinis gravidarum nuptiis interdici. hic vero, quoniam sextum mensem gravida sit Livia, satis liquere ex utro marito conceptus fœtus sit: nihil ergo vetare quin matrimonium coëat: quemadmodum nuper Octavia in manum Antonii convenisset.*

Priore marito nuptum eam dante. Vell. 2. 79. a Dio. Suet. Tib. c. 4.

IV. Hæc illi reperta forte in majorum institutis responderunt; ceterum non alia dicturi, etiamsi alia reperissent. His nuptiis prior maritus auctor exstitit, quasi patris vicem nuptum dans uxorem modo suam: discubueruntque Cæsar & Livia seorsim, & puerulus quidam nudus, quales tum habere nobiles matronæ solebant in deliciis, ad Liviam conversus; *quid hic agis*, inquit, *domina? en maritus tuus isto loco accubat*, digito demonstrans Neronem. Postea Claudium Drusum Neronem enixa est Livia in penatibus Cæsaris, qui *remissum eum à se patri* commentariis suis intulit. Neque diu supervixit pater Nero, liberorumque suorum tutorem Cæsarem reliquit. Hæc gesta largam præbuere materiam sermonibus, & inter alia vulgatus est versus, qui mox in proverbium abiit, *felicibus esse vel trimestres liberos.*

Bogud Mauritaniæ Regno excidit. Appian. lib. 5. Civil. Dio.

V. Iisdem temporibus Mauritaniæ Regno Bogud Bocchi F. excidit, qui persuasus à L. Antonio sub bellum Perusinum, Carinatem à Cæsare ulteriori Hispaniæ præfectum armis petiverat. Nam deficientibus interea Tingitanis, quum & domi exclusus, & in Hispania Bocchi paterni hostis auxilio victus esset, exsul ad M. Antonium se recepit. A Cæsare Boccho Regnum quod occupaverat confirmatum est; Tingitanis civitas data. Neque diu post male sarta inter Pompejum & Cæsarem gratia rescissa est, haud dubie caussas quærente potius, quam orto ex oblatis odio. Sed Achajam Pompejus ægre ferebat ab Antonio detineri prætextu pecuniæ, quam sibi deberi à provincialibus ille contendebat: contra Pompejus illa quoque debita simul cum provincia fœderis legibus sibi concessa interpretabatur.

Pompejus res novas molitur. Liv. Epitom. App. l. 10.

VI. Igitur sive hac motus injuria, sive ut Cæsar dictitabat *ingenio perfidus*, & Menodoro credens *inducias eas potius quam pacem habendam* dictitanti, sive ægre ferens illis tantos esse exercitus, comparare novas naves, deligere remiges, & ad exercitum ita concionari cœpit, ut *majore apparatu sibi opus esse* diceret. Inter hæc & piratæ ex insidiis infestabant mare clanculum; ut vix sentire levamen populus famis posset, vulgoque jactaretur, *non esse quæsitum ea pace laborum finem, sed tantummodo tribus dominis quartum accessisse.* Sed correpti qui-

dam piratæ tortique, *auctorem Pompejum* ediderunt; atque indicavit eam rem populo Cæsar, & cum Pompejo per literas questus est. Ille purgans se de objecto crimine, vicissim *Achajam sibi non restitui & ab Antonio vexari* exprobravit. Quum in eo res essent, magnum maturando bello momentum Menodorus attulit, repente ad Cæsarem transgressus his caussis.

VII. Potentiam hominis ægerrime patiebantur, quotquot remanserant apud Pompejum nobiles; sed adolescentis aures solis libertis patere gnari, aliquos ex eo genere induxerunt, ut Menodorum veluti *Patrono imperantem* criminarentur. Atque illi quod ultro facere per invidiam cupiverant, cum assensu tantorum virorum & præmio facturos rati, occasionibus non defuerunt. Forte & alioquin suspicionem patroni Menas incurrerat Heleno dimisso, liberto Cæsaris, colloquioque deinceps cum ipso Cæsare habito. Idcirco missis quibusdam Pompejus *adesse ad rationes frumenti pecuniæque administratæ reddendas* jussit. Commodum è libertis Cæsaris Philadelphus ad frumentum è Sardinia deportandum venerat: cum hoc fidissimum amicorum Misylionem Menodorus Romam misit, *si receptus fidem obtinuisset, Sardiniam Corsicamque cum tribus legionibus, sexaginta navibus, & multis amicis suis* offerens.

Menodorus gratia Pompeii amissa. Dio. Appian. Oros. 6. 18.

VIII. Et dubitavit aliquamdiu Cæsar, sed ubi fidem ab eo datam Menas didicit, comprehensis, qui evocandi eum caussa à Pompejo venerant, & interfectis, classem & exercitum Cæsari tradidit. Neq; dedidit reposcenti Pompejo Cæsar, *ab ipso violata fœdera, fugitivis recipiendis, triremibus ædificandis, retinendis in Italia præsidiis* arguens. Quin & magnis honoribus affecit Menam, asseruitque in ingenuitatem, & annulis aureis ornatum in Equestrem ordinem recepit: neque enim tum adhuc cuiquam inferioris loci gestare annulum aureum licebat: Cœnæ quoque suæ adhibuit, *quem honorem nulli nec antea, nec postea libertino habuisse* traditur. His cognitis Pompejus Menecratem, & ipsum libertum suum, ad infestandam Italiæ oram misit, à quo Vulturnum, & alia quædam Campaniæ loca, vastata sunt. Idcirco Cæsar velut necessarium bellum suscepturus, tabulas Pompejani fœderis recepit à Vestalibus, ex Africa Lepidum, ab Athenis Antonium *ad communicanda consilia* ciens. Sed Lepidus ad trajiciendum fuit segnior.

Classem & exercitũ Cæsari tradit. Appian. Dio. Suet. August. cap. 72. Liv. Epit.

IX. Antonius vere primo cultum animumque Imperatoris resumpserat; *naves que deduci* jusserat ad Parthicum bellum. Eo celerius Brundusium venit. Sed ubi statum ad diem non adfuit Cæsar, qui tum in Hetruscis agens, Ravenna naves longas, ex Gallia copias cum apparatu Brundusium & Puteolos mittebat, utrimque invalurus Siciliam, si idem Antonio videretur; ille sive magnitudine Cæsariani apparatus commotus, nam in societate potentiæ collegarum opes ægris oculis adspiciuntur; sive prodigio territus, in Græciam rediit: quippe feræ militem circa tabernaculum ejus excubantem devoraverant, sola facie, quasi in hoc relicta, ut adgnosci posset, augebatque religionem, quod neque clamor auditus esset pereuntis, neque cæterorum vigilum quisquam quidquam sensisset.

Antonius accitus à Cæsare Brundusiũ venit. Dio. Appian.

X. Sed Brundusini quidam retulerunt, *sub orientem diem a se visum esse lupum, cursu se proripientem ex tentoriis.* Ipse scriptis ad Cæsarem literis *festinandum sibi ostendit ad Parthicum bellum*: auctorque ei fuit *non discedendi*

Sed mox regressus illum destituit.

Dio. Appian. *à fœderibus.* *Menodoro* quoque, cui *belli causam* imputabat, *servitutem* minatus est, *tamquam fugitivo suo, quod nimirum Pompeji Magni bona, in quibus & Menodorus tum fuerat, empta à Dictatore Cæsare possideret.* Destitutus ab Antonio Cæsar, quamquam ideo hoc fieri existimabat, ut suis unius opibus sustinere Pompejum cogeretur; intentiore cura bellum apparabat: multis præsidiis per oram Italiæ munitis, navibusque Romæ & Ravennæ fabricari jussis. Sed & ex Illyrico magnum exercitum evocavit. Menodorum suæ classis ducem Calvisio Sabino legatum dedit, quem universæ rei maritimæ præfecerat. L. Cornificium L. F. *deportare Tarentum partem Ravennatis apparatus* jussit. hunc adorta tempestas jactavit classem. Ceterum navis una tantum perfracta est, quæ Prætoria parata Cæsari fuerat: eaque res in omen tracta futuri.

Cæsar tamen bellum incipit. Oros. 6.18. App. Dio. XI. Postquam omnia satis instructa Cæsar existimavit, Populo Romano per literas, exercitui coram belli causas exposuit; *quod* assensu plerorumque *contra fidem pactorum suscipi* Pompejus testabatur: *idque etiam Antonio visum, qui propterea socius esse impiorum armorum noluisset. Pompejum* igitur Cæsar *auctorem novarum injuriarum esse* demonstravit,*piratarum & Menodori indicio: mentemque Antonii deprehendi ex eo posse, quod Achajam Pompejo non redderet.* Inde celeritate adhibita & ipse navigavit in Siciliam à Tarento, Calvisius cum L. Statilio Tauro, & Menodorus ab Etruria; legiones terrestri itinere Rhegium petierunt. Pompejus Cæsarianæ classi Menecratem opposuit, infestum invisumque Menodoro, fortunæ & animorum similitudine.

Dio. App. XII. Hic obviam factus hostibus sub vesperam, coëgit eos ex alto refugere in sinum, qui supra Cumas est: ipse applicuit Ænariam. Luce reddita rursum adeptus secundum litus navigantes lunata acie, quum aliud agere non posset, magno impetu invectus ad terram compulit. At illi inde repugnabant, impari quidem certamine, quum ejectæ in litus naves immobiles hærerent; neque vitandis hostibus, neque impetendis habiles. Ergo pro meliore Pompejanis erat pugna, qui libero incursu fatigabant adversarios, fessosque submissis in eorum locum recentibus otiose recipiebant. Sed inter hæc Menodorus & Menecrates, quum se forte conspexissent invicem, omni alia re postposita, magno clamore concurrerunt. Neutra navis inde læta abiit: Menodori præfractum rostrum est, Menecratis remi à tero latere detersi. sed jam utrimque ferreæ manus injectæ, tam rostra quam remos inutiles effecerant: & tamquam pedestri prœlio viribus & manu certabatur.

Fuga Menecratis, & Menodori. XIII. Menodori navis erat aliquanto altior; ergo & commodius in adversam injici pontes poterant, & missa inde tela majore violentia incidebant. Forte sub idem tempus dux uterque vulnus accepit: Menodori brachium transfixum est, Menecratis femur. Sed verutum facilius evelli potuit; hamata soliferrea Hispanica Menecratem inutilem pugnæ reddebat: Nec tamen ille desiit hortari suos, donec capta jam nave, ne perveniret in manus inimici, medios in fluctus se præcipitem dedit. Dum hæc ad sinistrum cornu geruntur, Calvisius à dextro eodem profectus, naves quasdam Menecratis, abruptas à suis persequutus est. Interim Demochares ipse quoque Pompejanus libertus, Menecrati legatus additus, Calvisianas reliquas naves in fugam, nonnullas in saxa compulit, reli-

ctasque à classiariis incendit: donec reversus ex alto Calvisius & reduxit fugientes, & incendium navium restinxit.

XIV. His rebus gestis quum nox supervenisset, utrique suas in stationes redierunt, nec victi neque pro victoribus. Sicut enim de classe Cæsaris longe plures amissæ naves fuerant; ita Menecratis interitu satis pensatum id detrimenti videbatur. Certe Demochares eo casu turbatus, simul ne transiret in Siciliam Cæsar timens, quem à Tarento Rhegium isse audierat, sublatis anchoris abiit. & Calvisius reparata classe oram legens, paulatim insequutus est. Sed Cæsar à Rhegio cum magno militum & navium numero fretum ingressus, quum amicis placeret, pugnari cum Pompeio, quadraginta tantum naves secum ad Messanam habente; non paruit, festinationem temeritatemque semper damnare solitus, & *satis cito fieri* dictitans *quæ satisfiant bene: neque suscipiendum prælium esse, nisi quum majora periculis commoda propponerentur. nam ob mediocria pugnantes aureo hamo piscari*.

Cæsar festinationem temeritatemque damnat. Dio Appian. Suet. Aug. 25. 7.

XV. Sed interim Demochares Messanam reversus, in locum Menecratis præfecturam classis accepit, collegamque Apollophanem, qui itidem Pompeji libertus erat. Et Cæsar auditis quæ ad Cumas erant acta, per fretum navigabat, ut Calvisium conjungeret: jamque Stylida prætervectus Scyllæum flectebat, promontorium Italiæ, quum à Messana Pompejus excurrens; aggrediendo proximas naves, insequendo progressas, universam classem attinuit: neque tamen ad Prætoriam exteræ se receperunt, non sinente Cæsare, sive propter angustiam locorum, sive secundum prius decretum vitante pugnam. At Demochares cum Apollophane binis navibus aggressi singulas, tamen haud multum proficiebant; propugnantibus è contra legionariis, & magnitudine rostratarum, quæ à minoribus vix tuto impetebantur.

Pompeiani Cæsarem classe adoriuntur.

XVI. Sed ubi Pompeiani receptis fessis atque sauciis, subinde in pugnam reducebant integros, neque rostris tantum, sed etiam jaculis ignitis sævicbant; urgeri Cæsariani, pulsaque ad litus navigia, hostibus instantibus, inter se, aut ad saxa collidi, geminumque plane Cumano negotium esse. Ibi Cæsar exscensione facta succurrebat periclitantibus, adnantes suscipiens, deducensque in editiora. Sed Cornificius cæterique duces cohortati invicem, injussu imperatoris abruptis anchoralibus in altum evecti sunt, ut potius ausi aliquid perirent, quam hostibus se obterendos darent immobiles. Nec male cessit audacia, Prætoriamque Democharis Cornificius cepit; præfecto in aliam navem transiliente. Interim & nox appropinquabat, & cum Calvisio & Menodoro Cæsaris alia classis: qua conspecta Pompeiani discesserunt, isque casus servavit reliquas Cæsaris naves, ne prorsus omnes abstraherentur ab hostibus, aut immisso igne deflagrarent.

Et magnopere urgent. Appian. Dio.

XVII. Ea nocte plerique relictis navibus in montes se receperunt, accensis ignibus fortunam significantes. Ipse Cæsar inter rerum omnium egenos circumcursitans, *durare* jubebat *donec dies redderetur*. Nec à navibus quidquam erat auxilii, quæ jam tempestate jactari ceperant: & Calvisium adesse nesciebant. Pompeianis enim solis visus erat, qui longius à terra disjuncti, prospicere facilius in altum potuerant. In hoc articulo necessitatis bona quædam fortuna Cæsari tertiam decimam legionem adduxit, quæ clade cognita per aspreta contendit ad ignes, Imperatoremque suum ab omnibus famulis derelictum, & commilitones fessos atque famelicos recrearunt.

Cæsarianorum miseria. App.

Menæ prudentia in tempestate. Appian. Dio.

XVIII. Tum vero circumquaq; nuncios dimisit Cæsar incolumitatis suæ, & vicissim audito Calvisii adventu exhilaratus, quieti se dedit. Postea lux miserabile spectaculum aperuit crematarum aut fractarum navium: fluitabantque passim armamenta, navibus etiam quæ supererant valde quassatis atque laborantibus. Sed otium ab hostibus Calvisii præsentia præstabat, ut subduci reficique possent; quum subito exortus Auster vehementiori omnes discrimine involvit. Sed Pompejus intra portum Mamertinum deduxerat suas naves: at Cæsarianæ circa litus asperum & importuosum ingenti periculo jactabantur. neque resisti poterat, per absentiam nauticæ turbæ, cujus pars major in litus evaserat. Sabini tamen minus afflicta classis est, Menæ providentia; qui magno rei maritimæ usu, longius in mare provectus, ubi mitius intumescebant undæ, jecit anchoras; remigioque contendens adversus ventum, ne funes intenti rumperentur, effecit, ut eodem semper loco tenere se posset; tantundem spatii subinde remensus remigio, quanto abreptus venti violentia fuerat.

Cæsaris classem tempestas adfligit. Appian. Dio.

XIX. Sed & alii quidam industriam hujus imitati, pestem intentatam repulerunt. At reliqua multitudo, ventum, ut verno tempore cito positurum existimans, utrimque revincta anchoris navigia, ne colliderentur, contis propulsabant; minime diuturna ope, quum flatus impetuosior obstantia omnia disjiceret. navesque disruptis anchoralibus in litus impingebantur. Sævum deinde diem, tristior nox excepit, intendente se vento, & tenebris conspectum adimentibus. jam pridem enim aurium usus perierat, ne quidquam contento clamore petentibus opem, quorum voces ventorum fluctuumque stridor, & repercussu montium multiplicati fremitus obruebant. Etiam æstus his accesserat malis, & ex navibus utcumque servatos, in terra quoque fluctus infesti consequebantur. Tandem appetente die remisit ventus, & sub solis ortum plane quievit; undis tamen adhuc die sævientibus; atrocior enim tempestas fuerat, quam vidisse locorum istorum accolæ umquam meminissent.

Pompejus victoria uti nescit. Oros. 6. 18. Dio. App.

XX. Igitur Cæsar majore hominum parte, & classe pene universa mulctatus deposita spe potiundæ in præsens Siciliæ, eadem adhuc nocte Vibonem properavit, non sustinens calamitatem intueri, cui remedium afferre non poterat: scriptisque ad amicos & duces literis, *præsto esse jussit omnes*. Interim quos secum habebat milites circum maritima præsidia dimisit; ne Pompejus victoria factus alacrior, in Italiam irrumperet. Sed ille ne reliquias quidem cladis impedire conatus est, quominus ut poterant funibus colligantes navium rimas, Vibonem secundo vento defluerent; tantum abest ut de continenti cogitaret; suorum satis acer defensor, ad aliena invadenda segnis. Igitur Cæsar, deficientibus ad Pompejum vicinis, Liparenses ex insula Neapolim translatos, ibi degere ad finem belli coëgit. Ipse quia & pecunia opus erat & navibus, iisque multis & celeriter; neque populus, fame iterum urgente bellum ut contra fœdera susceptum obstrepens, conferre quidquam volebat; Mæcenatem in Græciam misit, pertrahendi ad bellum Antonii caussa.

P. Ventidii præclarum stratagema. Appian. Parthic. & lib. 5. Civil.

XXI. Ea spes si fefellisset, legiones onerariis trajicere, bellumque terra gerere majorum exemplo cogitabat. Erat Antonius in procinctu ut Parthis iret obviam. Idcirco Mæcenate cum bona spe dimisso, è sacra olea Athenis coronam sibi sumpsit; atque ex certo oraculo vasculum aqua è Clepsydra fonte impletum

extulit secum. Sed jam totam belli molem P. Ventidii virtus & fortuna discusserat. Is commissa aliis obsidione Aradi, quæ conscientia admissorum pertinacius repugnabat; adversus Pacorum, cum magnis copiis iterum irrumpentem in Syriam contendit. Nondum ille transierat Euphratem, sed metuebat Ventidius, ne prius adventaret; quam ipse quas in Cappadocia trans Taurum habebat legiones contrahere posset. Idcirco non ignorans, ex iis qui socii videbantur, quemdam Channæum, Cyrrhesticæ nationis Regulum, proditorem agere; cum illo intima sua consilia communicare simulans, *campos maxime timere* dicebat, agebatque cum proditore, *induceret Parthos, ut ad Zeugma trajicerent exercitum, brevissimo itinere, & arctissimo Ephratis alveo. Tum enim se opportunitate collium facile elusurum sagittarios equites.*

Plut. Ant. c. 44. Velleius. 2. 77. 2. Dio. lib. 49. Front. Strat. 2. 2, 6.

XXII. Quum hæc ad Parthos relata essent, omnia se Ventidii consilia tenere putantes, ut qua minime vellet ille transgrederentur, infra Zeugma pontem struxerunt. Habebant & iter ad eum locum prolixius, & dum flumen ibi propter latitudinem operosius jungitur, amplius quadraginta dies consumpti sunt. Ita Ventidius triduo ante quam Pacorus adveniret, copiis receptis omnibus, in agro Cyrrhestico exspectavit hostem. At ille contemnens Romanos pro imbellibus, quod transmittenti fluvium non occurrerant, castra Ventidii obsidere ausus est. At Ventidius partem legionum intra vallum ordinatam habebat, quæ prius non procurreret, quam hostes quingentis non amplius passibus abessent. Hoc ubi factum est, barbarisque & sagittarum usus ademptus, & fiduciæ Romanæ inopinata oblata facies; celeriter debellati terga verterunt: maxime glandium violento jactu eminus territi.

Et mox celeberrima victoria. Dio. Plutarch. Justin. 42. 8. 9. Front. Strat. 2. 2. 2.

XXIII. Cæterum, ut mos Parthis, in diversa intenderunt fugam, insequentibus Romanis. Idcirco Pacorus castra Ventidii discessu legionum sine defensoribus reperturum sperans, eo impetum convertit. Enimvero Romanus cæteris subito emissis legionibus, consternatos & locis iniquis circumventos cecidit. Pacorus inter primos fortissime pugnans occubuit; reliquorum pauci pro corpore ejus propugnantes, magna multitudo, quum pontem peterent, occupati, totoque inter Euphratem & Orontem sinu concisi sunt: nonnulli ad Antiochum Commagenes Regem perfugerunt. Ventidius quamquam tertiò jam prœlio victor, in Mediam Mesopotamiamque Parthos compulerat, invidiæ vitandæ caussa non amplius institit; sed ad perdomandos defectores arma circumferens; pleraque ex itinere recepit: viso capite Pacori, quod circa civitates mittebat, ut perisse Regulum intelligerent. Namque Syri Pacorum justitiæ ac clementiæ nomine plusquam alium ullum Regem diligentes, nequaquam deserturi nisi mortuum videbantur.

Pacorus Rex Parthorum occiditur.

XXIV. His receptis in Commagenen ductus exercitus, Parthos quos eo confugisse diximus non tradente Antiocho. sed plus celebratæ Regis opes avaritiam Ventidii stimularant, ut Samosata obsidione clauderet. Inde, quia nihil jam indigebat tot legionibus, duas cum equitibus mille Machæra duce ad Herodem misit, eum Antigono bellantem. Sed Machæra plus damni amicis quam hostibus inferendo, movit Herodem, ut ad Antonium properaret, quem venisse Samosata compererat. Quippe Ventidius offerenti mille talenta Commageno pacem dare non erat ausus; prohibente Antonio, qui jam haud longe semotus,

Antonius invidet Ventidio. Plutarch. Ioseph Antiq. 14. 27. & de Bello Iudaic. 1. 12. Appian. Oros. 6. 18. Dio.

suum hoc videri opus volebat, nec per Ventidium omnia fieri. Sed obsessi pace desperata fortius repugnantes, eo tandem adegerunt obsessorem, ut acceptis talentis trecentis, & duobus admodum obsidibus non valde illustribus acquiesceret: concesso vicissim, ut ab Antiocho quidam Alexander, qui transfugerat ad Romanos, occideretur. Jam dimiserat Ventidium Antonius, tanquam ad Triumphum quem meruisset; cæterum felicitati ejus haud obscure invidebat. neque postmodum opera tam boni ducis usus est, quamquam ob ejus gesta supplicationes sibi Triumphumque Romæ decretum noverat.

Ventidii mira fortuna. Appian. Florus. Eutropius. Plutarch. Marm. Capit. Plin. 7. 3. Agel. 15. 4. Val. Maxim. 6. 9. Sueton. apud Agell.

XXV. Sed eadem ipsi quoque decreta Ventidio erant. pensasse Crassianam cladem Pacoro interfecto videbatur: addebatque momentum aliquod admirationi, quod eadem die res utraque gesta dicebatur. Igitur primus hic omnium hoc de Parthis decus retulit, & suo quidem ævo solus, exstincto prius Antonio, quam decretum sibi Triumphum duceret. Ita P. Ventidius P. F. Proconsule ex Tauro monte & Parthis triumphavit A. D. V. Kal. Decembres, magna admiratione pristinam hominis fortunam cum præsente comparantium, quod qui, sicut Massurius tradidit, iterum, semel certe Triumpho Pompeii Strabonis ductus ipse fuerat, nunc de ferocissima gente splendidissime triumpharet. Eidem quum postea fato concederet, is quoque honor est habitus, ut publico funere sepeliretur. Cæterum uti lætitiam summam populo Romano Pacori finis, ita patri Orodi luctum incredibilem attulerat.

Phrahates patrem fratres, filium occidit. Iustin. 42. 4. 12. Vell. 2. 77. Appian. Dio.

XXVI. Denique amenti similis, sine cibo, sine voce, ut prorsus obmutuisse videretur, complures dies exegit. Postea ubi loqui rursus incepit, nihil aliud quam *Pacorum* in ore habuit, quasi eum præsente sermones conferens. hunc enim filiorum omnium haud dubie præstantissimum jam successorem suum declaraverat. Itaque luctu tandem remittente, nova exercuit hominem sollicitudo, quem ex triginta filiis faceret Pacori loco Regem: quum senilis animus à tot pellicibus, pro suo quaque filio nitente, diversas in cogitationes distraheretur. Postremo Phrahatem prætulit, suo totiusque domus malo. Mox enim scelestissimus parricida patrem, quasi cunctantem mori, fratresque, primum Antiochi filia prognatos, quod materno genere nobiliores erant; deinde cæteros omnes interfecit: suum quoque filium mox adjecit, jam adultum, ne quis superaret, qui contra se ab offensis optimatibus Rex nominaretur.

Herodes Antigoni ducem superat. App. Ioseph. de bello Iudaic. 1. 13. et Antiq. 14. 27. Dio.

XXVII. Inter hæc Antonius obiter constituta Syria in Ægyptum properans, C. Sosium in Ventidii locum Syriæ & Ciliciæ præpositum, *Herodi restituere Regnum, & ulcisci Antigonum* jussit, qui per absentiam Herodis, Josephum fratrem ejus, cum quinque cohortibus Romanis interfecerat. Igitur Sosius præmissis duabus legionibus, cum reliquo exercitu subsequi statuit, quantum per anni tempus, jam enim vergebat æstas, liceret. Sed dum subigendis Aradiis, qui jam diu perpessi omnia, tamen desperatione magis quam viribus resistebant, Sosius detinetur; Herodes magno prœlio ducem Antigoni Pappum vicit, eoque timoris adegit hostes, ut recepturus caput gentis Hierosolyma videretur, nisi propter vehemens frigus in hyberna deduci exercitum oportuisset. Per idem tempus Antonius Athenas rediit, auspicio suo quam ductu gestis rebus illustrior. Unde vulgo existimabatur, commune hoc ei cum Cæsare fatum esse, ut per legatos quam per se ipsum esset uterque felicior.

XXVIII.

XXVIII. Nam & Agrippa praeclare se gessit ubivis pro Caesare: & à C. Sosio atque L. Canidio Gallo Antonianis ducibus incluti Reges victi sunt. Jam primum M. Agrippa Consulatu suo & Canidii, Galliam rebellantem compescuit, primusque à Dictatore Caesare transiit Rhenum, sed & Aquitanos insigni praelio vicit. Idcirco Caesar evocatum, & triumphare jussum, classi fabricandae exercendisque remigibus praefecit. Sed Agrippa vir prudentissimus, scientissimus parendi, minime convenire putavit, ut maerente Caesare triumpharet, cujus beneficio tantus è tantulo factus esset. Nam humili loco ortus, ut etiam Vipsaniae gentis, tamquam obscurissimae nomen ipse tolleret, *L. Agrippam L. F.* ubique praeferens, ad maximos honores evectus amicitia Caesaris fuerat.

Urb. cond. an. 716. M. Agrippae gesta. Appian. Dio lib. 48. Vell. 7. 79. 1. Tacit. 1. 3. 12 Senec. de Benef. 3. 12. Val. Maxim. 4. 7. 7. Dio. Liv. Epitom.

XXIX. Igitur praetermisso Triumpho, toto conatu in mandatum sibi munus incumbens, naves per omnem Italiae oram aedificabat. Maximus enim fiebat apparatus ad tam vicinum & formidabile bellum. nam & amici Caesaris, & quaedam civitates ultro promissas naves construebant. Sed quoniam plerumque litus Italiae importuosum erat, & stationes tantae classi non reperiebantur; Agrippa praeclarum opus orsus, quomodo ex Lucrino lacu portum faceret, excogitavit. Quippe in agro Cumano Misenum inter & Puteolos locus in Lunae speciem curvatus, Lucrinum Avernumque lacus habebat. Hoc Agrippa mirabili prorsus opere commisit mari, *portumque Julium* appellavit, tum quidem recipiendis navibus aptissimum: hodie paludem caenosam ac tenuem, ex quo subterraneus ignis, facta per montes eruptione vicina late cineribus altissimis opplevit. Nunc quidem *Mons novus* appellatur, anno factus centesimo septimo, priusquam haec scriberemus. Hujus operis multi scriptores confusius quam explicatius fecerunt mentionem: res ita ferme habuit.

Et ab eo factus portus Julius. App. Dio. Philargyr. ad Virgil. Georg. 2. 161. Velleius. Suet. Aug. 16. 2 Cluver. Ital. Antiq.

XXX. Lucrinum lacum ab externo mari dirimebat agger antiquus, octo stadiorum longitudine, nec latior, quam ut incedere per eum currus posset. Vetus erat fabula *structum ab Hercule, Geryonis armenta per regiones illas agente*. Hanc molem duabus angustis fossis, per quas intrare naves possent, scidit Agrippa; deinde fossis aliis ductis Lucrinum Avernumque conjunxit: simul quo undique facilius ad portum iter esset, sylvas circum densissimas, nihil reveritus antiquas locorum caerimonias excidit. Inde profectum existimo rumorem, simulachrum antiquum, sive Calypsus illud fuit, sive ipsius Averni sudasse: neque negligenda res visa, Pontificesque, licet natura loci calidis aquis referri miraculi fidem elevaret, locis iisdem piacularia sacra fecerunt. maxime quia sub idem tempus tanta ibi facta tempestas fuerat, ut prodigii loco haberetur. Sed Agrippa portu strenue effecto naves eo deductas consternere, remigesque tota hyeme exercere instituit. nam Caesar viginti millia servorum ad hos usus manu miserat.

Operis ejus descriptio. Strab. lib. 5. Diod. 4. 112. 118. Dio. Sueton. Philargyr. Velleius.

XXXI. Iisdem Consulibus & Judaei subacti. Vere novo Rex Herodes castris ad Hierosolymam positis, tres aggeres excitari jusserat, eodem loco & exemplo quo Pompejus olim ceperat urbem. Deinde ad nuptias cum Alexandri filia celebrandas Samariam profectus, consummato matrimonio cum ingentibus copiis in castra rediit. Venit mox eodem C. Sosius cum legionibus undecim, & sex equitum millibus, magnoque auxiliorum numero, ad Borealem oppidi murum opposito vallo. At Judaei, gens pertinax, & odii semel concepti retinens, nihil omittebat, quo nocere obsessoribus posset; nec audacia tantum, sed &

Herodes & C. Sosius Hierosolymam obsident. Liv. Epitom. Joseph. Antiq. 14. 27. & de Bello Jud. Hegesip. 1. 31. Dio. lib 49.

patientia laboris formidabiles, cuniculis maxime molesti erant, unde subito exsilientes, nec opinantibus damnum inferebant. & priusquam ferme pars aliqua muri machinis impelli posset, interiorem novum opponebant.

Et capiunt. Joseph. Ant. & de Bel. Jud.

XXXII. Hac contumacia in quintum usque mensem contra tantos exercitus locum tenuerunt, quum interim & fame premerentur, quod forte septimanus iis annus erat, quo prætermitti solebat agricultura. Sed fiducia templi alebantur, *cui non defore divinum auxilium; & si quis in hujus defensione occubuisset, hunc vero præ cæteris felicem deoque amicum* prædicabant. Nec nisi per partes capi Hierosolyma potuit; quadragesimo die viginti admodum delectorum Herodis exteriorem murum transcenderunt: quos statim sequuti sunt Romani quidam, centuriones à Sosio. Sed adhuc resistebat interior murus, nec superari ante quintum decimum diem potuit. Tum vero urbs inferior, cum vestibulo Templi capta, porticibus quibusdam circa delubrum inflammatis: cujus rei invidiam Herodes in Antigonum detorquebat.

Una cum Templo.

XXXIII. Interim Judæi qui partim in templum interius, partim ad superiorem urbem confugerant, legatis ad Sosium missis *sacræ rei faciundæ otium* petierunt. eumdem exoraverunt, & qui capti apud Romanos erant, *ut interesse sacro sinerentur*. Ille sperans hæc esse signa deditionem agitantium, utrumque concessit. Sed ubi nihilo secius in rebellione persistebant, die quadam Saturni facta vis est, Templumque pugnando captum: nec urbs defendi diutius potuit. Magna omnis ætatis sexusque cædes fuit. Romanis propter obsidionis moram iratis, Judæos accendente factionum inter se crudelissimarum odio.

Herodi Regnū Judæorum traditur.

XXXIV. Antigonum ad pedes se abjicientem immisericorditer accepit Sosius, complosis manibus *Antigonam* nominans, vinctumque in custodiam dedit. Sic iterum à Romanis capta est Judæorum metropolis, eodem die, quo septimo & vicesimo anno ante expugnata à Magno Pompejo fuerat. Herodi curæ fuit prohibere alienigenarum turbam, arcana Templi & sacrorum spectare contendentem. Idem vix impetravit à Sosio, prædam urbis militibus suis adserente, ut à se acceptis pecuniis direptionem remitteret. Inde Sosius aurea corona in Templo dedicata, captivum Antigonum Antonio adducens, discessit, Regno Judæorum Herodi tradito. Atq; ille minime certam ejus possessionē sibi spondens, quādiu Antigonus superesset, maximis muneribus expugnavit Antoniū, ut interfici juberet.

Antigonus securi percutitur.

XXXV. Igitur Antiochiæ deligatus ad palum, flagrisque cæsus, & securi percussus est: quo supplicio neminem adhuc Regum quisquam Romanus affecerat. Cum hoc extincta nobilissimæ stirpis dignitas, penes quam supra annos centum viginti Sacerdotium & principatus Judæorum fuerat, in Herodem plebejæ gentis hominem, Idumæisque parentibus ortum concessit. Sequenti anno, qui L. Gellium L. F. L. N. Poplicolam, M. Coccejum Nervam Consules prætulit, quietæ res in Syria fuerunt, absente Antonio, metuente Antonium Sosio, si magnis gerendis rebus obscurare gloriam Imperatoris legatus videretur.

Urb. con. an. 717.

Monæses Parthus ad Antonium confugit. Plutarch. Horat. 36. Appian.

XXXVI. Sed Parthi bellum ingens inter se moverunt, ob Phrahatis novi Regis crudelitatem & vecordiam; qui post multa parricidia nemini jam parcere pcterat, nobilissimo cuique infestior, quo magis sibi ab hoc genere metuebat. Igitur multis quaquaversum diffugientibus, ad Antonium Monæses venit. Erat vir illustris ac potens, & prioribus adversus Romanos bellis magna virtutis fama

Quapropter Antonius eum Themistocli, se magno Regi comparans, tres ei donavit urbes, Larissam, Arethusam, Hierampolim, quam & Edessam, & prius Bambycem appellatam supra scripsimus. Parthic. Dio. lib. 48.

XXXVII. Interim Roma multiplici prodigiorum denunciatione est exercita. Quippe *Delphinas concurrisse invicem cruenta pugna circa Clupeam ferebantur:* Romæ sanguinem inter pluviam lapsum cælo, varie distulerunt volucres: ludis Romanis, Senatorum in Capitolio, sicuti mos erat, epulatus est nemo. Liviæ quoque oblatum omen sicut ipsi lætum, ita civibus formidabile habebatur. quippe circa tempus nuptiarum cum Augusto, in Vejentanum suum eunti, prætervolans aquila gallinam albam, ramulum lauri cum baccis suis rostro tenentem, in gremium abjecerat. *eam* quum *ali Livia*, *ferique ramum* haruspicum monitu jussisset; tanta pullorum suboles provenit, ut ea villa diu postea *ad Gallinas* vocaretur, quæ via Flaminia juxta nonum ab urbe lapidem fluvio Tiberi inædificata fuerat. Prodigia. Plin. 15. 30. 18. Suet. Galb. c. 1.

XXXVIII. Ramus etiam, quamquam ita crescere laurum Democritus & Theophrastus ambigant, tale lauretum produxit, ut postea diutissime Triumphis Cæsarum ad coronas sufficeret. Ea res potentiam Cæsarianæ domui stabilem videbatur promittere. Percellebantur etiam homines crebra mutatione magistratuum, quum nonnulli eodem die inirent ejurarentque: nihil inde quærentes amplius, quam honorem nominis, & spem adipiscendi provinciam, ac cætera non nisi magistratu functis tribui solita. Contra erant qui magistratus capessere paupertate aut alia caussa vetebantur. Nam & qui apud Pompeium erant, quasi merito arcebantur desponsis honoribus; & quidam bonis amissis sumptus tolerare non poterant. Crebra mutatio magistratuum. Theophr. de Plantis. 1. 3.

XXXIX. Inter quos M. Oppius, propter pietatem in parentem gratus plebi; quum Ædilitatem prætermittere statuisset, stipe collata seque & impensam munerum exhibuit: quum etiam in Theatrum ingressi quidam, histrionum specie cum personis, pecuniam contulerunt: animorum suorum obsequentes judicio, periculum ne *inimicis Triumvirorum favisse* dicerentur, hac cautione vitantes. Nec hic stetit in Oppium populi amor: quin & mortuum paulo post in Campo Martio funeravit. Sed invidia nobilitatis ossa sepulti translata sunt alio: Pontificibus monentibus, *locum sacrum esse*, *neque contaminandum mortuorum reliquiis*: quum tamen multos ibi sepeliri & passi jam & passuri essent. Eodem vere M. Antonius Athenis egressus, cum trecentis navibus, Brundisii non receptus, Tarentum appulit; promissum Cæsari auxilium ferens. M. Oppii pietas honorata. Appian. lib. 5. Civil. Plutarch. Ant. cap. 46.

XL. Sed Cæsar exspectare dum sua classis præsto esset, maluit: licet semel iterumque invitatus, ut apparatu Antonii, suffecturo ad id bellum, uteretur. Apparebat aliquid subesse querelæ ac suspicionum. Idcirco Octavia quæ comitata virum ex Græcia fuerat, exoravit eum, *ut ad fratrem mitteretur*. Alteram ea jam filiam apud Antonium pepererat, & tum etiam erat prægnans. Hæc in itinere occurrens Cæsari, primariis amicis ejus adjunctis Mæcenate & Agrippa, multa precum humilitate contendit, *ne se miserrimam omnium matronam ex omnium felicissima redigi paterentur*. Octavia virum & fratrem conciliat. Dio. Appian. Plutarch.

XLI. *Nunc enim*, inquit, *totus orbis me beatam prædicat*, *suspicitque duorum Imperatorum, alterius sororem, alterius conjugem. Sin vero, quod dii ne si-* Ejus ad fratrem oratio. Appian.

rint, prava consilia vos in bellum egerint, uter vestrum sit futurus superior, in incerto erit: unum erit certissimum, me, utcumque res ceciderit, in perpetua solicitudine & luctu fore; cui in qualibet viri fratrisque fortuna, sempe plus offeretur quod cruciet, quam quod reficiat. Cæsar ad hæc objicere, *se desertum ab Antonio, maximum in discrimen incidisse: sed & missum in Africam esse Calliam, ut fœdus contra se cum Lepido jungeret.*

Antonii & Cæsaris certamen humanitatis.

XLII. Tum Octavia: *Calliam ad Lepidum non alia caussa missum esse scio, quam ut de matrimonio ageret. Cupiebat enim Antonius desponsam adolescenti Lepido filiam collocare, priusquam Parthicum ad bellum proficisceretur. Prius autem crimen ita diluit Antonius, ut tibi per Mæcenatem satisfactum eo nomine credam.* His obtestationibus, & quia Calliam etiam miserat Antonius, ut ex ejus quæstione deprehenderetur veritas: ita Cæsar emollitus est, ut non accepto Callia *cum Antonio se colloquuturum* diceret, *inter Tarentum & Metapontum, circa fluvium Evonymum; si & illi videretur*. Accepta conditione, quum eodem forte tempore ad flumen uterque venisset, Antonius carpento desiliens, in Scapham forte stantem eo loco se conjecit solus, trajecturus ad Cæsarem: contendit & ille vicissim prævenire cupiens Antonium; & aliquamdiu occurrentium sibi in amne certamen fuit, uter in alterius ripam fidemque se traderet prior, sed vicit Cæsar, *ad duos unum se proficisci* dicens, *non ad Antonium modo, sed & ad sororem suam.*

Nova inter eos pacta. Plutarch. Appian. Dio.

XLIII. Itaque conscenso Antonii carpento, cum eodem Tarentum profectus, ea nocte apud illum mansit sine corporis custodibus. Postridie rursus apud Cæsarem eadem omnia Antonius fecit. Adeo duo illi summæ fortunæ competitores, & rationibus suis conducere putabant, intimam familiaritatem levibus suspiciunculis, & professa odia summæ benevolentiæ significationibus vicissim obruebant. Cæterum quia Cæsar, bellum Siculum sequentem in annum differebat; Antonius in Parthos properabat; ille navibus indigebat, hic legionibus; instituta est permutatio, uti Cæsar Antonio duas legiones Italicas daret: hic Cæsari rostratas cum remigio centum. Sic & classem adeptus est Cæsar, quâ egebat; & sumptu liberatus Antonius, milites nactus, quos Italiam obtinente Cæsare, licet ex prioribus pactis delectuum jus haberet, difficulter confecisset. Octavia quoque, præcipuum & instrumentum & vinculum instauratæ amicitiæ, viro mille delectos milites impetravit à fratre; fratri vicissim decem phaselos à viro: quod genus navium inter longas & onerarias ferme medium est.

Etiam de retinēdo Triumviratu. Dio. Cornel. Nep. Attic. 12. 1. Appiano. Plutarch.

XLIV. Accesserunt nova ex sponsalibus firmamenta, & Antyllo, quem Antonio Fulvia pepererat, filiolam suam despondit Cæsar; & Antonii Octaviæque filiola Cn. Domitio pacta est, qui modo hostis acerbissimus Triumviris, & proscriptus inter parricidas fuerat. Sed facile fuit quidvis polliceri, nihil servaturis, nisi quod postea quoque sibi profuturum censuissent. Sub idem tempus, opinor, etiam auctore Antonio Pomponiam Agrippa duxit, T. Attici filiam, Equitis Romani affinitatem generosarum nuptiis anteponens, quum propter summum in amicitia Cæsaris gradum, nullius non conditionis potestatem habere videretur. Præterea convenit, *uti Sex. Pompejo Sacerdotium & Consulatus, nuper pacta eriperentur; ipsi nihilominus, elapso tempore Triumviratus, in aliud quinquennium potestatem retinerent.* His peractis profectus Antonius, liberos suos

ex utroque matrimonio, & Octaviam conjugem ad Cæsarem remisit Corcyra, ne molestiarum ac periculorum, qualia bellum affert, haberet participes: nisi forte, quod eventus affirmat, plus de Cleopatræ amoribus, quam de bello solicitus, amoliendum hoc in tempore impedimentum judicavit.

XLV. At Cæsar novis copiis navalibus auctus quamquam prius quiescere eo anno statuerat, bellum incepit, non pœnitendis initiis, nisi quod Menas ingenio levis, & eum fortuna mutans animos, prætetea Sabino parere non ferens, impetrata fide, cum sex aut septem navibus iterum ad Sextum transfugit. Existimatum etiam est, minis Antonii perterritum, & quotidianis cœterorum Pompeii libertorum exprobrationibus promissisque prabuisse aures. præsertim ultione sumpta de Menecrate, quem præcipuum inter Pompejanos inimicum habuerat. Cæsar offensus hac perfidia, in Sabinum effudit iram, ablata tamquam indiligenti classis præfectura, quod fugam tot navium non senserat. In ejus locum Agrippa maritimum imperium accepit: à quo interim nova confecta classis Romano more lustrata est. Constitutis ad ipsas undas altaribus, naves instructæ circumstabant magno omnium silentio, interea Sacerdotes re divina juxta mare facta, ducibus assumptis piacularia exta navigio imposita ter circum classem circumvehebant; invocabantur potentia maris numina, *uti quæ detrimenta, quæque pericula destinata classi fuissent, ea in hostium caput expetant.* Classis nova lustratur. App. Dio. Orosius. 6.18.

XLVI. Postremo pars extorum, turba favente linguis, in mare projiciebantur; partem adolebant altaribus. Tum educta portu classis animi speiq; Cæsarem implevit, undique cincturum navibus Siciliam. Quippe & Antonianæ naves jam ad Fretum processerant: & Lepidus quantumlibet invitus, auxilia promiserat. Sed maxime nova classe confidebat, mira firmitudine speciei; compactis navibus, quæ neq; rostrorum timerent impetum; & magnum numerum propugnatorum caperent, & turres portarent, unde tamquam è muro in subjecta hostium navigia pugnari posset. Cæterum omnes istas cogitationes momento quasi tempestas circa Palinurum promontorium adorta dissilavit. Res hoc modo gesta est. Constitutum erat, uti A. D. Kal. Julias (quod ob patris memoriam sibi faustum fore ominabatur) tribus diversis classibus Pompejus oppugnaretur. Nec ideo minus tempestate perit. Dio. lib. 49. Plin. 7.45.2. Vell 2.79.3. App.

XLVII. Ille contra *Plennium* quemdam *cum una legione, & magna multitudine velitum Lilybæum & vicina loca tueri* jussit: & præsidia ad Orientem & Occidentem disposuit, insulis etiam occupatis, Lipara præsertim & Cossura, ne harum opportunitate hostes juvarentur. Messanæ vero (hanc habebat arcem belli) quod roboris erat in classe secum habebat; inde quamlibet ad necessitatem occursurus. Interim die dicta Lepidus ex Africa solvit; mille ducens onerarias, septuaginta longas, in quibus erant semiplenæ legiones duodecim, equitum Numidarum quinque millia, magnusque apparatus alius. Interim & à Tarento Statilius Taurus eum navibus Antonianis centum duabus adfuit; cæterarum enim remigium pestilentia nuper exhauserat. Qua & Lepidus corripitur. Strabo lib. 6. App. Vell. 2.80.1.

XLVIII. Cæsar Puteolis facto sacrificio, projectisque è Prætoria in mare extis profectus est, Ap. Claudio cum magna multitudine navium postremum agmen cogente. Ubi tertia dies venit, vehemens Auster adgressus est omnes, Lepidique multas onerarias depressit. Tenuit tamen ille Siciliam, conclusoque intra Lilybæum Plennio, multa circum oppida armis aut deditione cepit. Taurus Et tamen in Siciliam escendit.

animadversa tempestate mature Tarentum reduxit classem. Appianæ naves afflictæ circa Minervæ promontorium & quædam in scopulos aut brevia compulsæ sunt, disjectis nec sine gravi damno cœteris. Cæsar in Velinum portum se & naves suas receperat, præter hexerem unam, quæ circa Palinuri promontorium vi tempestatis soluta est.

Numerus amissarum Cæsaris navium.

XLIX. Erat ea portus natura, ut ad cętera tutus versus Orientem pateret. Idcirco quum repente versus in Africum Auster esset, neque portu exire naves prohibente vento poterant, neque aut remis aut anchoris contineri, quominus inter sese aut ad saxa comminuerentur. Ita naves majores sex amissæ, minores sex & viginti, cum aliquanto majore numero Liburnicarum. nam & ab hoste damnum datum erat, Menasque multas ex disjecta classe naves abstraxerat aut exusserat. Tanta hæc erant incommoda, ut ante tricesimum diem emendari non posse viderentur, quo tempore pene in exitu futura æstas erat, ideoque rectius videbatur, venientem in annum expeditionem differri.

Qui se invito Neptuno victoriam adepturum jactat.
Suet. Aug. 16. 5 Dio.

L. Sed Cæsar, *vel invito Neptuno victoriam se adepturum* jactans, cęterum populum timens, si diutius annonæ penuria premeretur, *continuo subduci reficique naves* jussit: remiges ex naufragio receptos ad Taurum misit, complendis navibus quæ penes eum vacuæ remanserant. Mæcenas in Urbem ire jussus est, ad plebem in officio continendam, quæ ob adversa Cæsaris & memoriam Pompeji Magni tumultuabatur. Ipse magna celeritate atque diligentia novos per Italiam colonos hortatus, ad visendam Tauri classem Tarentum transcucurrit: mox Vibone alloquutus legiones, navium apparatum festinavit: brevi tempore sic confirmatis atq; constitutis omnibus, ut iterum invadere Siciliā posset.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

ADVERSUS Sex. Pompejum vario eventu navalibus certaminibus pugnatum est: ita ut ex duabus Cæsaris classibus, altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompejus in Siciliam profugit, M. Lepidus qui ex Africa velut ad societatem belli contra Sex. Pompejum à Cæsare gerendū trajecerat; quum bellum Cæsari quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali corona ab Cæsare donatus est: qui honos nemini ante eum habitus erat.

EX diverso Pompeius hac felicitate non ad industriam, sed vanitatem & ineptias excitabatur: jam haud dissimulanter *Neptuni filius* appellari volens, cujus spreto numini duplex naufragium Cæsaris, & alterum quidem per æstatem immissum imputabat. Idcirco & paludamentum induit cyaneum pro purpureo, & Neptuno Salaciæque, parentibus scilicet suis, bobus auratis & equo fecit. Sed & equos vivos, quidam *& viros* addunt, conjecit in Fretum. Nec tamen securus audiit, *iterum instare Cæsarem*, quam cum strenuo & irrequieto res esset, considerans. Idcirco Menodorum *ire speculatum quid fieret in Italia* jussit.

Pompeii vanitas. Plin. 9. 6. 1. App. Orosius. Sueton. Dio. lib. 48. Porphyr. ad Horat. Epod. 9. Auct. de Vir. Illustr. c. 84.

II. Ille dolens sibi classis imperium non esse redditum, sed solummodo paucarum navium, quas reduxerat, præfecturam relictam; ne contra Lepidum quidem opera ejus Pompeium uti voluisse; iterum agitare proditionem animo cœpit. Ceterum quo majoris apud Cæsarem fieret, si prius edidisset plura documenta, quantum in eo præsidii partibus esset; omne quod secum habebat aurum, inter suos distribuit, ut promptioribus ad omnia uteretur. Ergo duodeviginti passuum millibus tridui spatio eremigatis, impressionem in naves Cæsaris sæpe fecit, ad tuenda loca ubi novæ aliæ fabricabantur, dispositas. Ex his binas ternasve subinde abripiens, simul onerarias in stationibus incursu intercipiens aut corrumpens, omnia pavoris atque consternationis implebat. Non enim Cæsar modo, sed etiam Agrippa petendæ materiæ caussa tum aberat: quoque maius audaciæ simul & artis specimen ederet; aliquando nave in mollius solum sponte impacta, in luto se obhærere simulavit; donec decurrentibus velut ad certam prædam hostibus, inhibendo se expedivit, abiitque cum plausu & cachinnis, non sine stupore & verecundia Cæsarianorum.

Menas virtutem ostentat. Appian. Dio.

III. Sed ubi maturum esse putavit, dimisso Senatore, quem ceperat, Rebilo, præstruxit ad novum consilium viam. Deinde commentus apud suos, *Mindium Marcellum*, jam à tempore Dictatoris familiarem Cæsaribus, *ad se transiturum*, cujus nuper amicitiam Romæ comparaverat; sine suspicione cum eo in quadam parva insula congressus, mentem suam aperuit, *se coactum injuriis Calvisii, quas pati non potuisset, ad Pompeium refugisse. nunc amoto Calvisio, nihil obstare quin redeat ad Cæsarem non male de se meritum; modo fides à M. Messalla detur*, nam hic per absentiam Agrippæ classi præerat. Nec diu dubitavit Messalla, Cæsari gratum se facturum admonitus aut conjiciens.

Menas iterum ad Cæsarem transit. Cic. Fam. 12. 6. Dio. lib. 49. App.

IV. Ergo ubi cum aliquot triremibus Mindius adfuit: tanquam à Cæsaris partibus transiens, adjunxit ei se proditor, & suos partim volentes, alios repugnare validiori non ausos, transduxit. Postquam in conspectum Cæsaris admissus est, ad genua procidens oravit veniam, nihil excusans. Et eam quidem haud gravatim tribuit Cæsar: ceterum ingenio tam mutabili nihil postea maioris rei credidit; deditque negotium certis hominibus, dissimulanter eum custodiendi: præfectos triremium qui manere nolebant, quo cuique visum est abire dimisit. Jam refecta classis erat, & Cæsar Vibonem appulsus, Messallam cum duabus legionibus transmittere in Siciliam jussit, Lepidique eopiis coniunctum stationem agere in Tauromanitano sinu. tres alias legiones ad statuam (Stylida vocant Græci) excubare jussit; quod is locus ad duodecimum à Rhegio milliare distans, brevissimum in Siciliam traiectum habebat.

Sed Cæsar ei parum fidit postea. Dio. Orosius 6. 18. App. Strabo. lib. 6.

Lepidi legiones aliquot male mulctantur. Appian.

V. Sed Taurus à Tarento Scylacium, obversum Tauromenitanæ regioni promontorium petiit, itineri simul prœlioque paratus. Nam & mari speculatoria navigia præmittebat, & litora curabat exploranda per equites. Ideoque Cæsar à Vibone transgressus, probata Tauri diligentia securior, eodem rediit. Pompejus adversum hæc iisdem locis præsidia constituit, quibus per eamdem æstatem habuerat. Interim quatuor Lepidanæ legiones, deceptæ specie occurrentium navium, nam à Lepido missas existimaverant, in Papiam Pompeii ducem inciderunt: maleque mulctatæ, ne Lepidi quidem navibus, quæ postea venerant obviam ausæ confidere, vario & miserabili errore, multas onerarias amiserunt. Sed & duæ ferme legiones desideratæ: plerisque in mari varia peste consumptis, & si qui enare potuerant, exceptis à Tisieno Gallo Pompejanarum partium duce. ceteri statim aut postea pervenerunt ad Lepidum, quum ad Sextum Papias abnavigasset.

Cæsar fretum transire statuit. Plin. 3. 8. 12. Appian. Dio.

VI. Sed cum universa classe Cæsar explorato profectus ad Strongylen, quæ septem Æolidum una est; quum ex magna specie copiarum, quas circa Pelorum & Mylas & Tyndaridem agere videbat, ipsum adesse Pompejum conjectaret, relicto cum imperio Agrippa Vibonem repetiit, pedestres copias adducturus. Inde ad castra Tauri citatis itineribus transgressus, cum tribus legionibus & M. Messalla fretum transire statuit, ut per absentiam Pompeji Tauromenio capto, duabus ex partibus illum angeret. Interim & Agrippa è Strongyle transjecit Hieram, eaque capta se paravit, ut postridie Mylas transvectus Democharem adoriretur, qui stationem ibi cum quadraginta navibus habebat. Sed ubi cum dimidia parte classis Hiera profectus, non exire Democharem vidit, contempta hostis ignavia rediit, sequenti die classem universam adducturus. Vicissim Demochares non alias Agrippæ naves esse ratus, & has ipsas tardas & graves noctu evocavit Pompejum eo proposito, ut conjuncti Agrippam aggrederentur.

Agrippæ pugna cum Pompejanis. App. Dio. Hor. Epod. 9.

VII. Igitur postridie sub idem ferme tempus utrimque classibus eductis, quum Agrippa & Apollophanem cum quinque & quinquaginta navibus adesse, & cum aliis septuaginta Pompejum sequi cognosset, nuncio celeriter ad Cæsarem misso, in magnis animi fluctibus fuit: idemque & Demochari similibus caussis acciderat, & nisi fuga præter turpitudinem haud minus periculi quam prœlium habuisset, non dubitabatur utrobique, quin præstaret recedere. Sed quia digredienti sequuturus hostis timebatur, pari aliquamdiu Marte concursum est. Pro Pompejo celeritas navium, artesque gubernatorum, & remigum erant; Agrippa plures & firmiores habebat: & robur Cæsariani militis adæquabat Pompejanorum desperatio. fugitivi enim plerique erant, quibus si caperentur, ne simplex quidem sperari mors poterat.

Navis unius casus memorabilis. Appian. Pollux 5. 17. Dio.

VIII. Memorabilis in hoc prœlio casus unius navis fuit, quam Agrippa præ cæteris petebat, quod ea Papiam invehi cognoverat; incurritque impetu tam violento, ut prora discussa carinam aperiret: & qui in turribus ejus constiterant, in mare excuterentur. Igitur & navem aqua copiosa admissa celeriter mersit, cum thalamitis, (sic appellantur ordinis imi remiges) cæteri tabulato perfracto enatarunt. Et Papias in proximam navem receptus, pugnam repetiit. Pompejanorum enim scaphæ passim oberrabant, quibus exciperentur nantes,

factis

fractis aut amissis navibus. Nam & integræ relinquebantur, quoties ferreis manibus comprehensæ defendi adversus tanto validiores non poterant.

IX. Idcirco Pompeius ex edito loco conspicatus quæ fierent, signum receptui dedit, jam advesperascente die. redieruntque servatis ordinibus, ad litora non aspera aut saxosa, sed quę multo cœno limosa erant, applicantes: Agrippa quum superet, insequi non potuit, ne eum magnis suis navibus in brevia delaberetur. idcirco jactis in alto anchoris substitit, tamquam iterum inuasurus vel per noctem: sed monentibus amicis, *ne militem nimiis vigiliis & laboribus debilitaret, neve nimium crederet infido mari*, vix tandem se recepit. Sunt qui dicant, *Cæsaris invidiam veritum, absolvere victoriam noluisse*. Sed & dicere solitum inter familiarissimos, *secundum locum tenentibus magna prudentia opus esse; velle enim præpotentes, laboribus & periculis eorum maxima consequi, sed hoc sciri credique ab hominibus nolle; dandam igitur esse operam, ut perficiendis ingentibus operibus strenue desudent, perfectorum titulo cupide solerterque cedant*. Secundum locum tenentibus necessaria prudentia. Appian. Dio. Excerpt. Vales.

X. Hoc prœlio Pompeius quum naues amisisset triginta, hostiles quinque corrupisset, laudauit tamen suos, donauitque, *pro victoribus sibi esse præfatus, qui cum tantis navibus æquo Marte dimicassent; non enim prœlium istud; sed hostilium murorum oppugnationem videri*. Subjecit, *se quoque navium suarum altitudini non nihil adstructurum esse*. Interim Cęsar, ubi Messana digressum Pompeium, fretumque sine idonea custodia relictum sensit, cum Antonianis nauibus Tauromenium petere constituit. Cæterum Pompeius id ipsum coniectatus, parte nauium Mylis relicta, quę præsentis Imperatoris speciem Agrippæ facerent; quum post prœlium leuiter cęnasset, continuo Messanam redierat. Agrippa vero pro præsenti copia milite refecto Tyndaridem, quæ dedebatur aduectus, oppidum volentibus incolis recepit; sed mox à præsidiariis strenue pugnantibus ejectus est. Pompeius suos laudat. Aip. Orosius. c. 18. Dio.

XI. Aliis tamen oppidis recepta sunt ejus præsidia: quibus rebus consumpta die, sub tenebras pridianam stationem repetiit. Jam Cæsar è Scylacio prouectus Leucopetram attigerat, ubi certioribus nunciis Pompeium ad Mylas Agrippæ concurrisse doctus, statuit noctu transire Fretum, & in Agro Tauromenitano copias exponere: sed cognito prœlii euentu, haud satis decorum victori putans, per tenebras subrepere, expectata luce, quantum capere militum naues potuerant, vacuo mari transjecit: cæteris cum Messalla relictis, quos remissis mox nauibus arcesseret. Cæterum Tauromenii non receptus, prœternauigato amnis Onobalę ostio (Cantarum hodie vocari autumant) & fano Veneris, ad Archegetam appulit. Id loco nomen erat à paruo simulachro Apollinis, quod ibi posuisse Chalcidenses ferebantur, *hoc duce ad condendam coloniam ex Eubæa profecti; quum Naxum, quæ postea Tauromenium est appellata, occupassent*. Cæsar in Siciliam transit. Dio. App. Fazellus Historiæ Siculæ lib. Thucydid. 6. 1. es. Plin.

XII. Hic exscensione facta, simul terram Cæsar attigit, lapsante vestigio procubuit. nec exterritus sacra fecit deo, castrisque ibi collocatis oppidanorum tentare animos decreuit. Nondum absolutum vallum erat, quum Pompeii magna classis cum ipso Imperatore adfuit, in defessorum locum integris repositis remigibus: simul & equitatus eius conspectus est, pari celeritate per litora transeurrens: & alio loco pedestres copiæ apparuerunt. Ea repente res objecta magnopere Cæsarianos exterruit, qui victum prœlio Pompeium, nusquam discedere posse Eius ibi periculum. App. Dio.

per Agrippam putaverant. Neque absurde creditum est, *si undique simul factus impetus esset deleri Cæsaris exercitum potuisse*. tres omnino legiones erant, cum equitibus quingentis, quorum nondum advecti equi erant. velites mille, voluntarii ex novis coloniis duo millia, cum classiariis.

Cæsar suos hortatur. Orosius. 6. 18. App. Dio.

XIII. Sed equitatus tantum impetu in munientes facto, interturbavit opus, nequidquam: navibus, ne sero diei prœlium inirent, sub Coccyno capientibus stationem: peditatu in oppidum Phænicen abducto. Cæsar hac opportunitate usus, non intermisso per noctem labore castra permuniit. deinde traditis L. Cornificio copiis, ante lucem cum classe profectus est, occupaturus transitum, antequam præcluderetur, & minus timens Pompeii naves, ut paucas numero, & recens victas. Igitur dextra acie Titinnio commissa, sinistra Carcio, si modo recte traditum nomen est; vectus Liburnica classem circumiit, solicitus hortator: quo tempore, ne forte adgnitus ab hostibus in periculo esset, Imperatoria insignia deposuit. In eo cursu, quum obviam se Pompeius tulisset, bis congressi, ad noctem usque depugnarunt.

Cladem accepit à Pompejanis. Liv. Epit. Dio. Appian.

XIV. Tum vero Cæsaris haud dubie inferior fortuna fuit, multisque captis aut mersis navibus, pars cæterarum, ipso frustra hortante versus Italiam fugit, quas Pompeiani neutiquam longe insequuti, ad reliquas oppugnandas redierunt. Et harum pleræque tum mersæ sunt, aut in hostium devenerunt manus. & si quis enatare ex his potuit, ab equitatu Pompeii litus obeunte capti aut interempti sunt: Pauci ad Cornificii castra penetrarunt, à velitibus ejus deducti: nam gravem armaturam educere adversus legiones victoria suorum alacres, minime tempestivum judicabat. Ipse Cæsar in multam noctem jactatus, & animi pendens, utrumne Cornificium, an vero Messallam peti oporteret, bona quadam fortuna sub portum Abalam, cum uno tantum satellite delatus est. quem à montibus decurrentes quidam exceptum, & in acatium ex acatio translatum, quominus deprehendi ab hostibus posset, animo & corpore ægrum, ad Messallæ castra deportarunt.

Omine quodã confirmatur. Dio. Plin. 6. 19. r. Appian.

XV. Nec quidquam habuit antiquius, quam missa ad Cornificium Liburnica, significare *salutem suam, & maturum auxilium* polliceri; misit etiam circum vicinos montes, *Cornificio* jubens *opitulari quotquot possent*. Curato deinde corpore post modicam quietem, ad Columnam Rheginam profectus est, deducente Messalla, ubi Carrinas cum tribus legionibus constiterat, jussu Cæsaris in Siciliam trajecturus. At tum Liparam præmissus est à Cæsare mox sequuturo. Sed hanc animi agitationem consolata est res parva dictu, nisi superstitione inflaretur: piscis è mari exsiliens ad pedes ambulantis se abjecit. Hoc argumento spoponderunt vates, *sub pedibus Cæsaris futuros, qui tum tenerent maria*. Idcirco jam tranquillior animo scripsit ad Agrippam, *ut ad eximendum periculo Cornificium, expeditas copias duce Laronio mitteret*. Mæcenatem iterum ablegavit Romam, atque is correptos aliquot, novarum rerum auctores supplicio affecit publice.

Messallę fides in Cæsarem: Liv. Epit. Dio. Appian.

XVI. Messalla Puteolos navigavit, ut legionem primam à Vibone adduceret; præclare fidei specimine edito: nec enim omni ope humana destitutum interficere arduum fuisset, si proscriptorem suum potius, quam Imperatorem cogitare maluisset. Interim in magno periculo cum expositis militibus Cornifi-

eius versabatur. Armis castrisque tutum fames oppugnabat: nec ignarus eius rei Pompeius, provocante Cornificio detrectavit certamen. Idcirco navibus incensis, quæ forte delatæ ad castra eius è prœlio fuerant, Mylas instituit petere, lacessentibus undique Pompeianis. Nam sive per campestria loca pergebatur, equites assultabant, sive per montana & aspera, Maurus jaculator molestus erat, nec itineris facultas, nec pugnæ dabatur; quum levis & expeditus hostis subsistentes refugeret, abeuntes insequeretur.

XVII. Et erant defendendis inermibus occupati, quos ex naufragiis servatos in medium agmen receperant: maximus erat in fluminibus transeundis metus, quum divulsi invicem, & cum aqua aut luto luctantes multi vulnerarentur. Triduum inter hæc pericula consumptum est. quarta deinde dies certi interitus metum attulit. Deventum in ea loca erat, quæ profluvio quondam Æ[t]næorum ignium exusta fuerant, usque in mare decurrentibus rivis. Rhynca vocabant accolæ, non nisi noctu transire ea soliti, vitandi æstus gratia. Sed Cornificiani nec inter tenebras suscipere iter propter ignorantiam locorum audebant; neque sustinere interdiu poterant vim pulveris quo suffocabantur, & fervorem plantas, nudis præsertim pedibus incedentium, perurentem. & tamen morari vetabat sitis, & hostilium copiarum formidabilis conspectus, ad angustias, quæ regionem illam ambustam finiunt, ab ipso interim Pompeio adductarum.

Cæsarianorū sub Cornificio ingens periculum.
App.
Dio.
Diodor. 4. &c.

XVIII. Magnus erat in agmine numerus sauciorum, qui ad progrediendum invalidi commilitonum humeris portabantur. Sed tum extrema desperatio coëgit, his depositis oneribus, ne sui quidem ulla jam parcimonia in hostes irrumpere. Hoc impetu repulsi Pompeiani primos aditus reliquerunt: nec ideo minus aliæ fauces haud procul inde custodiebantur. Idcirco non labore tantum vulneribusque & siti affectos, sed etiam frustra niti autumantes, vix excitavit Cornificius, ostenso fonte propinquo, ut semel collectis viribus unicam salutis spem pugnando capesserent. Sed dum multa suorum jactura manum cum præsentibus conserunt, fontem ab alio præsidio hostium occupari viderunt. Tum vero penitus omnis defluxit corporibus animisque vigor: torpentesque fatigatione & tædio, quod in ipsis erat, perierant; quum eminus conspecta signa legionum, dubia primum, mox ubi cognosci potuere, certa spe deficientes erexerunt.

Qui desperatis plane rebus.
Dio.
Appian.

XIX. Laronius erat ab Agrippa missus cum tribus legionibus & frumento, cuius egere Cornificianos sciebat. Nam Agrippa, Demochare alio profectum sentiens, Tyndaridem ceperat, refertam copiis, & opportuno ad mare situ. Idcirco Pompeius ipsum adesse Agrippam existimans, tanta celeritate discessit, ut etiam pars impedimentorum in castris relinqueretur. At Cornificiani milites fonte potiti, quamquam monentibus de periculo ducibus; adeo biberunt intemperanter, ut multi præcluso spiritu inter hauriendum exanimarentur. Cæteros ad Agrippæ castra perductos superveniens paulo post Cæsar laudavit donavitque ex merito, vim enim maximam, non hostium modo, sed quæ sunt hominibus intolerabilia famem, sitim, æstum sustinuerant. Cornificius quidem tantum sibi servatis hisce copiis tribuit, ut postea Romæ, quoties à cœna rediret domum, elephanto vectaretur.

Agrippæ providentia eripiuntur.
Dio.
App.

XX. Interea Cæsar ingentem exercitum in Siciliam transduxerat, legiones unam & viginti, leviter armatorum plures quinque millibus, equitum viginti.

Cæsar Mylensium fauces occupat.
App.
Dio.

Cæterum totum ferme litus Pompeiana præsidia tenebant, continuos ignes alentia, ut metu incendii naues Agrippæ, quem maxime timebant, deterrerent. Tauromenitanas quoque fauces, & quæ ad Mylas sunt, Pompeius occuparat; montanosque calles muris eductis præcluserat. Sed & profectum Tyndaride Cæsarem, oppositis apud Dianium castris, levibus equitum prœliis distinuit, pugnæ se nolentem committere. donec fama adventantis Agrippæ excitus, ad Pelorum transcucurrit. Sic relictas hostium discessu Mylensium fauces Cæsar occupavit, recepto etiam Dianio, parvo oppidulo, sed magnæ in fabulis famæ, propter *Solis armenta*, quæ *socii Ulyssis ibi mactasse* ferebantur.

Sine tabernaculo perno ctat. Oros. 6.18. Appian. Dio.

XXI. His rebus cognitis, & comperto adventum Agrippæ falso jactatum fuisse, Tisienum Gallum Pompeius accivit. ei Cæsar obviam iturus, aberravit à via circa Myconium: & quia eum expeditis copiis, ut ad prœlium processerat, noctem tempestatibus horridam sine tabernaculo exegit, scuto tantum Gallico, sustinentibus per vices militibus tectus. Emicabant inter præcipitatos imbres ex Ætna prorumpentes flammæ, eum terribili mugitu, adeo quidem, ut Germani locorum imperiti, præ consternatione cubilibus exsilirent; nec amplius fabulosa crederentur, quę de montis eius incendiis, igniumque torrentibus antiquitas tradiderat. Inde progressus ad vastandum agrum Palæstanum, Lepido forte per ea loca frumentanti occurrit.

Cum Lepido coniungitur. App. Dio.

XXII. Namque is tempestatibus & insultu Demochatis amissa parte navium, non ad Cæsarem continuo, sed Lilybæum contendit, necessitate incertum an consilio, eoque ipso ancipiti, sive ut Cæsarem luctari solum cum Pompeio sineret; sive ut ab illo virium hostilium partem abstraheret in sese: Tisienum certe hactenus detinuerat. Igitur conjunctis ambo copiis Messanam obsidione clauserunt. Sed cito exortæ sunt suspiciones & discordię, quum Lepidus pari cum Cæsare potestate ageret; Cæsar eum legati potius loco habere destinasset. Ea caussa festinationis Cęsari fuit, ne Lepido spatium daret cum hoste transigendi. absque hoc enim fuisset, spes erat citra sanguinem debellari posse; quod & frumentaria res & pecuniaria incipiebat esse apud Pompeium angustior.

Pompeius ad pugnam cogitur. App. Dio.

XXIII. Taurus enim missus ad hoc à Cæsare, commeatus Pompeii frequenter intercipiebat, civitatesque occupabat, unde alendus illi exercitus esset. Ergo eum alteri prœlio decernere lubitum, alteri necessum videretur; ad summam dimicationem haud ægre deducta res est. Continuis aliquot diebus Cæsar instructas legiones ante castra, naves in mari Agrippa ostentaverat, reformidante congressum Pompeio, quod erat utrobique infirmior. tum vero metuens, ne si subterfugere prœlium pergeret, tanquam sua confessione victus, à sociis desereretur; misit ad Octavianum quæsituros, *utrum navali pugna velit decernere*: qua parte sibi plusculum confidebat.

Maritimo prœlio dimicatur.

XXIV. Cæsarem quoque, licet semel iterumque improspere tentato mari, conditionem recusare puduit. Dies ergo condicta est, in quam trecentis utrimque navibus concurreretur. Terra quoque instructæ sunt acies: sed spectaturæ tantum maritimo prœlio dimicantes. In eo labore sita utrisque summa rerum videbatur: nec ad instruendas classes quidquam reliqui fecerant. Igitur acriter & diu certatum est: quamquam Agrippæ recenti commento Pompeiani graviter infestarentur. harpago erat, sed ea forma, ut & vis eius robustior esset solito, & inevitabilis

impetus. Tignum enim cubitorum quinque ferro coopertum, duobus in utroque capite ferreis annulis firmiſſimis inſtruxerat: ex horum altero pendebat uncus ferreus ad comprehendendas hoſtium naves; alter multos habebat funiculos, quibus harpago ſemel injecta navibus, aptabatur machinis, quarum opera violentiſſimo niſu attraheretur. Neque præcidi tignum ferro munitum poterat; neque propter eius longitudinem ad funiculos pertingi. Victa igitur Pompeii claſſe, pedeſtris etiam exercitus timore correptus Meſſanam verſus abivit.

Pompeii claſſis vincitur. Liv. Epitom. Appian. Dio.

XXV. Eodem & pauci ex navali prœlio ſe receperunt, ſeptemdecim navibus: quos ipſe quoque mox Pompeius comitatus eſt à Naulocho conſcendens. cæteri varia clade deleti: quum eiectas in litora naves Cæſar incenderet; altum tenentes Agrippa perſequeretur. Inter hæc relictus cum exercitu Tiſienus Gallus, in poteſtatem Cæſaris ſe tranſdidit: exemplumque hoc præfecti equitum imitati ſunt. Hac pugna naves Cæſaris tres tantummodo merſæ referuntur, Pompeianæ duodetriginta: cæteræque omnes, præter ſeptemdecim, quas diximus, incenſę fractæque ſunt, aut in manus hoſtium pervenerunt. Pompeius inter hanc calamitatem exercitus quoque defectione cognita, protinus abiecto Imperatorio cultu Meſſanam certos homines pręmiſit, qui filiam amicoſque & pecunias, & quidquid pretioſum erat, jam enim hunc in caſum conſarcinata habebat, in naves ſervatas imponerent.

Ipſe fugit in Aſiam. Oroſ. 6. 18. Dio. Liv. Epitom. App.

XXVI. Miſit etiam Lilybæum ad Plemmium inde arceſſendum, octo legiones ejus fugę comites habiturus. Neque tamen exſpectavit ad ſe properantem, pavidus ducum ſuorum præſidiorumque nunciis frequenter ad victorem deficientium. Igitur cum reliquis navibus relicta Sicilia curſum in Aſiam direxit, Antonium, ob ſervatam in ſimili periculo matrem, ſibi ſperans æquiorem fore. Nec inſequutus quiſquam eſt fugientem, alia per negotia impeditis victoribus, & inter ſe parum amicis. Quippe Cæſar in caſtris ad Naulochum remanens, Agrippam ad obſidionem Meſſanæ miſerat; quod oppidum intraverat jam Plemmius, unaque ſecum hoſtem attraxerat Lepidum. Igitur à duobus exercitibus ſe videns obſideri, de pace oratores miſit. ibi tendente Agrippa, *ut in adventum Cæſaris res integra ſervaretur;* Lepidus & pacem Plemmio ſtatim dedit; & conciliandis eius legionibus, annuit ut una cum ſuis militibus Meſſanam tota nocte diriperent.

Lepidus Cæſarem criminatur. Dio. App. Velleius. 2 Suet. Aug. 16. 7

XXVII. Acceſſit & incendium, ſtudio an inter militarem licentiam temere ortum: & utraque audita clades excivit Cæſarem, ut ſequenti ſtatim die advolaret. At Lepidus adventu Cæſaris cognito, reliquit oppidum, & in colle quodam munito caſtris poſitis, obterere Cæſarem in concione militum cępit, acceptaſque ab eo injurias exponere. Animus enim ei creverat, tot circum ſe videnti ſigna legionum, quarum multitudinem acceptis in fidem Pompeianis, uſque ad numerum viginti duarum adauxerat. Igitur & Siciliam retinere cogitabat, *jure facturum* dictitans, *quod & veniſſet in eam inſulam prior, & plures civitates in deditionem* accepiſſet. Cæſar quum & hæc audiſſet fieri, & fauces contra ſe præſidiis inſeſſas videret; amicos de injuriis queſtum miſit. Remiſit alios Lepidus, ad diſceptationem provocans.

Cæſar corruptis Lepidi copiis. App. Seneca. Ariſt. Polit. 5. 27. Dio.

XXVIII. Venit Cæſar, & exprobrandis utrimque maleficiis, eo proceſſum, ut ultro citroque minæ jacerentur. Ergo tanquam in vicinia hoſtilium caſtrorum excubiæ diligenter actæ ſunt: & eductæ portu naves ad anchoras ſteterunt, ne à Lepidanis incenderentur: iterumque civile bellum Romani exercitus horruerunt,

nunquam concordi inter pares potentia. Lepidus tamen à suis quoque postponebatur Cæsari, segnitiem eius cum industria & virtute adolescentis comparantibus. Hoc ubi Octaviano innotuit, sperans promissis præmiisque ad se pertrahi Lepidi copias posse, per idoneos homines eum singulis tribunis atque præfectis egit. efferuntque haud pauci, præsertim qui Pompeium sequuti, parum sibi cautum pace cum Lepido facta credebant, nisi consensus Cæsaris accessisset. postquam satis parata omnia visa sunt; cum magno equitatu profectus ad castra Lepidi, sed relictis extra vallum aliis, cum paucis suggressus, quod videretur de pace acturus, intromissus est.

In castra eius venit. App. Vell. 2. 80. 3. Dio. Oros. 6. 18.

XXIX. Sed inter incedendum astute jactis vocibus, *invitum se cogi ad bellum* modo singulos modo universos testabatur: & *Imperatorem* appellantibus quotquot viderant; Pompeiani, quos corruptos fuisse diximus, accurrerunt; veniam orantes. ille *mirari* respondit, *veniam hos ab se petere, qui nihil dum ad promerendum eam fecissent*. Intellecta vox est, & alii mox signa transtulerunt ad Cæsarem: alii facturi eadem, detendebant tabernacula; quum excitatus tumultu Lepidus ad arma prosiliit: telaque jaci cepta, & armigero Cæsaris occiso, ipse quoque percussus innoxio ictu, quia thorax pectus defenderat, cursu se recepit ad equites. Id præsidiarii milites in proximo castello conspicati, deriserunt Cæsarem, & in fugam ejus jocati sunt: nec mora, irritatus adolescens castellum oppugnavit equitum opera, nec ante quievit, quam illud expugnasset. Cæterorum quoque præsidiorum præfecti, statim, aut nocte proxima se dediderunt, intacti plerique, pars in speciem tantummodo paulisper oppugnati ab equitibus.

Lepidus in potestatem venit Cæsaris. Orosius. Dio. App. Vell. Sueton. Liv. Epit.

XXX. Non defuerunt tamen, qui serio vim repellerent: donec universo adducto exercitu castra Cæsar obsedit. Tum vero descitum est vulgo; & quamquam durante adhuc in Lepidum reverentia communiter nihil moveretur, per partes transibatur: & auxilia quæ submittebantur a Lepido plerumque transfugiebant cum illis, ad quos custodiendos venerant. Jam & Pompeianorum reliqui agminibus factis deseruerant: & apparebat finem deficiendi nullum fore; quum signa abeuntium retinens Imperator exclamavit, *hæc ego nunquam dimittam vivus*. abscessit tamen, territus violentissima voce signiferi, *dimittes ergo mortuus*. Postremi omnium equites, tanquam ad redimendum moræ crimen, miserunt ad Cæsarem, *utrumne occidere deberent Lepidum* consulentes, jam exutum imperio? sed id quidem vetuit Cæsar. at Lepidus repentina Fortunæ mutatione dejectus, cum pullo amiculo ad Cæsarem venit: cui quum ad genua vellet accidere, sublevatus est ab assurgente, vitaq; concessa & cum bonis Romam remissus, ut inde Circeios in perpetuum exilium ablegaretur, Triumvirali potestate adempta. Pontificatum tamen maximum, Octaviano concedente, usq; ad finem vitę retinuit.

Cæsar ordinat Siciliam. App. Dio.

XXXI. Sublato in hunc modum Lepido, Cæsar ex sua unius sententia ordinavit Siciliam: equites & Senatores qui fuissent in Sexti partibus, supplicio affecit præter paucos: milites in suas legiones distribuit; urbium quoque pensata merita: pertinacioribusque pœnæ constitutæ; sponte deditis venia præbita. Rheginis deinde paucitate incolarum laborantibus supplementum Cæsar ex sociis navalibus dedit. Antonio naves ab illo acceptas remisit, substitutis aliis in locum earum quæ perierant. Pompeium neque per se neque per alios persequutus est, sive quod è numero patris interfectorum ille non fuerat: sive ne querendi caussam

præberet Antonio, si videretur in partem illius cum armis transcendere. Donativum inde militibus dedit, coronasque & honores distribuit, concessitque Pompeianis veniam, & plura promisit in futurum, pollicitis quam præsente copia ad tantam exsaturandam multitudinem instructior.

XXXII. Conductis enim in unum copiis legiones numerabat quinque & quadraginta, equitum millia quinque & viginti, levis armaturæ septem & triginta circiter. Nec tulit miles differri spes suas, poposcitque *missionem & præmia, quibus donati post Philippensia arma victores fuerant*. Cæsar, quamquam hoc bellum illi minime conferendum videretur, tamen respondit *accepturos digna præmia, simul Antonius cum suis exercitibus affuisset, quos participes eiusdem liberalitatis baberi par esset: missionem non impetraturos nisi finita more majorum militia*, minis additis, *si tumultuari tam iniquis caussis pergerent*. Ne tamen horum contumacia recens dediti exercitus accenderentur, vocata concione lenius egit, *non abesse longe tempus quo satisfieri postulatis eorum debeat. Scitis enim*, inquit, *mihi cum Antonio sic esse divisas partes, ut tamen quæ summam Reipublicæ, pacem bellumque, cogendosque & dimittendos exercitus concernant, de communi sententia statui oporteat.* Milites missionem & præmia postulant. Orosius. App. Dio.

XXXIII. *Igitur quamprimum erit occasio, erit autem propediem, ne dubitate quin de commodis legionum sim cum eo diligenter acturus. Interea sub signis neque otiosi Reipublicæ, neque vobis inutiles manebitis. Quando enim beneficio deorum civilia tandem arma quieverunt; ad externa bella vos ducam, ubi neque formidetis ullum scelus, neque hostes pari robore parique scientia armorum habeatis. Illyrios, Pannonios, Dalmatas, neque debita præstare stipendia, & ultro incursare fines nostros, dum internis discordiis distringimur, audistis. Eos ulcisci in animo est: & ad hæc bella, si parum esset Imperatorem hæc jubere, ipsi operam vestram offerre, atque, ut ita dicam, obtrudere debeetis; quo Romani nominis ignominiam vindicaretis in illos, qui nisi vestros animos vestrosque lacertos contemnerent; injuriis in populum Romanum abstinuissent. Adversus hos laudabilis erit ferocia, quam contra Imperatorem vestrum turpiter & frustra consumitis. Ad lætitiam ultidoris, ad gratulationem civium, ad defensæ Reipublicæ gloriam, accedent & à me præmia, & in opulentis gentibus minime expers prædæ victoria erit.* Ipse differt in adventum Antonii.

XXXIV. Acclamatum est, *satis sibi exhaustum laboris, nec ad nova bella profecturos, nondum acceptis priorum præmiis ac honoribus*. Atque illo respondente *se & honores dedisse multos, & auditurum coronas alias legionibus: itidemque his qui navali prœlio vicissent, oleaginas; præterea tribunis & centurionibus prætextas, iusque adipiscendi ordinis in sua cuique patria*: tribunus Ofilius nomine, *corollas & prætextas puerorum delinimenta esse exclamavit; militibus agris opus esse & pecunia*. Ea vox assensu circumstantium excepta quum esset; Cæsar indignatus de tribunali descendit. Illi reclamant. App. Dio.

XXXV. At laudantibus Ofilium plerisque, & cæteros incusantibus, qui ad communem caussam contabantur accedere; pari temeritate tribunus negavit *opus aliis fore: se enim vel solum ad impetranda hæc tam justa sufficere*. Sed ille quidem tam ferociter loquutus in præsentia, postridie numquam comparuit; neque rescire vulgus potuit, quid eo factum esset. Admonuit hoc exemplum cæteros, ut ne- Ofilii tribuni ferocia & pœna. Dio.

mo unus præcipue, sed confertim uno ore acclamarent, *mitti velle*. Cæsar satis intelligens, nondum militiæ pertæsos, ideo tantum postulare missionem, ut se paulo post cum Antonio dimicaturum (id enim fore olim apparebat) redimere operam eorum atque benevolentiam quoquo modo cogerent; minime cedendum judicavit. sapienter existimans, si semel vinci passus esset, numquam militum licentiam avaritiamque cessuram, quin aliud ex alio flagitarent.

Cæsar partem copiarum dimittit invitus. Velleius. 2. 81. Appian. Dio Oros. 6. 18.

XXXVI. Igitur severitatem liberalitate temperans, ut diversa erant genera ætatesque militum, varie cum iis agere instituit. & Mutinensis quidem militiæ sociis, ut vetustissimæ legionum parti, missionem dedit: *nihilo secius exsoluturum præmia* pollicitus, quum hi discessissent ex insula (statim enim jusserat avehi) cæterique in petenda missione persisterent, dimisit omnes qui dena stipendia explevissent; quo numero ferme erant, qui ad Philippos navarant operam. *hos quoque facessere* jussit *ex insula*. Sic dimissis circiter viginti millibus, cæteros pro concione adhortatus, *ne perfidiam non sponte Imperatoris militiam deserentium imitarentur*, laudavit, donavitque quingenis denariis, spe insuper facta, *fore ut brevi honore opibusque cumulati dimitterentur*. Adjunxit *nullius eorum opera deinceps usurum, quos invitus dimisisset, etiamsi instantissime deprecarentur: neque daturum præmia, nisi quos caussa cognita dignos judicasset*.

Miles fanaticus dum pugnatur in Sicilia rem nunciat Romæ. Suet. Aug. 24. 4. & 25. App. Senec. de Ben. 3. 32. Orosius. Fest. Triump. Dio.

XXXVII. Interim ut præsentibus promissum donativum repræsentaretur, quam ad rem pecunia deerat, statim à concione Siculis tributum imperavit talenta mille sexcenta. Sed Agrippæ coronam auream rostratam; itemque vexillum cæruleum, virtutis caussa dedit, qui honos nemini ante eum erat habitus. His ita gestis, Statilium Taurum, cujus armis interim Sicilia tota cessefat, in Africam pro consule misit: à quo statim recepta vetere provincia, ne Numidia quidem moram fecit. Ita præmissa parte exercituum, cæteros ipse secum ex Sicilia deduxit. Hæc victoria Cæsari, non modo ad ingentem accessionem virium profecit, sed etiam opportuna fuit ad motus Italiæ coërcendos, incipiente jam tumultuari Hetruria; sed ad famam adventus ejus omnia confestim conquierunt. At Romæ quo die parta, eodem etiam annunciata victoria est. miles enim quidam nescio quo furore correptus, ut tum singula maxime gerebantur, ita vocibus ac gestu expressit: postremo cursu Capitolium petens, ad pedes Jovis ensem deposuit, tanquam cessaturo posthac ejus usu, pacatisque redituris temporibus.

Senatus adulatur victori. App. Dio. Suet. Aug. c. 8.

XXXVIII. Tanto maturius meditari adulationem potuit Senatus, qui olim assuefactus servire Fortunæ, & quibus illa faveret; immodicos honores redeunti decrevit: ipsi delato arbitrio, partem eorum quam delegisset, aut simul omnes accipiendi. Obviam etiam egressus est longissimo itinere, simul incedente maxima multitudine populi: salutantemque deos, & è fanis domum se recipientem, prosequuti sunt. Postridie tam in Senatu, ut moris erat, extra Urbem evocato, quam pro concione res suas atque consilia exposuit, idque, sicut solenne fuit ei in omnibus maioris momenti negotiis, de scripto, quod mox edidit. Argumentum erat plenum amoris & benevolentiæ.

Ille gratias agit. App. Dio.

XXXIX. Gestis suis enumeratis, gratias agebat Patribus, propter honores delatos. *laudationem* enim, *statuas, primam ubique sedem, triumphalem arcum, ovationem, coronam lauream perpetuo gestandam, ferias anniversarias qua die vicisset, atque ea die ut in cella Jovis Capitolini cum uxore & liberis epularetur* decreverant.

Sed

Sed ex his tum quædam recusavit Cæsar modesta oratione: promisitque *consuetis honoribus contentum fore, cum præclara civilis exstincti belli conscientia: quo sublato nunc tranquillitatem atque pacem* jubebat *exspectari, & quæ inde bona proficiscuntur. Atque ut ea jam inciperent persentiscere, se tributa quotquot indicta, nec dum persoluta essent, debitoribus remittere* dixit: *itemque vectigalia nonnulla, & mercedes habitationum.*

XL. Accepit tamen ex honoribus, *ut ovans iniret Urbem, & annua solennia victoriæ suæ, cum aurata statua in Foro, habitu triumphali, cingentibus columnam navium rostris, & inscriptionem hanc præferente basi*: OB PACEM DIU TURBATAM TERRA MARIQUE PARTAM. Ingressus est Urbem iterum Triumvir Reipublicæ constituendæ caussa, ovans ex Sicilia, Idibus Novembr. Et ovans init Urbem. Dio. App. Causabon. in Suet. Aug. 22. e Capitolini Triumph.

XLI. Sub eos dies offerente maximum Pontificatum populo, quod eum adimi vivo cuiquam inauditum erat, recusavit. & quibusdam *Lepidum pro hoste publico necari* jubentibus, constantissime renisus est. Nec deerant, qui hæc secus interpretarentur. facta hæc, ut Lepido atque Antonio, tamquam dispari præditis ingenio conflarent invidiam: neque sponte fuisse liberalem, sed quod exigi à depauperatis civibus non potuerit, donare quam perdere maluisse. At Patres ob ejusmodi moderationem multa decreverunt: *uti sacrosanctus haberetur, & qui cum verbo quive facto læsisset, eadem pœna teneretur, ac si Tribunum plebis violavisset, quorum & potestatem, & in subselliis una considendi jus* ei dederant. Lepido Pontificatum non vult eripere. Suet. Aug. 31. App. Dio. Orosius 6. 18.

XLII. Additum etiam, *uti habitaret in publicis ædibus*: postquam destinatam domus aream Apollo vindicarat. *Plures* enim *domos* per procuratores suos *in Palatio*, ubi habitare decreverat, jusserat *emi*. Sed fulmine tactus est locus, responderuntque haruspices, *eum à deo desiderari*. Nec his contenti Patres, in Agrippam quoque, quem gratissimum Cæsari videbant, versa veneratione, decreverunt, *uti quoties aliquis triumphans cum corona laurea inveheretur: ille acceptam à Cæsare navalem gestaret*. Inter hæc Valerium Messallam, propter navatam eo bello operam, augurem fecit Cæsar, quum proscriptus nuper fuisset, etiam aucto sacerdotum numero. Honores Cæsari & Agrippæ decreti. Dio. Vell. 2. 81. Suet. Aug. 29. 5

XLIII. Sed & Uticenses civitatem Romanam beneficio Cæsaris acceperunt: & militibus promissus ager dividi cœptus. & deficiente publico, *aliunde coëmi* Cæsar jussit. Passim enim per municipia & colonias deminuto capitum numero, agri supererant. in his Capua quum esset, magnum modum agrorum, quos publice possidebant Campani, ab his adeptus est, eosq; militibus in supplementum coloniæ adscriptis distribuit. Cnosia invicem his attributa regione Cretæ, unde duodecies redibat annuum, multo largiore fructu, quam quem ex agris suis perceperant; &, qua maxime postea gloriati sunt, aqua Julia. Hæc enim profecto plurimum & ad salubritatem oppidi & ad amœnitatem contulit. quorum aquæductuum etiamnum in ruinis antiquæ Capuæ vestigia & fragmenta sub terra reperiuntur. Aqua Julia Capuæ. Vellejus. Dio Leandri Ital.

XLIV. Inde circum exercitus literas misit, una die ubiq; aperiendas. jubebantur *omnes fugitivi*, quamlibet his fœdere Pompejano concessam libertatem Senatus confirmaverat, jamque se pro militibus illi gerebant, *comprehendi*. Hi posteaquam adducti sunt in Urbem, interrogati *unde & a quibus profugissent*, dominis sunt restituti: quotquot reperire dominos non poterant, alii Romæ crucibus Fugitivi puniuntur. Appian. Dio.

affixi sunt, pars magna per Italiæ Siciliæque civitates, unde quisque fugerat, pœnas dederunt. Et ut amplissimo ordini plus dignitatis accederet, vetuit *amiciri* Cæsar *purpura, nisi magistratus Senatorios*; quoniam vestis illa etiam ab humilioribus usurpari cœperat.

P. Canidii res gestæ. Plut. Aug. c. 45 Dio. Appian. Parth.

XLV. Eisdem Consulibus P. Canidius Crassus legatus Antonii, relictus ab eo in Armenia, & hanc devicit, & in Iberos exercitu ducto, Regem Pharnabazum prœlio fusum ad societatem belli contra vicinos Albanos adegit: & horum Rege superato Zobere, progressus ad Caucasum usque, Antonii nomen famamque iis locis celeberrimam effecit. Ceterum ea res fraudi potius Antonio, quam honori & lucro fuit; quatenus successus ille vanum animum ad bellum Parthicum, quod jam olim secum agitaverat, vehementius impulit.

Antonii consilia de bello Parthico. Appian. Dio. Plutarch. Anton. c. 49.

XLVI. Etiam in Monæse ingentem spem collocaverat, quem peritum regionum, & de Parthorum erga se affectu multa & præclara pollicentem, ejus belli ducem habere decreverat, Regno promisso. Sed hæc quidem tota destinatio mox evanuit, postquam Phrahates, Parthis moleste ferentibus Monæsis exsilium, miserat ad eum nuncios, dextram daturos, integram ei apud Regem gratiam, & magna ab isto commoda fore. Pupugit ea res Antonium; ceterum ne alios forte ad sese transituros deterreret, dissimulavit offensam, simul oblatam occasionem decipiendi Phrahatis existimans. Ut enim incautum imparatumque invaderet, *sibi gratum esse* prætulit *redire ad suos Monæsem, pacis pararium*: unaque misit legatos *amicitiam* promissuros, *si captivos & signa Crassi calamitate amissa Parthus reddidisset.*

Cleopatram arcessit. Plutarch. Dio. Joseph. Ant. 15. 4.

XLVII. Ipse interim Syriæ appropinquans, Fontejum Capitonem misit, ut Cleopatram adduceret: cujus amore deperibat, super cetera irritamenta communium etiam liberorum recordatione devinctus. Geminos ex ea sustulerat: è quibus puellam appellari *Selenen* jusserat, puerum *Helium*, siderum nominibus. Venit illa, nec modicam postulans laboris mercedem, Herodi quidem Judæo maximi discriminis caussa fuit, cujus Regno inhiabat. Effecit enim ut propter interfectum Aristobulum affinem suum capitis arcesseretur: quemadmodum & Lysaniam Ptolemæi filium, quem Ituræis Antonius dederat Regem, Parthis favere calumniata perdiderat.

Eique multa donat. Joseph. de bello Jud. 1, 13. & Antiq. Plutarch.

XLVIII. Nam inexplebilis avaritiæ fœmina cunctis Syrorum Regulis struebat insidias, ut his sublatis eorum ditiones dono Antonii obtineret. Igitur licet dimissum semel Herodem continuo infestavit, ut redimere pericula sua sæpius pecunia cogeretur. Neq; minus iniqua Arabi Malcho, duorum Regna sibi flagitabat. Tandem Antonius hinc muliebribus incitatus furiis; inde pudore retentus; ne aut daret omnia, aut negaret, Judæo Hierichunta & feracem balsami regionem ademit; Nabatæo maritimam: sed & *Phœnicum urbes cis Eleutherum fluvium usque ad Ægyptum, Cleopatram habere jussit, Tyro & Sidone exceptis*, quas ab antiquo sciens esse liberas, eam gratiam, quantumvis blandienti Reginæ noluit gratificari. Sed illa tamen ad Euphratem usque prosecuta proficiscentem, non ante dimisit, quam aliquot Ciliciæ Cretæque partibus, ad hæc Cyrene & Cypro auctior discederet.

FINIS LIBRI CXXIX.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXX. LIVIANI.
L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, tarde Mediam ingressus, bellum, cum legionibus octodecim & sexdecim millibus equitum, Parthis intulit: & quum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente retro rediret, insecutis subinde Parthis, ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est; viginti & uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit: tempestates quoque infestas super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est: quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

AT M. Antonius remissa in Ægyptum Cleopatra, quum Euphratis transitum diligentius quam pro sua opinione custodiri præcepisset, in Armeniam iter flexit, a cujus Rege, contra Regem Medorum, (Artavasdes nomen utrique fuit) invocabatur. Ibi lustrato exercitu, reperit legiones sedecim validissimas, cum Gallorum & Hispanorum cohortibus millia decem implentibus. Equites legionarii simul cum auxiliis millia sedecim: neque multo minor levis armaturæ multitudo. Sed hic tantus apparatus, cujus fama Bactrianos & Indiam perterrefecerat, postremo in ludibrium abiit, corrumpente occasiones Antonio, dum amore Cleopatræ, velut insania correptus, citius seriusve justo agit omnia, non ad occasiones rerum, sed suas libidines deliciasque respiciens. Nam & magnam ejus anni partem, dum luxuriatur cum Cleopatra, perdiderat: & quamquam æstas reliqua nequaquam par esset tantæ expeditioni, festinabat, ut apud illum hybernare posset.

Antonii exercitus ad bellum Parthicum. Dio. Vell. 2. 82. Plutarch. Justi. 42. 5. Flor. 4. 10. Liv. Epit. App. Parthicis.

II. Idcirco licet longe fuisset consultius, in Armenia reficere militem, qui decies centena millia passuum raptim confecerat; atque hyeme ibi transducta, primo vere, priusquam ex hybernis Parthi moverent, occupare Mediam, sine mora profectus est, nunciis etiam instigantibus, qui *Medum longe a suis finibus auxilium adduxisse Parthis* attulerant. Sed nec indicere bellum curæ habuit, quo prorsus inopinus invaderet; nondum professus hostem, quum Atropatenem attigit, quæ ab Armeniis Araxe fluvio disjungitur.

Ejus expeditionis vitia. Liv. Epitom. Plutarch. Dio. App. Florus. Strab. lib. 11.

III. Progressus aliquantum, quum celeritatem, qua per Mediam irrumpere cogitabat in Parthos, mole impedimentorum tardari cerneret; relicto ad ea cum parte exercitus Oppio Statiano, majorem & firmiorem equitum, peditumque numerum agens, ad Praaspa contendit. Erat ea Medorum Regia sita in munito & arduo colle, distans ab Araxe & finibus Armeniæ passuum millibus quadringentis. Hic primum ipsa res arguit imprudentiam consilii, quo tormen-

Antonius Praaspa obsidet. Velleius. Dio. Strabo. Plutarch. App.

ta, quæ trecentis plaustris vehebantur, & arietem pedum octoginta reliquerat. Nec enim idonea materies aderat, in regione humiles tantum arbores & mollis ligni educante.

Interim Parthi relictas ab eo legiones delent. Plutarch. Florus. Dio. Vellejus.

IV. Quod proximum erat aggerem jecit, ut velut ex æquo loco confereret cum propugnatoribus manum. Interea Parthus Medusque Reges implicitum validæ urbis oppugnatione hostem sinentes, in Statianum mittunt haud ita magnam manum, sed satis validam adversus ex itinere fessos, & tale nihil exspectantes. Igitur & Statianus, & quos secum habebat (erant autem legiones duæ) irrumpentibus sub serum diei barbaris, occidione cæsi sunt: nec evasit quisquam, præter unum Polemonem, Ponti Regem, quem ceperunt vivum, acceptoque mox pretio dimiserunt. Direptis deinde impedimentis, & corruptis machinis, pleni spiritus ac ferociæ, ad liberanda Praaspa contenderunt.

Artavastes Antonium deserit. Dio. Plutarch. Strabo lib. 16. Appian.

V. At Armenius Artavastes, licet præcipuus suscipiendi belli auctor, in Regnum desertis Romanis abiit: non sine crimine proditionis, quum neque ad Antonium adduceret copias, neque Statiano, (potuisse enim creditur) subvenisset. At periculo suorum exterritus Antonius, licet ad primum Statiani nuncium, propere signa moverat, nihil præter mortuos, & vestigia cladis reperit: ne hostibus quidem usquam comparentibus. quarum rerum sicut altera mæstitiam dubitationemque indidit animo; sic altera, quasi fugientibus ob metum barbaris, utrumque exemit. Sed ubi reditum ad Praaspa fuit, & annona, vicinis omnibus devastatis, cœpit esse gravior; cum decem legionibus, tribus cohortibus Prætoriis, & universo equitatu frumentatum iit: hoc maxime modo hostes ad pugnam elici posse sperans.

Prœlium cum Parthis. Plutarch. App. L. 49.

VI. Nec amplius unius diei progressus iter; quum circumfundi Parthos undique, vimque minitantes cerneret, signum pugnæ in castris proposuit. Ceterum *detendi tabernacula* jussit, ut speciem non pugnaturi, sed proficiscentis præberet: ita lunatam barbarorum aciem præteriens, imperavit equiti, *simul animadverteret tam prope accessisse signa legionum, ut inferri in hostem possent, invectus faceret initium prœlio.* At Parthi stupentes spectaculo disciplinam Romani militis considerabant, servatis exacte ordinibus prætereuntis, & cum silentio quatientis pila: quum subito cum clamore irrupit eques, & usum arcuum propere suggressus abstulit. Repugnabant tamen: sed ubi & funditores, violentiore ictu & longius pertingente, quam Parthicæ sagittæ possent, incubuerunt; & legiones clamore scutorumque strepitu hostium exterruerunt equos: priusquam ad manus venire miles posset, solutis ordinibus abierunt.

Antonius suos castigat. Plutarch. App. Front. 4. 37.

VII. Ibi magnam in spem Antonius venit, posse profligari bellum, si fugientibus instaretur. At ubi ad octingentos passus insequutus pedes, & triplo spatio eques, non ultra triginta viros cepisse, nec occidisse plusquam octoginta cernerent; gravis incessit omnibus solicitudo, siquidem victores tantillum inferre detrimenti possent, victi tot amitterent armatorum millia. Dies insequens Praaspa repetentibus eosdem labores attulit; & vix dimotis hostibus, ad castra sua magno cum labore redierunt. Interim & obsessi eruptione facta, relictos ad opera turbaverant, aggeremque incenderant. Igitur Antonius rebus ubique parum ex voto fluentibus tristior, advocatos in concionem severissima oratione castigavit. *Quid hoc est flagitii, milites*, inquit, *aut quæ vecordia acti tantum militiæ*

dedecus admisistis? ignaviane vestra factum, an vero negligentia dicam, quod ex oppido pene capto facta eruptio, opera incensa, vos ipsi à mollissimo genere hominum fusi fugatique estis?

VIII. *Medos enim si nescitis, à multis ætatibus, priusquam Pompejum & Romana arma experirentur, non Græci modo, sed etiam Syri Cappadocesq; omnibus ferme prœliis vicerunt. Desinamus Romani jactare Pacorum, & Parthicas laurus; si ab his superari patimur, quos servire Parthis non pudet? Scilicet si sub Ventidio militares, timeri ab hoc hoste postulares; cũ nunc & auspiciis & ductu M. Antonii par esse non potes! Hoc vulgari per provincias placet, hoc narrare hostes, audire socios, in Italiam, in Urbem, ad Senatum Cæsaremq; perferri? Adeone tot legiones quum essetis, me unius diei itinere distante, tueri opera nõ potuistis? ecquid futurũ erat, si me ratio belli longiorem aliquam in expeditionẽ abstraxisset? In unius igitur oppidi obsidione mihi cũ tanto exercitu hærendũ erit: aut si usquã abscessero, metuẽdũ, ne vos tãquã relicta à pastore pecora dissipemini?* Quod Praaspenis erumpentibus cessetant.

IX. *At ego tribunos militum vobis, ego legatos reliqui, penes quos hærere culpa vestræ partem nolim, neque commisisse quemquam, ut sim ei asperior, quam consuetudo mea patiatur. Sed quemadmodũ ingenio meo lenitas congruit; ita disciplinæ, quæ tutelam imperii & exercituum continet, necessaria est severitas. Nam hæc exempla si impunita patiaris, quid erit deinceps flagitii, quod animadversione dignum esse quisquam existimet? spe corrupta celeriter expugnandi Praaspa, utilitatem publicam, & armorum nostrorum famam, & populi Romani formidatum prius his gentibus nomen prodidistis. Quantum nobis adferre potuerit mora sterilis arborum regio, & propterea multo labore ac tempore vix effectus agger, magno dolore nostro sensimus: nunc ad eadem reficienda opera unde otium nobis, unde materia erit? Vestrum hoc facinus erit, quicumque huic culpæ affines estis! per vos irrisi contemptique aut munitæ urbi sine machinis & operibus adsidebimus; aut infecto negotio discedemus.* Et opera incendi passi erant.

X. *Hoc ego nisi jam in auctores vindicavero, non recuso quin nullius usus Imperator habear. Erit tamen apud me non innocentiæ tantum securitas, sed etiam levioribus delictis venia. quos autem constabit gravius peccavisse, quàm ut condonari iis debeat, caussam non dicent; quominus, quam exemplo suo labefecerunt disciplinam, eam supplicio suo sanciant.* Mox legioni, cujus eo tempore statio fuerat, pro tritico hordeum admensus est, legato cum ignominia dimisso, punitisque duarum cohortium centurionibus omnibus, & manipulis decimatis. Inter eas calamitates, quum & eruptionibus Medorum, & prœliis Parthorum Antonius fatigaretur; multique milites frumentandi caussa progressi paulo longius interciperentur: sustinebatur tamen, donec præterito jam æquinoctio, subvereri Parthus cœpit, ut suos omnia potius quam hyemem sub pellibus laturos, contineri in castris posset. suberat etiam metus, ne vel indignatione robur augente vel accitis alicunde auxiliis Romanus oppidum vi subigeret. Legionis unius pœnæ Frontinus. Stratagem. 4. 1. 37. Dio. Plutarch. Anton. App. Parth.

XI. Subornatis igitur notissimis quibusque Parthorum, *parcius incessi Romanos frumentatores, & nonnulla citra pugnam concedi* jubebat: *præferrique benevolum animum in milites, in Antonium convicia jaci, qui tot egregios viros contumacia sua perderet. mittendis enim ad Regem legatis, pacem haud dubiam impetrari posse. Nunc illũ exspectare in aliena regione famẽ ac hyemẽ, duos atrocissimos hostes,* Phraatis astutia. Appian. Plutarch.

etiam si præterea nulli essent. quod si tum retrocedere conentur, quomodo tandem emensuros iter, satis difficile futurum vel amicis & deducentibus Parthis? Hæc ubi per multos & sæpe ad Antonium relata sunt, jussit à barbaris, *si forte eadem hæc iterarent, exquiri, utrumne illa sciente ac probante Phrahate dictitarent?* Tum demum ex amicis quemdam misit, qui ad tegendam turpitudinem, ne contentus tuta fuga videretur, captivos & signa Crassi repeteret.

Antonius recedit ex Media. Dio. Plutarch. Appian.

XII. Legationem hanc Phrahates superbo excepit apparatu, aurea sella sedens, ac nervum arcus pulsans. Nec oratione quam aspectu minus terribilis, longo sermone increpavit Romanos, *Antonium*que jussit *satis habere, quod suos milites, suaque signa retineret; ac si cordi fœdus esset, primo quoque tempore Parthorum finibus excederet. sic tutum ei discessum, pacemque fidam fore.* Dura conditio erat, sed duriora timebantur. Idcirco paucis inde diebus vasa colligens, præ pudore milites alloqui non potuit, vir alioquin præstans facundia & civilibus militaribusque concionibus exercitatissimus: vicemque suam hortandi milites Domitio Ænobarbo demandavit. Ea res multis displicuisse dicitur, contemni se putantibus, post tot toleratas ærumnas. plerique rem ut erat conjicientes æquioribus animis imperium sequuti sunt. Quum recessisset à Praaspis Antonius, Medi relicta ab eo opera, aggere disjecto incendere.

Marso quodam itineris duce. Liv. Epitom. Justin. 41. 26. Horat. Carm. 3. 5. Vell. App. Plutarch.

XIII. Tum vero maxima exceperunt Antonium pericula, insanique labores: & erat actum de universo exercitu, ni è mediis hostibus auctor salutis exstitisset. Parthos in prœliis opera servorum uti consuevisse, supra etiam indicavimus: & inter equitum millia quinquaginta, quæ occurrerunt Antonio, *solos quadringentos liberos fuisse* relatum est. Igitur & milites Crassiani hoc in numero quum esse t inventi; quidam eorum natione Marsus noctu accessit ad vallum, monuitque ne itinere quo venerant, reverterentur. Quippe per campestria & plana redituros inevitabilis manebat à Parthis equitibus pernicies: montanis & sylvestribus locis tutior Romanis receptus erat; hostibus impeditior persequutio. *neque vero simulatæ paci fidendum*, idem Marsus admonuit; simul viarum offerens ducem, & quum fides postularetur, vinciendum se præbens, donec Armeniam attigissent.

Parthi infestant abeuntem. Appian. Dio. Plutarch.

XIV. Ita vix itinere bidui progressum est per pacata in speciem omnia: die tertio quum juxta fluvium incedente agmine, ruptum recens aggerem Marsus animadvertisset, effusasque in viam aquas, *haud procul abesse hostem* monuit. vixque spatium Antonio fuit diducendi ordines, ut procurrere levis armatura posset, quum Parthi se intulerunt: & à velitibus atque funditoribus, post multa utrimque vulnera repulsi, denuo fecerunt impressionem. Tum vero Gallus eques emissus est, disjecitque atque dissipavit Parthicas alas, ut eo die quidquam præterea tentare desinerent.

Fabii Galli temeritas. Plutarchus.

XV. Hoc documento admonitus Imperator, quadrato deinceps agmine semper incessit, non à tergo tantum, sed etiam in lateribus levi collocata armatura. equitibus injunctum, *ut hostes repulisse contenti, longius ne persequerentur.* quum eundo pugnandoque proximum quatriduum ita præterisset, ut Parthos non minoribus acceptis quam illatis detrimentis tæderet incepti, simul instans hyems desiderium repetendi domos faceret; rem prope restitutam Fabii Galli temeritas afflixit. Vir erat fortis & strenuus, ideo facile persuasit Antonio, *ut sibi ad tutelam postremi agminis majorem numerum levis armaturæ, simul aliquot equi-*

quitum alas concederet : cum his se sperare operæ pretium facturum. P. Canidii error.

XVI. Incumbentibus deinde Parthis, quum submovisset hostem, non ex priorum dierum instituto recepit se ad suos; sed cupidius institit pugnæ. Igitur qui in ea parte curabant, à se divelli Gallum videntes, revocabant hominem: & Titius Quæstor, manu signis injecta, *convertere* jubebat; increpans *Gallum*, *cujus stoliditate tot viri fortes in discrimen adducerentur*. Ille *sua curare Quæstorem* jubens, perstitit in sententia, donec ab hostibus circumventus, auxilium postulavit. Ibi vero magna tum cæterorum ducum imprudentia, tum P. Canidii, qui apud Antonium plurimi fiebat, paucæ cohortes alæque subsidio missæ; deinde, dum illæ vincuntur, aliæ aliæque. ita factum ut priorum quorumque consternatione etiam recens advenientes auferrentur. nec sisti potuit, donec fulsere signa legionum, quas à prima acie raptim Antonius adduxerat. In primis tertiæ legionis virtus, per medium fugientium agmen enisi, barbaros ab insequendo deterruit. Plutarch. Appian.

XVII. Ea pugna non pauciores tribus millibus amissi: sauciorum ad quinque millia recepta, in quibus auctor cladis Gallus, quatuor transfixus sagittis, haud diu superfuit; cæteros Antonius obiens, multa commiseratione, nec sine lachrymis consolatus est. Nec deerant Antonio artes, quibus militari vulgo probaretur. Nobilitas, facundia, simplicitas, & quod in donando erat largissimus, in colloquendo comis, mirificum ei conciliabat favorem. Tum vero se curæ videntes esse Imperatori, sic affecit penitus, ut obliti vulnerum, *eum sui ipsius curam agere* juberent: *eo salvo, salvos milites, salvum omnem exercitum fore.* Mox cum pulla veste proditurus in concionem, vetantibus propter omen amicis, Imperatoriam purpuram sumpsit: verbisque factis, quum victores laudasset, pullos increparet; adeo commoti sunt qui arguebantur, ut caussis fugæ indicatis, *tamen se vel decimandos, vel arbitratu ejus puniendos* offerrent, *modo tristari Imperator, & ægro esse animo desineret.* Antonii ac militum charitas mutua. Plutarch. Appian.

XVIII. Tum ille vicissim tactus hoc animo obsequioque militum, sublatis in cœlum palmis, *Vos vero*, inquit, *dii deæque omnes precor, ut si quid istbinc præterea impendit calamitatis, id omne meum in caput vertat: at vos tam bonis tamque amantibus mei militibus parcite.* Sed hæc mutua inter Imperatorem & exercitum benevolentia, sic confirmavit animos, ut hostes, qui post hanc victoriam nihil non sibi pollicebantur, spe sua judicioque magnopere fallerentur. Illi contra suam consuetudinem prope castra Romana pernoctaverant; & adfluentibus in horas aliis, (nam & ex perpetuo comitatu suo, tamquam ad paratam prædam, multos Rex miserat) ad numerum quadraginta millium equitum aucti, Romanos iter facientes invaserunt. Sed alacriter ab his repugnatum est, donec per declivia euntibus rursum acerrime instituerunt Parthi, tanta multitudine sagittarum immissa, ut pene obruerentur. Parthorum ingens equitatus. Plutarch. Appian.

XIX. Ibi jussu Antonii legionarius miles, receptis in medium velitibus & equitatu, testudinem fecit, in quam cadentibus sagittis, hostium pharetræ sine noxa militis exhaurirentur. Insolitum id spectaculum non uno errore decepit Parthos. Primo enim, quum in sinistrum genu omnes procubuissent, essetque idem ab equis ad hoc exercitis factum, barbari vulneribus & fatigatione defecere Romanos simul omnes rati, omissis arcubus arripuerunt contos, sic interfecturi jacentes. Sed ubi cominus ventum, consurgens subito miles pilis conjectis complures Eius sagittas Romani testudine facta excipiunt. Front. Strat. 2. 3. 15 Plutarch. Dio. Appian.

intéremit; reliquos miraculo rei & suorum casu attonitos conjecit in fugam: eo terrore, ut deinceps aggredi legiones non auderent. Igitur denuo pacis in speciem frumentum aut pabulum petentibus occurrebant, remissos ostendentes arcuum nervos: *neque se ulterius infestos fore abeuntibus. paucos Medorum sequuturos, unius alteriusve diei itinere: nec inferendi periculi caussa, sed tutandis vicis suis paulo longius distantibus.*

Parthus nobilis suorum insidias prodit. Plutarch. Appian. Flor. 19. 8.

XX. Sed suberat ingens dolus, & exitiosus omnibus, si declinassent in campos, quod spe Parthicæ pacis, & ob commoditatem aquandi factum esset; nisi nobilis Parthus in castra Romana venisset, *Monæsis se propinquum esse* dicens, *& ejus in gratiam salubre consilium afferre*. Collibus deinde eminus ostensis, *sub his*, inquit, *universæ Parthorum copiæ latent; excepturæ vos, siquidem in campos signa demiseritis. Altera, qua instituistis, pergere via, molestias habet, quibus assuevistis, hanc vero si prætuleritis, scitote vos M. Crassi fato perituros.* Quum eadem dux viæ Marsus diceret, *neque magnopere aliud timendum superesse, præter iter unius diei, per loca arida;* sequutus consilium Antonius, *aquam portari jussit in utribus & galeis*, quod omnia vasa defecerant. Sed Parthi animadverso suas insidias non succedere, præter morem suum noctu sequuti agmen, sub ortum solis extremis incubuerunt, vigilando & eundo defatigatis. quippe eadem nocte circiter septem & viginti millia passuum confecerant.

Antonii copias, præter hostem sitis urget. Appian. Plutarch. Florus.

XXI. Huic labori periculum additum, priusquam exspectabatur, longius enim abesse hostem putaverant; ad hæc sitis non aquarum modo penuria, sed etiam calore certaminis accensa, pugnandum enim simul & incedendum erat, pene ad desperationem impulit universos: donec *flumen esse in proximo, eoque jam primos pervenisse ordines* auditum est. Sed ne sic quidem miseriarum finis, accessio quin imo fuit. Salinacidas enim aquas amnis vehebat, quæ potæ stomachum exulcerabant dolore, sitimque ultro adaugebant. Nec ignorabat hæc Marcus, aut monere omittebat. Sed impatientia sitis vicit: neque præsens molestia sinebat curare aut metuere futuram. donec Antonius rogando docendoque *non longe flumen abesse salubrius, atque ultra viam asperam, ubi necessario finem insequendi facere Parthos oporteret, ne igitur ob tantillam voluptatem tam in propinquo sitam spem incolumitatis corrumperent;* permovit eos, ut coërcita potandi lubidine, castra ponerentur.

Antonii desperatio. App. Plut. Florus.

XXII. Jam & Parthi ex more recesserant, quum iterum Mithridates adfuit, *post modicam quietem properari* jubens *ad proximum trajiciendum amnem: nec longius Parthos sequuturos*. Contra Antonius aurea illi vasa quamplurima dono misit: ex quibus ille quotquot occultare veste poterat, secum abstulit. Cæterum iter ejus diei quietum fuit: sed nox insequens terrorem habuit maximum, ipsis militibus auctoribus, qui passim occidebant spoliabantque eos, penes quos aurum & argentum esse sciebant: diripiebantque pecunias Antonii, & argentum ejus factum concidebant dolabris. Tum vero correptus ultima desperatione, qui hostium eam irruptionem esse crediderat, Rhamnum libertum suum, qui fuerat gladiator, jurare coegit, *confestim mortem illaturum, ubi jussus esset: ablaturumque caput*: ne aut vivus perveniret in potestatem hostium, aut mortuus agnosceretur.

Parthi desinunt persequi Romanos.

XXIII. Inter hæc amicis complorantibus, dux itineris suaviorem & humidiorem auram sentiens, *haud procul abesse miseriarum finem* docuit, *flumine vicino:*

simul

simul allatum est, *tumultum è militari licentia natum esse*. Igitur ad hunc cohibendum castrametationis dari signum jussit. Dum tentoria figuntur, simul cum oriente die Parthi, adfuerunt. Idcirco sicut fuerat superioribus diebus factum, iterum testudine se Romanus texit, donec vis major præteriisset. Tum iter & pugnam continuando primum agmen fluvium attigit: objectisque ad arcendum hostem equitibus, quod vulneribus aut morbo debile erat in exercitu trajectum est. Ibi demum remissis arcuum nervis quieverunt Parthi, acclamante quodam ex ducibus: *Ite & bene valete Romani, merito virtutem vestram in cœlum effert fama, qui Parthorum tela incolumes sustinuistis.*

Plutarch. Appian. Florus.

XXIV. Sed illi promissis hostium minime fidentes, otio læti, transmiserunt universi, curatisque jam ex commodo corporibus, reliquum ad Araxem iter die sexto peregerunt. Eo loco postremum timuerunt, sparso rumore *Parthos insidiari vorticosum & profundum amnem transituris.* Sed vanus ille timor fuit: transgressique sine noxa, quum tandem in pacatiora venisse intelligerent, præ gaudio procidentes osculabantur amicum Armeniæ solum, & in mutuos complexus ruebant cum lachrumis: tamquam erepti ex inferorum faucibus, vitæque redditi. Nam profecto miserrimus hic & patientissimus exercitus longo tempore ærumnas incredibiles pertulerat; per ignotas regiones, & hostilia omnia, viginti & uno diebus trecenta circiter millia passuum fugiendo emensus.

Salute insperata lætissimos. Plutarch. Appian. Liv Epitom. Oros. 6. 18.

XXV. Inter hæc fames etiam incubuerat, crebris prœliis impedientibus frumentationem, & inopia jumentorum, quorum pleraque variis modis interierant, reliqua sauciorum corporibus & sarcinis onerabantur. Reperio *chænicem frumenti venisse denariis quinquaginta: panes hordeaceos pari pondere argenti fuisse permutatos*. Et per se satis grande malum fames erat, & aliorum caussa. quippe plerosque ad nefandos cibos adigente necessitate, radices herbæque vellebantur, nullo salubrium noxiorumque discrimine. Sed eminebat una pestis, quæ in cibo sumpta mirum insaniæ genus, & ex eo mortem inferebat. Inde qui gustassent, omnium aliorum immemores, vertendis lapidibus tamquam re maxime seria occupabantur: donec transmisso veneno ad vitalia, bilem evomentes conciderent. Et didicerant quidem adversus hanc ægritudinem vinum esse remedio: sed illud quoque jam defecerat.

Insania ex herbæ cujusdam esu: Appian. Plutarch. Orosius.

XXVI. Super hæc instabant vi ac dolis barbari præoccupantes angustos transitus, fossis & operibus obstruentes viam, aqua pabuloq; prohibentes. quod si forte per cōmodiorem aliquem locum processurum agmen videbatur, spargebant Parthi famam, ibi maximum esse periculum ab insidiis: subornatis qui per speciem benevolentiæ monerent loca peti, veris periculis minime caritura. Jam & perfugere quidam tot incommodorum tædio tentaverant: & nisi Parthorum sagittis in conspectu cæterorum cooperti fuissent, periculum erat ne plerique sequerentur.

Molestissimū iter. Appian. Plutarch. Dio. Orosius.

XXVII. Idcirco *sæpius exlcamasse Antonium* ferunt, *ò decem millia! Græcos adsignificantē qui duce Xenophonte longius iter, & à pluribus infestati confecerant. Perisse* dicuntur *militum viginti millia, quatuor equitum: calonum pars ferme tertia*: impedimentorum prope nihil superfuit. Cæteros etiam quum se jam omni molestia defunctos crederent, haud multo leviora prioribus mala exceperunt. primū ex longa inopia cibus potusq; immoderate sumptus cōcitavit atroces morbos,

Summa animorum afflictione. Plutarch. Appian. Velleius. 2. 83. 3. Liv. Epitom. Florus.

ut multi colicis doloribus & hydrope exstinguerentur. Deinde tempestatibus amissa sunt octo circiter hominum millia, dum ex ardoribus Armeniæ Cappadocum frigora succedunt, & ex subita mutatione cœli corpora olim variis debilitata modis concipiunt morbos.

Antonius ad Cleopatram properans. Dio. Liv. Epitom. Florus. Plutarch. Appian.

XXVIII. Ferunt *Antonium adeo tulisse hæc ægre, ut vetuerit referri ad se pereuntium numerum*: quum mederi qua voluisset ratione non posset; qua potuisset, nollet. Quippe in Syriam, atque inde Ægyptum properans, ut apud Cleopatram hyemaret; neque hyberna habere in Armenia voluit; nec cum eo Rege bellum: multis instigantibus ne perfidiam hominis inultam pateretur. Nec enim dubitabatur, quin ille victoriam Parthicam corrupisset: quando inter proficiscendum profligaverant hostem decies octies, sed levi cedentium damno, quos propter velocitatem equorum assequi Romani non potuerant: quod si Armenii equites assueti Parthico hosti, neque celeritate impares adfuissent, ingens periculum Parthis incubuerat, ne propulsantibus Romanis, persequentibus Armeniis grandi aliquo infortunio mactarentur.

Per continuas nives Cappadociam transit. Dio. Plutarch. Orosius.

XXIX. Sed Antonius in alia tempora vindictam differens, pecuniam & commeatum ab Rege tamquam socio & amico accepit: neque proditionem exprobrando, neque ullis aliis in rebus priorum temporum prætermissa aut imminuta comitate. Ex Armenia, licet jam adulta hyems esset, per continuas nives Cappadociam raptim transiens, Antiochiam pervenit: nec ibi commoratus, cum paucis ad mare descendit, & in castello quodam inter Berytum & Sidonem (*vicum album* vocabant) Cleopatram exspectavit; sæpe à poculis, (quibus intemperanter delectabatur) exsiliens, ut specularetur adventum ejus. Postquam illa adfuit, vestem & pecuniam exercitui divisit, quinque & triginta denarios singulis, tamquam allatum à Cleopatra donativum.

Romæ multa mutantur. Vell. 2.82.3. Florus. Dio.

XXX. Sed alii *vestem à Regina suppeditatam* ajunt, pecuniam negant: *ceterũ illius nomine distributam, ab Imperatore profectam esse*. Hic expeditionis Antonianæ exitus quum Romæ non ignoraretur, & fama nunciante veritatem, & diligenter explorante cuncta Cæsare tamen supplicationes in Urbe tamquam bene gesta Republica fuerunt. Quippe Marcus occultatis cladibus, tantummodo si quæ erant paulo meliora inflatius perscripserat: quod vivus è tantis periculis evasisset, victoriam vocans. Et supersedebat arguere Cæsar, durante adhuc Sexti bello: dein ratus fore, ut Antonius sua sibi vecordia malum arcesseret. Nec deerant quæ domi curarentur, ubi quotidie multa ex antiquo more mutabantur. nam neque Ædiles ullos iste annus habuit; quod civilibus bellis attritæ multorum facultates, insanis ludorũ sumptibus terrebant petituros: neq; Præfectus Urbis feriarũ caussa fuit.

Cn. Domitii Triumphus ex Hispania. Dio lib. 48.

XXXI. Sed illorum partibus Prætores & Tribuni plebis functi sunt; hujus, delecti quidam è Collegio Prætorum. Reliqua negotia publica tum in Urbe, tum per universam Italiam, illo & sequentibus aliquammultis annis, C. Cilnius Mæcenas Eques Romanus administravit. Eodem anno Cn. Domitius triumphavit ob res in Hispania gestas, A. D. XVI. Kal. Sextil. Hic aurum coronarium non ab aliis quam Hispaniæ civitatibus acceptum, partim instruendo Triumpho insumpsit; reliquum contulit ad refectionem Palatii. Ejusdem operis ornamentis & mutuo sumptas ad Triumphum à Cæsare tabulas & statuas, immiscuit; repetentique Cæsari facete respondit, *mitteret ipse & juberet tolli: sibi enim ad hoc*

ministerium deesse famulos. & Cæsar, ne res dedicatas diis auferre videretur, acquievit. Huic victoriæ deberi rationem apud Hispanos computandi tempora, quam *Æram* vocant, viri docti non male existimant; victa gente Romanis ritibus paulatim mutante patrios: quemadmodum & paulo post, Antonio superato, Ægyptii Julianum annum receperunt.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXXI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

SEX. Pompejus, quum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens, oppressus à legatis ejus, occisus est. Cæsar seditionem veteranorum cum magna pernicie motam inhibuit: Japidas, & Dalmatas, & Pannonios, subegit. Antonius Artavasdem, Armeniæ Regem, fide data perductum, in vincula conjici jussit, regnumque Armeniæ filio suo ex Cleopatra nato dedit: quam uxoris loco, jam pridem captus amore ejus, habere cœperat.

QUUM deinde L. Cornificius L. F. Sex. Pompejus Sex. F. anno darent nomina; novam in spem opprimendi Parthorum Regis Antonius venit: quod Polemon Zenonis Laodiceni oratoris filius, quem Ciliciæ Pontique parte attributa Regem appellaverat, venerat Alexandriam, *à Medo se mitti dictitans, cui male cum Parthis convenirer, ob prædam inique divisam, & inde orta jurgia, ex quibus in amittendi Regni timorem Medus incidisset.* Is igitur Antonium exciri jusserat, omnes opes suas in belli societatem offerens. Idque facere tanto cupidius credebatur, ut Armeniæ Regem ulcisceretur, iratumque ei Antonium attraheret, à quo contra se quoque nuper adductos eosdem Romanos dolebat. Urb. cond. an. 718. Mediæ rex Paetho discors. Dio. Strabo lib. 11. App. lib. 5. Civil. & Parthic. Plut. Ant. c. 68.

II. Igitur Antonius nihil addubitans victoriam suam fore, si Medorum sagittariis & equitibus, quæ superiore bello solæ ipsi præsidia defuerant, adjuvaretur; novam expeditionem parabat, ut ad Araxem fluvium Medo conjunctus, impetum in Parthorum regionem faceret. Interim ut Artavasden Armenium dolo caperet, evocavit eum, quasi de rationibus suscepti belli deliberaturus. Sed illi fraus suboluit, nec se commisit Antonio, quapropter hic dissimulata ira, sub specie belli Parthici oppressurus imparatam Armeniam ex Ægypto movit. Interim & Sex. Pompejus hoc maxime modo calamitatibus bellisque suis finem imposuit. Quum Messanæ suorum fidei diffisus, per altum vela facturum dixisset; exstincto navis prætoriæ lumine, oram Italiæ legit: spoliatoque obiter Junonis Laciniæ fano, Antonio enovandi belli cupiditatem injicit. Plutarch. Dio. Appian. lib. 5. Civil.

Corcyram atque Cephalleniam advectus, in quosdam suorum forte vi tempestatis eodem ejectos incidit.

Sex Pompeius Mytilenen fugit delatus. App. Dio.

III. Nec tamen adsumpsit omnes; sed exposito *periculo, si pauciores quam ut se defendere, plures quam ut latere possent, simul incederent;* plerosque aliam alibi æquiorem quærere fortunam coëgit. cum cæteris Mitylenæorum portum tenuit, qua in civitate bello civili pater Pompejus hunc puerum adhuc, cum noverca Cornelia deposuerat, & Lesbiis eum ob patris memoriam cupide recipientibus, hyemem ibi exigere statuit, quod Antonius, ad quem ibat, in Mediam processisse nunciabatur. Sed postquam præfectum Asiæ C. Furnium sibi parum amicum expertus, Antonii improsperam fuisse Parthicam expeditionem didicit; in spem adductus est, siquidem periisset Antonius, in ejus se potentiam succedere posse: sin superesset, saltem in imperii venire societatem.

Imperatorium habitum resumit. Dio. Liv. 37. 23. Liv. Epitom. Appian.

IV. Duabus præterea rebus animus ei augebatur: recenti memoria Labieni, qui Asiam omnem celeriter subegerat: & quod ad eum quotidie multi confluebant ex Sicilia & aliis provinciis. Igitur Imperatorio habitu resumpto, de Peræa occupanda consilia agitabat: missis interim Alexandriam legatis, Antonio *societatem & amicitiam* offerens. quum paulo ante, jubenti *arma ponere* Antonio, & sic promittenti veniam, *dicto audientem fore* rescripsisset. Tum vero speculandi caussa suos per speciem legationis misit: & eodem tempore legatos in Thraciam Pontumque: legatos ad Parthorum Regem: eo se recipere cogitans, hac spe, futurum ut Romanus, & Pompeius exercitui Parthico dux, ut modo Labienus, præficeretur. Nec omittebat augere classem, exercere remiges, quoties argueretur; prætexens *à Cæsare metum* aut *Antonio parari ista* dictitans.

Legatorum ejus ad Antonium oratio.

V. Legatorum Pompeji talis ad Antonium oratio fuisse traditur. *Missi sumus à Pompejo, qui Fortuna iniquiore coactus relinquere Siciliam, ad tuam dexteram confugit, non quasi deesset quo se reciperet, sed quia magnitudinem animi tui fidemque & simplicitatem morum multis experimentis cognitam semper probavit. Nec enim longinquus erat aut difficilis in Hispaniam cursus: quæ patrem ejus, quæ fratrem constantissime dilexerat: quæ protexit ipsum post cladem fratris rerum omnium inopem: quæ mox adjuvit enixissime, & quam semper exhibuit, nunc quoque pollicetur operam. Cæterum ille sic est adfectus animo, ut tuam fortunam atque adeo voluntatem sequi malit: tecum, si pax placet, quiescere, tecum, si bellum anteponis, adire pericula postulet. Neque vero recens hunc induit animum: jam olim, quum Siciliam adhuc firmiter obtineret, Italiam popularetur, amicitiam tuam ambiit, matre quoque tua, quam servatam ad te misit, pararia pacis atque societatis usus.*

Incitant eum in Cæsarem.

VI. *Atque utinam eadem tibi mens fuisset! utriusque res longe nunc haberent commodius. neq; Pompejus expulsus Sicilia foret, neque tu adversum Parthos expeditione irrita teque & exercitum fatigavisses. Nam sine tua classe nihil adversus Pompejum Cæsar potuisset: nec adversus te Parthi, si fuisses adjutus his copiis, quas tibi Cæsar promiserat. Sed præterita quoniam mutari nequeunt, ne vituperemus; documentum potius inde sumamus ad ea quæ sunt in manibus. Ecce nunc iterum eadem illa Pompejus monet, quæ utinam illo tempore ad animum admisisses! toties deceptus, tot appetitus insidiis, aliquando dispar tuo Cæsaris ingenium, artes dissimillimas agnosce. Ita neque simulatis fœderibus ejus, neque subdola affinitate capieris. Nam ab hoc quidem homine fidum pacatumque nihil expectaveris:*

simul ipsi vires placebunt suæ, frustra tot amicitiæ vincula jactabis, infestus implacabilisque fiet.

VII. *Ecquid enim Pompeii fortuna mentem aperire Cæsaris potuit, quem sine caussa bello petivit, neglecto fœdere? ecquid Lepidi, quem potestatis & victoriæ socium, imperio & dignitate spoliavit? idque te inconsulto, citra cujus assensum tantarum rerum nihil oportebat geri: te fraudato præmiis utriusq; victoriæ, quem decebat commodorum omnium participem consortemq; haberi. Sed ille unus imperare omnibus, unus obtinere, quidquid tot sæculis rei Romanæ partum est, postulat. Ideoque submotis jam cæteris hominibus, qui resistere ambitioni ejus poterant, te propediem, ne dubita, petiturus est, qui nunc cupiditatibus illis unus obstas.* Ut unum imperare cupientem omnibus.

VIII. *Hæc quidem te quoque dare perspicueque videre existimat; sed tamen à se etiam moneri voluit, quo duo hæc penitus intelligeres; primum, neque moleste Pompejum ferre, quod naves Cæsari præbuisti, cujus ad bellum Parthicum tibi necessaria tum videbatur amicitia: alterum, spem esse Pompejo permagnam, te considerata fraude Cæsaris, & perpetuo consiliorum ejus tenore, damnisque & periculis Parthici belli, quorum ille non mittendo promissos exercitus maxima causa extitit; non esse commissurum, ut diutius injuriæ tuæ vindictam, amicis solatium, inimico ludibrium debeas. Denique ut compendio Pompeji mentem omnem edisseramus, sic habe: Sextus cum tota classe, fidelissimisque copiis, quæ ne adversa quidem fortuna usum reliquerunt; in tuam se fidem tradit. Tu vero sive quietæ res manebunt, insigne pacis ornamentum habebis, servatum Magni Pompeii filium: sive turbabuntur, juvenis acer, industrius, invisus infestusq; Cæsari tot una adductis navibus, tot fortissimis viris, minime pœnitenda partium tuarum erit accessio.* Summa orationis.

IX. Antonius ad hæc respondit, *se mandasse M. Titio, ut cum parte Syriacarum navium militumque descenderet in Asiam, Sextumque si se armis tueretur, invaderet: sin vero, honorifice ad se deduceret. Jam igitur in manu Pompeii esse, utram experiri sortem malit* Antonii responsum. Dio. lib. 49. Appian. lib. 5. Civil. Orosius 6. 19.

X. Hæc quum maxime agerent, adducti sunt, quos in Parthos Sextus miserat, ostensique legatis excusantibus *tempora, juvenis in maximas angustias conjecti. nec indignari Antonium debere, si illi dubitatione quadam, ne plus apud Antonium veteres offensa, quam preces sua valerent, ad barbaros respexisset. omnem certe eam cogitationem, quemadmodum sit ex desperatione nata, ita simul cognoverit ab Antonio se recipi, in nihilum abituram.* Et satisfieri sibi passus est Antonius, placabilis ingenio neque suspicionum tenax. At Sextus audito contra se Titium mitti, quem ob defectionem à suis partibus oderat; Ænobarbum in suam redigere potestatem conatus est, eo pignore suam salutem in tuto fore ratus, Legatio Pompeii ad Parthos excusatur. Dio. App.

XI. Cajus enim Furnius, Antonii nomine Asiam obtinens, appellentem eo Pompejum arcere insuper habuerat, neque satis ad hoc validus, neque comperta dum Antonii voluntate. Sed ubi eum bello se parare animadvertit, provincialium habito delectu, Domitium quoque Ænobarbum accivit propinqui exercitus ducem, cum Rege Amynta. & convenerant illi, quum amicorum quidam Ænobarbi Curius prodere illum Pompeio conatus est: sed proditus ipse convictusq; de consilii sententia pœnas dedit. Pompeius interfecto suo liberto Theodoro, quem unum arcani eius conscium indicasse rem rebatur; abiecit de cætero inutile fallendi consilium, & proditione Lampsaco potitus, magnis stipendiis invitavit Italici Pompeius Ænobarbo struit insidias. Orosius. App.

generis homines, quos eo C. Cæsar Dictator in Coloniam deduxerat.

Furnium castris exuit. Dio. lib. 52. Ioseph. Antiq. 15. 10. & de bell. Iud. 1. 15. App.

XII. Jamque sub signis trium legionum instar habebat, cum equitibus ducentis. His copiis subito comparuit Cyzici, oppidum commodissimo situ proditione recepturus. Sed repulsus à militibus, qui custodiæ gladiatorum, quos forte ibi habebat Antonius, erant additi; portum Achæorum repetiit. Venit eodem & Furnius semper observans eum, ne quam urbem occuparet; & frumentationem impediens. Hunc quoniam allicere Pompejus ad pugnandum nequiverat; in castris suis adortus misit aliam manum, quæ sibi resistentem, à Quæstoria porta invaderet. Et successit dolus: irrumpentibus Pompejanis à tergo, coactus castra relinquere Furnius, multos milites amisit.

Equites Italicos corrumpere conatur.

XIII. Per Scamandrios enim campos imbribus madentes per quam impedita fuga fuerat. Hujus victoriæ fama Sexto multorum conciliabat animos. & ex Furnii auxiliis pars magna egeni tributisque exhausti homines, gaudebant stipendia facere sub Sexto, qui pecuniosus & liberalis habebatur. Satis jam belle procedere cetera videbantur: sed equitatus deerat. Igitur comperto alam equitum Italicorum ad Antonium pergere, quam Athenis Octavia miserat, ablegavit ad eos corruptores cum auro: sed deprehensi sunt ab his qui sub Antonio Macedoniæ præerant; aurumque inter equites proditionem abhorrentes distributum.

Ab amicis deseritur. Dio. Appian.

XIV. Interim Sextus Nicæa atque Nicomedia præclaris Bithyniæ urbibus occupatis, pecunias colligebat, invalido ad prohibendum Furnio, qui propinquis locis castra muniverat: donec ei primum advenerunt è Sicilia naves septuaginta, reliquiæ classis, quam Antonius Cæsari commodaverat; neque multo post cum aliis centum & viginti è Syria Titius adfuit. His ad Proconnesum appulsis, Sextus classe desperans incendit naves, quas gravioribus sarcinis oneraverat; remigesque ad pedestrem militiam transtulit: ne tum quidem consilio bellandi deposito. Quapropter amicorum ejus principes Cassius Parmensis, Nasidius, Saturninus, Thermus, Antistius, cæterique, & præcipuo apud eum honore habitus Fannius, postremo socer ipse Scribonius Libo, pacta salute, ad Antonianos duces transierunt.

Fugiens cum persequutoribus pugnat. Dio. App. Oros. 6. 19.

XV. Ille destitutus, castris nocte relictis, in mediterranea Bithyniæ contendit, Armeniam, ut existimatum est, petens. Luce reddita Titius Furniusque & cum his Amyntas persequuti fugientem, circa vesperam attigerunt: & quia omnes pariter ab nocturno prœlio abhorrebant, castra utrimque sunt posita. Tum quoque consilium audax Pompejo susceptum fuit, nec futurum inutile, si tam urgendis ceptis pertinax, quam ad tentandum promptus fuisset. Tribus enim cetratorum immissis millibus, hostes castris expulerat, poteratque fortassis absolvere victoriam, si fusis fugatisque insisteret. Sed ille contentus aliquid præripuisse itineris, brevem ejus lætitiæ inanemque fructum sensit. Mox enim collectis viribus hostes insequuti, carpendo extremum agmen, confirmando provinciales, frumentum, aquam, pabulum eripiendo, in eas angustias redegerunt hominem, ut spretas antea conditiones repetere cogeretur.

Colloquium Furnii exposcit. Appian.

XVI. Demum circa Midæum, haud incelebre Phrygiæ majoris oppidum, colloquium Furnii expoposcit, quem ut paternum amicum, & majoris dignitatis Titio præferebat. Quum utrimque ad ripas amnis Sangarii accessissent, Pom-

pejus ostendit, *se legatis ad Antonium missis, quum interim alimentis egeret, nemine prabente, hac ad consilia prolapsum. caterum petere ut ad Antonium deducatur, nec alteri quam Furnio cogatur se credere.* Furnius ad hæc: *siquidem ipsi pacis studium cordi fuisset, aut statim ad Antonium proficisci, aut Mitylenis responsum ejus opperiri debuisse. id quoniam esset pratermissum, suadere se, ut veniat in fidem Titii: cui negotium istud permissum sit ab Antonio: neque duces ejusdem Imperatoris tentet inter se committere.*

XVII. Parum hæc placebant Pompejo, qui Titium à se aliquando servatum, pro ingrato aversaretur. neque honorificum putabat, in potestatem hominis non nobilissimi se transdere; neque tutum: ne forte sive pro moribus suis, sive propter veterem aliquam offensam fidei Titius vindictam anteponeret. Igitur iterum dedebat se Furnio, aut hoc abnuente, saltem Amyntæ. cæterum renuente Furnio, *nihil ante se facturum, aut Amyntam, quod esset conjunctum cum illius injuria cui mandatorum suorum exsequutionem Antonius commisisset;* colloquium solutum est. Sequenti nocte quum minime dubitaretur, quin venturus qualibet conditione in fidem Sextus esset, relictis ille per castra ignibus, & tubicinibus ad significandas ex more vigilias, cum expeditis profectus est; ne sociis quidem itineris indicans quo ducerentur. *Iterum fugiens.*

XVIII. Habebat autem in animo, redire ad mare, & incustoditam Titii classem incendere. Sed profugiens ab eo Scaurus, quamquam consilii ignarus, iter prodidit. insequutusque cum mille quingentis equitibus Amyntas, equitatu carentem celeriter deprehendit. Hujus ad conspectum clam palamque deserto Pompejo transierunt ejus milites: illumque jam omnes metuentem dedere se in manum Amyntæ sine conditione coëgit, qui conditiones Titii respuerat. Titius adactis ad sacramentum Antonii Pompejanis, ipsum in custodia habuit, donec Imperatoris mandata venissent. Sed Antonius his rebus auditis, primo iræ impetu, scripserat *ut interficeretur*: mox ductus pœnitentia, *servari jussit incolumem.* At forte fortuna interitum ferentes literæ posterius advenerunt. Idcirco Titius sive recentiores has esse credens, sive propter veterem offensam simulans, jugulavit eum Mileti, ætatis ejus anno quadragesimo. *Capitur & interficitur. Dio. lib. 49. Vell. 2. 79. 5. Appian. lib. 5. Civil. Oros. 6. 19. App.*

XIX. Quidam non ab Antonio, sed à Planco missas literas crediderunt; qui esse solitus in gravioris momenti negotiis uti Antonii annulo, nomenque ejus subscribere. caussam autem occidendi Sexti, sive Antonio, sive Planco fuisse, magnitudinem Pompejani nominis, & metum, ne paternæ fraternæque amicitiæ Cleopatra memor, hunc aliquando præferre Antonio inciperet: neve Cæsar hostem suum recipi caussaretur. His rebus in Urbem nunciatis, Cæsar ob mortem Pompeii Circenses exhibuit, & Antonio currum pro Rostris, & in delubro Concordiæ statuas posuit: decernendumque curavit, *ut Antonio cum conjuge & liberis ibidem epulandi jus esset.* Quales ipsi quoque Cæsari attributi honores erant. Adhuc enim pro amico se gerebat, literisque consolatus est eum de clade Parthica, *suam sortem comparans, cui ex invidia propter victoriam & honores ea causa decretos, propemodum plus molestia, quam ex ipso bello exstitisset.* *Cæsaris lætitia ex morte Pompeii. Plutarch. Ant. c. 33. App. Dio.*

XX. Ipse deinde in Siciliam profectus est, inde petiturus Africam, ubi turbas quasdam enatas esse didicerat. Sed aliquamdiu tempestate detentus, neque *Expeditio in Illyricum. Suet. Aug. c. 47*

Appian. Orof. 6.19. Dio. Liv. Epit.

tunc, neque postea provinciam illam adiit: mutataque sententia, & Statilio Tauro permissis Africæ rebus, in Illyricum prævertit. ubi cum Liburnis Japodes, & sub idem tempus in Alpibus Salassi Tauriscique tumultuabantur, jam à superioris Cæsaris temporibus inquieti. Sed hoc bellum apparantem ingens veteranorum seditio tenuit: ex eo genere, quos in Sicilia dimissos fuisse prædiximus. *Nulla se dum accepisse præmia* querebantur: *utque hæc vel novis laboribus mererentur, iterum adigi sacramento* petebant. Hos igitur Cæsar, ne permixti alios etiam seditiosos redderent, seorsim habere sub signis instituit. Hoc ipsum incitamento illis fuit, ut acrius moverentur: multisque & diversis artibus ad coërcendum opus esset.

Seditio veteranorum compressa. Suet. Aug 24.4 Dio.

XXI. Nam initio paucos eorum, qui plurima habebant stipendia, circum Galliæ colonias distribuit: futurum ratus, ut ceteri, spe paulo post adipiscendi eadem, quiescerent. Ubi ne sic quidem consederunt animi, correptos quosdam ex seditiosissimis affici supplicio jussit; terrore quæsiturus obsequium, quod provocare per lenitatem nequivisset. Tum vero palam frementes, per simulationem concionis habendæ legionibus circumfudit; armisq; ademptis eum ignominia omnes dimisit. Hoc demum facto invictum Cæsaris animum, suamq; imbecillitatem veris indiciis æstimantes, serio pœnitentia exoraverunt imperatorem, ut milites fieri pateretur. Atque ille mitigatus precibus, & opus habens exercitu, prætereaque subveritus, ne ad Antonium occasione data se conferrent, haud gravatim annuit: semperque postea militum eorum forte fidelique opera usus est.

Cæsar Japydas aggreditur. Strab. lib. 7. Tibull. 4.1. App. Illyr. Cluver. Ital. Antiq. 1.19 l. 10. Flor. 4.12.6.

XXII. Duodetricesimum ætatis annum Cæsar tum agebat, lætus successibus, & ubique propter exstincta bella magnis cultus honoribus. nam & passim à civitatibus inter tutelares deos habebatur. Eo impatientius ferens, non alibi modo, sed in ipsa Italia lacessi pacem: dimissis adversus alias gentes ducibus, ipse statuit Japydas aggredi, bellicosissimos homines, adeoque firmis corporibus, ut laboribus vix sub extremam ætatem cedant; & reperti sint, qui sub centesimum vitæ annum, nulla militiæ munia detrectarent. Hi Aquilejam usque excurrerant, etiam Tergeste Romanam coloniam deprædati. Sed Avendeatæ quidem eum iis qui Monetium incolebant, quod hodie Croatiæ oppidum est, haud procul Vanna flumine advenienti se dediderunt. in ceteris, præsertim qui montana incolebant, perdomandis plurimus labor fuit. Horum Arupini vicis incensis, nemoribusque succisis, qua parte venturus Cæsar credebatur, in oppidum se receperunt: deinde alias per silvas abruptis torrentibus invias iter molienti occurrentes, simulata fuga se subduxerunt, insidiis excepturi persequentem.

Et in fidem acc pit. Florus. App.

XXIII. Sed ille præsentiens dolum, clam præmisit expeditos qui summa montium juga occuparent. cum ceteris copiis instituto itinere suggrediens, dum excidit arbores, viaque munienda & struendis pontibus iter aperit, ab hostibus repente invaditur. Inter eam consternationem Cæsar cunctanti adscendere in arduum militi scutum ademit, & in primam aciem provolans, submovit hostem. Tum vero decurrentes ex superioribus locis, qui ad hoc erant præmissi, magnum Japodum numerum occiderunt. Igitur illi relicto opido per sylvas fuga dispersi curam injecerunt Cæsari, ne reperiri possent; vetuitque incendi oppidum, hoc saltem pignore sperans attracturum eos. Nec frustra consilium fuit,

ut

ut patrias sedes, inque iis relicta reciperent, in fidem venerunt. Inde Metulum ductus exercitus, maximum ejus regionis oppidum, quod situ simul munitissimo, & egregia juventute defendebatur.

XXIV. In monte nemoroso duos colles murorum ambitus occupabat, modica intercedente valle; id spatium tria millia armatorum, viribus animisque præstantium tutabantur. Aggerem jacere Romanus instituerat. id opus nocturnis diurnisque eruptionibus impediebatur. neque subire muros tutum erat, quod machinas habebant barbari, relictas à D. Bruto, quo tempore circum ea loca congressus cum hoc Cæsare & Antonio fuerat. Neque de aggere perfecto proderat discussisse mœnia, quod interior subinde murus ab hoste ducebatur. At Cæsar occupato exteriore, succensoque, ad novum murum binis aggeribus jactis, turres erigit, unde quatuor simul pontes in mœnia porrigerentur. — Metulum obsidet. App.

XXV. Paratis omnibus, à diversa parte cieri tumultum jubet, ut à defensione loci, unde periculum struxerat, obsessi deducerentur. Quum successisset consilium, læti Romani protrudere incipiunt pontes, sed tum inter festinationem minus caute res administratur, labare machinæ, pontesque unus super alium ruere cœperunt. Tribus ita perditis corruptisque, ne quarto quidem fidere quisquam audebat; quum accurrens Cæsar, qui ex loco edito spectaverat omnia, postquam verbis nihil profectum est, exemplo incitaturus suos, protinus exsilit in pontem, prætento scuto mœnia petens. Tum vero & Agrippa & duo alii duces, cum uno armigero provolant primi: cum horum imitatione milites ita certatim, ut præ multitudine pons ruptus, in præceps omnes effunderet. multis statim exanimatis, maleque mulctatis compluribus: in quibus & Cæsar ipse fuit, crus dextrum & utrumque brachium sauciatus. Sed animi firmitudine, debilitatem membrorum sustinens, continuo iterum contendit in turrim, seque militibus & hosti monstravit, ne aut hic inani spe ferocior, aut illi segniores desperatione fierent. — Ponte rupto fauciatur. Flor. App. Plin. 7. 45. Suet. August. 20. 2.

XXVI. Sed & *alium pontem ædificari* protinus jussit. & multas insuper copias arcessi: eaque res Metulinos terruit, reputantes quam cum invicto res esset, ut missis legatis *facturos imperata* pollicerentur. Cæsar *obsides quingentos* postulavit, *utque præsidium acciperent*, adductique sunt obsides, & præsidio recipiendo duarum arcium excelsior tradita. Sed ubi *arma quoque tradere* jussi sunt, conclusis in curiam uxoribus liberisque suis, præsidium Romanum noctu interfecerunt: inde Curia incensa, ne hostium arbitrio morerentur, sibi consciverunt necem. Etiam fœminæ pleræque liberis interemptis, aut in ignem conjectis, eodem modo finierunt. & incendium nemine restinguente sic absumpsit ædificia omnia, ut tanti modo oppidi vix vestigium ullum superesset. — Metulinorum desperatio. App. Dio.

XXVII. Cæsar ex laboriosissimo bello spolia nulla retulit: ne captivis quidem abductis, quippe voluntaria morte consumptis, qui comprehensi fuerant. Metulinorum tamen exitus cæteros Japodas ita exterruit, ut damnata spe armorum, in potestatem se traderent victoris. Inde in Pannonios, & ipsos antea Romani Imperii exsortes castra movit, nulla belli caussa, nisi quod ita commodum videbatur, exercere simul & alere militem alienis impensis. — In Pannonios expeditio. App. Dio. Nicol. amas. de instit. Aug. Liv. Epit.

XXVIII. Segesticani tamen obtendebantur, qui semel iterumque Romanis armis petiti magis quam domiti, quum nec obsides dare, nec aliud quidquam facere pro victis coacti essent, ferocius agebant. Nam Pannoniorum regio ab Ja- — Eius populi defectio. Appian. Dio.

pydia uſque in Dardanos porrigitur: fluminibus & ſylvis impedita. Cœlum & ſolum hodie ſatis clemens ac ferax, tempore Dionis, qui regionibus his præfuit, aſperum atque immite habebatur. Inde homines etiam, ut ſolet, ferociſſimos gignebat; cædiſque & pugnandi cupidos. Pæonas nonnulli Græcorum vocant: quorum tamen prope Rhodopen montem, ubi Macedoniæ regiones ad mare pertinent, ſedes fuit. Sed Pannonii & ab ſe ipſis, & ab Romanis dicebantur.

Segeſticani legatos mittunt. Appian. Dio. Strab. lib. 4. & 7.

XXIX. Urbes tum nullas habebant: neque vicis eorum & villis injuriam inferri Cæſar patiebatur, quas in plano ſitas deſeruerant: hac clementia ſperans conciliaturum animos. At illi quum ſe recepiſſent in ſylvas, ad Syſciam proficiſcente Cæſare, quæ haud procul abeſt Segeſtica, palantes ab agmine Romanos intercipiebant. Idcirco Cæſar per continuos octo dies, quibus ad Savum fluvium uſque, proceſſit, omni clade vaſtavit eorum agros, & ædificiis immiſit ignem. Ubi Segeſticam perventum eſt, oppidum ad confluentes plurium amnium, ſed præcipue Colapis & Savi, quorum ille munimenta ipſa adluebat, legati ab oppidanis adfuerunt, *ecquid veniſſet cum exercitu, quidque ſe facere vellet*, quæſitum.

Inter ſe diſcordant. Strab. lib. 4. & 7. App.

XXX. Ille *præſidium ut acciperent*, imperabat, *obſideſque centum, cum certo frumenti modo*. Neque diſtulerunt primores acceptis conditionibus, obſides tradere. Sed ubi conſpectis militibus, qui ad præſidium ibidem agendum mittebantur, exhorreſcere vulgus ad ſpeciem præſentis ſervitutis cœpit; diſſenſione inter oppidanos nata, portæ clauſæ ſunt: & in mœnibus armati comparuerunt. Quando enim optimatum liberi obſides dati fuerant, diſcors populus horum periculo, quod ad ſe pertinere non putabat, nihil movebatur. Sed Cæſar qui opportuniſſimum bello Dacico locum, quolibet pretio redigere in poteſtatem cupiebat; ponte facto Savum tranſgreſſus caſtris communitis, Segeſticenſes intra mœnia coëgit.

Adverſus Cæſarem ſtrenue ſe defendunt. Dio. App.

XXXI. Et quamquam inter flumen & urbem omne ſpatium foſſis valliſque interſeptum erat, improbo labore bini aggeres erecti ſunt. Nec enim terra tantummodo res gerebatur, ſed navibus etiam, quas à ſociis ad ſubvehendum exercitui commeatum paratas, adverſo Iſtro ſubigi in Savum amnem, atque inde in Colapim juſſerat. Neque ſegniter ſe defendebant obſeſſi, ſæpius eruptione cum facibus in aggeres facta: armatis etiam lintribus prœlia aliquot navalia fecerunt, in quibus præter alios Menas etiam occiſus eſt, qui à Sexto ad Cæſarem ſemel iterumque transfugerat. Et habebant in vicinis Pannoniis fiduciam haud ſine cauſſa: gens enim prævalida erat, ſi unius imperio regerentur: poterantque ad bellum educere centum millia delectæ juventutis.

Dedunt ſe Cæſari. Dio. App.

XXXII. Sed ſparſa in plures potentia nihil in commune conſuli patiebatur. Una tantum natio copias ſuas ſubſidio miſit: hiſque profligatis, & obſeſſi ſe dediderunt; & reliqui mox Pannones, exemplum ſequuti ſunt. Cæſar triceſimo die poſt difficilem obſidionem recepta Segeſtica, ſive virtutem admiratus hominum, ſive precibus emollitus, clementer victoria uſus eſt: imperataque pecunia, commigrare omnes in ſemotam oppidi partem juſſit: cæteras attribuit quinque & viginti cohortibus ibi collocatis, quibus Fufius Geminus præfectus eſt. Reverſo deinde in Urbem Cæſari Triumphus decretus: quo commodius in tempus dilato: nam ad cætera perdomanda redire in Illyricum ſtatuerat, ſorori uxorique ſtatuas decernendas curavit, atque rerum ſuarum adminiſtrationem liberam: parque Tribunis jus, quo ab antiquo ſacroſancti habebantur.

Urb. cond. an. 719.

XXXIII. His actis in Galliam eſt profectus eo conſilio, ut ad patris exemplum

bellum inferret Britanniæ; sed Pannonum & Dalmatarum motibus revocatus est; quum modo M. Antonius M. F. Triumvir, L. Scribonius Libo Consulatum iniissent. Fama enim atrox sparsa erat, relictas in Pannoniis copias rebellione barbarorum esse deletas. idcirco nihil moratus hyemem, quum præcipiti itinere eo pervenisset, audit improvisa irruptione partem præsidii Segesticæ desideratam esse: cæterum postridie Geminum prœlio victorem, recuperasse & pacasse omnia. Versis ergo in Dalmatas armis, qui post signa quinque cohortium adempta Gabinio numquam arma deposuerant, neque coërceri ab Agrippa potuerant, Priamonem duxit, quam Versus quidam nomine Dalmatarum ductor, rursus occupatam vallo fossaque clauserat: occupatis & aliis circa locis, quæ natura & metu inexpugnabilia videbantur. Cæsar in Dalmatas arma vertit. App. Dio. Liv. Epitom.

XXXIV. Regio enim montosa omnis, frequentes ubique colles erigens, pinnarum in speciem acuminatur. Supra millia duodecim erant pugnacissimi homines: itaque & oppidum & hos colles dispositis opportune præsidiis retinebant. Cæsar igitur inaccessa loca videns, se circumvallare totum istum collium ambitum velle simulat. interim clam emittit idoneam manum, quæ summos ad tumulos reperire viam conetur. Ii homines sylvis occultati, stationes Dalmatarum somno languentes noctu invadunt, sternuntque; & occupatis superioribus locis, signum quod convenerat, edunt. Idcirco Cæsare vim inferente barbari clamore desuper incurrentium perterriti, aliis subinde aliisque collibus deturbantur: pars quæ eminentissimos, sed aquarum inopes insederat, obsidionem & sitim verita, cursu se recepit Priamonem. Stratagemate circumventos opprimit.

XXXV. Eodem & Cæsar exercitum adduxit, oppidoque eum duobus collibus proximis, qui adhuc ab hoste tenebantur, per spatium quinque ferme millium circumvallato, cum Teutino alio Duce Dalmatarum, obsessis succurrere auso conflixit; duplici prœlio geminam victoriam consequutus. Nam & obsessi eodem tempore eruptionem in opera nondum commissa fecerunt. Sed & hi tertia suorum amissa parte, dum in oppidum refugiunt, aditum persequentibus Romanis aperuerunt. Oppido capto, Dalmatis in arcem fuga delatis, opposita est cohors una, quæ portas observaret. Ea circa quartam vigiliam eruptione subita turbata loco cessit: nec ultra profecerunt hostes, statim occurrente Cæsare; & omni ope defecti postridie se dediderunt. At Cæsar cohortem decimatam per eam deinceps æstatem hordeo pavit: ex centurionibus quintum quemque affecit supplicio. Priamonem capit. Suet. Aug. 24. Dio.

XXXVI. Hunc ad modum capta Priamone Teutinum haud longe prosequuti victores. nam & fuga sparserant copias, & locorum fraudes timebantur: eo vehementius, quod inter duos arduos montes longa vallis insidias Cæsari structas texerat: eodem loco, ubi & antea Gabinius vexatus fuerat. Idcirco Cæsar incensis circum villis aperuit viam: deinde per juga montium utrimque præmissa parte copiarum, quæ decurrere quandocumque ad auxilium laborantium posset, eum cætero exercitu incessit per vallem, obvia quæque diripiens, vicosque & oppida vastans incendio. Cæterum præter Priamonem, etiam Ninia oppidum, & Sinotium duplex (veteris ac novi cognominibus distinguebantur) & ipsa caput olim gentis Salona, conflagrarunt. Salona & alia oppida incenduntur. App. Hirtius de bello Alex. c. 43. Strabo lib 7.

XXXVII. Sed ad Setoviam magna occurrente hostium manu, acriter pugnatum: & Cæsar dextrum genu lapide saucius per aliquot dies ægrotavit. Interea Salassi rebellant. Suet. Aug. 20. & 43. 1. App. lib. 5. Civil. & Illyr. Strab. lib 4.

Salassi quoque sub imperium accepti: gens Inalpina, ingenioque & loci natura ferox. Idcirco & vectigalia poscebat à transeuntibus: & publicanis aquam vendebat ad aurarias. ipsi quoque Valerio Messallæ, dum vicinis locis agebat, non nisi pretio accepto, ligna ad focum, & ad exercitationes ulmea hastilia præbuerunt. Sane non ita pridem Antistius Vetus aggressus nec opinantes, quum angustiis occupatis continuo biennio eos obsedisset, salis maxime inopia fatigatos, ad deditionem perpulerat. Sed insidiati occasionibus, quum munimenta Romanorum expugnassent; omnem deinde Veteris conatum irritum habuerunt.

Sed à Messalla domantur. Strabo. App. Dio. lib. 49.

XXXVIII. Sed & Cæsaris aliquando pecunias diripuerunt; & specie reficiendarum viarum atque pontium, è summis montium jugis, in vallum Romanum saxa devolverunt. Sed cum quidem ob L. Antonii bellum, Cæsar his indulta libertate veniam preteritorum dederat. At illi temporum caussa hoc factum suspicati, neque mansuram, ubi plus otii nactus Cesar esset, non omiserunt alias adsciscere civitates in societatem, & abnuentes hostiliter invadere. Tum igitur Valerio mandatum id bellum est: isque magno labore ad famem redactos in deditionem accepit.

Antonius Artavasdem dolo capit. Tacit. a. 3. a. 2. Plut. Ant. c. 67. Vell. 1. 2. c. 3. Zonaras.

XXXIX. Dum ita Cæsar cum variis gentibus decertat, Antonius expeditionem denuo suscepit in Armeniam: initoque eodem die & posito Consulatu, P. Sempronium Atratinum sufficit; unde quorumdam annalibus eo anno non Antonius sed Atratinus Consul præscribitur. Cæterum ut dolo Artavasdem caperet, viribus diffisus, amicitiæ specie offensas tegens, Q. Dellium misit, qui filiam ejus filio suo Alexandro conjugem peteret; multa & præclara pollicitus. Quin & ipse reversus in Armenios evocavit eum Nicopolim, nec destitit omnibus artibus sollicitare, literis atque sermonibus nihil nisi summæ benevolentiæ signum præferens. Nihil ad hæc moto Artavasde, quippe alia commeruisse memor, fidere non properabat ei quem offendisset; iterum ab Antonio Dellius adest cum blandissimis mandatis: nec eo segnius Antonius Artaxata tendit: ita Rex partim pollicitationibus adductus, partim metu legionum, quæ cum Antonio erant, in castra ejus venit.

Armeniam occupat. Dio. Oros. 6. 18. Zonar. Joseph. Antiq. 15. 5. Tacit. a. 3. 2. Vell.

XL. Tum vero pecuniam sibi deesse simulans, neque libenter daturos Armenios, nisi pignoris loco Regem retinenti, circumduxit eum circum castella, quibus thesauros asservari noverat. Sed infructuosam ei hanc fraudem purpuratorum Regis constantia fecit. neque castellis traditis, & vicem capti patris Artaxiæ regnare jusso, qui maximus natu filiorum erat. Tum vero omissa penitus simulatione cathenæ sunt Artavasdi additæ, sed argenteæ, quibus videlicet vinciri Regem minus indignum haberetur. Ita bello contracto, quum subitus Rex Artaxias & patris insperato casu perculsus adversus prævalidum hostem, & in penetralia Regni receptū improspere dimicavisset, Armenia tota cum conjuge & aliis liberis Artavasdis in potestatem Antonii concessit. Artaxias in Parthos exsulatū abiit.

Antonii Triumphus Alexandriæ. Zonar. Dio. Appian. Parthic. Plutarch. Orosius. Joseph. Vell.

XLI. His ita gestis, ut ad reliqua belli socium sibi Medorum Regem adsciceret, quem Armenii antiquitus hostem, cum Parthis nuper ex præda Romanæ divisione simultatem contraxisse cognoverat; ejus filiam suo filio despondit. Relictis deinde legionibus, quot Armeniæ tuendæ satis fore credebat, cum cætero exercitu Ægyptum repetiit, Alexandriaque triumphans Romano more invectus est. Prælata fuit ingens præda, quam ex opulentissimo Regno rapuerat. Artavasdes ipse cum uxore liberisque & purpuratis ante currum incessit in cathenis aureis. inde prorsus ad Cleopatram deducti, quæ magna populi

multitudine circumfusa, in argenteo tribunali, sellaque aurea consederat.

XLII. Sed barbari, tametsi huic se dono dari, cum omni Regio instrumento intelligebant, non adorarunt eam, licet minis promissisque solicitarentur, nec aliter nisi nomine salutare sustinuerunt, memores magni se Tigranis progeniem esse; quæ res apud alios gloriam illis, odium apud Cleopatram, & ex eo magnas calamitates peperit. Nam in custodia sunt habiti, & sub Actiaci belli tempus Artavasdes interfectus est. Triumpho peracto, quum etiam epulum populo Alexandrino dedisset, in concione Græcorum adsumpta in argenteum tribunal Cleopatra liberisque ejus, hujusmodi orationem habuit. Artavasdes non adorat Cleopatram. Ioseph. Dio. Strab. lib. 11. Tacit.

XLIII. *Si nullum adhuc animi mei judiciique documentum habuissetis Alexandrini, proximum certe spectaculum ducti in hanc urbem Triumphi sufficere vobis potuisset. Decus enim atque lætitiam uni hactenus populo Romano exhiberi solitam, ad vos transferri beneficio meo vidistis. Deinceps igitur Alexandria quoque, tanquam altera Roma, triumphantes Imperatores accipiet; captivos videbit Reges, tantarum rerum voluptate, commodis, gloria decorabitur. Neq; vero me fecisse pœnitet, aut aliquid à me commissum arbitror, quod jure reprehēdi debeat.* Antonii concio ad Alexandrinos.

XLIV. *Nec enim vel conditoris nomine, vel magnificentia oppidi, hoc honore indigna est Alexandria; &, quod omnium primum est, Reginæ merito vel anteferenda omnibus. Hæc enim hac orta domo, penes quam per trecentos fere annos, nusquam interrupta serie regimen rei Ægyptiæ fuit, quum animi magnitudine, prudentia, industria nullo majorum inferior, pulchritudine vero ac venustate feminas omnes supergressa, complura virtutum suarum specimina edidisset: hoc inter alia maximum omnium atque palmarium opus confecit, ut Ægyptum imperio Romano indissolubili societate connecteret.* Cleopatram dilaudat.

XLV. *Atque etiam conatibus ejus atque consiliis dii adfuerunt: nisi forte humana industria tantam parari felicitatem putavistis, ut duobus Romanis Imperatoribus C. Cæsari prius, deinde mihi nuberet. Hanc enim mihi uxorem esse deos hominesque omnes testor; neque nobilitas ejus, neque virtutes patiantur, ut pellicis loco haberi cuiquam mortalium debeat. Sed neque Cæsari in deliciis magis quam in matrimonio fuit, & ego quem hoc scire propter familiaritatem Cæsaris maxime oportuit, tum ejus rei testis sum: tum etiam Cæsarionis hujus ab ipso agniti. idque non ego solummodo, sed C. Matius, sed C. Oppius, aliique Cæsaris amici sciunt. Quod igitur felix faustumque sit Senatui Populoque Romano, totique adeo Imperio, cujus & vos haud spernenda pars estis; Cleopatram tam pro dignitate sui generis, quam amplitudine virorum, honoribus afficere decrevi.* Quam suam uxorem esse & Cæsaris fuisse testatur. Liv. Epit. Dio. lib 49. Suet. Cæsare cap. 52.

XLVI. *Hanc igitur in posterum Reginam Regum, & hunc filium ejus Ptolemæum Cæsarionem, Regem Regum appellandum jubeo. neque vero hæc vocabula vel Imperatoris Romani uxorem, vel hunc unicum superstitem & verum D. Julii sanguinem dedeceant. Hos igitur Ægyptum Cyprumque semper à majoribus eorum possessas, Africam præterea, & Calen Syriam obtinere æquum est: at meis hisce liberis ego prospicere debeo. Te ergo Ptolemæe Regem Syriæ, & quidquid regionum inter Euphratem atque Hellespontum mei juris est constituo. Tibi Cleopatra Libyam dono, quæ Cyrenes finibus adjacet. Alexander Armeniam habeat; & quæ trans Euphratem occupata occupandave nostris armis ad Indiam usque porriguntur* Ei, atque liberis, Regna distribuit. Dio. Plutarch. Anton. c. 67. Liv. Epit.

Hic rebus Cæsar offenditur. Zonar. Dio. Sueton.

XLVII. Tum vero novi Reges ex humilioribus, quæ positæ ipsis fuerant sedibus progressi, Antonium Cleopatramque aureis sedentes thronis, hanc etiam cum novæ Isidis nomine, stolam ejus deæ gestantem venerati sunt. Discedentes inde Alexandrum Armenii stipatores circumdedere, Medico cultu tiaraque recta & cidari conspicuum: Ptolemæo crepidas, causiam & chlamydem ac diadema habenti Macedones apparuerunt. Hæc tam fatua non Alexandriæ modo dicere & facere illum, sed ne Romam quidem perscribere puduit. Cæterum à Consulibus occultatæ sunt literæ, quamquam produci eas Cæsar, vanitatemque æmuli sui cunctis innotescere valde cuperet. Multis enim nominibus offendebatur. in suam invidiam attolli Cæsarionem sentiebat; Artavaidis quoque casu, quo cum adversus Antonium consilia miscuerat, & Antonii Triumpho, dolorem & misericordiam & invidiam percipiebat.

Antonii literæ ad Senatum. Appian. Parthic. Zonar. Dio.

XLVIII. Sed & literas ad eum contumeliosas Antonius scripserat, adulteria objiciens, sibique legitimam uxorem Cleopatram esse. Sed neque populus ereptum Urbi honorem Triumphi, communicatumque cum Alexandrinis, parum indignanter tulit: & super tot alia immodica præmia, hanc etiam stupri mercedem Cleopatræ dari. Hæc quum ita ab se acta, ab cæteris accepta ignorare Antonius non posset: scribere ad Senatum sustinuit, *paratum se abire magistratu, graviorem diuturnioremque potestatem habenti, quam in libero populo esse oporteret, sublata quæ hac expressisset necessitate*. Neque vero hoc cum animo suo destinaverat; sed invidiam Cæsari quærebat, quem existimabat, quod ad Urbem esset, primum de abdicando compellatum, aut obsequendo potentiam, aut obnitendo studia civium amissurum esse. Cæterum hæc quidem consilia vana fuerunt.

Triumphi honor vulgatur. Vell. 2. a71. Numm. apud Pigh.

XLIX. At in Urbe ludos Veneri Genitrici fecerunt suffecti Consules Paulus Æmilius Lepidus, C. Memmius, qui ex Kalendis Juliis inierant. In eodem Consulatu suo Æmilius porticum Pauli appellatam privatis impensis perfecit. Eodem anno Consulatum & M. Herennius gessit ex Kalendis Novembribus. Multi per id tempus quum in imperiis non amplissimis fuissent, Triumphum à Cæsare, alii ab Antonio impetrarunt: eoque prætextu auri coronarii nomine provinciis fuerunt graves. Quorum C. Norbanus C. F. T. N. pro consule ex Hispania triumphavit A. D. IV. Idus Octobr. de cujus gestis prorsus nihil reperio. At vero T. Statilius T. F. Taurus, P. Sosius C. F. T. N. Africa & Judæa pacatis, ille A. D. Pridie Kal. Jul. hic III. Nonas Septembr. non sine caussa triumpharunt. Inter alias antiqui moris ruinas adnotatum est, sub id tempus pueros impuberes à Cæsare præfectos Urbi fuisse Latinis, ne Senatorii quidem eos generis, sed Equitum Romanorum filios. Anno sequenti Cæsar secundum inito magistratu, quem collegæ Sex. Pompeio gerere debuerat, hoc interim occiso, L. Volcatium Tullium adscivit. Ipse, quum mane pro æde Capitolini Jovis paululum curuli sella præsedisset, honore abiit, quem gratificari pluribus cupiebat. Eam veriorem caussam esse arbitror, quam quod exemplum secutus Antonii fuerit, quippe convenerat, *ut hic & Sextus per amicos quos vellent, magistratum gererent; quod absfuturi toto eo tempore videbantur*. Suffectus est in locum Cæsaris P. Autronius, statimque magistratum occepit. Sed Ædilitatem jam pœne neglectam M. Agrippa suscepit ultro, quo Cæsari sibique populum ludorum & operum magnificentia conciliaret.

Urb. condiam. 720. Agrippa Ædilitas. Suet. August. c. 26. Dio. Appian. lib. 5. Civil. Plin. 36. 15. Strab. lib. 7.

Et opera publica.

L. Omnia enim ædificia publica, viasque omnes sua pecunia refecit: aquæductus Appiæ, Marciæ, Aniénis, pœne dilapsos emendavit: Juliam à quindecim passuum millibus duxit, opere supra terram passuum VII. M. substructione passuum DXXVIII. reliquo opere arcuato. Salientis centum quinque, castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica; operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas. neque ulla ferme domus exinde Romæ fuit, quin sufficientem haberet ad omnia aquam.

Inter quæ Cloacarum. Plin.

LI. Cloacarum etiam à Tarquinio Prisco structarum maximum ac firmissimum opus, corrivatis atque per meatus immissis septem amnibus, qui torrentium modo rumperent ac auferrent omnia, sic expurgavit Agrippa, ut per eas suburbana navigatione in Tiberim pervehi non dubitaverit. In Circo ne multitudo metarum erroris caussam ultra præberet hominibus, delphinas ac ova, quæ vocant, designandis curruum conversionibus posuit, ludos omnis generis editurus.

Liberalitas in populum. Plin. Dio. Suet. Aug. c. 48

LII. Nam ut ipse in Ædilitatis suæ commemoratione scripsit, ludos fecit diebus undesexaginta gratuita, præbuit balinea, centum septuaginta toto anno, ludis etiam tonsores conduxit sua pecunia, ne quis de populo sumptus in eos faceret. Induxit & Senatores largitionibus, ut Trojanis Circensibus, quos pueri majores minoresque ludere consueverant, filios suos notescere paterentur. Tesseras etiam in Theatro ex superiore loco misit, quas referentibus pecunia, aut vestis, aut aliud quid daretur. Sed & rerum variarum copiam redemptam ab institoribus, diripiendam populo proposuit.

Mathematici pelluntur Urbe. App. Illyr. Liv. Epitom. 131.

LIII. Mox ad severiores curas conversus Mathematicos (sic vulgo tum Astrologos vocabant) & Magos Urbe expulit: quos inter & Anaxilaus Larissæus Pythagoricus fuisse creditur; nullo maleficio, sed quibusdam ab arte medica miraculis apud ignarum vulgus *Magi* appellationem meritus. Interea Cæsar iterum profectus in Dalmatas, jam à Statilio Tauro, quem eo præmiserat, fame fatigatos & propemodum domitos offendit. Nec diutius dilata deditio est. obsides septingentos ex principum liberis dederunt: signa restituere Gabinio Vatinioque olim adepta, & tributa persolvere ab eo tempore, quo Cæsari patri promiserant, coacti.

Bibliotheca in Octaviæ porticis. Dio. Appian. Sueton. Plutarch. Marcello.

LIV. Traxit ea ruina Derbanos etiam conterminam gentem, paribusque conditionibus in potestatem illi venerunt. His manubiis Cæsar porticum Octaviæ, appellatam sic à nomine sororis, extruxit, ibique recepta ab hostibus Romana signa appendit. Mox etiam insignis Bibliotheca collocata ibidem est, sive Augustus eam, sive quod Plutarchus scribit, memoriæ filii sui Marcelli caussa, Octavia dedicaverit. Sub idem tempus, quum Senatores quidam latrocinii arguerentur, obrui potius tam fœdam ordinis notam, quam sontium vindicari culpam placuit: edicto proposito, ne quis Senator postea hoc crimine postularetur.

Magistratus varie mutati. App. Parth. Plutarch. Anton. c. 60.

LV. Sic & qui tum erant rei exempti, & quibusdam aliis ostensa in posterum prædandi impunitas. In numerum patriciorum, qui frequentibus bellis exhaustus erat, plebeii quidam collecti sunt Senatusconsulto. Magistratus etiam varie habiti mutatique. Ex K. Mai. L. Flavius Consulatum iniit: ex Kal. Jul. C. Fonteius, M. Acilius. Kalendæ Septembris L. Vinucium Consulem, Octobres L. Laronium produxerunt. L. Asyllius (sive fortassis Asellio fuit) quum diuturno morbo vexatus Preturam deponeret, filium suum successorem accepit: in alterius cujusdam locum, qui erat extremo anno mortuus, alius paucas in horas suffectus est. Dum ista

Cleopatræ figmenta ire-missa Romam Octavia.

Romæ geruntur, M. Antonius nunciis & literis Mediæ Regis excitus, prolixe offerentis omnia, magnam in spem venerat, conficiendi Parthici belli, si sagittariorum, equitumque tantùm numerum legionibus suis adjunxisset. Id enim præcipue defuisse nuperis conatibus intelligebat.

Octavia ad Antonium navigat. Dio.

LVI. Interea nunciatur Octaviam ab urbe digressam ad virum navigare. id concesserat petenti frater, semper indulgens, & hunc etiam prætextum belli favorabilem in vulgus habiturus, si quod rebatur, despecta ab Antonio & contumeliose tractata fuisset. Nec fefellit eum coniectura: vix Athenas appulerat mulier, quum Antonii literas accipit, ibidem jubentis exspectare; donec ab expeditione Parthica redisset. Illa licet ægre ferens hęc mandata, misit tamen quemdam ex familiaribus Antonii, Nigrum nomine, qui multam vestem militarem, jumentaque & pecunias, tum amicis atque ducibus Imperatoris dona doceret deportasse: præterea lectorum virorum in Prætoriam cohortem impetrata à fratre millia duo cum insignibus armis, & equitum alam.

Sed ille artibus Cleopatræ. App. Plutarch.

LVII. Hæc ubi Antonio exposuit Niger, multas identidem & meritas laudes præstantissimę matronæ intermiscens; omnes artes adhibere Cleopatra cępit, ne quem occupaverat, loco depelleretur. Igitur amore Antonii deperire simulans, venientem velut stupente obtutu excipiebat; abeuntem liquentibus & languidulis ocellis prosequebatur. sæpe flens videri affectabat, sed tanquam abscondere cupiens lachrumas, celeriter & furtim abstergebat. Id maxime faciebat in Syria, unde in Armenios proficisci Antonius constituerat.

Fascinatus bellum in Cæsarem molitur. App. Plutarch. Dio.

LVIII. Hæc amatoria veneficia vocibus adsentatorum ejus, familiarium Antonii juvabantur; *hominem durum atque crudelem* appellitantium, *qui talem fœminam ad mortem desperatione adigeret. Nec enim sine illo victuram. prorsus indignam eo fato, quæ nomen conjugis Octavia retinente, vel pellicem Antonii se vocari, Regina tot populorum non dedignaretur.* Fascinatus his Antonius, in tantum animo relanguit, ut Medo nequidquam occasionem urgente, donec Parthorum dissidia faciles præberent invadentibus, protinus Alexandriam reverteretur: æstatem opperiendam esse rescribens. Tum quoque vix ad Araxem progressus est; quum irritatus Cæsaris actionibus de bello adversus ipsum suscipiendo, cępit cogitare. Cujus hæ proximæ fuisse caussæ feruntur. Ut Octavia relicto in pellicis amplexibus marito Romam irrisa rediit, Cæsar eam ad se commigrare jusserat.

Octavię dicta & facta laudabilia.

LIX. Illa tamen non quotidiani exempli mulier, oravit, *ut se remanere in domo viri pateretur.* Eadem obtestata fratrem est *ne propter se bellum Antonio faceret, nisi maioribus caussis impelleretur: dicturum enim neutri fore; si mulierum caussa bello civili rem Romanam involvisse dicantur.* His dictis facta etiam laudabiliora adiecit. Antonii liberorum, non modo quos ipsa, sed etiam quos ei Fulvia pepererat, curam egit: amicorum eius desideria, quos honorum petendorum, aut aliarum rerum gratia Romam mittebat, apud Cæsarem enixe juvit: nullaque re optimæ uxoris officio deesse visa est. At sic invita nocebat Antonio, cui populus irascebatur talem fœminam negligenti; jam ob cætera quoque facinora caussæ illius iniquior.

Cęsaris & Antonii mutuæ criminationes. Dio. lib. 50. Plutarch.

LX. Sæpius enim Triumphum ejus Alexandrinum, divisionesque Regnorum, & cætera incivilia Cæsar in Senatu & ad populum traducere non omiserat.

Nec

Nec Antonius recriminari oblitus est: missis qui quererentur *victo Pompejo, ejecto Lepido, omnia unum retinere Cæsarem: eadem arrogantia suis eum veteranis pœne totam Italiam divisisse, nullo respectu eorum, qui cum Antonio militarent. Sed & ex delectibus, quos Cæsar in Italia habuisset, dimidiam militum partem sibi deberi* præferebat.

LXI. Cæsar ad ea cavillabatur, *Sextum & Lepidum jure à se coërcitos; nec tamen abnuere se partiri bello parta, si Ægyptum secum Antonius, si Armeniam dividat. Nam quod militibus suis colonias in Italia queratur non dari, habere eos Mediam & Parthos, satis amplas regiones, sua nimirum & Imperatoris sui virtute quæsitas.* Nec Pompeii mentione abstinebat; *quem à se dimissum, Antonius crudeliter occidisset. Ab eodem Artavasdem fraude captum in vinculis attineri, summa cum Romani nominis infamia.* Præcipue *Cleopatra* exagitabatur; *liberisque ejus donatus Oriens, & insertus in Juliorum gentem Cæsario.* Cleopatra exprobratur Antonio. Dio. Plutarch.

LXII. His aliquoties ei per partes objectis invicem purgatisque, magis magisque accendebantur, neque jam legati concordiæ caussa, sed ut alter alterius exploraret consilia, mittebantur. Donec Antonius non ultra differendum putans, societatem cum Rege Medorum in has leges junxit, *ut ab eo contra Cæsarem acciperet auxilia, contra Parthum ei daret.* Sic abductis secum Medis equitibus atque sagittariis, partem legionarii militis apud eum reliquit, parte etiam Armeniæ recens pacatæ eidem concessa. Filiam quoque Regis Jotapen, admodum puellam, Alexandro desponsam, una cum militaribus signis, quæ Statiani pugna amissa fuerant, deportavit. Polemoni qui pararius pacis ejus fuerat, præmii loco minor Armenia concessa. Hæc amicitia exitiosa Medo fuit. quippe post felix contra Parthos & Artaxen prœlium, quum Romanos milites avocaret Antonius, Regios non remitteret; vim hostium ferre non potuit: fususque & captus occasionem Parthis, Armeniam simul Mediamque recipiendi præbuit. Antonii fœdus cum Rege Medorum. App. Parthic. Dio. Plutarch.

LXIII. At Romani maxima præda aucti discesserunt, Armeniorum opulentissimo Regno spoliato, direptisque etiam fanorum opibus. Anaitidis delubrum erat, cęteris religiosius cultum, eoque donariis dives. Id diripuit Antonii miles, & inter cętera statuam auro solidam, etiam antiquitate venerabili, concidit. Nec omiserim referre stultam pietatem mendaciis tueri cupientium à numinibus proditam sacrorum suorum existimationem. *eum qui primus violasset id simulachrum, oculis membrisque captum exspirasse* vulgarunt. Sed veteranus quidam, quum paucis post annis Augustum excepisset convivio Bononiæ, essetque illata fabulæ hujus mentio; *se illum esse respondit, & de crure numinis cum maxime cœnare Cæsarem, sibique omnem ex ea rapina censum esse.* Anaitidis delubrum diripitur. Strab. lib. 12. Plin. 33.

FINIS LIBRI CXXXI.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXXII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CÆSAR in Illyrico Dalmatas domuit. Quum M. Antonius ob timorem Cleopatræ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque finito triumviratus tempore Imperium deponere, bellumque moliretur, quod urbi & Italiæ inferret: ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnæ deinde navales & prælia equestria secunda Cæsaris referuntur.

Legati Romani ad Antonium. Plutarch. Dio.

INTER hæc Antonius Canidio cum sedecim legionibus ad mare præmisso, occurrentem Cleopatram excipiens, Ephesum cum ea perrexit, ibi contracturus classem. Hæc audita Romæ Cæsarem Patresque moverunt, ut legatione missa, in urbem eum revocarent; inter præsentes facilius disceptari controversias rati: mox ire abnuentem, *finito jam Triumviratus tempore, sicuti nuper promisisset, deponere magistratum* juberent. Interim Kalendis Januariis novi Romæ Consules ineunt Cn. Domitius Cn. Dom. F. Ænobarbus C. Sosius C. F. quorum Domitius civilium certaminum experientia cautior, modestius agebat: alter nullis dum conflictatus infortuniis, primo statim Senatu multa cum laude Antonii Cæsarem arguit: tendebatque ut Senatusconsultum rationibus ejus perquam adversum fieret, ni Nonius Balbus præscriptione Tribunicii nominis intercessisset.

Urb. cond. ann. 722. C. Sosius Consul Cæsari adversus.

Consules ad Antonium abeunt.

II. Aberat tum consulto Cæsar: nolens se præbere altercationibus, quibus neque cedere, sine dignitatis imminutione posset; & si quidem imperium inhiberet, inchoare bellum videretur. Etiam ad omnia maturius pensitanda spatium petisse videbatur: quo prudenter usus, simul reversus Romam est, convocari Senatum jussit. *Eo tempore prẹter militare præsidium, amicis etiam pugiones sub veste gestantibus, in medio Consulum curuli sella sedentem, multa pro se suisque actis modeste loquutum* tradunt: *flexit se deinde ad Antonii accusationem, præsentisque Consulis, quibus plurima ac gravia contra se & Rempublicam commissa objectabat.* Quum ad hæc silentium pertinax omnium esset, *eadem se scripto comprehensurum* ait, *& certa die, in quem Senatum iterum habere volebat, recitaturum.* Tum Consules non exspectata die, quod tacere ad talia tam indignum ipsis, quam obloqui intutum videbatur, ad Antonium profecti sunt: multis Patrum hoc exemplum sequentibus.

III. Sed Cæsar, ne propter suam aliquam injuriam ab his desertus putare-

tur, à se sponte dimissos credi maluit: quo & se facere fidem, *aliis etiam indulgere se dixit, ad Antonium proficisci cupientibus.* Ita discedentibus ex Urbe propinquis ejus amicisque, C. Asinius Pollio, qui post Brundusinam pacem rebus Antonii misceri desierat, in Italia mansit. idem neque Cæsari deinceps roganti *ut secum ad bellum iret*, obtemperavit, *mutua cum Antonio beneficia* excusans, *neque se interpositurum armis, & prædam futurum victoris.* At Domitius quum Antonium Ephesi convenisset, hortari cœpit, *ut Cleopatram nihil aliud quam impedimentum belli futuram, in Ægyptum remitteret.* nec aliis amicorum ea ratio displicebat. At Cleopatra metuens, ne si usquam discederet, iterum pararia pacis pignusque Octavia fieret, Canidium induxit ingentibus præmiis, ut ab ea mente Antonium revocaret.

Asinius Pollio neutri se addicit. Suet. 17. 3. Dio. Vell. 2. 86. 3. Plutarch. Ant. c. 73.

IV. Atque ille specioso obtentu negavit *æquum videri quasi per ignominiam hanc removeri à bello, quæ ducentas naves, viginti millia talentorum, & præterea commeatum in omnes copias præbuisset. neque vero ex usu esse alienare animos Ægyptiorum, non contemnendam efficientium maritimarum virium partem. Sed & alioqui negabat videre, cuinam illa sociorum Regum prudentia concedat: ingenio solers, usu perita, quæ tantum Regnum longo tempore sola gubernasset.* Hæc oratio apud mulierosum hominem, & vitiorum suorum advocatis faventem valuit: unaque Samum profecti, coactis undique scenicis artificibus, & quicumque ludis operam præstare soliti erant; inter compotationes epulasque tam fœdo luxu solvebantur, ut vulgarentur sermones mirantium, *quales igitur hi post victoriam essent futuri, qui tam hilariter, & profuse, inter comparandam genio indulgerent.*

Antonii luxus inter apparatum belli.

V. Sed Antonius Bacchicis artificibus data ad habitandum Priene, Athenas instituit cursum. Ibi renovata ludorum atque conviviorum est intemperantia; & Cleopatra, ne minoribus ibi honoribus afficeretur, quam acceptam esse Octaviam audiverat, Athenienses multis muneribus coluit. Idcirco jam à multis ætatibus summus potentiorum adulator populus, immodicos ei honores decrevit. id plebiscitum inter primores oppidi Antonius etiam, civis Atheniensis scilicet, ad Reginam detulit, orationemque habuit nomine civitatis. Tum vero non diutius sustinere potuit, quin repudium Octaviæ mitteret; *eamque suis ædibus* juberet *excedere.* Illa plorans & lamentabunda *se quoque inter caussas belli esse*, exivit; ne tum quidem cura deposita privignorum, quos una secum eduxit, præter maximum natu, qui profectus ad patrem fuerat.

Octaviæ repudium. H. R. Misc. 7. 7. Plutarch.

VI. Triste spectaculum id populo fuit: neque illam modo miserabantur, sed Antonium magis, qui talem uxorem amens dimitteret in Cleopatræ gratiam; quæ ne forma quidem, qua una niteretur, aut ætatis flore Octaviam vinceret. At luxus & tarditas Antonii magno metu Cæsarem liberavit; ne imparatior odiri bellum cogeretur. nam Antonii oscitantia spatium ei dedit, & cogendi pecunias ab invitis, & placandi spoliatos, quorum dolor inter exigendum acerrimus, ubi dedissent, modico interposito tempore mitigabatur. Dum hæc aguntur, velut in solatium Urbe excedentium, Fortuna Cæsari quosdam illustres ex cohorte amicorum Antonii restituit. Inter quos L. Plancus qui fuerat in turpissimis adulatoribus Cleopatræ, propter vocem Antonii jactam in convivio, qua sibi rapinas exprobrari senserat; ad Cæsarem transfugit: eumque paulo post M. Titius, sororis Planci genitus, imitatus est.

Plancus & Titius ab Antonio ad Cæsarem transfugiunt. Dio. lib. 50. Velleius.

Et ei Antonii testamentum producunt. Plutarch. Dio.

VII. Sed ii caussam defectionis hanc ediderunt. *Antonium actione Cæsaris, post discessum Consulum, de scripto recitantis ejus facinora irritatum, amicorum concilium coëgisse; ibique multis in utramq; partem disputatis, bellum repudiata Octavia decresse. Ejusmodi consultis, & Cleopatræ tædio, mutasse partes deteriores melioribus. Nam & sugillatos à Regina esse, quod Antonio consilium remittendi eam in Ægyptum dedissent.* Cæsaris non interfuit, quibus quisque caussis discessisset, opportunitate hominum usus est, qui acta secretissima & abstrusa consiliorum Antonii noverant. Iidem testamento adhibiti testes, judicium ejus Cæsari prodiderunt. nec ille conquievit, priusquam repertum resignaret; nec in Senatu tantum, sed etiam in concione populi recitaret.

Quod recitatum Antonio populi odium creat. Tacit. l. 1. Histor. 3. 76. 4. Suet. Aug. 17. 2 Plutarch. Dio.

VIII. Apud Vestales, uti consueverant, depositum fuerat: & negabant illæ *tradituras; ne veniens ipse auferret, non posse prohibere.* nec piguit ire, & quo inimicum premeret, facinus committere plerisque culpandum. *Sed & tunc fuisse fe- runt, quibus res prorsus indigna videretur, aliquem in vita cogi rationem reddere eorum, quæ post mortem fieri voluisset.* Cæterum ea scripserat Antonius, quæ Cæsari non modo conciliarent apud plerosque inhumanissimi facti veniam, sed ipsum quoque inexpugnabilibus hominum odiis oneraret. Legebatur ibi justis Cæsaris & Cleopatræ nuptiis editus Cæsario: tum suis ex eadem liberis infinitas dabat opes: nec minus offendebat, quod *etiam si Romæ fuisset mortuus, corpus suum Alexandriæ & in eodem cum illa conditorio humari* jubebat.

Quod Antonii familiares conantur avertere. Dio. Plutarch. Cic. Famil. 10. 26 Vell. 2. 83. 4.

IX. His infensi cæteris etiam facilius adhibebant fidem, inter quæ C. Cluvius *donatam Cleopatræ Pergamenam bibliothecam* dabat crimini, *quæ ducenta millia simplicium voluminum habuisset. itemq; amatorias nugas seriis negotiis immixtas, & sæpe prælatas: relictum in gravi caussa C. Furnium notæ dignitatis & eloquentiæ, ut lectica per Forum delatam Cleopatrã Imperator Romanus satellitis instar deduceret.* Sed Antonii familiares hæc quidem pro fictis & falsis rejectabant; populum deprecantes; *ne quid immedicabile properanter statui paterentur.* Quin & Plancum multa in Senatu gravia objicientem Antonio, Coponius vir Prætorius acri voce repressit; *multa scilicet perperam fecisse Antoniũ* dicens, *pridie quam à Planco relinqueretur.*

Et misso Geminio ipsum admonere temporum. Plutarch.

X. Miserunt etiam è numero suo Geminium in Græciam, qui rerum Urbanarum statum Antonio, & imminens ei periculum exponeret. *id enim agi, ut adempto imperio hostis judicetur.* Geminius, ubi se propter Cleopatræ suspiciones, Octaviæ caussa venisse putantis rejici atque etiam in convivio propterea sede minus honorata collocari, cavillisque subinde peti sensit; caussam adventus super cœnam rogatus, *cætera quidem non nisi sobriis agenda* respondit: *unum se etiam in vino præclare scire, omnia recte habitura, si remissa domum Cleopatra foret.* Excandescente ad hæc verba Antonio, *gratias se agere Geminio* Cleopatra dixit, *qui sine fidiculis ista esset confessus.* Hinc ille non ignarus quanto cum periculo isthic degeret, proxima adrepta opportunitate Romam refugit.

Antonio Consulatus abrogatur. Juvenal. 3. 3. Dio. Plutarch.

XI. Alios etiam Antonii amicos Cleopatra & ejus adulatores expulerunt: in his M. Silanum, quem postea Augustus Consulatus sui collegam optavit. *Se quoque mox fuga vitasse insidias, quas indicio Glauci medici cognosset,* Q. Deillius in historiis retulit; offensa Cleopatra quod Deillius *sibi atque cæteris vappam ministrari* super cœnam jecerat; *Sarmentum* (is propter facetias in deliciis erat Octaviani) *Romæ Falernum bibere.* His modis effectum est, ut etiam amicis

Antonii diversam in sententiam transdactis, omnium consensu Consulatus olim destinatus, simulque potestas omnis, quam videretur in mulierem transtulisse, abrogaretur, ne & hostis judicaretur, illustribus viris datum, quos tum adhuc apud ipsum commorantes pari sententiæ asperitate feriri oportuisset: quos allicere benignis atque blandis rationibus cupiebant. Igitur & præmia decreverunt laudationesque relicturis Antonium: & Cleopatræ bellum propalam indixerunt.

Cæsaris oratio de Bello civili. Plutarch.

XII. Ad saga tum itum: & solemnes bello sumendo cærimonias in æde Bellonæ fecialis Cæsar peregit. Tum quo animus amplior omnibus esset, in hunc sensum verba fecisse dicitur: *Quamquam miserrima & sit & censeatur civilis belli conditio; tamen ea tempora inciderunt, ut dubitem, an non potius optandum illud fuerit, quam ut adversus mulierem, & si recte rem pensitamus, ne ipsam quidem, sed vilissima ejus mancipia induere arma cogamur. Nam illi quidem suum foventi Antonium vix cogitatio præter hanc ulla libera erit. eunuchus Mardio & Pothinus exercitum ducent; signum pugnæ Ira dabunt tonstrix Cleopatræ, & Charmium. nam de Antonio pudet! sed tamen tam metuendum nihil, quam sperandum est. olim ille mentis inops, & pharmacis potionatus arbitrium sui* perdidit.

Antonii obsequia Cleopatræ præstita tradacit. Dio. Senec. Epist. 83. Florus. Serv. ad Virg. Æneid. 8.676.

XIII. *Nisi forte putetis suæ potestatis fuisse, quum Alexandrinus ipse Gymnasiarcha, Cleopatram Reginam ac dominam salutavit: quum eam in Foro, inter ludos, in judiciis, in transvectionibus equitum secum perpetuo habuit: quũ vino & amore saucius, inter eunuchos currũ Reginæ pedes sequutus est: quum aureũ baculum tenens, acinace cinctus, purpura gemmisque externum in morem excultus, in aureo lecto, aureaq; sella curuli diadematus præsedit. Jam cætera quis pro rerũ indignitate satis exsecretur? Romani milites Ægyptiæ apparent: mulieris hujus nomen inscriptum scutis præferunt: & si quæritis, quis exercitui præsit, nõ Prætorium in iis castris, sed Regia vocatur: nec Antonii, ne fallamini, sed Cleopatræ imperium est. Si tamen Cleopatram vocari, non lunam potius & Isidẽ fas est: nã hæc nomina imponit ei furiosus amator, non mehercule stolidius, quã quod se Dionysium, si diis placet, & ne parum Ægyptius videatur, Osiridem appellat.*

Et similes ei amicos. Vell. 2.83. Serv. Macrob. Saturnal. 3.17

XIV. *Iisdem veneficiis contactos amicos ejus putes: qui itidem ab hac Circe qualibet in monstra mutari patiuntur; & quum in convivio saltatur, quos illa jusserit, aut homines aut dii fiunt. Hi non modo, rem nostris moribus turpissimã, versari in castris fœminam, sed imperare vident: hi tanta Romani nominis opprobria siccis oculis adspiciunt: hi applaudunt quum Imperium nostrum amentissimis donationibus concerpitur; quum alibi rapiuntur patrimonia Regum, alibi prodiguntur; quum fœdissimum gulæ certamen, non profusis tantum dapibus, sed inaudito hactenus luxuriæ ingenio una sorbitiuncula census gentium mergit.*

Cleopatra per jura, quæ datura sit in Capitolio jurat. Florus. Propert. 3.9. Eutropius. Ovidius Metamorph 15. 827. Dio.

XV. *Centies sestertium fuisse margaritam, quam nuper illa vorago hausisse in aceto dicitur, fama non dubitat. Inter hanc licentiam vitiorum, & hanc fœditatem adulantium, quid mirum est, si eousque muliebris excessit temeritas, ut pretiũ obscœni conjugii Romanũ imperium petat, & per jura quæ sit in Capitolio datura, jurare consueverit. Hæc etiam auditu vobis gravia esse animadverto; ut mihi certe dicta sunt. Sed quemadmodũ omen istud procul à nobis patriaq; abesse volumus, ita necessum est, ut armis atque manibus, summaque rerum ope, & si aliter nequeat,*

vel nudi corporis objectu, hanc pestem atque hoc nefas abarceamus. Hæc & similia loquutus, non tamen institit, ut Antonio bellum indiceretur. præstare credebat, si hominem Cleopatræ penitus addictum in eam invidiam conjiceret, ut externæ Reginæ caussa contra patriam civesque nulla re læsus arma corripuisse videretur.

Vires Cæsaris & Antonii. Plut. Anton. cap. 78. Suet. August. 17. 4. Dio.

XVI. Maximum id civilium omnium, atque externorum etiam bellorum populo Romano fuit. Galliam omnem Hispaniamque, & excepta Cyrenaica Africam, Illyricum etiam & insulas Occidentis Cæsar trahebat. Sed & Italia publice pro partibus ejus conjuraverat. quo tempore necessitatis ejus gratiam Bononiensibus fecit, propterea, quod antiquitus in Antoniorum clientela fuerant. At Antonium, quidquid per Asiam Romanæ ditionis erat, Thraciæque populi, & cum Græcis Macedones, ad Illyrios usque & Jonium mare, Ægyptusque & Cyrene, cum adjacentibus insulis, sequebantur. Reges quin imo atque Tetrarchæ, socii Romanorum, aut finitimi saltem omnes auxilia mittebant. Igitur navium haud minus quingentis coegerat; in his multas quæ octo, vel etiam decem remigum ordinibus agebantur, non ut in bellum magis, quam pompam & ostentationem armatæ. Pedestres copiæ centum millia militum, duodecim equitum continebant.

Reges auxiliares Antonii. Joseph. Antiq. 15. 6. Dio.

XVII. Reges etiam ad commilitium venerant ex Africa Bogus, ex Asia Tarcondimotus Ciliciæ Rex, Archelaus Cappadociæ, Paphlagoniæ Philadelphus, & Commagenes Mithridates. His Europa Sadalem à Thracia junxit. Amyntas & Polemon alios pro se duces ex Gallogræcis & Ponto miserunt. Sed neque Nabathæorum atque Judæorum auxilia defuerunt; quamquam dolo Cleopatræ commissis bello Regibus. Tantaque fuit utriusque contentio, ut jurejurando milites adstringerent; atque Antonius suis vicissim obstringeretur, *in caput suum* exsecratus, *si aut pacem cum hoste faceret, aut confecto bello amplius bimestri potestatem retineret, Senatui Populoque Romano cuncta traditurus*.

Cæsar militibus nummos dividit: Liv. Epitom. Dio.

XVIII. Atque id, licet ab ejus proposito plurimum abhorrebat, tamen vix à se passus est multis precibus impetrari, *ne imperium ante sextum à bello mensem deponeret*. Nam victoriæ quidem, æstimatis Cæsaris suisque viribus, maximam spem conceperat; numero militum, equitum, navium longe superior: & pecuniis, quibus abundabat, corrupturum se sperans Cæsaris præsidia: quarum rerum caussa magnas summas circum quaque, sed maxime in Italiam atque Urbem ipsam mittebat. Unde Cæsar intentiores ubique custodias disposuit, militibusque suis, ne alienam liberalitatem respicerent, nummos divisit. Quum inter tantos utrimq; apparatus imminentium malorum gravis expectatio, variis hominum judiciis atq; sermonibus differretur, etiam prodigiorũ atroces minæ metũ auxerunt.

Prodigia. Joseph. de bello Judaic. 1. 14. Plut. Ant. c. 81. Dio.

XIX. In Urbe simius fanum Cereris ingressus, inter sacrificandum omnia confuderat; bubo ex Concordiæ templo, ad omnia præcipuæ religionis delubra circumvolans, quum undique expelleretur, postremo in æde Genii publici consedit: neque captus est, & sero ex conspectu hominum discessit. Thensa Jovis ludis comminuta est. In Judæa terræ motus ingens infinitum animalium numerum & hominum triginta millia absorbuit. Pisaurum, quam ad Adriaticum Antonius coloniam deduxerat, terræmotu hausta est. Super Jonium fax per aliquot dies suspensa sursum in æthera recurrit. Alba statua marmorea Antonii sudorem,

frustra detergentibus quibusdam, sanguinemque multum emisit. Tempestatibus percussa pleraque. In his trophæum in Aventino, Victoria in scena; pons Sublicius in amne.

XX. Incendia quoque multis locis fuerunt, & mons Ætna finitimos gravi terrore detrimentoque mulctavit. Athenis ex Deorum & gigantum dimicatione, quam fecit in scuto Minervæ Phidias, Dionysii simulachrum ventis excussum in theatro jacuit; cujus numinis habitum nomenque Antonius usurpare consueverat. Eadem tempestas Eumenis Attalique colossos quos Antonio transcripserat civitatis adulatio, ex multis solos evertit. Præsentibus curis adjecit præteritorum memoriā solicitudo, quod nuper in Hetruria draco biceps, longus pedes octoginta quinq; subito conspectus, post multa & varia damna data, fulmine ictus fuerat. Romæ pueri partium nominibus assumptis biduo concurrerunt. Antoniani victi sunt. Draco biceps Plutarch. Plin. 16. 5. Dio.

XXI. Tot portentis pavefactæ mentes, quum in quotidiana belli exspectatione essent; factum est, ut neuter eo anno quidquam inciperet. Cæsar ab Antonio venisse pecunias audiens, non audebat, nisi diligenter omnibus provisis, ab Italia discedere. Antonium vix emersum è luxu, & improviso adventu hostes territare conantem, Cæsarianæ classis nuncium decepit, quam ad Ceraunios montes stare, speculatoriis navigiis conspectis quidam affirmaverant. Igitur in Peloponnesum directo cursu, passim dispertitus copias, quo & plura loca tutaretur, & divisis in expedito alimenta forent, Patris hyemare instituit. Ibi quoque eum prodigia impendentium malorum excepisse credita sunt, quod interea dum illic agit, Herculis fanum, quem generis sui auctorem ferebat, conflagravit. Antonius Patris hyemat. Plutarch.

XXII. Inter has belli moras, ex omni ordine utrimque transfugerunt quidam: & L. Messium exploratorem deprehensum Cæsar, ostenso ei prius omni suo apparatu missum fecit: quamquam eumdem etiā bello Perusino captum dimisisse meminerat. Ad Antonium sub id tempus epistolam misit Cæsar, optionem offerens, *venire ipse in Italiam, an se in Græciam transjicere mallet, ea conditione, ut qui admissurus alterum esset, stationes securas portusque præberet adnaviganti, & à mari copias suas tanto intervallo reduceret, quantum expeditus eques conficere una die posset. intra quintum deinde diem de summa re cerneretur*. Hoc potius eo fiebat, ut animum suis augeret, quam quod Antonium tali conditione usurum crederet. irrisitque ille dictitans, *ecquis igitur judex noster erit, si forte neglexerit alteruter pactorum fidem?* Eum Cæsar provocat ad prœlium. Plutarch. Dio.

XXIII. Ne tamen timere hostem videretur, contra poposcit, *ut secum singulari pugna congrederetur. aut hoc si facere non esset ausus, ille Pharsalicis campis, ubi prius inter Cæsarem & Pompejum decretum armis esset, exitum totius belli committeret.* Hæc acta sunt C. Sosio Cn. Domitio Consulibus; quum interim ex Kal. Jul. L. Cornelius, ex Kal. Nov. N. Valerius suffecti Consules magistratum gessissent. Hic annus quum inter apparatum minasque belli præteriisset, matura omnia C. Cæsar tertium, M. Valerius Messalla Corvinus Consules exceperant. hinc quoque capientibus omen hominibus, quod ademptus Antonio Consulatus ad eum pervenerat, quem paucos ante annos ab eodem Antonio proscriptum meminerant. Hic illum ad singularem pugnam. Plutarch. Velleius 2.84. Dio. Urb. cond. an. 722. Consul. fit nuper proscriptus.

XXIV. Nec temere factum existimarunt, quod ludis quidam mente captus in Theatrum insiliens coronam D. Cæsaris suo capiti imposuerat, statimque discer- Incendium à libertinis excitatum.

Appian. lib. 4. Civil. Dio. Strab. lib. 8. Zonar.

ptus à circumstantibus fuerat. Circa eosdem dies lupus in æde Fortunæ occisus; ludis equestribus canis à cane devoratus est. Incendium etiam inter prodigia propter magnitudinem damni, nam Cereris etiam & Spei ædes cum pulcherrimis donariis conflagrarant, computatum est: quamquam fraude libertorum excitatum esse constitisset. In furorem eos egerat tributorum acerbitas, quod ab omnibus hoc genus, qui quidem Italiam incolerent, quibus res quinquaginta millium denariorum aut eo amplior esset, octava pars facultatum in præsente pecunia exigebatur.

Cæsar in Epirum mittit classem. Flor. 4. 11. 4. Dio.

XXV. Tantaque fuit hominum importunitas: tumultu cædibusque & incendio grassantium, ut armis eâ coërceri oporteret. Illa demum severitas & hos compressit; & ingenuorum prævenit motus. ægre ferentibus plerisque, quod ex prædiis Italicis, quartam annui proventus pendere cogebantur. At Cæsar, ut hostem inopinatus percelleret, nondum mari navigabili, Brundisio provectus, quum Corcyram usque venisset, tempestatibus coactus cedere, retro cursum flexit. Vere demum iterum educta classis, Epirum tenuit, expositisque legionibus ibi castra metaturis, ad Leucadem insulam, Ambraciique sinus cornua constitit. Nec occurrit statim Antonius remigum inopia, quæ variarum nationum colluvies, quum procul ab Imperatore hyemem transegisset, neque exercuerat sese, & morbis atque transfugiis admodum decreverat.

Agrippa rem gerit strenue. Histor. Miscella. 7. 8. Dio. Strabo. lib 8. Vell. 2. 84. 3.

XXVI. Igitur M. Agrippa cum parte navium præmissus à Cæsare, minime negligendam occasionem ratus, observato onerariarum adventu, quæ ab Ægypto Syriaque & Asia cum armis atque commeatu ad Antonium tendebant, multas abripuit; & plerisque locis exscensiones faciundo, vehementer Antonianos perterruit. mox in Peloponnesum irrumpens, Methonem, Messeniæ non incelebre oppidum, quamquam validissimo præsidio munitum, in oculis adversæ classis, subito appulsu cepit, Bogudemque ibi Mauritaniæ Regem deprehensum occidit.

Cæsar universas copias trajicit. Eutropius. Velleius 2. 84. 2. Dio. Plutarch. Anton. c. 79.

XXVII. His auditis Cæsar in spem erectus, contractis Brundisium Senatus atque Equestris ordinis primoribus, aliis ut horum uteretur opera, cæteris, ne res interim novas domi molirentur, ad transjiciendum omnia comparabat: ostentans una, secum sentire, quidquid in Urbe nobilitatis esset. Definito deinde quantum eorum quisque servitii, quantum commeatuum portaret, universas copias trajecit. Forte pars major Antonianæ classis ad Ætium (Epiri est locus) stabat; non firmissima remigio, quod inopia rerum necessariarum valde erat imminutum. Igitur conditionibus aut vi sperans suam in potestatem hos venturos esse Cæsar, eo cursum direxit. Naves in universum ille ducentas quinquaginta paraverat modicæ altitudinis, cæterum expeditas & agiles; peditum octoginta millia, cum duodecim millibus equitum.

Cleopatra ludit in adventum Cæsaris. Histor. Miscella ex Orosio. Thucyd. 2. 9. 3. Strab. lib. 7. Pausan. Arcadic.

XXVIII. Antonius tametsi legionum numero præstabat, tamen ut Cleopatræ gratificaretur, in classe locaverat arcem spei suæ, quamquam penuria remigum vulgo è Græcia corriperentur à præfectis ejus quilibet, ita ut neque viatoribus abstineretur, agasonibusque & messoribus, quo ex genere plerique erant, qui mare numquam vidissent. nec sic quidem succurri poterat indigentiæ, quin magna pars classis pessime navigaret. Ajunt, *quum paulo post Antonius Actium venisset, trientemque fere nautarum absumptum fame reperisset, crudelem sane atque prorsus inhumanam vocem effudisse: Remi modo salvi sint. remiges non deerunt, quousque*

Græcia

Græcia homines habuerit. Ergo Cæsar pedestri exercitu ad Ceraunios montes exposito, qui dehinc ad Actium procederet, obiter recepta, quæ relicta à fugiente præsidio fuerat, Corcyra, in Thesprotidis portu, quem propter Thyamin & Acheronta fluviosque alios in eum incidentes, aut ex ipso mari ebullientes aquas, ob argumentum *dulcem* appellant, classem constituit. Interea Cæsaris adventum tumultuosi nuncii ad Antonium pertulerunt: *illumque jam apud Torynem* (Epiri oppidum fuit) *considere*. Quos eludens Cleopatra, *quid magni est*, inquit, *si in Toryne sedet Cæsar?* ad culinariæ supellectilis instrumentum, quod hac appellatione Græci notant, significationem detorquens.

XXIX. Sed hujuscemodi dictis servari classis suggrediente Cæsare non potuisset. Antonius cum præsentibus copiis impigre profectus, veteris ducis solertia subvenit, rostris tamquam ad procursum obversis, & quo speciem instructarum ostentaret, remis ab lateribus navium demissis, & remigibus armatis per tabulata dispositis. Ita delusus Cæsar, abjecto pugnandi consilio, evocatos ad colloquium Antonianos corrumpere conatus, quum nihil succederet, neque propter aquarum penuriam, quas magnis operibus inaccessas hosti effecerat, commorari circum ea litora posset, ad locum, ubi mox Nicopolis exædificata est, secessit. Castris hic communitis, muroque alium ad portum (Comaro nomen est) perducto, terra simul marique gravis Actio vicinus imminebat. Adeoque nihil ab eo prætermissum est, ut trans eumdem murum à mari in Sinum Ambracium naves transvexisse sit creditus, coriis bubulis recentibus oleo inunctis, per quorum lubricitatem facilius tantæ moles provolverentur. Antonii solertia Cæsar deluditur: Dio. Plutarch.

XXX. Cæterum is erat locorum situs, ut pro eo qui prior occupasset, magnopere facturus videretur. Actium enim, circa quod ea gesta res est, Apollinis fano celebre promontorium Acarnaniæ, os Ambracii sinus efficit, portus, apud Nicopolim qui sunt, respiciens. totusque is sinus, & quidquid ante eum loci est, quum accipiendis, tum tutandis navibus eximiam commoditatem præstat. Sed totum hoc spatium operibus etiam Antoniani permuniverant, ad utraque sinus cornua inædificatis turribus, & mari quod intererat, navibus præcincto. Castra juxta fanum posuerant spatio plano & aperto, pugnæque committendæ, quam stativis aptiore. Ut enim depressis & palustribus locis consuevit, tam hyeme quam æstate insalubris ibi aër erat, & morbi per castra vulgabantur. Dum ita ex propinquo castra castris opposita sunt, nihil non expertus Cæsar, educendo instructos ordines ut pugnæ faceret potestatem, adnavigando classe, & onerarias hostium abstrahendo, non tamen elicere in aciem eos potuit, quin adventum suorum præstolarentur. Locorum in quibus pugnatum est situs. Strabo. Thucydid. 1. 4. 5. Dio. Florus. 4. 11.

XXXI. Tum vero propius admotus eum parte legionum Antonius, etiam equitatum ab utroque sinus latere præsidio collocavit. Cæsar nullum eo loco sibi casum ad tentandam prœlii fortunam cernens aperiri, in Græciam atque Macedoniam partem copiarum misit, ut Antonium à præsentium rerum cura revocaret. At Agrippa Leucadem, & quotquot ibi naves erant, repentino incursu cepit. Inde Patras, victo navali pugna qui occurrerat Q. Nasidio, neque diu post Corinthum in potestatem redegit. Quibus rebus, & quod à M. Titio & Statilio Tauro cæsi Antonii equites fuerant, inclinare multorũ animi ad fortunę momenta cęperunt. Transfugiebant ad Cæsarem quotidie aliqui; sed inter notissimos, Paphlagoniæ Cum Fortuna multi transeunt ad Cæsarem. Velleius. 2. 84. 3. Dio.

Milites ad pugnam hortatur Antonius.

Rex Philadelphus Titio Tauroque se conjunxerat. Plus tamen adfecit Antonium Cn. Domitii transitio. qui Cleopatræ invisus, quam solus Antonianorum numquam nisi nomine salutare voluerat, quamquam febre correptus, parvo acatio ad Cæsarem trajecit.

Alios idem conantes Antonius interficit. Plutarch. Anton. c 81. & Romulo c. 29. & Apoph. Rom cap. 15. Velleius. Dio.

XXXII. Antonius tamen magnum animum præferens, contra sententiam Cleopatræ, quidquid rerum Domitius reliquerat, ad eum remisit. Nec diu superfuit ille, non tam opera, quam exemplo prælatis partibus utilis. nec enim tantus vir abjectutus priorem amicitiam fuisse, nisi desperatione credebatur. Ergo frequentibus jam transfugiis, Antonius metu cohibiturus, quos benevolentia non posset, cum aliis quibusdam, etiam partis Arabiæ Regem Jamblichum excruciatos occidit: & Q. Posthumius Senator jussu Imperatoris manibus quorumdam discerptus est. Inde Q. Dellio & Amyntæ Regi timens, quos in Thraciam & Macedoniam, ad conducendos mercede milites miserat; an ipsorum quoque perfidiam veritus, ipse statuit eo proficisci, ut præsentia sua, sive metum eorum, sive defectionem præveniret.

Cleopatræ sententia vincit in Ægyptũ revertendum. Liv. Epitom. Dio. Histor. Miscella 78. Plutarch. Anton.

XXXIII. Male omnino hoc ei consilium vertit. nam & illi cum Rege Thracio Rhymetalce & Dejotarus ad Cæsarianas partes se transtulerunt; & per absentiam ejus navale prœlium ausus Sosius, iniquo Marte dimicavit. Quippe L. Taresium cum paucis navibus in statione relictum oppressurus, licet inter densam nebulam aggressus in fugam egisset, assequi non potuit: & Agrippæ forte redeunti oblatus, cum multis aliis & Tarcondimotum Regem perdidit. Hac pugna simul quod ipse reversus equestri prœlio inferior discesserat, vitate propinquitatem hostium coactum, post unius bidui moram majora castra acceperunt. Ibi quum etiam inopiam timerent, de ratione gerendi porro belli consultatum est. quum variatum sententiis esset, vicit, ut semper, apud Antonium Cleopatra, *præsidiis firmari* jubens *opportunissima locorum, & in Ægyptum naves milites que reduci, ubi omnia pro ipsis essent habituri*. Cæterum ad hoc consilium non muliebri tantum timore delapsa erat; sed etiam injecta frequentium prodigiorum cura. quod in Prætoria sua navi, quam vocabat Antoniada, quum hirundines nidum sub prora fecissent, aliæ supervenientes & has expulerant, & pullos earum discerpserant: & statuas Cleopatræ dearum insignibus adornatas fulmen dejecerat.

Licet Canidius contra dissuasisset. Plutarch.

XXXIV. Hinc illa diffidens præsentibus, Antonium quoque sui terroris implevit. Nec tamen confesso timore, ne suorum animos desperatione abalienarent, aut fugientium specie abiri placuit; sed instructa ad dimicandum classe, si quis propositum iter interpellasset. At Canidius *remissa in Ægyptum Cleopatra, pedestri Marte decernendum* censuerat. *Neq; enim turpe ad famam fore, si Cæsari Siculis bellis nautica certamina edocto mari cederet: id immo, si neglecta damnataq; fortissimarum atque fidelissimarum legionum opera, tot pedestrium præliorum victor, in classe summæ rei spem reponeret. In Macedoniam igitur ac Thraciam* jubebat *transferri bellum, Regem Dicomen, maxima offerentem Getarum auxilia, sociũ discriminis habituros*. Sed hæc repudiata est, ut prædiximus, sententia. Sub idem tempus Antonius propinquum periculum effugit, quum per longa brachia, quibus castrorum munitionem portui conjunxerat, pro more securus incederet.

Antonii conc io ad milites.

XXXV. Cæsar enim admonitus, *excipi eum posse*, clam miserat subsessores: atque illi paulo festinantius exsurgentes anteambulonem Imperatoris corripuerunt; ipse celeri cursu vix se recepit ad suos. Interim delectis ex omni nu-

mero præstantissimis quibusque navibus centum septuaginta, cæteras, quod imminuto transfugiis pugnisque exercitu compleri non poterant, igne consumi placuit: præter Ægyptias sexaginta, quas malo consilio Cleopatræ relinquebat. Noctu deinde pretiosissimis rerum in naves comportatis, postquam omnia satis instructa parataque videbantur, Antonius adhortandos prius milites ratus, advocata concione hunc in modum fecisse verba dicitur: *Quæ à duce parari oportuit, præsto esse omnia, ne mihi credi postulem, ipsi novistis, atque adeo videtis Commilitones. sive numerum copiarum respicitis, sive cuilibet generi pugnæ idoneas manus, haud dubie superiores sumus. taceo quod tam strenui bellatores plerique estis, pugnisque clarissimis nobilitati, ut vel singulorum celebratam virtutem hostes nostri horreant.* Dio. Historia Mi scella. Plutarch.

XXXVI. *Viribus igitur, in quibus sunt omnia, potiores, etiam pecuniarum non magnitudine modo, sed facilitate parandi utendique libertate vincimus. nam ex ubere copia desumptis neque parcere cogimur, neque seditiones per vim ereptas quærentium formidamus: qualia multa visuri mox in Italia sumus, ubi jam olim tumentibus animis metum, quo illi solo adhuc tenentur, arma nostra detraxerint. Post ista pœne supervacaneum est de me dicere, nisi referre arbitrarer, hoc etiam ab omnibus intelligi, & vos esse ejusmodi ut quolibet Imperatore vincere possitis; & me, ut quibuslibet militibus. Et ego non amplius juventa calidus, nondum senecta segnis, hos ipsos annos habeo, quibus & corporibus adhuc robur constat, & mentium longe acerrima vis est.* De se magnifice loquitur.

XXXVII. *De ingenio & usu, quamquam in meis laudibus debeam esse restrictior, id tantummodo dicam, neutrum mihi defuisse, quo minus & utilia providere, & opportuna dicere, & domi belloque facere quæ oporteret, possem. nec ferme particula ulla negotiorum utrobique offerri potest, quam non experiundo didicerim: sæpe aliorum ductu, sæpe meis auspiciis res gerendo, parendi, imperandique cognitas omnes rationes habeo. multa caute, haud pauca audacissime gessi, ut temporibus recte uti adsuescerem. neque Fortuna defuit, quin & victoriis me multis, & nonnunquam infortuniis, ad omnes bellorum casus erudiret.* Experientiam maxime prædicans.

XXXVIII. *Sed ista quum apud conscios dicam, non ero prolixior, ubi unum hoc addidero, quum adversæ partes numero & robore militum, apparatuumque varietate multipliciter vincantur, à nulla tamen re imparatiores, quam ab Imperatore, in certamen descendere. Unde enim ei in his annis necessaria huic loco experientia? quem & corpore invalidum esse scimus omnes, nec aut in continenti aut in mari ullius prælii victoriam per se obtinuisse. Certe in Philippicis campis dum ego vinco, ille fusus fugatus, castris exutus est, nec quid intersit inter duos, aut brevius possem aut verius exponere. Jam etiam victoriæ futuræ certissimum præsagium sumi ex apparatibus solet.* Contra Cæsarem loquitur.

XXXIX. *Illis igitur, si quid roboris est, forte sit in legionibus, & pedestribus copiis. at vero navibus, ut ipsi videtis, tanta differentia est, ut nostris quidem noceri minime posset à tanto infirmioribus, si sola mole sua defenderentur. jam vero quum tantus sagittariorum numerus è turribus telorum imbrem eminus sparget, ecquis hostium suggredi sustinebit? Neque vero Sicula victoria quemquam terreat, quæ & ipsa non Cæsaris decus, sed Agrippæ ministerium imo classis meæ facinus fuit. cum mancipiis & libertis Pompeji decertatum est: & quid ejus copiæ ad nostras* Siculam Cæsaris victoriam elevat.

& sic tamen semel iterumque fœde mulctatus est iste Cæsar, quum unius Siciliæ vires oppositas haberet. at quota pars imperii nostri est Sicilia? ut si quis hanc subegerit, formidandus esse nobis videatur.

Crudelitatem ejus exaggerat.

XL. *Ego vero tam parum istis eventis moveor, ut quum passim & pedestri bello vincere, maritimo experiri maluerim, cujus victoriam secum tracturam omnia prospicio. Nam hostium legiones in angusta conclusas insula, sedendo deinceps, & arcendo tantum commeatus, quod mare tenentibus facillimum erit, expugnabimus. Dixi, milites, quanta brevitate potui, quantis argumentis victoriam nobis certam deberi arbitrarer. Nunc etiam, quod omen dii avertant, quid victis expectandum sit, cogitate; quo fortius pugnam capessatis, hisque animis ineatis prælium, ut omnino victoribus inde discedendum existimetis. Sicula illorum victoria nobis documento sit, quæ in vos sint exempla edituri, qui tam multos, etiã illustrium virorum interemerunt: nec eorum tantũ qui apud Pompejum fuerant, sed etiam ex Lepidanis, socios suos, consortesque periculorum, quibus haud minimam deberent partem ejus ipsius victoriæ, qua tam insolenter abutebantur.*

Et ingratum animum erga Lepidum.

XLI. *Quid jam de ipso Lepido loquar? cujus quum injuriam nullam, beneficium magnũ & recens haberent (nec enim sine hujus auxilio evertere Pompeium potuissent) ingratissimi mortalium hominem innocentem, benemeritum, mitem imperio exuerunt, & nunc quoque captivi modo habent in custodia. Neque mitiores in cæteros, quos pecunias crudeliter exigendo quum in arma egissent, pro hostibus occiderunt. Qui ergo talia in amicos sociosque perpetrant, quid non audebunt in adversarios? nobis scilicet parcẽt, quibus illi viles fuerunt? abstinebunt nostris, qui suorum facultatibus minime pepercerunt? tam impotentes manente bello, victoria moderate utentur? Sed quid ego in enarrandis quæ adversus alios deliquerunt, verba consumo? quis enim indignius meipso acceptus est & habitus?*

Itemque suas injurias.

XLII. *Triumvir constituendæ Reipublicæ pari atq; Cæsar jure creatus, tanto tempore sic usus potestate, ut pœnitere ejus non debeat; quantum in collega est, magistratu privor, destinato etiam Consulatu careo. non de Senatus sententia, cujus nomen frustra præscribi, tot primorum ejus ordinis, ipsorumque adeo Consulum profectio ex Urbe demonstravit. Satellites Cæsaris sunt, qui hac molientẽ Patrum auctoritatem falso circumdant, in se quoque, non tantum in Rempublicam injurii, quando sic se cervicibus suis Regem imponere non sentiunt. Jam pro se quisque rationem ineat, quid sibi possit ab hoc monstro polliceri; cujus inhumana atque impia temeritate, testamentum M. Antonii è penetralibus Vestæ vi raptum est, vivi, valentis, Armeniæ tum maxime victoris, & tanta potentia subnixi: nec raptum modo, sed resignatum, lectumque publice?*

Et astutam dissimulationem Cæsaris.

XLIII. *Cujus quidem exemplum rei, ne feracissima quidem scelerum tempora produxisse memorantur. Hac ergo designavit in collegam suum, cognatum, amicũ etiamsi diis placet. ecce enim negat arma adversus me induisse! quid ergo vobis fiet, commilitones, quibus aperte minatur; quorum honoratissimum quemque inter hostes judicatos nominatim retulit? Quod si non eodem decreto bellum indixit omnibus, ne ideo factum putetis, quod in aliquos futurus sit lenior. Discordiæ semina jacere voluit vafer adolescens, satis gnarus conjunctis se parem esse non posse: sin dissentiamus, adversus omnes occasionẽ aperiri. Ergo & credulos*

nonnullos levesque spe ac promissis pellexit: non reputantes hac se perfidia justum Imperatorem, & reddendæ Reipublicæ studium jurejurando professum, cum eo commutare, qui nihil aliud, quam servitutem simul omnium quærat.

XLIV. *At ego cum cæteris illustribus viris, tametsi edicto Cæsaris omni metu vacare jubemur, rebus potius quam verbis adcredentes, neq; vos deserere, neq; cæteros qui servituti libertatem anteponent, decrevimus. Rem igitur sane æquissimam postulamus, ut eodem in nos animo sitis, duo maxime ponentes ob oculos, & quantas exituri miserias bene pugnando, & quanta adepturi bona sitis. Nihil in vos hosti superbo atque crudeli licebit: vos immo ad summa gloriæ potentiæque provecti, rerum arbitri eritis. neque vobis tantummodo in liberata patria, sed ipsis quoque quos viceritis, ingentium commodorum auctores.* Hanc in sententiam loquutus, principes amicorum, ne superiorum exemplo profugerent, in naves imposuit, jussis una conscendere sagittariorum duobus, legionariorum viginti millibus. Quod enim Cæsarem Siculo bello victorem fecisse magnitudo maxime navium, & multitudo propugnatorum credebatur; ipse quoque utrumque imitari constituit. Ergo & triremes raras ædificarat, cæteras ab quaternis usque ad denos ordines, cum prætaltis turribus. Peroratio. Plutarch. Anton.

XLV. Ferunt, quum præter illum legiones in classe pugnaturæ incederent, veteranum centurionem magna & queribunda voce exclamasse; *Ergone his cicatricibus* (ostendebat enim frequentes toto averso corpore) *gladioq; diffisus, Imperator, spes tuas his nullius usus lignis concredes. At ista Phœnicibus & Ægyptiis digna est militia: nobis terram præbe, in qua aut vincere aut occumbere didicimus.* Ille nihil ad hæc. Sed nutu rantum, manuque mota ostendens, bonum animum ei habendum, præteriit. Sed ipse tristium potius quam meliorum objecta imagine, *vela comportari* jubebat *in naves, ut* scilicet *persequendi fugitivos hostes facultas foret.* At Cæsar consilio Antonii ex transfugis cognito, sibi quoque ante discrimen agendum cum exercitu ratus ejusmodi orationem habuit. Veterani vox ad Antoniũ. Dio.

XLVI. *Eventus bellorum pro bonitate caussæ plerumque justitia numinum dispensari, non hodie demum herive credi cœpit; sed ex omni temporum memoria constanti priorum observatione veluti per manus traditum est. Igitur licet ita parati simus, ut vel injustum bellum satis felix fore confidere debeamus; plus tamen fiduciæ in eo repono, vobisque reponendi sum auctor, quod non facturi injuriam: sed intentatam repulsuri, hoc quidquid est periculi subibimus.* Cæsaris concio.

XLVII. *Ecquid enim Romano populo, gentium omnium principi, plerarumque victori accidere indignius potuisset, quam quod adversus Cleopatram, quasi hostem, tanto eum apparatu proficisci cogimur? Sane ego hac nuncii fœditate non solum, si qui manium sensus est, valde permoveri Fabricios, Scipionesque & Æmilios putem; sed etiam Pyrrhum & cum Philippo Magnum Antiochum, & clarissimos Pœnorum principes erubescere, si mulierem Ægyptiam intelligant cum his contendere, quorum à majoribus tanti ipsi Reges Imperatoresque victi sunt. Neque vero meriti hanc ignominiam sumus, quibus Gallia subacta; quibus Pannones ad Istrum usque domiti, transitusque Rhenus, & in Britanniam trajecti exercitus, satis illustria testimonia sunt, nihil nos à priorum virtute defecisse.* Vult videri populi Romani bellum adversus Cleopatram.

XLVIII. *Proh deos immortales, adeone nos à vilissimis hominibus despici, ut ab Ægyptiis & Alexandrinis provocemur? Quid enim ad exprimendam istorum mollitiem ignaviamque dici verius aut expressius potest? Hi igitur mortalium turpissimi* Ægyptiorum ignaviam ostendit.

simulatque inertissimi, qui tanta sunt vecordia, ut reptilia ferasque colere pro diis possint; qui condiendis corporibus immortalitatis affectant inane ludibrium, quam ab animis suis gestisque sperare non audent; qui semper ut ad res novandas levitate præcipites, ita ad gerendas præ timiditate ineptissimi fuerunt: hi, inquam, procedere in conspectum nostrum, ostendere arma sua, expectare nostra sustinent. Quamquam quid ego horum amentiam reprehendo, quæ per se facile quietura, nostrorum fatali quodam furore stimulatur. Romanas illi proh pudor! Romanas intentur manus, commilitones!

M. Antonium in externos ritus desciviss inculcat.

XLIX. *Nostri generis homines Reginæ suæ stipatores conspiciunt: hinc equites Romanos, hinc Senatores spadonum eam vilitate adulari. Quid quod M. Antonium bis Consulem, sæpius Imperatorem, Reipublicæ constituendæ mihi datum collegam, tot terras imperio, tot exercitus obtinentem à moribus nostris descivisse vident, omnemque & natalis soli charitatem, & patriorum numinum reverentiam abjurasse. Etenim si quis forte vestrum est, qui aliis auctoribus parum credidit, scitote M. Antonii jussu & exemplo pro Iside aut Diana adorari Cleopatram: Antonio imponente natos ejus Solis atque Lunæ ferre nomina: Antonium his amplissimas insulas, magnam continentis partem, tamquam privatum patrimonium distribuisse.*

Patientiam suam & studium pacis prædicat.

L. *Etiamsi certissima sunt hæc atque compertissima, credere contantibus ignosco. Sed eadem facinorum magnitudo, sicuti vix invenire fidem objecta potest, sic nota eadem & probata veniam enormibus peccatis negat. Qua in re plus aliquanto patriæ salutiq; omnium, quam affectui meo deberi intelligo. Quid enim non feci tuliq; ut hic à me servari posset, quem patrem appellare solitus, partim pem consiliorum, collegam potestatis habui: cui sororem charissimam junxi matrimonio: cui, ut alia taceam, totos exercitus dono dedi? Quam ergo contanter ad vindictam Romani nominis accesserim, inde manifestum esse cunctis credo, quod neq; contumelia sororis, neque susceptorum ex ea liberorum neglectu, non Ægyptiæ mulieris, quam sorori meæ anteposuit, insolentia; non amentia ipsius, provincias populi Romani liberis istius fœminæ distribuentis, in arma compelli potui.*

Sed Antonii bellum sibi non indictum timeret.

LI. *Neque enim eodem mihi tum numero ducendi videbantur Antonius & Cleopatra: quod adversus externam arma potius expediri dignitas nostra jubebat; civi ad pœnitentiam spatium dari postulabat humanitas. Et indicto Cleopatræ bello sperabam hunc si non ultro, coactum certe ad meliorem mentem rediturum esse: ideoq; nec hostem judicari passurum. Quando autem ille nec misericordia nostra, nec patientia utitur; sed sive impudentia, sive pharmacis, ut ferunt, istius venefica mota mente, beneficium nostrum repudiat, in mulieris gratiam nobis patriæq; periculum intentans: quid superest, commilitones, quam ut hunc Cleopatræ volonem, iisdem quibus & dominam ejus armis submoveamus? & quando ipse majorum suorum & Romani nominis, & honorum à patria acceptorum non meminit: nos quoq; Romanum hunc & Antonium Consulemque atque Imperatorem fuisse obliviscamur, & quod ipse omnibus his titulis prætulit cum Canopico cymbalista negotium esse cogitemus.*

Nec tamen magnum afferre momentum partibus.

LII. *Unde neq; cuiquam ea reputatio subeat, talem isthunc hominem aliquid ad partes corroborandas Cleopatræ sua præsentia momenti adjecturum. Qualis*

Comparat Cæsar suas & Antonii vires.

antea quoq; bellator fuerit: multi vestrum satis norunt, à quibus ad Mutinam victus ac fugatus est. Quod si forte dum à nobis stetit, aliquid habuisse virtutis visus est; id omne olim jam voluptatibus mollitieq; deperiit. Nam inter Regias voluptates, inter mulierculárum amores, quę durare virtus, aut quid manere consilii unicuiq; virilis queat? Nec enim fieri potest, ut alius sit quisquam, atque se esse studet: delicias inertia atq; negligentia sequitur; laboribus atq; periculis virtus ali gaudet. Igitur & ille quondam non instrenuus Antonius, tanto jam tempore unica suscepta expeditione, multa millia civium pugnando ad Praaspa, plura deinde fugiendo perdidit. Nec mirum sane. Nam si quis vestrum lascivam saltatiunculam aliquam, aut Bacchicæ choreæ ductorem desiderat, vix nancisci meliorem alium posset; illis enim rebus adprime est exercitus. at cui duce sit opus, si sapiat, alium quæsiturus est.

LIII. *In hoc enim quid est, quod placere cuiquam debeat? Ætas? at illa defloruit annis, emarcuit luxuria. Animi magnitudinem? tamquam illa cum stupris & mollitie consisteret. Pietatem ergo cultumque deorum aliquis nominet? quasi vero hos non æque ac patriam oderit. Fidem? hujus enim egregium edidit specimen in Armeniæ rege. At benevolentiam erga amicos? laudetur sane illa atque prædicetur, si non intimos alios contumeliis à se pepulit, alios etiam crudelissime interfecit. Erant, qui apud milites magnam ejus esse charitatem existimarent. Sed his quoq;, aut vehementer fallor, hunc errorem quotidiana ad nos transfugia exemerunt. Atque ego cęteris quoque similem esse animum non dubito: iterumq; eventurum ei, quod Brundusio in Galliam proficiscenti contigit. Tum enim etiam, quamdiu emolumentum sine periculo sperabant, adhæserunt omnia profuse pollicenti; postquam prædam tenuem & laboriosam, vulnera & mortes nusquam non occurrere viderunt, sibi cœperunt consulere, neglectis illius rationibus.* Quod milites eum oderint.

LIV. *Talis ergo militum animus erit: auxiliorum vero quæ secum trahit, qualis sit, quid attinet dicere? Asiaticum id omne genus est, è qua parte terrarum toties triumphatum, quoties in conspectum venire signorum nostrorum sustinuerunt. reliquiæ eorum, quos Philippensi bello ad satietatem vestram cecidistis. Unum esse fateor in hostilibus castris, cujus nec inficiari veritatem, nec elevare magnitudinem ausim. Ingens in illis navibus auri pondus est, maximæ divitiæ. Sed illa neminem vulnerant, & si viri estis, vestra sunt. At quorsum ego hæc commemoro, quæ tantummodo excitare avaros possint? debentur quidem ista vobis, atque ultro mox aderunt; sed digniora vobis victor præmia esse reor, quod majestatem principis terrarum populi, quod vestras injurias, vestram gloriam, vestrum Imperium defendisse dicemini.* Auxilia Asiatica parum operæ præstent.

LV. *Huc igitur adestis, quotquot aut nuper mecum Illyricas Dalmaticasque nationes, aut paulo ante Siciliam vicistis; quique Mutinam huic eidem latroni eripuistis: & quam pro castellis obscuris capiendis, pro una aut urbe defendenda, aut recuperanda provincia, Reipublicæ fortem fidelemque præstitistis operam; eamdem nunc in universo omnium discrimine adhibete. Nam si verum volumus, ut apud nos pro libertate populi Romani, & tantum non humani generis; sic inde in ruinam utriusque pugnabitur. Cum ea fœmina bellum est, quæ & concupiscere Romanum Imperium, & cupiditatem profiteri audet; cum eo homine,* Rom. Imperiũ vindicari jubet à dominatione fęminæ. Pacatus Panegyr. Vell. 2. 85. 1. Dio. lib. 50.

qui non minus stolide promisit hæc omnia, quam illa nequiter postulaverat. Absit vero ut hæc tam dira dictuque etiam vix tolerabilia ulla dies videat, ut in tam impuris manibus populi Romani sit Respublica. ut scurris horum, quos digno sane nomine copreas *ipsi vocant, vos conjugesque vestræ, liberi, patrimonia divexanda dentur.*

Naves Antonii ad pugnam dicit esse inhabiles.

LVI. *Sic animati neque multitudinem hostium timueritis; turba enim est, & vulgus, haud parum aptius sarcinis quam armis portandis genus: neque magnitudinem navium pueriliter suspexeritis; inhabilis illa moles per se neminem oppugnat aut sauciat. & ultro parum est ad impellendum inhibendumque quum oporteat idonea. Quid igitur facient in his conclusi magis, ne effugiant, quam impositi ad pugnandum cum spe victoriæ; ubi tamquam equestri agilitate omni à parte triremes nostras Liburnasque adsultantes videbunt? ubi velut in immobiles & ictibus se præbentes hinc rostra incurrent, inde tela ac faces injicientur? non expedient hercle consilium ad fugiendum æque & insequendum ineptis & velut in vestigio hærentes. Atque hæc non quasi divinans ante experimentum prædico commilitones; duobus jam præliis comperta loquor, & nemini vestrum ignota. Sic igitur nos paremus, tamquam uno prælio, quidquid ab imperio nostro exerravit, sub jugum revocaturi.*

Sed & illum fugæ quam pugnæ caussa conscendisse.

LVII. *Nec Asia solum & Græcia nostra erit; sed Ægyptus etiam veteribus opibus & quas nuper ubi ubi rapere potuit Antonius, dives. Nec enim pedestris exercitus, sua quoque confessione nobis impar, victoriæ præmia morabitur, neque vincere difficile est, quales diximus, nauticas copias: de quibus ipsa etiam cum marito Cleopatra desperavit. Namque, ne quidquam vos celem eorum, quæ certis indiciis cognita teneo; fugæ potius quam prælii caussa naves conscenderunt, certo sane argumento, ex quod ex omni suppellectili quidquid paulo pretiosius fuit, eodem importanda curaverunt. Idcirco qui fortasis nudos abire pateremur; nunc præmia victoriæ nostræ secum ablaturos non dimittemus, donec & hæc & ipsos strenue pugnando nostram in potestatem redigerimus.* Sic dimissa concione, utrumne obsisteret exituris, an vero viam aperiret fugæ, agitare cœpit. quod enim velociores habebat naves, facile se consequuturum abeuntes rebatur: & si Antonium cursus abstulisset, cæteros omnes nullo amplius retinente ad se transituros.

Cæsar se ad prælia comparat.
Plut. Ant. c. 83. et Brut. c. 77.
Dio.
Plin. 7. 11. 37. 8
Vell. 2. 83. 2.
Appian. lib. 4. Civil.

LVIII. Sed Agrippa subjiciente, *favore ventorum eripi sibi classem velis usuram posse*, prœlium committere statuit, majore aliquanto spe vincendi, postquam illo die tempestas oborta, & proximo deinde triduo desæviens, effusis imbribus & multa grandine navibus Antonianis molesta incubuit. Quinto demum die quum reddita serenitas esset, Cæsar & ipse, postquam in hostia reperto felle duplici egregie litarat, magnam vim militum in navibus collocat: auxiliares in scaphas imponit, ut celeriter discursando monerent pugnantes quid fieri vellet, & ad se quid ubivis rerum gereretur, referrent. His ita paratis, quum dextro cornu M. Lurium, sinistro L. Aruntium præfecisset, Agrippa universæ classi præposito; ipse cum Valerio Messalla, & aliis illustribus, futurus ubi res postulasset, egressum hostis exspectabat.

FINIS LIBRI CXXXII.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXXIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

M. *Antonius ad Actium classe victus Alexandriam profugit, obsessusque à Cæsare, in ultima rerum desperatione, præcipue occisæ Cleopatræ falso rumore impulsus, se ipse interemit. Cæsar, Alexandria in potestatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in urbem reversus, tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra: imposito fine civilibus bellis altero & vicesimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens, oppressus & occisus est.*

DUM apud Cæsarem hi apparatus fiunt, ex diversa parte Antonius, classis suæ dextro cornu cum L. Gellio Publicola præfuturus, lævum C. Sosio, mediorum regimen M. Octavio & M. Insteio tradiderat: pauloque extra portum profectus, pro faucibus ejus instructa acie stabat. Tradunt etiam, quasi in perniciem ejus omnia conspirassent, *ab Echeneide pisciculo retentam prætoriam fuisse; qua circumire ad exhortandos suos cœperat, donec in aliam navem transiret.* Evectus igitur Cæsar, ubi nusquam progredi hostem animadvertit, incertus consilii, tamen expediri remos præcepit. deinde, ubi nemo ex adverso procedebat, nam scapha circumvectus Antonius gubernatores *tenere locum circa angustias portus, tamquam ancoris jactis immobiles* jusserat, hortatus milites, *ut propter gravitatem navium, inde velut stataria pugna aggredientes exciperent;* signum datum, uti cornua inveherentur. In alterum jam Agrippa transierat: quem porrigere videns aciem Publicola, dum suos etiam ordines expandit, à mediis divellebatur.

Antonii Prætoria ab Echeneide retinetur. Plutarch. Vell. Plin. 32. 1.

II. Tum Antonius ne multitudine hostilium navium circumveniri suam classem aut diduci pateretur; invito propior in advenientes Cæsarianos movit. Ibi vero L. Aruntio occurrente, atrox & obstinatum certamen ortum, ducibus utrimque atque gubernatoribus ex sua alacritate aut arte spem pugnantium intendentibus. & animos instigante conspectu atque acclamationibus pedestrium copiarum, quarum regimen hinc P. Canidius, inde Statilius Taurus obtinebant. Sed erat sicuti navium utrimque, sic etiam pugnæ ratio dispar. Cæsariani minoribus & levibus navigiis hostilium moles impetu subibant, tectique & sub ipsa eorum magnitudine latentes, impune detrimentum inferebant: aut si frustra conatus fuisset, priusquam manibus ferreis comprehenderentur, se recipiebant, mox eamdem iterum navem, aut si qua alia opportunior videretur, libero incursu tentaturi.

Navium & pugnæ ratio dispar. Dio. Plutarch. Vell.

Cleopatra fugit. Hist. Miscel. 7.8. Plutarch. Dio. Flo.4.10.6.

III. Adversus hęc Antonianis curę erat, ex prealtis navibus (decem pedes aliquæ à mari aberant) catapultis hastas aut saxa jacere, succedentem hostem missilibus incessere, harpagines injicere navibus. ea res quoties procedebat, haud dubie vincebantur Cæsariani: ubi subducentibus se his, atque celeritate sua eripientibus aberraverant machinæ; aut rostris hostilibus perforabantur Antonii naves, aut singulas à pluribus circumventas amittebat. Erant in altera parte gubernatores periti, remex alacer, dux intentus: in altera præter milites nihil: sic igitur pugnabatur, ut hinc sola legionariorum virtute res sustineretur, inde plurimus nautarum atque remigum labor esset. Quum ab hora quinta diei, usque in septimam multa utrimque cæde dimicatum, neutrò inclinante victoria, esset; Cleopatra, quæ post aciem anchoris in salo jactis naves suas constituerat, haud ultra ferens spei terrorisque ancipites moras, cum sexaginta suis navibus, in medio pugnantium subito conspecta, exterruit Cæsarianos, donec eam minime pugnandi animo progressam Peloponnesum versus sublatis dolonibus fugere animadverterunt.

Et post eam Antonius. Histor. Miscella. Vell. Plutarch. Julian. Orat. I. 16. Flo.

IV. Forte propitius ventus subortus longe has statim à loco ubi pugnabatur abripiebat. Igitur sive deceptus Antonius, & suos excedere prœlio ratus, sive Cleopatram anteponens omnibus, ipse quoque detracto insigni Prætoriæ navis, Alexandro Syro & Scollio quodam solis familiarium comitantibus, intendit fugam. Neque segnius resistebatur, nolente Imperatorem relinquere milite, à quo relictus atque proditus ipse erat. Tandem sub horam decimam clamante atque rogitante Cæsare, *cuius igitur auspiciis, cujus in gratiam pugnarent post Imperatoris fugam?* vix inducti sunt, ut oblatam ultro veniam accipere faterentur. Pars tamen ad sublevandas naves projectis in mare turribus atque armamentis abierunt: quibus omissis Cæsariani carentes velis, & tantum ad pugnam parati, cæterarum fugam impedire satis rati, jam audacius & apertius, multitudine navium & vento favente freti oppugnabant.

Ignes injecti navibus.

V. Ergo crudelior quam antea pugna esse cœperat; nec jam gubernatorum artibus & suarum celeritate navium contentus Cæsaris miles, conscendere hostiles, & tractis in præceps aut repulsis propugnatoribus evadere in tabulata nitebatur. Sed peribant inter hæc multi, dum contis protrusa nauigia, aut securibus cæsa, præterea conjectis in has ex ante parato ponderibus prægravatæ fatiscunt: alii dum præaltas naues scandunt dejecti, pars collato pede trucidantur. Igitur Cæsar, ut minore suorum periculo rem conficeret, ignem adferri jussit è castris, quo auxilio antea abstinere ne præda corrumperetur, cogitaverat. Tum vero passim à Cæsarianis ignes variis ingeniis jacti: nam præter jacula ignita facesq; manu jactas, vascula quoque pice referta ac carbone tormentis vibrabantur.

Unde summa multis calamitas.

VI. Et quamquam dulci prius aqua consumpta, deinde marinam infunderent exstincturi, plus augebatur incendium, vires ex salsa aqua capientibus flammis. Tum vero quum omnia experiri necessitas cogeret, centonibus atque adeo corporibus occisorum injectis suffocari visus est ignis; sed mox victis quæ obstiterant, vento quoque exsuscitante importunior eluxit. Igitur multiplicato metu mortis exsternati, donec quidem pars aliqua nauis ardebat, repugnabant incendio, quasi corporum objectu arceri posset, cędendo tabulas, transferendo onera, aut in mare, interdum in ipsos etiam hostes immittendo, ut vel sic læderentur. Erant,

qui semper se recipientes in ea loca, quo nondum ignis penetraverat, manibus ferreis, contorumque uncis hostiles retinere naves summa contentione laborarent: ut in has insilientes aut salutem consequerentur ex victoria, aut si una perdere inimicos potuissent, solatium mortis.

VII. Ut autem leves Cæsaris naves periculum facile effugerunt, & ardentium tabulata ac latera ad ipsam usque carinam depasta flamma, locum quo concederent ultra non habentes adflabat; miserrimis hominibus gravissimæ calamitates incubuerunt. Multos & præcipue nautas, intactos adhuc igni fumus enecat: alii medium inter incendium tamquam in camino assantur: videres etiam, quos ipsa, quæ tuendo corpori sumpserant arma, conceptis ignibus torrerent. quæ qui abjecerunt, eminus hostium telis convulnerabantur. Ne quidem in mare desiluisse proderat: quum alios hauriret unda, vel incidentia tela inter ipsas aquas conficerent; pars à marinis belluis intercepta laceraretur.

Et plurima mortis imago.

VIII. Soli, ut tali tempore, mitiore fato perierunt, qui priusquã ista paterentur, mutuis vulneribus, aut sua manu peremipti, simplicem mortem, & in ipsis nauibus suis bustum inuenerunt. Tum demum, postquam eum in statum deducta res erat, tuto suggredi se posse rati victores, ut pecuniam quam sciebant esse in nauibus diriperent, studiose adnauigarunt. Nec aliunde major ea die clades his partibus exstitit: non modo milites plurimi dum exstinguere ignem parant, ambusti, sed & totæ naues hostilibus correptæ harpaginibus conflagrarunt. Hæc pugna A. D. IV. Non. Septembr. commissa, huiusmodi exitum habuit, per noctem etiam obstinatione pereuntium continuata, donec illucescente die, qui in navi pernoctaverat Cæsar, jam sine exceptione victor, adeoque solus reliquus Romanæ rei rector intelligeretur.

Victoria Cæsaris. Dio. lib. 51. Suet. August. 17. 6. Dio. Vell. 2. 88. 1. Plutarch.

IX. Nam illa dies salutaris est habita Reipublicæ, & inde tempus imperii ejus præcise computatur. Cæsa fuerunt hostium millia quinque, naves omnis generis captæ trecentæ, sicut ipse Cæsar in commentariis suis retulisse traditur. Nam alii cecidisse millia duodecim ex victis prodiderunt, sex vulnerata, ex his inter curandum mille mortuos. At Cæsar misso cum Liburnis Mecenate, qui longius insequeretur fugientes, ad honores deorum, à quibus adjutus credi volebat, se contulit. & ante cæteros Apollinem colere solitus, à quo & genitus gaudebat existimari, tanquam præsenti numini (nam apud Actium ædem habebat antiquitus) decem naves ex præda dedicauit, ab uno remorum ordine ad decem: quę postea cum ipsis naualibus deflagrarant. Templum deinde eiusdem dei ampliando nobilitauit; & pro vetere triennali agone, ludos gymnicos musicosque instituit, & certamen equestre, quod singulis quinquenniis in suburbio Nicopolis loco ad hoc parato ageretur, Actiacos vocari ludos jubens: eorumque cura Lacedæmoniis demandata.

Et ob hinc Apollini habitus honos. Dio. Suet. Aug. c. 70. & 94. Strabo lib. 7. Plin. 4. c. 1. Pausan. lib. 1. & 7. Plutarch. Aut. c. 88.

X. Dedit etiam deinceps urbi condendæ operam, *Nicopolin* ex argumento vocans, quam in loco castrorum positam migrare eo jussis vicinorum Ambraciæ & Anactoriæ regionis castellorum habitatoribus: quibusdam etiam longius à Calydone & Ætolia arcessitis frequentauit. ubi vero tabernaculum Imperatoris fuerat, Apollinis sacellum faciundum curauit sub dio, quod rostris captarum nauium exornatum est. Eodem loco hominis & asini signum ex ære posuit; qui ad prœlium procedenti omen fecerant, alter *Eutychi* nomen habens, alter.

Et in loco castrorum condita Nicopolis. Sueton. Aug. c. 95. Zonar.

Niconis: quæ statuæ postea Constantinopolin transvectæ, in Theatro Circi steterunt.

Patrenses ornat Cæsar. Strabo Pausan. lib. 7. & 10.

XI. Ipsam quoque urbem non manubiis tantum, sed etiam convectis in eam oppidorum ornamentis, quorum & incolas eo transtulerat, conspicuam reddidit. & quo majorem novo populo dignationem circumdaret, inter Amphictyonas locum ei dedit, suffragiis Dolopum, quæ gens pridem interierat in Nicopolitanos collatis; & quæ Magnetes Maleensesque, & cum Ænianibus Achæi Phthiotæ habuissent; quas civitates communi Thessalorum contribuebat. Patras etiam quæ magno partibus adjumento fuerant, immigrare coëgit ex finitimis oppidulis homines; sed & Rhypis eversis multitudinem deduxit Patras: oppidum commodo appellentibus situ interire, ut cœperat, minime passus.

XII. Igitur & solis Achæorum libertatem, cum jure coloniæ Romanæ tribuit, & de spoliis Calydoniorum, tum alia ornamenta, tum Dianæ Laphriæ simulachrum dono dedit. Verum hęc ad sequentia tempora pertinuerunt. At Antonium ex prœlio profugum, signo navis eminus conspecto Cleopatra noscens, inhibuit cursum; donec Regia Prætoria venientem acciperet. transcenditque ille nec videre Reginam sustinens, nec ab ea videri. tacitus & cogitabundus suffulto manibus capite in prora sedebat: donec ad tumultum persequentium navibus circumagi jussis, cæteros haud ægre submovit: navis una perseveranter instabat, cujus in tabulato quidam minitabundo gestu lanceam vibrans eminebat. is interroganti Antonio, *tu quis es, Antonium qui persequeris? Eurycles*, inquit, *Lachris filius, Laco, Cæsaris fortunâ mortem patris mei persequor*. cum enim Antonius latrocinii crimine securi percusserat.

Antonius in Cleopatræ navem recipitur. Dio. Plutarch. Anton. c. 86.

XIII. Neque tamen Prætoriam, in qua tum Antonius erat, sed alteram (binas habebat) invasit: eaque & alia quadam quæ pretiosam supellectilem vehebat, abrepta recessit. Tum iterum priori tristitiæ redditus Antonius, triduum solus exegit in prora, sive offensus Cleopatræ, siue pudore visum subterfugiens: donec ad Tænarum processum est. Ibi demum opera mulierum colloquio, & mox mensę lectoque communi admoti sunt. Jam amicorum nonnulli cum onerariis multis ad eum peruenerant, *mari res perditas, pedestrem exercitum in officio esse* nunciantes. Missis igitur, qui *Canidium cum legionibus & equitatu per Macedoniam in Asiam properare* juberent; *navem* multa pecunia Regioque instrumento onustam *inter se dividere* amicos jussit, *salutique sua prospicere*.

Ibique triduum solus exegit in prora. Dio. Triumph.

XIV. Nec desiit resistantes ac flentes, solatia & preces miscens, urgere donec discederent: eosque Theophilo procuratori suo, qui Corinthi remanserat, commendauit, ut eos tantisper absconderet, donec placandi Cæsaris reperissent viam. Pauci fugisse Antonium senserant: neque facile erat credere veterem Imperatorem, & vices Fortunæ haud semel expertum, relictis integris legionibus undeviginti, millibus equitum duodecim, in fuga præsidium arcemque salutis collocasse. Milites certe desiderio & exspectatione ejus etiam postquam abisse cum pernocuit, per septem dies conditiones à Cæsare oblatas recusarunt: donec pro Antonio, quos diximus ad eum missos, adfuerunt, maturari fugam præcipientes. Tum quidem mœstus & subiratus Imperatori miles efferentem signa Canidium aliquantisper sequutus; ubi castra sua, in quibus pauci remanserant, in potestate Cæsaris esse didicit, & Canidius suos haud minus quam hostem metuens, no-

Derelictus ab eo exercitus in ditionem Cæsaris venit. Dio. Vell. 2. 85. 6. Plut.

cturna fugâ se proripuit: inops omnium, sine imperio, sine commeatu victori se citra prœlium permisit.

XV. Neque major moles in recipiendis Antonii sociis fuit. domum ab infelice prœlio regressi, nihil moverunt postea, sed in fidem potestatemque Cæsaris, alii statim, quidem haud multo inde tempore se dediderunt. Cæsar victoria per quam clementer usus est, ingenione suo, an ut Antonium oneraret invidia eorum, quæ duo post Mutinensem atque Philippicam victoriam peccaverant. Civitatibus tamen Græciæ, dein Asiæ pecunias tantum imperavit, gentiumque concilia sustulit. Thuriatas Messeniæ populum, Lacedæmoniis, quorum odio sequuti Antonium fuerant, subjecit. Tetrarchis atque Regibus, præter Amyntam & Archelaum; quidquid oppidorum ab Antonio acceperunt, ademit. Philopatora Tarcondimoti filium exuit regno. idemque fatum Lycomedis fuit, Ponti Cappadocii partem obtinentis: & Alexandri, quem accusato fratre Jamblicho præmium accepisse cognoverat ab Antonio, quem & mox in triumpho ductum interemit. *Qui victoria clementer utitur. Velleius. Dio. Pausan. 4.*

XVI. Sed quæ sub Lycomede fuerant, Medio cuidam tribuit Cæsar, qui priusquam res prœlio permitteretur, Mysis concitatis, bellum contra Antonianos susceperat. Cleoni quoque Gordiucomensi ob simile meritum Mysiæ concesse partes, ut ex latrone Regulus fieret, & Jovis Abretteni sacerdos, à quo aucta mox patria *Juliopolis* appellationem accepit. Cydonios atque Lampæos Cretæ populos, quorum auxiliis erat usus, liberos esse jussit, etiam restituta Lampe, quam belli turbo everterat. Adversus Romanos varie se gessit, alios pecunia, haud paucos etiam vitam mulctando. Tamen & quibusdam ignovit, à quibus sæpe graviter læsus fuerat. Horum facile princeps C. Sosius, quum L. Arruntii fide interim latuisset, postea enixis ejus precibus, & clementia Cæsaris iram vincente, servatus est. M. Scaurum Sex. Pompeii fratrem uterinum, destinatæ neci Mucia mater eripuit. C. Furnius patris impetrata salute, memorabili voce gratias egit: *Hanc unam, Cæsar, habeo injuriam tuam. effecisti ut viverem & morerer ingratus.* *Multis ignoscendo. Strab. lib. 12. Dio. Vell. Senec. de Ben. 2. 25.*

XVII. Hæc exempla lenitatis Murco (nam nomen ejus, quę Græcorum scriptorum negligentia est, aliud non reperi) fiduciam dedit, pro Barbula, qui inter duces Antonii militaverat, deprecandi. Quam rem quum admodum anxie ac diligenter ageret; miratus Cæsar hominis solicitudinem, *ecquod igitur ei tantum cum Barbula amicitiæ jus esset*, interrogavit. Ibi Murcus, *Quod inter homines sanctissime conservari interest. tuque probare etiam in hostibus consuevisti, fides me incitat, & referendæ pro meritis gratiæ desiderium. Tres sunt quibus omnia me debere arbitror, tibi, qui me numero proscriptorum exemisti: M. Agrippæ, cujus precibus exoratus es: & huic, cujus pro salute nunc solicitus sum. nam is mihi patronum Agrippam paravit, & antea quoque fuit in me liberalis. Quippe clade Bruti captus, quum agnosci timerem, pro servo venii. Emit me Barbula, & industrium esse cernens, dispensatorem constituit. deinde quum aliam in me indolè deprehendisset, id quod erat suspicatus, ut verū faterer, salute promissa, monuit.* *Murci preces pro Barbula. App. lib. 4. Civil. & Ovid. Trist. 1. 4. 39. 1. 8. 25.*

XVIII. *Contra ego latere adhuc sub hac persona cupiens, negare, obtestari, nomen, genus & priores dominos fingere. nec exempta Barbulæ suspicio est, Romamque proficiscens secum ire jussit; siquidem proscriptus essem, haudquaquam prompta,* *Et animi grati perpulchrum exemplum.*

sequuturum arbitratus. Cæterum bona mea fortuna factum est, ut quidam amicorum Barbulæ, qui salutandi eum caussa ad portam processerant, me cognosceret, idque ei clam indicaret. Tum ille non prius adquievit, quam securitatem mihi tuo beneficio redderet. Ejusdem benignitatis occasio, en iterum offertur tibi, Cæsar. Barbulæ inter Antonii præsidia deprehenso meam imitari solertiam placuit; servum finxit. à me, dissimulante notitiam ejus, emptus est. Per te, Cæsar, fortunam tuam, tamque faventes ad omnia deos oro, aut salutem unius hujus capitis concede mihi, aut me una interfici jube. Tolerare dolorem non potero, si tam fuero infelix, ut cui vitam debeo, servare nequeam. At vero tua me consolatur humanitas, quam sæpe alias, & modo adversus inimicissimos demonstrasti. Macte hac clementia quæ te in cælum aliquando feret, & interim æquitate deum præstabit, ut tam misericors victor, nec offendi debeas à quoquam & quum fueris offensus semper possis ignoscere.

Curio, & alii quidam occiduntur. Dio lib. 51. Vell. 2. 86.

XIX. Non repulit tam honestas preces Cæsar; favitq; exemplo, quod his etiam annalibus ab oblivione vindicandum existimavi. Additur apud Appianum, solum hujus gesti reliquum auctorem, *id par amicorum una quoque Consules majores fuisse.* cæterum inter magistratus eorum temporum, nullum quod huc accommodari possit collegium reperio. Inter hæc documenta mansuetudinis, etiam vindicta partes suas obiit, occiso inter clarissimos Curione, cujus pater pro Cæs. Dictat. pugnans in Africa occubuit. Sed & alii quidam interfecti. excusantibus Cæsaris amicis, *perisse bis meritos, qui hostilia ausi, ne deprecari quidem voluissent.* Sed inter omnes maxime miserabilis Aquiliorum exitus, quibus cognomen Floris, fuit. pater & filius erant, nec nisi uni Cæsar, sortiri jubens, vitam indulserat. Sed pietate filii se statim ad supplicium offerentis, & occisus ipse, nec servatus pater est: namque suis manibus, præ dolore orbitatis, sibi conscivit necem.

Antoniani in victrices legiones distribuuntur. Suet. Aug. 17. & Dio.

XX. Cæsar inter hæc Antonianis militibus, qui nondum expleta stipendia habebant, suas in legiones distributis, & disjunctis per varia castra legionibus, veteranos Brundusium præmisit. Admonitus erat Sicula seditione, ne tantam vim militum eodem loco haberet. Etiam ad libertorum motus penitus sedandos, quartam iis pensionem, quæ adhuc ex imperata pecunia debebatur, remisit. Et hi quidem datorum haud ultra memores, retentam partem in lucro hilares computabant. Militum vero qui adhuc sub signis agebant, diligentia tribunorum, & spe Ægyptiæ prædæ quiescebant: dimissi post victoriam sine præmio stomachabantur. quæ indignatio quum non multo post in seditionem erupisset, non tamen imparatum Cæsarem nacta est. Nam is provisu futurorum Agrippam per caussam aliorum negotiorum in Italiam miserat; veritus ne Mæcenas Urbis Italiæque præfectus, quoniam manebat in Equestri loco, contemneretur.

Agrippa & Mæcenas amicorũ Cæsaris principes. Tacit. 3. 30. & 1. 10. 37. 1. Dio. Suet. Aug. 88.

XXI. Ex omni cohorte amicorum duo hi præcipua apud eum gratia erant, his secreta ejus innitebantur; horum fidei tantum credebat, ut quum duas indiscretæ magnitudinis gemmas insculptæ sphyngis imagine haberet; altera signaret ipse, alteram penes hos relinqueret, ut per absentiam suam, quæ postulassent tempora, epistolæ & edicta ejus nomine proponenda signarentur. Ad hos aut alios, si quid occultiorum literarum daret, ridenda nunc pueris calliditate pro unaquaque litera quam volebat legi, sequentem ponere solebat. ipsius autem epistolas ad Senatum scriptas, aperiebant illi, & mutatis quæ volebant iterum obsi-

gnatas reddebant. Unde quum pro diversitate temporum sæpe variaret oratio, communiter jactari cœpit, *Sphyngem adferre ænigmata.*

XXII. Neque minus aut nota per Italiam, aut propter collationem pecuniarum; quam frequenter imperabat, terribilis erat Mæcenatis rana: nec tam quomodo signata edicta essent, quam quid juberent referebat. Tamen Cæsar cavillationes non ferens, postmodum imagine sua signare instituit. quod & sequentes Imperatores fecerunt, Galba excepto, qui gentilitium insigne retinuit, è prora navis prospectantem canem. Dimisso in Italiam Agrippa, Cæsar velut ista cura exsolutus Græciam obiens civitates ordinabat, frumentum quod bello supererat afflictis exhaustisque distribuebat; sacra fanaque visebat. etiam initiatus est Cereris & Proserpinæ Eleusiniis.

Cæsar Græciam obit. Plin. Dio. Plutarch. Suet. Aug. c. 95.

XXIII. Inde quum in Asiam transmisisset, certiora de Antonio cogniturus, audito veteranorum tumultu, & crebris Agrippæ literis revocatus, ne se procul amoto, si forte ducem idoneum essent adepti, magnas turbas darent, in Italiam redire, quamquam hyemante mari constituit. Sed exacto interim anno, qui suffectos etiam Consules, ex Kal. Maji M. Titium ex Kal. Octobris Cn. Pompejum habuit; Imperator Cæsar quartum Consulatum iniit in Asia, cujus M. Licinium M.F. Crassum collegam habuit, quamquam ille Pompejanis, dein Antonianis in partibus, nec dum Prætor fuisset. Illa quoque peregrinatio Cæsaris dignum relatu pietatis ac clementiæ exemplum habuit.

In Italiam revocatus. Dio. Plutarch. Suet. August. cap. 26. Appian. lib. 4. Civil. Urb. cond. an. 723. Pietatis ac clementiæ exemplum.

XXIV. Forte Sami dum captivos cognoscit Cæsar, Metellus adesse jussus, senex squallidus sordidatusque processit, qui inter duces Antonianos in potestatem venerat. Ad id nomen exsiliens filius ejus, qui tum in consilio sedebat, vix in ista illuvie adgnitum patrem complexus; *hic*, inquit, Cæsar, *hostis tibi paulo ante, ego miles fui. non magis ille pœnam, quam ego præmium meriti sumus. aut igitur me propter illum occidi jube: aut illum propter me vivere. loquere tecum, oro quæsoq; & utrum moribus tuis sit convenientius judica.* Motis ad commiserationem omnibus, Cæsar, quum paulum addubitasset, infensissimum hominem, & nullis pollicitationibus ab Antonio abduci quitum, in filii gratiam venia prosequutus est.

Colossicæ statuæ Sami. Strab. lib. 14.

XXV. Antiquitus tres colossicæ statuæ in eadem basi Sami fuerant, quas abreptas nuper ab Antonio Cæsar inter spolia erat nactus. Ex his Herculem ac Minervam in eadem sede curavit reponendos, Jovem qui postea in Capitolio stetit, imponi in navigium jussit. Idem & aliis civitatibus adempta ab Antonio signa reddenda curavit: & Ephesiis Apollinem Myronis opus, somnio monitus. Adulta jam hyems erat, sed nihil territus anni tempore Cæsar, quamquam bis inter trajiciendum tempestate conflictatus, semel inter Ætoliæ & Peloponnesi promontoria, iterum ad Ceraunios montes, amissis aliquot Liburnicis, fracto navis suæ gubernaculo, fusisque armamentis litus Italiæ tenuit. Jam præcesserat venientis fama. Idcirco Brundusii totum ferme Senatum, totum Equestrem ordinem, majorem partem plebis reperit. neque Magistratus remanserant domi præter duos Tribunos plebis, totidemque Prætores, retentos Senatusconsulto. magnum quoque ex aliis urbibus agmen aderat, legatione fungentium, aut sponte accurrentes.

Hyberna Cæsaris navigatio. Strab. lib. 13. Plin 35. 8. 3. Dio. Suet. Aug. 17. 6.

XXVI. His igitur studiis omnium, & præsentia Cæsaris turbæ statim conti-

Ejus adventu conquiescunt turbæ.

cuerunt: ipsique adeo milites alii vultu ac sermone Imperatoris exterriti, quidam spe, pars evocati ad eum profecti sunt. Igitur levius exspectatione negotium fuit. Pecunia, & omnium bellorum sociis agro insuper promisso, desideriis militum satisfactum. pauci Italorum cum Antonio senserant. horum ager & oppida militi distributa: ipsi Dyrrachium & Philippos & alias urbes transmarinas trajecti. Nec omnibus repræsentari nummi potuerunt. quamquam enim magnus pecuniæ modus postrema partus erat victoria, majoribus impensis exhauriebatur. Idcirco Cæsar suas & amicorum possessiones subhastavit, facta etiam potestate militibus ex his accipiendi, quod deberetur. Nec emptum quidquam ab ullo, nec insolutum acceptum est. quis enim esset ausus? tamen ista species prætextum honestum differendæ solutioni præbuit, donec paulo post ex Ægyptia præda promissa præstarentur. Sed & legiones deinde alias aliis Imperii partibus præsidio futuras, dicto audientes habuit.

Tacit. 1. 42. 4. Dio. Sueton.

Cæsar in Græciam redit. Dio. Sueton.

XXVII. His ita ordinatis, & his quos venia data extra Italiam manere jusserat, hoc interdicto exsolutis, Urbanos qui ad ipsum non venissent negligens, intra tricesimum diem: quam ex Græcia solverat, eodem rediit. Et, ne iterum flectendis promontoriis hyemem adversam experiretur, translatis per Isthmum navibus, tam rapido cursu vectus est, ut Cleopatræ ac Antonio simul *discessisse ex Asia, & redisse* nunciaretur. Illi (quippe quæ fuerit horum interim fortuna, quæve consilia exponi maturum est) quum ad Parætonium pervenissent, quamquam invitis animis, in diversa cursum intenderant. Antonius in Libyam delatus, in solitudinem quamdam se condidit, duobus stipantibus amicis, Lucilio, de cujus in Brutum eximia fide supra narravimus, & Rhetore Græco Aristocrate.

Cleopatræ astus, crudelitas, rapinæ. Dio. Flor. 4. 10. 8. Plin. 19. 1. 23. Strab. lib. 23.

XXVIII. Sed Cleopatra, ne res novas allatus de clade rumor apud populos notæ levitatis excitaret, protinus in Ægyptum contendit, cum aurea puppe veloq; purpureo, sicut exierat, coronatis etiam navibus, ac perstrepentibus ut lætis rebus solet tibiis, mentita victoriam. Ast ubi se iterum tenere Regni habenas rata est, multos principum olim infensos sibi, & nunc cognitis quæ gesta ad Actium erant, ferociores interfecit; bona occisorum publicavit; viventium rapuit: ne deorum quidem donariis abstinuit sacrilegas manus, olim adsueta per Antonium ex fanis omnibus convasare, quidquid pretio aut opere æstimari audiverat. Inter hæc Antonius, missis ad Pinarium Scarpum, qui adventum suum nunciarent; postquam neque se recipi; & à Pinario quum nuncios suos interfectos tum quodã militum ægre rem ferentiũ, cognovit: vix prohiberi per amicos potuit, ne sibi violentas inferret manus.

Fuga in alium orbē tentata. Plutarch. Dio. Strab. lib. 11.

XXIX. Ab his raptus, & in navem impositus, Alexandriam pervenit. Pinarius Cyrenen quam tenebat, cum legionibus quatuor Cn. Cornelio Gallo (hic erat à Cæsare præmissus) contradidit. At Cleopatra, quo Medi Regis amicitiã grato pignore obligaret, Artavasdis ei caput misit, qui nuper in Armenia discors Medo regnaverat. Deinde ingens opus aggressa, per Isthmum, quo mare Rubrum ab Ægyptio discriminatur, transportare naves cœperat, ut impositis militibus & pecunia, sedem quietam alio in orbe quæreret. Sed incensæ à Petræis Arabibus naves, Antoniusque talia molienti superveniens cum spe salvas adhuc sibi pedestres copias esse, consilium mutare coegerunt: Nilique potius ostia firmis communiri præsidiis placuit. Jam ad bellum terra marique gerendum apparatibus strepebant omnia, vicini quoque populi & Reges in auxilium solicitabantur, neque penitus inter-

quie-

quiescebant fugæ consilia, quo minus nunc de Rubro mari, nunc de Hispania cogitaretur; quam partim vi partim pecunia superabilem imaginabantur.

XXX. Hæc consilia quo diutissime laterent, simul etiam periculum strueretur Cæsari, miserunt qui per caussam tentandarum conditionum, copias ejus corrumperent. Dum hi redeunt, Antonius minime præsentibus lætus, & ex crimine desciscentium amicorum, etiam manentibus iniquior, urbe atque frequentia relicta, jacto juxta Pharum in mare aggeri domunculam imposuit, *ibi se Timonis acturum vitam* professus, cui omnes homines odio fuisse dicuntur. Ideo Cleopatra per absentiam ejus aurea sella sceptroque & corona, tanquam seque Regnumque dedens, ad Cæsarem missis, ab hoc sibi veniam clam Antonio comparabat. Sed ille donis Reginæ ominis caussa retentis, palam minatus, *armaque & Regnum deponere* jubens, occultis promissis spem faciebat mulieri, *fore ut integrum ei Regnum relinqueretur, si quidem Antonium occidisset*. Inter hæc Canidius ipse, certissimus actorum nuncius ad Antonium venit: simul *& Herodem deficere, & alias omnes civitates Regulosque auxilia negare* allatum est. Antonius Timonis vitā agit. Plutarch. Dio.

XXXI. Hæc Q. Didio satagente fiebant, qui Syriam obtinens Antonii beneficio, nunc Fortunam sequebatur. Idem & Arabibus incendendi Regias naves auctor fuerat. His rebus sic immutatus est Antonii animus, ut magis hoc nuncio recreatus esse, quam perculsus videretur. Projectis enim cum spe simul curis, relicto Timonio suo, (sic enim appellaverat) à Cleopatra in Regiam receptus, civitatem in convivia & epulas, se in liberalitatem, intemperanter effudit. Caussa utrique relatus in numerum virorum Cæsario, & virilis toga Antyllo data, quem ex Fulvia genuerat. Plus animi futurum Ægyptiis Romanisque putabant, si etiam post Antonium & Cleopatram ducibus non carituri viderentur. Id consilium rebus inutile, adolescentibus perniciosum fuit, tamquam viros objiciendo iræ odioque victoris, quos melius puerilis prætexta defendisset. Hoc tempore Regina, & Antonius collegium quod instituerant *Inimitabilis* vitæ, in aliud verterunt, quod *Commorientium* vocavere, manente luxu: quem ductis in orbem conviviis eum amicis exercebant, in hoc, ut commorerentur, nomina dantibus. Quam mox conviviis & epulis mutat. Plutarch. Dio.

XXXII. At ictorpor, nova subinde blandiente spe excussus est. Inter defectionem fere omnium, qui per amicitiam Antonii Cleopatræve creverant, gladiatores destinatum voluptati spectaculorum sanguinem ad usum belli obtulerunt. Cyzici discebant, ad ludos triumphales, si vinceret Antonius, preparati. Sed ejus calamitate cognita, manu facta Ægyptum petere instituerunt, opem fessis rebus allaturi. Per omnia circum hostilia, nam & Amyntas, & Tarcondimoti liberi, quos ex conjunctissimis amicis acerbissimos hostes Antonio & Cleopatræ Fortuna fecerat, transeuntes infestaverunt: tamen non sine hostium damno repulsis omnibus, in Syriam enisi sunt. Ibi Didius eos excepit, interclusos Ægypti aditu arma simul pertinacibus, & præmia transituris ostentans. Illi neque minis perlici, nec promissis passi, Antonio adsignificandum curant, *si venire eo placeret, haud difficillimum conjunctis in Syria bellum fore*. Gladiatores Antonium juvare conan tur. App. lib. 5. Civil. Dio.

XXXIII. Diu præstolati responsum, quum nec Antonius, nec ab eo quidquam compareret, periisse rati, sic quoque contanter Didio se permiserunt; pacti, *ne postmodum in arena pugnarent, atque, dum eis de rebus certior fieret Cæsar, Daphne* Antonii ad Parætonium expeditio.

Histor. Misc. 7. 9. 10. (suburbium est Antiochiæ) *ad habitandum sibi concederetur*. Sed hi deinde decepti à Valerio Messalla, quum se putarent militatum ad legiones mitti, dispersi varie, atque per occasionem interfecti sunt. Antonius ne in Syriam iret, sicuti constituerat, alia suscepta expeditione præpeditus, & illos perdidit; nec ad Parætonium fuit felicior. Ea prima Ægypti civitas occurrit à Cyrenaica venientibus, quo se cum legionibus Pinarii contulisse Cornelium Gallum audierat. ratus igitur suos modo milites, ad conspectum noti Imperatoris novum sacramentum abjecturos, præsertim ubi validis instructum viribus vidissent; opinione sua difficiliora omnia invenit.

Cornelii Balbi ff atagemate infelix. Dio. Plutarch. XXXIV. Colloqui enim cupiens, obstrepentibus tubis exaudiri non potuit: & improvisa hostium eruptione detrimentum accepit: & quum ad Parætonium victoribus deditum classem admoveret, arte Galli superatus est. Ille proviso Antonii consilio, cathenis noctu per angustias portus sub aqua tensis, de cætero incustoditum reliquerat. Igitur invecti sine metu Antoniani, attractis per instrumenta præparata cathenis conclusas naves, & undique simul à terra marique & imminentibus ædificiis oppugnatas tueri nequiverunt; quum incendio perirent aliæ, aliæ undis mergerentur. Interim nec à legationibus cessatum: postquam sine fructu prima reverterat. Aliquamdiu consultatio tenuit, quis mitteretur, quando pauci supererant amicorum, & horum suspectam fidem perfidia transfugientium effecerat.

Cleopatræ & Antonii legatio ad Cæsarem. Dio. Plutarch. Suet. Aug. 17. 9. XXXV. Euphronius igitur delectus filiorum Antonii præceptor, per hunc *magna pecuniæ vi oblata*, *Regnum liberis suis* Cleopatra orabat: Antonius dedito ad supplicium Turullio Senatore, qui inter percussores superioris Cæsaris fuerat, cum *necessitudinis & amicitiæ pristinæ* admonuit: *& mutuum amorem*, *seriaque & lusus communicata* referens; *ut sibi saltem Athenis*, *si in Ægypto nollet Cæsar*, *privatam agere vitam liceret*, postulabat. Magis tamen pro Cleopatra, quam de semetipso solicitus, non recusabat mori, dum illi parceretur. Huic quoque legationi nihil respondit Cæsar. sero tentari conditiones visæ. Turullium interfici jussit. Turullii mortem locus ubi periit, insigniorem fecit, quod ira Æsculapii tractus ad supplicium videretur.

Cleopatram astu petit Cæsar. Val. Max. 1. 1. 19. Dio. Plutarch. XXXVI. Quippe Actiaco bello præfectus Antonii ad naves fabricandas lucum Æsculapii in Co insula succiderat. Igitur eodem in luco occisus pœnas dedisse violato numini credebatur. Quum duæ jam legationes irritæ fuissent, Antyllum filium cum multo auro Antonius misit; aurum acceptum, Antyllo non plus quam prioribus responsi datum. At Cleopatram quemadmodum semel iterumque minis atque pollicitationibus versaverat, ita tum quoque iisdem artibus adgressus Cæsar, Thyrsum ex libertis hominem non ineptum ablegavit, qui *correptum ejus amore Cæsarem* mentitus, ad Antonii cædem impelleret mulierem impudicam, fiducia formæ multiplicibusque experimentis satis persuasam, se ab omnibus hominibus amari.

Ne suo Triumpho se morte eripceret. Dio. Auct. de Vir. Illustr. c. 80. Jos. Ant. 15. 5. Plutarch. XXXVII. Quippe si vera fama est, tantæ libidinis hæc Regina fuit, ut sæpe prostiterit; tantæ pulchritudinis, ut multi noctem ejus morte proposita emerint. Cæterum Cæsari major erat solicitudo, ne per desperationem seque & preciosissima rerum Triumpho suo eriperet. Quippe jam à multis eam diebus nihil majore cura agere cognorat, quam ut omnis generis venena experiretur. *inter*

quæ ferunt aspidem placuisse præ cæteris, quod aliis celerem mortem cum cruciatu adferentibus, aliis haud satis præsentibus, hujus serpentis morsu, citra contractionem vultus, aut membrorum jactationem, torporem illis obrepere viderat; eosque deficientibus placide sensibus si commoverentur, hoc non minus ægre ferrent, ac si ex profundo sopore essent excitati.

XXXVIII. Jam in Regia conditorium sibi struxerat, eoque inferri ex opibus suis jusserat charissima, aurum, argentum, smaragdos, uniones, ebenum, ebur, odores, *secum omnia crematuram præferens, si vel minimum Fortuna titubasset.* Id ne fieret, *spem mulieris alere Thyrsus, & procul ab his cogitationibus abducere* jussus erat. Hoc dum sedulo magis quam caute agit, longis ejus cum Cleopatra sermonibus, & hinc testificatione benevolentiæ, irritatus Antonius adripi hominem jussit, & quæ gravissima injuria haberetur, si cujus eam patronus intulisset, flagris cædi imperavit. Remisit eum deinde cum literis factum excusantibus, *non mirum esse si malis prope amentem insolentia & insultatio hominis liberti, ad iram compulisset. id si gravate ferat Cæsar; esse penes illum Hipparchum, suspensumque posse ad satietatem flagellari.*

Secum omnia pretiosa crematuram minata. Dio. Plutarch.

XXXIX. Hic inter Antonii libertos in maxima gratia patroni fuerat: atque idem rebus inclinatis primus omnium transierat ad Cæsarem. Dum ista geruntur, Herodes Rhodum, ubi tum Cæsarem agere didicerat, trajecit, rerum suarum anxius. Igitur, licet reliquo retento cultu, diadema sepofuerat. Ubi vero conventire Cæsarem datum, & dicendi copia facta non pro magnitudine rerum, quæ eum in discrimen veniebant, humiliter supplex, sed vultu ac voce intrepidus: *se non modo cum Antonio bellum gerere decresse, Cæsar; sed etiam cum his qui amicitiam Antonii cum fide colentes, nihil inexpertum reliquerunt, quo ille rerum potiretur; absolvi me vix posse satis intelligo.*

Herodes ad Cæsarem veniens. Plut. Ant. cap. 87. Joseph. Ant. 15. 5.

XL. *Quamquam enim Arabum impediente motu, ad bellum cum eo profectus non sum; votis tamen pro eo steti: & quum pecuniæ & commeatuum quem maximum modum poteram, mitterem; pauciora me facere, quam meritis ejus deberetur, existimavi. Unum imprimis non pro quolibet amico fecisse videor; quod etiam post Actiacam pugnam in illo transitu rerum immobilis steti; si non firmissimum socium, fidelem certe consiliarium Antonio servans. cui si ille paruisset, sublata Cleopatra & gessisset omnia melius, & facilius redisset tecum in gratiam. Hæc ego & frustra negem, multis argumentis atque testibus facillima deprehendi: & si exitiosa mihi erunt, non erubescam adeo præclaram culpam, viroque bono dignam apertissime confiteri. Sin vero me prius experiri cupis, jam non ignarus, quo sim erga bene meritos animo; nihil vetat, quin eamdem fidem, quam hactenus Antonio præstiti, tibi posthac, quem fata dominum terris ostenderunt, constanter approbem.*

Fatendo se fidum Antonio fuisse.

XLI. Plus apud grandem & magnificum Cæsaris animum hæc erectæ indolis index oratio valuit, quam si caussam suam abjectissimis precibus egisset. Igitur licet non novum esset Cæsari, Reges ipsi quotidiana officia togatos, ac sine Regio insigni, clientium more præstare; resumere diadema jussus, eumdem mox honoris gradum apud Cæsarem habuit, quam apud Antonium habuisset. Adjecit Cæsar *etiam ab Didio perscriptū esse sibi adversus gladiatores auxilia Herodis usui fuisse.*

Paremque Cæsari fidem pollicendo absolvitur. Sueton. Aug. cap. 60.

XLII. Alexandro tamen Laodiceno ex familiaribus Antonii veniam impetra-

Sed Alexandro Laodiceno veniam non impetrat. Plut. Ant. Joſeph.

re non potuit, *jusjurandum* obtendente Cæſare, *quo ſe obſtrinxerat vindicaturum in Cleopatræ lenonem.* nam hic Alexander maxima Reginæ machina ad ejiciendam Antonii animo ſororem Cæſaris fuerat. Is nuper ab Antonio miſſus ad Herodis retinendum animum, ipſe quoque exuerat fidem, Cæſaremque adierat Herode deprecatore confiſus. At Herodes multa Cæſari ejuſque amicis dilargitus; ad Ægyptiacum bellum proficiſcenti comes fuit: donec in Syriam perventum, inde ad res domi ordinandas in Regnum recurrit. Cæſar interim per Syriam ducens exercitum, Alexandrum quem in vinculis adduxerat, in patria ipſius ſupplicio juſſit affici.

Studium Herodis in Cæſarem. Joſeph. Plutarch. Hiſtor. Miſcella 7.9. Dio. Oroſius. 6.19.

XLIII. Inde contendenti in Ægyptum circa Ptolemaidem, Herodes occurrit cum ampliſſimis muneribus, etiam militibus neceſſaria hoſpitaliter præbens. Ipſum quoque Cæſarem, cum amicis centum quinquaginta magnifico convivio excepit. & quia per loca arida ducendum erat, ita providit, ut neque vinum, neque, qua magis erat opus, aqua exercitum deficeret. diſcedens deinde Cæſari talenta octingenta dono dedit: omnibuſque rebus ita ſe geſſit, ut *eum opes Regni quod tenebat, animi magnitudine multum exſuperare*, æqui iniquique faterentur. Cæſar ad Peluſium adducto exercitu, deditione Seleuci, quem præſidio Regina præfecerat, oppidum cepit. Inde quum Alexandriam peteret, equitatus itinere fatigatus eruptione pulſus eſt Antonii, qui ad famam iſtarum rerum motis à Parætonio caſtris, urbem intraverat.

Cæſar ſuorum fidei credit. Dio. Plut.

XLIV. Ergo uno hoc inter tot adverſa proſpere decertato certamine lætior quam pro magnitudine geſtę rei, Cleopatram in armis complexus, commendavit ei quemdam, qui pręcęteris fortiſſime illo die pugnaverat. Sed ille dono Cleopatrę loricam auream, & ex eodem metallo galeam nactus, cum his nocte proxima ad Cæſarem transfugit. Contra ſuis adeo fidebat Cæſar, ut libellos in caſtra conjectos, quibus *ad ſe tranſituris denarios mille quingentos viritim* Antonius pollicebatur, ipſe recitaverit palam: & tempori congruentia loquutus, etiam promptiores ab ira ſollicitatæ fidei habuerit. Ideoque Antonius, poſtquam omnia tentanti nihil ſatis procedebat, ad ſingulare certamen Cæſarem provocavit. Ille deridens hominem, *multas patere ad exitum vias morituro* reſpondit.

Antonius de extremis cogitat. Oroſius. 6.19. Plutarch.

XLV. Sub hæc tempora ſemper obverſante cogitatione extremorum, pridie quam terra marique Cæſarem adoriri ſtatuerat, *ſuper cœnam juſſiſſe ſervos* fertur, *invitarent ſe hilarius, perincertum enim eſſe, utrumne poſtridie eidem domino ſint miniſtraturi.* Eadem nocte inter mœſtitiam ſuſpenſorum & triſtiſſima opperientium, ſubito cantus ſtrepituſque per mediam urbem bacchantium auditus, deinde per obverſam hoſti portam magno tumultu exeuntium, curioſis talium conjectoribus perſuaſit *excedere deum, & ad hoſtes tranſire, quem præ cæteris Antonius vitæ habituſque adfectata ſimilitudine coluiſſet.* Prima deinde luce Kalendis Sextilibus, quum eductis in collem quemdam copiis, naves ſuas hoſtilibus obviam procedere vidiſſet, prælium futurum exiſtimans, ſpectandi cauſſa ſubſtitit.

Prodi ſe clamitat à Cleopatra. Oroſius. Plutarch. Dio.

XLVI. At illæ, poſtquam Cæſarianis appropinquarunt, ſalutantes ac reſalutatæ illis ſe conjunxerunt, converſiſque proris protinus una facta claſſis oppidum infeſta petere viſa eſt. Dum in his oculos animumque defixa habet, ecce autem & equites ab eo transfugerant. properans igitur confligere donec aliquid militum ſupereſſet, hic etiam adverſante Fortuna, ſe recepit in urbem, *proditum*

se à Cleopatra iis ipsis clamitans, *contra quos bellum illius caussa suscepisset*. Sane mulierem amari à Cæsare ratam, iterumque per Imperatoris Romani connubium summa quæque sperantem, & Pelusium prodidisse creditum est, & Alexandrinos palam ad resistendum hortatam, occultis mandatis deterruisse, & classi auctorem extitisse transfugiendi. Cæterum priores suspiciones, apud hominem credulum summi amoris demonstratione facile diluerat.

XLVII. Namque suo natali, pro præsenti magis tempore, quam ex pristina consuetudine acto, natalem Antonii magnificentissime celebravit, ut *multi qui ad cœnam invitati pauperes accesserant, discessisse divites* referantur. Seleuci etiam uxore & liberis ad supplicium Antonio deditis; Pelusiacum crimen extinxerat. Tum vero desperantem, & propinqua mortis exspectatione nulli parsurum metuens, in monumento suo se conclusit uno tantum eunucho, duabusq; ancillis comitata: nec mora perferendum ad Antonium curat, *Reginam vixisse*. Hoc ictus ille nuncio, *quid ergo est*, inquit, *cur moreris in vita miser, caussa vivendi sublata?* loriceq; resolvens nexus. *non id mihi dolet*, ait, *quod amisi te Cleopatra; ecce enim sequor: sed quod in morte consciscenda tantus Imperator à muliere prævenior*. Tunc conversus ad fidissimum servum, quem pridem jurare sibi coëgerat, *mortem ei simulatque jussus esset, acceleraturum*; promissa exegit. Ille gladium eductum alte vibrans, ictum quem Antonius exspectabat, suo corpori intulit.

Illa perferendum ad Antonium curat, se vixisse. Dio. Plutar.

XLVIII. Tum Antonius, *macte*, inquit, *Eros, qui dominum ferire non sustinens, nihilominus quid fieri oporteat admonuisti*. cum his dictis venire percusso, lectulo se excipit: & quia se nondum mori sentiebat, orat *præsentes, ut sibi commodarent manus*. at illi protinus omnes diffugerunt. Dum ita se torquet & lamentatur, à Cleopatra scriba Diomedes adfuit, deportaturus eum in Mausoleum, ubi illa se incluserat. Quippe audito tumultu, quem Antonii desperatio exciverat, id quod erat conjiciens, ex fastigio sepulchri, quod nondum erat absolutum, prospexerat: sic comparata janua, ut semel clausa, non posset iterum aperiri.

Hoc nuncio motus sibi gladium admovet. Dio. Plutarch. Orosius.

XLIX. Antonius *audito Cleopatram vivere*, nam prospicientem ingenti clamore populus exceperat, ipse quoque colligere animum cœpit: & multo sanguine profuso deficiens, tamen ardenter expetivit ad Reginam deferri. Sublatus manibus servorum, deinde ab ipsa Cleopatra & ancillis, per funes qui attrahendis saxis ibi defixi erant, in monumentum subductus est. *Nihil eo spectaculo se vidisse miserabilius*, testati sunt, qui interfuerunt. Quum tantę modo vir majestatis oppletus sanguine, semianimis attolleretur ab infirmis & pavidis mulierculis, manus tendens ad Cleopatram, & sublevando ejus labori frustra nisus assurgere. At illa manibus incumbens, & prono vultu correptos funes vix ad se pertraxit; cohortante turba, quę ante monumentum concurrerat, & vicem amborum solicita.

Saucius in monumentum Cleopatræ adtrahitur. Plutarch. Histor. Miscella 7.9.

L. Ubi tandem deponi in stratum potuit, illa vestem dilanians, faciemq; & pectus percutiens, cruorem abstergebat, *virum dominum Imperatorem* appellando: tam verisimili dolore, ut suorum oblita malorum illius miseratione videretur. Sunt qui tradant *ipsā, non ignarā quantopere amaretur, ideo commentū de morte sua excogitasse, ut Antonium ad necem sibi inferendam compelleret*. Sed quia postea quoque, licet multis Cęsaris amicorum promissis lactata, perseveravit mori; probabilior ea visa est narratio, quam sum exsequutus. Antonio certe luctus iste solatiū

Vox p. streme morientis. Dio. Plutarch.

Sepultus regiè à Cleopatra Anton.

in extremis attulisse dicitur; postulatoque mero, sive urgente siti, sive quo celerius expiraret, hortatus est, *uti quantum citra turpitudinem posset, rationem haberet salutis suæ: atque ex omnibus amicis Cæsaris C. Proculejo maxime confideret. se vero ne magis ob novissimum casum putaret deflendum esse; quam pro fortunato habendum, qui tanto tempore maximi imperii compos, postremo Romanus à Romano superatus esset.*

A: Lucianis sc:

Cæsar illachrumatur ejus morti. Dio. Plutarch.

LI. Jam in sinu Cleopatræ efflabat animam, quum idem ille Proculejus missu Cæsaris adfuit. Nam inter trepidationem vulnerati exportatique Antonii, Dercetæus quidam ex satellitum numero, pugionem cruentum ad Cæsarem detulerat, exposito quid accidisset. Ajunt *Cæsarem ad nuntium non tenuisse lachrumas, recordatione priorum, & quot quantasque res hoc collega atque socio peregisset, amicis deinde convocatis recitasse literas, ostensum, quam ad æqua sua postulata benignasque conditiones, semper ille contumaciter & absurde respondisset.* Proculejo mandarat Cæsar, *daret operam, ut viva in potestatem veniret Cleopatra*, thesauris timens, *quos* illa *secum crematuram* jactaverat; & ipsam cupiens in triumpho ducere. Igitur nihil ei promittere statuerat, ne sibi faciundi quod voluisset adimeret potestatē servando pollicita, aut fide posthabita merito reprehenderetur.

Cleopatra cōprehenditur.

LII. At illa diffidens omnibus, cum Proculejo per ostium firmiter occlusum, ut tamen percipi sermo posset, colloquuta, *Regnum liberis suis* petebat: ille *bonum habere jubens animum, & omnia Cæsaris humanitati permittere*, locum interim diligenter contemplatus, Imperatori renunciavit. Ab hoc continuo missus est Cornelius Gallus; quo de industria producente sermonem, Proculejus cum duobus ministris, per fastigium ædificii, qua parte paulo ante receptus Antonius fuerat, scalis admotis ingressus, ad ostium, ubi cum Gallo colloquebatur Cleopatra, properavit. Sed ad vocem ancillæ, *ò te miseram Cleopatra! viva ecce, viva deprehenderis!* sicam illa, qua cincta erat, haud impigre stringens, deferebat in pectus; quum complexus eam ambobus brachiis Proculejus: *bis*, inquit, *iniqua es Cleopatra, tibique & Cæsari; lætioris fortunæ vices tibi, mansuetudinis & clementiæ gloriam illi auferens.*

Cæsar Alexandriam ingreditur. Dio. Plutarch.

LIII. Erepta deinde sica, vestibusque excussis, ne quid ad mortem sibi consciscendam aptum relinquerent, Epaphrodito eam tradiderunt: qui missus ad hoc à patrono fuerat, ut mollissime & blandissime habitam, summa diligentia custodiret. Dum ad hunc modum Regina corrigitur, eunuchus ejus aspidis in-

ritatæ morsu fatum citans, in foveam ante ad hoc præparatam se dimisit. Post hæc ingressus est Alexandriam Cæsar, Areum philosophum indidem, manu tenens, sermonesque cum eo serens; quo majorem illi apud cives suos auctoritatem statim ab hoc conspectu conciliaret. In gymnasio tribunal erigi jusserat: eo conscenso Græca oratione, quo intelligi ab omnibus posset, Alexandrinos humi stratos, & veniam suppliciter orantes exsurgere jussit: *se enim universos noxa liberare tres ob caussas. quod Alexandrum conditorem urbs habuisset: quod esset ipsa maxima ac pulcherrima: postrema quod Areum tam charum sibi caput produxisset.*

LIV. Antyllus deinde jussu Cæsaris statim interfectus: nec profuit, quod filiam ejus desponderat olim, & in delubrum *Cæsaris* confugerat. Id Cæsari priori tamquam Heroi a Cleopatra structum, sub *Cæsarei* nomine diu postea superfuit, donec post octingentesimum à Christo nato annum, fortuito incendio conflagraret. Theodorus pædagogus ejus, idemque proditor, quum detractam occiso preciosam gemmam vesti suæ insuisse, post inficiationem convictus esset; in crucem actus pœnas perfidi avarique animi dedit. Neque amantior Cæsarioni pædagogus contigerat Rhodon, qui eum ut Cæsari traderet, revocari ab eo ad Regnum fingens, ex Æthiopia, per quam à matre cum magno auri pondere in Indiam mittebatur, retraxit. Antonium interea multis Regibus atque ducibus funerare cupientibus, non permisit Cæsar, Cleopatræ qualecumque solatium servans. illaque suis eum manibus Regali sumptu, nihil prohibente Cæsare, sepeliit.

Antylli & Cæsarionis pædagogi proditores. Dio. Suet Aug. cap. 61. & 17. 22. Plut. Anton. Dio.

LV. Tot doloribus confecta luctuque, & exulcerato contusoque frequentibus plagis pectore, quum in febrim incidisset; per caussam ejus morbi cibo abstinere cœpit; inedia mori cupiens: sicut familiaris ejus medicus Olympius, qui tum ægrotanti adfuit, scriptum reliquit in commentario, quem postea de rebus istis edidit. Sed interpellata solicitudine Cæsaris, iramque ejus, ne forte in liberos expeteret, metuens; curam corporis intermissam aliquamdiu resumpsit. Quum deinde Cæsaris colloquium expoposceret, quo magis inciperet confidere, *ad illum se* dixit *iturum*. Ad conspectum ingredientis erubescens, è thoro minime compto, in simplici tunica exsiluit, projecitque se ad pedes ejus, *dominum* salutando, *quod ei nomen dii tribuissent.* Ille *reponere se in lectulum* jubens, juxta adsedit, excusationemque tentanti, & in *vim & metum Antonii* factorum culpam conjicienti, sic respondit; ut omissa defensione tota se ad preces converteret.

Colloquium Cæsaris cum Cleopatra. Plutarch. Dio.

LVI. Multas variasque prioris Cæsaris imagines eodem in cubiculo dispositas habebat: ad has manus tendens patris memoria propitiare victorem conabatur: voces etiam interjiciens, ad misericordiam provocandam, & si posset, amorem comparatas. Quamquam enim ut in profundo luctu neglecto capillo, facies sordidata, corpore vibicibus deformi, rubentibus tumidisque multo fletu oculis erat; attamen nativa ejus gratia, non pauca sui vestigia, tamquam inter nubem radios emittebat. Inter hæc & voces jacebat fractas perplexasque, Cæsaris etiam literis adhibitis, è quibus multas amatorum delicias legens, exosculabatur tabellas, imagines adorabat, semetipsam modo deflebat, *quod non ante illum esset mortua*; modo respiciens ad adolescentem sibi gratulabatur, *quod in hoc saltem redivivum Cæsarem contueretur*. Adversum artes minime improvisas cer-

Artes mulieris. Dio. Flor. 4. 10. Plutarch. Histor. Miscella 7.9.

tum Cæsari erat tenere affectum, & animum firmiter occludere.

Commentariû thesaurorum Cæsari tradit. Plutarch. Dio.

LVII. Igitur dejectis in terram oculis, nihil de amore jam, nihil de Regno; sed tantum *ut bono esset animo* respondit, *nihil passura*. Tum illa commentarium ei porrexit, thesaurorum pecuniæque descriptionem & summas continentem. Forte Seleucus aderat, unus procuratorum ejus. Hunc occultari quædam arguentem, in capillum involans, quum multis plagis contudisset; subridenti Cæsari & intercedenti, *quid mirum est*, ait, *indigne me ferre, quando hic contemptui habet, quam tu tali in tempore dignatus es invisere? si quid de muliebri mundo seposui, non mihi servabam; sed ut munera inde Liviæ Octaviæque darem pro me deprecaturis*. Non offensus his Cæsar, in quibus elucere cupiditatem vitæ existimabat, *& hæc se concessurum ei, & alia quam plurima* confirmavit. Magnopere enim timebat, ne se interficeret illa, sibique maximum Triumphi ornamentum eriperet. At illam se decepisse putans, deceptus ipse est.

Cleopatra parentat Antonio. Dio. Horat. Carm. 1. 35. Plutarch.

LVIII. Inter nobilissimos amicorum Cornelium Dolabellam adduxerat Cæsar; is Reginæ studiosus hoc ab se roganti officium clam significandum curavit, *Imperatorem per Syriam reverti constituisse: ipsam cum liberis proximo triduo mari præmissurum in Italiam*. Hinc plane conjiciens Triumpho se destinari, quod vel multis mortibus intolerabilius credebat, decrevit antevertere. Igitur constituto secum tempore ac modo exitus, & occultissime præparatis ministris, oravit Cæsarem, *ut bona cum ejus gratia parentare Antonio fineretur* acceptaque venia, ad tumulum eum domesticis mulieribus perrexit. Ibi prostrata super sepulchrum, *paucis ante diebus*, ait, *captiva his te manibus tumulavi, chare Antoni: nunc etiam parento, ne luctu quidem & planctu satis libero, quando custodibus appositis alieno jam corpori detrimentum inferre prohibeor*.

Post magnifice epulata. Dio. Plutarch. Florus. 4. 10. 11.

LIX. *Nec ultra quid exspectaveris à Cleopatra tua, quæ mox imperio victoris abducetur. Ergo quos in vita distrahere nulla vis potuit; iis in morte disjungi placuit diis, & sic permutari sepulchra, ut tu Romanus in Ægypto jaceas, me infelicem Itala tellus contegat! At tu, siquidem ista numina placatiora nostratibus babes, ne desere conjugem tuam, neque in his calamitatibus vivere, aut in illa te triumphari patere: quin ereptam his malis etiam sepulchro junge tecum. Nunquam enim acerbiorem vitam egi, quam post istos dies, quibus te careo*. His editis lamentis, postquam coronas & oscula tulit tumulo, *balneum parari* jussit, lotaque magnifice epulata est. Sub id tempus quidam ex agris cophinum afferens, percontantibus quid portaret, dimotis foliis ficus ostendit: quorum magnitudinem & elegantiam mirantes, *sumere ille, si quid placeret* jubens, citra suspicionem intromissus est.

Destinata morte decedit.

LX. Tum Cleopatra, quo Epaphroditum amoveret, vigilantissimum vitæ suæ custodem, literas ei dedit obsignatas, perferendas ad Cæsarem, quibus enixissime rogabat, *ut se juberet cum Antonio sepeliri*. His inspectatis statim intellecto quid ageretur Cæsar, ipse statuit accurrere; mox mutato consilio propere visuros mittit. Illi reseratis foribus transacta omnia repererunt. Jacebat in preciosissima veste Regioque cultu Cleopatra, in aureo differtoque odoribus solio: juxta pedes humi stratum corpus erat Iradis, alterius ancillarum (nam cæteram omnem multitudinem expulerat) altera jam vicina morte titubans, tamen adhuc diadema dominæ componebat. Ibi per iram dicenti cuidam, *pulchra ne t. bi*

hæc

hac videntur, Charmium: pulchra, inquit, *illa profecto, ac tot Regum sanguine digna.* neque plura loquuta, juxta lectum heræ concidit.

LXI. Aspidis *morsu periisse Cleopatram, quę inter ficus illata fuerit*, constantior fama tenuit: & credidisse hoc Cæsarem monstravit in Triumpho prælata Reginæ effigies cum admota ad brachium aspide: alii *venenum in acu habuisse putarunt.* maculam vero in corpore nullam aut aliud veneni signum comparuisse satis constat. Cæsarem nunciata mors tam velox perculit, ivitque ipse, & adhiberi à medicis remedia imperavit. Psyllos quin etiam admovit, qui venenum exsugerent. Quum nihil proficeretur, miratus animum mulieris, *uti petierat, juxta suum collocari Antonium, & fastigium, quod mausoleo deerat, perfici* jussit. Etiam ancillis honorifica sepultura data. Sic illa magnis & virtutibus & vitiis celebrata Cleopatra, successorum Alexandri potentiam suo casu finiit. undequadragesimo ætatis anno. regnavit domi duos & viginti: ex quibus amplius quatuordecim per Antonium in Reges ipsos plurimasque nationes imperium tenuit.

Ejus breve elogium. Velleius. 2. 87. 1. Dio. Suet. Aug. 17. 10. Plutarch. Histor. Misc. 7. 9. Appian. lib. 1. Civil.

LXII. Antonio nonnulli tres & quinquaginta tribuunt annos vitæ: alii triennium ad numerum adjecerunt. cujus de ingenio fortunaque, quarum rerum nescias utra fuerit mutabilior, post tot utriusque documenta relata disserere quid attinet? Imagines ejus statuæque detractæ sunt & abolitæ; Cleopatræ manserunt, redemptæ, ut ferunt, ab Archibio quodam mille talentis. is inter amicos Reginæ fuerat, charitatemque bene de se meritæ, quod bonis ingeniis solitum, post mortem ejus retinebat. Cæterum mors Cleopatræ Cæsarioni quoque exitio fuit. ajunt *ab Areo impulsum esse Cæsarem, qui ad notam principis poëtæ sententiam adducendo, minime utilem esse Polycæsariem dixerit.* Ego monitore nihil indiguisse crediderim, ad tollendum, qui Cæsare Dictatore genitus esse prædicaretur. Cæteris autem Antonii liberis, etiam quos ex Cleopatra sustulerat, non pepercit modo, sed omnem benevolentiam favoremque præstitit, ut felicior in posteris fuisse Antonius, quam in vita videatur.

Cæsario interficitur. Sueton. Plutarch.

LXIII. Nam præter alios summæ potentiæ gloriæque viros, etiam pronepos ejus, deinde nepos Imperium populi Romani obtinuerunt. Sed omnem suam felicitatem Octaviæ præcipue debuerunt: quæ ingratissimi viri liberos, non educavit modo materna cura, sed etiam apud fratrem fovit atque promovit. Fuit enim egregium matronalis virtutis exemplum Octavia, unde & fratri charissima fuit, & apud externos etiam in tanto honore, ut Corinthii quidem ei templum exædificasse legantur. Hac igitur faciente, Cæsar Cleopatram, ex Ægyptia Regina genitam Antonio, in matrimonium elegantissimo Regum omnium Jubæ tradidit; quem educatum in Italia, suamque militiam sequutum, patrio regno donavit: eique fratrum Cleopatræ Ptolemæi atque Alexandri concessit incolumitatem. At puellis duabus, quas ex Octavia susceperat Antonius, paternorum bonorum partem attribuit.

Posteritas Antonii. Plutarch. Pausan. lib. 11. Dio.

LXIV. Filio Fulviæ Julo Antonio libertos patris repræsentare coëgit, quantum quisque, relinquere ei moriens, secundum leges debuisset. Sed horum pleraque postquam Ægypto decesserat, facta sunt. Tum vero ex adversarum partium ducibus P. Canidium infestissimum sibi; sed nec Antonio satis fidum, interfici jussit: qui timidius excepisse mortem traditur, quam viro militari conve-

P. Canidius, Cassius Parmensis, & Ovinius occiduntur. Histor. Miscella. 7. 10.

Vell. 2. 78. 5. Val. Maxim. 1. 7. 7. Joseph. Antiq. 15. 2. Dio.

niret. Cassius etiam Parmensis, elegantis homo ingenii, qui solus percussorum Cæsaris superabat, pœnas dedit. Alii post Actiacum prœlium Athenis, quo confugerit, interfectum tradiderunt. In Ægypto etiam Q. Ovinius supplicio adfectus, quod Senator populi Romani, lanificio Reginæ præfici sustinuerat. Ex magna deinde multitudine Regiorum liberorum, quos obsidum loco missos à parentibus, aut libidinis caussa evocatos ab Antonio reperit; alios remisit domum, Jotapen patri Medorum Regi, qui post Antonium victum ad se transfugerat, ultro reddidit: quosdam inter se junxit matrimonio: nonnullos retinuit. In quibus Artaxiæ fratres, quamquam petenti non remisit; quod ille Romanos, qui post Antonii expeditionem remanserant in Armenia, jugularat.

Alexandri M. monumentū. Dio. Sueton. Leo Afer lib. 8.

LXV. Corpus Alexandri Magni videre inter hæc concupivit, idque contrectatum, ita ut particulam nasi frangeret, corona imposita, floribusque adspersis honoravit. Nec prætermittendum ejus Regis monumentum tot sæculis venerabile, hodie etiam exstare inter mediasoppidi ruinas, & a Muhammedanæ superstitionis cultoribus, magna religione, non solum ut Regis, sed & prophetæ maximi sepulchrum visitari. Digressus ab hoc Cæsar, Alexandrinis ad invisenda Ptolemaicorum Regum conditoria studiose invitantibus, respondisse traditur; *Regem videre voluisse, non mortuos*. Apin etiam adspicere supersedit, deos *à se, non vero boves adorari* solere dicens.

Cæsar Ægyptum ordinat. Suet. Aug. 66. 2 Dio. Strab. lib. 12.

LXVI. Conversus deinde ad res Ægypti ordinandas, quam imposito stipendio in provinciæ formam redigere decrerat, Cn. Cornelium Gallum ex infima fortuna productum, præfecti nomine, sed ad similitudinem imperii proconsularis, imposuit, Equestris loci virum: quia propter multitudinem hominum ac oppidorum, fertilitatemque soli & situs opportunitatem, metuebat eam majoris dignitatis homini credere. Unde & Senatores Equitesq; Romanos illustres Ægyptum intrare, nisi permissu, vetuit. Sub hoc præfecto juridicus Alexandriæ conventus fuit, apud quem pleraque judicia agebantur. itemque Rationalis Cæsaris, qui bona vacantia, & quidquid in fiscum imperatoris oporteret redigi, curabat. His omnibus liberti Cæsaris, atq; procuratores, diversis officiorum titulis apparebant.

Præsidium imponit. Dio. Strabo. Nov. 13.

LXVII. Præsidium militare unam in Urbe legionem, duas in agris collocavit. Præterea tres Romanæ cohortes seorsim Alexandriæ excubabant, tres ad Syenen & Æthiopiæ fines: totidem per alias regiones. erant & equitum alæ tres, idoneis locis & ipsæ dispositæ. Et quo magis mobilitas gentis constringeretur, non modo in Senatum Romæ legere Alexandrinos, sed ne Alexandriæ quidem Senatum esse voluit; quum cæteras urbes more patrio administrari pateretur. Sed erat quidam appellatus *Exegetes*, cui necessitates urbis curandæ mandabantur; & inter alios honores gestare purpuram permissum erat. post hunc erat commentariensis, *Hypomnematographum* ipsi vocabant; & Archidicastes: quartusque Prætor nocturnus. Sed hi magistratus etiam sub Regibus fuerant. Romani præterea per provinciam & Duces quosdam Nomarchasque & Ethnarchas constituerunt, sed non maxima hos omnes potestate.

Prodigia mutationem istā antecedentia. Dio. Vell. 2. 59. 2.

LXVIII. Hanc mutationem rerum Ægyptii portendisse deos credebant, pluvia sanguinis effusa his locis, quibus ne gutta quidem aquæ cecidisse cœlo existimaretur. Accesserunt arma simul conspecta in navibus, exaudituſque tympanorum & cymbalorum sonus, & qualis fistularum ac tubarum concentu excitatur.

Draco etiam subito apparuit immane sibilans: & cometæ in cœlo, humi mortuorum spectra visa. Statuarum etiam & imaginum mœstus adspectus est notatus; & Apis cum lamentabili mugitu lachrumas fundens. Cęterum hęc victoria non opulentissimum modo Regnum Romano adjecit imperio; cujus è vectigalibus tantumdem ferme rediret ad ærarium, quantum à patre Cæsare devicta Gallia præstabat: verum etiam in præsentia copiosissimis spoliis locupletavit Cæsarem.

LXIX. Nam pręter vetustas divitias, quidquid nuper Cleopatra corraserat, in thesauris repertum. Prǽterea quibus objici quidquam potuerat, bonis exuti: etiam cęteri conferre bessem jussi omnium facultatum, ita ditavere victorem, ut quidquid omnibus usquam militibus debebat, inde persolveret; & his insuper quorum hoc bello usus opera erat, ducenos quinquagenos denarios divideret, quo direptio urbis averteretur. Grandes etiam summas acceperat mutuo, ea omnia hinc expuncta debita: & Senatoribus ac Equitibus victoriæ sociis ingentia dona data, superfuitque unde & Ærarium augeretur, & multa passim delubra novis donariis nitescerent. Quo autem hujus etiam victoriæ celebratior in posterum memoria foret, & in Ægypto Nicopolin Cæsar, in loco pugnæ struxit, ludis etiam, ad similitudinem Actiacorum constitutis. — Ægyptiaca magnitudo. Sueton. Dio.

LXX. Et quo habilior uberiorque ad annonam Urbis sustendandam Ægyptus fieret, fossas Nili, quas ad irrigandos agros antiquissimi Reges duxerant, vetustate oblimatas labore militum aperuit: no[vas]que locis quibusdam adjecit. Hac cura effectum, ut Urbi annua ducenties cent[um] millia modiorum frumenti inferrentur: quæ summa ferme populum Romanum alere quatuor anni mensibus poterat. Sed nullo magis Ægyptiacarum opum Romanis infusa rebus magnitudo patuit, quam quod fœnus ad trientem recidit, possessionum aliarumque rerum venalium pretium, propter abundantiam pecunię duplicatum est. Constitutis hunc ad modum Ægypti rebus, Cęsar per Syriam Herode Antiochiam deducente profectus, Asię hyberna petiit, provincię negotia componendo, simul & Parthicis rebus intendens animum. — Annona Urbis ex Ægypto. Sueton. Justin. 1. 2. 20. Bello Judaic. 2. 16. Histor. Miscella. 7. 9.

LXXI. Nam illud etiam imperium civilibus bellis lacerabatur. his caussis Phrahates crudelissimus ingenio, & post victoriam Romanam ferocior, à popularibus in exilium actus: auxilio Scytharum cum Tiridate, quem Parthi Regem constituerant, bellum gerebat. Utrique socia Cęsaris arma optarunt: sed ex culatione rerum Ægyptiacarum usus, prę potentem gentem atteri civilibus armis malebat. Interea Phrahates missis ad Cęsarem legatis, *in Syriam profugisse cum magna manu Teridaten servum suum, abrepto simul filio suo minimo natu, quem negligentius custoditum rapuisset*, significat: *remitti utrumque* postulans. Cęsar benigne exceptis barbaris, Teridatem nullo auxilio juvit. cęterum neque dedidit eum; & filium Phrahatis ab illo muneris loco acceptum Romam secum deportare constituit, obsidis loco habiturus. — Parthorū bellum civile. Oros. 6. 19. Suet. Aug. 41. 1. Joseph. Ant. 15. 12. Justin. 42. 5. 4. Dio.

LXXII. Inter hęc unde minime timeri debuisset, gravis orta conspiratio quieta Męcenatis industria Romę opprimitur. M. Lepidus juvenis multis irarum in Cęsarem caussis, à quo remotum à Republica patrem, eversum avunculum Brutum, nunc etiam socerum Antonium sublatum dolebat; perniciem ei, simul in Urbem redisset, machinabatur. Hujus consilia dissimulanter speculatus — Cōspiratio Lepidi juvenis opprimitur. Velle. 2. 88. 3. Suet. Aug. c. 19. Dio lib. 54. Liv. Ep. 133.

Mæcenas, qui tum ad custodiam Urbis redierat, tempestive, tamque nulla Reipublicæ perturbatione oppressit; ut capite conjurationis sublato, maximi belli semina in *ipso* ortu suffocarentur. Servilia Lepidi uxor quum superesse viro non sustineret, & diligenti familiarium custodia, nihil adipisci mortiferum posset, prunis ardentibus devoratis vita abiit.

Mira conversio Fortunæ. Plutarch. Cicerone. Plin. 22. 6. Dio. Appian. lib. 4. Civil.

LXXIII. Neque reticendum suffectos hoc anno Consules fuisse, ex Kal. Jul. C. Antistium ex Eid. Sept. M. Tullium, ex Kal. Nov. L. Sænium, non historiæ tantum caussa; sed ut mira quædam his temporibus conversio Fortunæ notetur. Tullio Consule, cujus patrem Ciceronem Antonius proscripserat, quum Antonii nunciata mors esset, iisdem Idibus, quibus Cicero magistratum iniit, Senatusconsulta facta sunt, *ut Antonii statuæ detraherentur, honores abolerentur, dies natalis nefastus esset, nemo postea gentis Antoniæ Marci prænomen ferret*. Balbinus (id Sænio cognomen fuerit) eadem proscriptione adductus in rerum omnium discrimen, tum in Consulatu suo M Lepidum ad pedes suos supplicem vidit, desperantem de filio, pro salute conjugis anxium.

Lepidi senis contemptus. Florus. lib. 5. Civil.

LXXIV. Nam eam quoque tamquam consiliorum filii consciam Mæcenas ream agebat. & quum juvenem ad Cæsarem mittere constituisset, *sexum imbecilliorem non esse vexaturum itinerum molestia* dicebat, *modo vades Junia Consuli dedisset; Cæsari eam quandocumque postulasset, exhibitum iri.* Quum nemo reperiretur, Lepidus senex quem nota segnities scelere excusabat, sæpius circa fores, deinde tribunal Consulis excubans, quum ab apparitoribus repelleretur, vix ad hæc verba spatium aliquando nactus est; *meæ quidem innocentiæ testes, qui dare possem locupletiores his, à quibus uxor & filius accusantur? nec ego te proscripsi, & quibusdam, qui tum sunt proscripti, sum humilior. Tu vero instabilitatem humanæ sortis respice, Consul, meque coram tribunali tuo stantem: & aut me vadem accipe pro uxore, aut una cum illa vinctum ad Cæsarem mitte.* Nec reticenda Consulis humanitas. tantæ mutationis misertus, vadimonium mulieri remisit.

Honores Cæsari decreti post actiacam pugnam. Appian. lib. 4. Civil. Dio.

LXXV. Sub hæc tempora, atque adeo jam ab Actiacæ victoriæ nuncio, sicut acerbe in Antonium, sic in Cæsarem honorifice multa decreta sunt; *Triumphus de Cleopatra: arcus Triumphalis Brundisii, & in Foro Romano, Julii quoque fanum exornari rostris captarum navium* placuit, *aut columnis ex illo ære fusis. quinquennales haberi ludos in honorem Imperatoris; diem natalis ejus, itemque nunciatæ victoriæ, inter feriatos haberi*. Additum, *ut in Urbem ingredienti Virgines Vestales Senatusq; & populus Romanus cum conjugibus ac liberis occurrerent*. Jam supplicationes, & statuæ, aliaque hoc genus prius etiam usurpata, referre putidum fuerit. Titulum inscriptum basi, non ita pridem repertum Romæ, adnotare non pigeat. SENATUS. POPULUSVE. ROMANUS. IMP. CÆSARI. DIVI. JULI. F. COS. QUINCT. COS. DESIG. SEXT. IMP. SEPT. REPUBLICA. CONSERVATA.

Alii post Antonii necem. Dio.

LXXVI. Hæc post Actiacum prœliū decreta. postquam autem obiisse Antoniū innotuit, *alius quoque de Ægyptiis triumphus* decretus est, quia ne de illo triumpharet, nomini Romano parcebatur. Dies etiam Alexandriæ captæ relatus inter festos, & *ab hac deinceps Ægyptii tempora sua computare* jussi. Data insuper potestas ei Tribunitia perpetua, sic ampliato jure, *ut ad mille passus extra pomæriū*

appellari posset: jussiq; Sacerdotes & Vestales, *quoties vota pro Senatu & populo susciperent, etiam pro Cæsare facere*. Et ne tempus ullum aut locus honorum ejus expers esset, inter alia quæ prætereo, *ut in conviviis nec publicis modo, sed privatis ei libaretur*, Senatus censuit. Maxime delectabat homines, quod *in scriniis Antonii repertas literas conbussisse* dicebatur. quamquam plures callide servarat: quibus etiam postmodum, ubi opus putaret, uti non dubitavit.

LXXVII. Eodem anno L. Statilius Taurus Amphitheatrum in Campo suis impensis perfecit, & in ejus dedicatione munus gladiatorium exhibuit: novum inde honorem plebiscito adeptus, *ut quotannis Prætura candidatum unum, sine repulsa creandum commendaret*. Kalendis deinde Januariis, quibus Cæsar Sami quintum Consul, Romæ Sex. Appulejus Sex. F. inierunt, in ejus acta juratum: & quoniam de rebus Parthicis literæ ab eo venerant, decretum *ut inter nomina deorum Saliari carmine celebraretur: tribus ex ejus vocabulo fieret Julia: coronatus spectaret ludos: Senatores, quibus adjutoribus bellum confecisset, currum triumphantis prætextati sequerentur: die introitus ejus populus Romanus sacrificaret; eaque deinceps quotannis festa esset: Sacerdotum omnia collegia, quem ad numerum ei videretur, augeret*. Tauri Amphiteatrum. Dio lib. 51. & 52. Suet. August. cap. 26. Tacit. a. 83. Urb. cond. an. 724. Alii honores Cæsaris ob res Parthicas.

LXXVIII. Hæc paucis exceptis admisit Cæsar, sacerdotiis quidem intemperanter dandis eo provectus, ut de numero illorum quidquam exinde certi nequeat reperiri: unum palam remisit, ut universi sibi obviam exirent. Omnium autem maximam lætitiam ei duo hæc attulerunt, *quod de Jano claudendo, & salutis augurio repetendo* decretum erat. hoc enim propter continua bella intermissum per annos quatuor & quadraginta fuerat: Janus tantummodo bis antea clausus, Numa Rege, deinde Punico primo perfecto bello. Tum vero Imperator Cæsar tertium clausit, pace terra marique parta, conditisque civilibus armis, vicesimo postquam mota fuerant anno. Sane tum etiam in armis Treviri cum Germanis quibusdam erant, & in Hispania cum Cantabris Vaccæisque Astures: sed hos Statilius Taurus, illos Nonius Gallus haud sane memorabilibus prœliis domuerunt. alibi quoque secundum singulas nationes tumultuatum est: sed quia mediocres motus erant, neque Patribus eorum caussa bellum decernere visum fuit, etiam historiis hæc parum argumenti dederint. Janus clausus. Arist. Polit 4. 15. Suet. Aug. 31. 4. Dio. Plutarch.

LXXIX. At Cæsar Romæ patriæque sui commune templum (*Divum Julium* appellabat) ab Asiæ populis apud Ephesum, à Bithynis Nicææ, clarissimis utrobique urbibus, poni passus; *ea numina etiam ab Romanis, qui regiones illas habitabant, coli* jussit. Se ipsum à civibus divino honore coli noluit. peregrinis permissum, *ut illi & Romæ templa statuerent, Asiatici quidem Pergami, Bithyni Nicomediæ*. quo dato exemplo, sicut nihil est ad imitandum adulatione velocius, toto mox orbe cælestes ei sunt honores habiti, passimque per urbes celeberrimas vivo mortuoque sacerdotes & collegia sacrata, erecta fana, quæ veterum deorum delubra ferme structura ornatuque superarent. Alexandrini quoque Sebastium extruxerunt, templum Cæsaris navigantium præsidiis (*Epibaterium* ipsi cognominabant) cujus aliud usquam par fuit, celeberrimo loco situm, magnitudine & sublimitate conspicuum, refertum donariis, auro atque argento ornatum circumquaque: porticus habens, & bibliothecas, aulas, lucos, vestibula, ambulacra, spatiosissima omnia, & sumptuosissima. Templa Cæsari posita. Liv. Epitom. Vell. 2. 89. 3. Dio.

Sicut & sequutis Imperatoribus. Suet. Aug. 3. & 59. Philo. Aristot. Polit. 5. 11.

LXXX. Etiam ludi quinquennales, quos tum permittente Cæsare Pergameni fecerant, provinciarum pleræque propemodum oppidatim constituerunt. *Nec tamen ista, tamquam homine se putaret augustiorem recepisse creditur, sed ut tam late imperanti utilis regendis rebus veneratio quæreretur.* Alioquin *domini* etiam, nedum *dei* appellationem constantissime repulit: & quamquam etiam Proconsulibus decerni templa solere sciret, in Urbe nullum, in provinciis nonnisi communi suo Romæque nomine recepit. Sed Imperatoribus sequutis passim non modo Græci, sed etiam quælibet provinciæ templa posuerunt: de Urbe & Italia Dio hactenus negat, ut quisquam ullius pretii fuerit hujusce rei auctor, sed quoniam ipse statim subjicit, *Imperatoribus cælestes honores, atque etiam Heroa decreta fuisse*, mirari subit, quid igitur interesse putet; ne qui hæc facere potuerunt, illud etiam fecerint. præsertim, quum & in Urbe fuisse templa Augusti, haud contemnendi auctores, à quibus visa sunt, prodidere.

Cæsar Urbem intrat. Dio. Strabo. lib. 10 Hist. Miscel. 9. 10. Vell. 2. 389. 1.

LXXXI. Per hæc exacta hyeme, Cæsar in Græciam, atque inde à Corintho Brundusium transmisit. Quum Urbem intraret, inter occursum omnis ordinis, ætatis, sexusque, passim sacrificia ex Senatusconsulto facta: & Valerius Potitus, qui tum in anni parte Consulatum gerebat, nomine Senatus populique Romani, majoribus hostiis fecit, novo ad hæc usque tempora honore. Magna per eos dies omnium ordinum lætitia fuit, aucta liberalitate Cæsaris, cui tum pares animo divitiæ obtigerant. Ergo munifice donavit duces suos, &, ut solitus erat, collaudavit, honoribusque exquisitis extulit; Agrippam hoc eximio, quod cæruleum ei vexillum dono dedit, navalis victoriæ testimonio. Nec militibus modo divisit pecuniam, sed & populo nummos quadringenos ex bellorum manubiis dedit: adultis primum, deinde & pueris *Marcelli* nomine, quem sorore sua natum, si nullos ipse filios susciperet, jam tum ad gratiam civium producebat.

Tres continui Triumphi Cæsaris. Dio. Suet. Aug. 22. 2 App. 3. 71.

LXXXII. Municipiis etiam, sed & provincialibus, quorum in agros deductæ nuper coloniæ erant, ingentem pecuniam numeravit: *quod equidem solum & unum omnium fecisse, qui deduxissent*, haud falso gloriatus est. His de caussis, & quia nec auri coronarii nomine quidquam accipiebat ab Italis, quin & sua debita reddens, quæ sibi adhuc ex imposito tributo debebantur, remittebat: præteritorum malorum oblivio cœpit omnes; Triumphique ejus, tamquam de peregrinis ducerentur, hilariter spectati. Tres autem tribus continuis diebus duxit. Dalmaticum & Illyricum, deque Pannoniis, Japodibus & finitimis eorum, itemque de Gallorum atque Germanorum populis, quos auspiciis ejus C. Carrinas vicerat.

In pompa aliquid mutatum. Suet. Tib. c. 6. Dio. Eusebius.

LXXXIII. Postridie Actiacus triumphus actus, quo Tiberius Liviæ filius jam pubescens currum comitatus est sinisteriore funali equo; quum Marcellus Octavia natus dexteriore veheretur. Tertia dies Alexandrinam & Ægyptiam pompam vidit, priores, licet sumptuosissime instructas, apparatuum impensa & pulchritudine superantem. Inter hujus fercula Cleopatræ quoque imago, in lecto ad similitudinem morientis translata est: ductique liberi ejus Alexander & Cleopatra quibus Solis ac Lunæ nomina indiderat. His in triumphis nihil ex antiquo mutatum adnotatur; nisi quod ex nupero decreto currum sequuti sunt primum, Senatores quotquot eo bello navarant operam; deinde Consul cum magistratibus: quum alias hi præcedere inter hujusmodi pompas solerent, cæteri Senatores subsequi.

LXXXIV. *Militibus triumphale congiarium ex manubiis viritim millia nummûm singula dedisse* ipse tradit: *accepisse id hominum circiter centum & viginti millia.* Idem deinde mensis & Carrinatem & Autronium triumphantes vidit. Carrinas Morinis sociisque eorum ad patientiam imperii bello revocatis etiam trans Rhenum aliquoties victos repulerat. Ideoque & Cæsar, uti diximus, ex his gentibus triumphavit, & Carrinatem triumphare jussit, magno iterum documento, ne quis ob res adversas nimium flaccescat animis. Hujus enim pater à Sulla fuit occisus inter proscriptos: quorum liberis lege lata tum quidem aditus ad honores præcludebatur. Mox A. D. XVII. Kal. Septembr. ex Africa L. Autronius P. F. L. N. Pætus pro consule triumphavit. Carrinatis & Autronii Triumphi.

LXXXV. At è Regulis ducibusque triumphatis, supplicio quidam adfecti sunt: in his Adiatorix cum filio, qui ab Antonio partem Heracleæ Ponticæ nacti, Romanos colonos occiderant. Inde versa ad honorem deorum cura, Minervæ templum, & quod Chalcidicum vocatur, tum Curiam ex patris nomine Juliam, hanc quidem A. D. V. Kal. Septembr. dedicavit. In ea Victoriæ reposuit simulachrum, spoliisque Ægyptiis exornavit, quod olim à Tarento advectum fuerat; huic numini se debere imperium adsignificans. Etiam D. Julii fanum multis ex eadem præda donariis excoluit. Sed longe maximæ opes in Capitolium illatæ. Nam ex Senatusconsulto è tribus cellis, quidquid Jovi, Junonique & Minervæ dicatum olim fuerat, pro polluto efferendum curavit: ipse una donatione sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritis quingenties sestertiûm contulit. Honores diis habiti. Fragm. Capit. St. ab. lib. 1a. Dio. Pighii Annal. Suet. Aug. 30. 5 Maull. 5. 500.

LXXXVI. Hæc omnia ex thesauris Cleopatræ desumpta, cujus etiam alter unio, vix luxuriantis fœminæ faucibus ereptus, propter magnitudinem dissectus, ex utraque aure Veneris, quæ in Pantheo deinceps culta est, pependit. Cæterum in dedicando Julii templo ludi varii generis editi: Trojam patricii pueri luserunt: viri equos desultorios bigasque & quadrigas agitarunt: & Senator quidam in arena depugnavit. Venatio quoque insignis edita, & inter alias feras, Rhinoceros & Hippopotamus occisi, quæ genera animalium numquam ante Roma viderat. Turmæ quoque Suevorum, quos in Triumpho Carrinas duxerat, Dacorumque captorum Actiaco bello, infestis armis in voluptatem victoris populi concurrerunt. Dacos & Getas non sanguinis diversitas, sed regionum situs distinguit. Dacis ad Danubium & Germania finem; Getis versus Pontum & Orientem habitantibus. Ludi varii. Dio. Suet. Aug. c. 43.

LXXXVII. Partis harum gentium Rex Cotiso non amicitiam modo pactus cum Cæsare, sed etiam geminam affinitatem fuerat, sibi desponsa Julia, vicissimque sua filia Cæsari. Cæterum quum deludi se postea sentiens legatos frustra misisset, ad Antonii partes popularium inclinavit animos. Sed nec illi multum profuit istarum gentium societas, & ipsis tantummodo caussam Romani belli præbuit. Mediam spectaculorum hilaritatem delibavit magis quam abrupit Cæsaris ægritudo; per quam nihilominus eo jubente curati ab aliis ludi sunt: interque id tempus Senatores præ suis quisque foribus in propatulo epulati sunt: ut alias quoque, invitandorum prætereuntium caussa factitatum in publica lætitia fuerat. Daci Cotisonis adfinitas cum Cæsare. Strab. lib. 7. Dio. Cluv. Germ. Antiq. 3. 34. Suet. August. cap. 63. Liv. 3 29. 5. 24. 26. 45. 12. 9. 10. 23.

FINIS LIBRI CXXXIII.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXXIV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CÆSAR rebus compositis, & omnibus Provinciis in certam formam redactis, Augustus *quoque cognominatus est: & mensis Sextilis in honorem ejus appellatus est. Quum ille conventum Narbone ageret, census à tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum contra Bastarnas, & Mæsos, & alias gentes, à M. Crasso gestum, refertur.*

M. Crassi bellum adversus Bastarnas. Liv. Epitom. Dio

DUM ita populus Romanus post sævissimas bellorum tempestates præsentis otii lætitia futurique spe perfuitur, etiam foris per M. Licinium Crassum bene gesta Respublica felicitatem temporum auxit. Præter Dacos in armis etiam Bastarnæ fuerant: finibusque suis egressi, superato Istro, juxta colentes Triballos atque Dardanos subegerant. Tum vero transcensis montis Æmi jugis Denthelétarum nationi inferebant bellum. Thraciæ hæc gens erat, Romanis fœdere conjuncta: Regem tum Sitam habebant, propter cæcitatem minus aptum arcendis hostibus. Igitur Crassus, qui ex Consulatu Macedoniam obtinebat, non magis socii Regis quam provinciæ Romanæ periculo excitatus, adventus sui terrore excedere Denthelétarum regione Bastarnas coëgit.

Et victoria de Mysis. Liv. Epit. Dio. Flor. 4. 12. 14.

II. Sed ipse non contentus hac gloria, sequi recedentes instituit. Segesticaq; redacta in potestatem, etiam in Mysorum fines impetu facto, munitum quoddam oppidum oppugnavit. Interea longius præmissarum copiarum partem adorta gens insigni feritate, Crasso necessitatem imposuit, ni hos amittere vellet penitus, toto cum exercitu succurrendi. Dum acies instruuntur, unus ducum postulato silentio, *qui vos*, inquit, *estis?* Responsum, *Romanos esse, gentium dominos. Ita*, inquit *ille*, *si nos viceritis.* Accepit omen Romanus: & quum ante aciem immolato equo votum barbari concepissent, *ut Romanorum ducum extis & litarent & vescerentur;* vix tubam sustinentes disjecit: reversusq; ad obsidionem, oppidum cepit.

Centurio foculum gerens super cassidẽ. Flut. Dio.

III. Et quo lectores admoneantur, quanti sit inanibus non moveri, quamque id beneficium non ferociæ sed ingenio concesserit DEUS, *tam præcipitis Mysorum fugæ nulla fuisse certior caussa* traditur, *quam quod centurio quidam Romanus, foculum gerens super cassidem, excitata motu corporis flamma, tamquam vomente incendium capite stolidos mortales exterruit.* Averso in Mysos exercitu, Bastarnæ exitum speculantes ad Hebrum fluvium substiterant. Tum igitur devictis illis ad se veniri cernentes, legatione missa denunciarunt, *injuste facere Romanos, se persequendo, à quibus nullam injuriam accepissent.*

IV. Cras-

IV. Crassus oratores humaniter acceptos, gnarus eas nationes vini cupidissimas esse, tamquam postridie responsurus adhibuit mensæ, & ab ebriis omnia Bastarnarum consilia expiscatus est. Eadem autem nocte, dum illi poculis vacant, ad sylvam proximam exercitu promoto, in ulteriora prospeculatum expeditos præmisit. His visis hostes, quum longe abesse robur legionum arbitrarentur, proruunt; refugientesque intra sylvas sequuti, ab instructis ordinibus excipiuntur. Magna ibi statim, magna deinceps fugientium cædes fuit: carris maxime, quibus castra sua à tergo sepserant, receptum impedientibus. & quod his impositos cum conjugibus liberos haudquaquam æquis animis deserebant. Crassus Bastarnarum delusis legatis.

V. Nobilis eo loco Romani ducis pugna fuit, occiso Crassi manibus hostium Rege Deldone; & si suis auspiciis rem gessisset, opimorum spoliorum decus meruerat. Quod hostium illud prœlium non consumpserat: partim in sylva incensa concrematum; alii expugnato in quod confugerant oppido, interierunt. Fluvius etiam Ister, & sparsa per agros fuga, multis exitium attulerunt. Maxima moles in superandis iis fuit, qui munito ex loco per aliquot dies vim Romanam repulerunt, donec Rolis adventu, Getarum Reguli, hæc quoque delata manus tum quidem ei bello finem imposuit. *Rolem illum Dicomæ filium fuisse*, quamquam tradi videam adscensum sustineo: quando nullum ejus neque testimonium idoneum, neque argumentum affertur. Ad Cæsarem inde profectum esse satis constat; amicumque ac socium discessisse. Regem illorum superat, sua manu cædit. Dio.

VI. His ita gestis Crassus Mysorum regionem repetens, quum nonnullos suadendo, cæteros minis, pertinacissimum quemque armis subegisset; neque magna pars domanda superesset, hyemem iis locis nimiam veritus, exercitum in pacatiora reduxit. Sic quoque priusquam Macedoniæ fines attingeret, à frigore nonnihil, sed atrociora à Thracibus, quamquam sociis perpessus, propositum ulterius has gentes adeundi deposuit. Ob hanc victoriam Cæsar *Imperator* appellatus est; eique supplicatio Triumphusque decreti: idem honor & Crasso habitus, nisi quod *Imperatoris* nomen datum Dio negat, ab aliis hoc quoque traditum haud dissimulans. Unde Triumphus ei decernitur. Vell.2.88.2. Dio. lib.51.

VII. Igitur his potius crediderim, quum caussam Dio nullam attulerit, & sub Augusto ac Tiberio quoque nominis ejus decus concessum quibusdam ducibus fuisse non ambigatur. Sub idem tempus Cæsar, sive frequentibus morbis iratus, sive ut objectam ab Antonio cupiditatem dominandi rebus refelleret; de reddenda Republica cum amicis deliberavit. Duo ipsi erant arcanorum omnium participes: M. Agrippa, quem amplissimis honoribus extulerat; & C. Mæcenas non minus charus Agrippa sed minus honoratus, quia manere suo in ordine Romanus eques maluerat. His in secretum advocatis ubi consilium suum exposuit Cæsar, *fidem*que testatus *amicitiæ*, *ut rectum verumque consilium promerent*, oravit; in tam exiguo numero tamen variatum sententiis fuit. Cæsar de reddenda Republica deliberat. Vell.2.88.2. Dio. lib.52.

VIII. Prior Agrippa his fere argumentis Cæsarem ab imperio continuando dehortatus esse traditur: *si tantis à te opibus honoribusque cumulatus insistere cœptis juberem, Cæsar; tametsi mens forsitan integra foret, oratio posset esset suspectior, tamquam ea quæ mihi privatim crederem profutura suadentis. Nunc quia diversa mihi rectior videtur via ac salubrior, laborare non debeo, ne parum explere partes amici* Agrippa suadet.

benevolique consultoris videar. Ego sane semper hanc indixi mihi legem, ex quo me penitiorem in amicitiam assumpsisti, ut tantae benignitati quando meritis non poteram, fide responderem: neque mihi retinendum quidquam esse crederem, ex quo tibi periculum aut invidia nasceretur.

Quia libertatis auctores honorantur.

IX. *Igitur in hac etiam summa deliberatione, propriorum commodorum immemor, ea tantum in consilio habiturus sum, quae tuam atque publicam ad salutem pertinere judicavero. Age igitur omnia quae summo imperio insunt, non praecipiti cogitatione expendamus, ut eam sequi partem liceat, quam ratio nobis meliorem atque feliciorem fore ostenderit. Nec enim ita nos potentiae cupido occaecaverit, ut incubandum esse imperio, tametsi nobis malo futurum appareat, existimemus. Esset hoc male sustinentium fortunam suam, ejusque convulsorum obsequio; nisi malimus pietatem in patrem & reliqua obtentui sumpta, caeterum imperandi lubidine egisse omnia videri. Utrumvis horum crimen, ac periculum habet; nec aut laudare talia quisquam bonus, aut perferre liber potest. qui vero patriam suam nec aliis servire, nec sibi patietur, ad justam aequalitatem omnia referens; is profecto, tamquam maximorum bonorum auctor, semper apud cives in honore ac pretio erit.*

Et naturae congruat aequalitas.

X. *Idque ex utriusque comparatione facillime intelligi potest. Quippe juris aequalitas naturae consentanea, sicut oportuit iisdem legibus natos, educatos, institutos, paremque corporum atque animorum praestantes usum Reipublicae, pari omnes jure atque potestate esse sancit, neque quemquam cuiquam, nisi virtutis caussa, anteponi. Ergo quoties unius potentia caeteri deprimuntur; tamquam in re quae contra naturam acciderit, anguntur, nequaquam aequis animi passi, penes se majorem sumptuum laborumque ac periculorum partem, penes unum aliquem pleraque commodorum esse. At quia carere Magistratibus Respublica nulla potest, vicissim regere & regi aequissimum putant: nec contempturi futuri imperantibus, quum & his imperare aliquando possint; nec offerendi potestate, quam mox in se accepturos alios sciant.*

Multaque secum afferat commoda.

XI. *Sic & meritis honores invidia nulla tribuent, sibi quoque idem ad hos per virtutem iter patere memores; & onera prompte sustinebunt, quae non à dominis imponi, sed aequa justaque lege sentiant. Necessum igitur est, tali populo prospera atque adversa transire in omnes: neque sibi privatim quemquam esse quidquam procuraturum, quod dissentire à publicis rationibus intelligat. Tum & odia tollentur civium, & prava aemulatio. nemo gaudebit malis alterius, nemo aut alienae virtutis obtrectatorem aget, aut alium timebit suae: querelae, suspiciones, insidiae aberunt: nihil appetetur contra morem, nihil recusabitur: imperabitur sine superbia, parebitur sine murmure: tam pro unoquoque stabunt omnes, quam unusquisque pro omnibus.*

In unius imperio magnae virtutes non habeant locu. Arist. Polit. 5. 10.

XII. *Haec tanta commoda popularem statum sequuntur, at in unius imperio vix potest obtineri, quin diversa his omnibus exeant & contraria. Jam primum omnibus in unum intuentibus, ille fit morum atque vitae regula, sic tamen, ut ejus vitia exprimantur vulgo, si quae sint virtutes, eas imitari nec possint multi, nec fere qui possunt audeant, ne videantur animi magnitudine, artibus Imperatoriis, prudentia, liberalitate cum principe contendere. Inde fit ut ad*

publica munia segnes, voluptatibus aut quæstu omnem indolis ingenuæ vigorem deterant; atque sic condiscant Rempublicam nullam putando domestica spectare lucra, & felicitatem alienam ægris oculis intueri, tamquam sibi decedat, quidquid apud alios conspicitur. Quæ si privatos tantummodo incesserent molestiæ, quamquam sane iniquum esset, conflictari populos, ut unus aliquis suaviter ac delicate vivat; fortassis auctor essem, non amittendi è manibus, quod propitia tibi Fortuna contulisset. cæterum ad ipsum imperantem curas infinitas, labores incredibiles, invidiam, odia, pericula sine numero sine modo pertinere video.

XIII. *Mittamus præterita, quæ si tibi satis felicia viderentur, non deliberares in præsentia: quid exspectare paulo post debeamus, apparet. Urbana res parum adhuc composita: Italia varie turbata: provinciæ aliæ exhaustæ, aliæ dubiæ, nationes circa valida armis. his occursuro multa deerunt, quæ non facillime comparaveris. A re nummaria ordiar, quæ tibi extraordinariis quærenda remediis erit: nec enim ad tot alendos exercitus aliasque necessitates vectigalia pop. Romani sufficient. Eadem igitur necessitas fuerit, inquies, & restituta Republica. Immo vero longe dispar est ratio. tum enim non defuturi essent divites, qui laude liberalitatis, aut honoribus quales liberæ civitates pro meritis hoc genus rependunt, contenti, pecuniam conferrent in publicum: & si tributa populo indicerentur, haud gravatim quilibet à se abire nummos pateretur, quos in re communi sibi quoque putaret impendere.* Res nummaria difficultet expediatur. Arist. Polit. 2. 9.

XIV. *At in Regno rarus ostentator opum est, quarum magnitudine stimulari posse avaritiam potentioris existimet: nec ferre tales largitores principi facile foret, quos favore populi crederet ad res novandas incitari: tributa vero quoties indicuntur, publica ferme querela est; æquum enim putant suis eum facultatibus tolerare sumptus quoslibet; ad quem ex toto imperio fructus omnis pervenit. Adde quod iniqui plerumque acceptorum expensorumque putatores sunt: reditus enim ferme norunt & diligenter numerant; at impensas alias in totum nesciunt, alias multo quam sint leviores temere credunt. Hæc una difficultas est, quæ rerum habenas tenentem, si quid prospicio, magnis curis iisque frequentibus exercebit. hac nihilo jam erit mitior de Judiciorũ ordine sollicitudo.* Tributa male tolerantur.

XV. *Facinorosos enim puniri sicut ubivis necessarium, ita nunc perdifficile est: rara inter nos innocentia, & præpotentibus reis. At horum caussas si ipse cognoveris, pro crudeli traduceris, & iniquo, & magis ex suo commodo odiisve, quam legibus decernente. Sin alios constituis judices, damnatos afflixisse dicentur à te jussi: absolutos populus æquitati judicum imputabit, aut etiam gloriæ, maxime si quos dimiserit, quibus tu infensus esse existimeris. At in populari statu quum suffragiis civium aut forte lecti judicent; qui neminis unius in manu positas fortunas suas esse norunt, integra religione, nec potentia cujusquam, nec gratia jus dare creduntur.* Judicia criminationi fine exposita.

XVI. *Sed ludus hic & jocus fuerit præ his æstibus, in quos te conjectura est ista dubitatio: quemadmodum his oporteat uti, qui cætera boni ac honesti viri principatum unius pati nequeunt. Hos equidem & si relinquis, imprudens; & si tollis iniquus haberis. neque mediam ingredi viam tutum erit. Namque nobilitatem si contemnere videbere; si circumscribere divitias, coërcere magnos spi-* Magnos viros neque tollere justum; neque relinquere tutum.

ritus, populi benevolentiam amiſeris. Ecquis enim hunc amet per quem unum omnibus carendum exiſtimet his vitæ bonis, quæ præ cæteris & æſtimantur, & expetuntur? Certe ſi uno corpore poſſes ad cuncta ſimul agenda occurrere, nec adjutoribus haberes opus, minus laboraremus: nunc in tam amplo diffuſoque imperio, quum plurimis indigeas, quos adhibebis, unde nec aut ſecuritati tuæ, aut exiſtimationi metuas? Gnavis enim & induſtriis cum gloria ſpiritus creſcunt, efficiuntque ineptos obſequio, quum ſe dignos imperio cenſere cœperunt.

Qui tamen liberę Reip. ſint uſui & ornamento.

XVII. *Socordes igitur & timidos præficies rebus? tum vero negotium hoſtium egeris: ſocios alienaris: civibus fueris odio. his præcipue qui ſe poſtpoſitos deterioribus numquam ſine dolore recordabuntur. Hic iterum melior eſt Rerumpublicarum conſtitutio, quibus ornatui atque uſui eſt fortium ac opulentorum civium frequentia, quorum virtute augeri, quorum gloria illuſtrari ſentiunt; nec quemquam ex his amiſſum imminutumve cupiant, niſi forte quis ad tyrannidem animum adjecerit; cujus præcipue criminis acerrimi conſueverunt eſſe vindices. Horum omnium aſſiduos producere teſtes poſſem, cunctos ferme Græcarum aliarumque nationum populos; quibus in libertate quam ſub dominis ſemper omnia felicius atque glorioſius evenerunt.*

Principi curas eſſe ſuſtinendas intolerabiles.

XVIII. *Sed externis abſtineo, quum ſatis ad hæc docenda locuples ſit Romanæ rei diverſe habita gubernatio. Sub Regibus multa paſſi, anguſtiſſimiſque coerciti finibus, in libertate crevimus: illa Romanum extulit nomen, illa Senatus auſpiciis populique ſuffragiis caput orbi terrarum impoſuit. Hæc tam inextricabilis malorum feries, jam deprehenſa nobis eſt; & nondum ad te reſpexi, Cæſar. Tua vero quam intolerabilis erit conditio, diebus atque noctibus tantam ſolicitudinem ſuſtinentis? quis ad omnes iſtas cogitationes animus, quod ad hos labores, corpus ſufficiet? taceo, quod ab adoleſcentia uſque parum firma valetudine uteris. His igitur circumdatus obſeſſuſque moleſtiis, ecquando quidquam eorum deguſtabis, propter quæ mortales amant vivere? aut his carere coactus, quam eris inter falſam felicitatis imaginem vel ſine exemplo miſer? quis enim præter te erit alius, qui nullo tempore aut minime voluptatem percipere poſſit, aut maximis carere moleſtiis?*

Objectionibus occurrit.

XIX. *Magnum enim imperium regenti nulli æque ſatellites, ac cura & metus præſto ſunt: raro lætius aliquid, quo vere afficiatur animus; indigna, pudenda, gravia numquam non & videt, & audit, & ſentit. Quæ quoties mecum expendo, mirari deſino, quod à quibuſdam quum offerrentur Regna, recuſata ſunt. Hæc igitur te cum animo tuo conſiderare prius verum eſt, quam eo te conjicias, unde non ſit poſtea receptus. Neque vero parum perſpicio quam in aliam ſententiam proferri ſpecioſa poſſint, quantoſque ſtimulos habeant, potentia, opes, hominumque ſalutantium ac proſequentium turba, & omnium in unum obverſa ora. præſertim ſi hæc ſola conſpiciantur, comiteſque ſuos tegant ac diſſimulent. quippe potentiam ſolicitudo, divitias impenſæ, honorem livor ſequitur. & in multitudine circumfuſa, ſæpe inſidiæ inſunt; ſemper adulatio, vix minus iſtis malum. Quod ſi vero quis ideo expetendam eſſe dominationem arbitretur, ut beneficiorũ & injuriæ in quoslibet arbitrium habeat, is profecto magnopere fallitur.*

Beneficia hominibus tribuere Principi difficile.

XX. *Certe quam fœdum, quam diis ac hominibus inviſum ſit, libidinibus*

ac flagitiis se tradere, apud te dicere supersedeo, quem scio neque his moribus præditum esse, neque propter hæc imperium cupere: præsertim quia non ea referre constitui, quæ pessimi principes faciant; sed quæ caveri nequeant etiam à probatissimis. Beneficia autem hominibus tribuere dignissimum esse magna indole non equidem negaverim. sed id quoque privata fortuna si non æque abundanter, verius tamen ac meliori fide præstet. & si pauciora faciat, plura non exigentur. In principatu sæpe deest, unde cupiditas omnium expleatur, quum etiam in levi merito nemo suam operam parvi æstimet; non possunt effugere Reges, quin multos prætereant, etiam munificentissimi. Quid enim est quod dare queant? honores, magistratus, pecuniæ. cæterum illi in paucos cadunt; & ærarium largitionibus exhaustum per rapinas supplendum erit. majusque orietur odium à plurimis quibus & datum nihil & aliquid ablatum fuerit; quam à paucis quos locupletaveris gratia. quum alioquin etiam natura sit hominibus ad beneficia sensus quam ad injurias hebetior.

XXI. *Adde quod principes & quum restrictiores sunt, avari judicantur, & quum liberalius utuntur opibus, dissipare patrimonium publicum, & plura indignis tribuendo nescire veram dandi rationem modumque differuntur. Atqui sæpe his uti judicio suo non licet. multa nescire, multa credere familiaribus coguntur: aliquando donant, quia dignos intelligunt: aliquando ut intellexisse videantur. sæpe affectum magis quam merita sequuntur, & sibi verius dant beneficia: quam his ad quos eorum fructus pervenit. Quidquid horum fit, plerumque cum aliqua solicitudine conjunctũ est. Ut ita neque hoc satis sincerum sit, ac expetendum, quod unum omnium commendare posse homini non pessimo principatum videretur. Cætera talia omnino sunt, ut qui secum ista perpenderit, Regis cujusdam dictum valde probet;* diadema nobilem magis quam felicem pannum, si penitus intelligeretur, neminem reperturum, qui vellet humo tollere. Et calumniis offendunt.

XXII. *Et quo certius omnem regnandi libidinem exturbes animo, pauca me dictis, sed quantum opinor, valida hercle adjungere finito. In re populi rarius exsistere posse reor pessimos magistratus; quam in Regnis optimos principes: & illorum imperium breve tempus finit: deinde leges sunt & judicia, quorum ultio non modo peccata suppliciis sontium vindicat, sed etiam exemplum deterret eos, qui peccaturi postea fuissent. Præterea sicuti provisum est, ne malorum diuturna sit potentia; sic in bonorum locum quoties aliquis quolibet casu subducitur, alium aut deteriorem reperire plerumque non est arduum. Nec enim, excepto universo interitu, qui res humanas omnes inevitabili fato premit, ingruere tanta calamitas ulla potest, quin seminarium aliquod magistratuum relinquat. sed Regnis minime tam beata sors est: in quibus & mali principes nonnisi cum vita imperium ponunt; & boni magnitudine ac diuturnitate potestatis persæpe convelluntur. Te quidem quidquid acturus es, optima mente suscepturum esse certissimum habeo. Cæterum si cogitas quorumdam te pœnitere, quæ tum etiam admissa sunt, quum respiceres collegas cogebare: quum adversus potentissimos viros dimicanti virtutis ac justitiæ opinione benevolentia retinenda civium esset: quid futurum arbitraris, si remoto metu æmulorum supremæ tibi potestatis conscius, à destinato laudis itinere, violentis affectibus abriperis?* Facile in Rep. bonos reperiri magistratus, quam in Regno Principes posse.

Gravati reges etiam cura de Successore. Suet. Aug. 28. 3.

XXIII. *Sed esto (quod equidem si sperandum in ullo est, in te minime desperandum esse largior) hanc Imperii negotiorumque molem citra tuam civiumque querelam sustineas; quanta solicitudine de successore laborabis? Scio enim te non alium maiorem ex laboribus tuis fructum petere, quam ut optimi status auctor dicaris; & moriens spem feras tecum, mansura in vestigio suo fundamenta Reipublicæ quæ jeceris. Id vero consequi, quam non dicam homini, sed propemodum deo cuidam sit improbum, haud difficulter intelliges, ubi ad ea quæ dicam animum adverteris. Filium adhuc non habes; fac habiturum, quis tibi sponsor erit, tuum illi animum, tuam prudentiam, moresque fore? Nihil ab natura ei, ab ingenio, à Fortuna negabitur? non saltem ipsa hæc reputatio se Principe natum esse, lubricam ætatem adulatione præsertim omnium impulsam in præceps trahet? Scis quid in vicina Sicilia Dionysii filius reprehendenti mores suos patri, & qualis ipse in adolescentia fuerit jactantia, responderit, illi enim non fuisse patrem Regem, sibi esse.*

Ipsos etiam filios metui.

XXIV. *Itaque si destinatum successioni tradere se ignaviæ, contaminari flagitiis, lascivire, sævire, furere cerneres, quantus inde pudor tibi, quantus dolor esset? Sed quid ista refero? patribus omnibus optare quam præstantissimos liberos licet; iique ornamento, gloriæ, lætitiæ sunt adeptis: solis Principibus ea denegata felicitas est, quibus ut ignavi liberi verecundiam, sic egregii quique timorem afferunt. Vera me dicere omnes, opinor, toto orbe terrarum Regiæ fatebuntur: quota enim quæque tristissimorum malorum exemplo caret, ut inter perpetuos motus atque suspiciones insidiæ nullæ intervenerint, ut non aliquando filius occupato patre, aut pater filio, ne pateretur parricidium, fecerit? Scilicet exprimere conditionem imperantium posito ab oculos exemplo voluisse videntur, quorum instituto Nemorense Regnum armis ac cæde paratur. omnibus hoc Regibus propositum à Fortuna certamen est, ut summi fastigii gratia alii ab aliis interficiantur.*

Hi si desint difficulter statui de successore. Aristot. Polit. 3. 11.

XXV. *Quid vero futurum censes, si plures educaveris? An non ut in te pietas constet omnibus, suopte ingenio, & aliorum instinctu, qui tali loco deesse nunquam possunt; inter sese æmulationes ac discordiam exercebunt. Sed finge quantalibet bonitate naturæ, tuique reverentia interim quieturos: an evitare poterit, ne saltem post mortem tuam de Regno digladientur? Sin vero filium non reliqueris, ecquem sperare poteris tibi successorem? Nam si ex primorum numero quemlibet nomines, reliqui rebus omnibus pares uni alicui, quem se nihilo præstantiorem aut potentiorem judicabunt, parere dedignabuntur. Efferes igitur illum vivus adhuc, extolles opibus, regimen provinciarum ac exercituum dabis, materiam locumque concedes, quo explicare virtutem animi, comparare gloriam, comparare favorem hominum queat? at quorum modestiæ credas, etiam atque etiam vide. Multi ab aliis acceptas opes, in auctores beneficii verterunt.*

Præstare ergo deponere potestatem, dum liceat.

XXVI. *Plures ergo veluti paribus momentis attolles, quos spes alicujus improbiores cæterorum metu coërceant? timendi igitur plures erunt; maxime si consentiant. quod si pugnent, neque te quietum esse unquam, neque sub te quidquam patientur. &, si fato concedas, iterum in eadem illa quæ supra di-*

ximus, discordias, seditiones, arma civilia, difficultate quadam consiliorum inexplicabili relabemur. Nihil ergo melius fuerit quam te simul atque Rempublicam, omnibus hisce molestiis ac discriminibus uno facto exsolvisse. Nunc ut arma, provincias, magistratus, ærarium populo reddas, in tua manu est. eaque ratione gloriosam securamque senectutem in patria beneficiorum memori sperare poteris. Quod si forte reddere Rempublicam donec potes non vis; timeo ne aliquando quum voles, nequeas: neque tuum tempus exspectet populus, sed cum dedecore tuo damnoque res repetat, quas putaverit à te per injuriam retineri.

XXVII. *Nec enim divinare futura magnum est, ubi præteritorum eventus, hoc ingenium esse populi Romani, hanc fortunam docuit; ut diuturnos dominos pati nequeat, imperium deponentes non oderit, cedere gravatos opprimat. Sulla acerbissime acta Dictatura, post ejuratam potestatem securus ac honoratus vixit: Pompeius quandiu restituere solitus est acceptam potentiam, amore civium floruit: idem, postquam solus voluit omnibus esse potentior, cum tota domo interiit. nec alii Carbonis aut Cinnæ, Mariique ac Sertorii exitus fuerunt. Nec enim populi Romani genio res ulla tam cordi est, quam libertatis custodia. Ecquos, ut improbos cives taceam, aut majores aut meliores viros Respublica nostra Camillo ac Scipione tulit, ac patre tuo Cæsare? sed illos etiam civilem egressos modum exsilio aut morte vel amici ac propinqui depulerunt. Nequaquam tamen auctor ego tibi fuerim abjiciendæ potentiæ, priusquam ex usu patriæ ac dignitate tua Rempublicam constitueris. Qua in re tibi Sullam imitandum censeo; cujus tametsi leges quædam abrogatæ sunt postea, pleræque tamen manent.* Nec enim populum Rom. diuturno. dominus pati.

XXVIII. *Sic occurri potest motibus omnino orituris, si velut orbam rempublicam, antequam se sustinere ac regere ipsa nosset, repente destitueres. Certe popularis etiam status discordiæ ac seditionibus obnoxius est: nec mortalibus tam licet esse felicibus, ut quidquam omni periculo vacuum comminiscantur. Sed hæc incommoda quantula videri necessum est, si cum tyrannide, ad quam proclivis ab unius imperio transitus, contendantur. Sed ego de hac nihil in præsentia dicere constitui, cujus mala nemo est, quin possit coarguere; hoc ostendere conatus sum, eam esse naturam principatus, ut etiamsi bonos in viros ceciderit, non diu tales esse patiatur, quin celeriter, aut licentia mutet, aut molestiis curisque ac periculis opprimat. Tam anceps igitur, Cæsar, ac horribile discrimen dum licet, exi. Hoc M. Agrippa suadeo, qui te principe adeptus atque retenturus, quidquid summo loco minus est, in libera Republica, inter tot illustres viros, & antiquissima gloria majorum præfulgentes, vix æqualitatem tutari potero. cæterum indignus his ipsis essem, nisi ea possem amittere pro salute ac tranquillitate illius, à quo accepi.* Concludit igitur reddendam esse Remp. Aristot. Polit. 5.2.

XXIX. Hæc Agrippæ sententia fuit. at Mæcenas, postulante vocem ejus Cæsare, hunc in modum disseruit: *si quidem in militari consilio quæsitum esset terrave an vero mari gerendum bellum, idque maturandum an trahendum videretur; quæ loca præliis aptiora, quæ præsidiis, ubi ponenda castra, aut conferenda pugna, aut quomodo instruendæ acies forent; post tam peritum omnis* At Mæcenas dissuadet.

Contraria Mecænatis oratio.

militiæ ducem sententiam meam promere, mihi quoque ineptum atque supervacuum videretur. Nunc quando his de negotiis deliberatio est, quorum ego omnibus istis annis, quibus tu cum Cæsaris hostibus pugnas, usum aliquem comparare debui; non verebor bona cum pace tua, ab his quæ tibi visa sunt, discedere, M. Agrippa. Nec aliud magnopere proferam, quam cujus ipsa me experientia admonuit, multa subinde tentantem, quomodo homines nec ad libertatem integram, nec ad servitutem nati regerentur.

Quod Urbi non sit pro futura libertas.

XXX. *Non autem metuo, ne mihi des libere loquendi veniam, quam uterque nisi nobis à Cæsare polliceremur, neque tu verba hunc in modum fecisses, neque facturus ego essem. Plane locus ille qui tibi tuendus est, Cæsar, præceps est & lubricus, & cuivis impari futurus ignominiæ ac exitii caussa; neque postulandus cuiquam, cui secure degere in bene constituta Republica permitteretur. Cæterum non ea sunt Urbis nostræ tempora, ut hoc sperare liceat: & quemadmodum parentibus, quoties senio desipiunt, necessaria tutela liberorum est; sic etiam patria vetustate debilis, moribus ægra, tumultibus bellisque civilibus concussa custodem desiderat, cujus pia prudentique cura gubernetur. Nam ea quæ de Rerumpublicarum bonis M. Agrippa proposuit; in nostra locum habitura non existimo. De rebus hominibusque non ignotis loquimur. antiqua illa magnitudo animi, integritas, modestia olim amissa sunt: pro innocentia priorum temporum, pro paupertate, patientia laboris, frugalitate, ambitio, luxuria, voluptates invaluerunt. his pro se quisque omnibus viribus servit, dum hæc salva sibi maneant, nihil curaturus, quidquid Respublica durum indignumque patiatur.*

Neque leges ad salutem sufficere.

XXXI. *Neque tantummodo tales ipsi sunt; sed melioribus indociles, & optimæ cuique sententiæ, si vires dentur, adversaturi. At hoc ingenio qui sunt, nisi prudentiorum auctoritate contineantur, seque & alios celeriter maximas in calamitates conjecerint. Hæc igitur maxime res cogere te, Cæsar, debet, ut perituros, si sibi relinquantur, & te quoque secum & Republica perdituros, tuis vigiliis tuaque providentia serves. Hic si quis à me ad voluptates fruitionemque delitiarum, quas præstare summa fortuna videtur, vocari te existimet; magnopere aberrat. aspera sunt laboribus, anxia curis, ad quæ posceris: nisi quod laborare quam perire, satius est: retinere potentiam, quam abusuris tradere tutius: servare Rempublicam, quam prodere gloriosius. Igitur si tuum tibi decus ac tutela, si Reipublicæ salus cordi est, quibus pro rebus tota ac tanta bella depugnasti, tot exsudasti labores, suscipe curam patriæ, nec dimitte, donec eam meliorem beatioremque in statum reduxeris. Atqui hoc etiam M. Agrippa volebat. Sed inter illius & meam sententiam hoc interest; quod ille putabat legibus ferendis id te consequi posse: ego neque leges accommodari necessitatibus omnibus sciam, neque diu futuras usui arbitrer, nisi tu vivæ legis instar omnibus locis occurras, illarumque reverentiam præsentis imperii majestate tuearis.*

Sed & Remp et Cæsarem futurum in periculo, si regimen ejus abdicet.

XXXIII. *Hoc nimirum illud est, quod notissimæ sapientiæ homines sciverunt, viros bonos pœnæ vitandæ caussa imperium expetere; quemadmodum peritus gubernator in se pariter aliosq; valde peccaturus esset, si formidabilem inter tempestatem*

statem ipse discursans inter vilioris ministerii nautas, imperitum aliquem sedere ad clavum pateretur. Nam qui viro sapienti rerum summam permittit, communis omnibus salutis auctor est; qui fatuo, communis perniciei. alter velut infanti aut furioso gladium permitteret, in quorumvis exitium eum armat; alter facultatem prudenti præstat, etiam amentes invitosque conservandi. Utrum horum sit præstabilius, neminem puto dubitaturum esse, etiamsi quod deterius esse constat, fortassis honestiore vocabulo donaretur. Ad res enim magis quam ad nomina respiciendum est decipi nolentibus; & quemadmodum fideli medico non attendendum, quid insanientibus & mente captis verborum inter curationem excidat. Igitur neglecto imperitorum murmure, tibi dandam esse operam autumo, ut plebis temeraria cohibita ferocia, sic omnia disponas, ne cujusquam otiosum & inutile Reipublicæ bonum sit, sed sapientes consulant, boni duces imperent, pauperes ac robusti stipendium mereant. Sic mutua omnium opera communis felicitas parabitur, stabitque, cum libertate quantam esse in Republica nostra expedit.

XXXIII. *Absit enim ut nimiæ meræque dominationis tibi sim auctor: id neque sentire mecum; neque facere tuum est. hoc volo ut cum optimatibus regimen obtineas in omnia: multitudo, sicut opus est non perituræ, juste ac utiliter imperantibus pareat. Hac enim ratione foris tuta, domi tranquilla Respublica erit; quum operam dabis, ut neque faciat injuriam vulgus, neque patiatur. Nam ut in partem imperii veniat, neque ipsi utile, & Reipublicæ indecorum est. indecorum dixi! exitiosum poteram. & ob hoc vitium, nisi te patriæ vindicem dii commodassent, aut nulli essemus; aut hoc tempore, non dicam Antonio, sed externæ mulieri, sed Regiis spadonibus Roma serviret. Hoc fieri non potuisset, nisi propter nimiam potentiam vulgi, magistratus, imperia, sacerdotia mercede prostituissent; venalisque tota facta esset Respublica. Hic igitur tot seditionum bellorumque fons, hic fomes fuit, quæ tot per annos imperium exederunt. Donec enim modica plebs, operique rustico, ac bello intenta, tractari res civitatis Senatus arbitrio tulit; & domi status optimus fuit, & omnis fere Italia sub ditionem jusque nostrum concessit.* Vult optimates assumi in partem curarum & vulgus excludi.

XXXIV. *Postquam autem passim & emisimus colonias & recepimus, atque hæc Urbs quasi communis omnium gentium effecta est habitatio; factiones domi natæ eo processerunt, ut totus ferme terrarum orbis armorum nostrorum seditionumque tumultu conquassaretur. Unde mihi similis esse magnæ navi Roma videtur, quæ varia repleta colluvie, nec idoneum habens gubernatorem fluctuat: & modo aquis conflictatur, modo cautibus alliditur, interdum in syrtibus obhæret. Hanc tu datus divinitus rector, si, quod absit omen, deserere decreris, actum est: neque procul à naufragio sumus. Quod igitur tibi gloriosum, Reipublicæ salutare sit, suscipe supremum Populi Romani regimen, aut potius olim susceptum tene. Nec enim opus est, ut quemadmodum hoc adipiscare deliberemus; nec, si me audis, an retinere debeas: quin id potius, quanam optima ratione præstantissimaque constituas Imperium atque tuearis. Nisi forte credis utile fore, deponi potentiam, quam ego rem ne tuto quidem fieri posse arbitrer. Iis temporibus ad Rempublicam accessisti, ut necessum tibi fuerit multos offendere:* Negat Cæsari tutam fore vitam privatam.

ea nunc quoque sunt tempora, ut multi cupidissime sint adfectaturi quem reliqueris locum; & quia te incolumi hoc se perficere posse desperabunt, nihil prius, quam de tuo interitu deliberabitur.

Neque curanda hominum prava judicia.

XXXV. *Igitur illorum odiis, horum cupiditatibus, nudum te exarmatumque objecturus es? tamquam aut Pompeio bene cesserit relicta quam habebat in manibus potestas: aut Sullae alia futura fortuna fuisset, nisi maturum fatum, vel etiam, ut nonnulli crediderunt, maturatum, huic eum periculo exemisset. Attamen & vivus adhuc multa à se constituta negligi vidit, quaedam & antiquari. Sed judicabunt homines, te cupidine Imperii actum, quidquid ausus es, suscepisse. Judicent autem: id ego malim, quam tuo publicoque periculo suspicionem eam redimi. Quid enim? an non commune tibi hoc cum magnis viris, & propius honesto crimen erit? plurisne fiat apud te quod homines imperiti aut maligni judicabunt, quam cujus ipse tibi es conscius, cujus testes non habes, & alios consiliorum tuorum à principio participes? Certe enim, nisi fuisset à conjuratis occisus pater tuus, nisique deinceps Lepidi atque Antonii fuisses intemperie coactus; aut numquam sumpsisses arma, aut maturius posuisses.*

Caesarem esse dignissimum imperio.

XXXVI. *His igitur difficillimis bellis, & virtute industriaque tua per tot discrimina rerum eluctatus, adversarios tuos omnes oppressisti, ceteros audientes dicto habes. ecquid satis approbatum est, unum te esse dignissimum, penes quem Imperium populi Romani sit, quod & à malis civibus, & à pugnacissimis hostibus summo consilio summaque constantia vindicasti? Sin vero deorum magis eam gloriam quam tuam esse volumus; illos tibi mentem illam inspirasse; illos prudentiam, animum, denique fortunam dedisse, quibus haec tanta perficeres: ecquem judicabimus principatu digniorem, quam cui deos tam esse propitios faventesque tot documentis compertum est? Neque ad magnitudinem Imperii expaveris: tanto plus ex sese tibi adjutorium, plus virium opumque dabit: neque novus ad ejusmodi regendam molem accingeris. à multis annis Urbem Italiamque cum maximis provinciis obtinuisti, quibus temporibus inter infesta ac turbata omnia plus in his tuendis laboris ac curarum fuit; quam esse possit in universo gubernando Imperio, postquam munere deûm, ac virtute tua, terras aliquando pax tamdiu desiderata respexit.*

Docet, quomodo constituendus sit Senatus.

XXXVII. *Atque ut ista non me dicere magis, quàm demonstrare paratum putes, en etiam per partes praecipuas exsequar, qua potissimum ratione singula sic constituas, ut appareat virum qualis tu es, citra maximas difficultates Imperium recte ac salubriter administrare posse. Igitur ante omnia Senatum tibi repurgandum esse censeam, atque eliminanda dehonestamenta illa Curiae, quae superiorum annorum calamitatibus irrepserunt. Quotquot autem bonos viros idoneosque repereris; eorum ne quem propter inopiam removeto, pecunias potius largitor, ut senatorium censum habeat. In vacantia vero loca optimum quemque ac nobilissimum non ex Urbe tantum aut Italia, sed etiam è provinciis leges: sic enim pauc oribus extra ordinem adjutoribus egebis; & omnium ferme gentium praestantissimos viros in uno velut theatro repositos habebis. Iidem tamquam fidei popularium obsides erunt; neque his amotis, civitates eorum facile res novas agitabunt: & earum principes tamquam communicata cum his Republica, praecipua te fide ac benevolentia prosequentur.*

Et Ordo Equestris.

XXXVIII. *Idem in Equitibus faciundum reor, ut quidquid ubique genere, virtute ac opibus gradu isto dignum repereris, recipias. Neque numerum utrobique certum tibi præstitueris. modo viros nanciscare locum ornaturos. plurium ministeriis & facilius effeceris placita, & hanc excitabis apud omnes populos plenam humanitatis opinionem; non servorum loco provinciales à nobis, aut velut secundum hominum genus haberi; sed his quoque aditum ad Rempublicam dari. quæ res plurimum afferet momenti, ut eam amare pro communi, ac tueri summo studio incipiant. Et ne parum meditata temere effudisse videar, auctor etiam tibi fuero, omnibus qui sunt in orbe Romano civitatem communicandi, ut hanc sibi Urbem veram atque unicam omnium patriam existiment, sua oppida tam quam agros vicosque hujus habeant. Qui tamen hujus liberalitatis modus, quodque tempus esse debeat, ne discrimina rerum omnium tollere videamur, paulo post accuratius exponam.*

Quæ ætate sint in hos Ordines recipiendi. Tacit. 4. 16. 5. Dio. lib. 52.

XXXIX. *Illud moneri interest, neque minores octodecim annis inter Equites adscribendos; neque inter Senatores ante vicesimum quintum videri. nam prior illa ætas ad corporis robur, ingeniique vigorem ostendendum apta est; altera jam habere nonnihil prudentiæ debet: junioribus autem quum suarum rerum administrationem jura nostra non concedant, quam deforme esset & ineptum, his Rempublicam credi? Prætorem ante tricesimum annum fieri non placet; nec nisi post Quæsturæ & Ædilitatis honorem; potestatemque Tribunitiam gestam, in quibus animi sui morumque specimina edant. Præturam autem atque Consulatum solis Romanis dari æquum arbitror; ut aliqua supersit veteris Reipublicæ species, nec omnia prorsus flectere ad præsentem usum videamur. Horum comitia in tua unius potestate sunto: ne factionibus aut ambitu turbentur.*

Magistratuum else relinquenda nomina, minuenda jura.

XL. *Cæterum in vetustis nominibus ne potestatem eamdem relinquas, summa tibi cautio erit. honore servato potentiam hactenus accides, ut quantum ad dignitatem tuendam satis est, maneat; quod ad res novandas animos facere posset, tollatur. Hoc ita maxime consequeris, si magistratum omnem in Urbe gerere præcipias: neque aut inter illud tempus, aut brevi deinceps intervallo, sed quantum cuique congruere videbitur, exercitus eis committas. Sic enim interposito inter honorem & provinciam spatio, privatos agere condiscent: neque continuandis magistratibus atque imperiis ad audendum majora solicitabuntur. Hi donec in magistratu agent, & ludos ex more curabunt, & caussas quaslibet decident; excepto cædis judicio. tunc enim ex Senatoribus legendi judices erunt, Equitibus etiam admixtis, ut tamen penes illos summa sit potestatis.*

Præfectum Urbis perpetuum habendum & subcensorem.

XLI. *Præfectus etiam Urbis ex primariis viris creabitur, & tanto muneri longa rerum huc pertinentium experientia par. nec enim sicuti nomen ei vetus, sic etiam potestatem dabimus; ut per absentiam tantummodo magistratuum, sed perpetua solicitudine tum cæteris Urbanis negotiis præsit: tum etiam caussas potiores quasque dijudicet. Nam & ad hunc à magistratibus erit provocatio, & capitales caussæ, tam intra Urbem, quam ad centena millia passuum ad hujus animadversionem pertinebunt. Alius itidem ex summatibus deligatur, huic honore proximus, qui Senatorum atque Equitum genus, substantiam moresque*

observet, nec ipsorum modo, sed conjugum quoque liberorumque ac familiæ. huic corrigendi potestas dabitur quæcumque erunt ita comparata, ut neque gravi animadversione digna sint, & tamen neglectæ magnorum malorum materiam gignant. idem si quid majoris inciderit rei, ad te referat.

Provinciæ quomodo constituendæ.

XLII. *Hunc à tua Censura (Censura enim ad te pertinere omnino debebit) nomine deducto, fortassis haud inepte Subcensorem appellaverimus. Hos duos nihil vetabit perpetuam habere potestatem: nec enim timendi erunt inermis alter prorsus, alter parva militum instructus manu, & plerumque sub oculis tuis agens. De provinciis porro ita constituendum arbitror. Quidquid Italiæ plus centum milliaribus ab Urbe disjungitur, cæteramque omnem Imperii molem, secundum nationes divide in ejusmodi particulas, quibus vir unus præesse commode queat. In unaquaque portione militum, quem volueris, numerum colloca. Consularis unus, Prætorii duo præficiantur. Horum junior & tum primum ab Urbe ad hujusmodi negotia missus, desideria privatorum audiat, rebusque necessariis parandis occupetur: alter hoc jam officio alicubi functus civitatum Rempublicam procuret, & in milites potestatem obtineat; exceptis causis, ex quibus infamiam irrogari, aut mortem oporteat.*

Italiæ gubernationem cur velit in multos dividi.

XLIII. *Nam istas quidem ad Consularem referri consultius erit. ne has quidem promiscue Prætorio permiseris. centurionum atque adeo etiam ex provincialibus honestiorum pœnas tibi reserva: ut nemini præterea concessum in se jus cernentes, te unum & diligant tanto impensius, & metuant. Cæterum quæ de dividendo inter Prætorios officio proposui, iis tantum locis esse rata velim, uti non magna simul manus militum in hybernis erit; at si forte duæ legiones civium una habebuntur (plures enim nemini uni Consularium crediderís) tum vero sua quisque legioni præsit; & cæterarum quoque rerum administrationem ex æquo partiantur. Ab ipsis autem ad Consularem erit provocatio. Neque miratus fueris, cur Italiam tot in partes dividendam existimem. Amplissima regio urbibusque & hominibus referta, per hos Magistratus qui, Romæ degent, coërceri nequit. convenit enim præsentem esse quisquis regit, ut quæ tempus postulet, præcipiat. Omnibus autem his, quos extra Urbem præficies, mercedem constitues pro modo dignitatis. Nec enim degere peregre ex suis facultatibus poterunt: nec infinitos illis concedi sumptus è provinciis, ut nunc fit, æquum est.*

Quandiu durare tales administrationes debeant. Arist. Polit. 2. 10.

XLIV. *Earum curationum nulla vel brevior sit triennio, vel quinquennio longior. qui citius removentur, vix addiscere partes officii sui possunt: & successores ferme priorum instituta commutant, consilia nesciunt, mores ac ingenium hominum atque regionum ignorant. At diuturniora imperia superbiam multis ingenerant, & impatientiam æqui loci: & quidam hinc plusquam civilia cogitare didicerunt. Unde neque majora imperia eidem continua duo permittenda esse censeam: etiamsi diversis in provinciis fiat; præstat enim, tempus aliquod interponi, quo reversis in Urbem detumeat animus, & inter æquales versando loci sui admoneantur. Hæc de Senatoribus animadversa mihi sunt: Ex Equestri ordine duos tibi viros strenuos deliges, Prætoriis cohortibus præficiendos. Nam uni tantum armorum committere periculo non vacat: pluribus importunum esset & obnoxium rixæ. Duo igitur sunto, hanc etiam ob utilitatem;*

ut si alter forte morbo attineatur, non desit tamen idoneus corporis tui custos.

XLV. *Sint autem multorum stipendiorum, atque rerum etiam aliarum curationibus exerciti. His & Prætoriani pareant, & quidquid præterea militum per Italiam erit; suppliciorum etiam jure permisso, præterquam in centuriones. Ab eorum etiam potestate eximetur, quidquid militum Senatoriis magistratibus tributum est: quibus in suos liberum pœnarum præmiorumque arbitrium concesseris. In cæteros igitur milites Præfectorum imperium erit; atque etiam in procuratores tuos, atque alios paulo honestiores. Vicarios his addi necessum erit, ne mole negotiorum prægraventur. Præfecturam autem illam perpetuam esse oportebit. Nec enim tantis opibus quisquam ejus loci esse poterit, ut inter tot nobiles imperium speret: & quia perpetuo sub oculis tuis aget, ne cogitare quidem aliquid tale tuto queat. Ex eodem ordine splendidissimum post priores duos Equitem, Præfectum Vigilum constitues; ei deinde proximum, annonæ. atque hæ curationes iisdem finibus temporum, quibus Senatoriæ cohibebuntur.* De præfectis prætoriarum cohortium.

XLVI. *Ærarii quoque Fiscique præfectos Equester ordo tibi dabit; qui rei pecuniariæ in Vrbe & per Italiam præsint. His etiam congruum functioni cujusque stipendium numerari conveniet. Quum enim minor sit his Senatorio census, ne in Vrbe quidem publicæ alicui functioni vacare familiaribus impensis poterunt. neque hos facere sumptus te pigeat, alias enim eisdem & exercitus & pecunias committi opus esset; rem nec facilem factu, nec ex utilitate tua futuram: pauciores haberes negotiorum peritos. nunc ubi inciderit usus, ex affluente copia deligere magis idoneos licebit. Accedit, quod inde pluribus eris charior, tamquam multa commentus, per quæ publica opulentia in majorem partem civium uberioribus rivis profluat. Cæterum sicut Roma nec ærarium nec fiscus plures singulis præfectos desiderabit; sic etiam in unaquaque provincia unus ex Equestri ordine fiat: sed ut his deinde adjungantur ex Equitibus ac libertis tuis, quot opus esse existimabitur. Nam & libertos his functionibus adhiberi proderit: quo & fidei suæ operæque præmium auferant; & habeas ex quibus vel invitis, si quid peccatum fuerit, liceat tibi cognoscere.* De ærarii & fisci præfectis.

XLVII. *Qui autem Equitum per multa ministeria publice dignos se Curiæ probarint, in Senatum legantur. Etiam ex his qui ordines duxerint in legionibus, si mereantur, in amplissimum ordinem recipi utile fuerit: modo ne inter manipulares stipendia fecerint, id enim probrosum summo Imperii consilio videbitur. Sed qui primo statim stipendio centuriones facti sunt; eorum præstantissimum quemque Patribus inseri nihil prohibebit. Porro tam Senatorum quam Equitum liberos in pueritia frequentare ludum literarium coges: dein adolescentiam egressos equis armisque docendos curabis: & utrumque genus magistri publico stipendio conducentur. Sic à teneris annis ea discentes ac exercentes quæ viris erunt tractanda, tibi ad omnes usus aptiores atque paratiores erunt.* De puerorum nobilium institutione.

XLVIII. *Magnum enim & salutarem civitati principem, non operam modo dare convenit, ut ipse sit optimus; sed etiam providere, ut cives optimos efficiat.* Quam sit ea publice salutaris.

Hoc autem prospiciendo potius ne peccetur, & officium eos suum ante edocendo; quam puniendo quos peccare siveris, obtineas: neque patiaris quemquam generis, opum, aliusve cujuslibet præstantiæ obtentu se huic disciplinæ subducere. Continuo enim in socordiam mollitiemque fluent; aut ad parum liberales artes otium ingeniumque conferent. Id vero ne eveniat, etiam atque etiam tibi adlaborandum est. nam illos quidem misericordia sequetur, tamquam invidiam aut periculum fugientes ex bonis artibus, ignaviam pro scuto arripuerint; at tibi quum impedimentum inde bonorum virorum copia cariturо, tum etiam infamia proveniet; tamquam ignaro quemadmodum præesse liberis hominibus oporteat, & (quæ tyrannorum amentia est) cives magis quam hostes timenti. Nam etsi quid metuendum in civitate erit, ab his potius proficiscetur, qui rudes bonarum artiũ & intemperantiæ dedit, nec sui, nec aliorum habere rationẽ ullã didicerunt.

De militibus. XLIX. *At bene atque liberaliter educati edoctique neminem afficere injuria velint: omnium autem minime illum, quem sibi tam præclaræ institutionis auctorem exstitisse norint. Quod si forte naturæ pravitas in quibusdam educationis curam vicerit; his nihil earum rerum, quibus abuti ad scelus possint, committetur. qui vero ne sic quidem quieverit, ferociam quam disciplina noluit, supplicio ponat: quod citra tuam invidiam intrepide irrogabis. Nec enim Principi, ut medico, vitio vertitur, si recidat quidquid insanabile & corpus contagio infectum deprehenderit. Illum potius onerabit omnium indignatio, qui similiter atque ceteri educatus, tantum & à bona mente, & à modestia ceterorum desciverit. Sed de Senatoribus & Equitibus hactenus. Ad milites transeo. quos tibi perpetuo retinendos esse sub signis autumo, per provincias æstivis hybernisque constitutis, ut cujusque loci conditio hortabitur. His certum stipendiorum numerum definies, ut eis aliqua pars ætatis vacua labore post missionem supersit. Sed ex sociis etiam ac provinciis auxilia delecta nostris legionibus adjunges: quæ parata sint ad quoslibet usus.*

Et quinam armis exercendis. L. *Nec enim in ipso bellorum discrimine facile nobis erit auxilia contrahere; qui & provincias longe distantes, & vicinos hostes habeamus: neque consultum sit armorum usum omnibus promiscue concedere, ne ad seditiones atque intestina bella abutantur. sin autem armorum tractatione simul omnibus interdicitur, imbelle atque imperitum vulgus auxilia imperantibus mittent. Utilissimum igitur erit ex omni numero deligi robore corporis validos, facultatum inopes: atque hos exerceri in armis, reliquis omnibus militiæ vacationem dari. Ita & belli & pacis artes melius excolentur, divisis inter cives officiis, & quam quisque Spartam nactus fuerit, continenter ornaturo. Hinc eveniet, ut pars hominum ferocior, & latrociniis propter audaciam & inopiam dedita, citra cujusquam injuriam alatur: & ceteris non ab his securitas modo sit, sed etiam adversus externos hostes præsidium.*

Pecunia unde comparanda. Tacit. 6. 27. 5. & 10. lib. 52. LI. *Jampridem sentio te exspectare, quos sim ostensurus reditus, immanibus expensis pares. Idcirco mihi præfandum hoc loco est, nullam Reipublicæ formam carere pecunia posse, quin ad omnia quæ agenda sunt, his veluti nervis moveatur? ne principatus unius hæc esse putetur, aut præcipua invidia. Ceterum hic quoque partim Fortuna tua providit, partim providebitur industria.*

Imperia nec nimis diuturna, nec nimis brevia.

Multæ sunt ex omnibus superioribus bellis possessiones publicæ: ex his sepone paucas maximi usus futuras, cæteras venire jube. pecuniam æquo fœnore crede his, qui cavere populo poterunt. Sic & terra gnaviter exculta dominis prædiorum præsentibus, abundantiores ac perennes Reipublicæ fructus afferet: & ex fœnore non aspernanda summa proveniet. Ante omnia vero tum horum redituum, tum eorum etiam qui ex metallis aut unde percipi constanter solent, ineunda ratio est: pari deinde subtilitate indagandum, quid in omnis generis erogationes atque necessitates expendi; aut ad incertos subitosque casus præparare oporteat.

De tributis Arist. Polit. 2. 6.

LII. *Sic enim sciri ferme poterit, quantum adhuc super ordinarios proventus ex tributis atque vectigalibus conficiendum sit pecuniæ. Atque id quidem contrahere nec operis magni, nec criminis fuerit: si simpliciter in omnes patrimonii partes, quæ fructum possessoribus afferunt, pensionem imponamus omnibus hominibus. Quæ invidia est, omnes & privatos & populos conferre, unde rediturus ad omnes salutis atque incolumitatis fructus est? Ubivis autem constituentur; quistatis temporibus debita per partes exigant: ea res & his faciliorem officii sui functionem efficiet: & debitoribus proderit: ne aliquandiu non compellati, simul multa tempore alieno cogantur exsolvere. neque me fugit, omnino futurum, ut principio moleste multi tributa ferant: cæterum quum se nullo alio onere gravari, & hac impensa pacem publicam, cæterorumque bonorum suorum tantam fruitionem redimi sentient; sine murmure hæc præstabunt, & insuper gratias agent: præcipue quoniam honestissimi quique per varias Præfecturas aut magistratus militiamve, stipendii nomine pecunias à te accipient.*

Urbem ædificiorum ac ludorum magnificentia celebrandam esse.

LIII. *Ubi vero te temperanter etiam vivere, privatimque parcum, publice liberalem videbunt; nemo tam erit bonæ mentis inops, quin lubenti animo tali Principi tributa pendat; cujus in opibus suam sitam esse securitatem, suam copiam intelligat. Sic igitur coacta quanta opus erit pecunia, non omnia necessitatibus tantum publicis, sed etiam ornamentis decorique insumes. Urbis tibi præcipue quum ædificiorum magnificentia, tum ludorum celebrabitur. Nam dominos tot gentium, omnibus rebus exsuperare cæteros convenit, atque hæc quoque in speciem inania habent aliquid quod in mentibus sociorum reverentiam, apud hostes terrorem excitet. Ita domi constituta Republica, cæteris nationibus optime moderaberis, si nulla populorum concilia, nullos conventus publicos esse patiaris. Hinc enim neque boni quidquam exspectandum erit usquam: & subinde turbarum aliquid ac motus orietur. Id minus ægre ferent, si ne Romanum quidem Populum, ad ullam consultationem publicam vocari cognoverint. Prohibenda etiam erit ædificandi cupiditas: ne plura aut sumptuosiora quam sit opus excitent: neque in ludorum impensas ferri debebit apud hos ulla profusio: ne per inanium rerum studia & futilem ambitionem in rixas aut paupertatem incidant.*

In aliis locis ludorum sumptus moderandos.

LIV. *Celebrent sane ludos quosdam ac spectacula, exceptis in nostrum morem equestribus: sed hactenus, ne aut Respublica aut privata domus detrimentū sentiant; aut peregrinus aliquis apud eos quidquam hoc nomine sumptuum faciat;*

ut omnibus ludis victores promiscue perpetua alimenta accipiant. Nam locupletes extra patriam suam aliquid impendere cogi iniquum est: & certantibus sufficere debent præmia, quæ ubivis locorum constituta sunt: præterquam si qui Olimpia aut Pythia, aut hoc genus celebre certamen vicerit. Hos enim solos alimenta capere fas esto: ne civitates frustra sumptibus onerentur, neque homines nisi præstantissimi quique exerceantur: cæteris in alia sibi & publico utiliora tempus impensuris. Circenses autem nulli aliarum urbium permittendos censeo: ne magna vis pecuniæ nequicquam insumatur; & aurigarum studiis homines insaniant: maxime vero, ne optimi quique equi usibus bellicis subducantur. Numisma, mensurasq; & pondera, seorsim habere neminē sinito. Romanis utuntor.

De legationibus recipiendis.

LV. *Ad te legationes, nisi res cognitione tua digna inciderit, ne mittant: aut ad Proconsulem aut Legatum desideria sua deferant, atque is æstimet, de quibus rebus ad te referre debeat. Hac ratione simul & sumptibus parcetur, & malis artibus ibitur obviam; responsaque gratis & citra ambitum auferentur. In reliquis ita mihi videberis optime consulturus, si Regum nationumque legatos primum in Curiam introducas, (nam & alioquin magnificum erit, Senatum rerum omnium arbitrum videri: & inique agentibus multos resistere) deinde quidquid agendum erit, secundum leges, ex Senatus auctoritate fiat. Sic enim & dignitas imperii servabitur; & planum erit omnibus certumque, te quidquid statueris, ex præscripto legum statuisse. Sed & Senatores conjugesque eorum aut liberos, qui majore quadam animadversione digna commisisse dicentur, ad Senatus cognitionem adduces: eique rem integram committes. Nec enim verendum erit, ne cujusquam gratiam tuæ anteferant Patres; & ipsis in noxios vindicantibus, hi citra tuam invidiam punientur; & alii, ne & ipsi publico Senatus judicio exponantur, tanto diligentius flagitio abstinebunt.*

Dicta in principem gene- rose cōtemni.

LVI. *Hæc autem de his criminibus me sentire memineris, de quibus introducta legibus judicia exerceri consueverunt. Nam si quis in te forsitan aliquid inclementius dixisse aut contumeliosius arguatur; id neque si deferatur audiendum, neque ullo modo vindicandum aio. Hæc talia ad animum admittere, male imperātium est, qui dicta possunt credere, quæ dici in se merito posse sentiunt. Conscium bene gestæ Reipublicæ magno esse animo decet, nec aut credere falsis horum criminum indiciis, aut veris commoveri. nam & qui hæc impatienter ferunt, nudū præbent maledicis latus, efficiuntq; ut hos delectet rumusculos spargere, quos tibi dolori futuros esse confidant. Tu vero sublimiorem omni verborum contumelia videri refert: ne itaque aut in animo tuo concipias hanc opinionem, aut aliis concipiē-di caussam præbeas, ullius te immodestia peti posse: ut assuescant homines idem de te sentire, quod de diis immortalibus sentiunt; augustum te atque venerandū esse.*

Facta legibus aut etiam armis vindicari oportere. Aristot. Polit. 5.11.

LVII. *Sin vero tibi quis insidias struxisse dicatur, (nam & hoc evenire potest) in tua caussa judex idem & accusator esse noli, hoc enim recta ratio repudiat; sed in Senatu cognosci jube, convictumque puni, sed quam poteris mansuetissime. Sic enim persuaseris omnibus non ab ira aut odio in hoste animadvertere, si cunctanter & invito simillimus ad vindictam prodeas: neque cupide in quemquā, aut crudeliter consulas. Fictum enim alias crimen putabunt propter occultas caussas; nec enim probabile est, quemquam inermem armato insidias struere.*

Di-

Diversa erit exercitus obtinentium caussa: horum enim quisquis insurgere in te conabitur, non judicio, sed armis, professi hostis instar, percellendus est. Hæc igitur, & cæterorum plurima & maxima publicorum negotiorum Senatui trade. Communia enim communiter tractari est æquius: & multiplicem humanitas ea tibi fructum adferet. Jam primum magna parte molestiæ, quæ propter multitudinem rerum imperantes premit, te exoneraveris. deinde magnam ab his inibis gratiam: insitum enim hoc est homini, si fastigio potentioris specie quadam æquali juris se videat admoveri: postremo quod ita statuetur, tamquam sua decreta tuebuntur ac defendent.

LVIII. *De his igitur omnibus referendum ad Senatum arbitror, sententiaq; dicendæ fieri potestatem omnibus, qui uno quoq; tempore aderunt: præterquam si caussam dicat Æditicius aliquis, aut eo majoribus honoribus functus: tum enim inferioris dignitatis nemini de hoc sententiam ferre liceat, sed his tantummodo, qui eumdem atq; reus, aut hoc ampliorem magistratum gesserit. Ab omnibus autem majoribus Magistratibus præfectisq;, ubi ubi erunt, ad te provocatio esto: neque eorum quisquam summa & absoluta cum potestate judicet. Sed nec quibuslibet appellare liceat, nec ob qualibet; verum ea tantummodo, quæ vitam famamve Romanorum Equitum, aut centurionum, & ex paganis atq; provincialibus honestissimi cujusq; pertinebunt. Accessores autem adhibebis ex Patribus & Equite præcipuos. Consulares etiam ac Prætorios: nec eosdem semper, sed alios aliosque: nam hoc pacto multorum ingenio moribusq; cognitis, rectius deinceps, cui quisq; administrationi sit idoneus, æstimabis: & illi vicissim tua consilia atq; instituta noscentes, ad impositas sibi functiones instructiores erunt. Sententias autem non palam in caussis utique difficilioribus, perroga; ne fortassis antecedentium placita sequenda putent, qui postea rogabuntur; sed tabellis inscribi jube; quas solus legas, lectasque continuo delendas cures. Sic enim nemo sententiam suam simpliciter aperire verebitur; si videat nullius eam taxationi obnoxiam fore.* Judiciorum ordo ac ratio.

LIX. *Cæterum ad judicia, ad epistolas, ad urbium decreta, ad desideria singulorum, ad reliqua deinceps, quorum imperanti sustinenda solicitudo est, Equitũ Romanorum operam atq; ministerium adhibebis. Id ad negotiorum celeriorem expeditionem plurimum proderit: præterea multorum memoria & attentione subnixus, & falleris minus, & fatigaberis. In primis autem cura, ut quicumq; tibi consilium dare cupit, id sibi licere secure atq; libere facere intelligat. Nam sive recta suadere videatur, maximam hinc utilitatem ceperis; sive secus, nihil tamen perveniet ad te detrimenti. Bonis consiliis apud te bonos & gratia esto: ineptis contra & fatuis, modo parva mens absfuerit, offensa etiam & ignominia absit: nec quid suaserint magis, quam quo animo suaserint respicito. Eadem etiam in ducibus moderatione erit opus: ne fortunæ eorum irasci, ne virtuti invidere videaris. valde enim infringi animos, titubare consilia necessum est, ex adversis rebus pœnã timentiũ, ex prosperis invidiã. Quod autẽ ab his quos magnis rebus præficies, verbo factoq; præferre volueris, id tu prior dictitare atq; factitare consuesce.* De consiliariis & Ducibus.

LX. *Deterior enim officii magister metus legum, quam exemplum imperantis est: neq; satis credunt homines vitari debere, quæ fieri ab his videant, qui prohibuerunt. Hanc igitur tibi legem dicito, nihil inconsulto neque loquendum tibi,* Principem esse debere suis exemplum morum.

neque agendum esse: nullius delicti veniam tibi dato, memor vivere te in clarissima luce summi Imperii, ac velut in communi terrarum orbis theatro, ut impetrari nequeat, quin facta dictaque tua omnia excipiantur producanturque, nec tuum quidquam, sive sit laudabile, sive reprehendendum, lateat. Quidquid enim ages magna circum erit hominum frequentia: quin & secretiora Principum, ac interiorem vitam rimari curiosa mortalium satagit indoles. Ergo ubi semel alia te præcipere, alia facere sentient, jam haud perinde præcepta tua metuent, quam facta imitabuntur. Aliorum autem vitam introspicere tibi conveniet: ne tamen molestius inquiras: neve quid te solo teste aut quæsitore vindices: dissimula potius, nisi ad periculum Reipublicæ spectet. hæc enim talia omnino tibi eruenda atque coërcenda sunt.

In puniendis privatis delictis moderatum.

LXI. *Privata autem cujusque peccata te quidem non ignorare intererit, ne deceptus ineptum aliquem cuivis administrationi admoveas: produci autem atque coargui non attinebit. Neque vero in hac imbecillitate naturæ quemquam ferme carentem vitio repereris: quæ nec puniri propter multitudinem delinquentium poterunt, & æquitatem jusq; bene temperando multi fortassis meliores ad mores revocabuntur. Lex enim utcumq; graves constituat pœnas, emendare naturam non ubiq; potest: & tollere malos ei, quam efficere bonos multo est proclivius. At illa quam præcipio lenitas incidere in talia ingenia potest, quæ latere vitia sua existimando, aut etiam moderate castigata sentiendo, iterum peccare pudeat: eadem publicatis delictis suis, aut acerbius punitis, verecundiam metumq; abjiciant, & tamquam gravius nihil passura, frænum cupiditatibus laxent.*

Honorum insolentiû non appetentem.

LXII. *Hac ego te moderatione circa delicta hominum versari: at eumdem in ornandis recte factis immodicum profusumq; volo. Nam ut ibi mansuetudine tua quosdam à peccando avocabis: ita hic omnes ad officii virtutisq; curam beneficiorum magnitudine pertrahes. Neq; vereare, ne quando te pecuniæ deficiant, aut alia, unde benefacias (qui enim possit tot terrarum atq; marium Imperatorem?) & ego ante timuerim ne desint digni quibus des: neq; ut malam tibi gratiam sic habiti referant. nullum enim tam agreste ac ferum est ingenium, quod non, ut alia vincula spreverit, duobus his sit domabile: si nempe nec injuriam patiatur, & beneficia sentiat. Propemodum exegisse videor, qualem adversus varia cæterorum genera te gerere debeas; reliquum est, ut edisseram, quemadmodum versandum in his, quæ ad te pertinent, sentiam. In universum recipere nullos honores à Senatu aut quibuscumq; delatos debes, qui verbis aut rebus aliquid habeant insolitæ arrogantiæ. Nam ceteris quidem à te profecti honores ornamento sunt: tibi vero quid dari potest iis quæ habes augustius? Quin & adulationis suspicionem vix effugit, quidquid imperanti decernitur. nec enim aliter decreturos fuisse creditur: eodemq; rem redire, atque si sibi ipsi princeps ista gratificetur, non modo nullum inde relaturus decus, sed ludibrium ultro debiturus.*

Præcipue divinorum.

LXIII. *Tu vero egregiis factis augere famam memento: statuas vel aureas, vel argenteas poni veta. magnam enim illæ impensam postulant; & ubi vixeris avaritia aut necessitate superstitum conflabuntur: tuum opus sit benefaciendo tibi in animis tuorum pulcherrimas fabricare imagines, quas nulla aut hominum, aut temporum injuria corrumpat. Sed neq; templum extrui tibi sine: præstat in*

res necessarias ejusmodi sumptus comparcere. magnas enim divitias rectius pauca erogando, quam multa accipiendo paraveris. Sed neq; divitiæ gloriam hominibus, quin imo virtus conciliat: quæ multos in par diis fastigium reposuit. at suffragiis mortalium deus nemo factus est. Igitur recte atque ordine imperanti totus orbis sacer erit, omnes urbes templa, omnes homines simulachra. nam ipsorum in mentibus cum gloria collocaberis. secus autem utentes potentia, nec honestant talia, licet omnibus in populis ponantur: sed eorum augent crimina, quod tamquam trophæa quædam improbitatis eorum, & monumenta injustitiæ adspiciuntur. & quanto diutius exstant, tanto longiorem ipsorum efficiunt infamiam.

LXIV. *Ergo si tibi veram immortalitatem proponis animo, & quæ dicta sunt, hunc ad modum perfice: divinumque nomen semper & ubique secundum patrios mores cole; aliosque ut ita colant adige: novatores autem odio habe ac puni, non solum propter deos, quos qui spernunt, aliorum etiam contemptor esse necessum est; sed quia nova introducentes multis ad peregrinos desciscendi ritus occasionem præbent. Atqui ea licentia conjurationes, coitionesque & sodalitia procreat, res unius imperio mirum quantum inimicas. Sed neq; deos esse negantem ullum, neque præstigiatorem toleraveris. Nam neque divinatio tollenda est; imo constituendi augures & aruspices, qui à volentibus consulantur. Magos autem penitus exesse oportebit. Id enim genus, aliquando vera, sæpius falsa respondentes, ad rerum novarum cupidinem multorum animos erigunt. quin & philosophos simulantium haud pauci eadem tentant: unde & illos quoque tibi cavendos esse judico. Nam si Areum & Athenodorum bonos ac honestos viros comperisti, ne ideo similes his credas quotquot sapientiæ studium profitentur, multorum sæpe malorum & privatis & civitatibus auctores.*

Atheos & præstigiatores non esse tolerandos.

LXV. *Externos quod attinet, pacis te cupidissimum esse volo, contentumque præsentibus, sed eumdem ad bella paratissimum. ita neque temere tibi quisquam ausit inferre injuriam: & inferentem sine molestia tua & mora ulcisceris. At quoniam habere tibi necessum est emissarios atque indices omnium, quæ ulla in parte Imperii tui remedium postulant, ne ignorata neglectaque damnum dent aut accipiant; his non esse credenda omnia memento. odiis, amicitiis, gratia, pecunia, aut, si negetur hæc petentibus, offensa, sæpe innocentes deferent, aut indignis patrocinabuntur. Adversus horum insidias nullum erit telum contatione utilius. nam etiam vera tardè credenti nullum insigne detrimentum eveniet: festinantem eam facere continge, quibus deinde, quantumvis optes, mederi nequeas. In pretio equidem apud te esse libertorum tuorum cæterorumque domesticorum optimum, & fas, & opus est, eaque res tibi quum ornatui, tum emolumento erit. Cæterum nemini tam prægravis potentia esto, ut per ejus licentiam aut luxuriem tu reprehensionibus obnoxius vivas.*

Emissariis utendum, sed iis timere non credendum.

LXVI. *Omnium enim quæ illi fecerint, penes te aut laus, aut culpa residebit: quod nihil ab his fieri existimabitur, quam quod tibi probari intellexerint. Potentissimos igitur eorum, neq; injuriam facere cuiquam, neq; calumniam sine: ac eos hoc etiam crimine libera; ne, tametsi non noceant, nocere tamen posse existimentur. Tenuiorum injurias summis viribus defende: querelis tamen eorum fidem adhibere ne propera: sed rem ipsam attentius scrutare, neque suspicionibus*

Libertos coercendos.

Princeps subditis exemplum debet.

indulgens in potentiorem; neque in humilem misericordia. Ex omni autem hominum genere bono atque utili operi intentos honora: inertes aut pravam industriam exercentes odio habe: sic ad illa præmio invitati, ab his pœna deterriti, & rem familiarem curabunt melius, & tibi publicis in necessitatibus utiliores erunt. Pulchrum etiam erit privatorum minui lites, easque quam celerrime componi. Honestissimum autem, populorum compescere impetum, & quoties forte pro Imperii salute ac fortuna suscipiendis votis, aliquos facere quid aut impendere præter vires cogunt, id inhibere.

Peccatis non esse dandam veniam.

LXVII. *Simultates autem eorum & æmulationes prorsus exscindendæ sunt, neque sinendum, aut cognomina nova, aut aliud quid ad discordias commovendas idoneum. Facillime vero in his & aliis obsequium tibi privatim publiceq; præstabitur ab omnibus, modo nemini veniã constitutã tua transgrediendi unquam dederis. nihil enim æque dissolvere natum est,* etiam *bene apta atq; coalita, atque hæc inæqualitas. Imo ne rogari quidem patere, quod concedere nolis. Sed hoc ipsum gnaviter tenere pugna, ne quisquam quidquam rogare ausit eorum, quæ prohibueris. In omnibus autem negotiis tibi consulo non abuti potestate; nec imminutionem putare imperii, nisi semel omnia simpliciter quæ possis & facias; sed quò tibi expeditius est agere quidquid velis: eo diligentius expende, quid fieri deceat, semperque rationem à te factorum repete, recte an secus egeris; & qualia facta hominum amor, qualia reprehensio sequatur; ut ista facias, hæc vites.*

Principem debere facere qualia fieri velit ab aliis.

LXVIII. *Non enim quia nemo te ad judicium vocat, idcirco existimabis licere tibi, quidquid libeat: nec exspectes donec ita aliquis insaniat, ut palam tua tibi vitia exprobret. Id enim vix quisquam, etiam intolerabili affectus injuria fecerit. contra enim est, & plerique post injuriam gratias agunt potentiori, nihil æque caventes, quam ne succensere videantur. Sed Principem animos suorum non tam ex verbis cujusque æstimare convenit; quam ex reputatione eorum, quæ penitus eum sentire sit probabile. Hæc agere te pervelim nimirum, Cæsar; atque his similia. multa enim præterit, quod cuncta simul uno sermone comprehendi non poterant. At unum in quo censeas esse omnia, quæque dicta, quæque prætermissa sunt; subjiciam: si qualia ab aliis fieri velis, ipse sponte facias. neque peccabis in ulla re, & omnia recte ac prospere geres. Hæc erit jucundissima eadem atque tutissima regnandi ratio. Qui enim fieri possit, quin te omnes ut patrem & servatorem intueantur ac diligant, si te viderint modestum, integrum, bellicosum, pacificum: non contumeliosum, non avarum: & in tanta potentia civiliter viventem?*

Innocentia malorum præsidium securitatis.

LXIX. *Quis enim ferat, incubantem divitiis, atque ab aliis exigentem tributa? voluptatibus deditũ, at aliis labores injungentem ac molestias? Hæc si præstiteris, in tua innocentia maximum habebis præsidium securitatis: nec succensebit tibi quisquam, crede mihi, nec insidiabitur. Hac autem ubi obtinueris, beate ut vivas, necessum erit. quid enim suavius, quam per virtutem omnium humanorum bonorum fruitionem adeptum, ea dilargiri aliis etiam posse? Hæc igitur, & quæ dixi cetera, tecũ ruminatus, sequere sententiam meam, neq; Fortunã, quæ te ex omnibus delectũ summæ rerũ imposuit, abaliena. Si vero tibi Regis*

appellatio Romanis odiosa displicet, vim amplexus, sub nomine Cæsaris eadem omnia ages. aut si aliud mavis, id quoque dabitur, sive Imperatoris, quod prius est delatum patri tuo: sive quodlibet aliud ità comparatum, ut aliquo vocabulo cæteras potestates præmineas, Regni omnibus bonis, citra invidiosum ejus nomen potiaris.

LXX. Ubi finem dicendi Mæcenas fecit, actis utrique gratiis Cæsar, *quod accurate liberequæ dixissent sententiam, se consideraturum* ostendit. Eo tempore P. Maronem poëtam, per Mæcenatis commendationem inter familiares Cæsaris receptum, interrogatum ab eo inter diversas sententias fluctuante, *expediatne privato Rempublicam occupare, si casus detur?* ajunt hunc in sensum respondisse: *Quicumque hactenus Romæ rerum potiti sunt, ita se gesserunt, ut seque & cives magno in timore vivere, perpetuisque suspicionibus cogerent. At si quis exoriretur & gratus à principio civibus, & quem sibi juste præfuturum confiderent; ejus imperium ipsi populoque perinde jucundum ac salubre fuerit. Tu igitur, si quemadmodum instituisti, justitiam atque liberalitatem constanter amplecteris, te dominari & tibi conduces & orbi.* Virgilii sententia. Dio lib. 52. Virgilii vita.

LXXI. Sane sunt qui tum propter auctoris obscuritatem ista rejiciant; tum quia nimis absurdum putant, de tantis rebus requisitam poëtæ sententiam credi. Sed ille, quisquis est Virgilianæ vitæ scriptor, non finxisse hæc, verum ab antiquioribus tradita narrare videretur. & qui Magno Alexandro tam assidui consiliarii vicem Homeri opera circumgesta meminerunt; non admodum mirabuntur Virgilium Augusto, qui neque se infra Alexandrum forte, neque Romanum vatem infra Homeri gloriam poneret, idoneum visum, cujus sententiam in re difficili exquireret: fæcundo ingenio virum, & acri perpetuaque meditatione rerum humanarum exacti judicii: quod usus etiam, multa videndo ac audiendo quotidie, multa legendo confirmaret. Quæsitum an probabilis sit ista de Virgilio narratio. Macrob. in Macen. c. 14.

LXXII. Ex quibus historiarum maxime lectio quantum valeat, Imperatoris Alexandri consuetudo declaravit, qui ad deliberationem de re militari literatos etiam in primis qui historiam norant, utiliter adhibere consuevit. Non tempero mihi, quin fide minime incerti auctoris, non abhorrens præsentibus exemplum ex recentiori ætate adscribam. Avorum memoria Brissacus Galliceæ militiæ magister, præceptorem liberorum Buchananum poëtam habuit. Accidit, ut consilium de rebus bellicis agente Brissaco, Buchananus in contiguum ei loco cœnaculum nescio quid imperaturus famulis descenderet. Ibi forte verbis aliquot exceptis, nutu atque murmure sententiam repudiabat, quæ tum communi omnium consensu erat comprobata. Historiarum lectio quantæ sit utilitatis. Henr. Stephan. in orat. de bello Turc. persequ.

LXXIII. Risus eorum qui hoc viderant, Brissacum movit, ut caussam ejus inquireret: intellectaq; re, vocari Buchananum, *& expromere* jubet *intrepide, quid igitur sibi videretur.* Tum vero inter multorum stipendiorum duces; *ita disseruisse eum* ferunt, *caussasque arguendæ prioris sententiæ protulisse tam efficaces; ut ea rejecta, consilium ejus universi sequerentur.* Sed ad historiam redeo. Cæsar probata Mæcenatis sententia, non tamen tanta simul movenda ratus; quædam statim instituit agere; plura successu temporis introduxit: nonnulla & ad sequentium Imperatorum curas transmissa sunt. Quibus in rebus omnibus Agrippa perstrenuum & fidum administrum exhibuit quamquam in alia ipse sententia fuisset. Exemplo Buchanani comprobatur. Dio. lib. 52.

Imperatorum Rom. initium. Hist. Misc. 7. 22. Dio. Tacit. 1. 9. 3. Suet. Aug.

LXXIV. Ab hoc igitur tempore res Romana sub unius arbitrium, firmo & in multas inde ætates duraturo instituto rediit: quam sub *Imperatoris* vocabulo regendam sibi Cæsar censuit. Erat ea vetus etiam appellatio; sed nuper occultari sub ea Regii imperii titulus cœperat, quum id prænomen Dictatori Cæsari, liberisque ejus decerneretur. Neque omiserunt propterea Romani mox principes, ob victorias etiam prisco more Imperatorum accipere appellationem: quemadmodum & hic Cæsar, qui mox cognominatus *Augustus* est, *Imperatoris nomen semel & vicies recepisse* legitur. Censuram deinde, sed sine Magistratus honore collega M. Agrippa exercuit; Senatum ex consilio Mæcenatis ordinaturus.

Cæsar Senatū ordinat. Suet. August. 35. 1. Plut. Ant. c. 20. Vell. 2. 89. 4. Dio.

LXXV. Multi enim Equites, atque etiam ex inferiori plebe, civilium armorum turbulentia intrusi in Senatum erant; adeo ut supra mille numerarentur. Complures post necem Cæsaris, tamquam ex commentariis ejus, per gratiam aut præmium Antonius adlegerat. hos contumeliosa appellatione vulgus *Orcinos* vocabat; quod iis nomen fuerat, qui dominorum testamentis manumittebantur. Hæc depelli dedecora publicæ dignitatis intererat: tam multos offendere audaces homines ac injuriam haudquaquam æquo animo laturos periculosum habebatur. Media excogitata ratio est, monuitque Cæsar universos, *ut suæ quisque conditionis atque vitæ judicem agens; ubi se hoc loco indignum reperisset sponte abeundo Censoriam notam lucrifaceret.*

OXL. Senatu removetur. Sueton. Dio. lib. 55.

LXXVI. Iis diebus lorica sub veste tectus, accinctusque pugione præsedisse creditur, decem robustissimis ex amicorum cohorte Senatoribus sellam ejus circumstantibus. & ne sic quidem admissum quemquam Senatorum, nisi simul, & excussa veste, ne ferrum occultaretur. Quinquaginta viris persuasum est, ut semetipsos excusarent: idque exemplum animos Cæsari defensionemque dedit, alios etiam centum quadraginta parem ad modestiam adigendi. Neutros notari visum est: posteriorum tamen nomina publice proposita; prioribus quia non repugnaverant, hic quoque pudor remissus; indultumque, ut lato clavo retento, spectandi in orchestra publiceque inter Senatores epulandi jus haberent.

Cæsaris in Senatu recensendo moderatio. Suet. Aug. c. 54. Dio. lib. 54. Monum. Ancyran. Tacit. 1. 4. 3. 4.

LXXVII. At Q. Statilium Tribunum plebis designatum, à gerendo magistratu licet invitissimum, Cæsar arcuit. In Senatu deinde recensendo, probatissimi cujusque arbitrio rem commisit, ut vir virum legeret: nec offensum se ostendit, quum Antistius Labeo M. Lepidum hostem olim Cæsaris, tunc exsulem nominans, interrogatusque à Cæsare, *an essent alii digniores? suum quemque judicium habere* respondisset. Duos in Consularium numerum retulit, C. Cluvium, C. Furnium, quia designati; quod ab aliis præveniebantur, Consulatum gerere nequiverant. Patricios etiam jussu populi & Senatus, ex lege L. Sævii qui parte superioris anni Consul fuerat, adlegit: quod civilibus bellis, quæ nobilitatem maxime petunt, multæ primariæ familiæ defecerant: nec tamen carere patriciis Respublica poterat, quod more majorum multi ritus, nisi per hos obiri recte nequibant.

Senatoribus abire peregre vetitum. Tacit. 12. 23. Dio. App. Punic.

LXXVIII. Sic recensito constitutoque Senatu, peregre abire quemquam injussu suo vetuit, idque diu postea servatum: nisi quod in Siciliam prius, deinde Galliam Narbonensem ad res suas invisendas libera concessa est profectio; his saltem qui oriundi indidem prædia in illis provinciis haberent. donec omnibus id.

Fiscus ab ærario discretus.

promiscue Theodosii & Valentiniani lege permissum est. Inter hæc revolventi patris commentarios oblatum est consilium Carthaginem deducendæ coloniæ. Id cum quoque ratus opportunum fore, propterea quod violentis Lepidi ludibriis, magna parte priorum colonorum abducta, sublatum jus coloniæ videbatur. Igitur Statilio Tauro iterum Africæ pro consuli scripsit, ut *mœnia instauraret, frequentaretque habitatoribus*.

LXXIX. Igitur ad tria ferme millia colonorum Romanorum, quæ missa ex Sicilia fuerant, aliam ex vicinis oppidis coactam multitudinem adjecit. Sub hæc tempora Commagenæ Rex Antiochus evocatus à Cæsare, atque in Senatu caussam dicere jussus, supplicio interiit: quod legatum à fratre Mithridate, quocum lis erat Antiocho, per fraudem occiderat. Et ne quid ex traditis prætermittatur, tunc etiam Capreæ patrimonio Cæsaris, instituta cum Neapolitanis permutatione accesserunt, quam insulam haud maximi pretii, postea secessus Tiberii Cæsaris nobilitavit. Ab iisdem Neapolitanis Leucogæum collem redemit, adsignatis ex fisco suo vicenis millibus annuis; deditque colonis quos Capuam deduxerat, alicam se conficere posse sine creta, cujus ille collis vim maximam habet, negantibus. Hæc ferme quinto Cæsaris Consulatu gesta reperi.

Commagenæ Rex Antiochus supplicio adficitur. Appian. Dio. Plin. 15. 11.

LXXX. Sexto deinde, cujus collegam M. Agrippam esse voluit, ad pristinæ Reipublicæ speciem quum alia multa redegit, tum etiam divisis cum Agrippa fascibus; quum abiret magistratu solemne jusjurandum adhibuit. Agrippam autem aliis etiam honoribus æquare sibi solitus, sororis elocata filia adfinitate junxit; & quoties una ad exercitum esset, simili secum tabernaculo uti, unaque secum dare signum jussit. Tum autem temporis censum una peregerunt populi, lustrumque post annum alterum & quadragesimum à L. Gellio Cn. Lentulo Censoribus Censoria potestate fecit, quo lustro censa sunt civium Romanorum quadragies centena sexaginta tria millia.

Urb. cond. an. 725. Census actus. Dio. lib. 53. Eutropius. Casaubon. Exercitat. 1. 33. Lips. Elector. 1. 27.

LXXXI. Princeps Senatus ipse lectus est, ut formam antiquæ Reipublicæ ostentaret: id enim contentissimo studio affectabat Senatus. Tum etiam templum Apollinis olim inchoatum, ex Lunensi candido marmore perfectum est: multis gradibus sublime. Ipsius numinis effigiem Scopas olim celebris artifex fecerat: id in eo templo positum. lucus insuper additus, & porticus cum bibliotheca Græca Latinaque. Inter alia donaria Marcellus Octavia genitus dactyliothecam ibi consecravit. Ludos etiam Actiacos cum Agrippa tum edidit Cæsar, quibus pueri virique patricii certaminis equestris simulachrum luserunt, idque deinceps ludicrum in multas ætates per quinquennia celebratum est, quatuor Sacerdotum collegiis, Pontificibus, Auguribus, Septemviris, Quindecimviris, per vices curantibus.

Templum Apollinis. Dio. Velleius. Serv. Æneid. 6. 96. & 8. 720. Suet. Aug. 29. Ovid. Trist. 3. 1. 59. Plin. 36. 5. 53.

LXXXII. Gymnici quoque ludi, quum stadium in Campo excitatum è materia esset, dati, & in arena capti bellis proximis depugnarunt. Has etiam populi voluptates, queis compluribus diebus exhilaratus est, diffindi valetudine sua non passus Cæsar, Agrippæ suas quoq; vices demandavit. Sumptus ad hæc tamquam ex familiaribus fiscis præbuit non ex ærario: quin eo quoque pecuniam ex arca sua quasi mutuam sine usura daturus intulit. Et quo meliori fide pecunia publica tractaretur, curam ærarii à Quæstoribus Urbanis ad Prætorios Prætoresque transtulit, quorum è collegio binos quotannis Senatus deligeret; sorte pro-

Fisci Cæsaris & ærarii differentiæ. Suet. Aug. 36. Tac. 13. Vell. 2.

præterea duobus ad priorem Prætorum numerum additis, ut deni crearentur.

Liberalitas Cæsaris. Dio. Monum. Ancyr. Suet. August. 34. Histor. Miscell. Tacit. 13, 23. LXXXIII. Ipse magnitudine opum liberaliter diffundens beneficia, frumentum accipere solitæ plebi quadruplum admensus est. & quum frequenter tale munus populo daret, medimnum nunquam minus quinquaginta & ducenta millia distribuit. Senatorum etiam quorumdam paupertatem juvit: ne ut sæpe factum erat, Ædilitatem petere vererentur. eaque onera Prætoribus duobus, majora quidem Urbano, ut solebat, cętera ei qui inter peregrinos jurisdictionem esset sortitus, accrescerent. Urbanum autem Prætorem, & tum & postea sæpius ipse sine sorte constituit. Sponsiones etiam Reipublicæ factas ante prœlium Actiacum, exceptis quæ pertinerent ad ædificia, remisit: & præcipuam calumniandi materiam, tabulas veterum ærarii debitorum, exussit.

Cæsar uno decreto omnia ante Sextum suum Consulatum à se & collegis constituta abolet. Monum. Ancyran. Tac. 3. 28. Marianus. Dio. Urb. cond. an. 726. Imperium deponere velle fingit. LXXXIV. Ægyptia sacra quamquam in Urbem non reciperet, aliorum tamen religiosus cultor, plurimum templorum curam egit. & conditorum posteros ad majorum recolenda monumenta hortatus; quibus nulli aut parum locupletes curatores erant, ipse refecit; laudabili quidem modestia, sub priorum auctorum titulis, sine ulla inscriptione nominis sui. Post hæc ingenti consilio, ut omnia deinceps meliora sperarentur, & quidquid antea iniquius decretum factumve esset, collegarum improbitati, aut temporum necessitatibus adscriberetur: omnia quæ ante Sextum suum Consulatum constituta essent, uno decreto abolevit. Igitur quum ob hæc laudibus omnium in cœlum ferretur, septimo Consulatu suo, & M. Vipsanii Agrippæ tertio, aliud præbere civitati magnitudinis suæ documentum statuit; per simulationem imperii deponendi hoc agens, ut rogatus & coacto similis potestatem retinens, eam deinceps justi Regis instar in volentes exerceret.

Ostendit opes suas esse optime fundatas. LXXXV. Igitur præparatis ex ordine Senatorio idoneis, Curiam ingressus; hanc de rebus suis orationem de scripto recitavit. *Sat scio, Patres Conscripti, vix mihi credituros esse plerosque vestrum; id nimirum molienti, quod forsan illorum nemo facturus esset. præsertim quia potentiorum fortunam sequi solitus livor, eorum de se verbis atque promissis plerumque fidem abrogat. Quapropter ego talia prolaturus metuendum etiam haberem, ne pro vano, ut fit, & impostore traducerer; nisi factis sermonem continuo sequuturis, etiam iniquissimas calumnias repellere possem vellemque. Idcirco in simplici certoque meæ mentis habitu, nullis verborum ambagibus utar. Non dubito, quin præclare intelligatis omnes, ita fundatas opes meas esse, ut retinere mihi imperium quam deponere sit facilius. Quidquid umquam adversus me constitit, armis aut mansuetudine mea domitum est: adjutores mei mutuis meritis, & communione consiliorum operumque arctissime conjuncti, neminem sperare res novas, ne dum moliri, patiuntur. Sed fac esse qui ausit. quid igitur timebo, maximos pugnacissimosque habens exercitus, eosdemque fidelissimos: instructus pecunia, sociis, & quid multa? vestra subnixus populique Romani benevolentia, qui me præesse rebus communibus non sinitis modo, sed jubetis.*

Sed nec dimicasse imperii cupidine. LXXXVI. *Istud igitur Imperium, quod invito nulla vis ademerit, ego ecce, quod mihi Reipublicæque bene vertat, lætus lubensq; depono. Eant postea qui tot ab annis me dimicasse pro mea potentia mussant: quærantq; sibi credituros. Ego enim protinus potestatē omnē, Urbē, Italiā, exercitus, provīcias, quasq; accepi à vobis, quasq; adjeci*

prio-

prioribus à me confectas; vestrum in arbitrium transferens, validiora mei animi testimonia produco, quam ut ulla calumniantium malignitate convellantur. Ne tamen à me tot ærumnas laboresque ac discrimina, temere ac sine caussa suscepta putetis; ulcisci patris mei (fatebor enim) indignam necem volui: simul eripere Rempublicam ex tam longa malorum serie, quæ & diu ante cœperant, neque desitura umquam, nisi vi ac armis victa, videbantur. Atque utinam vel quieta Reipublicæ tempora fuissent; vel ea saltem mala quæ curari consuetis remediis possunt: quanto maluissem sub legum imperio adversus hostes experimenta virtutis edere!

LXXXVII. *Sed quando eo deventum erat, ut sine adolescentuli opera populus Romanus nec imperium servare nec libertatem posset: super annos promptè alacriterque suscepi negotium, idque diis faventibus supra vires feliciter perfeci. Quo quidem in opere, dum vestris commodis patriæque consulerem, nullus me labor, nulla hostium minæ deterruerunt: non amicorum preces, non factionum timor, non adversariorum amentia me dimovit ab instituto, quominus corpus animamque perpetuo pro vobis periculo exponerem; eaque facerem ac paterer, quæ apud conscios ac memores referri nihil attinet. Quando igitur & ego propositum tenui, & vos mea opera salvi concordesque agitis; & nunc demum post tot annorum contentiones populus Romanus certa firmaque pace ac consensione fruitur: etiam libertatem atque Rempublicam recipite, atque secundum leges more majorum gerite. Hæc à me dici fierique minus mirabimini, ubi recordatione & comparatione præteritorum adverteritis, eodem ab animo hæc proficisci, unde prior profecta est lenitas & à negotiis & honoribus nisi necessariis abstinentia; unde & ex omnibus quæ mihi decrevistis, nihil insolens aut publicæ libertati grave recepi.* Sed ut imperium et libertatem populo Referret.

LXXXVIII. *Sed neque judicium meum accusaveritis, qui tanto Imperio, nulla nec re cogente nec homine, sponte absistam. magnas consilii hujus atque præclaras caussas habeo. Nam sive jus respicias; nihil est æquius, quam res vestras arbitrio maxime vestro administrari: sive utilitatem, & mihi conducere arbitror, ut curis invidiæque & insidiis me subtraham; & vobis, quibus jam licet libere temperanterque ac concorditer administrare Rempublicam. Quod si gloriam quoque intuemur (cujus caussa multi pericula non sustinent modo, sed expetunt) quidquam ne poterit esse honestius? quam ultro abdicanda potestate, quæ meliorem orbis terrarum partem continet, approbare generi humano animum fortuna majorem: qui sui juris & rerum arbiter, & parare magna imperia & regere norit: & suo arbitratu deponere. Igitur si quis forte vestrûm ab alio talia fieri dicique vere posse non credat; at saltem à me credat posse. Quippe quum enumerare plurima mea patrisque mei merita in promptu esset, propter quæ non injuria supra cæteros quoslibet nos amatis atque extollitis: tamen nihil est quo æque gloriandum putem, quam quod summam potestatem à vobis oblatam, & ille non accepit, & acceptam ego dimitto.* Consilii sui caussas exponit.

LXXXIX. *Cum hoc enim facto quis aut Galliam subactã compareт, aut Mysos Ægyptiosq; domitos; Imperiiq; que fines non Rheni fluentis, non Istri, ne Oceani quidem objectu coërcitos? Fateor hæc equidem tanta esse, ut antiquorum gloriam* Maxime gloriam inde secuturam.

haud dubie vincant: ea tamen huic modestiæ nostræ longissime cedere judico! Cui equidem nec civilia bella confero, quum ex aliis alia magno terrore surgerent, ita feliciter confecta, victoriamque clementia temperatam; ut nihil aut constantius aut melius in ejusmodi tempore, ne optare quidem liceat. Unum hoc non morem modo, verum etiam ingenium humanum egredi aio, quod duo Cæsares, quum possemus imperare nolentibus, etiam volentibus imperare noluimus. Si igitur magnis animis & quærere gloriam, & uti quæsita conceditur, quid est quod mihi præstare mortalitas splendidius celebriusque possit? Ut enim de patre sileam, quis animi magnitudine contendere mecum ausit, qui tanta rerum omnium licentia, tot terrarum, tot marium imperio, firmissimis exercitibus, immota domi pace, studiis procerum, benevolentia populi, tantis opibus cupide careat, majorem in memetipso mihi felicitatem esse repositam sentiens?

Ostendit cur hactenus retinuerit imperium.

XC. *Fuit mihi cum quibusdam superiorum temporum claris viris honesta contentio; nec dignum his temporibus, quæ me genuissent, nec honestum nomini Romano credidi; si olim quidem Horatios, Mutios, Curtios, Regulosque ac Decios, horumque similes Respublica nostra producere potuisset, nunc velut effœta senio, & nullis ad nobilem nixum viribus, nihil proferre posse pristinam gloriam decens crederetur. Ut tamen me non abjicere Reipublicæ curam, sed ponere appareret, non ita festinavi decedere, ut improbis hominibus rapiendam potestatem in medio relinquerem. Vobis illa, Patres Conscripti, vobis destinatione mea consilioque traditur, quos virtute atque sapientia cæteros excellere cognovi. Priusquam enim insanorum hominum licentia, quam tot laboribus vix depuli, rem Romanam diripi convellique paterer, aut millies morerer, aut, quod minus etiam optandum puto, perpetuo imperarem. Vos igitur hoc à me translatum onus, ut bonis civibus & Reipublicæ studiosis dignum est, excipite; mihique hanc veniam date; ut tot exantlatis laboribus defatigatum animum, totque morbis vexatum corpus, aliquando per honestum otium recreem; simul invidiam ac odium excutiam, optimis quibusque non nisi cum imperio declinandum.*

Nunc autem securitatis utriusque suæ causa positurum.

XCI. *Etiam insidiis me petitum esse scitis: iniquis profecto. Sed tanto magis exire locum propero, tanta pericula ne merentibus quidem afferentem. Hæc igitur ratio probanda erit omnibus, quæ & mihi securitatem cum gloria, & utilitatem Imperio affert; quanto certe melius est, junctis plurium consiliis, quam unius nutu administrari. Quæ quum ita sint, unam hanc pro tot laboribus ab uno quoque vestrum gratiam expeto, vosque rogo, ne mihi quietiorem postmodum acturo vitam invideatis. Non imperare tantum, sed & parere (mihi credite) scio: nec enim cuiquam præcepi, nisi quod imperante alio mihi quoque faciundum existimassem. Equidem si pro mea conscientia, vestroque favore fingere mihi futuram conditionem licet; sine metu, sine periculo privatam inter vos acturus vitam videor; si quid secus accidat, (nec enim unus homo tot confectis civilibus bellis, toties asserta contra voluntatem multorum Republica, vitare offensas omnium potuerit) bene habet: mori potius ante tempus privatus cupio; quam Regium imperium in cives meos diutissime obtinere.*

Senatui præcepta dat imperandi.

XCII. *Quid enim evenire mihi ad laudem efficacius posset, quam inter-*

fectum me non ob aliud in privata conditione ferri, quam ne in Regno quemquam interficere cogerer? Et pro brevi vita sempiterna mihi gloria, cum ultione publica contingent. quemadmodum & pater meus cœlestes honores adeptus est, percussores ejus fuga, morte, infamia pœnas dederunt. Mortales equidem omnes sumus: sed quam natura negavit immortalitatem bonis factis, vitæque consentanea morte nanciscimur. Hac igitur spe atque fiducia, reddo vobis Rempublicam, Patres Conscripti, quam sic accipiatis velim, ut neque mole curarum terreamini; neque facilem atque perfunctoriam rerum tractationem fore cogitetis. Quid autem vetat me de partibus quoque nobilioribus præcepta vobis quædam tradere; quid fieri expediat, ipso operæ usuque, nisi quid fallor, edoctum?

XCIII. *Principio igitur leges immutabili observantia colite. plurimum in hoc uno utilitatis est; & felicius agunt civitates, quæ leges etiam aliqua parte vitiosas reverentur, quam quæ semper aliquid mutantes, delectari magis emendandis legibus quam emendatis uti videntur. Nec publice tantum auctoritatem earum defenderitis, sed ipsi quoque domi, sermonibus, actionibusque omnibus sequimini. Provincias pace belloque regendas optimo cuique atque peritissimo mandate citra invidiam & privatæ rei studium; quod apud probos & prudentes utilitate publica vincitur. Honores pœnasque pro merito cujusque repræsentare memineritis. familiaria bona, si necessitas postulet, pro publicis habere ne contemnite: publicis autem haud secus atque alienis abstinete. vestra graviter tuemini: aliena ne concupiscite: sociorum spoliis ac contumeliis abstinete: hostes injuria ne provocate; provocati ne timete. arma semper in manibus sunto; sed hæc nec in vos ipsos invicem, nec in quemquam pacatum vertitote. Milites alendi vobis erunt; ne aliis insidiari necessitate adigantur: at iidem & cohibendi, ne quid mali per audaciam lasciviamque cuicumque inferant.*

Vt publice defendant leges, privatim sequantur.

XCIV. *Sed quid ego longo sermone quæ sint facienda vobis exsequor? ex his enim quæ dicta sunt, etiam cæterorum rationem quæque agenda vobis, quæque vitanda erunt, haud difficulter collegeritis: in hoc igitur uno præceptoque votoque finiam, ut sic gerentes Rempublicam felices ipsi sitis, & mihi gratiam habeatis, cujus opera ex miserrimo statu provecti infelicissimum fueritis; ne forte (quod absit, aberitque) gubernationi rerum impares & mihi pœnitentiam injiciatis consilii mei, & populum Romanum novis iterum periculis & bellis implicetis.* Hæc oratio non aliter atque pro magnitudine expectatæ rei audientium animos vario motu perculit. pauci mentis ejus conscii ex compacto adstipulabantur: cæterorum credentium dictis aut diffidentium à diversis caussis par & admiratio & molestia fuit, illis animi magnitudinem, his artificia stupentibus, & alteris ægre ferentibus calliditatem Cæsaris, alteris eum abire potestate dolentibus. jam enim recordatione tot turbarum atque bellorum apud plerosque tædium popularis status incesserat. hisque non mutatio tantum Reipublicæ, sed etiam auctor mutationis Cæsar displicebat.

Audientium hanc Orationem varii motus.

XCV. Cæterum nemo vera proponi putantium hæc prompte excipiebat; aliis minime gaudentibus hoc consilio, aliorum gaudium occultante metu: neque

Cæsar exoratus imperium retinet.

fictam hanc atque simulatam modestiam existimantibus arguendi voluntas aut fiducia aderat; omnium in eumdem vultum similesque voces coacta adulatio est. Et orationem quidem laudabat nemo, pars quia rem non probabat; cæteri ne cupidius accepisse viderentur. Tantummodo frequenter adhuc recitanti occlamatum est: & ubi peroravit, certamen obtestantium fuit, *ne Rempublicam ut unus ei rector munere deûm oblatus, destitueret*. Multa etiam passim argumenta suadentium hortantiumque ingerebantur: quibus quum aliquamdiu restitisset, ad extremum proditione sua victus, imperium retinuit. Tunc inter magnam gratulantium lætitiam & alia decreta; & præcipue *duplex prætorianis stipendium, quo alacrius pro salute Principis excubarent*. Hac arte Cæsar infamiam potentiæ suæ detraxit, ut volentibus postea atque etiam obsecrantibus, invitus ipse otiique cupidior imperare videretur.

Dividit cum Senatu provincias.
Senec. de Brev. vit. c. 5.
Dio. lib. 53.
Strab. lib. 17.

XCVI. Neque tamen aut res adeo incredibilis est, exstitisse, qui pauciora quam posset, vellet; & præ se ferre perseveravit hanc voluntatem Cæsar pluribus dictis scriptisque. Nam & in epistola quadam, *otium suum non fore dignitatis expers, neque priori gloriæ inconveniens* pollicitus, hæc ipsa verba posuit; *sed ista fieri speciosius, quam promitti possunt: me tamen cupido temporis optatissimi mihi provexit, ut quum rerum lætitia moretur adhuc, perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine*. Interim sive ut partem invidiæ declinaret, sive ut curas levaret, negavit *se provincias omnes suscipere regendas; aut quas suscepisset, retinere perpetuo posse, in decennium tamen operam suam offerre Reipublicæ, ea tamen lege, ut si pacare citius omnia posset, celerius ei liceret ab re potestate*. Divisis igitur cum Senatu provinciis, sibi inquietiores, in quibus bella erant, aut timebantur, recepit, ambigua æstimatione, Reipublicæ cura hæc faceret; an ut relictis inermibus & obnoxiis, quidquid ubique militum ac armorum esset, secura potentia complecteretur.

Rectores quales constituti in populi provinciis.
Suet. August. c. 47.
Dio.

XCVII. Igitur Senatui Populoque Romano permissæ sunt Africa, Numidiaque, & Cyrenaica regio, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia: præterea Bithynia cum Ponti proxima parte, ac Hispania Bœtica: tum ex insulis Sicilia, Sardinia, Creta. Cæsar reliquam Hispaniam omnem, itemque Gallias Germaniasque retinuit; cum Cœlesyria, Phœnice, Cilicia, Cyproque & Ægypto. Sed mox Cyprum populo reddidit Cæsar; Dalmatiam, ubi exortum bellum erat, recepit. ad eamdem formam diversis temporibus aliæ quoque permutatæ provinciæ sunt, ut suis locis referetur. Cæterum tum quidem censùs utriusque provincias à Senatoribus obtineri voluit; Ægypto dempta, cui Præfectum mittebat ex Equestri ordine. Ac in populi provincias annui magistratus exibant; sorte divisis provinciis; nisi quod extra ordinem multitudinis liberorum habebatur ratio, ubique patribus, & maritis cœlibes posthabebantur.

Quales in provinciis Cæsaris.
L. r. de off. Procon.
Dio.
Strab. lib. 17.

XCVIII. Hos omnes esse Senatorii ordinis oportebat: eoque habitu ac cultu utebantur, non accincti gladio, non militibus stipati. *Proconsules* appellari placuit, latius extensa significatione vocis, ut non hos modo, qui ex Consulatu issent in provinciam, sed Prætores etiam, quique eorum loco haberentur, comprehenderet. lictores his totidem, quot in Urbe solebant apparere, concessi. Et quamvis in sua tantum provincia potestatem exercere poterant, insignia tamen Urbem egressi sumere, eademque donec in Urbem reverterentur, retinere jus-

si. Sed initio duæ harum Consulares appellabantur, Africa, dempto Jubę Regno; & Asia, quæ gentes intra Halym ac Taurum continebat: exceptis Gallogræcis, & nationibus Amyntæ parentibus, Bithyniaque ac Propontide. Decem reliquas Prætorias fecerat: Bœticam, Narbonensem, Sardiniam adjuncta Corsica, Siciliam, Illyricum, Macedoniam, Achaiam, Cretam cum Cyrene, Cyprum, Bithyniam cum Propontide vicinaque parte Ponti. Suas item provincias à se uno delectis tradidit Cæsar, appellarique Legatos, etiamsi forte Consulatum gessissent, voluit. His non temporis sed voluntatis suæ modo finiebat Cæsar potestatem: militari habitu cinctuque conspiciendis, ut quibus in milites animadvertendi concessum jus esset: id enim ejus potestatis insigne est, nec ab aliis usurpatur.

XCIX. Senos autem lictores habebant, quotquot eorum non essent Consulatu functi, atque hinc eis apud Græcos nomen fuit. Sæpe autem accidit, ut voluntate Cæsaris etiam Consules Prætoresque in magistratu suo provincias obtinerent. Idem tamen auctor fuit instituti, ne magistratu deposito honore statim in provincias mitterentur; sed quinquennium saltem interponeretur. Et initio quidem, quamquam plures essent provinciis, tamen omnes ad sortiendum admittebantur: postea propter quorumdam delicta, Cæsar eam quoque rem suæ potestatis fecit hactenus, ut ex omni numero totidem eximeret, quot provinciarum sortes erant, eosque sortiri solos juberet. Postea & hic mos inolevit, ut ejusmodi provincias Cæsar cui vellet daret, & quam vellet diu. quin & Equitibus Romanis quarumdam gentium aliquando commissa cura fuit. Hæc igitur tum sunt constituta circà officium Senatorum, quibus in provinciales capitalis pœnæ potestas erat.

Magistratu functi non ante quinquennium in provincias mittuntur. Suet. Aug. 36. Dio.

C. Mittebantur enim & alii in populi quidem provincias, quibus id juris non esset, ex Quæstoribus sorte ducti, aut proconsulum legati, quos rectius consiliarios ab argumento vocaveris. Hos autem sibi quisque deligebat; Prætorii quidem singulos æqualis dignitatis, aut inferioris etiam: Consulares vero ternos ejusdem loci, quos Imperator probavisset. Sed & in Cæsaris provincias, in quibus plus una legione esset, Senatores mittebantur, quos legatos legionum appellabant. hos deligebat ipse ex Prætoriis plerumque; nonnumquam Quæstorios etiam, aut alio mediorum honorum functos adhibebat. Hæ ferme Senatorum functiones erant. At ex Equitibus, qui eorum tribuni militum, aut nuper in Senatu fuerant, aut alioqui prçstantiores cęteris habebantur, nonnullos mœniorum Romę curatores, alios etiam in externis urbibus constituit. Ex eodem ordine procuratores, interdum & ex libertis suis, in omnes provincias dimisit, reditibus colligendis certisque faciendis impensis: nisi quod à Proconsulibus provinciarum, quibus prçerant, tributa cogebantur. His etiam procuratoribus, non secus atque Proconsulibus, mandata Princeps dabat: eosque certis cum stipendiis emittebat, idque etiam in cęteris provinciarum rectoribus servari placuit. Antiquitus enim redemptores erant, qui Proconsulibus mulos & tabernacula, vasaque, & omne aliud instrumentum publice locata præberent.

Legati legionum. Dio. Suet. August. 36.1. Cic. in Pison.

Species eius Reip. & vera insigne forma.

CI. Tum vero parare hæc è stipendiis suis omnes jussi; has insuper communes omnibus leges acceperunt, *ne quis delectum militum ageret: ne pecunias cogeret, nisi ex præscripto: ne quis accepto successore cunctaretur decedere, neve tem-*

Liv. 42. 1. 6. Dio. Tacit. 1. 67. 1. Plin. 15. 4.

Augusti nomen Cæsari datum.

pus in itinere tereret, sed intra trimestre utique in Urbem reverteretur. Hanc igitur faciem eum quidem temporis ista receperunt. revera Regnum erat, & Cæsar militibus instructus & pecunia; etiam ea quæ reddidisse Senatui populoque videbatur, imperio obtinebat. Ærarium quidem publicum ab suo distinctum habebat: sed par erat ei in utrumvis potestas, quæ nec rerum limitibus, nec temporum spatiis coërceretur. Nam tametsi dixerat ista se tantum in decennium recipere, mox in aliud quinquennium, deinde iterum in decennium ei prorogatum imperium est; ita ut continuatis decenniis ad finem usque vitæ in summa potestate persisteret.

Honores ab Senatu decernuntur. Pigh. Annal. Liv. Epitom. Historia Miscella. 7. 11. Victor de Cæsarib. c. 1. & ejus Excerpt. c. 1. App. lib. 2. c. vii.

CII. Senatus tamen, quasi adjicere aliquid fortunæ ejus posset, jam post orationem ab eo habitam, promissaque de provinciis dividundis facta, multos ei honores decreverat: in quis maxime insignes, *ut ante domum ejus in Palatio lauri, quernam coronam sustinentes statuerentur, eæque quotannis A. D. Kal. Mart. renovarentur, quo simul & in hostes Victoria, & in cives clementia significarentur.* ejusque rei memoriam temporum eorum triumviri auro, argento, ære flando feriundo tam diuturnam effecerunt, ut hodieque spectentur nummi, quernam coronam cum lauri ramis exhibentes, titulo inscripto, OB. CIVES. SERVATOS. Tum vero redactis in promissam formam provinciis, & ad tutelam imperii distributis quatuor & quadraginta legionibus; ab Senatu populoque Romano *Augustus* appellatus est: *Romulum vocari oportere* quidam censuerant, quasi & ipsum conditorem Urbis: nec displicebat nomen Cæsari, nisi quod Regis illud fuerat, cujus vocabulum studiose fugiebat, quum rem teneret.

Cæsar Augustus appellatur. Suet. Aug. 7. Hegesip. 5. 15. Vell. 2. 91. 1. Flor. 4. 12. 66.

CIII. Sed Munatii Planci sententia prævaluit, ut *Augustus* potius diceretur, non tantum novo, sed etiam ampliori cognomine: quod locis consecratis sanctisque rebus antea tribui consueverat. Nam ab augendo deductum hoc nomen, sequentibus sæculis nequidquam existimatum. Actum in Idibus Januariis ex Ovidio satis constat: mansitque huic vocabulo per complura sæcula tanta veneratio, ut solis Imperatoribus Romanis relictum ne potentissimi quidem Reges affectarent. Etiam mensem Septembrem, quo natus ille esset, *Augustum* appellandum censentibus, ipse Sextilem prætulit, ob caussas Senatusconsulto comprehensas, quod in hæc verba factum est: *Quum Imperator Cæsar Augustus mense Sextili, & primum Consulatum inierit, & triumphos tres in Urbem intulerit, & ex Janiculo legiones deductæ, sequutæque sint ejus auspicia & fidem: & Ægyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit; finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit: atque ob has caussas hic mensis huic Imperio felicissimus sit, ac fuerit, placere Senatui, ut mensis* Augustus *appelletur.*

Pacuvii adulationes. Dio lib. 55. Histor. Miscella. 7. 11. Liv. Epit. Strab. lib. 3. Cæsar de bello Civ. Tac. 1.

CIV. Eadem de re & plebiscitum factum est, rogante Sex. Pacuvio Tribuno plebis. Is inter immodicam omnium gratulationem, eminere suam adulationem cupiens, Hispano Celticoque more se devovit Augusto: & hoc prohibente, ad circumstantem subsellia populum prosiluit, & persuasis quos potuit, etiam circum angiportus & vias discurrens sequi suum exemplum obvios coëgit. Atque inde mos ortus dicitur, ut Imperatorem alloquentes, *se Numini ejus Majestatique devotos* dicerent. Idem effecit, ut propter decretos Augusto honores passim sacrificaretur: atque pro concione palam professus, *se Augustum ac filium suum heredes instituisse æquis partibus*, quum nihil habe-

ret; eo fecisse existimatus est, ut acciperet; quod etiam contigit. His temporibus Augustus, quum vim summi imperii teneret, omni conatu elaboravit, ut quam posset maximam libertatis speciem efficeret: hoc maxime vaframento usus, ut magistratus etiam capesseret sæpius, aliosque honores, atque nomina eorum antiqua reciperet, quo videlicet non sibi vindicare omnia, sed ex legibus & Senatus Populique voluntate habere videretur.

CV. Quod exemplum & successores ejus imitati, Consules sæpe, & quoties extra pomœrium agerent, proconsulibus gesserunt. *Imperatoris* etiam susceperunt appellationem, vel quibus nulla ex hoste parta victoria esset, ne *Regis* aut *Dictatoris* nomen assumerent, & tamen proprium aliquod summo fastigio vocabulum haberent. Sub horum nominum antiquo jure conscribere exercitus, cogere pecunias, bellum aut pacem facere, civibusque pariter & sociis imperare consueverunt. etiam, ut Equites atque adeo Senatores vel intra pomœrium necare possent: & quidquid umquam ista nomina gerentibus usurpatum potestatis fuit. Censuræ vero præscriptio facultatem dabat in vitam moresque singulorum inquirendi, census agendi, in Equitem aut Senatum legendi quos vellent, aut contra inde removendi.

Imperatores sub antiquis nominibus novam potestatem exercent. Histor. Miscel. l. 16. Eutropius. lib. 2. Flor 4. 2. Tac. 3. Dio.

CVI. Ne autem ulla pars Reipublicæ videretur eorum eximi potestati oportere, Sacerdotia capiebant omnia, & pleraque conferebant ipsi, Pontificatum Maximum soli retinentes. Tribunitia deinde potestas dabat eis in omnia Senatus decreta arbitrium, ut liceret eis, quidquid eorum displiceret, tollere. præterea sacrosanctos efficiendo ab omni defendebat injuria: adeo ut si vel leviter se læsos verbo factove cujusquam existimarent, possent eum indicta caussa tamquam impium & nefarium hominem occidere. Et Tribunatum quidem, tamquam patriciis haud concedi solitum, non suscipiebant: potestatem autem quanta umquam fuit maxima, vindicabant: quam quia quotannis, quoties Tribunorum comitia perfecta erant, resumebant; per annos Tribunitiæ potestatis Imperium eorum dinumerari obtinuit.

Pontificatum Max. soli retinent.

CVII. Hæc igitur tamquam à populo accepta, ad imaginem antiquæ Reipublicæ, Principes habuerunt. Cæterum rem paucissimis olim, & tantum certas in caussas concessam, assumpserunt in omnia, ut legibus solverentur. *Patris* autem appellationem honoris plus afferentem quam potentiæ servarunt ominis caussa: *Cæsaris*que & *Augusti* vocari voluerunt, alterum significandi gratia quibus successissent; alterum exprimendæ amplitudini suæ dignitatique aptum. Hæc igitur commutatio rerum, quum publice esset utilissima (deventum enim eo erat, ut salva esse Roma non posset, nisi ab uno regeretur) rerum gestarum expositioni fraudi fuit; ut angustior esse inciperet, & incertior.

Mutatio status historiæ etiam statum mutat. Florus. Dio.

CVIII. Superioribus enim temporibus, quum quæ fierent omnia Senatui populoque Romano renunciarentur; à multis excipi consignarique potuerunt: & quamquam, ut fit, à nonnullis timori gratiæque aut simultatibus aliquid daretur, tamen apud alios, & in publicis commentariis reperire integriora fas erat. Postquam ad unum omnia referri cœpere, paucis illa tamquam ex abdito proferentibus, maligne creditum; quod unde arguerentur non esset, omnia ad arbitrium Principum composuisse existimatis. quum etiam Claudium Cæsarem historiam hortante T. Livio scribere aggressum, ne vere adhibere quæ mortem Cæsaris se-

Quia publici commentarii paucis patent sub Principe. Sueton. Claudio. c. 41.

quuta erant traderet; sæpe castigatum ab avia & matre didicerimus.

Tiberis exundatio pro omine habita. Dio.

CIX. Accessit ex ipsa Imperii magnitudine cuncta accurate tradendi quædam desperatio. Nam ex eo tempore multa domi bellique gesta sunt, quorum caussas atque seriem pauci præter auctores nossent: plerosque totum negotium pertinaciter falleret. Unde nemini vertendum vitio erit, si non obvia fide fine delectu omnia exceperit: præsertim quoties utcumque tradita, manifestioribus rerum indiciis arguuntur. Sed ut ad seriem temporum revertamur, qua die Cæsari cognomentum *Augusti* est impositum; Tiberis proxima nocte exundans, plana urbis inundavit. res fortuita vatum interpretationibus in prodigium tracta est, incrementumque Cæsari significari creditum, civitatem totam in potestate habituro.

Augustus bene imperare studet. Suet. Aug. 35. 5.

CX. At ille non jam potentiam, quæ prius adfuerat, sed justi imperii decus atque bona cogitans, non omnia ut olim privato consilio agebat; de plerisque Patres consulebantur: precante ipsos *ne quis sibi patriæque, si quod haberet consilium rectius, invideret*: neque difficilem se exhibuit, quidquid illi parum apte cogitatum judicassent, corrigendo. Maxime autem à Consulibus, aut si locum alterum ipse occuparet, à collega postulabat *admoneri*. Sed & *ex aliis magistratibus singulos, & ex reliquo Senatu quindecim sortiri* jussit, *quibus in proximũ semestre adjutoribus uteretur, de negotiis ad frequentem Senatum referendis ante tractaturus.*

Majus esse credens bene constituere imperium, quam parare. Dio. Apopht. Rom. cap. 46.

CXI. Eosdem etiam aliquando judicaturus adhibuit. Exercebat tamen & Senatus judicia, quemadmodum olim: quin & legationibus interdum Regum atque nationum responsa dabat: populus comitiis intererat, nihil tamen nisi de sententia Principis constituebatur. Magistratus partim ipse designabat; partim suffragiis sinebat creari: semper animum intendens, ne indigni fierent, aut factionibus ac ambitioni locus esset. His in universum ita ordinatis, deinceps singula, quæ memorari digna occurrent, suis adnotata temporibus referentur. Non enim abs re miratus Alexandrum hic princeps, plerisque in adolescentia subactis, ne maretiam agendi postea non esset habiturus timentem; majus esse existimavit imperium partum bene constituere, quam donec defuit, quærere. idque rebus ipsis laudabiliter præstitit.

Augustus censum Galliarum agit. Suet. Aug. 30. 4. Dio. Strabo. lib. 5. Suet. August. c. 52.

CXII. Igitur eodem Consulatu, vias extra Urbem ex manubiali pecunia sternendas Triumphalibus viris distribuit; excepta sibi Flaminia, quæ ad Ariminum usque pertinebat; quod per eam ducturus exercitum erat. Celeriter ea permunita est, obque eam caussam in duobus capitibus viæ positi sunt arcus cum statuis Augusti, unus in ponte Tiberis, alter Arimini. quorum adhuc in nummis imago visitur, cum hac inscriptione: S. P. Q. R. CÆS. AUGUSTO. QUOD VIÆ. MUNITÆ. SUNT. In cæteras etiam vias, contanter sumptum præbentibus aliis, multum de sua aut publica pecunia impendit. Ille tamen de sua dedisse malebat videri: eoque & argenteas statuas suas (quo ex metallo nulli antea Romano positæ fuerant) sustulit, & conflavit omnes. & ex ea pecunia cortinas aureas in æde Apollinis Palatini posuit. Perfecto Flaminiæ viæ opere, ac viribus ex morbo, quo circa Non. Mai. correptus fuerat, recuperatis; profectus ab Urbe Cæsar, Britannis inferre bellum constituerat. Sed ubi perventum in Galliam est, obvios eorum oratores habuit, pacem petentium. Idcirco deposito priore consilio in Gallia substitit, quam recens subactam, sequutis deinde civili-

bus

bus bellis, nondum bene certa ac stabilis forma continebat. Igitur Narbonem evocatis populis trium Galliarum, quas pater Cæsar, vicerat censum egit: moribusque eorum ac Reipublicæ firmius constituendæ operam dedit: certumque vectigalis modum, & inferendi tempora quibusque ac loca præscripsit.

JOH. FREINSHEMII
SUPPLEMENTUM
Libri CXXXV. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

Bellum à M. Crasso adversus Thracas, & ab Cæsare adversus Hispanos gestum refertur: & Salassi, gens Alpina, perdomiti.

Eadem ætate M. Licinius Crassus M. F. M. N. proconsule ex Thracia & Getis, A. D. IV. Non. Jul. triumphavit. Bastarnas nuperæ cladis dolore Dentheletas & Sitam, quibus calamitatis suæ caussam imputabant, adorti; excitarunt Romanum, illis gentibus atque regionibus belli minime appetentem. Cæterum ut inquietas nationes graviore damno castigatas in longius pacaret; diligenter instructis omnibus, operam dedit, ut imparatis superveniret. Juvitque consilium Fortuna; & profligatis levi negotio barbaris, leges pacis, quales Romanus voluerat, impositæ. Victis Bastarnis, quum arma semel cepisset, ulcisci Thracas quoque statuit; qui priori expeditione è Mysia revertentem latrociniis vexaverant: & tum quoque nihil pacati agitare nunciabantur. Igitur in Merdos Serdosque exercitu inducto, nationes istas prœlio non uno victas, magno labore domuit; amputatis multorum manibus, quod aliter frangi feritas crudelissimorum mortalium non poterat. A Serdis istis vocatam regionem, quam Serdicam & Sardicam variante scriptura celebrant historiæ; pro Merdis, quod nescio an usquam præterea occurrat vocabulum, Mædos intelligere malim, vicinos Dentheletis, & à Serdis flumine tantum Nesso separatos.

M. Crassi Triumphus ex Thracia & Getis. Liv. Epitom. Dio. Flor. 4. 12.

II. Cæterum subjecta quæque populando, quum ad Odrysas Crassus penetrasset, his in pacis speciem occurrentibus pepercit. *Bacchi se clientes asseverabant, neque dignum ab ejus Imperatoris exercitu sacras terras vastari, cujus imperii prædictionem M. Octavio de filio consulenti exhibuissent. Ritu enim loci vinum aris infusum, superato ædis culmine in cœlum emicasse lætissima flamma: quod ostentum nemini post Alexandrum Magnum factum fuerit.* Lucum eum tum temporis Bessi obtinebant: itaque Crassus his ademptum priori-

Odrysæ Bacchi clientes. Dio. Suet. August. 94. 7.

bus cultoribus restituit. Hæc agentem Roles excivit, cui cum aliq Getarum Regulo (Dapygi erat nomen) bellum inciderat. In hos invectus Romanus, quum equites pulsos in peditum ordines impegisset; non prœlium ultra, sed cædes turbatorum atque diffugientium fuit. Dapyx in castellum munitum se contulit; quod quum obsideret Crassus, quidam de muro Græce salutans eum, colloquium expetivit. per hunc proditi barbari, ne in manus inciderent hostium, mutuis vulneribus semetipsi conciderunt. Dapygis fratri, nisi captus fuisset, par cum aliis fatum sortituro, Crassus salutem & libertatem restituit. His ita gestis ad Ceiram signa promota.

Spelunca Getarum & alia loca capiuntur.

III. Est in regionibus eis spelunca ejus magnitudinis & munimenti, ut *Titanes à diis victi eo confugisse* dicerentur. huc omnes opes suas finitimi, &, quod in his pretiosissimum erat, armenta in pecora incluserant. Crassus perquisitis omnibus speluncæ ostiis, (tortuosa enim & occulta erant) obstructisque, necessariorum parandorum facultate exclusos, fame subegit. Invitatus hoc successu Zyraxis etiam regionem, licet Dapygis bello se nihil immiscuerat, invasit. Robustissimum ejus regionis oppidum Genucla fuit: *ubi signa Romana esse* dicebantur, *quæ C. Antonio apud Istrianos Getæ ademerant.* Ea terra simul & ab Istro, cui adjuncta fuerant, oppugnata, parvo quidem tempore, sed non parvo labore cepit, absente quidem Zyraxe, qui ad primam belli famam, cum pecunia, comparandorum auxiliorum caussa in Scythas profectus, nondum redierat. Interea Mysorum etiam populos qui defecerant, per legatos recepit. Artacios, *illibatam libertatem nullaque violatam deditione* jactitantes ipse adgressus; ne vicinis fastidium conditionis suæ facerent; quamquam fortissime repugnantes, in potestatem redegit, quum partem eorum superasset armis; cæteros captivis suis metuentes accipere conditiones pacis coëgisset.

M. Messallæ Triumphus ex Gallia. App. lib. 4. Civil. Strab. lib. 5. Suet. August. cap 29. Plin. 36. 5. 24.

IV. Ob eas res Triumphum ei concessit Augustus; itemque M. Valerio Messallæ propter Gallorum rebellantium partem domitam. Circa montem Atacem & Pyrenæos saltus res gesserat, Aquitanorum maxime ferocia fracta. Triumphavit igitur proconsule ex Gallia VII. Kal. nd. Octobr. & ex manubiis viam silice sternendam locavit, quam ne fuisse Valeriam existimemus, Tibulli poetæ, qui bello Aquitanico sub Messalla meruit, auctoritati damus, per Tusculanum Albanumque agrum ductam testantis, quum Valeria Tibure in Marsos & Pelignos pertineret. Dum hæc aguntur, Augustus in Hispaniam ex Gallia profectus; eam quoque provinciam pro ratione præsentium ordinavit. Adhuc Tarracone agentem Kalendæ Januariæ deprehenderunt; quibus Consulatum ipse octavum, T. Statilius Taurus iterum inierunt. Tum Agrippa, cui nulla munienda obtigerat via, aliud non minoris sumptus opus, Septa, dedicavit. Locum eum in Martio Campo Lepidus antea Comitiorum habendorum caussa porticibus instruxerat. Agrippa incrustavit, tabulisque & statuis exornavit, adeo preciosis, ut pro quibusdam capite spondere tutelarii cogerentur. Sed Agrippa nihil honori suo tribuens, *Septa Julia* vocavit, omnia referre ad Cæsarem solitus, eoque & apud ipsum integra gratia: nec minus in magna gloria apud ceteros quod optimorum consiliorum auctorem esse Cæsari scirent.

Urb. cond. an. 727.
Agrippa Septa dedicat.

V. Longe diversis moribus Cn. Cornelius Gallus, pro instituti sui vanitate exitum habuit. Is immemor cujus opus esset, auctori suo obtrectare non verebatur: & inter alia maleficia Thebas, Ægypti nobilissimam urbem, pluribus ornamentis opibusque spoliatam exhauserat. Nec interim defuit statuas sibi per omnem prope dixerim Ægyptum ponere, & acta sua insculpere in pyramides. Nam Heroum urbem deficientem parva manu receperat; domueratque Thebas, propter tributum tumultuantes. Hæc, quum accepto successore Petronio, in Urbem rediisset Valerius Largus ex familiaribus ejus objecit; factumque est, ut Augustus Gallo amicitia & provinciis suis interdiceret. Sic eadem incipientem, aliæ, ut fit, adortæ accusationes prorsus afflixerunt, multorumque criminum, inter quæ & conjurare contra Cæsarem voluisse, insimulatus, sententiis Patrum, quibus caussam judicandam Imperator dederat, *exulare* jussus est. *bona ejus in fiscum Cæsari referri* placuit, *& ob hanc vindictam honorem haberi diis immortalibus; iisque majoribus hostiis Senatus nomine fieri.* At Gallus ignominiam non ferens ferro incubuit. (Cn. Cornelii Galli ruina. Euseb. num. 1989. Marcellin 6. Dio. Strab. lib. 17. Suet. Aug. 66.)

VI. Hic casus primum ex Romanis Ægypti præfectum, inter paucos Cæsari charum, poëtam nobilem, bello spectatum, quadragesimo ætatis anno sustulit, quum tot egregia naturæ ac fortunæ munera utendi nescius inexcusabili vecordia corrupisset. Atque hoc sicuti ad modestiam documentum, sic illud ad cautionem hominibus fuit, quod multorum suffragiis adactus ad extrema fuerat, qui prosperitate magna usum adulationi propioribus officiis impense coluerant. at illi Largum videntes crescere, ad hunc se transtulerunt, eumdem illum, si quando ferret occasio, haud segnius condemnaturi. At apud alios propter amicum eversum tanta esse in invidia Largus cœperat; ut *C. Proculejum* Cæsaris amicitia notum Equitem, *quum forte factus ei esset obviam, manu os atque nasum compressisse* dicatur: quasi indicans, tali præsente delatore, ne respirare quidem tuto quemquam posse. Alius testibus adhibitis Largum interrogavit, *an se cognosceret?* & negante illo, rem consignavit in tabulis quasi homo improbus calumniari vel ignotum nequiret. *casu Cornelii cognito laudatam quidem ab Augusto Patrum pietatem* ferunt, *tantopere pro se indignantium*, sed & *illachrumasse eum, nobilique voce questum, sibi soli non licere amicis, quatenus vellet, irasci.* (A fuis adulatoribus procurata. Dio. Plin. 36. 24.)

VII. Tantum exemplum nihil M. Egnatium Rufum deterruit, adeo plures aliorum improbitatem æmulari, quam vereri pœnam didicerunt: quominus ad similem furorem prolaberetur. Ædilis nuper & alia non inepte fecerat; & oborto forte incendio, per servitia sua & mercenarios opem tulerat laborantibus. Ob ista populi jussu pecunia ex publico data, factusque præter leges statim ex Ædilitate Prætor, in tantum sibi placuit, ut Augustum contemneret: edictoque proposito, *sua opera salvam integramque Urbem successoribus tradi* gloriaretur. His quamquam offensus cum nobilissimo quoque Patrum Augustus, satis tamen in præsentia habuit Ædilibus injungere, *darent operam, ne qua incendia exsisterent, aut si exstitissent in tempore restinguerentur.* (M. Egnatii vecordia. Sueton. Dio. Vell. 2. 91. 3.)

VIII. Eodem anno Ponti Rex Polemo, inter socios ac fœderatos populi Romani adscriptus, in universo Regno suo *prima in Theatris loca Senatoribus* (Rex Polemo Senatores Romanos honorat.)

Capitolin. Fasti. Histor. M. fcell. 2. 12; Suet. August. cap. 25. Strab. lib. 4. Dio. Urb. cond. an. 728. Salassi propter maleficia quædam.

Romanis dari præcepit. Et Romæ Sex. Appulejus Sex. Fil. Sex. Nep. procos. ex Hispania A. D. VII. Kal. Febr. triumphavit. Sub idem tempus clausæ nuper Jani portæ denuo patuerunt. Britannos promissa non servantes bello petere Augustus destinarat, sed præpeditus Salassorum, Cantabrorumque & Asturum rebellione, ad hos prius pacandos consilia convertit. Igitur nono Consulatu, cujus collegam M. Junium Silanum habuit, etiam Tarracone inito, ipse Hispanos domiturus Alpina bella Terentio Varroni Murenæ demandavit. Salassi nuper Gallico bello M. Messallæ castra propinquis locis habenti, ligna ad focum, & hastilia ad exercitationes, non nisi pretio accepto dederant; & nuper per simulationem viarum, aut pontium reficiendorum cum magnis copiis juga montium insidentes, saxis in subjecta devolutis, pecuniam, quæ ad Cæsarem portabatur, interceperant.

Ab Varrone Murena perdomantur. Dio. Strab. Suet. Aug. 2. 21. & 24. 5. Liv. Epitom.

IX. Hos igitur divisis copiis Varro, quo pluribus locis invadens distraheret, haud difficulter paucos numeroso succinctus exercitu superavit. Pacem deinde petentibus quum certam pecuniam imperasset, tanquam nihil ultra passuris; dimisit per caussam exigendi milites, *comprehendique omnes, & adduci Eporædiam* jussit. Ibi sub hasta venierunt omnis ætatis sexusque millia sex & triginta; præterea hominum bello aptorum octo millia, lege addita, *ne aut in vicina regione servirent; aut vicesimum intra manumitterentur*. Ita perdomitis tandem Salassis, Augustus tria colonorum millia, maxime ex Prætoriis cohortibus in optimam ejus agri partem misit; *& quo loco castra habuerat Varro, condi oppidum, & muris* quatenus natura locorum patiebatur, *muniri* jussit. *Augusta Prætorianorum* appellata. Difficilior adversus Cantabros Asturesque labor Augusto fuit: quum asperi homines, & pari situ defensi nec pacem amplecterentur; nec in discrimen pugnæ se darent adversus validiorem.

Cantabri Augustum in difficultates conjiciunt. Flor. 4. 12. 7. 47. Hist. Misc. 7. 32. Oros. 6. 21. Strab. Dio. Vell. 2. 91. 4.

X. Cantabrorum præcipua contumacia fuit: qui libertatem usurpare non contenti, quoties Romanus metus aberat, Vaccæos, & Turmogos, & Autrigonas assidue depopulabantur. At ubi Sagesama recepta, castrisque ibi positis, tripartitas copias immisit Cæsar; modo altioribus jugis præoccupatis; modo per cava locorum aut sylvestria positis insidiis, in has eum difficultates conjecere, ut præ curis laboribusque per majorem partem æstatis exantlatis in morbum incideret. Sed & frumenti penuria laboratum in castris est: quod per difficiles vias parce ex Aquitania subvectum, incredibilis exorta murium multitudo diripiebat. Ergo & cum hoc tantulo animali belligerandum fuit: hominesque conducendi pretio in certum captorum numerum constituto. Cæterum Augustus Tarraconem regressus, C. Antistium bello præfecerat. eaque res ad celeritatem victoriæ profuit. Quippe barbari contempto Antistio, quum prœlium commisissent ad Belgidam (quod oppidum ab aliis Segidam vocari doctis placet) magna clade victi, Vinnium altissimum montem fuga petiverunt.

Medullii montis obsidio. Flor. Dio. Vell. 2. 90. 2. Hist. Miscel.

XI. Ibi tuti loco, necessariorum inopes, quam deditionem ferrum extorquere nequiverat, fame subigente fecerunt. Alia deinde sunt ab Antistio oppida capta: sed cujus titulis Arracillum accedere debeat; quando sub hæc tempora & C. Furnius, & M. Agrippa his in regionibus res gesserunt; inter silentium auctorum parum liquet. Id tantum reperio, quum diu magna vi repugnasset,

captum ac direptum esse. Posthæc ulteriora quoque Gallęcię victores pervaserunt, classe etiam admota ab Oceano, cui præfuisse C. Furnium arbitror; qui una cum Antistio Medullium montem flumini Minio adjacentem obsedit. Isthæc obsidio magno labore periculoque Romanis constitit: magna hominum multitudo huc confugerat: quæ quum armis resisteret, operibus expugnanda fuit. Igitur obducta per quindecim millia passuum fossa, quum aliter captivitatem effugere barbari nequirent, inter epulas se certatim igne, ferro, ac veneno peremerunt.

XII. Taxus arbor in Hispania nascitur: hujus è baccis venenum exprimebant, cętera quoque tam maleficæ naturę, ut vasis ex eo ligno factis vina diffusa mortem adferant. hinc *taxica* vocata putant, quę vulgo *toxica* nominantur. Alii *toxicon ex herba fieri similitudinem apii referente* tradunt; *id quoniam citra dolorem necet, adservare Hispanos in remedium acerbioris casus: eos maxime quos gentili more supervivere post mortem ejus cui se devoverint, nefas habetur*. Hoc modo consumptis plerisque, ne quidem servari magna pars eorum, qui in potestatem venerant, potuere. adnotatum est à puero gladium forte nacto, jussu patris parentes cum fratribus omnibus interemptos: itemque alios una captos, à muliere. Nec enim ille sexus erat mollior: & interfecti sunt eo bello à matribus liberi, ne in potestatem hostis inciderent. Inter hæc relevatus nonnihil Augustus ad castra rediit: fractosque jam hostes & in deditionem acceptos partim in plana deduxit, ne montium fiducia rebellarent: aliis obsides imperavit: ferocissimum quemque sub corona vendidit.

Cantabrorum ferocia inconcessa fibi morte. Plin. 16. 10. Strab. lib. 3. Florus.

XIII. Sub idem tēpus Astures montibus suis digressi, castra juxta flumen Asturam (unde nomen genti) posuerant. Inde trifariam divisis copiis totidem Romana castra oppugnaturi, maximum terrorem imparatis periculumque intulissent; nisi T. Carisius, Trigęcinis sociorum consilia prodentibus, instructo cum exercitu occurrisset. Cruentum ibi certamen fuit, multis utrimque cadentibus, donec in fugam acti hostes Lanciam urbium suarum maximam confugerunt. Eam milites ab ira pertinacis prœlii delere incendio cupiebant: donec Carisius non parvo apud utrosque negotio, barbaris deditionem, suis clementiam persuasit: ut victoriæ Romanæ stans potius Lancia, quam incensa monumentum esset. Hanc victoriam, omnibus circum exterritis, sequuta gentis est deditio, concessis ei ad inhabitandum castris suis, quæ in plano essent. Sic mansuefacti paulatim Astures solum exercere & metalla didicerunt: tum demum opibus suis cognitis, dum alieno lucro eas eruunt.

Astures à T. Carisio domiti. Florus. Histor. Miscel. Orosius. 6, 21.

XIV. Aurum enim fert Hispania, coloresque, quorum Indico similis ex arena excoquebatur. Miniarium certe metallum, maximi proventus in Bœtica fuit: in Gallæcia vero *Minium* flumen inde nominatum putant, quod in eo magna vis ejus pigmenti reperiatur. Hęc extrema fuit Augusti ductu suscepta expeditio: qua perpacata demum post annos ferme ducentos Hispania, si modicos mox tumultus excipias, provincia facta, Romano jugo sat patienter adsuevit. Augustus bello confecto militibus emerita stipendia habentibus sedem in Lusitania dedit, colonia condita; quam Augustam Emeritam appellaverunt. Ibi ex Prętoriis legatum constituit Cęsar Carisium, sive Titus ei prenomen fuit, sive nummos potius istius fuisse credimus (& est vero propius) qui urbem cum turribus & portis pręferentes, hunc titulum exhibent: EME-

Perpacata Hispania. Plin. 35. 6. 30. & 33. 7. Florus. Liv. 28. 12. 10. Vell. 2. 90. Dio. Strabo.

RITA. & in ambitu P. CARISIUS. LEG. PRO. PR.

Amyntæ Regnum in Provinciæ formam redigitur. Strab. lib. 7. & 12. Dio. Florus.

XV. Majori parti Hispaniæ Consularis C. Antistius impositus est, cum tribus legionibus, totidemque legatis. Ludos etiam in castris Marcellus ac Tiberius Ædilium vicem ediderunt. Iubæ deinde Regi, quod pleraque paterni ejus Regni provinciæ populi Romani adscripta fuerant, Getuliæ quædam concessæ partes, & quidquid Bocchus ac Bogud Mauritaniæ Reguli obtinuerant. Per idem tempus Amyntas multis Cilicum & Pisidarum castellis occupatis ad Homonadenses progressus, interfecto tyranno, dolo muliebri perierat. Ejus Regnum, quamquam liberos reliquerat, in provinciæ formam redegit Cæsar, misso M. Lollio, qui primus eam proprætore administravit. Hinc *Lycaones cum Gallogræcis parere jussi, tum Sagalenses, & Selgenses & quidquid sub imperio Amyntæ fuerat.* Pamphyliæ tantummodo partes, nuper eidem attributæ, suis legibus redditæ sunt. Ob hæc, & quia Celtarum quosdam ob negotiatores Romanos interfectos, armis ultus, M. Vinicius Imperatoris nomen Augusto & ipse quæsiverat; triumphos ex provinciis subactis Cæsari Senatus decrevit; eosque recusanti tropæum super arcum statui jussit in Alpibus: id tamen complures post annos perfectum arguit inscriptio Pontificatum Augusti præferens, quem post mortem demum M. Lepidi adsumpsit.

Tropæum Augusti in Alpibus. Suet. Aug. 31. Dio. Hist. Miscell. 21. 12. Wiol. 6. 213

XVI. Talis enim illa fuit: IMPERATORI. CÆSARI. DIVI. FIL. AUG. PONTIFICI. MAXIMO. IMP. XIII. TRIBUNITIÆ POTESTATIS. XVIII. S. P. Q. R. QUOD. EJUS. DUCTU. AUSPICIISQUE. GENTES. ALPINÆ. OMNES. QUÆ. A. MARI. SUPERO. AD. INFERUM. PERTINEBANT. SUB. IMPERIUM. PO. ROM. SUNT. REDACTÆ. GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ. TRIUMPILINI. CAMUCI. VENNONETES. ISARCI. cæterorum deinde populorum longa series sequitur, quam ob ignota pleraque veteribus etiam monumentis vocabula prætermisi. Operis reliquiæ prope Monœcum portum visuntur in Liguria; nam duobus supra milliaribus in præruptis collibus adhuc columna cochleata superest, quâ speculæ & arcis loco utuntur incolæ corrupta nonnihil voce *Torpia* pro Tropæis appellantes. Ob ejusmodi tam læta, quum oppressa ubivis bella viderentur, quorum caussa nuper apertum Jani templum fuerat, iterum claudi placuit. Ducibus ac legatis Augusti, quorum opera bella confecta fuerant, jus datum, singulis annis uno die Kal. Jan. gestandæ coronæ cum triumphali habitu.

Agrippa Urbem multis operibus exornat. Strabo lib. 4. Civil. Dio. Suet. August. 29. 30. Plin. 33. 8. 18.

XVII. Omnibus his annis multus in Urbe suis sumptibus exornanda M. Agrippa fuit, plurima & egregia opera molitus. Inter quæ porticum extruxit, navalium victoriarum præmium, Neptuno, quem Argonautarum celebri pictura decoravit in omnibus suis operibus exemplo confirmare nisus, quod oratione magnifica sane, & maximo civium digna de tabulis omnibus signisque publicandis habuit. Igitur & thermarum suarum calidissima parte marmoribus parvas tabellas inclusit: & ante eas Lysippi distringentem dedicavit: & templum Ultori Jovi positum, cum Syracusanis columnarum capitibus, sic exornavit, ut propter omnium deorum conspicua in eo signa *Pantheon* appellaretur; quamquam nominis ejus caussam alii in simulachra Martis & Veneris deorum iconculis varie exculta conferunt: *Dio sic dictum à forma rotunda putat, quæ cœlum deorum omnium domicilium imitetur.* Sequentia tempora, quum diis omnibus fa-

dratum fuisse existimarent; omnibus Sanctis & Virgini cœlorum Reginæ dedicarunt; hodieque durans id opus propter solidæ molis firmissimam stabilitatem, sub vocabulo Sanctæ Mariæ Rotundæ in exemplar perfectæ Architecturæ cernitur: testante titulo *M. Agrippam L. F. Consulem tertium fecisse.*

XVIII. Simulachrum Augusti collocare ibidem Agrippa voluerat, ejusque nomen operi præscribere: sed utrumque illo recusante, Dictatoris Cæsaris statuam in æde, suam & Augusti in vestibulo posuit. Hæc tam magnifica opera quum proxime contingere Principale culmen viderentur; honori tamen Agrippæ potius apud Cæsarem, quam fraudi fuere. Notus enim erat viri animus, Cæsaris Reique publicæ caussa facientis omnia, ut hanc operibus institutisque præclaris, hunc gloria & benevolentia civium decoraret. Nam ornatui commoditatibusque Romanæ Urbis plurimum studens Augustus, per se & amicos in tantum enisus est, ut jure gloriaretur, *marmoream se relinquere, quam lateritiam accepisset.* Igitur & nuptias filiæ suæ, quam M. Marcello, vix pueritiam egresso, desponderat, quod per valetudinem Romam venire prohibebatur, Agrippa vices absentis gerente celebravit; & ædibus M. Antonii in monte Palatino combustis, quas M. Agrippæ & M. Messallæ concesserat; huic quidem pecuniam dono dedit, Agrippam in suas ædes recepit, quæ quum maximo honori tanto viro essent; nihilominus alios quoque haudquaquam paribus meritis populus tum celebravit. C. Toranium Tribunum plebis, quod patrem suum, quamquam libertum, juxta se considere in Theatro jusserat; P. Servilium, quod ejus ludis ursi treceenti, totidemque Africanæ confectæ fuerant.

Ut Cæsari, & Reip. consulens. Dio. Strab. lib. 5. Suet. Aug. 3. 1.

XIX. Proximus deinde annus, quidquid abesse potestatis Augusto videri poterat, obvia Senatus voluntate delatum contulit. Kalendis Januariis, quibus magistratum decies Consul, collega C. Norbano Flacco absens iniit; Senatus universus in acta ejus juravit: & quum *adventum suum* nunciandum curasset (nam ob valetudinem infirmam diutius adfuerat) *& ob eam caussam divisurum populo quadringenos nummos, si Senatui videretur;* Legibus semel omnibus eum solvit: ne quidquam facere quod nollet, aut quod vellet prætermittere cogeretur. Hæc absenti data: postquam advenit, & alia propter salutem ejus atque reditum facta sunt; & honoris ejus caussa propinquis quædam concessa: Marcello, dicendæ Prætorio loco sententiæ: petendique Consulatus decem annis maturius, quam per leges liceret; Tiberio ut quinquennio priusquam leges annariæ sinerent, in petendis honoribus ratio ejus haberetur. Simul etiam hic quidem Quæstor, Marcellus jam Pontifex, Ædilis Curulis designatus est.

Urb. cond. an. 729. Senatus in acta Augusti jurat. Dio lib. 53. Suet. Aug. c. 41 Tacit. 2. 5. 1.

XX. Forte Quæstores ad numerum non erant, qui in provincias mitterentur. idcirco placuit Senatui, *ut quotquot proximo decennio magistratum eum gessissent, neque in provinciis exstitissent, sortirentur.* Dum hæc in Urbe fiunt, Asturres & Cantabri, simulatque decessisse Hispania Cæsarem audiverunt, novæ servitutis impatientes arma resumpserunt. Cæterum priusquam consilia nudarent, arte capere Romanos conati, missis nunciis ad L. Lamiam, is tum Hispaniensibus legionibus præerat, *frumentum & alia quædam dono se dare exercitui* significarunt. Deinde milites accipiendi gratia missos, quo quemque voluerant perductos, interemerunt. Sed hujus facinoris haud diuturnum eis gaudium fuit. Quippe vastatione agrorum, & oppidorum incendiis, aliisque belli cladibus celeriter

Asturres & Cantabri rebellantes cito domantur. Plin. 6. 32. Strab. lib. 2.

domiti, pœnas turbatę per insidias pacis dederunt. Alius Eques Romanus Gallus Ælius in Arabiam Felicem signa Romana primus intulit. quam ex Strabone potissimum, auctore quantivis pretii, qui Gallo amicus sodalisque fuit, exsequemur.

Ælii Galli expeditio in Arabiam. Plin. Strabo.

XXI. Miserat hunc Cæsar, ut eas gentes, finitimasque tentaret, simul locorum situm, Æthiopicosque fines, & Troglodytas Ægypto vicinos exploraret, qui sinu Arabico minime lato ab Arabibus separantur. Hos quia ditissimos esse sciebat, auro argentoque aromata & lapillos permutantes, nec ementes ab aliis quidquam; aut amicos habiturus opulentos, aut si hostes esse maluissent, ingentia inde spolia reportaturus videbatur. Spem dabat & Nabatæorum societas, quorum Syllæus fraudulento, ut res docuit, consilio, se ducem itineris, socium periculorum offerebat. Ad Album pagum, id maximum Nabatæorum emporium erat, dirigendum iter quum esset, negavit *pedibus penetrare eo exercitum posse*; quum tamen mercatores tanto camelorum & hominum numero, commeare inter Petram & Album vicum soleant, ut si multitudinem spectes, differre nihil ab exercitu videantur. Primum in eo peccatum fuit, quod adversus homines minime bellicosos, mari præsertim, naves longas apud Cleopatridem qua veteri fossę Nili proxima est, biremes triremesq; ac phaselos circiter octoginta construxit.

Nabatæorum Regum socordia. Ioseph. Antiq. 15 12. Strabo. Appian.

XXII. Errore dein animadverso centum triginta onerarias ædificavit: imposuitque militum Romanorum ac sociorum millia ferme decem: in quibus erant cum Syllæo mille Nabatæi. Herodes etiam in magna fame frumento nuper adjutus à Petronio, quingentos ex Prætoria cohorte delectos auxilio miserat. Hi circumducti per anfractus, & æstuaria, brevibusque aut occultis saxis insidiosos sinus (propter quæ magnis navibus in eo mari nemo utebatur) quintodecimo die vicum Album attigerunt, multis amissis navigiis, quamquam nemo dum hostium occurrisset. Id socordia fiebat Nabatæorum Regum, Præfectis suis, quos *fratres* appellare consuerant, committentium omnia, præsertim quæ ad rem pertinerent. Hoc instituto tum Rex Obodas omnem harum rerum curam in Syllæum inclinaverat. Hunc autem id agere suspicio erat, ut explorata regione, Romanos in subigenda parte ejus adjuvaret. deinde illis morbo, fame, & cæteris quæ structurus ipse esset malis absumptis, ipse ab his occupata possideret.

Stomachace & Scelotyrbe Romanum exercitum infestant. 1.10. Strab. lib. 16. 31. n. 23. 3.

XXIII. Hujus scelere factum, ut per vasta loca & squallentia æstu circumducti, quum aquarum herbarumque malignitas insueta corpora tentaret, quod æstatis reliquum erat, cum sequuta hyeme, circa Vicum Album consererent. In primis molesta Stomachace & Scelotyrbe fuit, ignotæ nostro orbi hactenus, sed illis locis familiares. Nam in capita primum incumbens vis mali, dentibus dejectis faciem exsiccabat. Plurimi hoc genere morbi statim perempti: aliis à capite citra noxam mediarum partium ad pedes ea pestis transiit, genuum compagem solvens. nec remedium inveniebatur, nisi quod oleum in vino potum inunctumque paucis profuit. Neutrum enim iis locis nascebatur, neque maximam eorum copiam secum attulerant. Idcirco transacta demum hyeme, quum Augustus undecimum Consul, collegam Terentium Varronem Murenam, & hoc celeriter defuncto Cn. Calpurnium Cn. F. Cn. N. Pisonem ultro ambitum à Cæsare ac rogatum haberet, Ælius Gallus ex Albo vico copiis eductis, terrestri itinere similem ducum perfidiam expertus post aliquam multos

Urb. cond. an. 730. Balbus in Aream Regnum pervenit.

dies

dies, maximâ cum defatigatione hominum animaliumque (nam & camelis aquam portari necessum fuerat) in Aretæ Regnum pervenit.

XXIV. Obodam adfinitate contingebat Aretas; eo promptius excepit Romanos, donisque hospitaliter coluit. Nec ideo minus per tam aridam regionem difficilis eis transitus Syllæi perfidia & artibus fuit. Triginta dies per devia consumpti: quibus ferme Zea, & dactylis raris, & olei loco butyrum præbente regione vixerunt. Inde penetratum in campos magna parte desertos, quibus tum Sabus imperabat. vagam ibi vitam pastoralemque degunt homines, *Ararena* vocatur. Per hanc quinquaginta dierum spatio per inculta & invia loca, mitem pacatamque gentem attigerunt Negranorum: quorum Rex quum ad gentis ignotæ famam diffugisset, oppidum primo impetu captum est. Sextis deinde castris ad flumen quoddam progressi, cum hostibus magno magis quam difficili prœlio contenderunt. Arcum & gladium, lanceamque, fundas etiam nonnulli, sed plerique bipennes habebant. his armis quam imperite & trepide sint usi ne dicendum quidem arbitror, quum ea pugna, decem millibus suorum amissis, tantummodo duos de Galli exercitu interfecerint.

Hostes levi negotio vincit. Dio. Strab. Plin. 6. 28.

XXV. Hæc victoria eis Ascam oppidum, itidem ab Rege derelictum aperuit. Hinc Athrullam processum: captaque insigni, ut iis locis, urbe, copiis oppidanorum, frumento maxime & dactylis refecti, Rhamanitas invaserunt Nasaro parentes. Horum caput in Calvigiorum natione Mariaba fuit, superba appellatione: nam dominos omnium interpretantur. nec abhorrebat oppidi magnitudo, sex millia passuum circumitu complectens. Nec in potestatem Romanorum pervenit; inopia aquæ septimo die solvere obsidionem coactis. Præter hæc oppida Nestum quoque Magusum, & cum Tammaco Labeciam diruisse Gallus traditur, &, quo longissime processit, Caripeta. Sed quantum viribus superior erat, tantum eoque amplius morborum violentia infestabatur: a quibus ad postremum expulsus est. occupata pristini cultores receperunt. Gallus quum tantum itinere bidui ab aromatifera abfuisset, ut ex captivis est cognitum, sexaginta diebus omne id spatium remensus est, quod fraude ductorum toto semestri vix confecerat. Nonis castris Negrana rediit: undecimis inde Septem puteos, à rebus ipsis denominatum locum. Inde pacata ceperunt. vicus Chaalla deinde Malotha flumini adjacens: hinc per deserta & sitientia Negram itum maritimum vicum, ex Obodæ Regno.

Sed morbis fatigatus cedit. Dio. Strab. Plin.

XXVI. Inde diebus undecim celeberrimum Ægypti *portum*, quem *Muris* appellant, tenuit. Inde Coptum; à Copto Alexandriam reliquias exercitus reduxit. Nam morbo & fame, tum desperatione ac tædio major pars interierat; in bello septem omnino desideratis. Hic annus sæpe ægrotantem Augustum decumano quasi morbo propemodum dejecit. omni certe spe salutis abjecta magistratibus Senatoribusque & Equitum primoribus domum convocatis, testamentoque facto annulum Agrippæ, Pisoni Consuli rationarium imperii tradidit, quo numerum exercituum, & quid ubique caperet populus Romanus, aut expenderet, conscripserat. Successorem nominavit neminem, admirantibus, qui Marcellum eam in spem educari conjecerant. Antonius autem Musa, quum destillationibus vitiatum jecur calidis fomentis non juvaretur; ancipitem rationem medendi necessario complexus, frigidis eum lavacris potionibusque, & multo lactucæ

Augusti morbus. Dio. Strabo. Sueton. Aug. 28. & 81. Vell. 2. 93. &. Plin. 19. 8.

usu, restituit. Pro hoc merito multam hic Antonius & ab Senatu & ab Augusto pecuniam, cum immunitate, non sibi tantum, sed & aliis medicinam facientibus in perpetuum decreta abstulit.

Marcellus moritur. Dio. Val. Maxim. 9. 15. 3. Plin. 19. 1.

XXVII. Ne tamen artis experimento nimium gloriaretur; non multo post Marcellus ab eodem Musa simili methodo curatus, in Bajano suo, intra duodevicesimum ætatis annum obiit. Hoc tam acerbum fatum, & prius quoque parum constans Marcelli valetudo, Plani cujusdam audaciæ colorem præbuit, se Octavia natum asserentis. Nam *se, propter summam corporis imbecillitatem ab eo cui datus esset nutriendus, retentum, substituto suum in locum illius filio*. Sed hæc diu post acciderunt. Tum vero publico funere, ad quod sexcenti lecti intra civitatem ierunt, ingenti cum gloria pompaque elatum in Campo sepeliendum curavit Augustus; ejusque laudationem ipse peregit. Civitas ejus mortem vehementer doluit, quod adfabilitatis & ingenuarum virtutum opinionem, frugalitate & continentia in illa ætate & opibus admirabili, haud exiguam sibi comparaverat. Sane ut Augustus eum populo commendaret, præter alias ingentes summas, quas ejus nomine insumpserat, paulo ante in ejus Ædilitate celebrandos curaverat magnificentissimos ludos, quibus & Eques Romanus & matrona nobilis mimum egit: & quum æstas præfervida incidisset, velis inumbrarat Forum, ut salubrius litigantes consisterent.

Augusti testamentum. Dio. Plin 7. 37. Plutarch. Marcello cap. 30.

XXVIII. Memoriæ traditum est, *Virgilio carminis sui partem aliquando recitante, quod Marcello sepulchrale magno operi inseruit, Augustum & Octaviam præ nimio fletu vix durasse, donec locus absolveretur*. Ad leniendum deinde luctum, colendamque adolescentis memoriam honores ei decreti, *theatrum*que jam cœptum à priori Cæsare, juxta Pietatis ædem, *Marcelli* appellatum: effigies etiam aurea, cum corona ex eodem metallo facta, quæ ludis Romanis in medio magistratuum qui ludos facerent, curuli sella poneretur. Cæterum recreatus è morbo Cæsar, testamentum suum in Curiam illatum ne recitaret, reclamante Senatu prohibitus est. Neminem Imperii successorem à se relictum sciri volebat: quin aliquanto plus Agrippæ, quam Marcello tributum: ut sibi de se permissum populus intelligeret: & tamen si libertatem nollet, Agrippæ notas probatasque virtutes, quam spes incertas adolescentis potiori loco habendas. Credo post mortem Marcelli magnam ei curam fuisse placandi Agrippæ, cujus Marcellum sibi prætantis anteferri patientiam desiderabat.

Agrippa in Syriam mittitur. Suet. Aug. c. 66 Joseph. 15. 13. Vell. 2. 93 3. Plin. 7. 45. Dio.

XXIX. In Syriam eum miserat, compositurum transmarinas provincias, ne Marcello magnitudinem, Agrippa haudquaquam æquis oculis adspicienti, contentionis occasio præberetur. Hoc ille pudendam ablegationem, & frigus Augusti esse interpretatus; ne nimium cupidus negotiorum videretur, legatis suis in Syriam missis, Mitylenen processit. Ibi hybernantem Herodes adiit, qui Cæsaream urbem recens condiderat, cum templo Romæ & Augusti, quo loco prius turris Stratonis steterat. Ob hoc, & quia etiam Agrippæ charus erat, nihil contra eum Gaderenis creditum; vinctique in potestatem ejus accusatores traditi. Augustus porro Prætoriis comitiis decem iterum creari jussit, majore numero Rempublicam indigere negans, octo enim solitis provinciis, duos ærario sufficere.

FINIS LIBRI CXXXV.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXXVI. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

RHÆTIA à Tiberio Nerone, & Druso Cæsaris privignis, domita. Agrippa Cæsaris gener mortuus: ab Druso census actus est.

HOC tempore Cæsar, sive continuationem tot Consulatuum invidiosam putans, effectisque in quæ tetenderat inutilem, sive propter frequentes morbos otii cupidior, quum duodecimum designaretur, antea quoque remissi solitus, constanter abnuit, quo ad plures hic pervenire honor posset. Et quo magis hoc sentire crederetur, magistratu abdicato in Albanum profectus est. L. Sestius suffectus Publii filius, qui bello Philippensi pro quæstore Bruto fuerat, ejusque ne tum quidem licet damnatam vi Triumvirali memoriam laudibus & benigna recordatione, servandisque ejus imaginibus, atque ipsi quondam Augusto monstratis, recolere desinebat. Unde & Augusto gloriæ fuit, honore potius quam odio dignam duxisse viri fidem & in amicitia constantiam.

Augusto abdicanti Consul L. Sestius sufficitur. Vell. a. 89. 5. Dio. Appian. lib. 4. Civil.

II. Nec ignarus ille, talibus se testimoniis animi magnitudinem approbare, laudemque sine detrimento potentiæ consequi; bene de præcipuis eorum, quos expertus adversarios fuerat, & sentiebat, & loquebatur. Mediolani statua Bruti erat conspicuo loco posita. quam ex ære diligenter ac artificiose factam quum Augustus inspexisset, præteriit. moxque subsistens, multis audientibus vocari magistratus jussit, *animum se civitatis ab se alienum deprehendisse ex eo, quod hostem suum secum haberent*. Perterritis his, ut necessum erat, & pernegantibus, ac in mutuo intuitu defixis, converso ad statuam contracto vultu, *hic ergo*, inquit, *hostis noster non vobiscum est?* Tum vero impensius illis paventibus arridens laudavit Gallos, quod etiam *infortunatis amici esse non desinerent, statuamque moveri loco* prohibuit.

Augustus de suis olim adversariis benevole loquitur. Plutarch. Brut. cap. 85.

III. Idem studenti aliquando nepotum alicui superveniens, quum puer territus volumen Ciceronis, quod manu tenebat, veste tegeret; requisivit, inspectoque magnam ejus partem stans evolvit: libro deinde reddito, *doctus*, inquit, *hic vir fuit, fili; doctus, & patriæ amans*. Ob has igitur æquissimi animi demonstrationes hoc anno Senatus ei perpetuum Tribunatum plebis decrevit; perpetuum proconsulare imperium etiam in Urbe, neque renovandis auspiciis indigens: jusque referendi ad patres, tametsi Consul non esset, de uno aliquo negotio, quod ipse legisset, quoties Senatus convocaretur.

Julius Ciceronem dicit amantem fuisse patriæ. Plutarch. Cic. cap. 64. Dio.

IV. Ab his temporibus inolevit, Principes Romanos, & cæteris iis honoribus, & Tribunitiæ potestatis titulo ac jure uti; quod & priori Cæsari decretum, Augustus omnium primus exercuerat: Tribuni quidem numquam usurpato

Teridatem et legatos Parthorum in Curiam adducit.

Just. 42. 5. 6. Dio. lib. 51. et 54.

nomine. Sed hæc neque per adulationem tributa videbantur. dignus erat qui hæc consequeretur libera voluntate tribuentium, quos ubique tanquam liberos Imperiique consortes tractare consueverat. Igitur & Teridaten induxit in Curiam & Parthorum legatos, qui adhuc in Hispania agentem accesserant: neque prius cognitionem earum controversiarum, quam ab Senatu mandaretur, suscepit. Exitus hic fuit, ut filium Phrahati sine pretio remitteret, captivos pro eo signaque militaria Crassi primo, deinde Antonii cladibus invicem recuperaturus. *Teridaten dedi adversus fidem videri* respondit; eidemque donec apud Romanos esse vellet, alimenta liberaliter constituit.

Via ab Emerita Gadeis perducitur. Justin.

V. Eodem anno viam ab Emerita Gadeis perductam, temporis illius verbis, quam meis explicare malo. Lapis est Emeritæ cum hac inscriptione: IMP. CÆS. DIVI. F. AUGUSTUS. PONT. MAX. COS. XI. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII. ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO. TEMPLO. JANI. CLAUSO. ET. REP. P. R. OPTIMIS. LEGIBUS. ET. SANCTISSIMIS. INSTITUTIS. REFORMATA. VIAM. SUPERIOR. COS. TEMPORE. INCHOATAM. ET. MULTIS. LOCIS. INTERMISSAM. PRO. DIGNITATE. IMPERII. P. R. LATIOREM. LONGIOREMQUE. GADEIS. USQUE. PERDUXIT.

Morbi ex anni intemperie. Dio.

VI. Hæc ejus anni gesta servavit antiquitas: & quod novo exemplo C. Calpurnius quum antea Curulis Ædilis fuisset, tum in demortui Plebeji locum suffici passus est: quodque feriis bini singulis diebus præfecti fuerunt; & in his quidam puer. Anni intemperies his & proximis Consulibus tanta fuit, ut vulgaris morbis magna vis hominum interiret. is casus Liviæ patrocinari visus est, quo minus verisimilis ea criminatio videretur, per quam aliqui Marcelli prœmaturam mortem artibus ejus mulieris imputabant; amoliri conantis adolescentem, qui suorum filiorum obstaret incrementis. Prodigiis adnumeratus intra Urbem Lupus deprehensus; igniq; aut tempestatibus adflicta ædificia: & quod auctu Tiberis pons Sublicius fractus est, Urbsque sic inundata per triduum, ut navibus transiri posset.

Urb. cond. an. 731. Augustus oblatam Dictaturam deprecatur. Dio. lib. 54.

VII. Idemque & sequenti anno factum, quo Consules M. Claudius M. F. Marcellus Æserninus, L. Arruntius L. F. L. N. fuerunt. Tum etiam fulminibus præter alia statuæ in Pantheo ictæ, & Augusti simulachro hasta quam manu tenebat excussa. Fames deinde, ut solet, sequuta pestilentiam, quod ægris aut mortuis cultoribus arva squallebant, religionem injecit multitudini; merito sic laborare Rempublicam, quod Augustum sine magistratu agere pateretur. Igitur *Dictatorem dicendum* conclamant: ad Curiam pergunt; Patres *lege sublatam Dictaturam* caussatos includunt: *ni postulatis suis obsequerentur, incendium* denunciantes. Mox ad ipsius fores profecti cum quatuor & viginti fascibus, *uti Dictaturam, & exemplo Pompeji curationem annonæ susciperet*, oraverunt. Ille quum constanter excusando parum moveret vulgus, scissa veste, ac nudo pectore, genu nixus deprecatus est.

Sed nec Censuram perpetuam recipit. Vell. 2. 89. Suet. Aug. c. 52. Dio. Val. Max. 6. 8. 5.

VIII. Annonam, licet id quoque invitus, recepit curaturum: constituitque, ut ex Prætoriis, qui sortiri provincias deberent, bini quotannis frumento dividundo præessent. Interim Quæstori Tib. Neroni curandæ frumentariæ rei negotium datum. Nec Dictaturam tantum abnuit Cæsar; sed Censurā etiam perpetuā

rogatus accipere noluit. statimque designavit alios Paulum Æmilium L. Fil. M. Nep. Lepidum, L. Munacium Plancum, quorum alter proscriptus ipse fuerat, hic proscripti frater.

IX. Hi discordem Censuram, parumque Reipublicæ utilem egerunt: neque is honor postea cuiquam privatorum tributus est. ne Principes quidem ante Claudium Cæsarem receperunt. Id significatum omine credidit vulgus, quod prima Magistratus die tribunal, in quo Censores consederant, fractum fuit. Augustus quum Lepido vis atque industria, Planco propter vitam turpiter actam auctoritas Censoria non inesset; plerasque magistratus ejus partes ipse obiit. Id quam fuerit necessarium, vel inde intelligas, quod L. Domitius Plancum Censorem via sibi decedere Ædilis coegit. Tum ergo collegia Augustus antiqua correxit; nova sustulit: ludos curari à Prætoribus jussit; sed ita, ut supra certam summam non liceret iis impendere; cætera è publico ærario depromerentur; nec munus gladiatorium injussu Senatus, aut sæpius quam bis eodem anno, aut pluribus quàm sexaginta paribus ederetur. Ædilibus Curulibus ad arcenda incendia sexcentos attribuit servos. Equites Romanos & fœminas illustres scenicas operas facere vetuit.

Censura diu int emissa. Dio. Vell.2.95.3.

X. Hæc quum usurparet summæ potestatis munia, cæteris adeo civilem se exhibuit, ut & amicis adesset in judicium vocatis, & adversariorum convicia patienter exciperet. Forte M. Primus ob illatum in Macedoniæ proconsulatu Odrysiis bellum caussam dicens, modo ***mandatum id sibi ab Augusto***, modo ***à Marcello*** jactabat. Ea re intellecta sponte ad judicium Augustus venit, interrogantique Prætori negavit se mandasse. Tum L. Varro Murena gravibus maledictis adortus Cæsarem, quum ad extremum adderet, ***tu vero, cujus vocatu ades? Reipublicæ***, respondit. Hoc ejus factum dictumque collaudarunt Patres, eique decreverunt jus quoties vellet Senatum cogendi. nec defuere tamen, qui non modo absolverent Primum suis sententiis; sed etiam qui perniciem Augusto machinarentur.

Augusto maledicit Varro.

XI. Fannius Cæpio conspirationis auctor habebatur; inter socios & Murena nominatus est: fecitque fidem criminationi in homine cætera non improbo, nimia dicendi libertas, quam in omnes promiscue sine modo stringebat. Igitur à Tiberio Cæsaris privigno lege majestatis apud judices postulati, fugerunt; nihil aut caussa, aut propinquorum potentia confisi. Nam Proculeius Murena frater, & paterno in eum animo, tam charus erat Cæsari; ut de collocanda ei Julia deliberaret; & Mæcenas adfinis in flagrantissima Cæsaris gratia, cujus ille & conjugem sororem Murenę Terentillam adamabat. Hanc tamen aperuisse fratri creditum sibi à Mæcenate secretum compertæ conjurationis, eoque maturius fugisse reos Cæsar suspicatus: quum neque defuturos putaret qui absolverent, si latere potuissent, legem tulit de his, qui judicium defugerent; uti hos damnari absentes fas esset: & in talibus caussis judices palam suffragia ferrent. Id utilitatis publicæ caussa, non à propria ira fecisse Cæsarem argumento fuit, quod sequitur.

Fannius Cæpio in eum conspirat. Vell.2.91.2. Dio. Suet. Tib. c. 8. & Aug. 66.6. et 69. Tac. 4. 40.7.

XII. Quum aqua & igni reis interdictum esset, Cæpionem servus in cista detulit ad Tiberim: pervectumque Ostiam, in Laurentinum patris Cæpionis noctu perduxit. Inde clam pervenere Cumas, conscenso; navigio tempestatibus ad

Et fugiens interficitur. Macrob Saturnal.1.11. Suet. Aug. c.56

Neapolin ejecti, quum proderentur; in ea urbe servus Cæpionem abscondit: exceptusque à centurione, nec vi nec minis, ut dominum proderet, expugnari potuit. Hero tamen pietas ea non profuit, quin alterius servi scelere deprehensus, pœnas morte daret. In his duobus pater Cæpio liberrime animi sui judicium exercuit, manumisso fideli servo: proditore ad supplicium crucis per medium Forum rapto, & titulum meriti palam præferente. Unde & ipse non inglorius, & celebrata sermonibus Augusti æquitas fuit, hæc omnia civili animo ferentis.

Jovis Tonantis ædes. Vell. Strab. lib. 14. Suet. August. 29. & cap. 91. Plin. 34. & 35. & 36. 6. 1 10.

XIII. Neque dubitatur, quin etiam iniquissimis satisfacturus fuerit: nisi mox in judicio Castricii, per quem de conjuratione cognoverat, exorato coram judicibus accusatore reum eripuisset. Etiam Murena deprehensus periit. cui Athenæus philosophus Romam deductus, quum fugæ tantum, non etiam sceleris socius fuisse videretur, à Cæsare dimissus est. Eodem tempore, Cyprum & Narbonensem Galliam, pacatas jam provincias, populo restituit Cæsar: & ex eo proconsules in has missi. Tum & ædem Jovis Tonantis in Capitolio, marmoreis ex solida gleba parietibus structum, dedicavit; bello Cantabrico votum, quum per nocturnum iter lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque prælucentem exanimasset. *Tum quoque inter ipsa sacra tonuisse* memorant: *oblatumque postea somnium ei, Jovem Capitolinum queri visum; quod cultores ab se abducerentur.* Nam propter nominis & formæ novitatem, & quod nobilissimum Leocræ opus præstantia tam artificis, quam dedicantis commendabatur; præterea fanum illud adscendentibus in Capitolium proximum erat; ab omnibus frequentari Tonans ille cœperat.

Asturum & Cantabrorum punita defectio. Florus. 4. 12. 47. & 51. Dio.

XIV. Ipse visus est respondere Capitolino; *Tonantem ei pro janitore appositum.* Orto igitur die, somnia neque sua, neque aliorum de se negligere solitus, tintinnabulis fastigium ædis Tonantis redimivit: quibus uti janitores consueverant, noctu præsertim, si quid forte significandum dominis incidisset. Sub id tempus iterum mota est Hispania, defectione Asturum, quos Carisius fastu & crudelitate, tum Asturum imitatio Cantabros ad arma egerat. Cantabris C. Furnius erat impositus. hunc ii tamquam rerum suarum rudem spernebant. Sed in ipso opere longe alius apparuit, & per eum maxime, nam & Carisio suppetias tulerat, utraque natio jugum recepit. Cantabrorum tamen plerique libertatis desperatione mortem sibi consciverunt. Mitius aliquanto genus Astures, simul ab obsidione loci quem adorti fuerant, rejectos C. Furnius prœlio vicit, in deditionem venerunt.

Æthiopicum bellum Petronii. Strabo. lib. 17. Dio.

XV. Eodem anno in Æthiopiam primum signa Romana penetrarunt, his caussis. Dum partem copiarum Ælius Gallus Arabico bello occupat; Æthiopes spretis quæ in Ægypto remanserant, castra cohortium Syene constituta subito adventu expugnarunt. Pari velocitate deinde Elephantinam ac Philis potiti, captos in servitutem redegerant; statuis Cæsaris ubique dejectis. Igitur Petronius cum peditatu minus decem millium, equitibus octingentis accurrens, triginta hominum millia fugere ipsa adventus sui fama coëgit. Ipse sequutus ad Pselcham oppidum Æthiopiæ legatos res repetitum misit. Illi *se à nomarchis lacessitos justa piaque arma corripuisse* responderunt. Vicissim Petronius *Cæsarem esse dominum regionis, nomarchas non esse* regerens: *tridui spatium* petentibus ad deliberan-

dum dedit. Pervenit tamen res ad pugnam: sed propter imperitiam & instruendi & inepta arma hostium, facilis victoriæ. Scuta ingentia ferentes è crudo bovis corio, securibus alii, aut contis rem gerebant, rari gladiis.

Fuga & damna Æthiopũ. Dio. Plin. 6. ap. Strabo.

XVI. Nec eumdem omnes locum fuga petierunt. Pauci in deserta abdiderunt sese: plures vicinum oppidum accepit: fuerunt qui in proximam insulam nando trajicerent, quod ea parte propter velocitatem amnis minime multi crocodili erant. In his duces etiam fuerunt Reginæ Candaces, quæ virili animo mulier Æthiopibus tum imperabat, altero oculo capta. Hos in potestatem statim redactos (nam ratibus & quibusdam navigiis partem armatorum transjecerat) Alexandriam misit. Nec Pselcha moram fecit, tantaque multitudo captivorum fuit, ut addita numero interfectorum, paucos ex illo exercitu evasisse constaret. Ab hoc oppido, per arenæ cumulos, qui Cambysis copias intexerant, profectus, Premnin munitam situ urbem ex itinere oppugnatam cepit. Inde præter Aboccin, Phthurin, Canbusin, Attenam, Stadisin, ubi *Nilus maximo cum fragore se præcipitans auditum accolis auferre* dicitur, captis quæ memoravimus oppidis, Napata perventum.

Interque capta Napata regia Candaces. Dio. Strabo. Plin.

XVII. Regia Candacis hæc erant: & ipsa propinquo se castello tenens, legatos de pace misit, captis ad Syenen hominibus statuisque restitutis. Nec ideo minus filio Reginæ puero Napatis profugiente capta urbs ac diruta. Jam circiter nongenta passuum millia processum ab Syene fuerat: igitur intellecto ulteriora propter arenam vix adiri posse, cum præda recessit Romanus, relicto Premni præsidio, quod oppidum diligentius permuniverat, copiisque quantum viris quadringentis in biennium sufficerent, instruxerat. Captivorum major pars Alexandriæ vendita: mille delectos ad Cæsarem Petronius misit, tum recens è Cantabris reversum, ceteri morbo interierunt ex peregrini cœli impatientia. Dum ad hunc modum præmiis victoriæ Romanus perfruitur, Candacen numerosissimo exercitu coacto præsidium oppugnaturam, summa celeritate usus antevertit; ipse Premnin ingressus, cum multo rerum necessarium apparatu.

Cæsar ignotus Æthiopibus. Dio.

XVIII. Quod ubi erat factum, Candace desperans armis legatos iterum misit. qui *Cæsarem adire* jussi, *nec quis esset Cæsar, nec ubi esset scire se*, responderunt. Idcirco datis ducibus ad Augustum deducti, facilem ad desideria sua repererunt; iisque tributum etiam, quod erat imperatum, remisit. In Samo tum hybernabat Cæsar, ad obeundam Imperii partem Urbe profectus. Illa peregrinatione patuit, quam necessaria Romanis potestas unius esset, libertatem ultra ferre nescientibus. Vix in Siciliam Cæsar transmiserat, quum Romæ Consularibus Comitiis tanto ambitu certatum est, ut parum à tumultu res abesset. M. Lollius jam inierat, gerebatque solus. quod Augusto servari locum populus voluerat.

Urb. cond. an. 732. Candidatorũ Consulatus certamina.

Agrippa filiam Augusti ducit. Plut. Anton. cap 90. Tacit. 4. 40.

XIX. Postquam ab illo non suscipi Consulatum innotuit, studia candidatorum miris certaminibus exarsere. Q. Lepidus, L. Silanus petebant, ea magnitudine & vehementia factionum, ut adciri Cæsarem prudentissimo cuique placeret. Ille competitores evocare in Siciliam maluit: castigatosque verbis, & *abesse dum Comitia peragerentur* jubens, dimisit. Ne sic quidem satis quietæ res fuere: postque multas turbas vix creari Consul Q. Lepidus potuit. Ergo Cæsar nec passurus talia, nec soli vacaturus Romæ, quum in tam diffuso Imperio sæpe

adeundæ provinciæ essent, cum Mæcenate deliberavit: *utrumne M. Agrippam, quo plus ei ad tantum regendum populum auctoritatis esset, data in matrimonium filia, Urbi præficeret?* quo tempore responsum à Mæcenate Cæsari ferunt: *Tantum jam Agrippam fecisti, ut aut gener habendus sit, aut occidendus.* Id consilium quum dedisset, excivit Agrippam ab Asia Cæsar, misitque Romam, *dimissa Marcella Juliam ducere* jussum; *Urbisque curam capessere.* Habeo auctores Marcellæ matrem Octaviam id consilium dedisse Cæsari, quum videret anxie cogitantem, quemnam amicorum tanta conditione attolleret.

Et motus Urbanus composuit. Plutarch. Dio.

XX. Eadem filiam ab Agrippa dimissam Julo Antonio M. F. collocavit. Cæterum minime fefellit Cæsarem opinio: motus Urbanos Agrippa mature composuit; Præfectum Urbi Latinarum caussa, quum ea quoque de re certamina exorta non quiescerent, creari vetuit: Ægyptia sacra, iterum in Urbem dissimulanter introducta, ultra quingentos passus submovit. Cæsar interim constitutis Siciliæ rebus, & Syracusis aliisque civitatibus coloniæ Romanæ jure concesso; in Græciam trajectus, Lacedæmoniis quod Liviam suam quo tempore cum viro ex Italia profugerat, hospitaliter habuissent; de quatuor & viginti Eleutherolaconum oppidis Cythera cum aliis quinque dedit; principes civitatis cœnæ suæ adhibuit. Atheniensibus contra propter Antonii favorem, Æginam ac Eretriam ademit: interdicto etiam, *ne jus civitatis suæ cuiquam venderent.*

Minervæ simulachrum sanguinem spuit. Euseb. num. 1900.

XXI. Eam sibi calamitatem fuisse significatam prodigio Athenienses putavere: quod Minervæ stans in arce simulachrum, ab Oriente se ad Occidentem converterat, sanguinemque exspuerat. His aliisque rebus ita confectis in Samo hyemem exegit Cæsar. Romæ pontem Fabricium refectum à L. Fabricio C. F. curatore viarum, Q. Lepidus M. F. M. Lollius M. F. Coss. ex SC. probaverunt: & L. Sempronius L. F. L. N. Atratinus pro consule ex Africa IV. Idus Octobr. triumphavit. Jam M. Appulejus Sex. F. P. Silius P. F. Nerva Consules erant; quum Samo progressus Cæsar Asiam ac Bithyniam & Syriam invisit. Quamquam enim hæ populi provinciæ dicebantur, non minori curæ erant omnium principi; atque animo Regis omnia complectenti.

Urb. cond. an. 733. Acta Cæsaris in Asia. Strab. lib. 12.

Phrahates signa Romana remittit. Eusebius. l. 10. Justin. 42. 5. 11. Tac. a. 2. 4. Suet. August. 21. 7. Vell. 2. 91. 1. & 2. 94. 4. Strab. lib. 6. & 16.

XXII. His etiam locis, ut meriti quique videbantur, his beneficia dedit, aliis injunxit majora prioribus onera. Trallianos terræ motu graviter afflictos, gymnasio partibusque aliis ea peste dirutis, pecunia juvit: itemque Laodicenos è Phrygia: pro quibus Thyatirenisque & Chiis Senatum Tiberius erat deprecatus. Contra Cyzicenis Tyriisque ac Sidoniis adempta libertas. his ob continuas seditiones: Cyziceni cives Romanos flagris ceciderant. Profectio Cæsaris ad eos imperii fines Prahati suspicionem injecerat; ne propter neglecta pacta bello peteretur. Igitur aquilas & signa militaria, captivosque præter paucos, qui pudore sibi consciverant necem, aut in Parthis alicubi se occultaverant, ad Tiberium remisit. Major ea lætitia Augusto fuit, res olim amissas citra certamen, sola nominis sui magnitudine recipienti, quam si bello Parthiam superasset. Auctum dein decus, ultro filios suos nepotesque mittente barbaro, ac his obsidibus firmante amicitię fidem. Constat tamen id magis suorum metu quam Romanę potentię fecisse, ne Parthis ex Arsacidarum Regia stirpe (cui erant addictissimi) quemquam relinqueret, quem regem adversus se creare possent. Vocato igitur in colloquium Tiberio, qui tum Syrię & provinciis Orientis pręerat, Sa-

rospadem, Cerospadem, Phraatem, & Vononem legitimo matrimonio genitos, cum duabus horum uxoribus, filiis quatuor tradidit: quos Regio cultu deinceps Augustus & post hunc Tiberius Romæ habuerunt.

Magna Romanorum lætitia. Dio. Suet. Aug. 29.

XXIII. Hæc igitur, sed maxime signa recepta, variis lætitiæ testimoniis celebrata, nummis quoque transmissa ad posteros memoria: quorum nunc quoque supersunt multi. Romæ supplicationes decretæ diis: ovatio Cæsari, currusque Triumphalis. mox & templum Marti structum, inque eo tanquam ad exemplum Feretrii Jovis, affixa signa recepta cum Parthicis spoliis. *Bis ultorem* cognominari placuit, quod jam erat Martis Ultoris ædes, quam bello Philippensi pro ultione paterna suscepto voverat. Sed hæc postea facta. Tum vero quum viarum Curator constitutus Cæsar, duos è Prætoriis cum binis lictoribus præfecisset; ab his opera multa facta aut refecta sunt, in quibus & miliarium aureum nominatur. Sub idem tempus, quum Julia Cajum Agrippam peperisset, inter alia natalem ejus stato sacrificio quotannis colendum Patres censuerunt.

Cæsar provincias laudabiliter constituit. Joseph. Antiq. Iud. 15. 3 & 10

XXIV. Augusti quoque natali Circenses & venationem privato sumptu Ædiles ediderunt. Interim Cæsar paci ornandæ, procul ablegata bellandi cupidine, provincias secundum leges & jura constituit, liberas civitates amicosque Reges suis institutis uti permisit: atque hoc sibi consilium manere Senatui quoque scripsit. Jamblicho & Tarcondimoti filiis patrum nomina referentibus, quas in Cilicia & Arabia regiones illi habuerant, reddidit: nisi quod maritima quædam Ciliciæ donavit Archelao, cui & minorem Armeniam concesserat, post mortem Medi Artavasdis, cujus in potestate Regnum istud fuerat.

Regnum Herodi firmatū. Dio. Histor. Miscel. Ioseph. Antiq. Iud. 15. 5. Strabo. l. b. 17. Tacit. 3. 4.

XXVII. Nec Herodes sibi defuit, quin commoditate temporis, & Augusti amicitia ad Regnum augendum uteretur. Gadarenos accusatores suos ab Agrippa sibi traditos impune dimiserat. Id beneficium, quum animos eorum implere amore tam benigni Regis debuisset, incitamento fuit, ut iterum auderent de eo dem apud Cæsarem queri. Zenodorus his aderat, inter Galilæam & Trachonitidem haud parvæ regionis tetrarcha. Sed semel auditi delatores, quum purgationem Regis accipi viderent, metu ne iterum dediti crudelissimum experirentur; noctu semetipsos interfecerunt. Zenodorus Antiochiæ ruptis morbo aut casu visceribus effudit spiritum. ditionem ejus Herodes dono Cæsaris accepit, & ob hæc merita ei templum in eadem illa regione posuit. Commagenes Regnum Mithridati tradidit Cæsar, puero adhuc, quia patrem ejus Antiochus occiderat. Artaxias majoris Armeniæ Rex, qui Parthorum opibus steterat; his Cæsari de Armenia concedentibus, factioni suorum resistere non potuit, fratrem ejus minorem natu Tigranem ad Regnum vocantium, quem Alexandria capta Cæsar Romam adduxerat. Igitur Cæsar privigno suo Tiberio Neroni negotium id permisit, Archelao quoque monito, ut adjuvaret. Sed priusquam hi quidquam molirentur, Artaxias dolo propinquorum occisus est. Tiberius Tigrani vacuam possessionem Regni tradidit, diademate pro tribunali imposito. Supplicationes ob hæc decretæ spes adolescentis inflarunt, quas nuper dum in Syriam exercitum per Macedoniam ducit, apud Philippos conceperat; quum ara quondam ab Antonio victricibus in castris posita adolente nemine subitis ignibus colluxisset. Jamque crescendi facultatem & Vitricus dabat, legionibus provinciisque præficiens, & relicta per aliquot annos Orientis cura. quo tem-

pore & Tigranes Armeniæ Rex, & Iberi ejus, quum in Regnum atque matrimonium Ægyptio more sociati essent, interierant. Tum jussu Augusti Tiberius Artavasden imposuit: sed ipse quoque paulo post dejectus est, non sine clade Romana. Cęterum hæc postmodum acciderunt.

Indica legatio ad Cæsarem. Flor. 4. 12. Strab lib. 15.

XXVI. Tum vero Augustus ex Oriente reversus iterum hybernavit Sami, libertatemque velut in mercedem hospitii Samiis dedit. Nec ibi per segne otium traductum tempus est: multarum nationum Regulis eo legatisve confluentibus. Tanta enim majestas Cæsaris fuit, ut Scythæ, Garamantes & Bactriani oratores de fœdere mitterent. Sed præ cęteris Indica celebrata legatio est à Pandione missa & Poro Regibus; quorum alter utique prius in extremum usque Occidentem amicitiæ petendæ caussa ad Augustum in Hispania belligerantem legaverat. Nicolaus Damascenus, qui *se hos vidisse Antiochiæ* scribit, *tres tantum pervenisse* auctor est, *cæteris in itinere mortuis*. plurium enim mentio fiebat in literis, quas Græco sermone scriptas attulerant in hunc sensum. *à Poro scribi: qui tametsi Regibus sexcentis imperet, plurimi amicitiam faciat Cæsaris, transitum daturus ei quocumque pergat, & adjuturus in quolibet justo negotio.*

Dona ab hoc allata Cæsari. Flor. 4. 12. Strab. lib. 15.

XXVII. Dona quoque per octo servos præter pubem nudos & odoribus conspersos, quæ vocant *diapasmata*, obtulerunt. Hermam sive hominem sine brachiis genitum: qui pedibus tendebat arcum, emittebat sagittas, tuba canebat. qualia nostra ætate sæpe, & his difficiliora vidimus, Dio vix fide digna judicavit. Fuit inter munera & tigris tum primum Romanis, & sicut existimat Dio, Græis etiam conspecta; & vipera immodicæ magnitudinis, cum angue quinquaginta cubitorum, & testitudine fluviatili in tres cubitos porrecta; perdixque vulture major. Gemmas insuper & margaritas & elephantos dono dederunt. Sed præ omnibus longinquitatem itineris imputabant, quod vix quadriennio confecissent. His domum repetentibus apud Augustum Zarmanus Chegan permansit unus Indiæ sapientum; spectaculum Cæsari exhibiturus, quale Calanus olim Alexandro.

Indus quidam sponte se tradit incendio. Strabo, Dio. Plin 8. 17.

XXVIII. Quum enim Athenas ventum esset, initiari sacris, quamquam, ut ajunt, alieno tempore, voluit; votoque potius, quum *se rebus secundis semper usum*; *priusquam adversa succederent abiturum vita* testaretur, nudo unctoque corpore ridens in rogum insiluit. Sepulchrum ei structum est Athenis, nomenque adscriptum genusque mortis, adjecto *Indum ex Bargosa* fuisse. quæ si ea est, quam auctores alii *Barygazam* appellarunt, in litore Calecutiensi non procul ostiis Indi quærenda creditur. Jam Consul in Urbe C. Sentius C. F. Saturninus, quod itidem, ut superiore anno erat factum, Augusto reservabatur locus, solus gerebat, fortiter sane & constanter.

Vib cond an. 734. Suet. August. cap 43.

XXIX. Nam & publicanorum fraude coërcita, pecunias publicas in ærarium retulit, & Comitiis Quæstorum quos indignos judicabat, profiteri vetuit: & perseverantibus, Consularem vindictam, si in Campum descendissent, interminatus est. Consularibus Comitiis major etiam moles fuit: postquam Augustum nolle fieri, tum quoque renunciatum est. Seditiones etiam & cædes factæ præcipua Rufi Egnatii violentia, qui favore populi subnixus, quamquam vetante Sentio profiteri perseveravit. Tum pari veteribus Consulibus animo, juravit Sentius, *si quidem suffragiis populi Consul factus esset Egnatius, non renunciaturum.* Quum

C. Sentii Consulatus egregius. Strabo.

finis pugnandi non fieret, Senatus præsidium Consuli decrevit: eoque repudiante, miserunt ad Augustum legatos, binis additis lictoribus.

XXX. Ille superioris anni consilio non posse sanari præsentia putans, Q. Lucretium qui in numero legatorum erat, quamquam in Triumviratu proscriptum, Consulem designavit, & ipse quam primum ire Romam constituit. Advenienti decreta multa: nihil acceptum præter aram Fortunæ Reduci, & anniversarium eo die sacrum, sub *Augustaliorum* vocabulo, cum ludis solennibus. Pugnabat tamen Senatus Populusque Romanus, ut obviam iri pateretur; idcirco declinaturus hanc molestiam, ne se & populum inquietaret, noctu ingressus est. Augustus ad declinandum occursum populi ingreditur Urbem noctu. Vel. 2. 92. Dio.

XXXI. Postridie quum de rebus in Oriente gestis referret, Prætoria insignia Tib. Neroni decernenda curavit; Druso, uti celerius quinquennio quam sineretur legibus, honores peteret. Ipsi deinde postquam sibi displicere significabat, quæ absente se per seditiones, & reverso per metum acta erant; præfecturam ei morum cum Censoria potestate detulerunt in quinquennium: Consulare jus in perpetuum, cum fascibus duodecim, & sella curuli in medio Consulum. Censoriam deinde potestatem in perpetuum accepit; quam antea quoque certum ad tempus habuisse constat ex actis ejus, Censu præsertim, quem hoc jure egisse in sexto Consulatu suo retulimus. Mox etiam legum emendandarum ferendarumque arbitrium Senatus ei dedit, in eas & jurare paratus. Jusjurandum remisit Cæsar, servaturos existimans ultro quæ placuissent. cætera mutaturos esse simul possent, etiamsi sexcentis sacramentis adigerentur. In ejus honorem multa decreta fiunt. Val. Maxim. 6. 7. 2. App. lib. 4. Civil. Suet. cap. 18.

XXXII. Dum ista fiunt, Ædilis excusatione paupertatis usus ultro abdicavit. Virgilius vatum Romanorum maximus Augusto & Mæcenate hæredibus decessit, anno vitæ primo & quinquagesimo. Jusserat is testamento cremari Æneidem suam, quod ei summam admovere manum nequivisset. Vetuit Augustus, licet legum alias servantissimus, ne pulcherrimus nobilissimi ingenii fœtus interiret. Sepultus est Neapoli. apud Tarentum exspiraverat. Sub hoc tempus Agrippa, qui rebus Urbanis interea præfuerat, in Gallias missus est, discordia principum, & Germanorum incursionibus laborantes. Virgilius moritur. Suet. Aug. c. 27 Dio.

XXXIII. His celeriter pacatis, in Hispaniam transit, Cantabrorum ferocia denuo turbatam. Magnus enim numerus sub hasta venditorum, interfectis dominis in patriam redierant, superstitesq; popularium ad arma hortati, castella quædam communiverant. Tantus erat immanis populi terror, ut Agrippa negotium habuerit in coercendis confirmandisque militibus, qui expeditionem metu detrectabant. Neque levius quam pro opinione bellum fuit. Multa dum apud Romanos serviunt, viderant barbari, quorum adversus hostem usus esset. hac peritia, & quia victos nullum non supplicium exspectare norant, plurimum & detrimenti Romanis intulerunt, & ignominiæ. cujus etiam caussa legionem, quę vocabatur Augusta, hoc uti cognomine Agrippa prohibuit. Cantabri rursus deficiunt. Plin. 7. 30. Dio.

XXXIV. Sed viribus immensum superior, non ante destitit, quam juventute propemodum omni occisa Cantabrorum, cęteros armis ademptis ex montibus in plana deduceret. Nec tamen ob hæc gesta aut scripsit Senatui; aut Triumphum, licet auctore Cæsare decretum duxit: modestiam, sicut adsueverat, servare pergens. cujus & aliud experimentum eodem tempore dedit, quum sententiam Consul de fratre rogaret, censere recusans. Idem etiam Virginem Sed ab Agrippa comprimuntur. Flor. 4. 12. 51. Dio.

aquam in agro Lucullano conceptam privato sumptu induxit in Urbem; Augustam vocans, quod adeo gratum Cæsari fuit, ut in penuria vini quum populus valde vociferaretur, *satis dixerit provisum à genero suo Agrippa, perductis pluribus aquis ne homines sitirent.*

Cornelii Balbi Triumphus de Garamantibus. Suet. August. cap. 42.

XXXV. Talis igitur Agrippa fuit. cæterorum plerique ob res haudquaquam huic comparandas latrociniis forte compressis aut seditionibus compositis civitatum, & petierunt Triumphos, & impetrarunt. Nec enim parcus in his Cæsar erat, quem super triginta ducibus justos triumphos, & aliquanto pluribus Triumphalia ornamenta decernenda curasse invenio. quamquam ex plerorumque gestis Imperator vocatus non esset. L. Cornelii Balbi P. F. non expers meritorum Triumphus fuit: quem proconsule duxit ex Africa VI. Kalend. April. victis Garamantibus, quos nulla dum Romana arma perculerant. Nec cum hominibus modo, sed magis cum siti dimicandum fuit; quod putei arenis injectis occultabantur. Nec ideo minus Phazaniorum & Garamantum oppida plurima capta, quorum nobilissimum Debris ob fontem miræ naturæ, & caput gentis Garama.

Primus Balbus non natus Romanus triumphat. Suet. Aug. 38. 2.

XXXVI. Nec triumphatæ tantum nationis, sed etiam triumphantis novitas illustriorem hunc ei titulum fecit. Gadibus natus civitatem Romanam cum majore Balbo patruo suo acceperat. nec quemquam ad ea tempora triumphasse nisi Romanum natum meminerant. Ex Kal. Jul. ejus anni M. Vinucius Consulatum gessit: cæteri, nam haud dubie suffecti plures fuerunt, ignorantur. At sequens annus, quo duo Cornelii Lentuli Publius P. F. & Cnæus L. F. Consulatum gesserunt: Agrippam propemodum in par Cæsari fastigium receptum ab ipso vidit. Quippe Augustus in optimo proposito reformandæ Reipublicæ insidias timens, ut ab his esset ostentatione parati vindicis tutior, Agrippam Tribunitiæ potestatis collegam declaravit in quinquennium. tot enim annos sufficere dictitabat: quum eamdem potestatem per decennium jam tenuisset: & elapso hoc quoque quinquennio in aliud decennium esset acceptutus.

Urb. cond. an. 735. Agrippa à Cæsare in par prope fastigium recipitur.

Augusti consilium repurgandæ Curiæ.

XXXVII. Tum autem ingentibus curis districtus, quemadmodum citra periculum repurgare Curiam posset, cum Agrippa agitabat. Nam & numerum justo putabat ampliorem esse, & non tantum infamia vitiorum obrutos, sed etiam adulatione onerosos oderat. At erat res offensionum plena; nemo enim sicut factum erat prius, sponte cedebat: & tot simul Senatu movendorum invidiam sustinere, nisi pluribus sociis contabatur. Tandem ea ratio placuit, ut ex omnibus triginta viros optimos ipse deligeret juratus: qui deinde jurati & ipsi scriberent in tabella seorsim singuli quinque aliorum nomina, quos dignos eo ordine censerent: ne tamen inter eos necessarius quisquam scribentis esset. Hoc ubi factum est, ex singulis quinariis unum sorte duxit, qui & Senator esset, & alios quinque, iisdem ut priores illi legibus in tabella nominaret.

Senatorum numerus ad sexcentos reducitur.

XXXVII. Et oportuerat quidem triginta esse, tum qui primi tabellas acceperant, tum etiam qui sorte fuerant educti: sed quum ex utroque numero peregre abessent, alii delecti sunt qui eorum vicem fungerentur. Hoc quum ad aliquot dies factum esset, suspicione fraudis motus Cæsar, neque tabulas ultra penes Quæstores esse passus, neque sorte usus est: sed suo ac Agrippæ judicio cæteros adlegit, donec sexcenti efficerentur. Trecentos maluisset, ut veteris Reipublicæ

species redderetur. sed non audebat tot offendere, bonis quoque in metum adducendis, si plures multo expungerentur, quam manerent. Sic quoque caveri non potuit, quin aliqua parum commode fierent. Livinejus certe Regulus, scissa in Senatu veste cicatrices ostentans, & stipendia sua exponens, magna cum invidia questus est *se moveri Senatu, quum filius suus & alii, quibus se præstare non dubitabat, allegantur*.

XXXIX. At Aurunculejus Pætus veniam *exeundi ordinis, locumque suum patri*, qui removebatur, oravit. Itaque diligentius inspectæ sunt tabulæ; motisque iterum aliis, alii substituti. Tum etiam quia nonnulli caussis non improbabilibus injuria se remotos querebantur; locum his inter Senatores ludis epulisque in veste Senatoria, & recuperandi ordinis caussa honores petere concessit Cæsar. ita plerique horum iterum in Senatum allecti. cæteri medio quodam inter Populum Patresque loco ætatem exegerunt. Erat omnino ea res, quæ multorum animos ad cujuslibet facinoris audaciam exasperaret. eo promptius creditum, Augustum & Agrippam insidiis peti arguentibus. interfectique sunt nonnulli, quorum & M. Egnatius Rufus fuit, cujus de vanitate supra narravimus. *Insidiæ M. Egnatii in Augustum. Suet. Aug. 35. 1 Dio.*

XL. Exciverant hæc pericula curam Senatus: multaque prolata, quæ ad salutem Augusti protegendam provideri opus esset. Inter quæ quum forte jactaretur, *excubias ei constituendas Patrum, quas sua quisque vice obirent*, Antistius Labeo, non magis studiorum claritudine, quam incorrupta libertate celebratus, *se quidem somnolentiorem esse* dixit, *& ad excubias agendas ineptum*. Sed Augustus graviter urgens cœpta coërcendo ambitu sanxit, *ut qui pecuniam magistratus adipiscendi caussa dedisset, promisisset: ejus magistratus petitione in quinquennium arceretur*. Majori cura ingenuorum civium augendo numero studuit, præmiis in maritos & patres adauctis, & majoribus pœnis vexato cælibatu; postquam priorum legum sanctiones spernebantur. *Labeonis vox libera. Vell. 2. 92. 3. Suet. Aug. 19. 1 Tacit. 3. 10.*

XLI. Et quando plures mulieribus mares erant, etiam libertinas permisit duci, præterquam Senatoribus. Hæc negotia dum tractantur, Senatores quidam de matronarum atque juvenum reprimenda immodestia Cæsarem interpellarunt, quando propter hanc etiam pauciora matrimonia contraherentur. Ipse suggillari putans, quod multorum uxores corrumperet, hanc quidem sollicitudinem declinabat; *quod fieri potuisset, provisum* inquiens; *non autem posse omnia pari accuratione constitui*. urgentibus dein, *suam cuique conjugem domesticis præceptis formandam esse* respondit: *quemadmodum ipse moneret Liviam suam*. His excitata potius quam repressa quorumdam improbitas, orare non destitit, priusquam in hanc rem Cæsar quædam dissereret, de cultu uxoris suæ, egressibusque ejus & comitatu, quibus illa profecto rebus laudabatur. *De coercendis adulteriis agitur. Tacit. 3. 75. 3. Suet. Aug. 34. 1 Dio. Lipf. in Tac. lib. 3.*

XLII. Estque nota, sed memorabilis fabula, quum aliquando in spectaculo gladiatorum Livia gravibus viris, Julia luxuriosæ juventutis grege cinctæ consedissent, scripto hanc admonitam à patre; *Videret quantum inter duas principes fœminas interesset*. Quum autem Censoriam exerceenti potestatem oblatus esset adolescens, qui prius adulterio cognitam duxerat; diu æstuans; quum nec negligere facinus nec punire auderet; tandem infit: *Talia multa nobis atrocia & pudenda civiles dissensiones attulerunt oblivione sepelienda: sed in posterum prospiciamus, ne tale quid eveniat*. At quum quidam infantes adhuc puellas desponderent, *Liviæ & Juliæ comitatu, dispar. Dio. Lipsius. Suet. Aug. 69. 1*

& præmia nihilominus maritorum ferrent, rem opusque non præstarent, minores decennibus puellas desponderi vetuit; quo intra biennium (quæ legitima nubendi his ætas) ducerentur. Hæc omnia lege Julia de maritandis ordinibus comprehensa.

Frumentum populo divisum. Macrob. Saturnal. 2.5. Suet. Au. 34.

XLIII. Proxima frumenti populo dividundi cura fuit, institutumque ut magistratus nominarent singulos, qui ante triennium minimum Prætura functi essent, & ex eo numero sorte deligerentur quatuor, per quos frumentum plebi daretur; additis binis lictoribus, servorumque publicorum, & scribarum ac librariorum, accensorumque & præconum ministeriis. Per hos sæpe levissimo, interdum nullo pretio, menstrua fiebat frumentatio, ut in orbem ad omnes hæc cura rediret. Nam Augustus, quum ter in annum quaternûm mensium tesseras dare constituisset, ne frequentius à negotiis homines avocarentur, plebi veterem consuetudinem desideranti cesserat. Alia quoque sub id tempus constituta; ne plus uno feriarum Latinarum caussa quotannis Præfectus Urbis fieret. Sibyllini libri vetustate exolescentes, ab Sacerdotibus describerentur, ne quis alius eos inspiceret.

Census Senatorius. Suet. Aug. c. 41. & 45. Dio. Strabo. Eusebius.

XLIV. Honores petere permisit omnibus qui legibus non prohiberentur, haberentque Senatorium censum, quem prius quadringentis sestertiis definierat, deinde auxit ad sestertiûm decies: & utroque tempore pauperibus, sed honestis viris, quod eo minus habebant dono dedit. Prætoribus indulsit, ut in ludos triplum ejus, quod à publico præbebatur, insumere liceret volentibus. His ac similibus gratiam apud hos etiam iniit, quos priorum aliquot legum severitas alienabat. In provinciis quoque res feliciter procedebant; & Germanos Melone quodam duce in arma versos M. Lollius superasse nunciabatur. Neque minore omnium lætitia exceptum, quod Pyladem pantomimum revocavit; quem propter spectatorem, a quo exsibilabatur, digito demonstratum fautoribus suis, Urbe atque Italia submoverat.

Urb. cond. an. 736. Prodigia. Jul. Obseq. Dio. Suet. Aug. c. 29. & 14. Tacit. 1. & 3. 72. 2.

XLV. Atque ille castiganti eum Cæsari, *quod, cum Bathyllo Mecenatis familiare contendens, seditiones vulgo concitaret*; profundioris prudentiæ dicto, quam ab hoc exspectaretur, respondit; *Atqui expedit tibi, Cæsar, circa nos occupatum populum habere*. Dum ista Romæ geruntur, Herodes Templum demolitus, majore spatio atque specie instaurare incipit, quod opus vix multis inde annis perfici potuit. Cajo deinde Furnio C. F. C. Junio Silano Consulibus, sub Apennino in villa Liviæ ingenti motu terra tremuit. Fax in cœlo à meridie ad Boream transcurrens, ad similitudinem diurnæ lucis noctem illustravit. Turris hortorum Cæsaris ad portam Collinam fulmine percussa est. Quibus haud perinde commotus fuit; quam recreatus incremento domus suæ. Tum enim alterum Agrippæ filium Julia peperit, qui Lucius est appellatus. Hunc cum fratre Cajo statim adoptavit Cæsar, per æs & libram à patre emptos, veteri more: tutiorem se futurum ab insidiis ratus, si pluribus munimentis insisteret. Virtutis inde & Honoris solemnibus, quod incommodo tempore celebrabantur, alium exinde diem constituit. Viris Triumphalibus auctor fuit operis alicujus excitandi de manubiis, quo eum Urbis ornatu, gestorum memoriam perpetuarent: multaque à multis exstructa sunt.

XLVI. Eodem anno ludos sæculares ingenti apparatu fecit, quos centesi-

mo quoque anno (his enim terminis seculum terminatur) fieri mos. Sane hos inter ludos, & quartos seculares, sive L. Censorino M. Manilio Consulibus, sive triennio post, celebrati fuerant, nam inter auctores dissentitur, circiter centum triginta anni intererant. Sed Quindecim virorum diligentiæ creditum; qui ex Sibyllinis libris tempus ludorum investigaverant, ritus eorumdem exponente Atejo Capitone, qui tum divini humanique juris consultissimus habebatur. Præfuerunt magistri Quindecim virûm sacris faciundis, Imp. Cæsar D.F. Augustus, C. Sentius C. F. C. N. Saturninus, M. Claudius M. F. M.N. Marcellus, M. Fufius M. F. Strico, D. Lælius D. F. D. N. Balbus. Zosimus Græcus auctor *L. Censorino C. Sabino Consulibus ludos sæculares actos* narrat. id si verum est, suffecti fuerint oportet: nam nec par illud inter majores Consules, qui nomen anno dabant, reperias: & hoc quidem anno factos ex priscorum monumentorum fide satis constat. His ludis Augusti jussu sæculare carmen Horatius poeta condidit. Ullum eo tempore nocturnum spectaculum à juvenibus utriusque sexus frequentari prohibuit Cæsar, nisi cum aliquo majore natu propinquorum. Ludi sæculares. Liv. Plin. 7. 43.

XLVII. Tum quoque Germanos vindictæ magis quam cautioni intentos M. Lollius Legatus Cæsaris circumvenit insidiis, gravique clade vexavit. At in Urbe legis Cinciæ caput, ne quis ob caussam orandam pecuniam donumve acciperet, revocari placuit; addito, ut quadruplum perderent, qui accepissent: Judices in quem annum sortiti essent, domos litigantium non ingredi: Senatoribus etiam infrequentibus augeri mulctam, & qui sine probabili caussa in Curiam serius accessissent. L. Domitio Cn. F. L. N. Ahenobarbo, P. Cornelio P. F. P. N. Scipione Consulibus, in Gallias profectus Cæsar, templum Quirini refectum à se dedicavit; in quo quum sex & septuaginta columnas posuisset, postquam totidem annos vivendo expleverat, non temere fecisse existimatus est. Germani vincuntur à M. Lollio. Suet. Aug. 31. 5 Jul. Obseq. Tacit. 11. 11. 5. 3. Dio. Urb cond. an. 737. Templum Quirini.

XLVIII. Inde per Tiberium & Drusum privignos, quibus hunc honorem decernendum ab Senatu curaverat, munus gladiatorium edidit. Itineris caussam qui secretas Principis cogitationes rimantur, & nisi reperiant, fingunt, nunquam vel evidentibus contenti, partim in leges nuper latas referebant, *quas aut exerceri cum offensa, aut negligi cum dedecore opus esset; ideo Solonis exemplo sibi peregrinationem indixisse*. Nec deerant, qui *ut amore Terentillæ securius frueretur, neque sermonibus in Urbe non vitandis seque & illam traduci sineret, id consilii cepisse* dicerent. Hanc enim Mæcenati nuptam sic deperibat, ut eam aliquando certare de forma cum Livia compelleret. Cæterum in propatulo Galliarum erat fortuna, quæ variis à nationibus vexabatur; & Germanorum magnis acta terroribus curam Augusti desiderabat, Sicambri, Usipetes, Tenchteri, non tam fracti prioribus prœliis quam irritati, comprehensos in ripa sua Romanos in crucem egerant. Cur Augustus sit profectus in Galliam.

XLIX. Hoc veluti sacramento collecta ingens manus Rhenum mox transierat; vastataque proxima parte Galliarum, ne Germanis quidem jamdudum incolentibus parcentes, equitatum Romanorum astu circumventum fuderunt, ad ipsa usque Lollii castra, dum fugientibus instant, præter propositum deducti. Tum vero postquam perniciosum sibi futurum errorem videre, si faterentur; eodem impetu Lollium occurrentem aggressi, majore tamen ignominia quam clade repulerunt, aquila legionis quintæ potiti. Igitur Augustus sua præ- Germani Gallias vastant. Suet. Aug. 23. 1 Vell. 2. 97. 1 Dio.

ſentia opus eſſe exiſtimans, quem interim Urbi Italiæque præficeret, dubitabat. M. Valerius Meſſalla, Præfecturæ nomen ſibi primo delatum poſt paucos dies depoſuerat, poteſtatem nimiam & incivilem exercendi neſcius. M. Agrippam in Syriam remittebat, C. Mæcenatem comitem erat habiturus ob Terentillam, ſed & Tiberium quamquam Urbanum Prætorem, ducturus in Galliam erat; eoque per Druſum impleri magiſtratum illum Senatuſconſulto interpoſito voluerat.

Statilius Taurus Urbi præficitur. Tac. 1. Dio. Plin. 3. 20.

L. Idcirco Statilium Taurum, ſenem Triumphalem, dignum eo loco cenſuit, cujus miniſterio in graviſſimis negotiis uſus fuerat: nec judicii falſus eſt. Quæ nox prima profectionem Cæſaris ſequuta eſt, incendio Urbem exterruit: quo Juventatis in Velia templum arſit: & paulo ante, præter ea quæ ſupra memoravimus, lupus Via Sacra in Forum procurrerat, hominibus aliquot occiſis. nec procul Foro magna vis formicarum, in ſpeciem agminis ad prœlium euntis ſe conglobaverat. Hæc prodigia aliorum pietatem, aliorum adulationem adverterunt, Senatuſque Conſultum factum, *uti pro reditu Auguſti vota ſuſciperentur*. Interim & quinquennales ludos propter principatum ejus votos M. Agrippa fecit, recens in collegium quindecim, cujus tum vices curandi ludos eos erant, virorum cooptatus. Circum hæc tempora contra gentes Inalpinas bene pugnatum eſt à P. Silio, Camunique & Vennonetes ſub Imperium populi Romani redacti.

Dalmatarum aliarumque gentium motus. Flor. 4. 12. 20. Dio.

LI. Idem Silius & Pannonios adſumptis Noricis Hiſtriam incurſantes per ſe & legatos ſuos ita domuit; ut pacis conditiones accipere utrique cogerentur. Dalmatæ quoque ſub idem tempus, Hiſpanique moti; ſed modico, nec diuturno tumultu. Macedoniam Dentheletæ & Scordiſci infeſtavere. Beſſi Cotyos Regnum adorti, quod eo mortuo liberorum ejus avunculus & tutor Rhymetalces defendebat; ab Romanis auxilium ei ferentibus ſubacti ſunt. Sarmatas eadem tentantes, Cn. Cornelius Lentulus pugna victos trans Iſtrum recedere coegit. Ab eodem Daci Getæque per concretum gelu Danubium vicina infeſtantes repulſi, ſubmotique. Pari felicitate Germanicum bellum, quod præ ceteris erat formidabile, compoſitum. Quippe intellecto non modo Lollium ſtrenue parare arma: ſed ipſum cum exercitu adventare Cæſarem; ad ſua regreſſi, miſſis obſidibus quietem ſpoponderunt. Nec tamen adeo aut credita hæc, aut præſtita pax fuit, quin aliqui ſubinde motus exſiſterent. quorum cauſſa & hunc annum in Gallia & ſequentem contrivit. quo Conſules M. Livius L. F. Druſus Libo, L. Calpurnius L. F. Piſo fuerunt.

Urb. cond. an. 738.

Gallia ab Auguſti liberto Licinio ſpoliata. Suet. Aug. 67. Dio.

LII. Sed & ipſa Gallia non ſatis quieta erat, propter hominis libertini tantam improbitatem, ut ſignificata prodigio ſit credita, quum maxima bellua viginti pedum latitudine, longa ſexaginta, & præter caput mulieri ſimilis, ex Oceano irruens, in vado hæſiſſet. L. Licinius is fuit Gallus natione, qui captus iis bellis Dictatori Cæſari ſervierat. Sed hunc in honore & uſu maximo Auguſtus habere ſolitus, procuratorem ſuum in Gallia conſtituerat. Is igitur ad explendam ingenitam avaritiam majeſtate Romani nominis abuſus, hoc agebat, ut quotquot ſe potiores ipſo ferrent deprimerentur. nec contentus exegiſſe ad præſcriptum ſibi modum; magnam inſuper pecuniam ſibi ſuiſque extorquebat: tam impudenter quidem, ut quoniam in ſingulos menſes aliqua debebantur quatuordecim penſiones eodem anno exigeret; veteribus menſium nominibus *Julium*

& Au-

& Augustum adnumerans. Sane postquam Cæsar advenit, tanta vis in eum coorta accusatorum est, tamque acerba; ut patrocinio potius apud Principem, quam periculo esset.

Frustra apud Cæsarem queritur. Macrob. Saturnal. 2. 28. Tac. 3 43. 1.

LIII. Namque partim moleste tulit id Cæsar, in nonnullis excusavit Licinium, quædam ignorare se, alia non credere simulans: quin & occultabat haud pauca, pudore etiam ductus, quod tali procuratore uteretur. Sed maxime Licinio calliditas suâ profuit, qui alias quoque ad novorum operum impensas conferre patrono grandes summas solitus, irato pœnasque minitanti magnam vim auri argentique, & cæterarum rerum ingentes acervos ostendit; *ea non sibi nec avaritia caussa congesta* dicens, *sed in Cæsaris, populique Romani usus: & ne Galli, gens ad res novas mobilis, his instructa copiis facilius ad rebellionem prolaberetur*. Sic effectum ut Licinius in Gallia multos annos veluti Regnum continuaret. Hoc tempus esse crediderim Augustoduni in Æduis conditæ, quæ caput gentis esset, liberalibusque studiis, quorum ibi præstantissimos magistros collocavit Cæsar, nobilissimam Gallorum juventutem ad mitiorem vitam erudiret.

Bellum cum Rhætis & Vindelicis. Sueton. Tib. cap 9. Dio. Strab. lib. 4. Florus 4. 12. Historia Miscella. 7. 14. Vellei. 2. 95. 2.

LIV. Inde Tiberium, cujus opera ferme per integrum annum in regenda Gallia usus erat, in Rhætiam cum exercitu misit. Rhæti circum Alpes Tridentinas inter Noricos Gallosque positi, & hos & Italiam latrocinio vexaverant, diu lateque grassati; & transeuntes negotiorum caussa Romanos sociosque interfecerant: tamque crudelis his erat animus, ut omnes mares captos protinus occiderent, ne his quidem qui essent in utero exceptis, quos nescio qua divinatione deprehendebant. Hos jam Drusus ab Augusto missus pugna vicerat ad Alpes Tridentinas, ideo Prætoriis insignibus honoratus. Ab eodem finibus Italicis submoti, ubi Galliæ infesti incubuerunt, etiam Tiberius in eos missus, quando & Vindelici cum Rhætis se conjunxerant. Hi divisis partibus, per se & legatos pluribus locis hostem aggressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, Tiberius etiam per lacum navigiis subvectus, carpserunt. Justis quoque prœliis dimicatum, à Tiberio præcipue.

A Druso & Tiberio conficitur. Horat. Odar. 4. 14. Dio. Liv. Epitome Velleius. Strab. lib. 4.

LV. Nec occurrere locis omnibus barbari cum magna multitudine poterant, & quidquid ubique intercipiebatur, & animos cæterorum & vires minuebat. Igitur eo deducta res est, ut victi à fratribus, in populi Romani ditionem concederent. Victores frequentiæ hominum feritatique diffisi, quidquid ætate ac robore validum fuit, abduxerunt: relictis qui agro colendo magis, quam turbandis rebus sufficerent. Sic in provinciæ formam redacti, unius æstatis bello, sed fida victoria, & multos in annos quietem ab his gentibus & tributa præstante. Coloniæ vincula domitarum gentium, in Rhætia Drusomagus, Augusta in Vindelicis excitatæ. Inter tot hujus anni gesta Vedii quoque Pollionis mors invenit locum, divitiarum tantum ex sævitiæ nomine noti; sed in quo memorabile factum Augusti non immerito celebratur.

Vedii Pollionis sævitia. Plin. 9. 23. 3. Dio.

LVI. Libertinus homo, deinde receptus in Equestrem ordinem murænas alebat in piscina, quod iis temporibus divites affectabant. Sed cæteris innocentior luxus erat: hic iisdem ad crudelitatem abutebatur; servos in quos animadvertere volebat objiciens, ut pariter totius hominis distracti, tamquam egregio spectaculo frueretur. Hoc supplicio perire jussus puer, qui forte crystallinum calicem fregerat, ad Augusti accubantis pedes provolvit sese, non mortem, sed

fœditatem pœnæ deprecatus. Susceperat miseri patrocinium Cæsar; nec homo superbus & truculentus exorari patiebatur. Igitur Cæsar afferri jubens cætera quæ haberet crystallina tamquam usurus, omnia sua manu confregit, missumque fieri puerum, & piscinam compleri præcepit, potestate sua bene usus.

Ejusdem ædes Cæsar fecit suo. Plin 9. 53 Suet. Aug. 29 & LVII. Hic tum Pollio mortuus, hæredem ex magna parte Cæsarem reliquit, in qua & Pausilypum fuit inter Neapolim & Puteolos villa; cujus in vivariis (ut hoc obiter adnotetur) positum a Pollione piscem post sexagesimum annum expirasse Annæus Seneca memoriæ prodidit. Admisit judicium Augustus, & quia testamento jussus erat opus insigne facere publice, abusus hac occasione paulo post ad obliterandam Pollionis memoriam, cujus ipsum amicitiæ suppudebat, domo ejus maxima & splendidissima, ad solum diruta porticum inædificavit, non Pollionis nomine, sed Liviæ inscripto, eamque decoravit priscorum artificum tabulis.

Ab Augusto multarum urb. hiũ nomina. Plin 3. 3. & 4 & 4. 10. Dio. LVIII. Interim in Gallia ac Hispania multæ coloniæ deductæ, quas à se cognominari ad memoriam ætatis suæ Augustus voluit. De Augustoduno jam diximus. præter hanc in Gallia fuere Augusta Tricastinorum, Trevirorum, Rauracorum, Veromanduorum, Ausciorum, Nemetum, Suessionum. Tum Augustobona, Augustomagum, Augustoritum. At Hispaniæ Augustam Firmam, & Gemellam, & Novam, & Juliam Gaditanam, Bracearumque habuerunt. Præterea Augustobrigam, & Cæsaraugustam: itemque Augustanos Setubitanos, & Astures, & Cerretanos, qui plerique sub hæc tempora cum novis aut adauctis urbibus hæc nomina receperunt. Sed & Cypriis terræ motu familiari malo, vehementer afflictis subventum, indultumque ut Paphum urbem, quam ea pestis præ cæteris perculerat, *Augustam* cognominarent.

Ab Senatu Rom. imposita LIX. Nondum enim mos inoleverat, ut sibi quot & qualia vellent vocabula civitates adsciscerent, sed in beneficii loco Senatus hæc imponebat. Cyzicenis interea Cæsarem deprecantibus, quam nuper amiserant, libertas reddita. M. Licinius M. F. Crassus, Cn. Cornelius Cn. F. Lentulus Augur Consules sequuntur. Hoc anno Curules Ædiles, quum vitio creati abdicassent, statim aliis Comitiis refecti, exemplo prius inaudito, magistratum gessere. Porticus Pauli conflagravit, incendio etiam Vestæ ædem afflante: propter quem metum, quod Maximam Virginem cæcitas arcebat eo officio, per cæteras in domum Dialis Flaminis, tum vacantem, delata sacra sunt. Porticus refecta Cæsaris & amicorum Pauli pecunia; nam filii ejus quorum nomine fiebat opus, ob paternam calamitatem modicis facultatibus erant.

Ædiles vitio creati statim reficiuntur. Dio.

Scribonius Bospori Regnum occupat. LX. Ab externis bellis nec quies omnino, nec periculum fuit. Pannoniorum celeriter coercita rebellio: & Ligures, quos Comatos appellant, cum Maritimis Alpibus, quas hactenus liberi possederant, in potestatem venerunt. Major aliquanto motus ad Bosporum exortus Scribonii dolo, qui se missum ab Augusto defensorem Regni mentitus, Asandrum ad necem voluntariam compulerat. Ille enim licet nonagenario major, sed viribus nondum adsumptis, ob eam injuriam cibo abstinuit, Scribonius nepotem se Mithridatis magni ferens, Dynamin Asandri filiam, neptem ejusdem Mithridatis è Pharnace, cui moriens Asander Regnum reliquerat, in matrimonium, unaque Bosporum quasi dotalem accepit.

LXI. His rebus cognitis Agrippa Polemoni Regi Pontico mandavit hoc bel-

lum. Ipse rogatu Herodis, qui ad eum in Asiam venerat, in Judæam profectus, urbes ab Rege recens conditas inspexit, ubique magnifice habitus. Hierosolymas etiam, inter occurrentium festas voces ingressus, hecatomben obtulit DEO, epulumque populo dedit. Inde post paucos dies, ne hyeme navigandum esset, in Joniam trajecit, negotiis provinciæ vocantibus: Beryto interim colonia deducta, quæ *Augustana* appellata est. Per hæc tempora Polemon ducto in Bosporanos exercitu, Scribonium quidem nullum ultra reperit, quem comperta hominis fraude ipsi necaverant: ceterum eum his pugnandum Polemoni fuit, metu ne illi traderentur, arma capientibus, & quamquam prœlio victi ferociam retinebant. — Agrippa Herodis ... in Judæam. Joseph. Antiq. Judaic. 16. 2.

LXII. Hæc anno superiore acta quum Agrippa didicisset, ipse proficisci ad bellum decrevit. Igitur ubi commodum navigationi tempus rediit, Sinopem, & inde in Paphlagoniam profectus, propinquo metu Bosporanos arma ponere, signa Romana Mithridatico bello capta reddere, Regemque accipere Polemonem coegit, Dynami etiam in matrimonium ei tradita. Hæc agenti Herodes ad omnia promptus ac diligens aderat, magnam super antiquam familiaritatem gratiam adeptus, quod relicto Regno suo in Asia quæsitum Agrippam, Sinope consequutus, auxilium operamque non admonitus obtulerat. Iliensibus ea res plurimum profuit, quibus Romanus propter uxoris periculum iratus, centum millium drachmarum mulctam dixerat. — Bosporani Polemoni subjecti. Joseph. Antiq. Judaic. 16. 3. Dio. Orosius 6. 21. Eusebius.

LXIII. Quippe Julia noctu Ilium petens, dum Scamandrum in lectica transit, subito fluminis auctu magnum vitæ discrimen adierat. Ergo legati ad deprecandum missi, quum Amisum venissent, nec agentem ibi Agrippam auderent compellare, Nicolaum Damascenum orarunt, ut sibi Regis Herodis, cui erat ille familiarissimus, patrocinium compararet. Suscepit Rex, & culpa ab Iliensibus ignaris rei translata in casum, Agrippam alioqui proniorem ad clementiam placavit: quum illi jam desperato negotio in patriam renavigassent. Agrippa postquam præsentia satis composita ratus est, per Paphlagoniam & Cappadociam Phrygiamque majorem Ephesum rediit. inde trajecit Samum; Herode semper eum comitante. — Iliensibus ab Herode placatur Agrippa. Joseph.

LXIV. Hæc res animum Judæis addidit, qui jus civitatis in Jonicis urbibus, beneficio Regis Antiochi, cui cognomentum Deus fuit, adeptis, *trahi se ad judicia festis suis, & quam mittere Hierosolymam solerent pecuniam sibi adimi* querebantur, *quamquam & Romani suis se legibus degere jussissent*. Horum causam agente Nicolao, quum & Herodes Agrippæ assideret; *æquum* censentibus Jonibus, *civium loco non esse apud se, qui alienis sacris uterentur*; Agrippa nihil mutandum censuit; scripsitque ad Ephesios aliosque jubens *injuriis Judæorum abstineri*. Sed & Cyrenensium magistratibus injunxit eadem. Judæis illius etiam provinciæ paria questis. Hinc Bosporani belli ad Augustum perscripto exitu, nam ad Senatum scribere, sicut priscis Imperatoribus solitum, modestiæ causa supersederat, acta rata habuit Augustus; supplicationesque & Triumphum ei decernendum curavit. — Judæis confirmat privilegia. Joseph. Antiq. Judaic. 12. 3. & 16. 4. 10. Tacit. Hist. 4. 5. Dio.

LXV. Jam & Galliæ Hispaniæque res reductæ in tranquilliorem statum erant: Germani adhuc tumultuabantur. Igitur ad hos coercendos, agendumque censum Galliarum, Druso relicto Cæsar Romam rediit, quum jam Tiberius Claudius TI. F. Nero P. Quinctilius Sex. F. Varus Consulatum inissent. Forte iisdem diebus — Urb. cond. an. 740. Theatrum Corn. Balbi ded. ... Liv. Epitom.

ipse: de facultatibus nemini nisi jurato credidit, ac ne testibus quidem injuratis. exegit praeterea vitae rationes paupertatisque caussas; ut subveniret his, qui nulla sua culpa facti inopes fuissent. Nec minori solicitudine domestica moderabatur, increpito etiam Tiberio, *quod ludis votivis*, quos Augusti reditu Consules fecerant, *Cajum juxta se collocasset*: populo quoque castigato, qui puero adsurrexerat, stansque plauserat, laudibusque prosequutus eum fuerat. Sub haec demum tempora Pontificatum Maximum A. D. pr. Non. Mart. assumpsit Caesar, non sustinens vivo extorquere Lepido, quod Romanis moribus Sacerdotia ne exsilio quidem amittebantur. Ceterum satis eum per tot annos contemptim habuerat, praeter alias caussas propter adolescentis Lepidi conjurationem infestior. Nam in agris amissae potentiae pudorem obtegere cupientem migrare in Urbem, venire in Senatum coegerat; quo plurium derisui exponeretur. Augustus non facile fidit Senatorem ejurate. Dio. Suet. August. cap. 56. Plin. 18. 2.

LXX. Sed & ultimum ei locum dicendae inter Consulares sententiae dedit; quum alios secundum tempora gesti magistratus, aut singularem quamdam praestantiam collocaret. Nec adversus haec nitendi vis erat ulla Lepido, qui equidem si Pontificis Maximi tanta potestas fuisset, ut imperium adimere cui vellet posset, quod nuper adseri ceptum est, adversus has injurias in promptu telum acerrimum habuisset. Eodem anno Augustus Tribunitia potestate duodecimum, quadringenos nummos viritim populo dedit. honores ab Senatu delatos Pontificatu accepto abnuit. insistentibus, surrexit, & è Curia se proripuit. Lepidum tractat inclementius. Dio.

LXXI. Aedes sibi publice praeberi non est passus: sed quia Pontificem Maximum in publica domo habitare necessum erat, suarum aedium in Palatio partem publicavit. Domum autem, quam Rex Sacrorum olim obtinuerat, Vestalibus, quarum ab habitatione communi tantum pariete distinguebatur, tradidit. Et ne per iram quid faceret aut diceret incivilius, quum in Senatu propter uxoris suae vitam accusatus Cornelius Silenna, *ductam sibi Augusto auctore* confirmaret, exsiluit è sede sua, & spatio temporis interposito rediit; *hoc licet non concinnum, admittere maluisse, quam aliquid forte gravius*, inter amicos postea confessus est. Nec subtrahenda memoriae vel Principis est patientia, vel libertas ingerentium discedenti aliquando; *Licere oportere Senatoribus de Republica loqui.* Ferunt Augustum hujus vitii conscium gratanter amicorum admonitiones excepisse. Nam & Athenodorum Tarsensem à se digredientem, quum rogatus utile praeceptum relinquere, dixisset, *uti quum cepisset irasci, quatuor & viginti Graecas literas memoria recenseret, prinsquam aliquid faceret aut loqueretur*, retentum ab eo, dicente, *sibi adhuc ejus praesentia opus esse.* Ne quid per iram faciat aut dicat cavet. Suet. Aug. c. 54. H ft. Misc. 13. 17. Plutarch. Rom. apoph. cap 42. Dio.

LXXII. Ceterum Agrippa reversus in Urbem decretum sibi Triumphum ducere noluit: exemplumque dedit, ne quis postea privatorum aut ex provinciis scriberet ad Senatum, aut victis hostibus triumpharet. Igitur simul ob virtutis & modestiae singularem praestantiam, summos in eum honores Augustus haud maligne contulit, prorogata ei in aliud quinquennium Tribunitia potestate, in Pannonios mittens, cum majore quocumque extra Italiam venisset imperio, quam eorum esset, qui provinciam obtinerent. Nec ille cunctanter quamquam imminebat hyems profectus, solo terrore nominis praesentiaeque suae coërcuit hostem; nihilque abnuenti veniam praeteritorum dedit. Sed inde revertens, quum jam M. Valerius M. F. Messalla Barbatus, P. Sulpicius P. F. Quirinus Consules Agrippae modestia. Liv. Epit. Dio.

Urb. cond. an. 741.
Et obitus.

essent, in Campania morbo correptus exspiravit, priusquam eo pervenire Augustus posset: qui ad nuncium valetudinis ejus, quamquam forte Quinquatribus nomine filiorum ludos exhiberet, festinanter excurrerat.

Ac laudatio.
Joseph. Antiq. 7. 10.
Dio.
Vell. 2. 98. p.

LXXIII. Corpus ejus in Urbem perlatum est, ac in Foro propositum, dum Augustus laudationem peragit velo interposito, quod adspectum arceret. Id utrumne fecerit quia Censor erat, an quia Pontifex Maximus quod his summorum apud Judæos sacerdotum more, cadaver videre nefas esset, parum liquet. præsertim quum utramque opinionem Dio arguat, non ignorans istorum, bis Consul, semel etiam Pontificis Maximi collega. Cæterum Agrippam in suo monumento condi jussit Cæsar, ubi & Marcellum sepelierat: quamquam & illi datus in Campo Martio sepulturæ locus fuerat. Hunc ad modum Agrippa finiit vitam, fama quam genere nobilior, amicitiaque Cæsaris Octaviani virtutibusque suis provectus; quibus domi belloque immensum claruit, cetera quoque, si quisquam eo tempore Romanorum, vir bonus, & omnino dignus, quem pronepos Caligula non adgnosceret. Summum haud dubie locum si Rempublicam liberam nactus esset, occupaturus in Regno unius, & communi cæterorum obsequio, ita medius, ut tamen Imperio quam servitio propior esset: cujus magnitudinem ne Augustus quidem Princeps obumbrare totam potuit.

Legata ab Augusto præstita.
Dio.

LXXIV. Moriens Balneum populo legavit, quod *Agrippæ* dictum est, ubi gratis lavaretur: ob hoc prædia quædam Augusto adscribens quorum è reditibus impensæ præstarentur. At hic pecuniam insuper divisit populo, tanquam & hoc Agrippa jussisset. Cherronesus etiam ad Hellespontum è bonis Agrippæ ad Cæsarem pervenit. Nam deinde Posthumum nominari *Agrippam* voluit, quo patris ejus memoria diuturnior & recentior esset; cujus & Cæsarem & populum ex æquo ingens desiderium cœperat. Summa enim prudentia se maximis in negotiis gesserat, ut Cæsaris imperium acceptum civibus faceret: & quum vigiliis laboribusque suis præcipuum ejus Regni firmamentum esset; comitate, mansuetudine, liberalitate popularis haberi meruerat.

Mors ejus prodigiis prænunciata creditur.

LXXV. Ergo & ejus mortem prodigiis, qualia magnas calamitates præcedere soleant, prænunciatam esse crediderant: quia bubones in Urbe conspecti, fulmine tacta domus in Albano, ubi divertere Latinis Consules consueverant, & cometa per complures dies super Urbem conspectus, in faces divisus fuerat. Incendia quoque multa tum exstiterunt. & inter alia corvis ex ara quadam cum carne rapta prunas inferentibus, Romuli casa conflagravit. Inter hæc quum luctus caussa spectacula solemnia negligerentur, primoribus patrum interesse nolentibus; nihil ex patrio more remittendi auctor iis Cæsar fuit: & quo minus dubitarent, gladiatorio munere ipse præsedit: quo exemplo etiam ab aliis mox absente ipso ludi facti sunt, pristinamque per omnia speciem civitas recepit.

FINIS LIBRI CXXXVI.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXXVII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

CIVITATES Germaniæ, cis Rhenum & trans Rhenum positæ, oppugnantur à Druso: & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus. Ara D. Cæsari, ad confluentem Araris & Rhodani, dedicata; Sacerdote C. Julio Vercundaridubio Æduo.

JAM exibat Augusto quinquennium in quod Præfecturam morum receperat. igitur alterum in quinquennium prorogata ei potestas, similiter ut imperium, quum certum ad finem data videretur, rebus ipsis perpetua fuit. Tum institutum, *ut quoties Senatus haberetur, singuli Patrum, priusquam adsiderent, thure & mero supplicarent ad altare ejus dei cujus in templo coiretur: neque prius domum Augusti ventitarent, sed in Senatu sedentes salutem acciperent redderentque: quo & religiosius, & minore cum molestia partibus suis fungerentur.* Tribunatum plebis propter vim ejus magistratus enervatam pauci petebant. Idcirco constitutum est, *uti à magistratibus Equites Romani singuli nominarentur, quibus haud minus decies sestertiûm res esset. Ex his denique deligeret populus in loca quæ Senatores non occupassent. His deinde post magistratum gestum optio esset, utrius ordinis haberi mallent.*

(Præfectura morum Augusto prorogatur. Suet. August 27. 10. Dio.)

II. Asiam deinde terræ motibus misere conflictatam levaturus, *annuum ejus tributum de sua pecunia inferri in ærariū* jussit: & loco Proconsulis legatum ei ex Prætoribus sortito in biennium dedit. Quum paulo ante hæc tempora in judicio quodam Mæcenatem & Agrippam vehementer exagitari ab accusatore compe- risset, quod adulterii reo patrocinium præstabant, venit in judicium & ipse, & in tribunali considens, nihil fecit gravius, quam quod suis propinquis amicisque non placere conviciari accusatorem effatus, abiit. Ob hæc atque talia popularia facta, statuæ ei ex collatitia pecunia sunt positæ: decretumque, *ut in honorem ejus, natalitiis Augusti ludis etiam cœlibes spectare permitterentur.*

(Asia terræ motibus conflictata levatur. Dio. lib. 54.)

III. Cæterum mors Agrippæ Tiberium Cæsarem propius admovit socio laborum indigenti, & infirma adhuc ætate nepotum. Igitur habenti in matrimonio Vepsaniam, Agrippæ filiam ex priore matrimonio, dimittere uxorem, & despondere sibi Juliam præcepit. Nunciabatur interim *tumultuari Pannonios, audita morte Agrippæ*, cujus metu quieverant. Idcirco missus in hos Tiberius, egregia Scordiscorum opera, qui vicini Pannoniis & armatura totaq; reliqua ratione belli similes sunt, evastatis late omnibus, gentem ad repetendam quam abjecerat pacem coëgit. Arma victis adempta, magnusque juniorum numerus *ea le-*

(Tiberius sensim succedit in Agrippæ locum. Vell. 2. 96. 1. Dio. Suet. Aug. 25. & Tib. c. 9.)

ge divenditus, *ne in propinquis patriæ suæ regionibus haberentur*. Triumphum ob hæc Tiberio decreverant Patres: Augustus ejus loco, Triumphalia ei ornamenta dedit, novo nec antea cuiquam tributo genere honoris.

Drusus Gallorum consilia coercet. Dio. Liv. Epit. Strab. lib. 4. & 7.

IV. Dum ita Tiberius successu præmiisque operum ac laborum attollitur, haud minus fratri ejus Druso quæsitū decus est, Gallorum consilia & Germanorum arma solerter fortiterque coërcenti. Census nuper actus à Druso, quem in Galliam Augustus ideo miserat, tamquam haud incertum servitutis argumentum, Gallorum animos desiderio rerum novarum compleverat: passim, ut solet, erumpentibus indiciis. Ea fiducia & quod Augustus discesserat, Sicambri eorumque socii ad utramque Rheni ripam incolentes, arma, neglectis quos dederant obsidibus, resumpserant. At Drusus, tum rectius in hostes impetum verti ratus, ubi sociorum res compositæ forent, eo curam intendere cepit. Commodum Fortuna occasionem præbuit omnia circumspicienti, quod absolutum Augusti templum Gallis communiter præsentibus fuerat.

Occasione Augusti suspectos in potestate habet. Dio. Liv. Epit. Strabo.

V. Hujus ad dedicationem evocati principes, quum prætextus honestissimus esset, neque detecta sua consilia sentirent, plerique omnes Lugdunum convenerunt: ibi ad confluentes Araris & Rhodani, ubi nunc cœnobium Athenacense est, delubrum excitatum erat, cum insigni ara inscriptionem habente sexaginta gentium, à quibus etiam singulæ statuæ in eodem templo dedicatæ visebantur. spatiosus deinde lucus circumjectus claudebat locum. Hunc annuis ludis, atque Rhetorum etiam certaminibus celebrari placuit. Sacerdos è principibus Æduorum C. Julius Vercondaridubius creatus. Inter hanc remissionem animorum, quum operam dedisset Drusus, ut quos suscipio novorum consiliorum contigerat, plerosque omnes in potestate haberet, motus qui timebatur è Gallia, mira repente tranquillitate consedit.

Suetonii error in adsignando festi hujus tempore. Liv. Epit. Dio. Tacit. 2. 5. Flor. 4. 12. 23.

VI. Suetonius Lugdunensis aræ dedicationem ad sequentes Consules Julum Antonium, C. Fabium, & Kalendas Augustas ejus anni retulit: quo & natum Druso filium narrat, qui multos post annos Imperator factus est. Ego hunc annum ex mente, non Dionis modo, sed etiam Livii, nam & hunc ita tradidisse non obscura indicia sunt, tradere malui. Tum demum remoto provinciali metu, totus in bellum versus, ad Rheni ripam adducto clam exercitu, Germanos, quorum eruptio exspectabatur, adgressus; quum trajectos in Gallicam ripam improvisus circumvenisset, cecidit. Ipse deinde transito amne, qua Batavorum insula venientibus è Gallia placido flumine faciles appulsus præstat, mox in ulteriora tendit Usipetum gens maxime petebatur Cattis proxima, jam superioris Cæsaris ætate Gallos incursare solita.

Drusi expeditio Germanica. Dio. Strab. lib. 7.

VII. Horum pervastatis finibus in Sicambros transitum: eademque & horum agris illata vastitas. Inde secundo Rheno in Oceanum Germanicum primus Romanorum ducum navigavit, in Frisios expeditione sumpta: obiterque subactis insulis, quarum Byrchanis, quum non segniter defenderetur, vi expugnata est. eam Romanis à frugis similitudine sponte provenientis *Fabariam* appellarunt. Glesaria quoque & Actania inter domitas eo bello memorantur, antea Romanis incognitæ. Ulterius ire cupientem ignoti vastique maris opinio deterruit. Satis tamen magnum operæ pretium credebantur super cetera victi in Amisia flumine navali pugna Bructeri: nec propinquis litoribus abstenta ar-

mis;

Drusus retundit Germanos.

ma; donec natio Frisiorum pace petita facturam imperata polliceretur.

VIII. Per immensos deinde lacus acta classe, in Chaucos penetratum, summa ope tuentes libertatem, quam ferme solam humanorum bonorum habebant, tota vitæ ratione insigniter misera. Nam in æstuariis dubiæ possessionis solum per singulos dies noctesque vindicante Oceano, non agriculturam, non venatum exercebant, mansuetis etiam animalibus carentes. piscibus maxime vivebatur. ne arbores quidem fructum aut ligna præbebant: bituminoso luto, quod manibus compressum siccant, ad coquendos cibos, & fovenda corpora ignis alebatur. In magno ibi discrimine Drusus fuit, quum recedens stato tempore Oceanus ignaros locorum in sicco destituisset. Frisiorum fide factum, ne quid detrimenti acciperetur, qui nuper inita societate cum pedestribus copiis aderant.

Chauci.

IX. Has ob difficultates quas immensum auctura imminens jam hyems videbatur Drusus, reductis in pacata copiis, Romam rediit; exceptusque multis honoribus, & in annum sequentem Prætor Urbanus designatus est: quum antea jam insignia Prætoria accepisset. Q. deinde Ælio Q. Fil. Tuberone Paullo Fabio Q. Fil. Maximo Consulibus, idem Drusus, simul per tempus anni potuit, Rheno iterum superato in Usipetes & Tenchteros ingressus; non ante destitit quam posita ferocia leges pacis acciperent. Lupia deinde pontibus juncto, per Sicambros ad Cheruscorum fines & Visurgin usque processit. Sicambri tum forte cum omnibus copiis domo aberant, Cattis inferentes bellum, qui soli finitimorum societatem illorum aspernati fuerant.

Drusus quamquam Prætor factus Urbanus.

Urb cond. an. 743.

Usipetes & Tenchteros domat.

Dio.

Liv Epit.

X. Hæc occasio pacatum Druso transitum dedit. Superabat & Visurgim, ni super necessariorum inopiam hyems propinqua vetuisset. Etiam religio injecta reditum suasit, quia in castris examen apum in tabernaculo Hostilii Rufi Præfecti castrorum consederat; ita ut funem prætendentem, præfixamque tentorio lanceam amplecteretur. Sed recedenti non eadem à Germanis quies, quam venienti fuerat, fuit. Exciti Romanorum irruptione passim locis idoneis insidias redeuntibus struxerant, ut magna cum difficultate pergerent. Semel circa Arbelonem per angusta & cava loca progressis parum ab exitio res abfuit: magisque hostium imprudentia quam virtute sua servati sunt. Quippe facilem de circumventis victoriam rati, cupiditate cædium prædæque simul omnes confusis ordinibus incurrerunt.

In reditu passus à Germanis molestiâ.

Jul. Obseq.

Dio.

Plin 11.17.

XI. Inde Romanis ex minaci & plena periculi pugna prosperrimâ facta. Nec exinde manum ausi conserere, tantum eminus lacessentes, majorem sibi quam hosti molestiam exhibuerunt. Vicissim igitur hos contemnens Drusus, quo loco Lupiæ & Alisonis confluentes erant, castellum excitavit: atque aliud in Cattis, ad ipsam Rheni ripam. Fossam quoque ab auctore *Drusianam* vocatam (nunc Isalæ fluminis pars est) immenso opere effecit: quo facilius in hostiles terras iter exercitibus esset. His Romæ cognitis, *ornamenta ei Triumphalia* decreta, *utque ovans urbem iniret, Præturaque Consulatum jungeret. Imperatoris* nomen, quamquam ex merito exercitus acclamaverat, Augustus ei non concessit; quemadmodum nec fratri ejus Tiberio tum adhuc dederat: quum ex utriusque gestis hujus appellationis numerum in suis titulis adauxisset.

Et prœlio vincit.

Plin. 4. 12. 23.

Tacit. 2. 7.

Aquæ ductuŭ tutela.

XII. Dum ista geruntur, Augustus familiam omnem aquæductuum tutelæ destinatam, à M. Agrippa testamento sibi relictam, publicavit: & aquarum jus certum ex Senatusconsulto lege lata, edictoque suo promulgato constituit. Verba Senatusconsulti hæc fuerunt: *Quod Qu. Ælius Tubero, P. Fabius Maximus Coss. Q. F. de iis qui curatores aquarum publicarum ex Senatusconsulto à Cæsare Augusto nominati essent ordinandis D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. placere huic ordini eos qui aquis publicis praeessent, cum ejus rei caussa extra urbem essent, lictores binos, & servos publicos ternos, architectos singulos, & scribas & librarios, accensos praeconesque totidem habere, quot habent ii per quos frumentum plebei datur. Cum autem in Urbe ejusdem caussa aliquid agerent cæteris apparitoribus iisdem præterquam lictoribus uti.*

Ex de re SC. Dio.

XIII. *Utique quibus apparitoribus ex hoc S. consul. curatoribus aquarum uti liceret, eos diebus X. proximis, quibus S. Consul. factum esset, ad Ærarium deferrent: quique ita delati essent, iis Prætores Ærarii mercedem ac cibaria, quanta præfectis frumento dando dare deferreque solent, annua darent & attribuerent, iisque eas pecunias sine fraude suas facere liceret. Utique tabulas, chartas, cæteraque quæ ejus curationis caussa opus esset, iis curatoribus præbenda Q. Ælius, P. Fabius Coss. ambo alterve si iis videbitur, adhibitis Prætoribus qui ærario præsunt, præbenda locent.* Primus ejus rei curatorem Augustus Messallam Corvinum fecit, cui adjutores dati Posthumus Sulpitius Prætorius, & L. Cominius.

Natalis Augusti celebratur.

XIV. Eodem anno Ludi quos ab Urbano Prætore curari solenne erat, nomine Drusi magnificentissimi facti sunt. Etiam natalis Augusti per Circum & alia Urbis loca venationibus celebrata: idque licet nullo Senatus decreto fieri quotannis à Prætoribus obtinuit. quemadmodum & Equites Romani natalem ejus sponte atque consensu biduo quotannis celebrarunt. Sed & Augustalia, sic propter reditum ejus appellatus dies, tum primum ex Senatusconsulto publicis spectaculis transacta. Cæterum ab ipso Cæsare facti cæteros, ut æquum est, sumptu ac splendore vicerunt, quum Theatrum Marcelli locorum triginta millium capax A. D. IV. Nonas Majas dedicaretur. Istorum ludorum commissione evenit, ut laxatis sellæ curulis compagibus Cæsar supinus caderet. Nec ideo minus Trojam patricii pueri luserunt, inter quos & Cajus Augusti nepos, octavo ætatis anno. Africanæ etiam quadringentæ viginti (sexcentas alii scripserunt) interfectæ. In scenam quoque mansuefacta tigris in cavea invecta est, idque animal tum primum Romæ publice spectatum

FINIS LIBRI CXXXVII.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXXVIII. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

THRACES domiti à L. Pisone: item Cherusci, Tenchtheri, Chatti, aliaque Germanorum trans-Rhenum gentes subactæ à Druso referuntur. Octavia soror Augusti defuncta; antea amisso filio Marcello; cujus monimenta sunt, theatrum & porticus, nomine ejus dicata.

SUB idem tempus ingens in Thracia bellum finem accepit, quod triennio gestum à L. Pisone, his caussis exarserat. Vologæses natione Bessus, sacerdos Bacchi, & ob præcipuum ejus numinis cultum magna inter populares auctoritate, specie religionum animos ad rerum novarum cupiditatem inflammaverat. Coacta igitur magna & propter deorum creditum favorem projecta ad andendum manu, occurrentem ad initia motuum extinguenda Cotyis filium Rhascyporim prœlio vicit occiditque. mox tutorem ejus ac avunculum Rhæmetalcen ne prœlio quidem, sed superstitione perculsis mentibus exercitu nudat: omnibus eum, ne contra deum pugnare viderentur, relinquentibus. Fugientem inde persequutus in Cherronesum, iis quoque locis aperta vastando, expugnando munita, plurimum malorum intulit.

Bellum Thracicum L. Pisonis. Dio.

II. Hæc nunciata, simul & Solletarum nationem incursiones in Macedoniam facere, Cæsar L. Pisonem qui Pamphyliæ præerat exercitum eo transportare jussit, quod propinquiores Asia ac Bithynia, populi Romani provinciæ, sine legionibus erant. Hujus advenientis fama retrocedere Bessos ad sua coëgit. Idcirco Piso in illorum regionem impetum faciens, non leve bellum expertus est: quum ferox populus etiam rei militaris usu ac ratione adjuvaretur, disciplina armisque Romanis usu adsuefactus. Primum prœlium improsperum Pisoni fuit. sequente victor omnem circa Bessorum atque sociorum agrum, ab ira cladis acceptæ violentius depopulatus, spatium recolligendi vires non permisit. quin aliis voluntate, pluribus metu, quibusdam acie victis universum eum tractum armis subigeret.

Bessi mirro labore subiguntur. Plin. 4. 11. Dio Flor. 4. 12. 27.

III. Tanta erat feritas ut captivi catenas morsibus perfringere conarentur; quo minus mirere, quosdam nuper deditos simul occasio brevis apparuit, arma retractasse. Cæterum & his infelix ausum, iterum domitis, in adstrictius servitium cessit. Pisoni ob rem bene gestam supplicatio cum Triumphalibus infigmis decreta. Dum hæc aguntur, Augustus Romæ Censu rursus acto, suas quoque facultates, deiemptis quæ usquam haberet in potestate, ad privati modum cenlui subjecit. Senatu deinde lecto, ad levandam Patri-

Eorum mira feritas. Florus. Tacit 6. 10. Suet. August. 35. 5.

bus molestiam, quum Senatusconsultum fieri quoties minus quadringenti adfuissent, non liceret; ita moderatus est, *ut Septembri ac Octobri mensibus nullos adesse necessum esset præter sorte ductos, per quorum numerum, antiquo minorem, decreta confici possent.*

Augustus pecuniam ad statuas suas oblatam in effigies deorũ expendit. Suet. Aug. c. 57. & 91. Dio.

IV. Pecuniam autem iterum ad statuas oblatam à Senatu Populoque in signa Publicæ Sanitatis, Concordiæque ac Pacis impendit; suam exinde statuam nullam fecit. Sæpe enim, & qualibet occasione dona talia adferebant. ad extremum etiam Kalendis Januariis, non in commune conferentes, sed accedentes singuli pro modo facultatum porrigebant. quibus ipse tantumdem, aut aliquanto amplius reddere solebat. Quod si forte abesset eo tempore, strena in Capitolio ponebatur; qua ex summa pretiosissima deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: ut Apollinem Sandaliarium, & Jovem Tragœdum, aliaque. Sed ex nocturno visu stipem quotannis die certo emendicabat à populo; cavam manum asses porrigentibus præbens.

Julia Tiberio nubit: Octavia moritur. Dio. Plutarch. Ant. cap 120.

V. Idem annus duarum principum fœminarum alterius nuptias, alterius exsequias vidit; Julia in Tiberii domum deducta est. Octavia post Marcelli obitum numquam exhilarata, perpetuum luctum morte finivit. cujus de pudicitia modestiaque prioribus libris multa exposui. Hujus cadaver pro æde Cæsaris propositum est, dum laudes sororis Augustus, interposito iterum velo exsequitur. Sed & à Druso (nondum is profectus urbe fuerat) pro Rostris, ut in publicis funeribus solet, vestitu mutato laudata est.

Octaviæ memoriæ honos habetur. Dio. Suet. August. cap. 61. Liv. Epitom. Tac 3. 58 3. Suet. Aug. 31.

VI. Generi ejus (Marcellam Antonius Julus habebat; Antoniarum altera Druso, altera L. Domitio Ahenobarbo nupserat) humeros subjacere lecticæ, quum ad sepulchrum in Campum Martium efferretur. Senatus pro more temporum in decernendis ei honoribus liberalior fuit, quam ut omnia, licet in germana sorore charissima & probatissima, recipienda Cæsar existimaret. quantos tamen convenire putabat maximos, tribuit. Et ne celeriter extingui memoria ejus Romæ posset, satis provisum ædificata porticu, quam vocaverat Octaviæ, rebatur. Sub idem tempus & vetera quædam instituta resumpta, & excogitata nova sunt. Flamen Dialis post Merulæ cædem, C. Cæsar creatus, adimente Sulla, sacerdotium priusquam exerceret, amiserat. ex eo tempore quum per annos amplius sexaginta nemo factus esset; hoc tempore iterum id Flaminium instauratum est. Cura adservandorum Senatusconsultorum ad Quæstores ab Tribunis & Ædilibus translata; quia apparitoribus demandata hac officii parte, caussam erroribus & confusioni dederant. Decretum etiam erat, ut Janus Geminus denuo clauderetur: sed intercessere bella, Dacis simul Dalmatisque & Pannoniis rebellantibus; & commota validius quam umquam Germania, ingentis historiæ materia, nisi veterum monumenta omnium, quibus eæ res fuerunt expositæ, præter exiguos velut indices, universa deperiissent.

FINIS LIBRI CXXXVIII.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXXXIX. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

BELLUM contra Transrhenanas gentes à Druso gestum refertur: In quo inter primores pugnaverunt Senectius & Anectius, tribuni civitatis Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero frater Drusi subegit. Pax cum Parthis facta est, signis à Rege eorum, quæ sub Crasso, & postea sub Antonio capta erant, redditis.

QUANTÆ molis per hoc tempus Germanica bella fuerint, vel hinc intelligi potest, quod per ea plerumque Cæsar Augustus Lugduni morabatur, ne Drusi quidem magni profectò imperatoris fortunæ consiliisque satis confisus. Ille tum resumpta adversus Transrhenanas gentes expeditione, majus prope bellum, quam nuper confecerat, invenit. Nam & Catti, spreto quem Romanus assignaverat agro, Sicambris cæterisque populi Romani hostibus se conjunxerant. At Drusus universum bellum acriter complexus quosdam populos vi coëgit ad obsequium, alios multis illatis detrimentis repressit; Gallorum etiam ingentibus auxiliis usus, quorum Senectius & Anectius tribuni Nerviorum ante prima signa memorabile certamen ediderunt. Ad cæterarum gentium coercendam rebellionem Tiberium occurrere Cæsar jussit, quem & ipsum Aquilejam progressus, secum adduxerat; ne longius abesset Germanicis ac Pannonicis bellis. Per Istrum glacie concretum, ad populanda proxima ripæ excurrere, Dacis in consuetudinem venerat. Dalmatæ propter exacta tributa irati obsequium exuerant. Germanicorum bellorum moles. Ioseph. Antiq. Iudaic 16.7. Suet. Aug. 20 & Florus. 4.12.16

II. Pannonii nuper ab Tiberio domiti, præter insitam genti ferociam discessu ejus & majoris partis copiarum, ac vicinarum nationum defectionibus turbabantur. Idcirco Tiberius omnibus simul illato bello, & ad exorientes ubique motus, arma circumferens, Dacos cæsis cum duce copiis repulit; Pannonios ac Dalmatas ad priorem tributorum imperiorumque patientiam revocavit. Adnotatum est, Tiberium, quum deleto cruentissima cæde Pannonum exercitu arma more belli cremanda poscerentur, abjici in profluentem jussisse, quo conspecta ab hostibus infra colentibus, pertinaciam spectaculi horrore & similium metu frangerent. Ob hæc gesta, eidem, quos fratri diximus decretos, honores tributi sunt. Dalmatia, quæ prius inter populi provincias censebatur, quod propter ingenium gentis & vicinorum, sine exercitu tuto haberi nequibat, ad curam Cæsaris translata est. Dalmatas & vicinos Tiberius subigit. Suet. Aug 21. Oros. 6.21. Flor 4.12.8.

Urb. cond. an 743. Herodis & Augusti mutua benevolentia. Joseph. Ant. Judaic. 16.9.

III. Hæc Julo Antonio, Q. Fabio Maximo Consulibus acta. & Herodes, qui liberos suos accusatum venerat Aquilejam, reconciliata per Augustum inter eos gratia honorifice dimissus: mutuaque cum eo benevolentia, & adversus eximios ejus honores, digna Principe Romano magnificentia certatum. Sub idem enim forte tempus Cæsaream, in honorem Augusti sic appellatam urbem, Herodes perfecerat, ejusque encænia sumptuosissimis ludis, quos in ejusdem honorem per quinquennia volebat repeti, celebrabat. Eum omnem sumptum à se præberi voluit Cæsar: sed & uxor ejus Livia misit eximia dona, ita ut omnium pretium talentis circiter quingentis æstimaretur.

JOH. FREINSHEMII

SUPPLEMENTUM

Libri CXL. LIVIANI.

L. Annæi Flori Epitome Ejusdem Libri.

BELLUM, adversus Germanorum trans Rhenum civitates gestum à Druso, refertur: Ipse à fractura, equo super crus ejus collapso, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est: Corpus à Nerone fratre, qui nuncio valetudinis evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum, & in C. Julii tumulo conditum. Laudatus est à Cæsare Augusto vitrico; & supremis ejus plures honores additi.

Prodigia Drusi mortem præcedentia. Urb. cond. an. 744. Hor. 4. 17. 24. Orosius. 6. 21. Dio.

EXTREMUS hinc Druso vitæ annus, sed idem honore & gloria præcipuus sequitur. Nam & Consulatum collega Tit. Quintio T. F. Crispino gessit: & egregias de Germanis victorias reportavit. Fatum ei prodigiis prænunciatum antiqua superstitio credidit; quod turbinibus & fulmine concussa pleraque fuerant, in quibus & multæ deorum ædes, ut ne Capitolino quidem Iovi, consortiumque deorum cellis parceretur. Quo terrore nil tardatus juvenis, in Transrhenanas civitates iterum inducto exercitu, per Cattos ad Suevorum usque fines magno labore iter aperuit: haud incruenta victoria superatis qui occurrerant.

Is interim Cheruscosque & Sicambros debellat. Florus. Tacit. 1. 61. Orosius. Sueton.

II. Inde tres simul validissimas nationes Cheruscos, Suevosque & Sicambros adortus nimiam hostium fiduciam calamitosam ipsis atque lachrymabilem effecit. Nam illi centurionibus viginti barbaro more mactatis ad aras, concrematisque, tam certam victoriæ spem conceperant, ut divisa in antecessum præda Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos sibi de-

ſponderent. Sed ipſi magna pugna victi ſeque, & ſua cum uxoribus liberiſque perdiderunt, qui more Germano ſequuti ſuos in prœlium exeuntes fuerant. Res fœda dictu, ſed ad demonſtrandam illarum gentium incredibilem feritatem efficax traditur; mulieres eorum, quum ad plauſtra ſua victores veniſſent, deficientibus telis, infantes liberos humi colliſos in adverſa hoſtium ora miſiſſe.

III. At Druſus cedentes in penitiora gnaviter inſequutus, inter Viſurgim & Albim omnia populabatur; Albim quoque tranſiturus, ni res eum mira quædam & minax oblata deterruiſſet. Barbaræ mulieris humana amplior ſpecies obviam facta, *tendere eum ultra* Latinis verbis prohibuit: *hunc enim & operum ejus & vitæ terminum fata ſtatuiſſe*. Nec aliter evenit. continuo regreſſus, priuſquam Rhenum attingeret, inter hunc & Salam fluvios, in æſtivis, quæ] *Scelerata* inde vocata ſunt, mortem obiit. *quo tempore & lupos circa caſtra vagos ululaſſe* tradunt, *& juvenes duos per media munimenta equitare viſos: muliebrem etiam ejulatum auditum & ſpeciem in cœlo tranſcurrentium ſtellarum apparuiſſe*. A ſpectro quodam mors ei denunciatur. Dio. Sueton. Strab. lib. 7. Pedo.

IV. De genere mortis haud ſimilia traduntur. *Ex lapſu equi crus fregiſſe* quidam ſcribunt: *inde triceſimam ante diem deceſſiſſe. Morbo ſolutum* alii narrant, qualis ille fuerit, aut unde profectus, reticentes. Nec defuerunt qui ſcelus vitrici ſuſpicarentur: quod mira comitate juvenis, ſi reperiſſet occaſionem redditurum populo Rempublicam non diſſimulabat. ferebantque *proditam ejus epiſtolam ab fratre, quem de cogendo ad libertatem reſtituendam Auguſto ſolicitarat. Revocatum igitur è provincia, at quia contatus erat decedere, veneno occupatum* putarunt. Sed ego rem tantam, quum neque credere ſatis neque refellere poſſim, in medio relinquam; cætera, quæ certioribus teſtimoniis nituntur, traditurus. De genere mortis ejus diverſæ opiniones. Liv. Epitom. Dio. Tacit. 2. 33. & 41. Suet. Tib. 50. 1. & Claudio.

V. Ad famam ægrotantis Druſi Auguſtus eum Livia, quam alioquin itinerum ſuorum comitem habere conſueverat, Ticinum procurrerat. Eodem forte Tiberius ex recenti victoria redux ad ſalutandos parentes acceſſit. Ergo cognita fratris valetudine, juſſu Auguſti & ſua pietate, ſive ne in hoſtili ſolo ſine duce exercitus eſſet; rapidiſſimo curſu, & incredibili celeritate, ni certis auctoribus traderetur, advolavit. *Quum enim tranſeundæ Alpes, tranſeundum Rheni flumen eſſet, die ac nocte, mutatis ſubinde jumentis ducenta paſſuum millia, per devictas modo feras nationes, uno tantum comite, confeciſſe* fertur. Tiberius incredibili celeritate uſus. Dio. Tacit. 3. 34. 9. Val. Maxim. 5. 5. 3. Plin. 7. 20.

VI. Certe ſpirantem adhuc fratrem reperit: iſque adventu illius cognito, legiones extremo jam imperio obviam procedere cum ſignis & aquilis comptis & ſalutare Imperatorem juſſit: prætoriumque ei dextra parte ſtatui. Nec multo poſt exſtinctus eſt, inter ſuprema fratris oſcula. Corpus invito prope exercitu, qui cremari in armis inter quæ ceciderat, voluiſſet, à Tiberio primum per centuriones & tribunos militum ad hyberna deportatum eſt. Inde municipiorum coloniarumque primores exceperunt, ſuſcipientibus ſcribarum decuriis, & effuſa per officium multitudine, rogiſque accenſis. Sic Romam perlatum, pedibus antecedente Tiberio, nec uſquam ab eo, poſtquam Ticinum advenerat, diſcedentibus vitrico & matre Livia. Spirantem adhuc reperit. Val. Maxim. Dio.

Funus Drusi. Pedo. Tacit. 3. 2. 2. Liv. Epitom. VII. Lictores quoque versis ut in luctu fascibus sequebantur. Tum in foro circumfusis Claudiorum Liviorumque imaginibus propositum defletumque funus.: Tiberius defunctum laudavit pro Rostris, Augustus, nec sine lachrymis, in Circo Flaminio: quod nescio quam ob superstitionem ingredi pomœrium fas non esse rebatur. Ea in laudatione precatus dicitur deos, *similes Druso Cæsares suos facerent; sibique tam honestum quandoque exitum darent; quam illi dedisset*. Cadaver Equitum Romanorum illustrium humeris in Campum perlatum, ibique concrematum est: cineres in Augusti conditorium illati.

Livia filii mortem fert fortiter. Liv. Epitom. Florus. Sueton. 110. VIII. Fortior in hujus obitu Livia fuit, quam in Marcello nuper Octavia fuerat. sive quod adhuc alter filiorum supererat, sive aliis caussis. *Profuisse sibi sapientia Arei monita* dicebat, *ne nimio luctu mergeretur*. Honores deinde cumulatim memoriæ ejus additi. nec per adulationem magis, quam jure merito. *Germanici* cognomen ipsi posterisque. statuæ, arcus marmoreus cum trophæis via Appia, & ad ipsum Rhenum honorarius tumulus Maguntiaci, adhuc vestigiis ejus monumenti durantibus. Eum exercitus excitavit; decretumque, *ut circa eum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publice supplicarent*. Augustus elogium ejus tumulo versibus à se compositis insculpsit, vitæque memoriam prosa oratione consecravit.

Drusi virtutes. Vell. 2. 97. 2. Sueton. Florus. 4. 12. 29 IX. Nec dubitari potest, omnibus dignum honoribus humanis fuisse, ac nescio an quisquam postea Romanorum Druso comparari debeat, præter Germanicum, qui huic patri suo virtutibus & gloria, sed & fortunæ fatique similitudine proximus fuit. Ad bellica & civilia negotia pariter promptus, suavis omnibus, sibi amicos æquans benevola æstimatione, quantum ipse erat opibus superior, corporis etiam insigni decore, & commendante omnia flore ætatis. quippe tricesimum agens annum interiit. Manu quoque strenuus, qui sæpe maximo cum discrimine Germanorum duces tota acies sequeretur, opima referendi avidus. Nec adipisci tantum victoriam, sed & firmare consilio idoneus, in tutelam provinciarum præsidia passim disposuit, fluviorum maxime opportunitatem secutus.

Ejus opera. Tacit. 4. 5. Florus. Euseb. num. 2060. Vellejus. 2. Dio. X. Præcipue Rhenum, communi in Gallos Germanosque tutela, quinquaginta circiter castellis communivit. ex quibus enatas esse plerasque omnes civitates satis constat, quarum splendore hodie Gallica ripa insigniter illustratur. Pontes in eodem amne duos ædificavit, ad Bonnam & Maguntiacum, ut expeditus in Germaniam trajectus esset: Hercynium saltum inaccessum ad id tempus, frequentibus victoriis percurrens, patefecit. Ejus denique reverentia non pacatæ modo gentes, sed etiam hostiles ferocius agere desierunt: per totum adeo morbi tempus velut tacitis induciis quietæ. Justis Druso redditis ad publica munia reditum; voluptatesque resumptæ. Tiberio decretam ex Dalmatico vicinisque bellis ovationem diximus. hanc ille tanto peregit magnificentius, quod apparatus etiam Drusi caussa facti, post mortem hujus in unum omnes ecciderant.

XI. Equo invectus, stratis in Capitolio & per alias Urbis partes mensis, epulum

epulum populo præbuit: mulieribus etiam à Livia ac Julia epulum datum. Liviæ mox in solatium amissi Drusi statuæ decretæ, cum jure trium liberorum. & ab hoc exemplo cœpta consuetudo jus istud priscis temporibus ab Senatu; mox ab Imperatore petendi: quorum indulgentia quibus natura tot liberos non concesserat, pœnam orborum vitabant, & præmia multos liberos habentium, præter pauca, consequebantur. Sub idem tempus Herodes Cæsareæ templum Augusti & Romæ dedicavit, cum magnificentissimis utriusque simulachris: Turrim etiam pulcherrimam, in portu positam, memoriæ Drusi caussa nominavit *Drusionem*. Nec unius Herodis hæc adulatio fuit. alii quoque Reges Cæsareas urbes condiderunt. Artavasdes in Armenia; & Juba in Mauritania.

Tiberii Oratio. Joseph. de bel. Iudaic. 1. 6. Suet. Aug. 60.

XII. *Hoc tempore* ferunt *ab Augusto constitutum, ne Senatus legitimus plus quam bis quot mensibus haberetur, Kalendis & Idib. ut tamen Idus Martiæ, propter necem Cæsaris pro damnatis & atris exciperentur*. Numerum Senatorum intra quem Senatusconsulta fieri non possent, pro modo negotiorum finiit. mulctas sine justa caussa absentium intendit. & quia sæpe multitudo delinquentium impunitatem hujusmodi culpis pepererat; quoties hoc contigisset, quintum quemque sorte ductum mulctari voluit. Utque promptius absentium ratio iniretur; album, in quo Senatoria semper adnotata erant nomina, publice proposuit. Quod si forte ad numerum Senatores non fuissent, auctoritas perscribebatur. quod idem obtinebat, quoties loco aut tempore alieno, aut alias non legitimo edicto Patres celeriter essent evocati: aut quum Tribunus plebis intercessisset.

Constitutiones Augusti circa Senatum. Plin. 6. 1. Eutropius. lib. 7. Dio. Suet. Aug. 34

XIII. Hæc auctoritas deinde secundum leges moresque alio Senatu confirmata, nomen vimque Senatusconsulti accipiebat. Prætoribus inter hæc querentibus, *deteriore se loco esse, quam minorem magistratum Tribunos*; Augustus decrevit, *uti Prætoribus jus esset dicendæ in Senatu sententiæ*. Hæc & alia non tamquam imperans & cogens constituebat; sed in tabulis præscripta legi sinebat ab ingredientibus Curiam. potestate facta monendi si quid melius invenissent. Nec in Senatu tantum & adversus nobiles modestus, ne clientibus quidem tristem sese aut superciliosum exhibebat. Evocatus quondam ejus Scutarius injuriarum postulatus patronum Augustum desiderabat. Is quum esset occupatior quemdam ex cohorte amicorum dedit, tum ira correptus litigator, *atqui*, inquit, *quoties tu auxilio habebas opus, ego locis omnibus adfui, meumque corpus pro tua incolumitate periculis objeci*.

Prætoribus jus datum dicendæ in Senatu sententiæ. Suet. Aug. c. 56 Dio.

XIV. Lenissimum diceres Principem, qui tantam impudentiam impunitam esse pateretur. At ille sepositis etiam negotiis, in judicium venit, caussamque hominis egit: quasi nec rogatus inverecunde, & objurgatus merito foret. Sed quum Nonius Asprenas propinquitate sibi innexus caussam veneficii diceret; consuluit Senatum *quid officii sui putaret. Se enim angi ne aut destitueret amicum, aut eripere nocentem crederetur*. Universis deinde adsentientibus per horas aliquot assedit in subselliis rei, sed tacitus, ne translatitia quidem laudatione data. Sic quoque non effugit accusatoris convicia. Nam Cassius Severus, amarissimæ libertatis idemque non vulgaris facundiæ,

Augusti mira lenitas in quemdam veteranum. Sueton. Dio. Tacit. 4. 31. Plin. 33. 12. 16.

& ab utroque notissimus, acerbissime questus est, *ejus adventu reum sibi eripi cujus una patina centum triginta convivæ interissent*.

Item in Cassium veterum. Tacit. Dio. Urb. cond. an 745. Augustus lauream in Feretrii Jovis infert.

XV. Id quoque civili animo Cæsar tulit, ne Censoriæ quidem potestatis præscriptione hominem ultus, quum ille post paulo propter maleficam vitam deferretur; in civitate vitiorum plena necessariam esse sermonis libertatem dictitans. Circa id tempus etiam Quæstores circa maritima Italiæ loca provincias sortiri jussit, Ostiam, Ariminum, Cales. Sequente demum anno, C. Marcio C. F. C. N. Censorino, C. Asinio C. F. Gallo Consulibus, Augustus Urbem introiit, quod facere prius propter obitum Drusi distulerat. Et lauream quidem in Feretrii Jovis templum (quum in Capitolium ferri soleret) intulit, sed nulla victoriam Germanicam alia lætitia celebravit: plus damni Rempublicam cepisse morte Drusi, quam commodi superatis hostibus præferens.

Ambitus reprimitur; Tacit. a 30. Dio

XVI. Consules tamen & alia curarunt prosperis bellis decerni solita, & captivorum multitudinem inter se armis infestis coëgerunt concurrere. Pulcherrimum eo tempore institutum excogitavit Cæsar ambitu reprimendo. Nam *& Consules, & cæterorum magistratuum plerique largitionibus honorem consequuti* ferebantur. Igitur Augustus nec puniri claros viros cupiens, neque convictis sustinens parcere, tota re dissimulata, in posterum à candidatis certam pecuniam pignoris loco deposcit, quam qui largitionum factarum esset condemnatus, amitteret. Hoc universi multa laude tulerunt. non idem omnium sensus in eo fuit, quod vetus Senatusconsultum, quo de servo in caput domini quæri vetabatur, excogitata fraude circumscripsit; *si è Republica videretur, actori publico aut Cæsari mancipari* jubens.

Diversa judicia de servo in caput domini vetante quæri.

XVII. Hoc alii *calliditatem* appellabant, *qua legum verba calumniando jus dominorum iniqua & crudeli simulatione tolleret*. prudentiores *necessitatem* excusabant, *nec aliter iri obviam insidiis potuisse, quas in illum atque magistratus multi hac ipsa celandorum consiliorum fiducia frequentius cupidiusque intentassent*. Inter hæc quum decennium resumptæ postremo Tribuniciæ potestatis exisset, *Imperium* Augustus *deponere* dixit, satis certus futurum ut recipere illud nulla interposita mora cogeretur. Nam & omnia firmamenta Reipublicæ sic habebat in manu, ut prorsus non possent extorqueri: & Imperio ita per aliquammultos annos præfuerat, ut publice gloria, privatim opulentia populus Romanus cumularetur.

Hominis libertini opulentia. Plin. 33.10. Vell. 2.97.4. Tacit. 2. 63 4. & 44 3.

XVIII. Argumento sit hominis libertini testamentum, factum hisdem Consulibus A. D. VI. Kalend. Februar. quo C. Cæcilius Claudius Isidorus professus est, *quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim, juga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia; in numerato sestertium sexcenties*. Ita Cæsar potestate resumpta Tiberium ad bellum Germanicum misit: ubi interim L. Domitius cum irato propter interitum Drusi exercitu, dolorem hunc cladibus hostium ulturus, Albim primus Romanorum armata manu transcenderat. Ab eodem aggeratus secundum Amisiam trames est, vastas inter paludes: *pontes longi* appellati.

XIX. Ob hæc & talia Triumphales quidem honores Domitio decreti: cæterum Augusto posthac irritari nationes Transalbinas minime placuit. Satis negotii susceptum cum citerioribus sentiebat. Idcirco ne Tiberius quidem longius processit, quamquam ejus adventu pleræque nationes inter Albim & Rhenum habitantes, Tiberio permittente, legatos de pace miserant. Sed irritæ horum preces fuere; negante suscepturum Augusto, *nisi & Sicambri rogarent: iidemque in satisfaciendo cæteris essent comites, quibus belli suscipiendi auctores extitissent.* Hoc quum in Germania percrebuisset, sociorum rogatu profecti ex ea gente multi principum, postquam Augusti jussu per municipia in custodias mittebantur, sibi manus intulerunt.

Augustus nationes Transalbinas mittit. Strab. lib. 7. Dio.

XX. Pace infecta Tiberius nulla re majori gesta, ex Germania discessit. Hostes haud multo post acceptas clades Romanis ubere vindicta regesserunt. Tiberio tamen, quod sine detrimento magnam Germaniæ partem peragravit, *Imperatoris* cognomentum Augustus addidit; sibique tum etiam recepit: militibus quoque distributa pecunia, non victoriæ caussa, quæ nulla insignis parta fuerat; sed propter tirocinium Caji, tum primum profecti in militiam. Tiberio interim alter Consulatus cum altero Triumpho decernitur. Augustus, quum & ipsi Triumphus decerneretur, natali suo solemnes Circenses ludos maluit. Pomœrium eodem anno prolatum est, quod non nisi augentibus imperium concedebatur.

Tiberius Imperator appellatur. Tacit. 2. 59. 6. & 3. 47. 5. Dio. Velleius.

XXI. Etiam Pannonios hoc tempore victos ab Sex. Appulejo reperio, quum impatientia quietis post Tiberii discessum ad arma rediissent. Tum & Augustum mensem de Sextili factum quidam auctores tradiderunt; quod de re tamen septimo ejus Consulatu cautum esse plebiscito adnotavimus. Fortean intermissam, ut fit, appellationem, & quasi cum antiqua luctantem, hoc anno ab omnibus usurpari, antiqua penitus explosa, placuerit. Inter hæc tam læta ac splendida rursus Augustum infirmitatis humanæ C. Mæcenatis obitus admonuit; viri inter paucos memorabilis. Nam per plurimos annos amicissimus Cæsari, dignusque tanto honore vixerat, utilibus subinde ministeriis majoris amici benevolentiæ vicem reddens.

Pannonii a Sex. Appulejo victi. Tacit. 12. 23. & Dio.

XXII. Et publice quidem obitas partes suis plerumque locis retulimus: hic omnino commemoranda libertas est, qua sæpissime Cæsarem ea facere prohibuit, quorum postea pœnitere eum debuisset. Ac merebatur insigni lenitate prudentiaque Princeps, ut rarissimum illi fortunæ bonum possideret, benevolum candidumque monitorem. Utriusque maximum experimentum ab uno exemplo capias licet. Sedebat Augustus pro tribunali, damnaturus multos, ut omnes oculorum gestuumque & vocis notæ, quas diu ante perdidicerat, Mæcenas, ei significabant.

Mæcenatis libertas in admonendo Cæsare.

XXIII. Igitur quum per confertam turbam pervadere ad eum nequisset, tabellam in sinum ejus misit, his inscriptam verbis, *surge Carnifex*. Surrexit ille nulla in quemquam lata tristiore sententia, tantumque abfuit ab offensa hominis probatissimi libertas, ut potius, quum illa morte Mæcenatis defecisset, serio desideraretur. Certe quum biennio post filiam suam propter adulteria relegasset, atque decedente mox ira, pudore ac pœnitentia corriperetur,

In optimam partem accipitur.

sæpe exclamâsse fertur: *Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa aut Mæcenas vixissent*. Virtutis autem optimique animi perspicuum documentum in Mæcenate fuit, quod in maxima apud Principem gratia positus, non invidiam cæterorum, non odia persensit.

Mæcenatis testamentum. Suet. Aug. c. 66 Dio.

XXIV. Scilicet modestia ac comitate fortunam temperans, quum aliis ab Augusto sæpe summos honores impetraret, in Equestri loco consenuit. Non mirum igitur, si morte hujus ingentem dolorem concepit Cæsar, etiam ex testamento Mæcenatis perspecto, nihil eum sibi propter Terentiam succensere. Paucis enim nec maximis rebus exceptis, omnia ei reliquit, si quid inde distribuere defuncti amicis vellet, illius in arbitrium conferens. Erat quippe mos Cæsari, quamquam hæreditatum minime cupido, judicia amicorum pensitare morosius, neque dolorem aut gaudium dissimulare, prout in testamentis neglectum se aut honoratum reperisset. Posthæc Ti. Claudius Tit. F. secundum iniit Consulatum, cum Cn. Calpurnio Cn. F. Pisone, cujus item alter hic Consulatus fuisse à quibusdam traditur. quod argumento est inter superiorum annorum suffectos fuisse.

Urb. cond. an 746. Cn. Piso suffectus olim Consul.

Tiberius Senatû extra pomæriû haber. T cit. 2. 43. 4. Dio.

XXV. Nam si quis eumdem esse putet, qui cum Augusto undecimum Consule gessit, illum patrem hujus Pisonis fuisse discat: quod ex probatissimis auctoribus abunde constat. Tum igitur Tiberius Kalend. Januariis Senatu in Octaviæ gentis fano extra pomærium habito, (nam triumphans initurus Urbem erat) ædem Concordiæ instaurandam sibi sumpsit, ut in eo suum & Drusi nomen inscriberet. Acto deinde Triumpho, una cum matre Liviæ gentis sacrarium dedicavit, atque ipse Senatoribus in Capitolio, mulieribus Livia seorsim epulum præbuit.

Diribitorium. Suet. Aug. 30. 1

XXVI. Idem *Ti. Claudius T. F. Nero, Pontifex Consul iterum ludos votivos pro reditu Imp. Cæsaris Divi F. Augusti Pontificis Maximi Jovi optimo Maximo fecit*, ut hodieque basis marmoreæ inscriptio prodit. quamquam eo Germanicis motibus evocato C. Cæsar & Consul Piso pro eo fecerunt. In Germania tamen nihil ad memoriam insigne gestum. At Romæ Diribitorium eodem anno perfectum est, quod Agrippa inchoaverat: *Maximum id ædificium fuisse dicitur eorum, quæ usquam posita sint sub uno tecto*: *adeoque postquam vetustate collapsum tectum est, instaurari potuisse* negant. Sub idem tempus Agrippæ funebres ludi facti, eoque die omnes, ne filiis quidem Cæsaris exceptis, præter ipsum, in pulla veste fuerunt. Spectatum est in Septis, tum in honorem Agrippæ, cujus ibi monumenta visebantur: tum quia multa circa Forum ædificia arserant. Incendii culpa in ipsos dominos conferebatur, qui ære alieno gravati futurum sperassent, ut misericordia accepti detrimenti onere levarentur. Igitur nemini succursum.

Partes urbis, & earum præfecti. Liv. 54. 7. 2. Dio.

XXVII. Adversus incendia spatium Urbis in regiones quatuordecim, & has iterum in vicos divisit. Regionibus præesse magistratus annuos, Prætores, Tribunos plebis & Ædiles sortito jussit. Vicorum magistris, qui antiquitus de plebe constituebantur, præter prætextam, quæ & olim concedebatur, binos lictores addidit, quibus in suo quisque spatio certisque diebus uterentur. Ab his familia publica circa portas & muros disposita ubi necessum esset evocabatur.

donec post aliquot annos Præfecto Vigilum constituto, diligentius etiam ab Augusto provisum est. Adolescebant interim Cajus & Lucius Cæsares pari voluptate ac solicitudine Principis, qui munimenta domus corroborari lætabatur; insolentiam puerorum suspectabat, quippe gnari quam ad fortunam educarentur, mores avitos haud curabant usquequaque æmulari.

XXVIII. Lucius utique vix undecim natus annos, quum in Theatro plausu & acclamationibus populi exceptus magnos spiritus sumpsisset, eo progressus est temeritatis, ut Cajo fratri, eo quoque adhuc prætextato, petere Consulatum auderet. Tum vero non premens iram Cæsar, *absit*, inquit, *à Republica, qualis meis temporibus evenit calamitas, ut quemquam annis viginti minorem Consulem fieri oporteat*! Sic etiam insistentibus, *tum satis maturæ magistratum eum capturum* respondit, *ubi & semet cohiberet à peccando, & populi compescere cupiditates didicisset*. Interim ut indulgentia præferoces animos retineret, sacerdotium Cajo dedit, & designari Consulem passus est, ut post quinquennium, anno ætatis vicesimo magistratum iniret. L. Cæsaris Agrippæ filii temeritas. Tacit. I. 3. Suet. Au. c. 64

XXIX. Interim ex ea die deductus in Forum, ut interesset consiliis publicis, locoque Senatorio spectaret & epularetur. Hæc honoris Augusti caussa Senatusconsulto decreta. Equites autem Romani universi *Principem juventutis* Cajum hastis argenteis donatum appellaverunt. Hæc ajunt Augustum vix admisisse, quum intime gauderet factis: ne speciem civilis animi amitteret. Eodem anno, rum enim D. Lælius D. F. Balbus, C. Antistius C. F. Vetus Consules erant, Tiberio Tribuniciam potestatem Cæsar in quinquennium dedit: Armeniamque deficientem ei demandavit. At ille inter tot prospera, incertum quibus caussis, repente statuit è medio se quam longissime abducere, nec enim studiorum caussa Rhodi secessum petisse crediderim, quamquam id prætulisse traditum. C. Cæsar in Forum deductus. Vellei. 2. 93. 2. Dio. Tacit. Suet. Tib. c. 9. Urb. cond. an. 747.

XXX. Veriorem fuisse stimulum ex intemperantia uxoris putant, quam neque repudiare auderet, neque perferre ultra posset. Certe reliquit eam Romæ, sed cum filio quem sibi Vipsania pepererat. Quidam existimant, & ipse sic videri, sed postea, voluit, Agrippæ exemplo qui Marcello cesserat, abire voluisse, ne præstantia sua & rerum gestarum gloria obstare adolescentibus Augusti liberis videretur. Et quemadmodum in dissidiis principalium domuum, omnes in partes aliquorum velox suspicio est; non deerant, qui offensum judicarent, quod ipse ab Augusto non esset adoptatus. Contra alii ab illo ejectum sibi persuadebant, ut liberorum ejus insidiatorem. Minus absurda opinio est, vitato assiduitatis tædio, auctoritatem absentia tueri voluisse, atque etiam augere, si, quod futurum rebatur, ad subeunda Reipublicæ onera, quibus nemo præterea par esset, revocaretur. Tiberius statuit è medio se abducere. Sueton. Dio. Vellejus.

XXXI. Ipse nihil horum, sed honorum laborumque parem satietatem, & quietis desiderium obtendit. Quæcumque caussa tam pertinaciter certe propositum ursit, ut neque matris precibus, nec querelis Augusti moveretur, cui contumeliosus hic secessus futurus erat: ciboque, postquam se detineri videbat, quatriduo abstineret. Rhodus ei revertenti prius ex Armenia salubritatis & amœnitatis nomine maxime placuerat. Huc igitur concedens, modicis ædibus duo Plin. 7. 45. Sueton.

ingentes virtutes, nec minora vitia abdidit; reliquo etiam cultu, officiorumque cum Græcis pariatione privato similior.

Livianæ Historiæ & Supplementorum finis.

XXXII. Cæterum præsenti labori meo in his temporibus actisque finem facio, circa quæ Livianam etiam historiam desiisse indicio Epitomarum deprehenditur; toto animo versus in majoris & constantioris Imperii auctorem dominumque JESUM CHRISTUM, quem sub hosce annos (de natali enim ejus haud levibus argumentis inter doctos disputatur) hominem natum suus adspexit potius quam adgnovit orbis. Hujus beneficio si quid utiliter elaboravi, debere me, totum profiteor: eumque suppliciter oro, ut porro mentem eam mihi servet omnia de quibus hic scripsi Regna, victorias, Triumphos, nullo modo digna reputantem, ob quæ illius sanctissima secta, aut quidquid ea facere, ac pati jubet, ulla ex parte negligatur.

FINIS LIBRI CXL.

INDEX

in T. LIVII

Hiſtoriarum & Supplementorum libros locupletiſſimus.

Numeri priores, commate ſtipati, libros indicant Livianos; poſteriores vel ſoli, vel punctis notati, librorum capita.

ingentes virtutes, nec minora vitia abdidit; reliquo etiam cultu, officiorumque cum Græcis pariatione privato similior.

Livianæ Historiæ & Supplementorum finis.

XXXII. Cæterum præsenti labori meo in his temporibus actisque finem facio, circa quæ Livianam etiam historiam desiisse indicio Epitomarum deprehenditur; toto animo versus in majoris & constantioris Imperii auctorem dominumque JESUM CHRISTUM, quem sub hosce annos (de natali enim ejus haud levibus argumentis inter doctos disputatur) hominem natum suus adspexit potius quam adgnovit orbis. Hujus beneficio si quid utiliter elaboravi, debere me, totum profiteor: cumque suppliciter oro, ut porro mentem eam mihi servet omnia de quibus hic scripsi Regna, victorias, Triumphos, nullo modo digna reputantem, ob quæ illius sanctissima secta, aut quidquid ea facere, ac pati jubet, ulla ex parte negligatur,

FINIS LIBRI CXL.

INDEX
in T. LIVII
Historiarum & Supplementorum libros locupletissimus.

Numeri priores, commate stipati, libros indicant Livianos; posteriores vel soli, vel punctis notati, librorum capita.

A.

feruntur

T. An-

eius fortuna emergit 43 ad Lepidum venit 45 milites corrumpit 48 qui cum eo paciſcuntur, eumque in caſtra accipiunt 49. 50

reconciliatur Senatui 120, 9 ad eum tranſeunt legiones Bruti 12 maximi exercitus Imperator iterum Alpes tranſcendit 16 ejus cum Octavio colloquium 17 Triumviratus conſtituitur 19 inter eos partes dividuntur 20 ejus ingreſſus in Urbem, & impudens voluntatis diſſimulatio 26. 27 ei ſe proſtituit Coponii uxor, mariti ſervandi cauſſa 50 ejus in quoſdam lenitas 56

cum Octavio in Græciam tranſit 123, 6.

ejus opus ad prohibendum hoſtium commeatus 124, 6 cum Caſſio & Bruto pugna 8 variæ exercitus ſui difficultates, 1 quibus valde terretur 13, 14 victo Bruto, duces hoſtium perſequitur 19. 21 ejus moderatio 30

novam inſtituit diviſionem provinciarum 125, 1. 2

in Græciam venit 126, 1 inde in Aſiam 2 Epheſi Liber Pater ſalutatur *ibid.* Aſiæ maximam pecuniam imperat 3. L. Caſſio & aliis ignoſcit 4 Judæis tribuit beneficia 5 arceſſit Cleopatram 6 favet Herodi, ejuſque accuſatores occidit 13 in Ægyptum profectus totum ſe Cleopatræ & voluptatum turpitudini tradit 14 de amicitia cum eo agit Sex. Pompeius 33

Athenas venit 127, 1 ad eum venit Domitius 16 cum Pompeio bellum facit Octavio Cæſari 17 Antonii ſtratagema 18 opprimit Servilium 19 poſt mortem Fulviæ inter Antonium & Octavium pax conficitur 23. 24 ovans ingreditur urbem 27 ducit Octaviam *ibid.* Octavium eripit periculo 30. Antonii & Octavii colloquium cum Pompeio, & conditiones pacis 37. 38 mutua eorum convivia 41 noctu urbem intrat Antonius 42 ſe Bacchum appellat 44 ei Athenienſes Minervam ſuam deſponſant 45 morum ejus inconſtantia 46

invidet Ventidio, res adverſus Parthos egregie gerenti 128, 24 auxilium fert Octavio 39 Antonii & Cæſaris certamen humanitatis 42 nova inter eos pacta, etiam de retinendo Triumviratu 43, 44

ejus conſilia de bello Parthico 129, 46 arceſſit Cleopatram, eique multa donat 47. 48

ejus ad bellum Parthicum exercitus 130, 1 ejus expeditionis vitia 2 obſidet Praaſpa 3 pugnat cum Parthis 6 caſtigat ſuos, quod Praaſpeſiis ceſſerant 8 recedit ex Media 12 eum abeuntem infeſtant Parthi 14 Antonii & militum mutua charitas 17 ejus copias præter hoſtem ſitis urget 21 Antonii deſperatio 22 eum deſinunt perſequi Parthi 23 ad Cleopatram properans, per continuas nives Cappadociam tranſit 28. 29.

ſecundum Coſ. 131, 33 dolo capit Artavaſdem 39 occupat Armeniam 40. Alexandriæ triumphat 41 ejus ad Alexandrinos oratio 43 & ad Senatum litteræ 48 artibus Cleopatræ faſcinatus, bellum in C. Octavium molitur 57. 58 mutuæ criminationes 60 Cleopatra exprobratur Antonio 61 fœdus cum Rege Medorum facit 62

ad eum abeunt Conſules 132, 2 Antonii luxus 4 repudium mittit Octaviæ 5 Antonii teſtamentum recitatur, quod ei odium populi creat 8 Conſulatus abrogatur Antonio 11 ejus vires, & Reges auxiliares 16. 17 hiemat Patris 21 provocatus ab Octavio ad prælium, viciſſim ſingularem pugnam poſcit 22. 23 multos ad C. Octavium tranſire conantes interficit 32

claſſe victus ab C. Octavio profugit 133, 1–8 in Cleopatræ navem recipitur 12 ibique triduum ſolus exigit in prora 13 exercitus eius in fidem Octavii venit 14 Antonius in Libyam delatus condit ſe in ſolitudinem 27 Alexandriam venit 29 Timonis vitam agit 30 quam mox epulis mutat 31 eum juvare conantur gladiatores 32 eius ad Parætonium expeditio 33 Legatos mittit ad Octavium 35 de ex-

reverti

Busta

Casander

ex Clau-

D.

E.

L

F

civi-

H.

Hiero-

I.

L.

Lati-

Cæsa-

M.

N.

O.

P.

a Vale-

R.

in

Cc 2

Tem-

Quæ-

V

Via

X.

Z.

F I N I S.

FASTI CONSULARES
IN HISTORIAM LIVIANAM,

Ubi ex Marmoribus Capitolinis à Sigonio illustratis, præter Nomina, & Tempora omnium summorum Magistratuum, abdicationes quoque & obitus in Magistratu, præterque Lustra, annotati sunt Triumphi & Ovationes cujusque Magistratus, per literas Tr. & O. omniaque in distinctiorem ordinem contracta.

Anni U.C.

R E G E S.

1. ROmulus, Rex I. regnavit annos. xxxvii. Lib.I.
Triumphavit I. de Cæninensibus & Antemnatibus.
Tum de Camerinis.
Tandem de Fidenatibus & Vejentibus.

37. Interreges. annum I.

38. Numa Pompilius *Pomponii filius*, Rex II. ann. xliii.

81. Tullus Hostilius *Hosti* filius, Rex III. Triumphavit ter: regnavit annos. xxxii.

113. Ancus Marcius *Numæ Marcii filius*, Rex IV. Tr. II. R. ann. xxiv.

137. L. Tarquinius Priscus *Demarati filius*, Rex V. Tr. III. R. ann. xxxvii.

175. Servius Tullius Rex VI. Tr. III. R. ann. xliiii.
Lustrum fecit. I. II. III. IV.

219. L. Tarquinius *Lucii filius*, *Demarati nepos*. Superbus Rex VII. & ultimus. Tr. II. regnavit annos xxv.

C O N S U L E S.

244.	L. Junius M.F. Brutus. in prælio occisus. In ejus locum factus est, Sp. Lucretius *Tricipitinus* in magistratu mortuus. In ejus locum suffectus, M. Horatius *Pulvillus*.	L. Tarquinius, Aruntis N. *Collatinus* II. coactus abdicavit. Subrogatus in ejus locum. P. Valerius, Volusi F. qui in hoc honore *Poplicola* appellatus est Tr.
245.	P. Valerius Volusi F. *Poplicola*. II.	T. Lucretius T.F. *Tricipitinus*: Lustrum fecit v.
246.	P. Valerius Volusi F. *Poplicola*. III.	M. Horatius *Pulvillus*. II.
247.	Sp. Lartius *Flavus*.	T. Herminius *Aquilinus*.
248.	M. Valerius Volusi F. Tr. II.	Q. Postumius Q. F. *Tubertus*. Tr.
249.	P. Valerius Vol. F. *Poplicola* IV. Tr.	T. Lucretius T.F. *Tricipitinus*. II.
250.	P. Postumius Q. F. *Tubertus*. II. Ovans primus de Sabinis.	Agrippa Menenius C.F. *Lanatus*. Tr.
251.	Opiter Virginius *Tricostus*.	Sp. Cassius *Viscellinus*. Tr.
252.	Postumus Cominius, *Auruncus*.	T. Lartius *Flavus*.
253.	Ser. Sulpicius P.F. *Camerinus*.	M. Tullius *Longus*; in Mag. M.

254. P. Veturius *Geminus*. T. Æbutius, T.F. *Elva*.
255. T. Lartius *Flavus* II. Q. Clœlius *Siculus*.

DICTATOR I.

T. Lartius *Flavus* Dictator I. Seditionis sedandæ & rei gerundæ (belli) causâ creatus *Lustrum fecit* VI.
Sp. Cassius *Viscellinus* Magister equtium. I.

256. A. Sempronius *Atratinus*. M. Minucius *Augurinus*.
257. A. Postumius P.F. *Albus*. T. Virginius *Tricostus* Cælimontanus.

A. Postumius P. F. Dictator 2. rei gerundæ causâ, qui in hoc honore *Regillensis* appellatus. *Tr.*
T. Æbutius T. F. *Elva*. Magister equitum.

258. M. Claudius *Sabinus* Regillensis. P. Servilius, P. F. *Priscus*.
259. A. Virginius A. F. *Tricostus*. — T. Veturius *Cicurinius*.

M. Valerius, Volusi F. Dictator 3. Seditionis sedandæ & rei gerundæ causâ, in hoc honore *Maximus* appellatus. *Tr.*
Q. Servilius P.F. *Priscus*, Magister equitum.

260. Sp. Cassius *Viscellinus* II. Postumus Cominius Auruncus II. *Lustrum fecit* VII.
261. T. Geganius *Macerinus*. P. Minucius *Augurinus*.
262. A. Sempronius *Atratinus* II. M. Minucius *Augurinus* II.
263. Q. Sulpicius *Camerinus* Cornutus. Sp. Lartius *Flavus* II.
264. C. Julius *Julus* L. F. P. Pinarius *Rufus* Mamercinus.
265. Sp. Nautius *Rutilus*. Sex. Furius *Fusus*.
266. T. Sicinius *Sabinus*. *Tr.* C. Aquilius *Tuscus*. O.
267. Sp. Cassius *Viscellinus* III. *Tr.* Proculus Virginius *Tricostus*.
268. Q. Fabius *Vibulanus*. Ser. Cornelius *Maluginensis*.
269. L. Aimilius *Mamercus*. K. Fabius *Vibulanus*.
270. M. Fabius *Vibulanus*. L. Valerius *Potitus*.
271. Q. Fabius *Vibulanus* II. C. Julius *Julus*.
272. K. Fabius *Vibulanus* II. Sp. Furius *Fusus*.
273. M. Fabius *Vibulanus* II. Cn. Manlius *Cincinnatus* in prælio occisus.
274. K. Fabius *Vibulanus* III. T. Virginius *Tricostus*.
275. L. Aimilius *Mamercus* II. C. Servilius *Ahala* in Mag. Mortuus. In ejus locum factus est. C. Cornelius *Lentulus* Esquilinus.
276. C. Horatius *Pulvillus*. T. Menenius *Lanatus*.
277. A. Virginius *Rutilus*. Sp. Servilius *Structus*.
278. C. Nautius *Rutilus*. P. Valerius *Poplicola*. *Tr.*
279. L. Furius *Medullinus*. A. Manlius Vulso. O. *Lustrum fecit* VIII.
280. L. Aimilius Mamercus III. Vopisc. Julius *Julus*.
281. P. Furius *Fusus*. L. Pinarius *Rufus*.
282. T. Quinctius Capitolinus Barbatus. Ap. Claudius *Sabinus*.
283. L. Valerius *Potitus* II. Ti. Aimilius *Mamercinus*.
284. A. Virginius Cœlimontanus. T. Numicius *Priscus*.
285. T. Quinctius Capitolinus Barbatus II. *Tr.* Q. Servilius *Priscus*.
286. Ti. Æimilius *Mamercinus* II. Q. Fabius *Vibulanus*.
287. Sp. Postumius *Albus* Regill. Q. Servilius Priscus II.

T. Quin-

288.	T. Quinctius Capitol. Barb. III. *Lustr. fec.* IX.	Q. Fabius *Vibulanus* II.
289.	A. Postumius *Albus* Regillensis.	Sp. Furius *Medullinus*.
290.	P. Servilius *Priscus*.	L. Æbutius Elva. in Mag. M.
291.	L. Lucretius *Tricipitinus*. *Tr.*	T. Veturius *Geminus*. O.
292.	P. Volumnius *Gallus*.	Ser. Sulpicius *Camerinus*.
293.	P. Valerius *Poplicola* II. in Mag. M. in eius locum factus est Q. Quinctius *Cincinnatus*.	C. Claudius *Sabinus*.
294.	Q. Fabius Vibulanus III. *Tr.*	L. Cornelius *Maluginens.* *Tr. Lustr. fec.* X.
295.	L. Minucius *Augurinus*. Coactus à Dictat. abdicare. in ejus locum factus est Q. Fabius *Vibulanus*.	C. Nautius *Rutilus* II.
	L. Quinctius *Cincinnatus* Dictator 4. rei ger. causâ. *Tr.* L. Tarquitius *Flaccus* M. E.	
296.	Q. Minucius *Augurinus*.	C. Horatius *Pulvillus*.
297.	M. Valerius *Maximus*.	Sp. Virginius *Cælimontanus*.
298.	T. Romilius *Vaticanus*.	C. Veturius *Cicurinus*.
299.	Sp. Tarpejus *Capitolinus*.	A. Aterius *Fontinalis*.
300.	P. Horatius *Trigeminus*.	Sex. Quintilius *Varus*.
301.	Pub. Sextius *Capitolinus*.	T. Menenius *Lanatus*.
302.	Ap. Claudius *Crassinus*.	T. Genucius *Augurinus*.

Abdicarunt, ut Legum scribendarum causâ *Decemviri* Consulari potestate, sine provocatione, crearentur.

DECEMVIRI primi anni,
omnes Patricii.

302.	Ap. Claudius. Ap. F. M. N. *Crassinus*. Regillensis.	Sp. Postumius A. F. P. N. *Albus* Regillensis.
	T. Genucius L. F. L. N. *Augurinus*.	Ser. Sulpicius Ser. F. P. N. *Camerinus*.
	Sp. Veturius. Sp. F. P. N. *Crassus*.	P. Sestius. Q. F. Vibi N. *Capitolinus*.
	C. Julius C. F. L. N. *Julus*.	T. Romilius T. F. T. N. *Rocus* Vaticanus.
	A. Manlius Cn. F. P. N. *Vulso*.	P. Horatius *Tergeminus*.

DECEMVIRI secundi anni,
partim è plebe.

303.	Ap. Claudius. Ap. F. M. N. *Crassinus* Regillens. II.	Q. Fabius. M. F. K. N. *Vibulanus*.
	M. Cornelius Ser. F. L. N. *Maluginensis*.	M. Rabulejus.
	L. Minucius *Augurinus*.	Q. Pœtelius.
	T. Antonius *Merenda*.	K. Duilius.
	M. Sergius.	Sp. Oppius. *Cornicen*.

Iidem DECEMVIRI,
continuato per vim Magistratu.

Coacti abdicarunt. In eorum locum facti sunt Consules

304. L. Valerius P.F.P.N. *Poplicola* Potitus. *Tr.* M'. Horatius M. F. M. N. *Barbatus*. *Tr.*
305. Lar Herminius. T. Virginius *Cœlimont.* Tricostus.
306. M. Geganius *Macerinus*. C. Julius. *Julus*.
307. T. Quinctius *Capitolinus* IV. Agrippa Furius *Fusus*.
308. M. Genucius *Augurinus*. C. Curtius. IV.

TRIBUNI MILITUM, Consulari potestate primùm creati.

309. A. Sempronius *Atratinus*. T. Clœlius *Siculus*.
L. Attilius *Longus*.

Vitio facti abdicarunt. In eorum locum facti sunt Coss.

309. L. Papirius *Mugillanus*. L. Sempronius *Atratinus*.
310. M. Geganius *Macerinus* II. *Tr.* T. Quinctius *Capitolin.* *Barbatus* V.

CENSORES PRIMI.

L. Papirius *Mugillanus*. L. Sempronius *Atratinus*.
Lustrum fecit XI.

311. M. Fabius *Vibulanus*. Postumus Æbutius *Elva*, Cornicen.
312. C. Furius *Pacilus*. M'. Papirius *Crassus*.
313. Proculus Geganius *Macerinus*. L. Menenius *Lanatus*.
314. T. Quintius *Capitolinus* VI. Agrippa Menenius *Lanatus*.
L. Quinctius *Cincinnatus* Dictator II. ordine 5. Seditionis sedandæ causâ.
Servilius *Ahala* Magister equitum.

TRIBUNI MILITUM Conf. Pot. 2.

315. Mam. Æmilius *Mamercinus*. L. Quinctius *Cincinnatus*.
L. Julius *Julus*.
316. M. Geganius *Macerinus* III. L. Sergius.
qui in hoc honore *Fidenas* appellatus est.
M. Aimilius Mamercinus Dictator 6. rei gerundæ causâ. *Tr.*
L. Quinctius *Cincinnatus*, Magister equitum.
317. M. Cornelius *Maluginensis*. L. Papirius *Crassus*.
318. C. Julius *Julus* II. L. Virginius *Tricostus*.
Q. Servilius *Priscus* Dictator, 7. rei gerundæ causâ, in hoc honore *Fidenas* appellatus.
Postumus Æbutius *Elva* Cornicen Mag. eq.
Censores C. Furius *Fusus*. M. Geganius *Macerinus*.
L. F. XII. 2
319. C. Julius *Julus* III. L. Virginius *Tricostus* II.
Mam. Aimilius *Mamercinus* Dictator, 8. rei ger. causâ.
A. Postumius *Tubertus* Magister equitum.
Tribb. mill. C. p. 3.
320. M. Fabius *Vibulanus*. M. Fossius *Flaccinator*.

L. Sergius *Fidenas.*
Tribb. mill. C.p. | 4
321. L. Pinarius *Mamercus.* | L. Furius *Medullinus.*
Sp. Postumius *Albus* Regill.
322. T. Quinctius *Pennus* Cincinn. | C. Julius *Mento.*
A. Postumius Dictator, 9. rei ger. cau. *Tr.*
L. Julius, Vopisci F. *Julus.* Mag. Eq.
323. L. Papirius *Crassus.* II. | L. Julius *Julus.*
324. L. Sergius *Fidenas* II. | Hostus Lucretius *Tricipitinus.*
325. T. Quinctius *Cincinnat.* Pennus. | A. Cornelius *Cossus.* *Tr.*
326. C. Servilius *Structus* Ahala. | L. Papirius *Mugillan.* II.
Tribb. mill. C.p. | 5
327. T. Quinctius *Pennus* Cincinn. | C. Furius *Pacilus,*
M. Postumius *Albus.* | A. Cornelius Cossus.
M. Aimilius *Mamercinus* Dictator III. ord. 10. rei ger. cau *Tr.*
A. Cornelius *Cossus* M. E.
Tribb. mill. C.p. | 6
328. A. Sempronius *Atratinus.* | L. Furius *Medullinus.*
L. Quinctius *Cincinnatus.* II. | L. Horatius *Barbatus.*
Tribb. mill. C.p. | 7
329. Ap. Claudius *Crassus.* | Sp. Nautius *Rutilus.*
L. Sergius *Fidenas.* II. | Sex. Julius *Julus.*
Censores. * . . | * . . *Lustr.* XIII.
330 C. Sempronius *Atratinus.* | Q. Fabius *Vibulanus.*
Tribb. mill. C.p. | 8
331. L. Manlius *Capitolinus.* | Q. Antonius *Merenda.*
K. Papirius *Mugillanus.* | L. Servilius *Structus.*
332. T. Quinctius *Capitolinus.* O. | N. Fabius *Vibulanus.*
Tribb. mill. C.p. | 9
333. T. Quinctius *Pennus.* II. | M. Manlius *Capitolin.*
L. Furius *Medullinus.* III. | A. Sempronius *Atratinus.* II.
Tribb. mill. C.p. | 10
334. Agrippa Menenius *Lanatus.* | Sp. Nautius *Rutilus.*
P. Lucretius *Tricipitinus.* | C. Servilius *Axilla.*
Tribb. mill. C.p. | 11
335. M. Papirius *Mugillanus.* | C. Servilius *Axilla.* II.
L. Sergius Fidenas. III.
Q. Servilius *Priscus* Fidenas Dictator II. ord. II. rei ger. causa.
C...... *Axilla* M. E.
Censores. L. Papirius Crassus. . . . . *Lustr.* XIV.
Tribb. mill. C.p. | 12
336. L. Lucretius *Tricipitinus* II. | Sp. Veturius *Crassus.*
Agrippa Menenius *Lanatus.* II. | L. Servilius Structus. II.
Tribb. mill. C.p. | 13
337. A. Sempronius *Atratinus* III. | M. Papirius *Mugillanus* II.
Q. Fabius *Vibulanus.* | Sp. Nautius *Rutilus.* II.
Tribb. mill. C.p. | 14
338. P. Cornelius *Cossus.* | Quinctius *Cincinnatus.*
C. Valerius *Potitus.* | N. Fabius *Vibulanus.*
Tribb. mill. C.p. | 15
339. Q. Fabius *Vibulanus.* II. | Cn. Cornelius *Cossus.*
P. Postumius *Albinus* Regill. | L. Valerius *Potitus.*
340. M. Cornelius *Cossus.* | L. Furius *Medullinus.*
Censores. * . . | * . . *Lustr.* XV.
341 Q. Fabius *Ambustus.* | C. Furius *Pacilus.*

342.	M. Papirius *Mugillanus*.	C. Nautius *Rutilus*.
343.	M'. Aimilius *Mamercinus*.	C. Valerius *Potitus*. O.
344.	Cn. Cornelius *Cossus*.	L. Furius *Medullinus*. II.
	Tribb. mill. C.p.	16
345.	C. Julius *Julus*.	P. Cornelius *Cossus*.
	C. Servilius *Ahala*.	
	P. Cornelius *Cossus* Dictator, II. rei ger. causâ.	
	C. Servilius *Ahala*. M. E.	
	Tribb. mill. C.p.	17
346.	C. Valerius *Potitus*.	C. Servilius *Ahala* II.
	L. Furius *Medullinus*.	N. Fabius *Vibulanus* II.
	Tribb. mill. C.p.	18
347.	P. Cornelius *Cossus*.	L. Valerius *Potitus* II.
	Cn. Cornelius *Cossus*.	N. Fabius *Ambustus*,
	Tribb. mill. C.p.	19
348.	C. Julus *Julus* II.	M', Aimilius *Mamercinus*.
	T. Quinctius *Capitolinus*.	L. Furius *Medullinus*.
	Q. Quinctius *Cincinnatus*.	A. Manlius *Vulso*.
	Tribb. mill. C.p.	20
349.	P. Cornelius *Maluginensis*.	Sp. Nautius *Rutilus*. III.
	Cn. Cornelius *Cossus*. II.	C. Valerius *Potitus* III.
	K. Fabius *Ambustus*.	M'. Sergius *Fidenas*.
	Tribb. mill. C.p.	21
350.	M'. Aimilius *Mamercinus*. II.	M. Furius *Fusus*.
	Ap. Claudius *Crassinus*.	L. Julius *Julus*.
	M. Quinctilius *Varus*.	L. Valerius *Potitus* III.
	Censores M. Furius *Camillus*.	M. Postumius *Albinus*. *Lustr. fec.* XVI. 6
	Tribb. mill. C.p.	22 Lib.V
351.	C. Servilius *Ahala*. III.	Q. Sulpicius *Camerinus*.
	Q. Servilius *Priscus*.	A. Manlius *Vulso*. II.
	L. Virginius *Tricostus*.	M. Sergius *Fidenas*, II.
	Tribb. mill. C.p.	23
352.	L. Valerius *Potitus*. IV.	L. Julius *Julus*.
	M. Furius *Camillus*.	M'. Aimilius *Mamercinus*. III.
	C. Cornelius *Cossus*. II.	K. Fabius *Ambustus*, II.
	Tribb. mill. C.p.	24
353.	P. Licinius *Calvus* Primus è *Plebe*.	M. Mælius *Capitolinus*,
	P. Mænius.	L. Furius *Medullinus*.
	T. Titinius.	L. Publilius *Philo*.
	Tribb. mill. C.p.	25
354.	M. Pomponius,	L. Atilius *Longus*.
	C. Duilius.	M. Veturius *Crassus* Cicurinus.
	Cn. Genucius *Augurinus*.	Volero Publilius *Philo*.
	Tribb. mill. C.p.	26
355.	L. Valerius *Potitus* V.	L. Furius *Medullinus*, III.
	M. Valerius *Maximus*.	Q. Servilius *Priscus*, II.
	M. Furius *Camillus* II.	Q. Sulpicius *Camerinus*, II.
	Tribb. mill. C.p.	27
356.	L. Julius *Julus*, II.	F. Furius Medullinus, IV.
	L. Sergius *Fidenas*.	A. Postumius *Albinus* Regill.
	P. Cornelius *Maluginensis*, II.	A. Manlius *Capitoli*. III.
	vitio facti abdicarunt: in eorum locum creati.	
	Tribb. mill. C.p.	28
356.	P. Licinius *Calvus*.	L. Titinius, II.
	Cn. Genucius *Augurinus*, II.	P. Mænius. II.

L. Atilius *Longus*, II.	T. Mælius Capitolinus, II.
M. Furius *Camillus* Dictator, 13. rei ger. causâ. *Tr.*	
P. Cornelius *Scipio* Mag. Eq.	
Tribb. mill. C. p.	29
357. P. Cornelius *Cossus*.	P. Cornelius *Scipio*.
M. Valerius *Maximus*. II.	K. Fabius *Ambustus*, III.
L. Furius *Medullinus*, V.	Q. Servilius *Priscus*. III.
Tribb. mill. C. p.	30
358. M. Furius *Camillus*, III.	L. Furius *Medullinus*, VI.
C. Aimilius *Mamercinus*.	L. Valerius *Poplicola*.
Sp. Postumius *Albinus* Regill.	P. Cornelius *Scipio* II.
Tribb. mill. C. p.	31
360. L. Lucretius *Flavus*.	Ser. Sulpicius *Camerinus*.
361. L. Valerius *Potitus*. *Tr.*	M. Manlius *Capitolinus*. O.
Censor C. Julius *Julus*.	L. Papirius Cursor. *Lustr. fec.* XVII. 7
In Mag. Mort. Est. in E. L. F. E.	
Cornelius *Maluginensis*.	
Tribb. mill. C. p.	32
362. L. Lucretius *Flavus*.	Ser. Sulpicius *Rufus* Prætextatus.
M. Aimilius *Mamercinus*.	L. Furius *Medullinus*, VII.
Agrippa Furius *Fusus*.	C. Aimilius *Mamercinus*, II.
Tribb. mill. C. p.	33
363. Q. Fabius *Ambustus*.	Q. Sulpicius *Longus*.
K. Fabius *Ambustus*.	Q. Servilius *Priscus* Fidenas IV.
C. Fabius *Ambustus*.	Ser. Cornelius *Maluginensis*.
M. Furius *Camillus* Dictator II. Ord. 14. rei ger. causâ. *Tr.*	
L. Valerius *Potitus* Mag. Eq.	
Tribb. mill. C. p.	34
364. L. Valerius *Poplicola* II.	L. Virginius *Tricostus*.
P. Cornelius.	A. Manlius *Capitolinus*.
L. Aimilius *Mamercinus*.	L. Postumius *Regillensis* Albinus.
M. Furius *Camillus* Dictator III. Ord. 15. rei ger. causâ. *Tr.* III.	
C. Servilius *Ahala* Mag. Eq.	
Tribb. mill. C. p.	35
365. T. Quinctius *Cincinnatus*.	Q. Servilius *Priscus Fidenas*, V.
L. Julius *Julus*.	L. Aquilius *Corvus*.
L. Lucretius *Tricipitinus*.	Ser. Sulpicius *Rufus*.
Tribb. mill. C. p.	36
366. L. Papirius *Cursor*.	C. Sergius *Fidenas*. VI.
L. Aimilius *Mamercinus*, II.	L. Menenius *Lanatus*.
L. Valerius *Poplicola*, III.	C. Cornelius.
Censor * . . .	* . . . *Lustr. fec.* XVIII. 8
Tribb. mill. C. p.	37
367. M. Furius *Camillus*, III.	Ser. Cornelius *Maluginensis*, II.
Q. Servilius Priscus *Fidenas*, VI.	L. Quinctius *Cincinnatus*.
L. Horatius *Pulvillus*.	P. Valerius *Poplicola Potitus*.
Tribb. mill. C. p.	38
368. A. Manlius *Capitolinus*, II.	T. Quinctius *Capitolinus*.
P. Cornelius.	L. Quinctius *Capitolinus*.
L. Papirius *Cursor*, II.	C. Sergius *Fidenas*, II.
A. Cornelius *Cossus* Dictator Ord. 16. seditionis sedandæ, & rei ger. causâ. *Tr.*	
Q. Quinctius *Capitolinus* Magister equitum.	
Tribb. mill. C. p.	39
369. Ser. Cornelius *Maluginensis*, III.	P. Valerius Potitus *Poplicola*, II.

	M. Furius *Camillus* v.	Ser. Sulpicius *Rufus*, II.
	C. Papirius *Crassus*.	T. Quinctius *Cincinnatus*, II.
	Tribb. mill. C. p.	40
370.	L. Valerius *Poplicola*, IV.	L. Lucretius *Tricipitinus*, II.
	A. Manlius *Capitolinus*, III.	L. Aimilius *Mamercinus*. III.
	Ser. Sulpicius *Rufus*, III.	M. Trebonius *Flavus*.
	Tribb. mill. C. p.	41
371.	Sp. Papirius *Crassus*.	Q. Servilius Priscus *Fidenas*.
	L. Papirius *Crassus*.	C. Sulpicius *Peticus*.
	Ser. Cornelius *Maluginensis*, IV.	L. Aimilius *Mamercinus*, IV.
	Tribb. mill. C. p.	42
372	M. Furius *Camillus* VI.	L. Furius *Medullinus*.
	A. Postumius *Albinus Regillensis*.	L. Postumius *Albinus Regillensis*.
	L. Lucretius *Tricipitinus* III.	M. Fabius *Ambustus*.
	Tribb. mill. C. p.	43
373.	L. Valerius *Poplicola* V.	L. Menenius *Lanatus* II.
	P. Valerius Potitus *Poplicola* III.	L. Papirius *Cursor*.
	C. Sergius *Fidenas*, III.	Ser. Cornelius *Maluginensis* V.
	Censores C. Sulpicius *Camerinus*.	Sp. Postumius *Albinus Regillensis*. 9
	Abdicavit	In Mag. mortuus est
	In eorum locum facti sunt.	
	* . . * . .	Vitio facti abdicarunt 10
	T. Quinctius *Cincinnatus* Dictator, ord. 17. rei ger. caussâ. *Tr.*	
	A. Sempronius *Atratinus* Magister equitum.	
	Tribb. mill. C. p.	44
374.	P. Manlius *Capitolinus*.	C. Sextilius.
	C. Manlius *Capitolinus*.	M. Albinus.
	L. Julius *Julus*.	L. Antistius.
	Tribb. mill. C. p.	45
375.	Sp Furius *Medullinus*.	P. Cloelius *Siculus*.
	Q. Servilius *Priscus Fidenas*, II.	M. Horatius *Pulvillus*.
	C. Licinius *Calvus*.	L. Geganius.
	Censores Sp. Servilius *Priscus*.	Q. Cloelius Siculus.
		Lustrum fec. XIX.
	Tribb. mill. C. p.	46
376.	L. Aimilius *Mamercinus*, V.	Ser. Sulpicius *Rufus Praetext.* II.
	P. Valerius *Potitus Poplicola*, IV.	L. Quinctius *Cincinnatus*, II.
	C. Veturius Crassus *Cicurinus*.	C. Quinctius *Cincinnatus*.
	Tribuni Plebis sine Curulibus Magistratibus.	
377.	C. Licinius *Calvus*.	C. Sextius *Sextin. Lateran.* &c.
	Tr. Pl. sine Curul. Mag.	
378.	C. Licinius *Calvus*, II.	L. Sextius *Sextin. Lateran.* II.
	Tr. Pl. sine Curul. Mag.	
379.	C. Licinius *Calvus*, III.	L. Sextius *Sextin. Lateran.* III.
	Tr. Pl. sine Curul. Mag.	
380.	C. Licinius *Calvus*, IV.	L. Sextius *Sextin. Lateran.* IV.
	Tr. Pl. sine Curul. Mag.	
381.	C. Licinius *Calvus*, V.	L. Sextius *Sextin. Lateran.* V.
	Tribb. mill. C. p.	47
382.	L. Furius *Medullinus*, II.	P. Valerius *Potitus Poplicola*, V.
	A. Manlius *Capitolinus*.	Ser. Sulpicius *Praetext.* III.
	C. Valerius *Potitus*.	Ser. Cornelius *Maluginensis* VI.
	Tribb. mill. C. p.	48
383.	Q. Servilius Priscus *Fidenas* III.	M. Cornelius *Maluginensis*.
	C. Veturius Crassus *Cicurinus*, II.	Q. Quinctius *Cincinnatus*.

A. Cornelius *Cossus*. M. Fabius *Ambustus*, II.
Tribb. mill. C. p. 49

384. T. Quinctius *Capitol.* Ser. Servilius *Structus*.
Ser. Cornelius *Maluginensis* VII. L. Papirius *Crassus*.
Ser. Sulpitius *Prætextat.* IV. L. Papirius Crassus *Cicurinus*.
M. Furius *Camillus* IV. Dictator, ord. 18. rei ger. causâ.

385. L. Aimilius *Mamercinus* Mag. Eq.
Ob edictum in Milites ex S. C. abdicarunt. In eorum locum facti sunt.
P. Manlius *Capitolinus* Dictator, ord. 19. Seditionis sedandæ:
& rei ger. causâ.
C. Licinius Calvus, Primus è plebe Mag. Eq.
Tribb. mill. C. p. 50

386. A. Cornelius *Crassus*, II. L. Veturius *Crassus Cicurinus* II.
M. Cornelius *Maluginensis*, II. P. Valerius *Potitus Poplicola*, IV.
M. Geganius *Macerinus*. P. Manlius *Capitolinus*, II.
M. Furius *Camillus* V. Dictator, ord: 20. rei ger. causâ. *Tr.*
Q. Quinctius *Cincinnatus* Capitolinus Mag. Eq.
Consules è Plebe primum creari cœpti.

387. L. Aimilius *Mamercinus*. L. Sextius *Sextin. Lateran.* Primus è pl. VII.
Cens. Postumius *Regill. Aibinus*. C. Sulpicius *Peticus*.

388. Lucius Genucius *Aventinensis*. Q. Servilius *Ahala*.

389. C. Sulpicius *Peticus*. *Tr.* C. Licinius *Calvus*.

390. Lucius Aimilius *Mamercinus*, II. Cn. Genucius *Aventinensis*.
L. Manlius *Capitolinus* imperiosus Dictator, ord 21.
Clavi Fig. causâ.
L. Pinarius *Natta*, Magister equitum.
Censores M. Fabius *Ambustus*. L. Furius *Medullinus*. *Lustr. fecit* XX. 12

391. Q. Servilius *Ahala*, II. L. Genucius *Aventinensis*, II.
Ap. Claudius *Crassin. Regillensis* Dictator, ord. 22. rei ger. c. *O.*
L. Cornelius *Scipio*, Mag. Eq.

392. C. Licinius *Calvus*, II. C. Sulpicius *Peticus*, II.
Q. Quinctius *Barbat.* Capitol. *Crisp.* Dictator,
ord. 23 rei ger. causâ. *Tr.*
Ser. Cornelius *Maluginensis*, Mag. Eq.

393. M. Fabius *Ambustus*. O. C. Fœtelius *Libo* Visolus. *Tr.*
Q. Servilius *Ahala* Dictator, ord. 24. Rei ger. causâ.
T. Quinctius Barb. *Capitolinus*, Mag. Eq.

394. M. Popillius *Lanas*. Cn. Manlius *Capitolin.* Imperios.

395. C. Fabius *Ambustus*. C. Plautius *Proculus*: *Tr.*
C. Sulpicius *Peticus* Dictator, ord. 25. Rei ger. c. *Tr.*
Marcus Valerius *Poplicola*, Mag. Eq.
Censores. * . . * . . *Lustrum fecit* XXI. 13

396. C. Marcius *Rutilus*. *Tr.* Cn. Manlius *Capitolinus* Imperios. II.

397. M. Fabius *Ambustus*, II. M. Popillius *Lanas*, II.
C. Marcius *Rutilus Primus* è Plebe Dictator, ord. 26. Rei ger. c. *Tr.*
C. Plautius *Proculus*, Mag. Eq.

398. C. Sulpicius *Peticus* III. M. Valerius *Poplicola*.

399. M. Fabius *Ambustus*, III. *Tr.* T. Quinctius Barbas *Capitol. Crispin.*

400. C. Sulpicius *Peticus*, IV. M. Valerius *Poplicola*, II.
T. Manlius Imperios. *Torquat.* Dictator, Ord. 27. Rei ger. c. *Tr.*
A. Cornelius *Cossus Arvina*, Mag. Eq.

401. P. Valerius *Poplicola*. C. Marcius *Rutilus*, II.
C. Julius *Julus* Dictator, Ord. 28. Rei ger. causâ.
L. Aimilius *Mamercinus*, Mag. Eq.

402. C. Sulpicius *Peticus*, V. T. Quinctius *Pennus Cincinnatus*.

M. Fabius *Ambustus* Dictator, Ord. 29. Comit. Hab. causa.
Q. Servilius *Ahala*, Mag. Eq.
Censor. Cn. Manlius *Capitol. Imperios.* C. Marcius *Rutilus* qui *Lustr. f.* XXII. 14
Primus Censor e Plebe factus est.
403. M. Popillius *Lanas*, II. *Tr.* L. Cornelius *Scipio*.
L. Furius *Camillus* Dictator. Ord. 30. Comit. Hab. causâ.
P. Cornelius *Scipio*. Mag. Eq.
404. L. Furius *Camillus*. P. Claudius Crassin. *Regillensis*.
T. Manlius *Imperios. Torquat.* II. Dictator. Ord. 31. Comit. Hab. c.
A. Cornelius *Cossus Arvina*, II. Mag. equit.
405. M. Popillius *Lanas*, IV. M. Valerius *Corvus*.
* . . . Dictator. Ord. 32. Comit. causâ.
* . . . . Mag. Eq.
406. C. Plautius *Venno*. T. Manlius *Imperios. Torquat.*
407. M. Valerius *Corvus*. II. *Tr.* C. Poetelius *Libo Visolus*.
Censor. * . . * . . . *Lustr. fecer.* XXIII. 15
408. M. Fabius *Dorso*. Ser. Sulpicius *Camerinus*.
L. Furius *Camillus* II. Dictator. Ord. 33. Rei ger. causâ.
Cn. Manlius *Capitolinus imperios.* Mag. Eq.
409. C. Marcius *Rutilus*, III. T. Manlius *Imperios. Torquat.* II.
P. Valerius *Poplicola.* Dictator. Ord. 34. Latinar. Fer. causâ.
Q. Fabius *Ambustus*, Mag. Eq.
410. M. Valerius *Corvus*, III. *Tr.* A. Cornelius *Cossus Arvina*. *Tr.*
411. Q. Servilius *Ahala*. C. Marcius *Rutilus* IV.
M. Valerius *Corvus* Dictator. Ord. 35 Rei ger. causâ.
L. Aimilius *Mamercinus Privernas.* II. Mag. Eq.
412. L. Aimilius Mamercinus *Privernas*. C. Plautius *Venno* II. VIII.
413. T. Manlius Imperios. *Torquat.* III. *Tr.* P. Decius *Mus.* qui se devovit.
L. Papirius *Crassus* qui idem Praetor erat, Dictator Ord. 36.
Rei ger. causâ.
L. Papirius *Cursor*, Mag. Eq.
414. T. Aimilius *Mamercinus*. Q. Publilius *Philo*. *Tr.*
Q. Publilius *Philo* Dictator, ord. 37. rei ger. causâ.
D. Junius Brutus *Scaeva*. Mag. Eq.
415. L. Furius *Camillus*. *Tr.* C. Maenius. *Tr.*
416. C. Sulpicius *Longus*. P. Ailius *Paetus*.
C. Claudius *Crassin. Regillensis* Dictator, ord. 38. rei ger. causâ.
P. Claudius *Hortator*, Mag. Eq.
vitio facti abdicarunt.
417. L. Papirius *Crassus*. K. Duilius.
418. M. Valerius *Corvus*, IV. *Tr.* M. Atilius *Regulus*.
L. Aimilius *Mamercinus* Dictator, ord. 39. Comit. habend. causâ.
Q. Publilius *Philo*, Mag. Eq.
419. Ti. Veturius *Calvinus*. Sp. Postumius *Albinus*.
P. Cornelius *Rufinus*, Dictator, ord. 40. Rei ger. causâ.
M. *Antonius*, Mag. Eq.
Vitio creati abdicarunt
420. Hoc anno sine Consulibus Resp. fuit.
421. A. Cornelius Cossus *Arvina*, II. Cn. Domitius *Calvinus*.
M. Papirius *Crassus* Dictator. ord. 41. Rei ger. causâ.
P. Valerius *Poplicola*, Mag. Eq.
Censores, Q. Publilius *Philo*. Sp. Postumius *Albinus*. *Lustr. f.* XXIV. 16
422. L. Valerius *Potitus Flaccus*. M. Claudius *Marcellus*.
Cn. Quinctius *Varus* Dictator, ord. 42. Clavi fig. causâ.
L. Valerius *Potitus Flaccus*, Mag. Eq.

L. Pa-

423. L. Papirius *Craſſus*, II. L. Plautius *Venno*.
424. L. Aimilius *Mamercinus*, II. *Tr.* C. Plautius *Decianus*. *Tr.*
425. P. Cornelius *Scapula*. P. Plautius *Proculus*.
426. L. Cornelius *Lentulus*. Q. Publilius *Philo*, *Tr.*
M. Claudius *Marcellus* Dictator, ord. 43. Comit. hab. cauſâ.
Sp. Poſtumius *Albinus*, Mag. Eq.
Vitio facti abdicarunt.
427. L. Papirius *Curſor*. C. Pœtilius Libo *Viſolus*, II.
428. L. Furius *Camillus*, II. D. Junius *Brutus Scæva*.
L. Papirius *Curſor* Dictator, ord. 44. Rei ger. cauſâ. *Tr.*
Q. Fabius Max. *Rullian*. Mag. Eq.
Hic a Dictatore coactus abdicavit. In ejus locum factus eſt,
L. Papirius *Craſſus*. Mag. Eq.
429. Hoc anno Dictator & Magiſter Eq. ſine Coſſ. fuerunt.
430. C. Sulpicius *Longus*, II. Q. Aulius *Cerretanus*.
431. Q. Fabius Maxim. *Rullian*. *Tr.* L. Fulvius *Curvus*. *Tr.*
A. Cornelius *Coſſus Arvina* Dictator, ord. 45. Ludor. Rom. c.
M. Fabius *Ambuſtus*, Mag. Eq.
432. Ti. Veturius *Calvinus*, II. Sp. Poſtumius *Albinus*, II. IX
Q. Fabius *Ambuſtus* Dictator, ord. 46. Comit. hab. cauſâ.
P. Aimilius *Patus*, Mag. Eq.
Vitio creati abdicarunt. In eorum locum facti ſunt.
M. Aimilius *Papus* Dictator, ord. 47. Comit. hab. cauſâ.
L. Valerius *Flaccus*. Mag. Eq.
433. L. Papirius *Curſor*, II. Q. Publilius *Philo*, III.
C. Mainius Dictator, ord. 48.
M *Foſlius Flaccinator*, Mag. Eq.
L. Cornelius *Lentulus* Dictator, ord. 49. Rei ger. cauſâ;
L. Papirius *Curſor*, II. Mag. Eq.
T. Manlius *Imperioſ. Torquat.* III. Dictator, ord. 50.
L. Papirius *Curſor*, Mag. Eq.
434. L. Papirius *Curſor*, III. *Tr.* Q. Aulius *Cerretanus*, II.
Cenſores, C. Sulpicius *Longus*. * 17
435. L. Plautius *Venno*. M. Foſlius, *Flaccinator*.
Cenſores, L. Papirius *Craſſus*. C. Mainius. *Luſtr. f.* XXV. 18
436. Q. Aimilius *Barbula*. C. Junius *Bubulus* Brutus.
437. Sp. Nautius *Rutilus*. M. Popillius *Lanas*.
L. Aimilius *Mamercus Privernas*, II. Dictator, ord. 51. Rei ger. c.
L. Fulvius *Curvus*, Mag. Eq.
438. L. Papirius *Curſor*, IV. Q. Poblilius *Philo*, IV.
Q. Fabius *Maximus* Rullianus Dictator, ord. 52 Rei ger. c. *Tr.*
Q. Aulius *Cerretan* In Prœlio occiſus eſt. In ejus loc. f. eſt
C. Fabius *Ambuſtus*, Mag. Eq.
439. M. Pœtilius *Libo*: C. Sulpicius *Longus*, III. *Tr.*
C. Mainius, II. Dictator, ord. 53. Rei ger. cauſâ.
M. Foſlius *Flaccinator*, Mag. Eq.
440. L. Papirius *Curſor*, V. C. Junius *Bubulcus Brutus*, II.
C. Pœtelius Libo *Viſolus* Dictator, ord. 54. Rei ger. c.
M. . . . *Libo* Mag. Eq.
441. M. Valerius *Maximus*. *Tr.* P. Decius *Mus*.
C. Sulpicius *Longus* Dictator, ord. 55. Rei ger. cauſa.
C. Junius *Bubulcus Brutus*, Mag. Eq.
Cenſores, Ap. Claudius *Cæcus*. C. Plautius qui in hoc honore Venox
Luſtr. fec. XXVI. appellatus eſt. 19
442. C. Junius Bubulcus *Brutus*. III. *Tr.* Q. Aimilius *Barbula* II. *Tr.*

443.	Q. Fabius Maximus *Rullian.* II.	C. Marcius *Rutilus*.	
	L. Papirius *Cursor* II Dictator, ord. 56. Rei ger. causa. *Tr.*		
	C. Junius *Bubulcus Brutus*, Mag. Eq.		
444.	Hoc anno Dictator, & Magister Equitum sine Coss. fuerunt.		
445.	P. Decius *Mus*, II.	Q. Fabius Maximus *Rullian* III.	
446.	Ap. Claudius *Cæcus*.	L. Volumnius, *Flamma Violens*.	
	Censores, M. Valerius *Maximus*.	C. Junius Bubul. *Brutus*.	
		Lustrum fecit XXVII.	20
447.	Q. Marcius *Tremulus*. *Tr.*	P. Cornelius *Arvina*.	
	P. Cornelius Scipio *Barbatus*, Dictator, ord. 57. Cōmit. hab. c.		
	P. Decius *Mus*, Magister Equitum.		
448.	L. Postumius *Megellus*.	T. Minucius *Augurin.* In prœl. occis. In ejus locum fac. est M. Fulvius *Corvus Pætinus*. *Tr.*	
449.	P. Sempronius *Sophus*. *Tr.*	P. Sulpicius Saverrio. *Tr.*	
	Censores, Q. Fabius *Max. Rullian.*	P. Decius *Mus*. *Lustr. fec.* XXVIII.	21
450.	Ser. Cornelius *Lentulus*.	L. Genucius *Aventinensis*.	
451.	M. Livius *Denter*.	M. Aimilius Paulus.	
	C. Junius *Bubulcus Brutus*, II. Dictator, ord. 58. Rei ger. c. *Tr.*		X.
	M. *Titinius*, Mag. Eq.		
	Q. Fabius Max. *Rullian.* II. Dictator, ord. 59. Rei ger. c.		
	M. Aimilius *Paullus*, Mag. Eq.		
452.	Hoc anno Dictator, & Mag. Eq. sine Coss. fuerunt		
	M. Valerius *Corvus* II. Dictator, ord. 60. Rei ger. c. *Tr.*		
	P. Sempronius *Sophus*, Mag. Eq.		
453.	Q. Appulejus *Pansa*.	M. Valerius *Corvus*, V.	
454.	M. Fulvius *Pætinus*. *Tr.*	T. Manlius *Torquatus*. In Mag. mort. est. In ejus locum factus est M. Valerius *Corvus*, VI.	
	Censores; P. Sempronius *Sophus*.	P. Sulpicius *Saverrio*. *Lustr. f.* XXIX.	22
455.	L. Cornelius Scipio.	C. Fulvius *Max. Centumalus*.	
456.	Q. Fabius Max. Rullian, IV.	Q. Decius *Mus*, III.	
457.	Ap. Claudius *Cæcus*, II.	L. Volumnius *Flamma Violens*, II.	
458.	Q. Fabius Max. *Rulian.* V. *Tr.* III.	P. Decius *Mus* IV. qui se devovit.	
459.	L. Postumius *Megellus*. *Tr.*	M. Atilius *Regulus*. *Tr.*	
	Censores; P. Cornelius *Arvina*.	C. Marcius *Rutilus*, *Lustr. f.* XXX.	23
460.	L. Papirius *Cursor*. *Tr.*	Sp. Carvilius *Maximus*. *Tr.*	
461.	Q. Fabius, Q. F. M. N. Maximus *Gurges*. *Tr. an seq.*	D. Junius D. F. Brutus *Scæva*.	XI.
462.	L. Postumius *Megellus* III.	C. Junius *Brutus Bubulcus*.	
463.	P. Cornelius *Rufinus*. *Tr.*	M. Curius *Dentatus*. *Tr. Tr. O.*	
464.	M. Valerius *Corvinus*.	Q. Cædicius *Noctua*.	
	Censores. M. Curius *Dentatus*.	L. Papirius *Cursor*. *Lustr. f.* XXXI.	24
465.	Q. Marcius *Tremulus*, II.	P. Cornelius *Arvina*, II.	
466.	M. Claudius *Marcellus*.	S. Nautius *Rutilus*.	
467.	M. Valerius *Potitus*.	C. Ailius *Pætus*.	
	Q. Hortensius Dictator ord. 56. sedit. sedandæ causâ. in Mag. mort. E.		
	* . . . Mag. Eq.		
468.	C. Claudius *Canina*.	M. Aimilius *Lepidus*.	
469.	C. Servilius *Tucca*.	L. Cæcilius *Denter*. In prælio occis. est In ejus loc. F. E. Manius Curius *Dentatus*, II.	
	Censores: * : :	Sp. Carvilius *Maximus*.	
470.	P. Cornelius *Max. Dolabella*. *Tr.*	Cn. Domitius *Calvinus*.	XII.
471.	C. Fabricius *Luscinus*. *Tr.*	Q. Aimilius *Papus*.	

Bellum Tarentinum.

472. L. Aimilius *Barbula*. *Tr.* Q. Marcius *Philippus*. *Tr.*
473. P. Valerius *Lævinus*. Ti. Coruncanus *Nepos*. *Tr.*
Censores. Q. Fabius *Max. Gurges*. Cn. Domitius *Calvinus*. Qui *lustr. f.* XXXII. 25 XIII.
Primus è Plebe Lustrum fecit.
474. P. Sulpicius *Saverrio*. P. Decius *Mus*. In prælio occisus est.
475. C. Fabricius *Luscinus*, II. *Tr.* Q. Aimilius *Papus*, II.
476. P. Cornelius *Rufinus*, II. C. Junius Brutus *Bubulcus*, II. *Tr.* XIV.
477. Q. Fabius *Max. Gurges*, II. *Tr.* C. Genucius *Clepsina*.
P. Cornelius *Rufinus* Dictator, ord. 57. .. . .. caussâ.
* . . . Mag. Eq.
478. M. Curius *Dentatus*, III. *Tr.* L. Cornelius *Lentulus*. *Tr.*
479. Ser. Cornelius *Merenda*. M. Curius *Dentatus*. III.
480. C. Fabius Dorso *Licinus*. C. Claudius *Canina*, II. *Tr.*
481. L. Papirius *Cursor*, II. *Tr.* Sp. Carvilius *Maximus*, II. *Tr.*
Censores, M. Curius *Dentatus*. L. Papirius *Cursor*. *Lustr. f.* XXXIII. 26 XV.
482. C. Quinctius *Claudius*. L. Genucius *Clepsina*.
483. C. Genucius *Clepsina*, II. Cn. Cornelius *Blasio*. *Tr.*
Cens. Ti. *Coruncanius*. * . . . . . *Lustr. fec.* XXXIV. 27
484. C. Fabius *Pictor*. Q. Ogulnius *Gallus*.
485. P. Sempronius *Sophus*. *Tr.* Ap. Claudius *Rufus*. *Tr.*
486. M. Atilius *Regulus*. *Tr.* L. Julius *Libo*. *Tr.*
487. N. Fabius *Pictor*. *Tr. Tr.* D. Junius *Pera*. *Tr. Tr.*
488. Q. Fabius *Max. Gurges*, III. L. Mamilius *Vitulus*.
Censores, C. Cornelius *Blasio*. C. Marcius *Rutilus* II. qui *Lustr. f.* XXXV. 28

Bellum Punicum Primum.

489. Ap. Claudius *Caudex*. M. Fulvius *Flaccus*. XVI.
490. M. Valerius *Maximus*. *Tr.* M. Otacilius *Crassus*.
Cn. Fulvius Max. *Centumalus* Dictator, ord. 57. Clavi fig. caussâ.
Q. Marcius *Philippus*. Mag. Eq.
491. L. Postumius *Megellus*. Q. Aimilius *Vitulus*.
492. L. Valerius *Flaccus*. T. Otacilius *Crassus*.
493. Cn. Cornelius *Scipio Asina*. C. Duilius. *Tr.* XVII.
494. L. Cornelius *Scipio*. *Tr.* C. Aquilius *Florus*. *Tr.*
495. A. Atilius *Calatinus*. *Tr.* C. Sulpicius *Paterculus*. *Tr.*
Censores. C. Duilius. L. Cornelius *Scipio*. *Lustr. fec.* XXXVI. 29
496. C. Atilius *Regulus*. *Tr.* Cn. Cornelius *Blasio*, II.
Q. Ogulnius *Gallus* Dictator, ord. 58. Latinar. fer. caussâ.
M. Lætorius *Plancianus*, Mag. Eq.
497. L. Manlius Vulso *Longus*. Q. Cædicius, In Mag. mort. E.
In ejus locum factus est XVIII
M. Atilius *Regulus*.
498. Ser. Fulvius *Patin.* Nobilior. *Tr.* M. Aimilius *Paullus*. *Tr.*
499. Cn. Cornelius *Scipio Asin.* II. *Tr.* A. Atilius *Calatinus*, II.
500. Cn. Servilius *Cæpio*. C. Sempronius *Blæsus*. *Tr.*
Censores. D. Junius Pera. L. Postumius *Megell.* in Mag. mort. est
501. C. Aurelius *Cotta*. *Tr.* P. Servilius *Geminus*.
Censores. M. Valerius *Max. Messal.* P. Sempronius Sophus. *L. f.* XXXVII. 30
502. L. Cæcilius *Metellus*. *Tr.* C. Furius *Pacilus*.
503. C. Atilius *Regulus*, II. L. Manlius *Vulso*, II.
504. P. Claudius *Pulcher*. L. Junius *Pullus*.
M. Claudius *Glicia*, qui scriba erat Dictator, Coact. abdic. in ej. loc. f. XIX.

A. Atilius *Calatinus*, Dictator, ord. 59. rei ger. causâ.			
L. Cæcilius *Metellus*, Mag. Eq.			
505. C. Aurelius *Cotta*, II.	P. Servilius *Geminus*, II.		
506. L. Cæcilius *Metellus*, II.	N. Fabius *Buteo*.		
Censores. A. Atilius *Calatinus*.	A. Manlius *Torquat. Attic.* L. f. XXXVII.	31	
507. M. Otacilius *Crassus*, II.	M. Fabius *Licinus*.		
Ti. Coruncanius *Nepos*. Dictator, ord. 60. Comit. hab. causâ.			
M. Fulvius *Flaccus*, Mag. Eq.			
508. M. Fabius *Buteo*.	C. Atilius *Bulbus*.		
509. A. Manlius *Torquat. Attic.*	C. Sempronius *Blæsus*, II.		
510. C. Fundanius *Fundulus*.	C. Sulpicius *Gallus*.		
511. C. Lutatius *Catulus*. *Tr.*	A. Postumius *Albinus*.		
512. A. Manlius *Torquat. Attic.* II. *Tr.*	Q. Lutatius *Cerco*. *Tr.*		
Censores. C. Aurelius *Cotta*.	N. Fabius *Buteo*. *Lustr. f.* XXXIX.	32	
513. C. Claudius *Centho*.	M. Sempronius *Tuditanus*.		XX.
514. C. Mamilius *Turrinus*.	Q. Valerius *Falto*.		
515. Ti. Sempronius *Gracch.*	P. Valerius *Falto*.		
516. L. Cornelius Lentul. *Caudinus*. *Tr.*	Q. Fulvius *Flaccus*.		
517. P. Cornelius Lentulus *Caudin.*	C. Licinius *Varus*.		
Cens. L. Cornelius Lent. *Caudin.*	Q. Lutatius *Cerco*. In M. M. E.		
518. T. Manlius *Torquatus*.	C. Atilius *Bulbus*, II.		
519. L. Postumius *Albinus*.	Sp. Carvilius *Maximus*. *Tr.*		
Cens. C. Atilius *Bulbus*.	A. Postumius *Albinus*, *Lustr. f.* XL.	33	
520. Q. Fabius Maxim. *Verrucos.* *Tr.*	M. Pomponius *Matho*. *Tr.*		
521. M. Aimilius *Lepidus*.	M. Poblicius *Malleolus*.		
522. M. Pomponius *Matho*.	C. Papirius *Maso*. *Tr.*		
C. Duilius Dictator, ord. 51. Comit. hab. causâ			
C. Aurelius *Cotta*, Mag. Eq.			
Cens. T. Manlius *Torquatus*.	Q. Fulvius *Flaccus*. Vit facti abd.		
523. M. Aimilius *Barbula*.	M. Junius Pera.		
Cens. Q. Fabius *Max. Verrucos.*	M. Sempronius *Tudisan.* *L. f.* XLI.	34	
524. L. Postumius *Albinus*, II.	Cn. Fulvius *Centumalus*, *Tr.*		
525. Sp. Carvilius *Maximus*, II.	Q. Fabius Maxim. *Verrucos*, II.		
526. P. Valerius *Flaccus*.	M. Atilius *Regulus*.		
527. M. Valerius *Messalla*.	L. Apustius *Fullo*.		

Bellum Gallicum Cisalpinum.

528. L. Aimilius *Papus*. *Tr.*	C. Atilius *Regulus*.		
Cens. C. *Claudius Centho*.	M. Junius *Pera*. *L. f.* XLII.	35	
529. T. Manlius *Torquatus*.	Q. Fulvius *Flaccus*, II.		
L. Cæcilius Metellus, Dictator, ord. 52. Comit. hab. causa.			
N. Fabius *Buteo* Mag. Eq.			
530. C. Flaminius *Nepos*. *Tr.*	P. Furius *Philus*. *Tr.*		
531. Cn. Cornelius *Scipio Calvus*.	M. Claudius *Marcellus*. *Tr.*		
532. P. Cornelius Scipio *Asina*. *Tr.*	M. Minucius *Rufus*.		
Q. Fabius Max. *Verrucos.* Dictator, ord. 53.			
C. Flaminius *Nepos*, Mag. Eq.			
533. L. Veturius *Philo*.	C. Lutatius *Catulus*.		
Censores. L. Aimilius *Papus*.	C. Flaminius. *L. fec.* XLIII.	36	
534. M. Livius *Salinator*.	L. Aimilius *Paullus*.		
535. *P. Cornelius* Scipio.	*Ti. Sempronius* Longus.		XXI.
536. *C. Flaminius* II. in prælio occisus est, & in ejus locum factus est. *M. Atilius* Regulus II.	*Cn. Servilius* Geminus.		XXII.

Q. Fabius Max. Verruc. II. Dictator Ord. 65. rei ger. causâ.
M. Minucius Rufus Mag. eq.
Horum deinde imperium æquatum est.
L. Veturius Philo Dictator Ord. 66. Comit. habend. causâ.
M. Pomponius Matho Mag. eq. qui vitio facti abdicarunt.
537. *C. Terentius* Varro. *L. Aimilius* Paulus II. In prælio occisus est. XXIII
M. Junius Pera Dictator Ord. 67. rei ger. causâ.
Ti. Sempronius Gracchus, qui ædiliis curulis erat. M. Eq.
N. Fabius Buteo Dictator Ord. 68. Senatus leg. causâ.
Sine Magistro Eq.
538. *L. Posthumius* Albinus III. Ti. *Sempronius* Gracchus:
antequam iniret, occisus est, & in ejus
locum factus est
M. Claudius Marcellus II.
vitio factus abdicavit, & in locum creatus est
Q. Fabius Maximus Verruc. III.
539. *Q. Fabius* Max. Verruc. IV. *M. Claudius* Marcellus III. O XXIV.
Censores *M. Atilius* Regulus. *P. Furius* Philus. 36
abdicavit. in mag. mort. est.
540. *Q. Fabius* Maximus. *Ti. Sempronius* Gracchus II.
C. Claudius Centho Dictator Ord. 69. comit. hab. causâ. XXV.
Q. Fulvius Flaccus Mag. eq.
541. *Ap. Claudius* Pulcher. *Q. Fulvius* Flaccus III.
542. *P. Sulpicius* Galba Max. *Cn. Fulvius* Centumalus. XXVI.
543. *M. Valerius* Lævinus. *M. Claudius* Marcellus IV.
Q. Fulvius Flaccus Dictator Ord. 70. comit. habend. causâ. XXVII
P. Licinius Crassus dives Mag. eq.
Cens. *L. Veturius* Philo. *P. Licinius* Crassus dives.
in mag. mort. abdicavit.
544. *Q. Fabius* Max. Verruc. V. *Q. Fulvius* Flaccus IV. 37
Cens. *M. Cornelius* Cethegus. *P. Sempronius* Tudit. L. f. XLVI. 38
neuter horum consularis erat.
545. *M. Claudius* Marcellus V. *T. Quintius* Crispinus.
in prælio ambo occisi.
T. Manlius Torquatus Dictator. Ord. 71. comit habend. & lud. faciend. causâ.
C. Servilius Magist. Equit.
546. *C. Claudius* Nero. *Tr.* *M. Livius* Salinator. *Tr.*
M. Livius Salinator Dictator. Ord. 72. comit. hab. causâ. XXVIII
Q. Cæcilius Metellus Mag. eq.
547. *Q. Cæcilius* Metellus. *L. Veturius* Philo.
548. P. *Cornelius* Scipio, qui posteà Afric. *P. Licinius* Crassus dives.
Q. Cæcilius Metellus Dictator. Ord. 73. comit. hab. causâ. XXIX
L. Veturius Philo Mag. eq.
549. *M. Cornelius* Cathegus. *P. Sempronius* Tuditanus.
Cens. *M. Livius* Salinator. *C. Claudius* Nero. *L. f.* XLV. 39
550. *Cn. Servilius* Cæpio. *C. Servilius* XXX.
P. Sulpicius Galba Max. Dictator. Ord. 74. comit. hab. causâ.
M. Servilius Pulex Geminus Mag. eq.
551. *T. Claudius* Nero. *M. Servilius* Pulex Geminus.
C. Servilius Dict. Ord. 75. comit. hab. causâ.
P. Ailius Pætus Mag. eq.
552. *Cn. Cornelius* Lentulus *Tr.* *P. Ailius* Pætus.
553. *P. Sulpicius* Galba Max. II. *C. Aurelius* Cotta.
554. *L. Cornelius* Lentulus. *P. Villius* Tappulus.

Cens. *P. Cornelius* Scipio Afric. *P. Ailius* Paetus. *L. f.* xlvii. 40

555. *T. Quinctius* Flamininus. — *Sex. Ailius* Paitus Catus.

556. *C. Cornelius* Cethegus. *Tr.* — *Q. Minucius* Rufus. *Tr.*

557. *L. Furius* Purpureo. — *M. Claudius* Marcellus.

558. *M. Portius* Cato. — *L. Valerius* Flaccus.

M. Helvius Blasio proc. O.

Q. Minucius Thermus proc. *Tr.*

559. *P. Cornelius* Scipio Afric. II. — *Ti. Sempronius* Longus.

Censores *Sex. Ailius* Paitus Catus. *C. Cornel.* Cethegus. *L. f.* xlviii. 41

M. Porcius Cato proc. *Tr.*

T. Quinctius Flaminius proc. *Tr.*

560. *L. Cornelius* Merula. — *Q. Minucius* Thermus.

561. *L. Quinctius* Flamininus. — *Cn. Domitius* Ahenobarbus.

562. *M. Acilius* Glabrio. — *P. Cornelius* Scipio Nasica. *Tr.*

M. Fulvius Nobilior. proc. *O.*

563. *L. Cornelius* Scipio, qui postea Asiaticus. — *C. Lalius* Nepos.

M. Acilius Glabrio proc. *Tr.*

564. *Cn. Manlius* Vulso. — *M. Fulvius* Nobilior.

Cens. *T. Quinctius* Flamininus. *M. Claudius* Marcellus, *L. f.* xlix. 42

L. Aimilius Regillus. proc. *Tr.*

L. Cornelius Scipio Asiaticus. proc. *Tr.*

Q. Fabius Labeo proc. *Tr.*

565. *C. Livius* Salinator. — *M. Valerius* Messalla.

566, *M. Aimilius* Lepidus. — *C. Flaminius* Nepos.

M. Fulvius Nobilior proc. *Tr.*

Cn. Manlius Vulso proc. *Tr.*

567. *Sp. Postumius* Albinus. — *Q. Marcius* Philippus.

568. *Ap. Claudius* Pulcher. — *M. Sempronius* Tuditanus;

L. Manlius Acidin. Fulvian. proc. O.

569. *P. Claudius* Pulcher. — *L. Porcius* Licinus.

Cens. *L. Valerius* Flaccus. *M. Porcius* Cato. *L. f.* L. 43

C. Culpurnius Piso Proc, *Tr.*

L. Quinctius Crispinus Proc, *Tr.*

570. *Q. Fabius* Labeo, — *M. Claudius* Marcellus.

571. *L. Aimilius* Paulus, — *Cn. Babius* Tamphilus,

A. Terentius Varro Proc. O.

572. *P. Cornelius* Cethegus. — *M. Babius* Tamphilus,

L. Amilius Paulus. Proc. *Tr.*

573. *A. Postumius* Albinus, — *C. Calpurnius* Piso, In Mag. mort. est, & in ejus locum factus est.

Q. Fulvius Flaccus

P. Cornelius Cethegus. Proc. *Tr.*

M. Bebius Tamphilus. Proc. *Tr.*

Q. Fulvius Flaccus. Proc. *Tr.*

574. *Manlius* Acidinus Fulvian. — *Q. Fulvius Flaccus*

Hi fratres germani fuerunt.

Censores. *M. Æmilius* Lepidus. *M. Fulvius* Nobilior. 44

Q. Fulvius Flaccus II. Cos, *Tr.*

575. *M. Junius* Brutus. — *A. Manlius* Vulso.

T. Sempronius Gracchus. Proc. *Tr.*

L. Postumius Albinus. Proc. *Tr.*

576. *C. Claudius* Pulcher. *Tr.* — *Ti. Sempronius* Gracchus.

577. *Cn. Cornelius* Scipio Hispalus. In Mag. mort. est, & in ejus locum suffectus est — *Q. Petilius* Spurinus. In Mag. occisus est, postquam sibi collegam subrogavit.

C. Valerius Lævinus.

578 *P. Mucius* Scævola. *Tr.* *M. Aimilius* Lepidus II.
Tis. Sempronius Gracchus. Proc. *Tr.*
C. Valerius Lævinus. Proc. *Tr.*
579. *Sp. Postumius* Albin. Paul. *M. Mucius* Scævola.
Cens. *M. Fulvius* Flaccus. *A. Postumius* Albinus. *L. f.* LII. 45
App. Claudius Centho. Proc. O.
580. *L. Postumius* Albinus. *M. Popillius* Lænas.
581. *C. Popillius* Lænas. *P. Ailius* Ligus.
ambo primi de plebe.
C. Cicerejus Proc. *Tr.*
582. P. *Licinius* Crassus. *C. Cassius* Longinus.
583. *A. Hostilius* Mancinus. *A. Atilius* Serranus.
584. *Q. Marcius* Philippus II. *C. Servilius* Cæpio.
Cens. *C. Claudius* Pulcher. *Ti. Sempronius* Gracchus. *L. f.* LIII. 46
585. *L. Aimilius* Paulus II. *Tr.* *C. Licinius* Crassus.
586. *Q. Acilius* Pætus. *M. Junius* Pennus.
Cn. Octavius Proc. *Tr.*
L. Anscius Proc. *Tr.*
587. *M. Aimilius* Lepidus. *L. Volcatius* Tullus.
588. T. Manlius *Torquatus*. Cn. Octavius.
589. A. Manlius *Torquatus*. Q. Cassius *Longinus*.
Cens. L. Aimilius *Paullus*. Q. Marcius *Philippus Lustr. fec.* 53
590. Ti. Sempronius *Gracchus*, II. M. Juventius *Thalna*.
591. P. Cornelius *Scipio Nasica*. C. Marcius *Figulus*.
Vitio facti abdicarunt: In eorum locum suffecti sunt.
P. Cornelius *Lentulus*. C. Domitius *Ahenobarbus*.
592. M. Valerius *Messalla*. C. Fannius *Strabo*.
593. L. Anicius *Gallus*. M. Cornelius *Cethegus*.
594. Cn. Cornelius *Dolabella*. M. Fulvius *Nobilior*.
Cens. P. Corn. *Scipio Nasica*. M. Popillius *Lanas*. *L. f.* 54
595. M. Aimilius *Lepidus*. C. Popillius *Lanas*. II.
M. Fulvius nobilior Procos. de Ligurib. & Veleatib. *Tr.*
596. Sex. Julius *Casar*. L. Aurelius *Orestes*.
597. L. Cornelius *Lentul. Lupus*. C. Marcius *Figulus*. II.
598. P. Cornelius *Scipio Nasica* II. M. Claudius *Marcellus*. II.
M. Claud. Marcellus II. Cos. II. *Tr.*
P. Cornelius Scipio Nasica Cos. de Dalmat. *Tr.*
599. Q. Opimius *Nepos*. L. Postumius *Albinus*.
In Mag. mort. in ejus Loc. factus est
M. Acilius *Glabrio*.
Cens. M. Valerius *Messalla*. C. Cassius *Longinus*. *L. f.* LV.
Q. Opimius Cos. de Liguribus. *Tr.*
600. Q. Fulvius *Nobilior*. T. Annius *Luscus*.
L. Mummius Pr. de Lusitanis. *Tr.*
601. M. Claudius *Marcellus*. III. L. Valerius *Flaccus* In Mag mort. est.
602. L. Licinius *Lucullus*. A. Postumius *Albinus*.
M. Claud. *Marcellus* III. Procos. de Celtib. *Tr.*
603. T. Quintius *Flaminius*. M. Acilius *Balbus*.

Bellum Punicum Tertium.

604. L. Marcius *Censorinus*. M. Manilius.
605. Sp. Postumius *Albinus Mag.* L. Calpurnius Piso *Casoninus*.
606. P. Cornelius *Scip. Afr. Aimilianus*. C. Livius *Drusus*.

Cenf. L. Corn. Lentul. Lupus. L. Marcius Cenforinus. *L. f.* LVI.

607. C. Cornelius *Lentulus*. L. Mummius.
Q. Cæc. *Metellus* Procof. de Andrifco. *Tr.*
P. Corn. *Scip. Africanus*. Aimil. Proc. de Pænis. *Tr.*

608. Q. Fabius *Maximus Aimil.* L. Hoftilius *Mancinus*.
L. Mummius II. Proc. de Achæis. *Tr.*

609. Ser. Sulpicius *Galba*. L. Aurelius *Cotta*.

610. Ap. Claudius *Pulcher*. Q. Cæcilius *Metellus* Macedon.
Ap. Claud. Pulcher de Salaff. *Tr.*

611. L. Cæcilius *Metellus Calvus*. Q. Fabius *Maxim.* Servilianus.
Cenf. P. Cornelius Scip. Afr. L. Mummius Achaicus. *L. f.* LVII.

612. Cn. Servilius *Capio*. Q. Pompeius.

613. C. Lælius *Sapiens*. Q. Servilius *Capio*.

614. Cn. Calpurnius *Pifo*. M. Popillius *Lanas*.

615. Cn. Calpurnius *Scip. Nyf Serapio*. D. Junius *Brutus*.
Qui poftea Callaicus appellatus eft.

616. M. Aimilius *Lepidus Porcina*. C. Hoftilius *Mancinus*.

617. P. Furius *Philus*. Sex. Atilius *Serranus*.
Cenf. Ap. Claud. *Pulcher*. Q. Fulvius Nobilior. *L. f.* LVIII.

618. Ser. Fulvius *Flaccus* C. Calpurnius *Pifo*.
M. Perperna Pr. Ovans de Serveis fugit.
Ser Fulvius *Flaccus* de Vardæis. *Tr.*

619. P. Cornelius *Scipio Africanus Aimil.* II. C. Fulvius *Flaccus*.

620. P. Mucius *Scævola*. L. Calpurnius *Pifo* frugi.

621. P. Popillius *Lanas*. P. Rupilius.
D. Junius Brutus Proc. de Lufit. & Gallec. *Tr.*
P. Cornelius Scip. Afr. Aimil. II. Proc. de Numant. *Tr.*

622. P. Licinius *Craffus Mucianus*. L. Valerius *Flaccus* Flam. Martialis.
Cenf. Q. Cæcilius Metellus Maced. Q. Pompejus *L. f.* LIX.
Ambo Primi è plebe.
P. Rupilius Proc. Ovans de Serveis fugit.

623. M. Perperna. C. Claudius *Pulcher. Lentulus*.

624. C. Sempronius *Tuditanus*. M. Aquillius.
C. Tudit. de Japodib. *Tr.*

625. Cn. Octavius. T. Annius *Rufus*.

626. L. Caffius *Longinus Ravilla*. L. Cornelius *Cinna*.

627. M. Aimilius *Lepidus*. L. Aurelius *Oreftes*.
M. Aquillius Proc. ex Afia, *Tr.*
Cenf. Q. Fabius Max. Servil. L. Cæcilius Metellus Calvus.
Bellum Allobrogicum.

628. M. Plautius *Hypfæus*. M. Fulvius *Flaccus*.
Cenf. Cn. Servilius *Capio*. L. Caff. Long. Ravilla. *L. f.* LX.

629. C. Caffius *Longinus*. C. Sextius *Calvinus*.

630. Q. Cæcilius *Metell. Balear.* T. Quintius *Flaminius*.
M. Fulvius Flaccus Proc. de Liguribus Vocont. & Saluvieis. *Tr.*

631. Cn. Domitius *Ahenobarbus*. C. Fannius *Nepos*.
C. Sextius Calvinus de Salviis. *Tr.*

632. Q. Fabius *Maximus*, qui poftea Allobrogicus eft appellatus. L. Opimius.
Q. Cæcilius Metellus Balear, de Balearibus. *Tr.*
Cn. Domitius Ahenobarbus de Allobrogib. *Tr.*

633. P. Manilius. C. Papirius *Carbo*.
Q. Fabius Maximus Allobr. de Allobr. Rutenis, Arvernis *Tr.*

Cen-

Censores L. Calpurnius. Q. Cæcilius Metellus *Balearicus*.
Piso frugi. L. *f*. Lxi.

634. L. Cæcilius *Metellus Calvus*. L. Aurelius *Cotta*.
635. M. Porcius *Cato*, qui in Mag. mortuus est. Q. Marcius *Rex*.
636. L. Cæcilius *Metellus*, qui in hoc honore *Dalmaticus* appellatus est. Q. Mucius *Scævula*.
Q. Marcius Rex de Gallis. *Tr*.
637. C. Licinius *Geta*. Q. Fabius *Maximus Eburnus*.
L. Cæcilius Metellus Dalm. de Dalmateis. *Tr*.
638. M. Aimilius *Scaurus*. M. Cæcilius *Metellus*.
Cens. L. Cæcilius Metellus *Calvus*. Cn. Domitius *Ahenobarbus*.
L. f. Lxii.
M. Aimilius Scaurus de Liguribus. *Tr*.
639. M. Acilius *Balbus*. C. Porcius *Cato*.

Bellum Cimbricum.

640. C. Cæcilius *Met. Caprarius*. Cn. Papirius *Carbo*.
M. Cæcilius Metellus de Sardis. *Tr*.
T. Didius de Scordiscis *Tr*.
C. Cæcilius Met. Caprarius ex Thracia. *Tr*.
641. M. Livius Drusus. L. Calpurnius *Piso Cæsoninus*.

Bellum Jugurthinum.

642. P. Cornelius *Scipio Nasica*. in Mag. mort. est. L. Calpurnius *Bestia*.
M. Livius Drusus de Scordiscis. *Tr*.
643. M. Minucius *Rufus*. Sp. Postumius *Albinus*.
644. Q. Cæcilius *Metellus*. Qui posteà Numidicus appellatus est. M. Junius *Silanus*. M. Livius *Drusus* in Mag. mort. est.
Cens. M. Aimilius. Scaurus abdic.
M. Minucius Rufus de Scordiscis, &c. *Tr*.
645. Ser. Sulpicius *Galba*. damn. est: in ejus loc. factus est. M. Aurelius *Scaurus*.
Cens. Q. Fab. *Maximus*. Allobrogicus. C. Licinius *Geta*.
L. f. Lxiii.
646. L. Cassius *Longinus*, qui in Mag. occis. est. C. Marius.
Q. Cæcilius *Metellus Numid*. de Numidis. *Tr*.
647. C. Atilius *Serranus*. Q. Servilius *Cæpio*.
648. P. Rutilius *Rufus*. Cn. Mallius.
649. C. Marius ii. *Tr*. de Numid. & R. Jugurtha. C. Flavius *Fimbria*.
Q. Servil. Cæpio de Lusitanis. *Tr*.
650. C. Marius iii. L. Aurel. *Orestes* in M. mort.
651. C. Marius iv. Q. Lutatius *Catulus*.
M. Antonius de Piratis. *Tr*.
Cens. Q. Cæcilius Met. Numid. C. Cæcilius Met. *Caprarius*.
L. f. Lxiv.
652. C. Marius v. *Tr*. de Ambron. Teut. & Cimbr. M. Aquilius.
Q. Lutatius *Catulus* de Cimbris. *Tr*.
653. C. Marius vi. L. Valerius *Flaccus*.

654. M. Antonius. A. Posthumius *Albinus.*
M. Aquilius de Servis ex Sicil. ov.
655. Q. Cæcilius *Metellus Nepos.* T. Didius. de Celtib. *Tr.*
L. Corn. Dolabella de Lusitan. *Tr.*
656. Cn. Cornelius *Lentulus.* P. Licinius *Crassus.*
Cens. L. Valerius Flaccus. M. Antonius.
L. f. Lxv.
657. Cn. Domitius *Ahenobarbus.* C. Cassius *Longinus.*
658. L. Licinius *Crassus.* Q. Mucius *Scævola.*
659. C. Cæcilius *Caldus.* L. Domitius *Ahenobarbus.*
660. C. Valerius *Flaccus.* M. Herennius.
T. Didius de Celtiberis. *Tr.*
P. Licinius *Crassus* de Lusitanis. *Tr.*
661. C. Claudius *Pulcher.* M. Perperna.
Cens. Cn. Domitius Ahenobarbus L. Licinius Crassus.
L. f. Lxvi.
662. L. Marcius *Philippus.* Sex Julius *Cæsar.*
663. L. Julius *Cæsar.* P. Rutilius *Lupus.*
664 Cn. Pompejus *Strabo.* L. Porcius *Cato.*
665. L. Cornelius *Sulla.* Q. Pompejus *Rufus.*
666. Cn. Octavius. L. Cornelius *Cinna.*
667. L. Cornelius *Cinna.* II. C. Marius vII. in M.
Mortuus est, In ejus.
Censores L. Marcius *Philippus* & locum factus est
M. Perpenna L. F Lxvii. L. Valerius *Flaccus* II.
668. L Cornelius *Cinna* III. Cn. Papirius *Carbo.*
669. Cn. Papirius *Carbo* II. solus L. Cornelius *Cinna* IV.
Consulatum gessit. in Mag. occisus est.
670. L. Cornelius *Scipio Asiaticus* C. Norbanus.
671. C. Marius, in Mag. occisus est. Cn. Papirius *Carbo* III. in Mag. occisus est.
L. Cornelius *Sulla Felix* Dictator,
Reip. constitu. causa.
L. Valerius *Flaccus* Mag. eq.
672. M. Tullius *Decula.* Cn. Cornelius *Dolabella.*
L. Cornelius *Sulla*, *Felix* Dictator de Mithridate *Tr.*
Cn. Pompejus Proprætor de Hiarba *Tr.* Primus Eques Ro.
673. L. Cornelius *Sulla*, *Felix* II. Q. Cæcilius *Metellus Pius.*
L. Licinius Murena Propr. ex Ponto de Mith. *Tr.*
674. P. Servilius *Vatia*, *Isauricus.* App. Claudius *Pulcher.*
postea appellatus.
675. M. Aimilius *Lepidus.* Q. Lutatius *Catulus*
676. D. Junius *Brutus.* Mam. Aimilius *Lepidus Livianus.*
Cn. Cornelius Dolabella ex Macedonia. *Tr.*
677. Cn. Octavius. C. Scribonius *Curio.*
678. L. Octavius. C. Aurelius *Cotta.*
679. L. Licinius *Lucullus.* M. Aurelius *Cotta.*
P. Servilius *Vatia Isauricus* de Isaureis. *Tr.*
680. M. Terentius Varro *Lucullus.* C. Cassius *Varrus.*
681. L. Gellius *Poplicola.* Cn. Cornelius *Lentulus Clodianus.*
682. Cn. Aufidius *Orestes.* P. Cornelius *Lentulus.*
C. Curio de Macedonia.
P. Servilius de Isauria.
M. Lucullus de Macedonia. *Tr.*
Q. Metellus, & Cn. Pompejus de Hispania.
M. Crassus de fugitivis. ov.

683. M. Crassus. Cn. Pompejus Magnus.
Censores L. Gellius Poplicola, Cn. Cornelius Lentulus Clodianus *L. f.* LXVIII.
684. C. Hortensius. Cæcilius *Metellus* post ex *Creticus*.
685. C. Marcius *Rex*. L. Metellus mortuus in Magistratu.
686. M. Acilius *Glabrio*. C. Calpurnius *Piso*.
687. M. Æmilius *Lepidus*. L. Volcatius *Tullus*.
688. P. Cornelius *Sulla*. P. Autronius *Pætus*.
Hi antequam inirent damnati sunt.
Eorum in locum facti sunt.
L. Aurelius *Cotta*. L. Manlius *Torquatus*.
Censores Q. Lutatius *Catulus*. M. Licinius *Crassus abdicarunt*.
689. L. Julius *Cæsar* C. Marcius *Figulus*.
Censores L. Aurelius *Cotta*. P. Servilius *Vatia Isauricus*.
690. M. Tullius *Cicero*. C. Antonius.
L. Licinius *Lucullus* Procof. de Ponto, Cappadocia, Armenia, & regibus Mithridate & Tigrane. *Tr.*
691. D. Junius *Silanus*. L. Licinius *Murena*.
Q. Cæcilius *Metellus Creticus* Procof. ex Creta insula *Tr.* Kal. Jun.
692. M. Puplus *Piso*. M. Valerius *Messalla Niger*.
Cn. Pompejus *Magnus* III. Procof. ex Asia Ponto, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Armenia, Piratis, Iberia, Creta, de regibus Mithridate, & Tigrane per Biduum III. prid. Kal. Oct. *Tr.*
693. L. Afranius Q. Cæcilius *Metellus Celer*.
694. C. Julius *Cæsar*. M. Calpurnius *Bibulus*.
695. L. Calpurnius *Piso Cæsonin.* A. Gabinius.
696. P. Cornelius *Lentulus Spinther*. Q. Cæcilius *Metellus Nepos*.
697. Cn. Cornelius *Lentulus Marcellin.* L. Marcius *Philippus*.
698. Cn. Pompejus *Magnus*. M. Licinius *Crassus* II.
Censores. M. Valerius Messalla *Niger*.
699. L. Domicius *Ahenobarbus*. Ap. Claudius *Pulcher*.
C. Pontinius Procof. de Allobrogibus *Tr.*
700. Cn. Domitius *Calvinus*. M. Valerius *Messalla*.
701. Cn. Pompejus *Magnus*. III. Q. Cæcilius *Metellus Pius Scipio*.
Sine collega primus ex A. D. K. Sextil.
702. Ser. Sulpicius *Rufus*. M. Claudius *Marcellus*.
P. Cornelius. Lentulus Spinther Procof. ex Cilicia *Tr.*
703. L. Æmilius *Paullus*. C. Claudius *Marcellus*.
Censores: Ap. Claudius Pulcher. L. Calpurnius *Piso Cæsonin*.
704. C. Claudius *Marcellus*. L. Cornelius *Lentulus*.
Eodem anno.
C. Julius *Cæsar*. dict. sine Mag. eq. Comit. Hab. Caussa.
705. C. Julius *Cæsar*. P. Servilius *Vatia Isauricus*.
706. C. Julius *Cæsar*. II. Dict.
M. Antonius Mag. equit.
Eodem anno.
Q. Rufus *Celenus*. P. Vatinius.
M. Aurelius *Lepidus*. Propr. ex Hispania. *Tr.*
707. C. Julius C. F. C. N. *Cæsar*. III. M. Aimilius M. F. Q. N. *Lepidus*.
C. Julius C. F. C. N. *Cæsar*. cos. III. De Gallis an. 707. *Tr.*
C. Julius C. F. C. N. *Cæsar*. II. cos. III. ex Ponto de Pharnace rege an. 707. *Tr.*
C. Julius C. F. C. N. *Cæsar*. III. cos. III. ex Ægypto an. 707. *Tr.*
C. Julius C. F. C. C. *Cæsar*. IIII. cos. III. ex Africa de Juba rege an. 707. *Tr.*
708. C. Julius C. F. C. N. *Cæsar*. III. Dict.
R. P. C. & R. G. C.
M. Aimilius M. F. Q. N. *Lepidus* Mag. eq.

Eodem anno.
C. Julius C. F. C. N. Cæsar IIII. sine Collega.
Eodem anno.
Q. Fabius Q. F. Q. N. *Maximus* in Mag. C. Trebonius C. F.
Mortuus est. In ejus locum Fact. est.
C. Caninius C. F. C. N. *Rebilus*.
C. Julius C. F. C. N. *Cæsar* V. cos. IIII. ex Hispania an. 708. Octob. *Tr.*
Q. Fabius Q. F. Q. N. *Maximus* cos. ex Hispania 708. III. id. Octob. *Tr.*
Q. Pedius M. F. Pro Cos. ex Hispania an. 708. id. Dec. *Tr.*
709. C. Julius C. F. C. N. *Cæsar* IIII. Dict.
R. P. C. & R. G. C.
M. Aimilius M. F. Q. N. *Lepidus* II. Mag. eq.
C. Octavius C. F. C. N. Mag. eq.
Ut quum M. Aimilius *Lepidus* Paludatus exiflet, iniret.
Cn. Domitius M. F. M. N. *Calvinus*.
In insequentem annum designatus.
Erat. Non. iniit.
C. Julius C. F. C. N. *Cæsar* V. M. Antonius M. F. M. N.
P. Cornelius P. F. *Dolabella*.
C. Julius C. F. C. N. Cæsar VI. Dict. IIII. Ovans ex Monte Albano. an. 709. VII. K. Febr. *Tr.*
710. C. Vivius C. F. C. N. *Pansa*. A. Hirtius A. F.
In Mag. occis. E. in E. loc Fact. Est. in Mag. occis. E. in E. loc. Fact. Est.
C. Julius C. F. C. N. *Cæsar* Qui. Q. Pedius M. F. in Mag. mort. Est.
Postea Imperator Cæsar *Augustus* Appell. In ejus loc. fact. Est.
Est. Abd. In ejus loc. fact. est.
C. Carinas C. F. P. Ventidius P. F. Qui idem Prætor erat.
M. Aimilius M. F. Q. N. *Lepidus*.
M. Antonius M. F. M. N. III. viri R. P. C. Ex A. D. V. K. Dec. Ad PR. K. Jan. Sex
Imp. Cæsar C. F. C. N.
L. Munatius L. F. L. N. Plancus Pro Cos. ex Gallia an. 710 IIII. Kal. Jan *Tr.*
M. Aimilius M. F. Q. N. *Lepidus* II. III. vir. R. P. C. Pro Cos. Ex Hispania Prid. Kal. Jan. *Tr.*
711. L. Munatius L. F. L. N. *Plancus*. A. Postumius Albinus *Brutus*.
Anteq. iniret Damn. in E. Loc. Fac. E.
M. Æmilius M. F. Q. N. *Lepidus*. II.
Cens. L. Antonius M. F. M. N. P. Sulpicius P. F. *Quirinus* Lustr. Non. Fecer.
P. Vatinius P. F. Procos. de Illyrico. *Tr.*
712. P. Servilius P. F. C. N. Vatia *Isaur.* II. L. Antonius M. F. M. N.
L. Antonius M. F. M. N. Cos. ex Alpibus K. Jan. *Tr.*
713. Cn. Domitius M. F. M. N. *Calvinus* II. C. Asinius Cn. F. *Pollio*.
Abdicavit. In ejus Loc. Fact. est. Abdicavit. In ejus Loc. Fact. est.
L. Cornelius P. F. *Balbus*. P. Canidius P. F. *Crassus*.
Imp. Cæsar. Divi F. C. N. III. Vir. R. P. C. Ovans. Quod Pacem cum M. Antonio fecit.
M. Antonius M. F. M. N. III. Vir. R. P. C. Ovans. Quod Pacem cum Imp. Cæsare fecit.
714. L. Manius L. F. C. N. *Censorinus*. C. Calvisius C. F. *Sabinus*.
L. Marcius L. F. C. N. *Censorinus* Cos. Ex Macedonia an. 714. Kal. Jan. *Tr.*
C. Asinius Cn. F. *Pollio* Pro. Cos. Ex Partinis an. 714. VII. Kal. Nov. *Tr.*
715. Ap. Claudius C. F. *Pulcher*. C. Norbanus C. F. *Flaccus*.
P. Ventidius P. F. Pro Cos. Ex Tauro Monte & Parthis an. 715. K. Dec. *Tr.*

716. M. Agrippa L. F.	L. Caninius L. F. *Gallus*:
	Abdicavit in ejus Loc. Fact. est.
M. Aimilius M F. Q. M. *Lepidus*:	T. Statilius T. *F. Taurus*.
M. Antonius M. F. M. N.	} III. Viri R. P. C. II. ad Prid. K. Quin;
Imp. Cæsar Divi. F. C. N.	
717. L. Gellius L. F L. N. *Poplicola*.	M. Coccejus M. *F. Nerva*:
Abdicavit in ejus Loc. Fact. est.	Abdicavit in ejus Loc. Fact. est.
L. Munatius L. F. L. N. *Plancus*.	P. Sulpicius P. F. *Quirinus*.

Eodem Anno.

M. Aimilius M. F. Q. N. *Lepidus* III. Vir. R. P. C. II. Coactus à Conlega:
Imp. Cæsare Divi. F. Abdicavit.

Cn. Domitius M. F. M. N. *Calvinus* Pro. Cos. Ex Hispania an. *717*. XVII. K. Sextil. *Tr.*

Imp. Cæsar Divi F. C. N. II. III. Vir. R. P. C. II. Ovans Ex Sicilia an. *717*. Idib Novembr. *Tr.*

718. L. Cornificius L. F.	Sex. Pompejus Sex. F.
719. L. Scribonius L. F. *Libo*	M. Antonius M. F. M. N. II. K. Jan.
Abdicavit in ejus Loc. Fact. est.	Abdicavit in ejus Loc. Fact. est.
*************	L. Sempronius L. F. L. N. *Atratinus*.
Ex K. Juliis.	Paullus Aimilius L. F. M. N. *Lepidus*.
	C. Memmius.
Ex K. Nov.	C. Herennius.

T. Statilius T. F. *Taurus* Pro. Cos. Ex Africa Pridie K. Jul. *Tr.*

C. Sosius C. F. T. N. Pro. Cos. Ex Judæa an. *719*. III. Nonas Septembr. *Tr.*

C. Norbanus C. F. *Flaccus* Pro. Cos. ex Hispania an *719*. III. Id. Octobr. *Tr.*

720. Imp. Cæsar Divi F. C. N. II. Kal. Jan.	Sex. Pomp. Cn. F. Cn. N. *Magnus*.
Abdicavit in ejus Loc. Fact. est.	Antequam iniret, ocis. est, in E. L. F. E.
L. Autronius L. F. *Crassus*.	L. Volcatius L. *F. Tullus*.
Ex K. Maiis.	L. Flavius.
Ex K. Juliis.	M. Atilius.
	C. Fontejus.
Ex K. Septembr.	L. Vinucius.
Ex K. Octobr.	L. Lænonius.
721. C. Domitius L. F. C. N. *Ahenobarbus*.	C. Sosius C. F. T. N.
Ex K. Juliis.	Paullus Aimilius M. F. Q. N. *Lepidus*.
	L. Cornelius.
Ex K. Nov.	M Valerius M. F. M. N. *Messalla*.
722. Imp. Cæsar Divi F. C. N. III.	M. Antonius M. F. M. N. III.
	Anteq. Iniret Hostis Jud. In E. L. F. E.
	M. Valer. M. F. M. N. *Messall. Corv.*
Ex K. Maiis.	M. Titius M. *F. Rufus*.

Eodem Anno.

Imp. Cæsar Divi. F. C. N. Ex A. D. IIII. Non. Sept. victo ad Actium
M. Antonio III. Viro R. P. C. II. Solus Remp. tenuit.

Ex K. Oct.	Cn. Pompeius.
723. Imp. Cæsar Divi. F. C. N. IV.	M. Licinius M. F. M. N. *Crassus*:
Ex K. Juliis.	C. Antistius *Vetus*.
Ex K. Sept.	M. Tullius M. F. M. N. *Cicero*.
Ex K. Nov.	L. Sænius *Rufus*.
724. Imp. Cæsar Divi F. C. N. V.	Sex. Appulejus Sex. F. Sex. N.
Ex K. Juliis.	Potitus Valerius M. F. M. N. *Messal.*
Ex K. Nov.	C. Furnius.
	C. Cluvius.

Imp. Cæsar Divi F. C. N. III. Cos. V. De Pannoniis.
Dalmatis, Japodibus, Et Gallis VIII. Id. Sex. *Tr.*

C. Carrinas C. F. Pro Cos. de Gallis & Suevis VIII. Id. Sext. *Tr.*
Imp. Cæsar Divi F. C. N. IV. Cos. V. Ex Macedonia VI. Id. Sext. *Tr.*
Imp. Cæsar Divi F. C. N. V. Cos. V. ex Ægypto VI. Id. Sext. *Tr.*
L. Autronius P. F. Crassus Pro Cos. Ex Africa XVII. K. Sept. *Tr.*
Imp. Cæsar Divi F. C. N. Augustus M. Agrippa L. F. Lustrum fecerunt. LXXII.

725. Imp. Cæsar Divi F. C. N. VI. M. Agrippa L. F. II.
M. Licinius M. F. M. N. *Crassus* Pro Cos. Ex Thracia & Gethis Non. Jul. *Tr.*

726. Imp. Cæsar D. F. C. N. Qui VII. M. Agrippa L. F.
In Hoc Honore *Augustus* appellatus est.
M. Valerius M. F. M. N. *Messalla Corvinus* Pro Cos. Ex Gallia VII. Kal. Oct. *Tr*

727. Imp. Cæsar Divi F. C. N. N. *Augustus* VIII. T. Statilius T. F. *Taurus* II.
Sex. Appuleius Sex. F. Sex. N. Pro Cos. Ex Hispania VII. K. Febr. *Tr.*

728. Imp. Cæsar Divi F. C. N. *Augustus* IX. M. Junius D. F. M. N. *Silanus*.

729. Imp. Cæsar Divi F. C. N. *Augustus* X. C. Norbanus C. F. C. N. *Flaccus*.

730. Imp. Cæsar Divi F. C. N. *Augustus* XI. A. Terentius *Varro Murena*.
Abdicavit in ejus Loc. Fact. est. In Mag. mort. est in E. L. F. E.
L. Sestius P. F. Vibi N. Cn. Calpurnius Cn. F. Cn. N. *Piso*.
Imp. Cæsar Divi F. *August.* Postq. Dictator appellatus E. Abdicavit Tribunic. Pot.

731. M. Claudius M. F. M. N. *Marcell. Æsernin.* L. Aruntius L. F. L. N.
Imp. Cæsar D. F. *August.* Tribunic Potestatis.
Censor L. Munatius L. F. L. N. *Plancus.* Paull. Aimillus L. F. M. N. *Lepid.* Lustr. Non Fec.
Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* Tribunic. Potest. IV.

732. Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* III. In.
Inseq. Ann. Des. Erat Non. Iniit. In. E. L. F. E.
Q. Aimilius M. F. *Lepidus*. M. Lollius M. F.
L. Sempronius L. F. L. N. *Atratinus* Pro. Cos. Ex Africa ann. 733. IV. Id. Oct. *Tr.*
Imp. Cæsare Divi. F. *Augustus* Tribunic. Potest. III.

733. M. Apuleius Sex. F. Sex. N. P. Silius P. F. *Nerva*.
Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* Tribunic. Potest. IV.

734. Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* XII. In.
Inseq. Anno Des. Erat. Non. Iniit. In. E. L. F. E.
Q. Lucretius Q. F. *Vespillo*. C. Sentius C. F. C. N. *Saturninus*.
Ex. K. Julis. M. Vinucius P. F.
L. Cornelius P. F. *Balbus* Pro Cos. Ex Africa VI. K. April. *Tr.*
Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* Trib. Potest. V.
M. Agrippa L. F. Tribuniciæ Potestatis.

735. P. Cornelius P. F. Cn. N. *Lentul. Marcellin.* Cn. Cornelius L. F. *Lentulus*.
Imp. Cæsar. Divi F. *Augustus* Trib. Potest. VI.
M. Agrippa L. F. Tribunic. Potest. II.

736. C. Furnius C. F. C. Junius C. F. *Silanus*.
Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* Trib. Potest. VII.
M. Agrippa L. F. Trib. Potest. III.

737. L. Domitius Cn. F. L. N. *Ahenobarbus*. P. Cornelius P. F. P. N. *Scipio*.
Ex. K. Juniis. L. Tarius *Rufus*.
P. Silius P. F. P. N. Nerva Pro Cos. Ex Alpibus, Et Pannonicis. *Tr.*
L. Asinius C. F. Cn. N. *Gallus* Pro Cos. de Sauromatis. *Tr.*
Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* Trib. Potest. VIII.
M. Agrippa L. F. Trib. Potest. IV.

738. M. Livius L. F. *Drusus Libo*. L. Calpurnius L. F. L. N. *Piso Cæsonin.*
Imp. Cæsar Divi F. *Augustus* Trib. Potest. IX.

M. Agrippa L. F. Trib. Poteſt. v.
739. M. Licinius M. F. M. N. *Craſſus*. Cn. Cornelius Cn. F. *Lentulus*:
Qui Poſtea Gætulicus appellat. Eſt;
Imp. Cæſar Divi F. *Auguſtus*. Pont. Max. Tribunic. Poteſt. x.
M. Agrippa L. F. Tribunic. Poteſt. vi.
740. Ti. Claudius Ti. F. *Nero*. P. Quinctilius Sex. F. *Varus*.
Qui Poſtea Ti. Cæſar Auguſt. appellatus eſt.
Imp. Cæſar Divi F. *Auguſt*. Pont. Max. Tribun. Poteſt. xi.
M. Agrippa L. F. Trib. Poteſt. vii. Hoc anno mortuus eſt.
741. M. Valer. M. F. M. N. *Meſſall. Barbat. Aimilian*. P. Sulpicius P. F. P. N. Quirin.
In Magiſtr. Mortuus E. In E. L. F. E.
C. Valgius C. F. *Saturninus Ruf*. Abdicavit in ejus Loc. Fact. eſt.
C. Caninius C. F. C. N. *Rebil*. In Mag. M. E.
Imp. Cæſar Divi F. *Auguſtus* Pont. M. Trib. Pot. xii.
742. Q. Ailius Q. F. *Tubero*. Paullus Fabius Q. F. Q. N. *Maxim*.
Imp. Cæſar Divi F. *Auguſtus* Pont. Max. Tr. Poteſt. xiii.
743. Julus Antonius M. F. M. N. Q. Fabius Q. F. Q. N. *Maxim. Afric*.
Imp Cæſar Divi F. *Auguſtus* Pont. Max. Trib. Pot. xiv.
744. Nero Claudius Ti F. *Druſus Germanicus*. T. Quinctius T. F. *Criſpinus*.
In Mag. Mort. Eſt In. E. L. F. Eſt.
****

Ti. Claudius Ti. F. Ap. N. *Nero Germanicus*. Pro. Cnſ. Ovans de Dalmatis Pannoniis, & Dacis. Et Illyrico. *Tr.*
Imp Cæſar. Divi F. *Auguſtus* Pont. Max. Trib. Pot. xv.
745. C. Marcius L. F. *Cenſorinus*. C. Aſinius C. F. Cn. N. *Gallus*.
Imp. Cæſar Divi F. *Auguſtus* Pont. Max. Trib. Pot. xvi.
746. Ti. Claudius Ti. F. Ap. N. *Nero* ii. Cn. Calpurnius Cn. F. C. N. *Piſo* ii.
Ti. Claudius Ti. F. Ap. N. *Nero Germanicus* ii. Cnſ. ii. de Germanis. ann. 746. K. Januar. *Tr.*
Imp. Cæſar Divi F. *Auguſtus* Pont. Max. Trib. Poteſt. xvii.
Ti. Claudius Ti. F. Ap. N. Tribunitiæ Poteſtatis.
C. Julius Auguſti F. Divi N. *Cæſar*,
In Inſeq. Ann. Deſ. Erat. Non. Iniit.
747. D. Lælius D. F. D. N. *Balbus*. C. Antiſtius C. F. *Vetus*.
Ex K. Juliis. L. Manilius.
Q. Nonius *Aſprenas Torquat*.
****
Ex K. Oct.
Imp. Cæſar Divi F. *Auguſtus* Pont. Max. Trib. Pot. xviii.
Ti. Claudius Ti. F. *Nero* Trib. Pot. ii.

F I N I S.